2414

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐκδοθέντα

ΜΕΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ

ΠΕΡΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ὑπὸ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ

Λευκαδίου.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

« Ὁ Θεὸς πᾶσιν ἀνθρώποις πάτριος ἐξηγητής· Οὐδενὶ ἄλλῳ πεισόμεθα, ἐὰν νοῦν ἔχωμεν, οὐδὲ χρησόμεθα ἐξηγητῇ, ἀλλ' ἢ τῷ πατρίῳ ». (Πλάτ.)

486

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΜΜΑΝ. ΡΟΪΔΟΥ ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ ΑΝΔΡ. Μ. ΛΑΓΚΑΔΑΣΟΥ

ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Α. Τερζάκη καὶ Θ. Ῥωμαίου.

1852.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ
ΕΜΜ. Γ. ΒΟΥΤΥΡΑ

Ἵνα τί, προκειμένης δημοσιεύσεως δημοτικῶν ἀσμάτων, ἐπιχειροῦμεν τὴν σχεδιογράφησιν τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων;

Ἐν τῷ ἅπτεσθαι τῆς σκοτεινῆς καὶ ἀδιερευνήτου ταύτης ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκλεκτοτέρα τοῦ πολιτισμοῦ φυλὴ μυστικῶς μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου σταδίου τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ νεώτερον, πλεῖστα πάσχουσα καὶ μέγιστα ἀνεχομένη, τὸ ὁμολογοῦμεν, ὁ κάλαμος βαρύνει τὴν χεῖρά μας. Γινώσκομεν τὸ δυσχερὲς τοῦ ἐπιχειρήματος, καὶ προβλέπομεν τὰς ἀκάνθας τοῦ νεωτερισμοῦ. — Ἐπειδὴ νεωτερισμὸς ὑπό τινων ἴσως θέλει κριθῇ ἡ ἀμετακίνητος καὶ ἐπίμονος ἡμῶν ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἴδωμεν τέλος ἀποκατεστημένην, εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς καὶ πλήρη ἀκεραιότητα, τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ δὲ περιγραφὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου καθίσταται τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ἡμᾶς, ἀναγκαία εἰς τὴν αἰσθητικὴν γεῦσιν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἑλλάδος, ὅσῳ ἡ ἀγοραία Μοῦσα παρουσιάζεται συνήθως ἀσαφὴς, ἀφελὴς, καὶ ἀπερικόσμητος. Τὰ προηγούμενα μόνον ἐμπεριέχουσι τοὺς λόγους τῶν ἐνεστώτων· τῆς Τέχνης καὶ τοῦ τεχνίτου τὸ μυστήριον εἰς ταῦτα μόνον ἐνδιαλαμβάνεται. Καθὼς δὲ ὁ βίος τοῦ συγγραφέως πολλάκις ἐπεξηγεῖ καὶ διαλαμπρύνει χωρία τοῦ πονήματος, ἄλλως ἀκατάληπτα, οὕτως ὁ βίος τοῦ ἀπροσώπου καὶ ἀνωνύμου ποιητοῦ λαοῦ διαφωτίζει τὰς ἐπισκίους διόδους, ὅθεν διέβη τὸ γένος κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἐλευθερίας του, συῤῥυθμίζει τοὺς ἐνδεχομένους

δυσηχεῖς θρυλλιγμοὺς, καὶ διαλύει πολλὰς ἀπορίας. — Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐνετύπωσεν ὁ ἀοιδὸς λαὸς τὴν ἠθικὴν εἰκόνα του, παρέθεσε τῆς διαγωγῆς του τὴν συγκινητικὴν ἀπολογίαν, καὶ ἐν τούτῳ καθερμηνεύει τοὺς κρυφίους λόγους πάσης του ἐμπνεύσεως.

Ἐὰν δὲν προερευνήσωμεν λοιπὸν τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, τὰ κάλλη τῆς δημοτικῆς ποιήσεώς του μένουσι κατὰ μέγα μέρος ἁπλᾶ φιλολογίας λείψανα. Ὅταν ὅμως ἐγκαταδέσωμεν αὐτὰ μετὰ τῶν προηγουμένων περιπετειῶν· ὅταν σαφηνίσωμεν τὰς ῥοπὰς τοῦ γένους, ἐκθέσωμεν τὸ ὅραμα τῶν ἀγώνων, τῶν κινδύνων, τῶν εὐχῶν, τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ ἐξαγάγωμεν τὰς ἀναγκαίας ἱστοριονομικὰς συνεπείας, τότε, μᾶς φαίνεται, ἡ ποίησις, ὡς ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐπιφοιτήσεως, ἀνακύπτει χιλιάκις λαμπροτέρα· τότε πᾶς ἕκαστος στίχος, ἑκάστη λέξις, ἕκαστον κροῦσμα πατριωτικὸν ἀνεγείρουσι κόσμον ὁλόκληρον αἰσθημάτων· τότε τὰ παρόντα συναναμέλπουσιν ἐκ συμφώνου, καὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἁρμονίᾳ, μετὰ τῶν παρελθόντων, οἱ δὲ φθόγγοι τοῦ μέλλοντος ἠχοῦσι βαθέως εἰς τὴν ἀκοὴν, ὥσπερ βόμβος ἀπέχοντος κυμβάλου.

Ἀλλὰ, καθ' ὃν καιρὸν πλεῖστοι τῶν ἐν Ἑλλάδι φιλομαθῶν, τὴν πάτριον ἱστορίαν παραμελοῦντες, καὶ ξένην τινὰ διώκοντες στολὴν, δαπανῶσι τὸν πολύτιμον χρόνον εἰς μεταφράσεις εὐτελῶν συγγραμμάτων, καὶ τὸν μὲν ἴδιον βίον οὕτως ἀσωτεύονται, τὸ δὲ γένος ἀποσπῶσιν ἐξ ἐπωφελῶν ἀσχολήσεων, ἡμεῖς καλῶς προγινώσκομεν τὴν τύχην τῆς ἐφεξῆς διατριβῆς.

Κατὰ δυστυχίαν, πρέπει νὰ τὸ εἴπωμεν, ἡ σύγχρονος ἡμετέρα γενεὰ οὐδὲ σπουδαίαν ἱστορίαν ἐργάζεται, οὐδὲ σπουδαίαν ἱστορίαν ἀναγινώσκει. Τῶν Γάλλων τὰ μυθιστορήματα, καί τινα ἀνούσια πρωτότυπα στιχουργήματα συναρτίζουσι τὴν πλείονα σήμερον διανοητικὴν τροφήν· ὅθεν οἱ ὀρθῶς φρονοῦντες καὶ τοῦ χρόνου τὸ χρήσιμον ἀναλογιζόμενοι, γογγύζουσι δικαίως κατὰ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης σπατάλης. — Ὡς ἐκ τούτου, σπουδαίων ἱστορικῶν ἀντικειμένων ἡμεῖς ἐπιλαμβανόμενοι, προσφέρομεν φόρον συνειδήσεως, καὶ οὐδὲν ἄλλο. Μόνον τὴν παμφιλτάτην

εἰκόνα τοῦ γένους ἐπιχειροῦμεν παρέργως πως, ὧδε, καὶ κατὰ δύναμιν, νὰ καθάρωμεν ἐκ τῆς τέφρας καὶ τοῦ κονιορτοῦ τῶν αἰώνων, ὅπως, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ἀνεκλάμψῃ εἰς τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας ἡ σεμνὴ καὶ οὐρανόχρους αὐτῆς καλλονή. Τοῦτο δὲ ποιοῦντες, καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἰδέαν ἐναισθανόμενοι, πληροῦμεν καθῆκον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ πεποιθήσεων ἐνδομύχων, καθῆκον υἱϊκῆς ἀγάπης, ἀνώτερον πάσης φιλαυτίας.

— Ἡ καλλιέργεια τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης εἶναι, τρόπον τινὰ, σφυγμόμετρον ἐξευγενισμοῦ. Κοινωνία προθύμως ἀνακάμπτουσα εἰς τὴν τοῦ παρελθόντος θεωρίαν, καὶ ἀνιχνεύουσα τὰ ἀπόῤῥητα τῆς προηγουμένης ὑπάρξεως, θηρεύει τροφὴν ἐν προβλέψει καὶ προαισθήματι μελλούσης μακροβιότητος.

Τὴν ἱστορίαν, ὡς οὐράνιον μάννα, ὡς ἄρτον ἐπιούσιον γευόμενοι οἱ κλητοὶ λαοὶ, σώζονται καὶ εὐποροῦσιν. Ἡ ἱστορία, δοχὸς καὶ τροφὸς πάσης ἀληθοῦς σοφίας, παρέχει καθεκάστην ἀνεξάντλητα εὐεργετήματα πρὸς τοὺς περιθάλποντας καὶ θεραπεύοντας αὐτήν. Τὸ πνεῦμα αὐτῆς, πνεῦμα ζωογόνον αὐτοαληθείας καὶ ἀνακαλύψεως, ἐμφιλοχωρεῖ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ βάθη τῆς Θεότητος, ἐρευνῶν καὶ τὰ πάντα περιλαμπρύνον.

Ἡμεῖς δὲ, γένος κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸν, τί πράττομεν; τίς ὁ πνευματικὸς ἄρτος ἡμῶν; τίνα σίτου προμήθειαν ἑτοιμάζομεν; — ποῖον τὸ παρελθὸν ἡμῶν; ποῖον τὸ ἐνεστώς; ποῖον δὲ τὸ μέλλον;

Τὸ παρελθόν; — Φεῦ! ἀφίνομεν τοὺς ξένους νὰ μᾶς τὸ παριστάνωσιν ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν προλήψεών των, καὶ κατὰ τὴν φορὰν τῶν συστημάτων καὶ συμφερόντων αὐτῶν.

«Θρέψον δὲ λυκιδεῖς, θρέψον δὲ κύνας ὥς τυ φάγωντι».

Τὸ ἐνεστώς; — Ὁ χάρος καθημέραν ἁφαρπάζει μίαν ζῶσαν σελίδα τῆς ἐνδόξου μας ἀναστάσεως, ἡ δὲ θέσις αὐτῆς μένει κενὴ διὰ παντός!

Τὸ μέλλον; — Εἰς ἐφημεριδογραφικὰς διατριβάς.

Καὶ ὅμως, ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος, αὕτη ἡ Ἱερωμένη, αὕτη ἡ κατηφὴς καὶ φιλέρημος Θεὰ, οὐδὲ τὰς τρίβους ἀγαπᾷ τῆς δημοσιότητος, οὐδὲ, φρονοῦμεν, ἀνέχεται πάταγον βαναύσων περιπλοκῶν, ἢ κομματικὰς ἐμπαθείας.

Ὡς πρὸς τοῦτο, συνέβη παρ' ἡμῖν πρᾶγμά τι μοναδικόν. Ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν πατέρων μας, καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ παλιγγενεσίας ἐκοινοποίησαν τὰ περὶ τῆς ἐθνικῆς εἰμαρμένης ζητήματα, καταστήσαντες πανδήμους φιλοσοφικάς τινας φράσεις, προχείρους μόνον εἰς τοὺς σοφοὺς παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς. Αἱ λέξεις *ἀποστολὴ*, *προορισμὸς*, *φυλὴ*, *παλιγγενεσία*, *παγελλήνιον*, περιελθοῦσαι πάντων τὰ στόματα, ἴσως καὶ τὰ τῶν νηπίων, κατήντησαν ἤδη τετριμμέναι. Γέμουσι τούτων αἱ ἐφημερίδες, ἀφθονοῦσι τὰ ποιητικὰ πονήματα. Φαίνεται ὅτι ἡ περὶ μέλλοντος μέριμνα εἶναι τὸ ὑπερέχον αἴσθημα τοῦ καιροῦ. Τοιαῦτα δὲ σημεῖα ἤθελον εἶσθαι βεβαία καὶ ἀσφαλὴς ἐγγύησις ἀδιακόπου προόδου, ἐὰν οὐσιωδῶς περὶ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ ἐπασχολώμεθα. Πλὴν αἱ λέξεις, χωρὶς τῆς δεούσης ἱστορικῆς πιστώσεως, εἶναι νομίσματα ἐλλείποντα τῆς αὐθεντικῆς τιμῆς· εὔφθογγοι μὲν ἴσως καὶ πρόσφοροι εἰς τὰς ἀναπτερώσεις τῶν νεωτέρων μας ποικιλωδῶν ποιητῶν, οὐχὶ δὲ καὶ μέτοχοι βαρύτητος πολιτικῆς, ἢ ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Ἐὰν μὲ μόνον τὸ λεξικὸν ἀνὰ χεῖρας, μὲ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἢ μὲ τὸ ἐπιθετολόγιον ἀναλάβωμεν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ προορισμοῦ μας, οὐαὶ, δυνάμεθα νὰ κρούσωμεν τὰς θύρας ὅσον θέλωμεν· αἱ θύραι τοῦ μέλλοντος ἐμμένουσι κεκλεισμέναι. Ὁ νῦν αἰὼν, αἰὼν ἱστορικῆς δραστηριότητος, ζητεῖ πράξεις, καὶ ὄχι τετορνευμένας ῥητορείας· ζητεῖ θετικότητα, καὶ ὄχι φωνὰς ἀβασίστους καὶ συγκεχυμένας· οὗτος ὁ αἰὼν μᾶς ζητεῖ τοὐλάχιστον *γεγονότα* ἐὰν δὲν ἔχωμεν *γενόμενα* νὰ προσενέγκωμεν. — Ἂς ἴδωμεν! πᾶν ἕκαστον ἔθνος σήμερον ἐμφανίζεται εἰς τὸν περίβολον τοῦ πολιτισμοῦ ἐφωδιασμένον, τρόπον τινὰ, μετὰ ἱστορικοῦ διαβατηρίου. Ἡμεῖς δὲ ἀφήσαμεν τὸ ἰδικόν μας ἐπὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης, οὐδὲ πλέον ἐφροντίσαμεν νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν!

Ναί! — Καὶ διατί νὰ τὸ κρύψωμεν; — Οἱ πατέρες μας ἔπλασαν *ἀλήθειαν*, εὐρυθέμεθλον, ζωντανὴν, πραγματικὴν· ἡμεῖς δὲ, πλαστουργοῦμεν μύθους· καὶ μύθους, ὄχι κἂν φιλοσοφικοὺς κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ πάτριον ἔθος, αἰνιττομένους ὑψηλὰ νοήματα, ἀλλὰ μύθους ξένους, μετημφιεσμένους εἰς Ἑλληνικὸν ἱματισμὸν, φάσματα ἀλλότρια, παρ' ἡμῖν ἐνεισάγοντα τὰς ἀπάτας καὶ τὴν παραφθορὰν τῆς δυτικῆς ἀβελτερίας.

Ἐπὶ μόνης τῆς ἱστορίας οἱ δραστήριοι πατέρες μας βασιζόμενοι, ἀνεκόμισαν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα εἰς λαμπρὰν περιωπήν. Αὕτη ἡ παμμήτηρ ἀνεζωπύρωσεν εἰς τὰ στήθη των τῆς ἐλευθερίας τὴν φλόγα, καὶ ἐπὶ τῶν εὐρέων νώτων αὐτῆς πατοῦντες, ὥσπερ τολμηροὶ Ἀνταῖοι ἀνυψώθησαν γίγαντες. Οὗτοι συνεκατέταξαν ἡμᾶ μεταξὺ ζώντων· οὗτοι μᾶς ἐχειραγώγησαν εἰς τῆς αὐτονομίας τὴν ὁδόν! Ἀλλ' ἡμεῖς, ἁπλοῖ τοῦ ἱδρῶτος καὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἐπικαρπωταὶ, σπένδομεν λιαίως τὰς ἡμέρας, εἰς μόνον τὸ σήμερον προσκολλώμενοι, περὶ δὲ τῆς αὔριον μὴ κηδόμενοι τὸ παραμικρόν.

Τινὲς προφασίζονται, ὅτι ἡ σύγχρονος Ἑλλὰς καταγίνεται νῦν εἰς τὸ νὰ ῥίψῃ τὰ θεμέλια τοῦ πολιτικοῦ της οἴκου, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐγκαινίασιν ταύτην ἀφιερωμένη, κατ' ἀνάγκην πάντα τ' ἄλλα παραμελεῖ.

Τοῦτο, καὶ ἡμεῖς ἐσυλλογίσθημεν· πλὴν ἔχω, ὅτι εἰς τὴν πολιτικήν της ἀνακαίνισιν καὶ διοργάνωσιν μόνον ἡ πατρὶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπασχολεῖται, τὰ δὲ οὐσιώδη λοιπὰ ἀναβάλλει εἰς ἁρμοδιότερον καιρόν. — Ἐρωτῶμεν· πῶς δυνατὸν νὰ σχηματίσῃ θεσμοὺς διαρκεῖς, ἰδιορρύθμους, θεσμοὺς ἀναμφιλέκτως ἑλληνωφελεῖς, συμφώνους πρὸς τὰς ῥοπὰς καὶ τὸν νοῦν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταχρονίων, ἐὰν, προηγουμένως, δὲν εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ βάθη τῆς ἱστορικῆς κοινωνίας της, ἐὰν δὲν ἐξιχνιάσῃ τοὺς γενικοὺς νόμους, οἵτινες ἐκυβέρνησαν τὸ γένος ἐν τῇ πορείᾳ τῶν αἰώνων; πῶς, ἄραγε, δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ κατὰ τοῦτο, ἐὰν δὲν κλίνῃ τὸ οὖς, καὶ ἀκροασθῇ τοῦς ὑποχθονίους ἐκείνους ἤχους τοὺς ὁποίους ἀναπέμπει ὁ διαῤῥέων τοῦ Ἑλληνισμοῦ χείμαῤῥος;

Τίνα τὰ ποιὰ τῆς μοναρχίας, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους; τίνες αἱ τύχαι της; τίνας δὲ ὑπέστη περιπετείας αὕτη κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, καὶ εἰς τίνας περιέπεσε συμπλοκὰς μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ σεβάσματος; τίς ποτε δύναμις ἀνεμόχλευσε καὶ ἐπὶ τέλους ἠφάνισεν αὐτήν;

Ποῖον τὸ μέρος τῆς Ἀριστοκρατίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ ποῦ πρέπει νὰ ἐκζητήσωμεν αὐτὴν μετὰ τὴν Ἐνσάρκωσιν; Ὑπῆρξεν ἀριστοκρατία Βυζαντινὴ, ἢ ὄχι; καὶ ἐὰν ὑπῆρξεν, εἰς πόσα εἴδη διαιρεῖται, καὶ ποῖον ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ ὄντος ἐθνικὸν, ποῖον δὲ τὸ παράπλαστον;

Ἡ δὲ δημοκρατία, αὕτη ἡ ψυχὴ τῆς φυλῆς, τί ἐγένετο; ἀπώλετο διόλου ἐν τῷ βαρβαρικῷ κατακλυσμῷ, ἢ διεσώθη; Ἐὰν διεφυλάχθη, ποῦ κατέφυγε; τί εἰργάσθη; εἰς τίνας ὑπέκυψε μεταβολὰς, καὶ διὰ τίνος θαύματος πατροπαραδότως μετεδόθη;

Ἡ δὲ θρησκεία, ὁ κύριος καὶ παντοδύναμος μοχλὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως, τίνι τρόπῳ μετεσχηματίσθη; διὰ ποίους λόγους ἰδιοποιήθη πάντα τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα, καὶ συναφομοιωθεῖσα μετ' αὐτῶν, κατεπολέμησε τὰς ξενικὰς προσβολὰς καὶ εἰσβολὰς, ἐωσοῦ κατέστρεψε πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον;

— Πρὶν ἢ διαλυθῶσι τὰ οὐσιώδη ταῦτα καὶ περισπούδαστα ζητήματα, οὐδὲν στερεὸν, οὐδὲν ἐθνοπρεπὲς καὶ ὠφέλιμον δύναται νὰ γίνῃ. Διότι, ὡς ἐκ θείου βουλεύματος, ἡ ἔρευνα εἶναι χρέος ὑπὸ πατρίδος καὶ πίστεως ὀφειλόμενον πρὸς τοὺς πατέρας, χρέος τὸ ὁποῖον πρέπει πρῶτον κατὰ τάξιν νὰ ἀποτίσωμεν. Ὅθεν, ὅταν ἐξιχνιάσωμεν ταῦτα μετ' ἀκριβείας, καὶ γνωρίσωμεν τ' ἀρχικὰ καὶ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας μας· ὅταν ὁρίσωμεν τὸ μέρος, ὅπερ ἔλαβεν ἕκαστον τῶν στοιχείων εἰς τὴν πολυτάραχον ἱστορικὴν διαπάλην, καὶ μάθωμεν ποῖον, καὶ διὰ τίνας ποτὲ λόγους, καὶ τίνι τρόπῳ ὑπερίσχυσε, καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους, καὶ ὑπὸ τίνα μορφὴν παρουσιάζεται σήμερον παρ' ἡμῖν, τότε δὴ, τότε, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἁρμοδιότερον δυνάμεθα νὰ φροντίσωμεν περὶ ἀνακαινίσεως καὶ μεθαρμώσεως θεσμῶν, τὰ μὲν ἡμέτερα τιμῶντες καὶ συντηροῦντες κατὰ προ-

τίμησιν, τὰ δὲ ἀλλογενῆ συλλέγοντες πεφωτισμένως. — Ἄλλως, ἂς προσέξωμεν μὴ κτίσωμεν ἐπὶ ψάμμου. Σήμερον ἡμεῖς θεσμοθετοῦμεν, αὔριον δὲ ὁ τῆς παραβιασθείσης ἱστορίας ἀτρόμητος πέλεκυς ματαιοῖ τὸ ἔργον ἡμῶν.

Μολαταῦτα, εἶναι χρεία πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἐλλείψεως, ἐὰν ἔχῃ τὸ κακὸν δικαιολόγησιν· εἶναι χρεία νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πρόσκομμά τι διατελέσαν ἀνυπέρβατον, ἐδυσκόλυνεν ἄχρι τοῦδε, καὶ πολλαχῶς παρεμπόδισε τὰς ἐν Ἑλλάδι ἱστορικὰς μελέτας· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ἀρτισύστατον τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας, σχετικῶς πρὸς τὸ πολύπλοκον καὶ σχοινοτενὲς καὶ διακεκομμένον νῆμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Τίς ἠμπορεῖ ν' ἀρνηθῇ ὅτι εἴμεθα εἰσέτι νήπιοι ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητά μας, μικροὶ ὡς πρὸς τὸ ἄπειρον μεγαλεῖον μας; γενεὰ νεοφανὴς, κεκλεισμένη ἐντὸς εὐρυχώρου παραδείσου, τὴν ἔξοδον τοῦ ὁποίου γινώσκει ὅτι πρέπει νὰ διαζητήσῃ, καὶ ἥτις ἐντρυφῶσα ἐν τῇ τοῦ παρόντος ἡδονῇ, ἀναβάλλει ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὴν ἀναζήτησιν.

Τὰ λοιπὰ σύγχρονα ἔθνη περιέρχονται μετ' εὐκολίας τὴν περιφέρειαν τῆς ἱστορίας των, ἐπειδὴ ὁ βίος αὐτῶν ὑπάρχει βραχύς. Ἀρκεῖ ν' ἀκολουθήσωσιν ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων τὰ ἴχνη, διὰ νὰ δράξωσι τοὺς λόγους τῆς ἀναπτύξεώς των, καὶ νὰ κάμωσι τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ νόμου τῆς προόδου των. Παρ' αὐτοῖς σπανίως αἱ πτέρυγες τῆς ἐρεύνης βιάζονται νὰ ὑπερπηδήσωσι τοὺς φραγμοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ, ἢ ὁ νοῦς νὰ εἰσδύσῃ ἐν μέσῳ τῆς ὁμίχλης ἐκείνης, ἥτις περικαλύπτει τὴν κοιτίδα τῶν πρώτων πολιτισμῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Νεώτεροι ὡς πρὸς τὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος, καθάπερ ὁ Ἕλλην φιλόσοφος πρὸς τὸν Αἰγύπτιον Ἱερέα, συγκεντροῦσιν οἱ Δυτικοὶ τὴν μέθοδον καὶ τὰς ἀνιχνεύσεις ἐντὸς ξενοῦ τινος κύκλου, τὸν ὁποῖον περιχαράσσει μόνον τῆς νέας ἱστορίας ὁ δάκτυλος. Διὸ καὶ ῥᾳδίως ἀναλύουσι τὸ κοινωνικὸν αὐτῶν σῶμα εἰς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα, καὶ μεταβαίνοντες εἰς τὴν λογικὴν κατάταξιν τῶν τελεσιουργῶν δυνάμεων, ἐνδεικνύουσι τῆς μηχανῆς τὴν ἐσωτερικὴν συναρμογήν. Ὁ Γάλλος, ὁ Ἄγγλος, ὁ Γερμανὸς μίαν καὶ μόνην διάλεκτον ἔχουσι νὰ

σπουδάζωσιν· ἓν θρήσκευμα νὰ διερευνήσωσιν· ἓν πολίτευμα κύριον νὰ διδαχθῶσιν. Ἁπλῶς δυτικοί, τὴν Δύσιν μόνον ἐπεξεργάζονται, καὶ τὸ πνεῦμα ταύτης μελετοῦσιν. Ὁ νοῦς τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ αἴτιον τῶν πολιτικῶν φαινομένων, κατέχει θέσιν δευτερεύουσαν εἰς τὰς σπουδάς των, καθὸ ὕλη ἀλλοτρία εἰς τὴν διαφώτισιν ἑαυτῶν. Χριστιανοὶ δὲ τὸ δόγμα, πλὴν κατ' οὐδὲν συμμεθέξαντες εἰς τὴν διάπλασιν καὶ παγίωσιν αὐτοῦ, περιορίζουσιν εἰς μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τὸ τέρμα τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν ἐξετάσεως. Εἷς τύπος δι' αὐτοὺς, εἷς χαρακτὴρ, μία ὑπόστασις· ὁ νεοπολιτισμός. — Ἕνεκα τούτου, ἡ ἑνότης τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ὁ πρώτιστος οὗτος σκοπὸς καὶ τίτλος τοῦ πολιτισμοῦ των, αὐτομάτως πως καὶ φυσικῶς ἀνακύπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἵτινες ἐν μιᾷ ῥοπῇ συνεπιμετροῦσι τὴν ἀναλογίαν, τὴν εὐρυθμίαν καὶ συμμετρίαν τῶν μερῶν πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς συνόλου ἰδέας.

Ἀλλὰ πολὺ διαφόρως ἔχει παρ' ἡμῖν τὸ πρᾶγμα. Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἀνατρέχουσα εἰς τὰς πρώτας πηγὰς τῆς συνανθρωπεύσεως, ἀρχομένη ἀπὸ καταβολῆς πολιτισμοῦ, βυθίζεται εἰς τὴν ὁμίχλην τῆς ἀνθρωπίνου νηπιότητος, προσαρμοζομένη μετὰ τῶν ἀρχικῶν πολιτευμάτων καὶ θρησκευμάτων. Ὁ νοῦς τοῦ παρατηρητοῦ, εἴπερ καὶ μεγαλοφυὴς, ἀδυνατεῖ νὰ καταμετρήσῃ τὰς ἀναλογίας της. — Ὅρος παμμέγεθες, χωρίζον ταυτοχρόνως καὶ συνάπτον. Δύο κόσμους, ἔνθεν τὴν Δύσιν, ἐκεῖθεν τὴν Ἀνατολὴν, ἐκφεύγει τὸ μέτρον τῆς ἐπιστήμης. Μετεωριζόμενον δὲ εἰς χώρας ὑπερνεφέλους, ὅπου βλέμμα ἀνθρώπινον ἀκόμη δὲν ἔφθασε, περιστέφει τὰς αἰωνίους αὐτοῦ κορυφὰς μὲ σκιὰν, μὲ βροντὴν, μὲ κεραυνοὺς θρησκείας.

Τὴν ἀπέραντον ταύτην ἱστορικὴν χώραν, ἡ μέθοδος τῶν σχολῶν ἠναγκάσθη νὰ διαιρέσῃ, χάριν εὐκρινείας καὶ εὐκαταλήψεως, εἰς διάφορα μέρη. Ἡ δὲ διαίρεσις τῆς χώρας συνεπέφερε καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν ζωτικῶν ἀρχῶν, τὴν διαμέλησιν τῆς μιᾶς ἰδέας.

Θρησκευτικαὶ δοξασίαι, φιλοσοφία, ἐπιστῆμαι, γράμματα,

τέχναι, πάντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ φαινόμενα συνυπέκυψαν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ διαμελισμοῦ, χωριζόμενα εἰς πλείονα ἀσύνδετα καὶ ἀσυνάρτητα τμήματα.

Καὶ κατὰ δυστυχίαν, τὸν κερματισμὸν τοῦτον ὑπεβοήθησεν αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπεκδημοῦν, κατὰ συνέπειαν ἐσωτερικῶν περισπασμῶν, καὶ μεταμορφούμενον, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν φώτων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἤθελέ τις εἴπῃ ὅτι ὁ νόμος τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν κερματισμοῦ, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ νόμος ὑπάρχει τῆς καθολικῆς τῶν φώτων προαγωγῆς. Τοὐλάχιστον, εἶναι ἀναντίῤῥητον, ὅτι ἑκάστη μετάβασις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλο στάδιον, ἕκαστον μέγα συμβεβηκὸς ἐθνικόν, σημειοῦσιν ἓν βῆμα εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς προόδου. Αὐτὸν τὸν νόμον ἐντυγχάνεις εἰς τὸ καθολικευτικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς, εἰς τὴν ἀδιάλειπτον τῆς ἰδέας ἐξωτερίκευσιν. Εὑρίσκεις αὐτὸν εἰς τὸν Ἀποικισμόν, εἰς τοὺς ἐγχωρίους δημοτικοὺς θεσμούς, εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Δράματος, ταύτης τῆς ἰδανικῆς παραστάσεως τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων· τὸν εὑρίσκεις εἰς τὸ μαρτυρολόγιον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸν Ὀρθόδοξον προσηλυτισμόν, εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους, εἰς τὴν τραγικὴν τύχην καὶ καταστροφὴν τοῦ Κωνσταντινιανοῦ θρόνου. Τὸν ἔχεις ἐμποδὼν, πάντοτε καὶ πανταχοῦ. Εἶναι συγχρόνως εἰμαρμένη τοῦ γένους, καὶ δαίμων τοῦ καθολικοῦ ἐξευγενισμοῦ. Καὶ ἐὰν τὸν χάσῃς ἀπ' ἐμπρός σου, πρόσμεινε· ἰδοὺ πάλιν μετ' ὀλίγον σοὶ ἐμφανίζεται διπλάσιος τὸ ἀνάστημα. Τὸν βλέπεις εἰς τὴν Ἰωνίαν, τὸν ἀκολουθεῖς εἰς Ἀθήνας, εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πρὶν ἢ σὲ ἀποχαιρετήσῃ, σοὶ δίδει συνεντεύξεως ὑπόσχεσιν, μετὰ τετρακόσια ἔτη, εἰς Ἐπίδαυρον.

Ὑπὸ τὴν ἐπίῤῥοιαν τοῦ ἐκ Προνοίας ὑψηλοῦ τούτου νόμου, ὅστις ποιεῖ τὴν Ἑλλάδα ποταμὸν, οὕτως εἰπεῖν, διαχέοντα τὰ ῥεῖθρα ἐπὶ ξένας χώρας, καὶ διαιρούμενον εἰς τόσους εὐεργετικοὺς ῥύακας, ὅσας ὁ πολιτισμὸς ἀριθμεῖ προοδευτικὰς ἐποχάς· ὑπὸ τὴν ἐπίῤῥοιαν αὐτοῦ τοῦ ἱστοριονομικοῦ κανόνος, ἡ φυσικὴ τῆς ἐθνι-

κῆς ἡμῶν ἱστορίας ὁλομέλεια διατέμνεται εἰς ἀσχέτους καὶ ἀ-συμφυεῖς περιόδους. Τοιουτοτρόπως, ὁ κατ' οὐσίαν ἀδιαίρετος ἑλληνισμὸς διαιρεῖται καὶ ὑποδιαιρεῖται ἐν τῷ χάρτῃ τῆς προόδου εἰς πλείστας ἐπαρχίας ἀλλοειδεῖς, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐμπαρι-στάνεται ὑπὸ διάφορον ὄνομα, καὶ σχῆμα, καὶ χρωματισμόν. Τοι-ουτοτρόπως, ἡ ἐθνολογία, ἡ φιλοσοφία, τὸ θρήσκευμα, καὶ τὰ λοιπὰ κοινωνικὰ φαινόμενα αὐτοῦ συγχέονται καὶ περιπλέκον-ται παραδόξως· ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγένετο κτῆμα κοινόν. Δὲν ἔλειψαν δ' ἐφεξῆς νὰ παρεμβληθῶσι φραγμοὶ ἐπὶ φραγμῶν, καὶ νὰ μᾶς διαφιλονεικηθῇ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ φύσις. — Εἶπον ὅτι ἄλ-λος τις ὁ Πελασγὸς, καὶ ἄλλος ὁ Ἀχαιός· ὅτι οὗτος διαφέρει τοῦ Δαναοῦ, καὶ οὗτος πάλιν τοῦ Ἕλληνος, τοῦ Γραικοῦ, τοῦ Γραι-κορωμαίου, καὶ τοῦ νεωτέρου Σλαβορωμαίου. Εἶπον μυρία καθ' ἡμῶν, καὶ τόσα, ὅσα ἐρυθριῶμεν καὶ νὰ ἐπαναλάβωμεν.

Τοῦ ἐθνικοῦ λοιπὸν χαρακτῆρος τὸ πολυειδὲς καὶ ποικιλό-μορφον συνέβαλεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀταξίαν, ἀφ' ἑνὸς, τῶν ἰδεῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὴν ἀτέλειαν τῶν μελετῶν καὶ τῆς ἐπι-στήμης.

Καθότι, ὁ Ἕλλην εἶχε νὰ συνάψῃ διακεκομμένα νήματα, καὶ ἀπὸ ἄκρας εἰς ἄκραν προχωρῶν, νὰ περιηγηθῇ χώρας ἀνεπι-γνώστους ἔτι καὶ ἀδιερευνήτους. Οἱ Δυτικοὶ μόνον εἶχον ἀπο-τελέσματα νὰ διαφωτίσωσιν· πρὸς τὸν Ἕλληνα δὲ, τ' *ἀποτε-λέσματα* κατωτέραν εἶχον τιμήν. Ἡ ἱστορία του ὑπάρχει κατ' ἐ-ξοχὴν αἰτιῶν ἐπιστήμη, βίβλος γενέσεως καὶ διαχύσεως ἰδεῶν, ἀρχὴ πατρίδος καὶ πίστεως, σοφίας καὶ ἐλευθερίας.

Πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ νόμου τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐνδελεχείας καὶ ἀναπτύξεως, ὁ Ἕλλην εἶχε νὰ προσέλθῃ περιεσκεμμένως, καὶ μετὰ φόβου Θεοῦ, εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς κλήσεως τῶν δύο του θρησκευμάτων· νὰ διακρίνῃ τὴν ἐνέργειαν ἑκά-στου αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας· ν' ἀνα-καλύψῃ τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν, ἥτις διαστέλλει τὰς δύο λα-τρείας, ἢ νὰ εὕρῃ τὸν κρίκον, ἐάν ποτε κρίκος ὑπάρχῃ, τὸν ἀμ-φοτέρας συνδυάζοντα.

Ὤφειλεν ὁ Ἕλλην νὰ διερευνήσῃ τὰς ἐπὶ περίπου τρισχίλια ἔτη περιπετείας τῶν πολιτευμάτων του, διορίζων τὰς κλίσεις ἑκάστης ἐποχῆς, καὶ ζητῶν τὰ καταφύγια τῆς δημοτικῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν καταδιώξεων.

Ὁ Ἕλλην ὤφειλε ν᾽ ἀποθησαυρίσῃ φιλολογικὴν ἄπειρον ὕλην πρὸς διευκρίνησιν τῆς γενεαλογίας καὶ συγχωνεύσεως τῶν ἐθνικῶν διαλέκτων, καὶ ἐξιστόρησιν τῆς ἀπεράντου γραμματολογίας ἐκείνης, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ Ἡσιόδου, καὶ διερχομένη τρεῖς ἀνίσους μεγάλας ἐποχὰς, φθάνει μέχρι τῶν *κλέφτικων τραγουδίων*.

Εἶχεν ὁ Ἕλλην νὰ περιέλθῃ δύο κόσμους, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν· καὶ δύο κύκλους ἐθνικοὺς, τὸν πολυθεϊκὸν καὶ τὸν χριστιανικὸν, διὰ νὰ μελετήσῃ τὰς φάσεις τῆς καλλιτεχνίας του, καὶ διαφωτίσῃ τὰ λείψανα τῆς ἀμιμήτου προγονικῆς πλαστουργίας.

Ἐπὶ τέλους, ὤφειλε νὰ διεξετάσῃ μεθ᾽ ὑπομονῆς ἀκουράστου τὰ αἴτια τῆς εἰσβολῆς καὶ ἐκβολῆς ἢ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἀλλοφύλων γενεῶν, ὅσαι διαδοχικῶς, ἢ καὶ ταυτοχρόνως ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, αἰτιολογῶν τὴν μυστηριώδη παλλίῤῥοιαν, ἥτις ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας κατεπλημμύῤῥησε τὴν πατρίδα του, καὶ ἐτροπολόγησε τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς της· νὰ γνωρίσῃ δὲ τὴν ἐπιῤῥοὴν, ἣν ἑκάστη εἰσβολὴ ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς γλώσσης, ἐπὶ τῶν ἠθῶν, ἐπὶ τῶν πολιτευμάτων· τίνες τῶν ξένων φυλῶν ἐπέζησαν, καὶ τίς ποτε ἡ ἑκάστης ῥοπή· νὰ συμπεράνῃ δὲ κατὰ πόσον τὸ ἐναπολειφθὲν ξενικὸν στοιχεῖον ἄχρι τοῦδε συνοικειώθη μετὰ τῆς αὐτοχθόνου γενεᾶς, καὶ κατὰ πόσον τοῦτο συντείνει πρὸς τὸν γενικὸν τοῦ Πανελληνίου σκοπόν.

Τηλικαῦτα ζητήματα, καὶ ἕτερα ἔτι κατώτερα, ἐκ τῶν εἰρημένων παραγόμενα, συνιστῶσι τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀπαραίτητον ὕλην εἰς ἐμφιλοσόφισιν τῆς ἱστορίας μας.

Ὡς δ᾽ ἂν μὴ ἤρκει ἡ μακρὰ καὶ πολύμοχθος αὕτη διεξερεύνησις, ἀπαιτεῖται περιπλέον καὶ δευτέρα τὶς ἐργασία, τῆς πρώτης ἴσως ἐπιπονωτέρα καὶ δυσκολωτέρα.

Ἀπαιτεῖται ν᾽ ἀνασκευάσωμεν πολλὰς ἐπικρατούσας προλήψεις· νὰ ἐπικρίνωμεν τὰς ἐσφαλμένας γνώμας, ὅσας ἐξέφερε καὶ καθιέρωσεν, ἄχρι τοῦ νῦν, ἡ μέθοδος τοῦ κερματισμοῦ· ἀνάγκη νὰ ἀνατρέψωμεν συστήματα πεφημισμένα, καὶ προρρίζως ν᾽ ἀναιρετώσωμεν, ἴσως, τὴν δεσπόζουσαν ἱστορικὴν ἑρμηνευτικήν. Πρέπει, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἀρχαιότης νὰ χάσῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεωρῶν μερίδα τινα τῆς λαμπηδόνος της, ἡ δὲ μέση ἐποχὴ, ἐγειρομένη ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῆς σκοτίας, νὰ ἐπισταθῇ εἰς τὴν προσήκουσαν ἐκείνην περίβλεπτον θέσιν, ὅπου τὴν ἐγκατασταίνει ὁ Χριστιανισμός. Καὶ τοῦτο μετὰ θάρρους καὶ εὐτολμίας, χωρὶς ποσῶς ν᾽ ἀναφροντίσωμεν τὶ θέλουσιν εἰπεῖ, κατὰ τύχην, ἢ δεξιόθεν, ἢ ἀριστερόθεν, οἱ σχολαστικοὶ ἀρχαιολάτραι, ἢ οἱ δυτικόφρονες. Κατέχει ἡ πολυθεΐα τόσα καὶ τόσα κοσμικὰ κάλλη, ὥστε, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἶναι χρεία νὰ σφετερίζηται αὐτὴ τὴν πνευματικὴν τοῦ Μεσαιῶνος ὡραιότητα· οὐδὲ δίκαιον εἶναι, τὸ πρὸς ἡμᾶς, νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὴν ὅλον καὶ ὁλοσχερῆ τὸν σεβασμόν μας, ὅτε ἡ πολυθεϊκὴ περίοδος δὲν ἔχει, ὡς ἡ χριστιανικὴ, περιεστεμμένους μὲν τοὺς κροτάφους μὲ τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ πάθους, τὴν δὲ χαίτην κεκοσμημένην μὲ τὰ ἀμάραντα ῥόδα τοῦ Πνεύματος.

Μόνον κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ τοιαύτῃ χρώμενοι παῤῥησίᾳ, δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θέλουσί ποτε συναρμολογηθῆ αἱ διεσπασμέναι καὶ διεῤῥηγμέναι σελίδες τῆς πατρῴας βίβλου, πρὸς ἐπισκευὴν ὁλομελείας καὶ ἑνότητος. Οὕτω μόνον, ἐπιβλέποντες εἰς τὰ πέρατα τοῦ πολιτικοῦ μας ὁρίζοντος, πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπου συμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν αἰωνίαν τῆς τοῦ Λόγου Σοφίας σκιὰν, καὶ συντέμνονται αἱ τρεῖς τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μέσου καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ γραμμαὶ, δυνάμεθα ν᾽ ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ βίος ἡμῶν ὑπάρχει βίος εἷς καὶ ἀδιαίρετος.

— Ἀλλ᾽ ὑπάρχει, τῳόντι, ὁ βίος τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καθ᾽ ὅλας τὰς φάσεις καὶ περιπετείας αὐτοῦ, ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἷς καὶ ἀδιαίρετος; ἢ, ἀπεναντίας, κατὰ νόμον ἀνώτατον, ἐν τμήμασι διακεκομμένος, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἱστο-

ρικοῦ συντρίβεται, ὥσπερ ἀγγεῖον παλαιὸν, ἀνεσκαμμένον ἄρτι, καὶ ἤδη ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἐρραγισμένον;

Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, δόγμα συνανθρωπεύσεως καὶ συνενώσεως, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἦλθεν ἄραγε διὰ ν' ἀφανίσῃ πᾶν Ἑλληνικὸν σπέρμα σοφίας, καὶ νὰ χαλαρώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς δεσμοὺς, ἢ μᾶλλον ἦλθεν ὅπως κυρώσῃ, καὶ καθαγιάσῃ, καὶ κατευοδώσῃ, καὶ τελειοποιήσῃ τὸν νοῦν τῶν προπατόρων, ςερεώσῃ δὲ τὰ ὅρια καὶ ἐπεκτείνῃ τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας;

Τί σημαίνουσιν αἱ ἀόριστοι καὶ συνθηματικαὶ λέξεις ἐκεῖναι, *ἀκμὴ*, *παρακμὴ*, *πτῶσις*, αἵτινες ἀκαταπαύστως μᾶς περιβομβοῦσιν εἰς τὴν ἀκοήν; Ἔχουσιν αὗται πραγματικήν τινα σημασίαν, ἢ μᾶλλον ὅ,τι *πτῶσις* ἐπεκλήθη ἄλλο δὲν εἶναι, πραγματικῶς, πάρεξ *μετάβασις*;

Ἐπέζησεν ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀστραπιαίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς καλλιτεχνίας λάμψιν ὑπὸ τὴν ἀσπίδα, πρῶτον τῶν ἐγγενῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῆς δημοτικῆς παραδόσεως, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς βασιλευούσης Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἀείποτε ζωογονουμένη, καὶ ἠθικῶς κραταιουμένη; ἢ, τοὐναντίον, ἐκ γήρατος εἰς μαρασμὸν περιπεσοῦσα, δὲν ἔκαμεν, ἐφ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα, εἰμὴ νὰ πλανᾶται τῇδε κακεῖσε, ζητοῦσα τόπον ἁρμόδιον διὰ νὰ ἐνταφιασθῇ;

Ἐπὶ τέλους δὲ, ἡ ἅλωσις τοῦ γένους ἡ ὑπὸ Ὠθωμανῶν γενομένη, εἶναι θάνατος ὁριστικὸς, εἶναι ταφή; ἢ μᾶλλον τὸ ἔθνος, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, μεταπορεύεται εἰς νέαν πολιτικὴν ζωὴν, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῇ κονίστρᾳ τῆς ἐξαγοράσεως;

Ἐπειδὴ, ἐὰν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν διατέμνεται ὑπὸ τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως, ὡς ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ Ἰσημερινοῦ, εἰς δύο ἐπίσης ἀξιοπερίγραπτα ἡμισφαίρια, ἀλλὰ λήγει ἅμα ἠχήσῃ ἡ ἀποστολικὴ σάλπιγξ· ἐὰν, κατά τινα ὡρισμένην ἐποχὴν, κλείεται καὶ σφραγίζεται εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ βίου μας ἡ ἔμψυχος βίβλος, φεῦ! τί ἄλλο εἴμεθα λοιπὸν ἡμεῖς, παρὰ τέκνα ἀπάτριδα καὶ ὑποβολιμαῖα, γενεὰ πτωχὴ, ἄσημος, ἀποκεκηρυγμένη, ἄνευ ἐλπίδων καὶ ἄνευ ἀναμνήσεων, σκηνώσασα παρασιτικῶς ἐπὶ γῆς διηγου-

μένης τὴν εὐγένειαν καὶ δόξαν τῶν πάλαι κατόχων της;

— Ἔπεται, ὅτι οἱ βουλόμενοι νὰ εἰσδύσωσιν εὐμεθόδως εἰς τὸ σκοτεινὸν τῆς ἱστορίας μας κτίριον, πρέπει νὰ παραιτήσωσι πᾶσαν ἔρευναν καὶ φιλοσοφίαν *ἐκ τῶν προτέρων*· καὶ ὑπὸ τῆς πειραματικῆς μόνης *ἐκ τῶν ὑστέρων* μεθόδου βοηθούμενοι, νὰ προχωρήσωσι βαθμηδὸν, πάντοτε ἐγκαρτεροῦντες, καὶ πάντοτε νέα διδόμενα ἐναποταμιεύοντες. Καὶ τὰ μὲν *ὕστερα*, εἶναι χρεία νὰ γένωσι *πρότερα*, τὰ δὲ *πρότερα ὕστερα*, πρὸς φωτισμὸν καὶ ὁδηγίαν κατὰ τὴν πορείαν.

Οὕτως, ὁ μὲν Μεσαίων πρέπει νὰ διερμηνευθῇ κατὰ πνεῦμα *νεοελληνικὸν* συνάμα καὶ *πολυθεϊκὸν*, ὥστε τὸ ἐκκλησιαστικὸν στοιχεῖον νὰ περιαυγάζηται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων ἀναπτυχῶν. — Ἡ δὲ ἀρχαιότης πρέπει νὰ τεθῇ εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἐφ' ἑαυτῆς νὰ δέχηται τὸ ἄθροισμα τῶν ἀκτίνων τῶν ὁρμωμένων ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ Μεσαίωνος, ἐκεῖθεν δὲ ἐκ τῆς Ἀναγεννήσεως.

— Ἡ δὲ Ἀναγέννησις, καθὸ ὕστερον γινόμενον, ἀφοῦ διαφωτίσῃ τὰ προηγούμενα, θέλει γενῆ τελευταῖον ἀντικείμενον ἐρεύνης, τῶν ὅλων συγκεφαλαίωσις, σφραγὶς ταὐτοχρόνως τοῦ παρελθόντος, καὶ κλεὶς πρὸς τὴν χρησμοδότησιν τοῦ μέλλοντος.

Ὅθεν δύο ἀντιστρόφους πειραματικὰς ἐργασίας ἀνάγκη νὰ κάμωμεν· οὐχὶ δ' ἅπαξ ἀλλ' ἐπανειλημμένως.

Ἀναχωροῦμεν πρῶτον ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρισκόμεθα σήμερον, καὶ παρακολουθοῦντες τὴν ἀλληλουχίαν τῶν κυρίων γεγονότων, ἀνατρέχομεν εἰς τὰς ἀρχικὰς πηγὰς, διερευνῶντες καθ' ὁδὸν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων τὰς ἀμφιπεπλεγμένας ἀρτηρίας. — Μεταταῦτα, τὸν ἐσχεδιασμένον ἤδη δρόμον ἀνύοντες καὶ, μετὰ πλείονος πεποιθήσεως εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, βαθμηδὸν ὁμαλύνοντες αὐτὸν, ἐπαναστρέφομεν εἰς τὰ ἴδια. Τῷ δὲ τῷ τρόπῳ συμβιοῦμεν συγχρόνως μετά τε τῶν ζώντων καὶ τῶν κεκοιμημένων, μετὰ πολλῆς ὠφελείας ἐναλλάσσοντες τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωήν. Εἰς γὰρ τὴν ἱστορίαν, καθάπερ εἰς τὰς Γραφὰς, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος συναρτίζουσι τὴν ἄλυσον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ

αὐτὸς Θεὸς, ὁ χαλκεύσας τοῦ Παντὸς τὴν ἄλυσον, αὐτὸς ὅστις ἐδιώρισε, χάριν εὐταξίας, ὥστε τὰ μέρη τοιαύτης ἀπείρου ὁλότητος νὰ ἐξαρτῶνται τὸ ἓν ἐκ τοῦ ἄλλου καὶ νὰ συνδυάζωνται, αὐτὸς ὁ ἴδιος Θεὸς ἐπίσης διέταξεν, ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη πορεία νὰ ἔχῃ λογικὰς ἀναλογίας καὶ λογικὸν συνδυασμόν. Τοὐτέστιν, ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ ἄτομα ἔλαβον ἄνωθεν ἠθικὰς ποιότητας, ἀναλόγους τῆς ἀποστολῆς εἰς ἣν ἦσαν προωρισμένα, καὶ ὅτι, παρεκτὸς ὀλίγων τινῶν ὑπεριστορικῶν γεγονότων, εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἠθέλησε, μόνος ὁ δάκτυλος αὐτοῦ νὰ διαδεικνύεται, ἄλλας μεταβολὰς δὲν γινώσκομεν ἀσχέτους πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν προηγουμένων αἰώνων, καὶ μὴ ὀφειλούσας τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ παρελθόν. Ἐπειδὴ, λοιπὸν, πᾶν ἕκαστον γινόμενον ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῷ τὰ γεννητικά του αἴτια, προσέτι δὲ τοὺς λόγους τοὺς συμβαλόντας εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ ἐπιτυχίαν του, ἕπεται ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας τὴν ὁποίαν, ἀντὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἡμεῖς, ἐπὶ τὸ ἑλληνικότερον, ΙΣΤΟΡΙΟΝΟΜΙΑΝ ἐπονομάζομεν, συνίσταται εἰς τὸ νὰ διερευνῶμεν, ἐν παντὶ χώρῳ καὶ χρόνῳ, τὰς ἀπορρήτους αἰτίας, αἵτινες ἐγέννησαν τὰς μεταβολὰς, καὶ τὰς σπουδαίας περιπτώσεις, ὅσαι συνέτρεξαν εἰς τὴν γένεσιν τῶν συμβεβηκότων.

Ἡ ὀπισθόρμητος καὶ πειραματικὴ αὕτη μέθοδος, παρεκτὸς τῆς πραγματικῆς ὠφελείας ἣν, ἐλπίζομεν, θέλει παρέξει, συνάδει προσέτι μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἕξεις τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σοφίας. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι οὐσιωδῶς πρακτικὸν, ἐμπειρικὸν, ὁδεῦον πάντοτε ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ πρὸς τὸν ἄγνωστον, βαδίζον ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους τῆς πείρας καὶ τῆς δοκιμασίας· πνεῦμα ἀναπτερούμενον πρὸς τὴν σύνθεσιν, βοηθείᾳ τῆς ἀναλύσεως, πρὸς τὸ ἀφῃρημένον δὲ διὰ τοῦ συγκεκριμένου, καὶ κορυφούμενον εἰς τὰς τολμηροτέρας δογματικὰς θεωρίας, συνεργείᾳ ὑποκεκρυμμένης τινὸς μεθόδου ἐκ τῶν ὑστέρων. — Εἴ τις περὶ τούτου ἀμφιβάλῃ, ἂς λάβῃ οἱανδήποτε θέλῃ θεωρίαν τῆς Μεταφυσικῆς ἢ τῆς Θεολογίας· ὅταν καθαρίσῃ τὸ σχῆμα καὶ τὸ

σύμβολον τοῦ φλοιώδους αὐτοῦ περιτυλίγματος, ἀμέσως ἀπελευθερουμένη, ἀναπηδᾷ ἡ ἱστορικὴ οὐσία.

Τὰς τρεῖς λοιπὸν ἀνωτέρω κυρίας ἐποχὰς, κατὰ τὴν προτεινομένην μέθοδον, διαιροῦμεν καὶ κατατάττομεν ὡς ἐφεξῆς.

Α΄. Ἡ νεωτέρα:

Β΄. Ἡ μέση:

Γ΄. Ἡ ἀρχαία:

Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίοδον, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, καὶ προχωρεῖ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δύο τινὲς παρατηροῦνται δυνάμεις ἐνεργοὶ, τὸ ἔθνος ὑποκινοῦσαι καὶ τὰ καθεστῶτα διηνεκῶς συνταράσσουσαι· δύο πάθη, δύο ἀνάγκαι. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ συσφιγχθῶσιν οἱ θρησκευτικοὶ δεσμοὶ, λόγῳ πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξαγοράσεως, ἐπ᾽ ἀγαθῷ τῆς θρησκείας. Αἱ δύο αὗται δυνάμεις συμμαχοῦσι καὶ συμπράττουσιν, ὁτὲ μὲν συγχρόνως, ὁ τὲ δὲ διεζευγμένως. Ἐπὶ τέλους, στρατολογήσασαι λαϊκοὺς καὶ Ἱερεῖς, ἑκάστη ἐκ τῆς ἰδίας τάξεως, καὶ προσδιορίσασαι τὴν ἡμέραν τῆς ἐκρήξεως, ὁρμῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀλλήλαις περιπεπτυγμέναι, καὶ δράττουσι τῆς νίκης τὰ σύμβολα.

Ἀφοῦ στερεώσωμεν, καὶ ποιήσωμεν ἀναντίῤῥητον τῶν γεγονότων τούτων τὴν ἀλήθειαν, τότε προβαίνομεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἐξ αὐτῆς παραγομένου ζητήματος. Πῶς ἀνεφύη τὸ αἴσθημα τῆς πολιτικῆς ἀπελευθερώσεως; πόθεν ἐπήγασεν; εἶναι προϊὸν ἐσχάτως ἐνεισαχθὲν παρ᾽ ἡμῖν, ἢ εἶναι κτῆμα πατροπαράδοτον;— Τὸ δὲ αἴσθημα τῆς θρησκευτικῆς συμψυχίας εἰς ποίαν αἰσίαν περίπτωσιν ὀφείλει τὴν ὕπαρξιν; τίνος ἕνεκα, κατὰ διαστολὴν παντὸς ἄλλου Ἱερατείου, τὸ Ἑλληνικὸν ἀσπάζεται καὶ διακονεῖ τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας, ἀποτρίβον τὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνισότητα;

Ὅπως ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰ σπουδαῖα ταῦτα προβλήματα, πρέπει ν᾽ ἀνατρέξωμεν πάλιν εἰς τὰ προηγούμενα. Ὀφείλομεν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς πράξεως, ὅπου ἐνδιατρίβομεν ἐρευνῶντες, ν᾽ ἀναβῶμεν εἰς τὴν θεωρίαν· ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος νὰ ἔλθωμεν εἰς τὰ βιβλία.—Καὶ ἰδοὺ φυσικῶς ἐναποφαινομένη τῶν ἀποτελεσμά-

των ἡ γενεαλογία· ἰδοὺ ἡ μετὰ τοῦ Μεσαίωνος ὁμαίμων, οὕτως εἰπεῖν, καὶ στενὴ ἡμῶν συγγένεια.

Τὸν δὲ λόγον τῶν προβλημάτων τούτων, πραγματικῶς εὑρίσκομεν εἰς τὴν μελέτην τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐνταῦθα, ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ δῆμος ὑπάρχουσιν ἐπιζήθιοι φίλοι, καὶ παλαιοί· ἥνωσαν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς παλαιομήτορος Ἑλλάδος κοιναὶ δοξασίαι, κοινὰ συμφέροντα, κοιναὶ συμφοραί. Ὁ μὲν κλῆρος, ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ δήμου, καὶ ὁμολογούμενος ἀπαύγασμα τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, εἶναι κλῆρος ἐθνοπαράγωγος· ὁ δὲ δῆμος, εὐγνώμων εἰς τὰς ἐξυπηρετήσεις τῶν ποιμένων, καὶ πεποιθὼς εἰς τὸν φωτισμὸν αὐτῶν, ὁμνύει τὰ πιστὰ τῆς εὐνοίας, καὶ προθύμως καθυποτάσσεται.

Ἀκολούθως, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἐπαναστάσεως γινομένου. — Ἀλλ' εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν σπανίως ἀπαντῶμεν τὰ ἴχνη τοῦ λαοῦ, τοὐλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν καὶ φιλελεύθερον τοῦ γένους ῥοπήν. Ἡ μοναρχία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος, μετὰ ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, διαρκεῖ τοσοῦτον ἀλλοτρία εἰς τὰς ἐθνικὰς τῶν ὑπηκόων κλίσεις, ὥστε δὲν περιθάλπει τὸν Ἑλληνισμὸν, εἰμὴ περὶ τὰ τέλη της, καὶ ὡς καὶ τότε, βεβιασμένη σχεδὸν οὖσα καὶ κατηναγκασμένη. Λοιπὸν φραγμὸς μεταξὺ δήμου καὶ βασιλέως, χάσμα μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Αὐλῆς. Κατὰ συνέπειαν δὲ τῆς διχονοίας, δύο διάφοροι πολιτικαὶ ἰσορίαι μᾶς παρουσιάζονται, ὧν ἡ μὲν ἀναφέρεται κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, πραγματευομένη καθόλου τὰς τύχας αὐτῆς· ὅθεν καὶ διατελεῖ παντάπασι ξένη πρὸς τὸ ἔθνος ἡ τοὐλάχιστον ἐξωτερικὴ, ἡ δὲ, καί τοι ἐμμέσως καὶ πλαγίως, ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλειστικῶς, σημειοῦσα τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τοὺς βαθμοὺς τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Αὕτη, ὡς ἕκαστος εὐκόλως ἐννοεῖ, εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης προκύπτει, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀναγεννήσεως οὐδὲ ἴχνος σώζεται πλέον μοναρχικῆς ἀρχῆς· διότι, πεσόντος τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

ἀπέμειναν μόνον τὰ δύο σύμμαχα στοιχεῖα, συναποτελοῦντα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ, τὸ γνήσιον Ἑλληνικόν. — Ἐὰν δ' ἀληθῶς οὕτως ἔχῃ, χρειάζεται νὰ δικαιολογήσωμεν ἵνα τί ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μάχεται κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς θρησκείας;

Ἀλλὰ καὶ ἕτερα προβλήματα ἀναφύονται περὶ τὴν μελέτην τοῦ Μεσαίωνος, χωρὶς τῆς προοιμιώδους λύσεως τῶν ὁποίων τὰ προκείμενα μένουσιν οὐκ ἀποχρώντως διαπεφωτισμένα.

Ποῦ συνεκροτήθη κατὰ πρῶτον ἡ μεταξὺ δήμου καὶ Ἐκκλησίας συμμαχία; τίς δὲ ἡ ἀνάγκη, καὶ τίνες οἱ λόγοι αὐτῆς; τίς ἡ διαγωγὴ τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ταύτης τῆς συμπροσεγγύσεως; Ὑπῆρξεν ἴσως σύγκρουσις; ἡ ἧττα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν δύο συμμαχούντων στοιχείων;

Καθ' ἣν προβάλλομεν μέθοδον, ἑκάστη τῶν ἐρωτήσεων ἐπικαλεῖται τὴν περαιτέρω τῆς ἱστορικῆς κλίμακος ἀνάβασιν· ὅθεν ἀνατρέχομεν εἰς τὴν τρίτην καὶ ἀρχαίαν περίοδον τοῦ ἐθνισμοῦ.

Καὶ πρῶτον φαινόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπαντῶμεν τὴν τάσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρός τινα ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ πολιτικὴν ἀνάπλασιν· σημειοῦμεν δὲ τὴν ἐν Ἑλλάδι θριαμβευτικὴν πορείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ὁμάδων εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ βαπτίσματος. Ἡ Ἐκκλησία βαθμηδὸν καθιεροῖ τὰς δημοτικὰς ἐλευθερίας, καὶ ὑπὸ διάφορον ὄνομα καὶ σχῆμα ἀσπάζεται τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀντὶ ἐθνοσυνελεύσεως, βλέπομεν Συνόδους καὶ Βῆμα Ἱερόν· ἀντὶ τῆς *ἀρίστου πολιτείας*, καθολικὴν Ἐκκλησίαν· ἀντὶ πολιτικοῦ νόμου γραπτοῦ, βλέπομεν ἐν πλήρει ἰσχύϊ τὸ Εὐαγγέλιον. — Πλὴν τὸ σχέδιον τῆς νέας πολιτείας καὶ ὁ δημοκρατικὸς νόμος αὐτῆς δυσαρεστοῦσι τὴν γηραιὰν καὶ σαθρὰν τῆς Ῥώμης μοναρχίαν. Ἰδοὺ τὸ αἴτιον τῆς πολυχρονίου πάλης. Ἡ μὲν Αὐτοκρατορία, μεταβιβαζομένη εἰς Ἑλλάδα, προσπαθεῖ πανσθενεί, ὁτὲ μὲν διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ δόγματος, ὁτὲ δὲ περιθάλπουσα τὸν ξενισμὸν, νὰ ἐξασθενίσῃ καὶ ἐκχαυνώσῃ τὴν ἀντιπολιτευομένην ἐθνικὴν φατρίαν, ἐωσοῦ, τέλος, ἀφανίσῃ αὐτήν· ἡ δὲ Ἐκκλησία, μετὰ πολλὰ καὶ παντοῖα

δεινὰ διασώζουσα καὶ διαφυλάττουσα τὸ δόγμα ἀκέραιον, χωρίζεται τῆς μοναρχίας, καὶ ὑποσκάπτουσα τὸν θρόνον αὐτῆς, τέλος τὴν παραδίδει ἐπιθανάτιον εἰς χεῖρας βαρβάρων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐμπαρόδως καὶ προοιμιακῶς περὶ μεθόδου. Ἀκολούθως θέλομεν ἀναπτύξει τὰς ἰδέας. — Ἐν τούτοις, τί ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιθυμοῦμεν νὰ συμπεράνωμεν;

Ἐναργῶς, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἐξάγεται, ὅτι ἐὰν ἡ μὲν τρίτη καὶ ἀρχαία περίοδος ἦναι σχετικῶς πρὸς τὴν ὅλην Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐποχὴ προπαρασκευαστικὴ καὶ εἰσαγωγικὴ τρόπον τινά, καθὸ κατεργάζουσα τὴν ἐπιτηδείαν ὕλην πρὸς τὴν ἐπομένην ἐθνικὴν σύμπηξιν· ἡ δὲ πρώτη καὶ νεωτέρα ὑπάρχῃ πράξεως ἁπλῆς, καὶ ἐκτελέσεως ἐποχή, καθὸ πραγματοποιοῦσα τὴν θεωρητικὴν ἔτι καὶ ἀφηρημένην χριστιανικὴν ἀνάπλασιν, ἔπεται λέγομεν, ὅτι ἡ δευτέρα καὶ μέση περίοδος, ὑπερεχόντως τῶν ἄλλων, ἐμπεριέχει τὸ νῆμα τῆς ἑνότητος καὶ ὁλομελείας, τὸν κρύφιον λόγον τὸν συνδυάζοντα τὴν ἀρχαίαν μετὰ τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας. Τοὐτέστιν, ὅτι ὁ Μεσαίων εἶναι ὁ μέσος οὐσιωδέστατος καὶ ἀρθριτικὸς κρῖκος ὁ συναρμολογῶν λογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς τὰ προηγούμενα μετὰ τῶν ἑπομένων.

Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐνδεικνύομεν πρὸς πλήρη τῆς ἱστορίας μας διαφώτισιν, εἶναι ἀναντιρρήτως ἀκανθώδης καὶ δύσβατος. Πλὴν, ἀπαραιτήτως, ἐκ τῆς δυσβάτου καὶ ἐπισκίου ταύτης ὁδοῦ ὀφείλομεν νὰ διαπορευθῶμεν, ἵνα φθάσωμεν εὐσυνειδήτως καὶ πεφωτισμένως εἰς τὴν γνῶσιν καὶ συναίσθησιν τῆς ἡμετέρας ἀποστολῆς. Ἐλευθερία, ἔρως, ἐθνισμὸς, πίστις, αὐταπάρνησις, παραδόσεις, γλῶσσα, προσδοκίαι, δικαιώματα, πάντα ἐξ αὐτῆς ἐξῆλθον τῆς ὁδοῦ. Ὑμεῖς, ἐκόντες ἄκοντες εἴμεθα τέκνα τοῦ Μεσαιῶνος· στρατιῶται τοῦ παρελθόντος, ἔμψυχον σύμβολον τῆς ἀρχαιότητος. Ἐφ' ὅσον βαπτιζόμεθα εἰς ὀρθόδοξον κολυμβήθραν, καὶ ἐν ὕδατι καθαρᾶς πηγῆς Ἑλληνικῆς, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποθέσωμεν τὸν ἀνατολικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὅστις μᾶς συνάπτει μὲ τὸν Βυζαντινὸν Μεσαίωνα, οὐδὲ μᾶς εἶναι συγκεχωρημένον, χωρὶς βεβαίου ὀλέθρου, νὰ παρεκτραπῶμεν τῆς εὐ-

θείας, ἣν δάκτυλος Θεοῦ μᾶς ἐχάραξε. — Τὴν δὲ εὐθεῖαν ὁδὸν ἔχομεν ἐνώπιόν μας, καὶ ἂς ἀκολουθήσωμεν αὐτήν.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος περισπούδαστος ἐποχὴ ἄρχεται καὶ λήγει μὲ δύο μέγιστα καὶ σημαντικὰ γεγονότα. Ἐν ἀρχῇ, ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐν τῷ τέλει, ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ἀμφότερα μετέβαλον τὴν ὄψιν τῆς ἱστορίας. — Τὸ ἡμέτερον ἔθνος, εἰς τὴν καθολικὴν μᾶλλον ἢ τὴν μερικὴν ἱστορίαν ἀνῆκον, ὡς ἐκ τῆς μακροβιότητος καὶ λαμπρότητός του, συνειθίζει νὰ συνεπιφέρῃ μεταβολὰς γενικὰς, ὅτε μεταβαίνει ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην κατάστασιν. — Ἀποβιβάζεται εἰς πόλιν Ἑλληνίδα εἷς ἀπόστολος; Ὁ δαίμων τῆς ἀρχαιότητος ἀποτίθεται τὸν στέφανον τῆς πρωτοτυπίας· ἡ Οἰκουμένη διαταράσσεται· μεσότοιχον ὑψοῦται μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου. — Σαλεύεται τοῦ Βυζαντίου τὸ ἔδαφος ὑπὸ πόδας βαρβάρων; ἡ Εὐρώπη μετεισβαίνει εἰς νέον στάδιον ζωῆς· ὁ Ἑλληνισμὸς ἐνισχύει τοὺς δυτικοὺς λαοὺς, καὶ ὁ φωτισμὸς ἀναπτεροῦται. — Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναμιμνήσκει τὰ κινήματα οὐρανίων τινῶν σωμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνώμαλος διεύθυνσις ποιεῖ ἑκάστοτε ἐποχὴν ἐν τῇ ἀστρονομικῇ χρονολογίᾳ.

Φρονοῦμεν δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων ἄκρων γεγονότων, ἐκεῖνο μάλιστα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἐμβριθεστέραν διασπούδασιν εἶναι ἡ Ἅλωσις, καθὸ πλησιέστερον καὶ περισσότερον ἀναφερόμενον εἰς τὴν νεωτέραν μας ἐπανάστασιν. Ἡ ἅλωσις, ὡς τελικὸν συμβεβηκὸς, συγκεφαλαιοῖ σχεδὸν πάντα τὰ προηγούμενα, καὶ ἐμπεριλαμβάνει πάντας τοὺς λόγους, ὅσοι συνέτρεξαν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς εἰς τὴν γέννησίν της. Ὅταν τις εὐστόχως διερμηνεύσῃ καὶ διαφωτίσῃ αὐτὴν, ἐνεβάτευσεν ἤδη εἰς τὸν νοῦν τοῦ Μεσαίωνος, καὶ ἁρμοδίως ἐπιλαμβάνεται τῆς λύσεως τοῦ αἰνίγματος. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν καταστροφὴν τοῦ μέσου βίου μας ὀφείλομεν ἐξαιρέτως νὰ μελετήσωμεν· εἰς τὰς αἰτιολογίας αὐτῆς νὰ ἐπιστήσωμεν πρέπει τὴν ἰδιάζουσαν προσοχήν μας.

Ἀλλὰ, τοιαύτης οὔσης τῆς ἀνάγκης, εἰς τίνας θέλομεν προσρέξει πηγάς; ποῦ πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ὕλην τῆς διαφωτίσεως;

Οἱ δυτικοὶ, πρὸς γνῶσιν τοῦ Μεσαίωνός των, προσφεύγουσιν εἰς τὰ χρονικά των. Ὀφείλομεν ἄρα καὶ ἡμεῖς, τὸ αὐτὸ ποιοῦντες, νὰ συμβουλευθῶμεν τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικούς; — Φεῦ! τὰ χρονικὰ τῆς Βυζαντίδος, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἶναι λευκὸς χάρτης πρὸς τὰς φάσεις τοῦ μέσου Ἑλληνισμοῦ. Δὲν διηγοῦνται πάρεξ τὰς περιπετείας τῆς μοναρχίας, τὰς δυναστικὰς παλιμμεταβολὰς, τὰς ἐσωτερικὰς τῆς αὐλῆς ἐπαναστάσεις, τὰ ἤθη τῆς ἀριστοκρατείας, συνωμοσίας, ἐπιβουλὰς, μάχας, καὶ ἄλλα ἕτερα παραπλήσια, κατ' οὐδὲν ἢ ὀλίγον σχετικὰ πρὸς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ὁ βίος τοῦ δήμου, ἡ ἰδέα τοῦ ἐθνισμοῦ, ἡ ἀλληλουχία καὶ μετάδοσις τῶν παραδόσεων, ἢ ἐκλείπουσι παντελῶς εἰς τὰς σελίδας των, ἢ μνημονεύονται μόνον παρέργως πως εἰς τὰ Κιρκήσια καὶ τὰ Ἱπποδρόμια, γινομένου λόγου περὶ ἵππων καὶ θηρίων. Κλίνεις τὸ οὖς ἐπὶ τῶν ὀγκωδῶν ἐκείνων τόμων, ὅπως ἀκροασθῇς τοὐλάχιστον ἕνα καὶ μόνον τῆς Ἑλλάδος παλμὸν, ἀλλὰ ματαίως· πάντοτε ἡ αὐτὴ φιλορώμαιος πρὸς τὸν θρόνον ἀφοσίωσις, καὶ ἀνυπόφορος σχολαστικότης· πάντοτε ἡ αὐτὴ σφύρα ἠχεῖ εἰς τὰ ὦτα σου, ἡ σφύρα ἥτις βραδέως σημαίνει τὰς ὥρας καὶ μετρεῖ τὰς στιγμὰς τῆς ψυχορραγούσης αὐτοκρατορίας. Ὅταν φθάσῃς εἰς τὸ τέλος τῆς ἀπεραντολογίας, καταλαμβάνεις ὅτι δὲν ἠκροάσθης πάρεξ τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ ῥωμαϊσμοῦ.

Ποῦ λοιπὸν θέλομεν ζητήσει τὰ προσήκοντα φῶτα; — Ἴσως εἰς τοὺς δυτικοὺς συγγραφεῖς, τοὺς συγχρόνους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης;

Ἠθέλαμεν ἐπίσης ματαιοπονήσει. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι παρεῖδον τῶν ἐθνικῶν στοιχείων τὴν βιογραφίαν, ἀπειράκις μᾶλλον οἱ ξένοι τὴν παρεννόησαν. Οἱ σύγχρονοι δυτικοὶ, κατὰ δυστυχίαν, εἶναι θεολόγοι τὸ πλεῖστον μέρος· ἡ δὲ θεολογία τῆς Δύσεως δὲν ἦτο βεβαίως ὁ καταλληλότερος ἐπικριτὴς τῶν διατρεχόντων. Ἓν μόνον πρᾶγμα παρ' αὐτῶν μανθάνεις· ὅτι θεία δίκη τοὺς Γραικοὺς ἐτιμώρησεν, ὡς μὴ στέρξαντας νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ Δυτικισμὸς εἶναι τὸ μέτρον τῆς Ἱστοριογραφίας των.

Ἀκολούθως, ἐὰν θέλῃς, πρόσελθε καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς, πρὸς τοὺς φιλοσόφους τῆς ΙΗ. ἑκατονταετηρίδος· ἄνοιξον τὸν **Montesquieu**, τὸν **Lebeau**, τὸν **Voltaire**, τὸν **Brucker**, τὸν **Barrington**, καὶ τοὺς λοιποὺς μεσαιωνολόγους. — Πλὴν, ἀπ' ἀρχῆς, τί συγγράφουσιν οὗτοι; «Τὴν ἱστορίαν τῆς παρακ»μῆς τῶν Ῥωμαίων». Καὶ ἐμμένουσι πιστοὶ εἰς τὴν ἐπιγραφήν. Βάσις τῶν διασκέψεών των ὑπάρχουσι τὰ Βυζαντινὰ χρονικά· καλλωπισμὸς δὲ τῆς κρίσεώς των, ἡ ἐπικρατοῦσα σοφία τοῦ τότε αἰῶνος. Πολιτικαὶ ἀντιζηλίαι, προλήψεις πατροπαράδοτοι, καὶ δυσεπικρίσεις ἀπηρχαιωμέναι παρεισέφρησαν εἰς τὰ βιβλία των, παραμορφοῦσαι καὶ ἰδέας καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα. Πρωταγωνιστὴς τῆς ἱστορίας των ἐμφαίνεται καθ' ὅλην τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνος τὴν διαδραμάτισιν ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς συνοδίας του. Ὁ Ἑλληνισμὸς μόλις διαμνημονεύεται, καὶ οὐδὲ τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Τραγῳδίας ἀξίζει ὁ λαός. Παρηγκωνισμένος εἴς τινα γωνίαν μεμακρυμμένην, ὡς χαμερπὲς ἀνδράποδον, ὁ λαὸς ὑποφέρει τὰς προσβολὰς πάντων τῶν ἐν σκηνῇ προσώπων, ὅταν περιπλέον δὲν δέχηται ἐπὶ τῶν ὤμων του τὰ κτυπήματα τῆς ἀδυσωπήτου φιλοσοφικῆς μάστιγος τοῦ συγγραφέως.

— Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐρρίπισε φῶς νέον ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ἔκτοτε τινὲς φιλέλληνες, αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι τῶν τελουμένων ἀνδραγαθημάτων, εἶδον τὴν χρείαν τοῦ νὰ ἀποκατασταθῇ τέλος ἐκείνη ἡ ἀγωνιζομένη γενεὰ εἰς ἑνότητα ἱστορίας, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν Πατέρων της.

Εἷς τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος γενναίων πανηγυριστῶν ἐφάνη ὁ σοφὸς **Bory S. Vincent**, ὅστις συνέγραψε σύντομον ἱστορίαν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῆς ἁλώσεως, συμπεριλαβὼν οὕτως ἐν μιᾷ ἀδιαιρέτῳ ἑνότητι τὸν ἅπαντα βίον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησεν ὁ **Raffenel**, κατ' ἰδίαν περιγράψας, ἀλλὰ μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τὴν ἐποχὴν, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ λήγει εἰς τὴν ἐπανά-

στασιν. Ἕτεροι δὲ ἄλλοι, τ' αὐτὰ τρέφοντες ὑπὲρ Ἑλλήνων αἰσθήματα, περιέγραψαν ἱστορικῶς ἢ φιλολογικῶς, καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἔποψιν, μίαν, διεζευγμένως, ἢ πλείονας ἐποχάς.

Τὰ πρῶτα ταῦτα καὶ εἰλικρινῆ τῶν Γάλλων φιλελλήνων δοκίμια ἐνέπνευσαν εἰς τινας τῆς Γερμανίας σοφοὺς τὴν ἰδέαν τελειοτέρας ἐξιστορήσεως. Δύο γνωστοὶ συγγραφεῖς, ὁ **Zinkeisen**, καὶ ὁ **Fallmeryer** ἐφάνησαν πρῶτοι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπιστήμης. — Ἡ γενικὴ καταβοὴ, ἥτις ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διαμαρτυρουμένην κατὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ δευτέρου, καὶ αἱ ἐπικρίσεις, αἵτινες κατὰ καιρὸν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, ἀποχρώντως ἀνεσκεύασαν τὰς ἐσφαλμένας γνώμας αὐτοῦ περὶ γνησιότητος φυλῆς.

Κατ' αὐτὸν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, ἀναξίως φέρουσιν ὄνομα Ἑλληνικὸν, ὄντες Σλάβοι τὸ γένος. Ἵνα ἰσχυροποιήσῃ τὸν Σκλαβισμὸν, ἀνήρεσε τὸν Ἑλληνισμόν.

Ὁ **Zinkeisen**, φιλόσοφος μᾶλλον ἢ μεσαιωνικὸς δημοσιογράφος, καὶ ἀμερόληπτος ὢν, ἔγραψεν ἱστορίαν σπουδαίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐκτεινομένην, πρῶτος αὐτὸς διεξοδικῶς πραγματευθεὶς τὰς τύχας τοῦ γένους, καὶ σπουδάξας τὸν Ἑλληνισμὸν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αὐτοῦ ἀκεραιότητος. Ἀλλ' ἐὰν, ὡς ἐκ τούτου, φιλόσοφος ἀνεδείχθη κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅμως εἰς τὰ καθέκαστα παρεῖδε πλεῖστα ζωτικὰ ζητήματα, καὶ ἐπομένως ὑπέπεσεν εἰς τὴν συνήθη τῶν παρεξηγήσεων τρίβον. Δὲν ἀνέλυσε τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν εἰς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα της, διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἑκάστου ροπὴν, καὶ οὕτω νὰ ἐξαγάγῃ τὸν νόμον τὸν διοικήσαντα αὐτά. Δυτικὸς καὶ οὗτος, ὡς οἱ προγενέστεροι αὐτοῦ, συνέφυρεν ἀλλοκότως τὸν ξενισμὸν μετὰ τοῦ ἐθνισμοῦ, προξενήσας ἀταξίαν σημαντικὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν. Τὰ δὲ συμπεράσματά του, καί τοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοϊκὰ, δὲν εἶναι λογικὰ πορίσματα τῆς μελέτης του.

Ἐγγενομένου τοῦ χρόνου, καὶ εὐδοκιμούσης ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, αἱ Ἑλληνικαὶ μελέται ἔλαβον σπουδαιοτέραν τινὰ διεύθυνσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἀγαθὸς ἡ-

μῶν φίλος Bouchon ἀνέλαβε τὴν ἐξιστόρησιν τῆς Φραγγικῆς κατακτήσεως ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐσχάτως δὲ ὁ φιλέλλην Cyprien Robert ἔν τινι διατριβῇ ἐπιγραφομένῃ «Ὁ Ἑλληνοσλαβικὸς κόσμος» διεξερχόμενος τὴν τύχην καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, κηρύττει πρώτην ταύτης καὶ κυρίαν ἐθνικότητα τὸν Ἑλληνισμὸν· μετὰ πολλῆς δὲ εὐφραδίας ἀναπολῶν τὰ ἄθλα τῆς Ἀναγεννήσεως, ὑπερασπίζεται καὶ καταδεικνύει τὰ ἱερὰ δικαιώματα αὐτῆς. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ φιλέλλην δὲν ἔρριψε πάρεξ τὸν σπόρον τοῦ νοήματός του εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ὡραιοτάτας σελίδας τοῦ πονήματος! Ὡς δεῖγμα πολύτιμον, καὶ εἰσέτι σπάνιον, ὅτι ἀρχίζουσιν ἐπὶ τέλους οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ μεταπείθωνται περὶ ἡμῶν καὶ νὰ μεταπειρῶνται περὶ τῆς ἱστορίας μας. προθύμως ἐπισυνάπτομεν τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα.

«Κοῦφοι καὶ ἐπιπόλαιοι περιηγηταὶ, λέγει ὁ εἰλικρινὴς οὗτος «φίλος, σπερμολογοῦσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπέθανεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι «Ἕλληνες δὲν ἀναγεννῶνται, ὅτι ὁ νεώτερος Ἕλλην εἶναι ἐξηχρειω«μένον ἀνδράποδον. Κρίσεις ἀβάσιστοι καὶ σφαλεραί! Ὅς ις λάβῃ «τὸν κόπον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, «ἐν τῷ ἅμα βλέπει τὰς ἀναλογίας τὰς μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας «Ἑλλάδος. Τί λέγω; τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διετήρησεν ὁμοῦ μὲ «τὰ ἀρχέγονα ἐλαττώματά του, ὅλας ἐκείνας τὰς ἀρετὰς, αἵτινες «ἐσχημάτισαν τὴν δόξαν του. Οἱ ὡραιότεροι τύποι τῶν ἡρώων καὶ «πολιτῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀπαντῶνται μεταξὺ τῶν σημερινῶν «παλληκαρίων· ὡς καὶ αὐτοὶ ἡ σωματικὴ καλλονὴ διεφυλάχθη «ἀκεραία καὶ ἀδιάφθορος. Οἱ Θησεῖς, οἱ Ἀπόλλωνες, πάντα τὰ «ἀγάλματα, πάντα τὰ ἰδανικὰ πλαστουργήματα τῶν μουσείων «μας ζῶσιν εἰς ταύτας τὰς χώρας. . . . . .»

«Αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι ἐγένοντο ἔρημοι καὶ ἀνάστατοι, ὁ »πληθυσμὸς ἑκατοντάκις ὑπὸ βαρβάρων ἀνεκαινίσθη, πλὴν ἐσώ»θησαν ἄχρι τοῦδε ἀρκετοὶ Ἕλληνες, ὅπως διαμαρτυρηθῶσι κατὰ »τῆς κατακτήσεως, ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὴν ἠθικὴν βασιλείαν »τῆς αὐτοχθόνου φυλῆς, καὶ συγχωνεύσωσιν ἐν ἑαυτοῖς πάσας »τὰς ἀλλογενεῖς ἀποικίας, ὅσαι ἦλθον νὰ τοὺς πολεμήσωσιν. Ἐὰν

»μετρήσῃ τις τὴν γῆν, ὅπου οἱ Ἕλληνες πλεονάζουσι τῶν ἀλλο-
»φύλων, τὰς Κυκλάδας, τὴν Ἑπτάνησον, τὴν Πελοπόννησον, τὴν
»Ἤπειρον, τὰ παράλια τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας, βλέπει, ὅτι ἡ ἐκ-
»τασις αὕτη δύναται νὰ θρέψῃ τριάκοντα τοὐλάχιστον Ἑλ-
»λήνων ἑκατομύρια. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ φύσις θέλει βεβαίως
»πραγματοποιήσει διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν πληθυσμὸν τοῦτον· ἀλλὰ,
»καὶ εἰς τὸ ἥμισυ ὅταν τὸ ἔθνος φθάσῃ, εἶναι ἤδη ἔθνος μέγα καὶ
»σημαντικώτατον».

—Ποῦ, λοιπὸν, ἀφοῦ καὶ αἱ πρότεραι καὶ αἱ πρόσφατοι τῆς Εὐ-
ρώπης ἀπόπειραι περὶ ἀνευρέσεως Ἑλληνισμοῦ ἀνεπαρκεῖς εἶναι,
ποῦ ἐναπολείπεται νὰ καταφύγομεν πρὸς ἡμετέραν φώτισιν;

Τὸ καθ' ἡμᾶς, εἴμεθα πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅτι ὁ ἀλη-
θὴς καὶ ἀκριβὴς λόγος τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, λό-
γος, τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν πρὸ πάντων νὰ ἀνιχνεύσωμεν, δὲν ἐν-
διαλαμβάνεται οὐδὲ εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς χρονογράφους, οὐδὲ
εἰς τοὺς δυτικοὺς θεολόγους, οὐδὲ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἑτε-
ροδόξων νεωτέρων ἱστορικῶν, καὶ λίαν ἧττον εἰς τὰς ἀργυρωνή-
τους συγχρόνων τινῶν δημοσιογράφων διατριβάς· ἀλλ' ἐνυπάρχει
κεκρυμμένος ἔτι καὶ ἀδιερμήνευτος ἐν προσδοκίᾳ τῶν ἀνακα-
λυπτηρίων του,

Α'. Εἰς τὴν βίβλον τῶν παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ,
τὴν αὐθεντείαν τῆς ὁποίας προσωμολόγησεν ἡ νεωτέρα περίλαμ-
προς ἐπανάστασις.

Β'. Εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Ὀρ-
θοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

—Ὅτε τὸ περὶ διαδοχῆς τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ζήτημα, προ-
σωρινῶς μόνον ἀναβληθὲν, ὁσονοῦπω μέλλει ν' ἀσχολήσῃ σύμ-
παντα τὸν πολιτικὸν κόσμον· ὅτε τὰ δίκαια τῆς Ἑλληνικῆς φυ-
λῆς, ἐν ὀνόματι πίστεως καὶ πατρίδος ἐμπαρεισαχθέντα ἤδη ἐπὶ
τὸ βῆμα τῆς Εὐρώπης, ἀναμένουσιν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὴν κρίσιν
ἐκείνην, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας αἱ τύχαι τοῦ γένους ἡμῶν
θέλουσιν ὁριστικῶς ἀποφασισθῆ· ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διακινδυ-
νεύσωμεν ἐν τοῖς ἑφεξῆς κεφαλαίοις σκέψεις τινας ἐξιτήλους, ὡς

ἡ περὶ τούτου ἔρευνα μᾶς τὰς ὑπηγόρευσε, παρακινούμενοι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐγείρωμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς νέους ζῆλον ἐθνικῆς μελέτης καὶ περαιτέρας ἀνιχνεύσεως, ἢ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ συνεργήσωμεν, εἴπερ καὶ μικρῶς, πρὸς τὸ μέγα καὶ ἐπαχθέστατον ἔργον τῆς μεσαιωνικῆς διαφωτίσεως. Πᾶς ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦτο χρῆζον χρόνου πολλοῦ καὶ μακρᾶς διερευνήσεως, δὲν ἐναπόκειται εἰς ἑνὸς μόνου τας προσπαθείας. — Ἡμεῖς τὰς ἠθικὰς τοῦ γένους δυνάμεις καλῶς γινώσκοντες, καὶ εἰς τὴν ἐπίβλεψιν θαῤῥοῦντες τῆς Προνοίας, πιστεύομεν ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα καθ' ἣν, εἰς τὸ πεῖσμα τῶν ὅσοι χαίρουσι διὰ τὴν ὀλιγωρίαν μας, ἡ Ἑλλὰς, ὡς ἔλαφος διψῶσα, μέλλει νὰ δράμῃ πρὸς τας ἀεννάους τῆς ἐθνικότητός της πηγὰς, καὶ ἐν αὐταῖς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναγκαίαν ἀναζωπύρωσιν.

— Κριτικοὶ καὶ φιλόσοφοι, τυμβωρύχοι τῆς ἱστορίας, καὶ ὑμεῖς διπλωμάται τοῦ αἰῶνος, δεῦτε δὴ ἐξωρύξατε τὸν λάκκον, ὅπου συχνάκις ἐπεχειρήσατε νὰ ἐνταφιάσητε τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν! Οἱ ἀγῶνες σας δειλιάζουσιν ἴσως ἐπ' ὀλίγον τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐκνευρίζουσι τὴν πρὸς τὸν Ὕψιστον ἀναγκαίαν καὶ ζωογόνον ἐμπιστοσύνην· ὑπὸ τὸν κάλαμόν σας σεμνύνεται ἡ κακία, ἡ δὲ ἀσέβεια θαῤῥύνεται. Πλὴν οἱ λόγοι παρέρχονται, ἡ δὲ ἱστορία μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Τῶν χρόνων μεταβαλλομένων, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀνεπιπολάζουσιν ὡς ἔλαιος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ φωτισμοῦ. Ἡ εἰμαρμένη τῶν κλητῶν ἐθνῶν, ὑπ' αὐτῆς τῆς Θεότητος ἐγκεχαραγμένη ἐν *πλαξὶ καρδίας σαρκίναις*, οὐδὲ τοῦ χρόνου φοβεῖται τὰς προσβολὰς, οὐδὲ πτοεῖται τὴν βίαν ἢ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀνθρωπίνων ἐλαττωμάτων. . . .

Θᾶττον ἢ βράδιον, ἡ διαλαμπρυνθεῖσα καὶ πεφωτισμένη τῆς Ἀνατολῆς ἱστορία, καθάπερ ἀκτινοβόλος ῥομφαία θέλει κόψει τὸν γόρδιον δεσμόν!

ΠΕΡΙ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

«Πολλάκις γὰρ καὶ γέγονε, καὶ ἔσται βάρβαρος ἡ Ἑλλὰς, οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον γινομένη μετάστατος, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως, οὐ ῥείζωνος, οὐδὲ μείωνος αὐτῆς γινομένης ἀλλὰ γὰρ νεωτέρας ἀεὶ, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀρχὴν λαμβανούσης».

Οκελ. Λουκ. Περὶ Φύσ. γ'.

Α'.

Φιλόσοφος φύσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Καθὼς ἕκαστον μέλος σώφρονος οἰκογενείας διαφέρει τοῦ ἄλλου καθ' ὑπηρεσίαν, τοῦτο μὲν ἐφορῶν ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν, ἕτερον δὲ φροντίζον περὶ συγκομιδῆς προϊόντων, καὶ πάντα ἀσχολούμενα περὶ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν, οὕτω καὶ ἕκαστον ἔθνος, ἐὰν δοκίμως καὶ ἀξίως ἀποτελῇ μέρος τῆς ἀνθρωπίνου συμπολιτείας, ἔχει οἰκείαν ἠθικὴν ῥοπὴν, καὶ ἰδίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ προαγωγὴν τοῦ φωτισμοῦ. — Ὅθεν, τὸ μὲν κλίνει πρὸς τὴν βιομηχανίαν, τὸ δὲ πρὸς τὸ ἐμπόριον, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀποικισμόν· τοῦτο ῥέπει πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὰς κατακτήσεις, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τὸ μοναρχικὸν, ἢ τὸ ἱεροκρατικὸν, ἢ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ἄλλο δὲ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, ἢ τὴν γεωργικὴν, κτλ.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ ΩΘΕΙΤΑΙ ΚΑΙ ΡΕΠΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΣΟΝΟΜΙΑΝ.

Σπανίως ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας χορηγεῖ ἀξίωμα εὐκρινέστερον τούτου καὶ προδηλώτερον.

Ἡ ἰσονομία εἶναι τὸ ἀρχαιότατον καὶ κύριον τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς κίνητρον· ὁρμητήριον γενναίων παθῶν· αἴτιον σωματικῶν

καὶ διανοητικῶν ἀγώνων· σκοπὸς καὶ τέρμα τοῦ σύμπαντος βίου της. Ὀλίγον τι καὶ ἂν σκαλίσῃς γῆν Ἑλληνικὴν, ἐντυγχάνεις πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν χρυσόλιθον τοῦτον. Ἡ ἰσονομία εἶναι ἄξων περὶ τὸν ὁποῖον ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους στρέφονται καὶ πολιτεύματα, καὶ ἐπιστῆμαι, καὶ γράμματα, καὶ τέχναι, καὶ ἀτομικαὶ δοξασίαι, καὶ θρησκεύματα, καὶ πᾶν ὅ,τι συναπαρτίζει τὸν πολιτισμόν. Λίθος θεμέλιος ἐθνικῆς συμπολιτείας, βάσις ἀστυκῆς καὶ δημοτικῆς νομοθεσίας· ἱστορικὸς νόμος διέπων τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ ἐξηγῶν τὴν μακροβιότητα καὶ τὰς πολυμόρφους φάσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Βοήθεια τοῦ νόμου τούτου, ὅστις ὡσεὶ λαμπὰς διαφωτίζει τὰ σκότη τῶν αἰώνων, βοηθεία τούτου μόνον μᾶς εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἐθνικότητος, καὶ νὰ γίνωμεν αὐτόπται τῆς σοβαρᾶς δραματικῆς παραστάσεως, ἧς αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐπεισόδια συναποτελοῦσιν εὔρυθμον καὶ ἁρμονικὴν ἑνότητα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀταξίας καὶ ἀνωμαλίας τῶν κοσμικῶν φαινομένων.

Ἡ ἰσονομία, ἀκριβῶς, εἶναι ἡ ἔνστικτος ροπὴ πρὸς τὴν παῦσιν πάσης κοινωνικῆς ἀνισότητος. Κλίσις συνάμα καὶ κλῆσις, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἱερὰ καὶ θεοκίνητος, ἡ δικαιοδοσία τῆς ὁποίας ἀφ' Ἑλλάδος ἀρχομένη, ἐφ' ὅλης σχεδὸν ἐπεκτείνεται τῆς ἐπιγείου σφαίρας!

Αὕτη ἡ ροπή, εἰς μὲν τὴν πολιτείαν ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνεξαρτησίαν, εἰς δὲ τὴν θρησκείαν τὸν ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἠθικήν· δύο εἴδη ἐλευθερίας συναπαντώμενα καὶ συνταὐτιζόμενα ἐν τῇ γενικῇ, καὶ ἰδανικῇ, καὶ τελείᾳ τῆς συνανθρωπεύσεως ἐλευθερίᾳ. Εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ κοινωφελοῦς, τῶν ἰσχυρῶν τούτων ὑπουργῶν τῆς ἰσότητος. Εἰς δὲ τὴν ποίησιν πρὸς τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἀνδρείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἐξαγοράσεως ὀργάνων. Εἰς δὲ τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἀνύψωσιν τῶν ὑποδεεστέρων τάξεων διὰ τῆς ἐπαυξήσεως καὶ ἰσοδιανομῆς τοῦ πλούτου.

Λοιπὸν, ἡ ἰσονομία, ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν, καὶ ὡς ὄργανον καὶ σκοπὸς προόδου θεωρουμένη, συνεναγκαλίζεται πάντα γενικῶς τὰ μέσα τῆς ἀνθρωπίνου βελτιώσεως. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅσα γένη κοπιῶσιν ὑπὲρ βελτιώσεως, ἐκδουλεύουσιν αὐτήν. Καθὲν τῶν ἐθνῶν συμμετέχει ταύτης κατὰ τὴν σημαντικότητα τῆς ὑπηρεσίας του.

Ἀλλ' ἐὰν πάντα τὰ συνεργαζόμενα ἔθνη συμμετέχουσιν αὐτῆς, παρ' ἡμῖν ὅμως τὸ θεῖον τοῦτο αἴσθημα εἶναι πλῆρες, ἀκέραιον, ἀδιάφθορον, παντοδύναμον, ἀκατάβλητον· ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἱστορικῆς ἐνεργείας μας· κέντρον τῆς ζωϊκῆς καὶ διανοητικῆς κινήσεώς μας· ἰσχὺς τοσοῦτον δραστηρία, ὥστε ἰδιοποιεῖται τὴν οὐσίαν, καὶ ἀφομοιοῦται τῇ φύσει οἱαςδήποτε φυλῆς, τεθειμένης εἰς ἄμεσον συγκοινωνίαν καὶ συνεπαφὴν μεθ' ἡμῶν.

Καθὸ δὲ πλῆρες καὶ ἀκέραιον αἴσθημα, δὲν περιστρέφεται ἐντὸς περιωρισμένης τινος περιφερείας. Ἐξέρχεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν σφαῖραν τοῦ νοεροῦ καὶ νοητοῦ κόσμου, τρέχει πανταχοῦ, ρυθμίζει, τακτοποιεῖ, περικοσμεῖ, καὶ οὕτως εἰπεῖν, αἰθεροποιεῖ τὴν ἀκατέργαστον ὕλην, καθαρίζοντε, καὶ ἐργοπονοῦν τὰ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ προϊόντα.

Ὡς ἐκ τούτου τοῦ φυσικοῦ λόγου, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι οὐσιωδῶς πνεῦμα *καθολικὸν*, τιμῶν καὶ θεραπεῦον τὴν προαγωγὴν τῶν φώτων, πνεῦμα διατρέχον πανταχόσε καὶ μὴ διαμένον οὐδαμόθι, κανονίζον τὸ μὲν ἐνεστὼς διὰ τῆς πράξεως, τὸ δὲ μέλλον διὰ τῆς θεωρίας. — Ἐνῷ τἄλλα γένη διεμερίθησαν τοὺς κλήρους τοῦ ἐξευγενισμοῦ, τοῦτο ἀνέλαβεν αὐτοὺς ἐξ ὁλοκλήρου. Εἶναι νοῦς ἐμβριθὴς καὶ ὀξυδερκέστατος, προπαρασκευάζων τὴν ὕλην, καὶ γενόμενος φύλαξ ἄγρυπνος τῶν ἰδρώτων του, ὅταν ἄπαξ κατεργάσῃ αὐτήν.

Ταύτης δὲ τῆς φύσεως ἡ ἐνέργεια περισσότερον ἐνδεικνύεται καὶ διαγινώσκεται εἰς τὴν *πολιτικὴν* καὶ τὴν *θρησκείαν*, τὰ δύο ταῦτα εὐρύτερα τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως πεδία. Ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ θρησκείᾳ, πρὸ πάντων, ὁ Ἑλληνικὸς νοῦς διακριθεὶς, ἐπεφάνη σοφὸς καὶ δημιουργός.

Διότι εἰς μὲν τὴν *πολιτικὴν* ἐδωρήσατο τὴν πρώτην τοῦ κόσμου πατρίδα, πρώτιστος πάντων εἰσαγαγὼν ἐν τῷ κόσμῳ τὰς πατριωτικὰς ἀρετὰς, καὶ προδιδάξας τὸν ἡρωϊσμόν.

Διωργάνωσε πολιτείαν πραγματικὴν, καὶ διεννόησεν ἰδανικὴν ἑτέραν. Πρῶτος, ἐπὶ γῆς πολιτισμοῦ, ἐνομοθέτησε τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, καὶ διὰ ταύτης ἐνίσχυσε τὴν φιλοπατρίαν ὡς βάσιν καὶ σύνταξιν τῶν ὅλων ἀρετῶν.

Κατὰ δὲ τὴν *θρησκείαν*, ὡσαύτως, πρῶτος καὶ μόνος οὗτος ὁ νοῦς ἐδογμάτισε τὰς αἰωνίους ἀληθείας· ἐπαγίωσεν, ἐπιφοιτήσει θείας ἐμπνεύσεως, τὴν ἠθικὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν τύποις θεολογικοῖς διὰ παντὸς ἐστερέωσε τὴν μεγάλην ἰσοπολιτείαν τῆς οἰκουμένης, θέσας ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τὸν Σωτῆρα Θεόν.

—Τοιουτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς, διὰ μὲν τῆς πολιτικῆς του κλήσεως, συνέταξεν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς φυλὰς βαρβάρους καὶ δούλους λαοὺς, ποιήσας τὴν γῆν ὅλην πολιτῶν πατρίδα.

«Ὡς πανταχοῦ γε πατρὶς ἡ βόσκουσα γῆ,».

Διὰ δὲ τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ κλήσεως κατεβίβασεν ἐξ Οὐρανοῦ τὰ ἀτελεύτητα καὶ αἰώνια τῆς ἀθανασίας μυστήρια. Ἡ *πατρὶς*, ἀφ' ἑνὸς, ἡ *πίστις*, ἀφ' ἑτέρου· τὸ *ὁρατὸν* ἐντεῦθεν, ἐκεῖθεν τὸ *ἀόρατον*, ἰδοὺ ἡ συστολὴ καὶ διαστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς καρδίας· αἱ δύο ἀλληλοδιάδοχοι κινήσεις, δυνάμει τῶν ὁποίων ζῇ, πνέει, καὶ δι' ὧν κοινωνεῖ μετὰ τοῦ Πλάστου καὶ μετὰ τῶν πλασμάτων, μετάτε τοῦ ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου.

ΠΑΤΡΙΣ καὶ ΠΙΣΤΙΣ! Ἱεραὶ, θεῖαι, παμφίλτατοι λέξεις τῆς ἱστορίας μας.

Β'.

Στερέωσις τῆς πολιτικῆς παραδόσεως.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἑλλὰς, ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς πολιτικοῦ σταδίου τῆς ἀρχαιότητος, ὅπου περιῆλθεν ἤδη τὸν ὅλον κύκλον τῆς πράξεως, ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ θεοκελεύστως εἰς εὐρύτερον

δρίζοντα, ἔκρινεν ἐπωφελὲς νὰ ἐμπιστεύσῃ τὴν ἔνδοξον μνήμην τοῦ μεγαλείου της εἴς τι σημαντικὸν πρόσωπον ἱστορικὸν, ὅπως διὰ μέσου τούτου μεταδώσῃ πρὸ τοὺς ἀπογόνους τὴν παράδοσιν τῆς πολιτικῆς Πατρίδος, τὸν πλοῦτον τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν. — Περὶ θρησκείας οὐδεὶς λόγος· ἡ παράδοσις τῆς θρησκείας ὤφειλε νὰ λάβῃ διάφορον διεύθυνσιν.

Ὑπάρχει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, στιγμή τις ἀξιομνημόνευτος, τὴν ὁποίαν ὁ Πλούταρχος μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀναφέρει· Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπισκέπτεται τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, χέει ἔλαιον ἐπὶ τοῦ τύμβου, ἐπιθέτει στεφάνους δαφνίνους, καὶ καλεῖ τρισευδαίμονα τὸν ἡρωϊκὸν ὑπέρμαχον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅτι ἔλαχεν ἀοιδοῦ τοιούτου, οἷος ὁ Ὅμηρος, πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων του.

Αὕτη ἡ στιγμὴ, συναρμολογοῦσα τὴν μνήμην δύο τῶν μεγαλητέρων προσώπων τῆς ἱστορικῆς Ἑλλάδος, συνδέει τὴν ἀρχαιότητα μετὰ τοῦ μέσου καὶ μετὰ τοῦ νεωτέρου αἰῶνος — Τοὺς μὲν Ἡρωϊκοὺς χρόνους συνάπτει μετὰ τῶν Ἱστορικῶν, ἐπειδὴ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν μέσῳ τῆς πολυθεΐας εἶναι ποιητικὸν ἀπαύγασμα καὶ προσωποποίησις τῆς πολεμικῆς πατρίδος· συνάπτει δὲ τὸν Μεσαίωνα μετὰ τῆς ἀρχαιότητος, διότι ὁ Ἀλέξανδρος σταθερῶς ὑπῆρξε τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἡ κοσμικὴ, καὶ πολεμικὴ, καὶ ἐθνικὴ πλευρά.

Εὐειδὴς, ὡς ὁ Φοῖβος τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ ὁποίου καὶ ἀδελφὸς προσονομάζεται· ἀνδρεῖος ὡς ὁ Βρασίδας, πολιτικὸς μᾶλλον τοῦ Περικλέους, ἔμπειρος ὡς ὁ Φίλιππος, σοφὸς δὲ ὅσον ὁ Ἀριστοτέλης,

«Ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διὶ τερπικεραύνῳ,
Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι»,

ὁ ἀνὴρ οὗτος ὤφειλεν, ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ βίῳ νὰ συγκεφαλαιώσῃ τὴν Ἰλιάδα πᾶσαν τῶν ἡρωϊσμῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατακτήσεων.

— Καὶ τῳόντι ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δουλείας, ὁμοιάζει τὰς κολοσσαίας ἐκείνας Αἰγυπτιακὰς Πυραμίδας, τῶν ὁποίων τὰς πλευρὰς ἐξανοίγουσιν οἱ ὁδοιπόροι ἐκ παντὸς

μέρους τῆς ἐρήμου. — Αὕτη ἡ μεγάλη τῆς ἀρχαιότητος σκιά, προτεινομένη ἐπὶ χώραν ἀπέραντον, ὁδηγεῖ καὶ παρηγορεῖ τὴν ὀρφανωθεῖσαν γενεάν.

Εἰς πανηγύρεις, εἰς ἱπποδρόμια, εἰς δημοσίας τελετὰς, εἰς οἰκιακὰς ἀγαλλιάσεις, ὁ τυραννούμενος λαὸς, ὡς ἄλλος Ὅμηρος τετυφλωμένος, ῥαψωδεῖ τοῦ ἡμιθέου τὰς ἀνδραγαθίας εἰς λύραν τονισμένην ἐν ἤχῳ χριστιανικῷ, καὶ εἰς διάλεκτον ἐνθυμίζουσαν τὴν φωνὴν τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. — Πολὺς χρόνος παρέρχεται μετὰ τὴν θανὴν αὐτοῦ, πρὶν ἡ πεισθῶσιν οἱ λαοὶ ὅτι πραγματικῶς ὁ μέγας κατακτητὴς ἀπέθανε· καὶ ὅτε διεσκεδάσθη ἡ ἀπάτη, πένθος γενικὸν ἐκάλυψε τὴν Ἑλληνικὴν γῆν. Τότε ᾄσματα δημοτικά, καὶ ἀγοραῖα διηγήματα, καὶ παντὸς εἴδους ἀφελῆ συναξάρια ὑπερύψωσαν τὴν περίλαμπρον ἀνδρείαν τοῦ νέου βασιλέως, καὶ ἐποίησαν τὸ ὄνομά του πασιχαρές. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ δόξα του συνεταυτίσθη τοσοῦτον μὲ τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ, ὥστε εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ὁμάδων καὶ εἰς τὰς ἐνδομύχους αὐτῶν εὐχὰς, ἔλαβεν ὁ βίος τοῦ ἥρωος μορφὴν ὀνείρου χρυσοῦ, γενόμενος ἰδανικὸς τύπος ἐθνικότητος, τόλμης, ἐμπειρίας· ὑπογραμμὸς Ἑλληνικῆς παμβασιλείας καὶ κυριαρχίας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν εὐγενῶν ἐθνῶν, καὶ εἴς τινας ἐποχὰς διωρισμένας, ἐμφανίζονται πρόσωπά τινα περιφανῆ, περὶ τὰ ὁποῖα ἔρχονται νὰ καταφύγωσι καὶ συμπλεχθῶσι πανθ' ὅσα γενναῖα φρονήματα μέλλουσι νὰ μεταδοθῶσιν ὡς μέσον σωτηρίας πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους. — Βεβαίως μεταξὺ τούτων κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος, εἰς τὴν σωματικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ὁποίου καλλονὴν φαίνεται ὅτι ἐξήστραψαν καὶ συνήυγασαν πάντα τὰ κάλλη τοῦ πατρικοῦ παραδείσου. Ἡ δόξα τοῦ ἀνδρὸς ἐπεσκίασεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὰς ἐλπίδας τῆς πολεμουμένης φυλῆς, καθὼς ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐγονιμοποίησε μετέπειτα τὰς περὶ ἐλευθερίας παραδόσεις. Ὁ βίος αὐτοῦ, γεγραμμένος ἐν κοινῇ διαλέκτῳ, ἐκυκλοφόρησεν ἀδιαλείπτως εἰς τὰς φλέβας τῆς μέσης κοινωνίας, διασωθεὶς μόνος τῶν Πλουταρχικῶν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ὁμάδων. Σήμερον ἔτι, ὁ λαὸς ἀναγινώσκει εἰς τοὺς θριάμβους

αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῶν προγόνων, ἀναπολῶν δὲ τὰ παρελθόντα ἐναβρύνεται καὶ μεγαλαυχεῖ. — Μωάμεθ ὁ Β'. ἐπιθυμῶν, μετὰ τὴν τριήμερον λεηλασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς φυγαδεύοντας Ἕλληνας, ἔλαβε συμβουλὴν παρά τινος Γραικοῦ νὰ διαλαλήσῃ, πρὸς κοινὴν γνῶσιν τῶν κατοίκων, ὅτι, μολονότι Τοῦρκος, ἀναγινώσκει τὸν βίον τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πλάτωνος.

Γ'.

Ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν.

Τὴν ἄπειρον δὲ ταύτην δημοτικότητα οὐχὶ ἀναξίως, οὐδ' ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέκτησε.

Πρώτη καὶ μόνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐδράχθη ἡ αὐτοῦ μεγαλόνοια τοῦ ἀληθοῦς πνεύματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστολῆς.

Εἶδεν ὁ μέγας καὶ τολμηρὸς ἐν μιᾷ ῥοπῇ, εἶδε καὶ ᾐσθάνθη, ὅτι ἡ *Φιλοσοφία* καὶ ἡ *Πολιτικὴ*, οἱ δύο οὗτοι ὑπουργοὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ βραχίονος, καθὸ ἀντιστοιχοῦντες τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει, αἱ δύο αὗται ἐπιστήμαι, ὁρμητήρια τῆς *πόλεως* καὶ τοῦ *κόσμου*, ἦσαν ἐπίσης τὰ δύο κορυφαῖα ὄργανα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοῦτο παρατηρήσας ἀπ' ἀρχῆς μετὰ σπανίας ὀξυδερκείας, ἐπενόησε νὰ συμφιλιώσῃ αὐτὰ, χωρισμένα ὄντα ὡσεπιτοπλεῖστον, καὶ νὰ προβιβάσῃ τὴν σημαίαν τῆς συμμαχίας των ἐπὶ τὸ εὐρὺ θέατρον τῆς Οἰκουμένης. Ὁ ἔμπειρος διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς Φίλιππος, ὁ πατήρ του, εἶχεν ἐγκαίρως φροντίσει περὶ τῆς *πολιτικῆς* τοῦ νέου παιδαγωγίας· ὁ δὲ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἦλθε νὰ τελειοποιήσῃ τὴν *φιλοσοφικὴν* μύησιν.

Τοῦτο τὸ νόημα εἶναι ὁ πρώτισος, τοῦτο εἶναι ὁ ἀρχικὸς σπόρος τοῦ ἀνακαινισθησομένου Ἑλληνισμοῦ. Δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὸ προιμοιῶδες σχέδιον τῆς ἀναμορφώσεως ἐλλείπῃ τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον· ἡ σοφία τῆς Θείας Ἐνσαρκώσεως δὲν εἶχεν ἀκόμη κατέλθη· ὥστε ἀντ' αὐτῆς κατεῖχε θέσιν θρησκείας ἡ Φιλοσοφία. — Ἡ *πατρὶς* λοιπὸν ἐν τῇ *Φιλοσοφίᾳ* ἡ δὲ *Φιλοσοφία* ἐν τῇ *πατρίδι*, ἰδοὺ

τὸ λαμπρὸν, καὶ μέγα καὶ πολυανάλωτον τοῦ Ἀλεξάνδρου σχέδιον!

Ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ συνδιετάσσετο ἡ ἐξωτερίκευσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοὐτέστιν ἡ καθολίκευσις τῆς φιλοσοφικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσονομίας, σκοπὸς καὶ τέρμα τοῦ θείου νοήματος.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν πολιτικὴν, ἐπρόκειτο νὰ κατεδαφισθῶσι προηγουμένως τὰ μεσότοιχα τὰ χωρίζοντα μίαν τῆς ἄλλης τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, καὶ διαιροῦντα, καὶ κερματίζοντα τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τόσας διχοστατούσας πολιτείας, ὅπως ἐκλείψωσιν αἱ ἔριδες, αἱ ἐπαρχιακαὶ διχόνοιαι, αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ, καὶ οὕτως ἐγερθῇ τὸ ἔθνος εἰς ἑνότητα πολιτεύματος καὶ θεσμοθεσίας. Ὅταν δὲ, τῷ δε τῷ μέσῳ, ἤθελε συγκροτηθῇ συμπολιτεία τις Ἑλληνικὴ, βάσιν ἔχουσα τὴν κατὰ πάντα ἰσότητα, καὶ κεφαλὴν ὁμολογοῦσα τὴν μακεδονικὴν μοναρχίαν, τότε αὕτη, *διὰ τὰς μεγάλας ἐλπίδας*, ὡς ὁ Πλούταρχος λέγει, νὰ γίνῃ τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς διανοηθείσης καθολικῆς Συμπολιτείας· τότε ἡ Ἑλλὰς νὰ γίνῃ θεσμοθέτις τῆς οἰκουμένης.

«Γᾶν ὑπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ, σὺ δ' Ὄλυμπον ἔχε!»

Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν Φιλοσοφίαν, ὁ αὐτὸς μέγας σκοπὸς ἐσχεδιάζετο. Ὤφειλον αἱ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν νὰ μετακομισθῶσιν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ν' ἀπεκδημήσωσιν ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· νὰ ἔλθωσιν εἰς συναπάντησιν τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης μετὰ τῶν φώτων τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ δὲ ἀνάγκη τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης ἀπεκδημήσεως δὲν ἦτο φαινόμενον διόλου νέον· ἤδη καὶ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου περιησχόλει πνεύματά τινα κλητά. Μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς, ὁ Νοῦς ἐκεῖνος τοῦ Ἀναξαγόρα, νοῦς τῇ ἀληθείᾳ καὶ δαίμων τῆς Ἑλλάδος, ἐδυσανασχέτει καὶ ἀνυπομόνει δέσμιος ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Νέαι ἐντολαὶ, νέαι ἐμπνεύσεις καὶ ἐπιβλέψεις ὤθουν ἤδη τοὺς σοφοὺς πρὸς ἀνακάλυψιν χώρας τινος, μᾶλλον τῆς Ἑλληνίδος εὐρυχώρου. —Τί ἐχρησίμευον ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος Οὐρανὸς καὶ πάντα τὰ τῆς τέχνης καὶ φύσεως δωρήματα, ἐὰν ἡ πατρὶς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς γνώσεως ἔμελλεν αἰωνίως νὰ μείνῃ

μεμονωμένη τοῦ λοιποῦ κόσμου, νὰ μὴ γίνῃ ἑξία τῆς ἐπιστήμης, νὰ μὴ ἀναγορευθῇ πνευματικὴ βασιλεύουσα τῆς ἀνθρωπότητος;

Τὰ δύο κολοσσαῖα γεννήματα τοῦ φρονήματος τούτου, ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἦλθον προσφόρως διὰ νὰ καταστήσωσι τὴν ἐπιθυμίαν ἔτι μᾶλλον ἐπαισθητήν.

Ὁ μὲν πρῶτος διὰ ὑψηλῶν θεωρημάτων ἀδιακόπως προσέβαλλε τὴν νῦν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ὀρεγόμενος νέας πολιτείας φιλοσόφου φύσεως, οἰκιζομένης εἰ δυνατὸν ὑφ' ὅλων τῶν ἐθνῶν. «Ἐροῦμεν γὰρ, λέγει, ὅτι θαυμαστὸν μὲν ἂν οὐδὲν εἴη, εἰ καὶ »οὗτοι εὐδαιμονέστατοί εἰσιν, οὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν »πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἔν τι ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὖ»δαιμον, ἀλλ' ὅπως ὅτι μάλιστα ὅλη ἡ πόλις. . . . . Νῦν μὲν »οὖν, ὡς οἰόμεθα, τὴν εὐδαίμονα πλάττομεν, οὐκ ἀπολαβόντες »ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιούτους τινὰς τιθέντας, ἀλλ' ὅλην. . . Οὕτω »ξυμπάσης τῆς πόλεως αὐξανομένης καὶ καλῶς οἰκιζομένης, ἐα»τέον ὅπως ἑκάστοις τοῖς ἔθνεσιν ἡ φύσις ἀποδίδωσι τοῦ μετα»λαμβάνειν εὐδαιμονίας». Ἔπειτα δὲ προσθέτει «ἀλλὰ καὶ τοῦ»το ἐπαιτιῶμαι, μηδεμίαν ἀξίαν εἶναι τῶν νῦν κατάστασιν πό»λεως φιλοσόφου φύσεως· διὸ καὶ στρέφεσθαί τε καὶ ἀλλοιοῦσθαι »αὐτὴν, ὥσπερ ξενικὸν σπέρμα ἐν γῇ ἄλλῃ σπειρόμενον ἐξίτηλον »εἰς τὸ ἐπιχώριον φιλεῖ κρατούμενον ἰέναι, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ »γένος, νῦν μὲν οὐκ ἴσχειν τὴν αὐτοδύναμιν, ἀλλ' εἰς ἀλλότριον »ἦθος ἀντιπίπτειν· εἰ δὲ λήψεται τὴν *ἀρίστην πολιτείαν*, ὥσπερ »καὶ αὐτὸ ἄριστόν ἐστι, τότε δηλώσει, ὅτι τοῦτο μὲν Θεῖον ἦν, »τὰ δ' ἄλλα ἀνθρώπινα, τά τε τῶν φύσεων καὶ τῶν ἐπιτηδευ»μάτων».

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὁ δεύτερος, διαπραγματευθεὶς τὸ ζήτημα ὑπὸ πρακτικωτέραν ἔποψιν, καὶ καταδείξας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἐλλείμματα τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ δυνατὸν μιᾶς ἐκτεταμμένης ἀρίστου Πολιτείας, στηριζομένης ἐπὶ βάσεως καθολικῆς δικαιοσύνης, ἐκοινώνησεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἄγνωστον ἕως τότε διοργασμόν. Κατ' αὐτὸν, ἡ Ἑλλὰς, ὄχι ἡ Ἑλλὰς τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν Θηβῶν ἢ τοῦ Ἄργους, ἀλλ' ἡ σύμπασα Ἑλλὰς ὡς

ἐκ τῆς εὐκρασίας τοῦ κλίματος καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της, καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων της, πρέπει νὰ γίνῃ κέντρον ὅλου τοῦ γνωστοῦ κόσμου, πατρὶς θετὴ τῆς ἀνθρωπότητος.

«Σχεδὸν δὴ κατανοήσειεν ἄν τις τοῦτό γε βλέψας ἐπί τε τὰς »εὐδοκιμούσας τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, »ὡς διείληπται τοῖς ἔθνεσι. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις »ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην θυμοῦ μέν ἐστι πλήρη, διανοίας »δ' ἐνδεέστερα καὶ τέχνης· διόπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλ»λον, ἀπολίτευτα δὲ, καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα. Τὰ »δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, »ἄθυμα δέ· διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. Τὸ δὲ »τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως »ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· διόπερ »ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον, καὶ δυνά»μενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας».

Δ'.

Πηγαὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δὲ μέγα σχέδιον τῆς καθολικεύσεως ὀφείλει νὰ λάβῃ καὶ ἐκτέλεσιν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποκρινόμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Διογένην, λέγει αὐτῷ.. «Εἰ μὴ βασιλεὺς ἦμην, Διογένης ἂν ἦμην». — Τί σημαίνει ὁ λόγος του;

Ἀντὶ τοῦ νὰ δώσωμεν ἡμεῖς τὴν διερμήνευσιν, ἂς ἀκροασθῶμεν καλήτερον τῆς ἐξηγήσεως, ἣν ἔδωκε φιλόσοφός τις Ἕλλην, ἀκμάσας τρεῖς ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὸν κατακτητήν. «Ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος, δηλοῖ ταῦτα. «Εἰ μὴ τὰ βαρβαρικὰ τοῖς Ἑλληνικοῖς κεράσαι διεννοούμην, καὶ «πᾶσαν ἤπειρον ἐπιὼν ἐξημερῶσαι, καὶ πέρατα γῆς ἀνευρὼν καὶ «θαλάττης, ὠκεανῷ προσερεῖσαι Μακεδονίαν, *καὶ τὴν Ἑλλάδα* «σπεῖραι, καὶ καταχέασθαι γένους παντὸς εὐδικίαν καὶ εἰρήνην, «οὐκ ἂν ἀπράκτῳ τρυφῶν ἐξουσίᾳ καθήμην, ἀλλ' ἐζήλουν ἂν τὴν «Διογένους εὐτέλειαν· νῦν δὲ σύγγνωθι, Διόγενες· Ἡρακλέα μιμοῦ-

«μαι, καὶ Περσέα ζηλῶ, καὶ τὰ Διονύσου μετιὼν ἴχνη, Θεοῦ γε-
«νάρχου καὶ προπάτορος, βούλομαι πάλιν ἐν Ἰνδίᾳ νικῶντας
«Ἕλληνας ἐγχορεῦσαι, καὶ τοὺς ὑπὲρ καύκασον ὀρείους, καὶ
«ἀγρίους τῶν βακχικῶν ἀναμνῆσαι κώμων· κἀκεῖ τινες εἶναι λέ-
«γονται στερρᾶς καὶ γυμνήτιδος σοφίας ἑθάδες, ἄνδρες ἱεροὶ καὶ
«αὐτόνομοι, θεῷ σχολάζοντες, εὐτελέστεροι Διογένους, οὐδὲν πή-
«ρας δεόμενοι, τροφὴν γὰρ οὐκ ἀποτίθενται, πρόσφατον ἀεὶ καὶ
«νέαν ἀπὸ γῆς ἔχοντες· ποτὸν δὲ ποταμοὶ ῥέουσι· φύλλα δ' αὐ-
«τοῖς δένδρων ἀποχυθέντων, καὶ πόα γῆς ἐγκατακλιθῆναι. Δι' ἐμὲ
«κἀκεῖνοι Διογένη γνώσονται, καὶ Διογένης ἐκείνους. Δεῖ κἀ-
«μὲ νόμισμα παρακόψαι, καὶ παραχαράξαι τὸ βαρβαρικῆ θέσει
«κατεσκευασμένον, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ».

Τὶς τῶν ἀρχαίων, ἢ τῶν νεωτέρων ἐξέθηκέ ποτε φιλοσοφικώτερον ταὐτοχρόνως καὶ ἱστορικώτερον ὁρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀποστολῆς; — Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡσεὶ Κολόμβος τοῦ αἰῶνος του, ἀπήρχετο λοιπὸν μέχρι γῆς ἐσχατιῶν, ζητῶν τὴν ἀδιάγνωστον χώραν τῆς ὑπὸ Ἑλληνικοὺς οἰωνοὺς καθολικῆς συμπολιτείας.

Καὶ αὕτη ἡ κατασκευὴ τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ἐν τῇ τότε γνωστῇ οἰκουμένῃ, τοὐτέστιν ἡ *σπορὰ τῶν ἑλληνικῶν*, ὡς ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου λέγει, *ἐπὶ πᾶσαν ἤπειρον καὶ θάλατταν*, αὕτη ἡ γενέτειρα τοῦ μεσαιωνικοῦ, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, αὕτη ἀληθῶς εἶναι ἀρχὴ, πηγὴ καὶ σύνδεσμος τῆς διαπλασθησομένης ἐθνικότητος. — Ἐὰν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ὑπῆρχεν ἁπλῶς πολυθεϊκὴ, καθώς τινες διϊσχυρίσθησαν, ἤθελε βεβαίως συναποθάνει μετὰ τῆς πολυθεΐας· εἷς ὄλεθρος, καὶ ὁ αὐτὸς περιέμενεν ἀμφοτέρας. — Ἐὰν ἁπλῶς ὑπῆρχεν ὑλικὴ, καὶ χοϊκὴ, καὶ ἐνήδονος, ἢ, ὡς ὁ Hegel νομίζει, ἐὰν ἰδιότης κυρία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικότητος ἦτον ἡ *ὡραία ἀτομικότης*, ἤγουν ἡ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, πρὸς τὸ πλαστὸν ὡραῖον ροπὴ, τί λοιπὸν ἔσωσεν αὐτὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ τῶν ἐθνικοτήτων τῆς ἀρχαιότητος κατακλυσμοῦ, τί διεφύλαξεν αὐτὴν μετὰ τὴν ὅλην τῶν ὡραίων τεχνῶν ἐξαχρείωσιν;

Τὸ καθ' ἡμᾶς οὖν φρονοῦμεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς καθολικεύσεως,

οὐσία ἱστορική, ζωοδώρητος, ἀΐδιος· πνεῦμα, ἀληθῶς μὲν ἀνεξέλικτον ἔτι καὶ ἀτελὲς, μὴ πληρωθέντων ἔτι τῶν χρόνων τῆς τελειότητος, πλὴν οὐχ ἧττον μετέχον θείας ἰδιότητος, ὅτι, λέγομεν, τοῦτο τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχὶ ἄλλο, διέσωσε τὸν ἑλληνισμόν· ἐν γένει μὲν ὂν περιουσία ἀνθρωπίνη, ἐν μέρει δὲ ἡμέτερος ἐθνισμὸς, ἴδιον ἡμῶν ἀγαθόν.

Καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦτον τῆς καθολικότητος εὑρίσκομεν συγχρόνως τὴν ἐξήγησιν καὶ δικαιολόγησιν τῶν δύο κυρίων ἱςορικῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδιοτήτων, δηλαδὴ τῆς *καθόλου σοφίας*, καὶ τῆς *ἐθνικῆς διαλέκτου*, προσόντα ἀναπόσπαστα καὶ ἀδιαχώριστα τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, ἀντιστοιχοῦντα τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον, τὸ δὲ εἰς τὸ πολιτικὸν, ἀναφερόμενα δὲ νῦν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, καὶ μόνα ἐπιζήσαντα εἰς τὴν τῶν πάντων καταστροφήν.

Χωρὶς τῆς θεωρίας ταύτης, καθ' ἡμετέραν γνώμην, ἡ ἀλήθεια τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ ἐνδελέχεια αὐτοῦ, καθίστανται γεγονότα δυσεξήγητα· τὴν δὲ θεωρίαν θέλομεν ἀρμοδίως διευκρινήσει.

Ε'.

Ἐκτέλεσις τοῦ περὶ καθολικεύσεως σχεδίου.

Ὁ Ἀλέξανδρος προχειριζόμενος, γενικῇ ψήφῳ, ἀρχιστράτηγος Ἑλλήνων καὶ κορυφαῖος νομοθέτης αὐτῶν, ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἀσίας, τῆς παλαιᾶς καὶ ἀδυσωπήτου ἐχθρᾶς τῆς ἐλευθερίας, κατὰ τούτου τοῦ ἀνυπερβάτου νομιζομένου φραγμοῦ πρὸς τὴν ἐξωτερίκευσιν. Αἱ Μακεδονικαὶ φάλαγγες, Ἑλληνικοὺς ὕμνους παιανίζουσαι, ἀποχαιρετῶσι τὰς ὄχθας τῆς πατρίδος.— Ἡ Ἀσία κλονίζεται ὑπὸ τὸν πάταγον τοῦ σρατοῦ. Ἡ Ἀσία πίπτει. Ὁ Ἀλέξανδρος κατακτακτώμενος τὴν γῆν *τῆς μερικότητος* ἐπιβάλλει αὐτῇ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος του. Ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἄχρι Βαβυλῶνος, καὶ ἀπὸ ταύτης ἄχρι Σούσων καὶ Βάκτρης καὶ Μαρακάνδας, ἠχεῖ Ἑλληνικὴ φωνή. Γίνεται πανταχοῦ λόγος περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσοπολιτείας καὶ ἑνότητος, λέξεων καὶ ἰδεῶν ἀγνώσων μέχρι τότε.

Ὅπου πατήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου φανῇ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία,

ἐκεῖ κτίζονται πόλεις καὶ κώμαι, ἐν τῷ οἰκισμῷ τῶν ὁποίων ὑπερισχύει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Καὶ πρᾶγμα θαυμάσιον! Τοιαύτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ὑπεροχὴ, τοσοῦτον ὑπάρχει συμπεριληπτικὴ καὶ ἀφομοιωτικὴ ἡ δύναμις τοῦ ἐνεισαγομένου πολιτισμοῦ, ὥστε ἐντὸς τριάκοντα ἐτῶν μετὰ τὴν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου γενομένην διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος καθομιλεῖται πανταχοῦ ἀπὸ Κυκλάδων νήσων μέχρι Ἰνδοῦ ποταμοῦ, καὶ προσέτι ἐπέκεινα Αἰγύπτου. Ἡ διάλεκτος τῶν φιλοσόφων ἐγένετο γλῶσσα πασῶν τῶν ἡγεμονικῶν αὐλῶν, διάλεκτος πάσης γραμματολογίας, πάσης πολιτικῆς ἢ δικαστικῆς ὑπηρεσίας· ὄργανον συγκοινωνίας μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου· μέσον καθολικῆς συνδιαλλαγῆς. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς τύπος εἰς ὃν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μορφοποιοῦνται τὰ γένη τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, Συρίας, καὶ Αἰγύπτου, θέλει διατηρηθῆ ὁλοσχερὴς μέχρι τῆς τῶν Σαρακηνῶν κατακτήσεως.

Οἱ βάρβαροι λαοὶ τὴς Ἀσίας ἠλεκτρίζονται ὑπὸ τοιούτων ἡδονικῶν αὐδῶν. — Τίνες, καὶ ἀπὸ τίνος οὐρανίου χώρας ἤρχοντο οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ κηρύττοντες, ὅτι ὁ δοῦλος διὰ τῆς ἀνδρείας ἔχει δικαίωμα νὰ ἐλευθερωθῇ, καὶ ὅτι ἡ ἰσότης εἶναι ὑπερτέρα τῆς τυραννίδος; — Λοιπὸν δὲν εἶναι κατὰ φύσιν ἀχρεῖος καὶ χαμερπὴς ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ κατὰ θεῖαν βουλὴν ὑποτάσσεται τῷ δεσποτισμῷ! Λοιπὸν, ἐκτὸς τῆς Ἀσίας, ὑπάρχει καὶ ἄλλος κόσμος εὐτυχέστερος καὶ τελειότερος!

Ἡ Φιλοσοφία ταὐτοχρόνως διέτρεχε καὶ αὐτὴ τὰς ὁδοὺς τῆς μυστηριώδους Ἀνατολῆς, παρακολουθοῦσα τὰς μακεδονικὰς φάλαγγας, καὶ πανταχοῦ διασπείρουσα τὰς μεταφυσικὰς καὶ ἠθικὰς δόξας τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. — Ὁποῖον φῶς ἱλαρὸν ἀνέτειλε τότε ἐπὶ τῆς ἱεροκρατικῆς σοφίας, διαφωτίζον τὰ σκότη τῶν αἰνιγμάτων, καὶ λαμπρύνον διὰ φιλοσοφικῆς καὶ λογικῆς μεθερμηνεύσεως τὰ σύμβολα τῆς παναρχαίας πανθεΐας!

Ἤδη καταργεῖται τὸ μονοπωλεῖον τῆς θρησκείας, ἡ δὲ πεῖρα καὶ ἡ πραγματικότης ἀντικαθιστῶσι τὰς κενὰς καὶ ἀφῃρημένας ἀρχάς. Οἱ Σοφοὶ τῶν Περσῶν, οἱ Ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, οἱ

Γυμνοσοφισταὶ, οἱ Φαρισαῖοι τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἱ Περιπατητικοὶ, οἱ Πυθαγορικοὶ, οἱ Στοϊκοὶ, οἱ Συγκριτικοὶ, καὶ καθόλου εἰπεῖν, πάντες οἱ τῆς ἐρεύνης εἰδήμονες, συνέρχονται τότε, ὥσπερ εἰς μέγιστον πλατωνικὸν συμπόσιον, συζητοῦντες περὶ ψυχῆς, περὶ κόσμου, περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, περὶ στοιχείων, περὶ πολιτείας, καὶ συμφιλονεικοῦντες περὶ δικαιωμάτων καὶ ὑπεροχῆς ἑλληνισμοῦ. — Πλεῖσται δοξασίαι ἐχθρικῶς ἄχρι τοῦδε διακείμεναι, νῦν συνοικειοῦνται πρὸς ἀλλήλας· ἄλλαι δὲ συγχωνεύονται ὁλοτελῶς. Θεολογικαὶ γνώμαι, προλήψεις περὶ κοινωνικῶν προνομίων, δόγματα καὶ δυσιδαιμονίαι περὶ ἀνισότητος, ὅλα μύγδην συνεισρέουσιν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χωνευτηρίου, ἐξ οὗ μέλλουσιν ἔπειτα νὰ ἐξέλθωσιν ἀναμεμορφωμένα ἐν τῷ τύπῳ τοῦ λόγου, τῆς κοινωφελείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ νοός.

ΣΤ'.

Σύμπλασις Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς.

Ἕκαστος ἐννοεῖ τίνα ὤφειλον νὰ ἦναι τὰ τηλικαύτης συγχωνεύσεως ἀποτελέσματα.

Ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἑλλάδος ὑποκύπτει εἰς σημαντικὰς μεταβολάς· ἡ δὲ τῆς Ἀσίας οὐδὲ κἂν ἴχνος διατηρεῖ τῆς οἰκείας πάλαι μορφῆς. Ἡ σύμπηξις καὶ συνεπαφὴ τῶν ἰδεῶν ἐτροπολόγησαν ἤδη τὴν ἀνθρώπινον ἐπιστήμην.

Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιοσπούδαστον, καὶ, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὑπερφιλόσοφον τῆς συνεργασίας ἀποτέλεσμα, στέφανος ταὐτοχρόνως καὶ καύχημα τῆς Ἑλληνικῆς καθολικεύσεως εἶναι, ὅτι ὁ ἐκλεκτικὸς καὶ ἀναλυτικὸς ἐκεῖνος νοῦς, ἀφοῦ διέτρεξεν ὅλην τὴν σφαῖραν τῆς ἐρεύνης καὶ γνώσεως, συνεῖδε τὴν ἐπιστήμην τοῦ τότε κόσμου ἀνίκανον ἤδη πρὸς τὴν ἑρμήνευσιν τοῦ παντός· ὅτι συνησθάνθη τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀποστρέψῃ τέλος τὸ πρόσωπον ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀτελείας· καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ ἐπικληθῇ τὴν βοήθειαν ἄλλης τινος σοφίας τελειοτέρας, ἄλλης τινος ἐπιστήμης καταλληλοτέρας εἰς τὰς ἀνάγκας της ὁσημέραι προοδευούσης καὶ πραγματοποιουμένης καθολικότητος.

Ἐντεῦθεν ἀκριβῶς ἄρχεται τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς συγγενείας καὶ συμπαθείας. — Ἡ Ἑλλὰς, ἂς μᾶς συγχωρηθῇ ἡ λέξις, ἀπὸ τοῦ νῦν *ἐξαρατολίζεται*. Ἡ δὲ Ἀνατολὴ παραδεχομένη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸν Ἱστοριονομικὸν κανόνα, ἑτοιμάζεται νὰ διαλαμπρύνῃ μετ' ὀλίγον αὐτὸν, καὶ νὰ τὸν μεταδώσῃ καθιερωμένον καὶ ἀσυγκρίτως τελειότερον.

Ἀπὸ τοῦδε, οἱ δύο ἄσπονδοι πολέμιοι τὰς δεξιὰς τείνοντες ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς σχεδιασθείσης πανανθρώπου Ἱστορίας, καὶ προσδοκῶντες τὰς εὐλογίας τοῦ μέλλοντος, συμπεριπτύσσονται καὶ συνομνύουσιν ἀτελεύτητον συμμαχίαν.

Ἡ ὥρα τῆς πραγματοποιήσεως, ἡ ὥρα τῆς οἰκουμενικῆς Μεταῤῥυθμίσεως ἐγγύζει. — Αἱ πύλαι τῶν Οὐρανῶν ἤδη ἠνεῴχθησαν, καὶ ὁ Μύστης τῆς παγκοσμίου καὶ *καθόλου* Σοφίας ἄνωθεν ἀποτενίζει τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν δύο τούτων τοῦ μέλλοντος μεγάλων ἀθλητῶν! — Μυστηριώδης συμψυχία, διαρκούσης τῆς ὁποίας, ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ, ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Ἑλλὰς πρώτῃ φορᾷ συνομιλοῦσιν ἐν τῇ προγνώσει τῶν ἐπομένων! Συννενόησις ἀπόῤῥητος, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλόνοια καθολικευθεῖσα, καὶ εἰς τὸ κόσμιον τοῦ Ἀλεξάνδρου πρόσωπον ἐνσεσαρκωμένη, ἀναπτεροῦται, καὶ γενικῇ τῶν λαῶν εὐχῇ, ὡς ἄνθρωπος ἀποθεοῦται· ἐν δὲ τῷ τέλει, Θεὸς ἐνανθρωπίζεται, εὐφραινομένων τῶν οὐρανίων, καὶ τῶν ἐπιγείων ἀγαλλομένων.

Ζ'.

Μακεδονικὴ ἐπέμβασις.

Ἀπρεπῶς λοιπὸν καὶ, νομίζομεν, ἀφιλοσόφως ἔτι, ἐθεωρήθη ἡ ἐν Ἑλλάδι τῶν Μακεδόνων παρουσία ὡς κατάκτησις, ὡς βία ξένη καὶ διαφορογενὴς, καταστρέψασα τὰς ἐν μέρει πολιτείας, ἐπὶ σκοπῷ διαρπαγῆς, καὶ καταλύσασα βαρβαρικῶς τὰ φῶτα καὶ τὴν δημοκρατίαν.

Ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνωτέρω σκέψεως ὁρμώμενοι, τοὐναντίον φρονοῦμεν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐβοήθησαν μάλιστα τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῆς τῶν ὀχλαγωγῶν καταδιώξεως, τόσον, ὥστε ἰσοσταθμί-

σαντες ὀλίγον τὴν κοινωνικὴν εὐταξίαν διὰ τῆς ἰσχυροποιήσεως τῶν ἀριστοκρατῶν, ἐβράδυνον τὴν ὥραν τῆς καταφθορᾶς, καὶ ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὸ ἔθνος νὰ τρέξῃ τὸν προτεταγμένον δρόμον του. Ἐὰν προσέβαλον τὴν ἐλευθερίαν, προσέβαλον μᾶλλον τὰς καταχρήσεις αὐτῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὑπερβολικῇ πλημμύρᾳ τῆς δημοκρατείας, περὶ ἧς τοσοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης μεμψιμοιρεῖ, πλημμύρα, ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκχυλιζομένη εἰς Ἀθήνας, εἰς ταύτην τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους, ἐπαπείλει μὲν πᾶν καθεστὼς, προητοίμαζε δὲ τοῦ Πανελληνίου τὸν ἄωρον ὄλεθρον.

Πραγματικῶς, οὐδὲ ὁ Φίλιππος, οὐδὲ ὁ Ἀλέξανδρος, οὐδὲ οἱ τούτου διάδοχοι κατεκράτησαν ποτὲ χώραν Ἑλληνικὴν ὡς ἀπόλυτοι δεσπόται, ἂν καὶ ἦσαν κύριοι νὰ καθέξωσιν οἵαν ἤθελον. Ἔστω δὲ τοῦτο δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν λεγομένων τεκμήριον. Ἐὰν δ' εἴς τινας πόλεις ἔθεντο φρουράν, ὡς εἰς Θήβας καὶ Μουνυχίαν, ἔκαμαν τοῦτο πρὸς ὑπεράσπισιν μᾶλλον καὶ συντήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἰσορροπίας, ἢ πρὸς κατάθλιψιν τῶν ἐγχωρίων ἐλευθεριῶν. «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος Ἀμύντου, οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκνδόμην *συναπάσης τῆς Ἑλλάδος*. Αὐτός τε γὰρ Ἕλλην γένος εἰμὶ τὠρχαῖον, καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι ὁρᾶν τὴν Ἑλλάδα». Πλὴν οἱ Ἕλληνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐπιμέμφονται τὴν ἐπέμβασιν, κρίνοντες μόνον τὰ πράγματα μὲ τὸν κανόνα τῶν ἡμερησίων συμφερόντων. «Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῶν διετέλεσαν ὄντες, γράφει εἷς αὐτῶν, καὶ τοῖς παροῦσιν ἀρκούμενοι, μὴ διέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι τε καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἀλλήλοις φιλονεικοῦντες, οὐκ ἂν ἕτεροί ποτε τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο κύριοι.» — Ἡμεῖς δὲ ἐπαναλέγομεν τοὺς ἐκείνων κλαυθμηρισμοὺς, μὴ διαμετροῦντες τὸν χρόνον, μηδὲ ἀναλογιζόμενοι τὰς μετέπειτα συνεπείας, εἰς ἃς ὀφείλομεν ὕπαρξιν καὶ σωτηρίαν. — Οὕτω συνήθως κρίνονται καὶ διαγινώσκονται τὰ βουλεύματα τῆς Προνοίας!

Ἀλλὰ καὶ σαφέστερον διαδεικνύεται τῆς Μακεδονικῆς ἐπεμβάσεως ὁ χαρακτὴρ, ὅταν ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν τότε κατάστα-

σιν τῶν πραγμάτων. Αἱ θρησκευτικαὶ διχόνοιαι, τὰ ἐμφύλια πάθη, ἡ ἀλληλομαχία, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ δεινὰ συμπτώματα, τὰ ὁποῖα ἢ προμηνύουσι τὴν προσεχῆ τῶν ὅλων καταστροφὴν, ἢ κἂν προαναγγέλουσιν ἐγγύζουσαν ῥιζικήν τινὰ μεταβολὴν, ὅλα εἶχον τοσοῦτον κορυφωθῆ, ὅσον οὐδέποτε πρότερον.

Ἦτον ἡ Ἑλλὰς διῃρημένη εἰς πλεῖστα κόμματα, ὧν ὑπερτέρουν δύο, τὰ κυριώτερα καὶ παλαιὰ· τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, δηλ. τὸ τῆς ἀριστοκρατίας ἤθελε τὸν κερματισμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς διαφόρους πολιτείας κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἐπικρατοῦν ἔτι σύστημα· τὸ δὲ δημοκρατικὸν ἐπεθύμει τὴν καθ' ὅλα ἰσονομίαν, τὴν ἰσοπολιτείαν, τὸ ὁμοιόμορφον κατὰ τὰς προόδους τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, καὶ τὴν φορὰν τῶν προσφάτων πολιτικῶν ἀναγκῶν. — Πότερον ἠσπάσθη τῆς Μακεδονίας ἡ πολιτικὴ; Ἠσπάσατο τὸ κόμμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐσωτερικῶς μὲν ἠδύνατο διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμμαχίας καὶ ἀντιμαχίας τῶν ἐπικρατειῶν νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, τυχούσης εἰσβολῆς, ὡς μετέπειτα συνέβη ἐπὶ Ῥωμαίων· ἐξωτερικῶς δὲ, ἔμελλε νὰ ἐπιταχύνῃ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν διὰ τῆς παντελοῦς καταλύσεως τῶν ἐπαρχιακῶν διαχωρισμάτων. Κατὰ συνέπειαν τῆς ἐκλογῆς τῶν Μακεδόνων, ἡ Ἑλλὰς τῆς διανοίας καὶ τῆς πολιτικῆς διῃρέθη ἐπίσης εἰς δύο μέρη· ῥήτορες περιβόητοι ἐξ ἀμφοτέρων ἐδημηγόρησαν τῶν μερῶν, πότε μὲν τὸ βῆμα ἀναβάνοντες μετὰ πεφωτισμένης συνειδήσεως, πότε δὲ ἀγορεύσαντες καθ' ὑφήγησιν τῆς μοναρχικῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ μὲν παλαιοὶ ἀριστοκράται, καὶ συντηρηταὶ τῶν καθεςώτων ἀπεστράφησαν τὰς καινοτομίας, φοβούμενοι τὴν σύγχυσιν καὶ τὸν ξενισμὸν· ἡ δὲ ὑγιεῶς φρονοῦσα μερὶς ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς Μακεδονίας πρὸς ἐπέκτασιν τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ εὐγλωττία δὲν ἔλλειψαν εἰς οὐδὲν τῶν κομμάτων. Βλέπομεν τὸν μὲν Φωκίωνα, τοῦτο τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἀρετῆς καὶ συνέσεως προσκεκολλημένον τῇ Μακεδονικῇ φατρίᾳ· τὸν δὲ Δημοσθένην ἕτερον ἀρχέτυπον φιλοπατρίας ἀκλονήτου καὶ δυσαλλοιώτου, ἀγωνιζόμενον ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Συντηρήσεως. — Ὅτε ὁ Φωκίων σε-

μνοπρεπῶς καὶ ταπεινῶς ἀνέβαινε τὰς βαθμίδας τοῦ βήματος, ὁ Δημοσθένης ἀνέκραζε συνήθως. «Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ πέλεκυς τῶν ἐπιχειρημάτων μου.» Σημαντικον ἀπόφθεγμα χαρακτηρίζον τὴν φύσιν τῆς μακεδονικῆς μερίδος. — Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, μηνύσαντος τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις περὶ πολιτείας συμφωνοῦσιν, ἐκτὸς ἑνός, ὁ Φωκίων ἀνιστάμενος μεταξὺ τοῦ ὄχλου, φωνάζει «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ ταλαιπωρεῖσθε διὰ νὰ μάθητε τὶς οὗτος ὁ ἀνὴρ· ἐγὼ αὐτὸς εἰμί!»

— Προσμαρτυροῦνται δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ τῶν ἔπειτα διατρεξάντων.

Διότι ὅπως παύσωσιν ἡ δημαγωγία τῶν Ἀθηνῶν, καί τινων ἄλλων πόλεων ἡ ἀναρχία, ἀναγκάζεται ὁ Μένυλλος, στρατηγὸς Μακεδόνων, νὰ καταργήσῃ προσωρινῶς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον εἰς χεῖρας ταραξιῶν εἶχε καταντήσει τυραννίδος καὶ καταπιέσεως ὄργανον. Ἡ Ἑλλὰς ἡσυχάζει· τὰ πάθη κατευνάζονται συνεπείᾳ τηλικούτου τολμήματος. Ἅμα δὲ δι' ἐπίτηδες ψηφίσματος ἡ Ὀλυμπιὰς ἐπανορθοῖ τὴν δημοκρατίαν, ἐπαναλαμβάνονται πάλιν αἱ πρότερον στάσεις, καὶ σφαγαὶ, καὶ ἁρπαγαὶ, καὶ ἔριδες.

Ἐντεκμαιρόμεθα λοιπὸν ὅτι τὸ μὲν φρόνημα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἤτοι τὸ σύστημα τοῦ ἐθνικοῦ κερματισμοῦ ἔρρεπε πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἐμφύλιον διχόνοιαν, ἐπιταχύνον οὕτω τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀθεράπευτον ὄλεθρον· τὸ δὲ φρόνημα τῶν ἐπιθυμούντων μίαν καὶ μόνην πολιτείαν, ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ὅμως καὶ συγκεραστικὴν προστασίαν τῶν Μακεδόνων τεθειμένην, ἐπρέσβευε σωτηρίους ἀρχὰς, καὶ ἐβασίζετο ἐπὶ λόγων ἀνωτέρων ἐθνισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως.

Η'.

Ἀχαϊκὴ συμμαχία.

Ἀλλὰ περισσότερον ἔτι σαφηνίζει τὴν φύσιν τῆς μακεδονικῆς ἀποστολῆς ἡ τῶν ἑπομένων συμβεβηκότων ἐπιθεώρησις. Διακρίνεται προφανέστερον ἡ ἐθνοσωτήριος κλῆσις τῶν Μακεδόνων

ὅτε ξένη καὶ ἀλλόφυλος δύναμις ἔρχεται ἵνα λάβῃ μέρος εἰς τὰ Ἑλληνικά.

Οἱ νικηταὶ τῆς Καρχηδόνος, πρόσωπα ἀρτιφανῆ ἐπὶ τὸ μέγα θέατρον ὅπου συζητοῦνται τὰ ζητήματα τῆς ἀνθρωπότητος, προσέρχονται μὲν, κατ' ἀρχὰς, ὡς φίλοι, καὶ συμβιβασταὶ, καὶ διαιτηταὶ, καὶ προστάται τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας· μετέπειτα δὲ ῥίπτοντες χαμαὶ τῆς φιλοδεσποτείας τὸ προσωπεῖον, καὶ βαρβαρικῶς τὸν πατριωτισμὸν καταδιώκοντες, κηρύττονται κατακτηταὶ, καὶ δολοφονοῦσι τὴν ἐλευθερίαν. Ἦλθον, ὑπὸ τὴν τήβεναν τῆς δικαιοσύνης ὑποκρύπτοντες τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τοῦ δεσποτισμοῦ.

Τότε αἱ δύο κύριαι τῆς Ἑλλάδος φυλαὶ ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Δωρικὴ τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δύο ἀλληλομαχούντων κομμάτων, ἀντιπροσωπεύουσαι ἡ μὲν πρώτη τὸ ὁμοιόμορφον καὶ καθολικὸν τοῦ πολιτεύματος, ἡ δὲ δευτέρα, τὴν μὴ μεταβολὴν τῶν παρόντων.

Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ καὶ Λακεδαιμόνιοι τὴν Μακεδονίαν ἀνέκαθεν ἀντιπολιτευόμενοι, καὶ φύσει ἀριστοκρατικοὶ, συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Ῥωμαίων· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ, τὸ πλεῖστον ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰωνικὴν Φυλὴν, ἑνοῦνται μετὰ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ἡ προδοσία τοῦ ξένου διαδηλοῦται. Δὲν ἤργησαν οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων νὰ γνωρίσωσι τί σημαίνει προστασία δυνατοῦ, καὶ νὰ στενάξωσιν ἐκ βάθους ψυχῆς ὅτι ἰδιοχείρως ἐζημίωσαν τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, καὶ ἐδέσμευσαν τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν. — Οἱ πρέσβεις τῶν Αἰτωλῶν, φοβούμενοι μὴ καὶ ἡ πολιτεία των πάθῃ ὅ,τι καὶ ἡ τῆς Ἡρακλείας ἔπαθεν ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ ξένου, παρουσιάζονται εἰς τὸν σύμμαχον καὶ προστάτην Λούκιον, καταλέγοντες τὰς ὑπηρεσίας ὅσας προσήνεγκον αὐτῷ πρὸς κατάθλιψιν τῶν κοινῶν ἐχθρῶν, καὶ ἱκετεύοντες καὶ ἐξαιτούμενοι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν. — «Ἄφες, ἄφες τὰς παρακαίρους ταύτας ἀπολογίας σου» ἐκφωνεῖ ὁ Λούκιος πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον πρέσβυν. «Αἱ ὑπηρεσίαι σας ἤδη παντελῶς διατελοῦσιν ἀνωφελεῖς πρὸς ἐμέ. Τώρα ἄλλο τι δὲν μένει πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐλευθερίας σας πλὴν εἰμὴ ν' ἀφεθῆτε χωρὶς οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὴν καλὴν

πίστιν τῶν Ῥωμαίων! — «Εἰς τὴν καλήν σας πίστιν! ὁ Φαινέας ἀποκρίνεται, τοιοῦτος ὅρος εἶναι ἀπαράδεκτος, ἀντίκειται εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων». — Τότε ὁ Λούκιος, ὑψῶν τὴν φωνὴν ὅπως αἰσθητοτέραν κάμῃ εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν ὑποδουλείαν, «θαυμασίως ἐκφωνεῖ· μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὦ Γραικύλλοι, θαυμασίως σᾶς ἁρμόζει ἵνα ποιῆτε ἐνώπιον ἐμοῦ μνείαν καὶ ἐπίδειξιν τῶν ἐθίμων σας· ἄραγε ἐσυλλογίσθητε ὅτι ἔχω ἐξουσίαν καὶ δύναμιν ὑψηλήν, ἵνα σᾶς φορτώσω ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἀπὸ ἀλύσεις, ἢ νὰ σᾶς ἐξορίσω; » — Ἑκόντες ἄκοντες οἱ ταλαίπωροι πρέσβεις ἐργουσι νὰ παραδεχθῶσι τὸν ὅρον τῆς Ῥωμαϊκῆς πίστεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν σκέψιν τοῦ νουνεχοῦς Πολυβίου, τοῦτο ποιοῦντες οἱ Αἰτωλοὶ, δὲν ἐσυλλογίσθησαν τί σημαίνει εἰς τὸ λεξικὸν τῆς πολιτικῆς *Ἀγαθὴ πίστις*· διότι τὸ νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων ἦτο τὸ αὐτὸ ὡσανεὶ αὐτοπαρεδίδοντο δέσμιοι εἰς τὰς ἁλύσεις. — Οὕτως οἱ ἐπὶ τιμιότητι περιβόητοι Ῥωμαῖοι ἐπολιτεύθησαν τοὺς ἐπὶ κακῇ πίστει κατηγορουμένους Ἕλληνας, ἂν καὶ εἰς Ῥώμην ὑπῆρχε βωμὸς, ἱερὸς εἰς τὴν θεὰν Ἀγαθὴν πίστιν!

Καὶ ὅμως, κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, αὕτη ἡ προδοτικὴ τῆς Ῥώμης διαγωγὴ, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα μέλλουσι νὰ διατηρήσωσιν ἐν Ἑλλάδι τὴν ξενοκρατίαν ἐπὶ τόσας καὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας, συντελεῖ θαυμασίως εἰς τὴν ποθητὴν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος σύμπηξιν. Φαίνεται ὅτι τὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος ἀλληλουχοῦνται ἐπ' ἀγαθῷ αὐτῆς, καὶ ὅτι πᾶν ἕκαστον δάκρυ μεταβάλλεται δῆθεν παρὰ τοῖς ἀπογόνοις εἰς δώρημα. — Τίς δὲν ἀναγινώσκει μετὰ γλυκυθυμίας τὴν περιγραφὴν τῶν καταπληκτικῶν ἀγώνων καὶ προσπαθειῶν δι' ὧν ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀπελευθερούμενος τότε τῶν ἀρχικῶν δεσμῶν, καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιβουλευόμενος, μάχεται ὑπὲρ πατρίδος ὑπὸ τὴν ἱερὰν σημαίαν τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας; Τίς, κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην τῆς ἐνεργείας του στιγμὴν, δὲν τὸν παρατηρεῖ μετὰ θαυμασμοῦ διαπλάττοντα, παρασκευάζοντα, καὶ μορφοποιοῦντα τὰ στοιχεῖα τοῦ συγκροτηθησομένου Πανελληνίου, τροπολογοῦντα πᾶν καθεστὼς, τακτοποιοῦντα τὰ παρόντα, καὶ πρὸς δημιούργησιν μεγάλης

πολιτείας μὴ φειδόμενον μηδὲ παραδόσεων, μηδὲ θρησκευτικῶν δοξασιῶν, μηδὲ κατεπειγόντων συμφερόντων; — Βεβαίως ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐπεφάνη τοσοῦτον σύμφωνος πρὸς τὸ δημιουργὸν πνεῦμά της, καὶ συνῳδὸς εἰς τὰς ῥοπάς της, τοσοῦτον ὑψηλὴ πολιτικῶς τε καὶ φιλοσοφικῶς, ὅσον κατὰ τὴν στιγμὴν ὅτε, ὑπὸ τὸ ἄχθος τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀπειλῶν, τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰ ὄνειρα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Φωκίωνος προχωροῦσιν ἐπὶ ἐντελεστέραν πραγματοποίησιν.

Ἡ νίκη τοῦ Μουμμίου ἐπιπίπτει ἀκριβῶς καθ' ὃν καιρὸν οἱ σύμμαχοι πανηγυρίζουσι φαιδρῶς τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἑνότητα, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ ΟΜΑΡΙΟΥ Διός, ἤγουν τῆς ὑπερτάτης ἐκείνης Πανελληνικῆς θεότητος, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας πάντα γενικῶς τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα συνδέονται καὶ συμπηγνύονται πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς φιλοσόφου Ἑλληνικῆς μονάδος. Ἡ σωτηρία τοῦ μέρους ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ ὅλου ἐγένετο, κατὰ τοῦτο τὸ σύστημα, γνώμη παροιμιακή. Παύει ἡ μερικὴ τοῦδε τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐκείνου προστασία· παύει ἡ ἀποκλειστικὴ ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας εὐδιαθεσία τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ εὔνοια τῆς Ἥρας, ἡ φιλοφροσύνη τοῦ Ἀπόλλωνος· ἡ δὲ φωνὴ τῶν μαντείων ὑποκύπτει εἰς τὴν συνήθη τύχην τῶν δυσιδαιμονιῶν· ἐξασθενεῖται, ἢ κατασιγάζεται. Ἤδη εἷς μόνος Θεὸς ὑπερασπίζεται τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, τὸ πρώτιστον τοῦτο ἀγαθὸν, εἷς καὶ μόνος ἀντιλαμβάνεται τῆς λατρείας των, ὁ Πατὴρ καὶ Κύριος τῶν ἁπάντων, ὁ Θεὸς τῆς ἑνώσεως, ὁ Ὁμάριος Ζεὺς *ὁ τὰ ἴσα νέμων*. Αἱ μοναρχικαὶ παραδόσεις, αἱ πολυθεϊκαὶ ζηλοτυπίαι εὑρίσκονται διόλου παραλελυμέναι. Μονάρχαι ἀποτίθενται τὰς τυραννίδας, καὶ μεταλαμβάνουσι τῆς ἐθνικῆς συμπολιτείας. Στρατηγοὶ καὶ ἀρχηγοὶ ἰδιωτεύουσιν, ὅπως γίνωσι κοινωνοὶ τῆς Δημοκρατίας. Τοιαύτην, ἐνὶ λόγῳ, καὶ τηλικαύτην προκοπὴν καὶ συντέλειαν ἔχει τὸ ἔθνος κατὰ τοῦτο τὸ στάδιον τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως, καὶ θρησκευτικῆς μεταβολῆς, ὥςε καὶ νόμους τοὺς αὐτοὺς παραδέχονται οἱ λαοὶ, καὶ σταθμοὺς, καὶ μέτρα καὶ νομίσματα, πρός δε τούτοις καὶ ἄρχοντας, καὶ δικαστὰς, καὶ βουλευτὰς,

τοὺς αὐτούς. Δυσκόλως ἤθελεν εὕρει τις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νέᾳ ἱστορίᾳ σύστημα ἰσονομίας, καὶ ἰσηγορίας, καὶ παῤῥησίας εἰλικρινέστερον καὶ τελειώτερον καὶ δημοκρατικώτερον. — Ἦτο σχεδὸν πεπληρωμένη ἡ πρὸς τὴν ἰσονομίαν ἐνδόμυχος ῥοπὴ· ἡ περιπόθητος *κατ' εὐχὴν πολιτεία* τῶν φιλοσόφων ἦτον συγκεκροτημένη· δὲν ἔλλειπεν ἤδη πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡ εὐλογία· οἱ μεταγενέστεροι δὲν εἶχον πάρεξ νὰ παραλάβωσι τὸν αἰώνιον τύπον, τὸν ἀμίμητον ὑπογραμμὸν, καὶ νὰ τὸν μιμηθῶσιν·

«Ἀργεῖος, ἢ Θηβαῖος· οὐ γὰρ εὔχομαι
Μιᾶς· ἅπας μοι πύργος Ἑλλήνων πατρίς».

Μεγάλη καὶ περιφανεστάτη, καὶ μάλα σημαντικὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ σελὶς, μέλλουσα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπογραμμὸς ἐθνικῆς συμπολιτείας, ὅτε σημάνῃ ἡ ὥρα τῆς ἀποκαταστάσεως!

Ἀπὸ τοῦ νῦν, τὸ ἔθνος δὲν ὀργᾷ πλέον ἀνεξετάστως πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν· ἔγνω ἑαυτὸ, καὶ ἀνακάμπτει πρὸς ἑαυτὸ μετὰ πλήρους συνειδήσεως. Ἀληθῶς μὲν ἡ καλλιτεχνία μέλλει νὰ παρακμάσῃ, νὰ γηράσωσιν οἱ προγονικοὶ θεσμοί· ναὶ μὲν παύονται οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θέατρα, καὶ κατ' ὀλίγον ἐκλείπει πᾶσα ὑλικὴ καὶ σωματικὴ καλλονή. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν μύθων, ἀντὶ τῶν ποιητικῶν κοσμημάτων, ἀντὶ τῆς ἐξωτερικῆς σολῆς ἐγείρεται νῦν ἡ βασιλεία τῆς ἀληθείας, τὸ κράτος τῆς συνειδήσεως. Ὁ προορισμὸς, ὥςπερ ποταμὸς ἀποχετευόμενος, μεταβαίνει εἰς ἄλλο στάδιον· ἐν τῇ θέσει τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ δεσμεύσαντος τοῦ πνεύματος τὰ πτερυγίσματα, ἀντικαθίσταται ἡ ἀγάπη τοῦ ἔθνους. Λήγει μὲν ἡ σωματικὴ τῆς Ἑλλάδος ἀκμὴ, πλὴν προοιμιάζεται βαθμηδὸν ἡ πνευματικὴ παλιγγενεσία. Ἡ Ἀχαϊκὴ λοιπὸν συμμαχία, κατὰ τὸ Μακεδονικὸν σχέδιον, συμβάλλουσα μεγάλως εἰς τὴν τῶν ἐθνικῶν στοιχείων συγχώνευσιν, ἐπιταχύνει τὴν ὥραν τῆς προσδοκωμένης Καθολικῆς Ἀναπλάσεως.

Θ'.

Ῥωμαϊκὴ δορυκτησία.

Ἐνῷ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐτελειοῦτο ἡ τῶν ποικίλων δοξασιῶν

σύγκρασις, διδασκομένης ἔτι ἐν Ἀθήναις τῆς κοσμοπολιτικῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους φιλοσοφίας, ἡ τῆς Πανελληνικῆς ἀναμορφώσεως δύναμις ἀπεξήντλει τὴν κοσμικὴν καὶ ἐξωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ζωήν. Ὁ πολιτικὸς δαίμων αὐτῆς ἤδη ἑτοιμάζεται ν' ἀποσυρθῇ τῆς σκηνῆς. — Ἂς προσέλθωσιν ἄλλαι γενεαὶ νὰ καθέξωσι τὴν θέσιν του. Εἰς τὸν κοσμικὸν περίβολον οὗτος δὲν ἔχει πλέον τίποτε μεγαλήτερον νὰ δημιουργήσῃ. Ὑπεράνω αὐτοῦ μόνος ὁ Θεὸς φιλοσοφεῖ.

Ἤδη, κατὰ τοὺς Ἡρωϊκοὺς πολέμους τῶν πρώτων αἰώνων, κατέλυσεν ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ τὰ ὕστερα ἴχνη τῆς Ἀσιατικῆς μοναρχίας καὶ Ἱεροκρατίας, σφραγίσας μὲ τὸ αἷμα τοῦ Κόδρου τὰς δημοτικὰς κατακτήσεις του. Ἤδη, εἰς τοὺς ἀχαϊκοὺς θεσμοὺς ἀπετάχθη τῇ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ οἱαδήποτε ἄλλῃ κοινωνικῇ ἀνισότητι. Ἤδη προσέτριψε μῶμον εἰς τὸ ψευδὲς τῆς πολυθεΐας σέβασμα, θεατρίσας διὰ τοῦ δράματος τὰ ἐλαττώματα θεῶν τε καὶ ἡρώων, καὶ καταδείξας τὴν ἀνικανότητα τῆς ὑπερθέου ἐκείνης λεγομένης Ἀνάγκης ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα. Τώρα προθύμως ἀποτίθεται τὸ στέμμα τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, καὶ ἀπεκδυόμενος τῶν πολυτελῶν κοσμημάτων του προεξασκεῖται εἰς τὴν νοερὰν ἔποψιν τῶν μελλόντων. Δι' αὐτὸν ὁ κόσμος ἄλλα θέλγητρα δὲν ἔχει. Τώρα, μόνος ὁ πέπλος τῆς ὑπερανθρώπου Ἀγάπης ἐπαξίως δύναται νὰ περιζώσῃ τὴν γυμνότητά του.

Τοῦ ἀνακαινισμοῦ, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν, τῆς ἀφιερώσεως ταύτης ὄργανον μέλλει νὰ γίνῃ ἡ Ῥωμαϊκὴ δορυκτησία. Ὁ Μακεδὼν, συνεργήσας πρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν διάχυσιν, ἐσεβάσθη, ἐντὸς τῶν μοναρχικῶν ὁρίων, τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ἡ ἀνεξαρτησία πρέπει νὰ παύσῃ· ἀνάγκη νὰ διακοπῇ ἡ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐθνικότητα τῶν Ἑλλήνων ροπή· ν' ἀπολεσθῇ, τοὐλάχιστον ἐωσοῦ πληρωθῶσι τὰ θεῖα θεσπίσματα, ἐκείνη ἡ ἐθνικὴ ἀτομικότης, ἥτις ἐμποδίζει τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς δυνάμεις τοῦ γένους, ὥστε νὰ συγκεντρωθῶσιν ὁλοτελῶς τε καὶ ἀμετακινήτως ἐν τῇ τελουμένῃ πνευματικῇ μεταποιήσει. Λαὸς ὅστις καταγίνεται

διώκων αὐτονομίας ὄνειρα, δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τὴν περαιτέρω καθολίκευσιν ἱερὰν αὐτοῦ κλῆσιν, οὐδὲ ἀπόστολος νὰ διορισθῇ τῆς ἐλπιζομένης καὶ προσεγγιζούσης τοῦ πνεύματος ἐκλάμψεως. Πρὶν ἡ πολιτογραφηθῇ τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν· πρὶν ἢ κτήσῃ τὰ ἀπαράγραπτα τῆς Ἀθανασίας δικαιώματα, ὀφείλει ν' ἀποβάλῃ πᾶσαν ἐφημέρου καὶ ἐπιγείου δόξης ἀξίωσιν.

Λοιπὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ κατάκτησις ἀναλαμβάνει τὸ ἔργον τηλικαύτης ἀναγκαίας καταπιέσεως. Πρὸς τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ νῦν ἄνωθεν ἐπιτεταγμένη, ἡ Ῥώμη πράττει, τρόπον τινα, καθῆκον θεραπαίνης, ἥτις ἀπογυμνοῖ καὶ ἀπεκδύει τὴν βραδέως εἰσπορευομένην ἐν τῷ ναῷ, τὴν ἱερωμένην δέσποιναν καὶ νύμφην ἐκ τῶν κοσμικῶν αὐτῆς ἐμπορπημάτων.

Γ'.

Ἔμμεσος ἀποστολὴ Ῥωμαίων πρὸς τὴν καθολίκευσιν.

Τοιοῦτος, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὑπάρχει, ὡς πρὸς τὴν Χριστιανικὴν ἀνάπλασιν καὶ ὡς πρὸς τὸν καινὸν Ἑλληνισμὸν, ὁ προοιμιώδης ἰσοριονομικὸς χαρακτὴρ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως.

Αἱ ὑπὲρ αὐτονομίας τελευταῖαι προσπάθειαι ματαιοῦνται εἰς Ὀρχομενοὺς, καὶ εἰς Χαιρώνειαν.

Ὁ Σύλας, ὁ πρῶτος οὗτος θηριώδης Ἀτίλας τῆς Ἑλλάδος, καταπίπτει μὲ ὅλην τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ ἐφαμίλλου, τὴν βίαν τοῦ δορυκτήτορος καὶ τὴν ὠμότητα τοῦ ἀμαθοῦς. Ὁ τόπος παραδίδεται ἀνιλεῶς ἐν πυρὶ καὶ στόματι μαχαίρας· τὰ ὕστερα τῆς ἀνεξαρτησίας λείψανα διασπείρονται, διασκορπίζονται. Ἀνατρέπονται πόλεις καὶ κώμαι· ἐπαρχίαι κατερημῶνται· πυρπολοῦνται ναοὶ, καὶ ἱερὰ ἄλση· λεηλατοῦνται μαντεῖα, βιβλιοθῆκαι νεοσύστατοι γίνονται φλογῶν παρανάλωμα, σφάζονται κάτοικοι ἀμαχητί. Ὅτε δὲ τὰ πάντα ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνατροπῆς, ἀνασκάπτονται καὶ αὐτοὶ οἱ τάφοι τῶν νεκρῶν πρὸς ἐξόρυξιν τῶν τυμβίων σκευῶν.

Δὲν ὑπῆρξεν ὁ οἶκτος συνήθης τῶν Ῥωμαίων ἀρετή. Εἰς τὴν κατα-

φθορὰν τοῦ ἀρχαίου κόσμου κεκλημένοι, ὀφείλουσι νὰ κάμωσι τὴν Ἑλλάδα θέατρον ἐλεεινὸν ἀφανισμοῦ. — Οἱ κάτοικοι γονυπετεῖς ἱκετεύουσιν εὐσπλαγχνίαν· ἐπικαλοῦνται τὰ κλέη τῶν πατέρων, τὸν πρὸς τὴν σοφίαν ἔρωτα, τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν πρὸς τὸν ἐξευγενισμόν. — «Σιγήσατε» λέγει μανιωδῶς ὁ Σύλας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, «εἶναι καιρὸς νὰ παύσωσιν αἱ ἀλαζονείαι περὶ »τὰ πατρῶα σας ἀριστουργήματα· δόξα τοῦ παρελθόντος »χρόνου δὲν ἰσχύει νὰ μὲ ἐξιλεώσῃ! Ἄθλιοι, δὲν βλέπετε »τί σᾶς περιμένει, ἀλλ' ὀλοφύρεσθε περὶ τῆς κατεδαφίσεως »τῶν ὑμετέρων Ἱερῶν Τειχῶν καὶ τῆς πυρκαϊᾶς τῶν βιβλίων! »

Αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ Ῥωμαίου ἀντιβοᾷ ἐξ Ἀθηνῶν ἐφ' ὅλης Ἑλλάδος, καθάπερ ἦχος ὑστέρας σάλπιγγος Ἀποκαλύψεως.

Τὰ Ἱερὰ ἐκεῖνα Τείχη ἦσαν τὸ ἔσχατον τῆς αὐτονομίας προπύργιον, ὁ τελευταῖος προμαχὼν τῶν κοσμικῶν ἐλπίδων. Πεσόντων τούτων, ἔμελλον σωρηδὸν νὰ πέσωσιν, ἓν πρὸς ἕν, ὅλα τῆς ἀρχαιότητος τὰ ὀχυρώματα. — Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἀκρόπολις πολυθεΐας· τῆς δὲ πολυθεΐας ὁ προορισμὸς ἐτελείωσε.

Περὶ τὰ μέσα νυκτὸς, προηγούμενος ὑπὸ λαμπάδων ἐπικηδείων, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ, ὁ Σύλας ποιεῖ τὴν εἴσοδον εἰς Ἀθήνας. Τὸ αἷμα ἐρυθραίνει τὰς ὁδοὺς ἀπὸ Κεραμεικοῦ μέχρι Διπλοῦ, καὶ, ἐκρέον ἐκτὸς τῶν πυλῶν, φθάνει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἱστορικῶν, μέχρι προαστείων.

— Ἡ ἀρχαιότης ὑποχωρεῖ ὑπὸ τὰ κρούσματα τῶν ἐμπροσθοφυλάκων τοῦ νέου κόσμου· τῆς πολυθεΐας ἡ ἀκρόπολις παραδίδεται, ἡ εἰδωλολατρεία δὲν δύναται νὰ ἐπιζήσῃ.

Ὁ Σύλας, καὶ Μωάμεθ ὁ Β'. σημειοῦσι δύο κρισίμους ἐποχὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὴν καθολικὴν ὡσαύτως. Μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπάρχουσιν ἀναντίῤῥητοι σχέσεις καὶ ἀναλογίαι. Ἀμφότεροι οἱ δορυκοίρανοι ἐπιπίπτουσι καθ' ὡρισμένας στιγμὰς, πρόδρομοι νέας τύχης, ὄργανα καθαρισμοῦ καὶ μετασχηματίσεως· ὅθεν, καί τοι δαίμονες ὀλετῆρες, κατὰ Θείαν ἐπιταγὴν, τραυματίζουσι μὲν τὸ σῶμα τῆς Ἑλλάδος, εὐλαβοῦνται δὲ ἀμφότεροι τὴν ψυχὴν αὐτῆς.

ΙΑ'.

Ἡ ἰσονομία σώζεται ἐν τῷ δημοτικῷ πνεύματι.

Τῆς ψυχῆς δὲ ταύτης ἀπαραβίαστον καταφύγιον ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν ἐχρημάτισεν ἡ δημοτικὴ τοῦ λαοῦ ἐλευθερία· τοῦτέστιν ὁ ὑποδεέστερος ἐκεῖνος ἐγχώριος διοργανισμὸς, δυνάμει τοῦ ὁποίου, τὸ ἔθνος (καί τοι τῆς κυριαρχίας στερηθὲν), αὐτεδιοικήθη πάντοτε καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὸ τὴν δουλείαν διὰ τῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχαιρεσιῶν, διατηρῆσαν ἐν ταύταις τὴν ἀρχαιόγονον πρὸς τὴν ἰσονομίαν ροπὴν, καὶ διαφυλάξαν τὰ ἤθιμα καὶ τὰς πατρώας παραδόσεις του.

Τὸ δημοτικὸν τοῦτο πνεῦμα, ἀπόῤῥοια μὲν τῆς ἐμφύτου καὶ ἐνζίκτου *ἰσονομίας*, κύριον δὲ σημεῖον τοῦ δεδουλωμένου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐξέφυγεν ἀείποτε τῶν κατακτητῶν τὰς ἐπιβουλὰς, διαμεῖναν, ὄντως ὡς πνεῦμα, πρὸς αὐτοὺς ἀφανὲς καὶ ἀόρατον. Τοῦτο δὲ τρανῶς μαρτυροῦσι τὰ χρονικὰ τῶν διαδοχικῶν ἀλώσεων. Οὐδὲν ἄλλο γένος ἐν τῇ καθόλου Ἱστορίᾳ ὑπέφερε τὴν πολυχρόνιον δουλείαν καὶ τὰς ἀπείρους τοῦ Ἑλληνικοῦ συμφοράς. Οὐδεμία γῆ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ὑπέστη μεταστάσεις καὶ εἰσβολὰς, ὅσας τε καὶ οἵας ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' ἐνῷ ἔθνη κραταιὰ καὶ μεγάλα ἐξηλείφθησαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, ἐνῷ ἐξέκλινον αὐτοκρατορίαι καὶ δημοκρατίαι, καὶ ἐξέλιπον ὁλόκληροι λαοὶ, ὅμως ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπιζήσας ἐν τῷ δημοτικῷ πνεύματι, διεσώθη πανθαυμάστως ὁ αὐτὸς, καὶ διεφυλάχθη μέχρι τῆς σήμερον ἀναλλοίωτος.

Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι τὸ ὁλοσχερὲς καὶ ἀνεπτυγμένον πνεῦμα τῆς αὐτονομίας, ἢ, ἄλλως, ἡ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ροπὴ ὑπακούει εἰς τὴν φορὰν τῶν συμβεβηκότων, εἰς τὰς συνεχεῖς ἐναλλαγὰς, εἰς τὰς νίκας ἢ ἥττας τῶν ἀλληλομαχούντων κομμάτων· ὅθεν ἔθνη πολλάκις συναποθνήσκουσι μετὰ τῆς αὐτονομίας των· τὸ δὲ δημοτικὸν πνεῦμα, καθὸ φύσεως λεπτοτέρας, καθὸ οὐσία τῆς *ἰσονομίας* καὶ ἀπαύγασμα θεότητος ταὐτίζεται μὲ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν πνοὴν τοῦ λαοῦ. Εἶναι σὰρξ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ αἷμα τοῦ γένους· αἷμα κυκλοφοροῦν εἰς πάσας τὰς φλέβας αὐτοῦ, οὐδετεροῦν τὰ εἰσερχόμενα μιάσματα, καὶ ἐκτελοῦν τὰς λειτουρ-

γίας του, καθεύδοντος ἔτι τοῦ σώματος. Τὸ ἀκατάβλητον καὶ ὁλεσιτύρρανον τοῦτο στοιχεῖον δόξης καὶ ἀθανασίας εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, ἀείποτε ἀνακαινιζόμενον καὶ ἀνηβοῦν, ὑπέσκαψεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς ξενοκρατίας, ὥσπερ ῥανὶς ὕδατος αἰωνίως πίπτουσα ἐπὶ λίθου διατιτραίνει τέλος αὐτὸν, καὶ τὸ ὁποῖον ἡ ἀπεσκοράκισε πᾶν ἀλλογενὲς στοιχεῖον ἐλθὸν εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ, ἡ ἀπερρόφησεν ἐπὶ τέλους καὶ ἰδιοποιήθη πᾶσαν τὴν ἐκείνου ζωτικὴν ἰκμάδα.

Δώρημα μοναδικὸν καὶ θαυμάσιον, τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὁποίου μᾶλλον τῆς ξηρᾶς θεωρίας, ἐξηγεῖ ἡ ἐφεξῆς ἱστορία! — Ὁ κάτοχος τῆς Ἑλληνικῆς χώρας εἰσέρχεται τροπαιοῦχος· ἀλλὰ, θαύματι τούτου τοῦ πνεύματος, δὲν εὑρίσκει οὐδαμόθι τὸν καταδιωκόμενον Ἑλληνισμόν. Μόνον εἰς τάφους ἠρημωμένους, εἰς ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀναστάτους, εἰς ὄρη ἄψυχα ἀντηχεῖ ὁ κρότος τῶν βημάτων τοῦ κατακτητοῦ. — Οἱ Ῥωμαῖοι λαμβάνουσι τὰ πλούτη καὶ τὸν καλλωπισμὸν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Σταυροφόροι τῶν ναῶν τὰ σκεύη, οἱ Ὠθωμανοὶ τὰ σαθρὰ καὶ σεσηπότα ὕστερα λείψανα τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας· ὁ δ' Ἕλλην διατηρεῖ μετὰ θρησκευτικοῦ ζήλου εἰς ἑαυτὸν τὸ παραδόσιμον πνεῦμα τῆς ἐθνοσωτηρίας του. — Αἱ δορυκτησίαι καθαρίζουσι τὴν Ἑλλάδα, καθὼς ὁ στρόβιλος καθαρίζει τὴν γῆν ἀπὸ μολυσμοὺς, καὶ τὸν Οὐρανὸν ἀπὸ νέφη.

ΙΒ'.

Χριστιανισμός.

Ἐν τούτοις ἡ ἀγέρωχος δημοκρατία τῆς Ῥώμης καθημέραν ἐτήκετο κατατρωγομένη ὑπὸ τοῦ σκώληκος τῆς ἐσωτερικῆς διχονοίας καὶ τῆς τῶν ἠθῶν διαφθορᾶς. Ἁπλοῦς ἐκτελεστὴς τῶν θείων ψηφισμάτων, στρατιώτης ἐπιτετραμμένος ν' ἀνοίξῃ καὶ ἐξομαλύνῃ τὴν ὁδὸν, ὅθεν ἡ περαιτέρω πρόοδος μέλλει νὰ διαπορευθῇ· τοῦτο μόνον προτιθεμένη, κατὰ τὸ παρὸν, καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἡ Ῥώμη τέλος πάντων, ἐκπληρώσασα τὸ ἔργον της, ὀφείλει καὶ αὐτὴ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν νόμον τῆς παρακμῆς, μεταβαίνουσα ἀπὸ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος πρὸς τὸ μοναρχικὸν μὲ τὴν αὐτὴν ἐκεί-

νην εὐκολίαν καὶ ἀδιαφορίαν, μεθ' ἧς στρατὸς σκευαγωγεῖ τὰ ἔπιπλα ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλον στρατῶνα.

Ἡ βασιλευομένη Ῥώμη ἐξακολουθεῖ τὴν ἰδίαν ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν, οἵαν καὶ ἡ δημοκρατία διετήρησε. Σεβάζεται δηλ. τὰς ἐγχωρίους δημοτικὰς ἐλευθερίας, ἐπιφυλατομένη μόνον τὴν πολιτικὴν εἰς ἑαυτήν.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἐμπρηστὴς τῆς Ῥώμης καὶ φίλος τῆς Ἑλλάδος Νέρων ξεφανοῦται νικητὴς εἰς τὰ Πύθεια, ὁ δὲ Νέρουας καὶ ὁ Ἀδριανὸς ἐπισκευάζουσι τῆς καλλιτεχνίας τὰ ἀριστουργήματα, — εἷς τινα χώραν, ἀπέχουσαν πολὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, συμβαίνει σύμβαμα μέγα καὶ φοβερώτατον.

Ἀγγέλλεται προσεχὴς εἰς Ἰουδαίαν ἡ θεία Ἐνσάρκωσις, τὸ πλήρωμα τῆς καθόλου Σοφίας, ἡ τῶν προηγουμένων ἐπισφράγισις καὶ τελειοποίησις.

Ἐνταῦθα, δηλ. εἰς Ἰουδαίαν καὶ πρὶν ἡ ἐπιχειρήσῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν καταστροφὴν τῆς πολυθεΐας διὰ τῶν ὅπλων τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ποιήσεως, ἡ γνῶσις τοῦ Ἑνὸς Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἦτο δόγμα πατροπαράδοτον, καὶ ἔκπαλαι ἀνακεκαλυμμένον. Ὅμως, πιστεύοντες εἰς τὸν Ἕνα τοῦτον Θεὸν, οἱ Ἑβραῖοι ἐθεώρουν ὡς βεβήλους καὶ ἀπίστους τοὺς ἄλλους λαοὺς, τοὺς μὴ λατρεύοντας ὁμοίως αὐτὸν, ὡσανεὶ ὁ Θεὸς οὗτος ἦτον ἀποκλειστικῶς ἰδικός των. Δῆλον, ὅτι ἡ θρησκεία των δὲν ἦτον ἐξαγόμενον ἀνθρωπισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ, ἢ προϊὸν ἱστορικῆς δοκιμασίας.

Καὶ τῳόντι ἦτο νόμος ἀόρατος, νόμος ἄνωθεν ἐπιβεβλημένος, θρησκευτικὴ ἀνάγκη στηριζομένη ἐπὶ τῆς τυφλῆς τῶν πιστευόντων ὑποταγῆς. Οὐδεὶς λόγος, οὐδεμία ἔρευνα περὶ θείας ἀρχῆς καὶ περὶ σχέσεων μεταξὺ Πλάστου καὶ πλασμάτων ἦτο παρ' αὐτοῖς συγκεχωρημένη. Νέφος πυκνὸν ἐκάλυπτε τὸν δημιουργὸν ἐνώπιον τῆς δημιουργίας· φραγμὸς ἀνυπέρβλητος ἠγείρετο μεταξὺ Αἰτίας καὶ Ἀποτελέσματος. Ὁ Λόγος, ὅστις μόνος συνάπτει καὶ συναρμολογεῖ τὴν Ἀρχὴν μετὰ τοῦ Τέλους, ἦτον ἔτι ἀνεπίγνωστος. Ὥστε τοῦ μὲν Θεοῦ Πατρὸς ὄντος ἀπείρου, τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἐλαχίστου, προέκυπτεν ὅτι, σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἰδέαν τῆς

Θεότητος, ἡ ἀνθρωπότης ἐμηδενίζετο· μηδενιζομένη δὲ, ἐν ἑαυτῇ δὲν εἶχε καὶ δὲν συνησθάνετο τὴν παραμικρὰν λογικὴν ὕπαρξιν καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ἀλλὰ τὸ δόγμα τοῦ ἀφῃρημένου τούτου Πατρὸς τῶν ἁπάντων, τοῦ ἀναποκαλύπτου Θεοῦ, τοῦ χωρισμένου τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀσχέτου πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὸ δόγμα τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν ἦτο μέγα καὶ ὑψηλὸν, παραβαλλόμενον πρὸς τὰς ἀτελεῖς τῆς ἀρχαιότητος πανθεϊκὰς καὶ πολυθεϊκὰς δοξασίας, πλὴν ἀπέβαινεν ἤδη ἀνεπαρκὲς καὶ ἀνάρμοστον εἰς τὴν παραχρῆμα κατάστασιν τῶν ἠθῶν καὶ πνευμάτων, ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἐν μέσῳ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου κόσμου. Ἦτον ἤδη ἀλήθεια ὑψωμένη εἰς ἀξιώματος περιωπὴν, ὅτι ἡ καθόλου ἀνθρωπότης ὑπῆρχε· κατὰ τοσοῦτον δὲ βέβαιον ἐδοξάζετο, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνθρωπότης καὶ ἐνήργει, καθόσον αὐτὴ ἐκείνη, συναισθανομένη τὴν ἀνάγκην ἑνὸς Νόμου, ὄχι ὑπεριστορικοῦ ἀλλ' ἱστορικοῦ, νόμου εὐταξίας καὶ ἑνότητος, ἐπεκαλεῖτο, ἐν ὀνόματι τῆς προόδου, τὴν φανέρωσιν τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεώς της, καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν τῆς πορείας της. — Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἠρώτα· Ἕως πότε πέπρωται ὁ μὲν Θεὸς νὰ ἦναι ἀποκεκαλυμμένος, ὁ δὲ Ἄνθρωπος ἀναποκάλυπτος;

Αἱ διανοητικαὶ κατακτήσεις, αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ λοιπαὶ νίκαι τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης· αὐτὸς δὲ, ἐξαιρέτως, ὁ τῆς ἰσότητος, ὑπὸ τῶν λαῶν εὐφημισθεὶς, προπαρασκευαστικὸς θεσμὸς, πρὸς ὃν, καθ' ὑφήγησιν τῆς Ἑλλάδος, ῥέπουσι νῦν αἱ κοινωνίαι πᾶσαι, ὡς ὑπό τινος ὠθούμεναι φυσικοῦ νόμου, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀνάπτυξις δὲν πρέπει τέλος νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ κηδεμονοῦντος Θεοῦ κῦρος καὶ ἁγιασμὸν καὶ εὐλογίαν; δὲν πρέπει νὰ κηρυχθῇ καὶ υἱοθετηθῇ ὁ πολιτισμὸς παρ' αὐτοῦ; — Διότι, βεβαίως, χωρὶς τοῦ κύρους τούτου, ἡ πρόοδος δὲν ἔχει νόμιμον ὕπαρξιν, ἡ δὲ βελτίωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ αὐτοῦ μορφοτύπωσις κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Κτίστου τῆς ἀπείρου καθολικότητος μένει ἁπλῆ ἀτομικὴ γνώμη, δὲν εἶναι ἀλήθεια καθιερωμένη, δόγμα ἀναμφίλεκτον.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἰσονομία τί θέλει γίνει ἐὰν θεία χὴρ δὲν ἔλθῃ ἐπὶ γῆς, ἵνα διευθετήσῃ καὶ παγιώσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ αὐτήν;

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐνσαρκωθῇ Θεός· ἱερανάγκη τέλος νὰ καταβῇ Θεὸς, ἵνα συμμεθέξῃ τῶν ἀνθρωπίνων, αὐτοπροσώπως ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἱστορίας παρουσιαζόμενος καὶ ἐνιστάμενος ὡς Ἱεροφάντης καθολικότητος, καὶ ὕψιστος Μύστης ἰσονομίας!

Τότε ἡ *ἑνόσις*, καθὸ κυρία τῆς Θεότητος ἰδιότης, καὶ ἡ *ἱστορία*, καθὸ ἀπαύγασμα τῆς ἀνθρωπότητος, ταὐτιζόμενα εἰς ἓν μυστήριον, θέλουσι συνδημιουργήσει τὸ δόγμα τῆς καθόλου ἀληθείας, τὴν τελείαν σοφίαν, τὸν λόγον τῆς κοσμικῆς ἑνότητος, τὴν Ἀποκάλυψιν ἑνὶ λόγῳ τοῦ Παντός. — Τότε, φανερουμένου τοῦ ἠθικοῦ κέντρου, περὶ ὃ τὰ πάντα κινοῦνται καὶ στρέφονται, θέλει παυθῇ ἡ βασιλεία τῆς ἀτάκτου ποικιλίας, τῆς ἀνωμαλίας, τῆς συγχύσεως· αἱ δὲ ἀτομικότητες, αἴτια χωρισμοῦ καὶ διχονοίας, θέλουσι διασκεδασθῇ κατέναντι τῆς μιᾶς, μεγάλης καὶ ἀποκεκαλυμμένης ἐκείνης Θεανθρώπου Ἀτομικότητος. Τότε θέλει διαδηλωθῇ ἡ ἑνότης τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἑνότητι τοῦ Πλάστου, ἡ δὲ Ἱστορία, τοὐτέστιν ἡ Ἐκκλησία τῶν λαῶν, εἰς τοὺς κόλπους της τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀληθείας παραδεχθεῖσα, θέλει ἀνταυγάσει ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ λάμψει τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνέσπερον φῶς τῆς δόξης, τὴν λαμπηδόνα τῆς λογικῆς Ἀναστάσεως.

Τοῦ φρικτοῦ λοιπὸν τούτου μυστηρίου τὸ τελεσιούργημα διεκοινοῦτο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἔδει μακρὰν νὰ διακοινωθῇ. . . .

Ἤδη τὸ Ἑβραϊκὸν δόγμα τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, Ἑλληνιστὶ μετεγλωττισμένον ἐπὶ Πτολεμαίων, ἐκυκλοφόρει πανταχοῦ, ὅπου ἔφθανον οἱ φθόγγοι τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς, δηλαδὴ καθ' ἅπασαν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην. Ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῷ κόσμῳ δι' Ἑλληνικῆς ὁδοῦ· ἡ προωρισμένη Νύμφη προσέρχεται δρομαίως εἰς προϋπάντησίν του, καὶ προσπίπτει εἰς τοὺς πόδας του.

— Ἀνοίγονται οἱ Οὐρανοί· Πνεῦμα Κυρίου μηνύει τὴν ἔλευσιν τοῦ Νυμφίου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας! . . . . . .

Ἔθνη καὶ λαοὶ ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰ-

σονομίας, τῷ Ὑψίστῳ Οὐρανοφάντορι τῆς ὑπερανθρώπου τελειότητος!

Ἀλαλάξατε αὐτῷ πάντες οἱ λαοί!

ΙΓ'.

Ἡ Ἑλλὰς ὡς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν.

Τέλος ἐπιφαίνεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν γῆν, ὁ Ἀληθινὸς Θεὸς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς Ἀθανασίας, τὸ φῶς ἐκ φωτὸς, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοῦ φωτίσαι αὐτὸν, — Ἡ Ἑλλὰς τῶν φιλοσόφων, τοῦ μύθου, τῆς εἰκασίας ὁμολογεῖ, ἀνακηρύττει πρώτη τὴν αὐθεντίαν τῆς καθιερωμένης ἱστορίας.

Ἡ αὐθεντία τῆς ἱστορίας! Ὢν ἀπέραντον, καθολικὸν ὅσον αὐτὸς ὁ βίος τῆς ἀνθρωπότητος, ὅθεν ἐκπηγάζει· γέννημα οὐράνιον τῆς Χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως, περίλαμπρος ἀποκάλυψις αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. —

Τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐθεντίαν δὲν ἐγνώρισαν ἐν τῷ ἅμα τὰ ἔθνη· ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τάχει τὴν ἠσπάσατο.

Νέα δι' αὐτὸν ζωή· νέος αἰών· νέον στάδιον· ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ νεκρανάστασις.

Τέλος πάντων, θεία βουλήσει, τὸ χρυσοῦν ὄναρ τοῦ παρελθόντος τελειοποιημένον πραγματοποιεῖται.

Πνεῦμα Ἅγιον, πνεῦμα σοφίας λαλεῖ, καὶ διαιρεῖ τὸ χάρισμα. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἀντηχεῖ εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς Ἑλληνικῆς καρδίας καὶ ἐγείρει γενικὸν, ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν.

Λοιπὸν αὐτὸς ὁ Θεὸς καθιεροῖ τὴν ἰσότητα καὶ διδάσκει τὴν οἰκουμενικὴν χειραφεσίαν! Πάντες ἴσοι, πάντες ἀδελφοὶ, πάντες ἀπελεύθεροι!

Λοιπὸν εἷς μόνος ὁ δεσμὸς ἀγάπης, συμπολιτείας καὶ συνανθρωπεύσεως!

Λοιπὸν πάντα τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπίνου οἰκογενείας τέκνα τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, συμμέτοχα τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, τοῦ αὐτοῦ τέλους!

Λοιπὸν ἕνωσις κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα!

Ἀλλὰ τοιαύτη τις ἦτο καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ εὐχὴ, ἂν καὶ ἡ σκοτία οὐκ ἔγνω αὐτήν.

Ἀμαθῆ τέκνα τοῦ λαοῦ καταισχύνουσιν ἔκτοτε σοφιστὰς περιβοήτους· ἁπλοϊκώτατοι τῶν ἀγρῶν κάτοικοι, μεμυημένοι τὴν ἐπιστήμην ταύτην τῆς καρδίας, ἀποστομίζουσι πολυμαθεῖς φιλοσόφους καὶ ῥήτορας.

Ἦτον ἡ βασιλεία τοῦ Λαοῦ!

Ἡ ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ὑπηρεσίαν διατρίβοντες Ἕλληνες συῤῥέουσιν εἰς τὴν προσκύνησιν, ἀμιλλώμενοι ἀλλήλοις τὶς νὰ δώσῃ πρὸς τὸν Σωτῆρα τρανώτερα δείγματα λατρείας καὶ ἀφοσιώσεως. Φίλιππος ὁ ἀπόστολος ἐνεισάγει τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου ποθοῦντας νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ προσωπικῶς. Ὁ Ἰησοῦς, ἐκ πρώτης προσβολῆς ἀναγνωρίζει τὴν φίλην καὶ πιστὴν γενεὰν εἰς ἐκεῖνα τὰ τέκνα· καὶ, ἴσως *ἄνθρωπος* μᾶλλον ἢ *Θεὸς* βουλόμενος αὐτοῖς νὰ φανῇ, χαιρετᾷ τὰ τέκνα τῆς καθολικευτικῆς Ἑλλάδος, κραυγάζων.

«Ἐλύλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου».

Καὶ ἀπὸ τῆς ἐλυλυθυίας ταύτης ὥρας ἀκριβῶς ἄρχεται τῆς Ἑλλάδος ἡ παλιγγενεσία· βίος κλήσεως ἱερᾶς καὶ Εὐαγγελικῆς ἀποστολῆς! — Ὅ,τι γὰρ ὠνομάσθη παρακμὴ, ἡμεῖς παλιγγενεσίαν προσονομάζομεν.

Ἐὰν, πρὸς πλείονα μαρτυρίαν τῆς ἀμοιβαίας ταύτης μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ πρωτίστου συνθήκης, ἦτο συγκεχωρημένον νὰ ἐρανισθῶμεν τεκμήρια ἐκ τῶν ἀποκρύφων Γραφῶν, ἠθέλομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις μνημονεύσει τοῦ Ἕλληνος στρατιώτου τὸ περιστατικὸν, ὅστις, κατὰ συγκυρίαν ἐν μέσῳ τῶν ᾀδόντων τὸ Ὡσαννὰ ἑβραιοπαίδων παρευρισκόμενος, ἀπεκδυθεὶς τὸν ἑαυτοῦ χιτῶνα καὶ στρώσας ἐν τῇ γῇ, ὅθεν ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς νὰ διαπορευθῇ, ἐφώναζεν ὑψηλοτέρᾳ τῇ φωνῇ «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος »ἐν ὀνόματι Κυρίου». — Ἀλλὰ τ᾽ ἀκανόνιστα παραλείπομεν.

Εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου πατεῖ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, καὶ ἡ γῆ πᾶσα τῆς παραδοσίμου ἰσότητος συνταράσσεται. Οἱ ἐγκα-

τοικοῦντες Ἑβραῖοι τὸν βλασφημοῦσι, τὸν καθυβρίζουσι, τὸν διώκουσι, τὸν καλοῦσι πλάνον καὶ ἀγύρτην, τὸν ἐξορίζουσιν ὡς αἱρετικόν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων,

«Πολλοὶ ἀκούοντες αὐτὸν, πιστεύουσι καὶ βαπτίζονται».

Ταὐτὰ συμβαίνουσιν ἐν Ἐφέσῳ, Θεσσαλονίκῃ, καὶ Ἀντιοχείᾳ.

Αἱ γυναῖκες, κατ' ἐξοχὴν, αἱ Ἑλληνίδες περικυκλοῦσι μετὰ περιεργείας καὶ παρακολουθοῦσιν αὐτόν. Ὅπου λαμβάνουσιν αἱ γυναῖκες μέρος ἐνεργὸν, ἐκεῖ φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Κυρίου.

«Γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι»

«Τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχήμων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ »ὀλίγοι».

— Ὁ Παῦλος, διστάζων περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καὶ δειλιῶν, διατίθεται ν' ἀφήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κύριος φαίνεται αὐτῷ

«Δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ, καὶ λέγει αὐτῷ, μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς, ΕΣΤΙ ΜΟΙ ΛΑΟΣ ΠΟΛΥΣ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΤΑΥΤΗ.

Ὁ ἀπόστολος διατρίβει ἓν ἔτος καὶ ἥμισυ εἰς Κόρινθον, πρὸς τὴν νεοσύστατον ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας ἀπευθύνει μετέπειτα τὰς θεσπεσίας ἐκείνας ἐπιστολὰς, αἵτινες ὑπάρχουσι τὸ λαμπρότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τοῦ Χριστιανισμοῦ μνημεῖον.—Ἑλλὰς, Ἑλλὰς, ἐκφωνεῖ, σὺ εἶ ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ, «σὺ σκεῦος ἐκλογῆς, »σφραγὶς τῆς ἀποστολῆς μου». — Ἀποστροφὴ περίσπούδαστος, εἰς τοὺς ἤχους της ἐνδιαλαμβάνουσα ὁλόκληρον Ἱερὰν καὶ φιλοσοφικὴν ἱστορίαν!

ΙΔ'.

Ὁ Χριστιανισμὸς γίνεται στοιχεῖον Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ μέγας τῆς φιλοσοφίας σκόπελος ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρξε τὸ σπουδαῖον ζήτημα τῆς δουλείας. Αἱ κοινωνίαι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δουλείας διωργανισμέναι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διανοήσωσιν ἄλλο μέσον ἐπιτήδειον πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς. Ἡ δουλεία ἦτον ὅρος ἀπαραίτητος κοινωνικῆς εὐταξίας ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δεσποτῶν, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν διάνοιαν τῶν κορυφαίων τῆς πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας. Ὁ Ἀρισ-

τοτέλης καὶ ὁ Πλάτων, καί τοι ἐπιστήθιοι φίλοι τῆς ἐλευθερίας ἀμφότεροι, ἀλλ' ὡμολόγησαν ῥητῶς κατὰ τοῦτο τὴν ἀνικανότητά των, ὥστε μεταῤῥυθμίσαντες ἀκεραίως τὸ σύστημα τῆς κοινωνίας, ἐγκατέλιπον τὴν πολιτείαν αὐτῶν ἀθεραπεύτως ὑπὸ τὴν δίαιταν τῆς δουλείας, ὁμολογήσαντες οὕτω τοῦ πράγματος τὸ ἀδιόρθωτον καὶ ἀνοικονόμητον.

Καὶ αὕτη οὐσιωδῶς εἶναι ἡ νίκη τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἡ πανέξοχος αὐτοῦ ὑπεροχή. Ἀπὸ τοῦ νῦν, ὑπερτέρα πάσης συζητήσεως ἐγκαθίδρυται ἀλήθειά τις ἀναμφισβήτητος. Ἀλήθεια λαῶν, οὐχὶ προνομοιούχων τάξεων· ἀλήθεια καθολικὴ, ὑπ' αὐτῆς τῆς Θεότητος κεκηρυγμένη. Αὕτη δὲ ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ὅτι ἐξηγοράσθη πᾶν ἀνθρώπινον πλάσμα.

Διὰ τοιούτου κηρύγματος, τὸ εὐαγγέλιον δὲν ἀποτείνεται πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν μερίδα πολιτῶν, ἀλλὰ γενικῶς καὶ ἀδιακρίτως πρὸς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐδὲ εὐχαριστεῖται εἰς μερικάς τινας ἐπαναστάσεις· ἀπαιτεῖ τὴν ἐθνεγερσίαν τῶν ὅλων κοινωνιῶν. Κτυποῦν τὴν δουλείαν κατὰ πρόσωπον, μοχλεύει τὴν βάσιν τῆς κοινωνίας· ἐμφιλοχωροῦν δὲ εἰς τὰ μύχια τῆς κοινωνίας αἰσθήματα, ἀναμορφοῖ τὰ ἤθη καὶ παρασκευάζει μεγίστας πολιτικὰς μεταβολάς.

Ἔχει γοῦν χρείαν ἐξηγήσεως ὁ διάπυρος ζῆλος, μεθ' οὗ ὁ τῆς Ἑλλάδος δημοτικὸς λαὸς ἀπ' ἀρχῆς περιέθαλψε ταύτην τὴν φιλάνθρωπον, φιλελευθέραν καὶ πολυτελῆ φιλοσοφίαν; Ὁ Ῥωμαϊκὸς πέλεκυς εἶχεν ἐξισώσει πάντων τὰς κεφαλάς· ἡ πανελληνικὴ συμμαχία εἶχεν ἀποσκυβαλίσει τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ἀριστοκρατίας. —Ἀπὸ μιᾶς ἄκρας μέχρι τῆς ἄλλης, ἡ Ἑλλὰς εἶναι λαός. — Ἰδοὺ ὁ λόγος δι' οὗ ὁ Χριστιανισμὸς γίνεται νέα πατρὶς διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἡ δὲ Ἑλλὰς πρωτεύουσα Χριστιανισμοῦ.

—Διότι τίς, εἰ δυνατὸν ἐν μιᾷ λέξει, καὶ καθ' ὅσον εἶναι τὰ θεῖα διερμηνευτὰ, τίς ἡ φύσις καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως; Ἀναγκαζόμεθα, χάριν μείζονος εὐκρινείας, νὰ χρασθῶμεν νεολογίας

Η ΠΑΝΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑ,

Τοὐτέστιν ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπερίληπτος ἐπέκτασις.

Ἡ φιλόσοφία λοιπὸν, ἐν τῶν δύο στοιχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γίνεται θρησκεία· θρησκεία καὶ πατρὶς ἀπὸ τοῦδε συμμαχοῦσιν, ἂν καὶ δὲν συνταυτίζονται ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ.

ΙΕ΄.

Ἐπέκτασις καὶ σύμπηξις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Καὶ τῳόντι, κατὰ τὰς πρώτας μάλιστα τῆς ἐκκλησίας ἡμέρας, ἑκάστη νεοσύστατος κοινότης δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὥσπερ μικρὰ δημοκρατικὴ πολιτεία, ἀνεξάρτητος μὲν κατὰ μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, ἐρρυθμισμένη δὲ διὰ θεσμῶν ἰδίων, καὶ χαίρουσα ἀνεπηρεάστως τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τὰς ἀπαρχάς. Ἑκάστη μικρὰ θρησκευτικὴ κοινότης σύγκειται ἐκ συμπολιτῶν ἴσων κατὰ πάντα, καὶ ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐκλεγομένου διὰ δημοτικῆς ψήφου. Ἐνταῦθα οὐδὲ κύριος, οὐδὲ δεσπότης, οὐδὲ πλούσιος, οὐδὲ πένης, οὐδὲ ἰδιώτης, οὐδὲ ἄρχων. Πάντες ἐπὶ τοῦ νῦν ἐξισωμένοι μετὰ τῆς σάθμης τοῦ θανάτου, καθὼς ἐν τοῖς Ἀχαϊκοῖς θεσμοῖς ἦσαν ἐξισωμένοι μετὰ τῆς στάθμης τῆς ζωῆς, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ πεπερασμένον. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ, ἡ ἐν Σμύρνῃ, ἡ ἐν Περγάμῳ, ἡ ἐν Θυατείροις, ἡ ἐν Σάρδεσιν, ἡ ἐν Φιλαδελφίᾳ, ἡ Λαοδικέων Ἐκκλησίαι, ἡ ἑπτάφωτος αὕτη καὶ συμβολικὴ συμπολιτεία τῆς Ἀνακαλύψεως, καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποστολικαὶ ἐπιστολαὶ, συμμαρτυροῦσι τῶν ἀρχικῶν ἐκείνων πολιτευμάτων τὸ δημοκρατικὸν καὶ ἀφελέστατον.

Ὁ δὲ ἀρχηγὸς, τοὐτέστιν ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκλέγεται κατὰ πλειοψηφίαν ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς. Ὑπάρχουσιν ἐπίσκοποι γεωργοὶ, ποιμένες, ἀνθρακοποιοὶ, καθὼς ὡσαύτως ὑπάρχουσι σοφοὶ καὶ πεπαιδευμένοι, εὔγλωττοι μὲν διὰ τὰς μεγαλοπόλεις, ἁπλοϊκοὶ δὲ καὶ βιομήχανοι διὰ τὰς ἐξοχάς· πολλάκις δὲ στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς μικροπολιτείας ἢ πρὸς εἰρήνευσιν αὐτῆς.

Ἰδοὺ, μετὰ βεβαιότητος ὅτι δὲν ἀπατώμεθα, ποῦ ἐξιχνιάζομεν ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν καὶ ῥίζαν τοῦ ἡμετέρου ὀρθοδόξου ἀ-

νατολικοῦ κλήρου, τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγὴ δεικνύεται τοσοῦτον ἀξιοπαραδειγμάτιστος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅσον ὅλως δημοτικὴ εἶναι ἡ καταγωγή του. — Μετ' ὀλίγον ὁ ἀριθμὸς τῶν κοινοτήτων πολυπλασιάζεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε οὐδὲ πόλις ὑπάρχει, οὐδὲ κώμη, οὐδὲ πολίχνιον μὴ συμπεριλαμβανόμενα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ. Τοῦτο δὲ, ἐνῷ ἀκόμη εἰς τὴν Δύσιν βασιλεύει ἡ πολυθεΐα, ἐνῷ ἐκεῖ ἡ κοινωνία κυλίεται εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἁμαρτίας καὶ εἰς τὰ καθάρματα τῆς ἀρχαιότητος.

Οὕτω καὶ δευτέραν φορὰν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀνθρωπίνης βελτιώσεως, παρέχει ἀρχέτυπον ἰσονόμου καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας. Ἐμπνεόμενος ὑπὸ νέου Πνεύματος κοινωνικῆς σοφίας, ἄλλα ὅρια ἐθνολογικὰ καὶ γεωγραφικὰ τώρα δὲν γινώσκει, παρὰ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοσοῦτον πλατύνεται, καθ' ὅσον αὐξάνει ὁ χριστιανισμός. Εἰς Ἀσίαν, εἰς Εὐρώπην, ἀπὸ Νικομηδείας μέχρι Ἀχαΐας· ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θετταλίᾳ, ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Ἀθήναις, πανταχοῦ Ἕλληνες ὑπάρχουσιν οἱ αὐτοὶ, ὄχι ὡς οἱ πρότερον ἀλληλομαχοῦντες Ἕλληνες, ἀλλ' ὅμοιοι νῦν κατ' ἐθνισμὸν, κατὰ θρήσκευμα, καὶ πολίτευμα καὶ γλῶσσαν. Ἐπαρχιακαὶ διχόνοιαι δὲν χωρίζουσι πλέον τοὺς λαούς· πνεῦμα ἐγχώριον ζηλοτυπίας δὲν ἐνεισάγει τὰ πρότερον σκάνδαλα· ἀντιζηλίαι ἀριστοκρατικαὶ ἢ μοναρχικαὶ παντάπασιν ἐξέλιπον· αἱ δὲ διάφοροι ἐκκλησίαι, τῇδε κἀκεῖσε ἐγκατεστημέναι, καθάπερ μέλη τοῦ συνόλου γένους, ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν διεσπαρμένα καὶ παράκοπτα, συνακούονται ἀδελφικῶς περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων, συγκοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας διὰ πιστῶν ἀποστόλων, ὥστε συγκροτοῦσι πολιτείαν, οὕτως εἰπεῖν, ὁμόσπονδον, παραδόξως ἐγκεκλεισμένην ἐντὸς τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ καθεκάστην ἐπεκτείνουσαν διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ τὸν κύκλον τῆς δικαιοδοσίας της. Κοινωνία νέα, πρὸς τὴν κυριαρχοῦσαν Ῥωμαϊκὴν ἀντίθετος κατὰ φύσιν καὶ κατὰ ῥοπάς.

Καὶ ἰδοὺ ἡ πηγὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ προοιμιαζομένου καὶ ἤδη συνταρσομένου ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς θρησκείας.—

Θέλομεν ἀκολούθως διεξέλθει τὰς περιπετείας του. — Ἐν τούτοις ἂς σερεώσωμεν ἅπαξ, ὅτι ὁ συνιστῶν αὐτὸν λαὸς καὶ κλῆρος ὁμολογοῦσι τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Ἀμφότεροι βλαστάνουσιν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς ῥίζης τῆς αὐτῆς· ταὐτοχρόνως διοργανῶνται καὶ συμπολιτεύονται, καθὼς ἐπίσης θέλουσιν ἀνδρωθῆ συγχρόνως. Ἄλλος ἐθνισμὸς, ἄλλη πίστις, ἄλλα ἤθιμα, ἄλλα συμφέροντα παρεκτὸς ἐκείνων, ἅπερ τὰ δύο ταῦτα τοῦ νεοπλάστου Ἑλληνισμοῦ στοιχεῖα συμμερίζονται νῦν, οὐδὲ ὑπάρχουσιν, οὐδὲ θέλουσι νομίμως ἐφεξῆς ὑπάρξει. Ἡ ἑνότης τοῦ δόγματος εἶναι τὸ σύνθημά των· σκοπὸς δὲ, ἡ ἑνότης καὶ ἡ σύμπηξις τῆς φυλῆς. — Ἤδη ἄρχεται τῆς Ἑλλάδος ἡ νέα διαθήκη.

ΙΣΤ'.

Ἡ Ἔρημος.

Οὐδεὶς δύναται νὰ συμπεράνῃ τίς ἤθελεν εἶσθαι κατὰ συμβεβηκὸς τῆς νεοπλάστου κοινωνίας ἡ τύχη, ἐὰν ἤθελεν αὕτη εὑρεθῇ παντάπασιν ἐλευθέρα καὶ ἀπείρακτος κατὰ τὴν ἐνέργειάν της, καὶ τὴν πορείαν της, καὶ ἐὰν δὲν προετίθετο τὴν γενικὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἠθοποίησιν ἐν ἀντιδράσει ἀθερᾷ, καὶ διὰ μέσου τοῦ προσηλυτισμοῦ.

Πλὴν, ἀφ' ἑνὸς ὁ ὑπέρμετρος ἔρως τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τοῦ αἰῶνος διαφθορὰ καὶ αἱ καταδιώξεις τοῦ ῥωμαϊσμοῦ, ἐτροπολόγησαν τὰς πρώτας κοινωνίας καὶ ἐνετύπωσαν αὐταῖς χαρακτῆρα ἰδιαίτερον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ὑπὸ τῶν ἔνδον καὶ ἔξωθεν αἰτίων ἐπηρεαζόμενον ἐκτρέπεται τῶν πρόσθεν ὁρίων του. Ἡ ἀχρειότης τῶν τοῦ τότε κόσμου ἠθῶν, αἱ καταθλίψεις τῶν ἀρχόντων, εἶναι θέαμα δυσβάστακτον, ἀνυπόφορον πρὸς τοὺς ἐνθουσιώδεις πιστούς. Ταῦτα δὲ μὴ ἀνεχομένη ἡ νέα Ἑλληνικὴ συμπολιτεία, δυσχεραίνει κατὰ τῆς κοινωνίας, συντρίβει πάντα κοσμικὸν δεσμὸν, καὶ ἐκζητοῦσα γῆν τινα, πορφωτάτην τῆς δεσποζούσης ἀπωλείας διὰ καταφύγιον, ἀνοίγει δρόμους εἰς ἐρήμους, εἰς δάση, εἰς σπήλαια καὶ ὀπὰς τῆς γῆς, παντοῦ ὅπου σιγᾷ τῶν παθῶν ὁ θόρυβος, καὶ δὲν ἀκούεται πάρεξ ὁ ἱερὸς

ἦχος τῆς φωνῆς τοῦ συνειδότος καὶ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἡ ἀτάραχος σιγὴ ἦτον ἀναγκαία εἰς καρδίας ἀφοσιωθείσας ἤδη τῇ νοερᾷ καὶ νέᾳ ἐποπτείᾳ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων. Ὤφειλον αἱ ζωηραὶ ἐκεῖναι τῶν πιστῶν φαντασίαι νὰ γονιμοποιηθῶσιν εἰς τὴν ἔρημον, πρὶν ἡ ἴδωσι καὶ μαρτυρήσωσι τὰ ἐπεισόδια τῆς καινῆς δημιουργίας. Ἡ ἐρημία καὶ ἡ μόνωσις, καὶ πᾶν ὅ,τι ὁμοιάζει τὴν γαλήνην τοῦ θανάτου, καθίστανται νῦν ἀπαραίτητα ἀγαθὰ πρὸς τὰς ἐγκυμονούσας νέαν τάξιν ἰδεῶν ἐκείνας μεγαλονοίας. — Ἡ αἰωνιότης καὶ ἡ ἀλήθεια παρακολουθοῦσι τὰ ἴχνη τοῦ θανάτου.

Καὶ λοιπὸν ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως ὁδηγεῖ μυσηριωδῶς πρὸς τὸν τῆς ἐρημίας ἔρωτα· κατὰ παράδοξον τρόπον ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπη χειραγωγεῖ τοὺς πρώτους χριστιανοὺς εἰς τὴν μόνωσιν. — Τότε, τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ὡσανεὶ ἀπεστρέφετο πατρίδα δεδουλωμένην καὶ ὑπακούουσαν εἰς βαρβαρικὸν καὶ ἐπαχθῆ ζυγὸν, ῥίπτεται εἰς χώρας ἀκατοικήτους, καὶ κτίζει, τρόπον τινὰ, πατρίδα ἐκεῖ, ὅπου δὲν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ οὐδὲ ξένη ἐξουσία, οὐδὲ δουλοφροσύνη, οὐδὲ διαφθορά. Οἱ δημιουργοὶ τῆς πρώτης ἐν τῷ κόσμῳ πατρίδος οἰκίζουσι νῦν καὶ πολιτεύουσι τὴν ἔρημον.

Μαθηταὶ τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἄνδρες εὐπάτριδες καὶ πλούσιοι, ἔφηβοι καὶ γέροντες ἀποδημοῦσιν εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Θηβαΐδος, τῆς Ἀρμενίας, τῆς Συρίας, τῆς Μεσοποταμίας, εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἔρημος εἶναι αὐτόνομος ὅσον ἡ καρδία φιλελευθέρου πολίτου, παμμήκης ὅσον αὐτὴ ἡ βασιλεία τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσονομίας. Ἐνταῦθα δὲν ἀφικνοῦνται οὐδὲ τυράννων ψηφίσματα, οὐδὲ δούλων λαῶν ἀλαλαγμοὶ, οὐδὲ ληροσοφιστῶν καὶ μικροφιλοσόφων φλυαρίαι!

Κατ' ὀλίγον δὲ τὰ θέλγητρα τῆς ἐρημητικῆς ζωῆς περιγραφέντα μὲ χρώματα ζωηρότατα ὑπό τινων ποιητῶν Πατέρων, ἐφείλκυσαν τοὺς κορυφαίους τῆς ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἀσκητηρίοις, καὶ ἐγοήτευσαν τὰς μεγαλοφυΐας τῆς Ἑλλάδος, τοὺς σοφωτέρους καὶ εὐγλωττοτέρους ἀρχηγοὺς τοῦ σημέραι συντασσομένου πνευματικοῦ

λόχου. Ἐκεῖ συρρέουσιν οἱ Βασίλειοι, ἐκεῖ οἱ Γρηγόριοι· πρὸς τὸν φυγάνθρωπον τοῦτον ἅμα τε καὶ φιλάνθρωπον Ἑλληνισμὸν παραγίνονται οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Ἱλαρίονες, οἱ Ἀντώνιοι ζητοῦντες τὴν φιλοξενίαν τῆς ἐρήμου. Ἐκεῖ ἡ εὐγλωττία τοῦ ἄμβωνος προγυμνάζεται, ἐκεῖ μορφοῦται τῶν ἠθῶν ἡ ῥιζικὴ μεταλλαγή. — Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸν μυστικὸν τοῦ ὀρθοδόξου ἀσκητισμοῦ νοῦν ἐκεῖνον, ἂς ἀναγνώσῃ τὴν μεταξὺ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου ἀδελφικὴν καὶ τρυφερωτάτην ἀλληλογραφίαν. Σελὶς ὡραία καὶ γονητευτικὴ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν ἠξεύρει τις πότερον ὑπερέχει, ἐὰν ὁ ποιητικὸς χρωματισμὸς τῆς ἀρχαίας ἐποποιΐας, ἢ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου νεόχρους, περιπαθὴς καὶ συγκινητικὸς δραματισμός. Εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας διαφαίνονται ἡ ἀληθὴς τάσις τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ μέσα τῆς Ἀναμορφώσεως, δι' ὧν οἱ πατέρες ἐβούλοντο, εἰ δυνατὸν, ν' ἀνοικοδομήσωσιν ἐκ βάθρων καὶ διὰ μιᾶς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Κατ' αὐτοὺς ὤφειλεν ὁ κόσμος νὰ κατερημωθῇ διὰ νὰ καθαρισθῇ· ἡ δὲ Ἑλληνικὴ, τοὐτέστιν ἡ νεοσύστατος χριστιανικὴ πολιτεία δὲν ἤθελεν εὐδοκιμήσει, πλὴν μόνον ἐὰν ἀνεγείρετο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ πάλαι κόσμου, καὶ τῆς τέφρας τῆς ἀρχαιότητος.

ΙΖ'.

Τὰ μοναστήρια.

Αὗται αἱ λαμπρόταται τῆς Ἑλλάδος ἀριστόνοιαι, ἐπιστρέφουσαι ἀπὸ τῆς καθαρτηρίας τοῦ ἀσκητισμοῦ ζωῆς εἰς τὴν ἐγκόσμιον συμβίωσιν, εἰσάγουσιν ἐν ταῖς ἐπισκοπικαῖς ἕδραις, ἐν τῇ τοῦ ἄμβωνος διδαχῇ, ἐν τοῖς βιβλίοις τὸ ἄρωμα τῆς παρθενικῆς διαίτης καὶ τὴν φαιδρὰν γαλήνην τῆς ἀρετῆς. Ἤδη τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας γινώσκουσι ποῦ πρέπει νὰ ζητήσωσι τοὺς ἐμπειροτέρους ποιμένας· εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῆς ἐρήμου, γυμνάσιον τῶν νέων τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἀρχηγῶν. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο διδάσκονται τὰ μυστήρια τῆς πρακτικῆς κοινωνίας οἱ ἄνδρες, οἵτινες μέλλουσι νὰ κοσμήσωσι τοὺς ἐπισκοπικοὺς θρόνους τῆς Ἱερουσαλὴμ, τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Βυζαντίου, πάντες ὅσων τὰ

ὀνόματα θέλουσιν ἐφεξῆς πληρώσει τὰ χρονικὰ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Προχωροῦντος ὅμως τοῦ χρόνου, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον προσεγγύζει ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία μέλλει νὰ κηρυχθῇ ἐπικρατοῦν πολίτευμα, ἡ ἔρημος εὑρίσκεται τοσοῦτον κατωκημένη ὑπὸ *Ἀσκητῶν* καὶ *Ἀναχωρητῶν*, καὶ *Μοναχῶν*, καὶ *Ἐρημιτῶν*, καὶ *Εὐχετῶν*, καὶ παντοίου εἴδους μοναχοβίων, ὥστε, ἐνδίδοντες οὗτοι εἰς τὴν ἑλκτικὴν καὶ συναπτικὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας δύναμιν, καὶ συγκοινωνήσαντες ἀλλήλοις πρὸς ἀμοιβαίαν συνυποστήριξιν, ἐσχημάτισαν τῇδε κἀκεῖσε τόσας ἱερὰς ἀποικίας, τόσας μοναχικὰς ὁάσεις, ὅσαι τάξεις ὁμοφρονούντων συνηνώθησαν.

Τοιουτοτρόπως λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν αἱ Μοναὶ καὶ τὰ κοινόβια, τοῦτο τὸ γέννημα τῆς Ἀνατολῆς καὶ καθίδρυμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ἡ Δύσις δὲν θέλει παραδεχθῆ εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τῆς Δ΄., ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε. ἑκατονταετηρίδος. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο σύστημα, ὅπερ μέλλει πολλαχῶς νὰ τροπολογήσῃ τὰς ἀκολούθους τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, χαίρει τῆς τιμῆς, ὅτι ἐτακτοποιήθη, καὶ δι' ἐπίτηδες πολιτεύματος ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ πρώτου θεσμοθέτου τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ φαεινοῦ φωστῆρος τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ διαστολὴν δὲ τοῦ ἐγκοσμίου Ἱερατείου, ὅπερ, ζῶν εἰς τὰς πόλεις, τοῖς πολιτικοῖς νόμοις ὑπήκουε, καὶ, κατ' ἀνάγκην, συνεμμερίζετο τοῦ κόσμου τοὺς κινδύνους καὶ τὰς περιπετείας, ἡ μοναχόβιος κοινωνία, διάγουσα τὸν βίον ἐν τῇ ἐρήμῳ, δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλον ἀρχηγὸν παρὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας, οὐδ' ἄλλον νόμον πλὴν τὸ ἴδιον πολίτευμα. Ἦσαν μικραὶ πολιτεῖαι, ὡς αἱ πρότερον ἀρτισύστατοι χριστιανικαί, τὰς ὁποίας ἡ φορὰ τῶν συμβεβηκότων καὶ ἡ τριβὴ τοῦ κόσμου εἶχον ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεταλλοιώσει· μικραὶ πολιτεῖαι λαϊκαὶ καὶ δημοκρατούμεναι, ἀλλότριαι πρὸς τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἱερέων. Ὕφος αὐτῶν ὑπῆρχεν ἡ πρὸς τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν ἀφοσίωσις, σκοπὸς δὲ ἡ ἀπολαβὴ τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ἀνοχῆς. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν ὅτι τὸ Ἑλλη-

νικὸν πνεῦμα κατέφυγεν εἰς ταύτας τὰς Ἱεροπόλεις τοῦ Μεσιτῶνος, καὶ ὅτι ἐκεῖ διεφυλάχθη ἄθικτον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀπὸ πάσης ξενικῆς προσβολῆς. Ποῦ ὁ ἐθνισμὸς, καταπεπιεσμένος εἰς τὰς πόλεις, καὶ ἐπὶ τόσους αἰῶνας ὑποβεβλημένος ἀπανταχοῦ ὑπὸ τὸ ἄχθος τῆς ξενοκρατίας, ποῦ ἤθελεν ἆρα γε καταντήσει, ἐὰν, Θεία χάριτι, δὲν ἐγείροντο καθ' ὅλην τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος τὰ ἄσυλα ταῦτα τῆς ἐλευθερίας, τῆς πίστεως καὶ φιλοξενίας; Ἐν αὐτοῖς ἐμορφώθησαν οἱ φωςῆρες, καὶ ἐξεπαιδεύθησαν οἱ Ἱεράρχαι, οἵτινες, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ ταπεινότητος, ἐπηδαλιούχησαν θαῤῥαλαίως τὸ κλυδωνιζόμενον πλοῖον τῆς φυλῆς καὶ ἐῤῥύσαντο αὐτὸ ἐκ τῶν κινδύνων τῆς καταιγίδος. Ἐν αὐτοῖς μονάρχαι παραβιάσαντες τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας ἐσωφρονίσθησαν, περιεζωσμένοι τὸ καλογηρικὸν σχοινίον, πρὸς κοινὸν παραδειγματισμόν. Ἐν αὐτοῖς καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐθλάσθη πάντοτε καὶ συνετρίβη ἡ ἐπίβουλος αἵρεσις· καὶ ἐπὶ τέλους ἐν αὐτοῖς ὁ καινὸς Ἑλληνισμὸς ἐν μέσῳ βιβλίων ἱεροπρεπῶς ἐπαιδαγωγήθη, καθ' ἣν ἔσχε κλῆσιν, μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, ὅτε τὴν σημαίαν ἀνυψώσας τῆς αὐτονομίας, ἠγωνίσατο μᾶλλον ὑπὲρ Ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ ἢ ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

ΙΗ'.

Ἐκκλησιαστικαὶ καταδιώξεις.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἀνατολῇ, ἡ ζηλότυπος Ῥώμη ἔσχατον ἀπομείνασα λείψανον καὶ περίτριμμα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ μὴ εἰσέτι μεμυημένη τὰ μυστήρια τῆς Ἑλληνικῆς μεταμορφώσεως, ἐξιππάζεται παρακολουθοῦσα μὲ πονηρὸν βλέμμα τὰς προόδους τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἑκάστη χριστιανικῆς προαγωγῆς ἡμέρα ἐξώρυττε βάραθρον βαθὺ πρὸ ποδῶν αὐτῆς.

Ἕως ποῦ, ἔλεγον ἐν ἑαυτοῖς οἱ αὐτοκράτορες, θέλει φθάσει ἡ αὐθάδεια τῶν *λυσσωδῶν* τούτων καὶ θρησκομανῶν ὑπηκόων μας, καὶ τίνες θέλουσιν εἶσθαι αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι τοῦ νεωτερισμοῦ των;

Καὶ τῳόντι, ἡ Ἰουδαϊκὴ, ὡς ἐκαλεῖτο περιφρονητικῶς ἐν Ῥώμῃ, νέα θρησκεία, δὲν ἐστρέφετο μόνον περὶ τὴν ἠθικὴν, οὐδὲ

ἁπλῶς περὶ κενὰς καὶ ἀφῃρημένας ἰδέας κατεγείνετο, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐνεισέφρεεν ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς αὐτοκρατορίας ὑφῇ, καὶ ποιοῦσα τὴν ἠθικὴν μοχλὸν, ὑποκώφως ὑπέσκαπτε τὸν θρόνον, παρέλυε τὴν ἐπικρατοῦσαν λατρείαν, καὶ πάντα τὰ καθεστῶτα προσέβαλεν. Ἦτο φάρμακον, βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐνεργοῦν.

Εἴς τινας κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας οἱ Χριστιανοὶ ἀφόβως ᾠκοδόμουν ἤδη ναοὺς, καὶ ἤρχιζον ἀναφανδὸν νὰ τελῶσιν ἱεροπραξίας. Ἄλλοτε, λαβόντες τὰ ὅπλα κατὰ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, καὶ νικήσαντες, δὲν ὑπεχώρησαν εἰς τὴν βίαν εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ἡ ἐπισκευὴ τῶν ἀποτεφρωθέντων ναῶν των ἤθελε γίνει δημοσίᾳ δαπάνῃ, καὶ ὅτι πλέον δὲν ἤθελον οἱ Ῥωμαῖοι περιπέσει εἰς παρομοίας κατ' αὐτῶν ἀδικίας. — Ἡ Ῥώμη λοιπὸν, τοῦ Θρόνου καὶ τῆς κοινωνίας φοβουμένη τὴν καταςροφὴν, ἀποφασίζει τῆς Ἑλλάδος, ἤγουν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξολόθρευσιν.

Ὅμως ἡ Ἑλλὰς, ἥτις ἄφησε τὰς Ἀθήνας νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας ξένου κυρίου σχεδὸν ἀμαχητὶ, δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ νῦν πάρεξ νὰ ἀντιτάξῃ πᾶσαν ἠθικὴν δραστηριότητα. Ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὅλων· ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὄντων ἅμα τε καὶ τῶν μελλόντων· ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών. Θέλει λοιπὸν ὑπερασπίσει παντοίαις δυνάμεσι τὴν νέαν κοινωνίαν ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς· θέλει μὲ τὸ αἷμα διαδοχικῶν γενεῶν ἐπισφραγίσει τὴν σωτηρίαν τῶν ἐλπίδων, ὅπως εἰς δόξαν Θεοῦ λάβῃ καὶ τὴν δευτέραν ἱερὰν διακονίαν, δηλ. νὰ μεταδώσῃ ἀκεραίαν εἰς τὰ ἔθνη τὴν διαθήκην τῆς ἀναπλάσεως.

Ὑπὸ τοιούτων οὖν δυσοιωνίστων ἐμπνεύσεων ὁρμωμένη, ἀνοίγει ἡ Ῥώμη τὴν πολυχρόνιον ἐκείνην καταδίωξιν, ἥτις θέλει ἐξασφαλίσει διὰ παντὸς τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἰσχυροποιήσει προπάντων τὸν ἡμέτερον ἐθνισμόν· διαπάλη πολιτικὴ μᾶλλον ἢ θρησκευτικὴ κατ' οὐσίαν, διότι τὰ Ἐκκλησιαςικὰ διδάγματα καὶ ὁ διοργανισμὸς τῶν πιστῶν ἐπαπείλουν ἀμέσως, κατὰ γνώμην τῶν Ῥωμαίων, τὸ πολίτευμα καὶ τοὺς θεσμοὺς ἐφ' ὧν ἐςηρίζετο ἡ μοναρχία· ἄθλος ἀναμέσον παρελθόντος καὶ μέλλοντος.

Ἡ Ῥώμη ἐφευρίσκει βασάνους καὶ βασανιστήρια, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐκπέμπει εἰς τὴν ὁλοκαύτωσιν ἀδιακρίτως ἄνδρας, γυναῖκας καὶ

παιδία, οἴκους ὁλοκλήρους, καὶ ἐνίοτε πόλεις αὐτάνδρους. Ἡ Ῥώμη πυρπολεῖ χριστιανικὰ τεμένη, καταδιώκει τοὺς νεοφύτους· ἡ δὲ Ἑλλὰς καρτεροψύχως, καὶ μετὰ παῤῥησίας ὄντως ἡρωϊκῆς ἐκφωνεῖ Ἀπολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὁμολογεῖ φωνάζουσα μέχρις οὐρανῶν τὸ ἀληθὲς τῆς Ἐνσαρκώσεως. — Σοβαρὰ καὶ τραγικὴ διαδραμάτισις τῆς πολεμουμένης νέας ἰσονομίας, καθ' ἣν οἱ Ὠριγένεις, οἱ Ἀθηνόδωροι, οἱ Τερτυλιανοὶ, ὥσπερ ἡγεμόνες ὑπερήφανοι κραταιᾶς πολιτείας, ἀπευθύνονται τολμηρῶς πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας, ὑπερασπιζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, καὶ προφητεύοντες τὴν ἄφευκτον καὶ προσεχῆ πτῶσιν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ. — « Ἀφανίζομεν, λέγει εἷς τούτων πρὸς τὸν Τραϊανὸν, ἀφανίζομεν τὴν πολιτικήν σας δύναμιν, ὦ Ῥωμαῖοι, ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ, ἐὰν θελήσωμεν. Τὴν ἀφανίζομεν, ἐπειδὴ αἱ πόλεις, αἱ νῆσοι, τὰ φρούρια, αἱ κῶμαι, οἱ ἀγροὶ, οἱ λεγεῶνες σας, ὡς καὶ αὐτά σας τὰ ἀνάκτορα, ὡς καὶ αὐτή σας ἡ Γερουσία παρεκτὸς τῶν ναῶν σας, γέμουσιν ἀνδρῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν! συλλογίσθητε λοιπὸν καλῶς πόσον ἠθέλαμεν εἶσθαι τρομεροὶ, ἐπίφοβοι καὶ ἀκαταμάχητοι, ἡμεῖς οἵτινες ῥιπτόμεθα τυφλοῖς ὄμμασιν ἐν πυρὶ καὶ ἐν στόματι μαχαίρας! » Ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἀνάστασις ἦσαν τὰ ἐξέχοντα αἰσθήματα τῆς ἡμέρας. —

Τριήμερος δὲ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Διδασκάλου Ἀνάστασις, καὶ ἐπὶ τρεῖς ὡσαύτως ἑκατονταετηρίδας διαρκεῖ τὸ Πάθος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θετταλίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ, καὶ ὅπου ἔπεσεν ὁ σπόρος τῆς ἀναγεννήσεως, ὁ πόλεμος πεισματωδῶς ἀμφοτέρωθεν συγκροτεῖται. Πᾶσα τάξις πολιτῶν, πᾶσα ἡλικία καὶ φῦλον ἀγοράζει μὲ τὸν ἔρανον τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς νίκης τὸ σύμβολον. Ἡ χώρα κατηρημωμένη πάλιν, αἱ πόλεις κεναὶ, οἱ ναοὶ κατεδαφισμένοι, πανταχόθεν πυρκαϊὰ, καὶ σφαγὴ, καὶ καταδίκη. — Καὶ μολονοτοῦτο ἀνεβλάστανε διηνεκῶς ἐπὶ τῶν βασανιστηρίων, καὶ ἐνεδυναμοῦτο περισσεύων διὰ τοῦ μαρτυρίου, ὁ ἐνθουσιασμός.... Ποῖον ἄλλο ἔθνος, ὡς τὸ ἡμέτερον, ὑπέστη τοσαύτας αἱματηρὰς καὶ πολυχρονίους θρησκευτικὰς καταδιώξεις;

—Πλὴν ἡμεῖς ἐσπείραμεν καὶ ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ κοπιάσωμεν. Ὁ χριστιανισμὸς ἦτον ἔτι ἀλλότριος πανταχοῦ καὶ ἀδιεκτίμητος, ὅτε παρ' ἡμῖν ἡ σημαία τῆς ἐθνικότητος ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ. Πατρὶς καὶ Πίστις ὡς εἴδομεν, ἐκ προοιμίων, ἀμφιπεριεπλέχθησαν. Καὶ ἴσως εἰς τὰς θρησκευτικὰς καταδιώξεις πρέπει τὸν λόγον νὰ διεκζητήσωμεν, δι' οὗ ὁ Ἑλληνισμὸς, κατὰ τὰς ἐφεξῆς περιπετείας του, ἔμφρακτος ἐνέμεινε καὶ κατακεκλεισμένος ἐντὸς ἐκείνης τῆς δικορύφου ἀκροπόλεως, ἐφ' ἧς, ἔνθεν μὲν ἐκυμάτισε τὸ ἐκκλησιαστικὸν λάβαρον, ἐκεῖθεν δὲ τὸ σύμβολον τῆς πατρίδος.

Ναὶ· ἂς τὸ ὁμολογήσωμεν, τοὐλάχιστον πρὸς παρηγορίαν καὶ ψυχωφέλειαν κατὰ τὰς διατρεχούσας ἡμέρας ταύτας τῆς συμφορᾶς· μόνον τὸ τέκνον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας εἰσπορευόμενον ἐν τῷ ναῷ τῶν πατέρων, εὑρίσκεται ὡς ὑπὸ τὴν προγονικὴν στέγην του, ὡς ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, ἔνθα συνομιλεῖ στόμα μὲ στόμα καὶ εἰς τὴν μόνην ἀρχαίαν τῆς Εὐρώπης διάλεκτον μετὰ τῶν πρώτων ἑνταυτῷ διδασκάλων καὶ ἀποστόλων τῆς παλιγγενεσίας. Μόνος ὁ Ἕλλην ἀναπολῶν τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς ἱστορίας του, καὶ ἐμβατεύων εἰς τὸν ἀπόῤῥητον ταύτης νοῦν, χαίρει τοῦ προνομιακοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ εἰσδύσῃ μετὰ παῤῥησίας ἀκατακρίτου ἕως εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ θυσιαστηρίου ἐκείνου, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ῥιπίζεται τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως ἐφ' ὅλων τῶν τόπων καὶ τῶν αἰώνων. — Τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο εἶναι ἰδικόν του. Ὁ ἀὴρ, ὃν εἰσπνέει, καί τοι ἠρωματισμένος μετὰ λιβάνου νέου, εἶναι ὁ γλύκιστος τῆς πατρίδος του ἀὴρ, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀὴρ ὅστις ἐζωογόνησεν ἄλλοτε τοὺς ἀθλητὰς τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς προόδου εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὸ πεδίον τοῦ Μαραθῶνος, ἐπὶ τὴν Σοφόκλειον σκηνὴν, ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦ Δημοσθένους, ἐπὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις βωμοὺς τῶν *Σπουδαίων*, καὶ τοῦ *Ἀγνώστου Θεοῦ*!

Ἀλλ' οἱ ἀλλοεθνεῖς, ἵνα μᾶς ἀναγνωρίσωσιν, ἠρώτουν μέχρι τῆς χθὲς ποῦ εἶναι ἡ πατρίς μας· καὶ ἡμεῖς, κοσμικῶς ἀπάτριδες, εἰς μόνην ἀπάντησιν ἐστρέφομεν τὸ βλέμμα προς τὴν Ἐκκλησίαν.

Οὗτοι μὲν μᾶς ἔλεγον ὅτι ἄλλο Ἐκκλησία καὶ ἄλλο Πατρίς. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἠξεύρομεν, οὐδὲ ἠδυνάμεθα νὰ τὰ διακρίνωμεν. Ἡ μία μετὰ τῆς ἄλλης ἦσαν ἀδιασπάστως ἐντὸς τῆς ἡμετέρας καρδίας συνηρμοσμέναι.

Μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν, φαίνεται ὅτι ἡ *Πατρὶς*, προαισθανομένη δῆθεν τὸν ζοφερὸν ἐκεῖνον καὶ βαρὺν χειμῶνα τὸν ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ διέλθῃ, περιετυλίχθη ἐν τῷ ἰδίῳ θρησκευτικῷ περικαλύμματι, καθὼς περὶ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ ψύχη, ἔχιδνα περιτυλίσσεται εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς σπειράματα. Ἔκτοτε, ἡ πολιτικὴ Ἑλλὰς δύναται νὰ παρομοιασθῇ μὲ θάλασσαν, ἧς ἡ μὲν ἐπιφάνεια, εὐκίνητος καὶ ἀειμετάβολος ὑπὸ τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων, ὑπακούει εἰς τὰς ἐλαχίστας ἀτμοσφαιρικὰς ἀλλαγὰς, τὸ δὲ βάθος αὐτῆς διαμένει πάντοτε ἀκίνητον, ἀπρόσβλητον, ἠρεμαῖον, συντηροῦν πληρέστατα τήν τε ἀρχικὴν θερμότητα καὶ φυτικὴν δύναμίν του. — Πολλαὶ καὶ πολλαὶ νῆες κατακτητῶν διέπλευσαν τὴν θάλασσαν ταύτην καὶ διήσκαιρον τὰ κέλευθα αὐτῆς. Πλὴν οἱ βάρβαροι ἐν τῷ διασχίσαι αὐτὴν, οὐδὲ κἂν ἐφαντάσθησαν, ὅτι ὑποκάτω τῶν κυμάτων ὑπῆρχε κόσμος ὁλόκληρος, τὸν ὁποῖον οὐδὲ εἶδον, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ ἴδωσι.

ΙΘ΄.

Ἐσχάτη καταδίωξις.

Ἐντούτοις τὰ ὅρια τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος δὲν παρεξετείνοντο, τῶν μὲν Ῥωμαίων καταδιωκόντων, τῶν δὲ Ἑβραίων ἀποκηρυττόντων αὐτόν· εἴδομεν προσέτι, ὅτι ἑκάστη ἐκκλησία ἦτο μικρά τις Ἑλληνικὴ πολιτεία ὑπακούουσα μὲν ἐξωτερικῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους Ἐπάρχους, ἀνεξάρτητος δὲ ὑπάρχουσα κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς διοργανισμόν. Ὡς ἔγγυστα τοιοῦτον εἶναι τὸ θέαμα τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῶν μέσων ἢ καὶ τοῦ τέλους τῆς Γ΄. ἑκατονταετηρίδος.

Ἀλλὰ πλησίον τῆς νίκης του ἔμελλεν ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ ὑποφέρῃ καταδίωξιν γενικὴν καὶ τῶν προτέρων ἀσυγκρίτως ἀγριωτέραν.

Ἐβασίλευε τότε ὁ Διοκλητιανὸς, ἀνὴρ μεγαλεπήβολος μὲν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πολυθεΐαν καὶ τὸν Ῥωμαϊσμὸν, ὡμὸς δὲ τύραννος σχετικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ὁρῶν τὰς προόδους τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συγκαλεῖ συμβούλιον πολεμικῶν καὶ μεγιστάνων· τοῦτο δὲ ψηφίζει τὴν ἄμεσον δίωξιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐπικρατούσης λατρείας. Ἀλλὰ πρὶν ἡ δοθῇ ἀρχὴ εἰς τὴν καταδίωξιν, ἐρωτᾶται παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὸ ἐν Μιλήτῳ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ τοῦ πρακτέου, τὸ δὲ μαντεῖον ἀποκρίνεται ὅτι τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν ἐμποδίζουσιν αὐτὸ νὰ λαλήσῃ. Ὁ Διοκλητιανὸς δὲν χρονοτριβεῖ· φρενητιῶν ὑπὸ ὀργῆς καὶ μαινόμενος, ἀποφασίζει τὴν ἄμεσον καταδίωξιν. Συνδιέτριβε δὲ μετ' αὐτοῦ ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ὁ Γαλλέριος, ὁ περιβόητος ἐν τῇ τῶν παθημάτων μας Ἱστορίᾳ.

Τὸ ψήφισμα διελάμβανεν, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι πᾶσαι τῶν λεγομένων χριστιανῶν ὤφειλον ν' ἀφανισθῶσι, τὰ δὲ λεγόμενα Εὐαγγέλια νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ. Ὅτι ὅσοι Ἕλληνες εἶναι ὕποπτοι χριστιανισμοῦ πρῶτον μὲν θέλουσι στερηθῆ πάσης ἀξίας, καὶ βαθμοῦ, καὶ δικαιώματος, ἔπειτα δὲ καταδικασθῆ εἰς θάνατον ἄνευ διακρίσεως φύλου καὶ ἡλικίας· ὅτι οὗτοι δύνανται μὲν νὰ καταμηνυθῶσιν ὑφ' οἱουδήποτε ῥωμαίου, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ καταμηνύσωσιν αὐτοὶ μηδὲ κλέπτην, μηδὲ φονέα, μηδὲ βέβηλον, μηδὲ μοιχόν. Οἱ δὲ ἀπελεύθεροι αὐτῶν ὤφειλον νὰ ἐπαναστρέψωσιν ἐν τῇ τάξει τῶν ἀνδραπόδων. Ἕτερον ἀκόλουθον ψήφισμα κατεδίωκε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς καὶ διακόνους καὶ καθόλου πάντα κληρικὸν, διατάττον τοὺς ῥωμαίους ὅτι ἢ νὰ μεταπείσωσιν αὐτοὺς, ἢ νὰ ἐγχειρίσωσιν αὐτοὺς δεσμίους καὶ ἐπιθανάτους εἰς τὸ Πραιτώριον.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ φρικώδης αὕτη καταδίωξις διαδίδεται καθάπερ πυρκαϊὰ ἐφ' ὅλης τῆς ῥωμαΐδος. Ἡ Οὐαλλερία, θυγάτηρ, καὶ Πρίσκα, ἡ γυνὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ, κατηγορούμεναι ἐπὶ χριστιανισμῷ, ὑποχρεοῦνται νὰ θυσιάσωσι πανδημεὶ τοῖς θεοῖς. Τοῦτο

κυρίως τὸ συμβεβηκὸς κοινωνεῖ τὸ σημεῖον τῆς σφαγῆς. Ῥίπτονται φύρδην μίγδην ἐν τῇ αὐτῇ πυρᾷ γυναῖκες, γέροντες, νήπια θηλάζοντα· ἄλλα δὲ σφάγια συσσωρευμένα καὶ δέσμια ἐντὸς λέμβων καταβυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν. Δὲν ἠκούοντο παρὰ κραυγαὶ καὶ φωναὶ καὶ ξεναγμοὶ πανταχόθεν ἀναπεμπόμενοι. Αἱ μάστιγες, οἱ σιδηροὶ ὄνυχες, ὁ ζαυρὸς, τὰ θηρία σχίζουσι τὰς σάρκας τῶν μητέρων ὁμοῦ μὲ τὰ πάλλοντα μέλη τῶν τέκνων αὐτῶν. Ὧδε μὲν κρεμῶσιν οἱ Ῥωμαῖοι γυμνὰς τὰς γυναῖκας μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, ἐκεῖ δὲ δέουσιν εἰς δύο δένδρα προσεγγυσθέντα τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος Ἕλληνος· τὰ κεκλιμένα δένδρα ἀνορθοῦνται καὶ κατασχίζουσι τὰς σάρκας αὐτοῦ. Ἑκάστη ἐπαρχία ἔχει βασάνους ἰδίας. Ἔχει ἡ Μεσοποταμία τὸ ἀργὸν πῦρ· ἔχει ὁ Πόντος τὸν τροχόν· ἡ Ἀραβία τὸν πέλεκυν· ἡ Καππαδοκία τὸν διαλελυμένον μόλυβδον. Φόβος καὶ τρόμος βασιλεύει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα· πανταχοῦ φρίκη καὶ θρῆνος, καὶ δάκρυα.

Κ'.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀναμοχλεύει τὴν Αὐτοκρατορίαν.

Μολαταῦτα ἡ Αὐτοκρατορία καθ' ἡμέραν τρέπεται μᾶλλον πρὸς χαυνότητα καὶ εὐτελισμόν. Διηρημένη ὑπὸ ὁρίων φύσεως, ἐθνικοτήτων καὶ θρησκευμάτων, κερματίζεται ἀνεπαισθήτως εἰς τόσα τμήματα, ὅσαι ὑπ' αὐτὴν ὑπακούουσι φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀνομοιότητες. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ μάλιστα ἡ ἐξαχρείωσις τῆς μοναρχίας, καὶ ἡ ἐντελὴς σχεδὸν τῶν πατρικίων ἐξουθένισις ὑποχωροῦσιν εἰς τὴν αὐθάδειαν τῶν στρατευμάτων, ἅπερ ἔμαθον ἤδη ν' ἀποφασίζωσιν εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς ἐπικρατείας περὶ θρόνου καὶ διαδόχων αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐδὲ γερουσιασταί, οὐδὲ Ὕπατοι ὑπάρχουσιν εἰμὴ κατ' ὄνομα. Ὁ στρατοπρόβλητος βασιλεὺς, παντοδύναμος ὢν, ἐκλέγει καὶ διορίζει αὐτοὺς κατ' ἀρέσκειαν. Μάταιοι τίτλοι ἀναπληροῦσι τὴν προγενεστέραν δημοκρατικὴν ἁπλότητα, ἡ δὲ παρεισφρήσασα πολυτέλεια ὑπερβαίνει καὶ τὰ τῆς διηγήσεως ὅρια. Ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὡς παράδειγμα τῆς τότε διαφθορᾶς, ὅτι εἰς μόνας τὰς ἀνθρωπεμπορικὰς ἀγορὰς τῆς Κιλι-

κίας συνεποσοῦντο ἕως δέκα χιλιάδων ἀνδράποδα τὰ πωλούμενα κατ' ἔτος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν τρυφηλῶν τῆς Ῥώμης σατράπων.

Ὅθεν, καὶ μὲ ὅλην τοῦ Διοκλητιανοῦ τὴν δραστηριότητα, διέκειντο τὰ πάντα ἐν παραλυσίᾳ. Οὐδὲν στερεὸν, οὐδὲν μόνιμον καὶ διαρκὲς, οὐδεμία πρόβλεψις περὶ μέλλοντος, δυνατὴ ἐν μέσῳ τοσούτων ἀλληλομαχούντων στοιχείων, καὶ τηλικαύτης ἀταξίας. Ἐφ' ὅλην τῆς ἐπικρατείας τὴν ἔκτασιν συνεχεῖς στάσεις, καὶ λιμοὶ· περισπασμοὶ Ῥωμαίων, καὶ Χριστιανῶν ἀντιπερισπασμοὶ, καὶ ταραχαὶ καὶ θόρυβοι καὶ παντὸς εἴδους συγχύσεις. Ἡ πληθὺς τῶν μαρτύρων, ἀντὶ νὰ ἐξασθενῇ τὸν προσηλυτισμὸν, ἰσχυροποίει τὰς πεποιθήσεις καὶ ἐκραταίει τὰς ἠθικὰς δυνάμεις τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ τὸ χεῖρον, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἤδη λάθρα παρεισέδυεν εἴς τινας πόλεις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐκ τούτων ὁρμώμενος διεδίδετο βαθμηδὸν ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Ἦλθε μετ' ὀλίγον καιρὸς, καθ' ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ οἰκιακοὶ δεσμοὶ ἐχαλαρώθησαν. — Ὁ ἀδελφὸς ἀγνοεῖ τὸ φρόνημα τοῦ ἀδελφοῦ· ὁ πατὴρ ἐγκαλεῖ τὸν υἱόν· ἡ κατασκοπία κυριεύει· ἡ προδοσία παρακολουθεῖ πάντων ἀδιακρίτως τὰ βήματα. Ὁ δὲ μονάρχης πληροφορεῖται καθεκάστην, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων χριστιανοὶ συνομῶται ἐπιβουλεύονται τὰς ἡμέρας του. Ματαίως αἱ δημεύσεις καὶ αἱ καταδίκαι καθαρίζουσιν ἀδιακόπως τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πολυθεΐας τὸ ἔσχατον καταγώγιον ἀπὸ τῶν εἰσρεόντων νεοφύτων. Ἡ ἐπικράτεια εὑρίσκεται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τεθειμένη εἰς κατάστασιν πολιορκίας. Ἤδη ἡ Βαβυλὼν τῆς Ἀποκαλύψεως ὁμολογεῖται νενικημένη. Καιρὸς ν' ἀνοιχθῇ συνθηκολόγησις.

ΚΑ'.

Ἡ Αὐτοκρατορία ἀσπάζεται τὸν καινὸν Ἑλληνισμόν.

Ἕκαστον μέγα γεγονὸς ἱστοριονομικὸν ἔχει θεόθεν καὶ τὸν ἐκτελεστήν του.

Ὁ δραστήριος νοῦς τοῦ Κωνσταντίνου διαγινώσκει τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ νὰ κηρυχθῇ τέλος θρήσκευμα ἐπικρατοῦν

ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ νὰ δοθῇ πέρας εἰς τὰς καταδιώξεις· ἄλλως ἡ πολυθεΐα, φθάσασα εἰς τὸ ἀφήλιον τῆς τροχιᾶς αὐτῆς, καὶ ἀνίκανος ἤδη πάσης πολιτεύσεως, θέλει παρασύρει εἰς τὸν ἴδιόν της ὄλεθρον καὶ Θρόνον ἴσως καὶ κοινωνίαν. Παρεκτὸς τούτου, ὁ υἱὸς τοῦ Χλώρου καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἑλένης ἐμυήθη τὰ μυστήρια τῆς πίστεως, ἀνατραφεὶς ἐκ παίδων ἐν Ἀσίᾳ παρὰ Ἑλλήνων.

Ἄλλο δὲ προσέτι μεταπείσεως αἴτιον ὑπάρχει, τὸ ὅτι οἱ βάρβαροι περικυκλοῦσιν ἀπειλητικῶς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἄπειρα στίφη καταβαίνουσιν ἀγεληδὸν ἐξ Ἀνατολῆς.— Δύναται ἄραγε ἡ Ῥώμη, καίτοι πρωτεύουσα, πλὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπόκεντρος γενομένη, καὶ μερακρυσμένη οὖσα τῶν ἄκρων τῆς ἐπικρατείας, ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν τόλμην αὐτῶν; δὲν ἦτον ἴσως ἐπάναγκες εἰς τὸν γεγηρακότα καὶ ἐκνενευρισμένον Ῥωμαϊσμὸν νὰ συμμεθέξῃ τῆς εὐῤῥώστου καὶ νεανικῆς Ἐκκλησίας; νὰ μεταλάβῃ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς ζωῆς αὐτῆς; νὰ ἀνακαινίσῃ τὰς δυνάμεις του ἐν τῇ ἰκμάδι αὐτῆς, καὶ οὕτω νὰ ἀνεγερθῇ εἰς νέον μέγεθος;

Ταῦτα διασκεψάμενος ὁ Κωνσταντῖνος, συγκατανεύει νὰ συνέλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Ἡ Μοναρχία ἐξ ἑνὸς μέρους, ἐξ' ἑτέρου δὲ ἡ Ἐκκλησία προσδιορίζουσι τέλος τοὺς ὅρους τῆς συμβιώσεως. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος, ἀντιπρόπωπος τῆς Ῥωμαϊκῆς παραδόσεως, ὑποχρεοῦται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν παλαιὰν ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου ἡ πλεονάζουσα διαφθορὰ καὶ λείψανά τινα πολυθεΐας ἐνδεχομένως θέλουσι προσκόψει τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, νὰ μεταβιβάσῃ δὲ τὸν Θρόνον ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς, εἰς Βυζάντιον, πόλιν θέσεως κεντρικῆς καὶ ἁρμοδίας ὡς πρὸς τοὺς πολέμους τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων. — Ἡ δὲ Ἐκκλησία, καθὸ ἀντιπρόσωπος τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, παραχωρεῖ καθόλου τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ μόνην τὴν πνευματικὴν εἰς ἑαυτὴν ἐπιφυλαττομένη, ἐξαιτεῖται τὴν συνέργειαν τῆς μοναρχίας πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀρτιφανοῦς αἱρέσεως.

Ἴσως ἐξ' ὅλων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων αὕτη ἡ μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου συνθήκη εἶναι, ὡς ἐκ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, τὸ μᾶλλον σπουδαῖον καὶ σημαντικόν. Διότι σχετικῶς

πρὸς τὸν καθολικὸν φωτισμὸν, ἡ ἐνέργειά της, διατρέχουσα τὸν Μεσαιῶνα, ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλης τῆς Χριστιανωσύνης καὶ συμπεριπλέκεται μετὰ πάντων τῶν μεγάλων συμβεβηκότων τῆς Δύσεως. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, τέμνουσα τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσαντινουπόλεως, μεθ' ἧς ἔχει καὶ σχέσεις στενὰς, φθάνει μέχρι τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν, ὅθεν βυθίζεται εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος.

Διὰ ταύτης τῆς συνθήκης, δύο γένη παντάπασιν ἐναντία καὶ ἀνέκαθεν ἀντίζηλα, δύο διάφοροι πολιτισμοὶ συνέρχονται παραδόξως εἰς κοινωνίαν πρὸς γένεσιν τρίτου τινὸς πολιτισμοῦ, διατεταγμένου νὰ παγιώσῃ τὴν θρησκείαν τῶν μελλόντων αἰώνων, νὰ διαφυλάξῃ δὲ σῶον τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς λάμπρυσμα καὶ ζολισμὸν καὶ φώτισιν αὐτῆς. Ὥστε ἡ μὲν ὕπαρξις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξασφαλίζεται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ λιμένος τῆς Ἐκκλησίας· ὁ δὲ Ῥωμαϊσμὸς μέλλει νὰ ἐκπνεύσῃ βραδυθάνατος ἐν μέσῳ τῶν περισπασμῶν καὶ τῶν ὀδύνων τῆς ἐξηντλημένης ζωῆς του. — Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν διαβόητον συνθήκην ἀναμέσον Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης βλέπομεν τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ πολυθρυλλήτου ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπησχόλησεν ἐπὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας, νῦν δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπασχολεῖ τὴν προσοχὴν τῆς πολιτικῆς καὶ θορυβεῖ τὴν οἰκουμένην.

Ἰδοὺ, λοιπὸν, αἱ δύο μείζονες τῆς ἀρχαιότητος Ἐθνικότητες, ἀλλήλαις ἄχρι τοῦ νῦν ἀντικαταφρονούμεναι, συμπολιτεύονται πρὸς ῥῦσιν τῆς προόδου κατὰ τὸν ἐπαπειλούμενον προσεχῆ κατακλυσμόν. Καὶ ἡ μὲν Ῥωμαϊκὴ ἐθνικότης, γέννημα θνητὸν καὶ πρόσκαιρον, ἀφοῦ πληρώσῃ τὴν ἀποστολήν της, θέλει τελευτήσει, τελουμένων τῶν γενεθλίων τοῦ νεοπολιτισμοῦ· ἡ δὲ Ἑλληνικὴ, ἀφομοιωμένη τῷ κοσμοσωτηρίῳ Χριστιανισμῷ, καὶ ὡσεὶ κισσὸς περὶ τὸ Θεῖον τοῦτο καὶ ἀθάνατον δένδρον ἐγκισσεύθεῖσα, θέλει ἐπιζήσει καὶ ἀναλάμψει εἰς τὸ φῶς τοῦ καινοῦ κόσμου.

— Ἤδη προσήλθομεν δρομαίως εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Μεσαιῶνος· ἀπτόμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἂς προβῶμεν δὴ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν μεταβολῶν, ὅσας μέλλει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπισύρῃ ὁ μεταβιβασμὸς τοῦ θρόνου ἐν τῇ νεοσχηματί-

στῳ ἀνατολικῇ ἐπικρατείᾳ, καὶ ἐν ταῖς τύχαις τῆς ὀρθοδοξίας.

ΚΒ'.

Ὁ Ῥωμαϊσμὸς ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν Ἀνατολῇ.

Διαλυθέντος τοῦ προοιμιακοῦ ζητήματος περὶ ἐγκαθιδρύσεως ἐκκλησίας, δεύτερον ἀνεφύη ζήτημα ἐν τῇ τοῦ Κωνσταντίνου διανοίᾳ οὐχ ἧττον τοῦ πρώτου σοβαρόν.

Ὤφειλεν ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ δώσῃ προτίμησιν εἰς τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν στοιχεῖον, καὶ αὐτὸ ἀνενδοιάστως ὑπερυψῶν, νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐσχάτην καὶ θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὸ γεγηρακὸς Ῥωμαϊκόν; Ὤφειλε ν' ἀναστήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν ἐρειπίων της, ν' ἀνακαινίσῃ, ὡς ἐφικτὸν, τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν αὐτῆς; νὰ παραδώσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ πρὸς τὰ τέκνα της, νὰ ἐνασπασθῇ παντελῶς τὰς ἀρχὰς, τὰ ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν, τὰς παραδόσεις, καθάπερ ἠσπάσατο τὴν θρησκείαν αὐτῶν, καὶ οὕτω, διακηρυττόμενος διάδοχος Ἀλεξάνδρου μᾶλλον ἢ Αὐγούστου, νὰ σχηματίσῃ εἰς τὰς ὄχθας τῆς Προποντίδος μοναρχίαν τινὰ ὁλοτελῶς Ἑλληνικὴν, Ἑλληνικὴν κατ' ὄνομα καὶ κατ' οὐσίαν;

Ἢ τοὐναντίον συμφερώτερον ἦτο νὰ συντηρήσῃ κατὰ δύναμιν τὸν σαθρὸν Ῥωμαϊσμὸν, νὰ θεραπεύσῃ τὰς γηροντικὰς ἀσθενείας του, νὰ ζωογονήσῃ αὐτὸν μὲ τὴν πνοὴν τὴν Χριστιανικὴν, καὶ ἁπλῶς νὰ τὸν ἀνανεώσῃ διὰ τῆς νεοελληνικῆς συνεπαφῆς;

Τὸ ζήτημα ἔσχε τὴν διάλυσιν ὑπὲρ συντηρήσεως Ῥωμαϊσμοῦ.

Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος, ἕνεκα τῶν δημοκρατικῶν καὶ ὀχλαγωγικῶν ἀναμνήσεων, ἃς διήγειρεν, εἶχε καταζῆ ἐπίφοβον τῇ Ῥωμαϊκῇ τυραννίᾳ. Αἱ δὲ φῆμαι αὗται περὶ τῶν *δούλων Ἑλλήνων* δὲν εἶχον εἰσέτι διασκεδασθῆ· ἡ ἀντίδρασις μάλιστα τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς καταδιώξεις, καὶ ὁ τῶν ἐκκλησιῶν διοργανισμὸς ἐδήλωσαν ἀποχρώντως τὰς δημοκρατικὰς ῥοπὰς τῶν νεοφωτίστων. Ἀλλ' ἡ πνευματικὴ ἀγερωχία τῶν ἐπισκόπων καὶ τὸ ἄκαμπτον τοῦ ἤθους των, ἡ μισοτύραννος τῶν Πατέρων διαγωγὴ, ἡ ἔρημος καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἴσως ἡ ὑπερβολικὴ τῆς

ἐπικρατείας ἔκτασις καὶ τὸ ποικιλόφυλον τοῦ ὑπηκόου ὑπῆρξαν πιθανῶς τὰ κύρια αἴτια, δι' ἅπερ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐπισκευάσῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν, τὸν καινὸν ἐκεῖνον καὶ παρόντα παραβλέπων.

Τοιουτοτρόπως ἡ Αὐτοκρατορία, ἐμβλέπουσα πρὸς μόνην τὴν ἐκκλησίαν, ὡς πρός τι ὂν ἀφῃρημένον, παραμελεῖ καθόλου τὸ στοιχεῖον τοῦ λαοῦ, πρὸς ὄφελος τοῦ ὁποίου ἤθελε γίνει ἡ ἀνόρθωσις, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐμπεριελαμβάνετο καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἀμέσως ὁ σπόρος τῆς ἀναπτύξεως. — Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ Βυζάντιον ἕτοιμον, κατὰ συνέπειαν ταύτης τῆς ἀποφάσεως, ν' ἀποθέσῃ ὡς καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν του, διὰ νὰ παραδεχθῇ Ῥωμαϊκήν τινα. Ἀντίτυπον τῆς πάλαι πρωτευούσης καὶ οὐχὶ πρωτότυπον κτίσμα· ἁπλοῦν ἀπαύγασμα ξένης βασιλείας καὶ ἀλλοτρίας ἐθνικότητος, τὸ Βυζάντιον ἀποκαλεῖται Νέα Ῥώμη. — Τὸ νῦν διευθετεῖται ἡ Ἐκκλησία· διὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ἂς ἐπισκευάσῃ τὸν λαὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι τῆς ἀποκαταστάσεως.

Καὶ εἰς τὴν νέαν ταύτην Ῥώμην ἑπομένως μεταβιβάζονται πάνθ' ὅσα κοσμοῦσι τὴν πρώην μητρόπολιν· διοίκησις, ἀξιώματα, πλούτη, σκεύη· ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλοι οἱ συσσωρευθέντες θησαυροί· προσέτι δὲ διάλεκτος λατινικὴ, θεσμοὶ, καὶ πᾶσα ἡ συνοδία τῆς μοναρχίας· ἔρχονται κακὰ μετ' ἀγαθῶν μεμιγμένα. Καὶ ἵνα μὴ οὐδὲν ὄπισθεν ἀπομείνῃ ἀνενθυμίζον πρὸς τὸν μετανάστην Ῥωμαϊκὸν ὄχλον τὴν παλαιὰν ἕδραν τῶν κιρκησίων του, μετακομίζονται συγχρόνως τὰ θηρία τῶν ἀγώνων, οἱ ἀνδριάντες τῶν ἱπποδρομίων, οἱ ὀρχησταὶ καὶ τὰ λοιπὰ καρυκεύματα τῆς πολυθεΐκῆς κοινωνίας. Μόνον ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὁ Λατινικὸς λαὸς συγκατανεύει νὰ συγκοινωνήσῃ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ δὲ προϋχοντες νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς Βυζάντιον.

Ὁ Ῥωμαϊσμὸς λοιπὸν ἐνεισάγει εἰς Ἑλλάδα ὁμοῦ μὲ τὴν ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας τὴν διαφθορὰν προσέτι τῆς κοινωνίας του· συγκομίζει καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν ἠθῶν αὐτοῦ. Ἀσθενῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, δὲν ἔρχεται διὰ νὰ δώσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ λά-

βη. Ἔρχεται εἰς Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοὺς κεραυνοὺς, οἵτινες ἄνωθεν διὰ βροντῶν καὶ λάμψεων τὸν ἐπαπειλοῦσι. Στοιχεῖον νόθον, ἄῤῥωστον, ἀλλογενὲς ἐν τῷ μέσῳ ζωσίμου, νομίμου, φιλεπιστήμονος ἐθνικότητος, ἠδύνατο μὲν ὀπωσοῦν νὰ ἐπιμακρύνῃ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν του, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὡρισμένην του παρακμήν. Ὁ Ἑλληνισμὸς οὖν θέλει καταβροχθίσει τὸν παλαιὸν καὶ ἄσπονδον ἐχθρὸν, ὅστις ἔρχεται νὰ παραδοθῇ πανστρατιᾷ, πανεθνεὶ καὶ μετὰ βασιλικῆς πομπῆς δέσμιος εἰς τὰς ὄχθας του.

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ποίαν εἶχε τότε δύναμιν ἐπιτηδείαν ὁ Ῥωμαϊσμὸς διὰ ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὸ ὑπερέχον καὶ ὑπερτερεῦν πνεῦμα τῆς αὐτοχθόνου κοινωνίας ; Ὁ διοργανισμὸς τῆς Ῥώμης ἦτον ἀνάρμοστον ἤδη καὶ σεσηπὸς πολίτευμα ὡς πρὸς τὸν ἀρτιφανῆ τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως ὀργανισμόν. Οὗτος μὲν εἶχεν ἤθην καὶ εὐρωστίαν καὶ ἀρετὰς κοινωνικὰς, καὶ μεγαλόνοιαν, καὶ ἐπιστήμας, καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πᾶσαν ἀναγκαίαν ζωτικότητα· ἐκεῖνος δὲ διῆγε τὸν βίον ἐν ἐλαττώμασι, καὶ προλήψεσι, καὶ δυσιδαιμονίαις, καὶ παντοίου εἴδους διαφθοραῖς.

Ἐν τούτοις, ἐνῷ ἡ ἀρχαία Ῥώμη ἐναβρύνετο εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς αὐτοκρατορίας της, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχαιρεν, ὅτι, ἀλλοεθνοῦς οὔσης τῆς βασιλείας, ἔμενεν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοκέφαλος καὶ ἀβασίλευτος. Διότι, ἀντὶ τῆς γελοιώδους ἐκείνης Γερουσίας τῶν Ῥωμαίων, περιγέλου τῆς δημοκρατικῆς ἐκλειπούσης παραδόσεως, οὗτος εἶχε *Γερουσίαν* ἀληθινὴν, ἰσχυρὰν, συγκειμένην ἐξ ἀνδρῶν θαυμαζομένων ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ, γερουσίαν, ἐν ὀνόματι πνεύματος σείουσαν ἐν τῇ δεξιᾷ κεραυνοὺς ἀπειράκις τρομερωτέρους τῶν τοῦ μονάρχου. Ἀντὶ τῆς Ὑπατείας, ἥτις πλέον δὲν ἐτήρει καὶ αὐτὴ πλὴν ἢ τὴν μνήμην τῆς παρελθούσης δόξης, εἶχε πνευματικοὺς, ὁδηγοὺς ποιμαίνοντας ἐξοχὰς καὶ πόλεις, ἄνδρας ἱκανοὺς κατὰ τόλμην νὰ ἀναχαιτίσωσι τὰς αὐτοκρατορικὰς κακοπραγίας.

Τηλικοῦτον δὲ Πολίτευμα ἐὰν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐγκαταγεγραμμένον ἐν τοῖς βασιλικοῖς πίναξιν, οὐδὲ ἐσφραγισμένον ἐν ταῖς σφραγίσι τῆς ἐπικρατείας, πλὴν οὐχ ἧττον ὑπῆρχεν, ἐπεκράτει,

καὶ ἐκυριάρχει ἐν ταῖς καρδίαις τῶν λαῶν, καὶ ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας συντάγματι. Οἱ λαοὶ ἐγίνωσκον αὐτό· αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ὁ μονάρχης μὴ δυνάμενος νὰ καταστείλῃ τὴν αὐθεντίαν του, σιωπηλῶς τὸ συνωμολόγει.

Τοιουτοτρόπως θεωρουμένης τῆς βαθμιαίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ παρακμῆς, δὲν θέλει φανῇ παράδοξον τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐξ ἀρχῆς δεικνύεται *Νέα Ῥώμη* ψιλῶς κατ' ὄνομα, ὅτι δὲ οὐσιωδῶς ὑπάρχει μᾶλλον *Νέαι Ἀθῆναι*, καὶ ὅτι ἐκ προοιμίων ὁ Ἑλληνισμὸς καταλαμβάνει τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐφ' ἧς μετέπειτα, ἀποσοβῶν πᾶν ἴχνος λατινικὸν, θέλει ἐγερθῇ μονοκράτωρ, ἰδιόχρονος καὶ ἰδιορρύθμος.

ΚΓ'.

Συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλ' εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς, μέχρι τίνος βαθμοῦ, συνεπορεύθησαν ὁ Ῥωμαϊσμὸς καὶ ὁ Ἑλληνισμός; ἐπὶ πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ αὐτῶν συμμαχία; πότε πάλιν ἤρχισαν νὰ διαιρῶνται, καὶ τίνι τρόπῳ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὑπερτέρησεν;

Ἰδοὺ τὰ προβλήματα, ἐφ' ὧν προτιθέμεθα νὰ ἐπιστήσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχήν.

Ἀλλ' ἵνα προβῶμεν τακτικῶς, καὶ ἀναπτύξωμεν εὐμεθόδως τὴν προκειμένην μελέτην, εἶναι χρεία νὰ ἀναλύσωμεν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκεινται ἀμφότερα τὰ μέρη, καθ' ἣν στιγμὴν συνέρχονται εἰς Βυζάντιον. — Διότι, ἐὰν δὲν προμελετήσωμεν τὴν αὐτῶν ἀρχικὴν σύστασιν, καὶ δὲν σημειώσωμεν μετ' ἐπιμελείας τὰς μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων διαφορὰς, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ περιπέσωμεν εἰς τὰς συνήθεις ἐκείνας τῶν Δυτικῶν σφαλερὰς ἐπικρίσεις, ἅσπερ ἐλεεινολογήσαμεν.

Λέγομεν λοιπὸν, ὅτι δύο τινὰ στοιχεῖα συναρτίζουσι τὸν Ῥωμαϊσμόν· ἡ ΜΟΝΑΡΧΙΑ κατὰ πρώτην τάξιν, καὶ δευτερευόντως ἡ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ.

Δύο ἕτερα τὸν Ἑλληνισμόν· ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ καὶ ὁ ΛΑΟΣ, ὧν ἡ μὲν Ἐκκλησία πρωτεύει κατ' ἀρχὰς, ὁ δὲ λαὸς ἀκολούθως.

Κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον, τὰ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα φιλικῶς διάκεινται καὶ συμβαδίζουσιν, ὥστε πολλάκις ἀπατῶσι τὸν παρατηρητήν· πραγματικῶς δὲ διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις ἀλληλομαχούσας· ἀφ' ἑνὸς μέρους στρατεύονται τὰ δύο Ῥωμαϊκὰ, ἀφ' ἑτέρου τὰ Ἑλληνικὰ δύο.

Εἰς μάτην ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐλπίζει, δυνάμει τῆς μεγαλονοίας του, νὰ δημιουργήσῃ νέαν γένεσιν πραγμάτων καὶ ἀνθρώπων, προσπαθῶν νὰ συμβιβάσῃ διὰ παντὸς τὰ φύσει καὶ ἤθει δυσαντίβλεπτα καὶ ἀσυμβίβαστα. Αἱ πλήρεις ἀρχαίου καὶ νεωτέρου δημοτικοῦ πνεύματος ἐκεῖναι ὄχθαι δυσμενῶς εἶδον ἀφικνυόμενα εἰς τὸν ὁρίζοντα τὰ βασιλικὰ σύμβολα τῆς Ῥώμης καὶ τὴν παραισίαν σημαίαν τῆς θρησκευτικῆς καταδιώξεως. — Ὁ διάδοχος τοῦ Διοκλητιανοῦ βαπτίζεται εἰς Ἑλληνικὴν κολυμβήθραν· ἐνασμενίζεται εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Δημοσθένους καὶ Ἀθανασίου· καθιεροῖ καὶ ἀνυψοῖ τὴν ὑπὸ τῶν προκατόχων του διωχθεῖσαν θρησκείαν· συντρέχει παντοίαις δυνάμεσιν εἰς τὴν κατάπαυσιν τῆς αἱρέσεως, εἰς τὸν κανονισμὸν τοῦ δόγματος, εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς λατρείας· διανέμει πρὸς τοὺς πένητας καθημέραν μυριάδας καὶ μυριάδας ἄρτων· παραχωρεῖ προνόμια τοῖς κληρικοῖς, εἰσόδους ταῖς Ἐκκλησίαις· καὶ πρὸς τρανωτέραν ἔτι τῶν φιλικῶν του διαθέσεων ἐπίδειξιν, προσθέτει εἰς τὸ ἀνακτορικὸν συμβούλιον ἕνα *Μυστικὸν* ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων· — ἀλλὰ ταῦτα πάντα ματαίως. Μετὰ τὴν ψαλμῳδίαν τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας, ὁ λαὸς εὐφραινόμενος μεγαλύνει μὲν τὴν εὐμένειαν τοῦ Ῥωμαίου Αὐτοκράτορος, ψάλλει δὲ προθυμότερον τὰ ἄθλα τοῦ ἀγαπητοῦ του Ἀλεξάνδρου, ἐπανακάμπτων οὕτω πρὸς τὰς ἀρχαίας δόξας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἓν ᾆσμα δημοτικὸν τοιοῦτον ἐξαρκεῖ ἵνα διασκεδάσῃ πᾶσαν ἀνάμνησιν τῶν παρόντων λατινικῶν μεγαλοδωρημάτων.

— Ἀλλ' εἶναι ἁρμόδιον νὰ προεξηγήσωμεν ἣν προτιθέμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν ἐν τῇ μελέτῃ χρονολογικὴν ἔρευναν καὶ πορείαν.

Ἐσημειώσαμεν ἤδη, ὅτι τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια στοιχεῖα τὰ συναποτελοῦντα τὸν Ἑλληνικὸν Μεσαίωνα καὶ συνεργαζόμενα εἰ-

τε παθητικῶς εἴτε ἐνεργητικῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους.

Ὀφείλομεν ὅμως, ἀκριβείας χάριν, νὰ προτάξωμεν ὅτι, ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων στοιχείων ὑπάρχει ἓν, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον σχετικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ τρία κατέχει θέσιν δευτερεύουσαν, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἀκριβῶς καὶ μόλις ἀξίζει νὰ προσαγορευθῇ στοιχεῖον. Τοῦτο δὲ εἶναι *ἡ ἀριστοκρατία*. — Κατωτέρω θέλομεν ἐξακριβώσει λεπτομερέστερον τοὺς λόγους τῆς διαστολῆς.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ φρονοῦμεν, ὅτι χωρισμένως πως καὶ ἀσχέτως ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διὸ σκοπεύομεν χωρισμένως καὶ ἡμεῖς νὰ τὸ μελετήσωμεν, προσχεδιάζοντες τὴν ἐξιστόρησίν του. Ἀφοῦ δὲ διαπραγματευθῶμεν τὰς περιπετείας του, τότε πλέον, ἀπηλλαγμένοι τοῦ ἄχθους τούτου, θέλομεν ἁρμοδιοτέρως προβῆ εἰς τὴν ταὐτόχρονον τῶν λοιπῶν τριῶν στοιχείων ἔρευναν, τῆς Μοναρχίας δηλ. τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Λαοῦ. Ὅταν δὲ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου ἡ Ἀριστοκρατία σχεδὸν ἐξέλιπεν, ἢ τοὐλάχιστον ἐξεφαυλίσθη τοσοῦτον, ὥστε πᾶσαν ἀπόλλωλεν ἱστορικὴν ὀντότητα, τότε ἀναλαμβάνοντες τὸ ἀσθενὲς νῆμα τῆς ζωῆς της, θέλομεν ἐξακολουθήσει τὴν διήγησιν διερευνῶντες συγχρόνως τὴν προαγωγὴν ἁπάντων τῶν τεσσάρων στοιχείων μέχρι τῆς τελικῆς ἁλώσεως.

ΚΔ΄.

Λόγος τῆς διαιρέσεως.

Ὅστις προσεκτικῶς ἐκτιμήσῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας σχετικῶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν, καὶ ἀναλογισθῇ τὴν μικρὰν ἢ καὶ μηδεμίαν διακονίαν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πείθεται ὅτι ἡ ἀριστειοῦχος αὕτη τάξις, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν χαίρει κάποιας σημαντικότητος, μετέπειτα δὲ χαυνοῦται καὶ παρακμάζει πρὶν ἢ παρακμάσῃ παντελῶς ἡ δημιουργήσασα αὐτὴν ἀρχή, δηλ. ἡ μοναρχία, συγκατελέχθη παρ' ἡμῶν ἀνοικείως μετὰ τῶν ἑτέρων συστατικῶν στοιχείων, καὶ ὅτι ἡ περὶ αὐτὴν μελέτη ἠδύνατο παν-

τάπασι ν' ἀφαιρεθῇ, χωρὶς ποσῶς νὰ λάβῃ ζημίαν ἡ τῆς ἱστορίας ἔκθεσις.

Καὶ τωόντι, ἡ οὕτω λεγομένη Βυζαντινὴ *Ἀριστοκρατία*, ἐὰν ὀρθῶς ἐξετάσωμεν, οὔτε *ἀριστεῖα* σωματείου, οὔτε *κράτος* κατέχει, κατὰ τὴν λεκτικὴν σημασίαν της. Ἀριστεῖα δὲν ἔχει, καθότι σωματεῖον διωργανισμένον δὲν εἶναι, οὐδὲ κἂν χαίρει προνομιακῶν τιμαρίων· κράτους δὲ διατελεῖ παντάπασι στερουμένη ὑπὸ πολιτικὴν ἔννοιαν, διότι ὑπάρχει προσωπικὴ καὶ ἐξαρτωμένη ὑπὸ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ δεσπότου.

Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ἀνατολῆς ἀπέχει τῆς δυτικῆς, ὅσον ἀπέχει ὁ παλαιὸς ἀπὸ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὅσον ἡ παλαιὰ κοινωνία διίστησι τῆς βαρβαρικῆς ἐν τῇ Δύσει.

Ἐπειδὴ, ἡ μὲν δυτικὴ ἀριστοκρατία εἶναι σωματεῖον πολιτικὸν, στερεῶς διωργανισμένον, καὶ διὰ θεσμῶν ἰδίων ῥυθμιζόμενον· μεταλαμβάνει *πᾶλλον ἢ ἧττον* τῆς ἡγεμονίας, ὥστε συμμεθέπουσα μέχρι βαθμοῦ τινος, ὑπάρχει ἀνεξάρτητος τοῦ μονάρχου. Δύναμις διάμεσος μεταξὺ βασιλέως καὶ λαοῦ, συμμετέχουσα τῆς φύσεως καὶ τοῦ δικαίου τούτου καὶ ἐκείνου.

Ἡ δὲ Βυζαντινὴ εἶναι ἐκ τῶν ἀσήμων ἐκείνων πολιτικῶν συστάσεων, αἵτινες, ὡς ἐκ τῆς ἱστορικῆς των ἀτελείας καὶ ἀδυναμίας, κατὰ μόνην ἐπίδειξιν ἐπεννοήθησαν, καὶ εἰς μόνην παρελθόντος τινὸς ἀνάμνησιν χρόνου συνετάχθησαν· σύστασις οὐδὲ μερίδος ἡγεμονικῆς μετέχουσα, οὐδὲ στηριζομένη ἐπὶ τῆς εὐνοίας, τῆς ἰσχύος καὶ ἀφοσιώσεως τῶν λαῶν. — Αἱ στάσεις καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης εἶχον δρέψει τῆς ἀρχαιοτύπου καὶ ἐγχωρίου ἀριστοκρατίας τοὺς εὐρωστοτέρους βλαστούς, ἡ δὲ Αὐτοκρατορία, γέννημα παρακμῆς, ἐπέρανε διὰ τοῦ ἐξευτελισμοῦ ἢ διὰ τῆς μαχαίρας τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν, κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν δὲν εἶχε νόμιμον καὶ ἱστορικὴν ἀριστοκρατίαν. Καὶ ἐὰν ἡ φύσει ἀριστόφρων τῆς Ῥώμης γῆ δὲν εἶχε πλέον ἀριστοκρατικὸν νόμιμον σωματεῖον νὰ προσενέγκῃ πρὸς τὸν ἀπεκδημοῦντα Κωνσταντῖνον εἰς ὑποστήριξιν τοῦ θρόνου του, τίνα ποτὲ ἠδύνατο νὰ προ-

φέρῃ ἡ Ἑλλὰς ἀριστοκρατίαν, αὐτὴ ἥτις ἐξήρχετο ἄρτι αἱμόφυρτος ἐκ τῶν βασανιστηρίων, καὶ δημοκρατικὴ ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, αὐτὴ ἡ φύσει ἀποστρεφομένη τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα, καὶ βδελυττομένη πᾶν ὑποστήριγμα δεσποτισμοῦ;

Ἀλλὰ, θέλει τις παρατηρήσει· — τίς οὖν ἡ χρεία νὰ ἐξιστορήσωμεν διακριδὸν τὴν ἀριστοκρατίαν, ἀφοῦ οὐδὲ πολιτικὸν εἶναι σωματεῖον, ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἔποψιν, οὐδὲ κατ' εὐθεῖαν ἀνάγεται πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν;

Ἀναγκαζόμεθα νὰ διεξέλθωμεν συντόμως τὰς τύχας της, διότι πραγματικῶς ἡ πολυθρύλλητος αὕτη τάξις, πολιτικὴ μὲν, τοὐλάχιστον κατὰ φαινόμενον, ἀλλοτρία δὲ τῇ οὐσίᾳ πρὸς τὴν πολιτικὴν, χωρίζεται, καὶ πρέπει νὰ χωρισθῇ, τῶν ἐθνικῶν στοιχείων ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ· διότι, καιρὸς τέλος πάντων, ν' ἀποδώσωμεν ἑκάστῳ τὰ ὀφειλόμενα, καὶ ν' ἀπαλλαχθῶμεν ἅπαξ ἐκείνης τῆς βαρυτάτης εὐθύνης, ἥτις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἐπεσώρευσε τοσαύτας λοιδορίας καὶ δυσφημίας, ὅσας παρ' ἡμῖν ὁ σαθρὸς Ῥωμαϊσμὸς ἐνεισήγαγεν ἀσθενείας, καὶ δυσκαθαρσίας καὶ ἀτελειότητας διὰ τοιαύτης συστάσεως. «Τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.»

Διακρίνοντες δὲ τὴν Βυζαντικὴν ἀρχοντίαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν Λαὸν, ἐκτελοῦμεν ἀναμφιβόλως καθῆκον ἱστορικῆς δικαιοσύνης. Ἐπάθομεν μὲν ὑπ' αὐτῆς παντοῖα δεινά· σήμερον δὲ, κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ προάξωμεν παῤῥησίᾳ τὴν ἱστορικὴν δίκην της.

ΚΕ'.

Σύστασις καὶ φύσις τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Διηγοῦνται οἱ ἱστορικοὶ, ὅτι ἐν ἐλλείψει δῆθεν ἰθαγενοῦς ἀριστοκρατίας, ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασεν ἐν τῇ νέᾳ του Ῥώμῃ οἴκους μεγαλοπρεπεστάτους, οὓς ἐδωρήσατο πρὸς τὰς σημαντικωτέρας καὶ πλουσιωτέρας τῆς πρώην Βασιλίδος οἰκογενείας. Πολυάριθμοι δοῦλοι καὶ ὑπηρέται, καὶ ἔπιπλα, καὶ ἀσιατικὰ

σκεύη πολύτιμα, καὶ ἀνδριάντες, καὶ εἰκόνες, καὶ εἴδωλα συνηκολούθησαν αὐτοὺς, προσέτι δὲ μίμοι καὶ γελωτοποιοὶ, καὶ ὑποκριταὶ, καὶ ἀγωνισταὶ, καὶ θηρία παντὸς εἴδους, συνοδία ἀδιαχώριστος τῆς τότε Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας.

Λέγεται δὲ ὅτι τοιαύτη ἐγένετο συῤῥοὴ ἀποδημούντων εἰς ἀκολουθίαν τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀρχόντων, ὥςε δὲν ἀπέμεινον ἐν Ῥώμῃ πάρεξ ὁ χύδην λαὸς, καί τινες γεωργοὶ, μηδὲ ἐξαρκοῦντες εἰς τῶν ἀγρῶν τὴν καλλιέργειαν. — Οἱ πλούσιοι, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἔμποροι ἐπώλησαν τὰ κτήματά των εἰς εὐτελεστάτην τιμὴν, ὡς συνέβη μετέπειτα κατὰ τὰς Σταυροφορίας, ὅτε πάλιν ἡ Δύσις ἐπλημμύρησε τὴν Ἀνατολήν.

Τὰς ἐπιχωρίους περιπτώσεις καὶ νέας ἀνάγκας ὁ Κωνσταντῖνος ὑπολογίσας, μεταῤῥυθμίζει ταύτην τὴν προνομιοῦχον καὶ μεγαλόδουλον ἀποικίαν του. Οἱ προκάτοχοί του τὴν εἶχον παντοιοτρόπως ἐξασθενίσει· οὗτος δὲ τὴν ἐπανορθοῖ μεχρισοῦ τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἀπόλυτος δεσποτεία του. Διανέμει πρὸς αὐτοὺς προνόμια, εἰκονικὴν, κατ' ἀλήθειαν, ἢ πραγματικὴν χορηγοῦντα ἐξουσίαν, καὶ δικαιώματα πρωτοκαθεδρίας ἐπὶ πάντα Γραικόν. Δίδει αὐτοῖς γαίας πρὸς διαγωγὴν τῆς ἀξίας· καὶ τὴν κουφότητα γινώσκων τῆς ἀρχοντίας του, περικοσμεῖ αὐτοὺς μὲ τίτλους ἔτι μᾶλλον κομπαστικοὺς καὶ πομπώδεις τῶν πρότερον, τίτλους, οἱ ἦχοι τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ γαργαλίσωσιν ἀκοὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος περισσότερον εὐδιαθέτους εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἡδυπάθειαν ἢ εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ προστάγματα. Οἱ νεήλυδες οὗτοι τῶν γραικῶν αὐθένται, οἱ respectabiles, οἱ clarissimi, οἱ honorabiles, οἱ eminentissimi, ἀποβιβασθέντες ἐν Ἑλλάδι χωρὶς οὐδεμιᾶς ἀριστοκρατικῆς ἀναμνήσεως, ἄνευ παραδόσεων, χωρὶς ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀξιοπρεπείας, ἐποίουν διὰ τῆς ἀγερωχίας, τῆς κακοηθείας καὶ τῆς εὐπορείας των βαθυτέραν καθεκάστην τὴν τάφρον τὴν χωρίζουσαν αὐτοὺς κατὰ λόγον ἱστορικόν τε καὶ θρησκευτικὸν ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα, ἐκτετραχηλισμένον καὶ πεινάλεον λαὸν, καὶ ἀπὸ τὴν σεμνοπρεπῆ καὶ σοβαρὰν τάξιν τοῦ Ἱερατείου. Μεταβαίνοντες δὲ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν στρα-

τιωτικὴν, ἥτις κατείχετο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἐλάμβανον τίτλους προσθεματικούς. Ἐγίνοντο τότε Κόμητες, Καστροκόμητες, Δοῦκες, Μεγαλοδοῦκες, καὶ ἐφεξῆς, μὲ μισθὸν ἱκανὸν ἐκ τῶν ἰδρώτων τοῦ πένητος ἐξαγόμενον, ὥστε νὰ τρέφωσιν ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ ἑκατὸν ἐνεννήκοντα δούλους, ἐν δὲ τοῖς ἱπποστασίοις αὐτῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ὀκτὼ ἵππους.

Τὰ μέλη τῆς κούφου ταύτης ἀριστοκρατίας του ὁ Κωνσταντῖνος ἐπωνόμασε *θετοὺς πατέρας τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Ἐπικρατείας*, ἔδωκε δηλ. αὐτοῖς βαθμοὺς καὶ τίτλους προσκαίρους, μὴ δυνάμενος νὰ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς μετά τινος ἱστορικῆς αὐθεντίας. Ὅθεν, τέκνα τῆς τύχης καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ βασιλέως, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι προσηλώθησαν εἰς μόνον τὸν θρόνον καὶ διέμειναν ὡς ἐπιτοπλεῖστον ξένοι πρὸς τὸν λαόν. Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Βυζαντίου τί νὰ κάμῃ; καθυπετάχθη· ὁ λαὸς ἔκπαλαι τοὺς ὑπέφερε, καθὼς ὁ ὑπηρέτης ὑποφέρει τὸν παράσιτον τοῦ δεσπότου. Ἐν μὲν τῇ παρουσίᾳ τούτου διακονεῖ αὐτὸν, ὄπισθεν δὲ τὸν χλευάζει καὶ τὸν ἐμπαίζει.

Ἀλλ' ἴσως ἦτο καὶ τοῦτο πεπρωμένον ἐπ' ἀγαθῷ. Κύριος οἶδε τίνα ἐπιῤῥοὴν ἤθελεν ἐξασκήσει ἡ ἀρτισύστατος αὕτη ἀριστοκρατία ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ κατὰ πόσον ἤθελεν ἐφεξῆς τροπολογήσει τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, ἐὰν ἦτον ἐκπροοιμίων ἐγκρατὴς εὐγενείας ἀληθινῆς, καὶ ὄχι προσποιητῆς καὶ ἐπιτετηδευμένης· εὐγενείας παραγομένης ἐξ ἀνδρείας, ἢ διανοητικῆς ὑπεροχῆς, καὶ ὄχι ἐσχηματισμένης ἐπὶ ἁπλῷ καὶ ματαίῳ καλλωπισμῷ τῆς αὐλῆς. — Εἴδομεν ἄλλοτε τοὺς ἀληθεῖς πατρικίους τῆς δημοκρατίας ἀσπασθέντας τὸν ἑλληνισμὸν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς αὐτοῦ καταθλίψεως, καὶ περιθάλψαντας τοὺς πρόσφυγας στρατηγοὺς τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας, καὶ τοὺς σοφοὺς τῶν Ἀθηνῶν ὅσοι κατέφευγον ἐν Ῥώμῃ, μετὰ πλείονος εὐσεβείας ἴσως παρ' ὅσην ἔδειξαν οἱ Φλωρεντινοὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τίς δὲ δὲν ἐνθυμεῖται μετ' εὐγνωμοσύνης τὰς φιλοφροσύνας ἃς αἱ ἀριστοκρατικαὶ τῆς Δημοκρατίας οἰκογένειαι, κατ' ἐξοχὴν ἡ τῶν Σκηπιώνων, ἐπεδαψίλευσαν

πρὸς τοὺς φυγάδας πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μουμμίου; ὅτι χάριτι αὐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος καὶ ἡ ριλολογία καὶ αἱ τέχναι τῆς Ἑλλάδος εὗρον ἄσυλον ἐπ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν γῆν τῶν ἐχθρῶν; — Ἀφεύκτως· ἐὰν τὸ παράπλαστον τοῦτο βυζαντινὸν δημιούργημα δὲν ἤθελε σχηματισθῇ μόνον καὶ μόνον πρὸς ὑπόθαλψιν τῆς ξενοκρατίας, ἀλλ' ἤθελεν ἔχει προσέτι καὶ ἴδια συμφέροντα νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ διαφυλάξῃ, ὡς συνέβη ἀλλαχοῦ· ἐὰν ἀντὶ τοῦ νὰ φανῇ ἀνυπόστατον ἐκ γενετῆς αὐτοῦ, ἤθελεν ἐγερθῇ εἰς περιωπὴν σωματείου πολιτικοῦ, ἔχοντος ζωὴν καὶ ἀποζολὴν καὶ δικαιώματα ἰδιαίτερα, ἀναμφιβόλως μετά τινα χρόνον ἤθελεν ἐντοπισθῇ καὶ συνοικειωθῇ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος, ἤθελεν, οὕτως εἰπεῖν, *ἐθνικευθῇ*· ἐκθνικευθὲν δὲ, κατ' ἀνάγκην ἤθελε τροποποιήσει τὰς ῥοπὰς καὶ τὴν φύσιν τῶν ἐμφυλίων στοιχείων ἐνεισάγον ἴσως τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα, ὡς ἀπαραίτητον πόρον διατηρήσεως, ἢ ἐνδυναμοῦν τὴν προωρισμένην νὰ λήξῃ μοναρχίαν, ἢ ταλαντεῦον τὸν λαὸν, ἢ καταλύον τὰ ἐθνοσωτήρια σχέδια τῆς Ἐκκλησίας. Τεθειμένης δὲ ταύτης τῆς εἰκασίας, ὁ μετέπειτα ἐνσκήψας δυτικισμὸς δὲν ἤθελεν ἀπαντήσει καθ' ὁδὸν τὸ παραμικρὸν πρόσκομμα, οἱ δὲ διάφοροι Εὐρωπαϊκοί τε καὶ Ἀνατολικοὶ ξενισμοί, οἵτινες ἐπολιόρκησαν ἀδιακόπως, καὶ μάλιστα περὶ τὰ τέλη, τὸν ἐθνισμὸν, ἤθελον ἐνδεχομένως νοθεύσει τὸ θρήσκευμα καὶ τὰ ἤθη, ὥστε τέλος νὰ χαυνωθῇ καὶ νὰ παραλυθῇ ἡ ἐθνικὴ σύμπνοια ἐκείνη, ἐν ᾗ καὶ δι' ἧς καὶ ὑφ' ἧς ἐσώθημεν.

ΚΣΤ'.

Ἡ Γερουσία καὶ ἡ Ὑπατεία τοῦ Βυζαντίου.

Καθὼς οἱ τελευταῖοι τῆς Ἑλλάδος ἱστορικοὶ Φιλόσοφοι πολλάκις καὶ μετ' ἐμβριθείας παρετήρησαν, ἰδιότης θεοδώρητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ ἀρετὴ, τοῦ δὲ ῥωμαϊσμοῦ ἡ τύχη. — Τὰ δύο ταῦτα ἄκρα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀντιστοιχοῦσι, συμφώνως μετὰ τῶν παρ' ἡμῶν, προεκτεθέντων, τὸ μὲν εἰς τὸ αἴσθημα τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ εἰς τὴν τυφλὴν εἱμαρμένην.

Καὶ ἐπειδὴ ὡς ἄκρα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀπέχουσιν ἀφη-

ρημένως τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, ὅθεν καὶ ἀντίκεινται πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο ἀντιφέρονται ὡσαύτως ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἱστορίας.

Κατὰ λόγον λοιπὸν ἀνώτατον, ὁ μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ῥωμαϊσμοῦ ἀνταγωνισμὸς μέλλει νὰ λαβῃ χώραν ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία προσδιορίζει εἰς τοὺς δύο κλάδους τῆς ἀνωτέρας ἐξουσίας, καίτοι ἐπὶ ψιλῷ τύπῳ, δικαιοδοσίαν καὶ καθήκοντα.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Κωνσταντῖνος ἀποκλείει τῆς Συγκλήτου Βουλῆς καὶ τῆς Ὑπατείας πάντας τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι, ἂν καὶ διακριθέντες κατὰ πολέμους ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ γενναιότητι, ἀποποιοῦνται νὰ δώσωσιν ὁμολογίαν πλήρους ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν μοναρχίαν, ὑποσχόμενοι, τυχούσης ἀνάγκης, νὰ ἀπειθήσωσι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ τὰς παραινέσεις τῶν ἱεραρχῶν. Διὰ τοιούτου ψηφίσματος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξ ἀρχῆς χαράσσει γραμμήν τινα ὁροθετικὴν διαιροῦσαν εἰς δύο ἄνισα μέρη τὸ ὑπήκοον. Ἔνθεν μὲν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχοντία, κατέχουσα τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐν τῇ Ὑπατείᾳ, καὶ ἐν τοῖς διαφόροις θέμασι τῆς ἐπικρατείας, ἐν ταῖς διοικήσεσι καὶ στρατηγίαις καὶ ἐπαρχίαις· ἐκεῖθεν δὲ ὁ λαός, σύμπας ὁ λαὸς ἀδιακρίτως, συγκείμενος ἐκ πλουσίων τε καὶ πενήτων, ἐξ εὐγενῶν ἅμα τε καὶ ἀσήμων πολιτῶν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς.

Πλὴν τί ἐστι Σύγκλητος βουλὴ, τοὐτέστι Γερουσία; — Ὄνομα ἔνδοξον καὶ εὔηχον! Ἡ Γερουσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁμοιάζει ἴσως τὴν περίβλεπτον καὶ ἰσχυρὰν γερουσίαν τῆς πάλαι Ῥώμης; — Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἡ Αὐτοκρατορία παρέλυσεν αὐτήν.

Τί λοιπὸν εἶναι αὕτη ἡ βυζαντινὴ Γερουσία;

Ὄντως εὔηχον ὄνομα, τὴν παλαιὰν ἀναμιμνῄσκον ῥωμαϊκὴν ἐθνικότητα ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παρακμῆς· ἁπλῆ παράδοσις διωρισμένη διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς νὰ συντηρῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βυζαντινοῦ κυκεῶνος τὸ νῆμα τῆς λατινικῆς ἀρχαιότητος, καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δορυκτήτου. — Ἡ Γερουσία εἶναι ταὐτοχρόνως, καὶ δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀρχή· κατὰ μὲν τὸν νόμον, ὑπάρχει, τρόπον τινὰ, τύπος ἱστορικὸς, σφραγὶς μοναρχικῆς αὐθεν-

τίας· πραγματικῶς δὲ, λαμβάνει μέρος εἰς τὰς ὑποθέσεις, καὶ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ἐν γένει δὲν ἔχει οἰκείαν ἀποστολὴν, ὅθεν οὐδὲ μέρος ἴδιον ὑποκρίνεται ἐν τῷ μεσαιωνικῷ δράματι. Τεθειμένη αἰωνίως ἐν μέσῳ τῆς πάλης τῆς μεταξὺ ῥωμαϊσμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ· ἄμοιρος ἐξουσίας ἀναμφισβητήτου, μὴ δυναμένη δὲ νὰ μεθέξῃ τοιαύτης ἐξουσίας, χωρὶς νὰ προσκόψῃ καὶ διακόψῃ τὸν ῥοῦν τῶν ἐκ Προνοίας περὶ Ἑλλάδος νόμων, ἡ Γερουσία ῥέπει διηνεκῶς πρὸς τό δε ἢ ἐκεῖνο τὸ κόμμα, ἐναλλὰξ ὑπερμαχοῦσα ὑπὲρ ἐθνισμοῦ ἢ ξενισμοῦ, κατὰ τὰς φορὰς τῆς τύχης καὶ τῶν συμβεβηκότων.

Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν εἶναι μεγάλη πολιτικὴ ἀρχὴ, μολοντοῦτο ἐπειδὴ πολλάκις εἰς τὰς χεῖρας της ἐναπετέθη ἡ τύχη τῶν δυναστειῶν καὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, διὸ κατέχει μετὰ τὴν ἡγεμονίαν τὴν σημαντικωτέραν θέσιν. Τοῦτο τὸ συμβούλιον, ἀδύνατον μὲν καὶ τεταπεινωμένον ἐπὶ βασιλέων δυνατῶν, ἰσχυρὸν δὲ ἐπὶ ἀσθενῶν ἢ κακοδόξων, κατ' ἀρχὰς μὲν συμμερίζεται τὰ δόγματα τοῦ ῥωμαϊσμοῦ, σεμνυνόμενον εἰς ἤθη καὶ ἔθιμα ξένα, καὶ προσποιούμενον ἰματισμὸν ῥωμαϊκόν· ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ὑπακούον καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν ῥοπὴν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τοὺς νόμους τῆς Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως, ἀποστατεῖ τῆς ἀρχαιοτυπίας, καὶ παραδεχόμενον γραικορωμαϊκὸν χαρακτῆρα, συνακούεται πολλάκις μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς πνευματικῆς τάξεως. Προϊόντος μάλιστα τοῦ χρόνου, βλέπομεν ἐνίοτε τὴν Σύγκλητον ἐγκαταλείπουσαν τὰ μοναρχικὰ συμφέροντα καὶ κλίνουσαν εὐχαρίστως τὸ οὖς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοδοξίας, ἢ τὰς στασιώδεις τῶν δήμων κραυγάς. Ἐνίοτε ὁ βασιλεὺς καταδικάζεται ὑπ' αὐτῆς δι' ἐπίτηδες ψηφίσματος, καὶ ἄλλος διάδοχος ἀξιώτερος, φίλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ, προσκαλεῖται νὰ λάβῃ τὰ σκῆπτρα.

Ὅσον ὅμως καὶ ἂν ἐξελληνίζηται βαθμηδὸν ἡ Γερουσία, τὴν πορείαν τοῦ γένους ἀκολουθοῦσα, πάντοτε μόλον τοῦτο καὶ μέχρι τέλους διατηρεῖ τὸν ἐξωτερικὸν χρωματισμὸν ἐκεῖνον, ὅστις τῇ ἐδόθη ἐν τῇ ἐγκαθιδρύσει της. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ Γερουσία

καθὼς καὶ ἡ Αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου παριστάνουσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ θεάμα τι μοναδικὸν καὶ ἀπαραδειγμάτιστον. Ὅταν ἔλθῃ καιρὸς νὰ ὑπερισχύσῃ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς ἀναδιδόμενον, εἰσχωροῦν ἐν τῇ αὐλῇ, ἐν τῷ θρόνῳ καὶ τοῖς συμβουλίοις, πανταχοῦ παρευρισκόμενον, καὶ τὰ πάντα πληροῦν, τότε παραδόξως ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἡ γερουσία, τὰ δύο ταῦτα σύμβολα τῆς ξενοκρατίας, ἑνοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς ἀμφοτέρας τὰς μορφὰς τῶν δύο ἀντικειμένων μερίδων, κατὰ μὲν τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα διαδεικνύμεναι ῥωμαϊκαὶ, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα Ἑλληνικαί. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὰ ξενικὰ στοιχεῖα, κατηλλοιωθέντα μετὰ δέκα ἑκατονταετηρίδων ἀποτριβὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ, κατήντησαν, οὕτως εἰπεῖν, αἰνίγματα δυσδιάλυτα, ἄμορφα λείψανα, ὄντα μυθώδη καὶ φαντασικὰ, φέροντα μὲν ἐν ἑαυτοῖς ἀλλοκότως τὸν τύπον ὁμοῦ χρόνων ἀπωτάτων καὶ νεωτέρων, μὴ ἀνήκοντα δὲ μηδὲ εἰς τὴν παλαιὰν, μηδὲ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, μηδὲ εἰς τὸν Ῥωμαϊσμὸν, μηδὲ εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.

Βέβαιον ὅμως ὅτι ἐν ἀρχῇ τὸ λατινικὸν στοιχεῖον ὑπερτέρησε τοσοῦτον, ὥστε ἡ γερουσιαστικὴ τήβεννα δὲν περιέζωσε πάρεξ καθαροὺς ῥωμαίους, ὁμνύοντας τὴν ἀκραιφνῆ τῶν βασιλικῶν προνομίων συντήρησιν καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παραδόσεων σωτηρίαν· «ἡμεῖς γὰρ, γράφει ὁ Ἰουστινανὸς, οὐδενὶ τὴν ἀρχὴν παραδώσομεν, πλὴν εἰ μὴ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων Ἰλλουστρίων, ἢ τῶν περιβλέπτων Κομήτων, ἢ τοῦ ὑψηλοτάτου βήματος τῶν λαμπροτάτων Τριβούνων, τῶν Πραιτωρειανῶν καὶ Νοταρίων». — Τοιοῦτον ἦν τὸ εἰσαχθὲν Λατινικὸν περιτύλιγμα· σωρὸς λέξεων καὶ ἐξιτήλων ἀξιωμάτων. — Ἡ διάλεκτος τῆς Γερουσίας ἐπομένως ὤφειλε νὰ ἦναι Λατινικὴ, μίγμα βαρβαρικῶν, ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν φωνῶν. Ὅτε δὲ παντελῶς ἐξέλιπε τῆς Λατινικῆς ἡ χρῆσις, ὑπερισχυσάσης τῆς γλώσσης τῶν ἐγχωρίων στοιχείων, ὡς καὶ τότε οἱ *Ἰλλούστριοι* οὗτοι ἐξηκολούθησαν κομπορρήμονως νὰ ἐπικαλῶσι τὴν γλῶσσαν τῶν Ῥωμαίων *πάτριον αὐτῶν φωνήν*.

Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ περὶ Ὑπατείας, μὲ ταύτην τὴν διαφ-

φοράν, ὅτι ἡ δημοτικὴ τῆς πρώην ἀριστοκρατίας αὕτη θυγάτηρ, καθὸ ἄσχετος πλέον πρὸς λαὸν μὴ χαίροντα κατὰ νόμον τὰ ἴδια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ δικαιώματα, καὶ τὴν αὐτὴν προσωμολογημένην ἐλευθερίαν, ἐξέκλινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, μᾶλλον ἔτι τῆς Γερουσίας, καὶ κατεβιβάσθη εἰς τὸν ἔσχατον τῆς εὐτελείας βαθμόν. Ἡ παντοδύναμος ἀρχὴ, ἥτις εἶχεν ἐξουσίαν *τοῦ πολεμεῖν τε καὶ ἄγειν εἰρήνην*, πολιτεύεται τώρα εἰς *φιλοτιμίαν* μόνην, καὶ ταύτην *σώφρονα τεταγμένην, καὶ τὸ μέτρον μὴ ἐκβαίνουσαν*· αὕτη δὲ ἡ *φιλοτιμία* συνίσταται εἰς τὴν ἀπολαβὴν δημοτικῶν τινων ἀκάρπων τιμῶν, καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῶν χρημάτων ἐν τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ὕπατος ἐξελέγετο. Οὕτως ἔμεινεν εἰς τὴν καθομιλουμένην μας γλῶσσαν ἡ λέξις *φιλοτιμία*, σημαίνουσα *χάρισμα*, συνηθέστερον ἀπαντωμένη ἐν Πελοποννήσῳ· ὕστερον λείψανον παρὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατηρηθὲν, εἰς μνημόσυνον τῆς πολυθρυλλήτου καὶ παντοδυνάμου ταύτης ἐξουσίας τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ Ὑπατεία λοιπὸν τοῦ Βυζαντίου περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν εὐταξίαν τῶν δημοσίων θεαμάτων καὶ εἰς τὴν ἐπιστασίαν τῆς ὀρθῆς αὐτῶν ἐκτελέσεως. — Εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο περίεργοι αἱ *Πρόοδοι*, ὡς ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ πολλῆς λεκτικῆς καταχρήσεως ὀνομάζει τοὺς ὅρους τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς. Ἀνάρμοστον ἴσως δὲν εἶναι νὰ τοὺς μνημονεύσωμεν ἐπιτροχάδην· οὗτοι παρέχουσι μὲν ζωηρὰν ἐξεικόνισιν τῆς φροντίδος, ἣν οἱ τότε ἀρχηγοὶ τοῦ γένους ἐλάμβανον περὶ ἀνατροφῆς, καὶ ψυχαγωγίας, καὶ παιδεύσεως τῶν ὑπηκόων των, ζωγραφίζουσι δὲ τὸ εἶδος τῆς ἐξουσίας ἣν ἔχαιρον τὰ μέλη τῆς ἀρχοντίας.

Ἡ ἐπιστασία τῶν Ὑπάτων προσδιωρίζετο,

Α΄. Εἴτε ἱπποδρομίαν, εἴτε τὰς τῶν θηρίων θέας τε καὶ ἀναιρέσεις, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τε θυμένης ἡδυπαθείας, οὐδενὸς τούτου ἀποστερηθήσεται ὁ ἡμέτερος δῆμος. Αὕτη πρόοδος ἡ πρωτίστη.

Β΄. Ἡ θέα τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ *μάππην* προσαγαρεύουσιν.

Γ'. Ἡ τοῦ καλουμένου θεάτρου κυνηγία.

Δ'. Ἡ τοῦ λεγομένου μονημερίου, ἔνθα πολλῆς ἡδυπαθείας ἐμπλήσει τὸν δῆμον τό τε καλούμενον πάγκαρπον θεώμενον, καὶ θηρίοις προσμαχόμενοι ἄνθρωποι, καὶ εὐδοκιμοῦντες τῇ τόλμῃ, καὶ πρός γε ἀναιρούμενοι τὰ θηρία.

Ε'. Ἡ ἐπὶ τὸ θέατρον ἄγουσα, ἣν δὴ πόρνας καλοῦσιν, ἔνθα τοῖς ἐπὶ σκηνῆς γελωτοποιοῖς ἔσται χώρα, τραγῳδοῖς τε καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς θυμέλης χοροῖς, θεάμασί γε παντοδαποῖς, καὶ ἀκούσμασιν ἀνεῳγμένον ἐστὶ τὸ θέατρον.

ς'. Πάλιν ἡ θέα τῶν ἀμιλλητηρίων ἵππων.

Ζ'. Ἡ θέα τῆς καλουμένης ἀποθέσεως, κατὰ τὴν συνειθισμένην πανήγυριν.

—Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως περὶ Συγκλητικῶν καὶ περὶ Ὑπάτων.

ΚΖ'.

Ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴν Ὑπατείαν.

Ἡ δὲ τῶν δημοσίων θεαμάτων ἱστορία, ὡς θέλομεν ἀνεπτυγμένως εἴδει παρακατιὼν, κατέχει εἰς Βυζάντιον θέσιν ἀσυγκρίτως μᾶλλον λαμπρὰν καὶ περισπούδαστον τῆς ἧς κατέχει ἡ Ὑπατεία ἐν τοῖς χρονικοῖς. Ὁ τόπος τῶν δημοσίων θεαμάτων εἶναι ἡ κονίστρα τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου.

Εἴπομεν, ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἑτεροφυῶν στοιχείων πάλη ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς διεδραματίσθη, καὶ ὅτι ὤφειλεν αὕτη νὰ λάβῃ χώραν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς ἑκατέρων τῶν προορισμῶν. Πλὴν ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις, θεόθεν ἐμπεπιστευμένη εἰς τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τὰς καρδίας τῶν σοφῶν καὶ ἐναρέτων Ἱεραρχῶν, δυσμενῶς εἶδε τὸ φθοροποιὸν σύστημα τῶν κιρκησίων καὶ τῶν ἀγώνων ἐνεισαγόμενον παρ' ἐκείνῳ τῷ λαῷ, οὗπερ ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ ἀποστολὴ κατ' αὐτοὺς ἦσαν ἀνεπίδεκτα τηλικούτων ματαιοτήτων. Ὁ ἄμβων, ὁ νόμιμος καὶ ἀφιλονείκητος οὗτος θρόνος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἑκατονταετηρίδος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, δυσανασχετεῖ πρὸς τὰ Ῥωμαϊκὰ νομοθετήμα-

τα, καὶ ἐνώπιον τῶν ὀργανιζομένων θεαμάτων ἐκσφενδονίζει παῤῥησίᾳ κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Ὑπάτων κεραυνοβόλους καταμέμψεις, φλογεροὺς ἀναθεματισμούς.

Ὁ τοῦ Κωνσαντίνου θάνατος ἀκριβῶς ὑπάρχει τὸ συμβάν, ὅπερ ἔδωκε τοῦ πολέμου τὸ πρῶτον σύνθημα, καὶ ἦψε τὸ μεταξὺ Ἱερατείου καὶ Αὐλῆς ἄσβεστον πῦρ. Ἕως τότε ἡ Ἐκκλησία ἐσίγα, πολλῶν ὄντων καὶ πολλοῦ λόγου τῶν πρὸς αὐτὴν παρὰ Κωνσαντίνου προσενεχθέντων ἀγαθῶν. Τούτου δὲ τελευτήσαντος, καὶ προαχθείσης ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς ἀσεβείας, ἡ ὀργὴ τῶν κηδεμόνων τῆς ἐθνικότητος καὶ ἀρχηγῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκρηγνύεται πλέον, πᾶν ἐνδοιασμοῦ ὅριον ὑπερπηδοῦσα. Ἕως τότε μόνον ὑπόπτως ὑπετονθόρυζεν ἡ Ἐκκλησία· νῦν δὲ ἐξέρχεται, ὁρμᾷ, περιέρχεται τὴν ἀγοράν, βιάζει τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, ἐνεισδύει ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἀρχόντων, ταῦτα μὲν τὰ παρόντα κατεδαφίζει, ἐκεῖνα δὲ ἀνορθοῖ, ἄλλα δὲ συῤῥυθμίζει, καὶ ἄλλα διαιρεῖ. Ἡ ἀριστοκρατία, ὡς πρὸς τὸν φίλτατον αὐτῆς λαὸν, καὶ τὰ ἤθη ἐκείνης ὡς πρὸς τὰς τούτου ἀσχολίας εἶναι τὸ προκείμενον τῆς λαμπροτάτης καὶ μεταῤῥυθμιστικῆς εὐγλωττίας της. Ταῦτα δὲ πραγματευομένη, ἐξακοντίζει βέλη φλογώδη κατὰ τῶν ἐκφύλων ἀρχῶν, ἀφόβως προσβάλλει μεγιστάνας, ἐπισύρει εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βήματος τὰ χαμερπῆ τῆς ξενοκρατίας ὄργανα, προκινδυνεύει ὑπὲρ θεωρίας καὶ πράξεως, ὑβρίζει καὶ θωπεύει, παραινεῖ καὶ κολάζει, πάντα διανοεῖ, πάντα λαλεῖ, πάντα πράττει πρὸς ὀνειδισμὸν τῆς ἀρχοντικῆς εὐτελείας, πρὸς ἐξύμνησιν καὶ παραδειγματισμὸν τῆς ἀρετῆς, πρὸς ἐγκαρδίωσιν τῆς σοφίας, ἑνὶ λόγῳ, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ εὐαγγελικῆς ἐκείνης καθολικότητος, ἥτις ὑπῆρχε συγχρόνως ὄναρ χρυσοῦν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ κληρονομία πατρικὴ, καὶ οὐρανεπίβλητος ἀποστολὴ παναγιωτάτη, κατελθοῦσα ἐπὶ γῆς μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. — Πνεῦμα Καθολικὸν, πατρόθεν ἐκπορευόμενον, ἐκίνει τὸν νοῦν, τὴν καρδίαν καὶ τὴν γλῶτταν τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων ἀναμορφωτῶν.

Πρὸ πάντων ὁ Χρυσόστομος, ἀνὴρ ἐκ τῶν σπανίων, στήλη Ὀρθοδοξίας, θεμέλιος λίθος τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ· Πατριάρχης,

εὐγενὴς, ῥήτωρ, φιλόσοφος, ἐπιστήμων, υἱὸς ἐπίσης ἀγαπητὸς τῇ ἐρήμῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, ἱερὸς τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ λοιπῇ οἰκουμένῃ, ὁ Χρυσόστομος βροντᾷ, κεραυνοβολεῖ τὴν ῥωμαϊκὴν Αὐλὴν, καὶ τὰς περὶ θεαμάτων αὐτῆς καὶ Ὑπάτων φθοροποιὰς διατάξεις.

Ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωάννου δὲν φοβεῖται μοναρχικὴν ὁρμὴν, οὐδὲ ῥωμαίων ἀρχόντων καταμήνυσιν. Ὄρθιος ὁ τρομερὸς ἐπὶ τοῦ βήματος, ὡς ἀντιπρόσωπος γιγαντιαῖος παρελθόντος καὶ μέλλοντος χρόνου, ἐμπεπνευσμένος, ὡς ἄγγελος φύλαξ Ὀρθοδοξίας, στιγματίζει τὴν διαφθοράν, καὶ μετὰ σοφίας εὐαγγελικῆς ἀντινομοθετῶν, ἀνατρέπει τὰ καθεστῶτα καὶ ὑποσκάπτει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Αἱ μελίῤῥυτοι αὐδαί του, Ἑλληνικαὶ τὸ πνεῦμα, Ἑλληνικαὶ τὴν κλῆσιν, Ἑλληνικαὶ τὴν φωνὴν, πληροῦσι τοὺς θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἀντηχοῦσι θορυβωδῶς μέχρι Μεγάρων. «Ἵνα δὲ μάθητε, ἐκφωνεῖ ὁ θεῖος πρὸς τὸ περιεστὼς αὐτοῦ ποίμνιον ὁμιλῶν περὶ ῥωμαϊκῶν ἐθίμων, ὅτι ταῦτα σκῆψις, καὶ πρόφασις, καὶ ῥαθυμίας ἐστὶ παραπετάσματα, οὐδὲν ἐμοῦ λέγοντος, ἡ μετὰ τὴν αὔριον αὐτοὺς ἐλέγξει πάντας ἡμέρα τοὺς τὰ τοιαῦτα προφασιζομένους, ὅταν πᾶσα ἡ πόλις πρὸς τὸν Ἱππόδρομον μεταστῇ, καὶ οἰκίας, καὶ ἀγορὰς εἰς τὴν παράνομον θεωρίαν κενωθῶσιν ἐκείνην..... Πολλοὺς οἶμαι τῶν πρώην καταλιπόντων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ θέατρα τῆς παρανομίας αὐτομολησάντων παρεῖναι τήμερον· καὶ ἐβουλόμην εἰδέναι τούτους σαφῶς, *ὥστε αὐτοὺς τῶν ἱερῶν ἐκβαλεῖν προθύρων*, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα διορθωθέντες, ἐπανέλθωσι πάλιν..... Πῶς οἱ ἀναβάντες ἐν ταῖς θεωρίαις ἐκείναις, καὶ διημερεύσαντες, καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἠτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωθέντες, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι, οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον; ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα, καὶ ᾄσματα πορνικὰ, καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ, καὶ ἐπιτρίμματα παρειᾶς, καὶ στολὴ περιέργως συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὁρώντων κατεσκευασμέναι, καὶ ῥαθυμία ψυχῆς τῶν θεωμέ-

νων, καὶ πολλὴ ἡ διάχυσις, καὶ ἡ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλγειαν παράκλησις, καὶ ἡ τῶν φθασάντων καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων, ἡ διὰ τῶν συρίγγων, ἡ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελῳδία καταγοητεύσασα, καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα, καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προευτρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχάς, καὶ εὐαλώτους ποιοῦσα, δι' αὐτῶν διαστήσασα τοῦ Χριστοῦ.»

Ὑψῶν δὲ τὴν φωνὴν, καὶ παραλληλίζων τὸν χαῦνον ξενισμὸν πρὸς τὸν ἱερὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ ζῆγμα πυρακτωμένον βουλόμενος ὁ αὐστηρότατος καὶ ἀδιάλλακτος νὰ ἐπιθέσῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς βασιλείας, «τί!, προστίθησιν, εἰ οἰκέτης εἰς κιβώτιον, ἔνθα τὰ δεσποτικὰ ἱμάτια ἐναπέκειτο πολυτελῆ καὶ διάχρυσα, ἱμάτια δουλικὰ ῥύπου γέμοντα, καὶ πολλῶν τῶν φθειρῶν ἐναπέθετο, ἆρα ἂν πράως ἔνεγκας τὴν ὕβριν, εἰπέ μοι! τί δὲ, εἴ τις εἰς ἀγγεῖον χρυσοῦν μῦρα διηνεκῶς ἔχειν εἰωθὼς, κόπρον καὶ βόρβορον ἐνέχεεν, οὐκ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθηκας τῷ πλημμελήσαντι τούτῳ;»

Καὶ ποῦ ν' ἀρχήσῃ τις, ποῦ δὲ νὰ τελειώσῃ, ἐὰν ἤθελε νὰ περιγράψῃ διὰ τοιούτων δειγμάτων τὸ θεσπέσιον καὶ ἔνδοξον μέρος, ὅπερ ἀνέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ ποιμένες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν τῷ πολυχρονίῳ ἀγῶνι τῷ κατὰ τῆς ξενοκρατίας; — Οἱ διάδοχοι τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Βασιλείου, τὰ ἱερωμένα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πρόσωπα διηρμήνευσαν ἀκριβῶς τίνα μὲν ἦσαν τὰ *δουλικὰ*, τίνα δὲ τὰ *δεσποτικὰ* ἐκεῖνα ἱμάτια ἃ ἠνίττετο ἡ τετάρτη ἑκατονταετηρίς. Τὸ Ἑλληνικὸν κύμβαλον εἶναι ἓν καὶ συμμεμελισμένον· κροῦσον μίαν τῶν χορδῶν αὐτοῦ, αἱ λοιπαὶ συγχρόνως ἀναμέλπουσιν.

ΚΗ'.

Ἡ ἀρχοντία ἐπὶ Ἰουλιανοῦ.

Τὴν χείρονα δὲ καὶ κρισιμοτέραν πληγὴν ἐδέξατο ἡ Βυζαντινὴ ἀρχοντία ἐπὶ Ἰουλιανοῦ.

Τὸ τολμηρὸν σχέδιον τῆς ἀνορθώσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνι-

σμοῦ, τὸ ὁποῖον ἢ δὲν ἠθέλησεν, ἢ δὲν ἠδυνήθη νουνεχῶς νὰ κατορθώσῃ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Ἰουλιανὸς, ὁ περιβόητος παραβάτης. — Νοῦς μὲν ἀρχαιότυπος, ψυχὴ δὲ πεπλασμένη εἰς τὰ μυστήρια τῆς Πλατωνικῆς σοφίας, κάλαμος δὲ γλαφυρὸς, ἔμπειρος δὲ στρατιώτης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίνου, τοιοῦτος ὢν, ἦτο πεπροικισμένος μὲ πάντα τὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ δωρήματα, ὅσα συνιστῶσι τὸν ἀναμορφωτήν. Εἶχεν ὅλας τὰς χάριτας, πλὴν μιᾶς· δὲν ἠμπόρεσε νὰ καταλάβῃ ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ αἰῶνος του, οἷος καὶ ἂν ἦτο, αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν ὁ τοῦ διδασκάλου του Πλάτωνος Ἑλληνισμὸς, τετροπολογημένος ἁπλῶς καὶ μόνον, καθόσον ἀπήτουν ἡ γινομένη μέχρι τότε ἀνάπτυξις τῆς διανοίας, καὶ ἡ συνείδησις τῶν ἐπελθόντων ἐπὶ τὸ θέατρον τοῦ κόσμου νέων ἐθνικοτήτων. Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι, καὶ ἀνεξαρτήτως τούτου τοῦ γεγονότος, δυνατὸν ἦτο νὰ ἐπαναστρέψωσι τῶν εἰδώλων καὶ τῶν μύθων οἱ χρόνοι, παρουσιαζόμενοι ὑπὸ τὴν πρώην αὐτῶν μορφὴν καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὀπταπάτης. Ἡ ἡγεμονία του εἶναι ἡ ἀπόπειρα τοιαύτης ἐπισκευάσεως. Ἕνεκα πολλῆς, ὑπερμέτρου πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀγάπης, ἐπεβουλεύθη ὁ Ἰουλιανὸς καὶ κατεδίωξε τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ ὑπερβολικὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸ ἀφηρημένον τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας, ἐμίσησε καὶ κατεδίωξεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν, ἤγουν τὴν ἱστορικὴν διαφιλοσόφησιν τῶν μεταμορφώσεων τοῦ λαοῦ. Διότι, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ ἐκείνου διεσώζοντο κατὰ τὸ παρὸν πεφυλαγμένα τὰ πλούτη τῆς παρ' αὐτοῦ θηρευομένης φιλοσοφίας. Ἡ βασιλεία τῶν φιλοσόφων εἶχε παρέλθει· τῆς ποιήσεως καὶ τῶν μύθων ὁ κύκλος δὲν ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ ποτέ. — Τώρα ὁ λαὸς εἶναι τὸ πᾶν· ὁ λαὸς εἶναι μόνον ἀντικείμενον ἐφαρμογῆς καὶ ἐκτελέσεως· ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ μόνη ἐφικτὴ καὶ συγκεχωρημένη στιχουργία· ἡ δ' Ἐκκλησία, μόνη τῶν βασιλευόντων καὶ βασιλευομένων Πατρίς.

Ταύτην δὲ τὴν νέαν γῆν, εἰς ἔρευναν τῆς ὁποίας ὁ μέγας Ἀλέξανδρος περιέτρεξε τὴν τότε γνωστὴν σφαῖραν, καὶ πρὸς ἣν ἤδη προσαπευθύνοντο πάντων τῶν εὖ φρονούντων αἱ εὐχαὶ, ταύτην ὁ Ἰουλια-

νὸς παρεγνώρισεν. Ὀψίγονον τέκνον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, βρέφος ἐλθὸν εἰς τὸν κόσμον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, παράκαιρος ὡς Αὐτοκράτωρ, καὶ παράκαιρος ἐνταυτῷ καθὸ δημοκράτης, φιλόσοφος καὶ ἡγεμὼν, πολυμαθὴς καὶ ἀμαθὴς, οὐδὲ τὸν ῥωμαϊκὸν ὑπέθαλψεν ἐθνισμὸν, οὐδὲ κἂν τὸν Ἑλληνικὸν λυσιτελῶς ἐκαλλιέργησε.—Μιᾷ τῶν ἡμερῶν, βεβυθισμένος ὢν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Πλάτωνος, προσκαλεῖται νὰ ἐξέλθῃ, καθὸ γενικὸς διοικητὴς, εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ στρατευμάτων. Αυπεῖται νὰ διακόψῃ τὴν ἀνάγνωσιν. Ὁ ἐπὶ τῶν λεγεώνων Ἀρχιστράτηγος ἐπαναλαμβάνει τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Ἰουλιανὸς δυσαρεστούμενος, κλείει τὸ βιβλίον, ἐκφωνῶν. «Πλάτων, Πλάτων, μηδὲ τὸν ἐμὸν στρατὸν »ἐᾷς με καθορᾷν! »

Μετὰ τὸν θάνατον οὖν τοῦ Κωνσταντίου, προχειρισθεὶς Αὐτοκράτωρ, παραγίγνεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄπειρος τῆς αὐλικῆς ἐθιμοταξίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς μισῶν αὐτήν. Τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἀναγορεύσεως ἐμπαρίσταται ἐνώπιόν του ἄρχων τις πλουσίως ἐνδεδυμένος, καὶ συνωδευμένος μετὰ πομπῆς ὑπὸ ἑτέρων ὀπαδῶν. — Ἐρωτᾷ, τίς οὗτος; — λέγουσι δὲ αὐτῷ, Οὗτος ἐστὶν ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν προσωπικὴν τοῦ βασιλέως κοσμιότητα. — Ἄνθρωπε, λέγει αὐτῷ ὁ Ἰουλιανὸς, τίς εἶ τὸ γένος; — Ῥωμαῖος, κράτιστε, ὁ ἄρχων ἀποκρίνεται·—Ῥωμαῖος τὸ ἐπιχείρημα, προστίθησιν ὁ Ἰουλιανὸς, τὴν δὲ φυλὴν τίς; — Ἕλλην. — τίς δὲ ἡ ὑπηρεσία σου; — Εὐνοῦχος. — Ἕλλην καὶ Εὐνοῦχος, φωνάζει μὴ δυνάμενος ὁ ἐστεμμένος φιλόσοφος νὰ χαλιναγωγήσῃ πλέον τὴν ὀργήν· — Ἕλλην καὶ Εὐνοῦχος! Ὕπαγε. Φύγε ὀπίσω μου ἀχρεῖον ἀνδράποδον· ταῦτα τὰ δύο ἐπιχειρήματα δὲν συμβιβάζονται. — Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας καταργεῖ τὰ τῆς αὐλῆς ἀξιώματα, διώκει τὸν εὐνουχισμὸν, κλείει πολλὰς ἐκκλησίας, ἐξορίζει ἀδιακρίτως Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, καὶ ἐπιφέρει οὕτω νέαν καὶ καιρίαν εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας πληγήν.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἀρχοντία τεθειμένη μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος, ἀφ' ἑνὸς ἔχουσα ἐχθρὰν τὴν μοναρχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὀρθόδοξον Χριστιανισμὸν, πῶς ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ;

— Ἡ ἀρχοντία, κατ' ἀνάγκην ἀντὶ νὰ ἰσχυροποιηθῇ καὶ νὰ προβιβασθῇ, ἐτράπη πρὸς τὴν χαυνότητα, καθεκάστην ἐξασθενουμένη. Ἀπώλεσε τὴν ὁδὸν αὐτῆς, προτοῦ ἀρχίσῃ τὴν ὁδοιπορίαν.

ΚΘ'.

Ἐκφαυλισμὸς τῆς Ἀρχοντίας.

Μετὰ καιρὸν, κενωθέντων τῶν ταμείων, τῆς δὲ μοναρχίας μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀτονούσης τὸ σμῆνος τῶν ἀρχόντων, μαγίστρων, καὶ πατρικίων ἐβυθίσθη εἰς τὴν μὴ περαιτέρω τῆς μικροπρεπείας καὶ οὐτιδανότητος ἀπώλειαν. Ὅσῳ μᾶλλον οἱ νόμοι τεχνικῶς ἐπροσπάθουν νὰ μετριάσωσι τὴν παντελῆ τῆς τάξεως ἐξαχρείωσιν, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἀνεπτύσσετο τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον, τοσούτῳ ἔχανεν αὖτη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ κοινοῦ, καὶ ὅ,τι ὕστερον ἀπέμενε, τὴν ἐπίδειξιν τοῦ πλούτου. Ἡ κακὴ φήμη τῆς διαφθορᾶς αὐτῆς διέβη τὸν Βόσπορον, καὶ φθάσασα εἰς Δύσιν, διελάλησεν ἁπανταχοῦ τὴν λειποπιστίαν, τὴν ἀκολασίαν, τὴν χαυνότητα τῆς γραικορωμαϊκῆς αὐλῆς· κατὰ δὲ τὸ σύνηθες, ἡ εὐθύνη τῆς κακοηθείας ἔπεσεν ἀνεξετάστως ἐπὶ τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ μηδὲν ἄλλο συμμεριζομένου μετὰ τῶν κυρίων του, πλὴν εἰμὴ τὴν ὀνομασίαν, καὶ ταύτην ἀκουσίως.

Οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἐγίνωσκον ἐκ τοῦ πλησίον τὸν λαὸν, οὐδὲ, παρεκτὸς μικρᾶς τινος ἐμπορικῆς ἀλλαγῆς, εἶχον οἱανοῦν σχέσιν μετὰ τῶν ὑπηκόων τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, ὥστε νὰ σπουδάξωσι τὰ ἤθη των. Ὡς καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀλλαγὴ μεταγενεστέρως ἐφάνη, ὅτε οἱ Γενουῖται καὶ οἱ Ἐνετοὶ κραταιωθέντες κατὰ θάλασσαν, ἐπέτυχον νὰ σχηματίσωσιν ἐν Γαλατᾷ Φραγγικὸν ἐπίνειον. Οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Δυτικῶν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἀποστελλόμενοι, ἦσαν ἄμοιροι παραπολὺ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ἵνα δυνηθῶσι νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, καὶ νὰ γνώσωσι τὸ ἦθος τοῦ γένους συνοικειούμενοι μετὰ ἰδιωτῶν. Συνέβη λοιπὸν, ὥστε ὁ ταλαίπωρος Ἑλληνικὸς λαὸς, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ὑποδουλείας του, ἐφορτώθη, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς Ῥωμαϊκῆς ὀνομασίας, τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνην τῆς δια-

φθορᾶς τῶν δεσποτῶν αὐτοῦ. Ἐνῷ πικρῶς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ ὑφίστατο μυρία κακὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων του προξενούμενα, ὤφειλεν ὁ ἄθλιος προσέτι νὰ σύρῃ τὸ ἄχθος τῆς ἀδίκου δυσφημήσεως, χείρονος οὔσης ἔτι τῶν δεσμῶν αὐτοῦ. Μνημονεύομεν τεκμηριά τινα, πρὸς κατάδειξιν τῶν λεγομένων.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ὄθων τῆς Γερμανίας πέμπει πρὸς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν Αὐτοκράτορα Βυζαντίου, πρέσβυν τινα τοὐπίκλην Λιουτπράνδον, Κρεμόνης Ἐπίσκοπον, ὁμοῦ μὲ τρεῖς ὡραιοτάτους εὐνούχους εἰς δῶρον πρὸς εὐτρέπισιν τῶν ἀντιθαλάμων τοῦ βασιλικοῦ γυναικῶνος. Ὁ Νικηφόρος δέχεται μὲν τὰ δῶρα, διαφιλονεικεῖ δὲ τοὺς ὅρους τῆς προτεινομένης συνθήκης. Κατὰ δὲ τὴν διάλεξιν μετὰ τοῦ γενειάρχου Λομβάρδου παροξυνόμενος, ὀργίλος καὶ ἀκρόχολος ὡς ἦτον, ἀποπειρᾶται νὰ προσβάλῃ διὰ φράσεων ἀποτόμων τὴν γερμανικὴν πολιτικήν. Ὁ ἐπίσκοπος ἐρεθίζεται· «ἐὰν τοιαύτην σεῖς ἔχητε γνώμην περὶ τῆς Δυτικῆς τιμιότητος, ἀποκρίνεται, αἰ, καιρὸς ἐπὶ τέλους εἶναι νὰ τὸ μάθῃς κραταιὲ βασιλεῦ Ῥωμαίων· ἡμεῖς οἱ λομβάρδοι, ὡς προσέτι καὶ οἱ Σάξονες καὶ οἱ Λοραιανοὶ καὶ οἱ Σουηβοὶ καὶ οἱ Βαύβαροι, καὶ οἱ Βουργούνδιοι περιφρονοῦμεν τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠξεύρομεν ὀργιζόμενοι πῶς ἄλλως νὰ καλέσωμεν τοὺς ἐχθρούς μας παρὰ *Ῥωμαίους*. Καθότι, ὑπὸ τοιαύτην ἐπίκλησιν ἐπονείδιστον συνήθως ἡμεῖς ἐμπεριλαμβάνομεν πᾶν ὅ,τι χαμερπὲς, καὶ δειλὸν, καὶ φιλάργυρον, καὶ ἀκόλαστον, καὶ ψευδές· ἐνὶ λόγῳ πάντα τὰ ἐλαττώματα.» — Ὁ βασιλικὸς διερμηνεὺς μετέφρασε διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀκοὴν τὰς ἑξῆς λατινικὰς λέξεις· quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiæ, quidquid luxuriæ, quidquid mendatiæ, omne quidquid vitiorum est comprehendente. — Ὁ δὲ Νικηφόρος οὗτος εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸ κρανίον τοῦ ὁποίου, Κροῦμμος ὁ Βουλγάρων ἀρχηγὸς περιδύσας μὲ ἄργυρον, ἐποίησε ποτήριον ἵνα πίνῃ ἐν αὐτῷ ὑπὲρ κραταιώσεως ἀρχόντων καὶ αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων.

Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ μᾶλλον ἐναργῆ, ὅτι τοῦ ῥωμαϊκοῦ ὀνό-

ματος ἡ κακὴ φήμη πρὸς τοὺς ἄρχοντας μόνον ἀπεδίδετο καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν, ἀναφέρομεν καὶ τὸ ἑπόμενον παράδειγμα. Ἐν αὐτῷ δὲν λαλεῖ Δυτικὸς πρὸς Ἀνατολικὸν, οὐδὲ λατῖνος ἐπίσκοπος πρὸς αὐτοκράτορα ὀρθόδοξον· ἀπευθύνεται βάρβαρός τις πρὸς πρέσβυν Βυζαντινὸν, ὥστε ἡ κρίσις αὐτοῦ δὲν πηγάζει οὐδὲ ἐκ μίσους ἀπηρχαιωμένου φυλῆς πρὸς φυλὴν, οὐδὲ ἐκ θεολογικῶν ἐμπαθειῶν.

Περὶ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου (580 Μ. Χ.), Οὐαλεντῖνός τις ἐκ τῶν βασιλείων ξιφηφόρων ἀπεστάλη πρέσβυς πρὸς Τούρξανθον, ἀρχηγὸν Τούρκων, ὅπως μετὰ τούτου ποιήσῃ σπονδάς. Ὁ πρέσβυς, κάτοχος ὢν τῆς βαρβαρικῆς διαλέκτου καὶ ῥαδιοῦργος ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων, ἐπροσπάθει νὰ πείσῃ παντοιοτρόπως τὸν βάρβαρον, δυσπιστοῦντα πρὸς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Βυζαντινοῦ. Μετὰ πολλὰ ῥητορεύματα, τέλος, ὁ τοῦρκος χάνων πᾶσαν ὑπομονὴν «ἆρα οὖν οὐχὶ ὑμεῖς, λέγει, θέτων τοὺς δέκα δακτύλους ἐπὶ τὸ στόμα αὐτοῦ, οὐχὶ ὑμεῖς ἐστὲ οὗτοι ἐκεῖνοι οἱ Ῥωμαῖοι, δέκα μὲν γλώσσαις, μιᾷ δὲ χρώμενοι ἀπάτῃ; ὥσπερ νῦν ἐπὶ τῷ κατ' ἐμὲ στόματι δάκτυλοι εἰσὶ δέκα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι πλείοσι κέχρησθε γλώσσαις· καὶ ταύτῃ μὲν ἐμὲ ἀπατᾶτε, τῇ δὲ ἄλλῃ τὰ κατ' ἐμὲ ἀνδράποδα τοὺς ὄντας· καὶ ἁπλῶς ἅπαντα τὰ ἔθνη ῥημάτων τε ποικιλίᾳ καὶ τῷ δολερῷ τῆς διανοίας εἰρωνευόμενοί τε καὶ ὑποθωπεύοντες, αὐτὰ μὲν ὥσπερ ἐπὶ κεφαλὴν ὡς θέναι τῇ βλάβῃ περιφρονεῖτε, ὑμῖν δ' αὐτοῖς τὸ λυσιτελὲς ἐκπορίζετε. Ἀλλὰ γὰρ ὑμεῖς οἱ πρέσβεις, ἡμφιεσμένοι τὸ ψεῦδος ἥκετε ὡς ἐμέ· καὶ ὁ στείλας ὑμᾶς οὐχ ἥκιστα πέφυκεν ἀπαταιών· καὶ ὑμᾶς μὲν διαχειρίζομαι παραχρῆμα, καὶ οὐκ εἰς ἀναβολήν· ὀθνεῖον γάρ τι καὶ ἔκφυλον ψεύδεσθαι Τούρκῳ ἀνδρὶ, ὁ δὲ καθ' ὑμᾶς βασιλεὺς ἐκτίσει μοι δίκας ἐν δέοντι.»

Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις δὲν διεχειρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Τούρκου. Ἡ δὲ ὑπόσχεσις αὐτοῦ ὅτι ὁ ῥωμαίων Βασιλεὺς ἀποτίσει τὴν δίκην ἐν δέοντι, θέλει ἐκτελεσθῆ μεθ' ἱστορικῆς ἀκριβείας, ἀφοῦ παρέλθωσιν ἐγγεκάσια περίπου ἔτη.

Ἂς ἀναφέρωμεν δὲ πρὸς ταύταις καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἡμετέρων ἐπὶ πλείονα κατάδειξιν. Ἡ κρίσις τοῦ δικαίου καὶ εὐσεβοῦς Κωνσαντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου περὶ ἠθῶν ἀρχόντων προσεπιβεβαιοῖ τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα. Εἷς τινα Νεαρὰν αὐτοῦ, ἀπαντῶμεν ὡς ἐφεξῆς ἐζωγραφισμένην τὴν διαγωγὴν τῶν αὐλικῶν καὶ ἀξιωματικῶν τῆς Βασιλείας του. «Ἄνθρωποι, λέγει, ὠ»νιοι, ἀμελεῖς, ἀπόλεμοι, μυρμήκων ἀγενέστεροι καὶ λύκων ἀρ»πακτικώτεροι· δι' ὧν τοὺς ἐχθροὺς δασμολογεῖν οὐκ ἔχον»τες, ἀργυρολογοῦσι τοὺς ὑπηκόους, ὅθεν οὐ δέονται χρόνου πρὸς »τὸ ἀνατρέψαι, ἀλλ' ἐκ τῶν σφῶν καταφορᾶς εἰς ἔσχατον κίν»δυνον τὴν τῶν ῥωμαίων ἤλασαν ἀρχήν.»

Α'.

Ἡ ἀρχοντία παντελῶς ἐξαχρειοῦται.

Τέλος πάντων ἦλθεν ὥρα ὅτε ὁ δείλαιος Βυζαντινὸς ἄρχων, οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο ν' ἀπολαύσῃ παρὰ τοῦ κυρίου του, πλὴν εἰμὴ κενὰ θυμιάματα, γελοιώδεις ἀξίας, τίτλους πολυσυλλάβους, παράσημα εἰς τὴν αὐλὴν, πρωτοκαθεδρίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἱπποδρομίῳ. Πρὸ πολλοῦ ἤδη ὁ ἦχος τοῦ πολέμου ἔπαυσε τοῦ νὰ πλήττῃ τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐμπορικὴ βιομηχανία ἦτον ἀναξιοπρεπὴς εἰς τὸν χαρακτῆρα του καὶ ἀνάρμοστος. Μόνον λοιπὸν ἀπέμενεν ἐπιτήδευμα ἡ πρὸς τὰς εὐπορούσας ἤδη καὶ ἀκμαζούσας ἐμπορικὰς δημοκρατίας τῶν Ἰταλῶν διπλωματικὴ ἀποστολὴ, ἢ πρὸς τὴν αὐλὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σαρακηνῶν, ἔθνη προσφάτως ἐνδυναμωθέντα, ἢ πρὸς τὰς λοιπὰς ὑποδεεστέρας αὐλὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοιαύτας ὁ ἄρχων εὐκαιρίας ἀνυπομόνως ἐδίωκε, καθότι, πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐκ μέρους τοῦ Αὐτοκράτορος προσφερομένων δώρων, παρελάμβανεν ἐπιχορηγήσεις, πλούσια χαρίσματα, διακρίσεις καὶ τιμάς.

Βασιλευόντων τῶν Κομνηνῶν ἐξαιρέτως, ἡ Βυζαντινὴ ἀρχοντία ἐκορυφώθη εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης. — Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς στεφηφορίας του, ὁ Αὐτοκράτωρ «δραττόμενος νομισμάτων κεχυμένων πολλῶν, ἐσκόρπιζεν εἰς

»τοὺς περιεστῶτας ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχοντόπουλα, ἐφ' ὅσον ἂν »δοκεῖ τοῦτο». Οἱ δὲ καλοὶ οὗτοι διάδοχοι τῶν Σκηπιώνων καὶ τῶν Μαρίων, ἀδιάφοροι μένοντες εἰς τοὺς χλευασμοὺς τοῦ παρευρισκομένου ὄχλου, ἐρρίπτοντο χυδαϊκῷ τῷ τρόπῳ ἐπὶ τῶν νομισμάτων, συνδιαφιλονεικούμενοι τὴν ἁρπαγήν. Τῷ δὲ σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου, ὁ Αὐτοκράτωρ, εἰς ἀνάμνησιν δῆθεν τῆς προαναστάσεως, ἐσυνείθιζε νὰ διανείμῃ πρὸς τοὺς κληρονόμους τῶν κοσμοκρατόρων ἐπανωφόρια, καὶ πολυχρώματον ἱματισμόν.

Τότε, ἀναλόγως τῆς πτωχεύσεως τοῦ ταμείου του, ἕκαστος βασιλεὺς προσθέτει ἓν, ἢ καὶ πλεῖστα ἀξιώματα εἰς τὸ Ἀρχοντολόγιον, τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὸ Τυπικὸν τῆς αὐλικῆς σολῆς, καὶ τῆς ἐθιμοταξίας ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ διασωθὲν, καθιστᾷ βίβλον ὀγκώδη. Ἡματαιότης ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ὑπομονῆς. Τότε μᾶς παρουσιάζεται ἡ ἀηδεστάτη κωμῳδία τῶν *καββαδίων*, τῶν *χασδίων*, τῶν *Δικανικίων* μετὰ *κόμπου* καὶ ἄνευ *κόμπου* τῶν *κοκκίνων σκαρανίκων*, καὶ καθεξῆς. Τότε δὲ φαίνονται οἱ *χρυσόλευκοι*, καὶ *χρυσοκλαβαρικοὶ*, καὶ *συρματέοινοι κόνδυλοι*, καὶ τὰ *βερυκκοκόχρωα σκιάδια*, καὶ αἱ *φακεωλῖδες*, καὶ ἄλλα παραπλήσια βαρβαρόφωνα κοσμήματα, μεθ' ὧν ἐστολίζοντο ὥσπερ γυναῖκες οἱ Σεβαστοὶ, οἱ Ὑπερσέβαστοι, οἱ Πανυπερσέβαστοι, οἱ Νοβελλισιμουπέρτατοι, οἱ Παρακοιμώμενοι, οἱ Προκαθήμενοι οἱ Σπαθαροκανδιδάτοι, οἱ Πρωτοβεστιάριοι, οἱ Μεγαλοδομέστικοι, καὶ ἅπας ὁ τῆς ἐνεισαχθείσης βαρβαρικῆς ξενοκρατίας μεγαλεπίθετος καὶ μεγαλόδουλος συρφετός. Ὡς δ' ἂν μὴ ἤρκει τηλικαύτη γλώσσης τε καὶ ἠθῶν κατάχρησις, οἱ κατὰ καιρὸν βασιλεῖς, πρὸς ἀγόρασιν εἰρήνης καὶ συμμαχίας, ἄλλως δυσαπολαύστων, πλουσιοπαρόχως ἐδαψίλευσαν πρὸς τοὺς ἀλλοεθνεῖς ἡγεμόνας, καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν τίτλους βυζαντινοὺς, τῶν ὁποίων οἱ ἦχοι πανταχοῦ διέσπειρον τὴν φήμην τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀπείρου κουφότητος. Κατὰ συνέπειαν συνομολογηθεισῶν σπονδῶν, βλέπομεν τὸν Δοῦκα τῶν Ἐνετῶν, τὸν Ῥῆγα Σικελίας, τὸν Σερβίας ἡγεμόνα ἑκόντας ἄκοντας ὑποβαλλομένους εἰς τοιαύτας γελοιώδεις ἀξιωμάτων περιβολάς.

Οἱ βόρειοι ὅμως Σταυροφόροι σταθερῶς ἀπεστράφησαν παρομοίας τιμάς. Οὗτοι οἱ νέοι Ἀχιλλεῖς τῆς Ἱερᾶς Τρωάδος, ὡς ὑπὸ ποιητῶν ἐπωνομάσθησαν, ἐλθόντες ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν περιβεβλημένοι τῆς μάχης τὴν πανοπλίαν, καὶ πειθόμενοι εἰς μόνην τὴν δύναμιν τοῦ βραχίονος, ἐπεθεώρησαν μὲ περιφρονητικὸν ὄμμα τὰς χρυσοῦφάντους καὶ χρυσολεύκους ἐνδυμασίας, αἵτινες ἐσκέπαζον ἀνοικείως τὴν ἀνανδρίαν καὶ τὸν ἐκνευρισμὸν τῶν φυλάκων τῆς Ἀνατολῆς. — Ὁ βασιλεὺς Κομνηνὸς Ἀλέξιος Β΄. μὴ δυνάμενος ν᾽ ἀποπέμψῃ Γερμανούς τινας πρέσβεις ἀπράκτους, συγκατανεύει, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἤδη συνήθειαν, προϊὸν ἀδυναμίας καὶ παρακμῆς, ν᾽ ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην διὰ χρημάτων· «οἱ γὰρ Ἑσπέριοι φιλοχρήματοι, καὶ χρυσοῦ ἀκόρεστοι». Βουλόμενος δὲ πρὶν ἢ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην, νὰ ὑπερυψώσῃ εἰς τοὺς τῶν ἀπεσταλμένων ὀφθαλμοὺς τὰ πλούτη τῆς Βυζαντινῆς βασιλείας, ὅπως τοιῶς δε καλύψῃ τὰς δυσιάτους τῆς αὐλῆς του πληγὰς, συγκαλεῖ τὴν Σύγκλητον καὶ τοὺς ἄρχοντας διατάσσων ὅτι, πάντες νὰ περιβληθῶσι τὰς πολυτιμολίθους αὐτῶν στολάς. Ἐτελοῦντο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Χριστοῦ τὰ γενέθλια. Εἰς τὴν θέαν τοιαύτης ἀγενοῦς καὶ ἀνδραποδώδους ἐπιδείξεως, οἱ Ἀλαμανοὶ μένουσιν ἀτάραχοι. Πλὴν ὑπό τινος αὐλικοῦ παρακινούμενοι νὰ θαυμάσωσι τὴν στιλπνότητα τῶν λίθων, καὶ νὰ τέρψωσι τὴν ὅρασιν ἐν τῇ στολῇ, δι᾽ ἧς ὁ Αὐτοκράτωρ, ὡς *ἀνθοστόλιστον λειβάδιον*, ἦτο κεκαλλωπισμένος, ἀποκρίνονται γενναίᾳ τῇ φωνῇ, «ὅτι δὲν ἔχουσι χρείαν τοιούτων θεατρικῶν »θεαμάτων, οὐδ᾽ ἀγαπῶσι τὰ ψιμύθια καὶ τὰ τῶν γυναικῶν ἐμ»πορπήματα· παραινοῦσι δὲ τοὺς βυζαντινοὺς ἄρχοντας νὰ περι»βληθῶσι μᾶλλον μὲ σίδηρον ἢ μὲ χρυσὸν, καὶ νὰ δώσωσι πέρας »εἰς τὴν πρεσβείαν, ἀσυζητήτως παραδεχόμενοι τὰς ἀπαιτήσεις »τοῦ βασιλέως των· εἰ δὲ μὴ, ταχέως ἤθελον ἔλθει εἰς σύγκρουσιν »μὲ ἄνδρας, οἵτινες δὲν θάλλουσιν ὡς ἀνθοστόλιστα λειβάδια οὐδὲ »ὀγκοῦνται μὲ σφαιρωτοὺς μαργαρίτας, οὐδὲ ὡς ὄρνιθες μηδικοὶ »ἐναβρύνονται μὲ πολυχρώματα στολίδια, ἀλλὰ ὄντες, Ἄρεος τέ·

»κνα, μάχονται μέχρι τελευταίας ρανίδος αἵματος μὲ ξίφη τοῦ »ἀναστήματός των ἰσομέγεθα».

ΛΑ'.

Ὁ λαὸς ὡς πρὸς τὴν Ἀρχοντίαν.

Ἡ Φραγκικὴ κατάκτησις, ἥτις, ἐπιπίπτουσα περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδος, ἐνεισάγει εἰς Ἀνατολὴν τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Δύσεως, ἀπαλλάττει τὸ γένος τοῦ βάρους τῆς ἀρχοντίας, ἢ τοὐλάχιστον ἐπιφέρει κατ' αὐτῆς θανατηφόρον πληγήν. Θέλομεν κατωτέρω διεξέλθει τὰς συμβάσας τότε μεταβολάς. Ἀλλὰ προτοῦ κλείσωμεν τὴν σύντομον ταύτην, ὅμως ἀηδῆ τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας ἔκθεσιν, ἂς ἀκροασθῶμεν τῆς νεκρολογίας, ἣν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, ἀπελευθερούμενος τῶν τυράννων του, ψάλλει κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν τῆς κηδείας αὐτῆς.

Τὸ μῖσος τῶν ἰδιωτῶν γενικῶς κατὰ τῶν ἀρχόντων διαδεικνύεται περισσότερον κατὰ τὴν στιγμὴν ὅτε πλησιάζει νὰ κρημνισθῇ τὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἔκφυλον σύστημα. Τῶν Σταυροφόρων θριαμβευτικῶς εἰσελθόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἄρχοντες, καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν αἰσχύνονται νὰ καταλείψωσιν ἀγενῶς τοὺς κατοίκους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ συλλέγοντες τὰς πολυτίμους αὐτῶν στολὰς, νὰ δραπετεύσωσι λάθρα «κλαίοντες καὶ βάλλοντες τοὺς θρήνους, ὡς σπέρματα,» κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Νικήτα, ὅστις Λογοθέτης ὢν τῶν Σεκρέτων, καὶ ἐπὶ τῶν Κρίσεων, συνηριθμεῖτο καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν φευγόντων. — Αὕτη ἡ ἄνανδρος τῶν πλουσίων καὶ εὐγενῶν διαγωγὴ, ἀπόῤῥοια παραδοσίμου ξενόφρονος ἀναλγησίας, κορυφοῖ τοῦ πλήθους τὴν ὑπομονήν. Ὁ λαὸς ἐξερχόμενος τῆς πόλεως, συνοδεύει πρῶτον μὲ μυκτηρισμοὺς, ἔπειτα δὲ μὲ κατάρας τοὺς μετανάστας, κραυγάζων τὸ τῆς γραφῆς «μὴ πεποίθατε ἐπ' ἄρχον»τας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία.» Καὶ ὁρῶν τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων καταναλισκομένους ὑπὸ τοῦ πυρὸς, ψάλλει εἰς στίχους οἵτινες δὲν ἐσώθησαν, «Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ὁ φλέ-

»γων τῶν ἀρχόντων τὰ ὀσπήτια, καὶ διὰ τοιαύτης κοινῆς συμ-»φορᾶς κηρύττων τὴν ἰσοπολιτείαν!» — «Οἱ δ' ἀγροῖκοι, καὶ »ἀγελαῖοι ἐπεκερτόμουν μᾶλλον τῆς ἐκ Βυζαντίου ἡμῖν, καὶ τὴν »ἐν πτωχείᾳ καὶ γυμνότητι κακουχίαν ἰσοπολιτείαν ἀφρόνως »ὠνόμαζον. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀνομίαν ὑπολαμβάνοντες, Εὐλογη-»τὸς Κύριος, ὅτι πεπλουτίκαμεν, ἔλεγον, ὀλίγον τὰς τῶν συμφυ-»λετῶν οὐσίας ἀποδιδομένας ὠνούμενοι. Οὐ γάρ πω βουθοίναις »εἰσωκοίσαντο Λατίνοις καὶ εἴδυσαν ὅπως μὲν τὸν ἄκρατον οἶ-»νον ὁμοῦ καὶ ζορότερον ὥσπερ καὶ τὸν χῶλον ἀκέραστον χέου-»σιν, ὅπως δὲ Ῥωμαίοις ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει προσ-»φέρονται.»

Ἐὰν τ' ἀρχαῖα τῆς ἱστορίας τεκμήρια δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς διασάφησιν τῆς πρὸς τὴν ἰσότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀδιαλείπτου ροπῆς· καὶ ἐὰν ἡ παρατήρησις τῶν σημερινῶν φαινομένων χρήζει πλείονος διευκρινήσεως, ἂς χρησιμεύσῃ τροχάδην ὡς παράδειγμα οὗτος ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἄρχοντάς του. Ὁ δῆμος, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ χωριζόμενος τοῦ ἀλλοφυοῦς στοιχείου τῆς ἀρχοντίας, ἐφάνη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ὁ αὐτὸς δημοτικὸς τῆς ἀρχαιότητος λαός, μετὰ τῆς προσθήκης τῆς χριστιανικῆς ὑπομονῆς. Ἦτο δὲ ἡμέρα φοβερά, κρίσιμος ἡμέρα ἐκείνη καθ' ἣν τὸ ἐθνικὸν δράμα μετέβαινεν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην σκηνήν. Θεατρίσας καὶ ἀντισκώψας τὰ δειλὰ καὶ δραπετεύοντα τοῦ ῥωμαϊσμοῦ λείψανα, ὁ λαὸς ἔσχεν ἱκανοποίησιν ἀποχρῶσαν εἰς τὰς παντοίας ὕβρεις καὶ καταφρονήσεις, ὅσας ἐκεῖνοι οἱ τιτλοφόροι του ἱστορικοὶ εἶχον ἀδιακόπως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπισωρεύσει. Ἐνεθυμήθη τότε τὴν ἐξουδένωσίν του, καὶ ἐξουδένωσεν αὐτούς· ἐνεθυμήθη ὅτι τὸν εἶχον εἰς τὰ συγγράμματά των οἱ λόγιοι δραπέται παρονομάσει «ἀ-»στικὸν ὄχλον, οὐτιδανὸν, καθημαξευμένον, ἀπαίδευτον, πρὸς »τὸ χεῖρον ταῖς τροπαῖς ἐμμανῆ, δυσνουθέτητον καὶ τοῦ συ-»νοίσοντος λίαν ἀμύητον, κτλ».

Αἱ ταραχαὶ καὶ αἱ στάσεις τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων δυσηρέστησαν πάντοτε τοὺς φιλησύχους λογίους, τοὺς βουλομέ-

νους χαίρειν ἐν εἰρήνῃ τῶν σφῶν αὐτῶν τίτλων τε καὶ κτημάτων· ὁ δὲ λαὸς ἐκωμῴδησεν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίσεως τοὺς συκοφάντας τῆς ἐθνικῆς του ἀναπτύξεως.

Κατάραν πατρὸς ἢ μητρὸς ὁ πολυέλεος Θεὸς πολλάκις παρακούει· ἀλλὰ κατάρα λαῶν κατὰ δυναστῶν, ταχέως ἢ βραδέως ἀναδίδει, γινομένη πῦρ αἰθόμενον.

Ἡ δὲ κατάρα τῆς γενεᾶς ἐκείνης, κατὰ τὴν φοβερὰν ὥραν τῆς εἰσβολῆς, ἐκ μυχῶν ψυχῆς ἐκπεμφθεῖσα, καὶ μετὰ δακρύων καὶ θρήνων ἐξακοντισθεῖσα, κατεδίωξε μέχρι τάφου τὸ φιλοδέσποτον ἐκεῖνο καὶ δουλικὸν τῆς ξενοκρατίας ὄργανον. Ἄλλας ἡμέρας ἀγαλλιάσεως ἔκτοτε, ἄλλα πλέον ἀγαθὰ δὲ ἐγεύθη μέχρι τῆς σήμερον ἐποχῆς, ὅτε οὐδὲ κατ᾽ ὄνομα γινώσκεται, καταστραφὲν ὑπὸ τῆς Ὠθωμανικῆς ῥομφαίας, καὶ ὑπὸ τῆς πανδαμάτορος τριβῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταναλωθέν. — Ἡ βυζαντικὴ ἀρχοντία ἐπολιτεύθη παρ᾽ ἡμῖν ὡς ξένη, καὶ ὤφειλεν ὡς ξένη νὰ τελευτήσῃ, μηδὲ κἂν τὴν μνήμην καὶ τὸ πένθος ἀπολεσθέντος φίλου μέλλουσα νὰ ἐγκαταλείψῃ κατόπισθεν αὐτῆς.

Καὶ τῳόντι, τὸ σύστημα τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὴν πορείαν δυσαρέστως σχεδιογραφοῦμεν, δὲν ἄφησεν ἴχνος κανὲν οὐδὲ εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, οὐδὲ εἰς τὰς παραδόσεις, οὐδὲ εἴς ὅ,τι συνιστᾷ τὸ μνημονικὸν τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς οὐσίας ἕνδεκα ἑκατονταετηρίδων μηδὲ ἓν ὄνομα ἄρχοντος διεσώθη τὸ ὁποῖον ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ συγκαταλέγῃ ἀξίως μετὰ τῶν δημοχαρῶν ἐκείνων τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Μιλτιάδου καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληναγαπήτων Ἡρώων τῆς ἱστορίας μας.

— Καὶ μολοντοῦτο, ἡ Ἑλλὰς θέλει ἐξαγάγει ὠφέλειάν τινα καὶ ἐκ τῆς ἀσημότητος ταύτης τῆς μεσαιωνικῆς ἀρχοντίας της. Ἐὰν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον ἀναγινώσκουσα τὴν Ἱστορίαν, ἐπὶ μᾶλλον θέλει προσβεβαιωθῆ ὅτι, μόνη καὶ ἀληθὴς, καὶ ἀνεκτὴ, καὶ ἀνεπιλήψιμος Ἑλληνικὴ ἀριστοκρατία ὑπάρχει, ἐωσοῦ ὑπάρχει λαὸς φίλος τῆς ἰσονομίας καὶ ἐωσοῦ δημοτικὸν πνεῦμα ἐπικρατεῖ, ἡ μόνη τοῦ πνεύματος, ἢ ἡ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἀριστοκρατία, τουτέστιν ἡ ἀριστειοῦχος ἐκείνη τάξις, ἥτις προσενέγκει διηνεκεῖς

ὑπηρεσίας εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, εἴτε διὰ τῆς διανοίας, εἴτε διὰ τοῦ βραχίονος· — ὅτι παρεκτὸς ταύτης, ἄλλη ἐθνωφελὴς, καὶ ὄντος Ἑλληνικὴ οὐδέποτε θέλει στερεωθῆ ἡ πολιτευθῆ ἀξίως ἐπὶ προσώπου τῆς ἡμετέρας γῆς· καὶ ἐπὶ τέλους, ὅτι οἱ μὲν ξένοι, τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ὠφελούμενοι, δύνανται μὲν νὰ εἰσαγάγωσι παρ' ἡμῖν θεσμοὺς ἀλλοτρίους, ἢ νὰ καταδιώκωσι διὰ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς λόγχης τὸν ἡμέτερον αἰωνόβιον ἐθνισμόν· ἀλλὰ, ὅτι ὁ ἐθνισμὸς ἡμῶν εἶναι νόμος ἐκ προνοίας, εἶναι Ἱερανάγκη, ὅρος ἀπαραίτητος εἰς τὴν μέλλουσαν τῶν ἀνθρώπων διαμόρφωσιν, ὅρος μαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν χρονικῶν τεσσαράκοντα αἰώνων. Θεὸς ἀπέστειλεν αὐτὸν, καὶ Θεὸς ἐν αὐτῷ ἐξουσιάζει. Οἱ ἐχθροί μας διαδοχικῶς ἐγένοντο τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἄφαντοι, ὡσεὶ σκιαὶ εἰς ὄψιν φωτός· ἐὰν Θεὸς μεθ' ἡμῶν, ροπὴ, καὶ πάλιν διασκορπισθήσονται. «Διέκοψε Κύριος τοὺς ἐχθροὺς ἀλλοφύλους, ὡς διακόπτεται ὕδατα.»

— Τίνα λοιπὸν πολιτικὴν ἰσχὺν ἔχουσι παρ' ἡμῖν αἱ ἀπολειπόμεναι βενετικαὶ τῆς *Εὐγενείας* περγαμηναὶ, τίνα δὲ οἱ ἀριστοκρατικοὶ σωζόμενοι τίτλοι;

Ἢ τίνας ἐθνικὰς ἰδιότητας, τίνα ἱστοριονομικὴν αὐθεντίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς, καὶ γῆς ἥτις ἐξῆλθεν ἄρτι τῆς ἐπαναστάσεως τῆς μᾶλλον δημοτικῆς τοῦ κόσμου, σῶμα συνταγματικὸν, γερουσία καλούμενον, καὶ ἐσχηματισμένον ὑπὸ τὸν ὑπογραμμὸν ἀλλογενῶν θεσμῶν, ἠθῶντε, καὶ ἐθίμων;

Ἂς λύσωσιν οἱ πολιτικοὶ τὸ πρόβλημα· τὸ παρελθὸν, λαλεῖ καθαρῶς. — Ἐρρῖκος, ὁ Βασιλεὺς Ἀγγλίας, πολεμῶν κατὰ Γάλλων, καὶ εἰδοποιηθεὶς ἐν τῇ συμπλοκῇ, ὅτι Καρδινάλις τις, ἀκολουθήσας ἀργῶς καὶ περιττῶς τὴν ἐκστρατείαν, ἐζωγρήθη παρὰ τῶν ἐχθρῶν· «μὰ τὴν πίστιν μου, ἀνέκραξεν, ὀλιγώτερον ἔχομεν ἐμπόδιον κατὰ τὸν ἀγῶνα!»

ΛΒ'.

Διάταξις τῆς προκειμένης Μελέτης.

Ἀφοῦ βραχυλόγως τὰς τύχας τῆς Βυζαντινῆς ἀρχοντίας διε-

ξήλθομεν, ἂς πνεύσωμεν νῦν καὶ καθαρώτερον ἀέρα. — Ἴσως περιττὸν ἤθελεν ἀποβῆ τὸ νὰ ἐπεκταθῶμεν ἤδη διεξοδικῶς καὶ διεσπουδασμένως περὶ τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν φύσιν τοῦ κυριωτέρου τῶν ξενικῶν στοιχείων, τουτέστι τῆς Μοναρχίας, ἀφοῦ ἐμμέσως ἐφανερώθησαν ἤδη τίνες αἱ ῥοπαὶ αὐτῆς καὶ τίνες ὀπωσοῦν αἱ περιπέτειαί της.

Ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ διαστολὴν τῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις διετέλεσεν οὖσα μᾶλλον ἐπικύημα τοῦ βυζαντικοῦ σώματος καὶ παραφυὰς, ἡ μέλος ἴδιον αὐτοῦ, ἡ μοναρχία σημαντικῶς ἐτροπολόγησε καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας της ἐπηρέασε τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμὸν, τεθεῖσα εἰς ἄμεσον σχέσιν καὶ ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, δηλ. τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Λαοῦ· καὶ ἐπειδὴ προσέτι κατὰ τὴν πορείαν της ἡ μοναρχία βαθμηδὸν ἠσπάσατο τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ περισσότερον τῆς ἀρχοντίας ἐβιώσατο, διὸ κρίνομεν εὔλογον νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς οὐσιωδεστέρας πράξεις της, ὅπως, δραξάμενοι τρόπον τινὰ τῆς ἱστορικῆς συμπτωματολογίας της, στερεώσωμεν ἅπαξ τὸν ἀληθινὸν αὐτῆς, ὡς πρὸς τὸν ἐθνισμὸν, χαρακτῆρα.

Προτοῦ δὲ προβῶμεν εἰς τὴν μελέτην, ἂς εἴπωμέν τι περὶ τῆς χρονολογικῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν προτιθέμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν.

Εἰς πέντε περιόδους ἀνίσους διαιροῦμεν τῶν στοιχείων τὸν ἱστορικὸν βίον. Ἡ διαίρεσις δὲν εἶναι τυχαία οὐδὲ ἐξ αὐθαιρέτου· τὴν κρίνομεν λογικὴν καὶ ἁρμοδίαν, καθὸ βασιζομένην, οὐχὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἱστορικῶν, ἐπὶ τῆς τυχαίας καὶ ἀφιλοσόφου πορείας τῶν μοναρχικῶν γεγονότων, ἅπερ ἀορίστως, ἀτάκτως καὶ συγκεχυμένως ἀναφαίνονται καὶ διασκεδάζονται, ἀλλ' ἐπὶ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἥτις ὑπάρχει τὸ μόνον μέτρον ἱστοριονομικὸν, τὸ παρέχον λογικὰ καὶ τακτικὰ πορίσματα, καὶ δι' οὗ δυνάμεθα νὰ διαμετρήσωμεν τὰς ἀναλογίας πάντων τῶν ἠθικῶν φαινομένων, καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν δεόντως τὴν οὐσίαν αὐτῶν.

Τοῦτο δὲ τὸ μέτρον παραδεχόμεθα κατὰ προτίμησιν διὰ δύο

καταπειστικοὺς, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, λόγους. — Καὶ πρῶτον μὲν, διότι ἔχομεν οὕτως ἀνὰ χεῖρας πάντοτε τὸ ἐχέγγυον τῆς ἀληθείας, ὅτι τὸ γένος καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα ἀναπτύσσεται, καὶ ἀνέρχεται βαθμηδὸν εἰς πολιτικὴν ζωήν· δεύτερον δὲ, καθότι δι' αὐτοῦ ἐξακριβῶμεν ἄλλο πρᾶγμα πολλοῦ λόγου, δηλ. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Αὐτοκρατορία, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὥθησιν τῆς Προνοίας ἐνεργοῦσα, ἀποθέτει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ξενικὴν μορφὴν καὶ τὸν πολυθεϊκὸν τύπον, καὶ ἐνασπάζεται, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς, τὸν Ἑλληνισμόν. Εἶναι βέβαιον τοὐλάχιστον, εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι μετά τινα χρόνου παρέλευσιν δὲν ἐμφαίνονται πλέον, ὡς πρὸς τὸν λαὸν, οἱ θηριώδεις καὶ ἀποτρόπαιοι καὶ μισορθόδοξοι ἐκεῖνοι μονάρχαι, τῶν ὁποίων ὁ βίος, πρὸ πάντων κατὰ τὰς πρώτας καὶ μέσας βυζαντινὰς ἐποχὰς, συμπαραβάλλεται δικαίως πρὸς τοὺς βίους τῶν Κλαυδίων, τῶν Νερώνων καὶ Ἡλιογαβάλων. Ἡ μοναρχία, κύριον οὖσα στοιχεῖον τοῦ ξενισμοῦ, μετὰ πολὺν χρόνον ὑποτάσσεται τῷ ὑπερτάτῳ νόμῳ τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον Ἀνατολὴ καὶ Δύσις συνομώττουσι κατὰ τοῦ Βυζαντίου, καὶ ὅσῳ προσεγγύζει τοῦ θρόνου τὸ μόρτιμον ἦμαρ, τοσούτῳ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, συμμορφουμένη μετὰ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, καθυποβάλλεται τῇ θελήσει τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ προσοικειοῦται πρὸς τοὺς λαούς. Τέλος πάντων, ἀποπνέει εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἁγνισμένη ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἀρχικῆς κηλίδος καθαρισμένη.

Διὰ πάντα ταῦτα λοιπὸν ἡ μοναρχία δικαιωματικῶς ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κατ' ἀρχὰς μὲν δεσπόζει· ἀκολούθως πολιτογραφεῖται· ἐπὶ τέλους δὲ, συμμορφουμένη μεθ' ἡμῶν, ἐπικαλεῖται διαφώτισιν ἐξιδιασμένην.

Ὅθεν τὰ μὲν τρία στοιχεῖα, καθὼς προέφαμεν, τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ θέλομεν εἰς τὸ ἑξῆς ἡνωμένως συμμελετήσει, τὰς δὲ πέντε περιόδους τῆς ἀναπτύξεως διαιροῦμεν ὡς ἕπεται.

Α. Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μέχρι Λέοντος τοῦ Θρακός· — περίοδος 151 ἐτῶν, (306—457). Στερέωσις τῆς Ὀρθοδοξίας· ἡ ἰδέα τῆς καθολικεύσεως ἐν τῷ δόγματι. — Χωρισμὸς

Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. — Τὸ διάδημα μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ αἵματος εἰς αἷμα Ἑλληνικόν. — Ἰσχυροποίησις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δίωξις τῆς αἱρέσεως. — Τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον ἐμφαίνεται μόλις ἐπὶ σκηνῆς.

Β'. Ἀπὸ Λέοντος τοῦ Θρακὸς ἄχρι Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. — Περίοδος 409 ἐτῶν, (457—866). Σημαντικὴ πρόοδος τοῦ Ἑλληνισμοῦ· αἱρέσεις, Εἰκονομαχία· Κανονικὸν δίκαιον. Τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον ἀναπτύσσεται, καὶ συμμαχοῦν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀποσκορακίζει ἐκ τῶν Ἀνακτόρων καὶ τῆς ἐπικρατείας τὴν κακοδοξίαν καὶ τὴν αἵρεσιν. — Οἱ δῆμοι κτῶνται πολιτικῶν ἐγγυήσεων. — Ἡ μοναρχία, στερουμένη τῶν Ἰταλικῶν θεμάτων, ἐξασθενεῖ καὶ συγκεντροῦται τοιουτοτρόπως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἡ δὲ Ἐκκλησία, τοὺς κινδύνους τοῦ σχίσματος μὴ φοβουμένη, συμμορφοῦται μὲν μετὰ τῆς μοναρχίας, κηρύττεται δὲ αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Πάππα τὸν δυτικισμόν.

Γ'. Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος μέχρι τῆς Γαλλοενετικῆς ἁλώσεως. Περίοδος 337 ἐτῶν, (866—1203). — Ἡ Δύσις ἀνδροῦται, καὶ μὴ ἀνεχομένη τὴν μόνωσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπαιτεῖ νὰ συγκοινωνήσῃ μετ' ἐκείνης διὰ μέσου τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. — Πλὴν τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐθνικὰ στοιχεῖα ἀποστρέφονται τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, οὖσαν ὄργανον συγχωνεύσεως τῶν ἐθνικοτήτων. Εἰς ταύτην ἀποκλειστικῶς τὴν ἀντίδρασιν ἀφωσιομένοι ὁ λαὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐπιδέχονται μείζονος ἀναπτύξεως, ὅθεν παύει βαθμηδὸν ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου. — Ἡ δὲ μοναρχία συμμεριζομένη τὸ κοινὸν φρόνημα, καί τοι κατὰ φαινόμενον εἰς τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις, ὡς ἐξ ἀνάγκης, ἀντιπολιτευομένη αὐτό, γίνεται σκοπὸς πασῶν τῶν προσβολῶν καὶ ἐπιβουλῶν τῆς Δύσεως. — Σταυροφορίαι. — Ὁ Παππισμὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Δ'. Ἡ Φραγγικὴ κατάκτησις. Περίοδος 58 ἐτῶν, (1203—1261). Ἡ Λατινικὴ κατάκτησις ἀναπτεροῖ τὸν πιεζόμενον ἐθνισμόν. — Τύχαι τοῦ ἐν Ἑλλάδι εἰσαχθέντος Τιμαριωτισμοῦ.

— Πλήρης συμφιλίωσις τῆς μοναρχίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Νίκαι τούτων κατὰ Λατίνων. — Γενέθλια τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, καὶ προανακρούσματα τῆς ἐπαναστάσεως.

Ε. Ἀπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου μέχρι τοῦ τελευταίου Κωνσταντίνου. — Περίοδος 192 ἐτῶν, (1261—1453). Ὁ Μωαμεθισμὸς προσέρχεται, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στοιχείου, καὶ διὰ τοῦ ὁριστικοῦ μεταξὺ Οὐατικανοῦ καὶ Πατριαρχείου χωρισμοῦ. — Ἐπαισθητὴ παρακμὴ τῆς μοναρχίας, καὶ ψευδεῖς αὐτῆς ἀπόπειραι ὑπὲρ ἑνώσεως Ἐκκλησιῶν. — Οἱ Τοῦρκοι διηνεκῶς ματαιοῦσι πᾶσαν περὶ ἑνώσεως διαπραγμάτευσιν. — Ψευδοσύνοδος ἀποκεκηρυγμένη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐθνικῶν στοιχείων. — Τελικὴ καταστροφὴ τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ. — Ὁ λαὸς ἀπηλλαγμένος ἤδη τοῦ παλαιοῦ ζυγοῦ, καὶ πολιτευόμενος ἠθικὸς κύριος τῆς τύχης του, ἀγωνίζεται, ἵνα ἀποτεινάξῃ τέλος καὶ τὸν ἔσχατον βαρβαρικὸν ζυγὸν, ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἀναγορεύσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς ἐθνικότητα ἡγεμονικήν.

ΛΓ'.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος.

Εἴδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν φύσιν καὶ τὰς ῥοπὰς τῆς μοναρχίας, καθ' ἣν στιγμὴν ἔρχεται νὰ σκηνώσῃ εἰς Βυζάντιον. — Κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἤδη γινώσκομεν τὰς διαθέσεις αὐτῆς. — Ἐρευνήσαμεν ὡσαύτως καὶ τὸν ἀρχικὸν τῆς Ἐκκλησίας διοργανισμόν. Ἂς παλινοστήσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐωσοῦ εὐθέτως ἐπαναστρέψωμεν πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ διοργανισμοῦ αὐτῆς ἕπεται ὁ χρόνος τῆς *δογματίσεως*.

— Τί ἐστι Ἐκκλησία περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος;

Τὸ στοιχεῖον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ, μετέχει διττοῦ χαρακτῆρος.

Ἐὰν ὑπὸ γενικωτάτην ἔποψιν καὶ ἀφηρημένως ἐξετασθῇ, εἶναι,

— ἡ τελειοτέρα θρησκευτικὴ καὶ δογματικὴ διδασκαλία τοῦ πολιτισμοῦ, διδασκαλία συμπεριλαμβάνουσα τήν τε ἀφηρημένην τῆς συνανθρωπεύσεως θεωρίαν, καὶ τοὺς κανόνας ἔτι τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς· ἄλλως, εἶναι ὁ ἐν τύποις θεολογικοῖς διὰ πνεύματος τελείου ἀποκεκαλυμμένος νόμος τῆς συμπολιτείας καὶ ἰσοπολιτείας τῶν ἀνθρώπων, τῆς καθολικῆς εὐταξίας, τῆς παναρμονίου ἀγάπης.

Ὑπὸ ταύτην τὴν γενικὴν ἔποψιν, ἡ τοῦ Δ΄. αἰῶνος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία φημίζεται δικαίως ὡς ἄνασσα καὶ βασιλὶς πάσης τῆς κοινωνικῆς ἀνθρωποτητος καὶ θεσμοθέτις τοῦ καθολικοῦ ἐξευγενισμοῦ. Τοῦτο δὲ, καθότι πρώτη ρυθμίζει τὰς μέχρι τότε συγκεχυμένας, καὶ ἀπαδούσας πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἀτελεῖς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἐκείνας ἀληθείας, δι' ὧν, θεία διαταγῇ, ὁ πολιτισμὸς ὑφίσταται, καὶ κινεῖται, καὶ προχωρεῖ ἐπὶ τὸ βέλτιον.

Ὑπὸ δὲ μερικὴν ἔποψιν θεωρουμένη, δηλ. ἐν τῇ πράξει αὐτῆς, καὶ, κατ' ἰδίαν, σχετικῶς πρὸς τὸ ἡμέτερον γένος, ἡ τῆς Δ΄. ἑκατονταετηρίδος θεοφώτιστος Ἐκκλησία εἶναι,

Ἀ. Θεολογικῶς μὲν,) ἡ σύμπηξις καὶ παγίωσις καὶ τελειοποίησις τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς παραδόσεως περὶ καθολικεύσεως φώτων· δηλ. ἡ ἐν σχήμασι καὶ συμβόλοις ἐπέκτασις καὶ προσαρμογὴ τῆς *καθόλου Σοφίας*.

Β΄. Ἠθικῶς δὲ,) ἡ ἑλκυστικὴ καὶ ὁρμέμφυτος δύναμις ἠθικὴ, δι' ἧς καὶ ἐν ᾗ, ὥσπερ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κέντρῳ, συναρμόζονται καὶ συμπροσκολλῶνται πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ἄσχετα καὶ ἀσυνάρτητα καὶ ἀδελφομαχοῦντα μέλη τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Γ΄. Πολιτικῶς δὲ,) ὁ ἀΐδιος καὶ ἀδιάφθορος κανὼν ἐκεῖνος πολιτεύματος, καθ' ὃν ἡ εἰς ἀνάπτυξιν καὶ ἐντέλειαν ὡρισμένη ἡμετέρα φυλὴ μέλλει νὰ ρυθμισθῇ καὶ ἐπιδιοργανωθῇ πρὸς μόρφωσιν τῆς περιποθήτου καὶ πρὸ πολλῶν αἰώνων προσδοκωμένης *ἀρίστου πολιτείας*.

Οἱ τὸν τύπον χαλκεύσαντες ταύτης τῆς ὑψηλῆς καὶ θεοειδοῦς καὶ ὑπερουρανίου θεωρίας· οἱ συνάξαντες καὶ σπείραντες τὸν σπόρον τῆς μεγάλης, καὶ πανσόφου καὶ γονιμωτάτης ταύτης ἰδέας

ἦσαν ἀναντιῤῥήτως ἄνδρες θεοκίνητοι, ὄργανα Θείας Προνοίας, συμπληρωταὶ μὲν τοῦ ἀρχαίου, θεσμοθέται δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

— Ἀλλ' ἐὰν ἦσαν θεοκίνητοι σχετικῶς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἦσαν προσέτι, ὡς εἴδομεν, καὶ δημοπρόβλητοι καὶ ἐθνοπαράγωγοι· ἦσαν ἀπαύγασμα καὶ ἀπίνδαλμα τοῦ λαοῦ. — Ἄρα διὰ στόματος τούτων ἐλάλησε τὸ ἔθνος, περὶ οὗ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν, *οὗτος ὁ ἐμὸς λαός*· ἄρα ἡ Ἐκκλησία τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρξεν ἵδρυμα οὐσιωδεστάτως δημοτικὸν καὶ Ἑλληνικόν· σύστασις κατ' ἐξοχὴν ἐθνική, ἀναμφιλέκτους ἔχουσα σχέσεις μετὰ τῆς Ἱστορίας.

Ἐπειδὴ οὖν ἀληθῶς καὶ ἀναντιῤῥήτως ἡ ἀρχικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κυρίως ἐξέρχεται, ἐν αὐτῷ δὲ καὶ διὰ τούτου διευθετεῖται καὶ στερεοῦται, καθ' ἱστορικὸν ἔπεται συμπέρασμα, ὅτι τόσον ὁ διοργανισμὸς αὐτῆς, ὅσον καὶ ὁ ἐξῆς δογματισμός της βασίζονται ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἢ τοὐλάχιστον ἀνάγονται πρὸς αὐτόν. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι, ἐὰν ὑπάρχωσι σχέσεις ἄμεσοι παραγωγῆς, συμβιώσεως, καὶ συμπροσδοκίας ἀναμέσον ἱερατείου καὶ λαοῦ· ἐὰν σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦναι ἡ ἀνάπλασις καὶ ὁ εἰς ἐντέλειαν σχηματισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἰδίως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους· ὅτι, ἄλλαι τόσαι σχέσεις πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἀναμέσον θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς, ἤγουν Θεολογίας καὶ Ἱστορίας· εἰ δὲ μὴ, πάντα ἀναιροῦντες, καὶ περὶ πάντων ἀμφιβάλλοντες, ἀνάγκη ν' ἀθετήσωμεν τὴν αὐθεντίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τὴν Σοφίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁμοῦ δὲ μὲ ταύτας καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἱστορίας, τὸ μόνον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐρεύνης θεμέλιον.

Ἀλλὰ περὶ τούτων, χάριτι θείᾳ, τὸ Ἑλληνικὸν γένος δὲν ἀμφέβαλε ποτέ. Ἀναιροῦν αὐτά, ἤθελεν ἀναιρέσει τὴν ἀλήθειαν τῆς ἱστορίας του, καὶ τὸ κῦρος τῆς ἐθνικότητός του.

Οὗτος ὁ δημιουργὸς λαὸς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀντικείμενον εἰς τὸν κόσμον ἠγάπησε τὸ δημιούργημά του, καὶ προσηλώθη ψυχῇ τε καὶ σώματι αὐτῷ. Καὶ διὰ ταύτης τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἐξηγεῖται τὸ ἐν Εὐρώπῃ μοναδικὸν φαινόμενον τῆς ἀπείρου ἀφοσιώσεως,

ἣν ἀείποτε ἐνεδείξαμεν ἡμεῖς πρὸς τὰ μέλη τῆς ἡμετέρας ἱερατικῆς τάξεως.

Ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστολὴ διαρκεῖ καὶ ἐξασκεῖται, σχετικῶς μὲν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, μέχρι τῆς Ζ΄. Οἰκουμενικῆς Συνόδου· σχετικῶς δὲ πρὸς ἡμᾶς, καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα. Ἡμεῖς λοιπὸν εἰσπορευόμενοι ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ, τὸ λέγομεν πάλιν, εἰσερχόμεθα ὡς εἰς σεπτὴν Ἐκκλησίαν Ἀνατολικὴν καὶ ὀρθόδοξον. Ἐνταῦθα, οὐδὲ κοσμικὴ περιέργεια, οὐδ' ἕξεως καθῆκον, οὐδὲ δυσειδαιμονία, οὐδ' ἄλλος οἱονοῦν σκοπὸς μᾶς ὁδηγεῖ. Ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀγάλματα, οὐδὲ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα, οὐδὲ τέχνης ἀριστουργήματα τὴν ἡμετέραν παρεκτρέπουσι προσοχήν. Ἁπλοῦς καὶ ταπεινὸς ὁ σημερινὸς Ἕλλην, ἁπλῶς καὶ ταπεινῶς εἰσβαίνει ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἔνθα ἐμφωλεύει καὶ ἐγκατοικεῖ ὁ τοῦ γένους του καὶ τῆς ἱστορίας του Θεός. — Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ λείπουσιν ἀληθῶς τέχνης προϊόντα καὶ πλαστικὴ καλλονή· ὅμως, πρὸς ἀμοιβὴν, ἐν ἀφθονίᾳ ἐπιδαψιλεύονται προϊόντα πνεύματος καὶ σοφίας. Ἐνταῦθα ἡ μελῳδία, ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ, ἡ Λυρικὴ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων· ἐνταῦθα τῆς ἱερᾶς εὐγλωττίας αἱ ἀναπτερώσεις· ἐνταῦθα αἱ συμβολικαὶ τελεταὶ καὶ ἡ πάνσοφος σκηνογραφία τῆς μυσταγωγίας· ἐνταῦθα πάντα θεοπρεπῶς ὑπαινίττονται τὰς διαδοχικὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ νοερῶς συνάπτουσιν ἐν μιᾷ μονάδι τὰς ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς εἱμαρμένης κατακερματισμένας ἱστορικὰς ἐποχάς. Παρ' ἡμῖν ἡ πολιτικὴ διήρεσεν· ἡ Ἐκκλησία πιστῶς συναρμόζει.

Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας εἴμεθα ὅ,τι τὸ αὐθαίρετον, καὶ ἡ βία, καὶ ὁ δεσποτισμὸς διατάζωσιν, ὑπὸ δὲ τὴν ἱερὰν στέγην αὐτῆς, πάντες Ἕλληνες, καὶ ὡς τοιοῦτοι συμπεριπτυσσόμεθα ἀλλήλοις, καίτοι ὑπὸ τῆς πολιτικῆς διηρημένοι. Ἓν δόγμα κοινὸν περὶ μέλλοντος ἡμῶν, μία καὶ ἡ αὐτὴ διάλεκτος μᾶς συνάπτει· τέκνα τῆς αὐτῆς μητρὸς, εἴμεθα πάντες ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς. Ἕλληνες δ' ὄχι μόνον τοῦ νῦν αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τῆς μέσης ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας ἔτι· Ἕλληνες τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαιρέτου, τοῦ συνόλου ἡμῶν πολιτισμοῦ. — Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς

ἱστορίας ἡ εἱμαρμένη καὶ ἡ λόγχη· ἐντὸς δὲ τοῦ περιβόλου αὐτῶν, φῶς, ἑνότης, πνεῦμα, θεία ἐπίβλεψις!

— Ἕλλην! Ἐὰν ἡ ματαιότης τῶν παρόντων δὲν ἠλλοίωσε κατὰ κράτος τὰς προπατορικὰς διαθέσεις σου· ἐὰν ἔτι συναισθάνησαι, ὅτι ἑκάστη ῥανὶς τοῦ αἵματός σου ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν της εἰς τοὺς ἀγῶνας, τὰ μαρτύρια καὶ τὰς προσπαθείας τῶν ὅσοι ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ὑπερεμάχησαν ὑπὲρ σοῦ πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς· ἐὰν κήδησαι περὶ τῆς αὔριον· ἐὰν τοὐλάχιστον μεριμνᾷς περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν σῶν τέκνων, ἄφες, νῦν ἄφες πᾶσαν ἑτέραν ματαιοσπουδίαν, καὶ εἰσπορεύθητι μετὰ κατανύξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Πατέρων σου, ὅπου διδάσκεται ὁ φιλόσοφος βίος τῆς φυλῆς σου, καὶ κηρύττονται οἱ νόμοι τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς!

ΛΔ΄.

Ἡ ἐκκλησία ἐθνικὴ ἀριστοκρατία.

Δύο λοιπὸν κοινωνίας διαφόρους ὀφείλομεν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ μελέτῃ νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἡ μὲν ὑπάρχει ἐξωτερικὴ, καὶ αὕτη σύγκειται ὑπὸ τῶν ξενικῶν στοιχείων· ἡ δὲ ἐσωτερικὴ, καὶ συντίθεται ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν· καὶ τὴν μὲν πρώτην προεδρεύει ὁ κοσμικὸς ἀρχηγὸς, ὁ Αὐτοκράτωρ· τὴν δὲ δευτέραν ὁ πνευματικὸς, ὁ τῆς πρωτευούσης Ἐπίσκοπος, μετέπειτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἱεραρχία ἀπ' ἀρχῆς προτίθεται

Α΄. τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπισκεύασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς κοινωνίας·

Β΄. τὴν ἀπεριόριστον ἐπέκτασιν καὶ προσαρμογὴν τοῦ πνεύματος αὐτῆς ἐφ' ὅλης τῆς γῆς.

Τοιοῦτον φαίνεται τὸ σχέδιόν της καθ' ἅπαντα τὰ πειράματα, καὶ διανοήματα αὐτῆς. Διόπερ, καθόσον ἀφορᾷ μερικῶς τὸν ἑλληνισμὸν, βλέπομεν αὐτὴν μετὰ στοργῆς μητρικῆς ἀναζωπυροῦσαν καὶ ὑποθάλπουσαν τοὺς ὑστέρους σπινθῆρας τῆς φιλοσοφίας, τῆς εὐγλωττίας, τῆς καλλιτεχνίας, τῶν γραμμάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθιερῶσαν δὲ, πλουτίζουσαν, καὶ περικο-

σμοῦσαν τὴν διάλεκτον αὐτῆς. Ὅσα ἔθιμα δὲν ἀπαδοῦσι πρὸς τὴν δογμάτισιν τῆς καθολικότητος γίνονται δεκτά. Ὅσαι δοξασίαι δὲν ἀντίκεινται πρὸς τὴν ὀρθοτομίαν τοῦ λόγου, συστηματοῦνται καὶ διακηρύττονται. Τὰ ὑπολειπόμενα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἡ προγονικὴ κοσμιότης, ἐν ἑνὶ λόγῳ πᾶν ὅ,τι συναρτίζει τὴν ἐθνικότητα καὶ μέλλει νὰ καλλωπίσῃ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον τὴν ἀρτίπλαστον κοινωνίαν, πολιτογραφεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ πολιτείᾳ, καὶ προστατεύεται ὑπὸ τὴν ἱερὰν καὶ σεβαστὴν σημαίαν τῆς νέας παραδόσεως.

Χωρὶς δὲ ταύτης τῆς ὑπὸ μητρὸς ὁρμώσης μητρικῆς στοργῆς, τίς ποτε ἤθελεν εἶσθαι ἡ τύχη τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δεσπόζοντος ῥωμαϊσμοῦ καὶ τῆς βαρβαρικῆς πολιορκίας; Ἡ σοφία καὶ ἡ διάλεκτος, ὡς εὕρομεν εὐκαιρίαν καὶ ἄλλοτε νὰ παρατηρήσωμεν, εἶναι οἱ δύο ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ὑπάρξεως. — Διότι, στέρησον τὸν Ἕλληνα τῆς σοφίας, ἤγουν τῆς διανοητικῆς ἀσκήσεως· ἐξανθεῖ καὶ μαραίνεται ὡς ἄνθος, ὥπερ ἔλειψε δρόσος, ἀὴρ, φῶς. Ὁ νοῦς εἶναι ἡ ἕδρα τῆς ζωῆς του, νοῦς ταὐτοχρόνως καὶ καρδία του· ἡ δὲ σκέψις, ἀναπόφευκτος ἀσχολία του. Στερούμενος δὲ τῆς σκέψεως, στερεῖται τοῦ αἰσθάνεσθαι, στερεῖται τῆς ἀπαραιτήτου πρὸς διατήρησιν τῆς ὑπάρξεώς του τροφῆς. — Στέρησον δὲ αὐτὸν τῆς ἰδίας του γλώσσης· ἀφαιρεῖς αὐτῷ πᾶν φίλτατον ὄν· τὴν ἀγάπην τῆς οἰκίας του, τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος του, τὴν ἀγάπην τοῦ γένους· ἀγάπη αὕτη παρ' αὐτῷ κατ' ἀλήθειαν λίαν δυσαπαλλοτρίωτος. Ἐπειδὴ τελευταῖον τὸ ὁποῖον χάνει ὁ Ἕλλην εἶναι ἡ μητρῴα γλῶσσα του. Ἡ γλῶσσα πρὸς αὐτὸν εἶναι, τρόπον τινὰ, ἀπόῤῥοια τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ του· ἀναλλοίωτος διατελοῦσα μεχρισοῦ δὲν ἀλλοιωθῶσι καὶ αὐτὰ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Καθὸ δὲ ἀχώριστος τῶν σωματικῶν ἰδιοτήτων, ἡ γλῶσσα ἐγένετο θεόθεν ἕδρα καὶ δοχεῖον τῆς παραδόσεως.—Ἴδε περὶ τούτου τὰς ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Καί τοι μακρὰν τῆς πατρίδος, ἡ διάλεκτος ἐτήρησεν ἐν ἐκείναις σῴαν ἀείποτε τὴν παρά-

δοσιν, τοὐτέστι τὸν ἐθνισμόν. Οἱ ἐν Κύρνῳ καὶ Καλαβρίᾳ μετανάσται Ἕλληνες διέσωσαν καὶ δόγμα καὶ γλῶσσαν· διὰ τούτων δὲ τῶν βοηθῶν ἔσχον καρδίαν πάλλουσαν κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Ὁ δὲ Châteaubriand διηγεῖται ὅτι εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀμερικῆς σώζεταί τις Ἑλληνικὴ ἀποικία διαγνωριζομένη εὐκόλως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στροβίλου τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ νέῳ κόσμῳ νεωτερισμῶν καὶ καινοτομιῶν ἔκ τινων ἐναργῶν σημείων θρησκείας καὶ γλώσσης.— Ἀλλὰ, παρεκτὸς τούτων, διὰ τοῦ ὀργάνου τῆς γλώσσης ὁ Ἕλλην ὀφείλει νὰ μεταδίδῃ τὴν ἀποθησαυριζομένην βαθμηδὸν σοφίαν του· μήτηρ ἐπιστημῶν καὶ σοφίας ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος.

Τίς λοιπὸν, ἐρωτῶμεν, ἤθελεν εἶσθαι ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐὰν ἡκατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν Ἑλληνοσώτειρα Ἐκκλησία δὲν εἶχεν ἐκ προοιμίων καὶ μετὰ θυσιῶν ἀνεκδιηγήτων, συναθροίσει κύκλῳ αὐτῆς, καὶ περιθάλψει τὰς ἐθνικὰς ἐκείνας ἰδιότητας, αἵτινες ἐν τῇ Θ΄. ἑκατονταετηρίδι μέλλουσι νὰ ἀνασχηματίσωσι τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ γένους πατρίδα; ἢ τί σήμερον ἠθέλομεν εἶσθαι ἡμεῖς αὐτοὶ, χωρὶς ἐκείνης τῆς ἐπισκευάσεως;

Ταῦτα μὲν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν ἐθνικὴν περὶ Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν θεωρουμένη, ἡ ἱστορία αὐτῆς ἐξηγεῖ τὸν ζῆλον τῶν Πατέρων ὑπὲρ σωτηρίας ἐθνικῶν ἰδιοτήτων.

Ἡ Ἐκκλησία, ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἐν τοῖς προσώποις, ἅπερ αὐτὴν συνθέτουσιν, ἄλλο δὲν εἶναι πάρεξ ἡ ἐθνικὴ ἀριστοκρατία ἡ πρὸς ἀντίταξιν τῆς ξενικῆς. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναμορφοῖ εἰς Βυζάντιον γελοίαν ἀριστοκρατίαν, ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς ἀντιπαρατάσσει τὴν ἁγίαν καὶ πανάρετον Ἀριστοκρατίαν τοῦ *Μαρτυρίου*, καὶ τῆς *Ἀπολογίας*, ἣν, ἐπιστηρίζει ἐπὶ τοῦ στερεοῦ λίθου τῆς δοκιμασίας καὶ τῆς πίστεως. — Τίς δ' ἀγὼν ἅγιος, τίς ἀγὼν εὐγενὴς ὡς ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγών; Οἱ ἐν Νικαίᾳ Θεοφόροι Πατέρες, οἱ συνελθόντες ὅπως συμπήξωσιν ἐν ὀλίγοις κανόσι τὸ δόγμα καὶ τὸν ἐθνισμὸν, φέρουσιν, ἐὰν ὄχι πάντες, τοὐλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἐπὶ τὰς σάρκας αὐτῶν, τὰ ἴχνη τῶν βασάνων, καὶ τὰς οὐλὰς τῶν πληγῶν ἃς ἔσχον ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς καταδιώξεσιν. Εἰς ἄλλους μὲν λείπουσιν οἱ ὀφθαλμοί· εἰς

ἄλλους δὲ αἱ χεῖρες· ἄλλοι δὲ σπασμωδοῦσι, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν γλωσσοκοπίαν δὲν δύνανται νὰ λαλήσωσιν. Ὁ μονάρχης Ῥωμαῖος καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τοιοῦτον συγκινητικὸν θέαμα· ὁρᾷ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ περικλεοῦς ἀγῶνος, τοὺς πολεμάρχους τῆς ἐξαγορασθείσης ἄρτι φυλῆς, αὐτὰ τὰ λείψανα τῆς ἐπαναστάσεως, Μιλτιάδας μὲν καὶ Θεμιστοκλεῖς τοῦ χριστιανισμοῦ, Σόλωνας δὲ καὶ Λυκούργους τῆς νέας κοινωνίας. «Καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ὀφθαλμοκόπους ἰδὼν, τινὰς δὲ τῶν χειρῶν ἀπονάρκωσεις ὑπομείναντας, ἄλλους δὲ σπασμῷ τῶν νεύρων συγκεκαμμένους»· —Ἰδού, ἡ γνησία τῆς καινῆς Ἑλλάδος Ἀριστοκρατία! Εἰς τοιούτους ἐπιτρόπους καὶ κηδεμόνας, εἰς τοιούτους εὐπάτριδας ὁ λαὸς ἐμπιστεύεται τὰ δικαιώματά του, εἰς τοιούτους ἀγωνιστὰς «ὑπὲρ πατρίδος καὶ τάφων καὶ Ἱερῶν ἐπιδιδόντας ἑαυτοὺς τοῖς καλλίστοις καὶ λαμπροτάτοις ἀγῶσιν», ἀφιεροῖ εἰς δόξαν καὶ μέγεθος αὐτοῦ πᾶσαν ἀγαθὴν ἐλπίδα. Ἱερὸς λόχος ἀθλητῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς καταδίκης καὶ φθόνων πάντοτε ὁ αὐτὸς ἄχρι τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἀναγεννήσεως! Ἀριστοκρατία ταπεινὴ καὶ ἀφανὴς καὶ ἀθέατος, οὐρανόθεν ἀποσταλεῖσα πρὸς ψυχαγωγίαν καὶ παιδαγωγίαν τοῦ γένους· ἀριστοκρατία ἀγαπητὴ, καὶ μόνη κατάλληλος εἰς λαὸν Κυρίου μὴ πνέοντα ἄλλας αὔρας πλὴν ἢ τὰς αὔρας τοῦ μέλλοντος!

Αὕτη λοιπὸν ἡ τροφὸς ἀνέθρεψε τὴν ἡμετέραν γενεὰν καὶ παρηγόρησεν αὐτὴν κατὰ τὸν σιδηροῦν αἰῶνα τῆς δουλείας. Ἐπ' αὐτῇ ἐφαρμόζονται θαυμασίως οἱ στίχοι τοῦ Ἡσιόδου·

«Ἀλλ' ἑκατὸν μὲν παῖς ἔτεα παρὰ μητέρι κέδνῃ
»Ἐτρέφετ' ἀτάλλων, μέγα νήπιος, ᾧ ἐνὶ οἴκῳ».

ΛΕ'.

Ἡ Τριαδικὴ Θεαρχία.

Πρῶτον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀπαντῶμεν καθ' ὁδὸν ἐν τῷ ἰχνηλατεῖν τὰ διαβήματα τοῦ χριστιανιζομένου Ἑλληνισμοῦ, ὑπάρχει τὸ μέγα καὶ λαμπρότατον καὶ πάνσοφον οἰκοδόμημα τῆς Τριαδικῆς Θεαρχίας. — Περὶ τὸν θεολογικὸν τοῦτον ἔξοχον τύπον,

ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους στρέφεται σύμπας ὁ ἱστορικὸς τοῦ μεσαιῶνος κόσμος, καθὼς οἱ πλανῆται ἐν τῷ ἡλιακῷ συστήματι. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ σημείῳ ἡ Ἑλλὰς γινώσκει ὅ,τι ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῇ, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῇ.

Ἡ ὀρθόδοξος Τριὰς εἶναι σφραγὶς καὶ δωρεὰ Πνεύματος, εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ζωῆς καὶ τῆς πορείας τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὸ ἀμετάθετον αὐτῆς ὁρίζεται ἥ τε πολιτεία καὶ σωτηρία, καὶ ἡ πρὸ αἰώνων ἐπαγγελθεῖσα παλιγγενεσία αὐτοῦ.

Οἱ Δυτικοὶ φιλόσοφοι μᾶς κατηγόρησαν ὅτι ἐπὶ τόσους καὶ τόσους αἰῶνας ἀξιοθρηνήτως ἐπησχολήθημεν ματαιοπονοῦντες περὶ τὰ τοιαῦτα. Πολιτικοὶ διάσημοι μᾶς ἐχλεύασαν ὅτι δῆθεν θεολογοῦντες, ἢ τὰ θεολογηθέντα μ εθ' ὑπερβολικῆς συντηρήσαντες πίστεως, ἀπωλέσαμεν πᾶσαν περὶ πατρίδος ἀγάπην, καὶ ἀπεπλανήθημεν εἰς κυκεῶνα φλυαριῶν. — Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ ἀντικειμένου ἵνα κατὰ δύναμιν ἀποδείξωμεν, ὅτι, πρῶτον μὲν ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος θεολογία ὑπερέχει πάσης φιλοσοφίας τοῦ αἰῶνος, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀτελῶς ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἐθεωρήθη· δεύτερον δὲ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον τῆς πατρίδος ἐμπεριέχεται ἐν αὐτῇ, καὶ δι' αὐτῆς φυλάσσεται, ὅθεν δικαίως καὶ καθηκόντως οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν ἐπὶ τόσους αἰῶνας διὰ τὴν ἀκεραιότητά της. — Οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐπιλαμβανόμεθα τῆς ὕλης εἰμὴ μόνον ὑπὸ τὴν ἱστοριονομικὴν αὐτῆς θεωρίαν, καὶ τόσον ἁπλῶς, ὅσον εἶναι δυνατὸν καὶ συγκεχωρημένον νὰ εἴπῃ τις καὶ νὰ ἐννοήσῃ τὰ θεῖα ταῦτα καὶ δυσερμήνευτα πραγματευόμενος. Λέγομεν τοίνυν ὅτι τὸ δογματικὸν μέρος σεβόμεθα πληρέστατα· εἴπερ κατά τι ἁμαρτήσομεν ἀκουσίως, εἴμεθα πρόθυμοι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐπανόρθωσιν. Δυνατὸν νὰ σφάλωμεν. — Καὶ τίς δὲν σφάλλει; Ἀλλὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν διεξερχόμενοι, διακηρύττομεν πρῶτοι τὸ «εἰς οἰωνὸς »ἄριστος, περὶ δόγματος ἀμύνεσθαι». Ὁ ἐπιχειρῶν τὴν ἔρευναν τοιούτου μυστηρίου, ὀφείλει μὰ τὴν ἀλήθειαν νὰ ἐκφωνήσῃ προηγουμένως «τὸ πνεῦμα σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ». — Μία καὶ μόνη, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἔμελλε νὰ ἦναι ἡ θρησκεία

τοῦ πολιτισμοῦ, θρησκεία τῆς ἱστοριονομίας, καὶ πάσης φιλοσοφίας ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀναμορφώσεως· ὤφειλε δὲ αὕτη νὰ ἦναι ἡ Θρησκεία τῆς Ἀγάπης. Κατὰ διαστολὴν ἄλλων, ὅσαι φαίνονται μᾶλλον δημιουργήματα τούτου μερικῶς ἢ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, δοξασίαι φιλοσοφικαὶ, ἀτομικὰ δόγματα τῆς ἐποχῆς ταύτης ἢ ἐκείνης, αὕτη ἡ θρησκεία ὤφειλε νὰ διαδειχθῇ ὥσπερ εὐχὴ ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, νόμος καθολικῆς κοινωνίας, σύνδεσμος ἀποκεκαλυμμένης ἑνώσεως. — Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν βρύει φυσικῶς καὶ αὐθορμήτως ἐκ τῆς καρδίας ἁπάντων, ἔνθα ἑδρεύει ἡ τῆς ἀγάπης ἑλκυστικὴ δύναμις, ὡς προϊὸν ζωῆς, καὶ ἀπόρροια πολιτικῆς συμφωνίας. Ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς συνειδήσεως, ἐπὶ τοῦ κέντρου τούτου καὶ κοινοῦ στοιχείου τῆς λογικῆς πλάσεως, στηρίζεται ἐπίσης ἐπὶ τοῦ *ἑνὸς* ὡς καὶ ἐπὶ τῶν *πολλῶν*, συγκαταδέει τὸ ἄτομον μὲ τὴν ὁμάδα, τὰς ὁμάδας μὲ τὰς ἐθνικότητας, καὶ ἀποτελῶν ἠθικὴν παναρμονίαν, παράγει τὸν καθολικὸν ἐξευγενισμόν. — Ἵνα τι ὁ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀπολυτρώσεως εἰσερχόμενος χριστιανὸς εἰσέρχεται ὡς εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως; Διότι ἐκεῖσε συνηρμοσμένα θαυμασίως εὑρίσκει πανθ' ὅσα ἀγαπᾷ ἡ καρδία του καὶ διαλογίζεται ὁ νοῦς του· καὶ φίλην οἰκίαν δηλ. καὶ πόλιν, καὶ ἔθνος, καὶ ἀνθρωπότητα, καὶ παγκοσμίαν κτίσιν, καὶ Θεόν.

Καὶ τῳόντι, αὕτη ἡ κλίμαξ τῆς λογικῆς πλάσεως, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἀτόμου καὶ ἀναβαίνει μέχρις Οὐρανῶν, συμπεριλαμβάνουσα πάντα γενικῶς τὰ *ποιήματα*, καὶ διὰ τούτων διερμηνεύουσα καὶ ἐπεξηγοῦσα τὰς ἰδιότητας τοῦ *ποιητοῦ*, αὕτη ὑπάρχει ἡ ὑψηλὴ ἐπιστήμη τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκείας, ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, τὴν ὁποίαν οἱ θεόπνευστοι Φιλόσοφοι τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ κατωνόμασαν Θεολογίαν, βασίζοντες αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, τοῦ λέγοντος, ὅτι «τὰ ἀόρατα »τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθο»ρᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ Θειότης».

Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστήμην ἐκύρωνεν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ σκοπὸς τῆς θείας ἐνσαρκώσεως. Ἡ ἔλευσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν

γῆν ἐτέλει τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ὁ Ἰησοῦς εὐαγγελίζων τὴν διὰ μέσου τῆς ἀγάπης συγκροτουμένην ἑνότητα τῶν ἀτόμων, ἀνήγγειλε τὴν ἐσομένην καθολικὴν ἑνότητα κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ὑπερουρανίου θείας ἑνότητος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ποικιλία τῶν ποιημάτων, ἥτις θρησκευτικῶς μὲν, κατὰ τὰς πολυθεϊκὰς καὶ πανθεϊκὰς δοξασίας, ἦτον ἡ θεοποιημένη ποικιλία, ἠθικῶς δὲ καὶ πολιτικῶς ἦτον ἡ ἀνισότης, ὁ πόλεμος, τὰ προνόμοια καὶ πάντα τὰ λοιπὰ κοινωνικὰ ἐλαττώματα, ἀπὸ τῆς στιγμῆς, λέγομεν ταύτης, ἡ ποικιλία συγχωνεύεται ἐν τῇ ἑνότητι τοῦ Κτίστου, καὶ μολονότι κατὰ χρόνον καὶ τόπον δὲν παύει οὖσα ποικιλία, ὅμως πρὸς τοῦτον ὀφθαλμοφανῶς πορεύεται καὶ ἀποδίδεται τὸν σκοπὸν, καὶ πρὸς τοῦτον ἐπὶ μᾶλλον ῥέπει. — Ὁ λόγος λοιπὸν τῆς τῶν ἁπάντων ἑνότητος καὶ ἑνώσεως προκύπτει ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος τῆς Ἐνανθρωπήσεως. Ἡ εὐταξία, καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ σύμπαντος ἦσαν ἀποκεκαλυμμέναι.

Ἆρα τὸ δόγμα τοῦ Εὐαγγελίου περὶ μιᾶς καὶ Τριαδικῆς Θεότητος συμπεριέχει ἅπαν τὸ σύστημα τοῦ κόσμου. Ἀγγέλλει ὅτι ὁ Θεὸς ὁ κτίσας τὸν κόσμον, ἑλκύει διηνεκῶς τὸν κόσμον πρὸς ἑαυτόν· ὅτι ὁ Ποιητὴς εἶναι ἀχώριστος καὶ ἀδιαίρετος τοῦ Ποιήματος, καθάπερ τὸ Ποίημα εἶναι ἀχώριστον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ Ποιητοῦ· ὅτι εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου ἡ ποικιλία τῆς Πλάσεως καὶ ἡ ἑνότης τοῦ Πλάστου συναποτελοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό. Τέλος πάντων, ὅτι διὰ τῶν ἀνεξιχνιάστων, μεταξὺ Ποιήματος καὶ Ποιητοῦ σχέσεων τούτων, καθὼς προσέτι βοηθείᾳ τῆς μυστηριώδους ἑλκτικῆς δυνάμεως, ἥτις συναρμολογεῖ τὰς ἀκτίνας πάσας τῆς φύσεως πρὸς τὸ αὐτὸ ἀρχικὸν καὶ τελικὸν κέντρον, μέλλει ποτὲ ἡ κοσμικὴ ἀτελειότης νὰ ἐλλιμενισθῇ εἰς τὰς αἰωνίους ἀγκάλας τῆς θείας τελειότητος, ἤ, εἰς ἄλλας λέξεις, μέλλει ἡ ποικιλία νὰ ἐκλείψῃ παντελῶς.

Ταῦτα μὲν ἐν ἀφῃρημένῳ. Κατὰ δὲ τὴν θρησκευτικὴν τῶν ἀνθρώπων ἱστορίαν, ἡ Ἁγία Τριὰς σημειοῖ τὰ τρία ἐφεξῆς στάδια τῆς ἱστορικῆς παιδαγωγίας·

Ἐν τῷ πρώτῳ, ἐξουσιάζει ὁ Πατὴρ διὰ τῆς ἀναποκαλύπτου δυ-

νάμεως αὐτοῦ, διόπερ ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν πιστῶν τυφλὴν ὑποταγήν. Ὁ Πλάστης ἀπέχει τῶν πλασμάτων καὶ διαμένει αὐτοῖς ἀφανέρωτος, δὲν λαλεῖ πλὴν εἰμὴ ἐν καιομένῃ βάτῳ καὶ ἐν νεφέλῃ. Ἀντὶ τοῦ Λόγου τῆς θείας ἐξουσίας, ἀντὶ τῆς ἱστορικῆς λογικότητος, ἐπικρατεῖ τὸ αὐθαίρετον τῆς Ἀνάγκης.

Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον στάδιον ἡ θεότης καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῆς ἀποκαλύπτονται· πλὴν ἕνεκα τῆς λογικῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἐξουσία μεταβάλλεται εἰς Χάριτα· ὁ Νόμος γίνεται Λόγος· τὸ δὲ δόγμα τῆς Ἀνάγκης διασκεδάζεται. Βασιλεύει ἡ Ἀγάπη, αὕτη ἡ συναίσθησις τῆς τελουμένης ἑνώσεως. Τότε ὁ ἄνθρωπος γινώσκει τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ διὰ τῆς γνώσεως τούτου τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἰδανικοῦ συναισθάνεται καὶ γινώσκει τὸ τέρμα αὐτοῦ.

Τὸ τρίτον στάδιον διευθύνει ἡ Σοφία, τοὐτέστιν ἡ τῶν ἁπάντων τελειότης· ἐν τούτῳ θεμελιοῦται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μεταξὺ ἀνθρώπων. Ἄνθρωπος καὶ Θεὸς συνῳκειώθησαν. — Τὴν μέλλουσαν ταύτην καὶ γενικὴν ἕνωσιν οὐχὶ αἰνιγματωδῶς ἀλλὰ σαφῶς ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Ἰησοῦ προφητεύει εἰς τὴν βίβλον τῆς Ἀποκαλύψεως διδάσκων ὅτι «ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός· ὅτι φανήσεται οὐρανὸς καινὸς καὶ γῆ καινή· ὅτι ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν». Ταῦτα δὲ ὁπόταν «*ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ ἁγία, ἡ τετράγωνος, ἡ μὴ ἔχουσα χρείαν ἡλίου καὶ σελήνης, ἡ Ἱερουσαλὴμ καταβῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.*»

Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐκλάμπει διαφαινόμενον τῆς Ἁγίας Τριάδος τὸ μυστήριον, ἡ ἀρχέγονος αὕτη καὶ πρωτότυπος παράδοσις τῆς Πλάσεως, μολοντοῦτο δὲν εἶναι ἐνταῦθα δεδογματισμένον, δὲν ἀνακύπτει καθαρὸν καὶ σαφὲς, ὡς εἰκὸς, διὰ τὸν φωτισμὸν τῆς διανοίας, καὶ τὴν τῆς ἱστορίας ἔλλογον διερμήνευσιν.

Πότε λοιπὸν ἐδογματίσθη τακτικῶς καὶ ἐφιλοσοφήθη; Πότε ἐγένετο φανέρωσις θρησκευτικὴ πλήρης, λίθος ἀκρογωνιαῖος τῆς

καθόλου Σοφίας, βάσις καὶ στήριγμα τῶν θεολογικῶν διδαγμάτων;

Ἀναμφίλεκτον ὅτι τότε, ὅτε εἰς τὴν θρησκείαν τῆς *δυνάμεως τῆς ἀγάπης* καὶ τῆς *σοφίας* τῶν τριῶν ἀνωτέρω σταδίων τῆς πανανθρώπου παιδεύσεως, ἐξελέχθη πρωτάγγελος ὁ φιλόσοφος καὶ καθολικὸς τῆς Ἑλλάδος νοῦς. Μετὰ τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτικῆς πατρίδος ἐπὶ Ῥωμαίων, οἱ Ἕλληνες ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς θεοκινήτου δυνάμεως ἐκείνης, ἥτις ἔσπρωχνεν αὐτοὺς ἔκπαλαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως, οἱ Ἕλληνες, λέγομεν, τοῦ πρώτου αἰῶνος συνεκατέβαλον εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν διάχυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν ἔρανον πάσης τῆς αὐτῶν γνώσεως, πάντα τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ δωρήματα τῆς φύσεώς των καὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ἡ φιλοσοφία, ἡ πολιτικὴ, ἡ ποίησις, ἡ καλλιτεχνία, ἡ ῥητορικὴ, καὶ ὅλη ἡ ἄϋλος ἐκείνου τοῦ χρόνου πατρὶς, ὅλη συναπετέθη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἑνότητος, ὡς ἀναίμακτον ὁλοκαύτωμα, καὶ θησαυρὸς εἰς σωτηρίαν ὡρισμένος. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βωμοῦ ἀφιερώθησαν ἡ ἐθνικὴ Λυρικὴ καὶ ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ Ἑποποιΐα, ταῦτα τὰ ἀγαπητὰ τοῦ πρώην πολιτισμοῦ καλλωπίσματα· ἐπ' αὐτοῦ κατετέθησαν αἱ ἐλπίδες, τὰ αἰσθήματα, καὶ πᾶσα ἡ τιμαλφὴς τῆς καρδίας περιουσία. Ὁ Χριστιανικὸς λοιπὸν κόσμος, δὲν παύομεν ἐπαναλαμβάνοντες, ἐγένετο προΐμως ἐν τῇ πατρίδι τῆς διανοίας, πατρὶς καὶ κόσμος Ἑλληνικός.

Ἰδοὺ πῶς μορφοῦται κατὰ φυσικὸν τρόπον ἡ Θεολογία, αὕτη ἡ Ἱεροφιλοσοφία τοῦ Εὐαγγελίου. Μετ' ὀλίγον οἱ σοφισταὶ τῶν Ἀθηνῶν, θείᾳ κλήσει, γίνονται θείας σοφίας διδάσκαλοι· οἱ δὲ μαθηταὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, γινόμενοι ῥήτορες ἀμίμητοι, θέλουσι διδάξει ἐν συνόδοις τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλ' ἐὰν τὸ μυστήριον τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἀνεξαρτήτως ἔτι τῶν γραφικῶν μαρτυριῶν, ἐμπεριεῖχε τὸν σπόρον τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι ἄραγε παράδοξον ὅτι οἱ περιθάλψαντες, παραδεχθέντες, καὶ διασαλπίσαντες πρῶτοι τὸ Εὐαγγέλιον ἕλληνες φιλόσοφοι πε-

ρησχολήθησαν ἰδιαιτέρως περὶ τὴν διευκρίνησιν καὶ διαδογμάτισιν τῆς τριαδικῆς Θεαρχίας;

Οὗτοι οἱ Πατέρες, κάλλιον ἡμῶν ἐγνώρισαν, δι' ἐπιφοιτήσεως ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἄπειρον καὶ ἀπαραίτητον ἀνάγκην τοῦ νὰ θεολογήσωσιν ἅπαξ ἀμεταθέτως καὶ ἀμεταβλήτως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γραφῶν τὸν ὑπερφιλόσοφον καὶ αἰώνιον τύπον ἐκεῖνον τῆς Τριάδος, ἥτις μετὰ πολλὰς καὶ πολλὰς γενεὰς ὤφειλε νὰ φωταγωγήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὴ καὶ μόνη ὑπάρχει ἀληθινὸς οἶκος Θεοῦ, καταγώγιον καὶ θησαυροφυλάκιον ἐπιστήμης ἀφιλονεικήτου, σύμβολον ἅμα τε καὶ πυξὶς τῆς ἀνθρωπίνου μελλούσης ἐντελείας.

Ὅτι δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ συμπεριληφθῇ ἡ συγκεκριμμένη οὐσία τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἀφῃρημένῃ καὶ μεταφυσικῇ οὐσίᾳ τῆς Θεότητος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ χρησιμεύῃ ὁ τριαδικὸς τύπος ὥσπερ κλεὶς μοναδικὴ καθολικότητος, δι' ἧς τὰ πάντα, νοερά τε καὶ νοητὰ, ἔντε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει νὰ διεξηγῶνται, ἐὰν ὅμως τὸ πνεῦμα μετὰ τῆς προσηκούσης χάριτος ἐν τῇ ἐρεύνῃ προσέρχηται, τοῦτο τρανῶς ἀποδεικνύεται διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν πρώτων Θεολόγων.

Διατί, λέγει ὁ σοφὸς Διονύσιος, θεολογοῦμεν ὑμνοῦντες ἱερῶς τὴν Θεαρχίαν τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος; Διότι ἡ Θεαρχία ΖΩΗ ἐστί· διότι βλέπομεν ἐν αὐτῇ ὡς εἰς μονάδα καὶ ἑνάδα, τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν ἑνότητα τῆς ὑπερφυοῦς ἀμερίας, «ἐξ ἧς, ὡς ἑνοποιοῦ »δυνάμεως, ἑνιζόμεθα, καὶ τῶν μεριστῶν ἡμῶν ἑτεροτήτων ὑπερ»κοσμίων συμπτυσσομένων, εἰς θεοειδῆ μονάδα συναγόμεθα, καὶ »θεομίλητον ἕνωσιν»· δεύτερον δὲ, διότι, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἱστοροῦμεν τὴν ἔκρηξιν τῆς ὑπερουσίου καὶ ἀπείρου γονιμότητος, ὡς εἰς Τριάδα «ἐξ ἧς πᾶσα πατριὰ ἐν Οὐρανῷ ἐστί τε καὶ »ὀνομάζεται».—Ἀλλὰ, προστίθησιν, ἐνῷ ὑμνοῦμεν τὴν θεότητα, ὡς μονάδα καὶ Τριάδα, ἀληθῶς οὐδὲ μονὰς ὑπάρχει οὐδὲ Τριὰς «ἢ πρὸς ἡμῶν, ἢ ἄλλου τινος τῶν ὄντων διεγνωσμένην».

Πρὸς διασάφησιν δὲ τῆς πανσόφου ταύτης θεολογήσεως τῆς Ἱστορίας, ἥτις ἀριδήλως αἰνίττεται καὶ δογματίζει τὰς Ἱστο-

ριονομικὰς μεταξὺ Πλάστου καὶ πλασμάτων σχέσεις, καὶ τὰς συνιδιότητας αὐτῶν, πρὸς ἀνασκεύασιν τῆς ἐσφαλμένης τῶν Δυτικῶν γνώμης, ὅτι ἡ χριστιανικὴ Θεολογία περὶ κενὰ καὶ μάταια ἐπιχειρήματα καταγίνεται, καὶ ὅλως ἄσχετα πρὸς τὴν ἱστορίαν, ὁ Θεῖος οὗτος Πατὴρ συνάπτει τὴν ἑπομένην πολύτιμον ἔκθεσιν.

«Ἐπὶ τῆς ἑνώσεως, λέγει, τῆς θείας, ἤτοι τῆς ὑπερουσιότητος, ἡνωμένον ἐστὶ τῇ ἑναρχικῇ Τριάδι, καὶ κοινὸν ἡ Ὑπερούσιος ὕπαρξις, ἡ Ὑπέρθεος Θεότης, ἡ Ὑπεράγαθος ἀγαθότης, ἡ ὑπὲρ ἑναρχία ἑνότης, τὸ ἄφθεγκτον, τὸ πολύφωνον· ἡ ἀγνωσία, τὸ παννόητον· ἡ πάντων θέσις, ἡ πάντων ἀφαίρεσις, ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν ἑναρχικῶν ὑποστάσεων μονὴ καὶ ἵδρυσις, ὁλικῶς ὑπερηνωμένη, καθάπερ φῶτα λαμπτήρων, ἐν αἰσθητοῖς καὶ οἰκείοις παραδείγμασιν, ὄντων ἐν οἴκῳ ἑνί. Καὶ ὅλα γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὅλοις ἐστὶ καὶ ἀκριβῆ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἰδικῶς ὑφισταμένην ἔχει διάκρισιν, ἡνωμένα τῇ διακρίσει, καὶ τῇ ἑνώσει διακεκριμένα. Καὶ γοῦν ὁρῶμεν, ἐν οἴκῳ πολλῶν ἑνόντων λαμπτήρων, πρὸς ἕν τι φῶς ἑνούμενα τὰ πάντων φῶτα καὶ μίαν αἴγλην ἀδιάκριτον ἀναλάμποντα, καὶ οὐκ ἄν τις, ὡς οἶμαι, δύναιτο τὸ τοῦδε τοῦ λαμπτῆρος φῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ πάντα τὰ φῶτα περιέχοντος ἀέρος διακρῖναι, καὶ ἰδεῖν ἄνευ θατέρου θάτερον, ὅλων ἐν ὅλοις ἀμιγῶς συγκεκραμμένων. Ἀλλὰ καὶ εἰ τὸν ἕνα τις πυρσὸν ὑπεξάγοι τοῦ δωματίου, συνεξελεύσεται καὶ τὸ οἰκεῖον ἅπαν φῶς, οὐδὲν τι τῶν ἑτέρων φώτων ἑαυτὸ συνεπισπάμενον, ἢ τὸ ἑαυτοῦ τοῖς ἑτέροις καταλιπόν·» — Προσεπεξηγῶν δὲ σαφέστερον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ἀμιγὴς αὕτη ἕνωσις δὲν εἶναι μόνον ὑπεριστορικὴ καὶ ὑπερφυὴς, ἀλλ' ἐξίσου ἱστορικὴ καὶ φυσικὴ, διότι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ σώματα «καὶ ἐν ψυχαῖς αὐταῖς καὶ ἐν αὐτοῖς νοῖς,» παρατηρεῖ παρακατιὼν, ὅτι γίνεται τοῦτο «τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μετέχοντος τῆς φύσεως τῶν θεοειδῶν καὶ ὑπερουρανίων φώτων, ἐν οἷς ἡ ἕνωσις τελεῖται διακεκριμένως.» Τὴν δὲ θεωρίαν ἐπιβεβαιοῖ ὁ Νύσσης θεολογῶν ὅτι, «ἀνάγκη πᾶσα κατάλληλον εἶναι πιστεύειν τῇ φύσει τῶν λόγων, ὡς καὶ τὰ ἄλ-

λα πάντα· καὶ γὰρ *δύναμίς τις* καὶ *ζωὴ* καὶ *Σοφία*, περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται.... Ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴ, καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ φύσις, διὰ τοῦτο ἀνυπόστατος ἡ δύναμις, ὠκύμορος ἡμῶν ἡ ζωὴ, ἀπαγὴς ὁ λόγος· ἀλλ' ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀεὶ ἑστῶσα φύσις ἀΐδιον ἔχει καὶ ὑφεστῶτα τὸν λόγον.»

Σαφέστερον δὲ διευκρινεῖ τοῦ ὑπεραγίου Τριαδικοῦ τύπου τὴν ἐφαρμογὴν ἐπὶ πάντων ἀδιακρίτως τῶν ἀντικειμένων, ἰδίως δ' ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ὁ πολὺς τὴν Θείαν καὶ ἀνθρωπίνην σοφίαν ἀθάνατος Ἀθανάσιος, ὅς περ, φιλοσοφῶν περὶ τὰ ὕψιστα ταῦτα μυστήρια, μᾶς δίδει προδήλως νὰ καταλάβωμεν ὅτι ἡ τῶν τριῶν ἐκείνων λαμπτήρων ἀμιγὴς ἕνωσις αἰνίττεται τὴν εἰς τὴν ἀμιγῆ ἕνωσιν πασῶν τῶν ψυχῶν ἐνευρισκομένην τελειότητα, ἤ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅτι, ὁπόταν κατὰ τὸν ἀΐδιον καὶ θεοδίδακτον ἐκεῖνον τύπον συνεκλάμψωσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πνεύματος αἴγλῃ πᾶσαι τῶν Χριστιανῶν αἱ ψυχαὶ, τότε ἐλεύσεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· καθότι, λέγει, κατὰ τὰς Θείας Γραφὰς «οὐκέτι »Πέτρος, ἢ Παῦλος, ἢ Τιμόθεος τρεῖς ἄνθρωποι, ἀλλ' εἷς καὶ »μόνος· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔνι ἄρσεν ἢ θῆλυ, οὐκ ἔνι Ἕλ»λην καὶ Ἰουδαῖος, οὐκ ἔνι δοῦλος καὶ ἐλεύθερος· ἀλλ' οἱ πάντες »ἐν Χριστῷ ΕΝ ΕΣΜΕΝ». — Οὐδὲ σημαίνει τὸ παραμικρὸν ὅτι ἡ ἀτέλεια, καὶ ἀμάθεια, καὶ ἀσέβεια τοῦ αἰῶνος τούτου κρίνουσιν ἀδύνατον, ἀνύπαρκτον, ἀπραγματοποίητον τὴν ΕΝΩΣΙΝ ταύτην· οὐχ ἧττον διατελεῖ *αὕτη ὂν ὑπαρκτὸν* ἐν τῇ διανοίᾳ τῆς Θεότητος καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· οἱ ἐθελοτυφλώττοντες ἀνοιξάτωσαν τοὺς λογικοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ βλέψωσιν αὐτήν· «καὶ »γὰρ πολλαὶ μὲν εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις· εἷς δὲ ἐν »Κυρίῳ ἄνθρωπος, μίαν ψυχὴν ἔχων, καὶ μίαν καρδίαν».

Παραλείπομεν, συντομίας χάριν, πλείστας καὶ λαμπροτάτας ἄλλας μαρτυρίας τῶν Πατέρων ἐπὶ μᾶλλον προσδεικνυούσας ὅτι, ὁ τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος θεολογικὸς τύπος εἶχε τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων φαινομένων, ὥσπερ σφραγὶς ἰσότυπος καὶ κλεὶς διαφωτίσεως, καὶ λόγος τῆς παγκοσμίου σοφίας. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, μαρτυριῶν ἡ

μεγάλη ἀλήθεια διαδεικνύεται, αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἐκλάμπουσα. Αἱ γὰρ τρεῖς ὑποστάσεις, ἢ διὰ νὰ χρασθῶμεν μᾶλλον φράσει κοσμικῇ, οἱ τρεῖς ὅροι τῆς θεολογικῆς Τριάδος, ἐν τῇ ἀπείρῳ ἁπλότητι τῆς αὐτῶν δογματίσεως, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἁπλότητι, ἥτις ὑπερβαίνει πᾶσαν ἄλλην ὑπὸ γηγενῶν διανενοημένην φιλόσοφον ἁπλότητα, προφανῶς συγκροτοῦσι τὸν γνώμονα, δι' οὗ λογικῶς τε καὶ ἱστοριονομικῶς καὶ πεφωτισμένως δύνανται νὰ καταδειχθῶσι τὰ ὑψηλότερα μεταφυσικὰ ζητήματα, νὰ διαλυθῶσιν ἅπαντα τὰ μυστήρια, καὶ διερμηνευθῶσι τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῆς δημιουργίας. Διότι βάσις τούτου τοῦ παναγίου τύπου ὑπάρχει ἡ παγκόσμιος κτίσις ἐν τῇ προοδευτικῇ αὐτῆς πορείᾳ πρὸς τὸν ἕνα Θεόν. Ὄργανα δὲ τοῦ αὐτοφωτισμοῦ της καὶ τῆς βαθμιαίας ἀποκαλύψεως, πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ὑπάρχει ὁ λόγος, δηλ. τὸ ὑπερέξοχον προϊὸν τῶν ἠθικῶν καὶ φυσικῶν ἀνακαλύψεων.

Θέλει λοιπὸν φανῇ παράδοξον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς, ἀφοῦ ἅπαξ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου καὶ καθολικοῦ πνεύματος ἐδογμάτισε τὸν ἀΐδιον τοῦτον κανόνα, καὶ διὰ τῆς μεγαλονοίας τῶν τέκνων της ἐστερέωσεν αὐτὸν διὰ παντὸς, διασώσασα αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τῆς αἱρέσεως, καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὰς οὐχ ἧττον δολίας τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ ῥαδιουργίας, ἀφοῦ θεοπρεπῶς καὶ θεοσόφως ἐῤῥύθμισε τὸν ἀνώτατον τοῦτον τῆς καθόλου σοφίας θεσμὸν, ὅτι μετέπειτα πρὸς αὐτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι προσηλώθη, καὶ ὑπὲρ τῆς διαφυλάξεως αὐτοῦ τραυματιζομένη καὶ λυποψυχοῦσα ἐπὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας, προεκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον; Ὄχι· ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτοκηρύττεται σημαιοφόρος τοῦ μέλλοντος πολιτισμοῦ. Ἕκαστος ὅρος τοῦ Κανόνος τούτου δὲν ἦτον ἄραγε οἰκεῖον αὐτῆς αἷμα καὶ σὰρξ, ὅρος μὲν ἀπαραίτητος καὶ ἀναπαλλοτρίωτος τῆς πρόσθεν εὐκλείας της, τῆς δὲ μελλούσης αὐτῆς παλιγγενεσίας ἀῤῥαβών; Δὲν ἐμπεριείχετο ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματός της ἅπας ὁ πλοῦτος; ἡ ἐξάστραψις τῆς ἡγιασμένης ἄρτι διανοίας της; Δὲν ἦτον ἐκεῖνο τὸ Σύνταγμα, τρόπον τινὰ, τοῦ συνόλου βίου της, ἐν ᾧ ἐνδιελαμβάνετο καὶ ἱστορία, καὶ πο-

λιτικὴ, καὶ πατρὶς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πνευματικά τε καὶ κοσμικὰ ἀγαθά; — Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπέφερε μετὰ καρτερίας ἡρωϊκοτάτης καὶ μετὰ μοναδικῆς εἰς τὸν κόσμον μεγαλοψυχίας μυρία καὶ μυρία δεινὰ ὑπὸ βαρβάρων καὶ πεπολισμένων, ἔν τε Δύσει καὶ Ἀνατολῇ, ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τούτου τοῦ ἱεροῦ συμβόλου· ἐὰν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν Λατίνων, ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Ὀθωμανῶν δὲν ἐνεκαρτέρει, καὶ μετὰ ζήλου διαπύρου ἀήττητος δὲν ἐπέμενεν εἰς ταύτην τὴν παράδοσιν, ἥτις ἐνεφύλαττεν ἐν τῷ μυστηρίῳ αὐτῆς ὅλην ὁμοῦ τὴν δέσμην τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων· ἐὰν ἐπὶ τέλους πρὸς συντήρησιν τοῦδε τοῦ παναγίου Συντάγματος τῆς ἀνθρωπότητος ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι, τῷ ἀθώῳ αἵματι παίδων ὀρφανῶν καὶ γυναικῶν, δὲν ἐσφράγιζε τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τὸ σέβας πρὸς τὸ παρελθὸν, ἡ Ἑλλὰς; ἐρωτῶμεν, ἄραγε ἤθελεν εἶσθαι σήμερον Ἑλλάς;

Ἀναντιῤῥήτως, ἡ πρὸς τὸ παρελθὸν πίστις, τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν γνωρισμάτων, ἅπερ ἰδιαζόντως τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν χαρακτηρίζουσι. Τὰ ἄλλα ἔθνη ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὴν καινοτομίαν, διότι οὐδὲν ἔχουσιν ἐν ταῖς καινοτομίαις νὰ χάσωσιν, ἔχουσι δ' ἐνδεχομένως νὰ κερδήσωσι πολύ. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως, ὅταν βαλίζῃ δόξης ὁδὸν καὶ μεγαλείου, ὅταν ἑτοιμάζηται νὰ μεταβῇ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μορφὴν, τρέπεται εἰς σοβαρότητα καὶ κατήφειαν, σκυθρωπάζει, τὸ γλαφυρόν της πρόσωπον συννεφοῦται, μισεῖ τὴν καινοτομίαν, φεύγει τὰ παρόντα, καὶ παλινδρομεῖ πρὸς τὰς πηγὰς τῆς ἀρχαιότητος, πρὸς τὰς παραδόσεις της. Αἱ παραδόσεις, τὸ παρελθὸν, ἡ ἀρχαιότης, ἰδοὺ ἡ ὁπλοθήκη της· ἐνταῦθα ἡ ἀθάνατος προσφεύγει ὁσάκις θάνατος ἢ κίνδυνος ἐπαπειλῶσιν αὐτὴν, καὶ ἐνταῦθα διασώζεται. Ὅσῳ γὰρ πλέον τὸ πνεῦμα σεβάζεται τὴν ἀρχαιότητα, τοσούτῳ μᾶλλον μακροβιώτερον.

ΛΣ'.

Ἡ Εὐχαριστία.

Ἡ σοφία τοῦ Εὐαγγελίου ἐξήστραψεν, ἡ δὲ ποίησις σὺν τῇ

φιλοσοφία ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐν τοῖς κοσμικοῖς. Τώρα τὸ ἠθικὸν ἰδανικὸν ἐγένετο κλῆρος ὅλων γενικῶς τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, δὲν εἶναι πλέον κληρονομία καὶ προνόμιον τῆς δε ἢ ἐκείνης τῆς τάξεως· ἡ στιχουργία παύει τὰς πρωτοτύπους ἐμπνεύσεις της, λαμβάνει δὲ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀληθείας ὁ πεζὸς λόγος, ὁ Πηγασσὸς οὗτος τῆς κοινότητος, τοῦ ὄχλου, τοῦ λαοῦ. Εἰς πεζὸν λόγον ἐγράφη καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ βιβλίον τῶν ὁμάδων· πεζῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς· πεζοὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι τούτου περιεπλανήθησαν ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, λοιδορούμενοι καὶ εὐλογοῦντες, διωκόμενοι καὶ ἀνεχόμενοι, πάντοτε δὲ κηρύττοντες καὶ πανταχοῦ διασαλπίζοντες, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ναός ἐστιν ἅγιος Θεοῦ, ὅτι πνεῦμα Κυρίου ἐν αὐτῇ, ὅτι πᾶσα ἄλλη σοφία ἑτερόδοξος ταύτῃ, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ.

Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη ὁ Χριστιανισμὸς, ὅτι τὴν σοφίαν τῆς μερικότητος ὕψωσεν εἰς τὸν ὑπέρτατον τῆς καθολικότητος ὅρον, στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ μιᾶς ἁπλουστάτης ἰδέας, ἐφ' ἑνὸς μόνου καρδίας παλμοῦ· ὤφειλε προσέτι, κατὰ τὴν βαθμολογίαν καὶ οἰκονομίαν, ἣν ὁ Πατὴρ προέταξεν εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἐθνῶν, νὰ ἰδιοποιηθῇ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς καλλιτεχνίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν ποίησιν, τό δε τὸ δραστήριον τῶν ὁμάδων κίνητρον. Τὸ Δρᾶμα, καθὸ γέννημα δόξης καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἔξοχον πνεύματος δημοκρατικοῦ προϊὸν, τὸ δρᾶμα μὲ τὴν συγκινητικὴν τριλογίαν του, μὲ τὴν μυστηριώδη του θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀκολουθίαν, μὲ τὰ σοβαρά του πάθη, μὲ τὰ μέλανά του χρώματα, μὲ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ καταστροφὴν ἐμπεριεῖχε τὸν σπόρον τῆς ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ διαπλάσεως. Ἀλλὰ τὸ δρᾶμα τῶν Ἀθηνῶν, ὅσον καὶ ἂν ἦτο τραγικὸν καὶ φιλεύσπλαγχνον, ὅσον καὶ ἂν ἐπεκαλεῖτο διὰ τοῦ θεοῦ *Ἐλέους* τὴν ἄμεσον τῆς Θείας Προνοίας μεσολάβησιν, ὅμως τὸ δρᾶμα τοῦτο προσηρμόζετο μόνον ἐπὶ στενῆς τινος κοινωνικῆς περιφερείας, ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς· ἡ δὲ νῦν Ἑλλὰς, ἀντιστρόφως τῆς πρώην, εἶναι ἤδη ἑστία καὶ πατρὶς, καὶ καρδίων πάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ Δρᾶμα λοιπὸν, ὅπως ἐφαρμοσθῇ καταλλήλως ἐπὶ τῆς ἀπεράντου πνευματικῆς πολιτείας, ὤφειλε

νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὑψηλὴν καὶ ὡραίαν περιστροφὴν τῆς παγκοσμίου δράσεως καὶ ἁρμονίας, περισσοφὴν ἀσυγκρίτως μεγαλητέραν τῆς πρόσθεν· ὤφειλε νὰ ἐκτυλίξῃ καὶ ἱερογραφήσῃ ὑπὸ εἰκονικὰς, καὶ ἀλληγορικὰς, καὶ συμβολικὰς περιπετείας τὸ αἰνιγματῶδες τῆς ἁγίας Τριάδος σύμπλεγμα, τὴν πεμπτουσίαν ταύτην, ὡς εἰπεῖν, τῆς δημιουργίας, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο τοῦ ἰδανικοῦ· ὤφειλε δὲ νὰ διασημάνῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πιστῶν ὡς ἐπιδεκτικὸν διαλύσεως τὸ τρομερὸν ἐκεῖνο μυστήριον τῆς Οἰκονομίας, περὶ ὃ τοσοῦτον εἶχον ἀκάρπως ἀσχοληθῆ ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Τέχνη.

Ἡ Ὀρθόδοξος Εὐχαριστία λοιπὸν εἶναι ἡ τοῦ θεοπρεποῦς τούτου Δράματος θεοφανὴς παράστασις· ποίησις ἀπέχουσα τόσον τῆς προτέρας κοσμικῆς, ὅσον ἀπέχουσιν Ἀνατολαὶ ἀπὸ Δυσμῶν, τὸ μέρος ἀπὸ τοῦ ὅλου, τὸ ἀκατάρτιστον ἀπὸ τοῦ τελείου. — Πρὸς μὲν τοὺς εὐσεβῶς ἐρευνῶντας, θησαυρὸς εὐκαταλήπτων σχημάτων, δίδαγμα δὲ πανάριστον καὶ πανθαύμαστον ἱστορίας, κειμήλιον σοφίας, θησαυρὸς ἀνακαλύψεων! Λαμπρὰ ἐποποιΐα, ἐν ᾗ συμβολικῶς ἐκτυποῦται ἡ πορεία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ πρόοδος, ἀνεξαρτήτως χρόνου καὶ τόπου· ἐν ᾗ διὰ σχημάτων ἀμεταθέτων καθαρῶς ἐξεικονίζονται ἥ τε καταγωγὴ καὶ ἡ προαγωγὴ, καὶ ὁ προορισμὸς τῆς νέας Οἰκουμενικῆς τοῦ Χριστοῦ πολιτείας, τῆς βασισθείσης ἐπὶ μιᾶς ἰδέας, καὶ συνδεθείσης εἰς ἕνα μόνον ἀδαμάντινον κρίκον. — Ἔνθα, μὴ πλέον ἀνάμενε παθῶν ἐγκοσμίων ὑφὴν, οὐδὲ συμβαμάτων ἀλληλουχίαν, οὐδὲ ἐξίτηλα ἐπεισόδια, οὐδὲ λύσιν ὡρισμένην κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγενεστέρων ποιητῶν. Ὁμοῦ μὲ τοὺς εἰδωλοφύτους θεοὺς ἔπεσαν ἤδη καὶ ἀπωλέσθησαν τὰ πρόσκαιρα καὶ ἀγενῆ τῶν ἀνθρώπων πάθη· ἡ ἀπόλυτος Ἐλευθερία κατὰ τῆς ἀνάγκης ἐθριάμβευσε· νῦν ἡ συνείδησις μόνη δεσπόζει ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς πλάσεως. Ἔνθα, ὑφοῦται τὸ δρᾶμα τοσοῦτον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ὥστε καθίσταται δυσόριστον καὶ σχεδὸν ἀθέατον· ἡ δὲ τῆς τέχνης ὑφὴ διαφανὴς ἀποβαίνει καὶ λεπτὴ καὶ αἰθέριος, ὅσον αὐτὴ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἡ νοερὰ δέσμη. — Αἱ μὲν κοσμικαὶ τραγῳδίαι, ὅσον καὶ ἂν ἦναι συγκινητικαὶ, πλήττουσι μερικῶς ταύτην ἢ

ἐκείνην τὴν χορδὴν τῆς καρδίας σου, ἀναλόγως τῶν ἐνδομύχων ροπῶν καὶ διαθέσεών σου· τὰ διάφορα αὐτῶν πρόσωπα ὑπακούουσιν εἰς τὰς περιφορὰς τῶν παθῶν σου, τὰ δὲ ἤθη αὐτῶν γηράσκουσι καὶ παρακμάζουσι, προβιβαζομένης τῆς κοινωνίας ἐπὶ τὸ κρεῖττον. Ἀλλ' εἰς τὴν Ὀρθόδοξον, πάντεχνον, καὶ παντομετάβολον παράστασιν ἡ προσωπικότης *ἀφαιροποιεῖται*, τὰ τοῦ χρόνου καὶ τόπου προσκόμματα διαλύονται· τοῦ δὲ πνεύματός σου ἀναπτερουμένου εἰς χώρας ὑψηλὰς ἀτελευτήτου γαλήνης καὶ ἁρμονίας, συναισθάνεσαι ἅπαν τὸ ἔθνος σου ἀνὰ ἕκαστον τῆς καρδίας παλμόν· ζῇς ἐν ταῖς ὀδύναις αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ· πνέεις πνοὰς αἰωνιότητος· γίνεσαι θεωρὸς καὶ μέτοχος τῶν γενικῶν τῆς ἀνθρωπότητος παθημάτων, καὶ ἐπὶ τῆς δραματιζομένης ἱερᾶς αὐτῆς κλήσεως χέεις δάκρυα καρδιοστάλλακτα, πᾶσα ῥανὶς τῶν ὁποίων εἶναι δωρεὰ ἐμπνεύσεως, σοφίας καὶ ἀρετῆς. — Ἤδη τὸ Δρᾶμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐγένετο ἐξεικόνισμα ἱστοριονομικὸν, ἀναπτύσσον ἐν ταῖς περιπετείαις αὐτοῦ τὴν ἰδανικὴν πορείαν τῆς ἑνότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ, καὶ τὴν ἀδιάκοπον ἐνέργειαν τῆς ἑνοποιοῦ δυνάμεως ἐν τῇ τῶν ἐγκοσμίων προαγωγῇ.

Κατὰ τὸν τύπον τοῦ βίου, ὃν ἀφῆκεν εἰς διαθήκην ὁ τοῦ κόσμου Διδάσκαλος, καὶ κατὰ τὸν Τριαδικὸν ἐπίσης, ἡ τῆς Εὐχαριστίας θεία τριλογία συντίθεται ἐκ τριῶν ἀχωρίστων μερῶν, κεφαλαιουμένων ὡς ἑφεξῆς·

ΔΙΔΑΧΗ, ΘΥΣΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ,

τοὐτέστι *Σοφία διὰ τοῦ Εὐαγγελίου*, *Θυσία ἐν τοῖς ἔργοις*, *καὶ Καθολικὴ συγκοινωνία*· τὰ ὁποῖα διακεκριμένα μὲν, εἰκονίζουσι τὰς τρεῖς μεγάλας φάσεις, ἃς ὀφείλουσι νὰ διέλθωσιν εἰς τῆς ἐξαγοράσεως, δηλ. τῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν ὁδὸν τό τε ἄτομον καὶ ἡ ὁμὰς· ἡνωμένα δὲ, μυστικῶς συναποτελοῦσι τὴν ἀκεραίαν ἱστορίαν τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, ἧς Δεσπότης ὑπέρτατος ὁ Λόγος.

Τὸ πρῶτον μέρος, τὸ τῆς Σοφίας, κυρίως ἀναφέρεται πρὸς τὴν νέαν κτίσιν, πρὸς τὸ ἠθικὸν *γεννηθήτω φῶς* τῆς δευτέρας διαθήκης. Οὕτω, τοῦ Τριαδικοῦ ἀθροίσματος ἐφαρμοζομένου ἐπὶ

τοῦ Χριστιανισμοῦ, διακηρύσσεται ἐφ' ὅλης τῆς γῆς ἡ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἐθνικοτήτων συνάθροισις καὶ ἀπελευθέρωσις, Εὐαγγέλιον τῆς ἀτομικῆς καὶ καθολικῆς παλιγγενεσίας. Καὶ αὕτη μὲν ἡ σοφία ἐν ἀφηρημένῳ. — Εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος, τὸ τῆς Θυσίας, τὸ ἀναφερόμενον πρὸς τὴν θυσίαν τοῦ Κρανίου τόπου, μετὰ φρικτῆς παῤῥησίας ἐξεικονίζεται τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς τελειοποιήσεως ἡ μέθοδος, ἥτις σύγκειται, ἀ. ἐκ τῆς ἑκουσίας αὐταπαρνήσεως τῆς ἀτομικότητος ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως· καὶ β'. ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν εὐχῆς ὅπως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὁ μυστικὸς ἄρτος μεταβληθῇ, Πνεύματος ἐπιφοιτήσει, εἰς τίμιον σῶμα θείας τελειότητος. — Τὸ τρίτον δὲ καὶ καταπληκτικώτερον ὑποθέτει πεπληρωμένας ἤδη τὰς γραφὰς περὶ καινῆς παρπολιτείας· ὅθεν ἐκλαμβάνει τὴν ἀνθρωπότητα κεκαθαρισμένην ἤδη ἀπὸ πάσης κηλίδος, ᾄδουσαν τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀναβαίνουσαν μετὰ τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ εἰς οὐρανὸν, ὅπως συμμεθέξῃ τῶν παραδεισείων ἀγαλλιάσεων.

Ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς ἀδυνατεῖ ν' ἀτενίσῃ, στόμα δὲ νὰ περιγράψῃ τὸ περισσὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ὀρθοδόξου μυσταγωγίας ἐκχεόμενον οὐράνιον καὶ ἀγγελικὸν φῶς. Ἡ ἐν ὁρίοις τέχνης ἐμπεριληφθεῖσα καθολικότης κορυφοῦται εἰς τὸν ὑπέρτατον τῆς ἰδανικότητος βαθμόν. Ἐν αὐτῇ ὁ Κτίστης καὶ ἡ κτίσις, τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ ἄπειρον ἀμιγῶς συμιγνύονται· ἐν αὐτῇ δὲ τὰ πάντα μυστιπολεύονται ἡνωμένα τῇ διακρίσει, καὶ τῇ ἑνώσει διακεκριμένα· ἐν αὐτῇ, *ὁ Ἀόρατος φαίνεται, ὁ Λόγος σαρκοῦται, ἡ κτίσις ἀνακαινίζεται, τὰ δὲ ἄνω τοῖς κάτω συνομιλεῖ.* — Δρᾶμα φοβερὸν, παριστανόμενον ἀναμέσον δύο αἰωνιοτήτων, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, διακρεμάμενον μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ! δρᾶμα ἐξαίσιον, εἰς τὰς τρεῖς πράξεις τοῦ ὁποίου, ὡς εἰς ἓν σῶμα ἱστορίας, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους φυλλάττον εὔρυθμον τέχνην, καταγγέλλεται ἡ σοφία ἡ ὀρθὴ τῆς συγκροτηθησομένης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνικοτήτων, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ῥήματος, ὅτι εἷς ἔσεται ποτε ποιμὴν καὶ μία ποίμνη.

Μετὰ τὸ δρᾶμα τοῦτο τὸ πεζὸν, οὐδὲν ἄλλο τελειότερον, εἴπερ καὶ ἔμμετρον, θέλει ἐφεξῆς φανερωθῆ. Μετὰ Χριστὸν, καθὼς παύουσιν αἱ προφητεῖαι, οὕτω διόλου παύει καὶ ἡ αὐτόφυτος ἐκείνη πρωτοτυπία, ἥτις αὐτοσχεδίασεν ἐν Ἑλλάδι νέα εἴδη ποιήσεως, καὶ περιεκόσμησεν αὐτὰ μετ' ἀμιμήτων ὑπογραμμῶν. Τὴν φιλολογικὴν ταύτην καθ' ἡμᾶς ἀλήθειαν, ἴσως ἀναπτύξωμεν ἄλλοθι διεξοδικῶς, ὅπως καταδειχθῆ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ στρέψωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῆς πεζῆς ἱστορίας, τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου τῆς θεότητος, ὅταν ἅπαξ ὁ στίχος καὶ ὁ ῥυθμὸς, ἐφευρήματα τεχνικὰ καὶ σύγχρονα τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τῶν ἀνθρώπων, καθίστανται νῦν ἀνίκανα καὶ ἀνεπιτήδεια πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν, καὶ σοβαρότητα τῆς ἀνδρωθείσης κοινωνίας. Κατὰ τοῦτο, δηλ. κατὰ πρωτοτυπίαν, οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι θέλουσιν ἀείποτε μείνει καὶ πρόγονοι πάντων τῶν ἐθνῶν· διότι ἐὰν ἡ ἐποχὴ τῆς πρωτοτύπου πλαστουργίας πλέον δὲν ἐπανέλθῃ, καὶ ἐὰν ἡ τῆς σημερινῆς Εὐρώπης στιχουργία δὲν ἐπλουτίσθη μέχρι τοῦ νῦν μὲ ἀριστουργήματα ἀξιοπαράβλητα πρὸς τὰ ἀρχαῖα, κατὰ πάντα λόγον δὲν θέλει πλουτισθῆ εἰς τὸ ἑξῆς, ὅτε αἱ διάφοροι κεχωρισμέναι ἐθνικαὶ φιλολογίαι, βαθμηδὸν συνοικειούμεναι, καὶ βαθμηδὸν συμπροσεγγυζόμεναι, καὶ ἀποθέτουσαι πρὸς ἀμοιβαῖον ὄφελος τὴν ἰδίαν αὐτῶν πρωτοτυπίαν, τείνουσι νὰ συγχωνευθῶσιν, ὡς τόσοι ποταμοὶ ἐν τῷ κοινῷ Ὠκεανῷ, εἰς τὸ μέγα σῶμα τῆς Ἱστορίας, ἥτις ἔσεται ἡ τελεία καὶ πολύτροφος Παμμήτηρ, ἔσεται δὲ συγχρόνως καὶ Φιλολογία, καὶ Ποίησις πασῶν τῶν γενεῶν.

— Παρεκτὸς δὲ τοῦ Θεολογικοῦ μέρους, ἡ Ὀρθόδοξος Λειτουργία καὶ μέρος τι κοσμικὸν διαλαμβάνει, πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἰδίως ἀναφερόμενον. Ὡς καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διακρίνεται ἐκ τῶν λοιπῶν. Διότι, ἐνῷ αἱ ἄλλαι πρὸς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν ὁλοτελῶς ἐτηρήθησαν ἀδιάφοροι, καὶ τηροῦνται, αὕτη τοὺς μὲν κόλπους της ἤνοιξε προθύμως εἰς πᾶν ζωτικὸν τῆς ἐθνικότητος ζήτημα, ἐστερέωσε δὲ ἐν ταῖς λειτουργίαις αὐτῆς τὴν διαμνημόνευσιν τῶν κυριωτέρων συμφορῶν καὶ κινδύνων, καὶ

περισπασμῶν τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς. Οὕτως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐναποταμιεύθησαν ἐν ταῖς ἀκολουθίαις πλεῖστα ἀναγνώσματα διηγούμενα περιπετείας ἱστορικὰς, μάλιστα δ' ἐνίοτε καὶ ἐπίτηδες ἐγένοντο ἀκολουθίαι εἰς μνήμην αὐτῶν, ὡς ἡ τοῦ Ἀκαθίστου, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, κ. τ. λ. Ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς ἠμπορεῖ, διερευνῶν τοὺς Ἑσπερινοὺς, τοὺς Ὄρθρους καὶ τὰς ποικίλας ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας μας, νὰ συντάξῃ ἐκ τῆς τούτων ἱστορικῆς ὕλης πρόσφορον περὶ μεσαιῶνος διατριβήν. Καθότι ἐκεῖ ἐξιστοροῦνται αἱ παρὰ Σαρακηνῶν πολιορκίαι, ἐκεῖ ἐκστρατείαι κατὰ Περσῶν καὶ ἑτέρων βαρβάρων· ἐκεῖ διαφυλάττονται τοῦ γένους οἱ καθημερινοὶ φόβοι, ἐκεῖ αἱ στάσεις, καὶ οἱ πόλεμοι. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εἶναι κύμβαλον ἱερὸν πιστῶς ἀναφωνοῦν πάντα τῆς ἡμετέρας φυλῆς τὰ πολυόδυνα παθήματα.

ΛΖ'.

Τὸ ἀφῃρημένον Θεολογικόν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ εὐσεβὴς μέριμνα ἣν ἔσχον οἱ Πατέρες τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ νὰ σεβάσωσιν ἐν ὑπερφιλοσόφῳ τινὶ τύπῳ τὸ μεταφυσικὸν καὶ θεωρητικὸν μέρος τῆς ἀποκαλύψεως, ἐντυποῦντες αὐτῷ συγχρόνως δύο διαφόρους ἰδιότητας, τὴν ἀφῃρημένην καὶ τὴν συγκεκριμένην ἔννοιαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ἐν μὲν τῇ ἀφαιρέσει, ἐγερθῇ ἡ σοφία τοῦ θρησκεύματος εἰς χώρας ἀκατανοήτους συνάμα καὶ ἀπροσβλήτους, εἰς χώρας ἔνθα τὰ τῆς δυσειδαιμονίας, τοῦ σοφίσματος, τῆς αἱρέσεως καὶ τῶν χύδην τοῦ αἰῶνος παθῶν ὅπλα δὲν ἤθελον ἰσχύσει· ἐν δὲ τῇ συγκρίσει, ὅπως βαθμηδὸν πρὸς τοὺς παιδαγωγουμένους λαοὺς τοιαύτη μόνον διανέμηται καὶ τοσαύτη πνευματικὴ τροφὴ, ὅσης τε καὶ οἵας ἐπιδέχονται ἡ ἀνάπτυξις καὶ κοινωνικὴ κατάστασις αὐτῶν· αὕτη, λέγομεν, ἡ θεοπαράγγελτος φροντὶς τῶν Πατέρων εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀναντιρρήτως ἔσωσε τὸν Χριστιανισμὸν ἐν ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις τῆς ὁδοιπορίας του, καὶ ἥτις διὰ τῆς σωτηρίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρῶτον μὲν τὸν πολιτισμὸν ὑπερησπίσθη, δεύτερον δὲ τὴν ὀρθοδοξίαν διεφύλαξε·

Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο μεγάλας ὀφείλομεν καὶ ἀπείρους νὰ ὁμολογήσωμεν χάριτας πρὸς ὅσους συνειργάσθησαν εἰς τόδε τὸ κοσμοπρεπὲς τῆς θεολογήσεως ἔργον, διακονοῦντες τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ ἐν προβλέψει κυνδύνων ἐπομένων, ἔργον ἄνευ τοῦ ὁποίου ὁ χριστιανισμὸς ἤθελε μετὰ μικρὸν καταντήσει θέαμα ἐλεεινὸν φιλοσοφικῆς ἐξελέγξεως ἐν χερσὶν ἡμιμαθῶν σοφιστῶν καὶ σκοπὸς προσβολῶν τοῦ δεσποτισμοῦ, μεχρισοῦ, παραφθαρεὶς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀτελείας καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ βαρβαρισμοῦ, παρασύρῃ ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ πάντα ὁμοῦ τὰ σπέρματα τῆς ἐξευγενίσεως. Ἡμεῖς εἰλικρινῶς δὲν παύομεν θαυμάζοντες τὴν ἄπειρον πρόνοιαν ἐκείνων τῶν εὐσεβῶν υἱῶν τῆς καινῆς Ἑλλάδος. Ἤγειρον οὗτοι τὴν τῆς καρδίας ἁπλοϊκὴν θρησκείαν, τὴν σοφίαν τοῦ λαοῦ, τὴν παιδείαν τῆς πραγματικότητος τοσοῦτον ὑπεράνω τοῦ κόσμου καὶ τῆς τύρβης τῶν λογομαχιῶν, περιεκάλυψαν δὲ αὐτὴν μὲ μυστήριον τοσοῦτον πανέντεχνον, ὅσον ὤφειλε πολυχρόνιος νὰ ἦναι ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκπαίδευσις, δύσκολος δὲ καὶ βραδεία ἡ τῆς καθολικότητος ἐφαρμογή. — Ὁ Θεὸς εἶχε γίνει ἄνθρωπος πρὸς παγκοσμίαν εὐκαταληψίαν· οὗτοι, καταλαβόντες ἅπαξ αὐτὸν, πάλιν ἐποίησαν αὐτὸν Θεὸν πρὸς οἰκονομίαν τοῦ μέλλοντος.

Καὶ ἡ ἐργασία αὕτη ἦτον ἁρμοδία καὶ ἀπαραίτητος. Διότι, τίς ἤθελεν εἶσθαι ἡ τύχη τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐὰν τὰ μόνα τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐφαρμογῆς του μέσα ἐτίθεντο ἐν ἐνεργείᾳ; ἐὰν περιώριζε τὴν δραστηριότητά του εἰς μόνας τινὰς καὶ μερικὰς τῆς δὲ ἐκείνης τῆς κοινωνίας μετασχηματίσεις, καὶ δὲν ἐξετύλιττεν ἑαυτὸν καθ' ὅλην τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν αὐτοῦ, ὅπως ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φιλοσόφῳ νομοθεσίᾳ συμπεριληφθῶσιν οὐ μόνον αἱ τότε κοινωνίαι, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης, ἄνευ περιορισμοῦ τόπου καὶ χρόνου; Αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ καθολικὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἆρα γε δὲν εἶναι ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκπορεύσεως τὸ Ὂν τὸ μᾶλλον ἀφῃρημένον, τὸ μᾶλλον μεταφυσικὸν ἐξ ὅσων ἀνθρώπινος νοῦς δύναται νὰ καταλάβῃ, καὶ γλῶσσα νὰ προφέρῃ;

Ἐν ἄλλοις λόγοις, δὲν ἦτον ὁ χριστιανισμὸς ἡ σοφία τοῦ ἑνὸς Θεοῦ καὶ τῆς μιᾶς Ἱστορίας, ἀντικείμενα ταῦτα ἐκ τῶν μᾶλλον γενικῶν καὶ καθολικῶν καὶ ἀφῃρημένων;

Ἀνάγκη λοιπὸν ὑπερτάτη, ἀποστολὴ θεόθεν ἐπιτρεπομένη ἐπέταττε ταῖς ἐκλεκταῖς ἐκείναις διανοίαις τὴν θεολόγησιν καὶ μυστικοποίησιν τῆς πρὸς βραδεῖαν ἀναμόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων ὡρισμένης χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. Χωρὶς μὲν γὰρ τοῦ Μυστηρίου, σύστημα φιλοσοφικὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἐγένετο· χωρὶς δὲ τῆς Θεολογίας, Ὀρθοδοξία δὲν ὑπῆρχε.

Καὶ διὰ τοῦτο δυσαρέστως ὁρῶμεν τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀγνωμοσύνην, δι' ὧν ἡ κοσμικὴ φιλοσοφία τὰς εὐεργεσίας ἀντήμειψε τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἤθελον σύγχρονοί τινες φιλόσοφοι, τὴν χρονολογικὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως μὴ διαμετροῦντες, ἤθελον ὥστε ἐν τῷ ἅμα καὶ ἀπροπαρασκευάστως νὰ καταδειχθῇ πρὸς τὰς τότε νεανικὰς κοινωνίας τὸ πανόραμα τῆς Ἀποκαλύψεως· τοῦτο δὲ ποθοῦντες, ἀδιακόπως μεμψιμοιροῦσι κατὰ τῶν Πατέρων, ὅτι δῆθεν ἕνεκα τῆς ματαιόφρονος αὐτῶν ῥοπῆς πρὸς τὰς μεταφυσικὰς ἀσκήσεις, ἐστερήθησαν οἱ λαοὶ τοσούτου ἀγαθοῦ. — Ἀλλὰ τίνες ἦσαν οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι; τίς ὁ βαθμὸς τῆς ἀναπτύξεώς των; τίς δὲ ἡ τύχη τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας ἐν τῇ διηνεκεῖ τοῦ μεσαιῶνος βαρβαρικῇ συνεπαφῇ; τίς δὲ ὁ πολυχρόνιος πόλεμος ὃν ἡ φιλοσοφία τῶν σχολῶν διεκίνησε κατὰ τοῦ νέου θρησκεύματος; — Ταῦτα καὶ ἕτερα ζητήματα πρὸς τὴν θεολογικὴν ἀνάγκην ἀναφερόμενα, πλεῖστοι τῶν συγχρόνων ἱστοριονόμων ὁλοτελῶς παρεῖδον.

Θέλομεν ν' ἀκροασθῶμεν τῆς σκέψεως τοῦ κορυφαίου αὐτῶν;

«Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, λέγει ὁ **Hegel**, ὅπου καταλλήλως τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ κατενοήθη ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ καὶ καθαρότητι, μᾶς παριστάνει χιλιετῆ σειρὰν ἐγκλημάτων, χαμερπείας, ποταπότητος, θέαμα ἀηδέστατον μικροπρεπείας, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον σπουδαῖον, καθότι μᾶς ἐνδεικνύει τὴν θρησκείαν ἀποκεχωρισμένην τῆς κοινωνίας, καὶ διηνεκῶς διατελέσασαν ἀφῃρημένην. Ἐνταῦθα ἡ θρησκεία ὑπάρχει ἀσθενὴς καὶ ἄσχετος

σχεδὸν πρὸς τὸν αἰῶνα· ἐπειδὴ καθαρὰ καὶ πνευματικὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν βελτιοῖ τοὺς λαοὺς, οἵτινες δὲν τὴν ἐφαρμόζουσιν ἐπὶ τῆς πορείας των. Ἐν δὲ τῇ Βυζαντινῇ κοινωνίᾳ ὁ χριστιανισμὸς διαρκεῖ ἀφῃρημένος καὶ ἀνενέργητος, καὶ ὅλως κεχωρισμένος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν θεσμῶν· διόπερ ἡ θρησκεία παραδίδεται εἰς χεῖρας τοῦ ὄχλου. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ χυδαία ἀχρειότης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀπεχθεστέρα κακοήθεια ἀναμιγνύονται μετὰ τῆς θρησκείας, καὶ συμπαριστάνουσιν ὅραμα ἐλεεινὸν καὶ ἀηδές. Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ διαγινώσκεται ἡ τῆς Βυζαντικῆς κοινωνίας παραφθορά.»

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἱστορῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ῥοπὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὃν προσαγορεύει, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Δυτικῶν, *Βυζαντινὴν κοινωνίαν*, ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἐπιπόλαιον ἅμα τε καὶ ἄδικον ἔποψιν. Συγχέει ὁ σοφὸς ἀνὴρ τὸ στοιχεῖον τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ στοιχεῖον τοῦ Λαοῦ, συγχέει τὸν Ῥωμαϊσμὸν μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παρεξηγεῖ τὸν εὔγλωττον ἱστοριονομικὸν χαρακτῆρα τῆς Θεολογίας, παραμορφοῖ τῆς ὀρθοδοξίας τὴν ἀποστολὴν, καὶ τέλος ἀποδίδει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἱερατεῖον ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τὰ ὁποῖα, ὁμολογουμένως, οὐδ' ἔσχον πώποτε, οὐδὲ σήμερον ἔτι συμμερίζονται μετὰ τῶν Δυτικῶν οἱ ἱερωμένοι τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ πατρίδος ὑπέρμαχοι.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος παραλείπομεν τὴν ἀνασκευὴν τοιούτων ἀβασίστων φρονημάτων. Ἐὰν μὲν σεβώμεθα τὸ περιβόητον ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου, γινώσκομεν δὲ προσέτι τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκονται ἐν Εὐρώπῃ αἱ περὶ Ἑλλάδος ἱστοριονομικαὶ μελέται· διὸ δὲν ἀπαιτοῦμεν παρὰ τῶν φιλοσόφων ὅλην ἐκείνην τὴν πρὸς ἡμᾶς δικαιοσύνην, ἥτις ἐλπίζομεν, ἔσεται καρπὸς ἐποχῆς μᾶλλον τῆς ἐνεστώσης ἀμεροληπτου καὶ φιλερεύνου.

Ἀλλὰ, προτοῦ μεταβῶμεν εἰς περαιτέρω σκέψεις, ὀλίγας μόνον λέξεις ἀνακεφαλαιοῦντες, ὀφείλομεν ἐν βραχυλογίᾳ περὶ τούτου νὰ διαλάβωμεν. — Λέγομεν λοιπόν,

Ὅτι τὸ ἀφῃρημένον τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας ἐν τῇ Δ'. ἑκατονταετηρίδι δύο περισπουδάστους ἱστοριονομικὰς συνεπείας ἐπιφέρει κατὰ τὴν πορείαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀναπτύξεως· ἡ μὲν

ἀναφέρεται πρὸς τὸν καθολικὸν πολιτισμὸν· ἡ δὲ κατ' ἰδίαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀνάπλασιν.

Καὶ καθόσον μὲν ἀφορᾷ τὸ γενικὸν, ἡ τῆς Ἀποκαλύψεως Θεολόγησις ἀφήρπασεν ἀπὸ τὴν ψευδοφιλοσοφίαν τοῦ αἰῶνος, ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀθείας τὴν φαεινὴν φιλοσοφίαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὕτη γὰρ ἡ Θεολόγησις ἤγειρε καὶ ἐστερέωσε τὸν ἥλιον τῆς ἀληθείας εἰς ὕψη μετέωρα, ὅθεν φωτίζεται μὲν ὑπ' αὐτοῦ ὁ σύμπας κόσμος, τὸ δὲ φῶς αὐτοῦ διαμένει αἰωνίως ἀπρόσβλητον.

Ἡ λαμπὰς τῆς καθολικῆς ζωῆς δὲν εἶναι λύχνος τεθειμένος ἐντὸς βολῆς ἀνθρωπίνου χειρός· εἶναι φωστὴρ, ὅστις φωταγωγεῖ τὴν Οἰκουμένην, καὶ οὐδεὶς θνητὸς ἰσχύει ν' ἀμαυρώσῃ ἢ νὰ σβέσῃ αὐτόν.

Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν, ἀκριβῶς τοῦτο τὸ θεολογικὸν ἀφῃρημένον ὑπῆρξεν ἡ σωτηρία του. Τὸ ἀφῃρημένον τῆς Ἁγίας Τριάδος, καθὸ πάντων τῶν ἀφῃρημένων ἀφαίρεσις, ἀπερρόφησε τὴν πᾶσαν διανοητικὴν, καὶ ἐπομένως ἐθνικὴν ζωτικότητα τοῦ γένους· ὅτε δὲ τὸ ἀφῃρημένον ἐνοσφίσθη ταύτην τὴν ζωὴν τῶν μεσαιωνικῶν γενεῶν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, *ἀφηροποίησεν* αὐτὴν ἐκ τοῦ λοιποῦ κόσμου, χωρίζον τὴν Ἑλληνικὴν διάνοιαν ἀπὸ παντὸς ἀντικειμένου διαφόρου φύσεως, τότε ἐρρύσατο αὐτὴν, καὶ δι' αὐτῆς τὸ γένος, ἐκ τῆς νοθεύσεως καὶ θανατηφόρου ἐπιμιξίας τῆς μετὰ βαρβάρων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἔκτοτε διεφύλαξεν αὐτὴν ἀκεραίαν ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ μυστηρίου, καὶ διατηρήσει αὐτὴν μεχρισοῦ πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι, ὅτι ἀποδώσει αὐτὴν τῷ κόσμῳ καθαρωτέραν ἢ πρότερον.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι κατὰ μόνον τὸν Μεσαίωνα προσηλωμένον ἐβίωσε τὸ γένος ἡμῶν ἐν τῷ ἀφῃρημένῳ. Καὶ ἄλλαχοῦ παρετηρήσαμεν, ὅτι ἡ *θεωρία*, ἢ ἄλλως, ἡ νοητικὴ ζωὴ εἶναι μία τῶν δύο, καὶ ἴσως ἡ κυρία τῆς φύσεώς του ἰδιότης. — Ἀλλὰ τί συνέβη κατὰ τὸν Μεσαίωνα; Ἐλαχίστης τότε μελλούσης ἔσεσθαι τῆς πράξεως, φερτέρας δὲ τῆς θεωρητικῆς ῥοπῆς, συνέβη ὅτι ἡ Ἑλλὰς, τὰ ζώπυρα συνάξασα τῆς ἀρχαιότητος, κατέφυγε,

τρόπον τινὰ, πανοικεὶ πρὸς τὰ νοερὰ τῆς Θεολογίας ὕψη, ὡς πρὸς τὸ ἔσχατον ἐναπομεῖναν αὐτῇ ἄσυλον καὶ κατοικητήριον. — Τότε ἡ Θεία Πρόνοια ἐκρέμασεν αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ ἀφῃρημένου χώρᾳ, καθὼς ἡ μήτηρ πελιὰ κρεμᾷ τὴν φωλεὰν ἐπὶ βράχους ἀπροσίτους, ἵνα φυλάξῃ τοὺς φιλτάτους της νεοσσοὺς ἀπὸ τοὺς ὄνυχας ἱέρακος.

Ὅτι δὲ τὸ ἀφῃρημένον τοῦτο Θεολογικὸν κατέστησεν ἐν Ἑλλάδι τὴν Ὀρθοδοξίαν, θρησκείαν φυσικὴν, τρόπον τινὰ, θρησκείαν μᾶλλον Ἐθνικὴν ἢ ἀτομικὴν, τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀναιρέσωμεν· εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι ἡ ὀρθοδοξία ἐπενεργεῖ πολὺ περισσότερον ἐπὶ τῶν ὁμάδων ἢ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου, εὐεργετεῖ καὶ βελτιοῖ τὸ Ἔθνος μᾶλλον ἢ τὸν ἰδιώτην, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου διακρίνεται τῶν λοιπῶν δογμάτων, ἅπερ κοινῶς ἢ ἀπὸ τοῦ ἀτόμου ἀρχίζουσι τὴν ἐνέργειαν βαθμηδὸν, καὶ βραδέως προβαίνουσι πρὸς τὰς ὁμάδας, ἢ μόνον εἰς τὸ ἄτομον προσηλῶνται καὶ ἐν αὐτῷ διαμένουσιν. Ὁ Ἄγγλος λ. χ. σέβεται τὸ δόγμα του μᾶλλον καθὸ δόγμα καὶ φρόνημα ἴδιον, καθὸ ἀτομικὴν αὐτοῦ περιουσίαν, ἢ καθὸ δόγμα πατροπαράδοτον τῆς ἱστορίας του καὶ φρόνημα τῶν ὁμοεθνῶν του. Ὀλίγον μέλλει τῷ Ἀμερικανῷ ποῖον τὸ θρησκευτικὸν δόγμα τοῦ συμπολίτου του· μέλλει δὲ μᾶλλον αὐτῷ ποῖον τὸ πολιτικὸν ἐκείνου φρόνημα ἐπὶ τῆς προκειμένης ἐν τῷ βουλευτηρίῳ συζητήσεως. Ἡ Δύσις ἐν γένει δὲν γινώσκει πάρεξ τὴν ἀτομικὴν θρησκείαν· ἡ ἐθνικὴ θρησκεία, τὸ δόγμα συνόλου τοῦ Ἔθνους, ἡ πίστις τῆς κοινότητος, ἐνὶ λόγῳ ὁ θρησκευτικὸς τῆς συνανθρωπεύσεως δεσμὸς εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος αὐτῇ. — Ἡ Ἑλλὰς ὅμως ὁδὸν ἀντίθετον βαδίζει. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἰσῆλθεν ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ ἀτόμου, δὲν ἐνίκησε διὰ τῶν προσπαθειῶν μεγαλονοίας, δὲν διεδόθη μεσολαβήσει ὀλίγων τινῶν κλητῶν ἀνδρῶν· εἰσῆλθε διὰ τῆς θύρας τοῦ ἔθνους, μετεδόθη προσπαθείᾳ τῶν ὁμάδων, καὶ ἐθριάμβευσε διὰ μέσου τῆς κοινότητος· πρῶτον αἱ ὁμάδες ἐπροσκύνησαν αὐτὸν καὶ ἔπειτα αἱ ἀτομικότητες. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέκαθεν ἐγκατῴκησεν ἐν τῇ γενικότητι καὶ ἐγένετο ἐκ προοιμίων φρόνημα κοινὸν, θρησκεία γένους, ὅρος

ἐθνικότητος ἀμετάθετος καὶ ἀπρόσβλητος τοσοῦτον, ὅσον ἀπαραβίαστος καὶ πολυχρόνιος ἔμελλε νὰ ἦναι αὐτὴ τῆς φυλῆς ἡ ἀφιερωμένη ζωή. Ὁ Ἕλλην λατρεύει τὴν ὀρθοδοξίαν μᾶλλον ὡς φρόνημα τοῦ γένους του, ὡς ἀποθήκην τῆς παραδόσεώς του, ὡς σύνδεσμον τῆς ἐθνικῆς του κοινωνίας, ἢ καθὸ φρόνημα τῆς ἰδίας του μεμονωμένης ἀτομικότητος. Ἡ ἀτομικὴ συνείδησίς του, αἱ ἀξιώσεις, αἱ πεποιθήσεις του κλίνουσι καὶ αὐθυποτάσσονται εἰς τὴν μεγαλειότητα τῆς δημοσίου συνειδήσεως, τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης πίστεως, ἥτις ἐν μιᾷ σεπτῇ δέσμῃ, ἐν μιᾷ ἑνότητι ἀδιαῤῥήκτῳ συνάπτει καὶ πολιτισμὸν, καὶ ἱστορίαν, καὶ παρελθὸν καὶ μέλλον καὶ πάντα τὰ τιμαλφέστερα κειμήλια καὶ ἀριστεῖα τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἔχει τὴν ἔξοχον τιμὴν νὰ ἀνήκῃ.

Τούτων ἕνεκεν ἡ αἵρεσις εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης εἶναι φαινόμενον σύνηθες, καθημερινὸν, εἰς τὴν θέαν τοῦ ὁποίου ἥ τε κυβέρνησις καὶ οἱ ἰδιῶται μένουσιν ἀδιάφοροι· ἐν Ἑλλάδι ὅμως ἡ αἵρεσις οὐχὶ μόνον εἶναι προσβολὴ κατὰ τῆς Θεότητος, ἀλλὰ προσέτι προσβολὴ καιρία κατὰ ἐθνικότητος, ἔγκλημα καθοσιώσεως, τὸ ὁποῖον, ἐὰν εἴχωμεν Ἑλληνωφελῆ νομοθεσίαν, καὶ αὐτοὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι αὐστηρῶς ὤφειλον νὰ κολάζωσιν. Ὁ αἱρετικὸς Ἕλλην ἐξάπαντος, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ εἴτε ἐν γνώσει αὐτοῦ, ἁμαρτάνει βλασφημῶν, Ἕλλην δὲν εἶναι· καὶ Ἕλλην δὲν εἶναι διότι ἐπιβουλεύεται ἐμμέσως τὴν ἐθνικότητά του· διότι ἐξορύσσει τὸν τάφον τῆς πατρίδος του. Μὰ τὴν ἀλήθειαν! ἐν τῷ ἀναπολεῖν τὰ μεσαιωνικὰ, ἡμεῖς μακαρίζομεν τοὺς προγόνους μας ἐκείνους, οἵτινες ἀντὶ νὰ μᾶς ἀφήσωσι κληρονομίαν ἐξιτήλων πολιτικῶν συνταγμάτων, περιουσίαν εὐθραύστων μνημείων, ἠγωνίσαντο ἐπὶ ἕνδεκα ἑκατονταετηρίδας, ἵνα μεταδώσωσιν ἡμῖν ἀκέραιον τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικότητος ἐν τῇ ἀκεραιότητι τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, καὶ προσήνεγκον πλείονας καὶ μείζονας θυσίας διὰ τὴν τῆς αἱρέσεως κατάπαυσιν, ἢ διὰ θεσμῶν δημιουργίαν. Κατὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος μεσαιὼν θέλει προάξει τοιαῦτα δίκαια εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἀπογόνων, οἷα οὐδεὶς ἕτερος ἔχει. Οὗτος ἔσπαρκε τὴν σημερινὴν ἐθνικότητα, καὶ οὗτος διετήρησεν αὐτὴν ὡς κό-

ρην ὀφθαλμοῦ· οὗτος ὑπῆρξεν ἡ Κιβωτὸς, ἔνθα διεσώθη τὸ ἱερώτατον πλήρωμα τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπὶ τῆς ἀκανθώδους καὶ πολυοδύνου ταύτης πορείας τῶν προγόνων δικαίως ἠδύνατό τις νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἑπομένην περὶ Χριστιανῶν φιλοσόφων λαμπροτάτην περιγραφήν· «ὁρᾷς τοὺς ἀβίους τούτους καὶ ἀνηστίους καὶ ἀναίμονας καὶ Θεῷ κατὰ τοῦτο πλησιάζοντας; τοὺς ἀνιπτόποδας καὶ χαμαιεύνας; τοὺς κάτω καὶ ὑπὲρ τὰ κάτω; τοὺς ἐν ἀνθρώποις καὶ ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα; τοὺς δεδεμένους καὶ ἐλευθέρους; τοὺς κεκρατημένους καὶ ἀκρατήτους; ὧν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ κόσμον; ὧν διπλοῦν τὸ ζῆν, τὸ μὲν ὑπερώμενον, τὸ δὲ σπουδαζόμενον; τοὺς διὰ τὴν νέκρωσιν ἀθανάτους, τοὺς διὰ λύσιν Θεῷ συνημμένους; τοὺς ἔξω πόθου, καὶ μετὰ τοῦ θείου καὶ ἀπαθοῦς ἔρωτος; ὧν ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς, καὶ ὧν ἥδη τὰ ἀπαυγάσματα; ὧν αἱ ἀγγελικαὶ ψαλμῳδίαι, καὶ ἡ πάννυχος στάσις, καὶ ἡ τοῦ νοῦ πρὸς Θεὸν ἐκδημία προσαρπαζομένου; ὧν ἡ κάθαρσις, καὶ ὧν τὸ καθαίρεσθαι, μηδὲν μέτρον εἰδότων ἀναβάσεως καὶ θεώσεως; ὧν αἱ πέτραι, καὶ ὧν οἱ οὐρανοί· ὧν τὸ ἐρρίφθαι, καὶ ὧν οἱ θρόνοι; ὧν ἡ γυμνότης, καὶ ὧν ἀφθαρσίας ἔνδυμα; ὧν ἡ ἐρημία, καὶ ὧν ἡ ἐκεῖθεν πανήγυρις; ὧν τὸ τυραννεῖσθαι τὰς ἡδονὰς, καὶ ὧν ἡ ἀπόλαυσις ἡ ἄλυτος καὶ ἀνέκφραστος; ὧν τὸ δάκρυον ἁμαρτίας κατακλυσμὸς, κόσμου καθάρσιον, ὧν ἔκτασις χειρῶν φλόγας σβέννυσι, θήρας κοιμίζει, ἀμβλύνει ξίφη, κλίνει φάλαγγας;»

Οἱ φιλόσοφοι τῆς Ὀρθοδοξίας ἐκοινώνησαν εἰς τὰς μεσαιωνικὰς γενεὰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἀμβρόσιον καὶ πνευματικὸν ἄρωμα, καθὼς εὔοσμον σκεῦος μεταδίδει τὴν εὐωδίαν του πρὸς τὸ ἐγχυθὲν ἐν αὐτῷ ὑγρόν.

Ἡ οὐσιώδης αὕτη διαφορὰ μεταξὺ *ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς θρησκείας*, ἥτις διαστέλλει τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν λοιπῶν τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ μελῶν, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Κατολικισμοῦ, ὅστις καί τοι λεγόμενος ὀπαδὸς τῆς θρησκευτικῆς ἑνότητος, ὅμως δὲν ὑπάρχει βεβαίως φρόνημα ἑνὸς ἔθνους, πίστις μιᾶς ὡρισμένης φυλῆς, ἀλλὰ φρόνημα μᾶλλον τῆς δε ἡ

ἐκείνης τῆς ἱερατικῆς φατρίας, ἀξίωμα ἴδιον εἴς τινας τάξεις τῆς κοινωνίας, οὐχὶ δὲ κοινὸν εἰς ἅπασαν καὶ ὁλόκληρόν τινα ἐθνικὴν ἀτομικότητα, ἡ οὐσιώδης, λέγομεν, αὕτη διάκρισις πρέπει ὡσαύτως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν ὑπέρτατον ἐκεῖνον νόμον τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, περὶ οὗ συχνάκις ἐλαλήσαμεν, ἤγουν εἰς τὴν ἔνστικτον ἰσονομίαν, ἐξ οὗ πάντα πηγάζουσι καὶ πρὸς ὃν ἀνάγονται πάντα τὰ ζωτικὰ φαινόμενα. — Ἐξηγούμεθα.

Ἐὰν ἡ ὁρμέμφυτος δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ μερικῆς ἦτο φύσεως, καὶ οὐχὶ γενικῆς· ἐὰν ὠθεῖτο τὸ γένος πρὸς τό δε μερικῶς ἢ ἐκεῖνο τοῦ πολιτισμοῦ τὸ καλλιέργημα, καὶ δὲν ἔρρεπε μᾶλλον πρὸς τὴν περίθαλψιν τοῦ ὁλικοῦ φωτισμοῦ· ἐὰν ἔτι αὕτη ἡ φύσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἦτο προσὸν φυλῆς ἀλλ' ἦτο δώρημα διασήμων τινῶν ἀτομικοτήτων, ἀναμφιβόλως τὰ θαυμαστότερα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα ἤθελον ἔχει πολὺ διάφορον χαρακτῆρα τοῦ ὃν σήμερον παρουσιάζουσι· καὶ πρῶτον μὲν ἤθελον εἶσθαι ταῦτα προϊόντα εἴς τινας ἐξόχους διανοίας ἁπλῶς ἀναγόμενα, οὐχὶ γνήσια προϊόντα καὶ κτήματα ἔθνους, ἐπομένως μᾶλλον ἢ ἧττον δυσάρμοστα τῷ ἐθνικῷ πολιτισμῷ· δεύτερον δὲ, ταῦτα, καθὸ ψιλῶς ἀτομικοτήτων γεννήματα, ἐπὶ τοσοῦτον μόνον καιρὸν ἤθελον διαρκέσει, ἐφ' ὅσον ἀπήτει ἡ προκαλέσασα αὐτὰ πρόσκαιρος ἀνάγκη. Τοιοῦτον τι συμβαίνει παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς, ἔνθα μερικωτέραν ἀποστολὴν ἡ ἐθνικὴ φύσις ἔχει· διότι πρὸς τοῦτον ἢ πρὸς ἐκεῖνον τὸν κλάδοντῆς ἐξευγενίσεως ἰδίως παρ' αὐτοῖς ἀφοσιωμένη, ἡ φύσις αὕτη ὠθεῖ τῶν μεγαλονοιῶν τὴν δημιουργίαν ἔξω τῶν ὁρίων τῆς οἰκείας ἐθνικότητος πρὸς ἔρευναν μεγαλείου, μορφοτυποῖ δὲ αὐτοὺς τοὺς νόας οὐχὶ ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἐθνωφελείας, τοὐτέστιν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ φιλοσόφου ἀγαθοῦ ἐκείνου, ἐν ᾧ συνευρίσκονται ταὐτοχρόνως τό τε ἀληθὲς, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ λυσιτελὲς τοῦ γένους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἐν τῷ τύπῳ τῆς μερικῆς ἢ πρακτικῆς ὠφελείας· λ. χ. εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην ἰδίως τὴν μηχανικὴν ἐφεύρεσιν, εἰς τόν δε κατὰ προτίμησιν τῆς Ποιητικῆς τὸν κλάδον, εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς φιλοσυφίας ἢ τῆς γραμματολογίας, ἢ τῆς τέχνης, ἢ τοῦ ἐμπορίου κ. τ. λ. Διόπερ, ἐὰν λάβῃς ὑπὸ ἐξέτασιν οἱανοῦν

ἀλλοεθνῆ μεγαλόνοιαν, καὶ διερευνήσῃς προσεκτικῶς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῆς τὴν φύσιν καὶ τὰς ῥοπὰς τῆς δημιουργοῦ διανοίας, εὑρήσεις ὅτι πώποτε αὕτη δὲν ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν, δὲν ἐξεικόνισε πιστῶς τὸ κοινὸν αἴσθημα, δὲν ἐξετύπωσε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐθνικότητος εἰς ἣν ἀνήκει μετὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ἐντελείας, μεθ' ἧς λ. χ. ὁ Ὅμηρος ζωγραφεῖ τὸν κύκλον τῆς ἡρωϊκῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Πίνδαρος τὴν ἀγέρωχον καὶ ἀριστοκρατικὴν ἔπαρσιν τῆς ἀῤῥενωποῦς πατρίδος του, ὁ δὲ Αἰσχύλος καὶ ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἐθνικῆς ὑπεροχῆς, ὁ δὲ Εὐριπίδης τὸν φιλόσοφον νοῦν τῆς ἐποχῆς του, ὁ δὲ Θουκυδίδης τὰ τῆς Πανελληνίου ἁρμονίας προανακρούσματα διὰ τῶν ἐμφυλίων περισπασμῶν καὶ πολέμων, οἱ δὲ Πατέρες τὴν τάσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἀναμόρφωσιν. Ἀλλὰ ἐκεῖνα τὰ γένη δὲν κινοῦνται ὑπὸ τῆς ἰσονομίας, τροφοῦ καὶ δοτείρας πρωτοτυπίας, ἐνῷ αὕτη εἶναι κοινὸς κλῆρος τῶν υἱῶν Ἑλλάδος. Ὅθεν αἱ Ἑλληνικαὶ μεγαλόνοιαι παρ' αὐτῆς γαλουχούμεναι καὶ μεγαλυνόμεναι, καὶ ἐν αὐτῇ ἀποκλειστικῶς ἐνδιατρίβουσαι, δὲν ἔχουσι χρείαν νὰ ὑπερπηδήσωσι τὰ ὅρια τῆς ἐθνικότητος πρὸς ἔρευναν ἄλλου μεγαλητέρου καλοῦ, μάλιστα τόσῳ πλέον θαυμάζονται ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ, ὅσῳ μᾶλλον ἐν τῇ αὐτῶν ἀτομικότητι, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἀτομικότητος ἐκφράζουσι τὴν φύσιν τοῦ ἔθνους, φύσιν, ἥτις, οὖσα καθολικῆς οὐσίας, ἐξαναγκης ἐμπεριλαμβάνει πάνθ' ὅσα πολύτιμα προσόντα παρέχουσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ γένους καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὡς ἐκ τούτου ἀριστόνοια καὶ ἔθνος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ συναρμολογοῦνται καὶ συμβαδίζουσι· τὰ προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ φέρουσιν ἀμφοτέρων τὴν σφραγίδα· πρὸς μὲν τὴν ἀριστόνοιαν ἡ μνήμη, πρὸς δὲ τὸ Ἔθνος, ἡ δόξα καὶ ἡ ἰδιοκτησία. — Ἦλθεν ὥρα νὰ γενῇ τις μεταῤῥύθμισις θεσμῶν; τότε προβαίνουσιν οἱ Λυκοῦργοι καὶ ἐξέρχονται οἱ Σόλωνες· ἀλλ' οἱ Λυκοῦργοι καὶ οἱ Σόλωνες ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν εἶναι μὲν ὀνόματα περικλεῆ, δὲν εἶναι δὲ κατ' ἀλήθειαν, πλὴν ἡ συλλαβῶν ἄθροισμα. Ἀληθὴς νομοθέτης ὑπάρχει ἡ Ἑλλάς, δηλ. τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἐπεφάνη ἡ ἀνάγκη τῆς μεταῤῥυθμίσεως, πνεῦμα

ἐκφράζον πρωτοτύπως καὶ ἐντελῶς τοῦ χρόνου τὴν ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν· μικρὸν, καὶ οὗτοι ἀποθνήσκουσιν· ἡ δὲ Ἑλλὰς διατηρεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τὰ διὰ τούτων ἐκδοθέντα νομοθετήματά της. — Ἀπαιτεῖται φιλοσοφική τις ἀναμόρφωσις; Ἡ Ἑλλὰς ἴσως θέλει πέμψει τὸν ἀναμορφωτήν της εἰς θάνατον, ἵνα μὴ τὸ ἔνδοξον ὄνομά του περισκιάσει καὶ καλύψει τὴν αὐτουργίαν της.

Κατὰ συνέπειαν δὲ ταύτης τῆς ἱστοριονομικῆς ἀληθείας συμβαίνει, ὅτι ἡ ἀτομικότης, ὅσον καὶ ἂν ἦναι ἰσχυρὰ, δὲν δύναται νὰ καθυποτάξῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐλαττώσῃ τὴν ἐθνικὴν ὀντότητα, χωρὶς νὰ ἀντιβῇ εἰς τὸν ἀπαραβίαστον νόμον τῆς ἰσονομίας, καὶ νόμον ἐθνικῆς ὑπάρξεως· ὅτι ποτὲ δὲν ἔρχεται παράκαιρος ἡ μεγαλόνοια· ὅτι ἐν τῇ ἐλεύσει αὐτῆς δὲν προσβάλλει, δὲν σχίζει τὴν ἐθνικὴν ὑφὴν, καὶ ἐλθοῦσα δὲν ἐκτρέπεται πώποτέ τῆς ἐθνικῆς σφαίρας τοσοῦτον, ὥστε διὰ τῆς ἔλξεώς της νὰ παρεκφέρῃ τοὺς συγχρόνους ἢ τοὺς ἀπογόνους ἐκτὸς τῆς κεχαραγμένης τροχιᾶς. — Συμβαίνει δὲ καὶ ἕτερον τι ἀξιοπαρατήρητον. Ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων, ἡ ἐθνικὴ πρόοδος δὲν δύναται νὰ ἦναι μόνιμος, διηνεκὴς, ἴση πάντοτε, οἵα δύναται νὰ φανῇ παρ' ἄλλοις λαοῖς εἰς βίον βραχὺν καὶ εἰς μερικὴν ἀποστολὴν προωρισμένοις. Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον προκατεργάζεται καὶ παρασκευάζει τὴν ὕλην τῆς ἐθνικῆς προόδου της. Πιστὴ δὲ ταῖς προηγουμέναις παραδόσεσι διαμένουσα κατὰ ταύτην τὴν περίοδον τῆς ἑτοιμασίας, φαίνεται ἀδρανὴς καὶ ἀπρόοδευτος καὶ ἀκίνητος· ἐλθούσης ὅμως τῆς ὥρας τοῦ πραγματοποιεῖν, τότε αἰφνιδίως αἱ μεγαλόνοιαι παρουσιάζονται, ἡ δὲ πρόοδος ἀνακύπτει ἐκ χθονὸς αὐτοπαγὴς καὶ κεκοσμημένη μετὰ σπανίων χαρισμάτων ἰδιομορφίας, ἐθνισμοῦ, καὶ πρωτοτυπίας.

Εἰς τοῦτον ὡσαύτως τὸν ὑπέρτατον νόμον ὑπήκουσε καὶ ἡ ἀπὸ Δ'. μέχρις Θ'. ἑκατονταετηρίδος τελεσθεῖσα θρησκευτικὴ μετασχηματίσις· μετασχηματίσις ἥτις ὄντως ἐχρημάτισεν ἡ μεγαλητέρα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ὑπερεχόντως ἐθνική· καὶ γὰρ εἰς τὸ αὐτῆς εὐρύτατον χωνευτήριον συνέῤῥευσεν ἅπασα τῶν προηγουμένων μετασχηματίσεων ἡ ὕλη, καὶ εἰς αὐτὸ μυστηριωδῶς καὶ θεοκινή-

τως συνεχωνεύθησαν, συνεφύρθησαν καὶ συνεπλάσθησαν αἱ ἰδιότητες καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι ἡ Πίστις πρὸς τὸ Μυστήριον ὑπῆρξε καὶ μέλλει ἀορίστως ἔτι νὰ ὑπάρξῃ τὸ σωτήριον τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας μέσον· καὶ ὅτι, ἐὰν ἄλλα πάμπολλα καὶ ἀκαταμάχητα δείγματα δὲν ἐμπεριεῖχον τὰ χρονικὰ εἰς ἀπόδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐξόχου καὶ διηνεκοῦς ἀντιλήψεως, τοῦτο μόνον ἤρκει τὸ φανερὸν καὶ λαμπρότατον καὶ ἀναντίρρητον δεῖγμα· ἡ τῆς ἁγίας, λέγομεν, Τριάδος ἐθνικὴ μᾶλλον ἢ ἀτομικὴ συγχρόνως, καὶ ἱστοριονομικὴ ἀποστολή. — Ὑπὲρ τούτου τοῦ Μυστηρίου ἔπαθε τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα δεινὰ ἡ Ἑλληνικὴ φυλή· διὰ τὸ ἀπαραβίαστον αὐτοῦ συνέβησαν τὰ πλεῖστα τῶν παρὰ τῶν Εὐρωπαίων πολυθρυλλουμένων ἐγκλημάτων, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ παρηγκωνίσθη καὶ ἐμηδενίσθη ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἡ ἡμετέρα ἐθνικὴ ἀριστόνοια. — Τὸ Μυστήριον ἀληθῶς ἐχώρισεν ἐπὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, ἀλλ' ὡσαύτως τὸ Μυστήριον, διὰ τοιούτου χωρισμοῦ, τὴν ἐθνικὴν, οὕτως εἰπεῖν, φυσιογνωμίαν ἀπαράλλακτον ἐτήρησεν. Καὶ ἐὰν τὸ κάλυμμα τοῦ Μυστηρίου ἐπεσκίασε καὶ κατεκάλυψε τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἐπίσης τὸ κάλυμμα διεφύλαξεν ἀνόθευτον καὶ ἀμιγῆ τὸν σπόρον τῆς ἀρχαιότητος ἐν τῷ νεωτέρῳ κόσμῳ, διότι διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διεσώθη ἡ παράδοσις τῆς ἀρχαιότητος, ἤγουν ἡ τοῦ παρελθόντος αὐθεντία, ἡ ἡγεμονία τῆς ἱστορίας, σφραγὶς ἁγία καὶ πνεῦμα τῆς πανανθρώπου ἑνότητος.

Ὁ Ἕλλην, ὄργανον ἀντιφωνοῦν ἰδίως τοὺς ἤχους τοῦ Πνεύματος, παραμελεῖ πολλάκις ὑποδεῆ προβλήματα, καὶ ἀγαπᾷ νὰ φοιτᾷ εἰς μεσουρανίους σφαίρας ἱστορικῆς ἐμπνεύσεως. Ὀλίγον ἐξέταξε μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ «τὶς οὐρανῶν περιφορὰ, τὶς ἀστέρων κίνησις, ἡ τάξις, ἡ μέτρα, ἡ σύνοδος, ἡ ἀπόστασις· τίνες δ' ὅροι θαλάσσης, πόθεν δὲ ἀνέμων ῥεύματα, ἡ ὡρῶν περιτροπαὶ, ἡ ὄμβρων ἐπιχύσεις·» ὁ νοῦς αὐτοῦ προσκεκολλημένος ἤδη πρὸς τὸν ἀΐδιον τύπον τῆς καθολικότητος, καὶ ἀφο-

σιωμένος πρὸς τὸ τέλειον αὐτοῦ, κατ᾽ οὐδὲν ἐψήφισε τῆς κοινωνίας, ἢ τῆς ἐπιστήμης τὰ κατώτερα διαζητήματα.

« Εἰ τούτων, ἐκφωνεῖ ὁ Γρηγόριος, αὕτη ἡ ἔνσαρσος προσωποποίησις τοῦ Θεολογικοῦ προορισμοῦ μας, εἰ τούτων μηδὲν ἀχρι τοῦδε κατεννόησας, ὦ ἄνθρωπε, κατανοήσεις ὅταν ἀπολαύῃς τὸ τέλειον. » — Πίστευε γοῦν, ὁ Νύσσης προσθέτει, πίστευε, ὦ ὀρθόδοξε, καὶ θέλεις κατὰ πάντα τρόπον σωθῆ. « Εἰ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον, τό τε σοφὸν καὶ τὸ δυνατὸν ὡσαύτως λέγοιτο, ἥ τε ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀϊδιότης, καὶ πᾶσα εὐσεβὴς διάνοια *κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῖτο τρόπον*, πάσης κατὰ πάντα λόγον διαφορᾶς ὑφαιρουμένης, συναφαιρεῖται, κατ᾽ ἀνάγκην, τὸ τῶν θεῶν πλῆθος ἀπὸ τοῦ δόγματος, *τῆς διὰ πάντων ταυτότητος εἰς τὸ ἓν τὴν πίστιν περιαγούσης καὶ τὴν σωτηρίαν.* » Ὑπὸ τοιούτων παραινέσεων κινούμενος, καὶ παρὰ τηλικούτων κηδεμονευόμενος ὁδηγῶν, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύων καὶ προσδοκῶν, ἐπανέλαβε καθ᾽ ὅλην τὴν ἐπίπονον τοῦ μεσαιῶνος ὁδοιπορίαν τὸ θεῖον ἐκεῖνο ῥητόν. « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. »

Πρὸς διατράνωσιν τῆς ἀληθείας, ἀνακεφαλαιοῦμεν συντόμως τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τρισὶ κεφαλαίοις ἐκφερόμενα.

Οἱ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, οἱ τὸ τριαδικὸν μυςήριον θεολογήσαντες, δὲν ἀεροβάτησαν, οὐδ᾽ ἔκτισαν ἐπὶ τῆς ἄμμου· ἐφιλοσόφησαν ἐν κοσμοτεχνίτιδι καὶ ἀμετακινήτῳ τινὶ σοφίᾳ τὸ ἐν τῇ ἀστραπῇ τῆς θεότητος φανερωθὲν μυστήριον τῆς *ὑπάρξεως*, τῆς *προαγωγῆς*, καὶ τοῦ *καταρτισμοῦ* τῆς Ἱστορίας· μυστήριον μέγα καὶ γονιμότατον, οὗπερ τὴν ἀποκάλυψιν σφετερίζεται σήμερον ἡ κοινῶς λεγομένη *Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας*, καὶ τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἀρχαῖον διατελεῖ ὅσον ἀρχαῖος ὑπάρχει ὁ ἑλληνικῶς βιώσας καὶ ἑλληνιστὶ συγγράψας θεορρήμων ποιητὴς τῆς *Ἀποκαλύψεως*.

Αὐτὸς ὅστις ἐδίδαξεν ὅτι,

« *Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.* »

«*Καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι.*»

Ἐπὶ ταύτης τῆς πέτρας τὴν θεολογικὴν οἰκοδομὴν ᾠκοδόμησαν οἱ πάντων σοφώτατοι τέκτονες· καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ὑψίστου ταύτης οἰκοδομῆς ἐπεσκόπησαν τὸν ἠθικὸν κόσμον, καὶ εἶδεν ὁ ὀφθαλμὸς αὐτῶν ἀσυγκρίτως πορρωτέρω παρ' ὅ,τι βλέπομεν ἡμεῖς οἱ πυγμαῖοι σήμερον.

Ἐὰν δὲ ἥμαρτεν ὁ ἐπικλίνας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸν μυστικὸν ἐκεῖνον καὶ μεγαλοσύμβολον δεῖπνον τῆς ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, καὶ καταξιωθεὶς οὕτω τοῦ ἀκροασθῆναι πρῶτος καὶ ἔσχατος ἐν τῇ γῇ τοὺς ὑποκαρδίους παλμοὺς τῆς θεότητος· ἐὰν ἠπατήθη ὁ θεόκτιστος οὗτος πύργος τοῦ Σωτῆρος, ὡς ὁ Δάντης μεγαλοφυῶς προσαγορεύει αὐτὸν, τότε δὴ ἁμαρτάνει καὶ ἡ θεολογία. Ἔστω τότε ὀνειροπόλημα τὸ τῆς θεολογίας ἀφηρημένον, ἔστω δὲ κοῦφος ὁ μεσαιωνικὸς τῆς Ἑλλάδος λαὸς, ὁ τὴν σωτηρίαν τοιούτου δώρου τιμίου περὶ πλείστου ποιησάμενος.

Ἀλλ' ὅμως, ὁ τὴν μαρτυρίαν ἀναιρῶν τοῦ πνευματικωτέρου τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀναιρεῖ τὸν Χριστιανισμὸν αὐτόν· τοῦτον δ' ἀναιρῶν, ἀναιρεῖ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀναιρῶν δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀναιρεῖ αὐτὸς ἑαυτόν.

Καὶ γὰρ, εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μείζων ἐστίν.

Περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς *Ἀποκαλύψεως* μεγαλόνοιαι πολλαὶ καὶ ἄνδρες περιβόητοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ περιησχολήθησαν ἐν τῇ Δύσει, πλὴν ἀτελεσφορήτως. Τίς δὲ, μετὰ τὸν οὐρανογνώμονα καὶ ὄντως οὐρανομήκην τοῦ Νεύτωνος νοῦν, ὅστις ἐκ τῶν ἀποτυχόντων ὡσαύτως ἐστὶν, τίς ἐλπίζει νὰ εὐδοκιμήσῃ;

Ὀκτακόσια παρῆλθον πρὸς τὰ χίλια ἔτη, ἡ δὲ *Ἀποκάλυψις* ἀκόμη μένει ἀναποκάλυπτος. — Φαίνεται ὅτι ἡ *Βίβλος τῶν ἑπτὰ σφραγίδων*, ἡ *ἐπιστολὴ τῆς ζωῆς* ὑπὸ ἀτομικότητος ἀνθρωπίνης οὐκ ἀνοιχθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ Λαὸς συμπεριεκτικὸς καὶ *πολυόμματος* ἀποσφραγίσει αὐτὴν, κατὰ τὸ ῥητὸν,

«ἐν μέσῳ τοῦ Θρόνου καὶ κύκλῳ τοῦ Θρόνου τέσσαρα ζῶα *γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν*,» καὶ, «ἰδοὺ, ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν *πᾶς ὀφθαλμός*.»

Οὐχὶ, λοιπὸν *ἀτομικότης*, ἀλλὰ *Λαὸς* ἀναγνώσει αὐτήν!

— Τίς δ' ὁ Λαὸς οὗτος; ἤ, τίς ἡ *ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν* γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη *τετραπέρατος* Ἰσορία; — Τό δε τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ!

Ὁ ἱεροφιλόσοφος τῆς Ἀναστάσεως, ὁ τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν Ἐπαναστάσεων κῆρυξ καὶ προφήτης γράφει πρὸς Κορινθίους· «ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ἡμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. Φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος!»

ΛΗ'.

Νεκρώσιμοι Ἀκολουθίαι.

Ὅστις ἐν τῇ μελέτῃ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας θελήσῃ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τοὺς κρυφίους λόγους διὰ τοὺς ὁποίους οἱ πατέρες μας τοσαύτην ἔσχον ἐπιμέλειαν καὶ θρησκευτικὴν φροντίδα περὶ τελετῶν ἐπικηδείων, περὶ ἀποτεφρώσεως ἢ ἐνταφιάσεως νεκρῶν, καὶ γενικῶς περὶ πᾶν ὅ,τι ἀνεφέρετο πρὸς τὰς χρεωστουμένας καὶ τελευταίας τιμὰς, ὀφείλει καὶ τότε, καθὼς πάντοτε, νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος εἰς αὐτὴν τὴν θεμελιώδη τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως ἰδιότητα, τοὐτέστιν εἰς τὴν *ἰσονομίαν*. Παράδοξον τοῦτο δὲν θέλει φανῇ, ὅταν δεόντως ἐμβατεύσωμεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐθίμου.

Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τοσοῦτον ἀναφέρεται πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, καὶ μυστικῶς συνάπτεται μετ' αὐτῆς ὅσον ὁ Θάνατος, αὕτη ἡ στάθμη τῆς Θείας δικαιοσύνης, δι' ἧς πάντες οἱ γηγενεῖς ἀπολύτως ἐξισοῦνται καὶ συνταυτίζονται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πατρίδι, ἐν τῇ αἰωνίᾳ πολιτείᾳ τοῦ μέλλοντος. Ὁ Θάνατος εἶναι τὸ ἀρχέτυπον, πηγὴ καὶ ῥίζα τῆς ἐγκοσμίου ἰσότητος,

διότι οὗτος παρέχει τὴν ἰδέαν καὶ διατηρεῖ τὸ αἴσθημα τῆς Θεότητος, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀγάπης, καὶ τοῦ μέλλοντος βίου. Χωρὶς αὐτοῦ, ἡ ἀθανασία οὐδὲ κατ' ὄνομα ἤθελε γινώσκεσθαι. Ἡ δὲ ἰσότης ἐν τῷ δε τῷ βίῳ ἄλλο δὲν εἶναι πάρεξ ἀπαύγασμα, μερὶς τῆς ἀτελευτήτου αἰωνιότητος ἐκείνης, ἐν ᾗ πᾶσαι συνέρχονται καὶ συμβιῶσιν αἱ παρελθοῦσαι, καὶ ἐνεστῶσαι, καὶ μέλλουσαι γενεαί. Ἡ ἰσονομία λοιπὸν ἔχει σχέσεις στενὰς μετὰ τοῦ Θανάτου, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τούτου πηγάζει καὶ πρὸς τοῦτον ἀνατρέχει, ἔπεται ὅτι συνδέει τὸν παρόντα μετὰ τοῦ μέλλοντος χρόνου, τοὐτέστιν ὅτι ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ὑπάρχει καὶ ἔξοχος πνευματικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τελείου καὶ τετελεσμένου.

Ἰδοὺ τὸ αἴτιον δι' οὗ οἱ πρὸς τὴν ἰσονομίαν ῥέποντες λαοὶ προπάντων εἶναι φιλόσοφοι, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων λάτραι τῆς ἀθανασίας. Οὗτοι περιθάλπουσι τὴν Θρησκείαν, ὡς Θανάτου ἐπιστήμην, καὶ σοφίαν ἀναστάσεως· οὗτοι βασίζουσιν ἐπὶ τῆς μεγάλης καὶ ἀτελευτήτου ταύτης γνώσεως πᾶν ἐγκόσμιον καὶ ἀτελεύτητον μεγαλεῖον των. Δι' αὐτοὺς οἱ νεκροὶ, ἤδη πολῖται τῆς ἀοράτου καὶ πνευματικῆς ἰσοπολιτείας, ἐπικαλοῦνται τὸν σεβασμὸν τῶν ζώντων· ἡ στάθμη ἥτις ἐξίσωσεν ἤδη τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ μέτρον ὅπερ μέλλει νὰ δοκιμάσῃ πάντων, μικρῶν τε καὶ μεγάλων τὰς πράξεις, καὶ νὰ ἐξελέγξῃ θεσμοὺς, ἤθη, φρονήματα.

Ὁ δὲ Χριστιανισμὸς, ἡ κατ' ἐξοχὴν τοῦ δε συγχρόνως καὶ τοῦ μέλλοντος βίου Θρησκεία, ἑπομένως ἡ κατ' ἐξοχὴν σοφία τοῦ Θανάτου, ὁ Χριστιανισμὸς, καθὸ ἐπιστήμη τῆς πανισονομίας, ὤφειλεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κοινωνικῶν περὶ θανῆς ἐθίμων ὄχι μόνον νὰ σεβασθῇ τὰς ἐπικηδείους τελετὰς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ προσέτι νὰ τελειοποιήσῃ αὐτὰς, νὰ τὰς καθωραΐσῃ εἰς ὅλην ἐκείνην τὴν ἄπειρον τῆς αἰωνιότητος καλλονὴν, ἥτις ἦτον ἀπόῤῥοια τῆς Ἀποκαλύψεώς του, νὰ τὰς πλουτίσῃ δὲ μὲ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ δῶρα τῆς ποιήσεως, τῆς καλλιτεχνίας, καὶ τῆς φιλοσοφίας τὰ ὁποῖα ὤφειλον οὕτω ν' ἀφαρπαγῶσιν ἀπὸ τὴν φθο-

ρὰν τῶν παλαιῶν κοινωνιῶν διὰ νὰ ἀποταμιευθῶσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀϊδίου διδασκαλίας του.

Οἱ ἀνατροπεῖς τῆς πολυθεΐας Ἕλληνες εἶχον διαδραματήσει καὶ ἐκτραγῳδήσει τὸν θάνατον ἐπὶ σκηνῆς, τὸν ἀνθρώπινον βίον διὰ τῆς τοῦ Θέσπιδος τέχνης παραστήσαντες ὑπὸ τοιαύτην φιλοσοφικὴν ἔποψιν, ὥστε, ἐν μέσῳ τῶν πολυειδῶν βιωτικῶν περιπετειῶν, νὰ ὑπερίσταται πάντοτε καὶ ὑπερέχῃ τὸ αἴσθημα τῆς μελλούσης ζωῆς, ὡς κανὼν καὶ ὁδηγία τῶν λοιπῶν ἐγκοσμίων ἀντικειμένων. Βέβαιον, ὅτι καινή τις δύναμις ἀδιάγνωστος ὑπεκίνει καὶ συνεκίνει τὰ πλήθη ἐν τῷ θεάτρῳ, διὰ μέσου παθῶν ἐξωργυμένων ἐκ βάθους τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, δύναμις τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἔγνωσαν, ἡμεῖς δὲ εὐκόλως ἐξιχνιάζομεν σήμερον. Ὁ μοχλὸς οὗτος ἦτο τὸ *Ἔλεος*, δύναμις συμφυὴς καὶ πρόδρομος τῆς Χριστιανικῆς *Ἀγάπης*, ἣν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ πάντων τραγικωτάτου, μαθητοῦ, φίλου καὶ συνεργάτου τοῦ πιόντος τὸ κώνειον ὑπὲρ πτώσεως μυθοθρησκείας, ἠσπάσατο ὁ μέλλων γενέσθαι λαὸς Κυρίου ἐν στεναγμοῖς καὶ δακρύμασιν.

Ἀλλ' ἡ στενὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου σκηνὴ δὲν ἤρκει εἰς τὴν ἀπέραντον τοῦ Χριστιανισμοῦ πνευματικότητα. Τὸ σοβαρὸν δρᾶμα τοῦ θανάτου ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ παρασταθῇ ἐπὶ σκηνῆς τοσοῦτον εὐρυχώρου, ὅσον εὐρύχωρος ἦτον ἤδη ἡ ἀποκεκαλυμμένη νέα ζωή. — Ἀλλὰ τίς σκηνὴ καταλληλοτέρα τῆς ἐκκλησίας, ταύτης τῆς εἰκονικῆς ἀγκάλης τῆς ἀνθρωπότητος; Τίς δὲ τόπος ἁρμοδιώτερος ἐκείνου, ἔνθα μυστήρια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, θανάτου καὶ ἀθανασίας εὐχερῶς συμπαριστάνονται; Ἔνθα πάντες αὐτόπται, πάντες αὐτήκοοι· ἔνθα ἡ εἴσοδος ἀνοικτὴ πάντοτε· ἔνθα οὐδὲ εἰσητήρια, οὐδὲ δασμοὶ καὶ φόροι πρὸς ἀγωγὴν τοῦ θεάματος, ὡς ἐν Ἀθήναις. Οὔσης τῆς νέας σοφίας δίδαγμα λαοῦ, πάντες ἀδιακρίτως ἐκεῖ θεωροῦσι καὶ διδάσκονται τίνι τρόπῳ θανάτῳ πατεῖται ὁ θάνατος.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ναὸς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ μεταβάλλεται εἰς θέατρον καταπληκτικοτάτης παραστάσεως. Τὰ δὲ τοῦ ἱεροῦ δρά-

ματος πρόσωπα εἶναι, ὁ Κτίστης μετὰ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ὁ Νεκρὸς, ὁ Χορὸς, καὶ ἡ Ἐκκλησία.

Λαλοῦμεν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι κατ' ἀλήθειαν οὐδεμία ἄλλη περικοσμεῖ τὰς νεκρωσίμους ἀκολουθίας καὶ ἐπικηδείους της τελετὰς μετὰ τοσαύτης πολυτελείας κατανυκτικοῦ δραματισμοῦ, πένθους, ἀγάπης, τρόμου, λυρικοῦ ὕψους, καὶ ζώσης ἀληθείας. Ζῶσα ἀλήθεια τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος ἐκτεθειμένη εἰς ἔποψιν πάντων καθ' ὅλην τὴν φρικώδη καὶ συντριπτικὴν παρρησίαν της· ταρακτικὸν πανόραμα πλῆττον μὲν νοῦν τε καὶ καρδίαν, καταβιβάζον δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἰσότητα τοῦ χοὸς ἐξ οἱασδήποτε κορυφῆς, ἢ κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Τίς δὲν ἐννοεῖ ὅτι τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία παριστάνει τὸ καταθλιπτικόν της δρᾶμα εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ γῆ, ὅπου ἡ φιλοσοφία τῆς ἰσονομίας, ἡ λυρικὴ, καὶ ἡ τραγῳδία πρότερον ἠγέρθησαν εἰς ἔξοχον περιωπήν; ἢ τίς κατὰ πρώτην προσβολὴν δὲν βλέπει, ὅτι οὐδεμία θρησκεία, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ, εὐδοκιμεῖ νὰ ἐκτυπώσῃ καὶ ζωγραφήσῃ τὰ τῆς ἐθνικῆς φύσεως κινήματα μετὰ πλείονος ἀκριβείας καὶ τέχνης;

Ἡ τόλμη τοῦ Αἰσχύλου, ἡ τελειότης τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐριπίδου ὠχριῶσιν ὅμως ἐνώπιον ἐκείνου τοῦ ἁπλουστάτου μὲν ἀλλὰ μεστοῦ ἐλέους καὶ τρόμου θεάματος. Εἶναι ποίησις ὄχι τῆς φαντασίας, γέννημα θνητοῦ, ἀλλ' αὐτοποίησις καθολικότητος, αὐτόματον ἐξεικόνισμα Εὐαγγελίου. Αὕτη δὲ ἡ ποίησις τῆς ἀνωνύμου ἀνθρωπότητος ἀποσπᾷ δάκρυα ἐκ τῶν μυχῶν τῆς συνειδήσεως, κατ' ἄλλον τρόπον ἀγαπητὰ τῷ Θεῷ· δάκρυα πνευματικῆς κατανύξεως καὶ ταπεινωσύνης, δάκρυα ἱερὰ, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τοῦ Θέσπιδος δὲν ἤξευρε νὰ δώσῃ πάρεξ τὴν εἰκόνα.

Οἱ Δυτικοὶ συνήθως ἀπομακρύνουσι τοὺς συγγενεῖς τῆς νεκρωσίμου τελετῆς. Θυσιάζουσι τὸν νοῦν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς προφυλακάς τινας οἴκτου προσωπικοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀκρωτηριάζουσι τὸ δρᾶμα. — Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ τὴν παρουσίαν τῶν συγγενῶν· πρωταγωνισταὶ τοῦ περιπαθοῦς δράματος, ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ παραστήσωσιν οὐσιώδες μέρος ἐν τῇ

τραγῳδίᾳ. Ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, οἱ ἀδελφοὶ, ὁποῖον πλοῦτος μυχίων αἰσθημάτων, παθημάτων ἐκπληκτικῶν, μεταδοτικῆς συγκινήσεως!

Συνηθίζουσιν ὡσαύτως νὰ καλύπτωσι τὸν νεκρὸν, καὶ τοῦτο δῆθεν ἕνεκα κοσμιότητος καὶ εὐπρεπείας. Οὕτω, παρ' αὐτοῖς ὁ θάνατος, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος τῆς ζωῆς, ἐνεισάγεται ἐπὶ σκηνῆς ὑπὸ προσωπεῖον.

Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει λόγους ἀνωτέρους τοιαύτης μικροπρεποῦς ὑποκρισίας. Ὁ νεκρὸς ἀνήκει αὐτῇ· τὸν θέλει ἀσκεπῆ, ἀποκεκαλυμμένον· τὸν ἐνεισάγει ἀπερικάλυπτον, καθὼς ἀπερικάλυπτος ἡ ψυχὴ μέλλει νὰ προσέλθῃ τῷ Πλάστῃ. Ἐπ' ἐκείνου τοῦ πτώματος, ἐπ' ἐκείνων τῶν κεκλεισμένων βλεφάρων, ἐπ' ἐκείνου τοῦ ἀφώνου στόματος ἔχει νὰ ψάλῃ καταπληκτικοὺς ὕμνους περὶ ματαιότητος, περὶ ἀνισοτήτων, περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀναστάσεως. Ἡ δὲ φωνὴ αὐτῆς, φωνὴ δικαιοκρίτου, ἔχει νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὸν προκείμενον νεκρὸν, εἴτε πλούσιον ὄντα, εἴτε βασιλέα, εἴτε δυνατὸν, καὶ νὰ συνυπολογισθῇ μετ' αὐτοῦ. Τότε ἀνοίγεται διάλογος μεταξὺ Ἐκκλησίας, Χοροῦ, καὶ Κεκοιμημένου, τὰς θείας ὡραιότητας τοῦ ὁποίου μᾶλλον τῆς γλώσσης ἡ θέα δύναται νὰ ἐκθέσῃ. Τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοὶ, καὶ ὁ κοπετὸς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων διακόπτουσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν διαδραμάτησιν.

Ὁ Χορὸς ψάλλει·

«Ποῖος χωρισμὸς, ὦ ἀδελφοί; ποῖος κοπετὸς, ποῖος θρῆνος ἐν τῇ παρούσῃ ῥοπῇ; δεῦτε οὖν ἀσπάσασθε τὸν πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν! Παραδίδοται τάφῳ γὰρ, καλύπτεται λίθῳ, σκότει κατοικίζεται, νεκροῖς συνθάπτεται. Πάντες συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἄρτι χωριζόμεθα, ὃν περ ἀναπαῦσαι Κύριος εὐξώμεθα!»

«Ἄρτι ἡ τοῦ βίου πονηρὰ λύεται πανήγυρις πᾶσα τῆς ματαιότητος! πνεῦμα γὰρ ἐξέλιπεν ἀπὸ σκηνώματος. Ὁ πηλὸς μεμελάνωται· τὸ σκεῦος ἐῤῥάγη, ἄφωνον, ἀναίσθητον, νεκρὸν, ἀκίνητον!»

«Οἷα ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐστίν! ἄνθος καὶ ἀτμίς τε, καὶ δρόσος ἑωθινὴ, ἀληθῶς. Δεῦτε οὖν κατίδωμεν ἐπὶ τοὺς τάφους τρανῶς!

Ποῦ τὸ κάλλος τοῦ σώματος; καὶ ποῦ ἡ νεότης; ποῦ εἰσὶ τὰ ὄμματα καὶ ἡ μορφὴ τῆς σαρκός; πάντα ἐξηράνθη ὡς χόρτος, πάντα ἠφανίσθησαν!»

«Μέγας ὁ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς, μέγας στεναγμὸς, καὶ ἀνάγκη ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς! ᾅδης καὶ ἀπώλεια ἡ τῶν προσκαίρων ζωὴ, ἡ σκιὰ ἡ ἀνύπαρκτος, ὁ ὕπνος τῆς πλάνης, ὁ ἀκαιροφάνταστος μόχθος τοῦ βίου τῆς γῆς!»

«Δεῦτε ἐν τῷ τάφῳ, ἀδελφοὶ, βλέψωμεν τὴν τέφραν καὶ κόνιν ἐξ ἧς ἐπλάσθημεν! ποῦ νῦν πορευόμεθα; τί δ' ἐγεγόναμεν; Ποῖος πένης ἢ πλούσιος ἢ ποῖος δεσπότης; ποῖος δὲ ἐλεύθερος; καὶ οὐχὶ πάντες σποδός;»

Οὐδέποτε ἡ γλῶσσα τῆς παλαιᾶς δημοκρατίας ἔσχε τοσαύτην ταραξικάρδιον εὐφράδειαν. Τοιαῦτα ἀμαυρὰ χρώματα τάφου, τοιοῦτοι σπαραγμοὶ ζωοδόται ἦσαν ἄγνωστοι πρότερον. Τὸ ἔντεχνον τοῦτο μεταξὺ θανάτου καὶ ζωῆς ἡμίφωτον εἶναι ἰδιότης τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδιότης ἀμίμητος· εἶναι ὁ ἱερὸς ἡμῶν *ρωμαντισμός*.

Ἀκολούθως ὁ νεκρὸς λαμβάνει τὸν λόγον·

«Ὁρῶντες με ἄφωνον καὶ ἄπνουν προκείμενον, κλαύσατε πάντες ἐπ' ἐμοὶ, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι, συγγενεῖς καὶ γνωστοί! Τὴν γὰρ χθὲς ἡμέραν μεθ' ὑμῶν ἐλάλουν, καὶ ἄφνω ἐπῆλθέ μοι ἡ φοβερὰ ὥρα τοῦ θανάτου. — Ἀλλὰ δεῦτε πάντες οἱ ποθούμενοί με, καὶ ἀσπάσασθέ με τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν· οὐκ' ἔτι γὰρ μεθ' ὑμῶν πορεύσομαι, ἢ συλλαλήσω τοῦ λοιποῦ· εἰς Κριτὴν γὰρ ἀπέρχομαι, ἔνθα προσωποληψία οὐκ ἔστι· δοῦλος γὰρ καὶ δεσπότης ὁμοῦ παρίστανται, βασιλεὺς καὶ στρατιώτης, πλούσιος καὶ πένης ἐν ἀξιώματι ἴσῳ· ἕκαστος γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἢ δοξασθήσεται ἢ αἰσχυνθήσεται.»

Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἥτις συνέθεσε νεκρωσίμους Ἀκολουθίας εἰς Ἱερεῖς, εἰς Μοναχοὺς, εἰς Κοσμικοὺς, εἰς Νήπια, παρέλειψε τοὺς Βασιλεῖς. Τὰ νήπια εἶχον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της μεγαλητέραν ἀξίαν!

Ὁ Χορὸς ἀναλαμβάνει τὸ ᾆσμα·

«Ὄμματα ἐσβέσθη, χεῖρες ἐφησύχασαν ὁμοῦ καὶ πόδες· ἀκοὴ καὶ γλῶσσα πάλαι ῥητορεύουσα ἐπανεπαύθη, καὶ ἐν τάφῳ πάντα κεῖται ἀνενέργητα· δεῦτε τὴν βροτείαν θρηνήσατε οὐσίαν!»

«Ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος; ποία δόξα ἔστηκεν ἐπὶ γῆς ἀμετάθετος; πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα, μία ῥοπὴ καὶ ταῦτα πάντα θάνατος διαδέχεται!»

«Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον! οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα· ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται!»

«Ποῦ ἐστιν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια; ποῦ ἐστιν ἡ τῶν προσκαίρων φαντασία; ποῦ ἐστιν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος; ποῦ ἐστι τῶν οἰκετῶν ἡ πληθύς καὶ ὁ θόρυβος; — Πάντα κόνις· πάντα τέφρα· πάντα σκιά!»

«Ὄντως ματαιότης καὶ φθορὰ, πάντα τὰ τοῦ βίου ἡδέα καὶ τὰ περίδοξα! πάντες γὰρ ἐκλείπομεν, πάντες θνῃξόμεθα βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες, κριταὶ καὶ δυνάσται, πλούσιοι καὶ πένητες, καὶ πᾶσα φύσις βροτῶν!»

Δανειζόμεθα ταῦτα τὰ ἀποσπάσματα, ἵνα ποιήσωμεν αἰσθητοτέραν τὴν πρὸς τὴν ἰσονομίαν ῥοπὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἐνῷ αἱ λοιπαὶ Ἐκκλησίαι τελοῦσι κατ' ἁπλοῦν μόνον τύπον τὴν ἐπικήδειον τελετὴν, αὕτη εἰς τὰς νεκρωσίμους ἀκολουθίας της ἰδιαιτέρως ἐνδείκνυσιν ὅλον τὸ κάλλος τῆς τέχνης καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς φιλισονόμου σοφίας της. Ἐκεῖ, παρόντος τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἀρχόντων, ἐκεῖ, περιεστῶτος τοῦ λαοῦ, ἐκεῖ ἐν τῷ ἀπαραβιάστῳ θυσιαστηρίῳ της ἐπιφυλάττεται νὰ λύσῃ πάντα δεσμὸν εἰς τὴν φιλελευθέραν της γλῶσσαν.

Ἐφεξῆς ἔρχονται λυρικώτερα Τροπάρια, ἀνάπλεα ὅμως οὐχ' ἧττον λύπης καὶ μελαγχολίας· εἶναι ὁ ἀποχαιρετισμός·

«Συγκαιόμεθα πάντες τοῖς δάκρυσιν
Ὅταν ἴδωμεν λείψανον κείμενον,
Καὶ ἐγγίζοντες πάντες ἀσπάζεσθαι
Ἴσως δὲ καὶ τοιαῦτα προσφθέγγεσθαι·

— Ἰδοὺ ἀφῆκας τοὺς φιλοῦντας σε!
Οὐ λαλεῖς τοῦ λοιποῦ μεθ' ἡμῶν, φίλε!
Διατὶ οὐ λαλεῖς, ὡς ἐλάλης ἡμῖν,
Ἀλλ' οὕτω σιγᾷς τοῦ λαλεῖν μεθ' ἡμῶν;»

«Τί πικρὰ τῶν θνησκόντων τὰ ῥήματα,
Ἅπερ φθέγγονται ὅταν πορεύωνται!
— Ἀδελφοί, ἀδελφῶν ἐξορίζομαι·
Φίλους πάντας ἀφῶ καὶ πορεύομαι·
Ποῦ οὖν ὑπάγω, οὐκ ἐπίσταμαι,
Ἢ πῶς μέλλω εἶναι ἐκεῖ, οὐ γινώσκω,
Εἰ μὴ μόνος Θεὸς, ὁ καλέσας με·
Ἀλλὰ μνείαν ποιεῖτέ μου μετ' ᾠδῆς!»

«Ἆρα ποῦ αἱ ψυχαὶ νῦν ὑπάγουσιν;
Ἆρα πῶς νῦν ἐκεῖ συνδιάζουσιν;
Ἐπεθύμουν μαθεῖν τὸ μυστήριον,
Ἀλλ' οὐδεὶς ἱκανὸς διηγήσασθαι·
Ἆρα κἀκεῖνοι μνημονεύουσι
Τῶν ἰδίων αὐτῶν ὡς ἡμεῖς ἐκείνων·
Ἢ ἐκεῖνοι λοιπὸν ἐπελάθοντο
Τῶν θρηνούντων αὐτοὺς, καὶ ποιούντων ᾠδήν; κτλ.

Οἱ Ἰταλοὶ σφετερίζονται τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ ἑνδεκασυλλάβου στίχου· — Αὗται δὲ αἱ ᾠδαὶ ἐψάλλοντο ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ Δαμασκηνοῦ τοὐλάχιστον πεντακόσια ἔτη πρὸ τῆς ἑνδεκασυλλάβου Σικελικῆς ποιήσεως.

Ἡ δὲ ἀκολουθία εἰς Νήπια εἶναι ὡσαύτως λαμπροτάτη. Οἱ ἀλλοεθνεῖς δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι τὰς γοερὰς ἁρμονίας ὅσας ἡ Ἐκκλησία μας ἠξεύρει νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ ἁπλουστάτων ἀντικειμένων· ἐκ βρέφους νεκροῦ, μητρὸς ὀδυρομένης, καὶ νοεροῦ παραδείσου! Ἀποβλέπει εἰς χύσιν δακρύων ὁ δραματουργὸς, καὶ εὐδοκιμεῖ· κατασυντρίβει πάντων τὰς καρδίας. Ἐκεῖ αἱ ζωηρότεραι συγχρόνως καὶ περιπαθέστεραι εἰκόνες διαδέχονται ἀλλήλας· ἐκεῖ τὰ *μεμα-*

ραμμένα ῥόδα, ἐκεῖ οἱ *ἁπαλοὶ κλάδοι κεκομμένοι*, ἐκεῖ ἐν ἐπιδείξει δραματικωτέρᾳ πᾶσα ἡ παθολογία τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος.

ΛΘ'.

Εὐχαί.

Δογματισθέντων ἅπαξ τῶν σοφῶν μυστηρίων τῆς θεολογίας, καὶ καταρτισθέντος τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τυπικοῦ ταύτης μέρους πρὸς ἀγωγὴν ἀτελεύτητον τῶν αἰσθήσεων, ἡ Ἐκκλησία κατερχομένη ἀπὸ τῆς νεφέλης, ἔνθα μυστηριωδῶς, ὥσπερ θεότης ἐχρησμοδότησεν, εἰσπορεύεται μεταξὺ ἀνθρώπων, συνοικειουμένη μετ' αὐτῶν καὶ ἀχωρίστως συνεργαζομένη.

Καὶ αὕτη ὑπάρχει ἡ πολιτικὴ αὐτῆς, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, ἡ κοινωνικὴ, ἡ κοσμικὴ, ἡ ἡμερουσία μορφή. — Κατὰ μὲν τὸν δογματισμὸν ἀνηγορεύθη σκεῦος ἐκλεκτὸν Πνεύματος, Ἑλλὰς καθολικὴ, διδάσκαλος καὶ Ἱεροφάντις ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος· ἐν δὲ τῇ κοσμικῇ αὐτῆς πορείᾳ εἶναι ἡ Ἑλλὰς τῶν Ὀρθοδόξων, ἡ μήτηρ ἁπλῶς τῆς κλητῆς γενεᾶς.

Τὸ δὲ δεύτερον στάδιον δὲν εἶναι ἧττον τοῦ πρώτου σοβαρὸν, σπουδαῖον· εἶναι μέγα καὶ εὐρὺ, ὅσον ὁ ἠθικὸς βίος τοῦ ἀτόμου καὶ ὁ πολιτικὸς τοῦ ἔθνους. Λαμβάνει τὴν κοινωνίαν ἀνὰ χεῖρας, ἐν τῇ παιδικῇ ταύτης ἡλικίᾳ. Τὴν πλάττει, τὴν τροπολογεῖ· τὴν μετασκευάζει καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ χρόνου· παραλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ἐκ γαστρὸς μητρὸς, παρακολουθεῖ αὐτὸν ἰσοβίως, καὶ συνοδεύει αὐτὸν μέχρι ταφῆς. Ἐνεισδύει δὲ εἰς τὰ σκότη τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ῥυθμίζει τὰ κινήματα τῆς καρδίας, κατευνάζει τὰ πάθη. Ἐπιστατεῖ ἐπὶ τὰς ἐργασίας ἐν τοῖς ἀγροῖς· ἐπὶ τὴν βιομηχανίαν ἐν ταῖς πόλεσιν· Ἀσθενεῖς ἐπισκέπτεται, δέεται ὑπὲρ ψυχορραγούντων, σώζει τοὺς εἰς αὐτὴν καταφεύγοντας, μεσιτεύει ὑπὲρ ἁμαρτησάντων, διαπορεύεται νυχθημερὸν εἰς βοήθειαν πλεόντων καὶ ὁδοιπορούντων, ἱκετεύει, συμβουλεύει, εὐλογεῖ, ἁγιάζει, παραινεῖ, τιμωρεῖ, ἀνέχεται, ἀφορίζει καὶ ἀπολύει· παντοῦ παρουσιάζεται· τὰ πάντα κανονίζει· πάντα πληροῖ. Εἶναι καὶ πατὴρ, καὶ μήτηρ, καὶ ἀδελ-

φὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ συγγενὴς, καὶ φίλος, καὶ ἀρωγός. — Εὐχὴ ἐπὶ μετανοούντων. Εὐχὴ ἐπὶ αἰσχρῶν λογισμῶν. Εὐχὴ ἐπὶ πᾶσαν ἀῤῥωστίαν. Εὐχὴ εἰς μὴ ὑπνοῦντα. Εὐχὴ εἰς θεμέλιον οἴκου. Εὐχὴ ἐπὶ Σπόρου, ἐπὶ Ἄλατος, ἐπὶ Ἄλωνος, εἰς φύτευμα Ἀμπέλων, ἐπὶ τρύγοις, ἐπὶ εὐλογίᾳ οἴνου, εἰς μετάληψιν Σταφυλῆς. Εὐχὴ εἰς τὸ εὐλογῆσαι ποίμνιον βοσκοῦ, ἢ δύκτια ἁλιέως, ἢ ἐδέσματα κρεῶν, ἢ τυρῶν, ἢ κατασκευάσαι πλοῖον, ἢ φρέαρ. Εὐχαὶ ἐπὶ ἀνομβρίας ἢ ἐξαλλαγῆς ἀνέμων· ἢ ἐπὶ σεισμοῦ, ἢ λιμοῦ, ἢ λοιμικῆς νόσου· ἐπὶ ἀπειλῇ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, ἢ ἐπὶ κλείδωνι θαλάσσης, κ. τ. λ.

Ἡ Ἐκκλησία, καθάπερ Ἄγγελος εἰρηνοποιὸς, πνεῦμα ἡσυχίας, γαλήνης, ἀγάπης, ὁμονοίας, ἐφίσταται ἐπὶ οἰκίας, ἐπὶ πόλεις, ἐπὶ ἀγρῶν καὶ ὀρέων, ἐπὶ ἠπείρων καὶ θαλάσσης, ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων.

Ταῦτα δὲ καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἀτομικὴν ἐπικουρείαν· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴν ὕπαρξιν καὶ ἀσφάλειαν ἡ Ἐκκλησία φρουρεῖ καὶ προστατεύει, πνευματικῶς ὑπὲρ τούτων καθικετεύουσα. Ὁ ὀρθόδοξος ναὸς διαρκεῖ πάντοτε ἠνεωγμένος κατὰ τὰς κρισίμους τοῦ γένους στιγμὰς, γινόμενος ἄσυλον εὐκτήριον ἐν ὥρᾳ κυνδύνου, ἢ ἐπιδρομῆς ἐχθρῶν, ἢ πολέμων ἐμφυλίων, ἢ στρατοῦ ἀναχωροῦντος, ἢ ἐπιστρέφοντος, ἄσυλον ἔνθα πρὸς τὸν Ὕψιστον ἀναπέμπονται δεήσεις ὑπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι καὶ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ὀρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Ἡ διάπυρος ἀφοσίωσις πρὸς τὰς ἐλευθερίας καὶ τὴν εὐπορείαν τοῦ λαοῦ ὑπάρχει παρ' αὐτῇ κύριον, πρωτεῦον, ὑπερέχον αἴσθημα. Νομίζεις μάλιστα ὅτι ἡ φωνή της εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ τῆς ἀθρόας Ἑλληνικῆς φυλῆς· φωνὴ ἀποστελλομένη παρὰ γενεῶν παρελθουσῶν ἐκ βάθους αἰώνων, ἐν ῥήμασιν ἀρχαίας διαλέκτου, καὶ ἐν ἤχοις ἀνεκλαλήτου χριστιανικῆς κατανύξεως. Αὐτῆς δεομένης ὑπὲρ ἀγωνισθέντων καὶ ἀγωνιζομένων τέκνων, ὁμοθυμαδὸν σύμπαν τὸ γένος εὔχεται· τὰς δὲ δεήσεις ἀκροάζονται καὶ καταλαμβάνουσι πάντα τὰ τῆς πατριωτικῆς Ἑλλάδος ἔνδοξα πρόσωπα. Ἐπίσης οἱ πολεμήτορες τῆς Τρωάδος, καὶ οἱ μαχηταὶ τοῦ Μαραθῶνος, ὡς οἱ ὑπέρ-

μαχοι τῆς Κωνσαντινουπόλεως καὶ τὰ παληκάρια τοῦ Μεσολογγίου.

Μεταξὺ τῶν ποικίλων εὐχῶν τοῦ μεγάλου Εὐχολογίου συναριθμεῖται κατ' ἐξοχὴν μία εἰς ἐπιδρομὰς ἐθνῶν, ἔργον Μακαρίου Φιλαδελφίας, ἥτις ὑπάρχει ὁ θερμότερος στεναγμὸς τῆς πενθίμου καὶ κατηφοῦς Μούσης τῶν ἀλγηδόνων μας. Ταύτην τὴν Εὐχὴν ἡ ἡμετέρα γενεὰ, εἰς πολυχρονίους συμφορὰς ἄνωθεν ὡρισμένη, ἀπειράκις ἐν ἡμέραις κινδύνου καὶ δουλείας θρηνῳδοῦσα κατεύθυνε πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ Θεὸν τῆς ἀπελευθερώσεως. Εἶναι σελὶς λιγηρὰ, μελαγχολικὴ τῆς πολυωδύνου μας ἱστορίας, γεγραμμένη διὰ καλάμου σταλάζοντος δάκρυα, ᾠδὴ σήμερον ἔτι ἀπαγγελλομένη ὑπό τε δούλων καὶ ἐλευθέρων Ἑλλήνων. — Μνημονεύομεν μερικὰ χωρία της.

ΕΥΧΗ ΕΠΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΣ ΕΧΘΡΩΝ.

«Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τίς ὁμοιωθήσεταί σοι; τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν; τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; δυνατὸς ἐν ἐλέει, καὶ ἀγαθὸς ἐν ἰσχύϊ, εἰς τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν πάντας ἡμᾶς;

Μὴ σιγήσῃς μηδὲ καταπραΰνῃς, ὁ Θεὸς, ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις, ὅτι οἱ ἐχθροί σου ἴσχυσαν, καὶ οἱ μισοῦντες σε ἦραν κεφαλήν. Ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουργεύσαντο γνώμην, καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν Ἁγίων. — Εἶπον: Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ ἔτι· ἦλθωσαν Ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίαναν τὸν Ναὸν τὸν ἅγιόν σου· ἔθεντο τὴν κληρονομίαν σου, ἔθεντο τὴν τιμίαν σου Ἱερουσαλὴμ, ὡς ὀπωροφυλάκιον. Ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ Οὐρανοῦ· τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς· ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν κύκλῳ Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

Ἀλλ' ἕως πότε, Κύριε, ἕως πότε ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὀργή σου; Ἕως πότε ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν; Ἕως πότε ἁμαρτωλοὶ καυχήσονται; Μέχρι τίνος χρήσεται *παράνομος ἐξουσία*; Ἕως τίνος ὑψωθήσεται ῥάβδος ἀσεβῶν κατὰ κλήρου τῶν ἡγιασμένων;

Οἴμοι, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις ἡμῶν, καὶ ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη!

Οἴμοι, ὅτι οἱ λυποῦντες ἡμᾶς σφόδρα κατισχύουσι, καὶ ἡ πληγὴ ἡμῶν στερεὰ ἐγεννήθη!

Καὶ σὺ, Κύριε, ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς, ἕως τινος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ;

. . . . . .

Τί ὅτι ἐγεννήθημεν ὄνειδος τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν; τοῖς ἐκκλίνασι, δηλ. ἐξ' ὁδοῦ δικαίας εἰς παρατροπὴν δογμάτων, καὶ τοῖς ἀθετοῦσι καθάπαξ εἰς ἀσέβειαν· οἵτινες λόγον Πανσόφου Προνοίας οὐκ ἐπιστάμενοί σου, τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὡς ἐγκατάλειψιν διαβάλλουσιν.... Ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν· οὐδὲ συνῆκαν· καὶ διὰ τοῦτο ἀσέβειαν ἡμῖν ὀνειδίζουσι, καὶ τὴν εἰς σὲ πεποίθησιν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, παροινίαν ἀποκαλοῦσι· καὶ ὅτι σὲ τὸν Μονογενῆ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ συμφυῇ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγάθῳ σου Πνεύματι κηρύττοντες, μίαν φύσιν, μίαν οὐσίαν, μίαν δύναμιν, Θεότητα, καὶ βασιλείαν προσκυνοῦμεν, ταῦτα πάσχειν ὑπολαμβάνουσι, καὶ δίκην ἀσεβείας, τὴν πληγὴν τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς πλημμελημάτων ἔκτισιν ἡγοῦνται οἱ παράφρονες· καὶ τὴν σὴν ἐπιτωθάζοντες ἀνοχὴν, βλασφημοῦσι σου τὴν θεότητα, καὶ τὴν κοσμοσώτειρα διαχλευάζουσιν οἰκονομίαν σου.

Ἀλλ' ἄνες, Κύριε, ἄνες ὁ φιλανθρωπότατος Θεός! Οἰκτείρησον ὁ συμπαθέστατος, καὶ ἐλεήμων Δεσπότης, καὶ μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς ἐπὶ πλέον ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐκτριβῶμεν. Μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς ἡμᾶς ἵνα μὴ γενώμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι· Ἀλλὰ γενοῦ μεθ' ἡμῶν ὡς μαχητὴς ἰσχυρὸς, ὅτι οὐκ ἀδυνατεῖ παρὰ σοὶ σώζειν ἐν πολλοῖς καὶ ἐν ὀλίγοις.

Κατίσχυσον ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἐπὶ σοὶ πεποίθαμεν, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τεθαρρήκαμεν.

Καὶ πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμα σου, Κύριε, ὃ ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ΜΕΘ' ΗΜΩΝ ΕΙ ΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΗΜΕΡΑΣ, ΕΩΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ!»

ΕΥΧΗ ΕΤΕΡΑ.

«Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ παρακαλοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοι σου, ὅπως ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν δέησιν ἡμῶν....!

Ὅτι, Δέσποτα, καὶ αἱ ἀνομίαι ἡμῶν, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑπερῆραν τὰς κεφαλὰς ἡμῶν!

Ἐγεννήθημεν ὄνειδος τοῖς ἔθνεσι, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς περὶ κύκλῳ ἀθέοις Ἀγαρηνοῖς· καὶ ἐταπεινώθημεν ἕως θανάτου διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀνομίας καὶ βλασφημίας ἡμῶν.

Τίς οὐ κλαύσει ἡμᾶς οὕτω διακειμένους; τίς οὐ θρηνήσει τὴν τηλικαύτην αἰχμαλωσίαν ἡμῶν....;

Υἱοὶ ἡμέρας καὶ τοῦ φωτὸς, υἱοὶ γεγόναμεν νυκτὸς καὶ σκότους· οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας, δοῦλοι γεγόναμεν ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀπίστων ἐθνῶν.....

Βοήθησον ἡμῖν, ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἕνεκεν τῆς δόξης τοῦ ὀνοματός σου· πρόσδεξαι τὴν ἐξομολόγησιν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν διὰ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον αἷμα τοῦ Υἱοῦ σου· διὰ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ Ἀποστόλους καὶ Μάρτυρας, οἵτινες ἠγωνίσαντο ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸ ἴδιον αἷμα ἐκχέειν· διὰ τοὺς ἁγίους Προφήτας, καὶ Πατέρας, καὶ Πατριάρχας, οἵτινες ἠγωνίσαντο εὐαρεστῆσαι τῷ ἁγίῳ σου ὀνόματι.....

Ναὶ, Δέσποτα παντοδύναμε, εἰσάκουσον τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως ἡμῶν, καὶ βοήθησον τῷ λαῷ σου, καὶ ἐνίσχυσον τὸ στρατόπεδον ἐν ὥρᾳ πολέμου, καὶ δυνάμωσον, καὶ ὀχύρωσον αὐτό....!

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐνίσχυσον καὶ βοήθησον τῷ λαῷ σου τοῖς κεκλημένοις τὸ σὸν ἅγιον ὄνομα.!

Ὅτι ἐκτός σου, Θεὸν ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, τὸ ὄνομάσου ὀνομάζομεν.....

Ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ σῶσον ἡμᾶς, καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀθέων ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν *μεθοδειῶν* καὶ *μηχανημάτων* καὶ *παγίδων* αὐτῶν ἐλευθέρωσον.

Καὶ κατάβαλε, καὶ σύντριψον, καὶ ἀφάνισον τοὺς ἀθέους, καὶ ἀπίστους βαρβάρους, καὶ Ἀγαρηνοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν!»

Οἱ Ἕλληνες ἐπικαλοῦνται τὰς ὑπηρεσίας τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων, τῶν Πατριαρχῶν πρὸς δόξαν τοῦ Χριστιανισμοῦ!— Τίς δ' ἄλλος λαὸς ἔχυσεν αἷμα περισσότερον; τίς κατέβαλε γενναιοτέρας θυσίας; τίς δ' ἔχει μείζονα δικαιώματα;

Αὕτη ἡ φιλογενεστάτη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὰς σημαίας, αἵτινες ἐκστρατεύουσι κατὰ πολεμίων ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας. — Ἐρωτήσαμεν τὰς Ἱστορίας τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ἄλλο παρόμοιον παράδειγμα σπανίως, ἵνα μὴ εἴπωμεν οὐδέποτε, εὑρήκαμεν. Τὸ στοιχεῖον τῆς *πατρίδος* ἔμψυχον ἐγκατοικεῖ καὶ ζωηρὸν ὑπὸ τὴν στέγην τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Πίστεως.

Ὅρα τοὺς Ἰταλούς! ὁ κλῆρος ἀντενεργεῖ κατὰ τῆς ἐλευθερίας των. Ὁ κλῆρος, παρ' αὐτοῖς, ἀναφαίνεται ἄσπονδος τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας ἐχθρός.

Ὥρα τοὺς Διαμαρτυρομένους! παρὰ τούτοις, ἄλλος ὁ Θεὸς τοῦ δόγματος, καὶ ἄλλος ὁ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Σήμερον μὲν εὐποροῦσι καὶ εὐδοκιμοῦσιν· αὔριον δὲ, τίς οἶδε μὴ τῆς παρακμῆς ὁ δαίμων ἐξαλείψῃ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ βίβλου ζωῆς;

Εἰς μόνην τὴν γῆν τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς θρησκείας εὐχαρίστως κλίνει τὸ οὖς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ ταὐτοχρόνως ὑπάρχων Σωτὴρ πατρίδος καὶ δόγματος.

Ὅστις δὲ τυχὸν περὶ τούτων δυσπιστήσῃ, ἀπειθεῖ τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι, τῇ ἀναντιρρήτῳ ἀληθείᾳ τῶν συμβαμάτων. — Ἀλλὰ τὸν τοιοῦτον ἐγκαταλείπομεν εἰς τὴν ἀμφιρρέπειαν τῆς ἀπιστίας, καὶ ἄλλο τι δὲν δυνάμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ πράξωμεν, εἰμὴ νὰ δεηθῶμεν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ του.

Μ'.

Προσωποποίησις τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδανικότης τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἤδη ἡ ὁδὸς τῆς πίστεως ἐκεχάρακτο· ἐπὶ τὸ ἑξῆς, ἡ ὁδὸς αὕτη θέλει σκεπασθῆ ὑπὸ πνευματικῶν κρίνων καὶ ῥόδων οὐρανίων.

Ἀλλ' ὅμως, εἰς ἐκείνην τὴν γῆν, πρώτην πατρίδα τῶν ποι-

τικῶν συμβόλων καὶ γενέτειραν τοῦ ἀνθρωπίνου ἰδανικοῦ, οὐσιῶδες τι καὶ ἀναγκαῖον ἔλλειπεν ἔτι. — Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ, πρὸ καὶ μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος, ἐγένετο μᾶλλον κατεπείγουσα ἡ καθιέρωσις ἰδανικῆς τινος τῆς Ἐκκλησίας προσωποποιήσεως. Ἡ μεγαλοίστωρ καὶ μεγαλοσύμβολος Ἐκκλησία εἶχεν ἤδη κηρύξει διὰ τῶν φωστήρων καὶ διδασκάλων της, ὅτι πάντα τὰ ἐν αὐτῇ, μυστικῶς τε καὶ ἀλληγορικῶς ὑπαινίττοντο ὑψηλὰ νοήματα καθολικότητος· ὅτι, μηδὲ κεραίαν ἐντυγχάνουσιν οἱ πιστοὶ ἐν ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς, μὴ περιέχουσαν διπλῆν ἔννοιαν· καὶ ὅτι, ἕως εἰς αὐτὰ τὰ κύρια τῆς Διαθήκης ὀνόματα ἐμφωλεύει μυστήριον, ὅπερ πρέπει δεόντως νὰ διερευνήσωμεν. Αὕτη λοιπὸν ἡ τὰ πάντα περιέχουσα Ἐκκλησία ὤφειλεν, ἐπὶ τέλους, νὰ παῤῥησιασθῇ καὶ αὐτὴ ὑπό τινα τηλαυγῆ περιεκτικοτάτην προσωποποίησιν.

Ἔλλειπε τοιαύτη προσωποποίησις! — Καὶ ποῖον πρόσωπον ἁγιώτερον καὶ καταλληλότερον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, αὐτῆς τῆς τεκούσης τὸν Θεὸν Λόγον, αὐτῆς ἣν Ἄγγελοι δοξολογοῦσιν εἰς τοὺς Οὐρανούς, αὐτῆς τῆς πλατυτέρας οὔσης τοῦ στερεώματος!

Οἱ πατέρες προθύμως ὑπεδέξαντο τοῦτο τὸ ἱερώτατον πρόσωπον. Ἡ μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο οὐράνιος συνάμα καὶ ἐπίγειος τύπος τῆς Ἐκκλησίας, ὑπογραμμὸς περικαλλέστατος ἐντελείας καὶ πνευματικότητος, ἔκφρασις πάσης νοερᾶς καὶ νοητῆς καλλονῆς. Ἡ γραφὶς τοῦ Λουκᾶ, καὶ ἡ μεγαλοφυὴς Ἑλληνικὴ φαντασία περιεκόσμησαν καὶ ἐξεικόνισαν ἀμέσως αὐτήν.

Καθὼς δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διπλοῦν εἶχεν ἔνδυμα, τὸ ἰδανικὸν, δηλ. καὶ προσέτι τὸ μερικὸν, τοὐτέστι τὸ Ἑλληνικόν· οὕτω, τὸ πανάχραντον καὶ ὑπερευλογημένον τοῦτο πλάσμα, τὸ ἐντελέστερον ὅσων ἐξῆλθον ἐκ χειρὸς Θεοῦ, ἀντεπροσώπευσεν ἐν ταῖς οὐρανίαις σκηναῖς δύο τινὰς πνευματικὰς ἐντελείας· τὴν τῆς πανανθρώπου Ἀτομικότητος, καὶ τὴν τῆς μερικῆς προσέτι τοῦ γένους ἡμῶν. — Τοιουτοτρόπως, ἡ Ἀειπάρθενος Μαρία ἀνεκηρύχθη ἔκτοτε προστάτις καὶ μεσίτρια καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πανελληνίου πρὸς τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, ἀρωγὸς ἐπουράνιος τῆς σωτηρίας, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας του.

Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, μὰ τὴν ἀλήθειαν εἶναι παράδοξον καὶ ἴσως μοναδικὸν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ τὸ προαίσθημα ὅπερ ἐκ χρόνων ἀπωτάτων, καὶ χάριτι ταύτης τῆς ὑψηλῆς πνευματικότητος ἔσχον οἱ Πατέρες περὶ μελλούσης παλιγγενεσίας Ἑλληνισμοῦ. Τεθείσης ἅπαξ τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Θεοτόκου, φαίνεται ὅτι πλέον ἐστερεώθησαν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐθνικότητος. Παραδείγματα τῆς προφητικῆς ταύτης χάριτος πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἠδυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν· ὅμως ὁ ἀείμνηστος καὶ εὐφυέστατος ἡμῶν συμπολίτης Ἠλίας ὁ Μηνιάτης, ὅστις ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ΄. ἑκατοντ. προῃσθάνθη καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ, κατ᾽ ἄλλον τρόπον, σύγχρονος αὐτοῦ καὶ φιλέλλην Φενελὼν, τὴν Ἑλληνικὴν ἀναγέννησιν, μᾶς παρέχει τὸ καθαρώτερον καὶ μᾶλλον εὔγλωττον. Ἐν τῷ πανηγυρικῷ αὐτοῦ Λόγῳ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν, ὡς ἂν ἄρα προέβλεπεν ὁ θεσπέσιος τί ἔμελλεν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ νὰ συμβῇ μετὰ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἔτη, πίπτει γονυπετὴς, καὶ, προσκαλῶν τοὺς περιεστῶτας νὰ συμπροσπέσωσιν εἰς τοὺς πόδας τῆς οὐρανίου Προστάτιδος, μετὰ καρδίας συντετριμμένης ἐκφωνεῖ·

«Ἕως πότε πανακήρατε Κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὑρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφορήτου δουλείας; ἕως πότε νὰ τοῦ πατῇ τὸν εὐγενικὸν λαιμὸν ὁ βάρβαρος Θρᾴξ; ἕως πότε ἔχουσι νὰ βασιλεύωνται ἀπὸ ἡμισὺν Φεγγάρι ἡ χώραις ἐκείναις εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτειλεν εἰς ἀνθρωπίνην μορφὴν ἀπὸ τὴν ἡγιασμένην γαστέρα σου ὁ μυστικὸς τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος; Ἂχ Παρθένε, ἐνθυμήσου, πῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον παρὰ εἰς ἄλλον τόπον ἔλαμψε τὸ ζωηφόρον φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως! Τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἄνοιξε τὰς ἀγκάλας, καὶ ἐδέχθη τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τὸ πρῶτον, ὁποῦ σὲ ἐγνώρισε διὰ ἀληθινὴν μητέρα τοῦ Θεανθρώπου Λόγου, τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἀντιστάθη τῶν τυράννων, ὁποῦ μὲ μύρια βάσανα ἐγύρευαν νὰ ἐξεριζώσωσιν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν πιστῶν τὸ σεβάσμιόν σου ὄνομα· ἐτοῦτο ἔδωσεν εἰς τὸν κόσμον τοὺς διδασκάλους, ὁποῦ μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τους

ἐφώτισαν τὰς ἡμαυρωμένας διανοίας τῶν ἀνθρώπων· ἐτοῦτο τοὺς ποιμένας, ὁποῦ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον ἐξώρισαν τοὺς αἱμοβόρους λύκους ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ποίμνιον· ἐτοῦτο τοὺς γεωργοὺς, ὁποῦ μὲ τὸ ἄροτρον τοῦ σταυροῦ, καὶ μὲ τὸν ἵδρωτα τοῦ προσώπου ἐγεώργησαν τὰς καρδίας καὶ σπέρνοντας τὸν εὐαγγελικὸν σπόρον, ἐθέρισαν τὰς ψυχὰς διὰ τὴν οὐράνιον ἀποθήκην· ἐτοῦτο τοὺς μάρτυρας, ὁποῦ μὲ τὸ ἴδιον αἷμά τους ἔβαψαν τὴν πορφύραν τῆς Ἐκκλησίας. Λοιπὸν, εὔσπλαγχνε Μαρία μ, παρακαλοῦμέν σε διὰ τὸ *Χαῖρε* ἐκεῖνο, ὁποῦ μᾶς ἐπρομήνυσε τὴν χαρὰν, διὰ τὸν ἀγγελικὸν ἐκεῖνον εὐαγγελισμὸν ὁποῦ ἐστάθη τῆς Σωτηρίας μας τὸ προοίμιον, χάρισαί του τὴν προτέραν τιμὴν, ἀσήκωσαί το ἀπὸ τὴν κοπρίαν τῆς δουλείας εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀπὸ τὰ δεσμὰ εἰς τὸ σκῆπτρον, ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸ βασίλειον! καὶ ἂν ἐτούταις μας ἡ φωναῖς δὲν σὲ παρακινήσωσιν εἰς σπλάγχνος, ἂς σὲ παρακινήσωσιν ἐτοῦτα τὰ πικρὰ δάκρυα, ὁποῦ μᾶς πέφτουσιν ἀπὸ τὰ μάτια! ἀλλὰ ἀνίσως καὶ ἐτοῦτα δὲν φθάνουσιν, ἂς σὲ παρακινήσωσιν αἱ φωναὶ, καὶ ἡ παρακάλεσες τῶν Ἁγίων σου, ὁποῦ ἀκαταπαύστως φωνάζουσιν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίου Ἑλλάδος. Φωνάζει ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Κρήτην. Φωνάζει ὁ Σπυρίδων ἀπὸ τὴν Κύπρον. Φωνάζει ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν. Φωνάζει ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Φωνάζει ὁ Πολύκαρπος ἀπὸ τὴν Σμύρνην. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Φωνάζει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν· καὶ δείχνοντάς σου τὴν σκληροτάτην τυραννίδα τῶν Ἀγαρηνῶν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγχνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους τὴν ἀπολύτρωσιν».

Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων ὧν ποριζόμεθα εἰς μαρτυρίαν τοῦ παρ' ἡμῶν σχεδιαζομένου πονήματος *Περὶ Φύσεως καὶ Ἀποστολῆς Ὀρθοδοξίας*, συγκαταλέγεται ἓν, ὅπερ διὰ τὴν ζωηρὰν καὶ ζωγραφικὴν διαφώτισιν ἣν δύναται νὰ παρέξῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐπικαλεῖται διακεκριμένην ἀναφορὰν ἐνταῦθα. Εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας, καταξιώσει θεία φανερούμενος ἐν πράγμασιν ἱστορικοῖς, καὶ ἐν γεγονόσι

τῶν ἡμερῶν μας συγχρόνοις. Δὲν ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ συμβάντα ἀπώτατα, θαυματουργήματα τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ· εἶναι μνημόνευσις χθεσινῶν, οὕτως εἰπεῖν, πραγμάτων, ἱστορία φέρουσα τὸν ἀφιλονείκητον τύπον τῆς ἐποχῆς μας, καὶ τὴν αἱμοσταγῆ σφραγίδα τῶν παρόντων παθημάτων μας. Εἶναι ἓν τῶν οἰκτρῶν ἐπεισοδίων τῆς ἡμετέρας Ὀθωμανικῆς Ἐποποιΐας.

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφω, μυστικῶς καὶ ὑπὸ ὀνόματα καὶ συνδιασμοὺς συμβολικοὺς κατ' ἄμφω καὶ ἱστορικοὺς προεικονίζονται μὲν τοὐλάχιστον ἑξήκοντα ἔτη πρὶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως αἱ περιπέτειαι τοῦ ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως γινομένου ἀγῶνος, προλέγονται δὲ μετ' ἐμπνεύσεως καθ' ἡμᾶς θεολαμποῦς αἱ ἐπακόλουθοι τύχαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πᾶσα ἑκάστη πιστὴ καρδία καὶ φιλοθνὴς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας θέλει αἰσθανθῆ, ὅτι ὑπὸ τὰς ἀλληγορικὰς καὶ συμβολικὰς ἐκείνας εἰκόνας ὑψηλὰ νοήματα κρύπτονται, ἂν καὶ τὰ δραματιζόμενα μετέχωσιν ὑπάρξεως πραγματικῆς, βεβαίου καὶ ἀναντιρρήτου. Φέρ' εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἐνδόξως ἐμπαριστανομένη Ὑπεραγία *Θεοτόκος* εἰκονίζει τὴν πάνσεπτον καὶ τιμιωτάτην ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ *μέλλοντος* αἰῶνος ὑπερασπίστρια τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος· ὅτι τοῦ *Ἀναστασίου* τὸ πρόσωπον, καί τοι ἱστορικόν, ἀλλὰ δι' ἀποστολῆς τινος ἐξαιρέτου ἀλληγορεῖ τὴν προσδοκωμένην *ἀνάστασιν* τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ δὲ *Ἀλήμπεης* τὸν φιλότουρκον προσηλυτισμὸν, καὶ τὸν Τουρκισμὸν ἐν γένει, καθὼς ἐπίσης ὁ *Δανιὴλ*, ὁ ὁμώνυμος τοῦ Προφήτου τοῦ κατὰ γνώμην κοινὴν προφητεύοντος τῶν Ἀγαρηνῶν τὸ τέλος, ἐμφαίνει τὸν ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ εἰσελευσόμενον Μωαμεθισμόν· ὅτι οἱ *Ἅγιοι Πάντες* αἰνίττονται τὴν εὐσεβῆ καὶ θεοφιλῆ γραικικὴν γενεάν· ὁ δὲ *Ἅγιος Γεώργιος* τὸ μάχιμον καὶ θριαμβευτικὸν στοιχεῖον τοῦ γένους, ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· οἱ δὲ *Κωνσταντῖνος* καὶ *Ἑλένη* τὸ ἀντικαταστηθησόμενον μοναρχικὸν, καὶ καθεξῆς.

Γίνεται μνεία καὶ περὶ τοῦ *Ἁγίου Μαρκιανοῦ*. Ὁ Ἅγιος οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ῥωμαίων κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀγαπητὴ σύζυγος, ὥσπερ πιστὴ τρυγὼν, παρηκολού-

θει τὸν ἀθλητὴν εἰς τὸν τόπον τοῦ βασανιστηρίου, κλαίουσα, γογγύζουσα, δερμένη, προσπαθοῦσα παντοιοτρόπως νὰ μεταπείσῃ αὐτὸν, ἵνα μὴ, μαρτυρῶν, ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν χῆρα. Ἐπὶ τέλους, τὸ γύναιον ὅπως μαλακώσῃ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὃν ἐγίνωσκε μάλα φιλόστοργον, καὶ ἀποσπάσῃ αὐτὸν τῆς προκειμένης βασάνου, δεικνύει αὐτῷ τὸ μειδιῶν ἀθῶως, καὶ προσφωνοῦν τὸν πατέρα μονογενὲς παιδίον του. Ὁ ἡρωϊκὸς Ἅγιος στενάζει ἐκ βάθους ψυχῆς· ἀλλὰ, λαβὼν τὸ βρέφος καὶ ὑψῶν αὐτὸ πρὸς Οὐρανὸν, μὲ τρέμοντα χείλη καὶ δακρύοντας ὀφθαλμοὺς, ἀναβοᾷ. «Κύριε, σὺ φροντίσεις περὶ τοῦ παιδίου μου τούτου, καὶ σὺ διαφυλάξεις αὐτὸ ἀπὸ χεῖρας δυσσεβῶν!» Ἀσπαζόμενος εἶτα τὸ τέκνον καὶ τὴν θρηνοῦσαν γυναῖκα του, τρέχει πρὸς τὸν δρόμον τῆς ὁλοκαυτώσεως, καὶ πίπτει θῦμα, τίνος μᾶλλον οὐκ οἴδαμεν, ἐὰν Θρησκείας Χριστιανικῆς, ἢ Ἑλληνικῆς πατρίδος.

Τοῦ δὲ *Δανιὴλ* τὸν βίον ἡ νῆσος Κερκύρας ὁμολογεῖ. Οὗτος ἐστὶν ὁ κτίτωρ τῆς Ἁγίας Μονῆς τῆς καλουμένης Μυρτιωτίσσης, ἣν ὁ εὐσεβὴς Ἀναχωρητὴς ἔθηκεν ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ὀνομασίαν τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὑπὲρ Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας μεσιτευσάσης Ἀειπαρθένου Μαρίας, ὡσανεὶ προεγίνωσκε τὰς ἀπείρους μελλούσας συγγενείας μεταξὺ Κερκύρας καὶ 1821. Οὗτος δὲ ὡσαύτως ἐστὶν ὁ συγγραφεὺς τῆς ἑπομένης διηγήσεως, ἣν ἐπισυνάπτομεν ἀκριβῶς, ὡς ἀντεγράφη ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς εἰρημένης Μονῆς. Ὁ Ὅσιος Δανιὴλ ἐσώθη περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὸ δὲ σῶμα καὶ τὸ ἐκτύπωμα αὐτοῦ κεῖνται ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἐν Τρικλίνῳ Ἁγίου Βλασίου, πλησίον τῆς πόλεως (1).

Μετὰ ταῦτα, φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἀναγνώστης δὲν ἀπαρέσκεται ἐὰν ὡς ἁρμοδίαν καταχωρίσωμεν τὴν παράδοξον Διήγησιν κατὰ πλάτος.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΨΥΧΩΦΕΛΗΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΣΙΑ.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς, ὁποῦ ἀείποτε προνοεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ηὐδόκησε, πρὸ ὀλίγων χρόνων,

(1) Τὸ βαπτιστικὸν τοῦ Δανιὴλ, ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ἐν Βενετίᾳ Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διατηρεῖται εἰς τὴν εἰρημένην Ἁγίαν Μονήν.

τὴν σωτηρίαν τῶν ὑποκειμένων, ὁποῦ θέλει παραστήσει ἡ ἱστορία ἔμπροσθεν. Μηδεὶς οὖν ἀμφιβάλη εἰς τὰ γραφόμενα, διότι ἁμαρτάνει θανασίμως, ἀπιστῶντας εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν θείαν χάριν καὶ δύναμιν.

Εἰς τὰ μέρη τῆς Ῥούμελης εὑρίσκεται μία χώρα ὀνομαζομένη Καρίπολις. Εἰς αὐτὴν ἦτο κάποιος Ἀλήμπεης Ἀγαρηνὸς, ἐξουσιαστὴς ὄχι μόνον τῆς χώρας ταύτης, ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ χωρίων ἐκεῖσε, ὅστις ἦτον ἄνθρωπος ἄδικος καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένος. Καὶ πολλὰ κακὰ ἔκαμνεν ὄχι μόνον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὁμοφύλους του τοὺς Ὀθωμανοὺς, καὶ πολλάκις ἡ Βασιλεία τὸν ἐκυνήγησε διὰ νὰ τὸν παιδεύσῃ, ἀλλ' αὐτὸς εἶχεν ἀνθρώπους πληρωμένους μᾶλλον εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐδιαφεντεύετο πάντοτε. Ἐκεῖ σιμὰ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τὴν Καρίπολιν ἦτον ἄλλη μία χωροπούλα, καὶ μέσα εἰς αὐτὴν ἦτον ἕνας Χριστιανὸς, τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀναστάσιος, πολλὰ ὡραῖος, καὶ εὔμορφος τόσον, ὁποῦ ἐξαπλώθη ἡ φήμη του καὶ τὸ κάλλος τῆς ὡραιότητός του παντοῦ· καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀσελγεῖς Ἀγαρηνοὺς, ἀκούοντες, ἠλλοιοῦντο καὶ ἐμαίνοντο, καὶ ἤθελον μετ' αὐτοῦ συγγενέσθαι, ὡς δεδομένοι οἱ κατάρατοι ὅλως διόλου εἰς τοὺς ἄρρενας. Ὁ δὲ νέος, σώφρων ὢν καὶ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἀληθινὸς, ἐφυλάττετο ὅσον τὸ δυνατόν· τόσον ὁποῦ ἔξω ἀπὸ τὸ σπῆτι τὸ πατρικόν του δὲν εὔγαινεν ὁλοτελῶς, πάρεξ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου εἰς τὸν ἑσπερινὸν, καὶ τὴν Κυριακὴν, ὥρᾳ λειτουργίας. Περὶ τούτου τοῦ νέου μαθὼν καὶ ὁ Ἀλήμπεης, καὶ τὴν εὐμορφίαν του πληροφορηθεὶς, ἐξεκαύθη ἀπὸ ἔρωτα σατανικόν· καὶ καθοπλίζει τρεῖς τινὰς δούλους του ὀθωμανοὺς νὰ κάμωσι κάθε τρόπον νὰ τοῦ φέρωσι τὸν νέον· οἱ δὲ ὑπηρέται, κατὰ τὴν προσταγὴν καὶ ὁδηγίαν του, ὑπήγασιν εἰς τὴν χώραν τοῦ νέου, τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, εἰς καιρὸν ὁποῦ οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ψάλλοντες τὸν ἑσπερινὸν, ὁμοῦ καὶ ὁ Ἀναστάσιος. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ ἐπέζευσαν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἐκκλησίας, προσμένοντες νὰ εὔγῃ ὁ νέος νὰ τὸν ἁρπάξουν. Μετὰ γοῦν τὴν τελείωσιν τοῦ

ἑσπερινοῦ, ἐξῆλθεν ὁ προεστὼς τῆς χώρας, καὶ βλέπωντας τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκείνους, τοὺς ἐχαιρέτησεν, εἶτα τοὺς ἐπροσκάλεσεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον νὰ ἀναπαυθῶσιν· οἱ δὲ ἐσυμπέραναν τὸν καιρὸν, ἕως ὁποῦ εἴδασι τὸν Ἀναστάσιον καὶ εὔγαινεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ τότε ἔκραξαν αὐτὸν πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ νέος, μηδὲν ὑπωπτεύσας, ἐπῆγεν. Καὶ παρευθὺς εἷς ἐξ αὐτῶν τοῦ δίδει τὸ ἄλογόν του νὰ τὸ σύρῃ. Ὑπῆγε δὲ εἷς τῶν χριστιανῶν νὰ πάρῃ τὸ ἄλογον ἀπὸ τοῦ νέου τὰς χεῖρας, λέγων· ἄφετε τοῦτον, ὅτι ἔχει ἄλλην ὑπηρεσίαν νὰ κάμῃ, καὶ ἐγὼ σύρω τὸ ἄλογον. Οἱ δὲ ὕβρισαν αὐτὸν καὶ ἐδίωξαν, λέγοντες· ἡμεῖς τοῦτον θέλομεν νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ. Ἔλαβεν ὁ νέος τὸ ἄλογον καὶ τὸ ἔσυρεν ἕως εἰς τὸ ξενοδοχεῖον· καὶ καταλαμβάνωντας τὸν σκοπόν τους τὸν κακὸν, ἔκαμε τρόπον καὶ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖράς τους. Οἱ δὲ κατάρατοι ἐκεῖνοι ἐδίωκον ὀπίσω τοῦ νέου, φωνάζοντες τόσον, ὁποῦ εὐγήκασιν ὅλοι τῆς χώρας, καὶ τοὺς ἐρωτοῦσαν τί ἔχουσι καὶ τρέχουσι, καὶ διατί φωνάζουσιν ἔτζι· καὶ αὐτοὶ ἔλεγον· αὐτὸς ὕβρισε τὴν πίστιν μας, καὶ ἔφυγεν· αὐτὸν κυνηγοῦμεν νὰ τὸν πιάσωμεν, διὰ νὰ τὸν ὑπάγωμεν εἰς τὸν Αὐθέντην μας νὰ τὸν παιδεύσῃ. Ὁ νέος ὡς τόσον ἔφυγε καὶ ἐκρύβη· καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς χώρας ὅλοι ἔπεσαν εἰς αὐτοὺς, παρακαλοῦντες νὰ λείψωσιν ἀπὸ αὐτὸν, καὶ νὰ μὴ γυρεύωσιν ἄδικα πράγματα· τοὺς ὑπεσχέθηκαν καὶ ἄσπρα καὶ ἄλλην περιποίησιν, μόνον νὰ παύσουν ἀπὸ τοιαύτην ἄδικον συκοφαντίαν. Οἱ δὲ ὑπηρέται ἐκεῖνοι ἐζητοῦσαν καὶ καλὰ τὸν νέον νὰ τοὺς τὸν δώσουν. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ὅλοι ἐφώναζαν· ἡμεῖς τὸν νέον δὲν σᾶς τὸν δίδομεν, καὶ εἴτι θέλετε, κάμετε. Τότε οἱ παγκάκιστοι ἔφυγον εὐθὺς, καὶ ὑπῆγον καὶ ἀνήγγειλαν πάντα τὰ γενόμενα τοῦ Αὐθεντός των.

Ὁ δὲ Ἀλήμπεης στέλλει πλείους ἢ δεκαπέντε Ὀθωμανοὺς μὲ προσταγὴν μεγάλην, ὅτι ἢ τὸν νέον νὰ τοῦ φέρωσιν, ἢ ὅλους τοὺς προεστοὺς τῆς χώρας ἐκείνης. Ἔδραμον ταχέως οἱ ἀπεσταλμένοι, καὶ συνάζουν τοὺς προεστοὺς, καὶ τοὺς λέγουσι τὴν προσταγὴν τοῦ Ἀλήμπεη· οἱ δὲ προεστοὶ μετὰ πάσης χαρᾶς ἠθέλησαν νὰ ὑπάγωσιν ὅλοι τους νὰ ἀπολογηθῶσιν. Ἀλλ' ὁ νέος, ὁ κα-

λὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὡς ἔμαθεν ὅτι οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ τῆς χώρας θέλουσι νὰ κακοπαθήσουν διὰ λόγου του, δὲν τὸ ἔστερξεν, ἀλλ' εὐγῆκεν ἀπεκεῖ, ὅπου ἦτο κεκρυμμένος διὰ τὸν φόβον τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸν ὁποῖον, καθὼς τὸν εἶδασιν οἱ γέροντες ὁποῦ εὐγῆκε νὰ παῤῥησιασθῇ εἰς τοὺς ζητοῦντας, πολλοὶ ἐπάσχισαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν, καὶ ἔτζι τὸ ἄκακον ἀρνίον ἔρχεται ἑκουσίως εἰς τὴν σφαγήν. Παῤῥησιάζεται ἔμπροσθεν τῶν ἀπεσταλμένων, καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· Ἰδοὺ ἐγώ· λάβετέ με καὶ κάμετε ὡς θέλετε, καὶ ἄφετε τοὺς ἀθώους μου προεστοὺς τούτους. Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι, ὡς εἶδασι τὸν νέον, ἐχάρησαν, καὶ πέρνοντες αὐτὸν μετὰ τιμῆς, τὸν ἐπήγασι τοῦ Ἀλήμπεη.

Ὁ Ἀλήμπεης, ὡς τὸν εἶδεν, ἔμεινεν ἀληθῶς ἐκστατικὸς καὶ ἔκθαμβος πολλὴν ὥραν, ἐπαινῶντας τοσαύτην ἀγγελικὴν εὐμορφίαν καὶ ὡραιότητα. Εἶτα λέγει πρὸς τὸν νέον· Ἐγὼ ἀπὸ πολλοὺς ἤκουσα τὸ καλόν σου ὄνομα, καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ σὲ ἰδῶ· καὶ δόξα σοι ὁ Θεὸς ὁποῦ ἠξιώθηκα, καὶ μάλιστα ὁποῦ ἔμαθα πῶς θέλεις νὰ γένῃς καὶ Τοῦρκος· καὶ χαίρομαι, καὶ ἐπαινῶ τὴν φρονιμάδα σου, καὶ τὸ Ἀγγελικόν σου καὶ οὐράνιον πρόσωπον· ὅθεν ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ ἦσαι ἐδικός μου πολλὰ ἠγαπημένος, καὶ νὰ ἔχῃς κάθε λογῆς ἀνάπαυσιν, καὶ ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μου περιποίησιν· μόνον ἔλα εὐθὺς νὰ σαλαβατίσῃς νὰ γένῃς μουσουλμάνος, καὶ αὔριον νὰ σὲ στολίσω ὁλόχρυσα φορέματα καλήτερα ἀπὸ τοῦ παιδιοῦ μου.

Ὁ δὲ Ἀναστάσιος ἐπροσκύνησε τὸν Ἀλήμπεην, καὶ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· *Αὐθέντα ὁ Θεὸς νὰ σὲ πολυχρονῇ· ἐγὼ εἶμαι πτωχῶν γονέων υἱὸς, γεννημένος καὶ ἀναθραμμένος καὶ ῥιζωμένος Χριστιανὸς, καὶ ποτέ μου δεν ἔβαλα τέτοιον σκοπὸν νὰ ἀλλάξω τὴν πίστιν μου· μόνον, σὲ παρακαλῶ, ἄφησέ με νὰ πηγαίνω εἰς τὸ σπῆτι μου, καὶ μὴ θελήσῃς νὰ μὲ ἀδικήσῃς, διατὶ ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, καὶ τὸ ἄδικον δὲν τὸ θέλει.*

Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀλήμπεης· ἀμὴ ἀνίσως καὶ εὑρεθῶσι μάρτυρες νὰ μαρτυρήσουν, ὅτι εἶπες νὰ γένῃς Τοῦρκος, τί νὰ σοῦ κάνω;

Λέγει ὁ Ἀναστάσιος· ἀνίσως καὶ εὑρεθῇ πῶς εἶπα παρόμοιον λόγον, εἴτι θέλεις κάμε μου.

Τότε ὁ Ἀλήμπεης ἐπαράστησεν ἐκείνους τοὺς τρεῖς ψευδομάρτυρας, ὁποῦ εἶχε στείλει τὴν πρώτην φορὰν νὰ τὸν φέρωσι· καὶ τότε ἐμαρτύρησαν αὐτοὶ μεθ' ὅρκου, ὅτι ἤκουσαν αὐτὸν νὰ λέγῃ, ὅτι θέλει νὰ γένῃ Τοῦρκος. Τότε ὁ Ἀλήμπεης λέγει τοῦ Ἀναστασίου· τώρα τί λέγεις περὶ τούτου; ἀποκρίνεται ὁ Ἀναστάσιος· Αὐθέντα μοι, ψεύματα λέγουσιν. Ὁ δὲ Ἀλήμπεης καὶ οἱ ψευδομάρτυρες ὥρισαν αὐτὸν, διότι λέγει τοὺς Μουσουλμάνους ψεύστας, ἐπειδὴ ὁ μουσουλμάνος ποτὲ δὲν ψεύδεται, μάλιστα ὁποῦ αὐτοὶ εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι καὶ μεθ' ὅρκου τὸ ἐπαρρησίασαν. Ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσιος ἤρξατο τῆς καλῆς ὁμολογίας, καὶ λέγει.

Νὰ ἠξεύρετε ὅλοι σας, πῶς ἐγὼ εἶμαι Χριστιανὸς, καὶ πιστεύω τὸν Χριστὸν διὰ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, καὶ τὰ λόγια τὰ ἰδικά σας δὲν τὰ ἀκούω· Τοῦρκος δὲν γίνομαι, μακάρι χίλια κομμάτια νὰ μὲ κάμετε.

Ὁ Ἀλήμπεης, ἀφοῦ τὸν εἶπε πολλὰ, καὶ αὐτὸς δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ, ἐθυμώθη περισσῶς, καὶ προστάσσει νὰ τοῦ δώσουν πεντακόσιαις ξυλιαῖς εἰς τοὺς πόδας. Οἱ δὲ ὑπηρέται ἔκαμαν εὐθὺς τὸ προστασσόμενον. Καὶ δερόμενος ὁ μάρτυς, ἄλλο δὲν ἔλεγεν καὶ δὲν ἐβόα πάρεξ τὸ *Κύριε ἐλέησον*! Εἶτα ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔβαλαν εἰς φυλακήν· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέραις τὸν εὔγαλαν πάλιν ἔμπροσθέν του, καὶ τοῦ λέγει· πῶς σοῦ ἐφάνηκαν ἡ προχθεσιναῖς ξυλιαῖς; ἦλθες ἄραγε εἰς τὸν ἑαυτόν σου, ἢ ἀκόμη στέκεσαι εἰς τὸ πεῖσμά σου; Λέγει του ὁ Ἀναστάσιος· *αὐθέντα, ἐκεῖνο ὁποῦ ἐγὼ εἶπον καὶ τότε, ἐκεῖνο σοῦ λέγω καὶ τώρα, πῶς εἶμαι Χριστιανὸς, καὶ τὴν πίστιν μου δὲν τὴν ἀλλάσσω· τὴν Ἁγίαν μου Ἐκκλησίαν, καὶ τὸν Δεσπότην μου τὸν Χριστὸν δὲν τοὺς ἀρνοῦμαι, μακάρι κομμάτια νὰ μὲ κάμουν*! Λέγει του ὁ Τύραννος Ἀλήμπεης· μπρὲ ῥωμαῖε, εἶσαι τρελὸς, καὶ ἔλα εἰς τὸν νοῦν σου· γίνου Τοῦρκος νὰ γενῇς ὡσὰν καὶ τοῦ λόγου μας Ἀγὰς, διατὶ ἀνίσως καὶ δὲν μὲ ἀκούσῃς, θέ-

λω νὰ σὲ σκοτώσω. Λέγει του ὁ Ἀναστάσιος· *μακάρι μίαν ὥραν προτήτερα νὰ μὲ ἐσκότωνες νὰ ὑπάγω ὀγλήγωρα εἰς τὸν Δεσπότην μου Χριστόν!* Καὶ ὁ Ἀλήμπεης τοῦ λέγει· καὶ τί θέλεις ν' ἀπολαύσῃς ἀπὸ τὸν Χριστόν σου, ἀφ' οὗ σὲ σκοτώσω ἐγώ; Ὁ Ἀναστάσιος λέγει· *Γλῶσσα ἀνθρώπου δὲν ἠμπορεῖ νὰ διηγηθῇ τὰ ἀγαθὰ ὁποῦ χαρίζει ὁ Χριστός μου ἐκείνων ὁποῦ τὸν πιστεύουν, καὶ κάμνουσι τὸ ἅγιόν του θέλημα.* Λέγει του ὁ Ἀλήμπεης· μπρὲ μὴν εἶσαι πλανεμένος καὶ ἐλπίζῃς μάταια πράγματα; μόνον κάμε τὸν λόγον μου, καὶ ἔλα νὰ γενῇς μουσουλμᾶνος, νὰ πιστεύσῃς τὸν Μωάμεθ· νὰ λάβῃς καὶ ἐδὼ πολὺν καλὸν, καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον καλήτερον. Ἀποκρίνεται ὁ Ἀναστάσιος· Σὲ θαυμάζω, Αὐθέντα, ὁποῦ μοῦ λέγεις νὰ πιστεύσω ἕναν πλάνον, ἕναν σεληνιασμένον, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸν σεληνιασμὸν ἔπιπτε καὶ ἐταράττετο καὶ ἄφριζε καὶ ἔτριζε τοὺς ὀδόντας του, καὶ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἰατρεύσῃ τοῦ λόγου του.

Πρὸς ταῦτα θυμωθεὶς ὁ Τύραννος, προστάσσει νὰ τοῦ δώσουν ὀκτακόσιαις ξυλιαῖς, ταῖς ἥμισυ εἰς τοὺς πόδας, καὶ ταῖς ἥμισυ εἰς τὴν ῥάχιν· καὶ ὁ μάρτυς τυπτόμενος ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας ἄσπλαγχνα, ἄλλο δὲν ἔλεγε πάλιν, πάρεξ τὸ *Κύριε ἐλέησον*, τόσον ὁποῦ ἡ μὲν γῆ ἐκοκκίνισεν ἀπὸ τὸ αἷμά του, οἱ δὲ ὁρῶντες ἐθαύμαζον τὴν ὑπομονήν του· καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν τὸν ἔβαλαν εἰς τὴν φυλακήν.

Ὁ δὲ Χριστὸς, ὁ καλὸς ἀγωνοθέτης, κατέβηκεν ἐκείνην τὴν νύκτα νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν δοῦλον του, καὶ τὸν ἐθεράπευσε, καὶ τὸν ἐστερέωσεν εἰς τὴν καλήν του ὁμολογίαν, καὶ τοῦ ἔδωκε θάῤῥος, ὅτι νὰ μὴ δειλιάσῃ ποσῶς εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τυράννου, διότι αὐτὸς θέλει εἶσθαι πάντοτε μετ' αὐτοῦ νὰ τὸν ἐνδυναμώσῃ καὶ βοηθῇ ἕως νὰ τελειώσῃ τὸν καλὸν καὶ μακρυνὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου.

Μετὰ ἓξ ἡμέρας πάλιν εὔγαλε τὸν μάρτυρα ἔμπροσθέν του ὁ ἡγεμών, καὶ τοῦ λέγει· Ποῖος σοῦ ἰάτρευσε τὰς πληγὰς, ὁποῦ σοῦ ἔκαμαν ἡ ἀπερασμέναις ξυλιαῖς; καὶ ὁ μάρτυς· *ὁ Δεσπότης μου Χριστὸς ἦλθε τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸ σκοτάδι, καὶ μὲ ἰάτρευσε· καὶ ἀκόμη μὲ ἐθάῤῥυνεν εἰς τὴν καλήν του ὁμολο-*

γίαν. Καὶ ὁ ἡγεμὼν λέγει· ἐξ ἀκοῆς τὸ εἶχα πῶς ἐσεῖς οἱ Ῥωμαῖοι εἶσθε Μάγοι, καὶ δὲν τὸ ἐπίστευα, ἀλλὰ τώρα τὸ πιστεύω, διατὶ βλέπω πῶς μὲ μαγείας ἐσὺ ἰατρεύθης, καὶ λέγεις ὅτι ὁ Χριστός σου ἦλθε καὶ σὲ ἰάτρευσεν εἰς τὸ σκοτάδι. Ἐσεῖς λέγετε, πῶς ὁ Χριστός σας ἐσταυρώθηκεν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους· καὶ ἕνας ὁποῦ δὲν ἠμπόρεσε νὰ γλυττώσῃ τοῦ λόγου του ἀπὸ τὸν Σταυρὸν, ἠμπορεῖ νὰ ἰατρεύσῃ ἄλλον; Λέγει του ὁ Ἀναστάσιος· *Ὁ Χριστός μου ἦτο καὶ εἶναι Θεὸς, καὶ ἦλθε, καὶ ἔγειρεν ἄνθρωπος διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐφόρεσε σάρκα ἀνθρωπίνην· καὶ ἐκείνη ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ ἔπαθε καὶ ὄχι ἡ θεότης· ἀμὴ ἐσεῖς εἶσθε πλανεμένοι καὶ τυφλοὶ, καὶ παρόμοιον μυστήριον δὲν ἠμπορεῖτε νὰ καταλάβετε, ἀνίσως καὶ δὲν βαπτισθῆτε, νὰ ξετυφλωθῆτε καὶ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν. Εἶπες πῶς ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ εἴμεθα μάγοι, καὶ μὲ μαγείας ἰατρευόμεθα· ὅμως μὲ τὸ νὰ εὑρίσκεσθε εἰς τὸ σκότος τῆς ἀσεβείας, δὲν γνωρίζετε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὀνομάζετε τὰς θαυματουργίας, μαγείας· ἔπρεπε τοῦ Χριστοῦ τὰς ἐνεργείας νὰ τὰς ὀνομάζετε θαυματουργίας, καὶ ὄχι μαγείας.* Τώρα, λέγει ὁ Τύραννος, νὰ ἰδῇς ἀνίσως καὶ ἠμπορῇ ὁ Χριστός σου νὰ σὲ γλυττώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς μου. — καὶ προσάσσει νὰ ἐμπήξουν καλάμια εἰς τὰ ὀνύχια τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν του. Καὶ παρευθὺς οἱ ὑπηρέται τοῦ διαβόλου ἄλλοι ἐπελεκοῦσαν τὰ καλάμια, καὶ ἄλλοι τὰ ἔμπηγαν εἰς τὰ ὀνύχια τοῦ μάρτυρος· καὶ ἠσθάνετο πολλὴν ὀδύνην καὶ βάσανον. Καὶ ἀφ' οὗ τοῦ ἔβαλαν τὰ καλάμια, καὶ ἔτρεχε τὸ αἷμα ποταμηδὸν, τὸν ἐνέπαιζαν, λέγοντες· Πῶςδὲν ἔρχεται τώρα ὁ Χριστός σου νὰ θαυματουργήσῃ; Ἀκόμη τώρα νὰ ἰδῇς τί ἔχεις νὰ πάθῃς. Καὶ προσάσσει ὁ τύραννος νὰ πυρώσουν σίδηρα, καὶ νὰ τὸν κάψουν εἰς τὰς μασχάλας· καὶ καιόμενος ὁ μάρτυς, ὕβριζε τοὺς ἀδίκους ἐκείνους λέγωντας· *ἔτζι, ὑπηρέται τοῦ διαβόλου θέλουν καίει καὶ ἐσᾶς οἱ φίλοι σας οἱ δαίμονες μέσα εἰς τὴν κόλασιν αὔριον· ἀναθεμάσας καὶ ἐσᾶς καὶ τὴν πίστιν σας, καὶ τὸν Μωχαμέτην σας!*

Ὁ Ἀλήμπεης εἶχεν ἕνα υἱὸν μονογενῆ, ὅστις ἦτον χρόνων

δεκατριῶν, ὅστις ἔστεκε καὶ ἔβλεπε καὶ ἐθαύμαζε πολλὰ τὴν καρτερίαν τοῦ νέου, καὶ ἠρώτησεν ἕνα τῶν παρεστηκότων, λέγωντας· τί ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁποῦ αὐτὸς ὁ Ῥωμαῖος τὸν ἀγαπᾷ τόσον πολὺ, καὶ δὲν θέλει νὰ τὸν ἀρνηθῇ, μόνον θέλει καὶ παθαίνει τόσον κακόν; Λέγει του ἐκεῖνος· τί γυρεύεις τέτοια πράγματα, Πασά μου; ἕνας πλάνος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ αὐτοὶ τὸν πιστεύουν διὰ Θεὸν, καὶ βάνουν τόσον πεῖσμα, καὶ προκρίνουσι καλλήτερα τὸν θάνατον, παρὰ νὰ τὸν ἀρνηθοῦν· ὅμως μήσε μέλλει νὰ ἐξετάζῃς παρόμοια. Ὁ Γιὸς τοῦ Ἀλήμπεη μολοντοῦτο ἔλεγε μὲ τὸν νοῦν του· ἂν ἦτο τρόπος νὰ ἀντάμονα αὐτὸν τὸν Ῥωμαῖον, νὰ τὸν ἐρωτοῦσα νὰ μάθω δι' αὐτὸν τὸν Χριστὸν τί ἄνθρωπος εἶναι. Διότι τοῦ ἦλθε μία ζέσις εἰς τὴν καρδίαν νὰ μάθῃ περὶ τούτου. Ὡς τόσον, ἀφ' οὗ τὸν ἐκατάκαυσαν τὸν νέον, καὶ ἔπεσεν ὡς λειποθυμημένος, καὶ ἔτρεχαν τὰ αἵματα ἀπὸ τὰς σάρκας του, ὁποῦ ἐκοκκίνησεν ὅλη ἡ γῆ ἀπὸ τὰ αἵματά του, τὸν ἐσήκωσαν ἀπονεκρωμένον, καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς μίαν φυλακὴν σκοτεινήν.

Ἐπὶ τὴν αὔριον ἠθέλησεν ὁ Ἀλήμπεης νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ κυνήγιον, τὸ μὲν διὰ νὰ περιδιαβάσῃ, τὸ δὲ διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν μελαγχολίαν του καὶ κακίαν του· καὶ προστάζει νὰ ἑτοιμασθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ ἑτοιμάσουν καὶ τὸ ἄλογον τοῦ υἱοῦ του· καὶ αὐτὸς, ὡς ἤκουσε πῶς ὁ πατήρ του ἔχει νὰ ὑπάγῃ ἔξω, ἐσοχάσθη πῶς τότε ἦτον ὁ καιρὸς νὰ ἀνταμώσῃ τὸν Ἀναστάσιον νὰ μάθῃ διὰ ἐκεῖνον τὸν Χριστόν. Καὶ λοιπὸν ὑπῆγαν οἱ ὑπηρέται καὶ τὸν ἔκραξαν νὰ κατέβῃ νὰ καβαλλικεύσῃ, ὁποῦ τὸν προσμένει ὁ πατήρ του νὰ κινήσουν. Ὁ δὲ ἐπροσποιήθη ὅτι ἦτον ἄρρωστος, καὶ παρακαλεῖ τὸν πατέρα του νὰ τὸν παραιτήσῃ, νὰ μὴ τύχῃ καὶ τὸν τεινάξῃ τὸ ἄλογον, καὶ ἔλθῃ εἰς τὸ χειρότερον. Ὁ μὲν πατήρ του, ὡς ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τὸν ἄφηκε, καὶ ἐπῆγε μὲ ὅλους του τοὺς ἀνθρώπους. Τότε αὐτὸς, εὑρίσκωντας τὴν εὐκαιρίαν, καταβαίνει κάτω, καὶ πηγαίνει εἰς τὴν φυλακὴν, ὁποῦ ἐφύλαττεν εἷς τζαούσης, καὶ τοῦ λέγει· Τί ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς ὁ φυλακωμένος, ὁποῦ τοῦ ἔκαμαν τόσα βάσανα, καὶ δὲν θέλει νὰ

κάμῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου; Λέγει του ἐκεῖνος· πεῖσμα ἔβαλε, καὶ δὲν θέλει νὰ ἀκούσῃ. Λέγει του· νὰ κατέβω ἐγὼ νὰ τοῦ συντύχω, μήπως καὶ τὸν γυρίσω. Λέγει του ὁ τζαούσης· τί γυρεύεις, Πασά μου, ἀπὸ τέτοιον ἄνθρωπον; αὐτοῦ τοῦ ἔκαμαν τόσα βάσανα, καὶ δὲν ἐγύρισε, καὶ τοῦ λόγου σου θέλεις νὰ σὲ ἀκούσῃ; Μὴν ἐλπίζῃς κἀνένα διάφορον ἀπὸ αὐτόν· διατὶ, καθὼς ἐκατάλαβα ἐγὼ, τὸ σίδηρον καλήτερα μαλάσσεται, παρὰ αὐτοῦ τοῦ ραγιὰ ἡ γνώμη. Ὄχι, τοῦ λέγει· ἐγὼ θέλω νὰ ἔμβω μέσα νὰ τοῦ συντύχω νὰ τὸν γυρίσω, καὶ μισθὸν ἔχω.— Ἀμὴ, ἂν τύχῃ, λέγει, καὶ τὸ μάθῃ ὁ πατήρ σου πῶς σοῦ ἤνοιξα καὶ ἐμβῆκες, καὶ ἀντάμωσες τὸν Ῥωμαῖον, ἐμένα τί μὲ κάνει; Μὴ φοβᾶσαι, τοῦ λέγει, μόνον ἄνοιξε νὰ ἔμβω· καὶ οὕτως τοῦ ἤνοιξε καὶ ἐμβῆκε, λέγωντάς του νὰ προσέχῃ, ὅταν κτυπήσῃ τὴν θύραν ἔσωθεν, νὰ ἦναι ἕτοιμος νὰ τοῦ ἀνοίξῃ. Ἐμβαίνωντας λοιπὸν μέσα εἰς τὴν φυλακὴν, εἶδε φῶς πολὺ, καὶ ἤκουσε μίαν γλυκυτάτην φωνὴν, καὶ εὐωδίαν. Ἐνταυτῷ βλέπει καὶ δύο ἀσπροφόρους, ὁποῦ ἐστέκοντο εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕτερος ἐξ ἀριστερῶν τοῦ νέου, καὶ ἄλλος νέος ὁποῦ τοῦ ἔβανεν ἕνα στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν, ὅστις ἔλαμπεν καὶ ἄστραπτεν ὡσὰν τὸν Ἥλιον, εἰς τρόπον ὁποῦ ἐθάμβωσε τὰ ὀμμάτιά του, καὶ ἀπὸ τέτοιον θάμβος δὲν ἐδύνατο νὰ βλέπῃ καθαρὰ εἰς τὸ λοιπὸν σκότος. Ὅθεν, ἰδὼν αὐτοὺς τοὺς νέους, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν· πόθεν ἐμβῆκαν αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐδώ; ὡς φαίνεται, ἄσπρα ἔλαβεν ὁ τζαούσης, καὶ τοὺς ἔμβασεν. Ὡς τόσον ἄρχισε νὰ δειλιάζῃ, μήπως καὶ τὸν φονεύσουν εἰς πεῖσμα τοῦ πατρός του, ὁποῦ ἔκαμε τόσα κακὰ τοῦ Ῥωμαίου.

Ταῦτα στοχαζόμενος, παρ' ὀλίγον ἦτο νὰ κτυπήσῃ τὴν θύραν, ἤγουν, νὰ τοῦ ἀνοίξῃ ὁ τζαούσης νὰ εὐγῇ ἔξω. Ὅμως ὁ Ἀναστάσιος τοῦ ἐφώναξε λέγωντας· Ἀχμὲτ Ἀγὰ μὴ φοβεῖσαι, μόνον πλησίασαι σιμά· λοιπὸν, καὶ ἔλαβε θάρρος, ἀκούωντας νὰ τὸν κράζῃ κατ' ὄνομα, καὶ πλησιάζωντας, παρευθὺς ἔγιναν ἄφαντοι ἐκεῖνοι οἱ δύο ἀστραπόμορφοι. Λέγει πρὸς τὸν Ἀναστάσιον· ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ῥωμαῖοι, ὁποῦ ἦσαν ἐδὼ σιμά σου; λέγει του ἐκεῖνος, δὲν ἦσαν ἄνθρωποι, ἀλλὰ πνεύματα οὐράνια, καὶ τοὺς ἔστειλεν ὁ Δεσπότης

μου Χριστὸς νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν· ὁ δὲ λέγει του· καὶ τί ἄνθρωπος εἶναι ὁ Χριστὸς, ὁποῦ τὸν ἀγαπᾷς, καὶ σοῦ ἔκαμαν τόσα βάσανα, καὶ δὲν ἠθέλησες νὰ τὸν ἀρνηθῇς; Ὁ Ἀναστάσιος τοῦ ἀπεκρίθη· Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος μόνον, ἀλλ' εἶναι καὶ Θεός. Καὶ οὕτως τοῦ ἐδιηγήθη ἐν συντομίᾳ μὲ λόγια χαριτωμένα ὅλον τὸ μυστήριον τῆς Ἐνσάρκου Οἰκονομίας, καὶ ἀκόμη πῶς ὁ Χριστὸς τοῦ ἀπεκάλυψε, πῶς ἔχει νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ σκότος τῆς φυλακῆς νὰ τὸν εὕρῃ, καὶ ἀκόμη πῶς δηλαδὴ ἔχει νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν, καὶ τέλος πάντων νὰ σωθῇ. Τότε τοῦ λέγει πάλιν, ἀμὴ ἐκεῖνο τὸ στεφάνι ὁποῦ εἶδα καὶ σοῦ ἔβανε ἕνας εἰς τὴν κεφαλὴν, τί ἐσημείωνε; λέγει· τέτοιον στεφάνι φοροῦσιν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν κεφαλήν τους, ἀμὴ δὲν φαίνεται· καὶ τέτοιο ἔχεις νὰ λάβῃς καὶ σὺ, ὁπόταν βαπτισθῇς. Λέγει του· καὶ πῶς ἔχω νὰ κάμω νὰ βαπτισθῶ; τοῦ λέγει· κατὰ τὸ παρὸν ἡσύχασε εἰς τὸ σπῆτι τοῦ πατρός σου ἀκόμη ἕνα χρόνον, καὶ ὁ Χριστὸς θέλει σὲ ὁδηγήσει ὅταν ἦναι καιρὸς νὰ φύγῃς ἀπὸ τὸν πατέρα σου καὶ νὰ ἐλευθερωθῇς ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀσεβείας· μόνον κατὰ τὸ παρὸν νὰ κάνῃς τὸν σταυρόν σου, καὶ νὰ λέγῃς· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ βοήθει μοι, κρυφὰ ὅσον ἠμπορεῖς νὰ μὴ σὲ βλέπῃ κανένας· νὰ μὴ φανερώσῃς κἀνενὸς πῶς ἦλθες ἐδῶ, ἢ πῶς μὲ ἀντάμωσες, οὔτε κἂν τῆς μητρός σου, διότι εἶναι ἀσεβεῖς καὶ δὲν πιστεύουσι· μόνον ἐσένα ὁ Θεὸς ἐφώτισε διὰ τὸ καλόν σου, ἀλλὰ ἴσως καὶ διὰ νὰ θλίψῃ τὸν πατέρα σου, ὁποῦ ἠθέλησε νὰ ἀδικήσῃ ἐμὲ, καὶ νὰ μοῦ κάμῃ τόσα κακὰ, χωρὶς νὰ τοῦ πταίσω τίποτε· καὶ εὐχαριστῶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, τὸν Χριστόν μου, ὁποῦ μὲ ἐφύλαξε καὶ μὲ ἐβοήθησεν ἕως τώρα, ὅστις ἦλθε καὶ μὲ ἰάτρευσε, καὶ εἶμαι γερὸς χωρὶς νὰ ἔχω τὸ παραμικρὸν σημεῖον, ἀπὸ τὰς πληγὰς ὁποῦ μοῦ ἔκαμαν, καθὼς μὲ βλέπεις, καὶ μὲ ἐπληροφόρησε, πῶς ἀκόμη θέλει εἶναι μαζή μου, ἕως τὴν ὕστερην ὥραν. Ἰδοὺ ὁποῦ ἤκουσας, Ἀχμὲτ Ἀγὰ, ὅλην τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· πήγαινε τώρα καὶ ἐνθυμοῦ τὰ λόγιά μου πάντοτε, καὶ νὰ ἀπολαύσῃς τὸ καλὸν τέλος τῶν ῥημάτων μου.

Ταῦτα ἰδὼν καὶ ἀκούσας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλήμπεη, εὐγῆκεν ἔξω ἀπὸ τὴν φυλακήν, καὶ λέγει τοῦ Τζαούση· καλὰ μοῦ εἶπες πῶς καλήτερα μαλάσσεται τὸ σίδηρον παρὰ ἡ γνώμη αὐτοῦ τοῦ Ῥωμαίου. Λέγει ὁ Τζαούσης· δὲν σοῦ τὸ εἶπα ἐγὼ, Πασά μου· πήγαινε, πήγαινε, νὰ μὴ σὲ ἰδῇ κἀνένας πῶς ἐμβῆκες εἰς τὴν φυλακήν. Καὶ ἔτζι ἀνέβη καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸν ὀντά του, χωρὶς νὰ γνωρίσῃ ἄλλος κἀνεὶς τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο ὁποῦ αὐτὸς εἶδε καὶ ἤκουσε. Πρὸς δὲ τὸ ἑσπέρας ἦλθεν ὁ πατήρ του, καὶ εὐθὺς ἠρώτησε δι' αὐτὸν ἂν ἦναι καλὰ, ὅστις εὐγῆκε, καὶ τὸν εἶδε, καὶ ἐχάρη.

Ἀφ' οὗ γοῦν ἐπέρασαν ἡμέραις δώδεκα ὁποῦ ὁ μάρτυς ἦτον εἰς τὴν φυλακὴν ἐκείνην τὴν σκοτεινὴν, χωρὶς νὰ τοῦ δώσῃ κἀνεὶς οὔτε φαγητὸν, οὔτε πιοτὸν τὸ σύνολον, ἐσυμβουλεύθηκεν ὁ Ἀλήμπεης μὲ ὅλους τοὺς ἀγάδες του τὸν τρόπον νὰ κάμῃ διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ καταπείσῃ τὸν νέον νὰ κάμῃ τὸ θέλημά του· καὶ αὐτοὶ τὸν ἐσυμβούλευσαν, ὅτι νὰ στολίσῃ ἕνα ἄλογον καλὸν, καὶ νὰ βάλῃ καὶ εἰς ἕνα μέρος ἄσπρα πολλὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, καὶ φορέματα λαμπρὰ καὶ πολύτιμα στολίδια καὶ νὰ τὰ προσφέρῃ ὅλα ταῦτα τοῦ νέου, λέγωντάς του, πῶς τὰ τοιαῦτα τοῦ τὰ χαρίζει ἐὰν θέλῃ νὰ γένῃ μουσουλμάνος, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἴσως καὶ δελεασθῇ νὰ κάμῃ τὸν λόγον του· εἰ δὲ καὶ δὲν καταπεισθῇ, νὰ μὴν καταφρονῆται ἡ πίστις μας ἀπὸ ἕνα ῥωμαῖον, καὶ εἶναι ἐντροπή.

Ἤρεσεν ἡ συμβουλὴ αὕτη τοῦ Ἀλήμπεη, καὶ παρευθὺς ἐπρόσταξε καὶ ἑτοιμάσθηκαν ὅλα αὐτά. Ἔπειτα εὐγάζουν τὸν μάρτυρα ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ τὸν φέρνουσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Παλατίου, ὅπου ἦτον ἕνα εὐμορφώτατον ἄλογον πλουσιοστολισμένον, καὶ ἐπάνω εἰς μίαν ταῦλαν ῥιπισμένα τόσα φλωρία, καὶ τόσα τζοβαϊρικὰ καὶ μαλάματα, καὶ ῥοῦχα ὁλόχρυσα. Τότε λέγει ὁ Ἀλήμπεης τοῦ Ἀναστασίου· ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μὲ ἔκαμες καὶ ἐθύμωσα καταπάνω σου, καὶ σοῦ ἔκαμα τόσα κακὰ, τὰ ὁποῖα μὲ ἐβίασες, διὰ τὸ πεῖσμά σου, νὰ σοῦ τὰ κάμω, ἐπειδὴ καὶ νὰ μοῦ ἔδωσες αἰτίαν, καὶ εἰς τοῦτο ἐγὼ δὲν ἔχω πταίσιμον, ὅ-

σον τὸ ἔχεις ἐσύ. Πλὴν τώρα ἂς τὰ ἀφήσωμεν ὅλα ἐκεῖνα, ἀγκαλὰ καὶ ἐσὺ εἶπες πολλὰ κακὰ διὰ λόγου μου καὶ διὰ τὴν πίςιν μας, ὕβρισες καὶ τὸν Προφήτην μας· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀφίνομεν ὅλα νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸν ἀέρα. Ἔλα τώρα ἐδῶ, λάβε τοῦτα τὰ χαρίσματα ὁποῦ σοῦ ἡτοίμασα. Τὸ ἄλογον αὐτὸ, καὶ τὰ ἄσπρα, καὶ τὰ ροῦχα ὅλα εἶναι ἐδικά σου διὰ τὴν ὥραν, καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα ἔχω καὶ ἄλλα νὰ σοῦ δώσω, τόσον ὁποῦ νὰ σὲ κάμω πλουσιώτερον ἀπὸ ὅλους, καὶ καλήτερον, νὰ γένῃς ὀνομαστὸς καὶ ξακουστὸς καὶ μεγάλος ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· μόνον κάμε τὸν λόγον μου, προσκύνησε καὶ γίνε Τοῦρκος. Ὁ δὲ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσιος ἀποκρίθηκε, λέγωντας· γλυκὺς ἦτον εἰς τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ πικρὸς εἰς τὴν γεῦσιν ὁ καρπὸς ὁποῦ ἐθανάτωσε τὸν πρωτόπλαστον ἐκεῖνον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδάμ· δὲν μὲ ἀπατᾷς, διάβολε, πλάνε καὶ ἀπατεών, δὲν μὲ γελᾷς, Ἀλήμπεη, ὄχι, μὲ τοῦτά σου τὰ καλὰ, ὁποῦ μοῦ ἐχάρισες· τὸ ἀργύριόν σου ἂς ἦναι μετ' ἐσὲ εἰς ἀπώλειαν· αὐτὰ εἶναι πράγματα φθαρτὰ καὶ πρόσκαιρα, ὁποῦ σήμερον εἶναι καὶ αὔριον ἀφανίζονται· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα καὶ ἄφθαρτα καὶ Οὐράνια ἀγαθὰ φαντάζομαι τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Μὴ γένοιτο ποτὲ, μὴ γένοιτο! νὰ ἀρνηθῶ τὸν Δεσπότην μου Χριστόν· ὄχι διὰ αὐτὰ ὁποῦ μοῦ δείχνετε, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν κόσμον νὰ μοῦ χαρίσετε· καὶ μὴ κοπιάζετε ματαίως, καὶ ἀνωφελῶς, ἐλπίζοντες μὲ παρόμοια πράγματα νὰ μὲ δελεάσετε, τάχα καὶ νὰ μὲ πλανέσετε, διότι ἐκεῖνο ὁποῦ εἶπα τὴν πρώτην φορὰν, ἐκεῖνο λέγω καὶ μέχρι τέλους· *Τοῦρκος δὲν γίνομαι, διατὶ εἶμαι Χριστιανός· ἄπιστος δὲν γίνομαι, διατὶ εἶμαι πιστός· ἀσεβὴς δὲν γίνομαι, διατὶ εἶμαι εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος·* καὶ εὐγάλετε κάθε ἐλπίδα ἀπὸ λόγου σας, καὶ μὴν ἐλπίζετε νὰ ἀλλάξω ποτὲ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν γνώμην μου. Ἰδοὺ ὁποῦ σᾶς λέγω αὐτὸ τὸ ἴδιον ὁποῦ πάντοτε εἶπα, καὶ κάμετε ὅ,τι θέλετε.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἀλήμπεης, ἔμεινεν ἄφωνος. Οἱ παρεστῶτες Ἀγάδες του τοῦ λέγουσι· δὲν εἶναι διάφορον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄν-

θρωπον, μόνον χάλασέ τον, κόψετον καθὼς τοῦ πρέπει. Καὶ εὐθὺς ἔδωκε προσταγὴν νὰ τοῦ κόψουν τὴν κεφαλήν. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἐκείνην τὸν ἔβαλαν πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν, τὴν δὲ ἐρχομένην τὸν εὔγαλαν δέσμιον, ὥσπερ ἕνα κατάδικον, ταλαιπωρημένον, καὶ τὸν ἔσυρναν εἰς τὴν σφαγήν. Καὶ ὑπήγασι καὶ ἀπέτεμον τὴν τιμίαν κεφαλὴν τῇ 22 τοῦ Ἰουλίου ᾳψνγ΄. (1753). Καὶ ἔτζι μὲ τὸν θάνατον ἐκέρδισε τὴν ἀθάνατον ζωήν.

Ἐπιστρέφοντες δὲ οἱ μιαιφόνοι ἐκεῖνοι, ἔλεγαν ὅτι γάλα ἀντὶ αἵματος ἔσταζεν ἡ ἀποκεφάλισίς του. Ἀφήκασι γοῦν τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς τέσσαρας ἡμέρας. Εἶτα λέγει ὁ Ἀλήμπεης τῶν ὑπηρετῶν· ὑπάγετε νὰ σηκώσετε τὸν Ῥωμαῖον, νὰ τὸν ῥίψετε μέσα εἰς τὸν λάκκον τὸν βορβορώδη, ὁποῦ εἶναι ἐκεῖ κοντὰ, διὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ τὸν πάρουσιν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τὸν κάμουν ἅγιόν τους, καθὼς συνηθίζουν. Ἀπελθόντες δὲ οἱ ὑπηρέται νὰ κάμουν τὸ προστασσόμενον, ἐδαιμονίσθηκαν, καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν κυλιόμενοι, καὶ ἀλαλάζοντες· ἀλλὰ καὶ βροντὴ δυνατὴ καὶ σεισμὸς τότε μέγας ἐγένετο, τόσον ὁποῦ ἔπεσεν ἕνα κιόσκι, καὶ παρ' ὀλίγον ἐπλάκονε τὸν τύραννον ἐκεῖνον Ἀλήμπεη μὲ ὅλον του τὸ ἀσκέρι. Τότε φοβηθέντες πολλὰ, ἐπρόσταξε καὶ ἔλαβον τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τὸ ἐνταφιάσουν, τὸ ὁποῖον πέρνοντες οἱ πιστοὶ, μετ' εὐλαβείας καὶ χαρᾶς ἐπάγασιν εἰς ἕνα μοναστήριον, ὁποῦ ἦτον ἐκεῖ σιμὰ, καὶ τὸ ἐνταφιάσασιν.

Ἔχοντας δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλήμπεη ἐπιθυμίαν νὰ μάθῃ εἰς ποῖον τόπον τὸν ἐνταφίασαν, ἠρώτησε κρυφὰ ἕνα Χριστιανὸν, καὶ ἔμαθε τὸν τόπον· καὶ πάντοτε ἐπαρατηροῦσε καιρὸν καὶ τρόπον ἁρμόδιον νὰ ὑπάγῃ κρυφὰ εἰς ἐκεῖνο τὸ μοναστήριον διὰ νὰ προσκυνήσῃ τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος. Καὶ παραφυλάξας, εὑρῆκε μίαν τῶν ἡμερῶν ὁποῦ ὁ πατήρ του εἶχε πολλαῖς δουλειαῖς, καὶ τοῦ λέγει· παρακαλῶ σε, μπαμπά μου, νὰ μοῦ δώσῃς ἄδειαν σήμερον νὰ ὑπάγω νὰ περιδιαβάσω ὀλίγον ἕως ἐκεῖ παρέκει, διατὶ ἔχω μεγάλην στενοχωρίαν· καὶ παρευθὺς κράζει πέντε ἕξη, καὶ τοὺς προστάζει νὰ ἤθελαν τὸν συντροφεύσει ἐκείνην τὴν ἡμέ-

ραν, ὅπου αὐτὸς ἀγαποῦσε καὶ ἤθελε νὰ ὑπάγῃ. Τότε πέρνωντας τὴν ἄδειαν, εὐγήκασιν ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν, καὶ λέγει τῶν δούλων· θέλω νὰ ὑπάγω εἰς τὸν δεῖνα τόπον, ὁ ὁποῖος ἦτον σιμὰ εἰς ἐκεῖνο τὸ μοναστήριον· καὶ οἱ δοῦλοι τὸν ὑπήγασι προθύμως ἐκεῖ, καθὼς ἐπρόσταξε. Καὶ πάλιν τοὺς λέγει· ἐγὼ ἀγαπῶ σήμερον νὰ ὑπάγω εἰς αὐτὸ τὸ μοναστήριον νὰ μὲ φιλεύσουν οἱ καλογέροι. Οἱ δοῦλοι εἰς τοῦτο ἠθέλησαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν· ὅθεν ἔστειλαν ἕνα διὰ νὰ ὑπάγῃ νὰ δώσῃ τὴν εἴδησιν εἰς τὸ μοναστήριον, πῶς ἔχει νὰ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλήμπεη νὰ φάγῃ ἐκεῖ. Ὁ δὲ ἡγούμενος καὶ οἱ καλόγεροι, ὡς ἤκουσαν, ἐφοβήθησαν οἱ δυστυχεῖς, ἀλλὰ τί εἶχασι νὰ εἰποῦσιν; Ὡς τόσον ἔφθασαν ἐκεῖ, καὶ εὐγήκασιν ὅλοι οἱ καλόγεροι καὶ τοὺς ἐδεξιώθηκαν, καὶ φαγητὰ ἑτοίμασαν τὰ ἀρκοῦντα, καὶ ἔφαγον καλὰ, τόσον ὁποῦ ἔπεσαν νὰ κοιμηθοῦν τὸ μεσημέρι.

Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἀλήμπεη ἀφῆκεν ἕως ὁποῦ ἀπεκοιμήθησαν οἱ δοῦλοι, καὶ τότε σηκόνεται, καὶ εὐγαίνει ἔξω, καὶ βλέπει τὸν ἡγούμενον καὶ τὸν ἔκραξε, καὶ τοῦ λέγει· *ποῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία;* Ὁ δὲ Ἡγούμενος ἄρχισε νὰ ὑποπτεύετε κακὸν, καὶ νὰ φοβῆται, καὶ τοῦ λέγει· τί θέλεις, Πασά μου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Αὐτὸς τὸν εἶπε μὲ τὸ αὐστηρόν· *Ἀνοιξέ μου τὴν Ἐκκλησίαν*, καὶ μὴν ἐρωτᾷς τί θέλω. Τότε θέλων καὶ μὴ θέλων, ἤνοιξε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐμβῆκαν ὁμοῦ μέσα καὶ οἱ δύο· εἶτα τοῦ λέγει· κλεῖσε τὴν θύραν· καὶ ἔκλεισε· καὶ παρευθὺς ἄρχισε νὰ κάνῃ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, λέγωντας· *Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ βοήθει μοι.*

Ὁ Ἡγούμενος βλέπωντας, ἔμεινεν ἐκστατικὸς καὶ ἔκθαμβος. Λέγει του· *δεῖξαι μου ποῦ εἶναι ὁ Χριστός*; Αὐτὸς τοῦ λέγει. τί εἶναι αὐτὰ ὁποῦ γυρεύεις, Πασά μου; τί θέλεις ἀπὸ τὰ ρωμαΐϊκα πράγματα; ἢ θέλεις νὰ μὲ καύσῃς ἐδῶ ὁποῦ ἦλθες; Τοῦ λέγει· παῦσε, ὦ Ἡγούμενε, μόνον δεῖξε μου τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ σὲ μέλλει. Ὁ Ἡγούμενος πάλιν τοῦ ἔλεγε τὰ ἴδια· καὶ αὐτὸς ἐπῆγε πρὸς τὰς εἰκόνας, καὶ τὸν κράζει καὶ τοῦ λέγει· ποῖος εἶναι ὁ Χριστός; Ὡς τόσον τοῦ τὸν ἔδειξε, *καὶ αὐτὸς τὸν ἐφίλησε.* Τοῦ ἔδειξε καὶ τὴν Παναγίαν, *καὶ τὴν ἐφίλησε καὶ αὐτήν.* Εἶτα

τοῦ λέγει· ποῦ ἔχεις θαμμένον τὸν Ἀναστάσιον; ἐκεῖνον, λέγει, ὁποῦ ἔκοψεν ὁ πατήρ μου; Ὁ Ἡγούμενος τότε ἄρχισε περισσότερον νὰ ὑποπτεύεται καὶ νὰ φοβῆται, παρακαλῶντας τον νὰ μὴ ζητᾷ παρόμοια πράγματα, διατὶ δὲν ἔχει κάμμίαν εἴδησιν περὶ αὐτοῦ· καὶ ἔκλαιγε, πῶς ἐπῆγε νὰ χαλάσῃ τὸ μοναστήριον, καὶ ἄλλα πολλά. Βλέπωντας αὐτὸς τὸν Ἡγούμενον νὰ φοβῆται τόσον καὶ νὰ κλαίῃ, ἄρχισε νὰ τοῦ διηγηθῇ πῶς ὑπῆγε καὶ τὸν ἀντάμωσε τὸν Ἀναστάσιον εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ὅλα ἐκεῖνα ὁποῦ τοῦ εἶπε. Τότε ὁ Ἡγούμενος ὀλίγον ἐσυνῆλθεν εἰς τὸν ἑαυτόν του, καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν τάφον, καὶ ἐπροσκύνησε· καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν ἀσπασμὸν ἠσθάνθηκεν ὁ υἱὸς τοῦ Ῥωμιομάχου Ἀλίμπεη εὐωδίαν γλυκυτάτην καὶ ἄῤῥητον. Εἶτα λέγει τοῦ Ἡγουμένου· μὴ φοβᾶσαι τίποτε, καὶ μὴν εἰπῇς κἀνενὸς αὐτὰ ὁποῦ σοῦ εἶπα· μόνον, ὅταν ἀκούσῃς πῶς ἔφυγα ἀπὸ τὸ σπῆτιμου τότε νὰ ἠξεύρῃς πῶς ὁ Χριστὸς μὲ ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν πατρικὴν ἀσέβειαν· καὶ ἐκβαλὼν δέκα πέντε χρυσᾶ, τοῦ ἔδοσε διὰ τὰ ἔξοδα ὁποῦ ἔκαμε τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Εἶτα ἐξῆλθεν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆγε καὶ εὑρῆκε τοὺς δούλους, ὁποῦ ἀκόμη ἐκοιμοῦντο, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐκατάλαβε τίποτε· καὶ μετὰ ταῦτα ἐσηκώθηκαν, καὶ ἔφυγαν, καὶ ὑπήγασιν εἰς τὸ σπῆτι τους. Καὶ πάντοτε νύκτα καὶ ἡμέραν εἶχε τὸν πόθον νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς, νὰ μὴ τοὺς βλέπῃ, ἂν καὶ νὰ ἦτον οἱ γονεῖς του. Καὶ κρυφὰ ἔκανε τὸν σταυρόν του, καὶ ἔλεγε τὸ μάθημά του ἐκεῖνο, ὁποῦ τοῦ ἔμαθεν ὁ καλός του διδάσκαλος, ἤγουν ὁ Ἅγιος Ἀναστάσιος, τό· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ βοήθει μοι·

Μετὰ τὴν παρέλευσιν δὲ ἑνὸς χρόνου, ἔτυχε καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀλήμπεη, (ὁποῦ ἦτον ὑπανδρευμένη εἰς ἄλλην χώραν μακρυνὴν, Χλένεναν ὀνομαζομένην), νὰ θέλῃ νὰ κάμῃ τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ της· καὶ ἐπροσκάλεσεν εἰς τοὺς γάμους τὸν ἀδελφόν της τὸν Ἀλήμπεην, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν καιρὸν αὐτὸν εἶχε σύγχυσαις πολλαῖς, ἐπειδὴ ἡ Βασιλεία τὸν ἐζητοῦσε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Πόλιν, νὰ ἀπολογηθῇ εἰς ὅσον τὸν διέβαλαν οἱ πλησιόχωροί του, πῶς τοὺς ἀδίκησε, καὶ εὑρίσκετο εἰς αὐτὸ τοῦτο πῶς νὰ ὑπαντήσῃ τὸ κα-

κὸν, ὁποῦ τοῦ ἐσυνέβηκε· διὰ τοῦτο δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ ἀνιψιοῦ του. Ὅθεν συνεβουλεύθη μετὰ τῆς γυναικός του τί νὰ κάμῃ. Λέγει του ἐκείνη· ἀνάγκη εἶναι νὰ ἰδῇς νὰ κυβερνήσῃς ταῖς δουλειαῖς σου, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι ἐντροπὴ νὰ μὴν ὑπάγῃς εἰς τὴν χαρὰν τοῦ παιδιοῦ τῆς ἀδελφῆς σου· στοχάσου λοιπὸν, καὶ κάμε τὸ καλήτερον. Ὅμως ἐστοχάσθηκα, ἀπεκρίθη, νὰ στείλωμεν τὸν υἱόν μας Ἀχμὲτ Ἀγά· πῶς σοῦ φαίνεται; Λέγει του, πολλὰ καλὰ εἶναι. Καὶ οὕτως ἡτοίμασαν αὐτὸν νὰ τὸν στείλουσι μὲ τοὺς ἀγάδαις καὶ δούλους περισσοὺς, καὶ μὲ χαρίσματα μεγάλα· καὶ ἐκίνησαν νὰ ὑπάγουν. Ὡς δὲ ἔμαθεν ὁ ἄνδρας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀλήμπεη Ἰμπραΐμ Ἀγὰς, πῶς πηγαίνει ὁ ἀνιψιός του, εὐγῆκεν ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν μὲ πολλοὺς ἀγάδαις, καὶ τὸν προϋπάντησαν, καὶ τὸν ἐδεξιώθησαν μὲ πολλὴν χαρὰν καὶ τιμήν· καὶ ἐλθόντες, τὸν ἐδέχθηκεν ἡ θεία του, καὶ τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν ἐφίλησε, καὶ τὸν ἐπαινοῦσε, καὶ ηὔχετο καὶ ταῖς ἐδικαῖς του χαραῖς, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐγκώμια γυναικίτικα. Ὡς τόσον ἔκαμαν τοὺς γάμους, καὶ ἐχαίροντο μικροὶ καὶ μεγάλοι· *αὐτὸς μόνος δὲν εἶχε τόσην ἔγνοιαν νὰ χαίρεται.* Διὰ τὸ ὁποῖον, βλέπωντας ἡ θεία του νὰ στέκεται ὡσὰν περίλυπος, τοῦ ἔλεγε· διατί, Πασά μου, δὲν χαίρεσαι, ἀμὴ στέκεσαι ὡσὰν περίλυπος; τί ἔχεις; τὴν νένα σου ἐνθυμᾶσαι; Αὔριον πηγαίνεις, καὶ τὴν εὑρίσκεις· ἐδὼ πρέπει νὰ στέκεσαι ὡσὰν εἰς τὸ σπῆτι σου· καὶ τὸν ἔπιανε, καὶ τὸν ἐκολάκευε, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν γυναικῶν. Τοῦτον ὅμως ὀλίγον τὸν ἔμελλε διὰ τὸν γάμον, διότι ὅλος ὁ πόθος καὶ ἡ ἀγάπη του ἦτο πότε νὰ φύγῃ νὰ μὴ τοὺς βλέπῃ.

Ὡς τόσον ἀπ' ἐκεῖ δύο ὥραις ξέμακρα ἦτον ἕνα μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπάνω εἰς ἕνα βουνὸν, καὶ ἐκεῖ εὑρίσκετο ἕνας Ἱερομόναχος ἐνάρετος. Εἰς τοῦτον ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ πῶς εὑρίσκεται εἰς τὴν Χλένεναν, καὶ νὰ ἀσηκωθῇ νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν πάρῃ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ ἕως εἰς τὴν Πάτραν, καὶ νὰ τὸν βαρκάρῃ διὰ τὴν Βενετίαν. Τὴν νύκτα ἐκείνην βλέπει καὶ τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον εἰς τὸν ὕπνον του, φορῶντας τὸν στέφανον εἰς τὴν κεφαλήν του, κρατῶντας ἕτερον στέφανον εἰς

τὴν δεξιάν του, καὶ τοῦ λέγει· *ἦλθεν ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας σου, Ἀχμὲτ Ἀγά, ἰδοὺ καὶ ὁ στέφανος ὁ ἐδικός σου, ὁποῦ τὸν κρατῶ· εἰπέ μου, τὸν θέλεις;* Αὐτὸς ἀπὸ τὴν χαράν του τὴν πολλὴν ἔκαμε νὰ ἁπλώσῃ νὰ τὸν λάβῃ. Ὁ δὲ μάρτυς τοῦ εἶπε· δὲν σοῦ εἶπα μέσα εἰς τὴν φυλακὴν, ὅτι ἂν δὲν βαπτισθῇς, δὲν τὸν λαμβάνεις; λοιπὸν ἀνίσως καὶ τὸν θέλῃς, σπούδασον νὰ φύγῃς, νὰ ὑπάγῃς πρὸς τὴν βρύσιν, καὶ θέλῃς εὕρει ἕνα καλόγερον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν θέλεις ἀκολουθήσει· καὶ πρόσεχε αὔριον πρὸς τὰς ἑπτὰ ὥρας τῆς νυκτὸς, νὰ εὔγῃς ἀπὸ τὸ παλάτι, καὶ ἐκεῖ θέλεις ἀνταμώσει τὸν προρρηθέντα καλόγηρον, καὶ μὴ δειλιάσῃς εἰς ἐκεῖνο ὁποῦ σὲ ὁδηγήσει, ὅτι ἐγὼ πάντοτε θέλω εἶμαι μαζή σου, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκεσαι.

Ταῦτα ἰδὼν αὐτὸς, καὶ ἀκούσας, ἔξυπνος γενόμενος, ἐχαίρετο κατὰ πολλὰ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκατέβηκε, καὶ εἶδε τὴν βρύσιν, καὶ ἐπαρακαλοῦσε πότε νὰ ἔλθῃ ἡ νύκτα ἡ σωτήριος διὰ λόγου του. Τὸ βράδυ λοιπὸν, μετὰ ταῖς χαραῖς καὶ τοὺς χοροὺς, ἔπεσαν ὅλοι νὰ κοιμηθῶσι, καὶ αὐτὸς ὁμοίως· πλὴν εἶχε τὴν ἔγνοιαν νὰ μὴν ἀποκοιμηθῇ, ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ἑβδόμη ὥρα· ἀλλ' ὁ κλέπτης ὕπνος τοῦ ἐσφάλισε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀπεκοιμήθη.

Ὡς δὲ ἔφθασεν ἡ ὥρα, βλέπει πάλιν τὸν καλόν του ὁδηγὸν, τὸν Θεῖον Ἀναστάσιον, νὰ τοῦ φωνάζῃ. Ἀχμὲτ Ἀγὰ, κοιμᾶσαι; σηκώσου, καὶ κατέβα πρὸς τὴν πηγήν. Καὶ αὐτὸς παρευθὺς ἐγείρεται, καὶ καταβαίνει, καὶ βλέπει τὰς πόρτας ὅλας κλεισμένας· καὶ ἐν τῷ ἅμα, ὦ τοῦ θαύματος! ἤνοιξαν ἡ πόρταις καὶ εὐγῆκεν ἔξω, καὶ πηγαίνωντας εἰς τὴν βρύσιν, εὑρῆκε τὸν θεῖον ἄνδρα τὸν ἀπεσταλμένον, ὅστις τοῦ λέγει· τέκνον, ἀκολούθει μοι. Λέγει του· Πάτερ μου, ἀλησμόνησα τὴν σακκούλα μου μὲ τὰ φλωρία, καὶ τὸ ὡρολόγιόν μου, καὶ νὰ γυρίσω νὰ τὰ πάρω. Ὁ δὲ γέρων τοῦ εἶπε· ἄφες τὰ ἐξ ἀδικιῶν τοῦ Πατρός σου, τέκνον, ἄφες καὶ μή σε μέλλει δι' αὐτὰ, καὶ ὁ Χριστὸς θέλει σὲ διαθρέψει, μόνον ἀκολούθει μοι. Καὶ ταῦτα ἀκούσας, ἠκολούθησεν αὐτῷ. Καὶ παρεμπρὸς, ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν, ηὗραν μίαν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθον· καὶ τοῦ

λέγει ὁ Ἅγιος ἄνθρωπος ἐκεῖνος· εὔγαλε, τέκνον, τὰ ροῦχα σου, καὶ φόρεσον αὐτὰ ὁποῦ μὲ ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς νὰ σοῦ φορέσω· καὶ αὐτὸς παρευθὺς ἐξεγυμνώθηκε, καὶ ἐφόρεσε τὰ ταπεινὰ ἐκεῖνα ὁποῦ τοῦ ἔδωκεν ὁ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ. Τότε τοῦ λέγει· φόρεσε καὶ τὰ τζαρούχια αὐτά· τὰ ὁποῖα δὲν ἤξευρε νὰ ὑποδεθῇ. Ἀλλὰ ἄρχισεν ὁ μισόκαλος ἐχθρὸς νὰ τοῦ σπέρνῃ λογισμοὺς καὶ φαντασίαις, πῶς ἤγουν αὐτὸς νὰ κατασταθῇ εἰς τοιαύτην εὐτελῆ καὶ πενιχρὰν κατάστασιν· καὶ ἄρχισε νὰ ὀδύρεται. Βλέπωντάς τον ὁ τίμιος ἐκεῖνος Γέρων νὰ ὀδύρεται, παρευθὺς ἐγνώρισε τοῦ ἐχθροῦ τὴν προσβολὴν, καὶ πηγαίνει σιμὰ καὶ πιάνει τοὺς πόδας του, καὶ τοῦ βάζει τὰ τζαρούχια, καὶ τοῦ λέγει· διατὶ κλαίεις, τέκνον; τί σοῦ ἔβαλεν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸν λογισμόν σου; Μὴ λυπῆσαι παντελῶς, διότι ἐδὼ εἶναι ὁ Χριστὸς νὰ σὲ πληροφορήσῃ ὅτι αὐτὰ σοῦ πρέπουσι· καὶ πέρνει τον ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ τοῦ λέγει, καὶ ἐρμήνευσε νὰ εἰπῇ ἔτζι. *Ἰδοὺ Χριστὲ καὶ Θεὲ ἀληθινὲ, ὁποῦ διὰ τὴν ἀγάπην σου ἀπαρνήθηκα καὶ πατρίδα, καὶ μητέρα, καὶ συγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ πλούτη, καὶ δόξαις, καὶ τιμαῖς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀπόλαυσιν τοῦ ματαίου τούτου Κόσμου· μή με ἐγκαταλίπῃς τὸν δοῦλον σου, ἀλλὰ πληροφόρησόν με καὶ ὁδήγησόν με νὰ εὕρω τὴν σωτηρίαν μου.* Τότε, ὦ τοῦ θαύματος! ἀκούει μίαν φωνὴν μέσα ἀπὸ τὴν ἱερὰν εἰκόνα, καὶ τοῦ λέγει· Ἀχμὲτ Ἀγὰ, ἐπειδὴ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην μου ἄφηκες τὴν πατρικὴν δυσσέβειαν, καὶ ἦλθες νὰ μὲ πιστεύσῃς καὶ νὰ μὲ δουλεύσῃς, μὴν ἀμφιβάλῃς τίποτε, καὶ ἡ χάρις μου θέλει εἶναι πάντοτε εἰς τὸ ἑξῆς μετὰ σοῦ νὰ σὲ φυλάττῃ καὶ νὰ σὲ φωτίζῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν φόβον του ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν ὁ δὲ τίμιος γέρων πηγαίνει καὶ τὸν πιάνει καὶ τὸν σηκόνει, καὶ τοῦ λέγει· χαίρου, τέκνον, ὁποῦ ἠξιώθης νὰ ἀκούσῃς τῆς γλυκυτάτης φωνῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐκατάλαβε μίαν ἄκραν χαρὰν εἰς τὴν καρδίαν του. Λέγει τοῦ Γέροντος· ἕτοιμος εἶμαι Πάτερ μου, νὰ κάμω πάντα τὰ παρὰ σοῦ προστασσόμενα. Τότε ὁ Γέρων πιάνει τὰ τουρκικὰ ροῦχα, καὶ σκάπτει νὰ τὰ παρα-

χώση εἰς μίαν ἄκραν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὸς τοῦ λέγει· σὺτὰ, Πάτερ, εἶναι πολύτιμα, καὶ καλήτερα νὰ τὰ δώσῃς κάνενὸς Ῥωμαίου πτωχοῦ νὰ κυβερνηθῇ, παρὰ νὰ τὰ φάγῃ ἡ γῆ. Λέγει· ἐδὼ αὔριον θέλει γένει μεγάλη ἐξέτασις διὰ ἐσένα, καὶ ἐὰν εὑρεθῶσι τὰ ῥοῦχά σου εἰς κἀνένα Χριστιανὸν, ὅλους τοὺς θανατόνει ὁ πατήρ σου, καὶ χαλᾷ καὶ ὅλαις ταῖς Ἐκκλησίαις· μόνον καλήτερα νὰ μὴ φανῶσι παντελῶς· καὶ οὕτως τὰ ἐπαράχωσεν ἐκεῖ καλούτζικα· ἔπειτα εὐγήκασιν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπεριπάτησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀπὸ ὄρη καὶ βουνὰ καὶ λαγκάδια πεζοὶ, καὶ διὰ τέσσαρας ἡμέρας ἔφθασαν εἰς τὴν Ἐλάσσονα. Καὶ ἀπελθὼν ὁ τίμιος γέρων, ἀνήγγειλε τὰ κατ' αὐτῶν τῷ ἐκεῖ σε Ἀρχιερεῖ, ὅστις ἐχάρη κατὰ πολλὰ καὶ τοὺς ἐδεξιώθη καὶ τοὺς ἐπεριποιήθηκεν ἡμέρας ἕξ· εἶτα ἐκβαλὼν ἑκατὸν πεντήκοντα βενέτικα χρυσᾶ, ἔδωκε τῷ γέροντι, παραγγείλας αὐτῷ νὰ πιάσῃ ζῶον νὰ καβαλικεύσῃ ὁ νέος νὰ μὴ περιπατῇ, ὡς ἀσυνείθιστος, καὶ ταλαιπωρεῖται, καὶ ὅσα μείνουν ἐξ αὐτῶν νὰ τοῦ τὰ δώσῃ ὅταν βαρκαρισθῇ. Καὶ οὕτω μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ἔφθασαν εἰς Πάτραν, καὶ εὑρόντες πλοῖον ἕτοιμον διὰ τὴν Βενετίαν τὸν ἐβαρκάρισεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, καὶ τοῦ ἔδωσε καὶ μίαν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, καὶ τὰ χρυσᾶ, ὅσα ἔμειναν. Γράφων καὶ πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ ἱερεῖς Ῥωμαίους πάντα τὰ κατ' αὐτῶν, ἐγχειρίζωντας τὰ γράμματα, καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸν, καὶ εὐχόμενος τὰ κάλλιστα καὶ σωτηριώδη, ὁ μὲν ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἡσυχίαν του, ὁ δὲ ἐμβῆκεν εἰς τὸ πλοῖον. Καὶ ἐκίνησεν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βενετίαν, εὐοδούμενος χάριτι Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος. Καὶ ἀπελθὼν, ἐγχείρησε τὰ γράμματα εἰς τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες τὸν ἐδεξιώθησαν καὶ τὸν ἐφανέρωσαν εἰς ὅλους τοὺς ἐκεῖσε τιμίους πραγματευτὰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ὅλοι τὸν ἐχαίροντο καὶ τὸν ἐκυβερνοῦσαν καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰ χρειώδη τῆς ζωοτροφίας ἔξοδα.

Ἔκαμε γοῦν ἕνα χρόνον, καὶ ἀπὸ τότε ἐζητοῦσε τὸ θεῖον βάπτισμα. Οἱ δὲ τὸν ἐσυμπέραναν μὲ τὸ σήμερον καὶ αὔριον,

τὸ μὲν διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς νόμου ἡλικίαν, τὸ δὲ διὰ νὰ τὸν δοκιμάσουν, κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας, διότι, ὅτε ἔφυγεν ἀπὸ τὸ πατρικόν του ὀσπήτιον, ἦτο χρόνων δεκατεσσάρων. Καὶ τὸν καιρὸν, ὁποῦ ἤθελαν νὰ τὸν βαπτίσουν, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἰδοὺ καὶ βλέπει ἕνα ἱερομόναχον ἀπεσταλμένον ἀπὸ τὸν ἡγούμενον τοῦ Μοναστηρίου, ὅπου ἐπῆγε καὶ ἐπροσκύνησε τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος Ἀναστασίου. Ὅστις ἐπεριπάτησεν ἀπὸ τόπον εἰς τόπον, ἐρωτῶντας δι' αὐτὸν, καὶ φθάνωντας εἰς Βενετίαν, ἔμαθεν ὅτι ἦτον ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἤθελον νὰ τὸν βαπτίσουν. Πηγαίνει καὶ τὸν εὑρίσκει· εὐθὺς τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν ἐφίλησε· καὶ αὐτὸς τὸν ἠρώτησε διὰ τὸν πατέρα του, τί ἔκαμεν ἀφ' οὗ ἔφυγεν; Ὁ δὲ λέγει· ἀφοῦ ἐγύρισαν ὀπίσω οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἦσαν μαζή σου, καὶ εἴπασιν ὅτι ἐχάθηκες, καὶ οὔτε ζωντανὸς, οὔτε ἀπεθαμμένος ἀκούστηκες, ὁ πατήρ σου ἔμεινεν ἄφωνος, καὶ ἔγεινεν ὡσὰν τρελλὸς ἓξ ἡμέρας, καὶ ἡ μήτηρ σου ἐξερρίζωσεν ὅλα τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς της, καὶ ὅλοι τοῦ ὀσπητίου σου ἔκαμαν θρῆνον φρικτὸν, μεγάλον καὶ ἀπαρηγόρητον, καὶ ὁ πατήρ σου ἔστειλεν εἰς κάθε τόπον ἀνθρώπους νὰ ἐρευνοῦν καὶ ἐξετάζουν διὰ λόγου σου· καὶ πολλὰ χαρίσματα ἔταζε καὶ τάζει, ὅποιος ἤθελε σὲ εὕρει. Ὁ δὲ ἡγούμενος, ὡς ἔμαθε τὴν φυγήν σου, ἐσύναξεν ὅλους τοὺς πατέρας τοῦ μοναστηρίου, οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν κοινὴν δέησιν νὰ σὲ φυλάξῃ ὁ Κύριος, καὶ νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ τελειώσῃς τὸν δρόμον, ὁποῦ ἔπιασες· καὶ ἔστειλε καὶ ἐμὲ, ὡς βλέπεις νὰ ἔλθω εἰς ταῖς Φραγκιαῖς, νὰ ἐξετάσω νὰ σὲ εὕρω, καὶ νὰ ὑπάγω νὰ τὸν πληροφορήσω· ἐγὼ δὲ κηρύττω τί ἄνθρωπος εἶσαι, καὶ τί πλούτη καὶ δόξαις ἀφῆκες διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἵνα σὲ ἀγαποῦν οἱ Χριστιανοὶ, καὶ νὰ σὲ κυβερνοῦν.

Καὶ αὐτὸς, ἀκούωντας αὐτὸν, κατὰ πολλὰ ἐχάρηκε, καὶ ἐδόξασε τὸν Θεόν. Ἀκούοντες δὲ καὶ οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ πραγματευταὶ Ῥωμαῖοι εἰς Βενετίαν τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἱερομονάχου ἐκείνου, ἔχαιρον μετὰ πάσης καρδίας καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἠγαποῦσαν ἔτι περισσότερον.

Καὶ τότε παρευθὺς, χωρὶς ἀργοπορίαν, τὸν ἐβάπτισαν μέσα εἰς

τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς μνήμης τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, εἰς τὰς 26 τοῦ Ὀκτωβρίου 1756, ὀνομάζωντάς τον Δημήτριον, ὑπάρχων τότε χρόνων δεκαπέντε. Εὑρισκομένου λοιπὸν αὐτοῦ καὶ διατρίβοντος εἰς Βενετίαν, ἐζητοῦσεν ἕνας πραγματευτὴς Ῥωμαῖος καλὰ κυβερνημένος νὰ τοῦ δώσῃ διὰ γυναῖκα μίαν ἀνεψιὰν, ὁποῦ εἶχε, νὰ τὸν κάμῃ παιδί του καὶ κληρονόμον του. Ἀλλ' αὐτὸς ἀκούωντας ταῖς θαυματουργίαις ταῖς περισσαῖς ταῖς καθ' ἑκάστην γινομέναις τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος εἰς τοὺς Κορυφοὺς, εἶχε πόθον νὰ ὑπάγῃ νὰ ἰδῇ, καὶ νὰ προσκυνήσῃ τὸ ἅγιόν του λείψανον. Διὰ τοῦτο ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ τὴν σύστασίν του εἰς τοὺς ἐκεῖσε Χριστιανοὺς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Βενετίας καὶ ἀπὸ τοὺς πραγματευτὰς, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἔδωκαν κάθε χρειαζόμενον καὶ ἐφόδια ἀρκετὰ, παραγγείλας αὐτῷ μάλιστα ὁ πραγματευτὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ παιδί του, νὰ μὴν ἀργοπορήσῃ εἰς Κορυφοὺς, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέψῃ ὀγλήγορα εἰς Βενετίαν. Ἀπελθὼν δὲ αὐτὸς, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου καὶ Θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος, ἐχάρη. καὶ ἠρώτησε πόθεν, καὶ τί ἄνθρωπος ἦτον αὐτὸς, ὁποῦ ἀξιώθη νὰ γένῃ παρόμοιος ἅγιος Θαυματουργός; Καὶ μαθὼν, ὅτι ἦτο καλόγηρος, λέγει· καὶ ἐγὼ λοιπὸν καλόγηρος θέλω νὰ γένω, ὡς αὐτόν. Ἐγὼ εἶχα τόσα πλούτη καὶ τόσαις δόξαις, καὶ ταῖς ἄφηκα διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ τῶν Ῥωμαίων, καὶ τώρα θέλω νὰ γυρεύω παρόμοια πράγματα, ἤγουν πρόσκαιρα καὶ φθαρτά; Καὶ κατευοδωθεὶς εἰς τοῦτο, εὗρηκεν ἕνα πνευματικὸν καὶ ἐνάρετον ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἐφανέρωσε τὸν σκοπόν του, παρακαλῶντας τον νὰ τὸν δεχθῇ καὶ νὰ τὸν κουρεύσῃ μοναχὸν, καὶ νὰ τὸν διδάξῃ τὰ τῆς μοναδικῆς πολιτείας, τίνι τρόπῳ νὰ διάγῃ διὰ νὰ εὐαρεστήσῃ Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ τίμιος ἐκεῖνος Γέρων τοῦ ἔλεγε τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια ὁποῦ ἠμποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν τάχα εἰς αὐτὸν, μὲ τὸ νὰ ἦναι ἀσυνείθιστος καὶ νέος εἰς τὴν ἡλικίαν, καὶ πῶς καὶ κοσμικὸς ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον καλὸν, καὶ νὰ σωθῇ, καὶ ἄλλα ψυχωφελῆ λόγια πολλά· Ἀλλ' αὐτὸς ἔμεινε πολλὰς ἡμέρας παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ ζητῶν ἐπιμόνως τὸ σχῆμα τὸ Ἀγγελικόν.

Ὅθεν βλέπωντας τὸ ἀμετάθετον τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς γνώμης του, τὸν ἐκούρευσε καὶ τὸν ἐδέχθη μοναχὸν, μετονομάζωντάς τον *Δανιήλ*.

Εὑρίσκετο λοιπὸν ὑποτασσόμενος τῷ τιμίῳ αὐτοῦ Γέροντι, καὶ βλέπων καὶ ἀκούων τὰ καλὰ διδάγματα αὐτὰ, ἀγωνίζετο, ὅσον τὸ δυνατὸν, καὶ εἰς τὰ ἀδύνατα. Καὶ διαβάζωντας τοὺς βίους τῶν Ἁγ. Πατέρων, ὁποῦ εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, ἐπαρακινεῖτο εἰς αὐτά· καὶ ἀναγινώσκωντας τὸν βίον καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγ. μεγαλομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, καὶ βλέπωντας πῶς αὐτὸς, ἂν δὲν ἤθελε κηρύξει τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ μαρτυρήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην του, δὲν ἐσώνετο, ἔλαβεν ἕνα διάπυρον πόθον καὶ ζῆλον, ὅτι καὶ αὐτὸς τοιουτοτρόπως νὰ κηρύξῃ τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ μαρτυρήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην του. Καὶ πηγαίνωντας μὲ τὸν λογισμὸν αὐτὸν πολὺν καιρὸν, ἀποφασίζει τέλος πάντων νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ Κορυφοὺς, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ μαρτυρήσῃ, χωρὶς νὰ τὸ εἰπῇ τοῦ γέροντός του, διατὶ ἤξευρε καλώτατα ἀπὸ κάποια προλεγόμενα πῶς δὲν τὸν ἀφίνει. Ὅθεν φεύγει μίαν τῶν ἡμερῶν εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν Μωρέα, καὶ ἐκεῖθεν ἔπλευσε κατευθεῖαν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν παραγενόμενος, καὶ βλέπωντας τοιαύτην μεγαλόπολιν, γεμάτην ἀπὸ τόσους ἀσεβεῖς, ἐλυπήθη καὶ ἔκλαυσεν. Ὅμως ἀπελθὼν σιμὰ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἐκόνευσεν εἰς ἕνα ὀσπήτιον, καὶ ζητήσας, εὗρεν ἄνδρα τινὰ ἐνάρετον, ἐξαγγέλλων αὐτῷ πάντα τὰ κατ' αὐτόν· τοῦ ἀνήγγειλε προσέτι καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐρχομοῦ του. Οὗτος δὲ τοῦ λέγει· καλὸς καὶ θεάρεστος, πάτερ Δανιὴλ, (διότι ἔτζι ὠνομάσθη εἰς Κορυφοὺς), εἶναι ὁ πόθος σου, πλὴν πρέπει νὰ στοχασθῇς ἂν ἦναι θέλημα Θεοῦ νὰ τὸ κάμῃς, διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶναι ἄνθρωπος πολλὰ δεισιδαίμων καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς χριστιανούς· μὴ τύχῃ καὶ λογιάσῃ πῶς ἐδῶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον σὲ ἐβάπτισαν, καὶ χαλάσῃ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸν Πατριάρχην καὶ πολλοὺς ἄλλους χριστιανοὺς, καὶ θέλωντας ἐσὺ τάχα νὰ κάμῃς καλὸν ἰδικόν σου, προξενήσῃς ἄλλο κακὸν ἐδικόν σου καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς

χριστιανοὺς, καὶ ἀντὶ νὰ σώσῃς τὴν ψυχήν σου, φοβοῦμαι νὰ μὴ τὴν κολάσῃς· μόνον κάμε αὐτὸ ὁποῦ σοῦ λέγω· πέσε εἰς προσευχὴν καὶ δέησιν θερμὴν τῷ Θεῷ νὰ σοῦ φανερώσῃ ἂν ἦναι τοῦτο θέλημά του, καὶ ἐλπίζω ὅτι ὁ Θεὸς θέλει σοῦ ἀποκαλύψει τὸ συμφερώτερον.

Ὅθεν κατὰ τὴν συμβουλὴν καὶ ὁδηγίαν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ἀνδρὸς, ἀπελθὼν καὶ κλείσας τὴν θύραν τοῦ οἴκου του, ἐδέετο θερμῶς καὶ μετὰ δακρύων πολλῶν, νηστεύων καὶ ἀγρυπνῶν· καὶ παρακαλῶντας ἡμέρας δεκαεπτὰ, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ, ἐκτείνας τὴν προσευχὴν ἕως ὥρας ἐννάτης, ἠτόνισεν ἐκ τῆς στάσεως, καὶ καθίσας ὀλίγον, ἀφύπνωσε.

Καὶ ἰδοὺ βλέπει ἕναν ἀστραπόμορφον νέον, ὁποῦ τὸν χαιρετᾷ· καὶ τοῦ λέγει ὁ Δανιὴλ ποῖος εἶσαι ἐσὺ, ὁποῦ μοῦ λέγεις νὰ χαίρω; Ὁ δὲ νέος τοῦ λέγει· δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ Ἀναστάσιος; δὲν μὲ γνωρίζεις, φίλτατε Δανιήλ; Τότε αὐτὸς τοῦ λέγει· ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐκαταδέχθης νὰ ἔλθῃς εἰς ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν; Ὁ δὲ λέγει· πίστευσόν μοι, ὅτι, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησες ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν, δὲν ἠμέλησα εἰς οὐρανοὺς νὰ δέωμαι Κυρίῳ τῷ Θεῷ διὰ λόγου σου· χαίρου τοίνυν τὴν σήμερον, ὅτι θέλεις ἀξιωθῆ νὰ ἰδῇς φρικτὰ καὶ μεγάλα μυστήρια· καὶ πιάνωντάς τον ἀπὸ τὴν δεξιὰν χεῖρα, τοῦ λέγει· ἀκολούθει μοι!

Καὶ πορευόμενοι, ἦλθον εἰς ἕνα τζαμὶ, ὁποῦ ἦτον πρότερον ναὸς τῶν Χριστιανῶν, καὶ τοῦ λέγει· βλέπεις τὸν βωμὸν αὐτόν; οὗτος ἦτον ναὸς πρώην τῶν Ἁγίων Πάντων. Καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν θύραν, βλέπουσιν ἕνα, καὶ λέγει· ἔλθετε ὀγλήγορα, καὶ σᾶς προσμένουσι· καὶ ἔτζι τοῦ ἐφάνηκε πῶς ἐμβήκασι μέσα, καὶ εἶδασι πλῆθος, πλῆθος ἀνθρώπων νέων τε καὶ γερόντων. Καὶ αὐτὸς ἐρώτησε τὸν Ἀναστάσιον, τί ἄνθρωποι εἶναι αὐτοί; Ὁ δὲ λέγει· αὐτοὶ εἶναι οἱ Ἅγιοι Πάντες ὁποῦ συλλειτουργοῦνται. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐρώτησε, λέγοντας· ἦλθες Δανιήλ; ἦλθα, τοῦ ἀπεκρίθηκεν, ὁ ἁμαρτωλός· καὶ οὕτως ἐξήρχοντο δύο δύο, πορευόμενοι ὁμοῦ. Καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτοῖς ἀπῆλθον εἰς ἄλλον βωμὸν, καὶ λέγει του ὁ Ἀναστάσιος· Οὗτος ἦτο ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Πλησιάσαντες δὲ σιμὰ, ἀνεώχθησαν αἱ θύραι, καὶ εὐγήκασι δύο νέοι, κρατοῦντες λαμπάδαις, καὶ δύο διάκονοι μετὰ θυμιατῶν, θυμιάζοντες τοὺς ἁγίους· θυμιάσαντες δὲ καὶ αὐτοὺς, εἰσῆλθον, καὶ βλέπουσι τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους καὶ τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Ἁγίαν Ἑλένην βαστάζοντας τὸν τίμιον Σταυρὸν, ὅστις ἔλαμπεν ὑπὲρ τὸν Ἥλιον. Καὶ ἰδοὺ ἐξέρχεται ὁ Ἅγιος Μαρκιανὸς, καὶ ἐμοίρασε κηρία εἰς ὅλους, δίδωντας καὶ αὐτοῖς· καὶ ἀνάπτωντας τὰ κηρία, εὐγαίνει ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ, βαστάζοντες τὸν Σταυρὸν, καὶ κατόπιν τοῦ Σταυροῦ ἀκολουθοῦσαν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ἅγιοι Πάντες ἀνταμῶς. Ἐξερχομένου δὲ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἔπεσαν κατὰ γῆς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Σελήνης. Ὀλίγον δὲ περιπατοῦντες, βλέπουσι τὸν τροπαιοφόρον Γεώργιον, καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους· ἀπεράσατε καὶ ἀπὸ τὸν ναὸν τὸν ἐδικόν μου, ὁποῦ τώρα εἶναι βωμὸς τῶν Ἀγαρηνῶν, διὰ νὰ πέσουν τὰ σημεῖα τῆς Σελήνης. Καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖθεν, ἔπεσαν τὰ βδελυρὰ σημεῖα· καὶ ἐμβαίνωντας ὁ Ἅγιος Γεώργιος μέσα εἰς τὸν ναὸν, ὡς τοῦ ἐφάνη, ἐδίωξεν ὅλους τοὺς Ἀγαρηνοὺς, ὁποῦ ἦσαν μέσα, λέγωντας· φύγετε, μιαρώτατοι, ἀπὸ τὸν οἰκόν μου, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς ἀπομένω πλέον ἐδώ. Κἀκεῖθεν πορευόμενοι, ἤκουσαν μίαν γλυκυτάτην μελῳδίαν, ὁποῦ ἔψαλλαν τινές· τὸ, *Χαίροις Ἄνασσα.* Καὶ πηγαίνωντας κατευθεῖαν, εὑρήκασι πλῆθος Ἀγαρηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφώναζον, ὡς διωκόμενοι· ἀλλοίμονον! ἀλλοίμονον! ἂς φύγωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἔφθασαν. Καὶ πλησιάσαντες εἰς τὸ γιανίτζαμι, ἐμβήκασιν εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ στέκωντας ὄρθιοι, ἐκρατοῦσαν τὸν τίμιον Σταυρὸν, καὶ ἔψαλλον τὴν δοξολογίαν. Καὶ σιμὰ εἰς τὸ τέλος τῆς δοξολογίας, ἀνέβηκεν ὁ ἱμάμης νὰ φωνάξῃ· καὶ σηκόνωντας ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸν Σταυρὸν, λέγει πρὸς αὐτόν· δὲν βλέπεις, κατάρατε, τὸ σημεῖον τοῦ Ὑψίστου; μόνον ἐτόλμησας καὶ τώρα νὰ εὔγῃς νὰ βλασφημήσῃς; καὶ ὑψόνωντας τὸν Σταυρὸν, ἐκρημνίσθησαν ἡ τρούλαις μὲ τὸν ἱμάμην.

Καὶ φεύγωντας ἀπ' ἐκεῖ, ἐπήγασιν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Καὶ ἰδοὺ εὐγαίνουσι δύο Διάκονοι μετὰ τῶν θυμιατῶν·

καὶ κρατῶντας ὁ Δανιὴλ σφικτὰ τὸν Ἀναστάσιον, τοῦ λέγει· ποῖοι εἶναι αὐτοί; τοῦ λέγει· ὁ ἐκ δεξιῶν, εἶναι Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς· ὁ ἐξ ἀριστερῶν, ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος. Καὶ θυμιάζωντας τὸν Σταυρὸν καὶ πάντας τοὺς ἀκολουθοῦντας Ἁγίους, εἰσῆλθον ἔνδον, καὶ πλησιάσαντες εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, εἰς τὸ δεξιὸν μέρος ἦτο μία θύρα κλεισμένη, ἥτις ἐφάνη πῶς ἀνοίχθηκε, καὶ ἐμβῆκαν μέσα, καὶ εἴδασι θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα, εἰκόνας καὶ κανδήλας ἀναμμένας, μανουάλια καὶ ἕτερα ἱερὰ σκεύη ἐγκοσμημένα, καὶ μίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου πολλὰ ὡραίαν, ὡσὰν θρόνον μὲ πλῆθος Ἀγγέλων κύκλωθεν. Καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἦτον ἕτερος θρόνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκάθητο ἕνας γηραλαῖος, (ἀμὴ δὲν ἐκατάλαβα ἢ ἔξυπνος ἦτον, ἢ κοιμώμενος), ὅστις εἶχεν εἰς τὴν κεφαλήν του κορῶνα, καὶ εἰς τὰς χεῖράς του ἐκρατοῦσεν ἕνα ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐγκοσμημένον. Κύκλωθεν δὲ τοῦ Ναοῦ ἦσαν θρόνοι· καὶ ἐρωτῶντας ὁ Δανιὴλ τὸν Ἀναστάσιον τί θρόνοι εἶναι ἐκεῖνοι; τοῦ λέγει, ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ θρόνοι, ὅπου ἐκάθισαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες καὶ ἔκαμαν τὰς Συνόδους, εἰς τοὺς ὁποίους πάλιν θέλουν νὰ καθίσουν πρὸς ἕνωσιν ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως παύσουν τὰ σκάνδαλα καὶ σχίσματα τῶν Χριστιανῶν. Καὶ οὕτως ἔθεσαν εἰς τὸ μέσον τὸν τίμιον Σταυρόν· καὶ συνάζωντας ὁ ἅγ. Μαρκιανὸς τὰ κηρία ἀπὸ ὅλους, τὰ ἔβαλε σιμὰ εἰς τὸν Σταυρόν· καὶ τότε ἀνεῴχθησαν αἱ θύραι τοῦ ἱεροῦ Βήματος, καὶ εὐγαίνουσι νέοι ἀσπροφόροι, κρατοῦντες ἕνα Θρόνον ὁλόχρυσον, καὶ τὸν ἔστησαν μέσον τοῦ ναοῦ. Μετὰ δὲ, βλέπουσι τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἐνδεδυμένον στολὴν Ἀρχιερατικὴν, μὲ σέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν ἐξαστράπτοντα, καὶ ἐπῆγε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον. Τότε φαίνεται πῶς ὁ Ἅγ. Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος ἐπῆρε καιρὸν νὰ κάμῃ ἀρχὴν τῆς Θείας Λειτουργίας. Καὶ εἰς τὴν πρώτην εἴσοδον εἰσῆλθεν ὁ μέγας Ἀρχιερεὺς ἔνδον τοῦ Βήματος μετὰ πάντων τῶν παριστάμενων· καὶ εἰς τὸν δέοντα καιρὸν ἀνέγνωσεν ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος τὸν ἀπόστολον· καὶ ἦτον, *Ἀδελφοὶ, οἱ ἅγιοι πάντες διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο Βασιλείας*, καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ δὲ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἶπεν ἐπ' ἄμβωνος ὁ πρωτομάρτυς Στέ-

φανος· καὶ ἦτον, *Ἐγώ εἰμι ἡ Ἄμπελος*, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰς δὲ τὸν καιρὸν τῆς μεγάλης εἰσόδου ἔστεκεν ὁ Χριστὸς καὶ εὐλογοῦσεν ὅλους· καὶ ἐν τῷ ἀποθέσθαι τὰ ἅγια ἐπάνω τῆς ἁγίας Τραπέζης, πάλιν εὐλόγησεν ὁ Χριστός· καὶ μετὰ τὸ Κοινωνικὸν, ἐξῆλθεν ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος κραυγάζων τὸ, *Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε.*

Τότε σταθεὶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς εἰς τὴν ὡραίαν Πύλην, ὑπῆγεν ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, καὶ Μητροφάνης ὁ Πατριάρχης καὶ ἐπήρασιν ἐκεῖνον τὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τοῦ εὔγαλαν τὴν κορῶναν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὰς χεῖρας, καὶ τὸν φέρουσιν ἔμπροσθεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἐκοινώνησαν· ἔπειτα πάλιν τοῦ ἔβαλαν τὴν μίτραν εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τὸν ὑπῆγαν εἰς τὸν τόπον του. Μετὰ δὲ τὴν τελείωσιν ὑπῆγε καὶ ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς πάλιν εἰς τὸν θρόνον του, καὶ παρευθὺς ὅλοι ὁμοῦ οἱ Ἅγιοι ὑπήγασι καὶ ἐπροσκύνησαν γονατιστοὶ τὸν Κύριον, λέγοντες· *Κύριε, πάντες ἡμεῖς οἱ δοῦλοι σου παρακαλοῦμεν τὸ Κράτος τῆς Βασιλείας σου, νὰ κάμῃς ἔλεος εἰς ὅλους τοὺς νῦν Ὀρθοδόξους, καὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τὴν πικρὰν δουλείαν τῶν Ἀγαρηνῶν!* Ὁ δὲ Κύριος λέγει· Ὄχι μόνον δὲν θέλω τοὺς ἐλευθερώσει, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς περισσεύσω τὰ κακὰ, διατὶ εἶναι ἀμετανόητοι καὶ ἀδιόρθωτοι· καὶ ἔτζι ἐσιώπησαν οἱ Ἅγιοι. Τότε ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος, Ἰωάνης ὁ Θεολόγος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐπορεύθησαν πρὸς τὴν Θεοτόκον, καὶ προσκυνήσαντες αὐτὴν, εἶπον· *Κυρία Θεοτόκε, ἡμεῖς ὅλοι οἱ δοῦλοι σου δεόμεθά σου νὰ μεσιτεύσῃς πρὸς τὸν Υἱόν σου, διὰ νὰ εὐσπλαγχνισθῇ τὸ γένος τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν νὰ τὸ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἀγαρηνῶν.*

Τότε, ἐγερθείσης τοῦ θρόνου τῆς Θεοτόκου, ὁ Σταυρὸς, καὶ πάντες οἱ Ἅγιοι ἐπροσκύνησαν αὐτὴν· καὶ πορευθεῖσα πλησίον τοῦ Υἱοῦ της, λέγει αὐτῷ· *Τέκνον μου, γλυκύτατον, βλέπεις τοὺς πιστούς σου δούλους μὲ τὶ φόβον καὶ τρόμον στέκουν ἔμπροσθέν σου, καὶ ζητοῦσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ὀρθοδόξων Χρι-*

στιαρῶν; παρακαλῶ καὶ ἐγὼ τὴν ἀγαθότητά σου νὰ συγκατανεύσῃς νὰ ἐλευθερώσῃς τὸ γένος τῶν Χριστιαρῶν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Ἀγαρηνῶν.

Ὁ δὲ Κύριος λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον· Ἤξευρε, ὦ Μῆτερ μου, ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ ἀσεβεστάτου Μαχμούτη ἤθελα νὰ τοὺς ἐλευθερώσω, πλὴν αὐτοὶ εἶναι ἀχάριστοι καὶ ἀμετανόητοι· καὶ πάλιν ἔνευσα τῷ Βασιλεύοντι μελανοφορῆσαι αὐτοὺς διὰ νὰ βλέπωσι τὸ μαῦρον, μήπως καὶ ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν, ἀλλὰ μήτε μὲ αὐτὸ ἠθέλησαν νὰ διορθωθοῦν, ἀλλὰ καθεκάστην μὲ παροργίζουσι μὲ τὰ κακά τους ἔργα καὶ ταῖς ἀσυμφωνίαις.

Τότε πάλιν ἡ Παντάνασσα λέγει· τέκνον μου ποθεινότατον, αὐτοὶ σὲ ἐδούλευσαν πιστῶς, καὶ ἂν τώρα σφάλλουν, παίδευσον αὐτοὺς κατ' ἄλλον τρόπον, ὡς οἶδας, καὶ μὴ τοὺς ἀφήσῃς εἰς χεῖρας τῶν ἀσεβῶν ἐχθρῶν σου.

Τότε λέγει αὐτῆς· ὦ Μῆτερ, πολλὰ μὲ παρακαλεῖς· καὶ λοιπὸν ἂν ἦναι δι' ἀγάπην σου, καὶ διὰ τὰς δεήσεις τῶν ἁγίων μου θέλω τοὺς ἐλευθερώσει ἐντὸς ὀλίγου. Τότε πίπτουσα ἡ Θεοτόκος καὶ πάντες οἱ Ἅγιοι, ἐπροσκύνησαν αὐτόν. Καὶ πορευθεῖσα ἡ Θεοτόκος, ἐκάθησεν εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς· καὶ ἐγερθέντες οἱ Ἅγιοι, δύο δύο προσκυνοῦντες, ἠσπάζοντο τὸ ὑπογονάτιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὕστερον δὲ πάντων ἐπλησίασε καὶ ὁ Δανιὴλ πρὸς τὸν Χριστὸν, καὶ λέγει· Κύριε βοήθει μοι! καὶ ὁ Κύριος τοῦ λέγει· Δανιὴλ, φυλάττου νὰ μὴν παῤῥησιασθῇς, ὅτι μέγας κίνδυνος ἀκολουθεῖ. Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίθη· Κύριε, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.

Καὶ εὐθὺς ἐξέρχονται δύο νέοι λαμπροφόροι ἀπὸ τὸ ἱερὸν Βῆμα· καὶ εἶδεν ὁποῦ ἐσχίσθη ἡ στέγη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἁφήρπασαν τὸν Χριστὸν πάντες οἱ παριστάμενοι αὐτῷ Ἅγιοι Ἄγγελοι καὶ ἀνελήφθη εἰς Οὐρανούς. Οἱ δὲ Ἅγιοι ἐδοξολογοῦσαν καὶ εὐχαριστοῦσαν τὴν Θεοτόκον διὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλευθέρωσιν. Ἡ γοῦν Θεοτόκος εἶπεν ἑνὸς τῶν παρισταμένων αὐτῇ νὰ κράξῃ τὸν Δανιὴλ νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτήν· ὅστις, καθὼς ἐσίμωσε, τὴν εὐχαρίστησεν, ὁποῦ τὸν ἠξίωσε νὰ ἰδῇ τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ της καὶ αὐτῆς. *Πλὴν ὅσον δὲν ἐπετύχετε τοῦ ποθουμένου ἐλυπεῖτο.*

Ἡ δὲ λέγει αὐτῷ· μὴ λυπεῖσαι περὶ τούτου, ἐπειδὴ μεγάλος ὄλεθρος ἤθελεν ἀκολουθήσει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀνίσως ἐπαρρησιάζοσουν ἀκινδύνως καὶ ψυχικὰ καὶ σωματικά, διότι ἤθελαν νὰ σὲ μιάνωσιν οἱ παμπόνηροι. Τὸν δὲ ἀπερασμένον χρόνον ἦτον ἐδῶ ὁ πατήρ σου εἰς Βασιλεύουσαν, καὶ κάνωντας πολλαῖς μαγίαις, ἐφανερώθη εἰς αὐτὸν, ὅτι ἔγεινες Χριστιανὸς καὶ μοναχὸς, καὶ ὅτι ἔχεις νὰ ἔλθῃς ἐδῶ, καὶ ἀποροῦσε ποῦ νὰ ἐβαπτίσθῃς. Καὶ ἐλόγιασε μήπως καὶ εἰς τὴν Βλαχίαν εὑρίσκεσαι, καὶ σὲ ἐπρόσμενε, καὶ ἔστειλεν ἕνα, προσποιούμενον πῶς εἶναι Χριστιανὸς, νὰ ἐξετάσῃ διὰ λόγου σου, ἀφήνωντας καὶ ἐδῶ ἄλλους νὰ ἐρευνοῦσιν, ἴσως καὶ σὲ εὕρωσι. Πλὴν τίς ἡ ἀνάγκη μαρτυρίου; φθάνει μόνον νὰ φυλάξῃς τὰς ἐντολὰς τοῦ Υἱοῦ μου, ἀπολαμβάνεις καὶ ἔτζι τὴν Βασιλείαν του. Αὐτὸς δὲ πάλιν λέγει· Κυρία Θεοτόκε, εἶχα πόθον νὰ καθοδηγήσω καὶ τοὺς γονεῖς μου εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἡ δὲ λέγει· μή σε μέλλει δι' αὐτοὺς, διότι ἡ μήτηρ σου ἀπέθανε πέρυσι, καὶ διὰ τὰς δεήσεις σου ἔλαβεν ἄνεσιν, διότι ἐπίστευε μυστικῷ τῷ τρόπῳ εἰς τὸν Χριστόν· διὰ δὲ τὸν πατέρα σου μὴ παρακαλῇς παντελῶς, διότι, καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν νὰ ἰδῇ, δὲν πείθεται, διατὶ ἐτυράννησε καὶ τυραννεῖ καθ' ἑκάστην τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν. Καὶ πάλιν λέγει· Κυρία Θεοτόκε, μίαν χάριν ζητῶ ἀκόμη, ἂν ἦναι τὸ θέλημά σου, νὰ μὲ ἀφήσῃς ἐδῶ εἰς τὸν ναόν σου νὰ ἀνάπτω τὰς κανδήλας, καὶ ταπεινῶς νὰ σὲ ὑπηρετῶ. Ἡ δὲ λέγει· ἤξευρε ὅτι αἱ κανδῆλαι εἶναι πάντοτε ἀναμμέναι χρόνους τριακοσίους τώρα καὶ περισσότερον, καὶ δὲν ἔχουν χρείαν νὰ σβυσθοῦν, καὶ ἐδῶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ κατοικήσῃς· μόνον νὰ γυρίσῃς νὰ ὑπάγῃς πάλιν ἐκεῖ ὅπου ἦσουν· καὶ εἰς τὸ ὄρος μὴν ὑπάγῃς, διότι πολλοὶ πειρασμοὶ μέλλουν νὰ συνέβουν ἐκεῖ, καὶ αὐτὰ ὁποῦ εἶδες, νὰ τὰ φανερώσῃς τῷ Πτολεμαΐδος, ὅστις ὑπάρχει τοῦ Υἱοῦ μου θεράπων γνήσιος.

Καὶ μετὰ τοῦτο βλέπει ἕναν ἄνθρωπον καὶ ἐμβαίνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ λέγει· Εἴπατε τῇ Βασιλίσσῃ, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δυναστικῶς θέλει νὰ θανατώσῃ τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Ἄρχοντας. Καὶ εὐθὺς ἡ Θεοτόκος ἐγερθεῖσα ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἐξῆλθε, καὶ ἡ-

κολούθησαν ἅπαντες. Καὶ πορευόμενοι, τῷ νεύματι τῆς Θεοτόκου, τὰ σημεῖα τῆς Σελήνης κατεβυθίσθησαν ἅπαντα, καὶ πλησιάσαντες ἔνδον τοῦ Βυζαντίου, εὑρήκασι τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς δεδεμένους μὲ τὰς χεῖρας ὄπισθεν· καὶ τοὺς Ἄρχοντας καὶ τρεῖς Ἀρχιερεῖς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν κομμένας, καὶ ἐκ τῶν μεγάλων Ἀρχόντων δύο. Καὶ βλέπουσα ἡ Θεοτόκος, ἔκαμε νεῦμα τοῦ Ἁγ. Χριστοφόρου, ὅςις ἐπῆρε τὴν σπάθην ἀπὸ τοῦ δημίου τὰς χεῖρας, καὶ ἔκοψε τὴν κεφαλὴν ἐκείνου. Καὶ ἀφήνωντας τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ, ἦλθεν ἡ Θεοτόκος πρὸς αὐτὸν τὸν τύραννον, ὁποῦ ἦτον ἔσωθεν, ὅστις ἐκάθητο εἰς θρόνον, καὶ τοῦ λέγει· ἀσεβέστατε καὶ παράνομε, πῶς ἐτόλμησες νὰ πιάσῃς τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Ἄρχοντας νὰ τοὺς θανατώσῃς; Καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται μὲ αὐθάδειαν· ποία εἶσαι ἐσὺ, ὁποῦ, μοῦ μιλεῖς ἔτζι; Καὶ ἐκεῖνοι, ὁποῦ ἦσαν μετὰ τῆς Θεοτόκου, λέγουσι πρὸς αὐτόν· ἄπιστε καὶ παράνομε, δὲν βλέπεις τὴν Βασίλισσαν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁποῦ ἦλθε; Καὶ παρευθὺς, ἁρπάζωντας αὐτὸν ὁ Ἅγιος Χριστόφορος, τὸν ἔῤῥιψε κάτω ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ ἐκάθησεν ἡ ὑπερευλογημένη Θεοτόκος. Καὶ πάλιν ἡ Θεοτόκος λέγει πρὸς αὐτὸν μὲ ὀργήν· διὰ ποίαν αἰτίαν, ἀσεβέστατε, ἐγύρευσες νὰ θανατώσῃς τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Χριστιανούς; τί κακὸν σοῦ ἔκαμαν; Ὁ δὲ τύραννος λέγει· ἔνοχοι θανάτου εἰσὶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ φέρουν τὸν ἐχθρόν μου νὰ ἔλθῃ κατεπάνω μου. Καὶ ἡ Θεοτόκος λέγει· ὄχι αὐτοὶ φέρουν, ἀλλ' ἐγὼ φέρω αὐτὸν πρὸς ἐσὲ, θέλωντας νὰ σὲ ἀφανίσω καὶ σὲ καὶ ὅλον τὸ ἔθνος σου, διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ ὑπομένω τὰς ζημίας καὶ ἀδικίας, ὁποῦ κάνεις τῶν Χριστιανῶν καὶ Ὀρθοδόξων μου.

Καὶ πορευθεῖσα ἡ Θεοτόκος εἰς ὅλας τὰς κατοικίας ἐκείνας, μετὰ τῶν Ἁγίων, βαστῶντας ὁ μάρτυς Χριστόφορος τὸν θρόνον τοῦ Τυράννου, ἔφθασαν εἰς μίαν πόρταν κεκλεισμένην, ἥτις τῷ νεύματι τῆς Θεοτόκου, ἤνοιξε· καὶ εἰσερχόμενοι ἔνδον, εὑρήκασι ἕνα Ναὸν περικαλλῆ καὶ θαυμάσιον μὲ εἰκόνας καὶ κανδήλας ἀναμμένας, καὶ τρεῖς Ἀρχιερεῖς ἐνδεδυμένους ἀρχιερατικὰς στολὰς, καὶ ἰδόντες τὴν Θεοτόκον, προσεκύνησαν αὐτὴν, λέγοντες· εὐχαριστοῦ-

μεν σε, ὑμνοῦμεν σε, δοξολογοῦμεν σε, Κυρία Θεοτόκε, Βασίλισσα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁποῦ μέλλεις νὰ ἐλευθερώσῃς ἐντὸς ὀλίγου ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τὰς χεῖρας· καὶ ἀφήσαντες ἐκεῖ τὸν θρόνον, ἐξῆλθον ἔξω, ὁποῦ ἦσαν οἱ κατάδικοι Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Ἄρχοντες, καὶ πίπτοντες, προσεκύνησαν ὅλοι τους τὴν Θεοτόκον, λέγοντες· εὐχαριστοῦμεν σε, Κυρία Θεοτόκε, Ὑπερένδοξε Δέσποινα ὁποῦ μᾶς ἐλευθέρωσες ἀπὸ τὸν μεγάλον κίνδυνον, καὶ μᾶς ἥρπασες ἀπὸ τὰς πύλας τοῦ Ἅδου. Ἡ δὲ λέγει πρὸς αὐτούς· ἀχάριστοι καὶ ἀμετανόητοι, δὲν ἐνθυμᾶσθε τὰς εὐεργεσίας μου· δὲν εἶμαι ἐγὼ, ὁποῦ τόσαις καὶ τόσαις φοραῖς ἐλευθέρωσα τὴν Πόλιν ἐτούτην ἀπὸ τόσους κινδύνους; ὑπάγετε τώρα εἰς εἰρήνην, καὶ μὴ γίνεσθε πλέον εἰς πᾶσαν χάριν ἀχάριστοι. Ὁ δὲ Θεολόγος λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον· Πῶς ἀφῆκες τούτους ὁποῦ κεῖτονται ἐδῶ, Δέσποινα, καὶ ἐθανατώθησαν ἀπὸ τὸν Τύραννον; Ἡ δὲ λέγει πρὸς αὐτόν· αὐτοὶ οὔτε τὸν Θεὸν ποτὲ ἀνάπαυσαν, οὔτε ἐμένα· καὶ ὄχι μόνον ὑστερήθησαν τὴν πρόσκαιρον ζωὴν, ἀλλ' ἔλαβον καὶ τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Εὐθὺς, ἐξελθόντες ἐκείνου τοῦ τόπου, ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν· καὶ κράζει τὸν Ἀναστάσιον ἡ Θεοτόκος, καὶ τοῦ λέγει· λάβε, τέκνον, τὸν Δανιὴλ, καὶ πηγαίνετε εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, νὰ προσκυνήσῃ. Καὶ ἔτζι ἡ μὲν Θεοτόκος μὲ ὅλους τοὺς Ἁγίους εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Αὐτοὶ δὲ ὑπήγασιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην, καὶ ποιήσαντες τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ἤνοιξαν ἡ πόρται, καὶ εἰσῆλθον ἔνδον, καὶ εὗρον Ἀγαρηνοὺς, καὶ τοὺς ἐδίωξεν ὁ μάρτυς Ἀναστάσιος ἔξω.

Καὶ ἐμβαίνωντας εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, εἶδον ἕνα κάλυμμα· καὶ ξεσκεπάζωντάς το, εἴδασι μίαν Εἰκόνα τῆς Θεοτόκου πολλὰ ὡραίαν, ὁποῦ ἔλαμπε καὶ ἀκτινοβολοῦσεν, ὡσὰν ὁ Ἥλιος τὴν πρώτην ἡμέραν ὁποῦ ἐστερεώθη· καὶ ἀσπαζόμενοι αὐτὴν, λέγει ὁ Ἀναστάσιος τῷ Δανιήλ· βλέπεις αὐτήν; Τώρα ὁποῦ ἔγινε Χριστιανωσύνη, μέλλει νὰ κάμῃ πολλὰ καὶ μεγάλα θαύματα, τόσον ὥστε καὶ νεκροὺς νὰ ἀναστήσῃ· καὶ θέλουν κτίσει καὶ Ἐκκλησίαν πολλὰ μεγάλην εἰς τὸ ὄνομά της. Καὶ σκεπάζωντάς την, ἐξῆλθον, καὶ

ἐπήγασιν εἰς τὸν οἶκον. Τότε τοῦ λέγει ὁ Θεῖος Ἀναστάσιος· πήγαινε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ προφθάσῃς τὸν ὄρθρον. Καὶ ὁ Δανιὴλ τὸν ἐβίαζε νὰ πηγαίνωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Πτολεμαΐδος, νὰ διηγηθῶσιν ἐκεῖνα, ὁποῦ εἶπεν ἡ Θεοτόκος. Ὁ δὲ λέγει· ὕπαγε μόνος, καὶ διηγήσου του ἐκεῖνα ὁποῦ εἶδες· καὶ ἐγὼ πηγαίνω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, διότι ἰδοὺ ὁποῦ ἐτελείωσε καὶ τὸ κηρίον.

Ἀνοίξας δὲ τοὺς ὀφθαλμούς του ὁ Δανιὴλ, εἶδεν ἀληθῶς, ὅτι ἦτον κοντὰ νὰ σβύσῃ τὸ κηρίον· καὶ οὕτως ἐδόξασε τὸν Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ θεράποντα, διὰ τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσεν. Ὅμως ἐσηκώθηκε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸ ψαλτήριον. Καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν, ὑπῆγε καὶ εὑρῆκε τὸν Ἅγιον Πτελεμαΐδος, καὶ τοῦ ἐδιηγήθηκε τὴν φοβερὰν ταύτην ὀπτασίαν. Ὁ δὲ λέγει· Ἰδοὺ, πάτερ Δανιὴλ, ὁποῦ ἔλαβες τὴν πληροφορίαν· πρέπει νὰ κάμῃς καθὼς σοῦ ἀπεκάλυψεν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Θεοτόκος. Καὶ οὕτω μετὰ ὀλίγας ἡμέρας ἑτοιμάσθηκε νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς Κορυφοὺς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

Ἐνώπιον τηλικούτων τεκμηρίων, εὐγλώττων αὐτόχρημα καὶ καταδεικτικῶν, σιγάτω πᾶσα συκοφαντία, οἱ δὲ ἑτερόδοξοι ὑποχωρησάτωσαν ἡμῖν τὸ ἀριστεῖον τῆς πατριωτικῆς πίστεως!

Ἀείποτε ὑπὸ *θαυμάτων*, καὶ *ὀνείρων*, καὶ *ὀπτασιῶν* καὶ *μύθων*, καὶ *συμβόλων* τὸ Ἑλληνικὸν γένος κεντριζόμενον, ἐπορεύθη ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μεταμορφώσεών του!

Τίς γὰρ διδάσκει νηπίοις καὶ ἀνήβοις νεανίσκοις, ἐν μέσῳ αἰῶνος γενικῆς ἀσεβείας καὶ παραφθορᾶς, ὅτε ἀλλαχοῦ κατεδαφίζονται ναοὶ Χριστοῦ, καὶ βλασφημοῦνται παραδόσεις, καὶ πανδήμως ἡ θρησκεία τοῦ λόγου θεατρίζεται, τίς διδάσκει παισὶν ἁπλοϊκοῖς καὶ ἀκατηχήτοις τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τῶν φώτων ἄπειρον πίστιν, τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν μέχρι μαρτυρίου καθυποταγὴν, τὴν πρὸς τοὺς κανόνας εὐστάθειαν, τὴν ἡρωϊκὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀκήρατα παραγγέλματα; Τίς ἐνεστάλλαξεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὸν διάπυρον ἔρωτα τοῦ

θρησκεύματος ἐκείνου *τοῦ εἰς ἓν τὸ γένος περιάγοντος*, καὶ ἐκράτυνε τὸ πάντως ἀκαλλιέργητον αὐτῶν πνεῦμα ἐν ἑνότητι θυσίας, καὶ αὐταπαρνήσεως, ἐν ἐντολῇ θλίψεως, ἀνάγκης, ἐξορίας, μαστιγώσεως, ἐν μερίδι ἁγιάσματος; Τίς ἐμπνέει αὐτοῖς προφητικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας σήμερον, μετὰ πολλοὺς ἐνιαυτούς, μόλις τολμᾷ νὰ κυρώσῃ ἡ ὑψηλοτέρα τῆς ἱστοριονομικῆς ἐπιστήμης θεωρία; Εἰς τίνα γυμνάσια, ἢ παιδευτήρια, ἢ πανεπιστήμεια, ἢ ἱεροσπουδαστήρια ἐμορφώθησαν καὶ περιασκοῦνται οἱ τόσοι καὶ τόσοι στρατιῶται τοῦ Κυρίου, οὓς, καθ' ὡρισμένους καιροὺς, ὁτὲ μὲν ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πίστεως, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὴν τῆς πολιτείας, καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ἀείποτε δὲ μεγαλοψύχως, ἡ Ἑλλὰς ἐκπέμπει σφάγια ἐπὶ τὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πανάγιον θυσιαστήριον;

Οἱ αἰῶνες τῶν Ὁμολογιῶν καὶ τῶν Μαρτυρίων ἔπονται κατὰ συνέχειαν, καὶ καλύπτουσιν ἀπὸ ἄκρον ἕως ἄκρου τὴν ἱερὰν τῆς Ἑλλάδος γῆν, καθὼς ἐν τοῖς *Ἔργοις καὶ Ἡμέραις* οὗτος ὁ σιδηροῦς αἰὼν τὸν χάλκινον ἕτερον διαδέχεται. Οὐδέποτε θέλει παραλείψει τὰ ἴχνη καὶ τὴν ἀλάνθαστον ὁδηγίαν τοῦ αἵματος ὁ βουλόμενος λυσιτελῶς νὰ διατρέξῃ τὰ πυροφόρα καὶ ἀπέρατα δάπεδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἡ θυγάτηρ τῆς ἀρχαιότητος περιοδεύει, γραμμὴν κοκκίνην ὄπισθεν τῶν ποδῶν αὐτῆς ἐγκαταλείπουσα. — Ἐνθρονίζεται ὁ Χριστιανισμὸς μὲ χύσιν ἄφθονον αἵματος, ἀκολουθοῦσιν οἱ τῆς δογματοθεσίας ἀγῶνες, κατόπιν ἔρχονται τῆς Εἰκονομαχίας τὰ καλλιστέφανα ἄθλα· μετ' ὀλίγον ἤκουσι τῆς Σταυροφορίας οἱ πόλεμοι, καὶ ἔκτοτε αἷμα, διηνεκῶς αἷμα καὶ μάρτυρες, ἀπὸ Ὀτμάννου μέχρι τῆς σήμερον!

Τί τὰ πολλά; — Ἐὰν ὑπάρχῃ ἀλήθεια βοῶσα, καὶ ἀνωτέρα πάσης ζητήσεως, αὕτη ἐστίν· ὅτι μόνη θρησκεία ἐν τῷ κόσμῳ αὐτολόχευτος, αὐτόφωτος, ἔμφυτος, αὐτοδίδακτος, θρησκεία διδάσκαλος σταθερότητος, καὶ παντοίας βασάνου θριαμβεύτρια, θρησκεία οὐχὶ καταστέλλουσα, ἀλλὰ περιθάλπουσα καὶ διεγείρουσα τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας, καὶ τροφεύουσα τὸν ἐθνισμὸν, θρησκεία ψυχαγωγοῦσα καὶ ἀναμοχλεύουσα τὰ πλήθη χωρὶς οἱασ-

οὖν ἀνθρωπίνης ὠθήσεως, ἄνευ βασιλικῆς ἢ κυβερνητικῆς οἱασδήποτε συνεργείας, εἶναι ἡ θρησκεία τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς. Αὕτη γὰρ καὶ μόνη βρύει ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν σπλάγχνων τῆς ἐγγενοῦς ἱστορίας. Αἱ δὲ λοιπαὶ, σχετικῶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα, ἄγια μὲν εἰσὶ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐγκαθιδρύματα, καθ' ὅσον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ σωφρονίζουσι τοὺς λαοὺς, καὶ περιστέλλουσι τὴν αὐτοδικίαν, ἀληθῶς δὲ μηχαναὶ εἰσὶν, ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἐργαζόμεναι, ἐφ' ὅσον διὰ μεσολαβήσεως ἀνθρωπίνης τεχνικῶς μὲν εὐθετοῦνται, πολυδαπάνως δὲ καὶ πολυθορύβως ἐν τῇ κοινωνίᾳ συντηροῦνται καὶ διατρέφονται.

Ἀλλὰ, δυστυχῶς, τόν δε τὸν ἀδιάῤῥηκτον ἱστοριονομικὸν δεσμὸν μεταξὺ θρησκεύματος καὶ πολιτείας ὁ σημερινὸς φωτισμὸς παριδὼν, ἀπέδωκεν εἰς κινήματα δεισιδαιμονίας, καὶ ἀμαθείας, καὶ θρησκομανίας τὰς ὑπὸ πρόσχημα μὲν ἐκκλησιαστικὸν, οὐσιωδῶς δὲ ὑπὲρ ἀκεραιότητος ἔθνους, καὶ πολιτικῆς ἀδιαχωρισίας παρὰ τοῦ μεσαιῶνος προσενεχθείσας ἀφειδεῖς θυσίας. Ἐθεωρήθησαν τὰ ἀποτελέσματα, ὁ δὲ νοῦς ἔμεινεν ἀνεξέταστος· ἐζωγράφησαν τὸν ἱματισμὸν, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος καλλονὴν οὐκ εἶδον. Ἐν τούτοις ὁ Μεσαιὼν, τὴν μοναδικὴν πολιτείαν καὶ τὸν μονάδα βίον ὑποκρινόμενος, ἐξέφυγεν ἀδιάγνωστος πολλὰς ἐνέδρας καὶ ἀπάτας τοῦ κόσμου, μεχρισοῦ, καταβὰς εἰς τὴν νεωτέραν ζωὴν, ἀπέθεσεν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας τὸ καλογηρικὸν κιλίκιον.

Καὶ κατὰ τοῦτο, πρέπει τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ τοῦδε νὰ προειδοποιήσωμεν εἰς ἀποφυγὴν παλλιλογίας, ὅτι, ὁσάκις ἐφεξῆς ἐν τῇ διηγήσει θρησκευτικοὺς ἀγῶνας ἀπαντήσωμεν, ἀείποτε τὸ πνεῦμα αὐτῶν ὀφείλομεν ν' ἀπονέμωμεν εἴς τινα πολιτικὴν ἀπόῤῥητον ἀφορμήν. Ἡ πρόοδος τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εἶναι ἀδιαίρετος ἀπὸ τὴν τοῦ ἱερατικοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ κυρίῳ καὶ οὐσιωδεστάτῳ χαρακτηρίσματι κρύπτεται τὸ μυστήριον ὄχι μόνον τοῦ μεσαιῶνος, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Ὅταν ἴδῃς συμπτώματα θρησκευτικοῦ ὀργανισμοῦ, περίμενε βεβαίως προσεχῆ τινα καὶ σύντονον πολιτικὴν διακίνησιν.

— Οἱ Λατῖνοι παρεδέχθησαν παρ' ἡμῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ

τόδε τὸ πνευματικὸν δῶρον τῆς Θεομητορικῆς προσωποποιήσεως· ἄλλ' ὡς ἔθος αὐτοῖς, χωρὶς νὰ γευθῶσι δεόντως τοῦ πατριωτικοῦ κάλλους αὐτοῦ. Ἄλλως, τοιοῦτον κάλλος, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν ἐθνικὴν, ἦτον ἀνάρμοστον παρ' αὐτοῖς· διόπερ καὶ καταβιβάσαντες οὐρανόθεν αὐτὸ ἐπὶ γῆς, μετὰ γηΐνων ἐμπορπημάτων ἠμαύρωσαν τὴν θεσπεσίαν καὶ ἄϋλον αὐτοῦ λάμψιν. Οἱ δὲ Διαμαρτυρούμενοι, οἵτινες ἀμέσως παρ' ἡμῶν οὐκ ἐγένοντο υἱοὶ φωτὸς, οὗτοι οὐδ' ἐννόησαν, οὐδὲ παρεδέχθησαν τὴν λατρείαν τῆς *ὑψηλοτέρας τῶν οὐρανῶν* καθολικότητος. Ὀπαδοὶ *γράμματος*, δὲν ἐψήφισαν τοῦ *πνεύματος* τὴν δημιουργίαν· μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ κατανοήσωσι τὴν ἔξοχον σοφίαν τοῦ ἀνατολικοῦ συμβολισμοῦ, νομίζουσιν ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον διακρίνονται ἐπὶ καθαρότητι λατρείας, ὅσῳ πλέον προστρίβωσι μῶμον τοῖς ὀπαδοῖς τοῦ πνεύματος, ἕνεκα τῆς τούτων ἀφοσιώσεως πρὸς τὰ σχήματα τῆς οἰκείας πίστεως καὶ πατρίδος.

Τὸ δὲ πνευματικώτατον τῆς Θεομητορικῆς προσωποποιήσεως οἱ χοϊκοὶ Λατῖνοι παραγνωρίσαντες, χοϊκῶς καὶ ὑλικῶς ἐξεικόνισαν ἐν ζωγραφήμασι τὴν αἰθεροειδῆ καὶ ἄσπιλον καὶ ἀμόλυντον αὐτῆς καλλονήν.

Ὅμως ἡ Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν παράδοσιν σεβομένη τῶν Πατέρων ἐπέθηκε φραγμὸν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς Τέχνης. — Εἷς καὶ μόνος τύπος ἐξεικονίσεως εἶναι θεμιτὸς, καθὼς μία καὶ μόνη ὑπάρχει ἡ ἐκφραζομένη ἰδέα τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Εἰς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἀρχαιότυπον τῆς προσωπογραφίας καὶ τοῦ χρωματισμοῦ, ἡ αὐστηρότης συγχρόνως τῶν γραμμῶν καὶ σεμνότης, αἱ μυστηριώδεις σκιαὶ αἱ ἐπιχεόμεναι ἐπ' ἐκείνην τὴν πάνσεπτον ὄψιν, ὁ κεκρυκέφαλος δι' οὗ σταθερῶς ἡμικαλύπτεται ἡ παρθενικὴ κεφαλὴ, πάντα συνάδουσι μὲ τὸ ἀρχαιότυπον καὶ παρθενικὸν καὶ μυστηριῶδες τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. — Ἡ Τέχνη, καὶ ἂν τελειοποιηθῇ παρ' ἡμῖν, ὀφείλει νὰ σεβασθῇ πιστῶς ἀείποτε τῆς Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τὴν ἁπλότητα καὶ σεμνότητα. Ἄλλοι δὲ ἂς μιμῶνται δουλικῶς τὸ κυανοῦν χρῶμα τοῦ στερεώματος· ἡμῖν ἁρμόζει ὁ χρυσοφεγ-

γὴς ἐκεῖνος οὐρανὸς, διότι ὁ γλαυκὸς εἰς τὸ εὔκρατον κλίμα μας εἶναι κοινὸς καὶ καθημερινός. Ἀφ' ἑτέρου, πρὸς τίνα γενεὰν σίλβουσιν οἱ Οὐρανοὶ τοσοῦτον, ὅσον ἔστιλψαν καὶ στίλβουσι πρὸς ἡμᾶς;

ΜΑ'.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἕδρα Πατριαρχική.

Ἡ μετατόπισις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ συνεπιφέρῃ τῆς ἀπείρου αὐτοκρατορίας τὴν διαίρεσιν. Ἄλλαι ἦσαν αἱ ῥοπαὶ τῶν Δυτικῶν λαῶν, καὶ ἄλλαι τῶν Ἀνατολικῶν· ἄλλα συμφέροντα συνεζητοῦντο ἐν Ῥώμῃ καὶ ἄλλα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ θρόνος δοὺς προτίμησιν εἰς τὰς ἑωθινὰς ἐπαρχίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου περιπεσὼν εἰς τὴν τῶν ἑσπερίων ὀργὴν, ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισεν ἀνενδοιάστως νὰ ἐγκολπωθῇ τὰς τύχας τῶν νέων ὑπηκόων. Τοῦτο δὲ ποιῶν, ἐτίθετο, καθὼς εἴπομεν, εἰς κατάστασιν νὰ φράττῃ μετὰ πλείονος εὐκολίας τὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀναφυομένων βαρβαρικῶν ἐθνῶν.

Ἡ δὲ διαίρεσις τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἡ καί τοι μὴ ὀρθόδοξος βασιλεία τοῦ Κωνσταντίου εἰς Βυζάντιον, σφραγίζουσι τέλος τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ Κωνσταντινούπολις, ἕδρα τῆς ἀσφαλεστέρας καὶ λαμπροτέρας πολιτείας, ἑστία σοφῶν Πατέρων, καὶ θεολόγων, καὶ ῥητόρων καὶ πεπαιδευμένων λαϊκῶν θέλει διαφιλονεικήσει τὰ πρωτεῖα τῇ Ῥώμῃ· καθὼς δὲ ὑπάρχει πολιτικῶς ἀνεξάρτητος, οὕτω θέλει καιρῷ τῷ δέοντι ἀπαιτήσει καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χειραφεσίαν. Ἤδη μὲ βλέμμα φθονερὸν ὁ Ῥωμαϊκὸς Ἐπίσκοπος παρατηρεῖ τὴν Ἀνατολὴν γενομένην ὀσημέραι κέντρον ἀρχῆς, φωτισμοῦ καὶ παιδείας, ἐνῷ ἡ πρώην βασιλὶς καθεκάστην ἐπὶ μᾶλλον ὠχριᾷ καὶ ἐρημοῦται ὑπὸ τὰ ἀσθενῆ σκῆπτρα τῶν διαδόχων τοῦ Κώνσταντος.

Καὶ αὕτη ἀκριβῶς ἡ ἀνικανότης τῶν Δυτικῶν αὐτοκρατόρων ἐχρημάτισεν ἓν τῶν κυριωτέρων αἰτίων ὅσα συνέτεινον εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα· διότι μετὰ τὸν βασιλέα, οὗτος ὑπῆρχεν ὁ μόνος ἐν τῇ Δύσει πνευματικὸς μὲν ἀλλὰ κραταιὸς ἀρχηγός.

Ἡ Δύσις ὅλη ὑπήκουεν εἰς τὸ δικαστήριόν του, ἄλλην κεφαλὴν ὑπερτάτην ἐφ᾽ ὅλης τῆς ἐπικρατείας μὴ γινώσκουσα· αἴτιον ἐξίσου τῆς ἁπλήστου φιλοδοξίας καὶ πλεονεξίας, καὶ τῶν ἀκολούθων σφετερισμῶν τοῦ Παπισμοῦ. Τοὐναντίον δὲ συνέβαινεν εἰς Ἀνατολὴν, ὅπου, διὰ τοὺς ἱστορικοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ὑπῆρχον ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ διάφοροι ἐκκλησίαι, προεδρευόμεναι ὑπὸ περιφανῶν ἀνδρῶν, καὶ συμπολιτευόμεναι, καὶ ὅπου ἑκάστη ἕδρα πατριαρχικὴ ἦτον ἑστία τοπικῆς ἐξουσίας. Μάλιστα κατὰ μέρος ὀφείλομεν εἰς τοῦτον τὸν λόγον τὸ, ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τῆς Θεοκρατικῆς μοναρχίας· τοὐλάχιστον ἡ εἰς πλεῖστα τμήματα διαίρεσις τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας συνέβαλε καταπολλά. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ Δύσει, μόνον πατριαρχεῖον ὑπῆρξε τὸ τῆς Ῥώμης, ὅπερ ἑδρεῦον ἐν τῇ παλαιᾷ πρωτευούσῃ, ἀντεποιεῖτο τὴν ὅλην ἐξουσίαν, ἀπήτει τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐφ᾽ ὅλων τῶν λοιπῶν, καὶ ἤθελεν, ὡσεὶ διάδοχος τῶν κοσμοκρατόρων, νὰ κρατῇ ἀνὰ χεῖρας τὴν παγκοσμίαν σφαῖραν τῆς ὑπεροχῆς, ὁμοῦ μὲ τῶν οὐρανῶν τὰς κλεῖδας.

Πρώτη δὲ συνέπεια ταύτης τῆς μεταξὺ τῶν δύο μεγαλοπόλεων ἀμίλλης, καὶ πρῶτος ἐπίσης θρίαμβος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εἰς πατριαρχικὴν ἀξίαν ἀναγόρευσις τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀναγόρευσις, ἥτις συνέβη, βασιλεύοντος Θεοδοσίου, καὶ ἐπισκοπεύοντος Νεκταρίου, διαδόχου τοῦ θεολόγου Γρηγορίου, καὶ προκατόχου τοῦ Χρυσοστόμου. — Ὁ ἡμέτερος Οἰκουμενικὸς θρόνος λοιπὸν ἐφίσταται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο τούτων ὑπερηφάνων καὶ ὑψηλῶν στύλων τῆς ὀρθοδοξίας.

Τοῦ δὲ Πατριαρχικοῦ Θρόνου τὰ ἐγκαίνια, αὐτοῦ τοῦ Θρόνου, ὃν Θεὸς ἤγειρε πρὸς στήριξιν καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ πρὸς αἰωνίαν διαφύλαξιν τοῦ ἀληθινοῦ δόγματος τῆς Χριστιανωσύνης, ἐπανηγυρίσθησαν δημοσίᾳ καὶ μετὰ θεοπρεπῶν ἑορτῶν ὑπό τε τοῦ δήμου τῆς Πρωτευούσης καὶ τῶν γειτονευουσῶν πόλεων, συνελθόντων εἰς γενικὴν ὁμήγυριν. — Τί ὁ πρῶτος οὗτος τῆς πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων μοναρχίας, τί, φερόμενος εἰς Ἁγίαν Σοφίαν ἐπ᾽ ὤμων λαοῦ εὐφημοῦντος καὶ ἀγαλλιῶντος, τί, μὲ δακρύοντας

ὀφθαλμοὺς πρὸς Οὐρανὸν ἀπευθυνομένους, τί ἆρ ἄγε ηὐχήθη, τίνας εὐλογίας ἐπεκαλέσατο ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ ποιμνίου του; — Ὁ Θεὸς εἰσακούσας τῶν προσευχῶν αὐτοῦ ἠλέησε τὸν λαὸν αὐτοῦ. — Νέον φῶς ἀνατέλλει εἰς Ἀνατολὴν ἐπὶ τῆς δεδουλωμένης γενεᾶς· συντάσσεται νέα μοναρχία, προωρισμένη νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν κοσμικήν· νέος δεσμὸς ἑνώσεως πολιτικῆς ἀναφαίνεται ἐν μέσῳ τῆς ἕως τότε βασιλευούσης ἀσυμφωνίας. Οὗτος ὁ Θρόνος γίνεται πυξὶς, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ γένους ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ὁδοιπορίᾳ, καὶ ἄγκυρα αὐτοῦ· γίνεται κέντρον, ἐν τῷ ὁποίῳ συνέρχονται ἤδη συναυγαζόμεναι αἱ ἀκτῖνες ἅπασαι τοῦ ἀνακαινιζομένου Ἑλληνισμοῦ. — Τίς Ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν σκιρτᾷ καὶ δὲν συγκινεῖται ἐν τῷ ἀναπολεῖν τὰς τραγικὰς καὶ ὑπερενδόξους τύχας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀπὸ Νεκταρίου μέχρι Γρηγορίου τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ μεγαλομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως; «Ὁ Θρόνος οὗτος, λέγει ὁ ὀρθοδοξώτατος Οἰκονόμος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου προθύμως ἀναμιμνήσκομεν, ὁ Θρόνος οὗτος ἀνάλωτος καὶ ἀήττητος ἔστι συνάγων καὶ ἀνορθῶν τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀλώσεως βαρεῖαν καὶ πάγκοινον αὐτοῦ πτῶσιν· ὁ Θρόνος οὗτος ἐπήγασε καὶ ἐνίσχυσε τοὺς πνευματικοὺς ποιμένας καὶ διδασκάλους, οἵτινες ἔσωζον τὰς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν κατασχόντων τὴν Ἑλλάδα τοσούτων βαρβάρων καὶ δυσσεβῶν καὶ ἀσεβῶν πορθητῶν! Οὗτος ἀνήγειρε τὰ πολλαχοῦ κατηρειπωμένα τῆς εὐσεβίας θυσιαστήρια, καὶ διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἱερῶν τελετῶν ἐν μέσῳ τῆς ἀσεβοῦς δυναστείας, ἱστάμενος ὡς στύλος νεφέλης φωτεινῆς ἀναμέσον τῆς παρεμβολῆς Αἰγυπτίων, καὶ ἀναμέσον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ! Οὗτος ἵσταται ἀδαμάντιος τῆς ὀρθοδοξίας ἀκρόπολις, Ὄρος Σιὼν, βράχος θεοφύτευτος καὶ ὑψηλὸς, πρὸς ὃν συνέθλασαν προσρήξαντες τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς ὅλοι τῆς ὀρθοδοξίας οἱ ἐχθροὶ, καὶ αὐτὴ ἡ μεταῤῥυθμίστρια πλάνη! Οὗτος ὑπῆρξε τῆς ἐν τῷ κόσμῳ πνευματικῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἡ μητρόπολις· τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡ ζῶσα καθέδρα· τῶν Θεοτυπότων αὐτῶν θεσμῶν τὸ ἀκατάλυτον θησαυροφυλάκιον, καθ' οὓς διοικεῖται σύμπαν τὸ πλή-

ρωμα τῆς ὀρθοδοξίας! οὗτος, τέλος, ὑπῆρξε τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνῆλθον καὶ συνεκροτήθησαν συνιοῦσαι αἱ ὑπ' Οὐρανὸν ἐν διαφόροις βασιλείοις συνεστῶσαι ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι· κἀκεῖ συναρμολογούμεναι συνεκρότησαν τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, τῆς Ἁγίας, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἡ κεφαλὴ Χριστός!»

Ἐὰν δὲ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἦναι ὁ ἀληθὴς ἀκρογωνιαῖος λίθος τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ συγχρόνου ἡμῶν Ἑλληνισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ γογγύσωμεν, ὅτι, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀναχαιτίσῃ οὗτος τὸν ἀρτιφώτιστον λαὸν καὶ τὰ λοιπὰ προσήλυτα γένη ἐκ τῆς πρὸς τὴν πολυθεΐαν κλίσεώς των, ν' ἀποξηράνῃ δὲ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀνατολικῆς κοινωνίας τοὺς ἐσχάτους τοῦ πάλαι θρησκεύματος βλαστοὺς, ὅτι ὁ θρόνος οὗτος καταναγκάζεται ν' ἀφορίσῃ καὶ ἀθετήσῃ ἐπιζημίους τινας παραδόσεις προγονικὰς. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι κατ' ἀρχὰς οὗτος ὁ θρόνος ἀντεπολιτεύθη τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀλλ' ἦτον ἀνάγκη νὰ γενῇ τοῦτο, καὶ ἀνάγκη λίαν κατεπείγουσα. Ἄλλως, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἤθελεν εὐκόλως διαχυθῇ καὶ ῥιζοβολήσει ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει· τοῦτο ὁ Ἰησοῦς ἐξεφώνησεν ἀμέσως μετὰ τὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας χαιρετισμόν του. — Διόπερ ἔκτοτε ἀναθεματίζεται ὁ *ἐθνισμὸς*, ἡ δὲ κοσμικὴ ἱστορία καλύπτεται ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς Ἱερᾶς, τὸ δὲ ὄνομα τὸ *Ἑλληνικὸν* κηρύσσεται ταὐτοσήμαντον ἁμαρτίας καὶ προπατορικῆς ἀπάτης. — Δύσληπτος βέβαια πρὸς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τοὺς ἀείποτε διὰ στόματος ἔχοντας τὸ πανίερον ὄνομα τῆς πατρίδος, δύσληπτος φαίνεται τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας αὕτη ἡ ἀνθελληνικὴ τρόπον τινὰ συμπεριφορά. Βλάσφημον νὰ καταντήσῃ τὸ *Ἑλληνικὸν* ὄνομα! — Πλὴν ὅμως φθόγγοι λέξεων καὶ φράσεων μεταλλαγαὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπατήσωσιν. Ἔπεσον ἀπὸ τοῦ καλάμου τοῦ κατ' ἀντονομασίαν Θεολόγου λόγιά τινα περὶ τῆς ἀναγκαίας ταύτης ἐθνικῆς μετονομασίας, τὰ ὁποῖα ἐγκρύπτουσιν ὅλον τοῦ πράγματος τὸ μυ-

στήριον. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐβούλετο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν *Ἑλληνικὴν* προσηγορίαν· ὁ δὲ ἱεροκῆρυξ στηλιτεύει τὴν ἐπιβουλὴν, ὡς ἐξῆς· «πρῶτον μὲν, ὅτι κακούργως τὴν προσηγορίαν μετέθηκεν ἐπὶ τὸ δοκοῦν, ὥσπερ τῆς θρησκείας ὄντα τὸν Ἕλληνα λόγον, ἀλλ' οὐ τῆς γλώσσης· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἀλλοτρίου καλοῦ φωρᾶς, τῶν λόγων ἡμᾶς ἀπήλασεν· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τεχνῶν εἶρξεν ἡμᾶς, ὅσαι παρ' Ἕλλησιν εὑρηνται, καὶ τοῦτο διαφέρειν αὐτῷ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἐνόμισεν. Ἔπειτα ὅτι λανθάνειν ἡμᾶς ὑπέλαβεν, οὐκ ἀγαθοῦ τινος τῶν πρώτων ἀποστερήσειν μέλλων, οἵ γε καὶ σφόδρα τούτους περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους, ἀλλὰ τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀσεβείας φοβούμενος· ὥσπερ ἐν τῇ κομψείᾳ τῆς λέξεως τὴν ἰσχὺν ἔχοντος, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν· ὧν ἐπισχεῖν ἡμᾶς ἀδυνατώτερον, ἢ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν γλῶσσαν ἔχοντας. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἱερουργοῦμεν, τὸν λόγον ὥσπερ τὰ σώματα, ἡνίκα ἂν καὶ τούτοις ἀγωνίζεσθαι δέῃ περὶ τῆς ἀληθείας· ὥστε ὁ τοῦτο προστάξας, ἀττικίζειν μὲν ἐκώλυσε, τὸ δὲ ἀληθεύειν οὐκ ἔπαυσε». — Φανερὸν ὅτι σκοπὸν ἡ Ἐκκλησία προετίθετο νὰ ἐπαναφέρῃ βαθμηδὸν τὸ γένος εἰς τὸν πρότερον *Ἀττικισμὸν*, δηλαδὴ Ἑλληνισμὸν, διὰ μέσου τῆς ἀληθείας. Κρυπτὴ χεὶρ ἀριστερὰ συνάγει καὶ διασώζει τοῦ πρώην οἴκου τὰ πολύτιμα λείψανα, ἐνῷ, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἡ δεξιὰ καταθραύει αὐτά. — Ταύτην πιστῶς ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος ἠκολούθησε τὴν πορείαν.

ΜΒ'.

Ἐκλογὴ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον.

Ἐσημειώσαμεν ἐν συντόμῳ, καὶ καθ' ὅσον βραχείας ἱστορικῆς μελέτης τὰ ὅρια τὸ ἐπιδέχονται, τὰς πρώτας κατακτήσεις τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἠδυνάμεθα νὰ περάνωμεν ἐνταῦθα τὴν πρώτην περίοδον, τοσοῦτον ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει συγκεφαλαιοῦται ἡ τοῦ ἀρχαίου μεσαιωνισμοῦ ἀνάπτυξις. — Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἑπομένην, ἁρμόδιον εἶναι νὰ ἐπιστήσωμεν τὸ βλέμμα βραχέως καὶ ἐπί τινος ἄλλης προόδου

σχετικῆς πρὸς τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον. Ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἔνθεν μὲν τὴν βαθμιαίαν τῆς μοναρχίας ἐξασθένισιν, κἀκεῖθεν δὲ τὸν προβιβασμὸν τοῦ δήμου καὶ τῆς ἱερατικῆς τάξεως.

Ὁ μὲν Κωνστάντιος ἐβασίλευσεν ἐν Βυζαντίῳ, λαβὼν τὰ σκῆπτρα παρὰ τοῦ πατρός του. Ὁ δὲ παραβάτης Ἰουλιανὸς προεχειρίσθη Καίσαρ ὑπὸ Κωνσταντίου· ὁ δὲ Ἰοβιανὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ· ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς ὑπὸ Σαλουστίου τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωρείων· ὁ δὲ Εὐγένειος, ὅστις ἐβασίλευσε μόνον ἡμέρας 22, ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὸς, — ἐνταῦθα παύει τὸ τυχαῖον καὶ αὐθαίρετον τῆς μοναρχικῆς ἐκλογῆς, ἢ τοὐλάχιστον πρώτῃ φορᾷ καθιεροῦται ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς μόνη νόμιμος ἡ ἐκλογὴ τῆς Συγκλήτου. Τὸ γεγονὸς ἔχεται κάποιας βαρύτητος. Σφαγέντος ὑπό τινος μισθωτοῦ φονέως τοῦ Εὐγενίου, ὁ Οὐάλης ἀναγορεύεται βασιλεὺς, οὐχὶ πλέον ὑπὸ Πραιτώρων καὶ ὑπὸ στρατοῦ, ὡς προηγουμένως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Συγκλήτου, κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, προτροπῇ δὲ μάλιστα καὶ συνεργείᾳ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Διότι καὶ ἡ Σύγκλητος αὖτη ὑπήκουσεν ἄρτι εἰς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς μετασχηματίσεως. Καίτοι ὑποκλινὴς καὶ ὑποχείριος τῇ βασιλείᾳ, ὅμως δὲν σύγκειται πλέον ἐξ ἀρχόντων αἵματος Ῥωμαϊκοῦ, μισούντων τὸν λαὸν καὶ ἀμοιβαίως μεμισημένων, ἀλλ' ἐκ πολιτῶν εὐπατρίδων, τὸ πλεῖστον μέρος Ἑλλήνων, τινὲς τῶν ὁποίων διαφημίζονται ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, καθὼς αὐτὸς ὁ Νεκτάριος ὁ μετέπειτα προβιβασθεὶς εἰς πατριαρχικὸν ἀξίωμα, καὶ ἕτεροι ἱεράρχαι διαπρέψαντες ἐπισήμως ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ ἱστορία δὲν μᾶς διετήρησε τὰ συμβεβηκότα ὅσα συνετέλεσαν εἰς τὰς πολλοῦ λόγου ταύτας μεταβολὰς, ὅθεν ἀναγκαζόμεθα νὰ καταφύγωμεν εἰς εἰκασίας καὶ πιθανολογίας. Συμπεραίνομεν ὅμως, ὅτι σύγκρουσίς τις, ἢ καὶ πλείονες συγκρούσεις μεταξὺ ἀρχόντων καὶ λαοῦ πρέπει νὰ ἔλαβον χώραν, καθ' ἃς ἡ πόλις νικήσασα τοὺς ἐναντίους, ἐβίασεν αὐτοὺς νὰ συνέλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν τοῖς ἐθνικοῖς στοιχείοις λυσιτελῆ.

Ἔχομεν δὲ πρὸς τούτοις ἓν διδόμενον, τὸ ὁποῖον ὁπωσοῦν διαφωτίζει τὴν σκοτεινὴν ἐποχὴν, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀναπνέει καὶ δίδει σημεῖα ζωῆς πολιτικῆς τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον. Τόσον ὁ Οὐάλης, ὅσον καὶ Θεοδόσιος ὁ νέος ὑπῆρξαν βασιλεῖς δημοχαρεῖς, τοὐτέστιν ἐθώπευσαν τὰ δημοτικὰ κόμματα καὶ προσένειμον αὐτοῖς ἰδιαιτέρας τιμὰς καὶ διακρίσεις. Ἀμφότεροι ἀντιπολιτευθέντες τοὺς Βενέτους, περὶ ὧν θέλομεν ὁμιλήσει κατωτέρω, ἀνῆκον εἰς τὸ φιλελεύθερον κόμμα τῶν Πρασίνων, ὅπερ παρενέβαινεν ἔκτοτε εἰς πᾶσαν πολιτικὴν συζήτησιν περὶ διαδοχῆς, καὶ προσήνεγκε συνέργειαν εἰς πᾶσαν ἀνατροπὴν καθεστώτων. Διάφορα προνόμια καὶ διακρίσεις ἱπποδρομικὰς παρεχώρησεν οὗτος πρὸς τὸ εὐνοούμενον τοῦτο κόμμα, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Μαλαλᾶς, λέγων περὶ Θεοδοσίου, ὅτι «ἔχαιρε τῷ Πρασίνῳ μέρει καὶ ἀντεποιεῖτο αὐτὸν κατὰ πόλιν (ἐφ' ὅλης τῆς ἐπικρατείας)· ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει μετήγαγεν αὐτοὺς, θεωροῦντας πρῴην εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ μέρη, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς θεωρεῖν τὰ ἀριστερὰ βάθρα· καὶ τοὺς πεδατούρας στρατιώτας, τοὺς κατέναντι τοῦ καθίσματος, μετέστησεν ἐπὶ τοῦ Βενέτου μέρους· καὶ τὰ βάθρα ἔδωκε τοῖς τοῦ Πρασίνου μέρους, ἔχοντα μεσόστυλα ἕξ· εἰρηκὼς τῷ ἐπάρχῳ Κύρῳ ὅτι, «οὓς φιλῶ, κατέναντί μου θέλω θεωρεῖν»· καὶ ἔκραξαν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ἐκ τοῦ Πρασίνου μέρους τῷ αὐτῷ βασιλεῖ «τὰ ἴδια τοῖς ἰδίοις»· καὶ ἔπεμψεν αὐτοῖς μανδάτα διὰ τοῦ Προκούρσορος λέγων· «Ἐγὼ, ὡς τιμῶν ὑμᾶς, εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ καθίσματος, ἔνθα θεωρῶ, μεταστήσω ὑμᾶς»· καὶ εὐφήμισαν αὐτὸν, καὶ ἐκέλευσε κατὰ πόλιν εἰς τὰ ἀριστερὰ τῶν ἀρχόντων θεωρεῖν τοὺς Πρασίνους».

Ἐν ἐλλείψει διασήμου ἱστορίας, ἰδοὺ εἰς τίνα σημεῖα πρέπει νὰ προσφεύγωμεν πρὸς διερμήνευσιν γεγονότων τινῶν, τὰ αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων, ἂν καὶ ἡμῖν σήμερον ἀναγκαιότατα, οἱ τότε χρονογράφοι παρασιωπῶσι. Καὶ βέβαια, τοιαύτη ἐκ μέρους Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καινοτομία ὀφείλει νὰ κεντήσῃ τὴν περιέργειάν μας. Ὁ μέγας Θεοδόσιος λοιπὸν θωπεύει τοὺς δήμους, κολακεύει τὸν λαὸν, δημοκοπεῖ εἰς τὸ πεῖσμα

τῆς αὐστηρᾶς Ῥωμαϊκῆς ἐθιμοταξίας! Τί ἄλλο πρέπει νὰ συμπεράνωμεν πλὴν εἰμὴ, ὅτι ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πρὸ ὀλίγου στερούμενος ὁλοτελῶς οἱασδήποτε μετοχῆς πολιτικῆς, καὶ ἄμοιρος πάσης ἐξωτερικῆς ἐνεργείας, ἔσχεν ἤδη παρὰ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας τοιοῦτον μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πολιτείας, ὥστε νὰ χαίρῃ τὴν προσωπικὴν φιλίαν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ κατὰ προτίμησιν τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἀρχόντων νὰ τοποθετῆται εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ θρόνου; Ἁπλῶς ἆρά γε καὶ ὡς ἔτυχεν ὁ διάδοχος τοῦ Μαξιμίνου, τοῦ Διοκλητιανοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν διωκτῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, σήμερον *θέλει θεωρεῖν κατέναντι αὐτοῦ οὓς φιλεῖ*; Ὁποῖαι μεταβολαὶ ἀπροσδόκητοι, διαμείνασαι μέχρι τοῦδε χωρὶς ἐξηγήσεως! — Ἱστορικοὶ προσδοκώμενοι τῆς Ἑλλάδος προσέξατε! ἰχνηλατήσατε μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας τὰ δυσζήτητα διαβήματα τοῦ μεσαιωνικοῦ λαοῦ! Ἡ φωνὴ τῶν κοινοτήτων ἐν Γαλλίᾳ δὲν ἤχησε πάρεξ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας. Πλὴν τῆς Γαλλίας ὁ λαὸς, ἡμῖν πλησιέστερος, εἶχεν ἱστοριογράφους φίλους. Ὁ δὲ Θεοδόσιος, ζήσας πρὸ 1400 ἔτη, ἐβασίλευσεν ἐπὶ λαοῦ, ἔχοντος μὲν πνευματικοὺς πατέρας, οὐχὶ δὲ καὶ πνευματικοὺς ἀδελφοὺς ἐν ἱστορικῇ συγγραφῇ. Ὅθεν κακὴ μοῖρα μᾶς ἀναγκάζει ν' ἀπολογώμεθα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ χεῖρας ἀντὶ μὲ ἔγγραφα ἐπίσημα ἀναντιρρήτου αὐθεντίας. Ἀπολογούμεθα καὶ νῦν ὅτε διατρέχομεν τὰς πρώτας ἀποπείρας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλευθερίας, καθὼς ἀπελογήθημεν ὅτε εἰσηγάγομεν ἐν τῷ κόσμῳ τὸν Χριστιανισμόν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, ἀναγορεύονται βασιλεῖς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ὁ Μαρκιανὸς καὶ ὁ Λέων, ὁ μὲν, φίλος Βενέτων, ὁ δὲ, Πρασίνων. Τὴν δὲ σύμπτωσιν τῆς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐκλογῆς, καὶ τῆς εὐνοίας τῶν Πρασίνων πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας εἶναι πρόσφορον καὶ νῦν νὰ σημειώσωμεν· διότι, φρονοῦμεν, κατ' ἁπλοῦν τύπον ἀναγορεύει τότε ἡ Σύγκλητος βασιλεῖς, ἐπειδὴ οὐσιωδῶς κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στασιαζόντων δήμων προχειρίζεται. Ὁσάκις δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀγνώμων εἰς τὴν ἐπικουρίαν τῶν Πρασίνων, μετέπειτα διώκει αὐτοὺς,

τελευτᾷ κακῶς καὶ βιοθανάτως, ὡς τὸ ἔπαθεν ὁ Μαρκιανὸς, ὅτις ἐν μιᾷ δημοτικῇ ταραχῇ διατάξας νὰ μὴ πολιτευθῶσι καὶ στρατευθῶσιν οἱ Πράσινοι ἐπὶ τρία ἔτη, ἔπεσε παρευθὺς κλινήρης καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν. — Ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου, καθίσταται σημαντικὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν θανάτων ἡ ςατιστική. Ἐκ τῶν 85 ἢ 86 Βυζαντινῶν βασιλέων, ἀριθμοῦνται 38 προφανῶς τελευτήσαντες μὲ βίαιον θάνατον, ἢ παραιτηθέντες, ἢ ἐκθρονισθέντες, ἢ ἄλλως πως ἐκλείψαντες ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ὑπεννοουμένων τῶν λοιπῶν, ὅσοι δῆθεν ὑπὸ δυσεντερίας, ἢ γαγγραίνης, ἢ κακοήθους πυρετοῦ ἀφαρπαγέντες, ἐγκατέλιπον τὸν θρόνον χηρεύοντα.

ΜΓ'.

Στεφηφορίαι καὶ Χρίσεις.

Ἆρα τὸ ἐντόπιον στοιχεῖον κατέτρωγεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐτὸν τὸν ἀσθενόῤῥιζον Ῥωμαϊκὸν κορμόν. — Ἡ καταβιβρωστικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια μέλλει ἐφεξῆς νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ εἰς τὸ γένος τῆς βασιλευούσης ἑτεροχθόνου φυλῆς.

Ἡ ἑτερόφυλος τῶν βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταγωγὴ ἐπὶ ὀλίγον χρόνον ἔνθρονος διετηρήθη. Εἰς τὸ πρόσωπον Λέοντος τοῦ Θρακὸς, ἢ τοῦ *Θειοτάτου καὶ μεγάλου*, (ὡς ὁ λαὸς ἐπεκάλεσε τὸ δημιούργημά του χαριζόμενος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν), κατὰ τὸ ἔτος 457 Μ. Χ. ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναλαμβάνει τὰ δικαιώματα τῆς αὐτοχθονίας. Ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος περιβάλλει μὲ τὴν πορφύραν ἄνδρα δημοτικὸν, φιλορθόδοξον καὶ Ἕλληνα, ἄνδρα τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπουν οἱ δῆμοι. «Τότε δὴ, τότε, λέγει ὁ Γλυκᾶς, παύεται ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία.... οἱ δὲ Δῆμοι τοῖς βασιλεῦσι τὸ αὐτοκρατορικὸν ὄνομα δίδουσι».

Τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἀναγορεύσεως, ἣν ἡμεῖς σήμερον οἱ τὰ σύγχρονα περιθάλποντες, τὰ δὲ ἀρχαῖα παραμελοῦντες καταξιοῦμεν μόλις ν' ἀναφέρωμεν, φαιδρῶς ἑώρτασαν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ὅ τε λαὸς καὶ ὁ κλῆρος, ὡς καὶ πρότερον κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας· ὁ μὲν τότε

κλῆρος διὰ τὸν πνευματικὸν τῆς ὀρθοδοξίας ἀρχηγὸν, ὁ δὲ νῦν λαὸς διὰ τὸν δημοπρόβλητον Ἕλληνα. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐδόθη τὸ ὄνομα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, μυριάδες ἀνθρώπων ἀνεβόησαν «Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη, καὶ Θεοδόσιος εἰς κράτος ἐνικήθησαν σήμερον!» Ὁ δῆμος ἐπανηγύριζεν ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ τοῦ Θρᾳκὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ κράτος. — Τὸ δὲ ὄνομα Λέων ἐπεβλήθη, λέγεται, ὡς συμβολικὸν, καὶ λεκτικῶς ὁμοιάζον τῇ προσαγορεύσει τοῦ λαοῦ, ἂν καὶ κατά τινων ἄλλων γνώμην, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔλαβεν αὐτὸ ἰδίᾳ προαιρέσει καὶ συναινέσει τοῦ λαοῦ.

Καὶ αὕτη ἡ ἐν πράγμασι δευτέρα σημαντικὴ νίκη τοῦ ἐγχωρίου πνεύματος.

Ἡ δὲ τῆς ἐθνικῆς δυναστείας ἀναγόρευσις ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ συνεπιφέρῃ καὶ τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας στεφηφορίαν καὶ χρίσιν. Ἡ θρησκεία ἑκάστοτε σφραγίζει τὰς προόδους τῶν λαῶν.

Καὶ ἰδοὺ, λοιπὸν, ἀπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου ἡ βασιλεία βιάζεται νὰ δώσῃ πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὀρθοδοξίας γραπτὴν ὁμολογίαν, ἀσφαλίζουσα διὰ τοιούτου συμβολαίου τῶν συνοδικῶν κανόνων τὴν ἀπαραβίαστον τήρησιν. Ἄνευ τηλικαύτης προηγουμένης συνθήκης, ὁ μονάρχης δὲν προχειρίζεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, οὐδὲ λαμβάνει τὴν διαχείρισιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὀφείλει προηγουμένως νὰ ὁμώσῃ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ δόγματος, ἥτις, ὡς εἴδομεν, ἔμελλε νὰ ἦναι ἀκεραιότης τε ἐθνισμοῦ καὶ ἀῤῥαβὼν μελλούσης ἀνεξαρτησίας. Ἀκολούθως θέλει εὐφημισθῇ Ῥωμαίων Αὔγουστος βασιλεύς. Ὡς ἐκ τούτου ὀμνύει νὰ διαφυλάξῃ.

ά. τὰς ἀποστολικὰς καὶ θείας παραδόσεις.

β΄. τὰς διατάξεις καὶ διατυπώσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ καιροὺς τοπικῶν.

γ΄. τὰ προνόμια καὶ ἔθιμα τῆς Ἁγιωτάτης μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας.

δ΄. ὅσαπερ ἐδογμάτισαν καὶ ἐθέσπισαν οἱ κατὰ τόπους ἁγιώτατοι πατέρες ὀρθῶς, καὶ κανονικῶς καὶ ἀνεπιλήπτως.

Ὡσαύτως ὀμνύει καὶ ὑπόσχεται «ἐμμένειν καὶ διηνεκῶς εὑρίσκεσθαι πιστὸς καὶ γνήσιος δοῦλος καὶ υἱὸς τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας· πρὸς τούτοις εἶναι Δεφένσωρ καὶ ἐκδικητὴς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ὑπήκοον εὐμενὴς καὶ φιλάνθρωπος κατὰ τὸ πρέπον.» — Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως, ὑπογράφει ἰδίᾳ χειρὶ, καὶ παραδίδει τῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ θείᾳ Συνόδῳ.

Ἡ ὁρκοπιστία τῆς μοναρχίας εἶναι κατὰ τὸ παρὸν τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν αὐτῆς ἔμμεσον ὑπεξουσιότητα. — Μετὰ ταῦτα ἕπεται ἡ τελετὴ τῆς στέψεως.

Ὁ μονάρχης, ἐκ χειρῶν τοῦ πατριάρχου, καὶ παρ' αὐτοῦ, κατὰ προτίμησιν πάσης ἄλλης Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, δέχεται τὸ διάδημα, μετὰ τὰς συνήθεις ἐπὶ τούτου συντεθειμένας εὐχάς. Ὁ πνευματικὸς ἀνώτατος ἡγεμὼν χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ θείῳ μύρῳ, ἐπιλέγων, μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὸ *Ἅγιος*, *Ἅγιος*, καὶ ἀντιλέγοντος τοῦ λαοῦ αὐτό.

Ἐὰν ὁ πατριάρχης δὲν ἐκφωνήσῃ τὸ *Ἄξιος*, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως δὲν ἐπιτίθεται τὸ στέμμα. — Δεδόσθω δὲ ὅτι κατ' ἁπλοῦν ἐθιμοταξίας τύπον ἀνεβόουν τὴν συναίνεσιν ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαός· ἀλλ' ἐν τοῖς τύποις ἐγκρύπτεται νόημα ἱστορικὸν πολλοῦ λόγου πρὸς τὸν ἐρευνητὴν, ὅπερ, εὐκαίρως, δύναται νὰ λάβῃ ἀξίαν σπουδαίου γεγονότος. Ὡς ἐπιτοπλεῖστον οἱ τύποι προηγοῦνται τῆς πραγματοποιήσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς προόδου.

Τοῦτο δὲ τὸ στέμμα, καθὸ κτῆμα δημόσιον, δὲν δύναται ὑπὸ τοῦ μονάρχου ν' ἀπαλλοτριωθῇ, ἀλλὰ τίθεται ἐντὸς τῆς ἁγίας Σοφίας εἰς τοῦτο τὸ δημαρχεῖον τοῦ λαοῦ, καὶ διαφυλάσσεται ἄνω τοῦ θυσιαστηρίου, ἔνθα οὐδεμία χεὶρ ἔχει ἐξουσίαν νὰ τὸ προσάψῃ πλὴν ἀδείᾳ τοῦ πατριάρχου. — Λέων ὁ Χάζαρος, ὅστις ἔζη τὸ 755, ἀναλαβὼν αὐτὸ *ἀβούλῳ τόλμῃ*, καὶ δεσποτικῆς μὴ οὔσης ἑορτῆς καὶ δίχα γνώμης τῆς Συνόδου, ἐξέβαλεν, ὡς ἰσορρεῖται, ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄνθρακα καὶ ἐξέπνευσεν ἐν ὀδύναις.

Προκειμένου λόγου περὶ στεφηφορίας, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἃς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εὐθύνει παραγγελίας πρὸς τὸν υἱόν του Ῥωμανὸν ἐν τῷ *περὶ Κυβερνήσεως* βιβλίῳ του. Αἱ διατάξεις ἀνή-

κουσιν ἀληθῶς εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, οὐχ ἧττον ὅμως μαρτυροῦσι τὰς παραδοσίμους τῶν ἐθνικῶν στοιχείων ἐγγυήσεις. Ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ μνημονεύσωμεν τροχάδην τὰς ἐξῆς συμβουλὰς αὐτοῦ· εἶναι ἔγγραφον ἀξιοσημείωτον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεσμοθεσίας, ἀποχρώντως ἀποδεικνύον τὴν παρέμβασιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς βασιλικοῖς ζητήμασι, κατὰ χρόνους ὅτε ὁ ἀπολυτισμὸς, ἀσύντακτος ἔτι, ἐδέσποζεν ἀπεριορίστως εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Δύσεως.

«Εἰ ἀξιώσουσι, λέγει ποτὲ καὶ αἰτήσονται εἴτε Χάζαροι, εἴτε Τοῦρκοι, εἴτε καὶ Ῥῶσοι, ἢ ἕτερόν τι ἔθνος τῶν Βορείων καὶ Σκυθικῶν, οἷα πολλὰ συμβαίνει, ἐκ τῶν βασιλείων ἐσθῆταν, ἢ στεμμάτων, ἢ στολῶν, ἕνεκά τινος δουλείας καὶ ὑπουργείας αὐτῶν, ἀποσταλῆναι αὐτοῖς, οὕτω χρῆ σε ἀπολογήσασθαι· ὅτι αἱ τοιαῦται στολαὶ καὶ τὰ στέμματα, ἃ παρ' ἡμῶν *καμελαύκια* ὀνομάζονται, οὔτε παρὰ ἀνθρώπων κατεσκευάσθησαν, οὔτε ἐξ ἀνθρωπίνων τεχνῶν ἐπενοήθησαν, ἢ ἐξειργάσθησαν· ἀλλ' ὡς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας ἐν ἀποῤῥήτοις λόγοις γεγραμμένον εὑρίσκομεν, ἡνίκα ὁ Θεὸς βασιλέα ἐποίησε Κωνσταντῖνον ἐκεῖνον τὸν μέγαν, τὸν πρῶτον χριστιανὸν βασιλεύσαντα, δι' ἀγγέλου αὐτῷ τὰς τοιαύτας στολὰς ἐξαπέστειλε, καὶ τὰ στέμματα, ἃ παρ' ἡμῶν καμελαύκια λέγεται. Καὶ διωρίσαντο αὐτῷ θεῖναι ταῦτα ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς ἐνυποστάτου σοφίας, Θεοῦ ἁγία Σοφία κατονομάζεται.»

«Καὶ μὴ καθεκάστην αὐτὰ ἀμφιέννυσθαι ἀλλ' ὅτε δημοτελὴς καὶ μεγάλη τυγχάνει δεσποτικὴ ἑορτή. Διὸ δὴ, Θεοῦ προστάγματι, ταῦτα ἀπέθετο, ἅτινα καὶ ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀποκρέμαται καὶ εἰς κόσμον τῆς Ἐκκλησίας κατέστηκε. Τὰ δὲ λοιπὰ ἱμάτια καὶ σάγια βασιλικὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης Τραπέζης ἄνωθεν ἐπίκεινται ἐφαπλούμενα· ἡνίκα δὲ καταλάβῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰ. Χ. ἑορτὴ ἀναλαμβάνεται τὰ ἐκ τοιούτων στολῶν καὶ στεμμάτων τὰ πρὸς καιρὸν ἐπιτήδεια καὶ ἁρμόζοντα ὁ Πατριάρχης, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἀμφιέννυται αὐτὰ ἐκεῖνος, ὡς ὑπηρέτης Θεοῦ καὶ διάκονος ἐν τῇ προελεύσει·

Μόνον δὲ καὶ πάλιν, μετὰ τὴν χρείαν ἀντιστρέφει αὐτὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπόκεινται ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ καὶ κατάρα τοῦ Ἁγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐστὶν ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ τραπέζῃ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐγγεγραμμένη, καθὼς αὐτῷ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου διωρίσατο, ἵνα, ἐὰν βουληθῇ βασιλεὺς διά τινα χρείαν ἢ περίστασιν, ἢ ἐπιθυμίαν ἄκαιρον ἐξ αὐτῶν ἐπᾶραι, καὶ ἢ αὐτὸς καταχρήσασθαι, ἢ ἑτέροις χαρίσασθαι, ὡς πολέμιος, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων ἐχθρὸς ἀναθεματίζεσθαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρύττεσθαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἕτερα ὅμοια καμεῖν (τὸ σημερινὸν *κάμνω*, ἀντὶ τοῦ *ποιῶ*, ἐν χρήσει κατὰ τὸν Ἱ. αἰῶνα) βουληθῇ, ἵνα καὶ αὐτὰ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνηται, τῶν ἀρχιερέων πάντων εἰς ταῦτα παῤῥησιαζομένων καὶ τῆς Συγκλήτου».

Ταῦτα τὰ μνημονεύματα ἅπερ ἐνταῦθα μόνον ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα, καὶ εἰς ἁπλῆν προτροπὴν περαιτέρας ἐρεύνης, ὅσον καὶ ἂν φαίνωνται καθ' ἡμᾶς ἀξιοσημείωτα διὰ τὴν μεσαιωνικὴν διαφώτισιν, βέβαια δὲν παρέχουσι τὰς σαφεῖς ἐκείνας καὶ πλήρεις ἱστορικὰς ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ ὀρθὴ διαφιλοσόφησις τῆς ἐποχῆς. Χορηγοῦσιν ὅμως καὶ ταῦτα σημαντικὴν ὕλην σκέψεως· διότι, τέλος πάντων, δὲν εἶναι τάχα συμβὰν σημαντικὸν, ὅτι Ἕλληνες ἐπιλαμβάνονται τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης, οἱ δὲ διάδοχοι τοῦ Αὐγούστου βιάζονται νὰ συνέλθωσιν εἰς συνθηκολόγησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν. — Πρὸς τούτων ἔτι διασάφησιν, ἂς παρατηρήσωμεν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τῶν Αὐτοκρατόρων διαμονῆς, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἔδωκεν ἐξ' ἰδίων της οὐδένα τοῦ στέμματος τυχοδιώκτην, μολονότι πᾶσαι αἱ τοῦ κόσμου φυλαί, μηδὲ τῶν βαρβαρικῶν ἐξαιρουμένων, ἀνεβίβασαν ἐπὶ θρόνου τοὺς ἀντιπροσώπους των. Ἆραγε δὲν εἶχεν ἄνδρας ἡ Ἑλλὰς ἱκανοὺς, ὡς οἱ Ἰλλύριοι, οἱ Ἱσπανοί, καὶ οἱ ἕτεροι ξένοι, οἱ σφετερισθέντες τὰ σκῆπτρα, ἢ προσόντα διανοίας καὶ τόλμης ἔλειπον εἰς τοὺς Ἕλληνας; — Τόδε τὸ συμβεβηκὸς εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον σπουδαῖον ὅσῳ ἐκ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης ἀρχιερέων, 20 περίπου τὸν ἀριθμὸν,

ἀμέσως μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος καὶ μέχρι τοῦ σχίσματος, ὑπῆρξαν Ἕλληνες τὸ γένος. Τοῦτο δὲ τί σημαίνει; Μήπως ἠσχύνθη ὁ δαίμων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους νὰ καθεσθῇ ἐπὶ θρόνου βεβήλου καὶ εἰδωλολατρικοῦ; — Πιθανόν· ταραξίας ἐν τοῖς καθεστῶσι, καὶ τῶν μελλόντων διάπυρος ἐραστὴς, προετίμησεν, ὡς φαίνεται, τοὺς κινδύνους τοῦ συνομώτου μᾶλλον ἢ τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν δόξαν τοῦ εὐνοουμένου τῆς πολυθεΐας· καλλήτερον δοῦλος, πάρεξ ἀσεβής. — Τοιαύτη τις ὑπῆρξεν ἀείποτε ἡ τῶν κλητῶν εἱμαρμένη.

ΜΔ'.

Θεμέλια τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν νῦν εἰς τὸν ἀρχικὸν τῆς Ἐκκλησίας διοργανισμὸν, ἵνα συντόμως ἐρευνήσωμεν τὰς ἐλευθερίας, ἂς βαθμηδὸν ἐκέκτητο, ἀναπτυσσομένων τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου.

Ὀλίγα κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξαν, καὶ σχεδὸν ἀσήμαντα τὰ μικτὰ δικαιώματα, ἅπερ ἡ Ἐκκλησία, λαβοῦσα παρὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, μετεχειρίσθη πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας αὐτῆς ὑπάρξεως καὶ ἱερατικῆς ἀνεξαρτησίας. Καλοῦμεν δὲ *μικτὰ*, ὅσα σκοπὸν εἶχον νὰ διαχωρίσωσι τὴν πνευματικὴν τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, καθὸ μετέχοντα μέχρι βαθμοῦ τινος τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἑτέρας ἰδιότητος. — Ἐπέτυχεν ὅμως ἐκ προοιμίων ν' ἀποσπάσῃ δι' ἐπίτηδες συνοδικοῦ κανόνος τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ τεταγμένους καὶ μοναστὰς, οὐχὶ μόνον ἀπὸ πάσης ϛρατείας καὶ κοσμικῆς ἀξίας, ἀλλὰ προσέτι, ὅπερ θαυμάσιον, ἀπὸ αὐτῆς τῆς κρίσεως τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Οὕτως, ἐκ προοιμίων ἀποκατέϛησε τὸ ἱερατικόν της τάγμα παντελῶς ἀνεξάρτητον καὶ ἀνεπηρέαϛον, ἐπομένως ἀποκλειστικῶς ἀφοσιωμένον εἰς τὴν πνευματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν τοῦ ἐθνισμοῦ διακονίαν ἢ, ἄλλως εἰπεῖν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν Πατέρων, καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐγγενοῦς διαλέκτου, ἀφοσίωσις ἥτις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἄκαρπος διαμείνασα, μέλλει εἰς τὸ ἑξῆς νὰ τελεσφορήσῃ ἀφθό-

νους καὶ ὡραίους καρπούς. «Εἰδέ τις καταφρονήσας τῶν κατὰ τὰ προδηλωθέντα δεδογμένων, ὁρίζει ὁ ς΄. κανὼν τῆς Β΄. Συνόδου, τολμήσειεν, ἢ βασιλικὰς ἐνοχλεῖν ἀκοὰς, ἢ κοσμικῶν ἀρχόντων δικαστήρια, ἢ οἰκουμενικὴν σύνοδον ταράσσειν, πάντας ἀτιμάσας τοὺς τῆς διοικήσεως Ἐπισκόπους, τὸν τοιοῦτον τὸ παράπαν εἰς κατηγορίαν μὴ εἶναι δεκτὸν, ὡς καθυβρίσαντα τοὺς κανόνας, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λυμηνάμενον εὐταξίαν». Οὗτος δὲ ὁ οὐσιωδέστατος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναπλάσεως κανὼν ἀνεφέρετο εἴς τινα ἕτερον Ἀποστολικὸν κανόνα, διατάσσοντα, ὅτι «εἰ πρεσβύτερός τις, ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν Ῥωμαϊκὴν καὶ Ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρήσθω. Τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». — Ἰδοὺ τὸ ἀρχαιόθεν ὀρυττόμενον χάσμα μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἑλλάδος, μεταξὺ παρόντος καὶ μέλλοντος! — Ὡμολόγησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ χωρισμοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι. Ἀκολούθως ἡ Ἑλληνικὴ ἀνάπτυξις, συνέπεια τῆς ἀποστολικῆς μεταποιήσεως, θέλει περατώσει τὸν χωρισμόν.

Τηλικαύτη δὲ κατάκτησις σπουδαιοτάτη, ἦτον ἤδη ἱκανὴ πρὸς διευθέτησιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων, ἐρρίπτετο γὰρ ὁ σπόρος τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ὅθεν διαχωρισθείσης τοιουτοτρόπως τῆς ἀρχῆς, γενικὴ σύμπνοια καὶ ἀγαλλίασις ἐπηκολούθησεν. Ἡ Ἐκκλησία εὐγνωμονοῦσα πανηγυρίζει τὸν ἀρχηγὸν τῆς *Ῥωμαϊκῆς διοικήσεως*, ἀποκαλοῦσα αὐτὸν Ἰσαπόστολον, Πατέρα βασιλέων Ὀρθοδόξων, Ἐπίσκοπον ἐπίτιμον. Οὗτος δὲ σεμνυνόμενος ἐπὶ τοιαύτῃ τιμῇ, ἐν τῷ ἀποτείνεσθαι πρός τινας Ἱεράρχας, «Εἰμὶ καὶ ἐγὼ, ὦ οὗτοι, λέγει αὐτοῖς, Ἐπίσκοπος· καὶ ὑμεῖς μὲν ἐστὲ Ἐπίσκοποι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ἐποικοδομοῦντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν· ἐγὼ δὲ εἰμὶ Ἐπίσκοπος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἔσω καὶ τοῦ ἔξω. Τοῦ μὲν ἔξω, ὅτι φροντίζω πρὸς παιδαγωγίαν καὶ ὀρθὸν βίον αὐτοῦ· καὶ γὰρ οὐδὲ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορῶ. Τοῦ δὲ ἔσω, ἐπειδὴ συνεργὸς εἰμὶ ὑμῖν πρὸς βεβαίωσιν καὶ αὔξησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, συνεποικοδομῶν ἐπὶ τῷ αὐτῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν».

Τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προδήλως ἐτίμα τὴν κοσμικὴν ἀρχήν, ἀφοῦ ὁ τότε τοῦ κόσμου Δεσπότης ἐθήρευεν αὐτό. — Πλὴν, καί τοι Ἐπίσκοπος κατὰ τρόπους εἰκοσιὲξ, ὡς ὁ Δοσίθεος ἀριθμεῖ, ψῆφον ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἔλαβεν ἐν ταῖς Συνόδοις, οὐδὲ κἂν ἐψηφοφόρησεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἐκ τῶν 318 συνελθόντων Πατέρων ὑπῆρξεν ὁ μόνος *ἐξωτερικὸς* ἀνήρ. — Ἐσωτερικὸς δὲ καὶ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος ἦσαν λέξεις κοιναὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἀναπλαστικὴν ἐποχὴν, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Συνόδων καθιερωμέναι. Τὸ μὲν *ἔξω* ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πραγμάτων πορείαν, τὸ δὲ *ἔσω* εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν πρόοδον τοῦ γένους, εἰς τὴν προσδοκωμένην τῆς ὀρθοδόξου πίστεως χειραφέτησιν.

Ταύτην δὲ τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν ἐντελῶς προῃσθάνετο ἡ Ἐκκλησία καθ' ἣν ὥραν ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων καὶ περιώριζε τὴν ἐξουσίαν της ἐντὸς τῆς κεχαραγμένης ἐκείνης στενῆς περιφερείας. Ἤξευρεν ὅτι ἡ ἀρχή της ἦτο τοσοῦτον τῆς πολιτικῆς ἀνωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα, ὅσον εἶναι τῆς ὕλης ἀνώτερον τὸ πνεῦμα, ὅσον ἡ ἠθικὴ δύναμις τῆς ἑνότητος ὑπερτερεῖ τῆς ἀκανονίστου ὑλικῆς βίας. Διόπερ, ὁ κατὰ Ἰουλιανοῦ ὀργιζόμενος Γρηγόριος, βουλόμενος νὰ συμπαραβάλῃ τὴν πνευματικὴν τῇ κοσμικῇ ἀρχῇ, ἐκφωνεῖ· «Τί δὲ ὑμεῖς οἱ δυνάσται καὶ ἄρχοντες; ἤδη γὰρ πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος μέτεισιν· τί οὖν; φατέ· καὶ τί διομολογούμεθα πρὸς ἀλλήλους; Ἆρα δέξασθαι σὺν παῤῥησίᾳ τὸν λόγον, καὶ τότε δὴ ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος ὑποτίθησιν ὑμᾶς τῇ ἐμῇ δυναστείᾳ καὶ τῷ ἐμῷ βήματι· *ἄρχομεν γὰρ καὶ αὐτοὶ, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τὴν μείζονα καὶ τελεωτέραν ἀρχήν*, ἣ δεῖ τὸ πνεῦμα ὑποχωρῆσαν τῇ σαρκὶ, καὶ τοῖς γηΐνοις τὰ ἐπουράνια δέξῃ τὴν παῤῥησίαν.» — Ἤξευρεν ἡ Ἐκκλησία προσέτι κατὰ γνῶσιν θεοπαράδοτον, ὅτι τὰ καθεστῶτα θᾶττον ἢ βράδιον ὑπακούουσιν εἰς ἀφεύκτους μεταβολὰς δι' ὧν αἱ μὲν πολιτικαὶ θεσμοθεσίαι, ὡς κάλαμοι σαλευόμενοι, κλίνουσιν ὑπὸ τὰς ὁρμὰς τῶν στάσεων, καὶ τροπολογοῦνται κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐποχῶν, οἱ δὲ ὑπέρτατοι νόμοι τοῦ πνεύματος βελτιοῦνται καὶ

διαμορφοῦνται. Ὁ ἐσωτερικὸς ἐκεῖνος κόσμος λοιπὸν ὤφειλεν ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον νὰ ἐξωτερικευθῇ. Ὅταν ἤθελεν ἔλθῃ ἡ προτεταγμένη στιγμὴ, τότε Ἐκκλησία καὶ λαὸς, τότε θεολογία καὶ Ἑλληνισμὸς ἤθελον συνυπάρξει παῤῥησίᾳ, καὶ συνδιδάξει τὴν Οἰκουμένην περὶ ἀληθοῦς σοφίας καὶ ἐλευθέρου πολιτεύματος, καὶ κοινωνικῆς ἰσονομίας, καὶ ἀδιαφθόρου δημοκρατίας. — Θεοχάρακτον αἴσθημα, εἰς ὃ προθύμως ἐπίστευσεν ὁ κηδεμονευόμενος λαός· προαίσθημα σῶσαν ὁμοχρόνως τὴν ἀκεραιότητα τῆς συνοδικῆς σοφίας καὶ τὴν ὁλοσχέρειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ!

ΜΕ΄.

Τὸ Ἱπποδρόμιον.

Ἐποιήσαμεν συχνάκις μνείαν τῶν *δήμων* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ταύτῃ τῇ διατριβῇ, πλὴν εἰσέτι δὲν εἴπομεν τίποτε πρὸς διαφώτισίν των. Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἑπομένην τῆς ἀναπτύξεως περίοδον, ἁρμόδιον κρίνομεν νὰ προτάξωμεν καὶ ὀλίγα τινα περὶ τῶν διαβοήτων ἐκείνων δύο κομμάτων, ἅπερ, ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς καὶ μέχρι τῆς Σταυροφορικῆς κατακτήσεως, τοὐτέστιν ἐπὶ περίπου 900 ἔτη, ἐδιχοτόμησαν τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ συνεισέφερον οὐκ ὀλίγον, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ἄστατον τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Δραττόμεθα δὲ τῆς εὐκαιρίας προθύμως, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πορεία τούτων τῶν κομμάτων, ἀνερμήνευτα μέχρι τοῦδε διαμείναντα διὰ τὴν ἀμέλειαν ἢ μεροληψίαν τῶν ἱστορικῶν, ἐμπεριέχουσιν εἰδήσεις καὶ μαρτυρίας, πολυτίμους μὲν πρὸς τοὺς καθαψομένους τῶν Ἑλληνικῶν, δυναμένας δὲ νὰσαφηνίσωσι καὶ διευκρινήσωσι πολλὰ γεγονότα κατ᾽ ἄλλον τρόπον δυσερμήνευτα.

Αἱ δημοτικαὶ φατρίαι τῶν *Βενέτων* καὶ τῶν *Πρασίνων* (ἐπειδὴ αἱ δύο ἕτεραι τῶν *Ῥουσσίων* καὶ τῶν *Λευκῶν* ἐπολιτεύθησαν ἀσήμως καὶ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, σπανιωτάτως ἐπὶ σκηνῆς ἐμφανισθεῖσαι), ὀφείλουσι τὴν πρώτην ἀρχὴν εἰς τὴν διαφθορὰν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. Καταλυθείσης τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ὁ

λαὸς εὑηρεστήθη εἰς Ἱπποδρομικὰς τέρψεις, καὶ μάταια θεάματα. Μὴ δυνάμενος δὲ πλέον, ἢ μὴ θέλων νὰ πολεμήσῃ ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας, εἰσήγαγεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ μάχας εἰκονικὰς καὶ προσποιητοὺς πολέμους. Ὁ δῆμος οὖν τότε διῃρέθη εἰς δύο τάγματα, ὧν τὸ μὲν ἀντεπροσώπευσε τὴν γῆν, ἤγουν τὴν χερσοκρατορίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ὅθεν ἔλαβεν ὡς σύμβολον τὸ πράσινον χρῶμα τοῦ λειμῶνος, τὸ δὲ ἐξεικόνισε τὴν θαλασσοκρατορίαν αὐτῆς, ὅθεν ἐδέξατο τὸ κυανοῦν χρῶμα τῆς θαλάσσης, μιξοβαρβάρως καλούμενον βένετον. Οἱ δύο οὗτοι τῶν κιρκησίων θεαταὶ, μολονότι κράτους ἀντιπρόσωποι, ποτὲ δὲν ἐτάραξαν ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ τὴν κοινὴν εὐταξίαν· ὥστε καὶ μόλις ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν διαμνημονεύονται. Ἡ ἅμιλλά των ἁπλῶς περιεστρέφετο περὶ τὴν ταχύτητα τῶν ἵππων, τὴν ἀμαξηλασίαν, καὶ τὰ θηρία.

Ἀλλ' εἰς γῆν Ἑλληνικὴν ὤφειλον τὰ πράγματα νὰ μεταβληθῶσι. Μεταβιβασθείσης τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς Βυζάντιον, αἱ φατρίαι μεταλλάσσουσι τάσιν καὶ μορφήν. Ἐνταῦθα ὁ λαὸς τροπολογεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ θεάματος. Γίνεται ἀγωνιστὴς ἀντὶ θεατοῦ, ὡς εἰς τοὺς τῆς ἀρχαιότητος ἀγῶνας· ἀνεπαισθήτως κοινωνεῖ αὐτῷ πολιτικόν τινα χρωματισμὸν, ἀνάλογον καὶ ἰσόβαθμον πρὸς τὰ ἤθη του.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ Ἱπποδρόμιον γίνεται θέατρον πολιτικὸν, ὅπου συνέρχονται κατὰ καθῆκον οἵτε ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι· τόπος ἔνθα, πολλάκις τοῦ ἔτους, ὀφείλει νὰ παρουσιασθῇ ὁ βασιλεὺς, ἵνα δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ, ἢ ἀπολογίαν τῶν πράξεών του, καὶ δεχθῇ παῤῥησία τὰς ἀρὰς ἢ τὰς ζητωκραυγὰς τῶν κατοίκων. Τὸ Ἱπποδρόμιον, λογιζομένων τῶν χρόνων καὶ τῶν ἠθικῶν μεταβολῶν, εἶναι ἡ ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν, κέντρον πολιτικῆς ζωῆς· εἶναι τρόπον τινα καρδία τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας. Ἐνταῦθα συζητοῦνται στασιαστικῶς τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς μοναρχίας· ἐνταῦθα δημαγωγικῶς ἀποφασίζονται ἡ ζωὴ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἡ τῶν δυσμισήτων ἀρχόντων, αἱ τύχαι τῶν δυναστειῶν, τῆς Ἐκκλησίας τὰ δικαιώματα, αἱ ἐλευθερίαι τοῦ λαοῦ· διόπερ, δὲν εἶναι σφαλερὸν τὸ νὰ εἴ-

πωμεν, ὅτι ἐὰν ἦτον ἡ Κωνσταντινούπολις ἕδρα τῆς ἐπικρατείας, τὸ ἱπποδρόμιον ἀληθῶς ὑπῆρξε τῆς πρωτευούσης ἕδρα καὶ βασιλίς. Ἐκεῖ ἐφέροντο πρὸς ἐπίδειξιν τὰ τρόπαια καὶ τὰ λάφυρα καὶ αἱ σημαῖαι τῶν ἐχθρῶν· ἐκεῖ ἐσύροντο οἱ ζωγρηθέντες ἡγεμόνες· ἐκεῖ ἐψάλλοντο τὰ νικητήρια· ἐκεῖ ἐτελέσθησαν παραδειγματικῶς αἱ καταδίκαι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ αἱ πομπεύσεις τῶν ἀρχόντων· ἐκεῖ δημοσίᾳ ἐκαίοντο οἱ αἱρετικοὶ, καὶ οἱ ἀντιλέγοντες εἰς τοὺς κανόνας· τὸ ἱπποδρόμιον συμπεριελάμβανεν ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ ἀντικείμενα τοῦ πολιτικοῦ βίου· ἡ δὲ ἱστορία του, ἱστορία γεγραμμένη μὲ τὸ αἷμα πταιστῶν ἐπίσης καὶ ἀθώων, κακούργων τε καὶ μαρτύρων διηγεῖται συγκεχυμένως ἀγαθὰ πράγματα καὶ κακὰ, ἔνδοξά τε καὶ ἄδυξα, μικρὰ καὶ μεγάλα. Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦναι ἡ ἱστορία του, εἶναι βέβαιον ὅτι περιέχει αὕτη πολύτιμα διδόμενα σχετικὰ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους. Ὅθεν οἱ βουλόμενοι νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰς μεταξὺ Μοναρχίας καὶ Λαοῦ καὶ Ἐκκλησίας ἐσωτερικὰς ἢ ἐξωτερικὰς σχέσεις, καὶ νὰ συλλάβωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν ἀναποκάλυπτον ἔτι συνέχειαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους τῶν αἰώνων, ἂς ἐπιστήσωσιν ἰδιάζουσαν προσοχὴν ἐπὶ τὸ ἱπποδρόμιον, καὶ ἂς ἐξετάσωσι διεσπουδασμένως τὴν πορείαν τῶν δημοτικῶν φατριῶν. Πλεῖστα, φρονοῦμεν, τῶν μυστηρίων θέλουσι φανερωθῆ, καὶ φῶς καινὸν ἐπὶ τοῦ μέσου Ἑλληνισμοῦ θέλει ἀνατείλει, ὅταν ἀνοίξωμεν τὴν δημοτικὴν ταύτην καὶ ζῶσαν καὶ παράδοξον βίβλον τοῦ Μεσαιῶνος μας.

Τὸ ἱπποδρόμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀρχέτυπον τῆς ἐν Γαλλίᾳ καθημαγμένης Πλατείας τῆς Ἐπαναστάσεως, ἦτον εὐρύχωρον ἀμφιθέατρον ὁμοιάζον πολὺ τὸν Κολοσσὸν λεγόμενον τῆς Ῥώμης. Τὰ ἀγάλματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ εἴδωλα τῆς Ῥώμης, τὰ μάρμαρα τῆς Σάρδης, τῆς Ἀντιοχείας, καὶ τῆς Σικελίας, οἱ κίονες τῶν πολυθεϊκῶν ναῶν, ἐνὶ λόγῳ τοῦ παρελθόντος τὰ πολυτελέστερα λείψανα καὶ τοῦ παρόντος τὰ πλουσιώτερα προϊόντα, χωρὶς διαστολῆς θρησκεύματος, ἐθνισμοῦ, πολιτισμοῦ, πάντα συνῆλθον ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ νὰ περικοσμήσωσι ταύτην

τοῦ Μεσαιῶνος τὴν δημοτικὴν κονίστραν. Ἐκεῖ μεγαλοπρεπῶς ἵσταντο οἱ κεχρυσωμένοι τέσσαρες ἵπποι, τοὺς ὁποίους ἐκόμισε πολυδαπάνως ἐκ Χίου Θεοδόσιος ὁ μικρὸς, καὶ οἵτινες σήμερον κοσμοῦσι τὴν πλατεῖαν τῶν πρώην δημοκρατουμένων Βενετῶν· ἐκεῖ τῶν Δελφῶν οἱ τρίποδες, ὥσπερ σύμβολον νίκης· ἡ στήλη τῆς Ἀθηνᾶς, ἐξ Ἑλλάδος ὡσαύτως ἐλθοῦσα καὶ αἰνιττομένη τῆς σοφίας τὴν ἀποδήμησιν· ἐκεῖ αἱ Χαλκαὶ περιβόητοι Πύλαι ἐφ' ὧν Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἐνεχάραξε τὴν ἱστορίαν τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, καὶ τὴν χρησμοδότησιν τοῦ μέλλοντος· ἐκεῖ παρόντες οἱ ἥρωες τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων, καὶ ἔφιπποι οἱ Ῥωμαῖοι βασιλεῖς πλησίον τῶν Χρισιανῶν μαρτύρων· ἐκεῖ τέλος πάντων ἡ Τύχη τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μετακομισθεῖσα εἰς Βυζάντιον ὑπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα *Ἄνθουσα*, καὶ ἐγερθεῖσα ἐν ψαλμῳδίαις καὶ δοξολογίαις τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐτελέσθησαν τὰ γενέθλια τῆς Πόλεως. Εἰς ταύτας τὰς εὐσυμβόλους σελίδας τοῦ παρελθόντος ὁ Βυζαντινὸς λαὸς, ἂς εἴπῃ ἡ δύσνοια ὅτι ἂν θέλῃ, ἠδύνατο, καί τοι ἀπαίδευτος ὤν, νὰ ἀναγνώσῃ τὰς περιπετείας τῆς προγονικῆς ἱστορίας, καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀριστοτεχνίαν τῶν προγόνων του. Αἱ ἐπιγραφαὶ, οἱ ἀνδριάντες, τὰ ἀγάλματα, καὶ τοσαῦτα ἱστορικὰ μνημεῖα διετήρουν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν διαδοχικῶν γενεῶν ἀκεραίαν τὴν μνήμην τοῦ παρελθόντος, ταύτην τὴν Κιβωτὸν τῆς παραδόσεως. Ὅθεν, ἐνῷ τὰ λοιπὰ γένη τῆς Εὐρώπης ἐκοιμῶντο τὸν ὕπνον τῆς παντελοῦς ἀμαθείας, εἰς τὰς κυρίας πόλεις τῆς Ἑλλάδος τὸ φῶς τῆς Ἱστορίας ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καλλωπισμοῦ βοηθούμενον, διηύγασεν ἀδιακόπως ἐν μέσῳ τῶν ὁμάδων· διηύγασεν ἀμυδρῶς μὲν, ἀλλ' ὅμως ὅσον ἦτον ἀναγκαῖον διὰ νὰ ἐνθυμίζῃ τὴν προπατορικὴν εὔκλειαν, εἰς τὸν Λαὸν, νὰ συντηρῇ δὲ τὸν ἔρωτα τὸν πρὸς τὴν σοφίαν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας τάξεις.

ΜΣΤ'.

Οἱ Βένετοι καὶ οἱ Πράσινοι.

Τὰ δύο χρώματα τῶν Βενέτων καὶ τῶν Πρασίνων ἀντιστοι-

χοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰ δύο ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἀντιφερόμενα στοιχεῖα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Μοναρχίας. — Καθὼς δὲ ἡ Ἐκκλησία ἦτον ἡ θρησκευτικὴ τῆς ἐθνικῆς κοινωνίας ἄσκησις, οὕτω τὸ ἱππικὸν ἦν ἡ πολιτική. — Τὴν σπουδαίαν ταύτην παρατήρησιν ἐπέλαθον ὁλοτελῶς οἱ Δυτικοὶ Μεσαιωνολόγοι.

Καὶ τὸ μὲν βένετον χρῶμα, πιστὸν ὑπάρχον εἰς τὴν ἀρχοντίαν, εἰς τὸν ξενισμὸν, εἰς τὴν διαφθορὰν, ἢ, περιεκτικῶς εἰπεῖν, εἰς τὴν Αὐλὴν, συνετίθετο ὑπὸ τῶν περιτριμμάτων τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς εἱρκτῆς, ὑπὸ τοῦ χείρονος συρφετοῦ, ὑπὸ ἀνθρώπων μεμισθωμένων, ἵνα φωνάζωσιν, εὐφημίζωσι τοὺς ἄρχοντας, δυσφημῶσι τοὺς ἐναντίους, ἢ καὶ δολοφονῶσι τοὺς ἀντιπολιτευομένους τὴν ἀρχοντίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐτίθεντο πλούσιοί τινες καὶ εὐγενεῖς, δίδοντες ὑπόληψιν εἰς τὴν συμμορίαν μὲ τὴν χάριτα τῆς ὀχλαγωγικῆς προστασίας των. Ἡ δὲ διεφθαρμένη καὶ ματαιόσπουδος ἀρχοντικὴ νεολαία συνηνοῦτο μετ' αὐτῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ συνήθως ἀνηγορεύετο τοῦ χρώματος ὕψιστος Πάτρων, καὶ ὡς τοιοῦτος κατά τινας ὡρισμένας ἡμέρας διένειμε πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς δῶρα καὶ ἀσυδοσίας, καὶ δημοτικὰ προνόμια, καθὼς προσέτι τὴν σημαίαν τῆς φατρίας. Ὑποδοχῆς δὲ βασιλικῆς γενομένης ἐν ἀνακτόροις, κορυφαῖα τινὰ παλικάρια τῶν βενέτων, περιβεβλημένα τὰ κυανὰ αὐτῶν ἱμάτια, ἢ φοροῦντα τὴν πλατεῖαν Οὐννικὴν ἐνδυμασίαν μετὰ στενῶν χειρίδων καὶ κόμης καὶ χαίτης μακρᾶς, πρὸς ἐπίδειξιν βαρβάρου τόλμης, καὶ θηριώδους ἀνδρείας, εἶχον δικαίωμα, καθιερωμένον ὑπὸ τῆς ἐπισήμου ἐθιμοταξίας, νὰ διαβαίνωσιν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως κτυποῦντες τὰ ὅπλα των. Οἱ σκαιοὶ οὗτοι, τὴν μὲν ἡμέραν ἔκρυπτον ὑπὸ τὰς ἐσθήτας τὰς μαχαίρας καὶ τὰ δίστομά των ἐγχειρίδια, προσποιούμενοι δῆθεν ὑπακοὴν εἰς τὰς τοῦ Πραίτορος διατάξεις· ἐν δὲ καιρῷ νυκτὸς περιφερόμενοι μετημφιεσμένως περὶ τὰς ἀγυιὰς, ἢ κρυφίως ἐν ταῖς οἰκίαις εἰσχωροῦντες, ἐδολοφόνουν τοὺς ἐναντίους των, καὶ διέσπειρον τρόμον εἰς τοὺς ἐπιζῶντας.

Ὅστις ἀπέβλεπε πρὸς ἀξιώματα τῆς Αὐλῆς, πρὸς δόξας, καὶ τιμὰς, καὶ πλοῦτη, ὤφειλε προλαβόντως μὲν νὰ θωπεύσῃ, ἀκο-

λούθως δὲ νὰ μὴ παύσῃ κολακεύων τοὺς βδελυροὺς καὶ χαμερπεστάτους τούτους ὀχλαγωγοὺς, ἡ εὔνοια τῶν ὁποίων ἦτον ἀναγκαία πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατασκοπίας των. Ταύτην δὲ τὴν εὐμένειαν ἠγόραζον οἱ αὐλοκόλακες διὰ χρηματικῶν χαρισμάτων, καὶ ὑποσχέσεων μελλούσης προστασίας καὶ προβιβασμοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ ὑπαλληλία πᾶσα, τὰ ἀξιώματα, τῶν γερουσιαστῶν μὴ ἐξαιρουμένων, ὑποτασσόμενα εἰς τὴν προεξέλεγξιν τοιούτων ἀχρείων ὀργάνων τῆς τυραννίδος, τῆς φιλοδοξίας καὶ φιλοχρηματίας, ἔφερον ἐν ἑαυτοῖς ἐκ καταγωγῆς τὸν τύπον τῆς προδοσίας, τῆς ἀποστασίας, καὶ τῆς μᾶλλον ἀναισχύντου ἐξαχρειώσεως. Οὐδεὶς δὲ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος συμπεριειλημμένου, ἠδύνατο νὰ τεινάξῃ τὸν ζυγὸν τῶν Βενέτων ἀτιμωρητί. Κοινὰ μὲν συμφέροντα ραδιουργίας συνέδεον τοὺς Αὐλικοὺς πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ πέλεκυς τῆς ςάσεως ἐπικρεμάμενος ἦτον ἐπὶ πάντων τὰς κεφαλάς.

Ἀπεναντίας, τὸ χρῶμα τῶν Πρασίνων διετέλει τὸ πατριωτικὸν, τὸ φιλελεύθερον, καὶ φιλορθόδοξον, τὸ ἀντιπολιτευόμενον τὴν Αὐλὴν καὶ μισοῦν τὴν ἄδικον καὶ φθοροποιὰν πορείαν της· ἐσύγκειτο δὲ ὑφ' ὅλων ἐκείνων, οἵτινες ἐδυσχέραινον κατὰ τῆς κακοδοξίας τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς ἀσελγείας αὐτῶν, κατὰ τῆς ἀπολείας τῶν Αὐλικῶν, καὶ τῆς σπατάλης τοῦ ταμείου, καὶ τῆς ἀνίσου τῶν ἀξιωμάτων διανομῆς.

Εἴδομεν κατ' ἀρχὰς, ὅτι οἱ Πατέρες, ὁ Γρηγόριος, ὁ Βασίλειος ὁ Χρυσόστομος, καὶ πάντες οἱ λαμπτῆρες τῆς Δ΄. ἑκατονταετηρίδος ἐκεραυνοβόλησαν ἄνωθεν τοῦ ἄμβωνος τὰ δημόσια θεάματα καὶ κατ' ἰδίαν τὸ Ἱππικόν· πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς πρώτους χρόνους ἡ Ἐκκλησία ἦν προστατευομένη παρὰ ὀρθοδόξων Αὐτοκρατόρων, καὶ ὅτι ἡ μοναρχία τότε φιλικῶς πρὸς τὸ ἱερατεῖον διέκειτο. Ἀλλ' ὅταν ἀμέσως ἀπὸ Κωνσταντίου ἀνέβη ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἡ αἵρεσις, τότε ἡ Ἐκκλησία, μὴ ἔχουσα ποῦ ἀλλοῦ νὰ ζητήσῃ ὑπεράσπισιν, κατέφυγεν ἀναγκαίως εἰς τὸν παλαιὸν καὶ ἐπιστήθειον φίλον της τὸν λαόν· καλῶς δὲ γινώσκουσα ὁποίαν δυνατὴν ἐπιρροὴν ἠδύνατο τὸ Ἱπποδρόμιον νὰ ἐξασκήσῃ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ τὴν ἀσφάλειαν

τοῦ δόγματος, ἡ Ἐκκλησία ἤλλαξε γνώμην καὶ γλῶσσαν ὡς πρὸς τὸ Ἱπποδρόμιον· ὥστε, ἐὰν δὲν συνεμάχησεν ἀναφανδὸν μετὰ τῶν Δήμων, τοὐλάχιστον ἀνανιρρήτως ἔδειξεν ἔκτοτε μεγίστην ἀνοχὴν πρὸς τὰ θεάματα, καὶ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν διενέξεών της μετὰ τῆς μοναρχίας. Ἴσως δὲ καὶ λόγους ἔχομεν βασίμους διὰ νὰ ἐξεικάσωμεν ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον, ὄχι μόνον ἐφάνη πρὸς τοὺς Πρασίνους σιωπηλῶς ἀνεκτικὸν, ἀλλ' ὅτι προσέτι, κατά τινας κρισίμους περιπτώσεις, συνεννοήθη καὶ συνεργάσατο μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, ὡς ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μακέλου, Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, Μαυρικίου, καὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, ὅτε οἱ Πράσινοι, τὴν σημαίαν ἀναπετάσαντες τῆς Ἐκκλησίας καὶ συστρατεύσαντες μετὰ Ἱερέων καὶ κληρικῶν, ὑπεστήριξαν τὰ ἴδια αὐτῶν προνόμια συγχρόνως καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἱερατείου, ὁτὲ μὲν κατὰ τῶν ἀρχόντων, ὁτὲ δὲ κατὰ τῶν Αἱρετικῶν πολεμήσαντες.

Ὁ τρόπος τοῦ διοργανισμοῦ τῶν δήμων δυστυχῶς δὲν μᾶς διεσώθη παρ' οὐδενὸς ἱστορικοῦ· ἠξεύρομεν ὅμως ὅτι ἐν τῇ συντάξει τοῦ ὀργανισμοῦ συνήρχετο καὶ ἡ ἐξουσία· ὅτι τὸ βιβλίον ἔνθα κατεγράφοντο τὰ τῶν πολιτευομένων ὀνόματα διεφυλάττετο ἐν τῷ Ἐπαρχείῳ τῆς Πόλεως, καὶ ὅτι τέλος τὰ μέλη τῶν κομμάτων ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Κυβερνήσεως.

—Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ χάρτῃ ἑκάστου χρώματος ηὔξανεν ἢ ἐλατοῦτο κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ τὰ περιστατικά. Πολλάκις οἱ Πράσινοι τῆς Ἀντιοχείας μετεπολιτεύοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν· οὗτοι δὲ ἀμοιβαίως ἀπεδήμουν εἰς Ἀντιόχειαν ἢ Ἀλεξάνδρειαν, ἢ ἄλλας μεγαλουπόλεις.— Τοῦτο δὲ μόνον θετικῶς γινώσκομεν καθόσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν, ὅτι ἐν τῇ Βασιλείᾳ Μαυρικίου, οἱ μὲν ἐν τῇ Πρωτευούσῃ ἐγγεγραμμένοι Βένετοι ἦσαν τὸν ἀριθμὸν χίλιοι πεντακόσιοι, οἱ δὲ Πράσινοι ἐννεακόσιοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ἐγγεγραμμένων μᾶς εἶναι παντάπασιν ἄγνωστος.

Ἐκ τούτων ὑποτεκμαιρόμεθα, ὅτι τὸ Ἱπποδρόμιον δὲν εἶναι γινόμενον ἁπλοῦν καὶ ἀσήμαντον, ἄμοιρον ἱστορικῆς ἀξίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μεσαιῶνι. Ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ἐνέργεια δραστηριο-

τάτη, ὡς θέλομεν εἰδεῖ κατωτέρω, καὶ οὐσιωδῶς πολιτικὴ, ἐξετείνετο ἐφ' ὅλης τῆς Βυζαντινῆς ἐπικρατείας, ἀπανταχοῦ διχοτομοῦσα τοὺς λαοὺς, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπὶ Οὐελφῶν καὶ Γιβελλίνων, εἰς δύο ἀντιπολιτευόμενα κόμματα. Εἶχε μὲν ἡ Ἀλεξάνδρεια Πρασίνους καὶ Βενέτους, ἀλλ' εἶχεν ἐπίσης καὶ ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Νικόπολις. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες, καὶ τὰ παιδία συνεμερίζοντο τὰ κομματικὰ πάθη, μαχόμενα καὶ συμφιλονεικοῦντα μετὰ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸ ἱππικόν. Ἀδελφοὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἀνῆκον, κατὰ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις καὶ τὴν ἀνατροφὴν, εἰς διάφορον φατρίαν· ὅμως παντοῦ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀντιστάσεως, ὁ αὐτὸς ἀνταγωνισμὸς, ἡ αὐτὴ πάλη. Ἡ πολιτικὴ λοιπὸν ζωὴ δὲν ἦτο παντάπασιν ἐσβεσμένη, ἀφοῦ ὑπῆρχε πολιτική τις ἀντίδρασις, ἀφοῦ μάχη διηνεκὴς ἐπεκράτησε κατὰ φαινόμενον μὲν μεταξὺ δύο διαφόρων χρωμάτων, οὐσιωδῶς δὲ μεταξὺ ἐθνισμοῦ καὶ ξενισμοῦ, μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων. Ἐὰν δέ τις ὑπῆρξε πολιτικὴ ζωὴ, δὲν ὀφείλομεν μετὰ ζήλου θρησκευτικοῦ ν' ἀνιχνεύσωμεν αὐτήν; δὲν ἐπιβάλλεται ἡμῖν καθῆκον ἱερὸν νὰ συναγάγωμεν ὅλους τοὺς φιλελευθέρους παλμοὺς ὅσους ἐν ἡμέραις πάθους ἔπαλλεν ἡ καρδία τοῦ γένους, ὅπως οὕτω καταξιωθῶμεν φιλοσοφώτερον νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ μεταγενεστέραν ἀνάστασιν;

Καὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὸ κόμμα τῶν Πρασίνων ἀντεστάθμισεν ἀδιαλείπτως καὶ μετὰ πολλῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως τὴν αὐτοδικίαν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, τὸ φιλάρπαγον τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν βιαιοπραγίαν τῆς ἀρχοντίας. Συγκατελέγοντο κρυφίως ἐν τούτῳ τῷ τάγματι ἄνδρες πεπαιδευμένοι, καὶ πλούσιοι, καὶ στρατηγοί, ἄνδρες ἀνήκοντες ἐνίοτε εἰς τὸ βασιλικὸν γένος, οἵτινες δὲν περιέμενον εἰμὴ τὴν ὥραν τῆς ἐκρήξεως, σχετλιάζοντες κατὰ τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος, ἵνα δειχθῶσιν ἀναφανδὸν οἷοι ἦσαν, φέρ' εἰπεῖν φιλορθόδοξοι, καὶ ἢ νὰ ὑποχρεώσωσι τὸν μονάρχην νὰ ὑπενδώσῃ εἰς τὰς ἱκεσίας τοῦ λαοῦ, ἢ νὰ καταβάλωσιν αὐτὸν κατὰ κράτος. — Τίς κατέστρεψε διὰ τῆς στάσεως τὰ μισορθόδοξα σχέδια τοῦ Οὐάλεντος, καὶ τὴν ἀσέ-

θειαν τοῦ Ἰουλιανοῦ; τίς ἐκήρυξε τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀναγορευθῇ πατριάρχης οἰκουμενικὸς ὁ Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως; τίς ὕψωσεν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, καὶ ἀνηγόρευσε Βυζαντινὸν μονάρχην τὸν πρῶτον Ἕλληνα; τίς ἔφραξε τὴν εἰς τὰ Μέγαρα πρόοδον τῆς αἱρέσεως, καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἀνεχαίτισε τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ τὰς καταχθονίους ῥοπάς; τίς ἐξεθρόνισε τὸν Μαυρίκιον, καὶ τὸν Ῥινότμητον Ἰουστινιανόν; τίς δὲ κατέστειλε τὴν εἰκονοκλαστίαν; τίς ἐσατύρισε τὴν χαυνότητα τῶν βασιλέων καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῶν συμβούλων του; — Ὁ λαὸς, ὁ ὄχλος, τὸ χυδαῖον, ὡς συνειθίζουσί τινες ἐπιπόλαιοι συγγραφεῖς νὰ ἀποκαλῶσι τὸν κατὰ λόγους πολλοὺς ἀξιοθαύμαστον καὶ εὐσεβέστατον τῆς Ἑλλάδος μεσαιωνικὸν λαόν· ὁ χύδην λαός· οἱ Πράσινοι. — Δὲν ἀναιροῦμεν ὅτι τὸ κομματικὸν πνεῦμα ἐνίοτε ἐξώκειλεν εἰς ὠμότητας καὶ σκληροπραγίας· ἀλλὰ σκεπτέον, ὅτι ὑπὸ μὲν τῶν ἐναντίων δεδιωγμένοι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ οἰκειακῷ ἀσύλῳ, ὑπὸ δὲ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν ἐγκαταλελειμμένοι, οἱ Πράσινοι πολλάκις ἑκόντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, καὶ, πνέοντες ἐκδίκησιν, νὰ ἐγείρωσιν εἰς γενικὴν στάσιν λαοὺς, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύναντο μετέπειτα νὰ καθησυχάσωσι, καὶ οὕτω νὰ ἐπιφέρωσι τῇ πολιτείᾳ πληγὰς, ἄλλως ἀπροσχεδιάστους. Οὗτοι διηνεκῶς ἐκολάζοντο ὡς καὶ διὰ τὰ ἐγκλήματα τῶν Βενέτων, καθὼς ὁ Προκόπιος μαρτυρεῖ λέγων, ὅτι τοῦτο «αὐτοὺς ἐς τὸ θρασύνεσθαι πολλῷ ἔτι μᾶλλον ἐσαεὶ ἦγεν· ἀδικούμενοι γὰρ εἰώθασιν ἐς ἀπόνοιαν τρέπεσθαι ἄνθρωποι». Ὅσα καὶ ἂν ὑπάρχωσιν ὅμως τῶν Πρασίνων τὰ παραπτώματα, βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ σταθερὰ παρέμβασις αὐτῶν εἰς τὰ σπουδαιότερα κοινωνικὰ ζητήματα μεγάλως ἐτροπολόγησε τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ἐθνισμοῦ. — Ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ὡς ἦχος πλησιαζούσης καταιγίδος, ἢ ὡς παραίσιος κομήτης ἐν οὐρανῷ, κατετρόμαζε πάντοτε τὸ φάσμα τῆς μοναρχίας ἐν Βλαχέρναις. Κατάραι φρικώδεις, καὶ χλευασμοὶ, καὶ εἰρωνίαι πικραὶ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀπευθύνοντο, ὁσάκις προεβιβάζετο τυχόντως ἐν ἀξιώμα-

σιν ἀνὴρ ἀφοσιωμένος πρὸς τοὺς διεφθαρμένους Βενέτους. — Μᾶς διέσωσαν ὡς πρὸς τὸ σατυρικὸν ὕφος τῶν Πρασίνων οἱ Βυζαντινοὶ πολλὰ δείγματα, ὧν τὸ ἐφεξῆς. Φωκᾶς ὁ τύραννος ἦν ἀνὴρ μέθυσος. Οἱ δῆμοι στιγματίζουσιν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τὴν οἰνοφλυγίαν αὐτοῦ, καὶ τὸν παραινοῦσι νὰ μετριάσῃ τὸ ἐλάττωμα, ἵνα μὴ *χαυώσῃ τὸν νοῦν*. Ὁ τύραννος ὅμως, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς παραινέσεις τοῦ δήμου, ἐξακολουθεῖ νὰ κενόνῃ τοῦ βασιλικοῦ οἰνῶνος τὰ *βωκάλια*. Τότε οἱ δῆμοι συνέρχονται ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν ἀνακτόρων, καὶ ᾄδουσι τὸ ἑξῆς δίστιχον, εὔθετον ἐπίσης τῇ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ζ'. Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐρεύνῃ τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου·

«Πάλιν κρασίον ἔπιες,
Πάλιν τὸν νοῦν ἐχάνωσας».

ΜΖ'.

Θεοδοσιανὴ Νομοθεσία.

Ἡ κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μεγάλη μεταῤῥύθμισις, ἥτις εἰσήχθη διὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ, κατ' ἀνάγκην ὤφειλε νὰ προκαλέσῃ καὶ τὴν τοῦ νομοθετικοῦ συστήματος μεθάρμωσιν. Ἡ νομοθεσία τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ τῆς μυθοθρησκείας, ῥυθμὸς τῆς ἄρτι ληξάσης παλαιᾶς κοινωνίας, ἦτον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὄχι μόνον ἀνάρμοστος ἀλλὰ καὶ κατ' εὐθεῖαν ἀντιφάσκουσα πρός τινας νεοφανεῖς ἀνάγκας. Τοῦτο μάλιστα τὸ σύστημα, μέχρι τοῦδε ἁρμόδιον εἰς ἤθη καὶ ἔθιμα ῥωμαϊκά, καθὸ κυρίως ἐσχηματισμένον διὰ τοὺς εὐδαίμονας πολίτας ἢ κατοίκους τῆς πρωτευούσης, καὶ ἀναγόμενον εἰς Κυβέρνησιν ἀνεξέλεγκτον διατελέσασαν παρ' οἱασδήποτε κατωτέρας ἀρχῆς, εἶχεν ἐν Βυζαντίῳ καταντήσει ἀναχρονισμός. Νέα Ῥώμη, νέος κόσμος. Ὁ ἀνατολικὸς πληθυσμὸς συνετίθετο κατὰ μέρος ἐξ Ἑλλήνων· τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐπλεόναζεν οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλίδι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πλησιοχώραις ἐπαρχίαις· τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τούτων ἀντέκειντο πρὸς τὰς νομοθετικὰς διατάξεις τοῦ παρελθόντος· ἡ δὲ ἀρτισύστατος πνευματικὴ ἀρχή, ὅσον καὶ ἂν ὡμολογεῖτο τῇ κοσμι-

κῇ ὑπεξούσιος, πλὴν ἐμετρίαζε τὸν δεσποτισμόν. — Ἡ παρουσία λοιπὸν τῶν δύο ἐθνικῶν στοιχείων, ἔνθεν μὲν ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἐκεῖθεν δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ὑπήκοον προεκάλουν νομοθετικήν τινα ἐπιθεώρησιν.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην δὲν παρεῖδον οἱ πρῶτοι βασιλεῖς. Ἤδη τὰς θρησκευτικὰς καὶ διανοητικὰς τῶν νέων ὑπηκόων ἀνάγκας οἱ Γραικορωμαῖοι αὐτοκράτορες συμβουλευόμενοι, συσταίνουσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανεπιστήμειον, ἔνθα 28 Καθηγηταὶ Ἕλληνές τε καὶ Λατῖνοι διδάσκουσι τὴν ἐγχώριον καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν γραμματολογίαν, τρεῖς δὲ τὸ Δίκαιον, εἰς τὴν φιλοσοφίαν. — Ἡ Φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο μᾶλλον πολυτελείας ἢ ἐμβριθοῦς μελέτης ἀντικείμενον, ἱστορία μᾶλλον τῆς φιλοσοφίας, ἢ φιλοσοφία αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. Τοὐλάχιστον ὑπῆρχε τοιαύτη ἡ ἐν ταῖς τοῦ Βυζαντίου σχολαῖς διδασκομένη· διότι ἡ φιλοσοφία τῆς ἀρχαιότητος, ἀπολέσασα μετὰ τὸν Χριστιανισμὸν πᾶσαν αὐθεντίαν καὶ σημαντικότητα, ἢ μόνον κατ' ὄνομα ἐπεκράτει εἴς τινας πόλεις Ἑλληνικὰς παραδοσίμου φιλοσοφισμοῦ, ὡς ἐν Ἀθήναις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ἢ εἶχε καταφύγει εἰς τὰς καρδίας καὶ τοὺς στεναγμοὺς τάξεώς τινος ἀνδρῶν ποθούντων τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δακρυόντων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του, τάξις τῆς ὁποίας ἔξοχος ἀντιπρόσωπος παρίσταται ὁ σοφὸς μὲν καὶ σεμνὸς καὶ εὐφυὴς, ἀρχαιολάτρης δὲ Συνέσιος, Ἐπίσκοπος ταυτοχρόνως Ὀρθοδοξίας, καὶ θειασώτης τοῦ Πλάτωνος, πολίτης τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Καὶ ὅμως ἡ ἐπιθεώρησις δὲν ἐγένετο. Τοιοῦτον ἔργον ἐκ πρώτης ἀφετηρίας περατούμενον ἐν Βυζαντίῳ, ἤθελεν ἴσως κριθῇ ἐπίσημος ἐκ μέρους τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς τοῦ Κωνσταντίνου δυναστείας ὁμολογία, ὅτι ὁ μὲν ῥωμαϊσμὸς νενίκηται, ἡ δὲ βυζαντινὴ πολιτεία ὅτι δὲν ἦτο δῆθεν συνέχεια τῆς ῥωμαϊκῆς, ἀλλὰ πολιτεία διαφορογενὴς, ἴδιον ῥυθμὸν ἀπαιτοῦσα, καὶ ἐπομένως ἐπιδεκτικὴ ποτε ἀνεξαρτησίας. Αἱ δὲ βάσεις τῆς μοναρχίας ἠδύναντο νὰ σαλευθῶσιν ἐν τῇ μετασχηματίσει. Τίς οἶδε τίνες ἤθελον εἶσθαι κατὰ τύχην τῆς νομοθετικῆς ἀναμορφώσεως αἱ συνέ-

πειαι; ἢ τίνας ὀλεθρίους κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἀρχὰς ἤθελεν εἰσαγάγει τὸ δραστήριον ἐκκλησιαστικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος; Ἴσως ἡ Ἐκκλησία, πολιτικῶς μὲν ἀσθενὴς, πνευματικῶς δὲ ἰσχυροτάτη ὡς πρὸς τὴν μοναρχίαν, καθὼς μαρτυροῦσι πολλὰ σύγχρονα παραδείγματα, ὧν ἔξοχον ἐστὶν ἡ τῶν Πατέρων αὐστηρὰ κατὰ Θεοδοσίου διαγωγὴ, ἤθελεν ἐπιτύχει νὰ ἀνατρέψῃ, ἢ κἂν νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ῥωμαϊκὴν παράδοσιν, καὶ οὕτω, τοῦ παρελθόντος ἅπαξ ἀθετηθέντος, ἐντὸς μικροῦ νὰ παραλυθῶσιν ἡ τερθρεία καὶ τὸ κράτος τῆς Ῥωμαϊκῆς δυναστείας.

Ὑπὸ τοιούτων ἴσως ὁρμώμενος σκέψεων, Θεοδόσιος ὁ Β΄. ἀναβάλλει μὲν ἐπ᾽ ἀορίστῳ τὴν ῥιζικὴν τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας ἐπιθεώρησιν, περιορίζεται δὲ εἰς τὸ νὰ συλλέξῃ τὰ παρὰ τῶν προκατόχων του κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντα θεσπίσματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ δι᾽ αὐτῶν νὰ συνθέσῃ ἓν σῶμα νεορωμαϊκῆς νομοθεσίας. — Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον νομοθετικὸν μνημεῖον τοῦ μεσαιῶνος μας· ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 438 τῆς Θ. Ε. καὶ γινώσκεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεοδοσιανὸς Κώδηξ. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν, τὸ πρῶτον στάδιον τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας δὲν εἶναι πλήρης οὐδὲ εἰλικρινὴς ἀπόῤῥοια τῆς γενομένης κοινωνικῆς καὶ θρησκευτικῆς μεταῤῥυθμίσεως, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοδοσίου προσθήκη μᾶλλον καὶ κατάταξις ὑπάρχει, ἢ μετάπλασις νόμων, καὶ μεταῤῥύθμισις· διόπερ οὐδὲ ὡς μαρτυρία ἐθνικῆς ἀναπτύξεως δύναται νὰ ἐκληφθῇ, δηλαδὴ ἱστοριονομική τις κατάκτησις τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ναὶ μὲν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ φαίνεται ἡ Ἐκκλησία πλαγίως καὶ ἐμμέτως πολεμοῦσα τὰ παλαιὰ τῆς πολυθεΐας ἤθη, εἰσάγουσα φιλανθρωποτέρας διατάξεις, ὁπωσοῦν ῥυθμίζουσα τὸν ἴδιον αὐτῆς ὀργανισμὸν, καὶ προσμετροῦσα τοῦτον πρὸς τὸν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Ἐὰν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτης τῆς ἀρχικῆς παρεμβάσεως θεωρήσωμεν τὴν Θεοδοσιανὴν μεταβολὴν, βεβαίως ὁ Κώδηξ σημειοῖ τοὺς ὅρους τῆς ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸν Χριστιανικὸν πρώτης μεταβάσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἐν αὐτῇ ὑπερέχει. Ὑπερέχει διότι πρῶτον μὲν Ἀνατολὴ καὶ Δύσις εἰσέτι δὲν ἐχωρίσθησαν ὁρι-

στικῶς, ἢ τοὐλάχιστον ὁ παντελὴς χωρισμὸς εἰς τὰ βασίλεια δὲν ὡμολογήθη· δεύτερον δὲ, διότι ὁ Ῥωμαϊσμὸς τῆς Δ΄. ἑκατονταετηρίδος δὲν ἀπαντᾷ ἱκανὴν ἀντενέργειαν δημοτικῆς ἀναπτύξεως. Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἀληθῶς ὑπάρχει, πλὴν ὀλίγον ἐνεργεῖ· εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἔτι προσκεκολλημένον τῷ ἐκκλησιαστικῷ, καὶ ὑπὸ τούτου κεκαλυμμένον· τὰ δεσμὰ δὲν ἐκόπησαν, μόλις διακρίνεται τῶν ἐθνικῶν στοιχείων ἡ διαφορά. Διὰ τοῦτο, ἐν ἐλλείψει δημοτικῆς ἀντιδράσεως, μόνης ἱκανῆς νὰ ἐξαλείψῃ οὐχὶ πλαγίως, ἀλλ' ἀμέσως τὸ ὄνομα καὶ τὰ ἴχνη τῆς ῥωμαϊκῆς παραδόσεως, ἡ ξενοκρατία ὑπερέχει καὶ διαμένει κυριάρχης ἐν τῇ νομοθεσίᾳ.

Ἐναπέκειτο εἰς διαδόχους μεταγενεστέρους, καὶ εἰς τρανωτέραν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐπέμβασιν τὸ ἔργον νομοθετικῆς συντάξεως, ἐχούσης Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, καὶ φερούσης τὸν τύπον ἐθνικῆς ἡγεμονίας, πρὸς ἀπόδειξιν ἀποκτηθείσης ὑπεροχῆς. Ὅταν ἡ μοναρχία ἐξελληνισθῇ, δημοτικὴν ὁμολογοῦσα καταγωγὴν καὶ βάσιν, παραδεχομένη ἀνεξετάστως τῆς Ὀρθοδοξίας τὰ δεδογμένα, καὶ ἀποστρεφομένη πάντα ξενισμόν· ὅταν ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ χωρισθῇ τῆς κοσμικῆς ἀποχρώντως, καὶ προσδιορισθῶσιν ἐν διαφόρῳ κώδηκι αἱ ἐξουσίαι τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης, ταύτης μὲν σεβομένης τοὺς πολιτικοὺς νόμους, ἐκείνης δὲ καθιερούσης τὸ κανονικὸν δίκαιον· ὅταν, ἐπὶ τέλους, ὁ Λαὸς ἐπιβάλῃ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἀγοραίας αὐτοῦ γλώσσης, καὶ τῶν ἐθίμων αὐτοῦ ἐπὶ πᾶν νομοθέτημα, ὡς μόνον γνώμονα ὑγιοῦς καὶ νομίμου μεταῤῥυθμίσεως, τότε ἡ βυζαντινὴ νομοθεσία, ἀπόῤῥοια τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐπὶ ἐθνικῶν θεμελίων ἐστηριγμένη, θέλει καταδειχθῆ μνημεῖον ὄντως ἀξιοσέβαστον, ὑπογραμμὸς, καθ' ὃν διάφοροι τῆς σημερινῆς Εὐρώπης λαοὶ, ἐπὶ αὐτονομοθεσίᾳ τὸ νῦν μεγαλαυχοῦντες, θέλουσι ῥυθμίσει τὴν κοινωνικὴν πορείαν των, καὶ συντάξει τοὺς ὅρους τοῦ πολιτισμοῦ των.

Καὶ ἐπειδὴ κανὼν ἔξοχος πρὸς διαμέτρησιν τῆς μεσαιωνικῆς ἀνακαινίσεως εἶναι καὶ ἡ βαθμιαία τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἀνάπτυξις, διότι ἐν ταύτῃ γινώσκομεν τὰς προόδους τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου, καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ, διὰ τοῦτο, προοδόμετρον, οὕτως

εἰπεῖν, τῆς ἐν τῇ νομοθετικῇ μεταρρυθμίσει λαϊκῆς ἐπεμβάσεως ἔσεται παρ' ἡμῖν ἡ χρῆσις τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου. — Ὅπου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εὐδοκιμεῖ διὰ μέσων, τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία πολλάκις δὲν διαφυλάττει, νὰ ἐπιβάλῃ πρὸς τὸν ἀλλογενῆ δεσπότην τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης του, ἢ τοὐλάχιστον νὰ συντηρήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν δημοτικῶν του ἐγγυήσεων, ἐκεῖ ἀναντιῤῥήτως ἐπικρατεῖ καὶ πολιτεύεται φρόνημα ἐθνικόν· ὅταν δ' ἐθνικὸν φρόνημα ὑπάρχῃ, ἀναντιῤῥήτως πάλιν ὑπάρχει πρόοδος καὶ σπόρος γόνιμος ἀναμορφώσεως. Ἐφ' ὅσον οὖν ὁρᾷς τὴν ἐθνικὴν διάλεκτον ὑπερτεροῦσαν τῆς ἑτερογλωττίας ἐν Ἑλληνικαῖς κοινωνίαις, μὴ φοβοῦ· κατὰ κανόνα ἱστοριονομικὸν ἀλάνθαστον, ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ δὲν εἶναι μοναχῶς ὄργανον συγκοινωνίας, ὡς καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς λαοῖς, ἀλλ' εἶναι προσέτι καὶ γνώμων τις θεοκατασκεύαστος μετρῶν τοὺς βαθμοὺς, καὶ σημειῶν τοὺς ὅρους τῶν ἐθνικῶν μεταλλαγῶν. Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι αὕτη ἡ γλῶσσα ὑπάρχει κατὰ διαστολὴν τῶν ἄλλων ἐγκεχαραγμένη εἰς πᾶν ὅ,τι θεῖον καὶ ἀνθρώπινον καταγλαΐζει τοὺς διαφόρους πολιτισμοὺς, ἠλεκτρικὸν ῥευστὸν κυκλοφοροῦν εἰς πάσας τὰς φλέβας τῆς καθολικῆς ἐξευγενίσεως; Ταύτην ἐλάλησαν γενεαὶ ἀνθρώπων, ταύτην δὲ λαλεῖ καὶ Θεός. — Θέλεις τῶν λεγομένων προδηλοτέραν ἀπόδειξιν; Παρατήρησον! Ὅλαι αἱ νεώτεραι γλῶσσαι τρέχουσιν οὕτως εἰπεῖν *τὸν κατήφορον*, δηλ. ῥέπουσι πρὸς τὸ μέλλον ἁπλῶς, πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν, τὴν παρακμήν· ἡ δὲ Ἑλληνικὴ, ἥτις καὶ νέα δὲν δύναται ἐλλόγως νὰ προσαγορευθῇ, διότι καθομιλεῖται σήμερον, ἀκριβῶς καθὼς ἐλαλεῖτο πρὸ χιλίων ἐτῶν, καὶ ἥτις εἶχεν ὁλοτελῶς τὰς αὐτὰς ἰδιότητας τῆς σήμερον καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ νεώτεραι ἢ δὲν ὑπῆρχον ἢ κἂν ἦσαν ἄλλο τι παρ' ὅ,τι κατὰ τὸ παρὸν ὑπάρχουσιν, ἡ Ἑλληνικὴ, λέγομεν, μοναδικῶς ἀναβαίνει τὴν κρηπῖδα τῆς ἱστορίας, ἤγουν ἀνατρέχει πρὸς τὸ παρελθὸν, πρὸς τὰ γενέθλια τῆς σοφίας, τῆς εὐγλωττίας, τοῦ πολιτισμοῦ, ἔνθα ἀρύεται νέους πόρους ζωῆς καὶ μακροβιότητος, καὶ μετὰ καινῆς ἐφοπλίζεται πανοπλίας, ἴσως ὅπως ἀγωνισθῇ προσηκόντως κατὰ τοὺς μέλλον-

τας πνευματικοὺς καὶ σπουδαιοτάτους ἀγῶνας οἵτινες τὴν περιμένουσι. — Μὴ λοιπὸν φοβοῦ· ἐωσοῦ σώζεται τὸ Εὐαγγέλιον, σώζεται ἡ ῥίζα τοῦ ἐθνισμοῦ· ἄφες ἐπὶ τῆς ῥίζης ν' ἀποξηραίνωνται βλαστοί τινες· ἄλλοι εὔρωστοι ἀντ' ἐκείνων αὐξάνουσι καὶ προκόπτουσιν ἐπὶ τῶν ἀθανάτων κλάδων.

— Ὁ Θεοδόσιος, μὴ συλλογιζόμενος ἐὰν οἱ ὑπήκοοί του τὸν ἐννοῶσι, δημοσιεύει τὸν κώδηκά του Λατινιστί. — Ἡ ἐποχὴ τοῦ Θεοδοσίου λήγει, καὶ προσεγγύζει ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκδίδει τὰς Πανδέκτας, τὰς Εἰσηγήσεις καὶ τὸν Κώδηκά του Ῥωμαϊστί, διότι Ῥωμαϊκὴ ἦτον ἡ νομοθεσία τὴν ὁποίαν μετερρύθμιζε· πλὴν αἱ Νεαραὶ, ἴδιόν του πόνημα, Ἑλληνιστὶ γεγραμμέναι, θέλουσι μαρτυρήσει τὴν πρώτην ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρέμβασιν. — Λήγει, τέλος, καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ὁ Ῥωμαϊσμὸς ὀφείλει νὰ παραδεχθῇ τὸν Ἑλληνικὸν ἱματισμόν. Μετὰ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας περίπου, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ διάδοχοι τῆς φιλοεθνοῦς δυναστείας του θέλουσιν ὁριστικῶς ἀποκαταστήσει τὴν διάλεκτον τοῦ λαοῦ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. — Τότε τὰ ὕστερα λείψανα τοῦ Λατινισμοῦ ἀποσκορακίζωνται διὰ μέσου τῆς διαλέκτου, τῆς μαγικῆς ταύτης καὶ παντοδυνάμου ῥάβδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΜΗ'.

Ἀθῆναι καὶ Κωνσταντινούπολις.

Συμπαρεβάλομεν ἀρκούντως τὴν Νέαν Ῥώμην πρὸς τὴν Πρεσβυτέραν· δεῦρο νῦν ἂς ῥίψωμεν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν ἓν βλέμμα, πρὶν ἢ ὁ ἄστατος καὶ δεινὸς τοῦ αἰῶνος λαίλαψ καταῤῥίψῃ αὐτὰς διὰ παντός.

Ἡ ἀντίδρασις τῶν σοφῶν τῆς μυθοθρησκείας, ἥτις εἶχε τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐν Ἀθήναις, καὶ τῆς ὁποίας ἔξοχος, ὡς ἔφημεν, ἀντιπρόσωπος ὑπῆρχεν ἐν τῇ χριστιανικῇ ὁμηγύρει ὁ ὑπὸ ἀκτίνων θείας ὄντως σοφίας ἐλλαμπόμενος Συνέσιος, ἀνελάμβανε δύναμιν καὶ ἀναψυχὴν ὁσάκις ἐν τῇ πρωτευούσῃ μονάρχης τις, φίλος ἐπιστημῶν καὶ

γραμμάτων, ζηλωτὴς ἐδεικνύετο τῆς τῶν ἀρχαίων μελέτης. Εἷς δὲ τούτων διακεκριμένος ἀναφαίνεται καὶ ὁ Θεοδόσιος, ὅσις, καί τοι φερόμενος εὐσεβῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπέθαλπεν ὅμως ἰδιαιτέρως καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὰ ζώπυρα τῆς κοσμικῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ταύτην τὴν ἀγάπην του, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, λατρείαν του μυστικὴν πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ γάμος του· διότι παρακινηθεὶς ὑπὸ πάντων τῶν Αὐλικῶν αὐτοῦ νὰ λάβῃ γαμετὴν Ῥωμαΐδα, ἀπεποιήθη νὰ εὐχαριστήσῃ κατὰ τοῦτο, τὸ ὑπήκοον, ἀλλὰ, στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν κλεινὴν τῆς Ἀθηνᾶς Πόλιν, ἔδωκε προτίμησιν εἰς τὴν Ἀθηναΐδα Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ σοφοῦ καὶ Ὑπάτου τῶν φιλοσόφων Λέοντος, ἧς οἱ συγγενεῖς εἶχον σχέσεις στενὰς μετὰ τῶν ἐκεῖσε φιλοσοφούντων.

Εἶναι δὲ περίεργος ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κρίσις τῶν Ἀθηναίων περὶ τὰ Βυζαντινά, κρίσις, ἐν ᾗ οἱ πολῖται τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ κόσμος τῆς ἀρχαιότητος ἀντιπαρατιθέμενοι πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἤθη τῆς καινῆς Ῥώμης, παρέχουσι ζωηρὰν εἰκόνα τῶν ἀντιθέτων ἰδεῶν καὶ πραγμάτων. Ἔποψις τοιαύτη, ἐκτεθειμένη κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῆς εἰλικρίνειαν, κάλλιον οἵας δήποτε σκέψεως δύναται νὰ διαλαμπρύνῃ τὸ ἀβέβαιον καὶ σκοτεινὸν τοῦ ἀντικειμένου.

Οἱ αὐτάδελφοι τῆς Εὐδοκίας ἀκούσαντες τὸ ξένον εὐτύχημα τοῦ οἴκου των σπεύδουσι νὰ ἔλθωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐπιθυμοῦντες δῆθεν νὰ περιοδεύσωσι καὶ περιηγηθῶσι τὴν μεγαλοπρεπῆ Βασιλίδα Πόλιν ὄχι ὡς ἁπλοῖ ἰδιῶται, ἀλλ' ὡς εὐγενεῖς καὶ ὡς ἀξιοπρεπεῖς γυναικάδελφοι Βασιλέως, ἔκριναν εὔλογον νὰ λάβωσι μεθ' ἑαυτῶν φιλοσόφους τινας τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐπίδειξιν εὐγενείας ὑπερεχούσης, καὶ διαφερούσης ἀρχαίας τιμῆς. Τοιουτοτρόπως ἐνόμισαν, ὅτι κατέναντι τοῦ μεγαλείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤθελον διὰ μέσου τῆς Ἑλληνικότητος διακριθῆ. — Λαμβάνουσι τοίνυν εἰς τὴν συνοδίαν ἑπτὰ φιλοσόφους, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα διετήρησεν ὁ ἀνώνυμος *περὶ θεαμάτων* συγγραφεύς· ἦσαν δὲ οὗτοι Κράνος, Κάρος, Πέλωψ, Ἀπελῆς, Οὔρβανος, Κύρβος, καὶ Νερούας.

Ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι περιηγηταὶ ἐπεσκέψαντο τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς ναοὺς, χωρὶς νὰ δείξωσι τὸν ἐλάχιστον θαυμασμὸν, ἀλλὰ μάλιστα δι' ἐπιμόνου σιγῆς ὑπεδήλωσαν οὐκ ὀλίγην ἀθυμίαν καὶ ἀηδίαν, ἠρώτησαν χασμώμενοι ἐὰν εἶχεν ἡ μητρόπολις τῶν Ῥωμαίων ἄλλο τι σπουδαῖον καὶ ἀξιώτερον τῆς προσοχῆς των. Τότε οἱ τῆς αὐλῆς ἐκόμισαν αὐτοὺς ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ. Οἱ φιλόσοφοι μηδὲ κἂν τούτου εὐχαριστήθησαν, (μολονότι ὁ Θεοδόσιος, ἵνα ἀρέσῃ τοῖς φιλοσόφοις, αὐτοπροσώπως ἔλαυνε τὸ ἱππικὸν) ἀλλ' ἀπήγγειλον ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἔλυσαν ὅμως ἐνταῦθα τὸν δεσμὸν τῆς γλώσσης ἐνώπιον τῶν δήμων καὶ ἐπέφερον, τέλος, κρίσεις ἐπὶ τῶν προκειμένων.

— Τὰ ἀποφθέγματά των, ἂν καὶ προφανῶς χλευάζοντα καὶ κωμῳδοῦντα τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς μοναρχίας, τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τοῦ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν παραπλάστου καὶ νενοθευμένου ἐκείνου Ἑλληνισμοῦ, πλὴν εἶναι σκοτεινὰ, λακωνικὰ, αἰνιγματώδη καὶ χρησμηγορικά· διόπερ μετέπειτα Λέων ὁ φιλόσοφος, παραλαβὼν ἐξ αὐτῶν τινα, ἔθεσεν αὐτὰ ὡς προβλήματα ἐν τοῖς τόμοις του. — Τὸ καθ' ἡμᾶς, συναισθανόμενοι τὴν ἀνάγκην τοῦ διαμνημονεῦσαι αὐτὰ ὡς μέσον διαφωτιστικὸν ἐκείνου τοῦ χρόνου, δὲν ἐπαγγελλόμεθα οὐδὲ νὰ μεταγλωττίσωμεν, οὐδὲ νὰ μεθερμηνεύσωμεν τὰ νοήματά των· ἴσως δὲ καὶ ἂν ἐκάμναμεν τοῦτο, σημαντικῶς ἤθελεν ἡ οἰκεία χάρις ἐλαττωθῆ τῶν ῥητῶν. Ὡς ἐκ τούτου προτιμητέον εἶναι νὰ ἀναφέρωμεν αὐτολεξεὶ τὴν ἱστορικὴν ἐρωταπόκρισιν, οἱ δὲ εἰδήμονες τῶν τοιούτων, εἰ δοκεῖ αὐτοῖς, ἂς ἐπεξασκήσωσι τὴν ἑρμηνευτικήν των ὀξύνοιαν.

«Ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος, ὁρῶν τοὺς φιλοσόφους θαυμάζοντας, ἔφη πρὸς αὐτούς· — ὦ φιλόσοφοι εἰ θαυμάζετε, κατεφιλοσοφήθητε. Παραυτίκα δὲ ἀπεκρίνατο εἷς ἐξ αὐτῶν, Ἀπελῆς ὀνόματι, καὶ εἶπε· — οὐ θαυμάζω τοὺς ἵππους τῷ ἐπιβάτῃ, εἰδὼς ἀκριβῶς, ὅτι ἵπποι ἀνθρώπων ἐπιβάται γενήσονται ἀλλασσομένων τῶν Ὀλυμπίων, καὶ τὸ θαυμάζον ἀμβλωπιάσει. Νερούας δὲ ἀπεκρίνατο· — κακὸν τῇ βασιλίδι στοιχεῖον ὁρῶ, τὸ στοιχεῖον τοῖς στοιχείοις συντρέχον».

«Καὶ ὁ Οὔρβανος ὁρῶν τὸ μεσημβρίαν ζωδίον εἰς τὸ ἄνω τὸ γόνυ χαμαὶ δίκην κεκμηκὸς, ἔφη· — Καλὸς ὁ στοχασάμενος· καιροὶ γὰρ ἐπὶ τούτου ἀγόνατοι».

«Ὁ δὲ Κύρβος ἐν τῷ Δήμῳ ὁρῶν, εἶπεν· — ὦ δῆμε, δῆμε, δύο δήμιοι περισσεύουσι».

«Πέλωψ δὲ, τοὺς ὅρους τῶν ἵππων ἰδὼν, εἶπε· τίνος τὸ πρόβλημα; Θεοδοσίου δὲ φήσαντος· Κωνσταντίνου· εἰπεῖν ἐκεῖνον· — ἢ φιλόσοφος ἄκυρος, ἢ βασιλεὺς οὐκ ἀληθής. Ὁρῶν δὲ ὁ φιλόσοφος θηλύμορφον ζωδίον, τετραμέρεσι ζωδιακοῖς γράμμασι γεγραμμένον, εἶπεν· ὦ τετραπέρατε, ἐξ οὗ ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ἀπέρατοι ἔσονται!»

«Κάρος δὲ προτραπεὶς παρὰ τοῖς φιλοσόφοις λαλῆσαι, φησί· — Δυστυχῆ μοι τὰ πάντα φαίνεται· ὅτι, εἰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα, ὡς πειρῶνται, ἀληθεύουσιν, ἵνα τί ἡ Κωνσταντινούπολις συνέστηκε;»

Κράνος δὲ, ὅστις καὶ λογιστὴς τῆς Ἀθηνῶν φιλοσοφίας ἐλέγετο, ἐμειδία· τοῦ δὲ βασιλέως πυνθανομένου, τίς ἡ αἰτία; οὗτος τὸ πλεῖον γέλωτα εἰσέκοψε. Νάρκισσος δὲ Πραιπόσιτος δίδωσι τῷ φιλοσόφῳ ῥάπισμα, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· — Τῷ ἡλίῳ ὡς ἡλίῳ ἀποκρίνου, σκότος ὑπάρχον. Τοῦ δὲ καὶ τὴν ἄλλην στρέψαντος, δίδωσιν ὁ Νάρκισσος. Ὁ δὲ φιλόσοφος ἔφη τῷ Ναρκίσσῳ· οὐ διὰ σὲ λαλήσω, ἀλλὰ τοῖς γράμμασι δυσωπούμενος. Τὸ δὲ πρόβλημα τοῦ Κράνου τοιοῦτόν τι ἐστί. Ἔδοξε τῷ βασιλεῖ τὰ ἐν τῷ ἱππικῷ στοιχεῖα θεάσασθαι αὐτὸν, καὶ τοῦ βασιλέως κελεύσαντος εἵλετο εὐθὺς ἐκεῖνος· ἔστι δὲ ἀνδροείκελόν τι ἄγαλμα, ἐπικεφαλαίαν τῇ κεφαλῇ περιέχον, γυμνόν τε ὅλως, καὶ ἐν τοῖς Βρετγάνοις διδύμοις ἐπικεκαλυμμένον· τοῦ φιλοσόφου πυθομένου, τίς ἂν ὁ στήσας; ἔφη τις ἀναγνώστης, ὅτι Οὐαλεντινιανὸς τοῦτο προὔθηκεν· εἶπε δὲ ὁ φιλόσοφος, πότε δὲ τὸν Ὄνον; τοῦ δὲ φήσαντος, ὁμοῦ· εἰπεῖν ἐκεῖνον· — πότε ὄνος ἄνθρωπος ἔσται; ὦ συμφοραὶ, ὅτι τὸ νῦν ἄνθρωπος ὄνῳ ἀκολουθεῖ!»

«Καὶ Ἀσκληπιόδωρος ἐπὶ Ἀναστασίου ἰδὼν τὸ ζωδίον τὸ μέγα, τὸ ἐν τῷ ἱππικῷ, τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου κατέχων, ἔφη·

— Ὦ βία, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ἔνδεια εἰς μίαν ἀνθρώπου φρόνησιν ζυμωθεῖσα!»

Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἦσαν τῳόντι Ἕλληνες; ἀπὸ τίνος ἤρχοντο κόσμου ξένου καὶ μακρυνοῦ; ἡ φωνὴ αὐτῶν δὲν φαίνεται φωνὴ ὑπόκωφος, φωνὴ νεκροῦ ἐξερχομένη ἐκ ταρτάρου, φωνὴ βαρύφθογγος, ἀπηρχαιωμένη, τὴν ὁποίαν οἱ ζῶντες δὲν καταλαμβάνουσι πλέον;

Καὶ ὄντως, ἐὰν δὲν ἐμαρτύρουν οἱ Βυζαντινοὶ τὸ γένος τῶν σοφῶν, ἠδυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν αὐτοὺς ὡς πρέσβεις τινὰς Πέρσας, ἢ Σκύθας, ἢ Ἰνδοὺς ἐξ ἐκείνων οἵτινες καθεκάστην ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς Ἀσίας παρεγίγνοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν δὲ μαρτυρίαν ἐκείνων προσβεβαιοῦσι καὶ τὰ τῶν Αὐλικῶν ῥαπίσματα.

Ἀλλ' ἦσαν πρέσβεις, τῇ ἀληθείᾳ· πρέσβεις ὅμως ἐξηντλημένης ἀρχαιότητος, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁποίων ἐμπαρίστατο ἡ ἀνακαινιζομένη καὶ ἀκατάληπτος ἐκείνη γενεά, ὡς πλάσμα μυθῶδες, ὡς ἱερογλυφικὸν δυσανάγνωστον τυγχάνον ὑπὸ τὰς ἀλληγορίας καὶ τὰ σύμβολα τῶν *ζῳδίων* καὶ *στοιχείων* τοῦ ἱπποδρόμου.

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸ παρὸν ἔχασαν πᾶν κῦρος, καὶ ἱστορικὸν καὶ πολιτικὸν, καὶ φιλοσοφικόν. Κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Συνεσίου, *σεμνύνουσι νῦν αὐτὰς οἱ μελιττουργοί*. Ἀλλαχοῦ ἡ δημοκρατία, καὶ ἡ ἀκαδημία· ἀλλαχοῦ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐλευθερία· ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπεδήμησεν· ἡ Πολιὰς Ἀθηνᾶ μετήλλαξεν ὄνομα καὶ μορφὴν καὶ κατοικίαν· ἡ ἄπτερος Νίκη, λαβοῦσα πτέρυγας, ἐτάνυσεν αὐτάς. Οὗ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

Τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τοῦ νῦν ἀντιπροσωπεύουσιν ἄλλοι φιλόσοφοι καὶ ἄλλοι λαοὶ κατὰ τὴν δίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἵνα μὴ ὀνομάσωμεν ἐπανειλημμένως τοὺς τρεῖς ἐκείνους *φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος*, ἢ τοὺς σ'. σοφοὺς Πατέρας τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ'. οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τοὺς Ἀττικοὺς, τοὺς Παλλαδίους, τοὺς Κυρίλλους, τοὺς Πηλουσιώτας, τοὺς Κασσιανοὺς, τοὺς Πρόκλους καὶ λοιποὺς συγχρόνους λαμπτῆρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, λέγομεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι τὸ νῦν ἀντιπροσωπεύονται κλεινῶς ὑπὸ αὐτῆς

τῆς κοσμίας καὶ σοφῆς καὶ ἐναρέτου Ἀθηναΐδος Εὐδοκίας, ἥτις «φιλόσοφος καὶ φιλολογωτάτη βασιλὶς ἔργῳ ἀπέδειξεν, ὅτι ἀπέκειτο ἄρα τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ αὕτη θεόθεν ἡ χάρις, ἵνα μεταξὺ τοσούτων θεοφόρων Πατέρων καὶ ἄλλων σοφῶν Θεολόγων ἀνδρῶν, ἀναφανῶσι καὶ γυναῖκες ἐπισημότατα περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν Θείων Γραφῶν. Ἡ γάρ τοι βασιλὶς Εὐδοκία, πλὴν τῶν ἐν μέρει περισωθέντων καὶ εἰς ἡμᾶς *ὁμηροκέντρων*, συνέταξεν ἡρῴῳ τῷ μέτρῳ καὶ *μετάφρασιν* (ἤτοι παράφρασιν) *τῆς Ὀκτατεύχου*, ἐν βιβλίοις ὀκτώ. Καὶ τοῦτο τὸ ἔμμετρον πόνημα ὁ ἱερώτατος Φώτιος ἀναγνούς, «*ἄξιον*, λέγει, *θαυμάσαι, ὅτι καὶ γυναικὸς* (τὸ πόνημα), καὶ *βασιλείᾳ τρυφώσης, καὶ οὕτω καλόν.*»

Διότι οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἀθηνῶν τοὐλάχιστον οἷοι ὑπὸ τοῦ Χρονογράφου μᾶς παριστάνονται, μᾶλλον ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν μάντεων ἢ εἰς τὴν τῶν φιλοσόφων, ὅταν ἐξετάσωμεν τὸν νοῦν τῶν ἀποφθεγμάτων, καὶ τὴν διαγωγὴν καὶ συμπεριφορὰν αὐτῶν. Δύο τινα συντρέχουσιν ὅμως πρὸς δικαιολόγησιν αὐτῶν· ταῦτα δὲ εἶναι· ἀ. ἡ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ πιθανῶς γινομένη τῶν ῥήσεών των ἀλλοίωσις ἐπὶ τῷ βυζαντινώτερον· β'. ὁ φόβος μήπως διὰ τῶν παῤῥησίᾳ καὶ ἀνυποκρίτων αὐτῶν χλευασμῶν προσκρούσωσι κατ' εὐθείαν τὰς προλήψεις τῶν περιεστώτων καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀρχόντων, φόβος καὶ ἐνδοιασμὸς ὅστις ἐνδεχομένως κατηνάγκασε τοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν ἵνα χρησμοδικοῖς ῥήμασι μᾶλλον χρασθῶσιν ἢ φιλοσοφικοῖς ὄντως γνωμικοῖς.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀποφθέγμασιν ἱκανὴ παρέχεται διασκέψεως ὕλη. — Ποῦ ἐδιδάχθη τὴν Χριστιανικὴν αὐταπάρνησιν καὶ ταπεινότητα ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος, ὅστις ῥαπισθεὶς ἐξ ἑνὸς μέρους, ἔστρεψε καὶ τὴν ἑτέραν παρειὰν πρὸς τὸν ῥαπιστήν; — ἢ τί σημαίνουσιν οἱ δύο δήμιοι τοῦ δήμου Κωνσταντινουπόλεως, οὓς αἰνίττεται ὁ συνάδελφός του; Εἶναι ἴσως πιθανὸν, ὅτι ὁ φιλόσοφος ὑπεννόει τὸν Ῥωμαϊσμὸν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν τοὺς δύο τούτους διώκτας καὶ ὀλετῆρας τοῦ πολυθεϊκοῦ Ἑλληνισμοῦ; Οἱανδήποτε καὶ ἂν προσαρμόσωμεν τοῖς

εἰρημένοις διερμήνευσιν, ἀναντίῤῥητον εἶναι ὅτι δι' αὐτῶν ἡ γηραιὰ καὶ ἀσθενὴς ἀρχαιότης ἐμπαίζει κυνικῶς καὶ σκώπτει τὴν νεανικὴν καὶ εὔρωστον γενεὰν τῆς χριστιανικῆς μεταῤῥυθμίσεως.

ΜΘ'.

Δυναστειογραφία.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι περὶ τὴν διήγησιν τῶν μοναρχικῶν συμβεβηκότων κατηνάλωσαν ἄπειρον χάρτην. Τὸ ἀπήτουν οἱ χρόνοι. Σήμερον ὅμως οἱ χρόνοι μετεβλήθησαν, τῶν δὲ χρόνων ἡ μεταβολὴ συνεπιφέρει τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φρονημάτων. Διότι τότε μὲν εἰς τὰς διανοίας τῶν αὐλικῶν ἱστοριογράφων ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτον ἀναποκάλυπτος ἔτι, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ ὁ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἑσπερος ἥλιος ἐφανερώθη, ὥστε τῶν ξενικῶν στοιχείων ἡ πορεία σχετικῶς μόνον πρὸς τὴν τῶν ἐθνικῶν ἔχεται κάποιας σημαντικότητος, μεμονωμένως δὲ καὶ ἀσχέτως πρὸς αὐτὴν μηδεμιᾶς μετέχει ἀξίας.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡμεῖς τὰ ἀπέραντα τοῦ Βυζαντίου περὶ μοναρχίας χρονικὰ, καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ στενοῦ τῶν ὁρίων μας, ἐν τῷ ἑπομένῳ χρονολογικῷ πίνακι ἀπαξάπαντα συγκεφαλαιοῦμεν. Ἡ διήγησις τῶν ἐκστρατειῶν, τῶν πολέμων, τῶν αὐλικῶν ἐπαναστάσεων, ἡ ἔκθεσις τῆς ἐσωτερικῆς τῶν βασιλέων διαγωγῆς δὲν ἀνάγονται πάρεξ ἐμμέσως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν, διόπερ καὶ δύναται νὰ παραλειφθῶσιν ἀζημίως.

306—337 Κωνσταντῖνος ὁ μέγας καὶ Α.
337—361 Κωνστάντιος, (αἱρετικός).
361—363 Ἰουλιανός. (παραβάτης).
363—364 Ἰοβιανός.
364—375 Οὐαλεντιανὸς καὶ Οὐάλης (αἱρετικός).
375—379 Οὐάλης καὶ Γρατιανὸς καὶ Θεοδόσιος.
379—395 Θεοδόσιος ὁ μέγας καὶ Ἀρκάδιος.
383—408 Ἀρκάδιος καὶ Θεοδόσιος ὁ Νέος.
408—450 Θεοδόσιος ὁ Νέος.
450—457 Μαρκιανός.

Ἰαμβικοὶ στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

Τῶν Χριστιανῶν τοὺς βασιλεῖς μοι σκόπει·
Κωνσταντῖνος πρώτιστος εὐσεβοκράτωρ.
Κωνστάντιος παῖς, οὐ καλὸν σέβας τρέφων.
Ἰουλιανὸς δυσσεβής, παραβάτης,
Ἰοβιανὸς εὐσεβέστατος λίαν.
Οὐαλεντιανός, εὐσεβῶν κλέος,
Σὺν Οὐάλῃ μάλιστα τῷ τρισαθλίῳ.
Καὶ Γρατιανός, Θεοδόσιος μέγας.
Σὺν Ἀρκαδίῳ Θεοδόσιος νέος.
Ὁ Μαρκιανός, καὶ Λέων ὁ Μακέλης . . . .

Ν'.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ἱστοριονομικὴ τῆς στάσεως σημασία.

Ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ, καθ' ἃς διεξερχόμεθα μέσας ἐποχὰς, ὁμοιάζει ἔντεχνόν τινα μηχανὴν, ἧς ἠχοῦσι μὲν ἐσωτερικῶς οἱ κινούμενοι τροχοὶ, ὑπάρχουσι δὲ ἀόρατοι· δι' οὗ μόνον ἐκ τῆς κατεργασθείσης παρ' αὐτῶν ὕλης, καὶ παρά τινων ἑτέρων συγκεχυμένων ἐξωτερικῶς γνωρισμάτων συμπεραίνομεν περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ μηχανισμοῦ της. Οὕτω τοὐλάχιστον ἐκτίθεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι· κατὰ πάντα ἄλλον τρόπον δεικνύεται δυσεξήγητος.

Ὡς ἐκ τούτου, — δὲν παύομεν ἐπαναλαμβάνοντες, — ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν συνήθη καὶ τετριμμένην μέθοδον τοῦ κρίνειν τὴν ἱστορίαν καθ' ὃν τρόπον καὶ πνεῦμα ὑπὸ τῶν μεσαιωνογράφων ἡμῖν ἐκτίθεται· πρέπει νὰ καθαρίσωμεν τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν ἐκ τῶν καρυκευμάτων της κολακείας, τῆς κακεντρεχείας, καὶ τῶν κοινωνικῶν προλήψεων· νὰ παρατρέξωμεν πολλάκις ἡγεμόνων, καὶ στρατηγῶν, καὶ ὑπουργῶν ὀνόματα, ὡς πάντῃ περιττὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἀνιχνευτικῇ μεθόδῳ. Ἀνάγκη τέλος νὰ παρα-

λείψωμεν ἀπαρατηρήτους μάχας, καὶ νίκας, καὶ θριάμβους, καὶ ἄλλα παρόμοια τῶν χρόνων ἐκείνων αὐλικὰ ψιμύθια (νοθοκαλλασύναι, ἢ παντάπασιν ἀλλότριαι πρὸς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν, ἢ ἀσχέτως πρὸς αὐτὴν ἀναφερόμεναι) διὰ νὰ ποιήσωμεν τὴν ἐξαγωγὴν τῆς θηρευομένης ἀληθείας, ἥτις ἄλλο δὲν εἶναι πρὸς τὸ ἔθνος ἡμῶν πλὴν ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ· *Αὐτὸς* δὲ σήμερον, μετὰ τὴν ἀναγέννησιν, ὑπάρχει ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ ἐπιστήμῃ ὁ μόνος λαός. Ἂς κλείσωμεν λοιπὸν τὴν χρυσήλατον δέλτον τῆς ἐξουσίας, καὶ μετ' ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἂς ἀνοίξωμεν τὴν σεμνὴν καὶ ἀπερικόσμητον βίβλον τοῦ λαοῦ, βίβλον τῆς ὁποίας τὰ παρ' ἡμῶν κατωτέρω δημοσιευόμενα ἄσματα δημοτικὰ εἶναι μία τῶν σελίδων ἐρίζωος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν μόνον τοῦ λαοῦ, δηλ. ποιοῦντες τὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ γνώμονα καὶ μέτρον ἐρεύνης, ἔξεστιν ἡμῖν ἀληθῶς καὶ λογικῶς διαφωτίσαι τὰ ἀδιαφώτιστα παρελθόντα. Ἤδη ὁ λαὸς ἀνεκτήσατο ἡρωϊκῶς τὰ δικαιώματά του, ὁ δὲ νῦν αἰὼν ἐπιζητεῖ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος. Ἦ ἄραγε διότι ὁ λαὸς εἶναι ἀπαίδευτος ἔτι, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ Βυζαντινοὶ λογιώτατοι, τὰ μόνα τεύχη τῶν σοφῶν προγόνων ὑπερεκθειάζοντες, νὰ παραγκωνίσωμεν αὐτόν; Ἴσως ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἀδίδακτος ἔτι καὶ ἀπαιδοτρίβητος, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν λαῶν, ἀλλ' ἐστὶν ὅμως κάτοχος ἑνὸς προτερήματος, ὅπερ οὐδεὶς συμμερίζεται τῶν ἑτέρων ζώντων λαῶν· ἐγκρατεῖ τὸ μυστήριον τῆς ἱστορίας μας. Διόπερ, ἐνῷ μὲν ἀφ' ἑνὸς χρήζει διδαχῆς καὶ παιδείας, ἀφ' ἑτέρου δύναται καὶ αὐτὸς πολλὰ καὶ σπουδαιότατα νὰ διδάξῃ. Ὁ Βόσσαρις, ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ Καραΐσκος, Πίνδαρον καὶ Εὐριπίδην δὲν ἀνέγνωσαν· μόλις δὲ ἐγίνωσκον τὸ ὄνομα τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμινώνδα· πλὴν, ἐντὸς τῆς καρδίας των εἶχον οὗτοι τὴν φαεινὴν σοφίαν τῆς παραδόσεως, εἶχον τὸν νόμον τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἄπειρον ταύτην ἐποποιΐαν πατρίδος, πίστεως. Τῶν ἁπλοϊκῶν λοιπὸν τούτων ἡρώων τὴν ἐμφάνισιν τὰ ἆθλα τῶν προδρόμων αὐτῶν πρέπει νὰ διερευνήσωμεν, ἡμεῖς ἀπόγονοι εὐγνωμονοῦντες. Ἄλλως, ψιττακίζοντες ξένην ἐνθουσιασμοῦ γλῶσσαν, μεγαλαυχοῦντες καὶ κομπορρημονοῦντες ἐπὶ πᾶν ἀρχαῖον, ἀψηφοῦν-

τες δὲ τὰ νεώτερα, ἀναιροῦμεν πᾶν ὅ,τι μᾶς ἀπέμεινε τιμαλφὲς, ἀναιροῦμεν τὸν σημερινὸν βίον μας, τὴν ὕπαρξίν μας· ἀφίνομεν ἀδικαιολόγητον καὶ ἀνυπόστατον ἐκείνην τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν ἥτις ἐξήστραψεν ἀκτινοβόλος ἐν ταῖς φλοξὶ τῆς τοῦ Μεσολογγίου πυρκαΐᾶς, ἀναγέννησιν ἧς ἕνεκα προεσφαγιάσθησαν τόσοι αἰῶνες, καὶ ὁλοκαυτώθη ὁλόκληρος γενεά.

Τὰ δὲ λεγόμενα ῥᾳδίως δικαιολογοῦνται.

Γένος ῥέπον πρὸς τὴν *ἰσονομίαν*, ἀποστρέφεται φυσικῷ τῷ λόγῳ πᾶσαν ἀτομικότητα ὑπερφυῆ, ἐμποδοστατοῦσαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν προορισμόν του, ἢ οἱωσδήποτε προσκόπτουσαν τὴν πορείαν του. Κλητὰ γένη τέκουσι σπανίως ἀντεθνικὰς μεγάλας ἀτομικότητας· ἀλλ᾽ αὗται κατὰ μείζονα λόγον ἀντίκεινται τῇ ἰσονομίᾳ, διότι, τῆς ἰσονομίας οὔσης *καθολικῆς* ἐνεργείᾳ καὶ φύσει, παρ᾽ αὐτῇ μισητόν ἐστι καὶ ὀχληρὸν πᾶν ὅ,τι ἐναντιοῦται εἰς τὸ διασταλτικὸν καὶ διαχυτικόν της ἦθος. Οὐδὲν δ᾽ ἀντίκειται μᾶλλον τῆς ἀτομικότητος, ὁπόταν ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ αὐτοκινήτως ἐργάζηται, μὴ ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τοῦ γένους, μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ κατ᾽ ἀποστολὴν αὐτοῦ. — Αὕτη δὲ τῆς ἀτομικότητος ἡ ἀδιάλειπτος ἐξάλειψις καὶ καθυποταγὴ, σταθερῶς διαδεικνυμένη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ, αὕτη ἡ ἐξάλειψις, ἥτις σχεδὸν ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐξάλειψιν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, εἶναι συγχρόνως καὶ καύχημα Ἑλληνισμοῦ, καὶ αἴτιον δυσερμηνεύσεως. Εἶναι μὲν λόγος δυσεξελέγξεως, καθότι ὁ ἐρευνητὴς δὲν ἔχει ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον βίον νὰ πράξῃ ὅ,τι καὶ πρὸς τὸν βίον τῶν ἑτέρων ἐθνῶν, δηλονότι νὰ μελετήσῃ ἐπισταμένως τὸ πολίτευμα τῶν διασημοτέρων ἀτομικοτήτων, καὶ διὰ τῆς τούτων διαφωτίσεως εἶτα νὰ μεθερμηνεύσῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἐθνικότητος σύμπλεγμα, ὅπερ εὐεπίγνωστον καὶ εὐκατόρθωτον. Κατὰ μέθοδον ἐναντίαν, ὀφείλει τὸν λαὸν προλαβόντως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ σφαίρᾳ νὰ ἐρωτήσῃ καὶ συμβουλευθῇ, — δυσχερέστατον ἐπιχείρημα — καὶ δι᾽ αὐτοῦ κατόπιν νὰ μεθερμηνεύσῃ φιλοσόφως τὰ κύρια ἀτομικὰ φαινόμενα· ὁ γὰρ λαὸς εἶναι αἴτιος καὶ δημιουργὸς, ἡ δὲ ἀτομικότης ἀπόρροια. Ὀφείλει νὰ σκολιοδρομήσῃ εἰς

ἀπεράντους ἀπροσωπικότητος λαβυρίνθους· νὰ κατέλθῃ εἰς σκοτεινὰς ὑπονόμους, νὰ ψαύσῃ καὶ μεταψαύσῃ δοκιμαστικῶς τὸ ἀθέατον σῶμα, μεχρισοῦ εὕρῃ τὴν ἕδραν τῆς ζωῆς. Ἄλλως, πᾶσα σπουδὴ ἀποβαίνει ματαία. — Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Μοναρχία, ἱστορικὴ ἀτομικότης οὖσα, ἡ Μοναρχία μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτης καὶ θειασωτῶν, ὅσον καὶ ἂν ἦναι περίλαμπρος, ἔσω δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐθνικὴ παρ' ὅ,τι ὑπῆρξεν ἡ τοῦ μεσαιῶνος, ἐὰν μεμονωμένως μελετηθῇ δὲν δύναται νὰ παρέξῃ διόλου τὸ πνεῦμα τοῦ πολυόχλου Ἑλληνισμοῦ, ἢ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀλάνθαστος στάθμη τῆς φύσει δημοτικῆς ἐθνικότητος.

Εἶναι δὲ καύχημα, διότι, ὡς ἔφημεν καὶ ἀλλαχοῦ, τοῦτο τῆς ἀτομικότητος τὸ ὑπεξούσιον τυγχάνει ὂν τῆς Ἑλλάδος, ἐν πᾶσι τοῖς ἀριστείοις, τὸ ἔξοχον καὶ μοναδικὸν μυστήριον. Ὁ Ἕλλην γεννᾶται διὰ τὸν Ἕλληνα, καὶ πάντα τῆς Ἑλλάδος τὰ τέκνα γεννῶνται διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἄλυσος ἀδιάῤῥηκτος καὶ αἰωνίως ὁλομελὴς, ἧς οἱ μὲν κρίκοι ἴσοι καὶ ὅμοιοι πάμπαν ἐχαλκεύθησαν, τῶν δὲ ἄκρων αὐτῆς, τὸ μὲν ἅπτεται γῆς, τὸ δὲ μετεωρίζεται εἰς ὕψη μεσουράνια. Ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, οἵα ἐκ τοῦ μεσαιῶνος ἀνακύπτει, δὲν ὑπάρχει εἰμὴ καθ' ἕνα μόνον τρόπον, καθὸ ΕΘΝΟΣ· τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑφίστανται καὶ αἱ συνιδιότητες αὐτῆς, καὶ πάνθ' ὅσα συνιστῶσιν αὐτὴν, ἀπὸ θρησκείας ἄχρι δεισιδαιμονίας, ἀπὸ παιδείας ἄχρι ἀμαθείας, ἀπὸ ὁμονοίας ἄχρι διχοστατήσεως. Ὅλα τὰ χαρακτηρίσματά της συντείνουσι πρὸς τὸ αὐτὸ ἐθνικὸν κέντρον, καὶ ἐν αὐτῷ δυσεξηγήτως τὰ ἐναντία συνεργάζονται. Ἀγαθά τε καὶ πονηρὰ, σκοτεινά τε καὶ ἔνδοξα, αἰνετά τε καὶ ἐπιλήψιμα, πάντα συῤῥέουσι συγκαθαριζόμενα καὶ ἀγνιζόμενα ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τοῦ ἐθνισμοῦ. — Ἀμφιβάλλεις; — Ῥίψον τὸ βλέμμα πρὸς τὸ αὐτόφθεγκτον παρελθόν! Πλεῖστα τῶν κακῶν ὅσα δύνανται οὐ μόνον νὰ βλάψωσιν, ἀλλ' ἴσως καὶ νὰ φονεύσωσι λαόν τινα, ταῦτα ἐζωοποίησαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡμεῖς δὲν εὐθυδρομοῦμεν μόνον, ἀλλ' ὡσαύτως ἐπιστάμεθα καὶ νὰ λοξοπορήσωμεν. Ἡμεῖς τὰ πελάγη τῆς ἱστορίας διαπλέομεν κατὰ παράδοξον τρόπον. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ὑπάρχει περίφωτος καὶ λαμ-

προτάτη, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ ἀτομικότης — πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν; — δὲν εἶναι τὸ τελειότερον τῆς Θεότητος πλάσμα.

Ἐξαιρετικῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, καὶ ἰδικῶν κατὰ τὰ περισσότερα, ἐξαιρετικῶς ὡσεπιτοπλεῖστον ἐκφράζει καὶ ἡ γλῶσσα ταύτας τὰς ἐκτάκτους λοξοπορίας. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ λεκτικὸν τῆς φυλῆς ὑπέκυψεν εἰς ἀναλόγους τροπολογήσεις. Καὶ, παραδείγματος χάριν· αἱ σαφῶς ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν ἑτέρων λαῶν ἐκφραζόμεναι ἰδιότητες ψυχικαὶ τῆς ἀτομικότητος, αὗται ἐν τῇ Ἑλλάδι φωνῇ κοινῶς λαμβάνουσιν ἔννοιαν καθολικὴν, εὐρυχωροτάτην, πολυσύμβολον, καὶ ἐφαρμόσιμον ἐπὶ ἀντικειμένων ἀντιθέτων. Ἔχομεν ὀνόματα καὶ ῥήματα πλεῖστα, ἐμπεριέχοντα συγχρόνως ἕκαστον δύο σημασίας ἐναντίας· καθὼς ὑπάρχουσιν ἐπιῤῥήματα τῶν ὁποίων καθὲν, ἄλλοτε μὲν δηλοῖ τὸ *ναὶ*, ἄλλοτε δὲ τὸ *ὄχι*, νῦν μὲν σημαίνει *πολὺ*, νῦν δὲ *ὀλίγον*, καὶ σήμερον τὸ *ἐμπρὸς*, αὔριον δὲ τὸ *ὀπίσω*, καὶ τοῦτο μὲν *προσθέτει* νῦν, εἶτα δ' *ἀφαιρεῖ*. — Τί δὲ εἰπεῖν περὶ τῆς ἀπεριορίστου καὶ ἀνεξαντλήτου τῶν προθέσεων πολυποικιλίας; τί περὶ τοῦ καθολικευτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν; αἱ προθέσεις, εἰ θέμις εἰπεῖν, εἶναι τὰ πτίλα, δι' ὧν ὁ ἐλαφρὸς, ὁ αἰθέριος Ἑλληνισμὸς διαπτεροῦται εἰς ἀκαταμέτρητα διαστήματα. — Ὡσαύτως αἱ ῥίζαι πολλάκις ἐγκρύπτουσιν ἔννοιάν τινα φιλόσοφον, χειραγωγοῦσαν τὸν ἐτυμολόγον ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς ἐθνικῆς φύσεως. Ἡ *ἀρετὴ*, λ. χ. στήριγμα θρησκείας τε καὶ ἠθικῆς, εἰς τὰς ἑτέρας διαλέκτους, ὑπὸ λεκτικὴν ἔποψιν ὁμολογεῖ Θεῖαν τινὰ καταγωγήν· τὸ Ῥωμαϊκὸν *virtus* ἐκφράζει *ῥώμην*, *δύναμιν*, *ἰσχύν*· ἡ δὲ ῥώμη ἄνωθεν καταβαίνουσα ἀνωτέρα ἐστὶ τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας. Ἐκ πάντων ὅμως τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης μόνοι οἱ Ἕλληνες, γνώσαντες ἀληθῶς αὐτὴν, ἐσφετερίσθησαν τὴν δημιουργίαν της. Ἐν τῇ Ἑλληνίδι ἀναφέρεται μᾶλλον πρὸς τὸ *ἐθικὸν*, ἢ πρὸς τὸ *θεῖον* δίκαιον ἡ *ἀρετὴ*, διότι παράγεται ἀπὸ τοῦ *ἀρέσκω*, πρᾶξις ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βρύουσα ἐκ τῆς ἐνστίκτου κοινωνικότητος. Ὅταν ὁ Ἕλλην *ἀρέσκῃ* τοῖς ὁμογενοῖς, ἀρκεῖ· συμμορφούμενος μετὰ τῆς πατρίδος του, εἶναι καὶ *ἐνάρετος*· ἄλλως, ἔστω γε

πασῶν τῶν λοιπῶν ἠθικῶν χαρίτων ἐγκρατὴς, *ἐνάρετος* δὲν ἐλογίσθη, καὶ δὲν λογίζεται, διότι ἡ πατρὶς ὑπὲρ πάντα προτιμητέα. Τοῦτο δὲ προσεπιβεβαιοῖ καὶ ἡ βαρύφθογγος ἐκείνη τῆς ἀρχαιότητος σάλπιγξ ἡ διδάσκουσα ὅτι, «εἰ βούλει ἐπ' ΑΡΕΤΗ θαυμάζεσθαι, τὴν ΕΛΛΑΔΑ πειρατέον εὖ ποιεῖν». Ἀλλὰ ὁ Ἕλλην ἀρέσκων τῇ Ἑλλάδι αὐτοῦ, ἀρέσκει καὶ τῷ Θεῷ. Ἐντεῦθεν ὁ σχηματισμὸς τῆς *θεαρεσκείας*, ὅθεν ἡ *θρησκεία*, σχηματισμὸς ἐνδεικνύων τὴν ὁμογενῆ καὶ ταὐτόχρονον ὕπαρξιν τῆς *ἐθναρεσκείας* καὶ *θεαρεσκείας* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δημιουργείᾳ, δηλονότι τὴν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παλαιοτάτην συμμαχίαν καὶ ἀπόρρητον συμπολίτευσιν.

Ἐνίοτε δὲ λέξεις, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ σημαίνουσαι ἐλαττώματα, παρ' ἡμῖν εἰσὶν ἔντιμοι προσηγορίαι. Διατί ὁ Κλέπτης (voleur) πάντοτε καὶ πανταχοῦ κολάζεται, ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι πολλάκις ἐτιμήθη ὡς πρόσωπον ἱστορικὸν καὶ ἐθνικόν; *Πειρατὴς*, *(pirate)* καθ' ὁμηρικὴν ἔννοιαν, σημαίνει *ἀγωνιστὴς*, καθὼς *αὐθέντης (maître)* ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς ἐλευθερίας ἐνίοτε δηλοῖ *παράνομος*, *φονεὺς*, *λῃστής*.

Οἱ φθόγγοι λοιπὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἔχουσι πολλάκις ἱστορικήν τινα καὶ πολιτικὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ζητήσωμεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ γένους ζωήν.

Οὕτως ἡ λέξις *στάσις*, καὶ ἡ σημασία αὐτῆς, τόσον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, καθὼς καὶ ἐν τῇ μέσῳ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ, κατέχουσιν ἀξίαν τινὰ ἱστοριονομικὴν, τὴν ὁποίαν ῥαδίως ἐνετύχαμεν ἀλλαχοῦ. Ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐν πάσῃ στάσει ἐγκρύπτεται ἓν ἐλευθερίας κίνημα, καθὼς μετὰ τὴν στάσιν ἕπεται συνήθως μία μεταβολή. Ὅσοι λοιπὸν ἰδίως περὶ τὰ μεσαιωνικὰ καταγίνονται, ὀφείλουσι νὰ ἐπιζήσωσιν ἰδίως τὴν προσοχὴν ἐπὶ πάντα κοινωνικὸν σπαραγμὸν, εἴπερ καὶ μικρὸν, νὰ ἐρευνήσωσι δὲ καλῶς τὰς συνεπείας ἑκάστου σφαδαγμοῦ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Ἐκεῖ καλυμμένον ἐμφωλεύει γεγονός τι σπουδαῖον, ὅπερ ἀνάγκη νὰ ἐξαγάγωμεν εἰς τὸ φῶς. Καὶ ἂς μὴ δειλιάσωμεν διὰ τὰ προσκόμματα· ἡ ἀνακάλυψις θέλει μετὰ καιρὸν βραβεύσει τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας.

Αἱ κατὰ τῶν ἀρχόντων στάσεις πληθύνονται ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως· δεικνύονται μάλιστα θορυβοδέστεραι ἢ πρότερον. Ἐνίοτε μὲν ἡ μοναρχία ὑποχωρεῖ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν δήμων καὶ καθυποτάσσεται τῷ Πατριαρχείῳ, ἐνίοτε δὲ πεισματωδῶς ἀντιπαλαίει καὶ ἀνεγείρεται εἰς ἐξουσίαν. Ἡ Ἐκκλησία, καὶ μετὰ ταύτης τὸ γένος ὁμοῦ ἀπαιτοῦσιν ὁριστικὸν ἐκ τῆς Δύσεως χωρισμὸν, καὶ ἰδίαν ἐθνικὴν ὕπαρξιν καὶ πολιτείαν· νέα δὲ γένη βαρβάρων ἐμφανίζονται. — Ταῦτα καὶ ἕτερα περιπλέον ἀξιαφήγητα φαινόμενα, ὑπὸ συνεχῶν περισπασμῶν καὶ δαψιλοῦς αἱματοχυσίας συνοδευόμενα, (διότι χωρὶς αἵματος καὶ περισπασμῶν οὐδεμία βελτιοῦται κοινωνία), καθιστῶσι ταύτην τὴν περίοδον λίαν σημαντικὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Λαοῦ.

Ἤδη, ἀπὸ τὰ τέλη τῆς Ε΄. ἑκατονταετηρίδος, ἡ φατρία τῶν Πρασίνων εἴς τε τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσαν, ἀπαλλασσομένη τῶν ἑαυτῆς σπαργάνων, ἐνισχύεται, ἀνδροῦται, καὶ, ἀγωνιζομένη ὑπὲρ προνομίων καὶ δικαιωμάτων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁσημέραι προβιβάζεται εἰς κράτος καὶ ἐπιρροήν. Αἱ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κλίσεις φαίνονται νῦν τοσοῦτον ἐναργεῖς, ὥστε δύναταί τις εὐκόλως νὰ καταλάβῃ ὅτι, ἂν καὶ ἡ λέξις ἴσως τῆς δημοκρατίας ὑπάρχῃ πρὸς αὐτὴν ἄγνωστος, πλὴν τὸ πολίτευμά της ὁρμεμφύτως πως προάγεται ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον, τοὐλάχιστον καθόσον ἐπιδέχονται οἱ χρόνοι καὶ ἡ γενικὴ τῶν τότε πνευμάτων κατάστασις. Ἤδη πέμπονται στρατοὶ κατ' αὐτῆς, οὐχὶ πλέον στρατιωτῶν λόχοι· δεῖγμα τῆς αὐξήσεώς της· οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι *Πραίτορες* καὶ *Ἐξκουβίτορες* πολλάκις ἀποτυγχάνουσι καὶ νικῶνται. — Ἄλλοτε ὁ βασιλεὺς, αὐτοπροσώπως παρουσιαζόμενος ἐνώπιον τῶν δήμων, ἀπολογεῖται περὶ τῶν πράξεών του, ἢ περὶ τῶν καταχρήσεων καὶ παρανομιῶν τῆς ὑπαλληλίας του, ἢ ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τοῦ φρονήματός του· οἱ δὲ Πράσινοι περιυβρίζουσιν αὐτὸν, ἢ καὶ τὸν λιθοβολοῦσιν· ἐλευθεροτυπία τοῦ αἰῶνος. Εἰς τὸν ἄδοξον τοῦτον καὶ σκοτεινὸν ὑπὲρ δικαιωμάτων ἀγῶνα φιλοπρωτεύουσι κυρίως οἱ δῆμοι Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας· καὶ ἴσως εἰς

τούτους ἡμεῖς ὀφείλομεν διὰ λόγων ὑψηλῶν καὶ ἀδιαγνώστων ἔτι τὴν ἀδιάῤῥηκτον συνέχειαν τῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων, δηλ. τὴν παράδοσιν τῆς κατὰ τῶν τυράννων ἀντιστάσεως. — Ἐν τούτοις παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἀλεξάνδρειαν, καὶ Ἀντιόχειαν ἐδρεύουσιν οἱ τρεῖς Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ σοβαροὶ δημοτικοὶ κλονισμοὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μεγαλοπόλεις λαμβάνουσι χώραν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἱπποδρομικῶν μερῶν· πολλάκις δὲ ταὐτοχρόνως ἐκρηγνύονται, ὡς διά τινος μυστικῆς συνεννοήσεως ἀπανταχοῦ συνεμφανιζόμενοι. Ἑκάστη δὲ στάσις συνοδεύεται συνήθως μὲ τὴν καταδίωξιν ἑνὸς Πατριάρχου. — Τίς ὁ διακινῶν αὐτὰς τὰς ταραχάς; Τὸ συμπέρασμα φυσικῶς ἀποῤῥέον, δὲν χρήζει σχολίων.

ΝΑ'.

Τὸ ζήτημα τῆς Δουλείας.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ Ἐκκλησία ἐνεδυναμώθη, διότι ὅσῳ πλέον ἡ κακοδοξία παρεισέφρεεν ἐν τῇ αὐλῇ, τοσούτῳ μᾶλλον ἐτρέπετο πρὸς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἡ Ἐκκλησία, καὶ διὰ τούτου τὴν μοναρχίαν διηπείλει· ὥστε μετ' ὀλίγον ἐν μὲν τοῖς ἀνακτόροις ἐκέρδησεν ἠθικὴν ἐπιῤῥοήν, παρὰ δὲ τῷ λαῷ, ὑπόληψιν καὶ ἰσχὺν ἀπεριόριστον. Τὰ μοναστήρια, καθάπερ τάγματα στρατιωτικὰ ὑποτεταγμένα εἰς τὴν ἐξουσίαν της, καὶ καθόλου τῆς μοναρχίας ἀνεξάρτητα, ἐσκέπασαν σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν ὅλην τῆς ἐπικρατείας, ἐνῷ τὸ ἐγκόσμιον ἱερατεῖον, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πνευματικῇ δυνάμει κραταιούμενον, ὑπενήργει δραστηρίως εἰς τὰς πόλεις. Οὕτως, εἰς μὲν τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς ἐξοχὰς ἐστρατεύοντο τὰ καλογηρικὰ τάγματα· εἰς δὲ τὰς ἕδρας τῶν θεμάτων οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἱερεῖς· ὥςε τρόπον τινα ἡ βασιλεία ἀνεπαισθήτως εὑρέθη ἐν καταστάσει πολιορκείας.

Πρὸ πάντων ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, τὰ πράγματα τῆς μοναρχίας ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνουσιν ὄψιν σοβαρὰν, δραματικήν. Ἐξωτερικῶς μὲν ἀπειλοῦσι τὴν ἐπικράτειαν στίφη βαρβάρων, οἱ Ἀβάροι, οἱ Πέρ-

σαι, οἱ Γότθοι, οἱ Οὖννοι, οἱ Βούλγαροι, προμηνύοντες τὴν αὐτὴν τύχην εἰς τοὺς Γραικοὺς, ἣν ὑπέστησαν ἐσχάτως οἱ πολῖται τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ Ὀδοάκρου. Ἐσωτερικῶς δὲ, οἱ δῆμοι τῶν κυριωτέρων πόλεων ταραχωδῶς ἀναζατοῦσιν, αἰτούμενοι τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τῆς δουλείας, ἢ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν λέξιν τῆς ἐποχῆς, τὴν κατάργησιν τοῦ Κοπιδέρμου. — Ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία, κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν διάγει εἰς μέγαν ὀργασμόν. Τὴν δὲ τόλμην τῶν δήμων, ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις ἰσχυροποιοῦσι δύο τινά· τὸ θέαμα τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἄρτι πεσούσης εἰς χεῖρας βαρβαρικὰς, καὶ ἡ περισσεύσασα βαθμηδὸν δύναμις ἐν Βυζαντίῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Τί δὲ τοῦτο τὸ Κοπίδερμον περὶ οὗ τοσοῦτος γίνεται σάλος καὶ θόρυβος ἐν τῷ τέλει τῆς Ἑ. ἑκατονταετηρίδος; οὐδὲ τὴν ἐτυμολογίαν γινώσκομεν τῆς λέξεως, οὐδὲ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν αὐτῆς. Παρεκτὸς ἑνὸς μόνου Βυζαντινοῦ, οὐδεὶς τῶν λοιπῶν χρονογράφων φροντίζει νὰ κάμῃ περὶ τούτου μνείαν. Πλὴν ἡ κατάργησις τοῦ Κοπιδέρμου, δηλ. τῆς δουλείας, ζήτημα ἐπασχολοῦν τότε πάντα τὰ πνεύματα, κατετρόμαζε τοὺς δεσπότας, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἀνθρωπεμπόρους, καὶ ἐνέπνεεν ἀγαθὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες δοῦλοι πρότερον, κατὰ μέγα μέρος, καὶ διὰ τῆς ἱερατικῆς ἐσθῆτος ἐλευθερωθέντες τῆς δουλείας, ἐμίσουν ἐγκαρδίως τὸν δουλικὸν ὀργανισμὸν, καὶ δῆθεν δυσμενῶς διέκειντο πρὸς τὴν τάξιν τῶν κυρίων. Βλέπομεν Πατριάρχας, Ἐπισκόπους, Ἱερεῖς ἐλευθεροῦντας διὰ ῥητῆς διατάξεως ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτῶν πάντας τοὺς οἰκέτας καὶ δούλους, ὁσάκις διὰ λόγους πολιτικοὺς δὲν εἶχον ἐπιτύχει νὰ ἀπελευθερώσωσιν αὐτοὺς πρότερον. — Ἡ τῶν δούλων ἀπελευθέρωσις ἦτον ἀντικείμενον ὁμιλίας ἑκάστης ἡμέρας· ἦτο συρμὸς, ἦτον ἐνθουσιώδης μανία διαχεομένη πανταχοῦ, καὶ εἰς πλείστας διαδιδομένη τάξεις τῆς κοινωνίας. — Φανερὸν ὅτι τὸ δραστήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ φάρμακον ἤρχιζεν ἤδη πρώτιμως ἐν Ἑλλάδι νὰ ἐνεργῇ.

Ὀλίγον λοιπὸν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ῥώμης, ἢ καί τινας

χρόνους πρότερον ἴσως, ἀλλὰ περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία παρίσταται διῃρημένη εἰς δύο κόμματα, ὧν τὸ μὲν ἐπιμόνως ἀπαιτεῖ τὴν τοῦ Κοπιδέρμου καταργησιν, τὸ δὲ μένει πιστὸν πρὸς τοὺς αὐθέντας καὶ τὴν ἀρχοντίαν· ὡς ὑπὸ τούτων διακινούμενον καὶ μισθοδοτούμενον, ἤθελεν αὐτὸ τὴν ἀκραιφνῆ διατήρησιν τῶν καθεστώτων.

Σύγκρουσις ἔμελλε βεβαίως νὰ λάβῃ χώραν, καὶ πρόφασίς τις τὴν ἐπροξένησε. — Δύο τοῦ Ἀναστασίου διαδοχικαὶ προσβολαὶ, ἡ μὲν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ κατὰ τοῦ λαοῦ, παροξύνουσι τὰ δημοτικὰ στοιχεῖα καὶ διεγείρουσι τὴν μάχην.

Ὁ Ἀναστάσιος ἦν Εὐτυχιανὸς, ἤγουν ἀνῆκεν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς, τοῦ δοξάζοντος μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων. Λοιπὸν αἱρετικὸς ὤν, ἐβουλήθη νὰ μεταβάλῃ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ὡς ἐδίδασκε Πέτρος ὁ Κναφεύς· ὅθεν πέμψας εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπιτρόπους του, διέταξεν αὐτοὺς νὰ διακοινώσωσιν ἐκπεπτωκότα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν εἰς πάντα νεωτερισμὸν ἀντιστεκόμενον Πατριάρχην Εὐφήμιον, καὶ νὰ κηρύξωσιν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν βλάσφημον μεταβολὴν, ψάλλοντες ἀντὶ τοῦ *ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.* — Οἱ μὲν ἀπεσταλμένοι ἐκτελοῦσιν ἀκριβῶς τὴν ἐπιταγὴν, ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐκπεπληγμένον ἐπὶ τοιαύτῃ ἀβούλῳ τόλμῃ, κατ' ἀρχὰς καταβοᾷ, ἔπειτα δὲ στασιάζει, καὶ διώκει τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον αἴτιον τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀκολούθως, ἐρεθιζομένων τῶν παθῶν, γυναῖκες, ἄνδρες, παιδία συνέρχονται ὑπὸ τὰ παλάτια, κραυγάζοντες εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ βασιλέως τὸ, *ἐλέησον ἡμᾶς.* — Μὴ ἐξετάζωμεν τὰς λέξεις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. Ἡ μάχη καὶ τὰ αἴτια ταύτης προϋπῆρχον εἰς ἄλλας σπουδαιοτέρας ἀφορμὰς μεταξὺ μοναρχίας καὶ Ἐκκλησίας· αἱ λέξεις ἐχρημάτισαν ἀφορμή. — Ἐν τούτοις ἡ πόλις ἅπασα ἐγείρεται εἰς τὰ ὅπλα. Πάνδημος καὶ ταραχώδης ἀναφαίνεται στασιασμὸς, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς αὐθαιρέτου γενομένης μεταλλαγῆς.

« Ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος προθυμηθεὶς προσθῆναι,
Τῆς δυσσεβείας τὸν ἰὸν ὕμνῳ τῷ τρισαγίῳ·
Καὶ πάντα πλῆθος κατιδὼν εὐθὺς ἀφηνιάσαν,
Καὶ λιθασμοῖς ἐκ τοῦ ναοῦ τὸν Ἔπαρχον ἐλάσαν·
Καὶ πυρπολῆσαν δυσσεβῶν οἰκίας μεγιστάνων,
Καὶ κατασφάζον τοὺς πολλοὺς ὑπασπιστὰς τῆς πλάνης,
Ἕκων ἀέκων ἔληξε τῆς ῥύμης, καὶ τῆς τόλμης . . . »

Σπανίως οἱ ἱστορικοὶ, ὡς ὁ Μανασῆς, ὡμολόγησαν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν ἐθνικὸν τῶν δήμων ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας δόγματος.

Ἀλλὰ, παρεκτὸς τῆς βλασφημίας, οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως δυσανασχέτουν ἔτι καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπλήστου φιλοχρηματίας του. Ἀνυπόφοροι δασμοὶ κατεβάρυνον τὸν λαὸν, καὶ ἀνωφελῶς ἐπλήρουν τὰ ταμεῖα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις, χωνεύσας, καὶ τὰ χαλκουργήματα τῆς πλατείας Κωνσταντινουπόλεως, ὅσα συναγαγὼν ὁ Κωνσταντῖνος ἀφ' ἑκάστης χώρας ἤνεγκεν εἰς κόσμησιν τῆς πρωτευούσης του, ἐχάραξε νομίσματα μὲ τὴν ὕλην των.

Οἱ Πράσινοι τῆς Ἀντιοχείας ἐξερράγησαν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ συνέπειαν τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἤγειρον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς κατοίκους πάσης τῆς ἐπαρχίας, λαβόντες μὲν ὡς σύνθημα τὸ *ἐλέησον ἡμᾶς*, κυρίως δὲ ποθοῦντες τὴν κατάργησιν τοῦ πολυθρυλλήτου Κοπιδέρμου, γενομένην ἤδη οἰωνὸς καὶ σκοπὸς πάσης δημοτικῆς ταραχῆς. Ὁ ἀποσταλεὶς ἐπὶ τούτου κόμης τῆς Ἀνατολῆς Καλλιώπιος δὲν εἶχε τὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ κἂν ἴσως τὴν διάθεσιν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πλήθους· διὸ οἱ Πράσινοι γενόμενοι κάτοχοι τῆς πόλεως, ἀναγκάζουσι τὸν διοικητὴν νὰ δραπετεύσῃ διὰ νυκτός. Ἀκολούθως ὅρμως, ἀποσταλέντος στρατοῦ, οἱ Πράσινοι νικῶνται καὶ εἰς αὐστηρὰς τιμωρίας ὑποβάλλονται, ἵνα μάθωσιν, ὥς τις ἱστορικὸς γράφει, νὰ μὴ ζητῶσι μωρῶς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, καὶ ἵνα *μὴ εἰσέρχωνται τοῖς ἄρχουσιν*. Καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων, εἶχεν ὁ Κόμης πληρεξουσιότητα κατὰ *πάσης ζώνης*, τοὐτέστιν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου, ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν μετὰ μεγίστης

ἀπανθρωπίας ἐξήσκησεν. Μετὰ τοιαύτης βίας ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, λέγει ὁ Μαλαλᾶς, τὸ *δημοκρατοῦν Πράσινον μέρος Ἀντιοχείας ἀπῆλθε κελεύσμασιν ἀρχόντων.*

Ὅμως τοιαύτη ἀνέλευσις μικρὸν διήρκεσεν· ἐπειδὴ, τελουμένων τῶν Ὀλυμπίων, κατὰ τὸ ἔθος, ἐν τῇ Δάφνῃ τῆς Ἀντιοχείας, οἱ δημοκρατοῦντες Πράσινοι πάλιν ἀνεγείρονται εἰς ταραχὴν ἐξαιτούμενοι τὴν παῦσιν τοῦ Κοπιδέρμου καὶ τὴν τῶν δασμῶν, πρυσέτι δὲ τὴν ἐξοστράκισιν τῶν Ἰουδαίων, ὧν πυρπολοῦσι τὴν συναγωγὴν πήγοντες ἐπὶ τῆς τέφρας αὐτῆς τὸν Σταυρόν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀναστάσιος, πέμπει κόμητα εἰς Ἀντιόχειαν τὸν Κομμερκιάριον Προκόπιον μετὰ τοῦ Νυκτεπάρχου Μηνᾶ τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες κατασχόντες τοὺς κομματάρχας τῶν Πρασίνων ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὑποκάτω τῆς ἁγίας Τραπέζης δολοφονοῦσιν Ἐλευθέριόν τινα, κορυφαῖον τοῦ μέρους, ἄνδρα γενναῖον, καὶ περιβόητον τότε ταραξίαν, παρὰ τοῦ λαοῦ λαβόντα τοιοῦτον εὔηχον ὄνομα εἰς ἀνάμνησιν τῶν προσπαθειῶν του ὑπὲρ δούλων ἐλευθερώσεως. Τούτου δὲ τὴν κεφαλὴν ἔπειτα περιφέρουσιν οἱ δορυφόροι τοῦ κόμητος περὶ τὴν πόλιν πρὸς τρόμον τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ τέλος ῥίπτουσιν αὐτὴν περιυβριστικῶς εἰς τὸν Ὀρόντην ποταμόν. Ἀλλ' οἱ Πράσινοι, — ἀναφέρομεν αὐτολεξεὶ τὸν διηγητὴν — λαβόντες εἰς κραβαταρέαν τὸ λείψανον αὐτοῦ, εἰσήγαγον εἰς τὴν πόλιν βαστάζοντες αὐτό». Μεγάλη Πρασίνων, δούλων τε καὶ ἀνελευθέρων ἀκολουθία ἐτίμησε τὴν ταπεινὴν κηδείαν τοῦ μάρτυρος, ψάλλουσα χαμηλῇ τῇ φωνῇ τὸν τρισάγιον ὕμνον, καὶ διακόπτουσα ἐνίοτε τὴν ψαλμῳδίαν μὲ λοιδορίας κατὰ τοῦ βασιλέως, καὶ φρικώδεις ἀρὰς κατὰ τῶν ἀρχόντων, τυράννων, καὶ αὐθεντῶν. Ὡς τόσον, ὁ Κόμης παραλαβὼν τοὺς Βενέτους, καὶ τοῦ Νυκτεπάρχου τὴν βοήθειαν, ἔρχεται εἰς συναπάντησιν. Σύγκρουσις δυνατὴ συμβαίνει κατέναντι τῆς βασιλικῆς τοῦ Ῥουφίνου, καθ' ἣν οἱ Πράσινοι νικῶσι τοὺς αὐτοκρατορικούς. Κυριεύσαντες ταύτην τὴν βασιλικὴν καὶ τὴν ἑτέραν τοῦ Ζηνοδότου, οἱ ἐπαναστάται βάλλουσι πῦρ καὶ καίουσιν αὐτὰς, ὡσαύτως δὲ τὰ

δύο τετράπυλα, καὶ τὸ Πραιτώριον τοῦ Κόμητος καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα πλουσίων, ἅπερ ὅλα διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν φλογῶν.

Οἱ Πράσινοι, μαινόμενοι κατὰ τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων, ἐπιβάλλουσι τὸ ἀντίποινον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἰλαδὸν περιφερόμενοι εἰς ἀγροὺς καὶ πόλεις καὶ κώμας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις αὐτῶν, ζητοῦσιν ἢ τὴν κατάπαυσιν τῆς δουλείας καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν δεσποτῶν, ἢ πῦρ καὶ σίδηρον κατὰ παντὸς δυνάστου. Ὁ Κόμης φεύγει εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν Καμβύσου· «πλὴν πιάσαντες ἀπὸ τοῦ Πρασίνου μέρους τὸν φονέα τοῦ Ἐλευθερίου, τὸν Νυκτέπαρχον Μηνᾶ, καὶ ἀνακύραντες αὐτὸν ἐξέβαλον τὰ συκότια αὐτοῦ· καὶ μετὰ τὸ σύραι τὸ λείψανον αὐτοῦ, ἐκρέμασαν αὐτὸ ἐν τῷ ἑστῶτι χαλκῷ ἀνδριάντι, τῷ λεγομένῳ Κολονησίῳ, εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀντιφόρου. Καὶ μεταγαγόντες τὸ λείψανον, σύραντες ἔξω τῆς πόλεως, ἔκαψαν φρυγάνοις.»

Αἱ συνεχεῖς αὗται στάσεις ἐδίδαξαν τὸν Αὐτοκράτορα νὰ μὴ συμμερισθῇ πλέον οὐδὲν πολίτευμα δημοτικὸν ἐκ τῶν ἰσχυρῶν· ὅθεν, παραιτούμενος τῆς πατρωνίας τῶν Βενέτων, ἀσπάζεται πανδήμως τὸ Ῥούσσιον χρῶμα, ὅπερ ἐχρημάτιζε πολιτικῶς ἀσήμαντον. Ἴσως δὲ κατηναγκάσθη νὰ λάβῃ τοιοῦτο μέτρον, καὶ διὰ τὴν ἐνδεχομένην τῶν δύο ἀντιφερομένων μερῶν συμμάχησιν κατὰ τῆς μοναρχικῆς ἀξίας· εἰκασία, τὴν ὁποίαν ἰσχυροποιοῦσι τὰ μετέπειτα διατρέξαντα ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. — Πλὴν τὸ παράκαιρον καὶ ἀσύνετον τῆς πολιτεύσεως ὑπεκίνησε νέας καὶ χείρονας ταραχάς. Ἀναγινώσκομεν, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει, στασιάσαντες οἱ δῆμοι τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας, ἐφόνευσαν τὸν Αὐγουστάλιον, Θεοδόσιον ὀνόματι· διὸ πάλιν ὁ βασιλεὺς τιμωρεῖ τοὺς Ἀλεξανδρεῖς Πρασίνους, καθὸ *τυραννίσαντας, ὡς ἔθος, τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν.*

Ἡ δὲ πεισματωδεστέρα σύγκρουσις ἐκ τῶν ὅσαι ἐφάνησαν ἄχρι τοῦδε, καὶ συγχρόνως ἡμᾶλλον περισπούδαστος, ἔλαβε χώραν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἐν αὐτῇ τῇ φωλεᾷ τῆς ἀρχοντίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ. Ὤφειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ διαπτυχθῇ μία τῶν πράξεων τοῦ δράματος ἐκείνου τῆς ἀνθρωπίνης ἐξαγοράσεως,

ἐν τῇ παραστάσει τοῦ ὁποίου, ἡ Ἑλληνικὴ γενεὰ φαινεται κατ' ἰδίαν, εἴτε θρησκευτικῶς, εἴτε πολιτικῶς, προωρισμένη. Ἐνῷ σκότος ἐκάλυπτε τὴν γῆν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ ἀλλοῦ ὤφειλεν ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, εἰμὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, ὅπου καθιεροῦτο ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου διὰ δόγματος θρησκευτικοῦ, ποῦ ἀλλοῦ ὤφειλε νὰ ψελλίσῃ τὰς πρώτας συλλαβάς; Ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀγορὰν ἓν μόνον βῆμα.

ΝΒ'.

Κατάργησις τοῦ Κοπιδέρμου.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὰ δευτερεύοντα πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, *διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ῥώμην*, ἔριδες ἀδιάκοποι καὶ διχοστασίαι ἀνεφύησαν ἔν τε Δύσει καὶ Ἀνατολῇ, μάλιστα μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον, ἔνθα καθιερώθη ἡ οἰκουμενικότης τῆς Ὀρθοδοξίας, ἔριδες διαταράξασαι τὴν πολιτικὴν, καὶ περιπλέξασαι τῶν δύο μερῶν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς διχονοίας κυκεῶνα. Οἱ μὲν Δυτικοὶ ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀκάκιον, τὸν φιλογενέστατον ἐκεῖνον, τὸν πατριαρχεύσαντα ἐπὶ Λέοντος τοῦ Θρακὸς, τὰς αἰτίας τῆς διχονοίας· διόπερ ἀπήτουν ἐπιτακτικῶς ὥστε νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῶν διπτύχων. Οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ, αἰτιώμενοι τοὺς Δυτικοὺς ἐπὶ πλεονεξίᾳ, ἀπεποιοῦντο νὰ δώσωσιν αὐτοῖς οἱανδήποτε ἱκανοποίησιν, δικαιολογούμενοι, ὅτι, τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ὄντος ἕνεκα πνεύματος καὶ βασιλικῆς καθέδρας ἀληθῶς Οἰκουμενικοῦ, ὀρθῶς ἐποίησεν ὁ Ἀκάκιος ἐπονομάσας αὐτὸν τοιουτοτρόπως.

— Ἀλλὰ καὶ αὕτη ὑπῆρξε μία τῶν τῆς διαχωρίσεως προφάσεων, οὐχὶ δὲ βεβαίως καὶ μία τῶν αἰτιῶν. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὰ αἴτια μὲ τὰ ἀποτελέσματα. Ἴσως, διὰ νὰ εὕρωμεν τὰς ἀληθινὰς αἰτίας τοῦ μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς σχίσματος, ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξωμεν καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν ἀντικειμένων ἐθνικοτήτων.

Βέβαιον ὅμως, ὅτι τὰ πράγματα κακῶς ἀμφοτέροθεν διέκειντο, πρὸ πάντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἕνεκα τῆς τοῦ Βασιλέως

ἀσυνέτου καὶ κακοδόξου διαγωγῆς. Ὁ Ἀναστάσιος πρὶν ἢ λάβῃ τὸ στέμμα, κατὰ τὸ σύνηθες, εἶχε δώσει γραπτὴν ὁμολογίαν τῆς Ὀρθοδοξίας του πρὸς τὸν Εὐφήμιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας· μεταλλάξας δ' ἔπειτα φρόνημα, καὶ θέλων ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς ὑποσχέσεως, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐγγράφου, ὅστις, μὴ ὑπενδώσας εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, ἐπέμφθη εἰς ἐξορίαν, καὶ ἐγκατέλιπε τὴν Ποιμαντικὴν ῥάβδον εἰς τὸν Μακεδόνιον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Μακεδόνιος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Εὐφημίου, τὴν ἀπόδοσιν ἀρνούμενος, ὑφίσταται τὴν αὐτὴν τύχην. Ἡ δίωξις αὐτοῦ δυσαρεστεῖ σφόδρα τὸν λαὸν, ὅστις, παρωργισμένος ἔτι ὑπὸ τῶν προηγουμένων βασιλικῶν καταδιώξεων, ἀνέμενεν εὐκαιρίαν ἵνα διαδηλώσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του. Ταύτην δὲ τὴν εὐκαιρίαν χορηγεῖ ἡ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἀναγόρευσις τοῦ αἱρετικοῦ Τιμοθέου· περίστασις ἁρμοδία, καθότι τῆς βασιλίδος ὁ λαὸς ἡτοιμάζετο νὰ ἀναλάβῃ τρανώτερον τὰς περὶ Κοπιδέρμου ἀξιώσεις του.

Τότε τρομερὰ καὶ γενικὴ ἐπανάστασις αἰφνιδίως ἐκρηγνύεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, διαδιδομένη ἀστραπηδὸν καὶ εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας, ὑποκεκρυμμένος μὲν κατ' ἀρχὰς, ἀναφανδὸν δὲ μετέπειτα, τίθεται Βιταλιανός τις στρατηγός. Οὐδεμία πλέον διάκρισις φρονήματος, ἢ χρώματος. Μία ψυχὴ, ἓν θέλημα, μία εὐχὴ διευθύνουσι τὸ κίνημα. Πάντες οἱ δῆμοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ μετὰ τῶν Ἡγουμένων, τῶν Μοναχῶν, καὶ μεθ' Ἱερέων καθ' ὁδὸν στρατολογουμένων ἐγείρονται ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, περικυκλοῦντες ἀπειλητικῶς τὰ βασιλικὰ παλάτια, περιτρέχοντες ἔνοπλοι τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς ἐπάλξεις, καὶ κραυγάζοντες ὁμοφώνως, κατὰ τὸν Νικηφόρον, «Χριστιανοὶ, ἄρτι καὶ ἄρτι καιρὸς ἦλθε διὰ μαρτύριον!» Καὶ ἄλλοι μὲν ἐζήτουν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πατριάρχου, ἄλλοι τοῦ Πάπα τὸν ἀφορισμὸν, ἄλλοι δὲ τὴν παῦσιν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, καὶ οἱ περισσότεροι τὴν ἄμεσον κατάργησιν τῆς δουλείας. «Βασιλεῦ, ἐβόων οἱ δῆμοι μετὰ τῶν στρατευομένων Ἱερέων οἰστρηλατούμενοι, προτιμῶμεν ν' ἀποθάνωμεν ἀντὶ νὰ ζήσωμεν ἔτι ἐν τῇ

δουλικῇ τύχῃ· μήπως δὲν εἴμεθα καὶ ἡμεῖς Χριστιανοὶ ὡς εἶσαι καὶ Σύ; ἆρά γε δὲν συνομολογοῦμεν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Πατέρα Θεὸν, καὶ δὲν πιστεύομεν εἰς μίαν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν; Σὺ δὲ τί εἶσαι πλὴν πατὴρ ἡμῶν, Θεοῦ ἐπίτροπος; Βασιλεῦ Τρισαύγουστε, ἐλθὲ εἰς τὰς φρένας σου! ἔκδος θεῖον τύπον καὶ ἐλευθέρωσον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· *εἰδὲ μὴ, ἄλλον Βασιλέα τῇ Ῥωμαΐᾳ*».

Ὁ δειλὸς Ἀναστάσιος ὑπὸ τῆς ταραχῆς καὶ καταβοῆς πεπτοημένος, ἐξέρχεται εἰς τὸν ἐξώστην· ἐλπίζει μετά τινων λέξεων θωπευτικῶν νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἐγερθεῖσαν κάτωθεν τρικυμίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐξώστου τί ἐφορᾷ; ἔντρομος ἐφορᾷ βραχίονας ἀναριθμήτους Ἱερέων καὶ Ἡγουμένων καὶ Καλογήρων, ἐκτεινομένας πρὸς αὐτὸν μετὰ Ἐσταυρωμένων, καὶ θείων Εἰκόνων. Τὸ μελανὸν Ἱερατικὸν ἔνδυμα τὸν κατεφόβιζε μέχρι σπασμοῦ. Τότε στρεφόμενος ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν πλησίον του, λέγει αὐτῷ «Τί ἔχω ποιῆσαι τῷ κυνὶ τούτῳ, ὅτι οὕτω ταράσσει μὲ καὶ τὴν πολιτείαν;» Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ «Μὴ ἀθυμήσῃς, Βασιλεῦ, φεύγει γὰρ καὶ ἀπέρχεται εἰ μόνον πέμψῃς κατ' αὐτοῦ τινας.»— Ἱστοριονομικὸν ἀπόφθεγμα, εἰκονίζον πιστῶς καὶ κατὰ φύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἱερατείου τὸν ἐν τῷ μεσαιῶνι ἐθνικώτατον προορισμόν!

Εἰς ταύτην κλίνων ὁ Βασιλεὺς τὴν συμβουλὴν, εὐθέως ὁπλίζει τὸν Ἔπαρχον τῆς Πόλεως πρὸς διασκόρπισιν τῶν ὄχλων· οὗτος δὲ κατ' ἀρχὰς εὐδοκιμῶν, καί τοι πανταχόθεν λιθοβολούμενος, συλλαμβάνει τινὰς τῶν στασιαρχῶν καὶ παραδίδει αὐτοὺς εἰς τὸ δεσμωτήριον. Μετ' ὀλίγον ὅμως οἱ Πράσινοι, μᾶλλον τῶν Βενέτων ἐξαγριούμενοι, καὶ ἀναπέμποντες κραυγὰς ἀπειλητικὰς, κατασφάζουσιν ὅσους ἄρχοντας ἐντύχωσι, καὶ ῥίπτουσι λίθον ἀναθεματισμοῦ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἐν ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ παρευρίσκετο εἰς τὸ ἱππικὸν, ἐλπίζων ἀκόμη διὰ τῆς παρουσίας του νὰ κατευνάσῃ τὴν στάσιν. Καὶ οὗτος μὲν ἀνιστάμενος ἐκφεύγει τὸ κροῦσμα τοῦ λίθου, καὶ παρά τινων σωματοφυλάκων συνοδευόμενος σώζεται, εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις Ἀνάκτορα· οἱ δὲ Πράσινοι *στερωθέντες*, βάλλουσι πῦρ εἰς τὴν λεγομένην Χαλκὴν τοῦ Ἱππικοῦ, καίουσι τὸν ἔμβολον μέχρι τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος,

καὶ ἐπεκτείνουσι τὴν πυρκαϊὰν ἕως τοῦ Ἐξαϊππίου καὶ τοῦ Κωνσταντιανοῦ Φόρου. Ἡ νίκη ἔρρεπεν ἤδη ἐκ μέρους τῶν δήμων. Οἱ Ἱερεῖς, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ τρομακτικὸν τάγμα τῶν Καλογήρων, κατηχοῦντες μετὰ φοβερᾶς εὐγλωττίας τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς στρατιώτας, ἀπέσπων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκ τῶν ταγμάτων τὰ δυνατώτερα στηρίγματα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὸ πῦρ πανταχόθεν προχωροῦν, κατέφλεγε μεγαλοπρεπεῖς Ἀρχόντων οἰκοδομὰς, καὶ διευθύνετο πρὸς τὴν βασιλικὴν κατοικίαν. — Μικρὸν ἔτι, καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἀναστασίου κατεκρημνίζετο. Τὸ Ἱερατεῖον δὲν ἔπαυε κραυγάζον πρὸς τὰ περισσεύοντα πλήθη «Χριστιανοὶ ἄρτι καὶ ἄρτι καιρὸς ἦλθε διὰ μαρτύριον!»

Καὶ τῳόντι· καιρὸς ἐπὶ τέλους εἶχεν ἔλθει διὰ συνθηκολόγησιν. — Ὁ βασιλεὺς ἐξαποστέλλει κήρυκας πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δήμων, ὑπόσχεται πάνδημον μετανόησιν, καὶ προσκαλεῖ τὸν λαὸν διὰ τὴν αὔριον ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ.

Τὴν ἐπιοῦσαν — ἡμέραν ὀπωσοῦν σπουδαίαν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς μεσαιωνικῆς ἐλευθερίας — ὁ Ἀναστάσιος παρουσιάζεται εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, ὄντος αὐτόπτου ἀναριθμήτου λαοῦ, ἐνδεδυμένος ἱμάτια πενιχρὰ ὡσεὶ πένης καὶ ῥακενδύτης, μὲ πρόσωπον κατηφὲς, μὲ ὀφθαλμοὺς δεδακρυσμένους. Ἐβασίλευεν ἄκρα σιγὴ ἐφ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἀκροατήριον. Ὁ αὐτοκράτωρ πίπτει γονυπετὴς, ἀφαιρεῖ ἰδιοχείρως τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ προσφέρων αὐτὸν πρὸς τὸν λαὸν ὡς ἴδιον ἐκείνου κτῆμα, ἐπικαλεῖται τεταπεινωμένος τὴν διόρισιν τοῦ διαδόχου του.

Εἶναι ἡ γενναιοφροσύνη ἰδία τῶν λαῶν ἀρετή. Οἱ δῆμοι, συγκινηθέντες ἐν τῇ θέᾳ τηλικαύτης βασιλικῆς ταπεινώσεως, κραυγάζουσι «πολλὰ τὰ ἔτη βασιλεῦ Ἀναστάσιε, Αὐτοκράτωρ λαοῦ, Δέσποτα ἐλευθέρων καὶ οὐχὶ ἀρχόντων!» Καὶ εἷς τῶν Πρασίνων προσερχόμενος, ἐπαναβάλλει τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀξίως ἀνταποκρίνεται πρὸς τοιαύτην γενναιοφροσύνην. Ἐκβάλλει ἰδιόγραφόν τι ψήφισμα, καὶ ἀναγινώσκει γεγονυῖα τῇ φωνῇ τὰ ἑφεξῆς. Εἶναι ὁ πρῶτος Μ. Χ. ἀρραβὼν τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερώσεως, ἣν ἡ Ἑλλὰς διὰ χειρὸς δυ-

νάστου ἐπιθέτει ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἱστορίας. Καὶ ὅμως αὕτη ἡ χρυσὴ εὐχὴ τοῦ *ἐλευθεροῦν τοὺς ἐν ζυγῷ δουλείας*, ἄγνωστος ἔμεινεν ἄχρι τοῦδε καὶ ἀσχολίαστος!

«Α. Ἡμῖν ἐστιν εὐχὴ τοὺς ἐν ζυγῷ δουλείας ἐλευθεροῦν· πῶς οὖν ἀνεξόμεθα τοὺς ἐν ἐλευθερίᾳ ὄντας ἄγεσθαι εἰς δουλικὴν τύχην; Καταργοῦμεν τοίνυν τὴν Κοπιδερμίαν· μήτε δὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα, μήτε τὸ πρᾶγμα γίνεσθαι».

«Β΄. Ἡμῖν ἐστιν εὐχὴ καταργεῖν πάντα τὰ χρέη τῶν πενήτων τῇ Αὐθεντίᾳ».

«Γ΄. Ὡσαύτως δὲ τὸν φόρον τοῦ Χρυσαργύρου, διὰ τὸ μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὰ εἴδη καὶ καταναλίσκεσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν στρατιωτῶν». — Τὸν τυραννικώτατον τοῦτον καὶ δουλοπρεπῆ δασμὸν ἰδοὺ πῶς ὁ Ζωναρᾶς περιγράφει. «Ἅπαντες καὶ προσαίται, καὶ πένητες, καὶ πᾶσα πόρνη, καὶ ξύμπαντες ἀπελεύθεροι, ἐν ἀγροῖς τε καὶ πόλεσι διατρίβοντες, εἰσφέρειν ἠναγκάζοντο τῷ δημοσίῳ τέλος ἐτήσιον. Καὶ ὑπὲρ ἵππων καὶ ἡμιόνων, καὶ βοῶν, ὄνων τε καὶ κυνῶν, ἐπράττετο φορολόγημα, ὑπὲρ ἑκάστου μὲν ἀνθρώπου νόμισμα ἀργυροῦν, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑπὲρ ἵππου ἡμιόνου τε καὶ βοός· ὑπὲρ ὄνου δὲ φόλεις ἕξ· ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὲρ κυνός. Καὶ ἦν ἐντεῦθεν συντριβὴ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὀδυρμὸς πανταχοῦ».

«Δ΄. Ἡμῖν ἐστιν εὐχὴ, πάντας ἐλευθέρους ὄντας, ἴσως καὶ ἀκατακρίτως προάγεσθαι τοῖς πολιτικοῖς καὶ στρατιωτικοῖς ἀξιώμασιν».

«Ε΄. Ἔπαρχον δὲ Κωνσταντινουπόλεως καὶ νέας Ῥώμης ὁρίζομεν εἶναι τὸν Πάτρωνα τοῦ Πρασίνου μέρους!»(1)

(1) Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς νομικῆς φιλολογίας ἡ διάταξις αὕτη εἰς κεφάλαια τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀναστασίου δὲν ἔχεται πολλῆς ἀκριβείας, καὶ μάλιστα οὐδεὶς τῶν νεωτέρων μεσαιωνογράφων, ἢ νομολόγων μνημονεύει τὸ πρῶτον καὶ οὐσιωδέστατον κεφάλαιον. Εἰλικρινείας χάριν ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι παρεκτὸς τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ὅπερ διετηρήσαμεν ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὸν Ἀντιοχηνὸν, τὰ καθέκαστα αὐτῆς συνεφάνισθημεν ἐν τοῖς διαφόροις ἱστορικοῖς τοῦ Βυζαντίου, οἷον παρὰ τῷ Θεοφάνῃ, τῷ Ζωναρᾷ, τῷ Γλυκεῖ, τῷ Αἰγειάτῃ, τῷ Εὐσταθίῳ Σύρῳ, τῷ Μαλαλᾷ, τῷ Κεδρηνῷ, τῷ Νικηφόρῳ, καὶ παρ' ἄλλοις ἔτι, συνδέσαντες τὰ λείψανα τῶν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκδοθεισῶν παρὰ Ἀναστασίου διατάξεων, καὶ βάσιν ποιή-

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περὶ Κοπιδέρμου χρυσοβούλου, βουλόμενος νὰ δώσῃ πρῶτος τὸ παράδειγμα πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους, κατακαίει τὰ τῆς Κοπιδερμίας ἔγγραφα καὶ τὰς τῶν δασμῶν ἀπογραφάς. Οἱ Αὐλικοὶ καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς συνῳδίας ἐκόντες ἄκοντες μιμοῦνται τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἀλλ' ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ παραχωρήσει ταύτῃ δὲν εἶχε μνημονευθῇ. «Νῦν δὲ, Τρισαύγουστε, μυρία στόματα ἀνακράζουσιν, ἐκφώνησον τὸ *ἐλέησον ἡμᾶς!*» Καὶ ὁ *θειότατος* ἐπικληθεὶς Ἀναστάσιος ἐκφωνεῖ τὸν Τρισάγιον Ὕμνον κατὰ τὸν κεκανονισμένον τύπον. — Ἱερεῖς καὶ Λαϊκοὶ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδία, πανηγυρίζοντες μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων, κομίζουσιν αὐτὸν κατωμάδιον εἰς τὰ παλάτια. Ἄσματα δημοτικὰ, δυστυχῶς μὴ διασωθέντα, ἐξύμνησαν ταύτην τὴν ἐπίσημον νίκην τῶν ἐθνικῶν στοιχείων καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τοῦ ξενισμοῦ.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁ Μανασσῆς ἐμμέτρως διηγεῖται τὴν ἐξόρυξιν τοῦ φαρμακεροῦ φυτοῦ τῆς δουλείας ἐκ πάσης Ῥωμαΐδος γῆς·

«Βέβηλος γὰρ καὶ δυσσεβὴς οὗτος φανεὶς ὁ Κράτωρ
Ὅμως ἐξώρυσε φυτὸν γῆς πάσης Ῥωμαΐδος,
Οὗ οἱ καρποὶ πικράζοντες, καὶ θάνατος ἡ ῥίζα.
Τοῦτο καὶ μόνον τὸ καλὸν ἴσχυσεν ἂν συγκρύψαι
Τὰς ὅλας ῥυπαρότητας καὶ τὰς ἀκαθαρσίας,
Καὶ πάντας τοὺς τραυματισμοὺς τοὺς ἰχωροδεστάτους,
Καθάπερ ἀλεξίκακον φάρμακον ἡμερῶσαι».

Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας, — ἂς παρασιωπήσωσιν ὅσῳ θέλωσιν οἱ δυτικόφρονες τὰ γεγονότα, καὶ ἂς ἀκολουθήσωσιν αἱ συμφοραὶ, ὅσας κακὴ μοῖρα μᾶς πέμψῃ — ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ ῥωμαϊκὴ ἡγεμονία μεταβαίνει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν, ἡ δὲ Θεία

σαντες τὴν περὶ Κοπιδέρμου σημαντικωτάτην. Τοῦτο δὲ σημειοῦντες, ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θέλομεν ἐλεγχθῆ παρὰ τῶν εἰδημόνων ἐπὶ ὀνειροδοσίᾳ. Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ δὲν ἐπαγγελλόμεθα τὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ Δικαίου· θηρεύοντες δὲ τὸ πνεῦμα τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἠναγκάσθημεν ἐνταῦθα νὰ ἑνώσωμεν τὰ χωρισμένα, καὶ νὰ χωρίσωμεν τὰ ἡνωμένα, μόνην θέτοντες βάσιν ἐρεύνης τὴν ἱστοριονομικὴν διαφώτισιν ὁλοσχεροῦς ἐποχῆς.

Πρόνοια ἐγγράφει τὸ περὶ καταργήσεως δουλείας ψήφισμα εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐθνικῆς εἰμαρμένης. Ἐν ἐκείνῃ τῇ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ, ἣν τῇ ἀληθείᾳ μετὰ σεβασμοῦ ἀναφέρομεν, ἐπροάχθησαν τὰ περὶ ἐλευθερίας σχέδια τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀνεζωπυρώθησαν αἱ ἔμφυτοι τοῦ γένους ροπαὶ πρὸς τὴν ἰσονομίαν.

ΝΓ'.

Ἡ Βυζαντινὴ Μοναρχία ὡς πρὸς τὴν Ἀναμόρφωσιν.

Ἀπτόμεθα μόλις καὶ ἀκροθιγῶς τῶν μεσαιωνικῶν πραγμάτων, διότι μᾶλλον ἢ λεπτομερῆ ἱστορίας ἔκθεσιν, βραχεῖαν τινὰ προεθέμεθα ἐπιθεώρησιν τῆς κινήσεως καὶ τῆς πορείας τῶν ἰδεῶν. Ἐπιτροχάδην δὲ μνημονεύομεν καὶ τὸ περὶ Κοπιδέρμου σημαντικὸν γεγονὸς, ἵνα καταδείξωμεν ὁπωσοῦν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ διαζητηθῇ κατ' ἄλλον τρόπον ὁ βίος τοῦ λαοῦ, καὶ δώσωμεν παράδειγμα περὶ τῆς μεθόδου, ὄχι βεβαίως τοῦ γράψαι ἱστορίαν, ἀλλὰ τοῦ ἐξάγειν ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων μὲν, πλὴν ἀτελῶν μαρτυριῶν, τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐνδελεχείας.

Τοιουτοτρόπως ἀνιχνεύοντες εἰς τὴν ἀδιαφώτιστον ἔτι τοῦ Μεσαιῶνος μας ἱστορίαν τὰ ἴχνη τῆς Χριστιανικῆς ἐλευθερίας, καὶ πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅτι μετὰ μείζονος προσοχῆς ἐὰν αὐτὴν ἐρευνήσωμεν, ἀληθείας ἐθνωφελεῖς καὶ μαρτυρίας θέλομεν ἀνακαλύψει λίαν ἀναγκαίας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν τῶν ἡμετέρων ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων, τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἐγκαταστάσεως, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λοιπῶν πεφωτισμένων λαῶν ὀφειλομένης παντελοῦς ἐξαγοράσεως, πολλάκις ὑπεμέμφθημεν κατ' ἐκείνων τῶν ὁμογενῶν λογίων καὶ πολιτικῶν τῆς ἡμέρας, οἵτινες ὁλοτελῶς ἀφρόντιδες περὶ τὰ ἡμέτερα, καὶ τὰς τετριμμένας τῶν Δυτικῶν περιαυτολογίας εἰσάγοντες ἐν Ἑλλάδι, ὁτὲ μὲν πρωτότοκον θυγατέρα τῆς νεωτέρας ἐλευθερίας ἐπονομάζουσι τὴν Ἀγγλίαν, ὁτὲ δὲ εἰς τοὺς Γάλλους τὴν πρώτην τῆς ἰσότητος ἀποδίδουσιν ἐφαρμογήν. Βεβαίως, οὐδὲ ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως, οὐδὲ ὁ ζῆλος πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς ἐρεύνας μᾶς τυφλώττουσι τοσοῦτον ὥστε νὰ διϊσχυρισθῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν σκοτεινὴν, περὶ

ἧς ὁ λόγος καὶ ἀκατέργαστον, οὕτως εἰπεῖν, ἐποχὴν, ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἄλλως ἀσχολουμένη εἰς οὐσιωδέστερα τότε ζητήματα, τὰς συνεπείας τῶν ὁποίων μετὰ πολὺν χρόνον ὤφειλε νὰ αἰσθανθῇ, ὅτι, λέγομεν, κατ' ἐκείνην τὴν ὑψηλὴν ἐποχὴν ἠρίστευσεν ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ πολιτικῇ θεσμοθεσίᾳ, ἢ ἐπενόησε δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἢ ἔγνω τὴν ἀνάγκην οἱασοῦν συνταγματικῆς ἀντιπροσωπίας, ἢ ἐζήτησεν ἄλλας παρομοίας ἐγγυήσεις. Πλὴν, ἐὰν ἀφ' ἑνὸς τοιαύτας γελοίας ἀξιώσεις ἀποστρεφώμεθα, ὡς ἀναρμόστους εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, εἰς χρόνους ὅτε ἡ θεία τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκεία εἶχε χρείαν τῆς θεολογικῆς ὑπεροχῆς, ὅπως διαχυθῇ καὶ συμπαγιωθῇ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνη ὤφειλεν ἡ θεολογία ν' ἀπορροφᾷ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, ἡ δὲ πολιτικὴ τοῦ γένους ἡμῶν νὰ διαρκῇ ὑποχείριος ὑπ' αὐτὴν καὶ ὑπεξούσιος, ἐὰν λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία τῆς ς'. ἑκατονταετηρίδος δὲν ὑπερέβη τὰ εἰς τὴν πρόοδον ἄνωθεν διατεταγμένα ὅρια, δίκαιον ἐξ ἄλλου μέρους εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν, χάριν δικαιοσύνης, ὅτι ἡ κοινωνία αὕτη, ὑπὸ τὸν ἱερὸν ὑποτεθειμένη πέπλον τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀνατολῇ, ἐτόλμησε μὲν ὅ,τι οὐδεὶς ἕτερος σύγχρονος λαὸς ἐπενόησεν, ἀπήλαυσε δὲ μετὰ θυσίας καὶ αἱματοχυσίας, εἴπερ καὶ διὰ μίαν στιγμὴν, τὴν φιλτάτην ἐκείνην κοινωνικὴν ἰσονομίαν, ἐφ' ἧς ἐπερείδονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐλευθερίαι, καὶ ἧς ἄνευ οὐδεμία δύναται πρόοδος νὰ εὐδοκιμήσῃ.

Καὶ τὸ ἐπαναλέγομεν· ὁ ς'. αἰὼν ἐχρημάτισεν ἴσως ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ αἰὼν τοῦ γενικοῦ σκότους, τῆς ἀπαιδευσίας, τοῦ δεσποτισμοῦ. Μόνη ἡ Ῥώμη διετήρει ὀλίγας τινὰς ἀκτῖνας τοῦ ἐκπνεύσαντος φωτισμοῦ. Ἀλλὰ πεσούσης τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Δύσιν, ἔμεινεν ἡ Ἐκκλησία μοναδικὸν τοῦ παρελθόντος ἀπομνημόνευμα, μόνη παράδοσις συνάπτουσα τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων μετὰ τῆς προηγουμένης· διότι οἱ βάρβαροι, νέα γενεὰ, νέα τάξις, νέα κοινωνία, νέος κόσμος, ἀνέτρεπον τὰ πάντα ἐκ θεμελίων, καὶ, καθάπερ θεία μάστιξ, κατέστρεφον ὅ,τι διήγειρε παρελθόντος ἀνάμνησιν, καὶ ἰδέαν ἀρχαιότητος. Καὶ τοῦτο ἴσως εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἁμαρτημάτων τῆς Ῥω-

μαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ μείνασα, ὡς εἴπομεν, μόνη ὄρθιος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐθνικῶν χαλασμάτων, καὶ, ὡς ἐκ τῆς θείας αὐτῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἰδιότητος, διατελέσασα ἑπομένως κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μόνη ἀνεξελέγκτος καὶ ἀπεριόριστος ἀρχὴ, ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία κατὰ ῥοπὴν ἠθικὴν βαθμηδὸν ἐσφετερίσθη πᾶσαν πολιτικὴν ἐξουσίαν.

— Ἀλλ' ὁ φωτισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἠκολούθει πορείαν ἀντίθετον. Ἐνταῦθα οὐδὲ βαρβαρικαὶ εἰσβολαὶ κατὰ τῆς πρωτευούσης ἔλαβον χώραν, οὐδὲ κατάπαυσις παντελὴς τῆς προγονικῆς παιδείας ἠκολούθησε. Τὰ δὲ λείψανα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ἦσαν ἐναποτεθειμένα εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ μονάρχου, ὅστις ἐφάπαξ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐχωρίσθη τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ διακόψῃ ἢ ματαιώσῃ αὐτήν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Ἐκκλησία, παντελῶς ἀποκεχωρισμένη τῆς πολιτικῆς διαχειρίσεως, δὲν ἠβουλήθη καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ σφετερισθῇ ὡς ἡ τῆς Δύσεως, τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν· ὥστε καθ' ὃν χρόνον ἡ Ῥώμη θεοκρατικῶς ἐμονάρχησεν ἐν ἐλλείψει μοναρχίας, καὶ ἀντεφέρθη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν δεσμεύσασα τὸν λόγον διὰ τυραννικῆς τινος πίστεως, καὶ ταράττουσα τῶν ὄχλων τὰς φαντασίας μὲ φόβητρα καὶ φαντάσματα πρὸς πλήρωσιν τῶν ἱερῶν ταμείων της, ἀπεναντίας ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τὴν μοναρχίαν ἀδιαλείπτως ἀντιπολιτευθεῖσα, καὶ τὴν προαγωγὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ὑποβοηθήσασα, εἰργάσθη πνευματικῶς τε καὶ πραγματικῶς ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ φωτισμοῦ.

Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡ μοναρχία θεωρουμένη, μὲ ὅλας τὰς παρεκτροπάς της, ὠφέλησεν ὁπωσοῦν τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν. Τὸν ὠφέλησεν, ἀνεξιχνιάστῳ τίνι θείᾳ οἰκονομίᾳ, καθότι ὑπῆρξεν αἰώνιος καὶ ἀνυπέρβατος φραγμὸς εἰς τὴν ἐνδεχομένην σπουδαρχίαν τοῦ ἱερατικοῦ στοιχείου, τοῦ οὐσιώδους τούτου συστατικοῦ μέλους τῆς κοινωνίας μας· τὸν ὠφέλησε, διότι συνετήρησεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνέρεικτον τὴν ἀναγκαίαν ἐκείνην ἰσοσταθμίαν ἀναμέσον πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζωῆς, ἥτις διὰ παντὸς ἐξησφάλισε παρ' ἡμῖν τὴν ἐθνικὴν αἰσθαντικότητα ὡς ἐχέγγυον μελλούσης διαπλάσεως ἀτομικῆς, καὶ τὴν ὀνόματι Θεοῦ

καὶ Πατρίδος ἀναγκαίαν καὶ ἀδιάσπαστον τῆς φυλῆς ὁλομέλειαν· ἐπὶ τέλους ὠφέλησε τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ μοναρχία, διότι ἕνεκα τῆς ξενοφυοῦς καὶ ξενόφρονος αὐτῆς οὐσίας καὶ πορείας συνέβαλεν εἰς τὴν σύμπηξιν τῶν ἀρχεγόνων ἐκείνων στοιχείων, ἅπερ ἦσαν διωρισμένα ὁμοῦ νὰ γεννηθῶσι, νὰ τελεσφορήσωσι, νὰ συμπολιτευθῶσι, καὶ ἀφοῦ στιγμιαίως ἐκλείψωσιν ἀπὸ τὸ θέατρον τοῦ πολιτισμοῦ, πάλιν ὁμοῦ νὰ ἀναγεννηθῶσιν.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἕποψιν ἑτέραν ἔτι λυσιτελούντως ἦγεν ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐπειδή, τίς βεβαιοῖ ὅτι αἱ ὑπερβολικαὶ καὶ συνημμέναι τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Εὐαγγελίου δημοκρατίαι, μείνασαι δίχως κοσμικοῦ χαλινοῦ, δὲν ἤθελον, ἀφηνιάσασαι, τρέξει ἀπὸ ῥυτῆρος, καὶ τοσοῦτον παρεκτραπῆ τοῦ προσήκοντος, ὥστε τέλος νὰ κατακρημνισθῶσιν ἀμφότεραι εἰς ἀνέκδρομον ἄβυσσον ὀλέθρου; Ναὶ μὲν ἡ βυζαντινὴ αὐταρχία προσέκοψεν ἐνίοτε τὰς προόδους τῆς ἐθνικότητος, ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι περιπλέον κατέστειλε τὴν ὑπεράγαν δογματοποίησιν, καὶ ἐβράδυνε τὴν πρόωρον ἐφαρμογὴν τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν ἐν χρόνῳ καθ' ὃν ἡ ἐφαρμογὴ ἤθελεν ἴσως ἐπιφέρει θάνατον ἐπὶ κοινωνίας ὡρισμένης νὰ διέλθῃ τὸ ᾄδιον τῆς ἐσωτερικῆς συγχωνεύσεως καὶ συναρμόσεως πρὶν ἡ εἰσβῇ εἰς τὸ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν! ἡ μεσαιωνικὴ γενεά, ἂν καὶ πάντα ἔχει τῆς ζωσιμότητος τὰ προσόντα, ἤγουν ἂν καὶ ὑπόσχεται νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν ἄδοξον ἐποχήν της, μολοντοῦτο περικαλύπτεται τοσοῦτον ἐν τῷ ἀφῃρημένῳ κατ' ἀρχάς, καὶ τόσον πνέει βραδέως τὸν ἀέρα τῆς κοινωνικότητος, ὥστε πολλάκις ἀπατώμενος νομίζεις αὐτὴν νενεκρωμένην. Ἐκείνους δὲ τοὺς βραδεῖς παλμοὺς τῆς πράξεως, οἵτινες βαθμηδὸν ταχύνονται, καὶ ἐφεξῆς σπέρχονται βιαστικῶς, ἡ δεσποτεία ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐφύλαξεν, καί τοι κατὰ φαινόμενον ἐναντιωθεῖσα πρὸς πᾶν κίνημα δημοτικόν. Ἡ Βυζαντινὴ λοιπὸν μοναρχία ὑπῆρξεν ἡ *ἔνσαρκος ἀνάγκη* τῆς βραδυπόρου τοῦ γένους ἀναπτύξεως. Οὐδεὶς τῶν τότε φιλοσόφων, ὁρῶν τὸ ἄστατον αὐτῆς, ἄστατον βεβαίως ἀπαραδειγμάτιστον ἐν τῇ καθολικῇ τῶν μοναρχιῶν ἱστορίᾳ, ἤθελε πιστεύσει

ὅτι ἐπὶ τοσούτους ἦτον ὡρισμένη νὰ ζήσῃ πολλοὺς αἰῶνας. Μία γενεὰ κατόπιν τῆς ἄλλης ἐνόμιζεν ὅτι ἔμελλεν ἄρτι νὰ κρημνισθῇ. Ἀλλ' αὕτη ἐστερεώθη ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ της, ἐν δὲ τῇ αὐτῆς μακροβιότητι ἐπέτυχεν ἐκεῖθεν μὲν νὰ πνεύσῃ τὰς αὔρας τοῦ ἀρχαίου, ἐντεῦθεν δὲ τὰς τοῦ νεωτέρου κόσμου. Διὸ δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ, εἰ θεμιτὴ τοιαύτη παρομοίωσις, μὲ τὸν περιβόητον μεσαιωνικὸν πύργον τῶν Πισσέων· ὅστις, καί τοι ἐκ κατασκευῆς δεικνύμενος ἑτοιμόῤῥοπος πάντοτε, μολοντοῦτο εἶδεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ παραληλυθυίας γενεὰς γενεῶν, καὶ μεταβληθείσας πολλάκις τὰς τύχας τῆς Ἰταλίας.

ΝΔ'.

Ἰουστινιάνειος μεταβολή.

Λέγομεν ὅτι ἡ μοναρχία ὠφέλησε τὸν Ἑλληνισμόν: Ἂς εἴπωμεν κάλλιον, ὅτι ὁ ἀπολυτισμὸς ὠφέλησεν αὐτόν· διότι πραγματικῶς ἀπὸ Κωνσταντίνου καὶ μέχρι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, τοὐτέστι καθ' ὅλας τὰς δύο παρ' ἡμῶν ἐκθετομένας πρώτας περιόδους, ἀπολυτισμὸς μᾶλλον ἢ μοναρχία ἐπεκράτησε. Μόνον μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ θυσίας ἐπέπρωτο νὰ μετριασθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀπεριόριστος δεσποτισμὸς ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τὸ πεῖσμα τοσούτων δεινῶν δημοτικῶν στάσεων, καὶ τοιαύτης ἐκ μέρους τοῦ Κλήρου ἀντιδράσεως, ἰδιοποιεῖτο σχεδὸν πᾶσαν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ δὲν ἔδιδε λογισμὸν τῶν πράξεών του πρὸς οὐδένα. Ἔμενεν ὄπισθεν ἔτι ὁ φρικτὸς καὶ μέγας τῆς εἰκονομαχίας ἀγών, θρησκευτικὸς μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον πολιτικός, τοὐλάχιστον καθόσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, ἀγὼν ὅστις ἐφάπαξ κεραυνοῖ τὴν ἑπτακέφαλον Ὕδραν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον ἐναργῶς ἀπελευθεροῦται καὶ ἀνακύπτει ὁ πρὸ πολλοῦ καταπεπιεσμένος ὡς πρὸς ἡμᾶς νεώτερος Ἑλληνισμός.

«Ὁ Ἰουστινιανὸς, ἱστορικός τις λέγει, ἐπειδὴ τὴν βασιλείαν παρέλαβε, συγχεῖν ἅπαντα εὐθὺς ἴσχυσε». Πνεῦμα φύσει ῥέπον πρὸς τὸν ἀπολυτισμὸν, νοῦς πλασθεὶς μὲν καὶ μορφωθεὶς ἐν τῇ

ἀρχαίᾳ Λατινικῇ καὶ τῇ Χριστιανικῇ προσέτι παιδείᾳ, βραχίων δὲ ἰσχυρὸς, συγκεφαλαιοῖ ἐν ἑαυτῷ τὰς προσπαθείας καὶ τὰ μέσα πάντα, ὅσα μετεχειρίσθησαν οἱ προκάτοχοί του πρὸς ἰσχυροποίησιν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ καὶ παγίωσιν τῆς ἀπολύτου τυραννίδος. Ὁ Ἰουστινιανὸς, ἀκμάσας περίπου δύο ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὸν θεμελιωτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπάρχει ὁ πρῶτος τῶν Αὐτοκρατόρων, ὅστις νουνεχῶς μὲν συλλέξας τὰ ζώπυρα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἀρτίπλαστον δ' εὐφυῶς ἐκτιμήσας ὕλην τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ παντοίων μέσων θεωρητικῶν ἅμα τε καὶ πρακτικῶν ἐπεχείρησε νὰ συμπήξῃ αὐτὰ πρὸς σχηματισμὸν νέας τάξεως ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, συμφώνου πρὸς τὰς παραχρῆμα καὶ τὰς ἐξῆς χρείας τῆς κοινωνίας του. Παρὰ τούτου ὁ Ἑλληνικὸς μεσαίων ἀκριβῶς ἔσχεν ἴδιον ρυθμὸν καὶ μορφὴν, ἴσως δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ δικαίως ἄρχεται· καθότι, προγενεστέρως, ἦν τοιαύτη ἡ τῶν συστατικῶν στοιχείων σύγχυσις, καὶ τοσοῦτον διέκειντο ταῦτα ἀσύντακτα καὶ ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, ὥστε, τοῦ μὲν Ῥωμαϊσμοῦ διέποντος ἐντεῦθεν ἐν ἀσθενείᾳ πλήρει καὶ καχεξίᾳ ὁμολογουμένῃ, κἀκεῖθεν δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κυριαρχοῦντος ἀληθῶς ἐν ὑποταγῇ καὶ ὑπεξουσιότητι, τὸ Βυζάντιον

«Χάος ἦν, καὶ Νὺξ, Ἔρεβός τε μέλας».

Διὸ, καί τοι προσηλωθεὶς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐθιμονομίαν, καὶ ταύτην διαφερόντως περιθάλψας, ὅμως δύναται μᾶλλον ὡς Ἕλλην, ἢ ὡς Ῥωμαῖος ἀναμορφωτὴς νὰ κριθῇ· τοὐλάχιστον ἡ βασιλεία του σημειοῖ τὰ προοιμιώδη χαρακτηρίσματα τοῦ μεταλλάκτου ἐθνικοῦ βίου. Ἐπειδὴ, ἐὰν καθὸ διπλωμάτης καὶ μονάρχης καθήκῃ τῷ Ῥωμαϊσμῷ, πλὴν καθὸ νομοθέτης καὶ θεολόγος καὶ πολεμικὸς ἐνδεικνύεται προβιβαστὴς τῶν ἡμετέρων, καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιορυθμίας ὑπέρτατος ζηλωτής. — Ἀληθῶς μὲν ἐχράσθη πολλάκις μέσοις βιαίοις, ἀνοσίοις, ἀξιοκατακρίτοις· ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ ἀταξία εἶχε κορυφωθῇ· ἡ μοναρχία ἐκλονίζετο· ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῆς αἱρέσεως ἐπαπηλεῖτο· τὰ δὲ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν· προσέτι πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν

ὅτι χωρὶς τῶν μέσων τούτων ἴσως ἡ μεταῤῥύθμισις ἀπέβαινεν ἀπραγματοποίητος.

Διένειμεν ἀξίας, καὶ τίτλους, καὶ τιμὰς, καὶ βαθμοὺς, καὶ χρυσὸν εἰς τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς Γερουσιαστὰς, ὅπως ἐφελκύσῃ αὐτοὺς εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀποσπάσῃ τὴν ἀρχοντείαν τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐθνικῶν στοιχείων. Πλὴν ἐὰν ὁ χρυσὸς ἦν δι' αὐτὸν τὸ πᾶν, ἡ δὲ εὐγένεια καὶ ἡ Αὐλικὴ ἀξία κατ' οὐδὲν ἐψηφίσθησαν, τοῦτο ἐγένετο σύμφορον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαὸν, καθότι ἐνώπιον τοῦ νόμου ἐφάνησαν ἴσοι πάντες, καὶ πάντες ἀδιακρίτως οἱ ὑπήκοοι τοῦ Αὐτοκράτορος ἐθεωρήθησαν πολῖται Ῥωμαῖοι. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀπολυτισμὸς τῆς δευτέρας περιόδου προητοίμασεν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μέλλοντα ν' ἀναπτυχθῶσι μεταγενεστέρως, θέλουν παραγάγει τὴν κοινωνικὴν τῆς γενεᾶς ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἐπίσημον ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἐθνισμοῦ.

Πότε ἀνεκλήθη τὸ περὶ Κοπιδέρμου ψήφισμα τοῦ Ἀναστασίου ἀκριβῶς δὲν γινώσκομεν· οἱ χρονογράφοι παρασιωπῶσι τὰς συνεπείας αὐτοῦ, καθὼς ἔτι παρασιωπῶσι τὴν διήγησιν τῆς ἀνακλήσεως· ὅθεν, ἐπειδὴ σκότος καλύπτει τὸ σημαντικὸν τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας μας, εἴμεθα βεβιασμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς εἰκασίας καὶ συμπερασμούς. Τοῦτο δὲ μόνον οἴδαμεν ὡς θετικὸν, ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν Ἀναστασίου, οἱ διάδοχοι τοῦ στέμματος, κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἰουστῖνος, διακόπτουσι καὶ παύουσι τὸ πολίτευμα τῶν δήμων, τόσον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅσον καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς ἐπικρατείας· καὶ ἐκ τούτου τεκμαιρόμεθα, ὅτι ἤδη προπαρεσκευάζετο, ἐὰν δὲν ἐτελέσθη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον Ἀναστασίου, ἡ ἀντικατάστασις τῶν πρώην πραγμάτων, τουτέστι τῆς δουλείας ἡ ἐπανόρθωσις.

Ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δεικνύονται πάντα τὰ συμπτώματα, ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ μᾶς πείσωσιν, ὅτι πραγματικῶς τότε ἔλαβε χώραν τοῦ ψηφίσματος ἡ ἀνάκλησις. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπάρχει ὁ συνερανιστὴς τῶν ἐθίμων καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας. Οἱ προκάτοχοί του εἶχον σεβασθῆ τὰ δεσποτικὰ

δίκαια, δηλαδὴ τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων, οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν, διακρίσεις αἵτινες προσδιωρίζοντο συνήθως ὑπὸ τῆς καταστάσεως τῆς μητρός. Οἱ νόμοι ἀπένεμον πρὸς τὸν νεογέννητον τὴν ἐλευθερίαν, ἐὰν καὶ διὰ μόνην μίαν στιγμὴν μεταξὺ κυοφορίας καὶ γεννήσεως ἡ μήτηρ ἀπελευθεροῦτο. Οἱ δὲ δοῦλοι συγκατελέγοντο ἐν τῇ τάξει τῶν ἀπελευθέρων ἐὰν ἡ γενναιότης τοῦ κυρίου ἀπήλαττεν αὐτοὺς τῆς προτέρας τύχης.

Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὄχι μόνον διετήρησεν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ του σχετικῶς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὸ προηγούμενον σύστημα, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἠλάττωσε τοὺς ὅρους τῆς δουλείας· διότι διὰ τῆς Νοερᾶς ΟΗ΄. κατήργησε μὲν πολλῶν εἰδῶν δουλείαν, διέταξε δὲ, ὅτι ὅστις ἔπαυεν ἅπαξ τοῦ νὰ ἦναι δοῦλος, ἀπήλαυεν ἐν τῷ ἅμα, ἄνευ προεξασκήσεως ἢ βασιλικῆς ἀδείας, τὴν ἰδιότητα καὶ τὰ προσόντα πολίτου, δηλ. τὸ δικαίωμα τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου καὶ τῆς παλιγγενεσίας· καὶ τέλος ἀνεγνώρισεν, ἢ ἐμμέσως ὑπέθεσε τὴν ἀξίαν ἐλευθέρας γεννήσεως.

«Ὡρίθημεν χρῆναι καὶ αὐτοὶ τὰς τῶν οἰκετῶν ἐλευθερίας, ἐπειδὰν παρὰ τῶν δεσποτῶν τῆς προτέρας ἀπαλλάττοιντο τύχης, παντοίως αὐτοῖς *καθαράς τε καὶ ἀνοθεύτους καὶ τελείας ἀποτελέσαι*. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς τῶν Δεδιτικίων ὕβρεως τὴς ἐλευθερίας ἀπηλλάξαμεν· καὶ τὰς Λατινικὰς ὡς ἀτελεῖς ἐξεβάλομεν· καὶ τὰς Ἰτερατίονας περιττὰς ἀπεφήναμεν, καὶ τὸν Ἰούνιον νόμον καὶ τὸ Λαργικάνειον ἐμισήσαμεν δόγμα, ὡς μάτην καὶ τὴν ἀρχὴν εἰσαχθὲν, καὶ ὀρθῶς ὕστερον ἐκβεβλημένον, *καὶ μόνην κρατεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐπὶ τῶν ἐλευθεριῶν ἠβουλήθημεν, οὐ τόποις, οὐχ ἡλικίας, οὐχ ἑτέρῳ τινὶ πρᾶγμα διακρίνοντες.*»

Ἀλλὰ μὴν, πάντα ταῦτα φαίνονται προφασισμοὶ μᾶλλον ἢ φιλελευθέρας καὶ εἰλικρινοῦς πολιτικῆς φρονήματα, μέσα ἴσως διανενοημένα ἐπίτηδες, ἵνα δικαιολογήσωσι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δεσποτικῶν δικαιωμάτων, ἢ τοὐλάχιστον καθησυχάσωσι προσωρινῶς τοὺς λαοὺς κατὰ συνέπειαν τηλικούτου τολμήματος. Πολ-

λὰ καὶ παντοῖα ἐγράφησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ Νομοθεσίας Ἰουστινιανοῦ· πλὴν δυστυχῶς δὲν ἐντύχομεν οὐδαμόθι τὰς ἀληθινὰς καὶ *ἀμέσους* αἰτίας, αἵτινες ὑπηγόρευσαν τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ της. Μεταβολὴ τοιαύτη, οἵαν ἐπέφερεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς καθεστῶσι τῆς Ἀνατολῆς, οἵαν οὐδεὶς τῶν προκατόχων του ἐτόλμησε νὰ τελέσῃ, βεβαίως, ἂν καὶ δικαιολογουμένη ὑπὸ κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν, ὠφείλει τὴν ἀρχήν της εἴς τι σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν ἐσωτερικὸν γεγονὸς, ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἀμελείας ἢ μεροληψίας ἕνεκα παρασιωπηθέν. Οἱ δὲ Δυτικοὶ τῶν εὐεργετημάτων ἀπολαύοντες, οὐδόλως ἐφρόντισαν νὰ διερευνήσωσι τὰς προηγουμένας καὶ ἑπομένας ἱστορικὰς αἰτιολογίας τοῦ συμβεβηκότος. Ἴσως ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ φιλοεθνὴς αὕτη ἔρευνα· εἰς ἡμᾶς, οἱ πατέρες τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν σκοπὸς καὶ τέρμα τῆς γενομένης μεταβολῆς. Ἐν ταύτῃ τῇ βραχείᾳ μελέτῃ δὲν δυνάμεθα, ὡς ἐκ τοῦ στενοῦ τῶν ὁρίων, καὶ τοῦ προκειμένου θέματος ν' ἀναπτύξωμεν τοὺς λόγους καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ καθέκαστα, ὅσα κατὰ τὸ συμπέρασμά μας ἐνδεχομένως συνήργησαν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν Ἰουστινιανείων νόμων· ἐπιτροχάδην ὅμως πρὸς ὁδηγίαν ἐπιμελεστέρων καὶ νοημονεστέρων κριτικῶν ὀφείλομεν νὰ ἀνενθυμήσωμεν, ὅτι ἡ σύνταξις αὐτῶν χρονολογεῖται πλησίον τεσσάρων πολλοῦ λόγου γεγονότων· πρῶτον, τῆς τοῦ Κοπιδέρμου καταργήσεως· δεύτερον, τῆς αἱματηρᾶς καὶ περιβοήτου ἐπαναστάσεως τοῦ *Νίκα*, καὶ τρίτον, τῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ αἰτήσεως, ὅπως ἐξοντωθῇ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς ἐπικρατείας ὁ Τριβωνιανὸς, ὁ πολυθρύλλητος αὐτουργὸς καὶ διευθυντὴς τῆς νομοθετικῆς Ἰουστινιανείου μεταρρυθμίσεως, καὶ παρακινητὴς ἐκ τῶν εὐλόγων, τῆς τοῦ Ἀναστασιανοῦ θεσπίσματος ἀνακλήσεως. Ἐπὶ τέλους ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ΟΗ'. Νεαρᾶς, ἥτις ἀριδήλως σκοπὸν προτίθεται νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ χρήσεως ἀφθόνου τῆς εὐήχου λέξεως *ἐλευθερίας*, καὶ διά τινων ἀσήμων ἐν οὐσίᾳ ἐγγυήσεων, τὴν περιμενομένην ἴσως, ὡς ἐκ τῆς περὶ Κοπιδέρμου μεταβολῆς, ὀργὴν τῶν ὑπηκόων.—Ἴσως ἀπατώμεθα· ἀλλ' ἡ μελέτη τῶν τεσσάρων τούτων συμβεβηκότων, ἐὰν

συγκριτικῶς καὶ φιλοσόφως προηγηθῇ, πιθανώτατον νὰ ἐπεισφέρῃ κάποιον φῶς ἐπὶ τῶν ἀκριβῶν καὶ οὕτως εἰπεῖν τοπικῶν αἰτίων τῶν παραγαγόντων ἀμέσως τοσοῦτον μέγα γεγονός. Ὑπάρχει λογικός τις καὶ ὑποκεκρυμμένος ἐν ἐκείνοις δεσμὸς ὅστις ἐγείρει τὰς ὑποψίας μας.

Ἡ φρικώδης τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασις ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ συνδέηται μετὰ τῶν προηγουμένων, καὶ νὰ συναρμολογῆται μὲ τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀναστασίου, ἐὰν, ὡς εἰκὸς, ἔχῃ λογικήν τινα καὶ ἱστορικὴν σημασίαν. Ἄλλως, ὅσα περὶ τῶν αἰτίων αὐτῆς μᾶς ἀναφέρουσιν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι εἶναι ἀβάσιστα, ἀνάρμοστα, καὶ, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, γελοῖα. Πολυάνθρωπος πόλις δὲν ἐπαναστατεῖ διὰ μιᾶς· τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες κάτοικοι δὲν κατασφάζονται· Αὐτοκράτωρ ἔκπτωτος δὲν κηρύττεται, καὶ γενικὴ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἀταξία δὲν ἐκδηλοῦται διὰ ἐπιβολήν τινα δασμῶν, ὡς λέγουσιν· δασμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ταλαίπωρος βυζαντινὴ κοινωνία δυστυχῶς ἦτο συνειθισμένη. Ἄλλα αἴτια οὐσιωδέστερα καὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ πλησίον ἀναφερόμενα πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν καθεστώτων νόμων πρέπει νὰ αἰτιολόγησαν τὸ δεινὸν τοῦτο συμβεβηκός. — Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἐπανάστασις τοῦ Νίκα χαράττει ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικὰ τῆς δευτέρας περιόδου. Καὶ ἐπειδὴ, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ κρίνωμεν ἢ νὰ ἐπικρίνωμεν τὰς ἐπενεχθείσας ἄχρι τοῦδε γνώμας περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσωμεν τὸ συμβεβηκὸς καθὼς οἱ χρονογράφοι μᾶς τὸ διηγοῦνται, ἀφ' ἑτέρου δὲ πᾶν δημοτικὸν κίνημα ἀνάγεται εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν, διὸ παραλείποντες εἰς ἁρμοδιωτέραν περίστασιν τὴν ἑρμήνευσιν, προβαίνομεν εἰς τὴν διήγησιν.

ΝΕ'.

Ἡ τοῦ Νίκα ἐπανάστασις.

Ἡ βυζαντινὴ, ὡς εἴπομεν, ἀρχοντεία ἔν τε τῇ Γερουσίᾳ καὶ τῇ Ὑπατείᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασιν ἤδη δὲν ἦρχεν εἰμὴ κατ' ὄνομα, «οὐδὲ τῆς ψήφου, οὐδὲ τοῦ καλοῦ κυρία οὖσα», ὁ δὲ προχω-

ρῶν ἐπὶ τοῦ νῦν μοναρχικὸς ἀπολυτισμὸς ἐξησθένησεν αὐτὴν κατὰ κράτος. Τίνα, ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τῶν κυρίων στοιχείων ὀργασμοῦ, ἐν τῷ ἀναβρασμῷ ἐκείνῳ ἔνθα προδιελύετο ἡ τῆς προσεχοῦς μεταποιήσεως ὕλη· ὅτε διὰ ταραχῶν, καὶ στάσεων, καὶ περισπασμῶν αἰφνιδίων, ἢ διὰ μεταβολῶν ἡσύχων τὰ καθεστῶτα καθ' ἑκάστην καὶ ἀνεπιστρέπτως ἐτροπολογοῦντο, τίνα πλέον ἀντίδρασιν ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ ἡ ἄσκοπος μὲν, ὑποχείριος δὲ τάξις τῶν Ἀρχόντων; Ἡ πρόοδος ἔτρεχε τὸν δρόμον της. — Πλὴν, ὡς καὶ ἡ Ἀρχοντεία ἔμελλεν ἐμμέσως νὰ συνεργασθῇ πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἀγαθόν· πάντα ἀγαθά τε καὶ κακὰ συντρέχουσιν μίγδην ὅτε θεία Πρόνοια βούλεται. Θέλει λοιπὸν ὠφελήσει ἡ Ἀρχοντεία, καθὼς πάντα τὰ ἕτερα σύμβολα τῶν πρόσθεν καὶ τῶν ἔπειτα ξενισμῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ προτροπὴν αὐλικῶν τινων εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς τὸ Ἐκλαμπρότατον ἀξίωμα Κουβικουλαρίου καὶ Σπαθαρίου Καλοπόδιόν τινα, μεμισημένον παρὰ τοῦ λαοῦ, καθὸ ψυχῇ τε καὶ σώματι ἀφοσιωμένον εἰς τοὺς φιλοτυράννους καὶ διεφθαρμένους αὐλοκόλακας τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν προκατόχων του. Ὁ Καλοπόδιος οὗτος, ὡς πάντες οἱ λοιποὶ συνεργοί του, αὐθαδείας ὢν καὶ οἰήσεως μεμεστωμένος, καταμηνύει πολίτας ἀθώους ἅμα εἰσχωρῇ ἐν τῇ Αὐλῇ, καὶ ὠφελούμενος τῆς εὐνοίας τοῦ Αὐτοκράτορος, ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐξορίζει, ἄλλους δὲ φυλακίζει, καὶ ἄλλους παντοιοτρόπως τιμωρεῖ. Τὰ πάθη ἦσαν εἰς ἔσχατον βαθμὸν παρωξυσμένα· οἱ ἐτήσιοι δασμοὶ ηὔξανον ἐπὶ μεῖζον, καινοὶ δὲ προσεπετίθεντο. Ἐπὶ προφάσει, ὅτι οὗτοι μὲν τῶν πολιτῶν ὀρθῶς δὲν διέκειντο περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν δόξαν, ἐκεῖνοι δὲ ὅτι ἐβίουν ἀσελγῶς καὶ ἀκολάστως, διηρπάζοντο αἱ περιουσίαι καὶ ἀφηροῦντο τὰ ἰδιαίτερα κτήματα. Αἱ συμφοραὶ καὶ βιαιοπραγίαι εἶχον κορυφωθῆ· «*πάσας γὰρ ἀριθμεῖν, μακρᾶς ἂν δέοιτο συγγραφῆς*».

«Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ μίσους ἐμφύντος τοῖς δήμοις κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Βασιλίσσης, διάπερ εἴρηται, ὁμονοοῦσιν ἅμφω τὰ μέρη τό τε Βένετον καὶ τὸ Πράσινον, καί τοι

ἀεὶ ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ στάσεως ἄρχονται». Ἡ ὁμόνοια τῶν δύο αἰωνίως ἀντιφερομένων μερῶν ἐπεφάνη πρώτην φορὰν, ὡς εἴδομεν, ἐπὶ Ἀναστασίου· τώρα δὲ πάλιν δευτεροῦται. — Ἐγείρονται λοιπὸν εἰς στάσιν οἱ δήμοι, τὴν λέξιν *Νίκα* λαβόντες ὡς σύνθημα· καταθραύουσι τὴν χωροφυλακὴν, προσάπτουσι, κατὰ τὸ σύνηθες, πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς Πρωτευούσης, καὶ συμποσούμενοι ἕως 100 χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν, κατὰ τῶν Ἀνακτόρων ἐκστρατεύουσιν ἵνα συλλάβωσι προσωπικῶς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἡ πυρκαϊὰ διαδιδομένη ὑπὸ σφοδρῶς πνέοντος ἀνέμου, καταναλίσκει τὸ μεῖζον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅσοι σπεύδουσι νὰ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἀλληλοσφαγίαν, ἐκβιβάζουσιν ἐκ τῆς ἁγίας Σοφίας τὰ θεῖα Εὐαγγέλια καὶ τὰ σεβάσμια τοῦ Σωτῆρος ἐκτυπώματα, ἐλπίζοντες ὅτι παρεμβληθέντων τούτων μεταξὺ μαχομένων, ὁ ὄχλος καὶ οἱ στρατιῶται ἤθελον ἀποθέσει τὰ ὅπλα. Πλὴν τὸ βασιλικὸν τάγμα τῶν βαρβάρων τῶν καλουμένων Αἰλούρων, (εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἑπτακισχιλίους βαρβάρους μισθωτοὺς) τῶν ἁγίων φροντίσαντες κατ' οὐδὲν, τούς τε δήμους συνέκοπτον, καὶ οὐδὲ τῶν ἱερῶν, ἢ τῶν ταῦτα φερόντων ἐφείδοντο. Τοῦτο παρώξυνεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἠρέθισε τοὺς στασιαστὰς, οἵτινες κρίνοντες, ὅτι Θεὸς ἐπέττατεν αὐτοῖς ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ βαρβάρων μηδὲ σεβομένων τὰ Εὐαγγέλια, ἐξήφθησαν εἰς μεγαλητέραν ὀργὴν, «καὶ οὐκ ἄνδρες μόνοι ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπερώων ἐμάχοντο, λίθοις καὶ κεράμοις, καὶ παντὶ τῷ προστυχόντι βάλλοντες ἄνωθεν τὴν βάρβαρον ἐκείνην πληθύν.»

Ἡ *Ἀνέκδοτος Ἱστορία* διηγεῖται ὅτι «καὶ νεανίαι πολλοὶ ξυνέῤῥεον, οὐδὲ πώποτε πρότερον περὶ ταῦτα ἐσπουδακότες.»

Ὁ Ἰουστινιανὸς ὁρῶν τὴν στάσιν ἐπεκτεινομένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, δειλιᾷ, ἀδημονεῖ, καὶ, κατὰ τὸ βασιλικὸν ἔθος, συγκατανεύει νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τῶν δήμων· ἀλλ' ἦτον ἀργά· ἡ στάσις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατεμάστιζε τὴν Πρωτεύουσαν. Ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη ἀναγορεύσει εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ὑπάτιον. Τότε τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐναπολει-

φθέντος στρατοῦ ὁ περίφημος Βελισάριος, ὁρμᾷ κατὰ τοῦ λυσσῶντος πλήθους. Τὸ πλῆθος ὑποχωρεῖ, οἱ δὲ βασιλικοὶ ἀνοίγοντες δρόμον αἱματηρὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὄχλου τελοῦσι τὴν σφαγὴν τὴν μᾶλλον θηριώδη ἐξ' ὅσων αἱ στάσεων ἱστορίαι διαμνημονεύουσι. Δὲν χαρίζονται οἱ βάρβαροι οὐδὲ εἰς ἀθώους, οὐδὲ εἰς πταίστας, οὐδὲ εἰς Πρασίνους ἢ Βενέτους, ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκας, ἢ παιδία καὶ παρθένους. Ἡ σφαγὴ ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον· ὁ λαὸς κατακόπτεται· τριάκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων ἀνιλεῶς θυσιάζονται, τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν θάπτονται εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, καθὼς τὸ λείψανον τοῦ ἐγκληματίᾳ θάπτεται ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐγκλήματος. Τὴν δὲ θύραν, ὅθεν διεβιβάσθησαν τὰ πτώματα τῶν πολυαρίθμων σφαγίων, ἡ παράδοσις ἐπωνόμασεν ἔκτοτε *Πύλην νεκρῶν*.

Ἡ πυρκαϊὰ ἐν τούτοις κατέκαυσε τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης καὶ τὸν Ξενῶνα τοῦ Εὐβούλου, καὶ τὸ περιβόητον Σεβήρου Λουτρὸν, ὅπερ ἦν γλυπτοθήκη καὶ πεινακοθήκη τῆς Πρωτευούσης· κατηνάλωσε δὲ καὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ὁμοῦ μὲ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ διαφυλαττόμενα ἱερὰ καὶ περίλαμπρα σκεύη του.

Ἰδοὺ καὶ νέας ἑκατόμβης καπνὸς ὑψούμενος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ μέλλοντος! Ἰδοὺ αἷμα νέον, οὗπερ τὰ ἴχνη οὐδὲ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, οὐδὲ ἀνθρώπων δυσμένεια δύνανταί ποτε νὰ ἐξαλείψωσι!

Τριάκοντα χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφαγιασμένοι! ἀποτεφρωμένα τὰ περικαλλέστερα τῆς βασιλίδος οἰκοδομήματα! — Τηλικαύτην ἀφειδῆ θυσίαν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς, ὄχι, ἐπὶ ματαίῳ καὶ χωρὶς ἀνταποδόσεως, γενεὰ δὲν προσφέρει.

Ἐὰν ἀληθῶς οὗ ὁλοκαύτωσις, ἐκεῖ ζωὴ, ἐκεῖ αἴσθημα καὶ πρόοδος, καθὼς οὗ θύελλα, ἐκεῖ μιασμάτων διασκορπισμὸς, ἀναμφιβόλως ἡ τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασις θέλει ποτὲ καθέξει περιθέατον θέσιν εἰς τὰ χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς διαπτύξεως.

Ἀλλὰ συμβαίνει τό δε· γεύονται τοὺς καρποὺς τῶν προπατορικῶν ἀγώνων οἱ μεταγενεῖς, χωρὶς οὐδὲ κἂν νὰ ζητήσωσι πόθεν, ἢ τίς ἡ προκαλέσασα τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἀνάγκη.

Ἀγαθῇ τύχῃ, ἡ ἱστορία τῶν κλητῶν λαῶν μήτηρ ἐστὶ χαρίεσσα, φιλότεκνος, ἀριστοτόκεια, τὸ ἑαυτῆς γάλα καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς ἀφειδῶς δαψιλεύουσα τοῖς ἰδίοις τέκνοις. Ἡμεῖς δὲ θηλάζομεν ὁρμεμφύτως καὶ ἀνεξετάστως τοὺς μαστοὺς αὐτῆς, καθὼς βρέφος ἀμέλγει τῆς τροφοῦ τοὺς κόλπους.

ΝΣΤ'.

Ἡ Ἁγία Σοφία.

Τὸν θεοπρεπῆ τοῦτον ναὸν ἐθεμελίωσε κατὰ πρῶτον Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς βασιλείας του, ὀλίγον πρὶν ἢ βαπτισθῇ χριστιανὸς, καὶ μετά τινα ἔτη ἀφοῦ ἐγκατέλιπεν ἔρημον ἐν τῇ γεγηρακυίᾳ Ῥώμῃ τῆς μυθοθρησκείας τὸ Πάνθεον. Ξύλινος κατ' ἀρχὰς ᾠκοδομήθη, ςενὸς, καὶ ταπεινός. Ἀλλὰ καί τοι τοιοῦτος, ὑπῆρξεν ὅμως ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀφιερωθέντων εἰς τὴν νέαν Σοφίαν, ἐπειδὴ προηγουμένως, ἕνεκα τῶν καταδιώξεων, ἐλειτούργουν οἱ πιστοὶ νύκτωρ, κεκρυμμένοι εἰς σπήλαια, ἢ εἰς ὑπόγεια, ἢ εἰς ἔρημα κοιμητήρια. — Διαδιδομένης δὲ βαθμηδὸν τῆς πίστεως, ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας υἱὸς Κωνσταντίνου, ἔκρινεν εὔλογον ν' αὐξήσῃ τὸν πατρικὸν ναὸν εἰς κάλλος καὶ μέγεθος τοσοῦτον, ὥστε νὰ χωρῇ περὶ τὰς χιλίας ψυχάς. Τότε κατὰ πρώτην φορὰν ἐγένοντο, παρόντος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐγκαίνια, τελετὴ καθ' ἣν Εὐδόξιος ὁ Ἐπίσκοπος Βυζαντίου, ἐβάπτισεν, ὡς λέγεται, ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους εἰδωλολάτρας, εἰς μνήμην αἰωνίαν τῆς τοῦ *Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐγκαθιδρύσεως.*

Κατὰ τὸ 404 Μ. Χ., βασιλεύοντος Ἀρκαδίου, συνέβη στάσις ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν σκευωρηθεῖσα κατὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ θεῖος οὗτος καὶ οὐρανοφάντωρ ἀνὴρ ἀνεθεμάτιζε μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, ὅτε πῦρ, ἀναφθὲν ὑπὸ τὸ βῆμα παρά τινος στασιαστοῦ, κατέκαυσεν ἐν τῷ διαστήματι τριῶν ὡρῶν τόν τε ναὸν τῆς Σοφίας καὶ τὸ παλάτιον τῆς Συγκλήτου Γερουσίας. Χριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἀνεκτίμητα λείψανα, πλεῖστα προγόνων καὶ

πατέρων συγγράμματα ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ταύτῃ ἀπωλέσθησαν· ἡ σκληρότης τῶν Ἀρειανῶν ὑπερενίκησεν εἰς μανίαν καὶ αὐτὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὴν ἀπανθρωπίαν.

Φαίνεται ὅμως ὅτι γραπτὸν ἦτο καὶ πάλιν νὰ κτισθῇ ἡ τῆς Ὀρθοδοξίας ἁγιωτάτη μητρόπολις, ἵνα ἑκάστη πυρπόλησις καὶ ἐπισκευὴ αὐτῆς σημειώσῃ μίαν ἑλληνισμοῦ σημαντικὴν μετάβασιν. Ὁ δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐκτεθεὶς ἀνωτέρω ἐμπρησμὸς γίνεται αἴτιον τῆς μεγαλοπρεπεστάτης αὐτῆς ἀνοικοδομῆς, καθ' ὃ σχέδιον ἔτι μετὰ τόσους αἰῶνας παρουσιάζεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν. — Ἔκτοτε δὲν κατεφλέχθη, οὐδὲ κατεδαφίσθη, οὐδὲ μετηλλάγη. Σύμβολον ἀτελευτησίας, ἐπὶ χιλίους τριακοσίους χρόνους ὀρθοπαγὴς καὶ ὀρθοπρόσωπος ἐπισκοπεῖ τὰς τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἀνδραποδισμῶν παλιμμεταβολάς· δέλτος θεόγλωσσος καὶ πολυΐστωρ, διηγεῖται τὴν κατὰ συνέπειαν τῆς αἱματοχυσίας ἐγκαθίδρυσιν τοῦ προοδευτικοῦ μεσαιῶνος, καὶ μαρτυρεῖ τὴν αὐθεντίαν τῶν τριῶν μεγίστων καὶ μυστηριωδεστάτων ὀργάνων τῆς καθολικότητος· ΕΛΛΑΔΟΣ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ, ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ!

Ὁ πολυτελὴς οὗτος ναός, ὃς καὶ *Μεγάλη Ἐκκλησία* μέχρι τῆς ἁλώσεως κοινῶς ὠνομάζετο, καθὼς ὑπῆρξεν ἐπὶ χιλίους καὶ ἐπέκεινα χρόνους ὁ ἀρχαιότερος καὶ ὑψηλότερος καὶ πλουσιώτερος, οὕτως ἐν παντὶ αἰῶνι θέλει θεωρεῖσθαι καὶ ὁ ἱερώτατος πάντων τῆς Χριστιανωσύνης τῶν ναῶν. Ὁ πρῶτος αὐτοῦ θεμέλιος λίθος εἶναι συγχρόνως καὶ θέμεθλον χριστιανισμοῦ, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς ὑπάρχει τὸ τρισένδοξον τρόπαιον τῆς *καθόλου σοφίας* κατὰ τῆς *ἐν μέρει* φιλοσοφίας· αὐτὸς ἐκ τῶν ζώντων μόνος μονώτατος πανηγυρίζει τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς χριστιανικῆς δογματοθεσίας, ἐκεῖνον τὸν παλαιγενῆ καὶ πάντροφον αἰῶνα, ὅστις ἐπαιδαγώγησε καὶ ἐζωογόνησε τοὺς υἱοὺς τῆς προόδου καὶ τοῦ φωτός· αὐτὸς ἐσημάδευσε καὶ σημαδεύει τὰ ὅρια τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ, ὧν ἐκτὸς οὐ περαιτέρω· αὐτὸς ἔτι προαγγέλλει τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ Θεὸν τὴν προσδοκωμένην παντελῆ νίκην τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν νίκην τῆς Τριαδικῆς ἑνότητος καθ' ὅλων γενικῶς τῶν κεχωρισμένων

μερικοτήτων, ἤγουν τῶν ἀλληλομαχούντων θρησκευμάτων, καὶ συστημάτων, καὶ ἰδεῶν, καὶ πολιτειῶν τῆς οἰκουμένης.

Ἡ Ἱστορία τῆς ἁγίας Σοφίας λοιπὸν εἶναι συνάμα καὶ ἱστορία τῆς ἀρχῆς, τῆς νίκης καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ νέου θεοφάντου θρησκεύματος. Ἐντὸς τοῦδε τοῦ πανσέπτου ναοῦ, πλεῖστοι βαρβάρων βασιλεῖς καὶ πρέσβεις εἰς χρόνους ἀπωτάτους ἐμυήθησαν τὰ χριστιανικὰ μυστήρια καὶ ἐγένοντο ἀπόστολοι ἀναστάσεως, ἐλευθερίας· ἐν αὐτῷ βαπτισθέντα ἡμερώθησαν ἄγρια καὶ σκληροτράχηλα γένη. Ἐν αὐτῷ ἐταινιώθησαν τῷ βασιλικῷ διαδήματι οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἐχειροτονήθησαν ἀφιερούμενοι τῇ διακονίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ περισσότεροι τῶν 150 Πατριαρχῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ ὀρθόδοξοι γενεαὶ ἔσχον ἁγίασιν, καὶ βάπτισμα, καὶ ἄσυλον· καὶ ἐν αὐτῇ ἡ τῶν φωστήρων τῆς μέσης Ἑλλάδος αὐστηρὰ καὶ βαρύφθογγος φωνὴ, τὰς βασιλικὰς ἀδικίας στιγματίσασα, καὶ τὰς αἱρέσεις ἀναστομώσασα, ἠσφάλισε τὴν τύχην τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν ταλαντευομένην ἐγενναίωσεν ἀνθρωπότητα. Ὁ ὑψηλότερος θόλος αὐτοῦ, ὅστις γιγαντιαῖος δεικνύεται τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν διαπλεόντων, καὶ ὅστις ἀπὸ νεφέλων γῆν ἀπέραντον ἐπιβλέπει, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς φωταυγὴς φάρος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου διεχύθη καὶ ἐξήστραψεν εἴς τε δυσμὰς Ἡλίου καὶ ἀνατολὰς τὸ φῶς τῆς οὐρανίου σοφίας· φάρος ἀκτινοβόλος, ἱστάμενος ἀκλόνητος καὶ ἀδιάσειστος ἐπάνωθεν τῶν διαταραχῶν, αἵτινες ἐπὶ 1500 ἔτη περικυκλοῦσι βαρυκτυποῦσι τοὺς πόδας του! — Οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς ἐκάλουν *μητέρα* τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, «τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας μητέρα». Οἱ Πατριάρχαι τοῦ πρώτου θρόνου τὴν καθιέρωσαν ὡς ἕδραν αὐτῶν καὶ τῆς ὀρθοδοξίας κεντρικὴν βασιλίδα· οἱ πένητες καὶ οἱ καταδεδιωγμένοι ἔσχον αὐτὴν ἄσυλον καὶ παρηγορίαν. — *Μοναρχία*, καὶ *Ἐκκλησία*, καὶ *Λαὸς* ἐκ συμφώνου τὰ τρία στοιχεῖα τοῦ μεσαιῶνος οἰκοδομοῦσι καὶ δοξολογοῦσι καὶ συμπροσκυνοῦσιν αὐτήν. Ἐκεῖ, ἐν τῇ αἰωνίῳ καὶ ἱστορικῇ αὐτῆς ἰσότητι συνάπτονται ἄρχοντές τε καὶ ἀρχόμενοι.

Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς, οἵτινες ἔμελλον ἔπειτα κατὰ μό-

νας νὰ τὴν κληρονομήσωσιν, οὗτοι κατέβαλον καὶ τὰς ἀδροτέρας θυσίας ἐν τῇ ἐγέρσει αὐτῆς. Ὁ Ἰουστινιανὸς συγκαλεῖ τεχνίτας ἐκ πάσης γῆς, ἐναποτίθησι δὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν εἰς Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον, ἀμφοτέρους διασημοτάτους ἐπὶ σοφίᾳ καὶ μηχανικῇ. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτων ἐπαγρυπνοῦσιν ἑκατὸν ἀρχικτίσται, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἑκατὸν ἑτέρους ἐργάτας· 5000 δὲ ἐργάται διορίζονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ δεξιοῦ μέρους, καὶ ἕτεροι 5000 εἰς τὴν τοῦ ἀριστεροῦ. Ἵνα δὲ φερθῇ εἰς πέρας τὸ μνημεῖον, ἐπιβάλλονται ἀγγαρίαι καὶ φόροι βαρύτατοι ἐφ' ὅλης τῆς ἐπικρατείας· τὰ δημόσια ταμεῖα κατακενοῦνται. Ὁ προκάτοχος Ἀναστάσιος, φιλάργυρος, ὡς εἴπομεν, εἶχεν ἐξοικονομήσει 40 χιλιάδας κινδυνάρια χρυσοῦ, δηλ. 326 ἑκατομμύρια φράγκων· ταῦτα καὶ ἄλλα περισσότερα πάντως κατηναλώθησαν· ἐπαύθησαν μὲν κατ' ἀρχὰς σχολαὶ καὶ διδασκαλεῖα τοῦ λαοῦ· κατηργήθη δὲ τὸ ἀξίωμα τῶν ῥητόρων· ἐπωλήθησαν δ' ἐφεξῆς βασιλικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη· διεκόπησαν πάντα τὰ θεάματα, καὶ ἐγένοντο πόλεμοι συνεχεῖς καὶ καταδρομαί. Οἱ ἱδρῶτες τοῦ πένητος ἁφηρπάγησαν ὑπὸ τῶν διοικητῶν τῆς βασιλευούσης καὶ τῶν θεμάτων· καὶ ταῦτα πάντα πότε; ἐνῷ οἱ τῆς μοναρχίας στρατηγοί, ὁ Ναρσῆς, ὁ Πουδέντιος, ὁ Μοῦνδος, καὶ ὁ ἀνδρεῖος Βελισσάριος, ὁ Σκηπίων οὗτος τῆς νέας Ῥώμης, φορολογοῦντες Εὐρώπην, Ἀσίαν, καὶ Ἀφρικὴν, συνεσώρευον καθεκάστην εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου βαρβάρων καὶ χριστιανῶν ἄπειρα πλούτη καὶ λίθους πολυτίμους, καὶ θησαυροὺς, καὶ βασιλικὰ στέμματα. — Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ δὲν ἀπέμενεν ἄλλο τι καταναλώσιμον, καὶ οἱ μολύβδινοι σωλῆνες τῶν πηγῶν ἀνελύθησαν οὓς εἶχεν ὁ Κωνσταντῖνος κατασκευάσει!

Ἵνα δώσωσιν οἱ χρονογράφοι ἰδέαν τινὰ ὁπωσοῦν ἀκριβῆ τῆς γενομένης τότε δαπάνης, διηγοῦνται ὅτι διὰ μόνην τὴν ἔγερσιν τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, ἕως ὕψους ἑνὸς ποδὸς ἀπὸ ἐδάφους, κατηναλώθησαν 452 κινδυνάρια χρυσοῦ, διὰ δὲ τὴν κατασκευὴν τῶν αὐλῶν καὶ τῶν πρώτων δωμάτων κινδυνάρια 800, ἰσολογούμενα μὲ 4200 λίτρας χρυσοῦ. Καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τού-

την ἐξαπέστειλεν ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς Ῥόδον τοὺς ἐμπιστευμένους του φίλους Τρώϊλον, Κολοκύνθην καὶ Βασίλειον, ἵνα μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἑτοιμάσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἀναγκαίους πλίνθους. Οἱ δὲ πλίνθοι κατεσκευάσθησαν ἐκ γῆς τοσοῦτον ἐλαφρᾶς, ὥστε δώδεκα αὐτῶν ἐζύγιζον ἕνα τῶν κοινῶν πλίνθων, ἔφερον δὲ πάντες τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· ΚΥΡΙΟΣ ΕΘΕΜΕΛΙΩΣΕΝ ΑΥΤΟΝ, ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΩΣΕΙ· πᾶσα δὲ νέα σειρὰ πλίνθων ἐκτίζετο ἀναγινωσκόντων τῶν ἱερέων εὐχὰς, καὶ εὐφημοῦντος τοῦ περιεστῶτος εὐσεβοῦς πλήθους. Τεθέντων δὲ τῶν θεμελίων, ὁ Πατριάρχης Εὐτύχιος μετὰ 150 ἀρχιερέων καὶ σύμπαντος τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας του ἐπεκαλέσατο ὑπὲρ αὐτῶν τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου. Πολλαὶ ἑκατοστάδες χιλιάδων πιστῶν συρρεύσαντες μὲν ἐκ παντὸς μέρους τῆς χριστιανωσύνης, ἀσκεπεῖς δὲ καὶ γονυκλιτεῖς καὶ δακρύοντες «καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον βοῶντες ἐν ρ΄. μέτροις» περιεκόσμησαν τὸ θέαμα τῆς σοβαρᾶς ἐκείνης, ταρακτικῆς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς, τὸ ὑπερβάλλον καὶ ἔξοχον θέαμα τῆς ς΄. ἑκατονταετηρίδος. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς εὐχαριστίας ἐμέλισε καὶ ἔψαλλε πρῶτος ὁ Ἰουστινιανὸς πρώτην φορὰν, συνυμνολογούντων τῶν Ἱερέων, τῶν διακόνων καὶ τοῦ λαοῦ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἱστορικώτατον τροπάριον «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων.» Τροπάριον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἡ Ἐκκλησία ψαλμῳδεῖ ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν πρὸς τὸν Ὀρθόδοξον λαόν της, ὡς οἱ στρατηγοὶ τὸ πάλαι ἐφώναζον πρὸς τὸν στρατὸν τὸ *Ἐλελεῦ*· τροπάριον ὅπερ ὁ Χορὸς ἀναπέμπει πρὸς Οὐρανὸν ὁμοῦ μὲ τὸν καπνὸν τοῦ λιβάνου εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τῶν ἐγκαινίων τῆς Βασιλίδος του καὶ ἀρραβῶνα τῶν μελλόντων αὐτοῦ νικητηρίων!

Οἱ μὲν Κατόλικοι λατρεύουσιν ἐν Ῥώμῃ τὸν ἅγιον Πέτρον, οἱ δὲ Μεταρρυθμισθέντες ἔχουσιν ἐν Λονδίνῳ τὸν Παῦλον· δύο ἀποστόλους, θεσπεσίους μὲν, παραδεξαμένους δὲ ἄνωθεν τὴν ἀποστολὴν, καὶ πάντοτε ἀνθρώπους. Εἰς δὲ τὴν Ὀρθοδοξίαν, κατ' ἐξοχὴν μητέρα τῶν *Θεολόγων*, ἁρμόζει αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἄϋλος καὶ ἀθάνατος καὶ κοσμοσώτειρα καὶ ὑπερτάτη Σοφία τοῦ Θεοῦ Λό-

γου, δηλ. ἡ Πανάνθρωπος καὶ Παγκοσμία μητρόπολις τοῦ ἁγίου καὶ Καθολικοῦ Πνεύματος. — Κατηνάλωσαν διὰ ταύτην οἱ Πατέρες μας ὄχι μόνον τοὺς ἱδρῶτας ἐποχῆς ὁλοκλήρου, καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ των βίου, ἀλλὰ περιπλέον καὶ τὸ αἷμα τρισμυρίων ψυχῶν· ἡμεῖς δὲ προσηνέγκαμεν αὐτῇ πόθους μυχίους καὶ δάκρυα δουλείας τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων καὶ νέαν θυσίαν ὁλοκαυτώσεως ἐν τῷ αἵματι μιᾶς ἐκλεκτῆς γενεᾶς. Δάκρυα ἔβρεξαν τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ δάκρυα ποταμηδὸν καταβρέχουσι τὴν βεβήλωσίν της. Καὶ λοιπὸν ὁ θνητὸς ὁ δυνάμενος νὰ συλλογισθῇ, νὰ λαλήσῃ, καὶ νὰ κηρύξῃ ὡς ἠδυνήθη ὁ Ἕλλην, ἢ ὁ θνητὸς ὁ δυνάμενος νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀδιακόπους δαπάνας, ἂς εἴπῃ «αὕτη εἶναι ἡ ἰδική μου!»

Ἡμεῖς ἐν τούτοις ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ἀναγινώσκομεν νοερῶς τὸν Σιβύλλειον ἐκεῖνον χρησμὸν περὶ Ἑλλάδος·

«Εὐφράνθητι, Κόρη, καὶ ἀγάλλεο, σοὶ γὰρ ἔδωκεν
Εὐφροσύνην αἰῶνος, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
Ἐν σοὶ δ' οἰκήσει, σοὶ δ' ἔσσεται ἀθάνατον φῶς!
Εὐσεβέων ἀνδρῶν ἱερὸν γένος ἔσσεται αὖθις. . . .
Καὶ τότε δὴ Ναὸς πάλιν ἔσσεται, ὡς πάρος ἦν περ.»

ΝΖ'.

Πολιτικαὶ καὶ Ἐκκλησιαστικαὶ μεταβολαί.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατεκρίθη σφόδρα διὰ τὴν ὠμότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασιν· πλὴν ἡ στάσις ἦτον ἡ πληγή, ὁ ἐφιάλτης, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μοναρχίας ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ· ὅθεν οἱ Βασιλεῖς πεπεισμένοι, ὅτι ἐπὶ φλογώδους ὕλης καὶ καυσίμου ὁ Θρόνος αὐτῶν ἐβασίζετο, κατέπνιξαν, κατὰ δύναμιν καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις, εἰς τὸ αἷμα τὰ πρῶτα κινήματα τῶν ἀνταρτῶν. Διότι, μετακομίσασα τὴν Λατινικὴν ἀρχὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Αὐτοκρατορία δὲν ἐννόησε νὰ μετακομίσῃ καὶ τὴν Λατινικὴν ἐλευθερίαν· μάλιστα καθ' ἣν περιγράφομεν ἐποχήν, αὐτὴ ἡ λέξις *ἐλευθερία* εἶχε γίνει ἐπὶ στό-

ματος τῶν αὐλικῶν ὄνομα λίαν ἐπίφοβον. Βλέπομεν ὡς ἐκ τούτου τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν μόνην τὴν λεκτικὴν ὕλην τῆς Ῥώμης διατηρήσασαν, τὸ δὲ νόημα τῆς ἐλευθερίας οὐδόλως σεβασθεῖσαν· ὁσάκις δ' ἔσχε χρείαν νὰ μνημονεύσῃ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἀποφυγοῦσα τὴν ἐπίφοβον ὀνομασίαν αὐτῆς, μετέφρασεν αὐτὴν *στάσιν*. «Nomina quidem veteribus servavimus, legum autem veritatem nostram fecimus. Itaque si quid erat in illis *seditiosum*, multa autem talia erant ibi reposita, hoc decisum est et definitum, et in perspicuum finem, deducta est quaeque lex.»

—Σχόλιον εἰκονίζον ἀρκούντως τὴν φύσιν τῆς μοναρχίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Συμφώνως δὲ πρὸς τοιαύτην ἐλευθερίας σημασίαν καὶ ἕτεραι μεταβολαὶ θέλουσι λάβει χώραν. Ἐναπέμενον ὅρθια ἔτι δύο τῆς ἀρχαιότητος φάσματα, φύλακες τῆς παραδόσεως τῆς πάλαι δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, ὧν, τὸ μὲν, ἀνῆκον τῇ Ἑλλάδι, ἀνεμίμνησκε τὴν διανοητικὴν αὐθεντίαν, τὸ δὲ τῇ Ῥώμῃ, ἐνεθύμιζε τὴν πολιτικήν. Ἀλλ' οὐδ' οἱ τύποι καλὸν ἦτο νὰ διασώζωνται, ἀφοῦ τὰ πάντα ὑπέκυπτον εἰς τὸν κανόνα τῆς ἀναπλάσεως. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν, μετὰ τὴν τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασιν, καταργεῖ τὴν ἐν Ἀθήναις *Φιλοσοφίαν*, καὶ τὴν τῆς Ῥώμης *Ὑπατείαν*. Αὕτη δὲ ἡ κατὰ *Ῥώμης* καὶ *Ἀθηνῶν* προσβολὴ ὑπάρχει ἡ τελευταία πνοὴ τῆς ἀρχαιότητος. — Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐγείρεται ὁ μεσαιῶν μόνος καὶ ἀδιαφιλονείκητος κυριάρχης τῶν ἐνεστώτων.

Καὶ ἡ μὲν Ὑπατεία τελευτᾷ ἀνοδύνως, χωρὶς οὐδὲ κἂν ν' ἀφήσῃ κατόπιν αὐτῆς ἕνα καὶ μόνον στεναγμόν. Τίς ὁ Βροῦτος ἐπὶ τοῦ νῦν, τίς δὲ Ῥώμη, ἡ νέα ἢ ἡ πρεσβυτέρα, οἱ μέλλοντες νὰ τὴν θρηνήσωσιν; Ἀποθνήσκει τοίνυν, καὶ οὐδὲ διαδόχου τινὸς τυγχάνει, ὅστις νὰ μνημονεύσῃ τοῦ βίου της.

Τὴν δὲ Φιλοσοφίαν, τροφὸν καὶ πατρίδα τοῦ κόσμου, στενάζουσι μὲν αἱ σχολαὶ τοῦ περιβοήτου Πρόκλου καὶ αἱ τοῦ Σιμπλικίου, κλαίει δὲ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς μήτηρ ἐπὶ θυγατρὸς

ἀποθανούσης ὀδύρεται. Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἔπνεον ἔτι εἰμὴ διὰ τῆς φιλοσοφίας· ταύτης δὲ παυσάσης, παύει καὶ ὁ βίος τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν φιλοσόφων, ἄλλοι μὲν ἀγανακτοῦντες διὰ τὸ βυζαντινὸν σύστημα, ἀποδημοῦσιν εἰς Περσίαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἄλλοι δὲ φεύγουσι παρὰ βαρβάροις λαοῖς, ἐκφωνοῦντες τὸ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ μετὰ πικρίας «εἰ μὴ πάντες ἀπολλώμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν».

Ὡς τόξον ἡ μεταῤῥύθμισις ἐπροχώρει ἀπὸ τῶν πολιτικῶν εἰσδύουσα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά. Εἶναι ἀναντίῤῥητον, ὅτι διὰ τῆς χρηματικῆς διαφθορᾶς ἡ Αὐτοκρατορία λαμβάνει ἀπὸ τοῦδε καὶ μέχρι τῆς ἐπομένης ἑκατονταετηρίδος χαρακτῆρα ἰδιαίτερον καὶ ἀναλογίας γιγαντιαίας εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας.

— Ἡ αὐλὴ δωρεῖται πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ἀ. τὴν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν Μοναχῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ ἐπὶ τῶν Κληρικῶν, δικαιοδοσίαν, ἥτις εἶχεν ἀνεπαισθήτως περιορισθῆ παρὰ τῶν προκατόχων, (Νεαρ. 79, καὶ 83). β΄. τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῶν ἀστυκῶν κτημάτων, καὶ ψῆφον ὑπερισχύουσαν ἐν πάσῃ τῇ δημοτικῇ κυβερνήσει, (Κώδ. Β΄. ἀ. Τ. 4). γ΄. τὴν χειραφέτησιν ἐκ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, (Νεαρ. 81). δ΄. τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ προσκαλῶνται μάρτυρες ἐπὶ δικαστηρίῳ καὶ νὰ δίδωσιν ὅρκον οἱονδήποτε, (Νεαρ. 123. κ. 7). — Διὰ τοιούτων καὶ ἑτέρων ἔτι εὐεργετημάτων ὁ Αὐτοκράτωρ προσπαθεῖ νὰ ἰδιοποιηθῇ τὴν ὅλην ἢ μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, καὶ οὕτω νὰ ἐπεμβῇ αὐτοδικαίως εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα. Καὶ τῳόντι, μέχρι βαθμοῦ τινος εὐδοκιμεῖ· καθότι, ἵνα εἴπωμεν τ᾽ ἀληθὲς, τὸν βλέπομεν βαθμηδὸν ἀναμιγνυόμενον εἰς πλείστας οὐσιώδεις ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας· οὐχὶ δὲ μόνον ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς ταῖς πολιτικαῖς μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ᾽ ὡσαύτως ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς, ἐν τῷ ὀργανισμῷ καὶ τῇ πορείᾳ αὐτῆς. — Τοῦτο δ᾽ ἐφεξῆς παρέχει τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, δι᾽ οὗ ἡ πολιτικὴ νομοθεσία, χωριζομένη τῆς ἱερᾶς, ἀπολείπει τὴν Ἀνα-

τολικὴν Ἐκκλησίαν μᾶλλον ἢ πρότερον ἐλευθέραν εἰς τὰ κινήματά της καὶ ἀνεπηρέαστον.

Διότι οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν μὲν Θεολόγοι, ἦσαν δ' ἐνίοτε καὶ κακόδοξοι. Ὡσεπιτοπλεῖστον πάντες οἱ τῆς δευτέρας περιόδου ὑπῆρξαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αἱρετικοί, τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἴσως μὴ ἐξαιρουμένου. Αὕτη λοιπὸν ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ. Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ δόγματος ἦσαν ἀγαθὰ ἀνώτερα πάσης κοσμικῆς εὐημερίας παρὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς. Ἡ κακοδοξία ὅμως τῆς μοναρχίας καὶ ἡ ὀρθοδοξία τῶν Πατέρων θέλουσι, πρὶν παύσῃ ἡ διχόνοια συνέλθει, εἰς πολυχρόνιον καὶ τρομερὰν σύγκρουσιν. — Ἀλλὰ περὶ ταύτης κατωτέρω.

ΝΗ'.

Ἡ ἀγοραία διάλεκτος ἐν τῇ ς'. ἑκατονταετηρίδι.

Ὡς τόσον, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὰ καθέκαστα τοσοῦτον αἱματηρᾶς μονομαχίας, ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς καθομιλουμένης γλώσσης τῆς περιόδου μας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλπίζων ὅτι διὰ τῆς βασιλικῆς παῤῥησίας του, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα, ὅπερ ἄφησεν ὁ Ἀναστάσιος, ἤθελε κατευνάσει τὴν ἐνσκήψασαν ἐκείνην τοῦ *Νίκα* ταραχὴν, ὑπῆγεν εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, παρόντων τῶν δύο μερῶν, δηλ. τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ ἔμπειρος Βελισσάριος ἐπέτυχε νὰ ῥίψῃ τὴν δᾷδα τῆς διχονοίας, *πλείστων χρημάτων διανομῆς ὑποσύρας τῶν Βενέτων πολλοὺς, καὶ οὕτω τὴν τῶν δήμων ὁμόνοιαν διαστῆσαι.* Ἀλλ' ἀντὶ τῆς προσδοκωμένης φιλοφροσύνης, ὁ αὐτοκράτωρ ἐντυγχάνει βλασφημίας καὶ ὕβρεις· εἴδομεν ὅτι οἱ Πράσινοι δυσμενῶς διέκειντο πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Προκόπιον, «ὅσοι ἢ Πράσινοι εἶναι, ἢ μεγάλα περιβαλέσθαι χρήματα ἔδοξαν, ἢ ἄλλο τι, προσκεκρουκότες ἐτύγχανον».

Οἱ Πράσινοι, λοιπὸν, ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ τὸν καλοῦσι τύραννον, αἱρετικὸν, καὶ ἀποδίδουσιν αὐτῷ τὸν ἐνεστῶτα ἐκτραχηλισμὸν

τοῦ λαοῦ καὶ τὰς παρανομίας τῶν ἀρχόντων. Ἐκεῖ ἀρχίζει διάλογός τις μεταξὺ Μανδάτορος καὶ Πρασίνων, τὸν ὁποῖον ἀπροσδοκήτως μᾶς ἔσωσαν χρονογράφοι τινὲς, καὶ παρὰ συνήθειαν.

Διπλῆν ἀξίαν ἔχει πρὸς ἡμᾶς τὸ πολύτιμον τοῦτο ἱστορικὸν μνημεῖον. Πρῶτον μὲν, ἐν αὐτῷ ἀκροαζόμεθα χωρὶς τῆς βοηθείας τῶν σχολαστικῶν χρονογράφων ἄδολον καὶ ἀνόθευτον τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, ἀγανακτῶσαν κατὰ τοῦ ξενισμοῦ καὶ βδελυττομένην τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἀδικίαν· δεύτερον δὲ, ἔχομεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀρχαιότερον τεκμήριον τῆς μεσαιωνικῆς ἀγοραίας γλώσσης, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῆς, καὶ νὰ ἐξεικάσωμεν ὡς ἔγγιστα περὶ τῆς προηγουμένης καὶ τῆς ἐπομένης καταστάσεώς της. Καὶ ἐπειδὴ φρονοῦμεν, ὅτι ὁ διάλογος οὗτος, σχεδὸν παντάπασιν ἄγνωστος καθίσταται, πρὸς τοὺς λογίους καὶ διαλεκτολόγους τοῦ γένους ἀναγκαῖος, διὸ δημοσιεύομεν ἐνταῦθα αὐτὸν ἐξ ὁλοκλήρου.

Διάλογος μεταξὺ Μανδάτορος καὶ Πρασίνων, ἐν τῇ ς΄. ἑκατονταετηρίδι.

ΠΡΑΣ. *Ἄκτα διὰ* (1) *Καλοτόδιρ τὸρ Κουβικουλάρηρ, καὶ Σπαθάρηρ! ἔτη πολλὰ, Ἰουστινιανὲ Αὔγουστε! τοῦ Βίγκας!* (2) *Ἀδικοῦμαι, μόνε ἀγαθὲ, οὐ βαστάζω, οἶδερ ὁ Θεός! — Φοβοῦμαι ὀρομάσαι* (3) *μὴ πλέον εὐτυχήσῃ, καὶ μέλλω κινδυνεύειρ.*

ΜΑΝΔ. *Τίς ἐστί; οὐκ οἶδα.*

ΠΡΑΣ. *Ὁ πλεονεκτῶρ με, Τρισαύγουστε, εἰς τὰ τσαγγάρια* (4) *εὑρίσκεται.*

ΜΑΝΔ. *Οὐδεὶς ὑμᾶς ἀδικεῖ.*

ΠΡΑΣ. *Εἷς μόρος ἀδικεῖ με, Θεοτόκε μὴ ἀνακεφαλίσῃς!* (5)

(1) Ἄκτα διὰ, δικαιοκρισία κατὰ τοῦ. (2) Tu Vincas, μυστικὸν σύνθημα συγχρόνως τῆς συνομωσίας καὶ χαιρετισμὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. (3) Τὸν αἴτιον τῆς ὀργῆς τοῦ λαοῦ. (4) Γειτονία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (5) Φράσις σημαίνουσα μὰ τὴν ἀλήθειαν.

ΜΑΝΔ. *Τίς ἐστιν ἐκεῖνος; οὐκ οἴδαμεν.*

ΠΡΑΣ. *Σὺ μόνος οἶδας, Τρισαύγουστε, τίς πλεονεκτεῖμε σήμερον.*

ΜΑΝΔ. *Ὅστις καὶ ἂν ἐστὶν, οὐκ οἴδαμεν.*

ΠΡΑΣ. *Καλοπόδις ὁ Σπαθάρης ἀδικεῖ με, Δέσποτα πάντων.*

ΜΑΝΔ. *Οὐκ ἔχει ποιεῖν ὁ Καλοπόδις.*

ΜΡΑΣ. *—Ὅστις καὶ ἂν ἐστὶ, τὸν μόρον ποιήσῃ τοῦ Ἰούδα (1)! Ὁ Θεὸς ἀνταποδώσῃ εἰς αὐτὸν, ἀδικοῦντα με, διὰ τάχους. (2)*

ΜΑΝΔ. *Ὑμεῖς οὐκ ἔρχεσθε εἰς τὸ θεωρεῖν, εἰμὴ εἰς τὸ ὑβρίζειν τοὺς ἄρχοντας.*

ΠΡΑΣ. *Ὅστις καὶ ἂν ἀδικῇ με, τὸν μόρον ποιήσῃ τοῦ Ἰούδα.*

ΜΑΝΔ. *Ἡσυχάσατε Ἰουδαῖοι, Μαριχαῖοι, Σαμαρεῖται!*

ΠΡΑΣ. *Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ἡμᾶς καλεῖς; — Ἡ Θεοτόκος μετὰ ὅλων! (3)*

ΜΑΝΔ. *Ἕως πότε ἑαυτοὺς καταρᾶσθαι;*

ΠΡΑΣ. *Ὅστις οὐ λέγει ὅτι πιστεύει ὀρθῶς ὁ δεσπότης, ἀνάθεμα εἰς αὐτὸν ὡς εἰς Ἰούδαν!*

ΜΑΝΔ. *Ἐγὼ ὑμῖν λέγω ὅτι εἰς ἕνα βαπτίζεσθε. (4)*

ΠΡΑΣ. *Τάλας! εἰς ἕνα βαπτίζομαι!*

ΜΑΝΔ. *Ὅντως ἂν μὴ ἡσυχάσητε, ἀποκεφαλίζω ὑμᾶς.*

ΠΡΑΣ. *Ἕκαστος σπεύδει κρατῆσαι τὴν ἀρχὴν, ὅπως σωθῇ. —Καὶ ὅ,τι ἂν εἴπωμεν θλιβόμενοι, μὴ ἀγανακτήσῃ τὸ κράτος σου (5), ὁ γὰρ Θεὸς πάντων ἀνέχεται. Λόγον ἔχοντες, Αὐτοκράτωρ, ὁμολογοῦμεν ἄρτι πάντα (6). Ποῦ ἐστιν, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν, οὐδὲ τὸ Παλάτιον, οὐδὲ πολιτείας κατάστασιν, Τρισαύγουστε. Μίαν εἰς τὴν Πόλιν ἔρχομαι, ὅταν εἰς τὴν Βουδρώνην καθέζομαι (7). Εἴθε μηδὲ τότε, Τρισαύγουστε!*

(1) Λίαν κοινὴ τῆς τότε γλώσσης κατάρα σημαίνουσα, ἂς ἀποθάνῃ ἐπ' ἀγχόνης. (2) Ἐν τάχει. (3) Τὸ σημερινὸν ἀγοραῖον βοήθειά μας! (4) Ὅτι ὁμοιάζετε τὸν Ἰούδα. (5) Τὸ κοινὸν ἡ αὐθεντεία σου. (6) Δραττόμενοι τῆς εὐκαιρίας καταμηνύομέν σοι πάντα. (7) Ὅταν μὲ καθίζουσιν εἰς τὴν φυλακήν.

ΜΑΝΔ. Ἕκαστος ἐστὶν ἐλεύθερος, καὶ ὅπου θέλῃ ἀκινδύνως δημοσιεύει.

ΠΡΑΣ. Καὶ θαῤῥῶ ἐλευθερίας, καὶ ἐμφανίσαι οὐ συγχωροῦμαι (1). Καὶ ἂν ἐστὶν ἐλεύθερος, ἔχει δὲ Πρασίνου ὑπόληψιν, πάντως εἰς τὸ φανερὸν κολάζεται.

ΜΑΝΔ. Ἑτοιμοθάνατοι, οὐδὲν φείδεσθε τῶν ψυχῶν ὑμῶν;

ΠΡΑΣ. Ἐπαρθῇ τὸ χρῶμα τοῦτο, καὶ ἡ δίκη οὐδὲν χρηματίζει (2). Ἄνες τὸ φορεύεσθαι καὶ ἄφες μετέπειτα κολαζόμεθα· ἰδοὺ, ὧδε πηγὴ βρύουσα, καὶ ὅσους θέλεις κόλαζε. Ἀληθῶς τὰ δύο ταῦτα οὐ φέρει ἀνθρωπίνη φύσις (3). Εἴθε Σαββάτιος (4) μὴ ἐγεννήθη, ἵνα μὴ ἔσχεν υἱὸν φορέα! Εἰκοστὸς ἕκτος φόρος ἐστὶν ὁ γενόμενος εἰς τὸ Ζεῦγμα (5). Τὸ πρωΐ μᾶς ἐθεώρησε, καὶ τὴν δειλινὴν ἐσφάγη, δέσποτα πάντων.

ΒΕΝΕΤ. Ὑμεῖς μόνοι ἔχετε τοὺς φορεῖς ὅλου τοῦ σταδίου.

ΠΡΑΣ. Ποτὲ οὐ σφάζεις σὺ καὶ ἀποδημεῖς;

ΒΕΝΕΤ. Σὺ δὲ σφάζεις καὶ διακινεῖς (6)· τοὺς φορεῖς γὰρ τοῦ σταδίου ἡμεῖς μόνοι ἔχετε.

ΠΡΑΣ. Δέσποτα Ἰουστινιανὲ, αὐτοὶ παρακαλοῦσι (7), καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς φορεύει. Νοήσῃ ὁ μὴ θέλων. Τὸν ξυλοπώλην εἰς τὸ ζεῦγμα τίς ἐφόρεσεν, αὐτοκράτωρ;

ΜΑΝΔ. Ὑμεῖς αὐτὸν ἐφορεύσατε.

ΠΡΑΣ. Τὸν υἱὸν τοῦ Ἐπαγάθου τίς ἐφόρεσεν, Αὐτοκράτωρ;

ΜΑΝΔ. Καὶ αὐτὸν ὑμεῖς ἐφορεύσατε, καὶ τοὺς Βενέτους πλέκετε (8).

ΠΡΑΣ. Ἄρτι καὶ ἄρτι κύριε ἐλέησον! Ἡ ἀλήθεια τυραννεῖται. Ἤθελον ἀντιβάλλαι εἰς τοὺς λέγοντας ἐκ

(1) Μολονότι ἐλπίζω τὴν ἐλευθερίαν, ὅμως δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν σου. (2) Ὅταν ἀφαιρεθῇ τὸ χρῶμα τοῦτο, δικαιοσύνη πλέον δὲν διανέμεται. (3) Τὰ δύο χρώματα εἶναι παντάπασιν ἀσυμβίβαστα. (4) Ὁ πατὴρ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. (5) Μέρος τοῦ ἱπποδρομίου. (6) Στασιάζεις. (7) Προκαλοῦσι τὸν φόνον. (8) Πλέκω σώζεται ὡς τὴν σήμερον ἀντὶ τοῦ βάλλω τινὰ εἰς κίνδυνον, ἐκθέτω τινὰ εἰς ποινὴν δικαιοσύνης.

θεοῦ διοικεῖσθαι τὰ πράγματα . . . . . πόθεν αὕτη ἡ δυστυχία;

ΜΑΝΔ. *Ὁ Θεὸς ἐστὶ κακῶν ἀπείραστος.*

ΠΡΑΣ. *Ὁ Θεὸς ἐστὶ κακῶν ἀπείραστος! Καὶ τίς ἐστὶν ὁ ἀδικῶν με; Ἐὰν φιλόσοφος ἐστὶ, ἢ ἐρημίτης τὴν διαίρεσιν εἰπάτω τῶν ἑκατέρων.* (1)

ΜΑΝΔ. *Βλάσφημοι καὶ θεοχόλωτοι, ἕως πότε οὐκ ἡσυχάζετε;*

ΠΡΑΣ. *Ἂν θεραπεύεται τὸ κράτος σου* (2), *στέργω καὶ μὴ θέλων Τρισαύγουστε. — Ὅλα, ὅλα οἶδα, ἀλλὰ σιωπῶ. Σώζου δίκη, οὐδὲν ἔτι χρηματίζεις* (3). *Καὶ ἐγὼ μεταβαίνω, καὶ τότε Ἰουδαΐζω. Μᾶλλον δὲ συμφέρει Ἑλληΐσαι καὶ μὴ Βενετίσαι.*

ΒΕΝΕΤ. *Τὸ μισῶ οὐ θέλω βλέπειν. Καὶ ὁ φθόνος ἐνοχλεῖμε.*

ΠΡΑΣ. *Ἀνασκαφῇ τὰ ὀστέα τῶν θεωρούντων!* (4)

Ἡ ἀνθολογία τοῦ Λασκάρεως μᾶς διέσωσε πλεῖστα ἐπιγράμματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς κομματάρχας καὶ ἡνιόχους τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐξάγομεν ἄλλο τι πλὴν ἐπαίνους προσωπικοὺς καὶ ῥητορείας καὶ ἐγκώμια· εἰς ἁπλοῦν δεῖγμα τούτων, καὶ πρὸς διαλεκτολογικὴν ἀντιπαράθεσιν, ἂς ἀναφέρωμεν τὰ ἑπόμενα.

ΕΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Οἱ Βένετοι Πρασίνοισιν ἐναντίοι αἰὲν ἐόντες,
Εἰς ἓν ὁμοφροσύνης ἐξεβόησαν ὅρον.
Ὥστέ σε Κωνσταντῖνε λαβεῖν ἐπιτύμβιον εὖχος.
Πᾶσιν ἀειδόμενον, πᾶσιν ἀρεσκόμενον.

---

(1) Ἂς ἀποφασίσῃ περὶ τῶν αἰτίων τῆς διχονοίας. (2) Ἐὰν τὸ ἐπιθυμῇς. (3) Χαῖρε, ὦ δικαιοσύνη, ἔγειρες ἅφαντος. (4) Κατάρα σημαίνουσα ἐνταῦθα, ἂς ὑπάγωσιν εἰς τὸν διάβολον ὅλοι οἱ ἄρχοντες! — Ὅτε ὁ ὄχλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδραμὼν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἐξάγει Ἰουστινιανὸν τὸν Β'. ῥινοκοπεῖ δὲ καὶ γλωσσοκοπεῖ αὐτὸν, ἀναβοᾷ «ἀνασκαφῇ τὰ ὀστέα Ἰουστινιανοῦ,» τοὐτέστιν, ἀνάθεμα.

ΕΙΣ ΦΑΥΣΤΙΝΟΝ, ΑΡΧΗΓΟΝ ΠΡΑΣΙΝΩΝ.

Σκόπει τὸ δρᾶμα μηχανουργοῦ τοῦ δόμου.
Εἴ μη γὰρ ἐστέγαστο κρατερᾷ σκέπῃ,
Πρὸς Οὐρανοὺς ἂν ὦρτο Φαυστῖνος τρέχων.
Ὡς ζῶν σὺν ἵπποις τὸ κλέος πρὶν Πρασίνων
Αἶρον στέγος γὰρ καὶ φθάνει πρὸς Αἰθέρα.

ΕΙΣ ΠΟΡΦΥΡΙΟΝ.

Οὐ μόνον σταδίοις σε κατέστρεφε πότνια νίκη,
Ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμοις δεῖξεν ἀεθλοφόρον.
Εὖ τ' ἂν ἄναξ πολέμιζεν ἔχων Πρασίνους ὑποεργοὺς
Ἄγρια μαινομένῳ ἐχθρῷ ἀνακτορέῳ.
Καὶ πέσεν αἰνοτύραννος ἐπιφθιμένης τότε Ῥώμης.
Ἦμαρ δ' Αὐσονίοις ἦλθεν ἐλευθερίης.

ΝΘ'.

Ταχεῖα τῆς διαλέκτου ῥοπή.

Ἡ ἀνωτέρω διαλεκτικὴ μαρτυρία καθίσταται σήμερον τοσούτῳ μᾶλλον πολύτιμος, ὅσῳ μετὰ τὴν ς'. ἑκατονταετηρίδα, ἐποχὴ καθ' ἣν συνέβη ἡ τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασις, καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς Ἡ. ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑποκύπτει μετὰ μεγάλης ῥοπῆς καὶ ταχύτητος εἰς τοιαύτας καὶ τηλικαύτας μεταβολάς, ὥστε μᾶς ἀναφαίνεται σχεδὸν παντάπασιν ἕπειτα ἠλλοιωμένη. Ἐὰν συγκρίνωμεν τὸ ἀνωτέρω μνημεῖον πρὸς ὅσα ἄλλα βραχύτατα καὶ καθ' ἁπλῆν συγκυρίαν οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι μᾶς διέσωσαν, (λέγοντες δὲ χρονογράφους, δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς μετὰ τὰς Σταυροφορίας, οὐδὲ κἂν τοὺς ἐπὶ Κομνηνῶν συγγράψαντας, ἀλλὰ τοὺς τῆς ὀγδόης, ἐννάτης, καὶ δεκάτης), βλέπομεν χάσμα μέγα χωρίζον τὸ διαλεκτικὸν ὕφος τούτου ἀπὸ τοῦ ἐκείνων ὕφους,

ὥστε μόλις φθάσωμεν εἰς τὴν Εἰκονοκλαστικὴν ἐποχήν, ἢ τὸ πολὺ εἰς τὸν τοῦ Σοφοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Φωτίου αἰῶνα, ἀκριβῶς ὅτε διαχωρίζονται τοῦ Βυζαντινοῦ χρόνου αἱ Ἰταλικαὶ ἐπαρχίαι καὶ ἄρχεται τὸ πολυτάραχον ἐκεῖνο δρᾶμα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος, παρατηροῦμεν τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν ἤδη εἰσελθοῦσαν ὡς ἔγγιστα ἐν τῷ αὐτῷ σταδίῳ τῆς σημερινῆς, καὶ μὴ διαφέρουσαν ταύτης εἰμὴ κατά τινας ὀλίγας λέξεις καὶ φράσεις, ἀποδοτέας εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα ἤθη καὶ οἰκεῖα ἔθιμα τῆς ἐποχῆς. Ὡς ἐκ τούτου τὸ ἐπισυναφθὲν τεκμήριον τῆς ἐν τῇ ϛ΄. ἑκατονταετηρίδι καθομιλουμένης γλώσσης δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ϛάθμη, καὶ εἶναι ὄντως τὸ μόνον ὡρισμένον σημεῖον, ἐξ οὗ ἀναχωροῦντες ἠμποροῦμεν νὰ διερευνήσωμεν μετά τινος ἀσφαλείας καὶ θετικότητος τὴν μεσαιωνικὴν πορείαν τῆς ἰδιώτιδος ἡμῶν φωνῆς. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ ἐπιφυλαττόμεθα νὰ προτείνωμεν καὶ μέθοδόν τινα διερευνήσεως, ἁρμοδίαν εἰς τὸ νὰ διαφωτίσῃ τὰ σκοτεινὰ μέχρι τοῦδε χωρία τῆς ἐπουσιώδους μελέτης. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος κινοῦμεν ζήτημα σπουδαιότατον, περὶ ὃ ἀνάγκη νὰ ἐνασχοληθῶσιν οἱ φιλολόγοι τοῦ γένους· εἰς τίνα αἴτια ἐξωτερικὰ ἢ ἐσωτερικά, εἰς τίνας βιαίας αἰφνιδίους μεταβολὰς ὀφείλεται ἡ ἀστραπιαία σχεδὸν αὕτη μεταλλαγὴ τῶν διαλεκτικῶν τύπων.

Ἡ λύσις, ἀναμφιλέκτως ἐκ τῶν δυσχερῶν οὖσα, ἀπαιτεῖ περίσκεψιν οὐ μικράν, χρῄζει δὲ πολλῆς ἐρεύνης πολυμαθείας καὶ τριβῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ γλώσσης ὁ λόγος, ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα συνεπτυγμένως τὰ ἐθνολογικὰ καὶ πολιτικὰ αἴτια, περὶ τὰ ὁποῖα καθ' ἡμᾶς ὀφείλει νὰ περιστραφῇ κυρίως ἡ ἔρευνα τῶν λογίων καὶ τῶν εἰδημόνων.

Καὶ πρῶτον, ἡ αἰφνιδία τῆς διαλέκτου τροπολόγησις συμπίπτει μὲ τὴν ἔγερσιν τῶν Ἰταλικῶν δημοκρατιῶν, μεταξὺ Σ΄. καὶ Ἡ. ἑκατονταετηρίδος, ἀκριβῶς, καθ' ὃν καιρὸν προοιμιάζεται ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, αὕτη ἡ συγκοινωνία μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπηρέασε τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀνατολῆς, καθὼς ἡ διάλεκτος τούτου ὁμολογουμένως ἐτροπολόγησε τὴν τῶν ἑσπερίων. Ἡ τῆς

σήμερον λ. χ. ἀγοραίας ὀνομαστικὴ τῶν τριτοσυλλάβων, ἔχουσα τύπον γενικῆς, εἶναι ὁμοῦ μέ τινας ἄλλας ἀλλοιώσεις καθαρὸς ἰταλισμός, ὡς μαρτυρεῖ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ ἀκμάσας ἐν τῇ Ἱ. ἑκατονταετηρίδι ἐν τῷ περὶ θεμάτων βιβλίῳ του.

Β΄) Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διάστηματι χρόνου ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία οὖσα σημαντικῶς ἀπηυδημένη εἴ τε ὑπὸ τῶν Εἰκονοκλαστικῶν ταραχῶν, εἴτε ἕνεκα τῶν ὑστερηθέντων Ἰταλικῶν πορισμάτων, εἰσήγαγεν ἢ ὀρθώτερον ἐπεξέτεινε τὸ σύστημα τῶν ὑπομισθίων ξενικῶν ταγμάτων, σύστημα κατὰ συνέπειαν τοῦ ὁποίου ὁ τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν πληθυσμὸς συνδιελέχθη πρῶτον καὶ συνῳκειώθη μετὰ γενεῶν ἑτεροφύλων. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν δὲ ὅτι ἀπὸ τοὺς χρόνους Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου τοιαύτη χρῆσις εἶχεν εἰσδύσει. Μετέπειτα ὅμως τοσοῦτον ἀναγκαία κατέστη, ὥστε ὄχι μόνον τάγματα Σκυθῶν, Σκλαβηνῶν, καὶ Τούρκων, καὶ παντοίου εἴδους βαρβάρων ἐσχημάτισεν ἡ μοναρχία καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ περιπλέον καὶ Εὐρωπαῖοι, Ἄγγλοι κυρίως ὑπηρέτησαν αὐτὴν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, μισθοδοτούμενοι ὡς οἱ σημερινοὶ Ἑλβετοί. Τὸ περίφημον τάγμα τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων, τὸ ἐπικαλούμενον *Βαράγγοι* (war-men;) ἐπέμεινεν ἀείποτε πιστὸν καὶ ἀφοσιωμένον εἰς τὸν βυζαντινὸν ἀπολυτισμόν, συνετίθετο δὲ ὑπὸ Ἄγγλων, κατὰ μέγα μέρος καὶ ὑπὸ Δανῶν. Καὶ ἡ μὲν Ἀγγλικὴ διάλεκτος ἴχνη δὲν ἄφησεν· ἀλλ' ἆρά γε συνέβη ταὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀνατολικοὺς πολυπληθεστέρους στρατούς;

Γ΄) Ὁ Λατινισμὸς τῆς αὐλῆς ὑπῆρξεν ἄχρις Ἡρακλείου φραγμὸς εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔξοδον τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἀλλ' ἡ εἰκονοκλαστία ὑποκινεῖ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν· τὸ δὲ σχίσμα ἐξορύσσον τάφρον ἀναμέσον Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἀπαλλάσσει τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου προσκόμματος· οὕτως ἡ διάλεκτος ἀφηνιάζουσα, δέχεται τὴν ὥθησιν τῶν ἐλαχίστων ἐσωτερικῶν μεταβολῶν, καὶ ὁρμῶσα πρὸς τὴν οἰκείαν ἐθνικὴν ὁδὸν, ὑπακούει εἰς πᾶσαν στροφὴν πολιτικῶν γινομένων.

Δ΄) Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ διαλύονται αἱ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφι-

καὶ σχολαὶ, καὶ τοιουτοτρόπως ἐκλείπει ὁ τελευταῖος γραμματολογικὸς καὶ φιλοσοφικὸς κανὼν της ἀρχαιότητος. Τὸ γένος ἐγκαταλείπεται ἀνεπηρέαστον εἰς τὰς ἰδίας του δυνάμεις, καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπενέργειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ε) Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, πρῶτον ἀνεφάνη ἐν τῇ σκηνῇ τῆς πολιτικῆς ἡ φυλὴ ἐκείνη τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς ἔμελλεν ἀκολούθως νὰ σκεπάσῃ μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης. Οἱ Σλάβοι διαπλέουσι τὸν Δούναβιν καὶ εἰσβάλλουσιν ἐν Θράκῃ. Ὁ μὲν Μοῦνδος ἀποδιώκει αὐτοὺς, ἀλλ' οὗτοι μετ' ὀλίγον πάλιν εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν ἐπικράτειαν, ὥστε ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου εἶναι ἤδη καὶ ἐγκατεστημένοι ἐν Ἑλλάδι· μόνη φυλὴ ἐκ τῶν ὅσαι ἦλθον ν' ἀφήσωσι τὰ κόκκαλά των εἰς τοῦτο τῆς Ἑλλάδος τὸ κοιμητήριον, ὁλοκλήρως συνοικειωθεῖσα μετὰ τῶν αὐτοχθόνων, παραδεχθεῖσα δὲ τὴν γλῶσαν, τὴν θρησκείαν, τὰ ἤθη καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῶν. Ἡ λέξις *Σ.λάβος, ἢ Σθλάβος, ἢ Σκλάβος ἐσήμαινε δοῦλος*· «Ἐσθλαβώθη δὲ, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, πᾶσα ἡ χώρα τῆς Ἑλλάδος, καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐβόσκετο τὴν Οἰκουμένην, ὁπηνίκα Κωνσταντῖνος ὁ τῆς Κοπρίας ἐπώνυμος, τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ῥωμαίων διεῖπεν ἀρχῆς· ὥστε τινὰ τῶν ἐκ Πελοποννήσου μέγα φρονοῦντα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὐγενείᾳ, ἵνα μὴ λέγω δυσγενείᾳ, Εὐφήμιον, ἐκεῖνον τὸν περιβόητον γραμματικὸν, ἀποσκῶψαι εἰς αὐτὸν τοῦτοἰ τὸ θρυλλούμενον Ἰαμβεῖον,

«Γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη.»

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι ταὐτοχρόνως παρουσιάσθησαν εἰς τὸ θέατρον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης αἱ δύο φυλαὶ, τῶν ὁποίων ὤφειλον αἱ τύχαι νὰ περιπλεχθῶσι μετέπειτα μὲ τὰς τύχας τοῦ πολιτισμοῦ, μεγάλως δὲ νὰ τροπολογήσωσι τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος· οἱ Σλάβοι λέγομεν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἡ Σλαβικὴ φυλὴ συμμιγνύεται καὶ συμφύρεται μετὰ τῆς ἡμετέρας, καὶ ὑπακούουσα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ῥοπὰς διαλεκτικῶς ὀλίγον ἠθικῶς, δὲ πολὺ συνεργεῖ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀναγέννησιν· ἡ δὲ δευτέρα ἀποφεύγουσα πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ διαλε-

κτικὴν κοινωνίαν θέλει μᾶς αἰχμαλωτίσει. Παράδοξος ἀντίθεσις ἀποστολῆς καὶ σύμπτωσις γεγονότων.

ϛ΄) Καὶ κυριώτατον πάντων, ἡ βαθμιαία ἐλάττωσις, καὶ παντελὴς ἀκολούθως παῦσις τῶν κοινωνικῶν συστάσεων, αἵτινες διετήρουν ἀβλαβῆ μεταξὺ *γλώσσης λογίων* καὶ *λαοῦ* τὸν διαλεκτικὸν δεσμόν. Ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἄμβων ἀνεπλήρουν ἀφ' ἑαυτῶν εἰς ὅλα τὰ παρόμοια συγκοινωνητικὰ μέσα τῆς ἀρχαιότητος, μέσα τὰ ὁποῖα ἔκρινεν εὔλογον νὰ σαρώσῃ ὁ Χριστιανισμός. Ἡ Ἐκκλησία ἐγένετο καθημερινὴ ἄσκησις, καθημερινὴ ἀκρόασις· καὶ ἐὰν ἡ ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας εἶχεν ἀδιαλείπτως διαρκέσῃ, καὶ δὲν εἶχε διακοπῆ, σήμερον ἡμεῖς βεβαίως ἠθέλαμεν λαλεῖ μὲ τὸν ἀρχαῖον τύπον τοῦ μέλλοντος, μὲ τοὺς δύο παρῳχημένους, μὲ τοὺς συνδέσμους καὶ τὰ μόρια τῆς ἀρχαιότητος, καθὼς ὁ λαὸς ἐλάλησεν εἰς τὸν μετὰ Ἰουστινιανοῦ διάλογον κατὰ τὸν ϛ΄. αἰῶνα. — Πλὴν, δυστυχῶς, ἡ ζωηφόρος αὕτη ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας διεκόπη διαρκούσης τῆς Εἰκονομαχίας· οἱ Ναοὶ ἐκλείσθησαν, ἢ ἐγκατελείφθησαν ἔρημοι, καὶ οὕτως ὁ λαὸς ἔμεινεν ἐπὶ 200 σχεδὸν ἔτη οὐ μόνον ἀδίδακτος καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλ' ὅπερ χεῖρον ἀνεξέλεγκτος κύριος τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰ περὶ διαλέκτου. Ἡ λογιωτάτη καὶ πολύστροφος καὶ ἐπιστημονικὴ λοιπὸν γλῶσσα τῆς Ἑλλάδος ἔπεσεν εἰς χεῖρας βαναύσων, χυδαίων, ἀμαθῶν, οἵτινες, ἀμύητοι εἰς τὰ μυστήριά της, καὶ ἀγνοοῦντες τὰ κάλλη της, βαθμηδὸν ἐκολόβωσαν, καὶ περιώρισαν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν χρειωδῶν τῆς οἰκίας, τοῦ ἀγροῦ, τῆς χειροτεχνίας. Πᾶν ὅ,τι φιλόσοφον, ἀπεκλείσθη· πᾶν ὅ,τι δυσκολοσύντακτον, ἠλλοιώθη. Τὰ σύνθετα ἐξέλιπον, ἐξέλιπον ἐκ τῆς συντάξεως αἱ προθέσεις, καὶ, ἐν βραχυλογίᾳ, ἀπεσκορακίσθη ὡς περιττὸν πᾶν ὅ,τι ὑπερέβαινε τὴν σφαῖραν τῶν οἰκιακῶν ἐθίμων, καὶ τῶν βαναύσων ἀσχολήσεων.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ περίοδος ἡ ἀρχομένη ἀπὸ δυναστείας Ἡρακλείου περὶ τὰ μέσα τῆς ζ΄. ἑκατονταετηρίδος καὶ λήγουσα ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ περὶ τὰ τέλη τῆς θ΄.

ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ί. ὑπάρχει ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διαλεκτολογίας ἡ μᾶλλον ἀξιομελέτητος καὶ ἀξιερεύνητος.

Ξ'.

Ἰουστινιάνειος Νομοθεσία.

Τίς, μετὰ τοσαύτας πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς, καθόλου δὲ εἰπεῖν, γενικὰς τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας μεταβολὰς δὲν ἐννοεῖ ὅτι, καθίστατο μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναγκαία μεταῤῥύθμισίς τις νομοθετικὴ, ἐντελεστέρα τῆς Θεοδοσιανῆς, νομοθεσία τις ὡρισμένη ἀ. νὰ σαφηνίσῃ τὰς διερμηνεύσεις τῶν σχολιαστῶν καὶ παραφραστῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, οἵτινες ἀντιφατικῶς ἄχρι τοῦδε τὸ κείμενον καθερμηνεύοντες, προεξένουν ἀταξίας κυκεῶνα, β'. δὲ νὰ χωρίσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς;

Αἱ συμφοραὶ τῶν προκατόχων, ἡ κοινωνικὴ ἐκείνη ἀταξία, ἡ πεῖρα καὶ δοκιμασία δύο ἑκατονταετηρίδων ὡμίλουν τρανῶς. Τὸ ἔργον ἦτο κατεπεῖγον· ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ μετὰ παῤῥησίας ἀνδρὸς πολιτικοῦ

Καὶ πρῶτον μὲν, ἐν ἔτει 533 ἐκδίδει τὴν περίφημον αὐτοῦ διάταξιν περὶ Καθηγητῶν, ad antecessores, δι' ἧς ὀργανοῖ τακτικώτερον τὴν νομικὴν ἐκπαίδευσιν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ἄλλα μὲν σχολεῖα καταργῶν ὡς ὕποπτα ἢ δυσμέθοδα, ἄλλα δὲ ἀνακαινῶν, ἄλλα δὲ νέα σχηματίζων. Περὶ φιλοσοφίας οὐδεὶς, ἢ ἐλάχιστος λόγος· φιλοσοφία μόνη τοῦ παρόντος εἶναι ἡ ἀκριβὴς προσαρμογὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ· αἱ δὲ κεναὶ τῶν σχολῶν θεωρίαι, παρεκτὸς ὅτι πολλάκις ἀπάδουσι πρὸς τὰ δεδογμένα, ἀλλὰ προσέτι γοητεύουσι τῶν νέων τὰ πνεύματα, καὶ παρεκτρέπουσι τοὺς μαθητὰς τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ. Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν μέλλει νὰ παύσῃ. Διόπερ ὁ Ἰουστινιανὸς, ἐν ἔτει 529, διὰ προλαβόντος ψηφίσματος εἶχεν ἤδη ἀπαγορεύσει τὴν ἐν Ἀθήναις παράδοσιν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ὡς ὀλεθρίαν τοῖς καθεστῶσι, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκστατοῦσαν.

Ἀκολούθως δὲ ἐπιφορτίζει τὸν διάσημον ἐκεῖνον νομομαθῆ Τρι-

βωνιανὸν, ἄνδρα πολὺν ἐν τῇ Λατινικῇ σοφίᾳ, καὶ ἐννέα ἑτέρους διδασκάλους, ἵνα ἐπεθεωρήσωσι τὰς τῶν προκατόχων του Διατάξεις, τὰς ἐν τοῖς Γρηγοριανῷ καὶ Ἑρμογενιανῷ καὶ Θεοδοσιανῷ Κώδηξιν ἐμπεριεχομένας. Ἡ ἐργασία περατοῦται μετὰ παρέλευσιν δεκατεσσάρων μηνῶν, καὶ συναπαρτίζει τὸν Ἰουστινιάνειον Κώδηκα. Ἕτεροι δεκαεπτὰ νομομαθεῖς ἠσχολήθησαν περὶ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ πνεύματος πάντων τῶν γνωστῶν νομοδιδασκαλικῶν συγγραμμάτων, καὶ ἀποφάσεων, καὶ οὗτοι συνεχώνευσαν ἐν τῷ Πανδέκτῃ καὶ τῷ Διγέστῳ τὴν οὐσίαν δισχιλίων πονημάτων. Ἔκτοτε, ὁ Κώδηξ, ὁ Πανδέκτης καὶ αἱ Εἰσηγήσεις, μετὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐκδιδομένων Νεαρῶν, κηρύττονται οἱ μόνοι ἐπίσημοι καὶ ἐπικρατοῦντες νόμοι· παράδοσις ῥωμαϊκὴ, σπουδαίως τετροπολογημένη ὑπὸ τῆς συνεργείας τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, καὶ τὸ δεύτερον διερχομένη στάδιον τῆς Βυζαντινῆς μεταμορφώσεως. Διότι, πασιφανῶς, ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέμβασις οὐκ ὀλίγον ἐπηρέασε τὸ πνεῦμα τοῦ Τριβωνιανοῦ· ἡ δὲ μεταλλαγὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ ἀναγκῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς μεταῤῥυθμίσεως, καὶ κανὼν τῆς καινῆς νομοθεσίας.—

Μετὰ τὸ στάδιον τοῦτο, ἡ ῥωμαϊκὴ παράδοσις θέλει παραδεχθῆ καὶ μορφὴν καὶ ὕφος Ἑλληνικόν. Καὶ γὰρ, ἐν τῷ παρόντι, εἰσέτι δὲν μετεβιβάσθη ἡ ἐθνικὴ διάλεκτος ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ· αἱ Σύνοδοι ἐργάζονται· οἱ Πατέρες καταγίνονται περὶ τὴν θέσιν τῶν κανόνων ἢ τὴν τοῦ δόγματος διαφύλαξιν, καὶ ἐν ὅσῳ ἡ σωτηρία τῆς παραδόσεως ἐπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ναοῦ, τοῦτο τὸ διπλοῦν σύμβολον τῆς ἐγγενοῦς κυριαρχίας δὲν θέλει ἀναγορευθῆ βασιλεύουσα.

Τὴν ἐμβριθῆ τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας ἐξέτασιν, τὴν ὑπὸ τὴν σύνολον ἔποψιν, ἤγουν, τῶν ἐθνικῶν φαινομένων, ἐῶμεν τοῖς σοφοῖς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημείου καθηγηταῖς, καὶ τοῖς ἑτέροις νομομαθοῖς τοῦ γένους, ὧν περ ἤδη τὰ πονήματα, τὸν νεοελληνικὸν οὐ μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸν ἐκόσμησαν φωτισμόν. Ἡμεῖς, ἐνταῦθα, τοὺς ἱστορικοὺς συνδυασμοὺς τροχάδην διεξερχόμενοι, σημειοῦμεν ἁπλῶς ὅ,τι ἀμέσως τῇ προαγωγῇ τῶν

στοιχείων καὶ τῶν ἰδιοτήτων προσαναφέρεται· οἱ δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα δόκιμοι ἂς ἐπιληφθῶσιν ἀναπτύξεως διεξοδικῆς, δυναμένης νὰ φωτίσῃ κατεσπουδασμένως τὴν προκειμένην ἀξιαφήγητον καὶ πολυϊστόρητον ἐποχήν. Βέβαιον ὅτι ἡ διερεύνησις αὕτη πολλὰς καὶ μεγάλας βοηθείας θέλει ἐπιφέρει εἰς τὴν ἐκλάμπρυνσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὰς σχέσεις λοιπὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος περιοριζόμενοι τὰς μεταξὺ Ῥωμαϊσμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἔνθερμον ἐκείνην προσφιλοτίμησιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τὴν Λατινικὴν παράδοσιν, ἥτις ὑπάρχει κύριον ἔτι τοῦ χρόνου σημεῖον χαρακτηριστικόν. Τῶν διατάξεών του τὰ προοίμια σταθερῶς ἀναφέρονται τῇ πολιτικῇ ἢ τῇ νομικῇ ἱστορίᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ὡσανεὶ τοιουτοτρόπως ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξορύξῃ τὰ ἅπαξ τεθνεῶτα καὶ τεθαμμένα. Καὶ ἀπὸ τῆς ἰδέας ταύτης ὁρμῶσι πάντες σχεδὸν οἱ βυζαντινοὶ μονάρχαι, μηδ' ἐκείνων ἐξαιρουμένων, οἵτινες ἐφεξῆς ὑποχωροῦντες εἰς τὸν προβιβασμὸν τῶν ἑλληνικῶν, καταναγκάζονται νὰ ἐγείρωσι χεῖρα καταστρεπτικὴν κατὰ τῶν προηγουμένων. — Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν εὐχαριστεῖται ὅτι νομοθετεῖ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς Δωδεκαδέκτου, τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Θεοδοσίου, περὶ τῆς τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου νομοθεσίας ὑποκρινόμενος πληρεστάτην ἄγνοιαν· οὐδὲ ὅτι ἐπονομάζει ἑαυτὸν Ῥωμαῖον, καὶ Ῥωμαῖον οὐχὶ ἐν τῇ Βυζαντινῇ τῆς προσαγορεύσεως σημασίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ γνησίᾳ Λατινικῇ, ὅπερ ψευδὲς, ἐπιτετηδευμένον, καὶ καθ' ἡμᾶς σήμερον γελοῖον, ἀλλὰ προσέτι θέλει τὸν δεδανεισμένον του ἐκεῖνον ἰματισμὸν νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπὶ πάντων ἀδιακρίτως τῶν ἀντικειμένων, ὡς ἂν μὴ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ κατευοδωθῇ μηδὲν, χωρὶς τῆς Λατινικῆς προστασίας καὶ ἀντιλήψεως. Ὑπὸ τοιοῦτον πρίσμα τὰ ἑλληνικὰ καθορῶν εἰς τὸ πεῖσμα τῆς ὁσημέραι προβιβαζομένης ἀνακαινίσεως, αὐτὸς ὁ μέγας ἀνακαινιστὴς καὶ προβιβαστὴς, εὐδοκιμεῖ νὰ προσονομάσῃ ξένην τὴν Ἑλληνικὴν καθομιλουμένην διάλεκτον.

Ὅθεν κοινὴ παρ' αὐτῷ ἡ φράσις· «*ἡ μὲν γὰρ πάτριος ἡμῶν*

φωνὴ .... οἱ δέ γε Ἑλλήνων φωνή.» «*καὶ ἡμεῖς μὲν οἱ Ῥωμαῖοι ... οἱ δέ γε βάρβαροι*». Ἄλλοτε δὲ διατάττει, ὅτι εἰς οἱανδήποτε γλῶσσαν καὶ ἂν γράφωνται παρὰ τῶν συμβολαιογράφων τὰ ὑπομνήματα, ἡ ἐν τούτοις ἡμερομηνία ὀφείλει νὰ σημειοῦται Λατινιστί· «ῥωμαϊκοῖς μὲν ὑπογραφέσθω γράμμασιν ὁ χρόνος, ὑποκείμενος τοῖς ἀσαφέσιν ἐκείνοις στοιχείοις (τοῖς ἑλληνικοῖς), σαφεστέραν μέν τοι τάξιν ἔχουσι γραμμάτων, καὶ ἣν ἔξεστι πᾶσιν ἀναγινώσκειν *τοῖς ὅλως συλλαβῶν ῥωμαϊκῶν οὐκ ἀνεπιστήμοσιν.*»

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἐνασμενίζεται πρὸς τὸ καρυκεύειν τὴν συγγραφήν του μὲ ἀρώματα ῥωμαϊκά, παρεμβάλλων τῇ δε κἀκεῖσε εἰς κείμενον ἑλληνικὸν λατινικὰς λέξεις· καθὼς καὶ ὁ μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἡράκλειος, ὅστις ἑλληνικὸς, ἑλληνικώτατος εἰς τὰς ἐπιστολιμαίας διατάξεις του, δὲν μένει πιστὸς εἰς τὸν ῥωμαϊσμὸν, εἰμὴ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ τέλει ἑκάστης τούτων· διότι ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπιγράφεται *Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Φραγγικὸς, Ἀττικὸς, Ἀλανικὸς, Οὐανδαλικὸς*, κ. τ. λ. κατὰ τὸ ἔθος τῶν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Αὐτοκρατόρων, ἐν δὲ τῷ τέλει εὔχεται τὸν Πατριάρχην Λατινιστί· **Divinitas te servat per multos annos, Sanctissime ac beatissime pater!** τοὐτέστι, τὸ θεῖον σὲ φυλάξῃ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους, ἁγιώτατε καὶ μακαριώτατε πάτερ!

Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν εἶναι φιλορώμαιος. — Ἀλλὰ δὴ τὸν Λατινόφρονα τοῦτον καὶ φιλορώμαιον μονάρχην τί τὸν παρακινεῖ, τί τὸν ἀναγκάζει νὰ δημοσιεύσῃ τὰς νεαράς του διατάξεις *εἰς τὴν ξένην τῶν Ἑλλήνων φωνήν*; ῥήτωρ, φιλόσοφος, φιλολόγος ἑλληνίζων ἐξηγεῖται· ἀλλὰ μονάρχης συγγράφων Ἑλληνιστὶ νομοθεσίαν, τοῦτο, μὰ τὴν ἀλήθειαν! ἐὰν ὄχι ἀντίπραξις, εἶναι τοὐλάχιστον ἀντίφασις.

Ἔφησάν τινες ὅτι, πολλῶν οὐσῶν τῶν περὶ Ἐπισκόπων, καὶ μοναχῶν, καὶ κληρικῶν ἐν γένει διατάξεων, ἐπροτίμησεν ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν οἰκείαν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς. — Τὸ παραδεχόμεθα· ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν

αὕτη ἡ διάκρισις μεταξὺ ἐκκλησιαστικῶν καὶ Λαοῦ; Ἵνα τί οἱ μὲν ἐκκλησιαστικοὶ ἔπρεπε νὰ καταλαμβάνωσι τὰ περὶ αὐτῶν νομοθετούμενα, ὁ δὲ λαὸς νὰ ἀγνοῇ πάντως τὰς Λατινιστὶ γεγραμμένας τοῦ Κώδηκος διατάξεις; Ἰδοὺ ἡ ἐθνικὴ διάλεκτος βαθμηδὸν ἐγκαθιδρυομένη συνεργείᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἱερατείου, καθ' ὃν ἔτι χρόνον ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀναμφισβήτητα δικαιώματα δὲν ἀπήλαυσεν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν! Ἰδοὺ ἡ ἐθνικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀριστοκρατία, προπορευομένη καὶ προαγωνιζομένη ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀναπτύξεως, καθὼς οἱ τοπάρχαι τῆς Δύσεως προεπορεύοντο τοῦ χύδην ὄχλου!

Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν τῆς ς΄. ἑκατονταετηρίδος ἐπέχει θέσιν περίβλεπτον ὡς πρὸς τὴν μοναρχίαν, θέσιν προσεπιβεβαιουμένην καὶ ὑπὸ αὐτῆς τῆς νομοθεσίας. Ὁ δὲ Λαὸς παρακολουθῶν τὰ ἴχνη αὐτῆς, καὶ πιστὸς εἰς τὰς ὁδηγίας τῆς συμβούλου, ἑτοιμάζεται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τῆς *αὐτοεθνείας*, τὴν τοσοῦτον περιπόθητον, ἧς αἱ Νεαραὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διατελοῦσιν ὄντως οὖσαι *νεαρὰ* προγυμνάσματα.

ΞΑ΄.

Κανονικὸν Δίκαιον.

Αἱ πηγαὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου βρύουσιν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι ἐπέχουσιν ἰσχὺν νόμου οἱ κανόνες τῶν Ἀποστόλων καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἐγκαθιδρυθῇ Ἀνατολική τις Ἐκκλησία. Τούτους δὲ τοὺς κανόνας ἡ μὲν Ἁ. Σύνοδος ἀναπτύσσει κατὰ τὰς παραχρῆμα ἀνάγκας, καὶ καθιεροῖ· αἱ δὲ ἐπακόλουθοι διαδοχικῶς, καὶ πρὸ πασῶν ἡ ἐν Καρχηδόνι στερεοῦσιν εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὕτως ἡ Αὐθεντία τῆς διδασκαλίας καὶ ὁ ἀρχικὸς τῶν Ἀποστόλων διοργανισμὸς μεταδιδόμενοι πιστῶς ὥσπερ λαμπὰς ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην χεῖρα, συναποτελοῦσιν ἑνότητα πίστεως καὶ συμπολιτεύσεως ἀδιαχώριστον. Ἐνταῦθα δὲ ὁ λόγος τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁλομελείας, καὶ ὁ ἐκ Προνοίας νόμος τῆς ἑλληνικῆς ταὐτότητος. Ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, εὑρίσκει ζωὴν αἰώνιον.

Ἀλλὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον, τοὐτέστι τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας, ἂν καὶ ἐπὶ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἀποστολικῇ ἰδέᾳ βασιζόμενον, ὅμως διχοτομεῖται ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ συνέπειαν πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς διαφορᾶς, δηλαδή, ἄλλο τὸ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἄλλο τὸ τῆς Δύσεως ἐν τῇ τοῦ μεσαιῶνος ἀναπτύξει. Οὐσιωδεστάτη διαστολή.

Διότι τὸ μὲν Ἀνατολικὸν πνεῦμα, ὡρισμένον ἐξαιρέτως νὰ συντηρήσῃ παράδοσιν ἀρχαιότητος καὶ ἐθνικότητα, καταναγκάζεται νὰ γενῇ πάντως συντηρητικόν. Ἡ συντήρησις, ἡ πίστις πρὸς τὴν δοξασίαν τοῦ καθολικοῦ συλλόγου, δηλ. πρὸς τὴν τοῦ γένους βουλὴν, τὸ ἀπαραβίαστον τῶν προηγουμένων, εἶναι καὶ σύμβολον, καὶ πρώτιστον αὐτοῦ καθῆκον. Τὸ δὲ Δυτικὸν πνεῦμα, ὡρισμένον νὰ σχηματίσῃ κατὰ κράτος νέαν κοινωνίαν βαρβαρικὴν, νὰ ἐξαγάγῃ ἑτερογενεῖς καὶ ἀλληλομαχοῦντας λαοὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀναφαίνεται κατὰ καιρὸν ταῖς ἐντολαῖς τῶν ἀποστόλων ἧττον πιστόν. Οἱ αἰῶνες μεταλλάττουσιν αὐτὸ, καθάπερ αὐτὸ μεταλάττει τοὺς αἰῶνας. Διὸ, ἐνῷ τὸ Ἀνατολικὸν παλαιούμενον ἀνηβοῖ, τοῦτο ἀνηβοῦν παλαιοῦται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Καὶ βεβαίως· ἐν Ἀνατολῇ, ἂν καὶ νεοσύστατος ἡ κοινωνία ὑπάρχῃ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ πνευματικὸν ἔνδυμα, καὶ τὸν ἐθνικὸν καταρτισμὸν, ὅμως τὰ στοιχεῖα τὰ συνιστῶντα αὐτὴν εἶναι ἀρχαῖα· τῆς ἀρχαιότητος ὁ ζωτικὸς χυμὸς δὲν ἐξέλιπεν· ὑποβάλλεται μᾶλλον εἰς καθαρισμόν. Ὄργανον δὲ πρακτικὸν τοῦ καθαρισμοῦ τούτου εἶναι τὸ κανονικὸν δίκαιον, τοῦ ὁποίου τὰ πρῶτα ῥεῖθρα ἐκ τῶν παλαιῶν πηγῶν ἀναπηδήσαντα τῆς διαμορφουμένης κοινωνίας, ὑπάρχουσιν ἀπόῤῥοια αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ αὐτογραμμὴ τοῦ πολιτεύματος τῶν κατοίκων.

Σκεπτέον δ' ἔτι, ὅτι, κατὰ βούλευμα Θεῖον, οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον πάραυθις νὰ ἐγερθῶσιν εἰς αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν· ὤφειλον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας νὰ παιδαγωγηθῶσιν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς πίστεως, ἵνα ὦσι λαὸς περιούσιος, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον. Ὅθεν, βραδείας μελλούσης εἶναι τῆς καρποφορίας ἐν τῇ πολιτικῇ παλιγγενεσίᾳ,

ὁ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ κανονικοῦ δικαίου σπόρος δὲν θέλει βλαστήσει πολιτικὰ φυτύματα εἰμὴ ἀργότερον· ἐνῷ εἰς Δύσιν, ἐξ ἐναντίας, κατεπειγούσης τῆς τῶν βαρβάρων ἀναπλάσεως, τῆς δὲ συμπήξεως τῶν νεήλυδων φυλῶν μετὰ τῶν ἐγγενῶν οὔσης ἀμέσως ἀναγκαίας, οἱ κανόνες τῶν ἀποστόλων θέλουσι ταχέως ἀλλοιωθῆ, τούτων δὲ ἀλλοιωθέντων, καὶ τοῦ θεμελίου σαλευθέντος, σύμπαν τὸ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα ταραχθήσεται. Πρόδηλος οὖν ὁ λόγος δι' ὃν ἡ Ἀνατολὴ μένει πιστή.— Διαμένει ἡ Ἀνατολὴ πιστὴ καθότι, πρὶν εἰσέλθῃ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς πράξεως, ἐπέπρωτο νὰ περιέλθῃ πᾶσαν τὴν ἀφῃρημένην πνευματικὴν σφαῖραν, καὶ κατεργάσῃ τὴν ὕλην αὐτῆς· ἐπέπρωτο νὰ μὴ ζήσῃ πάρεξ τὴν ζωὴν τῆς Χάριτος εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, νὰ μὴ συγκοινωνήσῃ μετὰ τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ ὑπ' αὐτοῦ ζημιωθῇ· ἐπέπρωτο δὲ τέλος πάντων τότε μόνον νὰ συνέλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν προσηλύτων νέων ἐθνῶν, ὅταν ταῦτα εἰς ἀσχολίας κοσμικωτέρας καταγινόμενα, ἢ δὲν ἤθελον πλέον δυνηθῇ, ἢ δὲν ἤθελον εὐκαιρήσει νὰ ἐπαπειλήσωσιν ἢ νὰ προσβάλωσι καιρίως τὸ τῆς παραδοσίμου σοφίας καὶ πολιτεύσεως ἅγιον κειμήλιον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο συγχρόνως Αὐτοκράτωρ, Ἰσαπόστολος καὶ Ἐπίσκοπος· διὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ, τοὐτέστιν ἐθνικὰ δικαιώματα διαρκοῦσιν ἐπ' αὐτοῦ συγκεχυμένα καὶ ἀχώριστα τῶν πολιτικῶν. Ἡ δὲ ἐθνικὴ στρατιὰ τῶν Ἐπισκόπων, ναὶ μὲν κανονίζει τὰ τοῦ *ἐσωτερικοῦ*, ὡς ἔφημεν, *ἀνθρώπου* συμφέροντα, ἀνεξαρτήτως τῆς βασιλικῆς ἐξελέγξεως· ἀλλ' αἱ διατάξεις αὐτῆς δὲν ἔχουσιν ἰσχὺν καὶ κῦρος ἐωσοῦ δὲν λάβωσι τὴν συναίνεσιν τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω νομοθετικὴ μεταῤῥύθμισις χαράσσει γραμμὴν ὁροθετικὴν μεταξὺ Αὐτοκράτορος καὶ Συνόδου. Εὑρέθα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Ἑ. Οἰκουμενικῆς, ὅτε πλέον τὰ ἔκφυλα καὶ ἐγγενῆ στοιχεῖα ἀρχίζουσιν ὀφθαλμοφανῶς νὰ διακρίνωνται, καὶ νὰ ἀπαιτῶσιν ἑκάτερα ζωὴν καὶ κίνησιν ἰδιαιτέραν. Βιγίλιος ὁ Πάπας Ῥώμης παρευρίσκεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα συνέρχονται οἱ ῥξέ. Πατέρες· ἀλλὰ οὐδὲ αὐτοπροσώπως,

οὐδὲ διὰ τοποτηρητῶν θέλει νὰ συγκαθεσθῇ μετ' αὐτῶν. Τὸν προσκαλοῦσιν οἱ *Ἕλληνες* ἐπανειλημμένως, ἀλλ' ὁ *Λατῖνος* ἀποποιεῖται νὰ παρουσιασθῇ, μόνον δ' ὑπόσχεται νὰ κυρώσῃ τὰ ἀποφασισθησόμενα. — Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα προβιβάζεται· τὸ σχίσμα, δηλονότι ἡ σημαία τῆς Ὀρθοδοξίας, ἢ, ἄλλως, ἡ ἐθνικὴ ἀτομικότης, προχωρεῖ.

Βάσις τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας σχετικῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἡ πρὸς τοὺς κανόνας τῶν προηγουμένων τεσσάρων Συνόδων παντελὴς ὑποταγή. Ἐν ἔτει 530, διὰ θεσπίσματος εἶτα συμπεριληφθέντος ἐν τῷ Κώδηκι, διατάττει ἵνα οἱ Ἅγιοι Κανόνες ἔχωσιν ἰσχὺν ὑπερτέραν παντὸς ἑτέρου νόμου πολιτικοῦ ἢ ἱεροῦ. Ἀνακαινεῖ δὲ τὴν διάταξιν ἐν Νεαρᾷ τινι τοῦ ἔτους 535· καὶ τέλος ἐν τῷ ΡΛΒ'. Ἐδίκτῳ *περὶ Πίστεως* θεσπίζει «πρῶτον εἶναι καὶ μέγιστον ἀγαθὸν πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀμωμήτου τῶν Χριστιανῶν πίστεως ὀρθὴν ὁμολογίαν» ὅπου καὶ ὑποβάλλει εἰς τιμωρίας τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τοὺς μὴ σεβομένους τὰ ὑπὸ τῶν Συνόδων νενομοθετημένα.

Οἱ συνοδικοὶ λοιπὸν κανόνες ἔχουσι τὴν αὐτὴν αὐθεντίαν ἣν ἔχουσιν αἱ Γραφαί, τίθενται ὑπεράνω τῶν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων!

Ἆρα ἡ ἐθνοσωτήριος νομοθεσία τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος ὑπερτερεῖ παντὶ συμφέροντι κοσμικῷ, πάσῃ δυναστικῇ ἰδιοτελείᾳ!

Ποία χεὶρ σώζει τὸ σκάφος τῆς πατρίδος ἐν μέσῳ τῆς πολυκυμάντου καὶ κλυδωνιζομένης ἐκείνης θαλάσσης; ποία χεὶρ ἀόρατος διατηρεῖ σῶον καὶ ἀκέραιον τὸ νῆμα τῆς παραδόσεως ἐν τῷ μέσῳ τῆς δορυκτησίας, τοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς κτηνώδους βίας, τῆς ἀπαιδευσίας, τῆς ἀσεβείας καὶ δυσσεβείας; — Καὶ πότε; καθ' ὃν καιρὸν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν κοινωνίαι γίνονται ἄφαντοι ἐν ἀκαρεῖ, καὶ βασίλεια καταβυθίζονται, καὶ ἰδέαι καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα διασύρονται περιεστραμμένα εἰς τὸν ὁρμητικὸν στρόβιλον τῆς μεταβολῆς· ὅτε τὰ ἔθνη πάντα κινοῦσι πρὸς ἄλληλα πόλεμον ἀφανισμοῦ, ἡ δὲ λέξις *ἐθνικότης* οὐδὲ παρὰ τῶν λογίων ἐγινώσκετο!

— Ἐὰν ὁ Ἕλλην δὲν δοξολογήσῃ τὴν θείαν Πρόνοιαν καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του, τίς ἄλλος ἐξυμνήσει Αὐτήν;

Πρώτη ἡ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος, ἥτις συνεκροτήθη βασιλεύοντος τοῦ Β'. Ἰουστινιανοῦ, ἐν ἔτει 692 ἐξακριβοῖ τὴν μεταξὺ κοσμικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς διάκρισιν, καὶ ῥίπτει ἐπισήμως τὰ θεμέλια τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἐπικυροῖ τοὺς 85 Κανόνας τῶν Ἀποστόλων, τὰς πράξεις τῶν Συνόδων ἤγουν τῆς ἐν Νικαίᾳ, ἐν Ἀγκύρᾳ, ἐν Νεοκαισαρείᾳ καὶ Γάγγραις, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Λαοδικείᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ἐν Ἐφέσῳ πρώτης, καὶ πρώτης ἐν Χαλκηδόνι, τῆς ἐν Σάρδεσιν, ἐν Καρχηδόνι, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Νεκταρίου· προσέτι δὲ τοὺς Κανόνας τῶν ἁγίων Πέτρου Ἀλεξανδρείας, Διονυσίου, Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Γρηγορίου Νύσσης καὶ Ναζιανζοῦ, Ἀμφιλοχίου, Ἰκονίου, Τιμοθέου, Θεοφίλου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γενναδίου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Κυπριανοῦ, οἷς προσετέθησαν ἀκολούθως καὶ ἕτεροι, οἷον οἱ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Ταρασίου καὶ Νικολάου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Νικηφόρου τοῦ ὁμολογητοῦ. Τέλος πάντων ἐπικυροῖ τὰς κανονικὰς ἐπιστολὰς τῶν Πατέρων, οὓς καταλογάδην ὀνομάζει.

Ἀναγκαζόμεθα καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν περὶ *ἑλληνικῆς ἀτομικότητος* ἀλλαχοῦ καὶ πολλάκις γενομένην παρατήρησιν, ἵνα διὰ παραδειγμάτων ἐπὶ πλέον διατρανωθῇ τὸ ἱστοριονομικὸν ἐκεῖνο καὶ σπουδαιότατον τῆς ἱστορίας μας φαινόμενον. — Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα διάσημοι τῶν Συνόδων καὶ Θρόνων *ἀτομικότητες* ἔχουσιν ἆρά γε χαρακτῆρα ἴδιον αὐταῖς, ἢ μᾶλλον ἐκφράζουσι πιστῶς τῆς κοινωνίας, ἅπαντος μάλιστα τοῦ γένους τὸν χαρακτῆρα.

Ἴδωμεν· — τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν;

Ἡ ἑνότης τῆς Πίστεως. Ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, μία Πατέρων γενεὰ μετὰ τὴν ἄλλην ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχουσι σκοπόν· τὴν ἑνότητα τῆς Πίστεως. — Τοῦτο εἶναι ἀναντίῤῥητον.

Ἀλλ' ἡ ἑνότης τῆς πίστεως ἄλλο τι βεβαίως δὲν προτίθεται πάρεξ τὴν ἠθικὴν ἑνότητα, ὡς πρωτίστην τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐχήν.

Ἡ δὲ ἠθικὴ ἑνότης καὶ αὐτὴ δὲν ὠφελεῖ εἰμὴ καθ' ὅσον διακονεῖ τῇ μεγαλητέρᾳ καὶ ἱερωτέρᾳ ἑνότητι, τῇ πολιτικῇ.

Λοιπὸν οἱ Πατέρες ἐκφράζοντες τοῦ γένους τὴν ἐπιθυμίαν, γινόμενοι τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως ἑρμηνευταὶ καὶ νομοθέται, τηροῦντες ἄθικτον καὶ ἀδιάσπαστον τὴν ἄλυσον τῆς Πίστεως δὲν ὑπηρετοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ὡς ὑπουργοὶ συστάσεώς τινος ἀσχέτου πρὸς τὸν λαὸν, καὶ, ὡς οἱ Δυτικοὶ λέγουσιν, θεωρητικῶς, ἁπλῶς καὶ ἀφῃρημένως, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπηρετεῖν τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἐξυπηρετοῦσι τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα ὡς κύριον δίδαγμα τοῦ *Σωτῆρος τῶν ἐθνῶν*, δηλαδὴ ἐκδουλεύουσι τῇ μελλούσῃ τῆς φυλῆς ἀνεξαρτησίᾳ, ὅθεν δεικνύονται θεράποντες τοῦ γένους αὐτῶν ἄλλο τόσον ἴσως, ἵνα μὴ εἴπωμεν περισσότερον, ὅσον ἀνδρεῖοι καὶ φιλοπάτριδες στρατηγοὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Κατὰ δὲ τὴν ὑπηρεσίαν ἡ ἀτομικότης αὐτῶν ἐξαλείφεται· ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ στόματι, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν διανοεῖ, λαλεῖ, ἐργάζεται σύμπαν τὸ γένος. — Ἰδοὺ ἡ πρωτότυπος καὶ εἰδικὴ *ἐθνικότης* τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας!

Τὸ κανονικὸν Δίκαιον λοιπὸν ἀποτελεῖ μίαν τῶν οὐσιωδεστέρων μελετῶν ἐφ' ὧν ἡ νέα Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ προσηλώσῃ τὸν νοῦν πρὸς ἐπίγνωσιν πεφωτισμένην τοῦ προορισμοῦ της. Ἐπειδὴ τὸ ἡμέτερον κανονικὸν Δίκαιον δὲν εἶναι, ὡς τὸ τῶν Λατίνων, ἀποθήκη βούλων καὶ θεσπισμάτων αὐθαιρέτου καὶ ἀνεξελέγκτου παπικῆς ἐξουσίας, ἢ τὸ πολὺ Συνόδων, αὐθεντίας διαφιλονεικουμένης· εἶναι τὸ νόμιμον, καὶ ἱερὸν, καὶ ἀδιαφιλονείκητον πολίτευμα τῆς μεσαιωνικῆς πατρίδος μας· εἶναι ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς ἐθνικότητός μας, λίθος ἐσφραγισμένος ἐν τῇ σφραγίδι τῶν ἁγίων καὶ Οἰκουμενικῶν Ζ'. Συνόδων, καὶ μαρτυρῶν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις του τὴν συνέργειαν αὐτοῦ τοῦ δακτύλου τῆς θεότητος· εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ γένους ἐξερχομένη ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς μητρώας γῆς.

ΞΒ'.

Ἐμφανισμὸς Εἰκονομαχίας.

Ἔσχομεν ἀνωτέρω περίστασιν νὰ παρατηρήσωμεν τὰς πρὸς

τὸν ἀπεριόριστον ἀπολυτισμὸν κλίσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὴν παράνομον ἐπέμβασιν αὐτοῦ ἐπὶ τὰ συνοδικὰ καὶ οὐσιώδη ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἦσαν αἱ πρῶται πεῖραι τῆς ἀπολύτου μοναρχικῆς τυραννίδος· ὤφειλε δ' αὕτη νὰ λάβῃ ὑπὸ τῶν διαδόχων καὶ συντονωτέραν ἀνάπτυξιν.

Ἡ αὐξάνουσα τόλμη τῶν δημοτικῶν φατριῶν, καὶ οἱ δι' ἀνεκεῖς κοινωνικοὶ περισπασμοί· αἱ συμφοραὶ τοῦ ταλαιπώρου αὐτοκράτορος Μαυρικίου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, αἱ ὑπὸ τῶν δήμων ὀρθοδοξίας ἕνεκα προξενηθεῖσαι· αἱ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου δραματικαὶ συμβάσαι περιπέτειαι· ἡ σύγχυσις ἡ φρικαλέα τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς βασιλείας ἡ τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσις διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἀντιδράσεως τῆς ὑγιοῦς φρονούσης ἐθνικῆς μερίδος· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἴσως ἡ καθημέραν περισσεύουσα δύναμις τῶν Μοναχικῶν σωματίων, δύναμις, ἥτις ἀθεάτως ἐνίοτε συμμαχοῦσα μετὰ τῆς Συγκλήτου, καὶ ἀντιτασσομένη τοῖς μοναρχικοῖς σφετερισμοῖς ὄχι μόνον ἐφήμει τὴν κακοδοξίαν τῶν κατὰ καιρὸν βασιλέων, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὸν θρόνον ὑποκώφως ἀνεμόχλευε· ταῦτα καὶ ἕτερα αἴτια, τὰ ὁποῖα, χάριν βραχύτητος, παραλείπομεν, ἐνέπνευσαν εἴς τινας ἀρχηγοὺς τῆς ἀρχοντίας καὶ στρατηγοὺς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐγείρωσι τέλος φραγμόν τινα ἀδιάθραυστον εἰς τὰς προόδους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κομμάτων, ὅπως ἡ μοναρχία ἰσχυροποιηθεῖσα, ἀποκαταστηθῇ ἐν τῷ ποθουμένῳ καὶ κατ' αὐτοὺς δεομένῳ ἀπολυτισμῷ.

Δυνάμει τοιούτου βδελυκτοῦ σχεδίου ὤφειλεν ἀναμέσον ἱερατείου καὶ λαοῦ νὰ ῥιφθῇ πῦρ διχονοίας· ἐξαφθέντος δὲ τούτου τοῦ πυρὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἐθνικῶν καὶ ἀντιπολιτευομένων ἤδη στοιχείων, τότε ἡ μοναρχία, τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ὠφελουμένη, ἤθελεν εὐκόλως καταβάλει τοὺς ἐχθρούς.

Ἐπεννοήθη λοιπὸν ἐπὶ τούτου, ἐν τῷ παραβύστῳ τῶν ἀνακτόρων, δολία τις θρησκευτικὴ μεταῤῥύθμισις· ταύτης δὲ δικαιολόγημα διενοήθη ποῖον; ἡ δῆθεν καταχρηστικὴ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων λατρεία.

Πολλὰ καὶ ποικίλα παράτε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων περὶ Εἰκονομαχίας ἐρρέθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν τούτων οὐδὲν, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καταπείθει τοσοῦτον ὅσον ἡ πολιτικὴ ἀπόχρωσις ἥτις ὑπό τινων ἐμβριθεστέρων ἱστορικῶν ἐπεβλήθη αὐτῇ, ἀπόχρωσις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐπίσης καὶ ἡμεῖς παρατηροῦμεν εἰς ἁπάσας τὰς μεγάλας καὶ μακροβίους αἱρέσεις τῶν δε τῶν αἰώνων ἐν Ἀνατολῇ.

Ἡ δὲ Εἰκονομαχία, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην αἵρεσιν φέρει καθ' ἡμᾶς τοιοῦτον χαρακτηρισμόν. Πρῶτον μὲν, διὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἐπεφάνη· ὅτε, δηλαδὴ, ἡ κατὰ τῶν οὐσιωδῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἀνταρσία διὰ μέσου ἓξ Οἰκουμενικῶν συνόδων εἶχε καταστῆ σχεδὸν ἀδύνατος· δεύτερον δὲ, διὰ τὰς τότε ἐπιβούλους ροπὰς τῆς μοναρχίας· τρίτον δὲ, δι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἀνώνυμον τῆς αἱρέσεως, γνώρισμα τοῦτο ἀλάνθαστον καὶ ἀσφαλὲς ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἑκάστη σπουδαία κατὰ τῶν θρησκευτικῶν καθεστώτων βλασφημία συνήθως ἐλάμβανε τὴν ὀνομασίαν παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς, γνώρισμα κοινὸν μετὰ τοῦ *Μονοθελητισμοῦ*.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συμμορίας τίθεται, καθὸ στρατάρχης καὶ ἀνὴρ τολμητίας, Λέων ὁ ἐξ Ἰσαυρίας, αὐλικὸς, ἐκ παίδων διακεκριμένος ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ δυσσεβείᾳ. Οὗτος προτίθεται διὰ μέσου τηλικαύτης νεοφανοῦς αἱρέσεως πρῶτον μὲν νὰ διαιρέσῃ εἰς δύο μέρη διχοστατοῦντα τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τούτου δὲ γενομένου νὰ καταδιώξῃ μετέπειτα τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον, νὰ καταπαύσῃ πᾶσαν περὶ τὰ θεῖα ἱερὰν μελέτην, ὑποθάλπουσαν τῆς ἐποχῆς τὰς θεολογικὰς ἀσχολίας καὶ διατηροῦσαν ἄσβεστον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἱερωμένων τὸν ὑπὲρ πίστεως διάπυρον ζῆλον, νὰ καταργήσῃ δὲ διὰ παντὸς καὶ ὁλοκλήρως τὸ σύστημα τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, τὸ τοσοῦτον ἐπιβουλευθὲν καὶ ὁσημέραι ὑποσκάπτον τὸν Ῥωμαϊκὸν δεσποτισμόν· καὶ ἐπὶ τέλους, συνεπείᾳ τῆς γενικῆς φωτοσβεσίας καὶ καταπιέσεως, νὰ καταλύσῃ ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ πάσῃ τῇ ἐπικρατείᾳ τὰ πολυτάραχα καὶ ἐπίφοβα ἐκεῖνα δημοτικὰ καὶ καλογηρικὰ κόμματα.

Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εὐκινησία ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἐρεθιζομένη εἶχεν εἰς ἐκείνους περίπου τοὺς

χρόνους ἀναβιβασθῆ εἰς ἀπίστευτον αὐθαδείας βαθμόν. Ἐκ τῶν πλείστων τεκμηρίων ἅπερ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, ἐκλέγομεν ἓν τοῦ ἱστορικοῦ Θεοφάνους, ἱκανὸν νὰ διαλευκάνῃ δεόντως τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος τῶν δήμων ὑπεροχήν. Ἐν αὐτῷ οὐ μόνον ἡ πρὸς τὰς στάσεις ροπὴ ἀναδεικνύεται, ἀλλὰ καὶ πολύτιμός τις διαφυλάσσεται μαρτυρία τῆς ἐπὶ Μαυρικίου καθομιλουμένης γλώσσης.

«Ἀνήρ τις, λέγει, *τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιβεβλημένος, καὶ ἐν ἀσκήσει διαλάμπων*, σπαθίον γυμνώσας, ἀπὸ τοῦ φόρου μέχρι τῆς Χαλκῆς ξιφήρης διαδραμὼν, τὸν Αὐτοκράτορα τοῖς πᾶσιν ἐν φόνῳ μαχαίρας τεθνήξεσθαι προηγόρευσεν. Ὁμοίως καὶ Ἡρωδιανὸς Μαυρικίῳ εἰς τὸ φανερὸν προανήγγειλε τὰ τούτῳ συμβησόμενα. Τοῦ δὲ βασιλέως νυκτὶ ἀνυποδήτου λιτανεύοντος μετὰ πάσης τῆς πόλεως, παρερχομένου ἐν τοῖς Καρπιανοῖς, στασιάζουσιν ἐκ τοῦ πλήθους τινὲς, καὶ λίθους κατὰ τοῦ βασιλέως ἔβαλλον, ὥστε μόλις τὸν βασιλέα σὺν Θεοδοσίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ διασωθῆναι, καὶ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἐν Βλαχέρναις. Οἱ δὲ δῆμοι εὑρόντες ἄνδρα προσομοιοῦντα Μαυρικίῳ, καὶ βάλλοντες αὐτῷ σαγίον μαῦρον, καὶ ἀπὸ σκόρδων πλέξαντες στέφανον, εἰς ὄνον τοῦτον καθίζοντες, διέπαιζον λέγοντες· *Εὕρηκε τὴν δαμαλίδα ἀπαλὴν, καὶ ὡς τὸν καινὸν ἀλέκτορα ταύτην πεπήδηκε, καὶ ἐπῆσε παιδία ὡς τὰ ξυλοκούκουδα· καὶ οὐδεὶς τολμᾷ λαλῆσαι, ἀλλ' ὅλους ἐφίμωσεν. Ἁγιέ μου, ἁγιέ μου, φοβερὲ καὶ δυνατὲ, δὸς αὐτὸν κατὰ κρανίου, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται· κἀγώ σοι τὸν βοῦν τὸν μέγαν προσαγάγω εἰς εὐχήν.*»

Τοιαύτη ἡ τῶν δήμων διαγωγὴ ὡς πρὸς τὴν μοναρχίαν, προσεγγιζούσης τῆς εἰκονομαχίας· τοιοῦτον δὲ κατ' ἀρχὰς καὶ ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ὡρμήθη τὸ μισόχριστον καὶ τυραννικὸν καὶ ἀνθελληνικώτατον τῆς Εἰκονομαχίας μηχάνευμα, τὸ ὁποῖον ἤδη τίθεται ἐν ἐνεργείᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, περὶ τὸ 717 ἔτι τῆς Θ'. Ε, καὶ ὅπερ ἐπὶ περίπου μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα θέλει καταμαστίσει τὴν Ἑλληνικὴν γῆν καὶ πολλαχῶς ταλαντεύσει τὸν λαὸν καὶ τὸ Ἱερατικὸν πολίτευμα. — Διότι, τὸ ἐπαναλέγομεν, τὰ περὶ ἀρχῆς εἰκονομαχίας αἴ-

τια τὰ ὑπὸ τῶν τότε χρονογράφων μνημονευόμενα δὲν δύνανται νὰ μᾶς πείσωσιν, ὅτι τηλικαύτη νόσος αὐτοφυῶς ἐνέσκηψεν, εἰς χρόνους προβεβηκότας ἐν ἀναπτύξει, ἐκ τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὴ οὔσης πρωτενόχου τῆς μοναρχίας. Φρονοῦμεν δὲ, μάλιστα πεπείσμεθα, ὅτι τοῦτο ὑπῆρξεν ἁπλῶς αὐλικὸν ῥᾳδιούργημα πρὸς καταπίεσιν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὰ δὲ μετέπειτα διατρέξαντα προσβεβαιοῦσι καθαρῶς, ὅτι διὰ τοιούτου σκευωρήματος ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἐνήργησε κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰς τελευταίας ὀλεθρίους του προσπαθείας.

Ἑπομένως, πρῶτον τόλμημα τοῦ *θηρὸς καὶ Εἰκονομάχου* τούτου βασιλέως εἶναι ἡ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐκδίωξις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐσεβοῦς Γερμανοῦ *τοῦ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτοντος Ἱεράρχου*. «Πρόσεχε, ὦ Βασιλεῦ, λέγει αὐτῷ ὁ Σάρδης Εὐθύμιος παρουσιασάμενος, πρόσεχε! ἀφοῦ ἦλθε Χριστὸς ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι νῦν παρῆλθον 800 ἐνιαυτοὶ καὶ πανταχοῦ στηλογραφεῖται Χριστὸς καὶ ἐν Εἰκόνι προσκυνεῖται· ποῖος οὖν αὐθάδης τολμήσειε τὴν τοσοῦτον χρόνον ἀποστολικήν τε καὶ πατρικὴν παράδοσιν ἀθετῆσαι ἢ μετασαλεῦσαι;». «Ὁ Ὀζίας, ἀποκρίνεται ὁ μισέλλην Ἴσαυρος, βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, μετὰ 800 ἐνιαυτοὺς ἀπὸ Μωϋσέως, τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ Ναοῦ· κἀγὼ μετὰ 800 ἐνιαυτοὺς τὰ εἴδωλα τῆς Θεότητος ἐξάγω ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.» Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ ἀσυστόλως λαμβάνει χώραν ἡ διαρπαγὴ καὶ καύσις τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Ἄπειρος στρατὸς ἐγχώριος καὶ βαρβαρικὸς σταθμήσας ἐν τῇ Πρωτευούσῃ, κατέπνιξεν ἐν πρώτῃ προσβολῇ εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐκ μέρους τῶν ὑπηκόων δειχθεῖσαν ἀγανάκτησιν.

Ὁ Παπισμὸς, ὅστις κραταιωθεὶς ἤδη ἐν τοῖς κοσμικοῖς, καὶ ὑπὲρ ταῦτα μεγαλυνόμενος, πρόφασιν ἐθήρευεν ἵνα χωρισθῇ παντάπασι τῆς Ἀνατολῆς, ὠφελεῖται τῶν ἐν Ἀνατολῇ διατρεχόντων. Ὁ Ἅγιος Πέτρος εἶχε κηρυχθῇ *Θεὸς ἐπίγειος*, σύμβουλον ἱεροκρατίας καὶ δεσποτισμοῦ· ὡς τοιοῦτον δὲ οἱ Ῥώμης Ἀρχιερεῖς προσπαθοῦσι καὶ ἐν Ἑλλάδι νὰ τὸν εἰσάξωσιν. Ὅθεν Γρηγόριος ὁ Α΄. γράφει πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Λέοντα στηλιτευτικὴν καὶ

ἀπειλητικὴν ἀποστολήν, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπόσχεται τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἰταλικῶν θεμάτων εἰ μὴ αἱ θεῖαι Εἰκόνες ἀποκατασταθῶσιν. Ἀλλ' ἐν τῷ δυσχεραίνειν κατὰ Εἰκονοκλαστῶν, ἡ σπουδαρχία αὐτοῦ πρόδηλος γίνεται. Καὶ γὰρ, προστίθησι, «*Πέτρον πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι τῆς Λύσεως Θεὸν ἐπίγειον ἔχουσι*, σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, ὀφείλεις νὰ καθυποταχθῇς εἰς ἐμέ.» — Ὁ διάδοχος τοῦ Βιγιλίου συνεχίζει τὸ σχέδιον τοῦ Σχίσματος ἐν τῇ ἀκαταστασίᾳ καὶ τῷ θρύλλῳ τῶν Βυζαντινῶν πραγμάτων.

Μετά τινας δὲ ἡμέρας τὸ καταχθόνιον τῆς Αὐλικῆς σκευωρίας ῥαδιούργημα ἀποκαλύπτεται καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀποτρόπαιον καὶ μισοπρόοδον μορφήν. — Ἐγγὺς τοῦ τεμένους τῆς ἁγίας Σοφίας, οἶκος ἔκειτο λαμπρὸς, ὅπου τεθησαυρισμέναι ἦσαν πρὸ πολλῶν χρόνων βίβλοι Ἱεραὶ καὶ ἐγκύκλιοι κατὰ τὸν Γλυκᾶ, «τὸν ἀριθμὸν τρισμύριαι ἑξακισχίλιαι, πρὸς ἄλλας πεντακοσίας, ἔχουσαι καὶ φύλακά τε καὶ προϊζάμενον ἄνδρα τίμιον καὶ σοφόν· ἦσαν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἕτεροι ἄνδρες θαυμαστοὶ, ὡσεὶ δώδεκα, ἀμισθὶ τοὺς θέλοντας ἐκπαιδεύεσθαι.» Ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος τούτου διεφυλάττοντο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ τὰ ἱερώτατα κημείλια ὥσπερ ὄργανα φωτισμοῦ καὶ ἐξαγοράσεως. — Πῶς δὲ ἠδύναντο νὰ εὐδοκιμήσωσι τὰ ἐφεξῆς ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν Βασιλέων πραχθέντα κακουργήματα, ἐὰν μὴ προηγουμένως κατεστρέφετο τὸ τῆς νεολαίας παιδευτήριον, τὸ καταγώγιον τῶν σοφῶν, ἡ τῶν βιβλίων ἀποθήκη ;—Ὁ Λέων, ἐξ ἀρχῆς μὲν προσπαθεῖ παντοιοτρόπως νὰ ἐφελκύσῃ εἰς τὴν μιαρὰν του γνώμην τοὺς διδασκάλους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς ἐπιστήμονας· πλὴν ἔκτοτε ἡ ἐπιστήμη ἀχώριστος ἦτον ἤδη τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ· ὅθεν ὁ παμμίαρος ἀποτυγχάνει. Εἶτα δὲ παροξυσμένος ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀκλονήτου τῶν διδασκάλων ἐπιμονῆς, περισωρεύει ὕλην εὐέξαπτον κύκλῳ τοῦ Ναοῦ, καὶ ὑφάπτων πῦρ, καταφλέγει πάντας ὁμοῦ τούς τε θείους ἄνδρας καὶ τὴν ἐκπαιδευομένην νεολαίαν, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς βίβλους.

Μετὰ τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς, δι' οὗ τὸ γένος πολλῶν τε καὶ πολυτίμων ἐστερήθη λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἑλληνι-

σμὸς δὲν ἔπαυσε πενθηφορῶν. Ἡ πυρκαϊὰ τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως χαράσσει ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ μεγίστην καὶ κακοδαίμονα ἐποχήν· ἐν τῇ λάμψει αὐτῆς γίνεται ἄφαντος ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς θεολογικῆς ὀρθοδόξου μεγαλοφυΐας. Ἀπὸ τοῦδε, τὴν μεσαιωνικὴν ἀρχαιότητα νέος αἰὼν διαδέχεται· νέαι ῥοπαὶ ἐνδεικνύονται, νέα γλῶσσα, νέαν ἀκολουθεῖ τὸ ἔθνος πορείαν. Ἐντεῦθεν, καὶ διαρκούσης τῆς εἰκονομαχικῆς καταδιώξεως, τὰ φῶτα σβέννυνται παντελῶς, ἡ διάλεκτος καταβιβάζεται εἰς κατώτερον βαθμὸν, ἡ τάξις τῶν πεπαιδευμένων ἐκλείπει, τὴν δὲ καλλιέργειαν τῆς πρώτης σοφίας διαδέχεται ἡ σχολαστικὴ πολυμάθεια, καὶ σκότος γενικὸν ἐφαπλοῦται ἐφ᾽ ὅλης τῆς φυλῆς. Ὁ πολὺς τὴν παιδείαν καὶ θεολόγος, ἐπικληθεὶς δὲ καὶ *Χρυσορρόας*, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, μετὰ τοῦ Νικηφόρου Πατριάρχου, τοῦ Στουδίτου καὶ τινων ὀλίγων ἄλλων σοφῶν ὁμολογητῶν, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀξιοθρηνήτου δράματος τούτου ἐμφανισθέντων, κλείει τὸν κύκλον τῆς πρώτης Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιότητος. Ἐπέπρωτο νὰ διέλθωμεν τὴν αἱματηρὰν τῆς εἰκονομαχίας ὁδὸν ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ ἔσχατον τέρμα τῆς ξενικῆς μοναρχίας, καὶ ἴδωμεν ἀναγεννήσεως Οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν. Διότι μετὰ τὸν ἀγῶνα ὁ Μεσαιὼν προβαίνει ὑπὸ νέον σχῆμα καὶ ἐσθῆτα, ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς ἐπαισθητῶς μεταπορεύεται ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς θεωρίας εἰς τὸ στάδιον τῆς τῶν ἐθνικῶν εὐχῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων πραγματοποιήσεως.

ΞΓ΄.

Διωγμὸς τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τῆς Θεομητορικῆς λατρείας.

Βασιλεύοντος δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ἡ φωτοσβεσία καὶ ἡ καταδίωξις προχωροῦσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ἀπονενοημένης θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἤδη ἡ αἵρεσις διὰ παντοίας βίας ἀπειλῆς καὶ φθορᾶς εἰσέφρησεν ἔρπουσα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐδάφει τῆς ἐκκλησίας, δι᾽ ὃ κορυφοῦται τοῦ αὐτοκράτορος ἡ αὐθάδεια. Δακτυλοδεικτοῦνται καὶ στιγματίζονται *ἄθεοί τινες καὶ παράνομοι* Ἐπίσκοποι, ἀποστάται παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, οἵτινες δὲν ἐρυθριῶσι συγκροτοῦντες Σύ-

νοδον ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς αὐλῆς, πρὸς κατάργησιν ὁριστικὴν τῶν εἰκόνων.

Ἀλλὰ, καὶ τῶν εἰκόνων καταργηθεισῶν, ἆρα γε δὲν θέλει πώποτε πλέον ἀναβλαστήσει ὁ πρὸς αὐτὰς σεβασμός; ἆρα γε ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς θέλει παύσει τῶν ἐκτυπωμάτων ἡ πρὸ αἰώνων καὶ ὑπὸ τοσούτων γενεῶν καθιερωμένη καὶ παμφιλτάτη προσκύνησις; ἆρα γε δὲν ὑπάρχουσιν ἀλληλένδετοι αἱ προωρισμέναι νὰ διασωθῶσιν ἐθνικαὶ παραδόσεις, δὲν συναποτελοῦσιν ὅλαι ἓν καὶ ἀδιαχώριστον σύμπλεγμα, ὥστε, μία καὶ μόνη αὐτῶν ἂν ἐπιζήσῃ, γίνεται ῥίζα, ἐφ' ἧς αἱ λοιπαὶ ἀναβλαστάνουσιν;—Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἦτο μὲν ἐκκλησιαστικὸν, ἀλλ' ἦτο καὶ πολιτικὸν ἐπίσης ζήτημα· ἐκκλησιαστικὸν μὲν σχετικῶς πρὸς τὰ καθεστῶτα, πολιτικὸν δ' ὡσαύτως σχετικῶς πρὸς τὰ μέλλοντα. Ἡ γενεὰ ἐκείνη, ἀλληλέγγυος ἐν τῇ δουλείᾳ μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἐπομένων γενεῶν ἐν πάσῃ πράξει καὶ ἐν παντὶ διαβήματι αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο ν' ἀθετήσῃ ἔθιμα καὶ κανόνας πατέρων, χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ θάνατον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν υἱῶν· ἀκυροῦσα δὲ τοιουτοτρόπως τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ παραδόσει συνυπάρχοντα καὶ συνδιασωζόμενα, κατέστρεφεν αὐτὴν τὴν ἰδίαν της ζωήν.— Ἂς ἐκραγῇ λοιπὸν, ἂς βροντήσῃ ὅσον θέλῃ τῶν βασιλέων ἡ ὀργή. Τὰ ὄρια τῆς ἐθνικότητος πέπρωται νὰ διαμείνωσιν ἀσάλευτα καὶ ἀμετακίνητα.

Πρῶτον δὲ τόλμημα συνεπιφέρει κατόπιν καὶ δεύτερον· ὁ δὲ βαρβαρικὸς στρατὸς ὁ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἕτοιμος εἶναι νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ τῆς λόγχης πᾶσαν κατὰ ὀρθοδόξων ὠμότητα.

Ἀνάγκη τοίνυν νὰ παύσῃ κατὰ κράτος ἡ πρὸς τοὺς ἁγίους προσκύνησις, τὸ πνευματικὸν τοῦτο ὅπλον τοῦ Ἱερατείου, καὶ οὕτω νὰ κοπῶσιν οἱ δεσμοὶ, οἱ τὸν κλῆρον μετὰ τῆς λαϊκῆς τάξεως συνάπτοντες. Ὅταν ὁ λαὸς συνειθίσῃ ν' ἀποστρέφηται τὰ τῶν ἁγίων λείψανα, ὅταν ἐκὼν ἄκων ἀθετήσῃ τὸ σέβασμα τῶν ἐπουρανίων αὐτοῦ πρεσβευτῶν πατρώνων· ὅταν, λόγῳ δῆθεν πνευματικωτέρας λατρείας, διότι καὶ πνευματικότητος ἀξιώσεις τοῖς τότε ὡς καὶ τοῖς σημερινοῖς εἰκονοκλάσαις δὲν ἔλειψαν, ὅταν, λέγωμεν, κηρυχθῇ τῶν

συνοδικῶν κανόνων ἀνεξάρτητος, τότε δὴ τὸ Ἱερατεῖον ἐμονώθη, ἡ δὲ Ἐκκλησία παρεδόθη χειροποδὶ εἰς τὴν αὐτοδικίαν τῆς μοναρχίας.

Καὶ λοιπὸν ὁ Κοπρώνυμος ἐν τῇ *περὶ λειψάνων καὶ πρεσβείας τῶν ἁγίων Νεαρᾷ*, ὡς ἔτι ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλεως ψευδοσυνόδῳ, θεσπίζει «τοὺς ἁγίους μὴ λέγειν ἁγίους, καὶ διαπτύειν τὰ λείψανα αὐτῶν, καὶ πρεσβείαν ἐκεῖθεν μὴ ἐκκαλεῖσθαι, οὐ δύνανται γάρ· ταὐτὸ δὲ καὶ περὶ τῆς θεομήτορος.» Ἡ θεομήτωρ, καθὸ ὑπεράγιον ἐξεικόνισμα τῆς τοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξου καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, αὕτη ἡ τῆς ἐλευθερίας προασπίστρια ὤφειλεν, εἰ δυνατὸν, πρώτη κατὰ τάξιν νὰ διαγραφῇ ἔκ τε τῆς βίβλου τῶν ἐπουρανίων ὑπερμάχων καὶ τοῦ μνημονικοῦ τῶν ὑπηκόων.

Τότε δὲ ἄρχονται αἱ κατεδαφίσεις τῶν ἱερῶν μονῶν, ἡ ἁπανταχοῦ τῶν Καλογήρων καταδίωξις, τὰ κολαστήρια καὶ βασανιστήρια κατὰ ἐπισκόπων καὶ ἱερέων καὶ καλογραίων. «Καὶ τὸ Ἀγγελικὸν δὲ τοῦτο καὶ Ἀποστολικὸν τοῦ Μοναχικοῦ βίου σχῆμα βδελυττόμενος ὁ θεομισὴς καὶ βέβηλος, γράφει ὁ Νικηφόρος Πατριάρχης, ἐπώνυμον τῆς θεοσεβείας τὸ ἀμνημόνευτον αὐτοῦ ἐπέγραψεν ὄνομα . . . Οἷαν δὲ πρὸς αὐτοὺς τυραννίδα ἐπιὼν ὁ τύραννος ἔδρασε, τίς ἀναξίως διηγήσεται; τάς τε γὰρ παρὰ Θεοῦ ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας, καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐκβιαζόμενος, καὶ τὸ ἱερὸν σχῆμα ἀπορρίψαντες, τὸ τῶν λαϊκῶν ὁ παράνομος ἐνομοθέτησε μεταμφιέννυσθαι· τὰ δὲ εἰς δόξαν Θεοῦ ἱδρυμένα Μοναστήρια, στρατιωτῶν οἰκητήρια, καὶ ἱπποστάσια, καὶ κοπρῶνας πεποίηκε. Πατριάρχαι καὶ Ἀρχιερεῖς καταφεύγουσιν ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὡς ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ Χριστιανισμοῦ, πλὴν καὶ ἐκεῖ στρατοὶ μετὰ θηρευτικῶν κυνῶν, τοὺς φυγάδας ἰχνηλατοῦντες, ἄλλους μὲν τύπτουσι, καὶ μαστιγοῦσιν, ἄλλους δὲ κατασφάζουσι. Σωρὸς λειψάνων Ἁγίων καὶ Ὁσίων ῥίπτονται εἰς θάλασσαν, οἱ ναοὶ κατεδαφίζονται, τὰ δὲ δεσμωτήρια δὲν χωροῦσι πλέον τοὺς εἰς σφαγὴν δεδικασμένους ἀθώους μοναχούς.

Ἀλλὰ καλήτερον νὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰς τὰς λέξεις τῶν ἀναξιοπαθησάντων ἐκκλησιαστικῶν πρὸς ἔκθεσιν ζωγραφικωτέραν

τῆς τῶν Αὐτοκρατόρων μανίας. Ἐξομαλύνωμεν ὀλίγον τὸ ὕφος τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου πρὸς μείζονα εὐκαταληψίαν.

Ἤδη, γράφει ὁ ἱερὸς ὁμολογητής, ἡ ἀσέβεια τοῦ Αὐτοκράτορος παρεξετράπη παντελῶς, καὶ παρεχλευάζετο καὶ διεσκώπτετο ὁ βίος πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ Θεῷ προσηλωμένων. Ἐξαιρέτως δὲ ἀγρίως κατεδιώκετο τὸ ἱερὸν τάγμα τῶν μοναζόντων· ἐπειδὴ παρεδίδοντο εἰς ποικίλας βασάνους καὶ παντοίας πληγὰς ὅσοι τούτων ἐφύλαττον τὴν ἑαυτῶν ὁμολογίαν, καὶ ἀνθίσταντο τῷ ἀνοσίῳ καὶ μιαρῷ δόγματι. Εἰς ἄλλους μὲν κατέκαιον τὴν γενειάδα, εἰς ἄλλους δὲ ἀπέσπων τὰς τρίχας, ἄλλων δὲ τὰς κεφαλὰς διέθραυον ἐπὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἐφ' ὧν ἦσαν κεχαραγμένα τὰ τῶν ἁγίων ἐκτυπώματα. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὀφθαλμοὺς διώρυττον, καὶ τῶν μελῶν ἕτερα τοῦ σώματος ἐξέκοπτον ἀπανθρώπως οἱ δείλαιοι, καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐδιώκοντο οἱ εὐσεβεῖς ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Ῥωμαίων, καὶ ἐπενοεῖτο πᾶσα μηχανὴ κακουργίας πρὸς ἐπηρέασιν τῶν πιστῶν. Ὅθεν ἐνίους τούτων καθείλκυσαν εἰς τὸ τῆς ἀσεβείας βάραθρον, εἴτε διὰ τῆς βίας, ἢ διὰ τῆς ἀπάτης, ἢ διὰ θωπειῶν, ἢ χρημάτων, ἢ ἀξιωμάτων, ἢ δι' ἑτέρων παλιντρόπων μεθοδιῶν, ὥστε καί τινες εἰσδεχόμενοι ἐπαγγέλματα, καὶ τὸ σεμνὸν μεταμφιεννύμενοι στόλιτμα, *κομῆται ἀντὶ κεκραμένων διεδείκνυντο*, καὶ εἰς σχῆμα λαϊκῶν μεθηρμόζοντο, γυναιξί τε ὁμιλεῖν κατεδέχοντο καὶ τὸ πρὸς αὐτοῖς ἠσπάζοντο συνοικέσιον.

Ἔτι δὲ πνέων κατὰ τῆς εὐσεβείας, καθύβρισε τὸ ἱερὸν σχῆμα τῶν *Ναζωραίων*. Εὐθὺς γὰρ ἀγῶνα ἱππικὸν ἐπετέλεσε, καί τινας ἐκ τούτων τῶν μοναχῶν ἐπιτρέπει ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ διέλκεσθαι· καὶ ἕκαστον αὐτῶν φέρειν παρὰ χεῖρα γυναῖκα μονάστριαν, πολλῶν τε παρὰ τοῦ πλήθους τῶν θεωμένων καταχυθέντων αὐτοῖς ὕβρεων καὶ ἐμπτυσμάτων.

Τότε ἡ ἐπίκλησις *Ἅγιος* ἐγένετο καταδιώξεως σημεῖον, βέβαιος δὲ θάνατος ἐπεκρέματο ἐπὶ κεφαλῆς ἐκείνου, εἴτε ἄρχοντος, εἴτε ἀξιωματικοῦ, εἴτε πτωχοῦ, εἴτε καὶ τῇ βασιλικῇ ἀνήκοντος οἰκογενείᾳ, ὅστις διεκράτει Ἁγίου τινὸς εἰκόνα ἢ λείψανον·

Διωρίσθη ὅτι τὸ Ἅγιος οὐδὲ εἰς τὴν θεοτόκον νὰ δίδηται, οὐδὲ εἴς τινα τῷ μαρτυρήσαντι ὑπὲρ ψυχῶν καὶ σωμάτων σωτηρίας. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι κατ' ὀνομασίαν ἁπλῶς νὰ καλῶνται Πέτρος, Παῦλος, Ἰάκωβος· ὁ δὲ Δεσπότης Χριστὸς, ψιλὸς ἄνθρωπος, καὶ οὐχὶ υἱὸς Θεοῦ· διὸ ἡ Θεοτόκος Χριστοτόκος, ἢ μόνον Μαρία νὰ προσαγορεύηται. Ταῦτα καὶ ἕτερα τὴν μανίαν τοῦ Ἀρείου, καὶ τὴν τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ ἀναμιμνήσκοντα, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν χώραν ἀθλίως κατεμάστιζον. Πῶς δὲ εἰπεῖν ὅσα τε καὶ οἷα ὁ παράνομος Κωνσταντῖνος διεπράξατο; Ὁ Ἑλληνισμὸς διέκειτο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Παρὰ βραχὺ κατὰ κράτος νὰ ἀφανισθῇ πᾶσα περὶ μελλούσης ἀναγεννήσεως προσδοκία.

Ἀλλ' ἡ βοήθεια τοῦ Παντοδυνάμου καὶ πολυελέου Πατρὸς, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Σωτῆρος Υἱοῦ, καὶ ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπῆλθον ἐγκαίρως ἐφ' ἡμῖν.

Ἡ αὐθεντία τῆς παραδόσεως, ἐν τοῖς κανόσι τῶν ς'. προηγουμένων Συνόδων παρατεθειμένη, μέλλει τέλος νὰ θριαμβεύσῃ.

ΞΔ'.

Εἰκονομαχίας διακοπή.

Ἡ Ἐκκλησία ὀλίγον ἀναπνέει ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, υἱοῦ καὶ συμβίας τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος τοῦ Χαζάρου, οἵτινες, συγκροτήσαντες τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν Ζ'. Σύνοδον, κατήργησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν λυσσώδη εἰκονομαχίαν. Λέγουσιν ὅτι, σκάπτων τις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐπὶ τὸ μακρὸν τεῖχος τὸ ἐν τῇ Θράκῃ, εὗρεν ἄνθρωπον νεκρὸν, ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ ὁποίου ἦσαν γεγλυμμένα τάδε·

«*Χριστὸς μέλλει γεννᾶσθαι ἐκ Παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, πάλιν, Ἥλιε, ὄψεις με!*»

Βέβαιον ὅτι ἡ *εἰρηνώνυμος* Αὐγούστα Εἰρήνη ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ περιβόητον ζέμμα τοῦ Μαυρικίου, τὸ ὁποῖον ὁ σύζυγός της Χάζαρος εἶχε μετὰ τῶν ἑτέρων βασιλικῶν κοσμημάτων ἁφαρπάσει. Τοῦτο δὲ τὸ περιστατικὸν ἐπιβεβαιοῖ τὰ παρ' ἡμῶν περὶ προνομίων ἐκκλησια-

στικῶν προρρηθέντα. Διότι ἐξ αὐτοῦ προδηλότερον γίνεται, ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὀρθοδοξίας ἀναγκαίως συνεπέφερε καὶ τὴν ἡγεμονικὴν τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐξουσίαν ἐπὶ παντὸς αὐτοκρατορικοῦ κοσμήματος, καθὼς καὶ τὴν ἀνεξάρτητον αὐτῆς ἐξέλεγξιν ἐπὶ ἐκλογῆς καὶ στεφηφορίας βασιλέων.

Ὁ δὲ ὅρος τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Ἑβδόμης Συνόδου δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ στιγματίσῃ καὶ βδελυχθῇ τοὺς λυσσώδεις Εἰκονομάχους, ἀλλὰ, ὡς ἔθος, παλινδρομῶν πρὸς τὰς προηγουμένας συνοδικὰς παραδόσεις, ἀναθεματίζει καὶ Ἄρειον, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Νεστόριον, καὶ Εὐτυχῆ, καὶ Διόσκορον, καὶ πάντας τοὺς προτέρους, καὶ ζῶντας καὶ μέλλοντας αἱρετικοὺς, κυρῶσα τοιουτοτρόπως καὶ διαφυλάττουσα *τὰς ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως τεθεσπισμένας ἡμῖν παραδόσεις*. «Ὧν, φησὶ, μία ἐστὶ, καὶ ἡ τῆς εἰκονικῆς ζωγραφήσεως ἐκτύπωσις, ὡς τῇ ἱστορίᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος συνάδουσα, πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθινῆς, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου Ἐνανθρωπήσεως, καὶ εἰς ὁμοίαν λυσιτέλειαν ἡμῖν χρησιμεύουσα· τὰ γὰρ ἀλλήλων δηλωτικὰ, ἀναμφιβόλως καὶ τὰς ἀλλήλων ἔχουσιν ἐμφάσεις.»

Ἀκολούθως «ὁρίζει σὺν ἀκριβείᾳ πάσῃ καὶ ἐμμελείᾳ παραπλησίως τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ ἀνατιθέσθαι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας, τὰς ἐκ χρωμάτων, καὶ ψηφίδος, καὶ ἑτέρας ὕλης ἐπιτηδείως ἐχούσης ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις, ἐν ἱεροῖς σκεύεσι, καὶ ἐσθῆσι, τοίχοις τε, καὶ σανίσιν, οἴκοις τε καὶ ὁδοῖς· τῆς τε τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ι. Χ. εἰκόνας καὶ ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν τῆς Ἁγίας Θεοτόκου, τιμίων τε Ἀγγέλων, καὶ πάντων Ἁγίων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν. Ὅσῳ γὰρ συνεχῶν δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὁρῶνται, τοσοῦτον καὶ οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν, ... ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν. Οὕτω γὰρ κρατύνεται ἡ τῶν Ἁγίων ἡμῶν Πατέρων διδασκαλία.....»

Καὶ περαίνει τὴν Συνοδικὴν καὶ Οἰκουμενικὴν τῆς Ὀρθοδόξου

Ἑλλάδος ἐποχὴν μὲ τὸν ἑξῆς ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν, ἢ, ἐὰν θέλωμεν, εὐχὴν ἅμα τε καὶ Διαθήκην καὶ Προφητείαν.

«Χαῖρε σφόδρα Θύγατερ Σιών! κήρυσσε Θύγατερ Ἱερουσαλήμ! τέρπου καὶ εὐφραίνου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας!»

«Περιεῖλε Κύριος ἐκ σοῦ τὰ ἀδικήματα τῶν ἀντικειμένων σοι, λελύτρωσαι ἐκ χειρῶν ἐχθρῶν σου! Κύριος Βασιλεὺς ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκέτι· καὶ εἰρήνη ἐπὶ σοὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον!»

— Βόρειοί τινες ἑτερόδοξοι μέχρι λατρείας ὑπερεκθειάζουσι τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ἂν καὶ εἰδωλολάτρας· τοὺς δὲ νεωτέρους κακολογοῦσιν ὡς *εἰκονολάτρας* καὶ *ξυλοπροσκυνητάς*.

Καὶ δὲν συλλογίζονται οἱ ὁρῶντες καὶ μὴ βλέποντες, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι φύσει φιλοσύμβολον, ἀκριβῶς διότι πνεῦμα, καὶ πνεῦμα ὄχι συνεσταλμένον, συγκεντρωμένον ἐν ἑαυτῷ, πνεῦμα τοῦ *ἐγὼ*, ἀλλὰ πνεῦμα καθολικευόμενον, ἐξωτερικευόμενον πάντοτε καὶ διὰ οἱουδήποτε μέσου, καὶ πρὸς ὅλους αὐτοφανερούμενον ἐξίσου διά τινων σημείων αἰσθητῶν καὶ συνθηματικῶν· δὲν συλλογίζονται ὅτι, ὅπου *ἀτομικὴ* ἦναι ἡ θρησκεία, ἐκεῖ τὰ συνθήματα, καὶ τὰ σύμβολα, καὶ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία εἶναι πράγματα περιττὰ, ἀλλ' ὅπου ἡ θρησκεία εἶναι *ἐθνικὴ*, κτῆμα ὄχι τοῦ *ἐγὼ* ἢ τὸ πολὺ τῆς οἰκίας, ἀλλὰ κτῆμα Πατρίδος, καὶ τρόπος ἀδιακόπου δημοσιότητος καὶ συγκοινωνίας, ἐκεῖ ὄχι μόνον δὲν εἶναι περιττὰ, ἀλλὰ καθίστανται καὶ ἀπαραίτητα, διότι συνάπτουσιν εἰς ἓν καὶ μόνον κέντρον πάσας τὰς καρδίας!

— Ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει μὲ χρυσᾶ γράμματα νὰ ἐξιστορήσῃ τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστηλώσεως. Καὶ γὰρ, ἐὰν ὁ Μαραθὼν καὶ αἱ Σαλαμῖναι ἔσωσαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἡ νεωτέρα κατὰ πάντα λόγον ἐσώθη εἰς Νίκαιαν. Διὸς αὕτη ἡ ἱεράπολις ἠγέρθη φραγμὸς κατὰ τοῦ ἐπικειμένου παντελοῦς ὀλέθρου, καὶ διὸς ἐθαυματούργησεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡ ἐθνοσωτήριος αὐτῆς ἐνέργεια θέλει τριτώσει μετὰ τὴν πρώτην ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐννεακόσια καὶ εἴκοσι τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἐν τῷ Παλατίῳ Μαγναύρας ἀνάγνωσιν τοῦ Ἁγίου Ὄρου, ὅπου παρόντες ἦσαν καὶ ὀρθόδοξοι Βασιλεῖς, καὶ Πατριάρχαι, καὶ Ἐπίσκοποι,

καὶ σύμπαν τὸ θεοφιλὲς πλήρωμα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξερράγη ἐπανάστασις ὑπὲρ ἐλευθερώσεως Σιών, καὶ αὐτονομίας Ἱερουσαλήμ, ἐν Πελοποννήσῳ.

Οἱ στρατιῶται τῆς ἐξαγοράσεως μηδὲ πυροβόλων ἦσαν κάτοχοι, μηδὲ χρημάτων, μηδὲ τροφὰς εἶχον, μηδὲ πολεμοφόδια, μηδὲ νοσοκομεῖα τετρωμένων, μηδὲ γυναικῶν καταφύγια· δὲν εἶχον τίποτε· ὁ κόσμος ὅλος συνώμοττε κατ' αὐτῶν.

Ἀλλ' ἐνδεεῖς καὶ ἄποροι, ὡς ἦσαν, ἐξῆλθον ἐπὶ τὸν ποταμὸν εἰς λειτανίαν, φέροντες τὰς θείας εἰκόνας, δοξολογοῦντες καὶ ψαλμῳδοῦντες ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῶν.

Οἱ ἱερεῖς, προπορευομένου τοῦ τιμίου Σταυροῦ, μετὰ φωνῆς διακεκομμένης ὑπὸ στεναγμῶν καὶ θρήνων συντρίψεως, ἔψαλλον «Εὐαγγελίζου γῆ χαρᾷ μεγάλῃ.»

Οἱ δὲ Μοναχοὶ τοῦ μεσαιῶνος τὴν τελετὴν ἠκολούθουν, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ λαμπάδα βαστάζοντες, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ, ξίφος.

Χορὸς γυναικῶν, καὶ γερόντων, καὶ νηπίων τὴν δοξολογίαν μεγαλοφώνως ὄπισθεν ἐπανελάμβανε.

Καὶ ἡ ἠχὼ τῶν αἰώνων εὐφημοῦσα, συνεπλήρονεν ἑκάστην φράσιν.

—Ὡσαύτως δὲ ἡ εὐσέβεια πλατύνεται ἐπὶ Νικηφόρου καὶ Ῥαγκαβῆ, ὅτε, τῆς πρωτευούσης ὁ λαὸς ὠφελούμενος τῆς ἀνακωχῆς, ἀναδιοργανίζεται εἰς δήμους ὡς πρότερον ἀντιστασιάζοντας, καὶ πάλιν ἀρχίζει ν' ἀντιτάσσηται κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἀρχόντων. — Διέποντος μάλιστα τοῦ πρώτου τὰ τῆς βασιλείας, ἐγένετο στάσις ἐν τῷ λαῷ καὶ θρόος μέγας. Οἱ Πράσινοι, τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων σπανίως ἀπαντῶμεν μνημονευόμενον καθ' ὅλην τὴν εἰκονομαχικὴν περίοδον, προχειρίζουσιν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τὸν στρατηγὸν Βαρδάνην, ὅστις ἀποτυγχάνει· καθὼς ἐπίσης βλέπομεν αὐτοὺς νικῶντας τοὺς Βενέτους ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τρίτου.

Ἐπὶ δὲ Λέοντος τοῦ Ἀρμένου καὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, καὶ Θεοφίλου, ἡ πυρκαϊὰ τῆς εἰκονομαχίας ὑπανάπτεται. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ νῦν, διὰ τὰς ἀτελεσφορήτους προηγουμένας καταδιώξεις, ἡ μοναρχία φαίνεται ἀπηυδημένη, τὰ δὲ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἐξελ-

θόντα ἤδη ἐκ τῆς πάλης ἐνδυναμωμένα, δραστηρίως ἀντενεργοῦσι κατὰ πάσης νέας ἐπεμβάσεως.

Ἦτον ἤδη καιρὸς ἡ μὲν βασιλεία νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ ἀκαταμάχητον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἡ δὲ Ἐκκλησία νὰ ἐπανορθωθῇ· ἄλλως, ἐκ τῶν εὐλόγων, ἐν μιᾷ αἰφνιδίᾳ ἐπαναστάσει, καὶ στέμμα καὶ θρήσκευμα καὶ λαὸς καὶ πάντα θέλουσι κατακρημνισθῆ ἐν τῇ ἀβύσσῳ, ἣν οἱ Σαρακηνοί, οἱ Ῥῶσσοι, οἱ Βούλγαροι, γένη μισοῦντα τὸν Χριστιανισμὸν, ἐξωρύττουσι καθημέραν ἐμποδὼν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

ΞΕ΄.

Ἀποκατάστασις τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἡ ὁριστικὴ τοῦ ἱερωμένου Ἑλληνισμοῦ ἐπισκευὴ διὰ τῆς ἐντελοῦς καὶ ἐπισήμου τῶν Εἰκόνων ἀναστηλώσεως δὲν ἔλαβε χώραν εἰμὴ ἐπὶ Θεοδώρας, βασιλευσάσης σχεδὸν περὶ τὰ μέσα τῆς Θ΄. ἑκατονταετηρίδος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου Αὐτοκράτορος καὶ συζύγου αὐτῆς. Ἡ ἁγία αὕτη βασιλὶς ἀνακαλεσαμένη τοὺς ἐν ὑπερορίᾳ καὶ φυλακαῖς πάντας ὁμολογητὰς, ἐκέλευσεν ἐν ἀδείᾳ διάγειν. Ἐξενέγκει δὲ τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἐκ τῶν κιβωτίων, κηρύττει τὸν θρίαμβον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀναγορεύει Πατριάρχην τὸν Στεφανίτην Μεθόδιον, ἄνδρα πολλὰ παθόντα, καὶ ἐν τάφῳ ζῶντα καθειργμένον, ὅστις πάντα τὸν λαὸν συναγαγὼν, καὶ τὸν κλῆρον ἅπαντα καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, δέησιν ὁλονύκτιον ὑπὲρ Θεοφίλου ποιεῖται, πάντων εὐχομένων μετὰ δακρύων καὶ συντόνου δεήσεως. Τότε, τὰ τῶν κακοδόξων βασιλέων ὀνόματα, ἐν χάρτῃ γραφέντα, ἐτέθησαν ὑποκάτω τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Τῇ δὲ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν μετὰ μεγίστης πομπῆς ἐτελέσθη ἡ ἑορτὴ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Εἰκόνων. «Καὶ δὴ πάντων μικροῦ δεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συναθροισθέντων μετὰ κηρῶν, καὶ ἡ Βασιλὶς σὺν τῷ Υἱῷ παραγίνεται, καὶ Λιτῆς ἐκεῖθεν γενομένης μετὰ τῶν Ἁγίων Εἰκόνων, καὶ τῶν Θείων καὶ σεβασμίων τοῦ Σταυροῦ ξύλων, ἄχρι τοῦ λεγομένου Μιλίου ἐξῆλθον, τὸ, Κύριε ἐλέησον, ἀνακράζοντες. Καὶ οὕτω πάλιν ἀναστραφέν-

τες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν Θείαν Λειτουργίαν ἐπετέλεσαν, ἀναστηλωθεισῶν τῶν ἁγίων Εἰκόνων παρὰ τῶν διειλημμένων τιμίων ἀνδρῶν, ἀνακηρυχθέντων μὲν τῶν εὐσεβούντων καὶ ὀρθῶς δοξαζόντων, τῶν δὲ ἐναντίον ἀσεβούντων, ἀποκηρυχθέντων καὶ παραδοθέντων τῷ ἀναθέματι».

Ἔκτοτε διώρισαν οἱ Ἅγιοι Ὁμολογηταὶ ἐτήσιον ταύτην τὴν ἱερὰν πανήγυριν τελεῖσθαι, ἵνα μὴ καὶ αὖθις ἐμπέσωμεν τῇ αὐτῇ δυσσεβείᾳ. Καὶ ἀκριβῶς ἔκτοτε τελεῖται τῇ πρώτῃ Κυριακῇ ἑκάστης Τεσσαρακοστῆς, ὅτε μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ὄρθρου λιτανεύουσιν οἱ πιστοὶ μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ Σταυροῦ ξύλων καὶ τῶν σεπτῶν Εἰκόνων ἐν τόπῳ ὡρισμένῳ ἀπερχόμενοι, καὶ ψάλλοντες τὸν Νικητήριον Κανόνα τοῦ περιβοήτου ὁμολογητοῦ καὶ σεβασμίου καὶ σοφοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, οὗ μνημονεύομεν ἐπιτροχάδην ἀποσπάσματά τινα, ὡς ἱστορίας εὐφυέστατα μαρτυρικὰ, καὶ τοῖς ἐνεστῶσι στενῶς ἀναφερόμενα.

«Ἀγάλλου ἡ Ἐκκλησία καὶ πᾶσα πόλις καὶ χώρα ἐν εὐφροσύνῃ! Ἀνοιγέσθω νῦν τὰ ἀσκητήρια, καὶ οἱ παρθενῶνες καλλωπίζεσθε! Τὰ λείψανα καὶ Εἰκονίσματα τῶν Μαρτύρων ἀξίως προσκυνήσθωσαν».

«Ἀθροίσθητε γεγηθότες τὰ πλήθη τῶν Μοναζόντων ἐν παῤῥησίᾳ, ἐὰν γὰρ κακῶς ἰσχύσωσι, πάλιν ἡττηθήσονται οἱ δείλαιοι, καὶ ἣν ἂν βουλὴν βουλεύσωνται οἱ τοιοῦτοι, διασκεδάσει Κύριος».

«Αἱ μάστιγες τῶν Πατέρων, τὰ αἵματα τῶν μωλώπων ἔλειψαν ὄντως· ἐξορίαι συνεχεῖς ἐπαύσαντο, καὶ εἰρήνη πᾶσι πολιτεύεται· οὐκέτι ἰσχύσει τὸ δράμα τῆς γοητείας. Θεὸς γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐστιν».

«Ἐμίαναν τὸν Ναόν σου ἀθέσμοις χειροτονίαις διὰ χρημάτων· καὶ κανονικῶς οὗτοι ἐκβέβληνται, καὶ τῆς Θείας δόξης ἐκπεπτώκασιν».

—Ἕπονται μετὰ τὸν *Νικητήριον Ὕμνον τὰ Ἀναθέματα*, ἐν οἷς ἀξιοπαρατήρητος ἡ διαστολὴ μεταξὺ *πολυθεϊκοῦ* καὶ *ὀρθοδόξου* Ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Ἰωάννου γενομένη.

«ΑΝΑΘΕΜΑ τοῖς λέγουσιν ὅτι οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ καὶ πρῶ-

τοι τῶν αἱρεσιαρχῶν, οἱ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἁγίων καὶ Καθολικῶν Συνόδων, καὶ παρὰ πάντων τῶν ἐν Ὀρθοδοξίᾳ λαμψάντων Πατέρων ἀναθέματι καθυποβληθέντες ὡς ἀλλότριοι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸ ἐν λόγοις αὐτῶν κίβδηλον, καὶ ὑπαρὰν περιουσίαν, κρείττονες εἰσὶ κατὰ πολὺ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει, καὶ τῶν εὐσεβῶν μὲν καὶ ὀρθοδόξων ἀνδρῶν, ἄλλως δὲ κατὰ πάθος ἀνθρώπινον, ἢ ἀγνόημα πλημμελησάντων!»

«ΑΝΑΘΕΜΑ τοῖς τὰ Ἑλληνικὰ διεξιοῦσι μαθήματα, *καὶ μὴ διὰ παίδευσιν μόνον ταῦτα παιδευομένοις*, ἀλλὰ καὶ ταῖς δόξαις αὐτῶν ταῖς ματαίαις ἑπομένοις, καὶ ὡς ἀληθέσι πιστεύουσι, καὶ οὕτως αὐταῖς ὡς τὸ βέβαιον ἐχούσαις ἐγκειμένοις, ὥστε καὶ ἑτέρους ποτὲ μὲν λάθρα, ποτὲ δὲ φανερῶς ἐνάγειν αὐταῖς καὶ διδάσκειν ἀνενδοιάστως!»

«ΑΝΑΘΕΜΑ τοῖς μετὰ τῶν ἄλλων μυθικῶν πλασμάτων ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πλάσιν μεταπλάττουσι, καὶ τὰς Πλατωνικὰς ἰδέας ὡς ἀληθεῖς δεχομένοις, καὶ ὡς αὐθυπόστατον τὴν ὕλην παρὰ τῶν ἰδίων μορφοῦσθαι λέγουσι, καὶ προφανῶς διαβάλλουσι τὸ αὐτεξούσιον τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντος τὰ πάντα, καὶ ὡς Ποιητοῦ πᾶσιν ἀρχὴν καὶ τέλος ἐπιτιθέντος ἐξουσιαστικῶς καὶ δεσποτικῶς!»

Ἡ κατὰ τῶν Πλατωνικῶν ὀργὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεδείχθη ἀνὰ ἑκάστην κρίσιμον ἐποχήν· φανεροῦται ἐπὶ τοῦ παρόντος, καθὼς μετέπειτα θέλει φανερωθῆ περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαιωνισμοῦ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ τάξις τῶν πεπαιδευμένων ὑπῆρξεν ἀείποτε διηρημένη εἰς δύο κόμματα πολλαχῶς ἀντιφερόμενα. Οἱ μὲν Πλατωνικοὶ ὑπέθαλπον τὴν αἵρεσιν, τὴν καινοτομίαν, τὸν ξενισμόν· οἱ δὲ Ἀριστοτελικοί, ἐν οἷς πολλοὶ σοφοὶ καὶ εὐσεβεῖς Πατέρες, ἠκολούθουν πιστῶς τὴν ὑπὸ τῆς ὀρθοδοξίας κεχαραγμένην γραμμήν. Διόπερ, δυσμενῶς ἡ Ἐκκλησία διῆγε πρὸς τοὺς *Ἑλληνιστὰς*, οἵτινες ὡσεπιτοπλεῖστον κατέφευγον ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Καὶ δικαίως ἐδυσχέραινε κατ' αὐτῶν· ἐπειδή, παρεκτὸς ὅτι ὁ Πλατωνικὸς κοσμοπολιτισμὸς περιττὸς ἀπέβαινε καὶ πολλάκις ἐπιβλαβὴς μετὰ τὴν χριστιανικὴν καθολικότητα, ἀλλὰ καὶ ἐπεβουλεύε-

το ἐνίοτε ἀναφανδὸν τὰ καθιερωμένα δόγματα, καὶ τὰς παραδεχθείσας παραδόσεις. Ὁ δὲ Ἀριστοτελισμὸς ἀπ' ἐναντίας ἐβοήθει τὴν ἐθνικότητα· καὶ γὰρ παρ' αὐτοῦ τὸ ἱερατεῖον ἐδανείζετο τὰς ἀναγκαίας λογικὰς καὶ διαλεκτικὰς δυνάμεις πρὸς καταστροφὴν τῶν ἀκαταπαύστως ἀναφυομένων αἱρέσεων.

Ἡ μεγάλη αὕτη καὶ ἁγία τῆς Ὀρθοδοξίας πανήγυρις, ἓν ἐςὶ τῶν μᾶλλον σημαντικῶν γεγονότων τοῦ μεσαιῶνος, θεάρεστον εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐθνοπρεπὲς εἰς τὸν σκοπὸν, γόνιμον σφόδρα εἰς τὰς συνεπείας του.

Τοῦτο χωρίζει τὴν Ἱερὰν ἅμα καὶ τὴν Κοσμικὴν Ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος εἰς δύο σχεδὸν ἴσα τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐμπεριέχει τὴν ὑπερισχύουσαν ἠθικὴν ἐνέργειαν καὶ ἔλλαμψιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ στοιχείου ἐπὶ πᾶν ἄλλο· τὸ δὲ, διαλαμβάνει τὴν προϊοῦσαν ἀνάπτυξιν τοῦ Λαϊκοῦ. Ὅθεν *ἀρχαῖος μεσαιωνισμὸς*, καὶ *νέος μεσαιωνισμός*.

Τοῦτο δὲ σημειοῖ προσέτι τὴν ῥιζικωτέραν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μεταβολήν. Καὶ γὰρ Μοναρχία, Ἐκκλησία, Λαὸς, θεσμοὶ, διάλεκτοι, ἤθη, πολιτεία, σχέσεις ἐξωτερικαὶ, κατάστασις ὑπηκόων, Δύσις, πάντα μεταποιοῦνται, καὶ τροπολογοῦνται, καὶ διαλλάσσονται. — Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔπεται καινὴ τάξις πραγμάτων.

Πάντα τὰ ὁρατὰ στρέφονται, μεταστρέφονται, μετακινοῦνται ὡς τὰ σώματα τοῦ οὐρανοῦ ἐν καιρῷ νυκτός.

Ἀλλὰ τὸ ἀόρατον δόγμα μένει στερεὸν, ἀμετάβλητον, ἀκίνητον ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς ὁ Θεὸς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Κτίσεώς του.

Τὸ δόγμα κινεῖ τὰ πάντα, καὶ δὲν κινεῖται· μετατοπίζει, καὶ δὲν μετατοπίζεται.

— Τὰ τοῦ δόγματος πράγματα βαθμηδὸν ἐπανέρχονται εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἀναγορευθέντος βασιλέως τοῦ Μιχαὴλ τρίτου. Τοῦτον δὲ διαδέχεται Βασίλειος ὁ Μακεδών· ἀλλ' ὁ Βασίλειος καθ' ἣν σιγμὴν, ἀναβαίνων ἐπὶ θρόνου, ὀμνύει τὴν διατήρησιν πάντων τῶν Κανόνων, ῥίπτει βλέμμα κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ ὁρᾷ τὴν ἐπικράτειαν ὁμοιάζουσαν ἀναστάτῳ κοιμητηρίῳ.

ΞΣΤ'.

Εἰκονομαχικὰ συμπεράσματα.

Ἀνακεφαλαιοῦμεν τὰ εἰκονομαχικά, μείζονος εὐκρινείας χάριν.

Καθ' ἱστοριονομικὴν ἔποψιν τ' ἀποτελέσματα τῆς εἰκονομαχίας εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτα. Διαιροῦμεν αὐτὰ εἰς δύο κατηγορίας· ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικά.

Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν,

Ἀ. Ἡ εἰκονομαχία συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ὁριστικὴν παγίωσιν καὶ αὐθεντίαν τῶν συνοδικῶν Κανόνων, καθὼς προσέτι εἰς τὴν ὁριστικὴν ἀποσκοράκισιν τῆς αἱρέσεως ἐκ τῶν ἀνακτόρων. Ἐν τῷ αἵματι τῷ κατ' αὐτῆς ἐκχυθέντι σφραγίζεται διὰ παντὸς ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐθνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ ὀρθοδοξία τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων. — Μετ' αὐτὴν ἄλλος αὐτοκράτωρ ἀσεβὴς ἢ δυσσεβὴς δὲν θέλει διαταράξει τὴν κοινὴν περὶ πνευματικῆς ἐξουσίας γνώμην. Οὐδεμία ἐφεξῆς ἔρις θεολογικὴ μεταξὺ Ἱερατείου καὶ Αὐλῆς. Κατευνασθέντων δὲ τῶν θρησκευτικῶν θορύβων, ὁ λαὸς τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου τοῦ Μεσαιῶνος, ἀπεκδυόμενος τῶν σπαργάνων, περιβάλλεται τὸν ἱματισμὸν τῆς νεοελληνικῆς ἀναμορφώσεως· ἡ δὲ μοναρχία, ἀφωπλισμένη καὶ νενικημένη, ταπεινῶς ἤδη ἀνύει τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῇ χαραττομένην ὁδόν.

Β'. Ἡ ἐν Νικαίᾳ Ζ'. καὶ τελευταία οἰκουμενικὴ σύνοδος κλείει τὴν δημιουργικὴν συνάμα, σχετικῶς πρὸς τὴν θεολογίαν, καὶ ἀμυντικήν, ὡς πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν, πορείαν τῆς Ἐκκλησίας. — Ἀπὸ τοῦ θεολογικοῦ πεδίου, τὸ γένος μετεισβαίνει εἰς τὸ λαϊκὸν στάδιον· ἱστορικεύεται τρόπον τινα, θετικοποιεῖται, ἐκλαϊκοῦται, κήδεται περὶ τοῦ ἐγκοσμίου βίου του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν καλογηρικῶν καταστημάτων δὲν ἐλαττοῦται, πλὴν ἡ ἐγκύκλιος παιδεία καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀγωγὴ κατέφυγεν ἐν αὐτοῖς διαρκούσης τῆς καταδιώξεως, ὥστε σχεδὸν ἕκαστον μοναστήριον, ἀκολουθοῦν τὸ πνεῦμα τῆς συστάσεώς του, τώρα εἴπερ ἄλλοτε γίνεται ἄσυλον ἐπιστήμης, γραμμάτων, βιβλίων καὶ πεπαιδευ-

μένων ἀνδρῶν. Ἡ ἀπολύτως ἀφηρημένη ἐκείνη ἐρημικὴ ζωὴ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων, καὶ ἡ καθόλου νοερὰ θεωρία τῶν Οὐρανίων ἀνεπαισθήτως συγκερνῶνται μετὰ τῆς τῶν κοσμικῶν πρακτικωτέρας περιθάλψεως. Ἔκτοτε μετὰ ζήλου θρησκευτικοῦ συνάγονται καὶ τακτοποιοῦνται τὰ διασωθέντα λείψανα τῆς πολυθεϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, τὰ ζώπυρα τῆς ἱστορίας, φιλοσοφίας, καὶ γραμματολογίας τῶν προγόνων. Τότε φαίνονται αἱ *Βιβλιοθῆκαι*, καὶ τὰ *Ἀπαρθίσματα*, καὶ αἱ *Μυριόβιβλοι*, εἴδη συλλογῶν καὶ ταμείων, ἔνθα περιεκτικῶς τε καὶ συνοπτικῶς ἀποθησαυρίζεται σύμπασα ἡ ἀπολειπομένη διανοητικὴ ὕλη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ τὸν φόβον ἐνδεχομένης ἀπωλείας, καὶ πρὸς εὐμεθοδεστέραν τῶν γυμναζομένων ἐκπαίδευσιν.

Γ'. Τὸ γένος ἐξερχόμενον τῆς εἰκονομαχικῆς κονίστρας, καὶ ἀλλάττον διεύθυνσιν, παύει τοῦ νὰ ὑποσκάπτῃ τὸν ἤδη κατὰ μέρος ἐξελληνισθέντα καὶ ὁσημέραι ἐξελληνιζόμενον θρόνον, καὶ νὰ ἀντιπολιτεύηται τὴν μοναρχίαν κατὰ πρόσωπον. Ἑπομένως ἄλλη σύγκρουσις, τοὐλάχιστον σημαντικὴ, μεταξὺ δήμων καὶ Αὐτοκράτορος, οὐδὲ ἐν τῇ πρωτευούσῃ οὐδὲ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ἀναφαίνεται· τὸ μὲν Ἱπποδρόμιον ἀπόλλωλε τήν τε ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν ἀξίαν του, τὰ δὲ χρώματα ἐναπομένουσι κατ' ἁπλοῦν τύπον, ὡς τὰ τῶν σημερινῶν τῆς Γερμανίας Ἀδελφοτήτων, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν μυστικῶν Ἑταιρειῶν. Ἐξ ἄλλου μέρους ἡ μεσαιωνικὴ κοινωνία, βαδίζουσα νέαν ὁδὸν, καί τοι πρὸς αὐτὴν ἄγνωστον, φαίνεται ὅτι προαισθάνεται τὴν μέλλουσαν πτῶσιν τῆς αὐτοκρατορίας, ἑπομένως δὲ τὴν ἀναπόφευκτον Ἅλωσιν, ἀλλ' ὡσαύτως προαισθάνεται καὶ τὴν μέλλουσαν ἀπελευθέρωσιν τῆς φυλῆς. Ὡς ἐκ τούτου, αὕτη ἡ ἐποχὴ παρουσιάζεται μὲ παράδοξά τινα προφητείας καὶ προμηνύσεως χαρακτηρίσματα. Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἀμέσως μετὰ τὴν Ζ'. ἁγίαν σύνοδον καὶ τὴν παῦσιν τῆς Εἰκονομαχίας, διαδίδονται πανταχοῦ χρησμοὶ, προλέγοντες τὴν πεπρωμένην ἀνέκδρομον ἅλωσιν. Ἡγεμόνες, αὐλικοὶ, ἰδιῶται, ὡς καὶ λόγιοι, ὡς καὶ Πατριάρχαι καὶ Ἱερεῖς ὁμιλοῦσι περὶ τέλους μοναρχίας, ὡς περὶ βεβαιοτάτου μέλλοντος γεγονότος.

Τοῦτο δὲ τὸ ψυχολογικὸν, οὕτως εἰπεῖν, σύμπτωμα, τοῦ αἰῶνος ἀρκεῖ ἵνα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ διευκρινήσῃ τὴν γενομένην σύντονον εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους μεταβολήν.

Δ'. Ἐὰν ἡ κυρία τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰδιότης, ἡ *θρησκεία*, ὠφελήθη ἐκ τῆς εἰκονομαχίας, δὲν ἠξεύρομεν ἐὰν ὠφελήθη ἢ ἐζημιώθη τὸ δεύτερον, δηλ. ἡ *γλῶσσα*. Ἀναντίῤῥητον ὅμως ὅτι ὑπέστη πλείστας καὶ σπουδαιοτάτας μεταλλαγάς. Ὁ διωγμὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐπιστημόνων, ἡ ἐπὶ περίπου 200 ἔτι κατάπαυσις τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, προσέτι δὲ ἡ διάλυσις τῶν θεολογικῶν ἀγώνων καὶ συζητήσεων, κατὰ πολὺ συμβάλλουσιν εἰς τὸν τῆς διαλέκτου νεώτερον σχηματισμόν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ἕτεραι ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, πρὸς τὸν ἐν Δύσει προοδεύοντα πολιτισμὸν ἀναγόμεναι, καταναγκάζουσι τὴν γλῶσσαν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκείας ὁδοῦ, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρχαιοτυπίαν, δι' ἧς οὐδόλως ἠδύνατο νὰ τεθῇ εἰς ἠθικὴν, πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν κοινωνίαν μετὰ τῶν Εὐρωπαίων, νὰ λάβῃ δὲ τύπον τινὰ νεώτερον, μᾶλλον ἁρμόδιον εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀναμορφουμένων ὁσημέραι καὶ μεταβαλλομένων ἀντικειμένων.

Ἐξωτερικὰς δὲ τῆς εἰκονομαχίας κυρίας συνεπείας ἀριθμοῦμεν τὰς δύο ἑπομένας.

Ἀ. Τὸν παντελῆ πολιτικὸν χωρισμὸν τῆς πρεσβυτέρας καὶ νέας Ῥώμης. — Ὁ Πάππας Γρηγόριος γράφει πρὸς τὸν Λέοντα περὶ ἀνορθώσεως εἰκόνων· μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ μεταπείσῃ αὐτὸν, ἀπαγορεύει εἰς τὸ ἑξῆς ἐν Ἰταλίᾳ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων τοῦ Αὐτοκράτορος. Πέμπονται Στρατηγοὶ εἰς Ῥαβένναν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Ἀνατολικῆς Κυβερνήσεως· πλὴν ὁ Πάππας συνενούμενος μετὰ τῶν Γάλλων καὶ διατεθειμένος ἤδη ν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν, ἵνα κηρυχθῇ αὐτεξούσιος, ἐγείρει τοὺς λαοὺς κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ἀντικρούει αὐτούς. Ἰδοὺ ἡ ἀφορμὴ, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία χάνει διὰ παντὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κυριαρχίαν, ὁ δὲ μέγας Κάρολος, προχειριζόμενος διάδοχος τοῦ Δυτικοῦ Στέμματος, ταινιοῦται Βασιλεὺς Ῥωμαίων.

Β'. Τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος.
Περὶ τούτου ἰδιαιτέρως ἐν τοῖς ἑφεξῆς.

ΞΖ'.

Τὸ Σχίσμα, καὶ ὁ Φώτιος.

Εἰς τὰς παρεκτροπὰς τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἐνδεχομένην τῶν πνευματικῶν ποιμένων διαφθορὰν ἡ πάνσοφος καὶ θεόπνευστος τῆς Νικαίας Τριαδικὴ θεολογία εἶχεν ἐγείρει ἔμποδον ἀνυπέρβατον. Κατὰ τὰ δόγματα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τοὺς κανόνας, ἡ καθολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία οὐδ' εἶχεν, οὐδὲ ἠδύνατό νὰ λάβῃ ποτὲ Δεσπότην ἐπίγειον, ἢ λαϊκὸν, ἢ μικτὸν ἔχοντα χαρακτῆρα, κεφαλῆς οὔσης τοῦ Χριστοῦ, τούτου μόνου καὶ οὐδενὸς ἄλλου. Δογματίζουσα δὲ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ μόνης τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς τοῦ Υἱοῦ γενομένην, ἐμπόδισεν εἰς οἰονοῦν λεγόμενον ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπον Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ νὰ ἄρχῃ ἀνεξελέγκτως καὶ σκανδαλωδῶς ἐν ὀνόματι τῆς Θεότητος.

Οἱ Λατῖνοι, οἵτινες ἐπισήμως ὁμοφρόνησαν ἐν Νικαίᾳ καὶ ταῖς ἀκολούθοις Συνόδοις εἰς τοῦ δόγματος τούτου τὴν καθιέρωσιν, ἢ δὲν ἐννόησαν τὰς ἱστορικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ συμβόλου συνεπείας, ἢ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιτάξωσιν εὐγλωττίαν καὶ δραστηριότητα εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ ὀρθότομον ῥομφαίαν τῆς τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων εὐγλωττίας. Βέβαιον, ὅτι διὰ τοιούτου μέσου οἱ 318 θεοφόροι Πατέρες ἀποκλείσαντες εἰς πάντα τὸν αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεοκρατικὸν ἀπολυτισμὸν, ἔῤῥιψαν οὕτω τὰ θεμέλια τῆς δημοκρατικῆς μὲν ἀλλὰ συνετοῦς πολιτείας τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἀλλὰ καθ' ἣν εἴκομεν ἐποχὴν σφετερισμοῦ καὶ σπουδαρχίας, ἡ τριαδικὴ αὕτη καὶ δημοκρατικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δὲν συνέφερεν οὐδόλως εἰς τὸν ἀρχολίπαρον τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον. — Ἡ Ῥώμη λοιπὸν διάζει τὸ Σύμβολον, ὅπως ὑπερυψωθῇ κοσμικῶς· ἀθετεῖ τῆς Α. Συνόδου τὸ

ἰσχυρότερον θεμέλιον, αὐτὴν τὴν ψυχὴν τῆς παραδόσεως, ἵνα αὐτοκηρυχθῇ κεφαλὴ ὑπερτάτη τῆς Ἐκκλησίας, μοναδικὴ ἀτομικότης, ἐπίγειον ἐξεικόνισμα τῆς πλήρους Τριάδος ἐν τῇ Χριστιανωσύνῃ, καὶ φεῦ τῆς βλασφημίας! τετάρτη σχεδὸν τῆς Τριάδος ὑπόστασις. Κατ' αὐτὴν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ τρίτον τῆς Θεαρχίας πρόσωπον, αὐτὸ τὸ πρόσωπον καθ' οὗ ὅστις ἁμαρτάνει συγχώρησιν ἂς μὴ προσδοκᾷ· κατ' αὐτὴν, λέγομεν, τὸ ζωοποιὸν Πνεῦμα δὲν ἐκπορεύεται πλέον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐθέσπισεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν θεολογίαν αὐτῆς ἐκείνης τῆς Θεότητος, ἀλλ' ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. — Ὁ Πάππας, Υἱοῦ ἀντιπρόσωπος καὶ πληρεξούσιος διακηρυττόμενος, ἐξεπόρευσε λοιπὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ εὐσαλεύτῳ πέτρᾳ οἰκοδομῶν τὴν ἐξουσίαν του, προεχειρίσατο ἑαυτὸν ἐπὶ πάσης γῆς μόνον ἐκ τῶν θνητῶν ἀλάνθαστον καὶ ἀναμάρτητον. Τοιουτοτρόπως ἀποστέλλων τὸ κύριον καὶ ζωοποιοῦν καὶ φωτίζον μέρος τῆς Θεότητος ὁ *δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ*, ὕψωσε κεφαλὴν οὐ μόνον ὑπεράνω λαῶν καὶ ἡγεμόνων, ἀλλ' ἐπίσης ὑπεράνω καὶ αὐτῆς τῆς μιᾶς ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, ταύτης τῆς μόνης ἀλανθάστου καὶ ἀναμαρτήτου Ἀνάσσης καὶ Βασιλίδος τῆς γῆς, καὶ καθέδρας τοῦ Πνεύματος.

Πλὴν τοῦτον τὸν σφετερισμὸν, ὅστις θεολογικῶς μὲν ἐτάραττε τὰ θέμεθλα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ Δόγματος, ἠθέτει δὲ πάσας τὰς Συνόδους ὅσαι ἐκύρωσαν αὐτὸ, κατ' ἐξοχὴν τὴν πρώτην καὶ τρίτην, τοῦτον τὸν σφετερισμὸν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, αὕτη ἡ ἀληθῶς ὀρθόδοξος καὶ δημοκρατικῶς συντασσομένη τοῦ Χριστοῦ Νύμφη, δὲν ἠδύνατο νὰ συνομολογήσῃ κατ' οὐδένα τρόπον χωρὶς νὰ παραβῇ τοὺς ἀνωτάτους νόμους τῆς ὑπάρξεώς της καὶ τῆς οἰκονομίας της, χωρὶς νὰ παραδώσῃ χειροδέσμιον εἰς ἕνα Ἱερέα Ἰταλὸν τὸν εὐγενῆ καὶ παλαιγενῆ τῆς Ἑλλάδος λαὸν, χωρὶς νὰ παραδώσῃ τὰς τύχας τῆς Ἀνατολῆς ὑποχειρίους εἰς τὴν ἔτι μιξοβάρβαρον καὶ ἀπολίτευτον Δύσιν.

Ἐντεῦθεν ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνεξαντλήτου

διχονοίας καὶ λογομαχίας ἐκείνης ἀναμέσον Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἥτις θέλει κλονίσει θρόνους, θέλει ἀναστατώσει λαοὺς, θέλει διαπεράσει ταραχωδῶς τὴν Ἱστορίαν ιϐ'. ἑκατονταετηρίδων, ὑπὸ σχῆμα καὶ ὄνομα διάφορα διαιροῦσα τὴν γῆν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς δύο μέρη, ἔνθεν τὸ μέρος τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ τῇ ἑνότητι, ἐκεῖθεν δὲ τὸ τῆς πολυδοξίας ἐν τῷ διαμελισμῷ.

Τὸ κλεινὸν ὄνομα τοῦ Φωτίου συνδέεται μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ σχίσματος, καθὼς, τρόπῳ καὶ χρόνῳ διαφόροις, ἡ μνήμη τοῦ Κόδρου περιφανῶς συνδέεται μὲ τὸ τῆς Ἑλλάδος δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἢ ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μὲ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀνατολικὸν τῆς Ἑλλάδος χρωματισμόν. Νοῦς πολὺς καὶ φερέπονος, ψυχὴ πάντως ἀγγελικὴ καὶ εὐαγγελικὴ, καρδία πάλλουσα φιλογενεστάτους καὶ φιλορθοδόξους παλμοὺς, ζῶσα βιβλιοθήκη, μουσεῖον σοφίας παλαιᾶς καὶ νεωτέρας, κοσμιότητος θησαυροφυλάκιον, ὁ Φώτιος, ἰσάμενος ὡς μνημεῖον θεόκτιστον ἀρχαίου καὶ μεταγενεστέρου μεσαιωνισμοῦ, συνεχίζει τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς δούλης τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίας, ἱστορία ὢν αὐτὸς ἐκεῖνος δραματικὴ καὶ τραγικωτάτη τῆς ὥρας τῆς μᾶλλον δεινῆς καὶ κρισίμου τοῦ γένους μας.

Τὸ ὑπερέχον ἑλληνικὸν πνεῦμα τοῦ Φωτίου, πνεῦμα ὀξυδερκὲς, προγνωστικὸν, ἐλθὸν θείᾳ χάριτι κατὰ καιρὸν ὅτε ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλλὰς ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῶν Συνόδων εἰς τὴν διπλωματίαν, τοῦτο, λέγομεν, τὸ θεόπνευστον ὄργανον τῆς Προνοίας, διὰ γενναιοψυχίας ἀπαραμιμήτου καὶ θυσιῶν ἀφειδῶν εἰρήνης, πλούτου, παιδείας, προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἁφήρπασεν ἐκ τῶν ὀνύχων τοῦ Παπισμοῦ τό τε κινδυνεῦον ἱερὸν σκάφος τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν ἑτοιμόρροπον Ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

—Ὁ Φώτιος ἔσωσε τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὸ ἔθνος ἐκ τῆς προκειμένης ἀβύσσου. Καὶ ἡ μὲν εὐγνωμονοῦσα μήτηρ Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν ἁγίαν του μνήμην τῇ ζ'. φεβρουαρίου· τὸ δὲ ἔθνος μνημονεύει αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἡρωϊκοτέρων σωτήρων του. —Τίς ἤθελεν εἴσθαι κατὰ τὸ τυχὸν ἡ εἱμαρμένη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποῦ δὲ σήμερον τὸ σεβάσμιον αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα, ἐὰν οἱ

Πατέρες ἡμῶν εἶχον καθυποβληθῆ ὑπὸ ζυγὸν Λατίνων ἱερέων, «ἀνδρῶν δυσσεβῶν, ὡς ὁ Φώτιος γράφει, καὶ ἀποτροπαίων, ἀνδρῶν ἐκ τοῦ σκότους ἀναδύντων, τῆς Ἑσπερίου μοίρας ὑπαρχόντων γεννήματα;»

Τοῦ περιβοήτου προσώπου τούτου ἡ βιογραφία, (ἦν εἴθε γλαφυρός τις κάλαμος φιλοδωρήσει πρὸς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα ὡς χάρισμα ἐρατὸν καὶ ἀγλαότιμον), ὁ βίος τοῦ ἱστορικωτέρου τούτου τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν ἀνδρῶν εἶναι ἀξιοζήλωτον παράδειγμα τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐγκαρτερήσεως, αἵτινες συνήθως ἐπιῤῥωνύουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς τὴν εἴς τινα μεγάλην ἰδέαν προσαφοσιωμένην μεγαλόνοιαν. Ἀπειλαί, καὶ ἐξορίαι, καὶ φυλακισμοί, καὶ ὕβρεις, καὶ ἐκθρονισμοὶ κατ' οὐδὲν ἴσχυσαν ἐπὶ τῆς ἀπτοήτου καὶ ἀταράχου, καὶ ὄντως ἀρχαιοτύπου ψυχῆς τοῦ ἀδυσωπήτου πολεμίου τῆς Παπικῆς Θεοκρατίας. Ἔγραφεν ὁ θεῖος φιλολογικὴν καὶ θεολογικὴν ὕλην ἐν τῇ πολυοδύνῳ ἐξορίᾳ μετὰ τῆς αὐτῆς γαλήνης ἧς ἔχαιρεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ σπουδαστηρίῳ του· ἐκ τῆς ἐξορίας δὲ τὰς σοφὰς ἔπεμπε καὶ ψυχωφελεῖς καὶ μεγαλοφρόνους ἐκείνας ἐπιστολὰς, ἃς ὁ σημερινὸς Ἕλλην ἐπανειλημμένως δύναται ν' ἀναγνώσῃ καὶ ἀκουράστως. «Φώτιος, λέγει ὁ Οἰκονόμος, τὸ μέγα ὄνομα καὶ τοῦ τε κατ' αὐτὸν καὶ τῶν μετ' αὐτὸν αἰώνων τὸ θαῦμα, οὗτινος μεσταὶ πᾶσαι μὲν βιβλιοθῆκαι πᾶσαι δὲ σελίδες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὁ γένει τε καὶ πλούτῳ καὶ ἀξιώμασι, καὶ δὴ καὶ μεγαλοφυΐᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ ἀρετῇ, καὶ εὐσεβείᾳ περικλεέστατος . . . Τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ κηρύττουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἃς κατέλιπε κοινὸν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι θησαυρὸν, αἱ ἀθάνατοι βίβλοι. Ὁποῖον πολυμαθείας πελάγιον χεῦμα! Ὅστις ἀναγνῶ τὴν Μυριόβιβλον αὐτοῦ Βιβλιοθήκην ἐξίσταται βλέπων ἄνδρα βιβλιακώτατον ἀχανεστάτης ἀναγνώσεως ταμειοῦχον, ἀκριβέστατον *Ἱστορικὸν*, *Γραμματικὸν*, *Μουσικὸν*, *περὶ τὴν ποίησιν δεξιὸν*, *Γεωγράφον*, *Χρονολόγον*, *Ἀρχαιολόγον*, *πάμπλουτον φιλολόγον*, *μεγαλοφυέστατον Κριτικόν*. Ἐὰν δὲ καὶ τ' ἄλλα καὶ μάλιστα τὰς ἐπιστολὰς ἀναγνῶς, θαυμάσεις τὸν *Φιλόσοφον*, τὸν *Μαθηματικὸν*, τὸν *Ἰα-*

τρὸν, τὸν εὐφραδέστατον ῥήτορα· τὰς δὲ περὶ τὴν Νομικὴν ἐξηκριβωμένας αὐτοῦ γνώσεις; τὰς μὲν περὶ τὰ πολιτικά; τὰς δὲ περὶ τὰ Κανονικὰ καὶ πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας *Πάμμουσον ὁρᾶς παιδείας ἐνδιαίτημα.*»

— Τοῦτον λοιπὸν τὸν σοφώτατον καὶ ἐθνικώτατον ἄνδρα ἡ ἐθνικὴ τῆς Ἑλλάδος Ἐκκλησία καθάπερ ἅγιον εὐφημεῖ. Καὶ ἰδοὺ ποῖον ἀκριβῶς εἶναι τὸ γνώρισμα τῆς μεσαιωνικῆς Ἱστορίας μας· ὅπου ἔπεσεν αἵματος ῥανὶς, ἐκεῖ ὡς ἐκ θαύματος ἐφύτρωσε μνήμη τις σεβασμία! ὅπου ἠγέρθη μαρτυρίου κολαζήριον, ἐκεῖ ταπεινῶς ἠγέρθη ναὸς ἀπερικόσμητος μὲν, πλὴν ἐμφρουρῶν μίαν τινὰ παράδοσιν ἐθνοσωτήριον! Ὅπου ἐξήςραψεν ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ παιδεία καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν φυλὴν, ἐκεῖ ὑψώθη ψαλμῳδία καὶ δοξολογία! — Ἡ ἐκκλησία τῶν Λατίνων ἐκανόνισεν ἡγεμόνας, καὶ Βασιλεῖς, καὶ μεγιστάνας· ἡ Ἑλληνικὴ διένειμε, καὶ διανέμει σήμερον ἔτι, στεφάνους ἀμαραντίνους πρὸς γυμνητεύοντας καὶ διωκομένους, πρὸς πένητας καὶ μαρτυροῦντας διὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διά τὸν φωτισμόν! — Οἱ σημερινοὶ τῆς Δυτικῆς καινοτομίας ὀπαδοὶ ἂς θεωρῶσιν ὑπεροπτικῶς τοὺς βίους τῶν ἁγίων καὶ τῶν ὁσίων τῆς Ὀρθοδοξίας μας· ἡμεῖς πολλάκις ἐκλαύσαμεν ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν καρδιοσαλλάκτων ἐκείνων δακρύων μας ὁμολογοῦμεν ὅτι περισσότερον ἐδιδάχθημεν ἢ ἔκ τινων πεφημισμένων Εὐρωπαϊκῶν βιβλίων. Διὰ ἐκείνους οἵτινες πιστεύουσιν εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῆς θείας Προνοίας, τὸ Συναξάριον, αὕτη ἡ Ἱερὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν Ἑλλάδος Ὀδύσσεια, περιέχει πρωτότυπον ὕλην, ἥτις δὲν περιμένει πλὴν τὸν προσήκοντα λαμπρυσμόν!

ΞΗ'.

Ἑπτασύνοδον Πολίτευμα.

Συχνάκις ἄχρι τοῦδε, κατὰ τὸ παρατυχὸν, ἐχρησάμεθα τῇ λέξει *Σύνοδος*, ἐπαναλαβόντες ὅτι ὁ μέσος καὶ ὁ καινὸς Ἑλληνισμὸς διὰ ταύτης τῆς συστάσεως ἐσώθη, καὶ ἐν αὐτῇ ἐμπεριέχεται·

σαφῶς ὅμως δὲν ἐξηγήσαμεν ἔτι τῆς λέξεως τὴν Ἱεροιονομικὴν σημασίαν, οὐδὲ τὰ περὶ ταύτης μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας ἐδικαιολογήσαμεν, τὴν εὐκαιρίαν καιροφυλακτοῦντες. — Νομίζομεν ὅτι, πρὶν ἢ τῆς *Συνοδικῆς* ἐποχῆς ἀποχωρισθῶμεν, ἀνάγκη νὰ σαφηνίσωμεν εὐκρινέστερον τὰ πράγματα· τόσῳ δὲ μᾶλλον ὀφείλομεν τηλικαύτην σαφήνισιν, καθ' ὅσον ἐπὶ τοῦδε τοῦ ἀντικειμένου περιστρέφονται οὐσιωδῶς καὶ ἡ ἡμετέρα Διατριβή, καὶ ἡ τοῦ Μεσαιῶνος ἱστορία.

Καὶ λοιπὸν, τί ἔστι *Σύνοδος Οἰκουμενική*;

Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐστὶ συνάθροισις Πατριαρχῶν, Ἐπισκόπων, καὶ ἐν γένει ἁγίων ἀνδρῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς ὀρθοτομίαν δογματικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συζητημάτων· σύλλογος θεοπνεύστων, ἐναρέτων καὶ πεπαιδευμένων εἴς τε τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα· ὑπερτάτη Γερουσία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, συγκειμένη ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἔξοχον, συνετὸν, ἐκλεκτὸν, σοφὸν, προνοητικὸν περιέχει τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων.

Ποῦ δὲ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συγκροτοῦνται;

Ἀδιαλείπτως εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλλάδος· ἐν Νικαίᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Χαλκηδόνι.

Ὁ Χριστιανισμὸς διαδίδεται, ὁ ὁρίζων τῆς Ἐκκλησίας πλατύνεται κατὰ Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν, πλὴν εἰς πόλεις Ἑλληνίδας ἐδρεύει ἡ παντεπίσκοπος καὶ ὑψηλὴ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀρχή.

Ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος ἂς χαίρῃ τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς· ἀλλ' εἰς τὴν πρώτην πατρίδα τοῦ Εὐαγγελίου πραγματικῶς διέπονται καὶ θεσμοθετοῦνται τὰ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι ταῦτα τὰ δύο προσόντα δὲν ἀρκοῦσιν· ἡ νομιμότης τῶν Συνόδων, ἱστορικῶς καὶ οὐχὶ θεολογικῶς ἐξεταζομένη, εἶναι τὸ οὐσιωδέστερον ἔν τινι ἱστορικῇ πραγματείᾳ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν, παρεκτὸς τῶν δὲ τῶν εἰρημένων προσόντων, καὶ παρεκτὸς ἔτι τῆς θεοκηρύκτου ἁρμοδιότητος, ἐὰν χαίρωσιν αἱ Σύνοδοι καὶ τῆς ἱστορικῆς ὡσαύτως νομιμότητος, ἤγουν ἐὰν ἦναι ἐγκρατεῖς τοῦ κύρους τῶν *καθολικῶν*,

καὶ τῶν *ἑλληνικῶν* εὐχῶν, ἐὰν ἀνήκωσι δικαιωματικῶς εἰς τὴν καθολικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἔτι ἱστορίαν. Ἐπειδὴ, τούτου δοθέντος, τὸ Συνοδικὸν Πολίτευμα δὲν ἀνάγεται μόνον εἰς τὸ θεῖον Δίκαιον, ἀλλ' ἀνάγεται ἐξίσου καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἐν γένει τῆς προόδου, καθὸ γινόμενον ἐπέχον ἔξοχον καὶ περίβλεπτον θέσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀναπτύξεως· καὶ τότε ἡ τῆς Ἑλλάδος μεσαιωνικὴ πορεία καθίσταται διαφερόντως περισπούδαστος τῇ Ἱστοριονομικῇ ἐπιστήμῃ· καὶ τότε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ βίος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ θέλει διαδειχθῆ νοῦς καὶ καρδία τοῦ συνόλου Εὐρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος.

Ἀλλ' ὅπως εὐμεθόδως ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, ἐκ προοιμίων πρέπει νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ πρωτίστου καὶ κυρίου χαρακτηρίσματος τῆς *Συνόδου*, δηλ. τῆς *Οἰκουμενικότητος*· διότι, ἐὰν ἐπαληθεύσωμεν ὅτι ἁρμοδίως καὶ νομίμως ἡ Σύνοδος ἔδρευσεν, καὶ ὅτι ὀρθῶς ἐπεκλήθη Οἰκουμενική, θέλομεν κατὰ λογικὸν συμπέρασμα κρίνει ὅτι ἡ σύστασις αὕτη ἐπερείδεται ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, καὶ θέλομεν ἀποφασίσει ὅτι ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχει ἀδιαφιλονεικήτως τὸ κῦρος τῆς προόδου καὶ τοῦ φωτισμοῦ.

Ἡ νομιμότης τῆς Οἰκουμενικότητος ἐπὶ δύο τινῶν στηρίζεται λόγων, ὅθεν καὶ δύο τὰ μέρη τῆς ἐρεύνης.

Πρῶτον, ἐὰν ἡ Σύνοδος νομίμως ἀντιπροσωπεύῃ τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν.

Δεύτερον, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς νομίμως ἀντιπροσωπεύῃ τὴν λοιπὴν Χριστιανωσύνην.

Ἐπειδὴ, ἐὰν ἡ Σύνοδος κατὰ γνήσιον καὶ νόμιμον τρόπον παρασταίνῃ τὸ Πανελλήνιον, τοῦτο δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παρασταίνῃ τὴν σύνολον ἐκκλησίαν, ἕπεται ὅτι ἡ *Οἰκουμενικότης* εἶναι χάρισμα νόμιμον ἐν τοῖς ἱεροῖς, κατ' ἄμφω, καὶ ποιὸν ἀναμφίλεκτον ἐν ταῖς πολιτικαῖς μελέταις.

Καὶ θέλει τότε εἶσθαι μερὶς ἀναμφίλεκτος ἱστορικότητος διὰ τὸν σημαντικὸν λόγον, ὃν καὶ ἄλλοθι ἐξηκριβώσαμεν, ὅτι δὲν πρέπει οὐδόλως νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἐκκλησίαν τῶν πρώτων αἰώ-

νων ὡς ὂν κεχωρισμένον τῆς κοσμικῆς κοινωνίας, ὂν ὑπεριστορικὸν, ὂν ἀσχέτως πρὸς τοὺς λαοὺς καὶ ἰδιορρύθμως πολιτευόμενον· ὂν μηδέ ποτε καταβαῖνον ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν χαμηλῶν συμφερόντων, ἀλλὰ διηνεκῶς ἐγκατοικοῦν εἰς ὕψη μετέωρα μεταφυσικῆς καὶ νοερᾶς θεωρίας. Ἀπεναντίας ἡ τῶν πρώτων αἰώνων ἐκκλησία εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἱστορικὴ κοινωνία, εἶναι μάλιστα ψυχὴ καὶ πνεῦμα αὐτῆς· πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ λαϊκὸν καὶ ἱστορικὸν στοιχεῖον ἀνέκαθεν αὕτη περιθάλψασα, ἀείποτε ἐπαῤῥησιάσθη μᾶλλον ἢ εἰς οἰονοῦν ἕτερον μέρος τῆς οἰκουμένης ὑπὸ περικαλλεστάτην ἐνδυμασίαν ἀνθρωποπρεπείας καὶ ἱστορικότητος.

Περιττὸν ἐνταῦθα νὰ διηγηθῶμεν ἐκ νέου τὰ ὅσα ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω περὶ ἐνεργείας καὶ συνεργείας τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ ἀρχικοῦ καὶ δημοτικοῦ ὀργανισμοῦ. Νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως παρετηρήθη τὸ σπουδαῖον μέρος, ὅπερ ἔλαβεν αὕτη κατὰ τὴν συντήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν κοινοτήτων ἐν Ἀνατολῇ.

Εἴδομεν ὡσαύτως ἐπὶ θεμελίων ἀκραδάντων ἐστηριγμένην ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ διὰ ψήφου καθολικῆς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐλευθέρας ἐπισκοπικῆς ἐκλογῆς. — Τὰ τρία ταῦτα γινόμενα παρέχουσιν αὐτομάτως τὴν διάλυσιν τοῦ ζητήματος· ἐπειδὴ, φρονοῦμεν, ἡ ἐρευνομένη ἱστορικὴ οἰκουμενικότης γνωρίζεται πρῶτον, ἐν τῇ *ἱστορικῇ* τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἰδιότητι· δεύτερον, ἐν τῷ *δημοτικῷ* αὐτῆς ὀργανισμῷ· καὶ τρίτον, ἐν τῇ *ἐλευθέρᾳ* ἐπισκοπικῇ ἀντιπροσωπεύσει.

Νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν σφάλλομεν ἐπὶ τοιούτου στερεοῦ ἐδάφους βασίζοντες τὴν Συνοδικὴν νομιμότητα, διότι βεβαίως ἐὰν ὁ τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας δημοτικὸς ὀργανισμὸς ἐξασφαλίζῃ διὰ τῆς παμψηφίας ἢ κἂν πολυψηφίας τὴν ἰσονομίαν τῶν κοινοτήτων, καὶ ἐὰν ἡ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐκλογῶν μέθοδος ἐξασφαλίζῃ τὴν ἐλευθέραν καὶ γνησίαν ἀντιπροσωπείαν τῶν κοινοτήτων ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἕδραις, ἐκ τούτων ὀρθῶς ἐξάγομεν ὅτι, *Ἐκκλησία ἐστὶ μικρὰ δημοκρατουμένη πολιτεία· ἐπίσκοπος* δὲ, νόμι-

μος ἐστὶ καὶ δημοπρόβλητος ἀντιπρόσωπος μιᾶς ἢ πλειόνων κοινοτήτων· *σύνοδος* δὲ ἐπισκόπων, ἐθνοκήρυκτος συνέλευσις. — Ἐν περιλήψει, ἐὰν ἀληθῶς ἡ Ἐκκλησία παριστάνῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν Ἑλλάδα, ὅπερ καθ' ἡμᾶς ἀπροχρώντως ἀποδεδειγμένον, καὶ λίαν εὐαπόδεικτον, Σύνοδος ἐστὶν ἡ ἄνωθεν ὡρισμένη καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐγκεχαραγμένη τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος ἐθνοσυνέλευσις.

Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἕτερόν τι γινόμενον σημαντικόν· τὴν ἐν *πάσαις* ταῖς Συνόδοις συνήθη *πάντων* τῶν Πατέρων ὁμόνοιαν ὑπὲρ συντηρήσεως τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ὅπερ ἀρίδηλος ἐστὶ μαρτυρία τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀπορρήτου ῥοπῆς πρὸς τὴν συντήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητός του, καὶ τεκμήριον ἀσφαλὲς ὅτι ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἐγένετο, προϊόντος τοῦ χρόνου, σύνδεσμός τε καὶ σύμβολον τῆς βαθμηδὸν ἐπεκτεινομένης ἐθνικότητος. Ἡ Ἑλλὰς τοῦ ἀρχαίου μεσαιωνισμοῦ λαλεῖ διὰ στόματος τῶν ἱερῶν αὐτῆς Βουλευτῶν· ἡ φωνὴ τούτων ἐναργεστάτως καὶ μοναδικῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐλευθερίας φωνὴ ταὐτοχρόνως ἐστὶ Κυρίου, καὶ φωνὴ Λαοῦ.

— Ἆρα ἡ ἐθνικότης δὲν ἐξέλιπεν· τῆς μιᾶς καὶ ἀχωρίστου γενεᾶς τὸ πνεῦμα θεοπρεπῶς ἀποκαλύπτεται καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Λοιπὸν αἱ ἑπτὰ Σύνοδοι, ἰσοριονομικῶς θεωρούμεναι, ἐκφράζουσι τὰς ἐνδομύχους τοῦ Πανελληνίου εὐχὰς ὑπὲρ συμπήξεως συμφυῶν καὶ ὁμοιοσυντάκτων φυλῶν, ὑπὲρ ταὐτότητος θρησκεύματος, ἐθίμων, διαλέκτου, ὑπὲρ δημοτικῆς ὑποπολιτεύσεως καὶ μελλούσης ἐθνεγερσίας.

Ἀλλὰ δύναταί τις νὰ ἀντιτείνῃ· τίνα πραγματικὴν ἀξίαν, τίνα βαρύτητα ἀξιόπιστον ἔχουσί ποτε Συνελεύσεις μὴ συγκροτούμεναι εὐκαίρως, ἐλευθέρως, ἀνεπηρεάστως, Συνελεύσεις κύπτουσαι τὸν αὐχένα κατέναντι Βασιλικῆς Ἀρχῆς, καὶ μὴ συνερχόμεναι πάρεξ προσκλήσει καὶ συνεναίσει τοῦ ἡγεμόνος; τοιαῦται συνελεύσεις δὲν εἶναι μᾶλλον ἀντιπροσωπείας εἴδωλα, ἢ Βουλαὶ χαίρουσαι πλήρους ἐξουσίας καὶ ἱστορικῆς ὀντότητος;

Ὁ ἀντιλέγων ἀπατᾶται μεγάλως. Οὐδεμία συνέλευσις ἐν τῇ

ἱστορίᾳ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἀπήλαυσε κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν οἰκείων καθηκόντων τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀπεριόριστον δικαιοδοσίαν, ὅσην τε καὶ οἵαν ἔχει ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Διότι τίς ἀγνοεῖ ὅτι, οὐχὶ ἀδείᾳ ἢ ἐπιταγῇ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἢ οἱασδήποτε κοσμικῆς ὑποδεεστέρας ἀρχῆς, ἀλλὰ τῇ ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ συνενοήσει καὶ ψήφῳ τῶν πέντε Πατριαρχῶν ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος συγκροτεῖται; ἢ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι οὐδεὶς λαϊκὸς, τοῦ ἡγεμόνος μὴ ἐξαιρουμένου, ὅστις περιβεβλημένος ἐστὶ μέχρι βαθμοῦ τινος τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα, οὐδεὶς εἶχε ψῆφον οὐδὲ κατὰ τὴν συζήτησιν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀποφάσεις;

Ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο, ἄλλος τις ἀντίλογος ἠδύνατο νὰ μᾶς εἴπῃ· ἄραγε τὰ παρὰ τῶν Συνόδων ἐψηφισμένα λαμβάνουσιν ἔπειτα τὴν δεομένην ἐκείνην ἐκτέλεσιν, χωρὶς τῆς ὁποίας τὸ γινόμενον δὲν καθιεροῦται ἐν τῇ ἱστορίᾳ; τί σημαίνουσι τόσα προηγούμενα χαρακτηρίσματα, ἐὰν ἡ τῆς μοναρχίας ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῖς συνοδικοῖς βουλεύμασιν ἀπειθοῦσα, καταλείπει ταῦτα ἀνενέργητα;

Οὐδὲ τόδε τὸ ἐπιχείρημα ἔχεται βασιμότητος. Καὶ ἄλλοθι ἐσημειώσαμεν ὅτι, παρεκτὸς ὀλίγων τινῶν περιπτώσεων αἵτινες εὐμοίρως ἐξέλιπον μετ' ὀλίγον, ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία, μᾶλλον ἢ ἡ δυτικὴ καθυπετάγη τυφλοῖς ὄμμασιν εἰς τὰ θεσπίσματα τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ μάλιστα διαῤῥήδην ὡμολόγησε καὶ διεκήρυξεν ἐν ἐπίτηδες διατάξεσι τὴν ὑπερτάτην αὐτῶν ἰσχὺν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Γνωστὸν, ὅτι ἀπὸ τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ τελευταίου, ἅπαντες οἱ Αὐτοκράτορες, μὴ συναριθμουμένων τῶν εἰκονοκλαστῶν, καὶ ὀλιγίστων ἑτέρων ἐμμεινάντων ἐν ἀσεβείᾳ βασιλέων, ἅπαντες ἀνεγνώρισαν τοὺς κανόνας «οὐ μόνον ὑπὲρ τοὺς βασιλικοὺς νόμους ἰσχύοντας,» ἀλλ' ἔχοντας τὴν αὐτὴν αὐθεντίαν τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Γραφῶν, ἐπομένως ἐνομοθετήσαντο «κατὰ τῶν Κανόνων πραγματικὸν μηδὲν ἰσχύσαι.»

Ἐκ τῶν εἰρημένων τί συνεξάγεται σπουδαῖον; — Ἀνακαιφαλαιοῦμεν.

Α΄. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐμπεριέχει τὸ ἄωτον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, καὶ πείρᾳ.

Β΄. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν συγκροτεῖται πάρεξ εἰς γῆν Ἑλληνικήν.

Γ΄. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος βάσιν ἔχει τὸν δημοτικὸν ὀργανισμὸν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐπισκοπικὴν ἀντιπροσωπείαν.

Δ΄. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος θαυμάζεται ἐπὶ τῇ ὁμονοίᾳ καὶ συμψυχίᾳ τῶν συναπαρτιζόντων αὐτὴν μελῶν.

Ε΄. Συνέρχεται αὐτομάτως καὶ ἰδιοσυστάτως, τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας μὴ παρεμβαινούσης οὐδόλως ἐν τῇ συγκλήσει αὐτῆς.

Ϛ΄. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συζητεῖ καὶ ψηφίζει ἐλευθέρως καὶ ἀνεπηρεάστως.

Ζ΄. Τὰ δὲ Θεσπίσματα αὐτῆς ἀνώτερα παντὸς νόμου πολιτικοῦ.

Καθ' ἡμετέραν γνώμην ἐναργῶς ἐκ τούτων προκύπτει ὁ τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας νόμιμος χαρακτὴρ, ὡς ἐπίσης προκύπτουσιν ἡ τακτικότης τῆς ἐργασίας, καὶ τὸ ἀποτελεσματικὸν αὐτῶν· παρεκτὸς ἐὰν εἰς τὴν *νομιμότητα* δώσωμεν σημασίαν διάφορον ἐκείνης ἐν ᾗ συνήθως ἡ λέξις ἐκλαμβάνεται. Καθ' ὅτι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, τί δηλοῖ νόμιμος ἀντιπροσώπευσις; ἔκφρασιν ἁρμοδίαν, τακτικὴν καὶ δικαίαν τῶν εὐχῶν λαοῦ τινος διὰ μέσου τῆς παραστάσεως προσώπων τινῶν πρὸς τοῦτο κεκλημένων. Ἐὰν δ' οὕτως ἔχῃ, τίς μᾶλλον τῆς ὀρθοδόξου ταύτης ἀντιπροσωπείας κατέχει θέσιν ἐγκριτοτέραν ἁρμοδιότητος;

Ἰδοὺ, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ποθητὸν καὶ διάσημον συμπέρασμα τῆς τῶν Ἑλλήνων *μερικῆς οἰκουμενικότητος*, χωρὶς νὰ ποριστῶμεν τὰς ἀποδείξεις εἰς τοὺς τόμους τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων· χωρὶς νὰ ἐρευνήσωμεν ἐὰν πρῶτος ὁ Νέος Θεοδόσιος ἀπένειμε τὸ τίτλον τῆς *οἰκουμενικῆς διδασκαλίας* εἰς τὸν Χρυσόστομον, ἢ ἐὰν ὁ Ἀκάκιος, ἢ ἕτερός τις προεκήρυξεν αὐτὸν, ἢ ἐὰν αἱ Σύνοδοι αὐτεξουσίως ἐπωνόμασαν οὕτως ἑαυτάς. Κατὰ τὰς ἡμετέρας σκέψεις, καὶ οἰκουμενικαὶ ἐὰν δὲν εἶχον αἱ Σύνοδοι προσαγορευθῇ, οὐχ ἧττον ἤθελον ἱστορικῶς εἶσθαι ἐγκρατεῖς τοῦ

οἰκουμενικοῦ κύρους. Καθότι πασιφανῶς αὕτη ἡ ἰδιότης ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐφ᾽ ἧς καὶ ἡ Συνοδικὴ σύστασις ἐπερείδεται, καὶ τοιαύτην ἔχουσα πραγματικὴν ἀρχὴν, οὐδὲ μερικῶν χρήζει μαρτυριῶν, οὐδὲ λόγων ἀμφισβητησίμων, ἀλλ᾽ ἐγείρεται ὑπεράνω πάσης σχολαστικῆς λογομαχίας. Καὶ τοῦτο πρὸς τρανωτέραν ἀπόδειξιν, ὅτι ἐν τῇ πατρίῳ ἱστορίᾳ εὑρήσομέν ποτε πάντα τὰ ὄργανα τῆς φιλοσοφικῆς ἑρμηνείας· κατὰ τὴν παραίνεσιν τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος, ἥτις ἀναγινώσκεται εἰς τὸ προμετώπιον τοῦ δε τοῦ βιβλίου «οὐδενὶ ἄλλῳ πεισόμεθα, ἐὰν νοῦν ἔχωμεν, οὐδὲ χρησόμεθα ἐξηγητῇ, ἀλλ᾽ ἢ τῷ πατρίῳ».

Βασισθείσης ἅπαξ ἐπὶ ταύτης τῆς *ἐθνικῆς* βάσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἃς προβῶμεν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς *καθολικῆς* αὐτῆς ἀποστολῆς, ποιοῦ κυρίου τῆς Οἰκουμενικότητος.

Ἀνοίγομεν ἐκ νέου τὸ τεῦχος τῆς ἱστορίας, ἐξ ἧς ὑπὸ ἔποψιν ἱστοριονομικὴν ἡ Οἰκουμενικότης ἀπορρέει, καὶ εἰς ἣν ἀμέσως φανεροῦνται καὶ ἐμπράττουσιν αἱ θεῖαι ἐνέργειαι. Θέλομεν οὖν καταδείξει ταύτην τὴν δευτέραν καὶ πλατυτέραν ἰδιότητα διὰ τῆς ἱστορικῆς ἱερανάγκης τοῦ γεγονότος.

Καὶ πρῶτον, τίς ὁπωσοῦν εἰδήμων Ἱστορίας δύναται ν᾽ ἀρνηθῇ ὅτι ἀπὸ Ἀ. μέχρι Θ᾽. ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας τοῦ κλήρου της καὶ τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος τῶν λαῶν, ἡ Δύσις οὐδόλως ἦτον εἰς κατάστασιν, οὐδὲ τὰς ἀναγκαίας εἶχε δυνάμεις ἵνα ἀντιπροσώπεύσῃ ἐπαξίως καὶ νομίμως τὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην;

Τίς δὲ θέλει ἀναιρέσει ὅτι ἡ εἰσρεύσασα ἐν Δύσει πανσπερμεία γενεῶν, καὶ ἡ ἐθνῶν πολυκινησία, καὶ ἡ περὶ συμφερόντων κοινῶν ἀσυμφωνία, καὶ ὁ Ἀρειανισμὸς μετὰ τῆς λοιπῆς φρονημάτων ποικιλίας, καὶ ἡ διαφορογλωττία, καὶ ἡ ἐν πᾶσι διάστασις δὲν ἐσυγχώρουν ὥστε ἡ Ῥώμη νὰ ἐγερθῇ εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἑνότητα, εἰς τὴν ταὐτότητα ἐκείνην ἐθίμων τε καὶ δοξασιῶν, αἵτινες ἀδιαλείπτως ὑπῆρξαν ἐν Ἀνα-

τολῆ περίλαμπρα προσόντα πνευματικότητος ταὐτοχρόνως καὶ ἱστορικῆς καθολικότητος;

Ἡ Ἰταλία, λοιπὸν, ἠδύνατο τὸ πολὺ καὶ μετὰ βίας νὰ κηρυχθῇ κατὰ τὴν δογματοθεσίαν πάσης Δύσεως ἀντιπρόσωπος. Αὕτη ἡ μόνη δυνατὴ καὶ κατορθώσιμος ἀποστολή της· καὶ ταύτην ἀληθῶς ἀνέλαβεν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν ἀποστολὴν ὤφειλεν ἡ Δύσις ν᾽ ἀποθέσῃ εἰς τοὺς πόδας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑνότητος, τὸ μόνον τελικὸν κῦρος εἰς ἑαυτὴν ἐπιφυλαττομένη, κῦρος ὅπερ πολλάκις καὶ αὐτὸ κατ᾽ ἁπλοῦν τύπον ἤθελε δοθῆ.

Ὁ Πάπας, λοιπὸν, ἀντιπρόσωπος τῆς βαρβαρικῆς Δύσεως καὶ τοῦ κερματισμένου θρησκευτικοῦ κόσμου, προσωπικῶς εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι συγκροτουμένας Συνόδους παρουσιάζεται, ἢ ἐξαποστέλλει τοὺς ἐπιτρόπους του. Ἡ παράστασις οὖν τῆς Δυτικῆς οἰκουμένης πληροῦται· τὰ συμφέροντα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐκκλησιῶν ὑποστηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Ῥώμης, καὶ οὕτω συναπαρτίζεται ἡ ἐντελὴς τῶν Συνόδων *οἰκουμενικότης*.

Καὶ ταῦτα σχετικῶς πρὸς τὴν *νομιμότητα*· καθόσον δ᾽ ἀφορᾷ τὴν ἰσορικὴν ἀνάγκην τοῦ γινομένου ἐν τῇ Δυτικῇ κοινωνίᾳ, παρατηροῦμεν ἐκ πρώτης προσβολῆς μέγα σύμβαμα, ὅπερ κατόπιν συνεπιφέρει πάμπολλα σημαντικὰ παρασυμβάματα.

Εἶναι ἀναντίῤῥητον, ὅτι ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Δ΄. ἑκατονταετηρίδος θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτον ἐκ τῶν μᾶλλον δεινῶν. Τὸ νέον θρήσκευμα αἰωρούμενον ἔτι καὶ ταλαντευόμενον μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ θρησκείας, ἐπαπειλεῖτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας, συγχύσεως, διχονοίας, πνεύματος τείνοντος εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἰσορίας, καὶ τῆς ἑνότητος τοῦ πολιτισμοῦ.

Ποῖον δὲ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο πνεῦμα;

Ἡ *Αἵρεσις*. — Ἤδη ὁ Ἄρειος, ὁ ἐνώπιον τῆς ἱστορίας ἔνοχος οὗτος ἐσχάτης προδοσίας, ὁ Ἄρειος, εὐφυὴς καὶ δραστήριος ἀνὴρ, ὑποκριτικῶς συνεκεφαλαίει ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ πάσας σχεδὸν τὰς προηγουμένας κατὰ τοῦ Λόγου ἐπενεχθείσας φιλοσοφικὰς φιλονεικίας. Αἱ δοξασίαι τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Ἐβίωνος, τοῦ Σαντορνίνου, τοῦ Βασιλείδου, τοῦ Καρποκράτους, καὶ τῶν λοιπῶν κορυφαίων

αἱρετικῶν· τὰ ληρήματα τῶν Ἐλκεσαϊτῶν, τῶν Οὐταλησίων, τῶν Σαβελλιανῶν, τῶν Μελετιανῶν εἶχον ἀνεπαισθήτως συῤῥεύσει εἰς τὴν περὶ φύσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ θεωρίαν τοῦ διακόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, συμμαχοῦντα κεκρυμμένως καθ' ἑνότητος πολιτείας καὶ πίστεως. Ὁ Ἄρειος, ἀπόστολος τῆς πολυθεϊκῆς καὶ φιλοσοφικῆς Ἑλλάδος, ἤθελε τὸν Χριστὸν μόνον υἱὸν ἀνθρώπου, τοὐτέστι ψιλὸν ἄνθρωπον· τὸν ἤθελε δὲ ἄνθρωπον ἵνα ποιήσῃ αὐτὸν μαθητὴν τοῦ Σωκράτους καὶ συμπατριώτην τοῦ Πλάτωνος. Ἐὰν δὲ ἐθριάμβευεν ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ἐὰν ἕως κεραίας ἐξαλλειοῦτο τὸ περὶ θείας Ἐνσαρκώσεως μυστήριον, ἐγίνετο τάχα θρήσκευμα τῆς Οἰκουμένης ὁ Χριστιανισμός; καὶ ἐὰν δὲν ἐγίνετο παγκόσμιον δόγμα ἡ θεία Ἐνανθρώπησις, ἤθελεν ἄραγε κυριαρχήσει ἡ *Πίστις*, αὕτη ἡ σώτειρα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας καὶ συναγωγὸς τῆς ἐνεστώσης πολιτικῆς ἑνότητος;

Ὄχι βεβαίως. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἀπὸ τὰ ὕψη ὅπου ἐστερέωσεν αὐτὸν ἡ θεοκέλευστος ἀποστολικὴ οἰκονομία ἤθελε μετ' ὀλίγον ἀναλάβει τὴν κοκκίνην πορφύραν, τὸν ἀκάνθινον στέφανον καὶ τὸν κάλαμον εἰς χλευασμόν· ἤθελε καταντήσει εἰς χεῖρας καπήλων καὶ μωροφιλοσόφων, καὶ ἀκολούθως καταλυθῆ κατὰ κράτος ὑπὸ τῆς ἀθελτερίας τῶν ἀκαταπαύστως ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ εἰσερχομένων βαρβάρων ἐθνῶν.

Καὶ ἐὰν τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ ὁποῖα μετὰ βραχεῖαν χρόνου παρέλευσιν κατεπλημμύρησαν τὴν Εὐρώπην, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐντύχωσιν ὡς ἔμποδον τὸν φραγμὸν τῆς Χριστιανικῆς ἑνότητος, φραγμὸν ἐγειρόμενον ὁσημέραι καὶ ἐπισκευαζόμενον ὑπὸ Πατέρων Ἐκκλησίας ἐξίσου καὶ Ἱστορίας, δὲν εὕρισκον πάρεξ θρύλλον, ἀσυμφωνίαν καὶ ἀδελφομαχίαν ἔν τε τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς ἰδέαις, τί ἤθελε συμβῆ; — παντελὴς ὄλεθρος, ἐκβαρβάρωσις, ἀπαγρίωσις, ἀφανισμὸς ἐξευγενισμοῦ.

Εἰς οὐδὲν οὖν ἕτερον μεσαιωνικὸν γεγονὸς ἐνδεικνύεται μᾶλλον ἀκαλύπτως ὁ δάκτυλος τῆς Θείας Προνοίας. Μετὰ τὴν θείαν Ἐνσάρκωσιν ἔπεται καθ' ἱστορικῆς ἀξίας βαθμὸν ἡ τῆς Ἑλλάδος

Α. παναγιωτάτη Σύνοδος· διότι αἱ ἐπακόλουθοι βαδίζουσι πιστῶς ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτῆς.

Ἐκ τούτων δὲ προσέτι ἐξάγομεν καὶ ἑτέραν ἀλήθειαν οὐσιώδη· ὅτι, ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, τὸ Ἑπτασύνοδον πολίτευμα δὲν εἶναι σύστασις δημιουργὸς, ἀλλὰ σύστασις ἐξαιρέτως *συντηρητικὴ*, φραγμὸς ἑνότητος κατὰ πάσης θρησκευτικῆς ποικιλίας ἐγηγερμένος, ἔρυμα πλημμύριον πρὸς ἀντίκρουσιν ἀγρίων καὶ ἀπειλητικῶν κυμάτων.

— Αὗται αἱ ἱστορικαὶ τοῦ συνοδικοῦ γινομένου συνέπειαι ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Ἀλλὰ τίς ποτε ἡ ἱστορικὴ ἀνάγκη αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ· τοῦτο μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερον.

Τὸ Ἑπτασύνοδον Πολίτευμα ἔσωσε διὰ μέσου τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς δογματικῆς ἑνότητος τὸν Ἑλληνισμὸν κατὰ τοὺς ἑξῆς τρόπους.

Α. Συνήγαγε καὶ ὑπέθαλψεν ἐν τῷ δημοτικῷ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κύκλου ὀργανισμῷ τὸ ἔμφυτον ἐκεῖνο τῆς *ἐθνικῆς ἰσονομίας* πνεῦμα, τὸ ὁποῖον οἱ μὲν δημοκρατούμενοι καὶ μοναρχούμενοι Ῥωμαῖοι ἐσεβάσθησαν, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἤθελον σεβασθῆ μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν συνέντευξιν τῶν δύο ἐθνικοτήτων οἱ βυζαντινοὶ ῥωμαῖοι. Τούτου δὲ τοῦ πνεύματος ἡ συντήρησις διεφύλαξε τῆς ἐθνικῆς φύσεως τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἐθνικὴν ὁλομέλειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Β΄. Οἱ πατέρες τῶν Συνόδων οὐδὲ συνεζήτησαν, οὐδ' ἔγραψαν τοὺς κανόνας ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν κατακτητῶν. Ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς χωριζόμενοι τῆς ἀλλοτρίου ἐθνικότητος, καὶ ὁλοσχερῶς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν διακείμενοι, οὐδεμιᾷ ἐχρήσαντο φωνῇ, πλὴν ἢ τῇ Ἑλληνίδι. Οὕτω, τὴν ἱερὰν γλῶσσαν τῆς παραδόσεως καθιερώσαντες, οὐ μόνον συνέπηξαν διὰ μιᾶς καὶ κοινῆς διαλέκτου τὴν ἔμφυλον γενεὰν, ἀλλὰ προσέτι διὰ τοῦ μέσου τούτου συνεχώνευσαν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἑτέρας ἄλλας ἀλλογενεῖς ἐπελθούσας φυλάς.

Γ΄. Τὸ Ἑπτασύνοδον Πολίτευμα, διὰ τὸ ἀμετάθετον καὶ ἀμετακίνητον αὐτοῦ, περιετείχισε τὴν Ἑλληνικὴν γῆν μὲ ἀδιάβατα

Ἱερὰ τείχη, δι' ὧν ἐμπόδισε μὲν τοὺς ἀλλοεθνεῖς καὶ ἑτεροδόξους νὰ εἰσαγάγωσι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μιάσματα θανατηφόρα, ἔκοψε δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πᾶσαν ἐπιμιξίαν μετὰ ξένων, τείνουσαν ἐπὶ βλάβην τῆς ἐθνικῆς ὁμοιομορφίας.

Δ'. Ὡς δὲ τῷδε τῷ τρόπῳ περιετείχισε τὸν ὀρθόδοξον Ἑλληνισμὸν εἰς προφυλακὴν διαφθορᾶς, καὶ ἐξησφάλισε τὴν ζωήν του, τότε ἄφησε τὸν ἐμπεριειλημένον καὶ πολιορκούμενον ῥωμαϊσμὸν νὰ τήκηται δέσμιος καὶ αὐτόμοιρος, καθ' ἑκάστην ἀπογηράσκων καὶ ἀτονῶν.

Ἀλλὰ τὶς ἡ ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσωμεν βῆμα βῆμα τὰ ἱστορικὰ τοῦ συνοδικοῦ γεγονότος ἀποτελέσματα, ἐνῷ ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἱστορικῆς ἐπιφανείας φανερῶς διαδεικνύεται ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια; ἐνῷ, οὐδὲν ὑπάρχει φαινόμενον ἐν τῷ νεοελληνικῷ βίῳ, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἀνάγηται κατ' εὐθεῖαν εἰς αὐτὸ, καὶ νὰ μὴ περιμένῃ ἀπὸ αὐτὸ τὴν διερμήνευσιν; ἐνῷ τὰ πάντα, ἠθικά τε, καὶ πολιτικὰ, καὶ διανοητικὰ τότε μόνον φέρουσι τὸ κῦρος τῆς ἐθνικῆς πρωτοτυπίας, καὶ ἀξίως μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν συγκαταλέγονται, καὶ διακονοῦσι τῷ προορισμῷ τῆς φυλῆς, ὅτε ἐσφραγίσθησαν ἐν τῇ τιμίᾳ σφραγίδι τοῦ κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικοῦ τούτου γεγονότος;

Πλὴν καὶ τὰ ἐπακόλουθα λαλοῦσιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Πλεῖσται τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν φοβοῦνται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας διόπερ, αἱ μὲν κρύπτονται ὑπὸ τὰ περιοριστικὰ τῆς ἱεροκρατίας καλύμματα, ἐκεῖναι δὲ ζητοῦσιν ὑποστήριξιν καὶ βοήθειαν εἰς δυσνόητα φιλοσοφήματα τῶν σχολῶν. Τὸ Ἑπτασύνοδον τῆς Ὀρθοδοξίας πολίτευμα μηδὲ καλυμμάτων ἀνέχεται, μηδὲ χρήζει φιλοσοφικῆς ὑποστηρίξεως· ἡγεμονικῶς ἐνθρονισμένον ἐπὶ τῆς καλλιθεμέθλου τῶν φώτων ἱστορίας, ἀφήνει τὴν μὲν ἱστορίαν νὰ διηγῆται τὰς πράξεις του, τὸν δὲ φωτισμὸν νὰ διαλαμπρύνῃ τὰ ἄθλα του. — Εἶναι Φῶς τὸ ὁποῖον φαίνει πᾶσι!

Οὐδὲ θέλησις ἀνθρωπίνη εἰσήγαγεν αὐτὸ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Χεὶρ Θεοῦ ἐστερέωσεν αὐτὸ ἐν τῷ ὀμφαλῷ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Οἰκουμένης πρὸς ὁδηγίαν τῶν ἐθνῶν, μόνη δὲ Θεοῦ χεὶρ ἰσχύει καθελεῖν αὐτό.

Ἰδίως δὲ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες προσκυνοῦμεν εἰς αὐτὸ τὴν ἄπειρον πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀδιάλειπτον εὔνοιαν τῆς θείας Προνοίας, τὴν ὑπερτάτην ταύτην ἀνάγκην τῆς τε καταβολῆς μας καὶ τῆς περιοδείας μας· προσκυνοῦμεν τὸν πνευματικὸν καθαρισμόν μας, τοῦ πολιτισμοῦ μας τὴν παράδοσιν, τὴν ἑνότητα τῆς Ἱστορίας μας· προσκυνοῦμεν τοῦ δόγματός μας τὴν ἱερὰν ἀποστολήν· προσκυνοῦμεν τὰ πάθη τῶν προγόνων· προσκυνοῦμεν τὴν ἔνδοξόν μας Ἀνάστασιν!

Ἐπειδὴ, τέλος πάντων, τί εἶναι ἡ *Οἰκουμενικότης* τούτου ἡμῶν τοῦ Πολιτεύματος;

Ἱερὰ συνωνυμία, πραγματοποίησις ἁγιωτάτη τῆς παλαιᾶς ἡμῶν καθολικότητος. Καθ' ὃν τρόπον ἡ *ἐν τῇ ἱστορίᾳ* σεσαρκωμένη Ἑλλὰς μετωνομάσθη Ὀρθοδοξία, οὕτως ἡ *ἐν τῇ ἱστορίᾳ* σεσαρκωμένη καθολικότης ἐγένετο Οἰκουμενικότης.

Ἡ Καθολικότης σχεδιάζει· ἡ Οἰκουμενικότης ἐκτελεῖ, καὶ πληροῖ, καὶ *ἱστορικεύει*.

Τόσον διὰ τῆς *Καθολικότητος* ἐν θεωρίᾳ, ὅσον καὶ διὰ τῆς *Οἰκουμενικότητος* ἐν πράξει, ὁ Ἕλλην, υἱὸς ἑκάστοτε τῆς συνόλου Ἱστορίας του, ἀνήκει εἰς ὅλους τοὺς χρόνους, καὶ τοὺς τόπους, καὶ τὰς ἐξηυγενισμένας γενεάς· ἐπολιτογραφήθη πολίτης ἐν τῇ *Καθολικῇ* Ἱστορίᾳ τῆς διανοίας, καὶ δημότης τῆς *Οἰκουμενικῆς* Ἱερουσαλήμ.

Διὰ τοῦτο αἱ γενεαὶ πᾶσαι προσέφερον ὕμνον τῇ Ἑλληνικῇ Ἀναγεννήσει! δὲν ἑώρτασαν τοὺς ζῶντας, ἑώρτασαν τὸ ἀόρατον καὶ ἀΐδιον πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ!

—Ἢ δὲν εἶναι τὸ *οὐρανόχρουν* καὶ θριαμβευτικὸν λάβαρον τοῦ θείου τούτου πολιτεύματος, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγενναίωσεν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκραταίωσε τὸν Ἑλληνισμὸν κατὰ τὴν ἀτέρμαντον τούτου μονομαχίαν μετὰ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀπωλείας, λάβαρον ἀθεάτως κυματίζον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀθεάτως αὐτοῦ προπορευόμενον;

Ὡς δὲ ἡ ὥρα τῆς φανερώσεως ἐσήμανεν εἰς τοὺς Οὐρανούς, ὑμνολογούντων Ἀγγέλων κύκλῳ τοῦ θρόνου τῆς εὐαγγελιζομένης

Παρθένου, τίς ἡ οὐρανόχρους πάλιν καὶ *λιβανομύριστος* σημαία, ἥτις, ἐξελθοῦσα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ χαμαὶ κύπτουσα ἵνα οὕτως εἰπεῖν ἅψηται καὶ πάλιν μετὰ τόσους αἰῶνας τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης γῆς, καὶ ἀσπασθῇ ἐκ νέου τὸ ἱερὸν τῆς ἐλευθερίας ἔδαφος, τίς ἥτις ἐδέχθη τοὺς ὅρκους τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν ἱερωμένων μαχητῶν τῆς Ἀνεγέρσεως;

Τοῦτ' αὐτὸ τὸ θριαμβευτικὸν λάβαρον ἔτι κυματίζει ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, καὶ ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τῶν τέκνων ἡμῶν!

Πλὴν ἀληθῆ σκεύη ἐκλογῆς εἰσὶν οἱ μὴ βλέποντες αὐτὸ καὶ πιστεύοντες.

ΞΘ'.

Δυναστειογραφία.

457—474 Λέων ὁ Θρᾷξ, ἢ Μακέλης.
474—474 Λέων ὁ Ζήνωνος (αἱρετικός).
474—491 Ζήνων (αἱρετικός).
491—518 Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος (αἱρετικός).
518—527 Ἰουστῖνος Ἀ.
527—566 Ἰουστινιανὸς Ἀ.
566—578 Ἰουστῖνος Β'.
578—582 Τιβέριος.
582—602 Μαυρίκιος.
602—610 Φωκᾶς ὁ δεινός.
610—641 Ἡράκλειος.
641—641 Κωνσταντῖνος Β'.
641—668 Κώνστας.
668—685 Κωνσταντῖνος Γ'.
685—695 Ἰουστινιανὸς Β'.
695—698 Λεόντιος καὶ Ἄψίμαρος.
698—711 Ἰουστινιανὸς Β'. πάλιν.
711—713 Φιλιππικός.
713—715 Ἀναστάσιος ὁ Ἀρτέμιος.
715—717 Θεοδόσιος ὁ Ἀτραμυτηνός.
717—741 Λέων Ἴσαυρος (εἰκονομάχος).

741—775 Κωνσταντῖνος Γ΄. (εἰκονομάχος).
775—780 Λέων ὁ Χάζαρος (εἰκονομάχος).
780—802 Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη.
802—811 Νικηφόρος.
811—813 Σταυράκιος καὶ Μιχαὴλ Ῥαγκαβῆς.
813—820 Λέων ὁ Ἀρμένης (εἰκονομάχος).
820—829 Μιχαὴλ ὁ Τραυλός.
829—842 Θεόφιλος.
842—867 Μιχαὴλ ὁ Πότης.

Ἰαμβικοὶ στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

. . . . . Λέων Μακέλης.
Ζήνων, Ἀναστάσιος Μονοφυσίται·
Ἰουστῖνος Θρᾷξ, Ἰουστινιανός τε
Κτήτωρ Σοφίας, πλημμελὴς κατὰ σέβας.
Ἰουστῖνος ἔσχατος, ἐν πᾶσι πρέπων·
Ὁ Τιβέριος, καὶ Μαυρίκιος πάλιν·
Φωκᾶς ὁ Δεινὸς, σύγχυσις Ἡρακλείου.
Ὁ Κωνσταντῖνος εὐσεβὴς Πωγωνάτος·
Καὶ Ἰουστινιανὸς ἐγκοπεὶς ῥῖνα·
Λεόντιος τύραννος, σὺν Ἀψιμάρῳ·
Πάλιν ὁ Ῥινότμητος, σὺν Τιβερίῳ.
Φιλιππικὸς δύστηνος, Βαρδάνης θέσιν.
Ἀναστάσιος Ἀρτέμιος τοὐπίκλην.
Ἀτραμυτηνὸς Θεοδότιος γέρων.
Ὁ Θὴρ Λέων Ἴσαυρος εἰκονομάχος.
Σὺν Κοπρωνύμῳ, καὶ Λέων ἐκ Χαζάρας.
Εἰρήνη λαμπρὰ καὶ Κωνσταντῖνος νέος.
Ὁ τοῦ γενικοῦ δυσγενὴς Νικηφόρος.
Ὁ Σταυράκιος, Μιχαὴλ Ῥαγκαβαῖος.
Λέων ὁ Ἀρμένιος εἰκονομάχος.
Τραυλὸς Μιχαὴλ, καὶ Θεόφιλος ἴσοι.
Πότης Μιχαὴλ, καὶ Θεοῦ λαμπρὰ δόσις.

Ο'.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ὁ Νεώτερος Μεσαιωνισμός.

Ἁπτόμεθα τῆς νέας ἐποχῆς· ἐγγύζομεν τέλος εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως· τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀπὸ τοῦ νῦν ὑφίσταται τὴν τρίτην μεταμόρφωσιν, τοὐτέστι λαμβάνει θεόθεν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα ἐκεῖνο, μεθ' οὗ θέλει παῤῥησιασθῆ ἐνώπιον τοῦ νεωτέρου καὶ ἀναπτυχθέντος Εὐρωπαϊσμοῦ.

Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀκριβῶς μεταβάλλονται αἱ σκηναὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ δράματος. Τὰ πάντα ὑπακούουσιν εἰς τὸν τῆς ἀναμορφώσεως νόμον. Διεδόθη ἡ θρησκεία, ἐπαγιώθη ἡ ὀρθοδοξία, μετεσχηματίσθησαν τὰ ἤθη, ὑπέκυψεν ἡ γλῶσσα εἰς σημαντικὰς μεταβολὰς, αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ἐτροπολογήθησαν, ἡ νομοθεσία ἀνακαινοῦται· ἑνὶ λόγῳ πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας ὑπετάγησαν εἰς κανόνα μεταλλαγῆς.

Κατ' ἐξοχὴν τρεῖς Αὐτοκράτορες μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δυναστείας συνεργάζονται εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς νεοελληνικῆς ταύτης ἀναπλάσεως. — Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, Λέων ὁ Σοφὸς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. — Καὶ τὰ τρία, ὀνόματα περιφανῆ.

Ὁ Βασίλειος, τῆς βασιλείας ἐπώνυμος, ἀνοίγει τὴν νέαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος ἐποχὴν μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους τοὺς ὁποίους ἐκφωνεῖ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στεφηφορίας του· «Χριστὲ βασιλεῦ, τῇ σῇ κρίσει τὴν βασιλείαν δεξάμενος, σοὶ καὶ ταύτην, καὶ ἐμαυτὸν ἀνατίθημι!» Χωνεύει τὴν Χρυσῆν καλουμένην Πλάτανον, καὶ τοὺς δύο ὁλοχρύσους Γύπας, καὶ τοὺς δύο χρυσοὺς σφυρηλάτους Λέοντας, καὶ τὸ ὁλόχρυσον Ὄργανον, καὶ διανέμει τὰ χρήματα τοῖς πένησιν· ἐγείρει πτωχοδοχεῖα διὰ τοὺς ἐνδεεῖς, ἄσυλα διὰ τοὺς ξένους, «πτωχοτροφεῖα τε καὶ Ξενῶνας ἐκαινούργησε, καὶ τῶν παλαιωθέντων πλεῖστα ἀνενέωσε, Νοσοκομεῖα τε, καὶ Γηροκομεῖα, καὶ Μοναστήρια·» τοὺς μὲν ὑπὸ τῶν Εἰκονομάχων κατεδαφισθέντας ναοὺς ἐπισκευάζει, ἄλλους δὲ

νέους οἰκοδομεῖ· χαράττει δρόμους, καλλωπίζει τὰς πόλεις τῆς ἐπικρατείας, ἀνοικοδομεῖ κατεδαφισθέντα σχολεῖα, ἐνὶ λόγῳ πραγματοποιεῖ τὰ ὑπὲρ ἑλληνισμοῦ σχέδια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν προκατόχων του, ἕνεκα συμπτώσεων ἐναντίων, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κατορθώσωσιν. Ἀληθὲς, ὅτι ὑπὸ τὰ δυνατά του σκῆτρα ἅπασα τῆς πολιτείας ἡ ἐξουσία, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐν τῇ μοναρχικῇ συγκεντροῦται παντοκρατορίᾳ, διότι καὶ ἐκ τῶν ἀξιωμάτων τῶν ἄχρι τότε προασπιζομένων δικαιώματά τινα δημοτικὰ τῶν λαῶν, τὰ μὲν καταστέλλονται, τὰ δὲ καταργοῦνται, τὰ δὲ συνεισρέουσιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν, καὶ αἱ τῶν *δεκουριόνων* οἰκογένειαι συγχωνεύονται ἐν τῇ χυδαίᾳ τάξει τῶν λοιπῶν ἰδιωτῶν, καὶ ἡ λεγομένη *ἀρχοντία* δέχεται προσβολὰς πλείονας ἢ πρότερον· ἀλλ' ὅμως καὶ δῆθεν φαίνεται, ὅτι διὰ τῆς μοναρχικῆς ὁδοῦ ἡ ἰσονομία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς φυλῆς ὤφειλον νὰ διαπορευθῶσι, καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ θρόνου νὰ συγκαθίσωσιν, ὅπως μετὰ τὴν πτῶσιν τούτου γίνωσιν ἐκ νέου καὶ ὁριστικῶς περιουσία ἁπάσης τῆς *ἐθνικῆς ἀβασιλεύτου* Ἑλληνικῆς οἰκογενείας.

Ὁ Βασίλειος οὐδὲ θεολόγος ἦν, οὐδὲ λόγιος· ἦν ὅμως ἔμπειρος στρατηγὸς, καὶ πρὸ πάντων πολιτικός· εἶχε νοῦν ὀρθὸν, ἀγαθὴν θέλησιν, καὶ μολονότι μὴ βαθὺς ἐπιστήμων, ἐγίνωσκεν ὅμως τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης· «ἄριστα μὲν τὰ πολιτικὰ διαθεὶς, κάλλιστα δὲ καὶ περὶ τὰ στρατιωτικὰ γεγονώς· καὶ πλατύνας μὲν τὰ ὅρια τῆς ἀρχῆς, ἀδικίαν δὲ καὶ βίαν ἐξελάσας ἀπὸ παντὸς τοῦ ὑπηκόου.»

— Ὁ δὲ βίος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, κατὰ πρῶτον, ἕνεκα τῆς νομοθεσίας, ἥτις ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ὄνομά του, καὶ δεύτερον ἕνεκα τῶν προρρήσεών του περὶ γένους εἱμαρμένης, πρὸ πάντων δὲ ἕνεκα τῶν οὐσιωδῶν μεταβολῶν αἵτινες ἔλαβον χώραν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, εἶναι ὑπὲρ πάντα ἄλλον συντεταυτισμένος μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ γλῶσσα κυρίως, βασιλεύοντος αὐτοῦ, μεταβαίνει διὰ μέσου τῆς ἀνακαινισθείσης νομοθεσίας εἰς νέαν ὁδόν. Αἱ Ῥωμαϊκαὶ λέξεις καὶ ὀνομασίαι τῶν Κωδήκων, τῶν

ἀξιωμάτων, τῆς στρατιωτικῆς, τοῦ ἐμπορίου, των τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας μεταγλωττίζονται εἰς Ἑλληνικὴν διάλεκτον. Οἱ αὐλικοὶ δυνάμει ἐπίτηδες ψηφίσματος ἀναγκάζονται νὰ κάμνωσι χρῆσιν φράσεων καὶ λέξεων Ἑλληνικῶν, ἀντὶ τῶν ἐπικρατουσῶν ἄχρι τότε Λατινικῶν. Οἱ δὲ δικασταὶ καὶ δικηγόροι καὶ οἱ Ἔπαρχοι καὶ οἱ *Ἔκδικοι* (οἱ τοῦ Ἰουστινιανοῦ defensores), καὶ πάσης τάξεως ὑπάλληλοι λαμβάνουσι διαταγὴν νὰ παραλείψωσιν εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς συνήθεις ῥωμαϊκοὺς τύπους. — Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Σύγκλητος Βουλὴ, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ὑπατείας, τελευταῖον ἐναπομεῖναν λείψανον τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, ἢ μέλλει μετὰ τῶν ὅλων νὰ συνυποκύψῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξελληνίσεως, ἢ παντελῶς νὰ ἐξουδενωθῇ. Διὰ τοῦτο ὁ Λέων, ἐν τῇ ΟΗ'. Νεαρᾷ αὐτοῦ, δὲν ἀμελεῖ νὰ θεσπίσῃ, ὅτι περιττὴ ἀπέβαινεν ἤδη ἡ εἰς τὰ ἐπίσημα νομοθετήματα ἀνάμνησις τῆς Συγκλήτου Βουλῆς, ἀφοῦ ἡ ἀρχὴ αὕτη πάσης ἤδη πολιτικῆς συμμεθέξεως ἦτον ἐστερημένη. Τὰ ἐκδοθέντα ἢ ἀνέκδοτα ἔτι συγγράμματα, ὅσα γνωρίζονται ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, σχηματίζουσι συλλογήν τινα ὁμιλιῶν, ἐπιγραμμάτων, αἰνιγμάτων, ἠθικῶν ἐντολῶν, προῤῥήσεων, νομικῶν διατάξεων καὶ κανόνων στρατιωτικῆς τέχνης, ἥτις ἀποχρώντως δεικνύει τὸν μεγαλοφυῆ νοῦν τὸν ὡρισμένον νὰ δώσῃ σχῆμα καὶ τύπον εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν.

Τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος δὲ ἔργον εἶναι καὶ τὸ ἰδιόμελον δοξαστικὸν τὸ ἀδόμενον εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Πεντηκοστῆς «*Δεῦτε λαοὶ, κτλ.* » καθὼς προσέτι καὶ τὰ δέκατα πρῶτα ἑωθινὰ ἰδιόμελα. Ἡ Βυζαντινὴ Μοναρχία ἄφησεν ἀνεξιτήλους ἀναμνήσεις εἰς τὴν ὀρθόδοξον λειτουργίαν μας. Ὁ Μαυρίκιος, ὁ Θεόφιλος, ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος, ὁ Θεώδωρος ὁ Λάσκαρις ἐμέλισαν ὕμνους, τοὺς ὁποίους ᾄδουσιν οἱ μεταγενέστεροι εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τοῦ μεσαιωνικοῦ των βίου.

—Ὁ δὲ ἔνδοξος Κωνσαντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, Λέοντος υἱὸς, συμπληροῖ τὸ ἔργον τῆς μεταῤῥυθμίσεως, ὅπερ προοιμίασαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ. Ἀνὴρ λόγιος, ἑλληνιστὴς, ἐπιστήμων, θεολόγος, στρατιωτικὸς, εἶχεν ὅλας τὰς ἰδιότητας τοῦ ἀνακαι-

νιστοῦ· «ἐδιακόνει, διηγεῖται ὁ Ζωναρᾶς, τὸν Θεὸν εὐσεβῶς, ἐκαλλιέργει τὴν φιλοσοφίαν καὶ διένειμε τὴν δικαιοσύνην μᾶλλον ὡς πατὴρ ἢ ὡς ἀρχηγός». Ἀλλὰ πρὸ πάντων, ἐν τῇ ἱστορικῇ καὶ πρακτικῇ ταύτῃ τοῦ γένους ὁδῷ, ἡ ἱστορία ἦτο ἡ σπουδὴ περὶ ἣν κατ' ἐξοχὴν ὁ Κωνσταντῖνος κατεγίνετο. Μέγας ὑπῆρξεν ὁ ζῆλος αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ ἀναζωπυρώσῃ διὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν διανοητικὴν ἐκείνην ἰκμάδα τῶν Ἑλλήνων, ἥτις εἶχεν ἐξασθενίσῃ διαρκούστης τῆς εἰκονομαχίας. Προσεκάλεσε σοφοὺς διδασκάλους καὶ Ἱερεῖς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐσύστησε σχολεῖα καὶ λύκεια καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, καὶ ἐσύναξεν ἐπιμελῶς ὅσα συγγράμματα εἶχον διασκορπισθῆ κατὰ τὰς καταδιώξεις. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ἐσχημάτισε καὶ ἐπιτροπὰς ἐξ ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, ἐπιφορτισμένας νὰ συντομεύωσι τὰ συγγράμματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ νὰ ἐκθέτωσιν αὐτὰ εἰς γενικὴν ἐπιθεώρησιν.

Εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν τριῶν τούτων Αὐτοκρατόρων, εὐσεβῶν ἐπίσης καὶ φιλεπιστημόνων καὶ ἀνορθοτῶν θρησκείας καὶ μαθήσεως, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα τοῦ πρώτου μεσαιωνισμοῦ, βιαζόμενον ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν ἐσωτερικῶν μεταβολῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν συμβάντων ἐπηρεαζόμενον, ὑποκύπτει εἰς τὴν σημαντικὴν ἐκείνην καὶ ταχυτάτην μετασχηματίσιν ἐν ᾗ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κρύπτονται οἱ λόγοι τῆς γενέσεως τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετασχηματίσιν, τὴν ὁποίαν οἱ ὁμοεθνεῖς φιλολόγοι καὶ γραμματολόγοι διαφερόντως ὀφείλουσι νὰ σπουδάξωσι πρὸς διαφώτισιν τῶν σημερινῶν φαινομένων, καὶ πρὸς ἑρμήνευσιν ἀκριβῆ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γενεαλογίας. Γνώρισμα ταύτης τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ *ἐπισκευὴ* τῆς ἠθικῆς, καὶ πολιτικῆς, καὶ διανοητικῆς, καὶ θρησκευτικῆς κοινωνίας. Βασιλεῖς τε καὶ Πατέρες, ἱστορικοί, καὶ λόγιοι παντὸς εἴδους πρὸς τοῦτον ἀποβλέπουσιν ὁμοθυμαδὸν τὸν σκοπόν. Ἀλλ' ὅμως ἡ μεγαλόνοια, ἥτις μόνη τὸ ἔργον τῆς ἐντελοῦς *ἐπισκευῆς* ἠδύνατο δοκίμως νὰ τελέσῃ, ἐξέλιπεν, ἢ δὲν ὑπάρχει εἰμὴ σπάνιον δώρημα ὀλιγίστων τινῶν· ὁ ἱερὸς λόχος τῶν σοφῶν θεολόγων δὲν φαίνεται πλέον· αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀνάγκαι, αἵτι-

νες ἐδικαιολόγουν τὰς Συνοδικὰς μεγάλας Ἐθνοσυνελεύσεις, καὶ διετήρουν ἐν τῇ ἀκεραιότητι τοῦ δόγματος τὴν ἀκεραιότητα τῆς διαλεκτικῆς ἀρχαιοτυπίας, ὡς καὶ αὐταὶ δὲν χαλιναγωγοῦσι πλέον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἐκλαΐκευσιν καὶ *χυδαίωσιν* τῶν ἐθνικῶν στοιχείων. Ἡ *ἐπισκευὴ* λοιπὸν, ἀντὶ νὰ λάβῃ τὴν προτέραν μορφὴν, καὶ νὰ καθωραϊσθῇ εἰς τὰ κοσμήματα τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πρὸς τοῦτο συνεργαζομένων, ἔλαβεν ἀπ' ἐναντίας τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν τῆς ἐποχῆς της, ἐνεδύθη νεώτερόν τινα ἱματισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστιανικὸς ὑπογραμμὸς, ὃν πάντες εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀνεπαισθήτως ὡδήγει πρὸς τὴν ἀρχαιότητα διὰ μέσου τῆς κοινῆς διαλέκτου, καὶ τῶν ἐγκυκλίων γνώσεων, συνέβη ὥστε τὸ πνεῦμα τῆς *ἀνασκευῆς* ἐν τῷ πορίζεσθαι τὴν ἀναγκαίαν ὕλην παρὰ τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι, ἀνέτρεξεν ἀνεπαισθήτως καὶ παρὰ τῇ προχριστιανικῇ παιδείᾳ, καὶ οὕτως εἶτα ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτοῦ συνήρμοσε παραδόξως καὶ συνανέφυρε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μάθησιν μετὰ τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς. Αὕτη δὲ ἡ μετὰ Χριστὸν πρώτη ἀπόπειρα τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ἐπισκευῆς ἀκριβῶς ὑπάρχει καὶ ἡ πρώτη πνοὴ τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ Φώτιοι, οἱ Στοβαῖοι, οἱ Σουΐδαι, οἱ Τζέτζαι, οἱ Ψελλοὶ, οἱ Εὐστάθιοι, καὶ οἱ λοιποὶ γραμματικοὶ, καὶ λεξικογράφοι, καὶ συνερανισταὶ, καὶ κριτικοὶ, καὶ σχολιασταὶ τοῦ κύκλου τούτου, εἶναι δικαίως οἱ πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἐπειδὴ φαίνεται πεπρωμένον, ὅτι ὅσῳ πλέον τὸ Ἑλληνικὸν δένδρον ἀντλεῖ χυμοὺς εἰς τὰς ῥίζας του, τόσῳ μᾶλλον ἀναπτύσσεται καὶ ἐπιδίδει εἰς δύναμιν καὶ κάλλος. Ὅταν τὸ δένδρον τοῦτο διψᾷ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ σπειροειδῶς καταβαίνει πρὸς τὰ ἔγκατα τῆς μητρῴας γῆς.

Περὶ ταύτην δὲ ὡσαύτως τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐποχὴν, καὶ ὡς ἔγγιστα ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ μὲν Κάρολος μέγας τῶν Γάλλων ἐσφετερίσθη τὸ ῥωμαϊκὸν διάδημα, καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, οἱ δὲ Ἕλληνες διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ δόγματος χωρίζουσι διακριδὸν τὴν ἐθνικότητά των τοῦ λοιποῦ κόσμου,

ἤρχισαν οἱ Ἐσπέριοι νὰ καλῶσι *Γραικοὺς* ἀντὶ *Ῥωμαίων* τοὺς Ἀνατολικούς, ὄχι βεβαίως χαριζόμενοι εἰς τὸ περιώνυμον, τὸ ὁποῖον τότε δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ ἐκτιμήσωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς διαστολὴν τῶν νεοχειροτονήτων ἐν Δύσει Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων. Καὶ ἄδικον δὲν εἶχον, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ ἡ μοναρχία μόνη διετήρει σῶαν ἔτι τὴν ῥωμαϊκὴν πατροπαράδοσιν τῆς ἐπικλήσεως· εἰ δὲ μὴ τὸ γένος, πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν εἶχεν ἠθετημένην, μάλιστα ἀφοῦ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε καθιέρωσεν αὐτήν. Ὁ περιβόητος Λιουτπράνδος διακρίνει τοὺς *Γραικοὺς* τῶν *Ῥωμαίων* εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ (in Legatione) σύγγραμμα, εἰς τὸ ὁποῖον διηγεῖται τὴν σκανδαλώδη αὐτοῦ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. «*Ἐπειδὴ*, λέγει πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἀποτεινόμενος, *ἐπειδὴ ὑμεῖς ἠλλάξατε καὶ γλῶσσαν, καὶ ἦθη, καὶ ἐνδυμασίαν, ἐνόμισεν ὁ ἁγιώτατος Πάπας ὅτι ἀπαρέσκει ὑμῖν τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα. Διὸ οἱ πρέσβεις ἐξητήσαντο τῷ Νικηφόρῳ, Αὐτοκράτορι Γραικῶν, τοῦ ποιῆσαι σπονδὰς μετὰ Ὄθωνος Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων*».

Λαμπρότερον σχόλιον οἱ Δυτικοὶ δὲν ἠδύναντο, ἂν καὶ κακοβούλως, νὰ κάμωσιν εἰς τὴν ὁσημέραι κραταιουμένην ἐθνικότητα τῶν ἀνατολικῶν! Ἡ ἀναπτέρωσις οὖν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδηλοῦται ὁμολογουμένως εἰς δόγμα, καὶ γλῶσσαν, καὶ ἦθη, καὶ ἐνδυμασίαν.

Ἐρωτῶμεν· τίς ἐκ τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνικοτήτων ἀνάγει τὴν ἀρχήν της εἰς τὴν Θ'. ἑκατονταετηρίδα, ἀμιγὴς καὶ ἀνόθευτος καὶ συμπαγὴς ἔκτοτε διαμείνασα; διότι καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐὰν θέσωμεν τοῦ νεοελληνισμοῦ τὰ θεμέλια, ἡμεῖς μένομεν πάντοτε ἀρχαῖον ἔθνος.

ΟΑ'.

Ἔρευνα Νομισματική.

Φθάσαντες ἅπαξ εἰς τὸ κέντρον τοῦ μεσαιῶνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα μετὰ πλείονος εὐκολίας νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὴν ὅλην περίμετρον τῆς ἱστορίας γραμμήν, διότι μεμακρυσμένοι

ἐξίσου τῶν ἄκρων, τὸ μὲν παρελθὸν ἠμποροῦμεν ὡς πρὸς τὸ μέλλον νὰ ἐξετάσωμεν, τοῦτο δ' ἐναλλὰξ ὡς πρὸς τὸ παρελθὸν, ἂς ῥίψωμεν ἐπιτροχάδην τὸ βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς νομισματικῆς, μὴ κατ' εὐτυχίαν λάχωμεν ἐν αὐτῇ εἰδήσεις τινὰς ἀναγκαίας εἰς τὰς παρ' ἡμῶν διαζητουμένας προόδους τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Καὶ πρῶτον, ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς νομίσμασι παρατηροῦμεν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ φαινόμενα τοῦ μεσαιωνισμοῦ πολλάκις παρετηρήσαμεν· δηλαδὴ τὴν μεγίστην ἐπιῤῥοὴν ἣν ἡ Θρησκεία ἐξήσκησεν ἑκάστοτε ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας. Ὁ Ἑλληνισμὸς προχωρεῖ τρόπον τινὰ βοηθείᾳ δύο ἐναντίων ὑπουργῶν, τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῆς Αἱρέσεως. Ἡ Αἵρεσις τροπολογεῖ τὴν μοναρχίαν, τὰ ἤθη τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, καὶ τέλος ἀφίνει τὰ ἴχνη της ὡς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ νομίσματα. — Ἀναφαίνεται λ. χ. ὁ *Μονοθελητισμός*; ὁ Ἡράκλειος ἐνεισάγει γραικικὰ στοιχεῖα εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον του. Ἔρχεται ἡ *Εἰκονομαχία*; ὁ Κοπρώνυμος μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἑλληνίζει. Ἀποκαθίσταται δὲ ἡ ὀρθοδοξία; Ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ὁριστικῶς ἀναγορεύει εἰς τὰ νομίσματά του ὡς κεφαλὴν τῆς πολιτείας τὸν Δεσπότην Χριστόν. Παγιοῦται δὲ ἡ ἕνωσις τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου; Ἡ θεοτόκος, καθὸ προασπίστρια τῶν Ἀνατολικῶν, ἀμέσως ἱκετεύεται.

Ἐξαιρουμένων Χαλκῶν τινῶν νομισμάτων τοῦ Ἡρακλείου, τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις ΕΝ ΤΣΤΟ ΝΙΚΑ, ὅλα τὰ λοιπὰ, τὰ ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, φέρουσι λατινικὰς ἐπιγραφάς.

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἔκοψε νομίσματα χρυσᾶ τε καὶ χαλκᾶ ἔχοντα λέξεις ἑλληνικάς. Τὰ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Κοπρωνύμου ἔχουσιν εἰς τὸ ἔμπροσθεν τὴν προτομὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ του Λέοντος τοῦ Χαζάρου, μὲ ἐπιγραφὴν CONSTANTINUS S LEON O NEOS. Εἰς τὸ ὄπισθεν δὲ τὴν προτομὴν Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου μὲ τὴν λατινικὴν ἐπιγραφὴν D. LEON P. A. MVL. (Domino Leon per

annos multos). Τὰ χάλκινα φέρουσι τὰς αὐτὰς εἰκόνας μὲ τὰς ἐπιγραφὰς. ΛΕΟΝ ΔΕϹ)πότης, καὶ Κ. ΛΕΟΝ. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπῆρξε πρῶτος καὶ εἰς τὸ νὰ χαράξῃ τὴν εἰκόνα τοῦ πατρός του, ὄντος τούτου τεθνεῶτος. Τὸ παράδειγμα δ' αὐτοῦ ἐμιμήθη καὶ ὁ υἱός του Λέων κόψας χρυσοῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον φέρει εἰς μὲν τὸ ἔμπροσθεν τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα συνωδευμένην μὲ τὴν τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ μὲ ἐπιγραφὴν LEON VSSESSOП CONSTAПTIПOS O ПEOS. Εἰς δὲ τὸ ὄπισθεν τὰς εἰκόνας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Κοπρωνύμου καὶ κύκλῳ αὐτῶν LEOП PAP (πάππος) CONSTAПTIПOS PATHR (πατήρ).

Μετὰ τὸν θάνατον Λέοντος τοῦ Χαζάρου Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία ἐπιτροπεύουσα τοῦ υἱοῦ της Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἔκοψε νομίσματα μὲ τὰς ἀκολούθους ἐπιγραφάς. CON-STAПTIПOS S (α) IRIПI ЄCΘЄV bASILIS = IhSVS XRISTVS ПIKA. — CONSTANTINOS bAS. = IRINh AΓOVSTI. Ἀργότερα δὲ (797—802) ὅτε ἐβασίλευσε μόνη, EIPIПh BASILISSH.

Εἰς τὰ τοῦ Θεοφίλου νομίσματα ἀπαντῶνται αἱ ἰδιαίτεραι ἐπιγραφαὶ CVRIЄ bOHΘH TO SO DOVLO = ΘЄOFILЄ AVGOVSTЄ SV ПICAS. = ΘEOFILOS DULOS XRI-STU S PISTOS EП AVTO bASILEVS ROMAIOП.

Τὰ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Θεοδώρας, ὅτε ὁ Μιχαὴλ ἦτον ἀνῆλιξ, κοπέντα νομίσματα ἔχουσι ΘEODORA DESPVПA. = MIXAHA S. ΘECLA. = MIXAHA ΘEODORA S ΘE-CLA ЄC Θ bASILIS ROMAIOП. Ὁ Μιχαὴλ βασιλεύων μόνος, ἐχάραξεν ἐν τοῖς νομίσμασι MIXAHL PJSTOS MEΓAS bASILEVS. Συμβασιλεύων δὲ ἀργότερα (866—867) μετὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος MIXAHL IMPERAT. = bASI-LIVS REX.

Ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν IHS XPS REX

(α) Τὸ στοιχεῖον S εἶναι ἀντὶ τοῦ ΚΑΙ.

RECNANTIUM ἀπαντᾶται κατὰ πρῶτον εἰς τὰ νομίσματα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου, καὶ ἔπειτα δὲν φαίνεται εἰς ἄλλον αὐτοκράτορα εἰμὴ εἰς Βασίλειον τὰ Μακεδόνα. Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος μετέβη ἡ συνήθεια αὕτη εἰς ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορας, καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ, ὅπου ὅταν ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾶται, συνοδεύεται πάντοτε μὲ τὴν ἀνωτέρω Λατινικὴν ἐπιγραφήν. Ὁ Τζιμισκῆς εἴς τινα χάλκινα νομίσματα ἐξελλήνισε τὴν ἐπιγραφὴν χαράξας IC. XC. ЄMMANOUHL—IhSUS XRISTUS bASILEVS bASILEωN.

Ἐπὶ δὲ τῶν νομισμάτων τοῦ Τζιμισκῆ ἀπαντῶνται καὶ αἱ ἀκόλουθοι μοναδικαὶ ἐπιγραφαί. ΘCE B, Θ, TOIS bASILS. (Θεοτόκε βοήθη τοῖς βασιλεῦσι). MER ΘU DEDOXASm. O EIS SE ELΠIZωn OUC AΠOT, X. (Μῆτερ Θεοῦ δεδοξασμένη ὁ εἰς σὲ ἐλπίζων οὐκ ἀποτυγχάνει). ΠAPΘENE ΣOI ΠOAVAINE = OΣ HAΠIΣE ΠANTA KATOPΘOI. — IωAnn EN Xω AVTOCRAT. EVSEb. bASILEVS ROMAIωN. Εἰς τοὺς μετὰ τὸν Τζιμισκῆ αὐτοκράτορας ἀπαντᾶται καὶ πάλιν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπιγραφὴ λατινιστὶ, ἐνίοτε ὅμως καὶ Ἑλληνιστί.

Ἐπὶ δὲ τῶν νομισμάτων Μιχαὴλ Δούκα παύει ὁλοτελῶς ἡ χρῆσις τῆς λατινικῆς, καὶ δὲν φαίνονται πλέον εἰμὴ μόνον IC. XC., ἐπιγραφὴ συνωδευμένη ἐνίοτε μὲ τὸ KE ROHΘEI.

Λέων ὁ σοφὸς ἐχάραξε πρῶτος τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος μὲ ἐπιγραφὴν MARIA MHP ΘU. Ἔκτοτε δὲ ἀπαντῶνται συνεχῶς τὰ νομίσματα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΘKЄ ROHΘEI. ἢ, ΘKЄ ROHΘEI TW Cω ΔOVΛω.

ΟΒ΄.

Νεωτέρου Μεσαιωνισμοῦ Νομοθεσία.

Τοσαῦτα θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ διακινήματα βεβαίως δὲν ἀκολουθοῦσιν ἐὰν εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας, εἰς αὐτὸ, δηλαδὴ, τὸ πρῶτον ὁρμητήριον τῶν ἠθικῶν φαινομένων, δὲν

συνέβησαν προλαβόντως ἕτεραι τραναὶ μεταβολαί. Πλὴν ὁ κρότος τῶν τοιούτων μεταβολῶν θᾶττον ἢ βράδιον ἀντηχεῖ εἰς τὴν νομοθεσίαν, καθότι, μεταλλαχθείσης ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον κοινωνίας τινὸς, ἀναγκαίως καὶ ὁ νομοθετικὸς ῥυθμὸς συμμεταλλάσσεται. Ἄρα ἑκάστη θεσμῶν ἀναθεώρησις σημειοῖ καί τινα νέαν μεσαιωνικὴν ἐποχήν. Ἐπομένως ὀρθῶς ἡ νομοθεσία δύναται καὶ πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γνώμων ἐθνικῆς ψυχολογίας, ὡς δείκτης ἀλάνθαστος πάσης μεγάλης καὶ γενικῆς μεταβολῆς.

Δυνάμει ταύτης τῆς ἀληθείας, καὶ προσέτι διὰ τὸ σημαντικὸν τῶν γενομένων μεταλλαγῶν, ἡ τοῦ Θ΄. καὶ Ι΄. αἰῶνος νομοθετικὴ μεταῤῥύθμισις, ἥτις ἀποθανατίζει τὴν τριανδρίαν τοῦ Βασιλείου, τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ὤφειλε νὰ ἦναι, καὶ πραγματικῶς ὑπάρχει ἡ μᾶλλον ἀξιοσπούδαστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως· ἀξιοσπούδαστος μὲν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ὡς ῥιζικωτέρα καὶ τελειοτέρα, καὶ περισσότερον τῶν προηγουμένων κεχωρισμένη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου· ἀξιοσπούδαστος δὲ σχετικῶς πρὸς τὴν νεοελληνικὴν πρόοδον, διότι, ἕνεκα τοῦ σκοποῦ της, τῶν συνεπειῶν της, καὶ τῶν οἷς ἐχράσθη μέσοις ἰσχυροῖς καὶ δραστηρίοις, ἐκφράζουσα τὰς διαθέσεις τῆς ἐποχῆς, καὶ προσδιορίζουσα τὰς λειτουργίας τῶν συγατικῶν στοιχείων, εὐκρινίζει τοῦ νεωτέρου μεσαιῶνος τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸ θεολογικὸν στάδιον εἰς τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικόν.

Καὶ πρωτίστη παρατήρησις πίπτουσα πρὸ ὀφθαλμῶν, εἶναι ἡ ὁριστικὴ ἀποκατάστασις τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου· διάβημα γιγαντιαῖον εἰς τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ μαρτυρήσῃ τῆς ἐθνικῆς φύσεως τὸ ἀήττητον καὶ ἀναλλοίωτον. Ὁ λατινισμὸς ἀποσκυβαλιζόμενος καὶ ἀπὸ τὸ ὕστερον ἄσυλον, ὅπου καταφυγὼν εἶχεν ἐνδιατρίψει ἐπὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας, τέλος πάντων ἐγκαταλείπει ἀφιλονείκητον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τῶν νόμων τὴν περιουσίαν, καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ τὴν ἀναπήδησιν. Ἐπειδὴ, τοσοῦτον ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος ἐπεκτείνεται, ὥςε δι' ἐπίτηδες διατάξεως καὶ εἰς αὐτὰς τῶν Ἑβραίων ἐπιβάλλεται τὰς συναγωγὰς ἡ χρῆσις τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄.

Ἡ δὲ Λατινικὴ κατήντησε χρήσιμος μόνον εἰς ὀλίγους τινὰς λογίους, ἢ νομομαθεῖς, ἢ διερμηνευτὰς τοῦ Παλατίου. Οἱ λοιποὶ ἦσαν παντελῶς ἄμοιροι αὐτῆς, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅς τις, καί τοι *Ρωμαίων Βασιλεὺς*, ἀμφιβάλλομεν ἐὰν ἐλάλη, ἢ ἐὰν τοὐλάχιστον ἀνεγίνωσκε τῶν Ρωμαίων τὴν διάλεκτον.

Τοῦτο δὲ τὸ γινόμενον, κατ' ἔννοιαν ἀντίθετον δὲν ἔλαβε χώραν ἐν τοῖς θέμασι τῆς Δύσεως, ὅπου κατῴκουν ἔκπαλαι Ἕλληνες περικεκυκλωμένοι μὲν ἀπὸ πᾶσαν ἑτερόφυλον γενεὰν, λαλοῦντες ὅμως καὶ γράφοντες τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν, καὶ πιστῶς διατηροῦντες τὰ πατρῷα ἤθιμα. Φεδερῖκος ὁ Β'. ὁ υἱὸς τοῦ περιβοήτου Βαρβαρόσσα, καθὸ Νεαπόλεως ἡγεμὼν, ὑπεχρεώθη σχεδὸν περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδος, ἤγουν περὶ τὴν ἐποχὴν ὅτε πάλιν ἡ Κωνσταντινούπολις ἡτοιμάζετο νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας Ἑλλήνων, καὶ ὅτε ἡ ἐν τῇ Δύσει γενομένη τῶν ἐθνικοτήτων ἀνάπτυξις εἶχεν ἀποχρώντως διακρίνει τὴν πᾶσαν ἑκατέρου γένους διάλεκτον καὶ μορφὴν, ὑπεχρεώθη, λέγομεν, νὰ μεταγλωττίσῃ τὸν Κώδηκά του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, *πρὸς χρῆσιν τῶν ἐκεῖσε διαμενόντων πιστῶν ὑπηκόων του τῶν μὴ λαλούντων τὴν Ἰταλικὴν*, καὶ μὲ τροπολογήσεις οὐκ ὀλίγας ὡς πρὸς τὴν ἰδιοσυνταξίαν αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸν Ζ'. αἰῶνα (ἐπειδὴ τότε ἀληθῶς πρῶτον ἡ Ἑλληνικὴ φωνὴ καθιερώθη ἐν τῇ νομοθεσίᾳ) γράφουσιν ἐν Ἀνατολῇ τοὺς θεσμοὺς Ἑλληνιστὶ πρὸς χρῆσιν τῶν *Ῥωμαίων* ὑπηκόων τοῦ βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος· ἓξ δὲ αἰῶνας ἔπειτα, πάλιν Ἑλληνιστὶ θεσμοὶ γράφονται ἐν Δύσει πρὸς χρῆσιν τῶν ὑπηκόων τοῦ Αὐτοκράτορος Γερμανίας. Οἵα ἐπίμονος συνέχεια! Ἡ Λατινικὴ δὲν ἐσώζετο οὐδαμόθι, ἦτον, ὡς κοινῶς λέγεται, ἀποθαμμένη, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ οὐ μόνον ἔζη, ἀλλ' ἀνεκαινίζετο, ἀλλ' ἐθριάμβευεν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ διαιωνίζετο μετὰ τῶν ὀλίγων λειψάνων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικότητος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. — Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ λεγόμενοι ἐκεῖνοι *Ῥωμαῖοι* ἐλάλησαν τὴν οἰκείαν γλῶσσαν, καὶ Ἑλληνικῶς ἐν τοῖς δημοσίοις ἐπολιτεύθησαν εἰς Νεάπολιν ἄχρι τῆς ἡγεμονίας τῶν Anjou (ΙΔ'. Ἑκατοντ.), ἐποχὴ μετὰ τὴν ὁποίαν

ἡ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς ἐξέλιπεν, οἱ δὲ Γραικοὶ κατέφυγον εἴς τινα μέρη τῆς στερεᾶς καὶ τῆς Σικελίας, ὅπου ἔτι σώζονται.

Ἡ δευτέρα παρατήρησις στρέφεται περὶ τὴν ὁριστικὴν τακτοποίησιν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, περὶ τὰς προόδους τῆς κοινωνίας, καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως. — Αἱ δημοτικαὶ ἐλευθερίαι διαλύονται, ἡ ἐλαττοῦνται· ὁ κύκλος τῆς πολιτικῆς παρεμβολῆς τῶν ὁμάδων περιορίζεται· ἡ ἐνέργεια τῶν δημοτικῶν κομμάτων πλαγίως καὶ τεχνηέντως μετριάζεται· ἐνὶ λόγῳ ἡ δημοσία ἐκείνη ζωή, τὴν ὁποίαν ἡ Θεοδοσιανὴ καὶ ἡ Ἰουστινιάνειος νομοθεσία διὰ ῥητῶν διατάξεων ἠναγκάσθησαν ὁπωσοῦν νὰ σεβασθῶσι, νῦν καταστέλλεται μετὰ πολλῆς ἐμπειρίας καὶ μετοχετεύεται εἰς τὴν εὐθυμοσύνην τῶν ἡμερουσίων συμφερόντων τῆς ἀτομικότητος. Διὰ τοῦτο, ἐὰν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν φιλελευθερώτεραι ἴσως ἦναι αἱ προηγούμεναι νομοθεσίαι, ὅμως φιλοσοφικωτέρα καὶ ἁρμοδιωτέρα πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀτομικότητος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν διάπλασιν εἶναι ἡ τοῦ Βασιλείου. Τὸ πνεῦμα τῆς ἰσονομίας ἐπικρατεῖ πρακτικωτέρως· διαχωρίζονται αἱ πρὸς τὴν μοναρχίαν καὶ τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα σχέσεις τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἠθικῶν σωματίων, ἡ δὲ δουλεία καὶ ἡ ἐλευθερία λαμβάνουσιν ὁρισμὸν ἀκριβῆ, καὶ καταλληλοτέρας ὡς πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ἀναλογίας.

Ὅσῳ δὲ πλέον ἡ μοναρχία τοῦ νεωτέρου μεσαιωνισμοῦ *ἐθνικεύεται*, οἰκειοποιουμένη τὴν ἰκμάδα τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, καὶ περιστέλλουσα τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ καὶ πολιτικὴν ζωήν, τόσῳ μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία χωρίζεται τῆς μοναρχίας, ἀναπτύσσουσα τὸ ἴδιον αὐτῆς Πολίτευμα, τὸ Κανονικὸν Δίκαιον. Βέβαιον ὅτι τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τελειοποιεῖται ἀναλόγως τῆς ἐπὶ τὸ ἐθνικώτερον αὐξήσεως τοῦ μοναρχικοῦ στοιχείου, καὶ τῆς ἐξασθενίσεως τοῦ λαϊκοῦ. — Τὴν σκέψιν δὲ ταύτην σημειοῦμεν, διότι εἰς αὐτὴν εὑρίσκομεν νόμον ἱστορικὸν καθοδηγοῦντα τὸ γένος βαθμηδὸν ὑπὸ ἐκείνην τὴν ἀσπίδα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον σωτηριωδῶς πλατύνεται ἐφ' ὅσον ἡ κρίσιμος ὥρα τῆς Ἁλώσεως πλησιάζει. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, εὐσυνειδή-

τως ἕκαστον στοιχεῖον ἐργάζεται, καὶ πληροῖ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Φρονεῖς ὅτι ὁ μεσαιὼν ἠνδρώθη, μόλις ἐνεδύσατο μανδύαν ἐθνικὸν, καὶ ὅτι, ὠθούμενος ὑπό τινος ἐσωτερικῆς δυνάμεως, βαδίζει ἄλλην ὁδὸν ἀντὶ τῆς πρότερον, τὴν ὁδὸν τοῦ περαιτέρω καθαρισμοῦ διὰ μέσου τῆς αἰχμαλωσίας. Ἤδη φθάσαντες εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο πλάτος, ὁρῶμεν ταὐτοχρόνως ἀμφοτέρους τοὺς πόλους τοῦ μεσαιωνισμοῦ, τὴν ἐποχὴν, δηλαδὴ, τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου καὶ τὴν τοῦ τελευταίου, τὴν κτίσιν καὶ τὴν τελικὴν τοῦ Βυζαντίου ἅλωσιν, καὶ ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν ἱστορικὴν πορείαν ἑκάστου στοιχείου τόσον εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ παρελθὸν, ὅσον καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸ μέλλον. Καθὼς δὲ σήμερον ἡμεῖς, οὕτω καὶ τὸ γένος εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν θέσιν εὑρίσκετο τότε· τὸ γένος ὀπισθοθεωρεῖ τὸν παρελθόντα βίον του, καὶ ὡς ἐμπνεύσει θείᾳ, προγινώσκει τὰς μελλούσας του περιπετείας. Νομίζει τις ὅτι, προαισθανόμενον κατὰ τὴν σιγμὴν ταύτην τὸν ἄφευκτον κίνδυνον τῆς ἐθνικότητος, διαχωρίζεται χάριν προφυλάξεως εἰς τὰ τρία αὐτοῦ συστατικὰ στοιχεῖα, ὧν τὰ δύο δυνατώτερα, ἡ μοναρχία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνουσι τὴν σωτηρίαν τοῦ τρίτου· ἐκείνη μὲν, ὡς *κεφαλὴ* διανέμουσα τὰ πρὸς τὸ ζῆν εἰς τὸ πλήρωμα, καὶ κατὰ δύναμιν ἀπομακρύνουσα τὸ πλοῖον ἀπὸ τῶν σκοπέλων, αὕτη δὲ, καθὸ σωτηρίας ἄγκυρα, διατελοῦσα πάντοτε ἑτοίμη περὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσφάλειαν ἐν περιπτώσει ναυαγίου. Ἡ βασιλεία καὶ ἡ Ἀρχιερωσύνη συγκεφαλαιοῦσι τὰ πάντα.

Διὸ λαμπρὸς ὁ τῆς βασιλείας καὶ τῆς Ἀρχιερωσύνης ὁρισμὸς, ὃν αὕτη ἡ δυναστεία προτάσσει εἰς τὴν Νομοθεσίαν της· ἤθελεν ἄλλο τόσον αὕτη τιμήσει τὸν μᾶλλον ἐξηυγενισμένον αἰῶνα, ὅσον ὁρίζει τὸν νεώτερον μεσαιωνισμόν.

«Βασιλεὺς, λέγει, ἔννομος ἐπιστασία, κοινὸν ἀγαθὸν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, μήτε κατ' ἀντιπάθειαν τιμωρῶν, μήτε κατὰ προπάθειαν ἀγαθοποιῶν, ἀνάλογός τις ἀγωνοθέτης, καὶ τὰ βραβεῖα ἐξίσου παρεχόμενος».

«Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα Χριστοῦ καὶ ἔμψυχος, δι' ἔργων καὶ λόγων ἐν ἑαυτῇ χαρακτηρίζουσα τὴν ἀλήθειαν».

«Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγως τῷ ἀνθρώπῳ συνισταμένης, τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιότατα μέρη, βασιλεὺς ἐστὶ καὶ Πατριάρχης· διὸ καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα τῶν ὑπηκόων εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία βασιλείας ἐστὶ καὶ ἀρχιερωσύνης ἐν πᾶσιν ὁμοφροσύνη καὶ συμφωνία».

Διὰ τῆς Νομοθεσίας οὖν, καὶ ἐν τῇ Νομοθεσίᾳ ἡ μοναρχία τροπολογεῖται· ἡ μοναρχία, γινομένη *Φιλισόνομος*, ἀρχίζει νὰ εἰσορμίζηται εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἔθνους, νὰ κτᾷ δικαιώματα ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Φυλῆς, καὶ νὰ ἐλαύνῃ τὴν πρώην ἀνοικονομήτως διαιτωμένην ἐν δημοκρατίᾳ γενεὰν πρὸς τὴν μοναρχικὴν ἐκείνην δίαιταν ἐν ᾗ μέλλει κατὰ θείαν βούλησιν ἀορίστως αὕτη νὰ διαμείνῃ, μεχρισοῦ καταξιωθῇ νὰ λάβῃ μὲν διὰ παντὸς, καὶ οὐχὶ προσκαίρως πλέον τῆς *ἀρίστου δημοκρατικῆς πολιτείας* τὸ βραβεῖον, νὰ ἐκτυλίξῃ δὲ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐπιλοίπων ἐθνῶν τὸ θαυμάσιον ὅραμα τῆς πολιτικῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ, καὶ τῆς θρησκείας ἐν τῇ πολιτικῇ, τὸ ἐξαίσιον ἐκεῖνο σύνταγμα τῆς Χριστιανικῆς Πολιτείας, ἧς βασιλεὺς καὶ νομοθέτης ὁ ΛΟΓΟΣ.

ΟΓ'.

Ἡ Γλῶσσα.

Καὶ λοιπὸν ἡ διάλεκτος ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ περιόδῳ κατέχει μετὰ τῆς νομοθεσίας τὴν σημαντικωτέραν θέσιν. Αὕτη μάλιστα παντὸς ἄλλου χαρακτηρίσματος ἐθνικοῦ περισσότερον ὑπέκυψεν εἰς δεινὰς μεταλλαγάς· διὸ καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπικαλεῖται τὴν ἔρευναν καὶ προσοχὴν ἡμῶν. Ὅθεν, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἑπομένων πολιτικῶν γεγονότων, ἃς διατρίψωμεν ὀλίγον λεπτομερέστερον ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς διαλεκτικῆς ταύτης μεταβολῆς.

Ἐὰν κατ' εὐτυχίαν εἶχον διασωθῇ πολλὰ καὶ διεξοδικὰ τεκμήρια γλώσσης ἀγοραίας ἐν ταῖς διαδοχικαῖς τῆς ἱστορίας ἐποχαῖς, ἠθέλομεν ἐνισχυθῇ διὰ συγκριτικῆς μελέτης νὰ συμπεράνωμεν τόσον περὶ τῶν ἐθνολογικῶν αἰτίων, ὅσα συνέβαλον εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὅσον καὶ περὶ τῶν ἄλλων αἰ-

τίων, ἅπερ προεξένησαν τὴν συγχώνευσιν τῶν διαφόρων ἀρχαίων Ἑλληνικῶν διαλέκτων. Δυστυχῶς ὅμως σπάνις κυριεύει μεγίστη περὶ τὰ τοιαῦτα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς, καὶ ἐξαιρέτως παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, ὅθεν εἴμεθα κατηναγκασμένοι νὰ προσφύγωμεν εἴς τινα βραχέα, ἀσυνάρτητα, καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς φιλολόγων νενοθευμένα τεκμήρια, ἐκ δὲ τούτων τῶν ὀλίγων καὶ ἀτελῶν δειγμάτων νὰ ἐξεικάσωμεν περὶ τῶν φάσεων καὶ περιπετειῶν τῆς νεοελληνικῆς ἡμῶν διαλέκτου. Ἡ ἀρχαιότης καὶ ὁ μεσαιὼν ἄχρι τῆς ΙΒ΄. ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ διαλεκτολογικὴν ἔποψιν ὀλιγίστας παρέχουσιν εἰδήσεις. Φοβούμεθα δὲ μὴ τὸ κενὸν τοῦτο μείνῃ διὰ παντὸς ἀπλήρωτον ὡς ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν χρονογράφων· καθότι μετέπειτα ἔπεται ἡ τῶν Κομνηνῶν ἐποχὴ, ἧς δείγματα διαλεκτικὰ πιθανὸν πολλὰ νὰ ἀνακαλυφθῶσιν εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, διατελέσαντα μέχρι τῆς σήμερον ἀνέκδοτα. Ἐπειδὴ δὲ προτιθέμεθα νὰ σχεδιάσωμεν ἐφεξῆς μέθοδόν τινα διαλεκτολογικῆς ἐρεύνης, κυρίως τοῦ μεσαιῶνος, διὸ κρίνομεν εὔλογον νὰ καταχωρίσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀλίγα τινὰ χωρία τῆς ἰδιώτιδος γλώσσης, ἀναγόμενα εἰς τὴν Η΄. Θ΄, Ι΄, ΙΑ΄ καὶ ΙΒ΄. ἑκατονταετηρίδα, χωρία ἅπερ σποράδην συνελέξαμεν πολλαχοῦ, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ὕλη μελέτης πρὸς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα καταγινομένους.

Τεκμήριον τῆς Η΄. ἑκατονταετηρίδος.) Ὁ Κοπρώνυμος ἔφθειρε καλογραίαν τινὰ προβεβηκυῖαν μὲν τῇ ἡλικίᾳ, πλὴν ὡραιοτάτην· Ἱππικοῦ δὲ ἀγομένου, ἔκραξεν ὁ δῆμος ἐμμέτρως ἐνώπιον τοῦ βασιλέως·

«Ἡ Ἀγάθημας ἐγήρασε,
καὶ σὺ τὴν ἀνανέωσας!»

Τῆς ἐννάτης.) Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς πολιορκῶν τὴν Σανιάναν, ἠπάτησε διὰ μέσου τοῦ Οἰκονόμου τῆς πόλεως τὸν Γαζαριὸν, διοικητὴν αὐτῆς, ἀποστείλας ἄνδρα τινὰ ἄγροικον ὑπὸ τὰ τείχη, ψάλλοντα τὸ ἑξῆς δημοτικὸν ᾆσμα πρὸς τὸν αὐτὸν Οἰκονόμον.

«Ἄκουσον κὺρ Οἰκονόμε
τὸν Γυβέρην τί σοῦ λέγει·

Ἂν μοῦ δῶς τὴν Σαντάριαν
Μητροπόλιτην σὲ ποίσω
Νεοκαισσάρειαν σοῦ δώσω».

Πρὸς κατάληψιν δὲ τῆς διαλεκτικῆς μεταβολῆς, ἥτις ἔλαβε χώραν μεταξὺ Τ'. καὶ Θ'. ἑκατονταετηρίδος, ἂς συμπαραβληθῶσι τώρα οἱ ἀνωτέρω στίχοι μὲ τὸ ἑπόμενον ἀσμάτιον, ὅπερ ἔψαλλον οἱ Βένετοι, καταδιωκομένου τοῦ Μαυρικίου (512 Μ. Χ.) ὑπὸ τῶν ἐναντίων Πρασίνων·

«*Ὁ Θεὸς, Αὐτοκράτωρ,*
Ὁ κελεύσας σε βασιλεύειν,
Ὑποτάξει σοι πάντα
Πολεμοῦντα τὴν βασιλείαν!
Εἰ δὲ Ῥωμαῖος ἔστι
Εὐεργέτα, τὸν ἀγνώμονα
Εἰς δουλείαν σου τοῦτον
Ὑποτάξεις χωρὶς αἵματος!

Τῆς ἐννάτης.) Ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος ἀφικόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν νικητὴς, καὶ ἱππικὸν ποιήσας ἡμφιεσμένος εἰς τὸ Βένετον χρῶμα, χαιρετᾶται ὑπὸ τῶν δήμων, ὡς ἔπεται,

«*Καλῶς μᾶς ἦλθες ἀσύγκριτε φακτονάρη!*»

Τῆς ἐννάτης.) Ἡ Βασίλισσα Θεοδώρα, διαρκούσης τῆς εἰκονομαχίας, διετηρεῖτο μυστικῶς ὀρθόδοξος. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ γελωτοποιὸς τῆς Αὐλῆς Δένδερης, κρύφιος κατάσκοπος τοῦ Αὐτοκράτορος, συλλαβὼν αὐτὴν ἐπ' αὐτοφώρῳ προσκυνοῦσαν εἰκονίσματα, ἐρωτᾷ αὐτὴν τί τ' ἀντικείμενα ἐκεῖνα; ἡ δὲ Βασίλισσα τὸν γελωτοποιὸν ἀπατῶσα, ἀποκρίνεται· «*τὰ καλά μου τὰ νινία, καὶ ἀγαπῶ τα πολλά.*»

(Τὰ νινία ταῦτα τῆς εὐσεβοῦς Θεοδώρας διατηροῦνται εἰς τὸ Ἄθως, ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου).

Τῆς ἐννάτης.) Ἐπὶ Θεοφίλου βασιλέως. Νικηφόρος τις Πραιπόσιτος ἀφήρπαξε *κουμπαρίαν* (πλοῖον μέγα) χήρᾳ γυνῇ. Αὕτη δὲ κατέφυγεν εἰς τοὺς παιγνιώτας τοῦ Ἱπποδρομίου, οἵτινες ὑπέσχοντο αὐτῇ διορθῶσαι τὴν ἀδικίαν διά τινος μηχανῆς.

«Ποιήσαντες δὲ οἱ αὐτοὶ παιγνιῶται κουμπαρίαν μικρὰν ἐν σχήματι πλοίου μετὰ ἁρμένου καὶ θέντες αὐτὴν ἐφ' ἁμάξης μετὰ τροχῶν, γενομένου ἱππικοῦ, ἔστησαν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλικοῦ στάματος φωνοῦντες ἀλλήλοις· *Χάνε, κατάπιε αὐτό·* ὁ δ' ἔλεγεν· *οὐδὲν δύναμαι ἵνα ποίσω τοῦτο·* καὶ πάλιν ὁ ἕτερος· *ὁ Νικηφόρος κατέπιε γέμον τὸ πλοῖον τῆς χήρας, καὶ σὺ οὐδὲν ἰσχύεις ἵνα φάγῃς αὐτό;* Ἀκούσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἔκαυσε φρυγάνοις τὸν Πραιπώσιτον.»

Τῆς ἐννάτης.) Λέων ὁ Σοφὸς ἠρώτησεν αὐλικόν τινα περὶ στρατηγοῦ καταμηνυθέντος ἐπὶ προδοσίᾳ·

«*Οὕτως ἔχεις τὸν Θεὸν καὶ τὴν κεφαλήν, ἔφυγεν ὁ Σαμωνᾶς ἢ οὐχί;*»

Ὁ δὲ Σαμωνᾶς ἔγραφε πρὸς τὸν πατέρα του,

«*Κράτει τὴν πίστιν σου καλῶς, καὶ ἐγώ, ἂν δυνηθῶ, ἔρχομαι μᾶλλον πρὸς σέ.*»

Τῆς ἐννάτης.) Ὁ Καῖσαρ Βάρδας δακνόμενος τῷ φθόνῳ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐδείκνυεν ἀγάπην πρὸς τὸν Βασίλειον, εἶπε τοῖς Αὐλικοῖς αὐτοῦ τὸ ἑξῆς ἀγοραῖον παροιμιακόν·

«*Ἐδιώξαμεν Ἀλώπεκα, καὶ εἰσέβηκε Λεοντάριν.*»

Στίχος πολυτιμώτατος, δι' οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ πολιτικὸς λεγόμενος στίχος, ἀλάνθαστον σύμπτωμα τῆς νέας Ἑλληνικῆς προβαινούσης ἐποχῆς, εἶναι ἀρχαιότερος παρ' ὅσον μέχρι τοῦδε ἐνόμισαν οἱ δυτικοὶ γραμματολόγοι.

Τῆς ἐννάτης.) Εἶπέ τις περὶ στίχων κακῶν «*οὐδὲν ἄξιοι εἰσὶν οὗτοι, ἵνα ὦσι καλοὶ Ἴαμβοι.*»

Τῆς ἐννάτης.) Βούλγαρός τις ἐσεμνύνετο ἐπὶ ἀνδρίᾳ σώματος· ὁ δὲ Θεόφιλος λέγει πρὸς τὸν Καίσαρα «*ἔγω, Δέσποτα, ἄνθρωπον, ὃς, ἐὰν κελεύῃς ἵνα παλαίσῃ μετὰ τούτου τοῦ περιβοήτου Βουλγάρου· διότι μέγιστον ὄνειδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐὰν οὗτος ἀκαταγώνιστος ἐν Βουλγαρίᾳ παραγένηται.*»

Τῆς ἐννάτης.) Ὁ Βασιλεὺς Λέων, βλέπων κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του προσερχόμενον τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξανδρον, ἐξεφώνησε τὸ παροιμιῶδες·

«Ὁ κακὸς χρόνος ἔρχεται μετὰ δεκατρεῖς μῆνας.»

Τῆς ἐννάτης.) Τοῦ Βασιλέως Μιχαὴλ ἐπιστρέφοντος πρὸς Κωνσταντινούπολιν, μοναχός τις ἐφ' ὑψηλῆς πέτρας ἱστάμενος, ἐπεφώναξεν αὐτῷ «Καλὸν ταξείδιον ἐποίησες, βασιλεῦ, φονεύσας τὸν ἴδιόν σου συγγενῆ.»

Τῆς ἐννάτης.) Μιχαὴλ ὁ Βασιλεὺς εἰσαγαγὼν παρὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον, εἶπε χαίρων.

«Ἐλθὲ, μῆτερ μου, ἵνα ἴδῃς ὁποῖον ἄγουρον νῦν ἔλαβον ἐπιτήδειον εἰς τὰ λογά μου.»

Καὶ θεασάμενος τὸν νέον μεγάλην ἔχοντα κεφαλὴν, ἐπέθηκεν αὐτῷ παρωνύμιον Κεφαλάν.

Τῆς ἐννάτης.) Ἀνάκρισις τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. (Ὕφος ὀπωσοῦν νενοθευμένον ἐπὶ τὸ ἀρχαιότερον, κατὰ τὸ σύνηθες, ὑπὸ τῶν χρονογράφων).

ΑΝΔΡΕΑΣ ὁ ΔΟΜΕΣΤΙΚΟΣ. *Γνωρίζεις, ὦ δέσποτα, τὸν Ἀββᾶν Θεόδωρον;*

ΦΩΤΙΟΣ. *Ἀββᾶν Θεόδωρον οὐ γνωρίζω.*

ΔΟΜΕΣΤ. *Τὸν Ἀββᾶν Θεόδωρον τὸν Σανδαβαρηνὸν οὐδὲν γνωρίζεις;*

ΦΩΤΙΟΣ. *Γνωρίζω μόνον τὸν μοναχὸν Θεόδωρον, ἀρχιεπίσκοπον ὄντα Εὐχαΐτων.*

ΔΟΜΕΣΤ. *Ἀββᾶ Σανδαβαρηνὲ, ὁ βασιλεὺς ἐρωτᾷ σε· ποῦ εἰσὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ πράγματα τῆς βασιλείας μου;*

ΣΑΝΔΑΒ. *Ὅπου ἔδωκεν αὐτὰ ὁ βασιλεύς· νῦν δὲ ἐπεὶ τὰ ζητεῖ, ἐξουσίαν ἔχει ἵνα ἀναλάβῃ αὐτά.*

ΔΟΜΕΣΤ. *Εἰπὲ, τίνα ἤθελες ποιῆσαι βασιλέα ὑποθέμενος εἰς τὸν πατέρα μου ἵνα μὲ τυφλώσῃ, σὸν συγγενῆ, ἢ τοῦ Πατριάρχου;*

ΣΑΝΔΑΒ. *Οὐ γνωρίζω περὶ τίνων κατηγορεῖτε με·*

ΜΑΓΙΣΤ. *Καὶ πῶς ἐμήνυσας τῷ βασιλεῖ, ἵνα ἐλέγξω περὶ τούτου τὸν πατριάρχην;*

ΣΑΝΔΑΒ. *Ὁρκίζω σε, δέσποτα, κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα πρῶτον*

ποιήσῃς τὴν καθαίρεσίν μου, καὶ τότε γυμνὸν ὄντα τῆς ἱερωσύνης, ἂς μὲ κολάσωσιν ὡς κακοῦργον· οὐ γὰρ ἐδήλωσα ταῦτα εἰς τὸν βασιλέα.

ΦΩΤΙΟΣ. *Μὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, κῦρι Θεόδωρε, ἀρχιεπίσκοπος εἶ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι·*

ΔΟΜΕΣΤ. *(θυμωθεὶς) Οὐδὲν ἐμήνυσας, Ἀββᾶ, δι' ἐμοῦ εἰς τὸν βασιλέα, ὅτι ἵνα ἐλέγξω τὸν πατριάρχην εἰς τοῦτο; καὶ τ. λ.* . . . . . .

. . . . . .

Τῆς ἐννάτης.) Ἀντιγράφομεν τὸν ἑξῆς παράγραφον ἐκ τῆς βιογραφίας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ συγγεγραμμένης, ἐξ οὗ τρανῶς πληροφορούμεθα περὶ τῆς μεγάλης διαφορᾶς τῆς μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν λογίων καὶ τῆς τοῦ ὄχλου κατὰ τὴν ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα· διαφορὰ, ἥτις δίδει βεβαιότητος ἀφορμὴν, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα τὰ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν διασωθέντα τῆς ἀγοραίας διαλέκτου τεκμήρια ὑπέκυψαν εἰς *λογιωτατικὰς* νοθεύσεις, καὶ ὅτι ἡ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διάλεκτος ἦτο ὡς ἔγγιστα ἡ αὐτὴ τῆς σημερινῆς. — Γραία τις βαθύπλουτος, Δανηλὶς καλουμένη, ἐκ Πατρῶν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Αὐτοκράτορος. Αὕτη ἐδωρήσατο πολλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ δῶρα τῷ Βασιλείῳ, τὰ ὁποῖα ὁ Κωνσταντῖνος ἀπαριθμεῖ καταλογάδην· μεταξὺ δὲ τούτων «ἦσαν *καὶ γυναῖκες σκιάστριαι ἑκατὸν, καὶ σιρδόνια ἔργα παμποίκιλα, (ἃ δὴ νῦν παραφθαρέντος τυχὸν τοῦ ὀνόματος, τῇ τῶν πολλῶν ἀμαθίᾳ λέγεται σενταΐς), ἑκατόν· Λιτομαλοτάρια ἑκατὸν* (καλὸν γὰρ ἐπὶ τούτοις κοινολεκτεῖν)· *ἀμάλια λιτὰ καλὰ διακόσια, καὶ ἕτερα ὑπὲρ τὰ τοῦ ἀραχνίου νήματα εἰς λεπτότητα, ὧν ἕκαστον εἰς καλάμου κόνδυλον ἐνεβέβλητο, καὶ αὐτὰ ἑκατόν. κ. τ. λ*».

Τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος.) Ἐκ τῆς Τακτικῆς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ἀποσκευὴ καὶ ὅπλισις τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ.

«Τοξάρια μετὰ θηκαρίων αὐτῶν· σαγίττας μετὰ κουκούρων· σπαθία ἠκονημένα καὶ σεσαμιωμένα· σκουτάρια καὶ ἕτερα σκουτάρια μεγάλα, ἅπερ λέγονται θυρεοί, ἕτερα σκουταρίσκια τῶν πεζῶν, τὰ ποτὲ λεγόμενα πέλται, ἕτερα σκουτάρια σιδηρὰ στρογγύλα σεσαμιωμένα· κοντάρια μικρὰ ὀκτάπηχα· ἦσαν δὲ ποτὲ ῥωμαίοις καὶ μακεδόσι κοντάρια ἄχρι πηχῶν δέκα ἓξ, ἅπερ ἡ νῦν χρεία οὐκ ἀπαιτεῖ . . . . ῥιπτάρια· τζικούρια, καὶ ἕτερα τζικούρια ἀμφίστομα, ἐφ' ἑνὸς μέρους οἱονεὶ σπαθίον, ἐπὶ δὲ τὸ θηκαρίων αὐτῶν δερματίνων καὶ βασταγίων· παραμηρία· μαχαίρας μεγάλας μονοστόμους. — Λωρίκια μέχρι στραγάλων ἀνασυρόμενα διὰ λωρίων καὶ κρικελλίων, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν δερματίνων, καὶ εἰ δυνατὸν πάντα ἀλυσίδετα· εἰ δὲ μή γε, τινὰ αὐτῶν καὶ διὰ κερατίνης ὕλης, ἢ βουβαλικῶν δερμάτων καταξήρων· ἐπιλωρικὰ ἱμάτια· κλιβάνια σιδηρᾶ, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης, ὡς εὕρηται· κασσίδας τελείας· ποδόψελλα, χειρόψελλα σιδηρᾶ, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης, διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας περιτραχήλια ἀλυσίδετα, σιδηρᾶ, ἐνδεδυμένα ἔσωθεν ἀπὸ ἐρίου καὶ ἔξωθεν λινοῦ· γευρικὰ τὰ ἀπὸ κενδούκλων, γινόμενα καὶ αὐτὰ ἀντὶ λωρικίων τοῖς μὴ ἔχουσι σιδηρᾶ· κένδουκλα φαρδέα, ἐνδύοντα τὸν στρατιώτην μετὰ τῶν ὅπλων· σωληνάρια μετὰ μικρῶν σαγιττῶν καὶ κουκούρων αὐτῶν· σφενδόβολα· σελλοπούγγια μεγάλα· πυρέκβολα καὶ ὕσκας· λωρόσοκα· πέδιλα σεληναῖα σιδηρᾶ μετὰ καρφίων αὐτῶν· ῥινία· σουβλία· προμετώπια ἵππων· στηθάρια ἵππων ἢ σιδηρᾶ, ἀπὸ κενδούκλων· περιτραχήλια ἵππων, ὁμοίως. — Φλάμουλα μεγάλα, φλαμουλίσκια τῶν κονταρίων, βάρδα διαφόρως βεβαμμένα, βούκινα μικρὰ καὶ μεγάλα, δρέπανα, ἀξίνας, φαλκίδια, πελέκια, σκεπάρνια, τριβόλους . . . . . χειρόμυλα, πριόνια, καὶ ὀρύγια, καὶ σφυρὰς, πτυάρια, κοφίνους, κιλικία, κ.τ.λ.»

. . . . . .

«Ὅταν ἡ συμβολὴ γένηται, μηδεὶς ἀφήσῃ, μηδεὶς προλάβῃ ἕως ἂν διώξῃς τὸν ἐχθρόν. Ἐὰν ἐκβῇς ἀπὸ τῆς τοῦ μετώπου

ὄψεως, βλέπε τὸ βάνδον· δίωκε, μὴ ὡς στρατιώτης δειλὸς, ἀλλ' ὡς στρατιώτης ἀνδρεῖος· καὶ μὴ κατὰ παράκλησιν ἐάσῃς, μήτε ἄλλῳ τρόπῳ· φύλαττε, στρατιῶτα, τὴν τάξιν σου· φύλαττε καὶ σὺ βανδοφόρε ὅταν καταπολεμήσῃς, ἵνα ἀκολουθῇς τῶν ἐχθρῶν· εἰ δὲ ἐκβῇς τὴν ὄψιν τῆς παραταγῆς, μὴ ἐλάσῃς ἰσχυρῶς ἐν τῷ κάμπῳ, ἵνα μὴ σκορπίσῃς τὴν τάξιν σου κ.τ.λ.

Παραγγέλματα στρατιωτικὰ ὑπὸ λέοντος καθιερωμένα «Μετὰ σιγῆς τὰ παραγγέλματα πληρώσετε! — μὴ ταραχθῆς! — πληρώσετε τὴν τάξιν! — τῷ βάνδῳ ἐπακολουθήσετε! — μηδεὶς ἀφήσει τὸ βάνδον! — διώξετε τοὺς ἐχθρούς! — σφίχθητε! — ἔξελθε! — ζεῦξον! — πύκνωσον! — στῆτε! — παῦσις! — βοήθει! — μερίσθητε! — ὑποστρέψετε! — κλίνον ἐπὶ σκουτάριν! — ἑδραῖοι στῆτε οἱ δεύτεροι, καὶ οἱ τῆς φαλαγγίας ἔξω! — ἐπὶ κοντάριν κλίνας κίνησον! — φυλάξετε τὴν τάξιν τῶν ἀκιῶν! — μετάφερε εἰς τὰ δεξιά! — ὁ στίχος ὑπὸ τὸν στίχον! »

Σημασία τῆς λέξεως παλλικάριον). «Συμβολῆς δημοσίας προσδοκωμένης, πλῆθος τῶν λεγομένων παλλικαρίων, ἤγουν τῶν δουλευόντων τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς στρατιώταις ἐπιφέρεσθαι οὐ συμβουλεύομεν . . . κ.τ.λ. »

Λέξεις ἄλογον, ἀντὶ ἵππου, καὶ παξαμάτιον, ἀντὶ διπυρίτου, ἐν χρήσει παρὰ Λέοντι τῷ Σοφῷ. Καὶ συχνὸν τὸ γυρεύω, ἀντὶ ζητῶ· καὶ πόρτα, ἀντὶ θύρας· καὶ στράτα, ἀντὶ ὁδοῦ· ἀντὶ σκηνῆς, τέντα· καὶ ἰδικός σου, ἀντὶ σός· ἐπαίρω, ἀντὶ λαμβάνω· καὶ φλασκὶν γέμον ὕδατος· (κοντάριν, σκουτάριν, φλασκὶν, μαχαίριν, γουρδὶν, ἀπόδειξις ὅτι ὁ ὑποκορισμὸς ἦτο προβεβηκὼς κατὰ τὴν ἐννάτην καὶ δεκάτην ἑκατονταετηρίδα). καὶ κυττάζω, ἀπὸ τοῦ κυπτάζω (τί κυπτάζεις περὶ τὴν θύραν; Ἀριστοφ.) καὶ ἀγαπώτερα, ἀντὶ πρᾳότερα (κατὰ διαφθοράν, ἀγαλλώτερα κ.τ.λ.

Τῆς δεκάτης.) Ἐκ τῆς τακτικῆς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, υἱοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀποσπάσματα.

« Ἁρμόζει δὲ, στρατηγὲ, ἂν κουρσεύσωσιν οἱ Σαρακηνοὶ

ἔνθεν τοῦ ὄρους τοῦ Ταύρου, ἵνα ἐπιτηδεύσῃ κατ' αὐτῶν εἰς τὰς στενὰς κλεισοῦρας τοῦ ὄρους, ἐξαιρέτως ὅταν ἐπιστρέφωσι, καὶ ὦσιν ἀπὸ κόπου, ἔχοντες ἴσως καὶ παῖδας ἢ κτηνῶν ἢ πραγμάτων. Τότε γὰρ ὀφείλεις ἀναβιβάζειν εἰς ὑψηλοὺς τόπους τοξότας καὶ σφενδοβολίστας ἵνα ῥίπτωσι κατ' αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἵνα ποιῇς καὶ διὰ τῶν Καβαλλαρίων τὰς προσβολὰς κατ' αὐτῶν· ἢ ὡς ἔχει ἀπαιτεῖν ἡ χρεία, ἢ δι' ἐγκρυμμάτων, ἢ δι' ἄλλων ἐπιτηδευμάτων· οἷον ἵνα κυλίσῃς πέτραν εἰς τοὺς κρημνοὺς, ἢ ἵνα φράξῃς τὰς ὁδοὺς ἀπὸ δένδρων καὶ ποιήσῃς αὐτὴν ἀδιάβατον, ὡς προείπομεν . . . »

«Καὶ τοξευομένων τῶν Φαρίων αὐτῶν, καὶ τῶν ἀτζιπάδων, ἢ ἐκ τῶν ἄλλων αὐτῶν τοξοτῶν πληγωμένων, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς γυμνοὺς, τρέπονται εὔκολα, ἐκεῖνοι οἱ καβαλλάριοι διὰ δύο αἰτίας, ἵνα καὶ τὰ ἱππάρια αὐτῶν περισώσωσι . . . . . »

«Καὶ τὰ Σκλαβικὰ ἔθνη ὅμοια ἦσαν πρὸς ἄλληλα, καὶ τὰ αὐτὰ ἔθη καὶ τὰς γνώμας εἶχον· ἠγάπων δὲ καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ οὐκ ἐπείθοντο δουλωθῆναι εἰς τινὰ, ἢ ἐξουσιάζεσθαι παρά τινος . . . . . Ταῦτα δὲ τὰ ἔθνη ὁ ἡμέτερος πατὴρ ἔπεισεν ἀφεῖναι τὰ ἀρχαῖα ἔθη αὐτῶν, καὶ ὑποτάσσεσθαι, καὶ δουλεύειν τοῖς ἰδίοις ἄρχουσιν· ἀλλ' ὑποταγῆναι μᾶλλον εἰς ἄρχοντας Ῥωμαίους κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον, καὶ βαπτισθῆναι· ἐπαίδευε δὲ αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ ταξιδεύειν τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τῶν πολεμίων ἐθνῶν . . . . . »

«Γίνωσκε δὲ στρατηγὲ, ὅτι οὐ μόνον σὺ ὀφείλεις ἀγαπᾷν τὴν πατρίδα σου, καὶ εἶναι σπουδαῖος καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Χριστιανῶν πίστεως ἵνα τεθῇς τὴν ψυχήν σου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ ἄρχοντας κ. τ. λ. . . . . »

«Ὅταν δὲ ὑπάρχῃς εἰς τὴν πολεμίαν γῆν, μὴ ἀποστέλῃς ἀσκόπως τοὺς Μινσουράτορας, ἵνα προλαμβάνωσι χωρὶς βοηθείας ἀρκούσης αὐτοῖς, ἀλλὰ ἐρεύνα μόνον ἀσφαλῶς διὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ προσφύγων τὴν ποιότητα τῶν τόπων, εἰς οὓς μέλλει ἁπλωκεύειν ὁ στρατὸς, μὴ ἔρχωνται καὶ ἀνάμικτα καὶ

ἄτακτα εἰς τὸ ἄπληκτον τοῦ φοσσάτου, ἀλλ' ἂν πλησιάζωσιν οἱ ἐχθροὶ, καὶ ἔχῃς καὶ πεζικὸν εἰς τὸν στρατὸν, πρῶτον ἵνα πίπτωσιν αἱ ἅμαξαι, καὶ γίνωνται τὰ ὀρύγματα ταῖς Σούδαις ἐντάξει, ὡς πρέπει. . . . . κ. τ. λ. »

«*Πρόσταξον καὶ ἵνα σταθῶσι βάνδα εἰς ὑψηλοτέρους καὶ διαφόρους τόπους διὰ τοὺς χορτολογοῦντας, καὶ ἵνα γένωνται καί τινα σημάδια, ὅπως, ἂν συμβῇ τὸ ἐναντίον ἐκ τοῦ πολέμου εἰς τὸν στρατὸν, καὶ δώσῃ τὸν ἀνακλητικὸν βούκινον, ὡς ἔχουσιν ἔθος παρ' αὐτὰ, ἵνα ἀναχωρῶσι μετὰ δρόμου τὰ χορτολογοῦντα παλλικάρια.*»

Τῆς δεκάτης πρώτης.) Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ. Ὁ λαὸς ἐπιγελῶν Μονόμαχόν τινα, συνέθεσεν ἐπίτηδες ᾆσμα κατ' αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ εἶχεν οὕτως·

«*Ὁ μωρὸς ὁ Μονομάχος*
Ὅτ' ἤθελεν ἐποίησε»

Τὸ μέτρον τοῦτο ὁμοιάζει μὲ τὸ τοῦ σημερινοῦ δημοτικοῦ ᾄσματίου,

«*Δώδεκα 'μερῶνε νύφη*
Χήρα 'πάγει στὴ μάννα της . . . κ. τ. λ. »

Τῆς δεκάτης πρώτης.) Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος εἶχε μοιχαλίδα τινὰ, τοῦ Σκληροῦ ἀδελφήν. Ὁ λαὸς δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ περιφρονήσει τῆς ἀγαπητῆς αὐτοῦ βασιλίσσης, στασιάζει ὑπὸ τὰ ἀνάκτορα, ἐκφωνῶν·

«*Ἡμεῖς τὴν Σκλήραινα οὐδὲν θέλομεν βασίλισσαν· οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάννα μας αἱ πορφυρογέννητοι Ζωὴ καὶ Θεοδώρα θανοῦνται.*» (τύπος χρόνου πιθανότατα ὑποβολιμαῖος).

Τῆς δεκάτης πρώτης.) Εἶχεν ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος ἀναγορεύσει βασιλέα Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. Ὀργισθεὶς δὲ μετέπειτα κατ' αὐτοῦ, εἶπεν ἐν τῷ πατριαρχείῳ τὴν ἑξῆς δημώδη παροιμίαν·

«*Ἐγὼ σ' ἔκτισα φοῦρνε μου καὶ ἐγὼ 'rὰ σὲ χαλάσω.*»

Τῆς δεκάτης δευτέρας.) Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἔφυγε μέγα κίνδυνον, δραπετεύσας ἐκ χειρῶν βαρβάρων. Ὁ λαὸς τῆς

Κωνσταντινουπόλεως ἀνέπλεξεν εἰς ἔπαινόν του ἀσμάτιον δημοτικὸν, παρεμφαῖνον τὴν προαίσθησιν τῆς κατ' ἐκείνου ἐπιβουλῆς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ μεμηχανευμένα. Τὸ ἀσμάτιον, ὡς ἡ Ἄννα ἀναφέρει αὐτὸ, εἶχεν οὕτω·

«*Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς, χαρεῖς' Ἀλέξιε ἐγκόησέστο,*
Καὶ τὴν δευτέραν τὸ πρωΐ εἶπα, καλῶς γεράκιν μου!»

«Τουτέστι, κατὰ μὲν τὸ τυρώνυμον Σάββατον ὑπέρευγε σὺ τῆς ἀγχινοίας, Ἀλέξιε, τὴν δὲ μετὰ τὴν Κυριακὴν Δευτέραν, καθάπερ τις ὑψιπέτης Ἱέραξ ἀφήπτασο τῶν ἐπιβουλευόντων βαρβάρων.»

Τῆς δωδεκάτης.) Ἐκ τοῦ Πτωχοπροδρόμου·

«*Κάπα μου, πάλιν κάπα μου, παλιοχαρβαλωμένη,*
Κάπα μου, ὅταν σ' ἔθεκεν ἡ βλάχα νὰ σὰ φάγῃ,
Πολλὰ δάκρυα σὲ γέμισεν καὶ στεναγμοὺς μεγάλους!
Ἐσὲν ἔχω καὶ πάπλωμαν, κάπα, καὶ ἀπαρωφόριν,
Ἐσέναν καὶ ποκάμισον, ἐσὲν καὶ ἐπιβαλτάριν!
Καὶ τὴν Λαμπρὰν τὴν Κυριακὴν, στὴν ἐκκλησίαν ἂν πάγω,
Ὅλους χωρεῖ ἡ ἐκκλησία, καὶ μὲν οὐδὲν ἐχώρει·
Καὶ ἀπὸ τὸ σεῖσμα τὸ πολὺν, καὶ τὸ πολὺν τὸ διώμαν,
Ἐπέρνω, πάγω, Βασιλεῦ, στὸ σπίτιν ὑπαγένω,
Τὸ σπίτιν, τὸ παλιόσπιτον, καινουργιοχαλασμένον.
Νυστάζω, πέφτω τάχα τε, τυλίγομαι τὴν κάπαν·
Κοιμοῦμ' ὡς τὸ μεσάνυκτον, καὶ ἄκου τί παθαίνω·
Ἐμπλέκουνται μ' ἡ ψύρες μου ἄνωθεν ἕως κάτω·
Καὶ βάνω τὸ χερίτζιν μου, συντρίβω καὶ τσακίζω,
Εὑγάνω τ' ὁλοκόκκινον, νάπες βαφέαν ὁμοιάζω.
— Κάπα μου, ὁποῦ δύναται, κάπα μου ἂς σὲ ἀγοράσῃ!
Κάπα μου, ἠγαπάκτησα, κάπα τὰς χάριτάς σου!»

Τῆς δωδεκάτης.) Ἐκ τῶν Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ἐρώτων.

«*Καὶ γερακτζέαν ἔβλεπεν ἐκ τῶν δενδρῶν ἐκείνων*
Ὡς ἄνθρωπος ἀναίσθητος, παραπεφρονημένος.
Καὶ τὸ δακτυλιδόπουλον εἰς τὸ γεράκτζι δίδει
Καὶ πάλιν ἐκ τὸ κράτημαν τοῦ δακτυλοδοπούλου

Ἀγαπᾷ, λειποψυχεῖ. . . . . .»
«Βλέπεις ἐκεῖνον τὸν καλὸν τὸν εὔμορφον τὸν τόπον,
Τὸ καλοξεροχάραγον ἐκεῖνο τὸ νησίτζιν,
Καὶ τὸ νησίτζη τὸ καλὸν, τὸ εὔμορφον ἐκεῖνο;
. . . . . .
Πῶς οὖν ὁ μισθαρούτζικος ἔφυγεν ἀπὸ τούτου
Μόλις ποτὲ παρελθουσῶν τῶν ἡμερῶν, ὧν εἶπον;
. . . . . .
Ἐκεῖνοι γοῦν ἐγγύζουσι τὸ μῆλον εἰς τὴν μύτην
Τοῦ Καλλιμάχου τοῦ νεκροῦ καὶ παρευθὺς ἀνέστη.
. . . . . .
Καὶ τὸ καρκάλιν τὸ λαμπρὸν τὸ μεμαργαρωμένον,
Ὅπερ ἐντὸς εὑρέθημεν τοῦ δράκοντος τοῖς οἴκοις.»

Γνωμικὸν παροιμιῶδες δυσχρονολόγητον

Τί θέλεις χίλια ὑπέρπυρα καὶ κακοειδῆ γυναῖκα;
Τὰ χίλια πᾶρ' στ' ἀράθεμα, κ' ἡ κακοειδὴς σοῦ μένει.

Κ. Τ. Λ.

ΟΔ'.

Ὀνόματα μεσαιωνικὰ καὶ Παρωνύμια.

Ἐν τῇ ἐλλείψει πολλῶν καὶ ἐντελῶν δειγμάτων τῆς μεσαιωνικῆς διαλέκτου, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀποθησαυρίζωμεν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ, εἴπερ καὶ ἀτελὲς ἢ νενοθευμένον ὑπὸ τῶν τότε λογίων, ἐωσοῦ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ δημοσιευθῶσιν, ὡς εἴπομεν, πολλὰ χειρόγραφα τηρούμενα ἀνέκδοτα ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἐκ τῆς γραμματικῆς ἐρεύνης τῶν ἐπωνύμων, προσηγοριῶν καὶ παρωνυμίων ἠμποροῦμεν νὰ συνάζωμεν διαλεκτολογικάς τινας νύξεις ἐπωφελεῖς, διόπερ ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα προσέτι τὴν ἐξῆς κατ' ἀλφάβητον συλλογὴν ἐπωνύμων, ἥτις ἀνάγεται εἰς ταύτην μας τὴν περίοδον, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐννάτης μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

Α. Ἀγόρατος, Ἀσβεστᾶς, Ἄτζαλος, Ἀκριδᾶς Ἄσπρος,

Ἀτζυποθόδωρος, Ἀνεμᾶς, Ἀσμικτος, Ἀβάστακτος, Ἄγουρος, Ἀμπελᾶς, Ἀνδροσαλίτης.

Β. Βαβούτζικος, Βελωνᾶς, Βαρκαλᾶς, Βούρτζης, Βουβὸς, Βρωμάγουρος, Βοϊδίτζης, Βασιλάκης, Βαλαειδιώτης.

Γ. Γεωργουλᾶς, Γαβριλόπουλος, Γουλῆς, Γλαβᾶς, Γουδέλης, Γουρούνης, Γαριδᾶς, Γαλάριος.

Δ. Διακορίτζης, Διαβολάκης, Διαβατινὸς, Δαφνομήλης, Δεμοριάρης, Δρόσις, Δρακοντοειδὴς, Διαβολογύρης.

Θ. Θεοδωράκης, Θαλασσινὸς, Θρουμπῆς.

Κ. Κοντολέων, Καρονάρις, Κρακρᾶς, Καλοκαίρης, Καλοκῦρης, Καλογιάννης, Καλομαρίας (ὁ τῆς), Καβαλλάρης, Κατουδάδης, Κεφαλᾶς, Κορτοχέρης, Κορτοστέφανος, Κορτοκώστας, Κουλούκης, Κουφαρᾶς, Κουταβᾶς, Κουτζομύτης, Κουτζοδάκτυλος, Κουρουπᾶς, Κορτομύτης, Κολοκύθης, Κατζίκης, Καρβουνοψίνα, Κορτοσκάλης, Καρβουνάρης, Κωτρούλης, Κρασᾶς, Καμμένος, Κουπᾶς, Κουτάλας, Κωδοράτος, Καλογηρίτζης, Κρυοπηγήτης, Κουτζοχέρης, Καυκᾶς, Καματερὸς, Καπογένης.

Λ. Λαχανοδράκων, Λουλούδης, Λαδοτύρης.

Μ. Μίξαρις, Ματζούκης, Μύγιαρης, Μορομάγουλος, Μαυροθόδωρος, Μοροχαλάτος, Μωρολὲς, Μωροκάσταρος, Μανικοφάγος, Μαλακιτὸς, Μορόσκυλος, Μαυροποταμίτης, Μοσχάτος, Μάμαλος, Μελαχρινὸς, Μεσανίτης, Μουρτζοῦφλος, Μάλαγμας, Μεταξᾶς, Μωρογιώργης, Μοναστηριώτης, Μαυροκέφαλος, Μαυροζούμης Μελισσηνός.

Ν. Νικολιτζῆς.

Ξ. Ξηρομάλακος.

Ο. Ὀψαρᾶς Ξυλοκάραβος.

Π. Ποδοπάγουρας, Παχνᾶς, Πηγαδίτης, Πλατυπόδης, Πιτζιγαύδης, Πασπαλᾶς, Ποδάρων, Πενταχτένης, Πρωτοκάραβος, Πετεινὸς, Πιάβουρος, Παστηλᾶς.

Ρ. Ῥοδοφύλλης, Ῥαψομάθης.

Σ. *Στουπιώτης, Σκυλίτζης, Σαλιοφάσκουλος, Σταυράκης, Σαραντάπηχος, Σαλλιβαρᾶς, Στραβορωμαῖος, Σπανοπέτρος, Σταβοτριχάρης, Σφηνοδαίμων, Σκαλοσκέπαστος, Σταυροπάτης, Στραβοφρύδης, Σφονδύλης, Σχολαρίκης, Σκουτελιώτης.*

Τ. *Τοξαρᾶς, Τριφύλλιος, Τριαντάφυλος, Τιπουρέλης, Τρικάκαβος, Ταξειδιώτης, Τριχᾶς, Τζιβίτζουλος, Τυχιώτης, Τραγουδιστὴς, Τζιμπουλῖνος, Τζύρος.*

Χ. *Χαμαιδράκων, Χειλᾶς, Χαμένος, Χρυσοχέστης, Χορδρομάγουλος, Χαλκούτζης, Χρυσοβέργης, Χρυσάφης, Χοιροσφάχτης.*

Ὀνόματα τόπων.) *Ἐρημοσυκιὰ, Παλαιόκαστρον, Τζουρουλὸν, Ἑρμόκρotρον, Γαληνολιμένι, Ξερόκαμπος, Ἀσπροβοῦνι, Διαβολολίμνη, Τυρόκαστρον, Ἀλωνίτζιν, Βιγλέντια, Κακὴ Σκάλα, Λεοντάριν, Ψαμαθᾶς, Γεροκομεῖον, Χρυσοκάμαρον, Παλαιὸν Πετρὶν, Πέραμα, τὰ Καρβουνάρια* (Ε'. ἑκατοντ.) *Τζυκαρισιήριον, Ἐγκλεῖστρα. Πλουμιδολείβαδον, κ. τ. λ.*

ΟΕ'.

Περὶ διαλεκτολογικῆς ἐρεύνης.

Τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα ἐνιαυτοὺς πρὶν ἢ ἐκραγῇ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἤγουν ἀφ ἧς στιγμῆς, ὡς κατ' ἐπίνοιαν θείαν, τὸ γένος ἡμῶν προηγθάνθη τὴν προσεχῆ του ἀπελευθέρωσιν, οἱ κορυφαῖοι καὶ διασημότεροι αὐτοῦ, ἐπιστήμονες, ἔμποροι, φιλολόγοι, πολιτικοὶ, κτηματίαι, τὶς πολὺ τὶς ὀλίγον, ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις του καὶ τὸ ἐπάγγελμά του, πάντες αὔθωρον εἶδον τεταραγμένοι τὸ μέγα βάραθρον, ὅπερ ἡ χρόνιος δουλεία καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ περισπασμοὶ εἶχον ἐξορύσσει ἐν τῷ ἐθνικῷ περουσιασμῷ· ἐπομένως ἔστρεψαν ὁμοθυμαδὸν τὴν ὅλην προσπάθειαν εἰς τὴν προετοιμασίαν, προσωρινὴν τοὐλάχιστον, ἐκείνης τῆς χρειώδους ὕλης, ἥτις ἔμελλεν ἀμέσως καὶ κατεπειγόντως ν' ἀποβῇ χρήσιμος ἐν τοῖς προοιμιακοῖς ἐγκαινίοις τῆς Ἀναγεννή-

σεως. — Ἰατροὶ, λοιπὸν, λόγιοι, νομομαθεῖς, τραπεζῖται, καὶ πολεμικοὶ, καὶ γεωγράφοι, πάντες, ὡς ἐκ κοινοῦ συνθήματος, πρὸς τόν δε συναπέβλεψαν τὸν σκοπὸν, προθυμούμενοι καὶ συναμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους τίς μετὰ πλείονος ζήλου νὰ ἐπιθέσῃ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς κάλπης τῆς πατρίδος τὸν ἔρανον τῆς διανοίας, τῆς χειρὸς, τῶν χρημάτων, τῆς δραστηριότητος.—Προαγὼν ἅγιος, καὶ τοῦ ἑπομένου οὐχ ἧττον ἀξιαφήγητος! στρατιὰ πρόδρομος τῆς ἐλευθερίας, ἧς ὁ Μηνιάτης, ὁ Βούλγαρις, ὁ Θεοτόκης, ὁ Λάμπρος, ὁ Ἀνδροῦσσος, ὁ Ῥήγας, ὁ Κοραῆς, οἱ Ζωσιμάδες, ὁ Καποδίστριας, ὁ Μουστοξύδης, οἱ Δημοκράται τῆς Ἑπτανήσου, οἱ πρῶτοι οὗτοι οἱ ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ χαλκεύσαντες καὶ προκηρύξαντες ἐπισήμως τὴν λέξιν *Γένος*, ὁ φιλέλλην Γυλφόρδος, καὶ οἱ δοκίμως ἐν Εὐρώπῃ μαθητεύοντες ἑλληνόπαιδες, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, προπορεύονται τῆς μεγαθύμου μοίρας ἐκείνης τῶν ἀγωνιστῶν, καθ' ὃν τρόπον τὸ πάλαι οἱ Ἱεροφάνται λαμπαδοφοροῦντες προηγοῦντο τῆς τῶν Παναθηναίων ὁμηγύρεως.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀντικειμένων τῆς προπαρασκευῆς, ἡ γλῶσσα πρὸ πάντων ἐφείλκυσε τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν λογίων τὴν προσοχήν. Ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατησάσης διαλεκτικῆς ἀκανονισίας καὶ ἀσυνταξίας, τὸ γένος εὑρίσκετο εἰς θέσιν ὄντως μοναδικὴν, θέσιν μάλα δυσχερῆ καὶ δεινήν. Τὸ γένος ἦν παραδόξως ἄγλωττον ἐνταυτῷ καὶ πολύγλωττον· ἄγλωττον μὲν, διὰ τὴν παρεισφρήσασαν διαφθορὰν, καὶ τὴν μεγάλην ἀτέλειαν τῆς γλώσσης· πολύγλωττον δὲ, καθότι, ἐν ἐλλείψει Γραμματικῆς καὶ Συντακτικοῦ τῆς νεωτέρας, πᾶς ἕκαστος ἐλάλει καὶ συνέγραφεν ἀνεξελέγκτως, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἰδίας του φαντασίας.

Εἶδον, λοιπὸν, οἱ κορυφαῖοι ἐκεῖνοι ὅτι ἔλλειπεν ἡ γλῶσσα, τὸ θειότατον καὶ δραστήριον ὄργανον οἱουνοῦν ἑλληνικοῦ μεγαλείου· ἔλλειπε τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον ἐκεῖνο, χωρὶς τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον Ἑλληνισμὸς δὲν ἐκλάμπει, ἀλλ' οὐδὲ κἂν δύναται νὰ ὑπάρξῃ σχεδόν. Ἔλλειπεν ἡ διάλεκτος, δι' ἧς ἡ ἀναγεννηθησομένη θυγάτηρ τῆς ἀρχαιότητος ἔμελλε νὰ προφέρῃ τὰς πρώτας αὐδὰς, καὶ ἐν ᾗ εἶχε νὰ ἐγκαταγράψῃ τὸ ὄνομά της εἰς τὴν βίβλον τῶν ἀναζάντων.

Τίς οὖν ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ πολίτευμα τοῦ γένους ἤθελε γραφῇ; τίνος αἰῶνος, ἢ τίνος φιλοσόφου ἡ γλῶσσα ὤφειλε νὰ ὑπερισχύσῃ;

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον καὶ πρώτιστον ζήτημα.

Εἰς ἄλλους τόπους, θέμα παρόμοιον ἢ δὲν ἤθελε φανῇ διόλου προβληματικὸν, ἢ μετ' ὀλίγον τῶν ἀγωνιστῶν ἡ σπάθη διέκοπτε τὰς φιλονεικίας τῶν λογίων.

Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πράγματα ὑπ' ὄψιν πάντῃ διάφορον παρουσιάζοντο. — Τάχα τὸ ζήτημα περὶ γλώσσης ἦτο μοναχῶς φιλολογικόν; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἦτο προσέτι, καὶ ἴσως κατὰ μείζονα λόγον, πολιτικόν. Ἦτο ζήτημα οὐ μόνον ἀπαιτοῦν ἐμβριθεστάτας διαλεκτολογικὰς μελέτας, ἀλλ' ἐμπεριέχον ὡσαύτως καὶ τὴν λύσιν ἑτέρου περισπουδάστου καὶ δυσοικονομήτου ζητήματος, τὴν λύσιν δηλ. τοῦ Ἑλληνικοῦ προορισμοῦ· ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὴν τελικὴν καὶ ἀπόλυτον λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος.

Ἀλλὰ πῶς! περὶ μίαν φιλολογικὴν συζήτησιν ἐστρέφετο καὶ ἀπὸ ταύτην ἐξηρτᾶτο τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἐπαναστάσεως! — παραδοξολογία! — Παράδοξον μὲν, ἀληθὲς δέ. Διότι, ὡς οἱ νουνεχέστεροι τῶν ὁμογενῶν ἐσυλλογίζοντο· Ὤφειλεν ὁ ἀνεγερθησόμενος λαὸς νὰ κόψῃ πᾶσαν σχέσιν καὶ συνάφειαν μετὰ τοῦ παρελθόντος, συνάφειαν ὑπὸ μόνης τῆς γλώσσης διαρκοῦντος τοῦ βαρβαρισμοῦ διατηρηθεῖσαν; Ὤφειλε τὸν νεωτερισμὸν παραδεχόμενος, νὰ κηρυχθῇ παντελῶς ἰδιόρρυθμος καὶ αὐτοκέφαλος, υἱὸς ὄχι τῆς ἀπωτάτης Ἱστορίας, ἀλλὰ τέκνον θετὸν τοῦδε τοῦ αἰῶνος; — Ἦ, τοὐναντίον, συμφερώτερον ἦν νὰ προσεπιδεθῶσι μάλιστα τοῦ παρελθόντος τὰ διακεκομμένα καὶ περιπεπλεγμένα νήματα, ὅπως διὰ τῆς ὁδηγίας τούτων ἐπιτύχῃ τὸ γένος νὰ παλινδρομήσῃ πρὸς τὰς πλουσίας καὶ ἀεννάους τῆς αἰωνιότητός του πηγάς;

Κατὰ δυστυχίαν τὸ ζήτημα δὲν ἐθεωρήθη, ὡς ὤφειλεν, ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔτι ἔποψίν του, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον πολλαὶ καὶ ποικίλαι ὑπῆρξαν αἱ κατὰ καιρὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνῶμαι τῶν φιλονεικούντων λογίων, καὶ πολιτικῶν. Τοῦτο δὲ συνέβη ἐ-

πειδὴ ὁ ἀληθινὸς τῆς Ἑλλάδος φιλόλογος δὲν ἀνεδείχθη εἰσέτι πολιτικός τε καὶ ἱστορικός.

Οἱ μὲν ἰσχυρίσθησαν (καὶ οὗτοι κατὰ μέγα μέρος ἦσαν οἱ μᾶλλον γραμματολόγοι καὶ ποιηταὶ, ἢ πολιτικοὶ· οἱ ἄμοιροι τῆς ἀρχαίας διαλέκτου, ἢ τῆς Ἰταλικῆς μούσης οἱ φίλοι), ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς ἀγορᾶς ἀσυζητήτως ἦν προτιμητέα, καθὸ γλῶσσα τῆς οἰκίας, καὶ τοῦ δήμου, καὶ τῆς μάχης, καθὸ διάλεκτος τῶν ἀγώνων καὶ τῆς καινῆς ἐλευθερίας· γλῶσσα, ἥτις, εὐδίδακτος οὖσα καὶ ὁμαλὴ καὶ καθομιλουμένη καὶ εὐκολοσύντακτος, δὲν ἤγειρε προσκόμματα οὐδὲ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς μαθήσεως καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους, οὐδὲ εἰς τὴν στιχογραφίαν τῶν ὁμοιοκαταλήκτων τραγουδίων, οὐδὲ κἂν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος καὶ τὴν εὔκολον κυκλοφορίαν τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν.

Οἱ δὲ (καὶ οὗτοι οἱ περὶ τὴν παλαιὰν ἐγκρατέστεροι, οἱ θιασῶται τῶν *Κλασικῶν*, οἱ λάτραι τῆς ἀρχαιότητος, οἱ τὸ ἐνεστὸς ἀποκηρύττοντες) ἐξέφερον, ὅτι ἀσυγκρίτως προτιμωτέρα ἦν ἡ ἀρχαία, καθὸ γλῶσσα τελειοτέρα, τακτικὴ, κανονισμένη καὶ συντεταγμένη. Ἄλλη, εἶπον οὗτοι, ἡ γλῶσσα τῶν καπήλων καὶ ἄλλη ἡ τῶν πεπαιδευμένων· τοιαύτη δὲ μεταξὺ λογίων καὶ ὄχλου διάκρισις ὑπῆρξε πάντοτε καὶ θέλει ὑπάρξει εἰς τὴν ἱστορίαν μας· ἄλλως τε, ὀφείλει ὁ ὄχλος νὰ ἀναβιβασθῇ μέχρις ὕψους λογίων, οὐχὶ δὲ οἱ λόγιοι νὰ καταβιβασθῶσιν ἄχρι βάθους χυδαιότητος.

Οἱ τρίτοι ἐπρέσβευσαν συμβιβαστικήν τινα δοξασίαν. Ἐπεχείρησαν οὗτοι νὰ κάμωσί τι κρᾶμα ἀρχαίας καὶ νεωτέρας διαλέκτου, παρὰ μὲν τοῦ παρελθόντος δανειζόμενοι πᾶν ὅ,τι κατ' αὐτοὺς εὐκατάληπτον καὶ κομψὸν, ἐκ δὲ τοῦ παρόντος ἀρυόμενοι φράσεις, καὶ λέξεις, καὶ τρόπους, καὶ ἰδιωτισμοὺς παντοδαπούς.

Ἡμεῖς δὲν θέλομεν ἐνταῦθα κρίνει τίς ἐξ αὐτῶν εἶχε μεγαλήτερον δίκαιον. Ἴσως, παρατηροῦντες ὅτι ἐπὶ τῆς αὐθαιρεσίας, ἤγουν ἐπὶ τῆς θελήσεως μόνον καὶ τῆς οἰκείας φαντασίας ἐβασίσθησαν ὡσαύτως καὶ αἱ τρεῖς περὶ ὧν ὁ λόγος σχολαὶ, ἴσως καταλληλότερον ἦτο νὰ κρίνωμεν τίς ἐξ αὐτῶν εἶχε περισσότερον ἄδικον.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπρεπές· ἡ συζήτησις ἀποβαίνει πάντοτε ὠφέλιμος· ὁ ἄνθρωπος ἂς συζητῇ, καὶ ὁ χρόνος ἂς ἀποφασίζῃ.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὅμως ἐκρηγνυομένη ἄφησε τοὺς σοφοὺς λογίους φιλονεικοῦντας ἔτι καὶ λογομαχοῦντας περὶ δικαιωμάτων ἱστορίας, ἢ προτιμήσεως νεωτερισμοῦ. Ἡ ζῶσα καὶ ἔμψυχος Ἱστορία ἐκείνη ἀνέκυπτε μεγαλοπρεπῶς ἐκ μέσου τοῦ ἀγῶνος, ἐνῷ οἱ πεπαιδευμένοι διέτριβον ἔτι φιλησύχως πυνθανόμενοι τὸ μαντεῖον τοῦ λεξικοῦ καὶ τῆς γραμματικῆς.

Οὐδεὶς δύναται νὰ κατακρίνῃ τοὺς κόπους ὅσους οὗτοι οἱ φιλόπονοι συγκατέβαλον ἀφειδῶς τε καὶ εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ γένους. Ἀπ' ἐναντίας, ὀφείλομεν ἡμεῖς σήμερον εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν ὁποίαν οὗτοι ἔδειξαν περὶ τὴν διαλεκτικὴν παρασκευὴν φιλοεθνῆ πρόνοιαν. — Εἴθε ὅμως, τοὺς κόπους αὐτῶν, καὶ ἐπὶ στερεωτέρου βασίσαντες θεμελίου, εἴθε εἶχον τὴν φιλολογικὴν ἐργασίαν προσέτι δοκιμάσει μετὰ τῆς ἱστορικῆς βασάνου!

Ἐν τούτοις, ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἀπεφασίσθη, τὸ δὲ περὶ γλώσσης ζήτημα ἔμεινεν ἀδιάλυτον ἔτι εἰς τὰ βιβλία καὶ τὰ σπουδαστήρια. Ἡ πολιτικὴ κατόπιν ἐλευθερία καθιερώθη, ἡ δὲ φιλολογία ἔτι ἤδη φιλονεικεῖ.

Πόθεν προέρχεται τοιοῦτος ἀπαραδειγμάτιστος ἀναχρονισμός; πόθεν τοιαύτη μεταξὺ πολιτικῆς καὶ φιλολογίας ἀσυμφωνία; Διὰ τίνας ποτὲ λόγους τὸ γένος ἡμῶν εἶναι καταδεδικασμένον νὰ περιπατῇ δέσμιον εἰς ἀπέραντον ὁρίζοντα γλωττικῆς ἀβεβαιότητος, ἀφοῦ διερρήξατο ἤδη τὰ σκληρότερα τῆς δουλείας δεσμά; διατί ἡ εὐφυΐα τοῦ Κοραῆ, καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν ἔριδες καὶ λογομαχίαι οὐδὲν εἰσέτι διεπεραίωσαν ὁριστικῶς περὶ νεωτέρας γραμματικῆς καὶ συντάξεως;

Διὰ δύο λόγους ἰσχυροὺς, καθ' ἡμετέραν γνώμην.

Πρῶτον, διότι τοῦ ζητήματος, ὡς παρειλήφαμεν, ὄντος προσέτι καὶ πολιτικοῦ, δὲν ἐναπόκειται μόνον εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἡ τελικὴ αὐτοῦ λύσις, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἐναπόκειται εἰς τὸν Σωτῆρα Θεὸν τὸν οἰκονομήσαντα τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, νῦν δὲ κυβερνῶντα τὸ μέλλον τῆς ἡμετέρας φυλῆς. Φρονοῦμεν,

ὅτι τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα ὡς πηγάζον ἀπ' εὐθείας ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγχνων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἔχει νὰ λυθῇ μὲ λεξοπόλεμον πολυμαθῶν καὶ λογίων εἰς τὰ σπουδαστήρια, ἀλλὰ μέλλει κυρίως νὰ λάβῃ τὴν διάλυσιν ἐκεῖ ὅπου θέλει ἀποφασισθῇ τῆς ἱστορικωτάτης Ἀνατολῆς ἡ εἱμαρμένη. Ὅταν εἷς τινα Πανελλήνιον ἐθνοσυνέλευσιν συγκαθίσωσι καὶ λάβωσι λόγον πᾶσαι τῆς Ἑλλάδος αἱ γενεαὶ, καὶ ἐν τῷ θεάματι τηλικαύτης ζωντανῆς ὁλομελείας ἀνεκλάμψῃ ἡ ἰδέα τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαχωρίστου οὐσίας τῆς ἐθνικότητος, ἡ ἰδέα τοῦ ἀδιαιρέτου σώματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τότε δὴ τὸ πολυθρύλλητον ζήτημα καὶ τότε μόνον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θέλει παύσει τοῦ νὰ δονίζηται εἰς ἄστατον καὶ εὐδιάσειστον βάσιν. Ὁ πρῶτος, λοιπὸν, οὗτος καὶ αἰτιώτατος λόγος θέτει τὴν ἀσυμφωνίαν ὑπεράνω τῶν παρόντων τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς Ἑλλάδος μέσων.

Ὁ δεύτερος ὅμως ἀναφέρεται μᾶλλον πρὸς ἡμᾶς, διότι ἐν προσδοκίᾳ καὶ προπαρασκευῇ τῆς ἀναγασίμου ἡμέρας ἡ συζήτησις δὲν ἐβασίσθη ἐπὶ στερεῶν καὶ ὀρθῶν ἐξετάσεως θεμελίων, ἀλλ' ἕκαστος ἐκατέρωθεν τῶν λογίων ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τῆς διαλύσεως οὐχὶ κατὰ τὸν δέοντα ἕνα καὶ κοινὸν πρὸς ὅλους κανόνα καὶ νόμον, δηλ. κατὰ τὸν ἀπαράγραπτον καὶ ἀλάνθαστον νόμον τῆς ἱστορικῆς πείρας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν του ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν, κατὰ τὰς ἰδέας, καὶ διαθέσεις, καὶ γνώσεις, καὶ προλήψεις του. Καὶ τοῦτο διατί; διότι ἡ σημερινὴ φιλολογία κατ' οὐδὲν ἐλογίσατο τῆς ἱστορίας τὴν βοήθειαν. Ἐγράφησαν τόμοι περὶ τοῦ προκειμένου, χωρὶς οὐδὲ κἂν ν' ἀνοιχθῶσι τὰ χρονικὰ τῶν πατέρων μας. Ἐνῷ βιβλιοθῆκαι καθεκάστην πληροῦνται ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος ἱστορημάτων, οὐδαμοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν εὑρίσκεται *ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου*, ἱστορία ἐν ᾗ μετ' ἐπιστημονικῆς εὐταξίας νὰ διαδεικνύωνται ἅπασαι αἱ κατὰ καιροὺς συμβᾶσαι γλωττικαὶ μεταβολαὶ, λόγου χάριν αἱ διαδοχικαὶ τῶν γραμματικῶν τύπων ἐκλείψεις, αἱ βαθμιαῖαι τῆς συνθετικῆς συντάξεως πρόοδοι ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον, ἡ εἰσαγωγὴ νέων ἀλ-

φαθητικῶν στοιχείων, καὶ λέξεων, καὶ τρόπων, καὶ αἱ εἰσχωρήσασαι διαφθοραὶ καὶ συγκοπαὶ, καὶ ἀποκοπαὶ καὶ ἄλλα παρόμοια· προσέτι δὲ νὰ περιγράφωνται ἐν αὐτῇ αἱ ἑκάστης μεγάλης ἐποχῆς ἐπιῤῥοαὶ τόσον αἱ ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν λογίων, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ λαοῦ· καὶ πάντα ταῦτα νὰ αἰτιολογῶνται ὄχι μὲ τὰς συνήθεις καὶ ἀσεβεῖς κατὰ τῆς Προνοίας μεμψιμοιρίας περὶ πτώσεως καὶ παρακμῆς Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναγκαίας ἐκείνης καὶ πανσόφου τῶν συμβεβηκότων ἀλληλουχίας, δι' οὗ μόνον ἔξεστιν ἡμῖν ἐξηγεῖν ὡς θεοπαράδοτα καὶ πολύτιμα τὰ παρόντα ἀγαθὰ, χωρὶς δὲ τοῦ ὁποίου τὸ ἡμέτερον παρελθὸν ἄλλο τι δὲν εἶναι πάρεξ πέλαγος ἀχανὲς ἀταξίας, καὶ δουλοπρεπείας, καὶ ἀπελπισίας, χάος ἄξιον μόνον καὶ μόνον ἵνα δώσῃ τὴν ἀκριβεστέραν ἰδέαν τῆς Κολάσεως.

Ἐὰν τὸ διαλεκτικὸν ζήτημα εἶχεν ἐκ πρώτης ἀρχῆς βασισθῇ ἐπὶ τοιαύτης στερεᾶς ἱστορικῆς βάσεως, τοὐτέστιν ἐπὶ ἐδάφους ἐρεύνης, πείρας, θετικότητος, συγκρίσεως, ἀντιπαραβολῆς· ἐὰν εἶχεν ἀνέκαθεν φιλοσοφικῶς ἀνερευνηθῇ τῶν αἰώνων ἡ γενεάλογία, καὶ παρακολουθηθῇ ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος καθ' ὅλας, εἰ δυνατὸν, τὰς φάσεις τῆς περιοδίας της, κατὰ τοιοῦτον τρόπον καὶ μετὰ τοιαύτης μεθόδου, ὥστε νὰ γινώσκωμεν ὡς ἔγγιστα ποῦ κεῖται καὶ ποῦ χρονολογεῖται παντὸς ἑκάστου σημερινοῦ γλωττικοῦ φαινομένου ἡ αἰτία, καὶ ποῦ τὸ κεντρικὸν σημεῖον, εἰς ὃ συναρμολογοῦνται ἱστοριονομικῶς τῶν φαινομένων τούτων τὰ αἴτια, πεποίθαμεν ὅτι πολλοὺς ἀγῶνας ματαίους ἠθέλομεν ἐξοικονομήσει, βραδέως μὲν βαδίζοντες ἀλλὰ ἀσφαλῶς εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, καὶ ὅτι προσέτι, παρεκτὸς τῆς φιλολογικῆς ὠφελείας, ἥτις ἤθελε προκύψει ἐκ τῆς ἐρεύνης, ἄλλας ἐπίσης πολιτικὰς εὐεργεσίας διαφωτίσεως εἴχομεν προσφέρει πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν.

Καὶ τῳόντι, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πλήρῃ παραμελήσει τῶν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἀναγκαίων ἱστορικῶν διδομένων, τί ἄλλο ἐποιήσαμεν καὶ τί ποιοῦμεν ἔτι εἰμὴ σκιαμαχίαν σχολαστικήν; ἆρα γε συζητοῦμεν σπουδαίως, τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες;

ἄρα γε στηρίζομεν τὰς κρίσεις μας ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἐπὶ τοῦ *ὀρθοῦ* καὶ *μόνου* τούτου *νοὸς* τοῦ συνόλου γένους, καὶ ἡγεμονικοῦ κριτηρίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ; — Φεῦ! δαπανῶμεν τὸν κάλλιστον χρόνον ἐν διενέξεσι σχολαστικαῖς, ἃς ἡ αὔριον διασκεδάζει.

Δαπανῶμεν ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον βίον, ζημιοῦμεν δὲ τούς τε συγχρόνους καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς. Διότι ἡ αὐθαιρεσία τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ῥίπτει τὸν ταλαίπωρον συγγραφέα καὶ τὸν ἀναγνώστην, ῥίπτει τὸ γένος ὅλον εἰς ἐνδοιασμῶν καὶ ἀμφιβολιῶν βυθούς· ἐξασθενεῖ τὸν νοῦν· φράττει τῆς ἀριστονοίας τὴν ἐμφάνισιν.

Λέγουσί τινες· — Ὁ τύπος οὗτος εἶναι διαφθορά. — Ἔστω· Ἀλλ' αὕτη ἡ διαφθορὰ κατά τινα χρόνον παρεισέφρησεν; — Οὐδεὶς οἶδεν· — Ἀλλ' ἐγὼ, διδάσκαλε, μεχρισοῦ δὲν μάθω τὴν χρονολογίαν τῆς διαφθορᾶς, ἐξουσίαν δὲν ἔχω ν' ἀπορρίψω ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς περιουσίας μηδὲ κεραίαν, φοβούμενος μὴ μεθαύριον ἀλλογενής τις ἀποδείξῃ, ὅτι αὕτη ἡ διαφθορὰ ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀριστοφάνους ἢ τοῦ Ἀθηναίου, καὶ τότε ἡ διαφθορά σου αὕτη ἀμφιβάλλω ἐὰν ἦναι καὶ ἂν πρέπῃ νὰ ἐκληφθῇ ὡς διαφθορά.

Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· ἡ δεῖνα λέξις εἶναι βαρβαρική. — Βαρβαρική! καὶ διατί; — Διότι τὸ λεξικὸν δὲν περιλαμβάνει αὐτήν. — Ἀλλ' ἐὰν μετεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ πατέρες μας πρὸ δεκαπέντε ἢ καὶ εἴκοσιν αἰώνων, ἐὰν ἡ λέξις αὕτη ἦναι ὡρισμένη νὰ ἐκφράσῃ ἀρτιφανές τι φαινόμενον τῶν προηγουμένων πολιτισμῶν, καθὼς πλεῖσται σήμερον νεολογίαι σημειοῦσιν ἀντικείμενα διόλου ξένα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, τίνος ἕνεκα τολμῶμεν νὰ τὴν ἐξοστρακίσωμεν, κατασχίζοντες μίαν σελίδα τῆς ἱστορίας;

Καιρὸς λοιπὸν νὰ παύσῃ ἡ ἀπρεπὴς ἀσυμφωνία· καιρὸς νὰ συνάξωμεν τὴν ὕλην τῆς διαλεκτικῆς νομοθεσίας ἐν προβλέψει τοῦ μέλλοντος, μᾶλλον ἢ νὰ νομοθετῶμεν ἡμεῖς αὐτοὶ παράκαιρα νομοθετήματα, σχεδιάζοντες ἕκαστος ἐξ ἡμῶν γραμματικὴν ἰδίαν· διαπληκτιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους περὶ σολοικισμῶν, ἐνῷ, παρεκτὸς ὀλιγίστων ἀττικιζόντων, ἅπαντες κατ' ἀνάγκην σολοικίζομεν· ἰσχυριζόμενοι δὲ νὰ οἰκοδομήσωμεν, εἰ δυνατὸν,

ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο, οὗπερ ἡ κατασκευὴ πρὸς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν ἐπαγγέλλεται, καὶ μόνον μετὰ τὴν συναγωγὴν τῆς χρειώδους ὕλης. — Πρὸς Θεοῦ! Ἡ ἐποχὴ τῆς γραμματικῆς καὶ τῶν λεξικῶν παρῆλθε! πότε τὴν θέσιν τῶν ἀδυσωπήτων σχολαστικῶν καὶ λογιωτάτων θέλουσι καθέξει οἱ ἐρευνηταὶ καὶ ἑρμηνευταὶ τῆς ἱστορίας μας;

Δραττόμεθα λοιπὸν τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα προτείνωμεν πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς εἰδήμονας τὸ μόνον μέσον τοῦ προδιαθέσαι τοῦ ζητήματος τὴν διάλυσιν, τὴν σύνταξιν δηλ. τῆς *Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.*

Ἥτις δύναται κατὰ γνώμην ἡμετέραν νὰ διαιρεθῇ εἰς ἓξ μεγάλας ἐποχάς.

Α'. *Ὁμηρικὴν*, ἥτις θέλει συμπεριλάβει τὸν ἀρχαιότατον κύκλον τῆς διαλέκτου μέχρι τοῦ Μηδικοῦ πολέμου.

Β'. *Περίκλειον*· ἀπὸ Μηδικοῦ πολέμου, μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Γ'. *Ἀλεξανδρεινήν*· ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, μέχρις ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δ'. *Συνοδικὴν πρώτην*· ἀπὸ πρώτης, ἕως ἕκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ε. *Συνοδικὴν δευτέραν*· ἀπὸ ἕκτης συνόδου, μέχρι Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος.

ΣΤ'. *Νεομεσαιωνικήν*· ἀπὸ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τοῦ 1821.

Τοῦτο, νομίζομεν, εἶναι τὸ καταλληλότερον μέσον τοῦ φωτισμοῦ μας, καὶ ἡ λαμπροτέρα κληρονομία ἣν δυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν εἰς τοὺς υἱούς μας! Ταύτην δὲ τὴν εὐχὴν τολμῶμεν ἐν ὀνόματι τοῦ συνόλου γένους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς πεπαιδευμένους νὰ ἀπευθύνωμεν.

Φιλολόγοι τῆς Ἀναγεννήσεως, ἰδοὺ στάδιον ἐρεύνης καὶ διαφωτίσεως ἔνδοξον καὶ ἄξιον τοῦδε τοῦ αἰῶνος! ἰδοὺ ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἐκεῖ, ἔνθα πάντων ἐνατενίζουσι τὰ βλέμματα τῶν Ἑλλήνων!

«Ἡ δε δ' ὁδὸς καὶ μᾶλλον ὁμοφροσύνησιν ἐνήσει!»

Ἀλλὰ τὸ παμμέγεθες τοῦτο ἔργον ἀπαιτεῖ κόπους καὶ μόχθους πολλούς· ἀπαιτεῖ σπουδαίας ἀνιχνεύσεις, καὶ προσοχὴν ἀκάματον, καὶ κρίσεις ὀρθὰς, καὶ ἐπιτηδείους συμπαραβολάς. Δὲν εἶναι ἑνὸς ἔτους, ἢ δύο, ἢ τριῶν, οὐδὲ ἑνὸς μόνου φιλολόγου πόνημα· θέλει χρόνον πολὺν, καὶ πολλῶν ἀνθρώπων συνεργασίαν.

— Προετάξαμεν δὲ τὰ τῆς ἀγοραίας νεομεσαιωνικῆς γλώσσης τεκμήρια, ὅσα ἐπετύχομεν εἰς τοὺς χρονογράφους, μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα ἓν δεῖγμα, εἴπερ καὶ ἀσθενὲς, τῆς δεομένης ταύτης διαλεκτολογικῆς μεθόδου περὶ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, ἣν ἐπὶ τοῦ νῦν διεξερχόμεθα. Τὸ δεῖγμα τοῦτο, καί τοι ἀσθενὲς, δύναται ὅμως νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, μάλιστα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ χρονολογικὸν αὐτῶν καὶ κριτικὸν μέρος, διότι, γνωσθέντος ἅπαξ τοῦ τρόπου, ἡ μέθοδος εὐκόλως καὶ ἐπὶ τῶν προηγουμένων ἐφαρμόζεται.

Ἡ μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν ἑξῆς ἐργασίαν· Ἀπαιτεῖται

Α. Ἡ ὅσον ἔνεστι τελειοτέρα κατὰ χρονολογικὴν αἰώνων τάξιν συναγωγὴ πάντων τῶν χωρίων τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ἰδιότιδα τῆς προκειμένης περιόδου γλῶσσαν· δηλ. ποιημάτων, ἀσματίων, παροιμιῶν, ἰδιωτισμῶν, φράσεων, λέξεων, κυρίων ὀνομάτων, παρωνυμίων, ὀνομάτων τόπων, καὶ καθόλου εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐκδοθείσης καὶ ἀνεκδότου προσέτι, εἰ δυνατὸν, *λαϊκῆς διαλεκτικῆς περιουσίας.*

Β'. Ἀφοῦ περάνωμεν ταύτην τὴν ἀληθῶς ἐπίπονον τῆς συναγωγῆς ἐργασίαν, τότε μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἑπομένην. Σχηματίζομεν πίνακα ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆ, ἔνθα συνεπείᾳ συγκριτικῆς μελέτης ἀρχαίας (Ἀττικῆς ἐὰν θέλωμεν) καὶ σημερινῆς ἀγοραίας γλώσσης, καταγράφομεν ὅλας τὰς μεταξὺ τούτων παρατηρηθείσας διαφορὰς, δηλ. τὰς ἐλλείψεις, καὶ ἀλλοιώσεις, καὶ διαφθορὰς, ἃς ἔχει ἡ νεωτέρα τόσον εἰς τὸ ἀλφάβητον, ὅσον καὶ εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν· πρὸς δὲ τοὺς

παρατηρουμένους μεταπλασμοὺς, τὰς ἀποκοπὰς καὶ συγκοπὰς, τὰς ἐκθλίψεις, τὰς συναιρέσεις κτλ. καὶ συντόμως, πᾶν ὅ,τι κριθήσεται ὡς γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ καὶ λεκτικὴ ἰδιοτροπία τῆς καθομιλουμένης.

Π. χ. προκειμένης τῆς ἐν τῷ πίνακι καταγράψεως τῶν ἐκλιπόντων ἢ ἀλλοιωθέντων γραμματικῶν τύπων, ἐξετάζομεν ἓν πρὸς ἓν τὰ μέρη τοῦ λόγου, σχεδὸν ὡς ἑξῆς·

Τύποι γραμματικοὶ ὅσοι ἐξέλιπον.

1) Ἐκ τῶν κλίσεων τῶν ὀνομάτων ἐξέλιπεν ἡ τρίτη, ἡ περιττοσύλλαβος· τὰ περιττοσύλλαβα ἐτράπησαν εἰς ἰσοσύλλαβα. — Ἐξέλιπεν ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς ἐπὶ πάντων τῶν κλιτῶν τοῦ λόγου μερῶν — ἐχάθησαν τὰ κοινοῦ γένους ὀνόματα — ὑποκορίσθησαν τὰ ἀρσενικὰ πρὸ πάντων, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὰ θηλυκὰ ὀνόματα, κτλ.

2) Ἐξέλιπον αἱ πλεῖσται τῶν ἀντωνυμιῶν, ἡ δὲ ἔκλειψις τούτων τρανῶς συνέτεινε καὶ εἰς τὴν τῆς συντάξεως μεταβολὴν, ἥτις, οὖσα πρότερον συνθετικὴ, ἐγένετο ταχέως ἀναλυτική· — ἡ ἀντωνυμία, ἢ μᾶλλον τὸ ἀντωνυμικὸν ἄρθρον, κατ' αἰτιατικὴν τιθέμενον, *τὸν, τὴν, τὸ*, καὶ *τὰ, τοὺς, τὰς*, ἔτι δὲ κατὰ γενικὴν, *τοῦ, τῆς, τῶν*, εἰσάγονται συχνάκις ἀντὶ τῆς ἀναφορικῆς *αὐτὸ, αὐτὴν, αὐτὸ, αὐτοὺς, αὐτὰς, αὐτά*. — Ἀντὶ δὲ τῆς ἀναφορικῆς *ὃν, ἣ, ὃ* κ.τ.λ. καὶ τῆς δεικτικῆς *τοῦτον, ταύτην, τοῦτο*, κ.τ.λ. διεσώθη μόνον ἡ παλαιὰ χρῆσις εἴς τινα παροιμιώδη καὶ ἀγοραῖα ῥητὰ ἢ ἀσμάτια. κτλ.

3) Ἐκ τῶν ἐγκλείσεων πρῶτον μὲν ἐξέλιπον ἡ Εὐκτικὴ καὶ ἡ Ἀπαρέμφατος ἐξ ὁλοκλήρου· ἐκολοβώθη δὲ καὶ ἡ Προστακτική. — Ἡ Εὐκτικὴ ἀναπληροῦται ἐν πολλοῖς διὰ τῆς Ὑποτακτικῆς, π. χ. *ἄμποτε νὰ ἔχῃ!* — Ἡ Ἀπαρέμφατος ἀναπληροῦται διὰ τῆς Ὁριστικῆς καὶ τοῦ *ὅτι*, ἢ τῆς Ὑποτακτικῆς καὶ τοῦ *νά*. — Τὰ τρίτα πρόσωπα τῆς Προστακτικῆς διὰ τῆς Ὑποτακτικῆς καὶ τοῦ *ἂς*, τοῦ κατὰ κατὰ συγκοπὴν γενομένου ἐκ τοῦ *ἄφες*, ὅπερ μετὰ τοῦ *ἄγε, φέρε* κ.τ.λ. συνεξέφερον καὶ οἱ ἀρχαῖοι μετὰ τῶν αὐ-

θυποτάκτων, οἷον *φέρε ἴδω*, καὶ *ἄφες ἴδω*, ἐξ οὗ τὸ νεώτερον *ἂς ἴδω* κτλ.

4) Ἐκ τῶν χρόνων ἐξέλιπον οἱ δύο παρωχημένοι καὶ ὁ μέλλων.

5) Ἀντὶ τῆς μετοχῆς εἰσήχθησαν, κατὰ τὸ Λατινικὸν, ἢ μᾶλλον τὸ Ἰταλικὸν γερούνδιον, ἄκλιτοί τινες τύποι ἐπὶ παντὸς γένους καὶ ἀριθμοῦ ὁμοίως προσαρμοζόμενοι.

6) Αἱ προθέσεις, ἐκτὸς τῆς *ὑπὲρ* καὶ τῆς *ἀμφὶ*, καὶ μὴ ἐννοουμένης σπανίας τινὸς ἐξαιρέσεως, ἐσώθησαν ἅπασαι ἐν συνθέσει, ἐν δὲ συντάξει ὀλίγαι. Ἐσώθησαν ἡ *διὰ*, ἡ *μετὰ* (κολοβωμένη), ἡ *ἀπὸ*, ἡ *κατὰ*, ἡ *παρὰ*, ἡ *ἀντὶ*, ἡ *εἰς*. —

Ἡ *ὑπὲρ* καὶ ἡ *ἀμφὶ*, ὡς ἔφημεν, ἐχάθησαν δυσεξηγήτως τόσον ἐν συντάξει, ὅσον καὶ ἐν συνθέσει.

Ἐκ τῶν Ἐπιῤῥημάτων καὶ Συνδέσμων ἐξέλιπον τὸ πλεῖστον μέρος· ὅμως ἐσώθησαν ἱκανὰ διὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις τῶν ἀπομεινάντων ῥημάτων, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἀγοραίου λόγου πλοκήν. (Περιττὸν ἐνταῦθα νὰ τὰ σημειώσωμεν ὅλα).

Καταστρωθέντων (βέβαια τελειοτέρως παρ' ὅ,τι ἐπὶ τοῦ νῦν βραχυλογίας χάριν ἐκθέτομεν) τῶν δύωτούτων πινάκων, ὧν τὸν μὲν πρῶτον *φιλολογικὸν*, τὸν δὲ *γραμματικὸν* περιεκτικῶς ὀνομάζομεν, τότε ἀπομένει ἡ τρίτη ἐργασία, δηλ. τὸ *χρονολογικὸν* μέρος τῆς μεθόδου· τελευταίως δὲ, τὸ *κριτικόν*. Περὶ τούτων ὅμως τῶν δύο κάλλιον διὰ παραδείγματος ἢ διὰ κανόνος ἐξηγούμεθα.

Καὶ πρῶτον ἐρχόμεθα εἰς τὸ *χρονολογικόν*· πρόκειται λ. χ. νὰ χρονολογήσωμεν τὴν ἔκλειψιν τῆς τρίτης κλίσεως, διότι ὡς ἔκλειψις εἰς τὸν *γραμματικὸν* πίνακα σημειοῦται. Λαμβάνομεν ἀνὰ χεῖρας τὸν *φιλολογικὸν* πίνακα, ὅπου κατὰ τάξιν αἰώνων κατεγράψαμεν ὅλα τὰ τεκμήρια τῆς ἀγοραίας γλώσσης, καὶ ἐν αὐτῷ διερευνῶμεν κατὰ ποίαν ἑκατονταετηρίδα πρώτην φορὰν ἡ ἔκλειψις ἀναφαίνεται.—Τοιουτοτρόπως προβαίνοντες, χρονολογοῦμεν μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀλεπαλλήλους ἐκλείψεις. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ *χρονολογικὴ* σαφήνισις.

Καθόσον δὲ ἀφορᾷ τὴν *κριτικὴν* σαφήνισιν, αὕτη συνίσταται εἰς

τὴν ἔρευναν τῶν ἱστορικῶν λόγων δυνάμει τῶν ὁποίων πιθανῶς ἔλαβε χώραν ἡ ἀλλοίωσις κατὰ τὴν χρονολογημένην ἤδη ἐποχήν. Αὕτη ἡ ἔρευνα διεξέρχεται καὶ ἐρωτᾷ τὰ συμβάντα τὰ περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τὴν κατάστασιν τῶν ἠθῶν, τὴν γραμματολογίαν, τὴν ἐνδεχομένην μετὰ βαρβάρων ἐπιμιξίαν, τὰς ἐπιδρομὰς, τὴν αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τοῦ ἐμπορίου κτλ. καὶ γενικῶς ὅσα δύνανται νὰ προμηθεύσωσι λογικοὺς συμπερασμοὺς, καὶ βασίμους πιθανολογίας πρὸς τὴν ὁποίαν μέλλομεν νὰ ἐκφέρωμεν κρίσιν ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀλλοιώσεως.

Ἂς δώσωμεν ἓν παράδειγμα περὶ τῆς *χρονολογικῆς* συγχρόνως καὶ *κριτικῆς* ἐργασίας. — Ἂς λάβωμεν λ. χ. τὴν ἔκλειψιν τοῦ *μέλλοντος*.

Χρονολογικὴ ἔρευνα.) Πότε ἐξέλιπεν ὁ μέλλων; Ὁ μέλλων ἀναντιῤῥήτως σώζεται μέχρι τέλους τῆς Σ΄. ἑκατονταετηρίδος, διότι σώζεται τότε καὶ ἡ Εὐκτική, ὡς βεβαιοῖ τὸ δημοτικὸν ᾀσμάτιον, ὅπερ ἔψαλλον οἱ Βένετοι εἰς ἐγκώμιον τοῦ Μαυρικίου·

«*Ὁ Θεὸς, Αὐτοκράτωρ,*
Ὁ κελεύσας σε βασιλεύειν,
Ὑποτάξει σοι πάντα
Πολεμοῦντα τὴν βασιλείαν κ.τ.λ.»

Ἐπὶ τοῦδε τοῦ τεκμηρίου δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ βασισθῶμεν. Ὁ ποιητικὸς ῥυθμὸς ἐμπόδισε τὸν λογιώτατον χρονογράφον νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ δημοτικὸν κείμενον.

Ποῦ λοιπὸν κατὰ πρώτην φορὰν καὶ ὁριστικῶς ὁ νεώτερος τύπος τοῦ Μέλλοντος ἐμφανίζεται; — εἰς τὸ παροιμιῶδες ἔμμετρον γνωμικὸν, ὅπερ κατὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἐξακοντίζει ὁ πατριάρχης Κηρουλάριος περὶ τὰ μέσα τῆς Ι΄. ἑκατονταετηρίδος·

«*Ἐγὼ σ᾽ ἔκαμα, φοῦρνε μου, κ᾽ ἐγὼ ’νὰ σὲ χαλάσω.*»

Λοιπὸν ἔστω στερεὸν ὅτι ὡς ἔγγιστα περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν, (πρότερον ἴσως, ἀλλ᾽ οὐχὶ μεταγενεστέρως) εἰσήχθη ὁ νεώτερος τύπος τοῦ Μέλλοντος. — Ἐνταῦθα λήγει ἡ χρονολογικὴ ἔρευνα.

Κριτικὴ ἔρευνα.) Τὰ παροιμιώδη ῥητὰ εἶναι συνήθως παλαιότατα. Αὐτὸ λοιπὸν, τὸ ὁποῖον ὁ Κηρουλάριος ἐκφέρει, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀσυγκρίτως προγενεστέραν τοῦ λαλοῦντος καταγωγήν. Τοὐλάχιστον ἑκατὸν ἔτη παλαιότερον. Ἄρα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ νεώτερος τύπος τοῦ μέλλοντος ἦτον ἐν χρήσει περὶ τὰ μέσα τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, ἐὰν ὄχι καὶ πρότερον, δηλαδὴ περὶ τὴν Εἰκονομαχικὴν ἐποχὴν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κοπρωνύμου.

Λοιπὸν δὲν ἔχεται ἀληθείας ἡ γνώμη τινῶν, ὅτι ἡ ἔκλειψις αὕτη πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν μετὰ τῶν Σλάβων ἐπιμιξίαν, ὡς ἰδιώτης τῆς γλώσσης αὐτῶν.

Διατί; Διότι μόνος ὅστις ἀπορεῖ πάσης ἱστορικῆς γνώσεως καὶ ὑγιοῦς φρενὸς ἤθελεν ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἡ διάλεκτος τῶν Σλάβων, ἡ γλῶσσα τῶν λαῶν ἐκείνων οἵτινες δὲν ἀπεκατεστάθησαν εἰς Πελοπόννησον, εἰμὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης ἐποχήν· οἵτινες, ἐκτὸς καὶ τῶν μετέπειτα σχέσεών των μετὰ τῶν Πελοποννησίων, ἔζησαν παντάπασι κεχωρισμένοι τῆς ἐπιλοίπου Γραικικῆς κοινωνίας καὶ ὅλως πρὸς τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἄσχετοι, ὅτι λέγομεν ἡ γλῶσσα τῶν βαρβάρων τούτων, γλῶσσα ἄλλως τε διαφορογενὴς καὶ ἀλλοτρία, ἀσραπηδὸν παρεμόρφωσε καὶ διέφθειρε τὴν γλῶσσαν τῶν αὐτοχθόνων λαῶν, ἐκείνων τῶν λαῶν, οἵτινες εἰς τὴν ξενιτείαν ἀπώλεσαν πάντα πλὴν τῆς μητρώας διαλέκτου, καὶ οἵτινες μάλιστα μέχρι τελικῆς Ἀλώσεως ὑπὸ τῶν ξένων διηνεκῶς ἐθαυμάσθησαν ἐπὶ κομψότητι καὶ καλλιεπείᾳ. Περιπλέον, ὅτι αἱ ἐπακολουθήσασαι διαφθοραὶ (διαφθοραὶ ἱκαναὶ νὰ μεταβάλωσι σύμπασαν τὴν γλωττικὴν ὑφὴν καὶ σύνταξιν) ἀστραπηδὸν πάλιν διεδόθησαν καὶ καθιερώθησαν ἐφ' ὅλης τῆς ἑλληνίδος γῆς, τοσοῦτον, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ γένους πεπαιδευμένοι νὰ τὰς παραδεχθῶσιν ἐν τῷ ἅμα κατὰ τὴν κοινὴν συναναστροφήν.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην λοιπὸν ἀφίνομεν εἰς ἀμοίρους μεσαιωνικῆς ἱστορίας, ἢ εἰς ἐμπαθεῖς ἐχθρούς. — Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι κατά τι μικρὸν καὶ ἡ Σλαβικὴ συνέτεινεν εἰς τὴν ἡμετέραν γλωττικὴν

ἀλλοίωσιν, ἀλλ' ὄχι ὅμως εἰς τοιοῦτον εἶδος ἀλλοιώσεων· εἴς τινας μᾶλλον μεταγενεστέρας, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς λεκτικὰς, διότι αἱ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς συντάξεως ἀλλοιώσεις ἀνάγονται εἰς ἄλλα προγενέστερα καὶ οὐσιωδέστερα αἴτια. Ὅθεν ἡμεῖς ἀνιχνεύομεν ἀλλαχοῦ τοῦ συμβάντος τὰς πιθανολογίας· ἡ δὲ ἔρευνα φυσικῶς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας μας.

Καὶ ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν, ὅτι ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων συμβάντων, ὅσα τὴν προσοχὴν ἐπιζητοῦσι τοῦ φιλολόγου κατὰ τὴν περὶ Ἑλληνικῆς διαλέκτου ἔρευναν, εἶναι ἡ παῦσις τῆς ἐκ τοῦ Ἄμβωνος εὐγλώττου διδασκαλίας, ἤγουν ἡ ἄμεσος καὶ δραστηρία τῆς διανοίας ἐνέργεια ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ῥοπῶν καὶ τῆς γλώσσης τοῦ μεσαιωνικοῦ λαοῦ.

Εἰς τοῦτο τὸ συμβὰν ἐμπεριέχονται πλεῖσται παρατηρήσεις ἐξηγοῦσαι τοὺς τρόπους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ νεωτερισμοῦ, καὶ διαφωτίζουσαι τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, αἵτινες, παυθείσης ἅπαξ τῆς ἀμέσου ἐπιῤῥοῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῶν ὁμάδων καὶ τῶν ἀτομικοτήτων διὰ τῆς τῶν Χρυσοστόμων, τῶν Πρόκλων, τῶν Γεναδίων, καὶ λοιπῶν διδασκάλων κατηχήσεως, συνετέλεσαν ὥστε πάντα συγχρόνως ἐτράπησαν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολήν.

Περὶ τὰς διαλεκτολογικὰς λοιπὸν ἐρεύνας ἡ σιγὴ τοῦ Ἄμβωνος εἶναι τὸ πρῶτον σπουδαῖον συμβεβηκός. Ἀλλ' ὅταν φθάσωμεν εἰς ταύτην τὴν δεινὴν ἐποχὴν, δέον νὰ μὴ προχωρήσωμεν πρὶν ἢ πληρώσωμεν τὴν ἀνίχνευσιν.

Καὶ ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἔρευναν, ἀπαντῶμεν μετ' ὀλίγον ἕτερόν τι σπουδαῖον γεγονὸς, ὅπερ ἀκολουθοῦν χρονολογικῶς τὴν κρίσιμον σιγὴν τοῦ ἄμβωνος ἐπιφέρει πραγμάτων ἀνατροπὴν γενικὴν, καὶ διὰ ταύτης τῆς γενικῆς ἀνατροπῆς συμπληροῖ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς διαλέκτου.

Τοῦτο δὲ τὸ γεγονὸς εἶναι ἡ ὄχι πλέον ὑπὸ θεολογικὴν εἰλικρινῶς, ἀλλὰ ἡ ὑπὸ πολιτικὴν καὶ δολίως ἐθνικὴν μορφὴν παρουσιασθεῖσα *Αἵρεσις*.

Ἡ κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν, δηλ. περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα τῆς Ζ΄. ἑκατονταετηρίδος κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν σχισμάτων, εἶναι ἀληθῶς, οἰκτρὰ, ἐλεεινοτάτη. Τὸ ἔθνος ὅλον, πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς θεωρούμενον εὑρίσκεται ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Δὲν ὑπάρχει αἰὼν ἀστατώτερος καὶ ταραχωδέστερος, οὐδὲ περίοδος καθ' ἣν νὰ δεσπόζωσι μᾶλλον ἡ διχόνοια καὶ ὁ σάλος μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν συνιστόντων τὴν πολιτείαν.

Ἡ φρενοβλάβεια ἐκείνη τῶν Μονοθελητῶν ὑπὸ τῆς τῶν Εἰκονοκλαστῶν ἀμέσως συνεχίζεται. Συμφώνως δὲ συνιστῶσιν ἀμφότεραι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πληγὴν εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ αἰῶνας, πληγὴν βαθυτάτην τὴν ὁποίαν οὐδὲν ἴσχυσεν ἔπειτα νὰ ἰάσῃ. Αἱ παραίσιαι αἱρέσεις τῶν Μονοθελητῶν καὶ τῶν Εἰκονομάχων, αἵτινες ἐπιφέρουσιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν κοινωνίαν ἄνευ ὑπερβολῆς τὰς αὐτὰς ὕβρεις, τὰς ὁποίας ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐπέφερον οἱ Οὖννοι καὶ οἱ Βάνδαλοι, οἱ καταλύσαντες τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν Λατινισμὸν, αἱ αἱρέσεις αὗται, λέγομεν, ἐκλόνισαν δεινῶς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἐκείνην ἑνότητα, ἥτις κατὰ τοιαύτην στιγμὴν ἦν ἀναγκαιοτάτη ὄχι μόνον ἵνα τηρήσῃ ἄσβεστον τὸ φῶς τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ὡσαύτως ἵνα διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φωτὸς τούτου διαρκέσῃ ἀβλαβὴς καὶ σῶος ὁ γλωττικὸς εἱρμὸς ὁ μεταξὺ λογίων Πατέρων καὶ λαοῦ, ὁ μεταξὺ διδασκαλίας καὶ ἀκροάσεως, ὁ μεταξὺ διανοητικῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἀπαιδευσίας.

Διότι ἀναντίῤῥητον· ἡ συστηματικὴ τῆς μοναρχίας κακοδοξία, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα διαμάχη ἀναμέσον Ἐκκλησίας καὶ Θρόνου, συνταράξασαι ἐκ θεμελίων ἅπασαν τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν, διέκοψαν τὴν πνευματικὴν ἐκείνην συνεπαφὴν μεταξὺ Πατέρων, Θεολόγων, Λογίων ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ Λαοῦ ἐξ ἑτέρου, δι' ἧς ἡ φυσικὴ καὶ ἀναγκαία τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἑτερογλωττία εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον ἀνέκαθεν συνήρχετο.

Περὶ δὲ διαφορογλωττίας ὄχλου καὶ λογίων, εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι τὸ φαινόμενον εἶναι ἀρχαιότατον. Ὑπῆρξε πάντοτε

καὶ πανταχοῦ διαφορὰ ἀναμέσον ἐξευγενίσεως καὶ χυδαιότητος· καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἡ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν καλλιέργεια, ὅπου τῆς διανοίας αἱ ἀναπτερώσεις ἀπήτησαν διὰ τοὺς Ἱερεῖς τῆς παιδείας μίαν διάλεκτον ἀναγκαίως ἀκατάληπτον πρὸς τὸν ἀμύητον λαόν. Ἡ Ἑλλὰς, καθὸ κυρίως λάτρις τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ποιήσεως, ἐμόρφωσε τὴν γλῶσσαν τῆς διανοίας εἰς ὀλιγαρχικόν τινα, οὕτως εἰπεῖν, ἐντελείας ὑπογραμμόν· καὶ διὰ μὲν τὴν Φιλοσοφίαν ἐσχημάτισε τὸν γραμματικὸν ἐκεῖνον πλοῦτον, οὗ ἰδιότητες πρώτισαι ἡ εὐκαμψία τῶν τύπων, καὶ ἡ ἀκρίβεια κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ῥηματικῶν σχέσεων· διὰ δὲ τὴν Ποίησιν ἐτήρησε τὴν συνθετικὴν σύνταξιν τῶν ἀρχικῶν αἰώνων, τῶν ἀπωτάτων ποιητικῶν χρόνων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ γραμματικὴ λοιπὸν, διὰ τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ ἡ συνθετικὴ σύνταξις ἐξαιρέτως διὰ τὴν Ποίησιν, συναπαρτίζουσι τὰς δύο οὐσιωδεστέρας ἰδιότητας τῆς ἀρχαίας διανοητικῆς γλώσσης, ἰδιότητας, τὰς ὁποίας δὲν διστάζομεν οὐδὲ μίαν στιγμὴν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐντελῶς δὲν συνεμερίζετο ἡ τῆς ἀγορᾶς βάναυσος γλῶσσα, καθότι μήτε συμφώνως πρὸς τοὺς γραμματικοὺς κανόνας πάντοτε, μήτε μὲ συνθετικὴν σύνταξιν, φρονοῦμεν, ἐλάλει ὁ χύδην λαός.

Ὅτι δὲ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ διέφερε τῆς τῶν φιλολόγων, τοῦτο καὶ ὑπὸ ἀρχαίων προσβεβαιοῦται μαρτυριῶν. Διότι ὁ κωμικὸς Ἀριστοφάνης εἴς τινα κωμῳδίαν, ἥτις δὲν μᾶς ἐσώθη, διακρίνει δύο εἰδῶν διαλέκτους, τὴν *ἀστείαν* καὶ τὴν *ἀνελεύθερον*· μεταξὺ δὲ τούτων τίθησι τρίτην τινὰ *μέσην*, ἥτις πιθανῶς ἦτον ἡ ἰδική του, πρὸς ἁπάσας τὰς τάξεις εὐκατάληπτος· καὶ ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἦτον ἡ μόνη ὀρθὴ, καὶ καθαρά·

«Διάλεκτον ἔχοντα *μέσην* πόλεως, οὔτ' *ἀστείαν*
Ὑποθηλυτέραν, οὔτ' *ἀνελεύθερον* ὑπαγροικοτέραν».

Ὁ δὲ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς, ὅστις τῶν στίχων τούτων μνημονεύει, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις παρατηρήσῃ ὅτι «ἄλλη ἡ συνήθεια Λακεδαιμονίων καὶ ἄλλη Ἀθηναίων, καὶ πάλιν Ἀθηναίων διαφέρουσα μὲν ἡ παλαιὰ, ἐξηλλαγμένη δὲ ἡ νῦν»· καὶ ὅτι

«οὐχ ἡ αὐτὴ μὲν τῶν κατὰ τὴν ἀγροικίαν, ἡ αὐτὴ δὲ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων,» ὁ Σέξτος προστίθησιν εἰς τὴν κατὰ τῶν συγχρόνων του λογιωτάτων διατριβὴν, ὅτι ἕκαστος κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ἀντικειμένου, καὶ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς οὓς ἀπευθύνεται ὀφείλει νὰ λαλῇ, ἵνα μὴ προκύπτῃ γέλως, «ὡς γὰρ ἡ φιλολόγος διάλεκτος γελᾶται παρὰ τοῖς ἰδιώταις, οὕτως ἡ ἰδιωτικὴ παρὰ τοῖς φιλολόγοις». — Καὶ ὁ κωμικὸς Ἄμφις, σατυρίζων τὰς συνήθεις συγκοπὰς καὶ ἀποκοπὰς ἐκείνας τῆς ἀγοραίας γλώσσης τοῦ αἰῶνος του, αἵτινες καὶ σήμερον εἰς τὰς αὐτὰς ἴσως λέξεις ἐπὶ στόματος τοῦ λαοῦ παρατηροῦνται, λέγει περί τινος ἰχθυοπώλου,

«Ὅλα ῥήματ', ἀλλὰ συλλαβὴν ἀφελὼν, 'τάρων
Βολῶν γένοιτ' ἄν, ἡ δὲ κέστρ' ὀκτὼ βολῶν,»

Ἀκριβῶς ὡς ὁ ἡμέτερος χυδαῖος λέγει *σαράντα*, ἀντὶ *τεσσαράκοντα*, καὶ *Σαρακοστὴ*, ἀντὶ *Τεσσαρακοστὴ*, καὶ *Σαραντάπηχυς* κατὰ τὴν Ἱ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ γραμματικὴ λοιπὸν ἦτο καὶ τότε, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρὸν, ὁ σκόπελος τῶν ἀπαιδεύτων, τὸ δὲ ἀνώμαλον τῶν κανονικῶν τύπων ἐπίσης ἐσύγχιζε τὸν λαόν. Ὅθεν καὶ ὁ αὐτὸς Σέξτος παρατηρεῖ κατωτέρω ὅτι ἡ ἀγοραία γλῶσσα «*ἀνώμαλός τε καὶ ἄστατος, δεήσει καὶ τὴν ἀναλογίαν μὴ ἔχειν ἑστῶτα παραπήγματα*. Καὶ τοῦτο πάρεστι διδάσκειν ἐπὶ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῶν μετοχῶν, καὶ καθόλου τῶν ἄλλων ἁπάντων· οἷον, ἐπὶ μὲν τῶν ὀνομάτων παρ' ὅσον τὰ κατὰ τὰς ὀρθὰς πτώσεις ἀνάλογα ὄντα καὶ ὅμοια, ταῦτα κατὰ τὰς πλαγίας ἀνομοίως τε καὶ οὐκ ἀναλόγως σχηματίζεται· οἷον *Ἄρης, Χάρης, Χάρτης, Ἄρεως, Χάρητος, Χάρτου*· καὶ *Μέγων, Νέων, Θέων, Μέγοντος, Νέοντος, Θέωνος*, κτλ. ἐπὶ δὲ τῶν ῥηματικῶν, πολλὰ ὁμοίως κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον λεγόμενα, οὐκ ἀναλόγως ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις σχηματίζεται· ἐνίων δὲ συζυγίαι τινὲς ἐκλελοίπασιν· οἷον, *αὐλεῖ, ἀρέσκει, ἤλικεν, ἀρήρεκε*. Καὶ *κτείνεται* μὲν λέγεται, *ἔκταγκε* δὲ οὐ λέγεται· *ἀλήλιπται* μὲν εἴποι τις ἄν, *ἤλειπται* δὲ οὐκέτι. — Ὅθεν ἐξάγεται ὅτι εἰς πλεί-

στους σολοικισμοὺς περιέπιπτε συνήθως καὶ ὁ τότε χύδην ὄχλος, ἀφοῦ χρείαν εἶχεν *ἑστώτων παραπηγμάτων*.

Ἀλλὰ τί χρονοτριβοῦμεν περὶ τοιαύτας ἀποδείξεις, ἱστορικὰς θηρεύοντες μαρτυρίας, ὅτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχομεν τὴν μετάφρασιν τῶν Ο΄. ἥτις σολοικοφανῶς ἐγράφη πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν διάλεκτον τῆς τότε ἀγορᾶς; Τίς τῶν σημερινῶν ἰδιωτῶν δὲν καταλαμβάνει πληρέστατα τὰς λέξεις τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων, λέξεις αἵτινες βεβαίως δὲν ἀνάγονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πεπαιδευμένων, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν τοῦ καιροῦ;

«Ἄνοιξόν μοι, ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου, περιστερά μου τελεία μου!»

«Ἀνάστα, ἐλθὲ πλησίον μου ἡ καλή μου περιστερά μου!»

«Ὡς κρίνον ἀναμέσον ἀκανθῶν, οὕτως ἀδελφή μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων.»

«Ἰδοὺ ἡ καλὴ, ἡ πλησίον μου! ὀφθαλμοί σου περιστεραί· ὡς σπαρτίον κόκκινα τὰ χείλη σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία· κηρίον ἀποστάζουσι τὰ χείλη σου, νύμφη, μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσαν σου.»

«Κῆπος κεκλεισμένος, ἀδελφή μου νύμφη, κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη.»

Ταῦτα δὲ σχετικῶς πρὸς τὴν ἰδιώτιδα γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων. καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν συνθετικὴν σύνταξιν, ἥτις, ὡς νομίζομεν, οὐχ ἧττον τῆς αὐστηρᾶς καὶ ἐπιτετηδευμένης γλώσσης τῶν λογίων ἦτον ἀλλοτρία παρὰ τῷ λαῷ, τίς σύνταξις ἀνεστραμμένη, τίς δύστροπος τεχνολογία παρατηρεῖται εἰς τὸ ἐφεξῆς δημοτικὸν ἀσμάτιον, ὅπερ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *χελιδώνισμα* ἔψαλον κατὰ τὸν Βοηδρομιῶνα μῆνα τὰ παιδία τῶν παλαιῶν μας προπατόρων ἀπὸ θύρας εἰς θύραν;

Ἦλθεν ἦλθε χελιδὼν
Καλὰς ὥρας ἄγουσα,
Καὶ καλοὺς ἐνιαυτούς,
Ἐπὶ γαστέρα λευκὰ,
Ἐπὶ νῶτα μέλαινα

Παλάθην οὐ προκαλεῖ
Ἐν πίονι οἴκῳ,
Οἴνου δέπαστρον,
Τυρῶν τε κάνιστρον
Καὶ πυρῶν.
Ἢ Χελιδὼν καὶ λευκὴ ταν
Οὐκ ἀποθεῖται.
Πότερ' ἀπίωμες,
Ἢ λαβώμεθες.
— Εἰ μέν τι δώσεις, εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομες·
Ἢ τὰν θύραν φέρομες, ἢ θ' ὑπέρθυρον
Ἢ τὰν γυναῖκα τὰν ἔσω καθημέναν.
Μικρὰ μὲν ἐστι, ῥαδίως μιν οἴσομες.
Ἐὰν φέρῃς δέ τι, μέγα δέ τι φέροις·
Ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι,
Οὐ γὰρ γέροντες ἐσμὲν, ἀλλὰ παιδία!»

Αὕτη λοιπὸν ἡ μεταξὺ λογίων καὶ ὄχλου ἰσορροπία διετηρεῖτο ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν καταστημάτων· ὁ ἐθνικὸς φωτισμὸς, ἐωσοῦ ἐπεκράτησε, συνήρμοσεν ἁρμονικῶς τὰ δύο ἐναντία, τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀμάθειαν.

Κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον, ὤφειλεν ἡ ἰσορροπία νὰ παύσῃ ἅμα οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ διάδοχοι οὗτοι τῶν πεπαιδευμένων τῆς ἀρχαιότητος, οἱ θησαυροφύλακες τῆς διανοίας, ἀπεσύρθησαν τῆς σκηνῆς.

Καὶ ὑπερισχυσάσης τῆς ἀμαθείας τοῦ ὄχλου διὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν στοιχείων διαταραχῆς, ἤγουν ἐκλιπουσῶν τῆς Φιλοσοφίας, Ποιήσεως καὶ Κατηχήσεως, ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ἀρχαία σύνταξις ἐνέπεσαν εἰς ἀχρησίαν.

Πρὸ πάντων ἡ ἀποφρὰς ἐκείνη τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσις, μετὰ τὴν μακρὰν σειρὰν φανεῖσα τῶν ὀρθοδόξων Βασιλέων, ἔῤῥιψε πρώτη τὸ σκάνδαλον ἀναμέσον μοναρχίας καὶ ὀρθοδοξίας. Αὕτη, παρεκτὸς τῶν Αὐτοκρατόρων οὓς παρέσυρεν, ἀφήρπασε καὶ πολλοὺς ἄλλους ἄνδρας διαπρέψαντας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ εὐγλωττίᾳ,

τόσον ἐν τῷ κοσμικῷ καὶ μονάδι βίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἱερατικῷ. Διότι, μὴ λογιζομένων τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς περιπλέον ἐμολύνθησαν οἱ Σέργιοι, οἱ Πύῤῥοι, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, ὧν τὰ ὀνόματα παραλείπομεν, ἄνδρες οἵτινες ἔσπειραν ἀδιακόπως ζιζάνια ἀναμέσον Αὐλῆς καὶ Ἐκκλησίας, Ἐκκλησίας καὶ Λαοῦ, Λαοῦ καὶ Μοναρχίας, οὕτω δὲ σύγχυσιν ἐπήνεγκον ὀλεθρίαν καὶ γενικὴν εἰς πάντα τὰ τῆς ἐποχῆς των· σύγχυσιν, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας τὸ δημῶδες πλῆθος τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπομεῖναν χρονίως οὐ μόνον ἀχαλίνωτον, ἀκυβέρνητον, ἀπαίδευτον, ἀλλ' ὑςερημένον καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς ἱεροτελετῆς διὰ τὴν ἀμέσως ἐπακολουθήσασαν κλεῖσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καθ' ὅλην τὴν πολυανάλωτον διάρκειαν τῆς Εἰκονομαχίας, ἀλλ' ἄπορον ἔτι παντὸς ἄλλου κοινωνικοῦ μέσου, τὸ ὁποῖον νὰ συντηρῇ τὴν σῶαν ὁμολογουμένως δυσκολωτάτην καὶ ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν του, καὶ τοὺς κανόνας τῆς πολυπλόκου γραμματικῆς του, οἷον σχολείων, θεάτρων, ῥητορικῶν ἀγώνων, ποιήσεως, ἀκαδημιῶν, γυμνασίων κτλ., καὶ οὕτως ἀφηνιᾶσαν καὶ τραπὲν φυσικῷ τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ἁπλούστερον καὶ ὁμαλώτερον καὶ εὐκολώτερον, ἢ καθαρῶς εἰπεῖν, πρὸς τὸ χυδαϊκώτερον, ἀφέθη δυσαναχαιτήτως πλέον καὶ ἀνεπιστρέπτως εἰς τὴν ῥοπὴν τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς διαφθορᾶς.

Βέβαιον, λοιπὸν, ὅτι ἡ ῥοπὴ πρὸς τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ τῆς συνθετικῆς συντάξεως (τύπων καὶ συντάξεως, αἵτινες ὄντως καθιστῶσι μίαν ἐπιστήμην), ὑπῆρξε παντοτεινὴ καὶ ἀρχαιοτάτη εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Ἀλλ' ἐὰν, ὡς εἴπομεν, ὑπῆρξε παντοτεινὴ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἐπαληθεύσωμεν εἰς τὰ σωζόμενα τῶν ἀρχαίων κωμικῶν ποιήματα τὰ περιπαίζοντα τοὺς σολοικισμοὺς, τὰς ἀποκοπὰς, καὶ τοὺς μεταπλασμοὺς τοῦ χύδην ὄχλου τῆς Ἀττικῆς, ὅμως ἐπίσης ὑπῆρξε παντοτεινὸς καὶ ὁ μεταξὺ λαοῦ καὶ πεπαιδευμένων ἐκεῖνος στενὸς δεσμὸς, ὅστις ἀνεχαίτισεν ἑκάστοτε τὸν χυδαϊσμὸν καὶ συνετήρησε δυνάμει τοῦ φωτισμοῦ ἄθικτον τῆς γραμματικῆς καὶ

τῆς συντάξεως τὴν αὐθεντείαν. Εἰς τὴν πολυθεϊκὴν περίοδον, αἱ σχολαί, οἱ ῥητορικοὶ συναγωνισμοί, τὸ βῆμα, τὸ δρᾶμα, ἡ φιλοσοφία, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες, αἱ θρησκευτικαὶ τελεταί, τὰ δικαστήρια· εἰς τὴν χριστιανικὴν, ἡ Ἐκκλησία ἡ τὰ πάντα συμπεριλαμβάνουσα καὶ συγκεφαλαιοῦσα, ἐχρημάτισαν οἱ τῆς γλώσσης νομοθέται καὶ ἱερομνήμονες καὶ συντηρηταί.

Ἀλλ' ὅταν καὶ βῆμα καὶ δρᾶμα καὶ Φιλοσοφία, καὶ ἄμβων καὶ Ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι ἐξέλιπον, ἢ ἐπαύθησαν, τότε ὁ ὄχλος ὑπερτέρησε· τούτου δὲ ὑπερτερήσαντος, ἐπλημμύρισεν ὁ ἀντιγραμματικὸς χυδαϊσμός· ἐβασίλευσαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς καλλιεπείας ἡ ἀκανονισία, ἡ σολοικία, τὸ αὐθαίρετον.

Διατὶ δὲ τὸ αὐθαίρετον; Διότι ἡ ὀρθοέπεια ὑποθέτει γνῶσιν τῶν τύπων καὶ τῶν κανόνων· ὁ δὲ ἀμαθὴς λαὸς, ἄμοιρος τοιαύτης γνώσεως, ἐστρέβλωσεν, ἠκρωτηρίασεν, ἀλλοίωσε πᾶν ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ *κλίνῃ* ἢ νὰ *συντάξῃ*.

Ἐξέλιπον λοιπὸν ὅλα βαθμηδὸν τὰ ἀνώμαλα καὶ τὰ δυσκολοσύντακτα· αἱ κλίσεις, ἐγκλίσεις, συζυγίαι καὶ χρόνοι, καὶ γενικῶς πάντα ὅσων οἱ κανόνες ἀπήτουν κάποιαν γνῶσιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ.

Καὶ πρῶτοι οἵτινες ὤφειλον νὰ πέσωσιν εἰς ἀχρηστίαν, ἐκλιπομένης βαθμηδὸν τῆς προφορικῆς συγκοινωνίας μεταξὺ διδασκάλων καὶ λαοῦ, εἶναι ὁ Μέλλων, ἔπειτα οἱ δύο Παρωχημένοι· τόσον διὰ τὴν συνήθως ἀνώμαλον αὐτῶν φύσιν, ὅσον διὰ τὴν ὑπὲρ πάντα ἄλλον χρόνον ἐπιδεκτικότητά των συνθετικῆς καὶ ἐπομένως δυσμεταχειρίστου συντάξεως.

Τὴν αὐτὴν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους τύχην ὑπέστησαν καὶ τὸ ἀπαρέμφατον καὶ ἡ προστακτικὴ καὶ ἡ εὐκτική. Ὁ λαὸς κατεδάφισεν ὅ,τι δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερπηδήσῃ.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑποκορισμοῦ ἡ κατάχρησις εἰς τί ἄλλο ὀφείλεται; Πρέπει τάχα νὰ πιστεύσωμεν φιλολόγους τινὰς ὑποθέτοντας ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις τῶν ὑποκοριστικῶν συγχρονίζεται μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἢ ἄλλους τινὰς λέγοντας, ὅτι τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς μειωσάσης βαθμηδὸν πάντα τὰ ἀντικείμενα πολιτικῆς ἡμῶν δουλείας, ὑποθέσεις

αὗται ἀβάσιστοι, καὶ ἀδικαιολόγητοι; ἢ μᾶλλον εἶναι πιθανώτερον ὅτι ὁ λαὸς, αὐτὸς ὁ λαὸς ὅστις καὶ κατὰ τὸν περίκλειον αἰῶνα χωρὶς τῆς βοηθείας τῶν λογίων ἐσολοίκιζεν, ὡς ὀρθῶς ὁ Κοραῆς παρατηρεῖ, ἐπεκτείνων μάλιστα τοῦ σολοικισμοῦ τὴν μέμψιν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δοκίμων συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς ὁ λαὸς ὅστις καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σέξτου Ἐμπειρικοῦ, ὡς εἴδομεν, (200 ἔτη. μ. χ.) χρείαν εἶχε νὰ διδάσκηται καθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους τὰς γενικὰς τῆς περιττοσυλλάβου κλίσεως, ὅτι, λέγομεν, οὗτος ὁ λαὸς ὅτε δὲν ἠκροάσθη πλέον καὶ δὲν ἐδιδάχθη τίς λ. χ. ἡ γενικὴ τῶν λέξεων *ποῦς χεὶρ, ὄμμα, σῶμα*, μετέβαλε τὰς λέξεις ταύτας εἰς *πόδιον, χέριον, ὀμμάτιον, κορμίον*, ἵνα ἀναγάγῃ αὐτὰς ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον εἰς τὴν ὁμαλὴν καὶ πρόχειρον κλίσιν τῶν ἰσοσυλλάβων;

Ἡ δὲ χυδαιοκρατία ἔφερε ταχέως τοὺς ὀλεθρίους της καρπούς. Ὁ Φώτιος παραπονεῖται κατὰ Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ὅτι εἰς τὴν κατ' αἱρετικῶν ἐν γένει, καὶ μονοθελητῶν ἰδίως αὐτοῦ συνοδικὴν ἐπιστολὴν «Πολλαχοῦ τοῖς ῥήμασιν ἐννεωτερίζει, καθάπερ τις πῶλος ἐπιγαυρούμενος τοῖς σκιρτήμασιν».

Ἰδοὺ πῶς ἐξέλιπον κατὰ συνέχειαν οἱ κυριώτεροι τῆς συντάξεως ὑπουργοί, τὰ ὄργανα τῆς φιλοσόφου καὶ ἀριστοτέχνου γλωττικῆς οἰκονομίας, καὶ ὅλοι οἱ γραμματικοὶ τύποι, ὅσοι ἀντέβησαν εἰς τὴν ἄτεχνον καὶ χυδαίαν ἔκφρασιν τῶν χρειῶν τῆς ἡμέρας.

Ἀνακεφαλαίωσις.) Ὅταν ὁ χυδαῖος δὲν ἠκροάσθη πλέον παρὰ τοῦ λογίου, ἢ παρὰ τοῦ ἱερέως ἐν τοῖς ἀναγνώσμασι τίς ὁ παρατατικὸς τοῦ ῥήματος *φημὶ*, ἀπέβαλε τὸν παρατατικὸν τοῦ *φημί*. Ὅταν πλέον δὲν ἤξευρε τίς τοῦ *φημὶ* ὁ μέλλων, ἀπέβαλε τοῦ *φημὶ* τὸν μέλλοντα. — Εἰς δὲ τὴν κλίσιν τῶν ῥημάτων πρώτη ἀνωμαλία ἥτις ἀπαντᾶται εἶναι ἡ τοῦ Μέλλοντος· ἔπεται ἡ τοῦ Παρακειμένου, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ τοῦ Ὑπερσυντελικοῦ. Πολλάκις δ' ὁ λαὸς ἔῤῥιψεν εἰς τὴν λήθην τῆς ἀχρησίας ὁλόκληρον ῥῆμα, διότι οἱ χρόνοι καὶ αἱ ἐγκλίσεις αὐτοῦ ἦσαν ἀνώμαλοι.

—Ἀλλ' ἐὰν, τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ἀνωμαλία τῶν γραμματικῶν τύπων ὑπῆρξε τὸ κύριον αἴτιον τῆς γλωττικῆς φθορᾶς, καὶ

ἐὰν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἡγεμονίας τῶν πεπαιδευμένων, καὶ τὴν διακοπὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπογραμμοῦ, μόνον τὸ αὐθαίρετον τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἐπεκράτησεν, ὥστε ἡ γραμματικὴ ἐγένετο πεδίον μάχης ἀνατετραμμένον, πῶς ἐξηγεῖται τὸ γινόμενον ὅτι αἱ συμβᾶσαι περὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν γραμματικὴν φρικώδεις ἀλλοιώσεις μετ' ὀλίγον παρουσίασαν καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν τὸν γενικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, μεθ' οὗ καὶ σήμερον γνωρίζονται; Ἐὰν ἐδέσποζεν ἀπολύτως τὸ αὐθαίρετον, ὤφειλον νὰ παρατηρῶνται τῇ δὲ κἀκεῖσε σημαντικαὶ διαφοραί.

Τοῦ φαινομένου τούτου ὁ λόγος ἐγκρύπτεται εἰς τὴν ἀναντίρρητον *καθολικευτικὴν* ἐκείνην, καὶ ἐπομένως *ἀφομοιωτικὴν* δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δύναμις ἥτις αὐτίκα γενικεύει τὰ ἅπαξ παράτινος ἐθνικῆς τάξεως ἀποδεχθέντα γινόμενα. Διατί τὸ δημοτικὸν ἆσμα, μόλις ἐμμέτρως ἐξέλθῃ τοῦ σόματος τοῦ ποιήσαντος αὐτό, γίνεται πάγκοινος τοῦ γένους ἰδιοκτησία; Διατί δὲν ὑπάρχει γωνία τῆς ἑλληνίδος γῆς, ὅπου αἱ αὐταὶ καὶ ὁμοίως αἱ ἔμμετροι παροιμιώδεις γνῶμαι νὰ μὴ ἐπικρατῶσι; Πῶς ἐξέλιπον διὰ μιᾶς ἀπὸ τῆς γλώσσης, κατὰ ἀγνώστους ἔτι καιροὺς, αἱ ὀνομασίαι αἱ πλέον συνήθεις, αἱ λέξεις αἱ μᾶλλον κοιναὶ καὶ ἀναγκαῖαι πρὸς τὸν καθημερινὸν βίον, λ. χ. ἡ *οἰκία* ἡ *θύρα*, ἡ *κλίμαξ*, οἱ *ἄνθρακες*, ὁ *κλίβανος*, κτλ. λέξεις τὰς ὁποίας ἅπαξ τοὐλάχιστον τῆς ἡμέρας πᾶς ἕκαστος ἦτον ἠναγκασμένος νὰ προφέρῃ· καὶ ἐκλιποῦσαι, Κύριος οἶδε κατὰ τίνα συγκυρίαν ἀπὸ μιᾶς πόλεως ἢ καὶ μιᾶς ἐπαρχίας, πῶς ἀπωλέσθησαν ἔπειτα ἀπὸ προσώπου τῆς ὅλης χώρας, ὥστε σήμερον οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀναφαίνονται;

Βεβαίως τὰ γινόμενα ταῦτα, δι' ἄλλου τινὸς, παρὰ τῆς καθολικευτικῆς δυνάμεως τῆς φυλῆς, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῶσι.

Καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς δειλιάσῃ ἡ τοιαύτη παρατήρησις, ὅτι δῆθεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπάρχει εὐδιάφθορος, καὶ πρὸς τὰς κακὰς μεταβολὰς τετραμμένος. Ὄχι· μάλιστα πρέπει ὡς ἐκ τούτου νὰ θαῤῥήσωμεν, καὶ μετὰ καρτερίας ἀκουράστου νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ. Καθ' ὃν τρόπον ἡ γλῶσσα ταχέως πρὸς τὸ χεῖρον ἐξέκλινε, τοιουτρόπως ἐπί-

σης δύναται καὶ νὰ ἀνορθωθῇ. Καὶ ἐπειδὴ σήμερον ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν μέσα παιδεύσεως τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς γλώσσης, ὅσα τε καὶ οἷα οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν τοῦ μεσαιῶνος πρόγονοι δὲν εἶχον καὶ δὲν ἐγίνωσκον νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ κακοῦ, διὰ τοῦτο, ἐὰν ἡ γλῶσσα εἰς διάστημα διακοσίων ἐτῶν παρεφθάρη, δυνατὸν, ἐλπίζομεν, εἰς πεντήκοντα μόνον μετὰ καλῆς μεθόδου ν᾽ ἀποκατασταθῇ.

Καὶ λοιπὸν ἡ *κριτικὴ* ἔρευνα ἀπεύθυνε τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ ἀρχῆς Ζ΄. μέχρις ὅλης Θ΄. ἑκατονταετηρίδος, δηλ. ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου μέχρι Βασιλείου Μακεδόνος· ἐπειδὴ, βεβαίως καὶ ἀναμφιβόλως ἐντὸς αὐτῆς τῆς περιόδου ἀλλοιοῦνται οἱ γραμματικοὶ τύποι καὶ διαφθείρεται τὸ λεκτικόν.

Ταύτην τὴν ἀνιχνευτικὴν μέθοδον ἐρεύνης προτείνομεν ὡς δεῖγμα πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς πεπαιδευμένους, θαῤῥοῦντες, ὅτι πολλῶν αὕτη ὠφελίμων ἀποτελεσμάτων ἔσεται γόνιμος.

Ἐὰν δὲ τυχὸν κατ᾽ ἄλλο τι αὕτη δὲν μᾶς ὠφελήσῃ, τοῦτο θέλομεν μάθει τοὐλάχιστον παρ᾽ αὐτῆς· ὅτι ἀείποτε οἱ πεπαιδευμένοι ἐχειραγώγησαν καὶ ἔσωσαν τῆς Ἑλλάδος τὸν λαόν· οἱ πεπαιδευμένοι ὅμως τῆς πράξεως, οἱ τῆς ἐνεργείας, οἱ τοῦ βήματος, οἱ τῆς πρακτικῆς ἱστορίας, οἱ συγκοινωνοῦντες μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ γράφοντες διὰ τὸν λαὸν, καὶ λαλοῦντες δι᾽ αὐτὸν, ὄχι δὲ οἱ ἄγονον, ξηρὰν καὶ ἐγωϊστικὴν ἀλλογενῆ τινα θεωρίαν ξηρῶς καὶ ἐγωϊστικῶς μηρυκιζόμενοι.

— Ἀλλ᾽ ἐπανάγωμεν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου ὑπόθεσιν.

ΟΣΤ΄.

Γενικὴ ἔποψις πραγμάτων.

Ἡ ἐποχὴ τὴν ὁποίαν σημειοῦσιν ἡ παντελὴς παῦσις τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ τοῦ νεοελληνισμοῦ ἡ ἐγκαθίδρυσις, εἶναι ἡ αὐτὴ ὅτε βάρβαρα ἔθνη περισσότερον ἢ ποτὲ ἐνοχλοῦσιν ἔνδον τε καὶ ἔξωθεν τὴν ἐπικράτειαν. Οἱ Ῥῶσσοι, ἀσύντακτοι ἔτι καὶ εἰδωλολάτραι, ὡσαύτως οἱ Βούλγαροι, οἱ Κροβάται (Croates), οἱ Ταῦρ-

κοι, οἱ Πατζινακῆται, οἱ Σαρακηνοί, οἱ Χάζαροι, οἱ Σλάβοι ἐπασχολοῦσι τοὺς Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς, ὁτὲ μὲν νικῶντες, ὁτὲ δὲ νικώμενοι, ἀείποτε δὲ ζημιοῦντες τοὺς ὑπηκόους καὶ τὴν γῆν. Αὕτη εἶναι ἡ κυρία καὶ ἱστορικωτέρα τῆς Μοναρχίας ἀσχόλησις, τοὐλάχιστον ἀπὸ Θ΄. ἄχρι ΙΑ΄ ἑκατονταετηρίδος. Ὡς ἐκ τούτου, μικρὸν περὶ αὐτὴν θέλομεν ἐνδιατρίψει. Διότι, ἐὰν ὑπὸ διάφορον ἔποψιν, δηλ. ὑπὸ ἔποψιν ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἠθέλομεν τὴν πορείαν τῆς Μοναρχίας νὰ διερευνήσωμεν, ἐξετάζοντες τίς ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν τύχην καὶ τὴν πορείαν τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, ὀλίγας τινὰς ἐντεῦθεν σημαντικὰς ὑπηρεσίας ἠδυνάμεθα μὲ τὴν ἀλήθειαν νὰ τῇ ἀποδώσωμεν. — Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ μοναρχία ἠσπάσθη τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἤρχισαν οἱ ἔξωθεν αὐτῆς κίνδυνοι. Αἱ δυναστεῖαι ἀλληλουχοῦνται νῦν καὶ μεταλλάσσονται μετὰ ταχύτητος σχεδὸν ἀστραπιαίας. Ἄνδρες ἰδιῶται, ἄγνωστοι συχνάκις, ὑπὸ δημοτικῶν προρρήσεων ὠθούμενοι μόνον, καὶ διαδεικνύμενοι σωτῆρες τῆς πολιτείας, ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσι τὸν θρόνον, ὥσπερ διαβάται κλίμακα ξενῶνος. Μόνη ἡ τῆς παρούσης σωτηρίας ἀνάγκη τρέπει τὴν πλάστιγγα τῆς ἐκλογῆς πρὸς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν βασιλέα· περὶ δὲ τῆς ἔπειτα ἀρετῆς αὐτοῦ, ὁ Θεὸς καὶ οἱ χρησμοὶ ἂς ἀποφασίσωσιν. Ἤδη τὸ γένος ὑπὸ χρονίων κακουχιῶν ἀπηυδησμένον, παρεδόθη εἰς Θεόν. Ἐὰν ὁ βασιλεὺς ὑπάρχῃ εὐσεβής, ἐὰν καθυποτάσσηται εἰς τὰς τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Συνόδου βουλὰς, πιθανῶς ἡ δυναστεία αὐτοῦ θέλει διαρκέσει ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς γενεάς· ἐὰν ὅμως ἀπειθῇ ἢ συνομόττῃ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ, μέθυσος καὶ φιλάργυρος ὤν, ἐπιβαρύνῃ τὸν λαὸν μὲ φόρους ὑπερόγκους, τότε τὸ φάρμακον, ἡ μάχαιρα, ἡ τῶν ὀφθαλμῶν πύρωσις, ἢ τοὐλάχιστον τὸ καλογηρικὸν σχοινίον κόπτουσι βραδέως μὲν, πλὴν βεβαίως τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του ἢ τῆς δυναστείας του, καὶ νέον δρᾶμα παρόμοιον τοῦ προηγουμένου διαδραματίζεται. — Ἐνίοτε ἡ μοναρχία ὀχυροῦται ἐν τοῖς ἀνακτόροις μετὰ χαράκων καὶ περιτειχισμάτων, ἐλπίζουσα τῷ δὲ τῷ τρόπῳ ν' ἀποφύγῃ τὰ κρούσματα τῶν δημοτικῶν στάσεων καὶ τὴν ἄστατον τύχην τῆς

ἐξουσίας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πολλάκις τὸ μέσον ματαιοῦται. Ὁ μὲν λαὸς καταβοᾷ, ὅτι δῆθεν ἐγένοντο τὰ Παλάτια τυραννίδος ἀκρόπολις· οἱ δὲ ἐξόριστοι πατριάρχαι, πέμποντες ἐκ τῶν μοναστηρίων ἐν τῇ πρωτευούσῃ φλογεροὺς ἀναθεματισμούς, ὑποκινοῦσι τοὺς δήμους, τὸν δὲ στρατὸν εἰς στάσιν διεγείρουσιν. Ἄλλοτε δὲ ὁμοφρονοῦσι μετὰ τῶν δημάρχων. Τότε μυστικῆς τινος μηχανορραφίας τὸ ἐλάχιστον κίνημα ἀρκεῖ ἵνα κηρυχθῇ πρὸς τοὺς θρονοθήρας τῆς ἐπικρατείας χηρεύων ὁ θρόνος καὶ διαθέσιμος τῶν σκήπτρων ἡ διαδοχή.

Τὸ κοῦφον καὶ εὐμετάβολον τῆς μοναρχίας ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τυγχάνει λαμπρᾶς ἐξαιρέσεως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κωνσταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ συγγραφέως τῶν Θεμάτων. Ἀνακαινιστὴς καὶ οὗτος, ὡς ὁ κλεινὸς προκάτοχος καὶ ὁμώνυμος αὐτοῦ Πορφυρογέννητος, ἀνὴρ φίλος τῆς παιδείας, ἐπιστήμων αὐτὸς ἐκεῖνος, φιλοδίκαιος, ἱστορικὸς, πολιτικὸς, περιέθαλψεν ἐν τῇ βασιλείᾳ του τὸν Ἑλληνισμὸν, συνάξας περὶ ἑαυτὸν ὅλους τοὺς πεπαιδευμένους καὶ λογίους, καὶ πολυπλασιάσας καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τὰς Ἐκκλησίας, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήρια. Οὗτος ἠγάπησε τοὺς πολίτας ὡς ἴδιά του ἔκγονα, εὐλαβήθη τὴν συμφοράν, καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο τὸ ἱερατεῖον. Ὅτε ἀπέθανε, γενικὸν πένθος κατεκάλυψε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὅλην ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου.

Ἀλλ' ἐὰν, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἀσήμαντος ἄχρι Κομνηνῶν διατελῇ οὖσα ἡ μοναρχία, τῆς Ἐκκλησίας, ἀπ' ἐναντίας, αἱ κλίσεις ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ θριάμβου της ἄχρι Σταυροφοριῶν διαδεικνύονται λίαν ἀξιοσπούδαστοι.

Ἡ νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας ἀκριβῶς χρονολογεῖ τὴν παρακμὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν διὰ μέσου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως.

Ἐνῷ ἡ μοναρχία μετ' ὠφελείας ὀλίγης μάχεται κατὰ βαρβάρων εἰς τὰ ἀνατολικὰ μεθόρια, ἡ Ἐκκλησία, ἀποστολικῷ στρατευομένη τῷ τρόπῳ, κατηχεῖ ἡγεμόνας μὴ παραδεχθέντας ἔτι

τὸ θεῖον βάπτισμα καὶ χριστιανίζει πανεθνεὶ λαοὺς, καὶ διαχέει δαψιλῶς τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, καθεκάστην ἐκτείνουσα τὰ ὅρια τῆς ἐπιῤῥοῆς καὶ τῆς δικαιοδοσίας της. — Τρία ἰσχυρὰ ἔθνη, οἱ Ῥῶσσοι, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλάβοι, μετὰ πολλὰς ἐπὶ τέλους ἀμφιῤῥεπείας, συνέρχονται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις υἱοθετεῖ αὐτοὺς, καὶ ἔκτοτε συγκατατάσσει αὐτοὺς εἰς τὸν χορὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συμβιώσεως.

Ἔξοχον εὐεργέτημα καὶ τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ἢ ὀρθότερον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον οἱ Δυτικοὶ συνήθως παρασιωπῶσιν εἰς τὰς καθ' ἡμῶν ἐρεσχελίας των!

Διότι, τίς ἐσχημάτισε τὴν σημερινὴν εὐρωπαϊκὴν συμπολιτείαν, θεμελιώσας ἐκ προοιμίων αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἱερῶν βάθρων τοῦ Χριστιανισμοῦ; Τίς ἄλλος εἰμὴ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας του, προητοίμασε καὶ προευτρέπισε τοῦτον τὸν νῦν πολιτισμὸν, κηρύξας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας εἰς γένη βάρβαρα καὶ πολυάριθμα, τὰ ὁποῖα, ἐὰν εἶχον μείνει ἀκατήχητα καὶ ἀβάπτιστα καὶ ἐχθρικὰ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς, ἴσως, συμμαχοῦντα, ἤθελον ἐκ δευτέρου ἀνατρέψει τὸ πρόσωπον τῆς Εὐρώπης;

Ἐξ ὅλων τῶν γενεῶν τῆς Ἀνατολῆς, μόναι αἱ πρὸς τὸν Μωαμεθισμὸν τραπεῖσαι πεισματωδῶς ἀντέςησαν κατὰ τῆς χριςιανικῆς δραςηριότητος.—Ἤτο, φαίνεται, πεπρωμένον αἱ γενεαὶ αὗται νὰ δείξωσιν ὡς πρὸς τὴν Εὐρώπην μίαν τῶν μεγαλητέρων ἱστορικῶν ἀντιδράσεων ἐπ' ἀγαθῷ πορῥωτάτῳ τῆς ἐξευγενίσεως, καὶ νὰ διαρκέσωσιν ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελικοῦ περιβόλου, μεχρισοῦ, παντοχόθεν ἀσφαλισθείσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ συγχωνευθέντος ἐν αὐτῇ παντὸς ξενικοῦ ςοιχείου, πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι τῆς ἐντελοῦς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως.

ΟΖ'.

Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Σλαβισμός.

Οἱ Σλάβοι μάλιστα, καθὸ πρό τινος χρόνου ἐγκατεστημένοι ἐν Ἑλλάδι, περιασχολοῦσι τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν προσοχήν. Ἤδη ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ὁρῶμεν αὐτοὺς ἐκ-

στρατεύοντας εἰς ἀριθμὸν ἕως τριάκοντα χιλιάδων πρὸς βοήθειαν τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ πολεμοῦντας ὑπὸ σημαίαν φέρουσαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θεοφάνης, τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν·

ΛΑΟΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΟΣ.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Εἰκονομαχίας, ἕως 208,000 μετανάσται Σλάβοι, διαπεράσαντες τὸν Εὔξεινον, κατῴκησαν πρὸς τὸν Ἀρτάνα ποταμόν.

Τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀγαπῶν ὁρμεμφύτως τὴν ἐλευθερίαν, ὡς οἱ Ἕλληνες, οἷς κατὰ λόγους πολλοὺς ὁμοιάζει, καὶ μὴ πειθόμενον νὰ δουλωθῇ εἴς τινα, ἐπανεστάτει συνεχῶς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου κατόπιν ἔθηκε τὴν ἕδραν του, ἀντιμαχόμενον κατὰ τῶν ἀποστελλομένων Κομήτων. Σύμφωνον καθόλα μετὰ τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων, δὲν ὑπετάγη εἰμὴ εἰς ἑαυτό· εἶχε δὲ Ἄρχοντα, τῆς αὐτοκρατορίας ἀνεξάρτητον, καὶ κυβερνῶντα τὰς ἐπαρχίας αὐτεξουσίως, ὅπως μὴ δουλωθῇ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ βιασθῇ οὕτω νὰ παραλάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα.

«Διὰ τοῦτο δὲ ἐποίουν ταῦτα, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, διὰ τὸ φυλάττειν, ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν αὐτῶν· ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ Σλαβικὰ ἔθνη καὶ πολύανδρα, καὶ ὑπομένοντα τὰς κακοπαθείας, καὶ καρτεροῦντα εὐκόλως πρὸς καῦμα καὶ ψύξιν, καὶ βροχὴν, καὶ πρὸς γυμνότητα σώματος, καὶ πρὸς τὴν λεῖψιν τῶν χρειωδῶν». Δὲν εἶναι ἡ εἰκὼν τῶν στρατιωτῶν τῆς νεωτέρας ἐπαναστάσεως; — Οὐδὲ ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν, καθὼς φαίνεται καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρω καταχωρισθέντι δείγματι γλώσσης τοῦ Πορφυρογεννήτου, πλὴν ἡ κατὰ τὴν ΙΑ΄. ἑκατονταετηρίδα, ὅτε καὶ καθυπετάγησαν, λέγεται, ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, καὶ ὡμολόγησαν τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἀνάγκην.

Ἡ φυσικὴ αὕτη ῥοπὴ τοῦ ἐν Ἑλλάδι κατασταθέντος Σλαβικοῦ στοιχείου πρὸς τὴν αὐτονομίαν ὑπάρχει φρονοῦμεν ἡ πρωτίστη, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἡ μόνη, τῆς ἐφεξῆς γενομένης ταυτίσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰθαγενοῦς Ἑλληνικοῦ.

Διότι ἅμα ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία χωρίζεται εἰς δυτικὸν κλάδον καὶ ἀνατολικὸν, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς καταργεῖ τὰς ἐν Ἀθήναις

φιλοσοφικὰς σχολὰς, ἀφίνων τὰς Ἑλληνικὰς ἐκείνας ἐπαρχίας ἠνεωγμένας εἰς τὴν βαρβαρότητα, ἰδοὺ καὶ τὸ γένος τοῦτο παρουσιάζεται ἐπὶ σκηνῆς, καὶ διαφιλονεικεῖ πολλάκις ὁμοῦ μετὰ τῶν αὐτοχθόνων τοῖς διαδόχοις τοῦ Κωνσταντίνου τὴν κυριαρχίαν τῶν Πελοποννησιακῶν θεμάτων. Ἔκτοτε οἱ Ἕλληνες ἑνοῦνται μετὰ τῶν βαρβάρων διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των· διὸ πολλάκις οἱ αὐτοκρατορικοὶ στρατοὶ, καθὼς καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι, νομίζουσιν ὅτι πολεμοῦσι τοὺς Σλάβους, ἐνῷ κατὰ μέγα μέρος πολεμοῦσιν Ἕλληνας. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἐπαρχίαι εἰς τὴν καθαυτὸ Ἑλλάδα, αἵτινες ἄχρι Τουρκικῆς κατακτήσεως ἢ οὐδέποτε κατὰ κράτος ὑπετάγησαν, ἢ κυριευθεῖσαι διὰ τῶν ὅπλων, ἐπλήρωσαν *πάγτα* πρὸς διατήρησιν τῆς αὐτονομίας των· αὗται δὲ αἱ ἐπαρχίαι διωκήθησαν ἐλευθέρως.

Εἰς ταύτην δὲ ἡμῶν ἀκριβῶς τὴν περίοδον ἀνάγεται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ διαθρυλληθέντος ζητήματος περὶ *Σλαβοποιήσεως Ἑλληνικῆς φυλῆς.*

Εἶπον καὶ ἔγραψαν πρό τινος καιροῦ ἄνδρες, ἄλλως τε πολλῶν ἐγκρατεῖς, ὅτι ὁ μεσαιωνικὸς Σλαβισμὸς ὁλοτελῶς ἀπερρόφησε τὸ ἐθνολογικὸν τῆς Ἑλλάδος στοιχεῖον· ὅτι ἀδίκως οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες σφετερίζονται ἀρχαῖον ὄνομα, ὄντες τέκνα βαρβάρου φυλῆς· καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὸν Σκυθικὸν τοῦ μεσαιῶνος, ἢ εἰς τὸν παλαιὸν τῆς Ἑλλάδος κορμὸν, ἐπομένως καὶ τὰς πολιτικὰς τύχας τούτου πρέπει νὰ συμμερισθῶσι.

Τοιαῦτα ἐφληνάφησαν οἱ γράψαντες ἐκ προθέσεως ὑπὸ μισελληνικὰς ἐμπνεύσεις, ἢ οἱ μὴ μελετήσαντες πάρεξ ἐπιπολαίως τὰς ἰδιότητας τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, καὶ τὰ νουθετήματα τῆς ἱστορίας.

Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχῃ ἱστοριονομικὸν ἀξίωμα ἀνώτερον πάσης ἀμφιβολίας, ἀξίωμα τὸ ὁποῖον νὰ συνομολογῇ συντόνως ἅπασα ἡ ἀλληλουχία τῶν μεσαιωνικῶν συμβάντων, τοῦτο ἐστὶν· ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διέβη σῶα ἀναμέσον ὅλων τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν γενεῶν ὅσαι ἦτε δι' ἀλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν, ἦτε διὰ κατακτήσεων ἔπεσαν ἐμποδὼν αὐτῆς, καθὼς ἀβρόχοις ποσὶ διέβησαν

οἱ Ἑβραῖοι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· διέβη τηρήσασα ἀείποτε σῴαν τὴν οἰκείαν ἀρχέγονον φύσιν, δηλ. τὰς ἐνστίκτους ροπὰς, καὶ τὴν πατροπαράδοτον μνημοσύνην τοῦ παρελθόντος.

Καὶ διατὶ διέβη σῴα ἀναμέσον τοσούτων καὶ τοιούτων περικυκλωσάντων αὐτὴν ἐχθρῶν;

Ἂς μὴ κατακριθῶμεν ἐπὶ παλιλλογίᾳ ὑπό τινων συγχρόνων *θρησκειολιγώρων* (esprits forts) εἰς ἐφημεριδογραφικὰς διατριβὰς μετὰ κουφότητος ἐνίοτε ἀσυγχωρήτου πραγματευομένων τὰς οὐσιωδεστέρας ἰδιότητας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ δι' ἑνὸς παρασύρματος καλάμου διαλύοντες δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τὰ μεγίστην προσοχὴν καὶ μελέτην ἀπαιτοῦντα τῆς ἱστοριονομίας ζητήματα· ὁ Ἑλληνισμὸς διέβη ἀβρόχοις ποσὶ τὸν βαρβαρικὸν κατακλυσμὸν, διὰ τὸν λόγον, ὅτι μόνος τῶν λοιπῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἐθνικοτήτων, ὑπῆρξεν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐθνικότης τελεία καὶ ἀπηρτισμένη σαρκικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐθνικότης τοσοῦτον πλήρης ἐν τοῖς συστατικοῖς αὐτῆς στοιχείοις, ὥστε οὐ μόνον δὲν ᾐσθάνθη ποτὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ δανεισθῇ παρὰ ξένων καὶ ἀλλοφύλων ἠθικὴν ζωτικότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πληθώραν τῶν χυμῶν της ᾐσθάνθη μάλιστα τὴν χρείαν τοῦ νὰ μεταδώσῃ ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἰκμάδα καὶ ζωὴν πρὸς τοὺς ξένους. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, πῆ μὲν διὰ τῆς φιλοσοφίας, πῆ δὲ διὰ τοῦ θρησκεύματος, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ μέσου τῆς Ὀρθοδοξίας, τῆς κεντρομόλου καὶ συμπυκνωτικῆς ταύτης δυνάμεως, ἐν ᾗ τὸ γένος *ἓν καὶ ἀδιαίρετον* ἑκάστοτε καὶ ἁπανταχοῦ παρευρέθη, καὶ ὡς ἓν καὶ μόνον σῶμα γίγαντος ἀθλητοῦ ἠγωνίσθη καὶ ἀντέστη κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς προσβολῆς, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, μόνον αὐτὸ εἰς τὴν ἐθνολογικὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, κατηνάλωσε βαθμηδὸν καὶ κατέφαγε τὰ προσελθόντα αὐτῷ ἀκατέργαστα, *ἀνιστόρητα*, ἀμύητα, βαρβαρικὰ στοιχεῖα, καὶ ἰδιοποιήθη τὰ σωματικὰ τῶν προτερήματα. Μόνον τὸ πνεῦμα σώζει, διότι ἡ σὰρξ ἀσθενής· οἱ βάρβαροι προσήγαγον τὴν σάρκα, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἱστορικῆς ἑνώσεως καὶ ὁμονοίας ἀπερρόφησε τῆς σαρκὸς τὴν

προσφοράν· ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐρειπίων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀπαντληθεισῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἔρριψεν εἰς ἀμοιβὴν τὸ φῶς τῆς εὐταξίας, τὸ μυστήριον τῆς ἑνώσεως, τὸν ἱερὸν σπόρον τοῦ ἐξευγενισμοῦ.

Διατί αἱ κατακτήσεις τῶν Δανῶν, τῶν Σκανδινάβων, τῶν Νορμάννων ῥιζόθεν μετήλλαξαν τὴν αὐτόχθονα Βρεττανικὴν κοινωνίαν; διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱστορικῆς παραδόσεως, καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ.

Διατί ἡ κολοσσαία Ῥωμαϊκὴ ἐθνικότης ἐκρημνίσθη ὡς εἴδωλον ἀβάσιστον καὶ σαθρὸν ὑπὸ τὸ πρῶτον λάκτισμα τοῦ βαρβάρου τῆς Ἀσίας; Διότι ἡ θρησκεία δὲν ἔχαιρε δικαίωμα ἰθαγενείας, δὲν ἦτον ἔμφυτος, ἀλλ' ἐπακτὴ καὶ δεδανεισμένη, ἐπομένως πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς ἀνίσχυρος.

Διατί τὸ στοιχεῖον τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως ἠφάνισεν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τὴν αὐτόχθονα Γαλλικὴν κοινωνίαν; διότι τόσον ἡ λατρεία τῶν Δρυΐδων ὅσον καὶ ὁ εἰφρήσας ἔπειτα Χριστιανισμὸς ἦσαν θρησκεύματα προνομιούχων ἱερέων μᾶλλον ἢ ὄργανα ὁμονοίας καὶ συμπήξεως.

Ἦλθεν ὅμως παρ' ἡμῖν τὸ Ῥωμαϊκὸν γένος· τίς ἡ κληρονομία του; — Ἦλθε τὸ Γοτθικὸν, μετὰ τῶν ἑτέρων βαρβαρικῶν· τί μᾶς ἄφησαν; — Τί δὲ οἱ Γάλλοι; — Τί δὲ οἱ Ἰταλοί;

Τὰ ὀστᾶ αὐτῶν μᾶς ἐγκατέλιπον, καί τινα ἐρείπια.

Ἐν τούτοις, μετὰ παρέλευσιν εἴκοσιν ἑκατονταετηρίδων, ὑπάρχει θαυμασίως γενεὰ, ἥτις προσαγορεύεται Ἑλληνικὴ, ἐνῷ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τῆς ἀρχαιότητος ἐθνικότητες καὶ προσαγορεύσεις ἐγένοντο ἄφαντοι· γενεὰ, ἥτις φιλεῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνίζεται ὑπὲρ ταύτης, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες· ἥτις σώζει καὶ λατρεύει τὴν μνήμην τῶν πρὸ αὐτῆς ὁμοφύλων γενεῶν εἰς συνεχισμὸν ἀδιάῤῥηκτον τῆς ἐθνολογικῆς ἑνότητος· ἥτις συντηρεῖ τὴν παράδοσιν τῆς θρησκείας, καὶ τέλος πάντων βαδίζει ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀρχαιοχάρακτον ὁδὸν τῶν πατέρων της, ἔχουσα ὅμως ἐπὶ πλέον τὰ μαθήματα τῆς πείρας καὶ τῆς συμφορᾶς πρὸ ὀφθαλμῶν.

Ἐὰν δὲν ἦναι ἰδικά μας ταῦτα τὰ χαρακτηρίσματα, ἂς μᾶς

ἐπονομάσωσιν οἱ Δυτικοὶ Σλάβους, ἢ Πέρσας, ἢ Σίνας ἢ ὅ,τι ἂν θέλωσιν.

Ἐὰν δὲ ἦναι ἰδικά μας, καὶ περιπλέον ἐὰν τὰ ἐκοινωνήσαμεν, καὶ καθ' ἡμέραν ἐπὶ μᾶλλον τὰ κοινωνῶμεν πρὸς ὅλας τὰς φυλὰς, ὅσας ὁ Θεὸς ἐξαπέστειλεν ἡμῖν ἁπλῶς εἰς ἀνακαίνισιν πληθυσμοῦ καὶ γενεᾶς διατήρησιν, τότε διατὶ νὰ μὴ συγχωρηθῇ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν «Καὶ τίς δεσπότης πλούσιος, πάντων ἂν μέμνοιτο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ τὰς ὀνομασίας;»

Ἀλλ' ἐὰν ἡ παρατήρησις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν ροπῶν τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐὰν αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν ἰδιότητες αἱ ὁμοιάζουσαι πολὺ ταῖς τῶν προπατόρων, καὶ ἐὰν ἐπὶ τέλους ἡ ἐθνολογικὴ συμπαραβολὴ τῶν κλίσεων τῆς δε τῆς φυλῆς πρὸς τὰς κλίσεις τῶν συγχρόνων Σλάβων δὲν ἐξαρκῶσι πρὸς πλήρη τῶν καθ' ἡμῶν δημοσιευθέντων ληρημάτων ἀνασκευὴν, αἱ ἀνωτέρω τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἱστοριογράφου μαρτυρίαι ἀναιροῦσιν ἀποχρώντως πάντα κακόβουλον καὶ κακόλογον. — Καὶ ποῖον ἐνόμισαν κακὸν νὰ μᾶς κάμωσι, λέγοντες, ὅτι πρὸ χιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἀλλόφυλόν τι γένος, καταλαβὸν Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, συνεμίγη μετὰ τῶν αὐτοχθόνων; Ἄραγε διὰ τοῦτο ἀπώλετο ἡ ἰθαγενὴς κυρία φυλὴ, ἢ διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνισμὸς κατελύθη; Ἡμεῖς τοὐναντίον φρονοῦμεν, ὅτι τοῦτο τὸ ἄλλως ἀναντίρρητον γενονὸς ἀποκαθιστᾷ μάλιστα τὴν ὑπεροχὴν καὶ πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ γένους μας. Διότι, ναὶ μὲν ἦλθον Σλαβικὰ γένη νὰ κατακρατήσωσιν Ἑλληνίδα γῆν, πλὴν ὀλίγον ἔπειτα ἡ ἰθαγενὴς φυλὴ ἀπερρόφησε πάντα τὰ τῆς ξένης ζωτικὰ στοιχεῖα, ὥστε πρὸ δέκα ἤδη αἰώνων μόλις τὸ ὄνομα τῶν βαρβάρων ἐσώζετο, καὶ πρὸ πολλῶν δὲ ἤδη χρόνων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἔνθα οἱ ἀλλόφυλοι ἀποκατεστάθησαν, ὁμοῦ μὲ πάντα τὰ ἀλλότρια αὐτῶν χαρακτηρίσματα ὡς καὶ τὸ ὄνομα ἀπώλεσαν τῶν πατέρων των.

Καὶ καθὼς παρατηρεῖ ἱστορικός τις ὁμογενὴς, (1) ἐπῴκησαν εἰ-

(1) Κ. Παπαῤῥηγόπουλος περὶ τῆς ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

ρηνικῶς, καὶ ἐζήτησαν μὲν πολλάκις ν' ἀποστατήσωσιν οἱ Σλάβοι, ἀλλ' ἐδαμάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ δεχθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν της, συνεχωνεύθησαν ἐντὸς αὐτῆς, ὡς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τὰ σώζοντα μὲν περὶ τὰς ἐκβολὰς τὸ χρῶμα αὐτῶν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' ἀφανιζόμενα μικρὸν ἔπειτα ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ὑγροῦ τῆς θαλάσσης.

Ὁ δὲ ἀμερόληπτος **Cyprien Robert** καὶ αὐτὸς κατὰ βάθος ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν ταύτην, εἰπὼν· ὅτι ναὶ μὲν αἱ Σλαβικαὶ τοῦ Μεσαίωνος εἰσβολαὶ κατεκάλυψαν τὰς ἀρχαίας Βυζαντινὰς ἐπαρχίας, πλὴν τί σημαίνει τοῦτο ἐὰν σήμερον οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι μετανάσαι διαλέγονται Ἑλληνιστὶ, ζῶσιν, αἰσθάνονται, καὶ προσδοκῶσιν Ἑλληνικῷ τῷ τρόπῳ; Δὲν εἶναι, λέγει, ἀξιοθαύμαστον ὅτι γένος τοσοῦτον ὀλιγάνθρωπον, ἀδιακόπως κεκρατημένον καὶ τεταλαντευμένον ὑπὸ στιφῶν βαρβάρων, ὅτι συνεχώνευσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάντας τοὺς δυνάστας του ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐθνικῇ ἑνότητι, καὶ, μολονότι νενικημένον ὑπὸ τῆς κτηνώδους βίας, ἐπέτυχε διὰ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς νὰ καθυποδουλώσῃ τοὺς κυρίους του μέχρι βαθμοῦ τοιούτου, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ χάσωσι καὶ τὴν οὐσιωδεστέραν ἐθνικὴν ἰδιότητα αὐτῶν, δηλ. τὴν γλῶσσαν; — Ἀντὶ τοῦ νὰ διερευνῶμεν μετὰ τῶν πολυμαθῶν Γερμανῶν τὰ λείψανα τῆς ἐν Ἑλλάδι Σλαβικῆς ὑπάρξεως, καλήτερον εἶναι νὰ ζητήσωμεν διὰ τίνος ποτὲ ἀγνώστου ὁδοῦ, διὰ τίνος ἀπορρήτου δυνάμεως ὁ Ἑλληνισμὸς διεδόθη ὡς ἠλεκτρικὸν ρευστὸν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Σλαβικῆς γῆς. Ἐπειδὴ, τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχὴ εἶναι ὁ κοινὸς δεσμός, ἡ γονιμοποιὸς δύναμις ἡμισείας Εὐρώπης; Ἄνευ αὐτῆς οἱ Σλάβοι ἤθελον χρεῖσθαι τῆς ζωογόνου ἐπιῤῥοίας, ἥτις διετήρησε καὶ ἰσχυροποίησε τὴν πρωτοτυπίαν των. Χωρὶς αὐτῆς ἡ Εὐρώπη δὲν ἤθελε γνωρίσει πλὴν Γερμανοὺς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκλατινισμένους· ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ πανομοιότης καὶ μονοτονία ἤθελε βασιλεύει παντοῦ. Ἡ Σλαβοποίησις τῶν Ἑλλήνων ἐπησχόλησε τὰ μέγιστα τοὺς Ῥώσσους δημοσιογράφους, καί τινας ἀφοσιωμένους τῇ Ῥωσίᾳ συγγραφεῖς· ἀλλ' ἀπεναντίας ἡ τῶν Σλάβων Ἑλληνοποίησις εἶναι, καθ' ἡμᾶς,

ἀξιολογωτέρα. Πόθεν πηγάζουσι πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς Σλαβικῆς θεσμοθεσίας. — Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως. Πόθεν αἱ Σλαβικαὶ τῆς Τουρκίας ἐπαρχίαι πορίζονται τὴν βιομηχανικὴν ζωήν; — ἐκ τῆς ἀκαταγωνίστου τῶν Ἑλλήνων δραστηριότητος; Καὶ τί χωρὶς τούτων ἤθελεν εἶσθαι ἡ Ἀλβανία; Ἡ Σερβία ἡ τοσοῦτον πρὸς τὸν *Ῥωμαῖον* εὐμενὴς, τί ἤθελε γίνει χωρὶς αὐτοῦ; Τὰ λαμπρότερα ἐμπορικὰ καταστήματα, τὰ καλήτερα ξενοδοχεῖα καὶ σχολεῖα κρατοῦνται ἐν τῇ Σερβίᾳ ὑπὸ Ἑλλήνων. Ὁ Ἕλλην εἶναι *mens agitans molem*, ὁ τὰ πάντα πληρῶν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν· οὗ λείπει Ἕλλην, ἐκεῖ βαρβαρότης.

Καὶ λοιπὸν, εἰς τὸ προκείμενον ἐπανερχόμενοι, λέγομεν, ὅτι ἡ καθαυτὸ τοῦ μεσαιῶνος Ἑλλὰς, τουτέστιν ἡ Πελοπόννησος, οὐδέποτε συμμετέσχε τῆς αὐτῆς τύχης τῶν ἀνατολικῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἐπαρχιῶν, δὲν ὑπεδουλώθη πώποτε κατὰ κράτος εἰς τὴν Βυζαντινὴν μοναρχίαν. — Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως Θεοφίλου, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ, οἱ τοῦ θέματος Πελοποννήσου Σκλαβέλληνες — προσαγορεύομεν οὕτω τὰ δύο σύμμαχα μέρη — ἀποστατήσαντες, ἐγένοντο ἰδιόρρυθμοι, λεηλασίας, καὶ ἀνδραποδισμοὺς, καὶ ἐμπρησμοὺς ἐργασάμενοι πλείστους. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ἀπεστάλη στρατηγός τις μετὰ ταγμάτων Θρακικῶν καὶ Μακεδονικῶν, ὅπως πολεμήσῃ καὶ καθυποτάξῃ αὐτούς. Καὶ πάλιν, μοναρχοῦντος Ῥωμανοῦ, οἱ Σκλαβέλληνες ἀποστατοῦσι καὶ κηρύττονται αὐτοδέσποτοι, μὴ βουλόμενοι οὐδὲ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ στρατηγοῦ νὰ ὑπακούσωσιν, οὐδὲ τοὺς δέοντας νὰ πληρώσωσι φόρους. Μαθὼν δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅτι «εἰς τοσαύτην ἤλασαν οἱ *Ἑλληνοβάρβαροι* ἀπείθειαν καὶ ἀποστασίαν» ἐκπέμπει πολυάριθμον στρατὸν τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτούς. Πλὴν οὐδὲ οὗτος, οὐδὲ οἱ διάδοχοί του κατόρθωσάν ποτε τι σταθερόν. Αἱ ἐπαναστάσεις ἐξακολουθοῦσι, διηνεκῶς μαστίζουσαι τὴν Πελοπόννησον· μετὰ τοσαύτης δὲ ἐπιμονῆς ἀνθίστανται οἱ ἀκαταμάχητοι οὗτοι πρόγονοι τῶν νεωτέρων παλλικαρίων, ὥστε δὲν ἁμαρτάνομεν ἐπαναλέγοντες, ὅτι ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ μέχρι Ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ

Ὀθωμανῶν, ποτὲ σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος δὲν καθυπετάγη παντελῶς εἰς ξένους δεσπότας. Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλικῆς κατακτήσεως, ἣς θέλομεν κάμει μνείαν παρακατιὸν, προσμαρτυρεῖ τὸ ἀληθές.

Ἀλλ᾽ ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως, ὅστις, κατὰ θείαν καὶ δυσερμήνευτον οἰκονομίαν, ὤφειλε, συνεργείᾳ βαρβαρικῆς φυλῆς, ἄσβεστος νὰ διατηρηθῇ καθ᾽ ὅλον τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ μητρίδι γῇ τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἔρως οὗτος σημαντικῶς προσυπεθάλπετο καὶ ὑπό τινων ἐγχωρίων αὐτοχθόνων γενεῶν, αἵτινες ἀνέκαθεν καὶ ἄνευ χρόνου διακοπῆς ἀνεξάρτητοι διέμειναν εἰς ἰδιόρρυθμον βίον ἐπὶ τὰ ὄρη, εἰς τοὺς ἀβάτους βράχους ἔνθα κατῴκουν. Φυλαί τινες, κατ᾽ εὐθείαν καταγόμεναι ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ῥίζης, διαφυλάξασαι μακρὸν χρόνον εἰς τὰ πετρώδη τῆς Μαΐνης ἄσυλα τὰ παλαιὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὴν διάλεκτον καὶ αὐτὴν ἔτι θαυμασίως τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἐφρούρουν ἀμετάβλητον ὁμοῦ μὲ τὸ αἴσθημα τῆς αὐτονομίας καὶ τὴν παράδοσιν ἔτι τῆς ἀρχαιότητος. — Ὕστεροι πάντων συνῆλθον ἐν τῷ χριστιανικῷ τῆς Ἑλλάδος χώρῳ οἱ τῆς Μαΐνης οἰκήτορες, καὶ πάντων ὕστατοι παρεδέξαντο τὴν ξενικὴν δεσποτείαν, ἐὰν, ὡς εἴπομεν, ἀληθῶς καὶ ὁλοκλήρως ποτὲ παρεδέξαντο αὐτήν. Εἶναι βέβαιον τοὐλάχιστον, ὅτι δὲν ὡμολόγησαν τὸν χριστιανισμὸν πάρεξ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, περὶ τὰ τέλη τῆς Ι΄. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ προσήνεγκον *πάχτα* καὶ φόρους πρὸς συντήρησιν τῆς ἐλευθέρας πολιτείας των, ὥσπερ ὁ Πορφυρογέννητος μαρτυρεῖ. «Ἰστέον, λέγει, ὅτι οἱ τοῦ κάστρου Μαΐνης οἰκήτορες οὐκ εἰσὶν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν προῤῥηθέντων Σκλάβων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν παλαιοτέρων Ῥωμαίων, οἳ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐντοπίων *Ἕλληνες* προσαγορεύονται, διὰ τὸ ἐν τοῖς προπαλαίοις χρόνοις εἰδωλολάτρας εἶναι, καὶ προσκυνητὰς τῶν εἰδώλων, κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας. Οἵτινες, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες, Χριστιανοὶ γεγόνασιν. Ὁ δὲ τόπος, ἐν ᾧ οἰκοῦσιν, ἐστὶν ἄνυδρος καὶ ἀπρόσοδος, ἐλαιοφόρος δέ· Ὅθεν καὶ τὴν παραμυθείαν ἔχουσι. Διάκειται δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος εἰς ἄκραν

τοῦ Μαλαία, ἤγουν ἐκεῖθεν τοῦ Ἐζεροῦ πρὸς τὴν παραθαλασσίαν, κ.τ.λ.»

Καὶ λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, θέατρον μᾶλλον βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀρχομένων πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, καὶ ληγουσῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ δορυκτησίᾳ, ἦ μέλος συμφυὲς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἀληθῶς μὲν ὑπέστη συμφορὰς μείζονας τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἐθνομιξίας μετὰ τῶν Σλάβων καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ πληθυσμοῦ συνετήρησε καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης ἐπαρχίας τὸ ἰδιότυπον τῆς φύσεως καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ ἐθνισμοῦ. Διότι τοῦ Σλαβικοῦ στοιχείου ὄντος φύσει φιλελευθέρου καὶ αὐτοῦ, (λέγομεν τοῦ ἐλθόντος ἔκπαλαι ἐν Ἑλλάδι), ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκέρδησε πολὺ διὰ τῆς ἐπιμιξίας, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ παραμικρόν.—Ἐνταῦθα ἡ ἀρχαία *πόλις* ἀπώλετο· πλὴν ὁ *δῆμος* ἐπέζησε διὰ τῆς συνεχοῦς ἀνανεώσεως τῆς ἐπιγονῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κατακλυσμοῦ, καθὼς ἐπιπολάζουσα ῥανὶς ἐλαίου διαρκεῖ ἀσύγχυτος καὶ ἠρεμαία ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν κυμαινομένης θαλάσσης.

ΟΗ'.

Κομνήνειος Δυναστεία.

Ἂν καὶ μεταξὺ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ καὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ Ἀλεξίου μεσοβασιλεύουσι τέσσαρες αὐτοκράτορες, πρὸς τὸν Κομνηνὸν οἶκον ἀλλότριοι, ὅμως ἕνεκα τῶν μεγάλων πολιτικῶν μεταβολῶν, αἵτινες λαμβάνουσι χώραν ἐν τοῖς βυζαντινοῖς πράγμασι περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἐλλόγως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀρχομένους ἤδη τοὺς Κομνηνείους χρόνους, ὅτε ἡ Ἀνατολὴ, τὴν ὁδὸν ἀνύουσα τοῦ προορισμοῦ της μέλλει νὰ περιπέσῃ εἰς διχόνοιαν καὶ συμπλοκὴν μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ὅτε πλεῖστα καὶ παντοῖα δεινὰ μαστίζουσι τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν, ὡς προδοκίμιον τῆς μελλούσης πολυχρονίου καὶ πολυδακρύτου Ὀδυσσείας του.

Ἀπτόμεθα τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ τοῦ κόσμου σκηνὴ σημαντικῶς μετηλλάχθη.

Ἡ Δύσις ἐπροκόπτεν ὁσημέραι εἰς δύναμιν, καὶ πλοῦτον, καὶ

πληθυσμόν· κοινωνικαὶ τροπολογίαι καὶ πολυειδεῖς μεταῤῥυθμίσεις εἶχον ἤδη συμβῆ καθ' ὅλας τὰς χώρας αὐτῆς. Αἱ ζοφεραὶ νεφέλαι τοῦ μεσαιῶνος βαθμηδὸν διεσκεδάζοντο, καὶ φῶς καινὸν ἀμυδρῶς διηύγαζεν ἄνω. Ἤθη, θεσμοί, θρησκεύματα, ἔθιμα, πολιτεύματα, συνεταράσσοντο πάντα ὡς ὑπό τινος διακινούμενα μυστηριώδους καὶ ἐνδομύχου ὁρμῆς· τὰ δὲ μέχρι τότε ἀλληλομαχοῦντα στοιχεῖα ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ συνεχωνεύοντο πρὸς ἀπαρτισμὸν καινοῦ τινος νεολατινικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἔθνη, ἄγνωστα πρὸς ἄλληλα, ἢ ἐπιφθόνως ἕως τότε συνδιακείμενα, ἐμετρίαζον ἤδη τὰς ἀμοιβαίας ἀντιπαθείας· συνδεόμενα δὲ καθ' ἡμέραν μετὰ σπονδῶν, ἤρχιζον ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας νὰ συνδιαιτῶνται καὶ συνδιαλάσσωνται φιλοφρονέστερον.

Προσέτι δὲ νέαι πολιτεῖαι μεσταὶ ζωτικότητος εἶχον ἐν Ἰταλίᾳ σχηματισθῆ ἐπὶ τῆς πρώην Βυζαντινῆς χώρας· ἕτερα δὲ κράτη διατελέσαντα μέχρι τότε μηδαμινὰ καὶ ἀσήμαντα, ἢ δεχθέντα παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τοὺς προσήκοντας τίτλους καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἢ καὶ πληρώσαντα τὸν φόρον τῆς ὑποταγῆς, νῦν δυνάμει προσφάτου πολιτικῆς ἀναπτύξεως εἶχον ἀποτινάξει τὴν δουλείαν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ προαχθῆ εἰς πλοῦτον, καὶ ἐγερθῆ εἰς ὑπερήφανον περιωπήν.

Τὸ ἐμπόριον πρὸ πάντων ὑπῆρξεν ὁ κύριος μοχλὸς τῆσδε τῆς νεοδυτικῆς προαγωγείας. Ὅσῳ περισσότερον ἀνεπτύσσετο ἡ βιομηχανία, καὶ ἐτελειοποιοῦντο τὰ χειροτεχνήματα, καὶ διεδίδετο ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων, τόσον αἱ τῆς δυτικῆς κοινωνίας ὑποδεεῖς τάξεις ἀπήλαυον μερίδα πολιτικῆς ἐλευθερίας, συνερχόμεναι ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Διὸ αἱ παραθαλάσσιαι πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὁ Ἀγκὼν, ἡ Ἐνετία, ἡ Πίσσα, ἡ Γενούη, καί τινες ἄλλαι μικρότεραι, τοσοῦτον ἐκραταιώθησαν, ὥστε μετ' ὀλίγον ἡ μὲν σημαία των ἐγένετο ἐπίφοβος ἐφ' ὅλην τὴν Μεσόγειον, ἡ δὲ φιλία των ἀναγκαία κατέστη καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τότε ἰσχυροτέροις μονάρχαις. Διέπλεον οἱ ἐμποροδημοκράται οὗτοι τὰς θαλάσσας ὥσπερ αὐτεξούσιοι δεσπόται, ἐπιβάλλοντες νόμους αὐθαιρέτους καὶ φόρους εἰς τοὺς παραλίους λαοὺς, λῃζόντες τὰς

ἄκρας, συχνάκις δὲ περὶ πρωτείων ἀλληλομαχοῦντες, καὶ ἀλλήλοις προσαγορευόμενοι πειραταί. Αἱ δὲ αὐτῶν πολιτεῖαι ἦσαν τὰ ὁρμητήρια, ἀφ' ὧν ἡ φιλοδοξία τῶν Ἡγεμόνων, τὸ φιλέμπορον τῶν μέσων τάξεων, ἡ σπουδαρχία τοῦ Λατινικοῦ κλήρου, καὶ ἐν γένει τὸ τυχοδιωκτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὥρμουν προσαπευθυνόμενα εἰς Ἀνατολὴν, πρὸς τὴν ἄγνωστον καὶ μυστηριώδη καὶ μακαρίαν ταύτην Ἀμερικὴν τοῦ αἰῶνος, ἣν ἡ τῶν ἑσπερίων νεανικὴ μὲν καὶ τολμηρὰ καὶ φιλοκίνδυνος, ἀλλὰ καὶ φιλοχρηματιστικὴ φαντασία παρίστανεν ἤδη ὑπό τινα γοητευτικὸν καὶ μυθώδη χρωματισμόν.

Ἤγγυζε λοιπὸν ὁ καιρὸς, ὅτε ἡ Εὐρώπη ὤφειλε νὰ ἐξωκείλῃ τῶν ὁρίων της, καὶ, συντασσομένη ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑνώσεως θρησκευτικὴν σημαίαν, νὰ βιάσῃ θρησκευτικῇ προφάσει τὰς θύρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἦτον ἴσως ἄνωθεν γεγραμμένον ὅτι χωρὶς ταύτης τῆς ἐχθρικῆς συμπροσεγγίσεως, ὁ νεώτερος πολιτισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ προαχθῇ, νὰ ἐνισχυθῇ, νὰ εὐδοκιμήσῃ. Ἦτον ἴσως χρεία νὰ πράξωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ Δυτικοὶ, ὅ,τι ἔπραξαν οἱ Μακεδόνες ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ὁ Λεοντοκάρδιος τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὤφειλε νὰ τελεσιουργήσῃ τὸ μέγα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πανθαύμαστον σχέδιον, τὸ τῆς συγκοινωνίας τῶν ἐθνῶν. — Ὅθεν περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν βλέπομεν ἐγκαταστημένας ἤδη προοιμιωδῶς εἰς τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰταλικάς τινας ἐμπορικὰς ἀποικίας, προετοιμαζούσας διὰ μέσου τῆς παρουσίας των, καὶ τῆς ὁσημέραι περισσευούσης ἐπιῤῥοῆς των τὰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιπλοκὰς, αἵτινες μέλλουσιν ἀκολούθως νὰ παρασύρωσιν ἀναποφεύκτως τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας τὴν καταστροφήν.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ὡρισμένη νὰ κυβερνήσῃ τὸ γένος κατὰ ταύτας τὰς τελευταίας καὶ κρισίμους στιγμὰς, ἐμπλήθεται μὲ τὸ μεγαλεῖον τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν ἐπικρεμαμένων κινδύνων. Ἐνῷ τῆς πυρεττούσης καὶ ταλαιπωρουμένης Ἑλλάδος ἡ γῆ ἅπασα ἀνακινεῖται, κρατῆρος τινὸς τὴν ἔκρηξιν προμηνύουσα, αὕτη ἀναβιβάζει πάλιν τὴν μοναρχίαν εἰς λαμπρὰν περιωπὴν, καὶ

παλαίουσα κατὰ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς μετὰ γενναιότητος ἀξίας ἄλλων χρόνων, παντοιοτρόπως ἀντενεργεῖ εἰς τὴν ἀνέκδρομον φορὰν τῶν δυστυχημάτων. — Δραστήριος καὶ πολεμικὸς, ὁ Ἰσαάκιος ἐπιτάττει μὲν νὰ κόψωσιν ἀπὸ τοῦδε νομίσματα φέροντα τὴν Αὐτοκρατορικὴν εἰκόνα μετὰ σταυροῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ σπάθης ἐν τῇ δεξιᾷ· σχεδιάζει δὲ πρῶτος ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ τὸ διπλωματικὸν ἐκεῖνο σύστημα τῆς *Ἀνατολικοδυτικῆς συνδιαλλαγῆς*, σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ ἀδιάκοπος ὑπόσχεσις καὶ ἀόριστος ἐκτέλεσις τῆς ἑνώσεως τῶν διαφωνουσῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησία ἀπεστρέφετο τὰς πολιτικὰς ἀπάτας, οὗτος, ἐκτείνας χεῖρα κατ' αὐτῆς ἐπαπειλιτικὴν, φράττει βιαστικῶς τὴν ἀντενέργειάν της. Ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συνέλθῃ εἰς συμβιβασμοὺς, εἴπερ καὶ πλαστοὺς, μετὰ τοῦ Πάππα. Διὸ ἀφ' ἑνὸς ἡ ἐπιστολὴ τούτου πρὸς τοὺς Γραικοὺς τῆς Ἀπουλίας τοὺς ἄρτι ὑποπεσόντας ὑπὸ Λατινικὴν δικαιοδοσίαν, ἐπιστολὴ δι' ἧς παραινεῖ αὐτοὺς νὰ διατηρήσωσιν ἄθικτον τὸ πάτριον τῆς Νικαίας σύμβολον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἀφορισμὸς, τὸν ὁποῖον ὁ ἀκρόχολος Πάππας ἐκδίδει κατ' ἐκείνου, διατρανοῦσι μᾶλλον ἢ νὰ ἐλαττώσωσι τὸ πρὸς τὴν Ῥώμην μῖσος τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐχθρικὴν διάθεσιν τῆς Δύσεως πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς. Καὶ ὁ μὲν Κηρουλάριος ὑπὸ Ἰσαακίου πέμπεται εἰς ἐξορίαν, τοῦ δὲ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν περαιουμένου, προβιβάζεται τὸ ἔργον τὸ τῆς Προνοίας καὶ τοῦ Φωτίου. Ἐπομένως τὸ πρὸ αἰώνων ἐμφανισθὲν ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς ἑτοιμάζεται νὰ εἰσέλθῃ ὑπὸ πρόσχημα πολιτικὸν εἰς νέον στάδιον συζητήσεως.

ΟΘ'.

Βυζαντινὴ Διπλωματία.

Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ ἄωτον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πληθυσμοῦ· ὅσοι τοπάρχαι καὶ στρατηγοὶ καὶ πλούσιοι βλέπουσι τὰς προόδους τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Βυζαντίου, ἰδοὺ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἁγίου Τάφου προτιθέμενοι, καὶ φέροντες ἐπὶ

στήθους τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὡς σύμβολον εὐσεβοῦς ἐκστρατείας, ἀπεκδιβάζονται εἰς τὰς ὄχθας τῆς Προποντίδος, ἰδίοις ὀφθαλμοῖς καταγινώσκουσι τῆς ἀπεράντου βασιλίδος ἐκείνης τὴν ἔκτασιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἐκθειάζουσι τοῦ κλίματος τὴν εὐκρασίαν, τὴν ὡραιότητα τῆς θέσεως, καὶ θεωρεῖ πᾶς ἕκαστος αὐτῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς μετὰ βλέμματος πλεονεξίας τὴν ὑπερθαύμαστον ἐκείνην στιλπνότητα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐγίνετο λόγος ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν.

Ἀφικνοῦνται κατὰ πρώτην φορὰν οἱ Σταυροφόροι ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄντες εἰς παναθλίαν κατάστασιν, πεινα-λέοι, διψῶντες, κεκοπιασμένοι ὑπὸ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας, καὶ μᾶλλον ἀνθρώπων ἀγρίων ἔχοντες σχῆμα, ἢ πολιτῶν Εὐρώπης, καὶ στρατιωτῶν ὑπερμάχων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐν τῇ θέᾳ τοῦ ρακενδύτου καὶ πενιχρωτάτου στρατοῦ, οἱ κάτοικοι τοῦ Βυζαντίου ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν ἄνδρες τοιοῦτοι ἦσαν ὄντως ἐπιτήδειοι νὰ νικήσωσι τοὺς ἀκαταγωνίστους καὶ ἀνδρείους Σαρακηνούς. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος προσκαλεῖ τὸν περιβόητον Πέτρον Ἐρημίτην νὰ παρουσιασθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀφοῦ προλαβόντως ἤθελε στρατοπεδεύσει τὰ τάγματά του ἔξω τῆς Πόλεως. Ὁ δεινὸς Καλόγηρος ἀσμένως ἐκτελεῖ τὴν ἐπιταγήν. Συνωδευμένος ὑπό τινων ἀξιωματικῶν, προσέρχεται ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος, προσκυνῶν τρὶς κατὰ τὸ Βυζαντινὸν ἔθος. Τὸ μικρὸν ἀνάστημα, ἡ ἄσημος θεωρία, τὰ ῥάκη τοῦ παραδόξου ἀρχιστρατήγου κινοῦσι τὸν γέλωτα τῶν Βυζαντινῶν αὐλικῶν. Ἀλλ' ὁ νουνεχὴς καὶ προνοητικὸς Ἀλέξιος δὲν ἀργεῖ νὰ καταλάβῃ ὁποῖον ἠφαίστειον πῦρ ὑποκρύπτεται, ὁποία ὀργὴ τρικυμία ὑπὸ τὰ πενιχρὰ ἐκεῖνα καὶ ῥυπαρὰ ἱμάτια τοῦ φράγκου Καλογήρου. Τὸν περιποιεῖται, καὶ τὸν ὑποδέχεται μὲ λόγια θωπευτικά· εὐσπλαγχνίαν δὲ ὑποκρινόμενος, δωρεῖται αὐτῷ 200 ὑπέρπερα χρυσᾶ, καὶ δαψιλεύει πρὸς τὸν στρατόν του ζωοτροφίας ἀφθόνους καὶ χάλκινα νομίσματα. Εἰς ἀμοιβὴν ὅμως ταύτης τῆς γενναιοφροσύνης, οἱ καλοὶ στρατιῶται τοῦ ἐρημίτου καὶ εὐσεβεῖς Σταυροφόροι, καθ' ὅλην τὴν πενθήμερον αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει

διαμονήν, λεηλατοῦσι τὰ προάστεια, πυρπολοῦσι τοὺς ἀγροὺς, γυμνοῦσι τὰς ἐν αὐτοῖς μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας ἀπὸ παντὸς σκεύους πολυτίμου, καὶ περατοῦντες τὴν διαρπαγὴν, κλέπτουσι τὰς μολυβδίνους στέγας τῶν ἱερῶν ναῶν, τὰ πολυτιμόλιθα δισκοπότηρα καὶ τὰ ἅγια λείψανα, τὰ ὁποῖα πωλοῦσι πρὸς τοὺς πεπτωκότας Γραικοὺς ἀντὶ χρυσῶν ὑπερπέρων. — Ἦτον οἰωνὸς αἴσιος, ἀγαθὴ ἀρχὴ, μέσον ὄντως ἁρμόδιον διὰ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν λαῶν συμφιλίωσιν! — Μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπέρχονται, ἀφίνοντες ὄπισθεν αὐτῶν τὰ ἴχνη τοῦ ὀλέθρου καὶ μνήμην δυσοιώνιστον τῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως. Οἱ κάτοικοι ὠνόμασαν τότε τοὺς Σταυροφόρους *σταυροφθόρους*, *στραβοπόρους*, *μελανὸν νέφος ἀκρίδων*.

Αὕτη ἡ βάρβαρος διαγωγὴ τῶν πρώτων ὑπερμάχων τοῦ ἁγίου Τάφου ἐπαυξάνει λοιπὸν τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ περιπλέκει περισσότερον τὸ περὶ ἑνώσεως θρησκευτικοπολιτικὸν ζήτημα. — Ἐντεῦθεν ἀπλήρωτον χάσμα σκάπτεται μεταξὺ Λύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Ἡ λέξις *Λατῖνος* εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν Βυζαντινῶν ἐμπεριέχει πᾶν ὅ,τι βλάσφημον δύναταί τις νὰ ἐξεμέσῃ κατὰ τῆς ὀρθῶς ἐννοουμένης καὶ δεόντως λατρευομένης Θεότητος· *Σταυροφόρος* ἐγένετο ταυτοσήμαντον τυχοδιώκτου λῃστοῦ.

Καὶ ἀπὸ τοῦδε κύριον τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς κίνητρον εἶναι ὁ φόβος, ἡ δὲ διπλωματία ἐκ τούτου μόνον ὁρμᾷ, καὶ περὶ αὐτὸν μέλλει διηνεκῶς νὰ στραφῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐχθρικὴ τῶν Ἑσπερίων στάσις πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς προφασίζεται τὴν λεγομένην τῶν Γραικῶν λειποταξίαν ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, ὁ δὲ Πάπας ἦν ὁ μέγας ὑποκινητὴς τῶν σταυροφορικῶν κινημάτων, τί παράδοξον ἐὰν ὁ φόβος ἐφεῦρεν ὡς ὄργανον ἐπιτήδειον συνδιαλλαγῆς καὶ διαπραγματεύσεως ἐν Ἀνατολῇ τὸ περὶ Ἁγίας Τριάδος ζήτημα, τὸ παλαιὸν καὶ πολυβόητον ζήτημα περὶ Πνεύματος Ἐκπορεύσεως;

Ὁ κῦβος ἐρρίφθη· ἕνεκα κινδύνων ἐπικειμένων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν, ἡ θεολογία μεταβαίνει ἀπὸ τῶν Συνόδων εἰς τὰ πολιτικὰ συμβούλια, τὸ δὲ θρησκευτικὸν δόγμα, ἡ ἄγκυρα

τοῦ ἐθνισμοῦ μέλλει τρόπον τινὰ νὰ ἐκτεθῇ εἰς δημοπρασίαν.

Ὁ φόβος λοιπὸν ἀπὸ τοῦδε βασιλεύει ἐν πάσῃ σχέσει καὶ συγκοινωνίᾳ μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ὁ φόβος, ἀφ' ἑνὸς, ὡς αἴσθημα πρωτεῦον, ἀφ' ἑτέρου ἡ θεολογία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς προφυλακὴ, συνοδεύουσιν ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν ἕως εἰς τὸ τέλος της.

Καὶ διὰ τοῦτο σταθερῶς ἡ Κομνήνειος δυναστεία, ἐν τῷ πολιτεύεσθαι τὸν Πάπαν, ὑπεκρίθη παῤῥησίαν καὶ γενναιότητα, μολονότι πραγματικῶς ἔντρομος καὶ πεφοβισμένη· ὑπεστήριξε δὲ χρηματικῶς τε καὶ ἐνόπλως τῆς Ἁγίας Ἕδρας τὴν πολιτικὴν, ὁσάκις ἀναγκαῖον ἐφάνη νὰ κτυπήσωσιν ἐκ συμφώνου τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἄλλως πρὸς ἀμφοτέρους δυσμενῶς διακειμένην. Σήμερον μὲν ὑποσχόμενοι, αὔριον δ' ἀρνούμενοι τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ποθητὸν τέρμα τῆς Παπικῆς σπουδαρχίας καὶ πάσης Δύσεως διάπυρος εὐχὴ, ὄχι μόνον κατόρθωσαν οἱ Κομνηνοὶ νὰ διατηρηθῶσιν ἐφ' ἑνὸς θρόνου σαθροῦ καὶ παντοχόθεν σαλευομένου, ἀλλὰ προσέτι πολλὰς ἐθεράπευσαν ὑποθέσεις καὶ διευθέτησαν συμφέροντα κατ' ἄλλον τρόπον ἀθεράπευτα.

Ἰδοὺ δὲ ὡσαύτως ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπαντῶμεν ἐνίοτε σύμμαχον καὶ βοηθὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τοῦτον τὸν ἀπόλυτον μονάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ βλέπομεν αὐτὸν ἀπροσδοκήτως ἀφοσιωμένον εἰς τὴν φατρίαν τῶν Οὐελφῶν, ἥτις ἂν καὶ πρεσβεύουσα φιλελευθέρους ἀρχὰς, παρεδέχετο ὅμως τοῦ Οὐατικανοῦ τὰς ἐμπνεύσεις. Ἐπεμβαίνοντες εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἰταλίας, καὶ μετὰ πολλῆς ἐμπειρίας προσποιούμενοι διάφορα πρόσωπα κατὰ τὰς μεταξὺ Πάπα καὶ αὐτοκράτορος διενέξεις, οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτυχον ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς ζημίας τῶν διαδοχικῶν σταυροφοριῶν, καὶ νὰ παρέξωσιν ἔτι ὀλίγας πνοὰς εἰς τὴν ἑτοιμόῤῥοπον βυζαντινὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Μανουὴλ ὁ ἐμπειρότερος οὗτος καὶ πανουργότερος τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐκεῖνος τούτων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου μᾶλλον δηλοῦται ἡ τύχη τῆς αὐτοκρατορίας, ἂν καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἡ καταστροφὴ, ὁ Μανουὴλ, ὅστις καὶ ἔσχατος Κομνηνῶν δύναται

νὰ θεωρηθῇ, διότι μετ' αὐτὸν τὰ σκῆπτρα πίπτουσιν εἰς χεῖρας ἀναξίας, εἰς χαμερπῆ ἀνθρωπάρια, ὁ πολὺς οὗτος ἐν τῇ διπλωματίᾳ καλῶς γινώσκων, ὅτι ἀπροσφυεῖς ὑπῆρχον αἱ δυνάμεις αὐτοῦ εἰς τὸ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν Ἑσπερίων, καὶ μαθὼν ἐκ πείρας, ὅτι ἀπὸ μὲν τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀνατολῆς ἠδύνατο νὰ ἀσφαλισθῇ, ἐὰν ἠγόραζε μὲ χρήματα τὴν φιλίαν των, ἀπὸ δὲ τοὺς Δυτικοὺς ὤφειλε πολυειδῶς νὰ φοβῆται, καθότι εὐκόλως συνεφρόνουν οὗτοι καὶ πρὸς μίαν σύμπνοιαν συνετρέποντο, «ὑψυχενοῦσι γὰρ οἱ Ἑσπέριοι, ὡς ὁ Νικήτας λέγει, καὶ τὸ φρονεῖν εἰσὶν ἀταπείνωτοι, τό τε φιλαίματον διὰ μελέτης ἔχουσιν ἀεί, καὶ μὴ μόνον πλοῦτον περιβάλλονται πολὺν, καὶ σιδηροφοροῦσι πάντες εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὸ δύσνουν τρέφουσι κατὰ Ῥωμαίων ἀκοίμητον, καὶ φιλεχθοῦσιν ἀεὶ κατὰ τοῦτο, καὶ λοξὸν ὁρῶσι καὶ σφοδρύνουσιν», ἀπεφάσισε νὰ κτήσῃ ὅσους πλειοτέρους ἠδύνατο φίλους ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συμμαχῶν μετὰ Ἑνετῶν καὶ Γενουΐτων καὶ Πισσαίων, καὶ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἐπὶ σκοπῷ κυρίῳ τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ ὥστε ἐν περιπτώσει νέας σταυροφορίας αἱ νῆες τούτων τῶν πολιτειῶν νὰ μεταβιβάσωσι στρατοὺς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του. Εἶχε δὲ ἐπὶ τούτου εἰς ἑκάστην πόλιν τῆς Ἰταλίας ὁμότας καὶ φίλους πιστοὺς καὶ κατασκόπους, οἵτινες κρυφίως τὸν εἰδοποίουν περὶ πάντων τῶν διατρεχόντων, καὶ κατεμήνυον αὐτῷ τὰ ὀνόματα τῶν ὅσοι ἀντεπολιτεύοντο τοὺς Γραικοὺς, ἢ ἐμηχανορράφουν κατὰ Κωνσταντινουπόλεως.

Κατ' ἀνάγκην ὅμως τοιοῦτο πολυέξοδον σύστημα διπλωματικὸν ἔπρεπε ν' ἀποξηράνῃ τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους τοῦ βασιλείου. Ἀπητοῦντο ὑπέρογκοι δαπάναι πρὸς μισθοδότησιν τῶν κεκλημένων προξένων, καὶ θυσίαι ἁδραὶ διὰ νὰ ἀγοράζωνται προδόται παρὰ τοῖς ἐχθροῖς, νὰ πληρόνωνται ψῆφοι εἰς τὰ συμβούλια, καὶ νὰ φιλοδωρῶνται οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐγκάτοικοι Λατῖνοι, ὅπως μὴ ἀνακαλύπτωσιν ἐγγράφως εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας τὴν ἀθλίαν τῆς μοναρχίας κατάστασιν, καὶ, δελεάζοντες οὕτω τὴν ἀδηφαγίαν τῶν ἐπιφόβων *σταυροφθόρων*, ἐπιταχύνωσι τὴν ὑπὸ τῶν χρησμῶν μηνυομένην τῆς Ἁλώσεως ὥραν. Ὡς καὶ

αὐτοὶ τῶν Κομνηνῶν οἱ πανηγυρισταὶ συμμαρτυροῦσι τὰς ἀθεμίτους καταχρήσεις καὶ παρανομίας, ἐν αἷς ὑπέπεσον ἀνενδοιάστως οἱ βασιλεύοντες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Εἴς τινας περιπτώσεις αὐξανομένου φόβου δὲν ἐσεβάσθησαν οὗτοι, κατὰ τὸ λῃστρικὸν παράδειγμα τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου, οὐδὲ τὰς ἁγίας μονὰς, οὐδὲ τὰ ἱερὰ τεμένη, ἀλλ' ἐπέθηκαν χεῖρα ἱερόσυλον ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὗπερ ἡ τιμὴ ἠδύνατο νὰ προμηθεύσῃ ὑπέρπερα εἰς τὸ *Γαζοφυλάκιον*. Οἱ δὲ ἐν τῷ Γαλατᾷ Φράγκοι συνήθως ἀπέκτουν τὰ ἐν δημοπρασίᾳ πωλούμενα κειμήλια, τὰ ὁποῖα ἀπέστελλον εἰς τὰς Ἰταλιώτιδας. Διὸ οἱ μὲν γογγυσμοὶ τοῦ λαοῦ δὲν εἶχον πέρας· οἱ δὲ ἐν Εὐρώπῃ Φράγκοι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θελγόμενοι ὑπὸ τοιούτων πολυτίμων τεκμηρίων, περιεπόθουν τὴν παντελῆ διὰ τῶν ὅπλων κατάσχεσιν τόσων καὶ τόσων θησαυρῶν.

Καὶ λοιπὸν τῆς σταυροφορικῆς ἀποδημήσεως, ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, ἐπιδημίας ὁ πυρετὸς ὅσῳ πλέον διεδίδετο, τόσῳ μᾶλλον οἱ ταλαίπωροι τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ὑπήκοοι κατεπιέζοντο ὑπὸ τὸ ἄχθος τῶν δασμῶν καὶ συνεισφορῶν, τῶν ἐπιβαλλομένων ἀδιακόπως πρὸς συντήρησιν τοῦ θρόνου καὶ τῆς πολυδαπάνου διπλωματίας του. — Ἤδη κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην Σταυροφορίαν οἱ δυτικοὶ τοπάρχαι καὶ στρατηγοί, τὴν ἐθιμοταξίαν περιφρονήσαντες τοῦ Βυζαντίου, παρουσιάσθησαν μὲν αὐτόκλητοι καὶ ἀπροσκλινεῖς ἐνώπιον τοῦ μονάρχου, δεσποτικῶς δὲ διϊσχυρίσθησαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν. Ταῦτα βλέποντες οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ Λατῖνοι ὕψωσαν αὐχένα θρασύν· τοσοῦτον ἐμεγαλαύχησαν οἱ ξένοι οὗτοι καὶ τοσοῦτον ἡθάδιασαν, ὥστε συχνάκις ἐπὶ τῆς βοηθείας τῶν ἰδίων ὁμοδόξων στηριζόμενοι, ἔδωκαν ἀφορμὴν συγκρούσεως εἰς τοὺς ἐντοπίους καὶ αἴτια σφαγῶν καὶ αἱματοχυσίας, ὧν αἱ συνέπειαι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν μᾶλλον οἰκτρῶν. Ἕκαστος καινὸς φόρος ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπιβαλλόμενος πρὸς ἀπότισιν δυτικῶν ὀφειλημάτων συνήθως συνωδεύετο μὲ χύσιν αἵματος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Εἰσεπράττοντο δὲ φόροι διάφοροι, ὧν οἱ μὲν ἐκαλοῦντο *Ἀλαμανικοί*, διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν πολεμικῶν ἐξόδων, οἱ δὲ *Βενέτικοι*, ἄλλοι δὲ *Πισσαῖοι*, κτλ.

Τοιουτοτρόπως τὰ πράγματα τοῦ Βυζαντίου ἦγον ἦμαρ παρ' ἦμαρ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἡ φήμη τῆς παραλυσίας του ἐπλήρει τὰς δυτικὰς Αὐλάς.

Ἤδη ἄλλος λόγος ἐν Εὐρώπῃ δὲν ἐγίνετο πάρεξ περὶ τῆς τύχης τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ ἡγεμόνες προβλέπουσιν, ὅτι ἀναποφεύκτως ἐκεῖνος ὁ θρόνος μέλλει νὰ γίνῃ βορὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ ἐμπειροτέρου. Καὶ ἐνῷ πᾶς ἕκαστος ἡγεμὼν χριστιανὸς ἢ βάρβαρος γλίχεται περὶ τῆς ἰδιοποιήσεως τοῦ ὅλου ἢ μέρους αὐτοῦ, ἐν τῇ Γερουσίᾳ τῆς Ἑνετίας συζητεῖται τὸ ζήτημα ἐὰν ἡ ἕδρα τῆς Δημοκρατίας μέλλει νὰ μετακομισθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ πρότασις δὲν ἀποῤῥίπτεται, πλὴν διὰ μιᾶς ψήφου, καὶ μόνον ἐπὶ παρατηρήσει, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ βέβαιον διὰ τὸ ἀβέβαιον, μάλιστα ὅταν ὑπήκοοι Γραικοί, τῶν Φράγκων ἐχθροί, μισήσαντες τοὺς αὐτῶν δεσπότας, ὑποσκάψωσιν ὑποκώφως καὶ τέλος ἀφανίσωσι τὴν μετακομισθεῖσαν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν.

Π'.

Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς ἐπὶ Κομνηνῶν.

Τοιαύτη ὡς ἔγγιστα ἡ κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι μοναρχίας. Ἀλλὰ τίς καὶ ἡ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων θέσις;

Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Ζ'. ἁγίᾳ καὶ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, ἐσφράγισεν, ὡς εἴπομεν, τὴν βίβλον της, μηδὲν πλέον δογματικὸν, ἢ κανονικὸν ἔχουσα νὰ σχηματίσῃ πρὸς ὄφελος τοῦ γένους, ἢ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν ταῖς προηγουμέναις Συνόδοις ἐθεολόγησε τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ἐκανόνισε τοὺς τύπους, δι' ὧν ὤφειλεν εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ πηδαλιουχεῖται τὸ πλοῖον αὐτῆς· ἤδη δὲν ἀπέμενεν ἄλλο πάρεξ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ψηφισμάτων καὶ θεσπισμάτων της. Μετὰ τὴν δημιουργικὴν καὶ πρώτην ταύτην, λοιπὸν, ἐποχὴν, ἡ ἐκκλησία περατοῖ τὸν προορισμόν της.

Ἡ πρᾶξις ὅθεν τοῦ Κηρουλαρίου, περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω, πρᾶξις κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ὁ Πάπας ἐντελῶς τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολικῆς χωρίζει, εἶναι ἀπόῤῥοια τῶν προηγουμέ-

νων, ἀποτέλεσμα τῆς τῶν Γραικῶν εὐσεβείας εἰς τὰ συνοδικὰ καὶ πάντα τὰ δεδογμένα. Ὁ Φώτιος τῳόντι, καὶ ὁ Κηρουλάριος, καὶ ὁ Μάρκος Ἐφέσου καὶ ὁ Γεννάδιος, τέσσαρα μέγιστα καὶ διασημότατα πρόσωπα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῆς ἐθνικότητος ἱστορίᾳ, ἐμφανίζονται κατὰ τὰς τέσσαρας μᾶλλον κρισίμους ὥρας τοῦ γένους, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν εἶχεν ἀνάγκην ἡ ἐκκλησία μεγάλης ἀρετῆς καὶ διανοίας, ἵνα διατηρήσῃ ἀπαραβίαστον διὰ τῆς τούτων βοηθείας τὸ ἄσυλον τῆς σοφίας της, τοὐτέστιν αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ πρῶτος προοιμιάζει τὸ σχίσμα διὰ τῆς ἐπιμονῆς του, ἀδιαφορῶν καὶ ἀμεριμνῶν περὶ τῶν ἐνδεχομένων κινδύνων· ὁ δεύτερος ἀποπερατοῖ τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου του σχεδὸν ἐν ἐπόψει προκειμένης καταστροφῆς· ὁ τρίτος μέλλει νὰ προασπίσῃ μόνος μονώτατος ἀνθισταμένων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, καὶ ἐπ' αὐτὴν τοῦ Πάπα τὴν γῆν, τὸ ἀληθὲς τῆς ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ τέλους ὁ τέταρτος ἀνοίγει πρὸς τοὺς Τούρκους τὴν ἀνατολικὴν πύλην τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὶν ἢ προφθάσῃ ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη νὰ εἰσβιβάσῃ τοὺς Λατίνους καὶ τὸν Παπισμὸν διὰ τῆς δυτικῆς. Καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι φωστῆρες τοῦ γένους ἀπολαύουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὸν στέφανον τῆς καταδιώξεως, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι μακαριότητα καὶ ἁγιωσύνην.

Ὁ δὲ λαός; — Εἰς τὸν λαὸν ἀμέσως μετὰ τὴν τελευταίαν Σύνοδον καὶ τὴν παῦσιν τῆς θεολογικῆς περιόδου, ἤρχισεν οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἐνσαρκοῦται τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας, νὰ ἐθνικεύηται ἡ Ὀρθοδοξία, νὰ λαμβάνῃ ἡ ἰδέα τῶν πατέρων σχῆμα καὶ μορφήν· μὲ ἄλλους λόγους, ὁρμεμφύτως πως, ἢ ὀρθώτερον, κατὰ θείαν ἐπίπνοιαν, ὁ λαὸς συνῃσθάνθη τὴν χρείαν τοῦ νὰ θέσῃ εἰς πρᾶξιν τὰ περὶ πίστεως καὶ πατρίδος ἐψηφισμένα, νὰ τὰ θέσῃ ὑπεράνω οἱουδήποτε συμφέροντος κοσμικοῦ, ἀτομικότητος, εὐημερίας καὶ προσκαίρου ἀγαθοῦ. — Μετὰ τὴν ἀξιοσημείωτον ταύτην ἐποχὴν ἄρχεται ἡ πραγματικὴ διαδραμάτησις τῆς ἐθνικότητος, ἥτις δύναται νὰ ἐξεικονισθῇ περιεκτικῶς ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ λέξει· ΕΠΙΜΟΝΗ. — Ἂς σωθῇ τὸ κράτος, ἂς διαφυλαχθῇ κατὰ δύνα-

μιν ὁ θρόνος· θέλουσι τοῦτο καὶ οἱ πνευματικοὶ ποιμένες. Ἂς διασωθῇ ὁ θρόνος, καθότι δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὸν προορισμόν του, διότι ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ ἐξελληνισθέντος Ῥωμαϊσμοῦ ἔχουσιν ἔτι νὰ συγχωνευθῶσι καλήτερον τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα, καὶ ἄλλαι ξέναι φυλαὶ νὰ συνέλθωσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ, συμπάθειαν ἐξαιτούμεναι καὶ συγγένειαν. Ἂς διασωθῇ ὁ θρόνος, καθότι πρὶν ὁ πέλεκυς τοῦ χρόνου καταῤῥίψῃ αὐτὸν, ὀφείλει ν' ἀποκτήσῃ δικαιώματα εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ὑπηκόων· ἡ δὲ μοναρχία, ξενικὸν ἐπίβλημα, ἀφοῦ μεθ' ὅλης ψυχῆς ἀσπασθῇ τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ δείξῃ ὅτι μηδὲ τοῦ ἰδίου αἵματος φείδεται διὰ τὴν συντήρησιν ἐκείνου· ὅταν ἐκουσίως εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος προσέλθῃ σφάγιον, ὡς τὰ ἐστεφανωμένα θύματα τῆς ἀρχαιότητος, τότε πρέπει νὰ καθιερωθῇ, καὶ νὰ γενῇ σύνθημα καὶ σύμβολον ἐθνικῆς ἐξαγοράσεως. — Πλὴν τεθέντος τοῦ ζητήματος, πότερον τῶν δύο τούτων κατὰ προτίμησιν νὰ διαφυλαχθῇ, τὸ δόγμα ἢ ὁ θρόνος, τὰ δύο ἐθνικὰ στοιχεῖα καὶ ἀνεξετάστως ἐναγκαλίζονται τοῦ δόγματος τὴν διαφύλαξιν, ἕτοιμα νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν μοναρχίαν εἰς ἣν ὁ θεὸς βουληθῇ νὰ ἐξαποστείλῃ αὐτῇ πεπρωμένην τύχην. Ἤδη τὸ γένος ἔγνω τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· τὸ γένος καὶ χωρὶς τοῦ θρόνου ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ πολιτευθῇ ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ συνοδικοῦ συντάγματος. Ἀλλ' ἀναιρῶν τὸ δόγμα, ἀναιρεῖ αὐτὸ ἑαυτό· ἀρνεῖται τὴν ζωήν του, λακτίζει τὴν κληρονομίαν του, καταστρέφει πᾶσαν νόμιμον μέλλοντος προσδοκίαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιμονὴ θέλει δοκιμασίαν, ἰδοὺ κρούει τὰς θύρας ἡ συμφορά. Τὸ δρᾶμα τῶν συμφορῶν του θέλει ἀρχίσει μὲ πολυχρόνιον ὑπομονὴν, πρὶν ἢ ἀγλαϊσθῇ διὰ τῆς ἀνδραγαθίας.

Συνήθως προηγεῖται τὸ πάθος, ἕπεται ἡ ἱστορικὴ ἀνέγερσις.

ΠΑ'.

Ψευδοσταυροφορία Γαλλοενετική.

Ὅταν πλησιάσωμεν εἰς τὰ τέλη τῆς ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος, οἰωνοὶ ἀπαίσιοι συμπτώματα προσεχοῦς ὀλέθρου αἴρονται παν-

ταχόθεν ἐφ' ὅλης τῆς σημέραι περιοριζομένης βυζαντινῆς ἐπικρατείας. — Φρικώδεις βασιλέων ἀθεμιτουργίαι διὰ τὴν τοῦ θρόνου διαδοχήν, παντελὴς ἀρχόντων ἐξευτελισμὸς, μῖσος τῶν ὑπηκόων κατὰ τῶν διοικητῶν, ἐπιδρομαὶ συνεχεῖς βαρβάρων, καὶ πόλεμος τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατασταθέντων ἤδη Σταυροφόρων κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ πτωχία γενικὴ, καὶ λοιμὸς, καὶ ὕβρεις Φράγκων, πάντα μᾶς παριστάνουσι θέαμα ἐλεεινότατον. Ἦλθεν ἡ ὥρα ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν γένος προσβληθὲν ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὀφείλει, μετεισοδαῖνον εἰς νέον δρόμον, νὰ συναισθανθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πολιτικὴν θέσιν του καὶ νὰ προχωρήσῃ αὐτοδυνάμως εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀνακαινίσεώς του.

Ὁ Δοὺξ τῶν Ἐνετῶν, ὁ στρατηγικὸς καὶ πανοῦργος, καὶ φιλοδοξώτατος ἐκεῖνος Ἑρῖκος ὁ Δάνδολος, εἶχεν εἰς τὴν νεότητά του, καθὸ πρέσβυς τῆς πατρίδος του παρὰ Μανουὴλ τῷ Κομνηνῷ, στερηθῇ τῶν ὀφθαλμῶν κατ' ἐπιταγὴν, λέγουσι, τούτου τοῦ μονάρχου. Δικαίως ἢ ἀδίκως ἀγνοοῦμεν σιγούσης ἢ ἀντιφασκούσης περὶ τούτου τῆς ἱστορίας. Πλὴν οὗτος ὁ δραστήριος ἀνὴρ, «πηρὸς μὲν τὰς ὄψεις, κατὰ τὸν Νικήταν, καὶ τῷ χρόνῳ πέμπελος, ἐπιβουλότατον δὲ πρᾶγμα Ῥωμαίοις καὶ φθονερώτατον, ὃς πεπάλημα ἐν ἀγυρτείαις, καὶ φρονιμώτερον τῶν φρονίμων ἑαυτὸν ὀνομάζων καὶ δοξομανῶν ὡς οὐχ ἕτερος,» γνοὺς ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ἄστατον καὶ ἑτοιμόῤῥοπον τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας, ὥρμοσεν ἐν ἑαυτῷ, πρὸς ἐκδίκησιν τῆς ἧς ὑπέστη ὕβρεως, νὰ κρημνίσῃ, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, ἄνωθεν τῆς ὑψηλῆς τοῦ Ἱπποδρόμου στήλης τὸν τελευταῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτορα. Ἀναγορευθεὶς μετά τινα χρόνον Δοὺξ Δημοκρατίας, ἔκρινεν ἁρμοδίαν τὴν περίστασιν, ἵνα δώσῃ ἀρχὴν ἐκτελέσεως εἰς τὸ φιλέκδικον καὶ βαρβαρικὸν σχέδιόν του.

Τότε ἡ τυχοδιωκτικὴ τῆς Σταυροφορίας θέρμη εἶχεν ὀλίγον μετριασθῇ, τόσον ἕνεκα τῶν ἡγεμονιῶν, ἅσπερ οἱ δυτικοὶ Τοπάρχαι εἶχον σχηματίσει, καὶ κατεῖχον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅσον ἤδη καὶ διὰ τὰς ἀλεπαλλήλους συμφορὰς ἐν αἷς οἱ στρατοὶ περιέπεσον κατὰ τοὺς μετὰ Σαρακηνῶν πολέμους. Ὁ Δάνδολος, διὰ μυρίων

προτροπῶν, καὶ ἐπιβούλων ὑποσχέσεων, καὶ ῥαδιουργημάτων διασπειρομένων ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, συνεργείᾳ δὲ τοῦ Μαρκησίου Μομφερράτου, ἄλλου φιλοδόξου τῆς Ἰταλίας ἡγεμονίσκου καὶ σταυροφορικοῦ Τοπάρχου, ἐξάπτει τὸ ἑτοιμόσβεστον τῆς σταυροφορίας πῦρ, καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ ἐγείρῃ εἰς νέαν ὁρκοδοσίαν συνεκστρατεύσεως τοὺς ἀείποτε φιλοδόξους καὶ φιλοχρημάτους ὑπαρχηγοὺς τοῦ Γαλλικοῦ γένους. Δισμύριοι Γάλλοι καταβαίνουσι μετ' ὀλίγον εἰς Ἐνετίαν, καὶ ἕτεροι διευθύνονται πρὸς Ἀπουλίαν, ὅθεν ἔμελλον νὰ πλεύσωσι πρὸς Συρίαν, *ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ* τοῦ ν' ἀπελευθερώσωσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ νὰ ὑποχηρίζωσι τὸν σαλευθέντα θρόνον τοῦ ἐκεῖ βασιλεύοντος Λουζινιάνου. — Δὲν γινώσκομεν ἐὰν πάντες ἀληθῶς ἦσαν συνένοχοι τοῦ Δανδόλου οἱ κορυφαῖοι τῆς νέας σταυροφορίας ὁδηγοὶ, μάλιστα λόγους ἔχομεν ἵνα συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἁγίου Τάφου ἦτον ἡ μόνη κατ' ἀρχὰς τῶν περισσοτέρων ἀρχηγῶν τε καὶ στρατιωτῶν εὐχή. Ταύτην δὲ μόνον ὡσαύτως διέταττεν, ὡς καθῆκον παντὸς Χριστιανοῦ, καὶ διεκήρυττε καθημέραν, τοὐλάχιστον κατὰ φαινόμενον, ὁ ἐν Ῥώμῃ Πάπας περιβόητος Ἰννοκέντιος. Καὶ τῷ ὄντι ὁ πονηρὸς Δοὺξ μετὰ τῶν Γάλλων Τοπαρχῶν συνομνύουσιν ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μάρκου, τοὺς ὅρους τῆς Σταυροφορίας, καὶ σφραγίζουσι τὸ συμβόλαιον τῆς ἀμοιβαίας συνυπηρεσίας μὲ διαμαρτυρήσεις εἰλικρινείας καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ἀλλ' ἐμβιβασθέντος τοῦ πεζικοῦ τῶν Γάλλων καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἐν τῷ στόλῳ τῶν ἐμποροδημοκρατῶν καὶ ἀνέκαθεν Ἐνετῶν μισελλήνων, ὁ πανοῦργος Δάνδολος μετά τε τοῦ Μαρκησίου καί τινων ἄλλων ὀλίγων ὁπλαρχηγῶν συνενοούμενος, κατευθύνει πρῶτον τὰ σταυροφορικὰ ὅπλα κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Δαλματίας, προοιμιάζων οὕτω τὴν ἐσχεδιασμένην κατὰ Βυζαντίου ἐκστρατείαν διὰ ταύτης τῆς δοκιμασικῆς παρεκτροπῆς, ἔπειτα δὲ ἀντὶ τοῦ νὰ πορευθῇ πρὸς Συρίαν, ἀπευθύνει τὰς νῆας πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον προφασιζόμενος, ὅτι σῶφρον, καὶ συνετὸν, καὶ χριστιανικὸν πρᾶγμα ἦτο ν' ἀποδοθῇ προλαβόντως ὁ διὰ παρανο-

μίας κατακρατούμενος θρόνος τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν ἀνήλικα καὶ νόμιμον διάδοχον Ἀλέξιον, τὸν αἰτούμενον αὐτοπροσώπως ἐκεῖ τῶν Σταυροφόρων τὴν ἐπικουρίαν, διὰ δὲ τῶν χρηματικῶν χορηγήσεων, ἃς ὁ δικαιωθεὶς οὗτος μονάρχης ἤθελε δώσει τοῖς Ἀρχηγοῖς εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ κατευοδωθῇ ἀκολούθως ὁ στρατὸς εἰς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἀλέξιος, ἔλεγεν, εἶναι νέος, καὶ ἀφοσιωμένος τῷ μακαριωτάτῳ Πάπᾳ· ἀναμφίβολον ὅτι διὰ τῆς τούτου μεσολαβήσεως ὁ ἀπολωλὼς τῶν Γραικῶν λαὸς θέλει ἐπανέλθει εἰς ὁδὸν ἀληθείας.

Ἡ πρότασις κατ' ἀρχὰς μὲν εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τινῶν ὁπλαρχηγῶν, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἀπεβλήθησαν τὰ προσκόμματα. Ὅσοι τῶν Τοπαρχῶν ἔτρεφον μῖσος κατὰ τῶν Γραικῶν, νοήσαντες τὸ ῥᾳδιούργημα, ἐχάρησαν· εὐηρεστήθησαν δὲ καὶ διὰ τὸ κερδαλαῖον καὶ φιλοχρήματον τοῦ προβλήματος. Οἱ δὲ ὀλίγοι εἰλικρινεῖς ὑπέρμαχοι τοῦ ἁγίου Τάφου ἐξαπατηθέντες παρεσύρθησαν.

Μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν θαλασσοπορίαν ὁ Ἐνετικὸς στόλος ἀποβιβάζει τὸν στρατὸν αἰφνιδίως εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ πλοῖα κατὰ πρῶτον ἀγκυροβολοῦσιν ἀπέναντι μεγαλοπρεποῦς τινος ἀγροῦ βασιλικοῦ, παρ' ᾧ σταίνουσιν οἱ *Κόμητες* καὶ *Βαρῶνοι* δεσποτικῶς τὰς σκηνάς των· τὴν δ' ἐπιοῦσαν προχωροῦντα προσπελάζουσι μέχρι θέας τῆς βασιλίδος.

Ὁ τότε παρανόμως κατ' ἀλήθειαν μοναρχῶν Ἀλέξιος ἀποστέλλει κήρυκας πρὸς τοὺς Λατίνους ἐρωτῶν, τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν, καὶ τίνος ἕνεκα ἀφικνοῦνται μετὰ στρατοῦ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐπικρατείᾳ· οὗτοι δὲ ἀποκρίνονται, ὅτι σκοπὸν ἔχουσιν ἀμετακίνητον νὰ δικαιώσωσι τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου, καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν ἐν φυλακῇ διατρίβοντα καὶ τυφλωθέντα Ἰσαάκιον. Πρὸς δὲ μείζονα τοῦ λόγου των μαρτυρίαν ἐκθέτουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὑπηκόων τὸν νέον Ἀλέξιον, φωνάζοντες «οὗτος ἐστὶν ὁ νόμιμος ἡμῶν αὐτοκράτωρ· ἡμεῖς οὐκ ἤλθομεν τοῦ ζημιῶσαι ὑμᾶς, ἀλλὰ τοῦ ἀπαλλάξαι ἡμᾶς τῆς παρανόμου τυραννίδος».

Καὶ ταῦτα λέγοντες, ἐδείκνυον τὰς Βούλλας καὶ τὰ ἐπίσημα γράμματα μεθ' ὧν εἶχεν ὁ ἀντιποιούμενος ἐφοδιασθῆ παρὰ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ ἰδίου του γαμβροῦ Φιλίππου, Ἀλαμανίας Αὐτοκράτορος, πρὸς διατράνωσιν τῶν δικαιωμάτων του.

Ἐν τούτοις τὰ τοῦ Βυζαντίου πράγματα διέκειντο εἰς ἀπερίγραπτον, ἐλεεινὴν κατάστασιν. Ὁ βασιλεὺς, αἰσθανόμενος τὸ βάρος τῆς συνειδήσεως διὰ τὰς ὁποίας ἠνόμησε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνομίας, ὠδύρετο, καὶ ἐλυπεῖτο,, καὶ προγινώσκων τὴν ἐφ' ἁπάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων διηνεκῶς ἐπισκοποῦσαν ἐκδίκησιν, ὀλίγον ἢ ἀπροσφυῶς ἐφρόντιζε περὶ δυνατῆς ἀντιστάσεως. Ὅμως οὐχ ἧττον ἠσχολεῖτο περὶ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων, αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς «ὀργιζόμενος, ὡς πέλαγος ἀχανὲς καὶ ὑπ' ἀνέμου ταραττόμενον, ἐδίδετο εἰς ἀποστασίαν.»

Καὶ ἄλλοτε παρετηρήσαμεν τὴν διὰ χρησμῶν ἀποτάτων παράδοξον ἐκείνην πρόγνωσιν τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας Ἁλώσεως, ἣν ἔτρεφεν εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας ὁμοῦ μὲ τὴν προσδοκίαν τῆς μελλούσης ἀπαλλαγῆς ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο φαινόμενον, ὅπερ μᾶλλον ἢ εἰς τὴν τῶν δεισιδαιμονιῶν κατηγορίαν, ἠθέλαμεν, διὰ τὸ γενικὸν, καὶ ἐθνικὸν, καὶ προφητικὸν αὐτοῦ προθυμότερον ἀποθέσει εἴς τινα τῶν ἀπορρήτων ἔτι σελίδων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστοριονομίας, τοῦτο, λέγομεν, τὸ τῆς χρησμοδοτουμένης Ἁλώσεως φαινόμενον γίνεται κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας στιγμὰς αἴτιον ἀξιοθρηνήτου τινὸς τελετῆς. — Ἵστατο εἰς τὴν Κωνσταντίνειον ἀγορὰν ἄγαλμα μεγαλοπρεπὲς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔκπαλαι μετακομισθὲν εἰς Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον κατὰ δυστυχίαν ἐθεωρεῖτο κοινῶς *ὥσπερ στοιχεῖον αἴσιον τοῖς ἑσπερίοις στρατοῖς*, καὶ τῇ κατακτήσει. Διαδίδεται ἡ φήμη ὅτι, ἐὰν τὸ ἄγαλμα τῆς μυθοθρησκείας δὲν κατασυντριβῇ παρὰ τοῦ λαοῦ, ὁ ὀρθόδοξος λαὸς δὲν θέλει πλέον ἀπαλλαγῆ ἀπὸ ζυγοῦ Φράγκων. Τοῦτο διακοινοῦται; ἡ κατεδάφισις πάραυθις ἀρχίζει. Ἕκάστος τοῦ λαοῦ ἁμιλλᾶται περὶ τὴν ταχυτέραν *τῆς ἐπιστάτιδος τῆς ἀνδρίας καὶ φρονήσεως* κατάβασιν. — Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ὡρῶν, ὁ κακὸς οἰωνὸς, τὸ στοιχεῖον τῆς ἀτελευτήτου δουλείας

ἦτο κατεδαφισμένον, καὶ πᾶς ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἐλάμβανε μερίδα τοῦ χαλάσματος, ὡς φυλακτήριον κατὰ τῆς αἰωνίου αἰχμαλωσίας, καὶ σύμβολον τῆς μελλούσης ἀπελευθερώσεως.

Κρᾶμα βαρβαρότητος καὶ φιλοπατρίας, μίγμα ξένον θρησκευτικῆς προλήψεως καὶ θρησκευτικῆς πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως, ὅπερ οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας ἐμφαίνεται τοσοῦτον ἀξιοσυγχωρήτως, πλὴν τῆς πολυπαθοῦς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς!

Ὡς τόσον νικώντων τῶν Λατίνων, καὶ ἤδη στενῶς πολιορκούντων τὴν πόλιν κατὰ χέρσον καὶ κατὰ θάλασσαν, ὁ αὐτοκράτωρ *τεθησαυρηκὼς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν φυγὴν*, καὶ πρὸς ἀπόδρασιν ἑτοιμαζόμενος, ὑποκριτικῶς περιφέρεται ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ζητῶν παρὰ τοῦ λαοῦ βοήθειαν καὶ μὴ εὑρίσκων ἀκρόασιν οὐδεμίαν. Προσπαθεῖ τάχα νὰ συνάξῃ τὰ σκορπισθέντα λείψανα τοῦ στρατοῦ, πλὴν ἐντυγχάνει πανταχοῦ ἀδιαφορίαν καὶ ἀναλγησίαν. Ἤδη ἡ κοινὴ γνώμη τῶν κατοίκων κατεδίκαζεν αὐτὸν παῤῥησίᾳ ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ σφετερισμῷ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Παραλαβὼν ὁ ἄνανδρος τότε δέκα κεντινάρια χρυσοῦ καὶ κόσμους ἄλλους βασιλικοὺς ἐκ λίθων τιμαλφῶν συγκειμένους, ἀπέρχεται εἰς τὸ Δεβελτὸν «δείλαιος ἐν ἀνθρώποις, μὴ φίλτρῳ παίδων μαλαχθείς, μὴ γυναικὸς ἔρωτι δαμασθείς, μηδέ τι τῶν ἄλλων εἰς νοῦν βαλλόμενος, φιλοψυχίᾳ δὲ καὶ δειλανδρίᾳ σωτηρίαν ἑαυτῷ, καὶ τούτην ἀμφίβολον, χωρῶν καὶ πόλεων τοσούτων, καὶ γένους παντὸς ἀλλαξάμενος». — Ἐν ταῖς περιγραφαῖς τοῦ ἤθους τῶν βυζαντινῶν δυναστῶν ὁ κάλαμος ἐνίοτε τοῦ Νικήτα φιλοτιμεῖται μὲ τὸν τοῦ Τακίτου εἰς λακωνισμὸν καὶ αὐστηρότητα.

Μικρὰν, διόλου μικρὰν καὶ ἀσήμαντον ἀντίστασιν τάσσει ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης κατὰ τὴν θαλάσσιον μάχην, ἥτις ἐξάπτεται μετὰ βραχὺ, ἀρχιστρατηγοῦντος τοῦ Δανδόλου. Ἀσήμαντον ἀντίστασιν διὰ τοὺς προῤῥηθέντας λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς δεινοὺς ἐχθροὺς τοὺς ἐξωτερικοὺς, καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἔτι καὶ κινδυνωδεστέρους ἴσως τῶν πρώτων, οὓς εἶχεν ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τοὺς κόλπους της. Ἐπειδὴ Σαρακηνοί τε, καὶ Ἐνετοὶ, καὶ Πισσαῖοι καὶ Βούλγαροι, καὶ παντὸς εἴδους

γενεὰ ἡ μία τῇ ἄλλῃ ἀντιφερομένη, δικαιωματικῶς ἐγκατῴκουν, καὶ δολίως ἐβύθιζον τὰ πάντα εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀταξίαν. Οἱ Φράγκοι τοῦ Γαλατᾶ, θέτοντες ἐπιβούλως πῦρ εἰς τὰς γειτονίας τῶν Σαρακηνῶν, ὅπως ἐγείρωσιν αὐτοὺς κατὰ τῶν Γραικῶν, καταφλέγοντες μονὰς, καὶ ἐκκλησίας, καὶ παλάτια, καὶ διὰ σπερμολογιῶν ἐπιφόβων διαχέοντες; παντοῦ τρόμον καὶ ταραχὴν, ὑπεβοήθουν ἐσωτερικῶς τὰς ἔξωθεν προσβολὰς, καὶ διευκόλυνον τὴν Ἅλωσιν. — Αἱ φλόγες, καθ' ἑκάστην ἁπτόμεναι ὑπὸ ἀγνώστου χειρὸς, δὲν ἔπαυον καταναλίσκουσαι γειτονίας ὁλοκλήρους· πυρὸς χείμαρροι διέτρεχον ἀδιακόπως τὴν χώραν, ἐλαύνοντες τοὺς κατοίκους ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς πρωτευούσης, ὡς ἐν καιρῷ ἀναβαινούσης πλημμύρας.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ πόλις εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ἡ τύχη τῆς μοναρχίας εἰς τὰ ἔσχατα ἦτο ἀπειράκις χείρων. Ὁ θρόνος μετέβαινε κατὰ τὰς φορὰς τῶν συμβεβηκότων, ἢ τὰς ἐπιταττικὰς ὑπαγορεύσεις τῶν Λατίνων εἰς διάφορα πρόσωπα. Ὁ ναὸς ἔμενε σχεδὸν ἀνοικτὸς, ἵνα σεφηφορῆται τὴν ἡμέραν ἢ τὴν νύκτα, καθὼς ἐτύγχανεν, ὁ εὐνοούμενος τοῦ δήμου, ὁ τῶν ἀρχόντων, ἢ ὁ τοῦ Γαλατᾶ. Πολλοὶ δὲ φρόνιμοι κατ' ἐκείνας τὰς τρομερὰς στιγμὰς ἀποποιήθησαν τὴν παραδοχὴν τῶν σκήπτρων. — Ἐντὸς ἓξ μηνῶν, ἐκτὸς τῶν ὑποψηφίων, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐχαιρέτησε πέντε αὐτοκράτορας, ὧν οἱ μὲν τρεῖς ἐξέλιπον φονευθέντες, οἱ δὲ δύο δραπετεύσαντες.

Οὕτως εἶχον τὰ τοῦ Βυζαντίου, ὅτε οἱ Φράγκοι τὰς συνθήκας ἀθετήσαντες τὰς συνομολογηθείσας μετὰ τοῦ νέου Ἀλεξίου, καὶ τὴν φιλίαν ἐπὶ δολίαις προφάσεσι διαῤῥήξαντες καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας ἀναφανδὸν δηλώσαντες, κατέχουσι τὰς ὀχυρὰς θέσεις κύκλῳ τῆς πρωτευούσης. Μετ' ὀλίγον δὲ, κυριεύσαντες ἐξ ἐφόδου καὶ τὰ τείχη, εἰσέρχονται μᾶλλον ὑβρισταὶ, ἢ νικηταὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Εἰσέρχονται μὲ πλήρη βεβαιότητα, ὅτι ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς Κωνσταντινούπολις καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσονται δύο ἀνατολικαὶ μητροπόλεις τοῦ Παπισμοῦ· ὅτι αἱ θύραι τοῦ παλαιοῦ κό-

σμου ἠνεώχθησαν, καὶ τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαιότητος ἀπεβλήθησαν· ὅτι Ὀρθοδοξία καὶ Ἑλληνισμὸς θέλουσι μετ' ὀλίγον γενῆ τῆς ἱστορίας ἁπλᾶ μνημονεύματα.

Τὴν ἐπιοῦσαν, περὶ πρώτας αὐτὰς αὐγὰς, ἡ σημαία τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐκυμάτιζεν ὑπερηφάνως ἐπὶ τὰ παλάτια τοῦ Βουκολέοντος.

ΠΒ'.

Πρώτη Ἅλωσις Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ φιλέκδικον τοῦ Δανδόλου σχέδιον, καὶ ἡ ἀχόρταστος ἐρασιχρηματία τῶν ἐμποροδημοκρατῶν καὶ τῶν Τοπαρχῶν Γάλλων ἦσαν ἐν τῷ πληροῦσθαι.

Ἀναρίθμητα καὶ ἀνεκτίμητα ὑπῆρξαν τὰ λάφυρα. Ἡ μόνη τῶν ὁπλαρχηγῶν μερὶς ἐπελογίσθη εἰς 200 καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας λίτρας ἀργύρου, μὴ συμποσουμένων τῶν πολιτίμων σκευῶν, τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τιμαλφῶν ἀντικειμένων, ὅσα κρυφίως καθηρπάγησαν ὑφ' ἑκάστου αὐτῶν, μηδὲ τῆς ἑτέρας μεγάλης μερίδος τῶν στρατιωτικῶν λαφύρων. Ὁ Βιλλαρδουΐνος, εἷς τῶν στρατηγῶν, καὶ ἱστοριογράφος ἔτι τῶν συμβεβηκότων, διηγεῖται μετ' ἀφελείας ὄντως *ἱπποτικῆς* ὅτι πώποτε ἀπὸ κτίσεως κόσμου, στρατὸς τοσοῦτον πτωχὸς, ὡς ὁ Γαλλικὸς, ὁ μὴ ἔχων πρότερόν οὐδὲ πῶς ν' ἀποτίσῃ τὸν πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ὀφειλόμενον ναῦλον τοῦ ταξειδίου, δὲν ἐλαφυραγώγησε πόλιν τοσοῦτο βαθύπλουτον, οἵα ἡ Κωνσταντινούπολις· ὁ δὲ Βαλδουΐνος, Κόμης Φλάνδρας, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰννοκέντιον Πάπαν ἐπιστολῇ αὐτοῦ, διηγεῖται, ὅτι βεβαίως ὁλόκληρος ἡ λοιπὴ Εὐρώπη δὲν ἐμπεριεῖχε τόσην ποσότητα χρυσοῦ, ἀργύρου, καὶ πολυτίμων λίθων, καὶ λειψάνων ἁγίων, ὅσην εὗρον οἱ Σταυροφόροι εἰς Βυζάντιον.

Οἱ ταλαίπωροι Γραικοὶ, προδεδομένοι ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾷ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀδυσωπήτων, περιεφέροντο ἀπὸ ὁδοῦ εἰς ὁδὸν καὶ ἀπὸ προαστείου εἰς προάστειον, αἰτούμενοι καταφύγιον· οἱ δὲ Δυτικοὶ κατεδίωκον αὐτοὺς ὥσπερ ἄγρια θηρία, τοὺς μὲν σφάζοντες ἀνιλεῶς, τοὺς δὲ τραυματίζοντες θανατηφόρως, τοὺς δὲ

καὶ ζωγροῦντες· οὕτως εἰς τὰς πλατείας, οὕτως εἰς τὰς γωνίας, οὕτως εἰς τὰ ὑπόγεια. Ἡ πόλις παρέστησεν ἐν ροπῇ ὀφθαλμοῦ θέαμα ταραξικάρδιον. Δὲν ἠκούοντο πανταχοῦ πάρεξ ἀλαλαγμοὶ πολεμίων, καὶ στεναγμοὶ ψυχορραγούντων, καὶ θρῆνος, καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμός. Ἔνθα σωροὶ πτωμάτων, ἐκεῖ ἱερεῖς κατασφαζόμενοι ἐν τῷ κοινωνεῖν τὰ ἄχραντα Μυστήρια τοῖς ἐν κινδύνῳ· περαιτέρω Καλόγηροι σώζοντες ὑπὸ τὰ ἱμάτια αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπερπηδῶντες τὰς πυρκαϊάς· κατωτέρω δὲ γυναῖκες περιφερόμεναι μὲ τὰ νήπιά των ὑπὸ μάλην καὶ ζητοῦσαι καθ' ὁδὸν γονυπετεῖς τὸ ἔλεος τῶν θηριωδῶν καὶ ἀσπλάγχνων Σταυροφόρων.

Ἀλλ' οἱ Σταυροφόροι μῖσος τρέφοντες ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκείνων χριστιανῶν, ὅθεν ὠμοὶ περισσότερον ἢ οἱ μετέπειτα βάρβαροι Τοῦρκοι, ἐτρέποντο εἰς ἀσεβείας καὶ ἀσελγείας καὶ βεβηλώσεις καὶ βαρβαρότητας, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ κάλαμος ἀποποιεῖται νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς.

Ἀφοῦ τρεῖς μεγάλας Ἐκκλησίας τῆς βασιλίδος ἐγέμισαν μὲ τὰ σκῦλα, ἐξύβρισαν καὶ αὐτὰ τὰ κοινὰ χριστιανικὰ σεβάσματα. Μωάμεθ ὁ Β'. ἔχυσεν αἷμα πολὺ, πλὴν δὲν περιεφρόνησε τὴν λατρείαν τῶν Γραικῶν, μᾶλλον δὲ καθὸ πολιτικὸς ἀνὴρ περιέθαλψεν αὐτήν· οἱ δὲ λεγόμενοι ὑπέρμαχοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰσελθόντες μετὰ μοιχαλίδων καὶ μετὰ στρατιωτῶν μεθυόντων καὶ πορνοβοσκῶν, ἐχόρευσαν χοροὺς ἀσέμνους ἐντὸς τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἔπειτα δὲ ἐνθρονίσαντες περιγελαστικῶς ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ στασιδίου χαμερπέστατον πορνάριον, ἔψαλλον εἰς Γαλλικὸν μέτρον μετὰ λυσσώδους ἐνθουσιασμοῦ καὶ σπασμωδῶν κινημάτων τὰ νικητήρια τῆς κατακτήσεως.

Τοιαύτας καὶ ἑτέρας ἔτι παρομοίας παρεκτροπὰς ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ σύγχρονοι Γάλλοι, οἵτινες ἀποδίδουσι τὴν ταχεῖαν τῆς δορυκτησίας παρακμὴν εἰς τοῦ τότε στρατοῦ τὴν φωρασέβειαν. «Οἴμοι, ἐκφωνεῖ ὁ Βιλλαρδουΐνος, πόσον ἦτον ἀξιέπαινος ἡ διαγωγή μας μέχρι τῆς ἐφόδου, πλὴν ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπεν ἀκολούθως ἡμᾶς! (ha diex! com s'estoient leialment déméné

trosque a cel point! et notre Sire comenca mains a aimer).»

Ἀφοῦ ἐχλεύασαν τὴν θρησκείαν τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ κωμῳδήσωσι καὶ πᾶν ἕτερον ἐθνικὸν, λ. χ. τὴν ἐπιστήμην, τὴν διάλεκτον, καὶ τὴν διὰ ταύτης καλλιεργουμένην ἐγκύκλιον παιδείαν. Ὅθεν «γραφέας, δόνακας καὶ δοχεῖα μέλανος φέροντες, τόμοις τὴν χεῖρα ἐδίδοσαν ὡς γραμματέας τοὺς γραικοὺς τωθάζοντες». Παρῆγον δὲ συγκεχυμένως ἐν τῷ μεγάλῳ Φόρῳ ἄπειρα βιβλία πατέρων καὶ συγγραφέων παλαιῶν, εἰς ἃ ἔθεντο πῦρ καὶ κατέκαυσαν αὐτά. Ἕτερα δὲ διατιτραίνοντες διὰ τῆς τῶν λογχῶν ἀκμῆς περιέφερον ἐμπαικτικῶς περὶ τὰς ἀγοράς. Οὕτως ἀπωλέσθησαν πλεῖστα συγγράμματα τῆς πολυθεϊκῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἅπερ διαφυγόντα τὰς εἰκονομαχικὰς ἀνατροπὰς, ἐσώζοντο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν.

Ἐφεξῆς ἦλθε καὶ ἡ ὥρα τῆς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ Σταυροφόροι περιβαλλόμενοι τὰ πλατύσημα ἱμάτια τῶν ἀρχόντων, καὶ «περιτιθέντες τὰς ὀθονοσκεπεῖς περικρανίους αὐτῶν καλύπτρας, καὶ τὰ κατὰ νότου κεχυμένα λευκόλινα ταῖς ἱππυίαις γένεσιν αὐτῶν περιδέοντες» ἔτρεχον ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ταῖς ἀγυιαῖς τῆς πόλεως, λῃστεύοντες τοὺς πένητας καὶ σατυρίζοντες τὰ ἤθη καὶ τὴν ἐθιμοταξίαν τοῦ ἀρχοντολογίου.

Ἀλλὰ τί πρῶτον, τί δεύτερον, τί δὲ τελευταῖον ἠθέλαμεν διηγηθῆ ἐκ τῶν τολμημάτων ἐκείνων τῶν ἀλητηρίων; «Φεῦ, ὁ Νικήτας ἐκφωνεῖ, τῆς ἀτίμου κατεδαφίσεως τῶν προσκυνητῶν εἰκόνων, ἢ τῶν εἰς βεβήλους τόπους καταῤῥιπτομένων λειψάνων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρησάντων! Ἦτο φρικτὸν νὰ βλέπῃ τις τὸ θεῖον αἷμα τοῦ Χριστοῦ χεόμενον κατὰ γῆς, τὸ δὲ Σῶμα διανεμόμενον εἰς τοὺς κύνας. Ἀνήκουστα δὲ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν μέγιστον Ναόν. Ἡ πολυθρύλλητος ἱερὰ τράπεζα, ἥτις διὰ τὰς πολυτίμους ὕλας, ἐξ ὧν συνετίθετο, ἦτο κάλλος καθ' ὑπερβολὴν ἐξαίσιον καὶ ἀξιοθαύμαστον παῤ ὅλοις τοῖς ἔθνεσιν, ἐτεμαχίσθη καὶ διεμερίσθη πρὸς τοὺς λεηλατοῦντας, καθὼς ἐπίσης καὶ

ἅπας ὁ ἱερὸς πλοῦτος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκορίσθησαν ὡς λάφυρα οὐ μόνον τὰ ἱερὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, ἀμίμητα κατὰ χάριν καὶ τέχνην καὶ κατὰ τὴν ὕλην σπάνια, ἀλλὰ καθηρπάγησαν εἰς σιτοκανίστρια καὶ ὁ καθαρὸς ἄργυρος, ὅστις περιέδυε τὸ κλεῖθρον τοῦ βήματος, καὶ τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα, καὶ ὁ ἄργυρος τοῦ ἀξιοθαυμάστου ἄμβωνος, καὶ ὁ χρυσὸς κόσμος ὅστις περιεκόσμει αὐτόν. Οἱ ἡμίονοι καὶ τὰ ἱπποζύγια σεσαγμένα ἐφέροντο ἕως εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Ναοῦ· τινὰ δὲ αὐτῶν, μὴ δυνάμενα νὰ σταθῶσιν ὄρθια ὑπὸ τὸ ἄχθος τῶν λαφύρων ἐκεντῶντο μὲ μαχαίρας, ἵνα ἐγερθῶσιν ἐκ γῆς, ὥστε τὸ θεῖον δάπεδον ἐμολύνετο μὲ τὴν κόπρον τῶν χολάδων, κόπρον συμπεφυρμένην μετὰ τοῦ χυθέντος αἵματος τῶν Γραικῶν. Δὲν ἐσεβάσθησαν οἱ πανάσεβεῖς οὐδὲ τὰς εὐλαβεῖς γυναῖκας τοῦ ἀξιωτάτου ναοῦ τῆς ὀρθοδοξίας, οὐδὲ τὰς εἰς θεὸν ἀφιερωμένας, οὐδὲ τὰς ἐπιγάμους κόρας. Ταῦτα δ' ἐποίουν, ὁ Νικήτας προσπαρατηρεῖ, τίνες; οἱ τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ὑψώσαντες, καὶ εἰς τοῦτον καὶ εἰς τὰ θεῖα λόγια ὁρκισθέντες τὰς μὲν πόλεις τῶν χριστωνύμων ἀναιμωτὶ νὰ διέλθωσι· μήτε ἀριστερὰ μήτε δεξιὰ νὰ στρέψωσιν, ἀλλὰ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν νὰ ὁπλισθῶσι τῶν πορθησάντων τὴν Ἱερουσαλήμ· νὰ συμπεριφέρωνται μετριόφρονες εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν γυναικῶν, ἐφ' ὅσον φέρουσι τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους· τίνες; οἱ ἀφιερωμένοι εἰς Θεὸν καὶ βαδίζοντες τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁποῖον τίμιον σημεῖον ἐπὶ στήθους ἔφερον, τοῦτο πρὸ ποδῶν ἀφόβως ἔῤῥιψαν δι' ὀλίγον χρυσίον καὶ ἀργύριον· μαργαρίτας ἐγκολπιζόμενοι, τὸν πολύτιμον μαργαρίτην ἠθέτησαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα κατέῤῥιψαν εἰς ἀκάθαρτα ζῶα. Οἱ Ἰσμαηλῖται, καί τοι βάρβαροι καὶ βαρβαρόδοξοι, δὲν ἔπραξαν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης πραότητος καὶ φιλανθρωπίας μετεχειρίσθησαν τοὺς λαοὺς κατακρατήσαντες τὴν Σιών. Διότι οὐδὲ τὰς τῶν Λατίνων γυναῖκας ἐβίασαν, οὐδὲ τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ τάφον ἐγέμισαν ἐκπτωμάτων, ἀλλὰ μάλιστα πρὸς πάντας τοὺς προσκυνητὰς ἄφησαν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον, εἰς ὀλίγον χρυσὸν εὐχαριστούμενοι, τὰ δὲ λοιπὰ, (καὶ ἦσαν πολλὰ, ὡς ἡ ἄμμος) κα-

καταλιπόντες εἰς τοὺς κτήμονας. Τοιουτοτρόπως τὸ χριστομάχον ἔθνος μετεχειρίσθη τοὺς ἀλλοπίστους Λατίνους, ἔθνος τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον καὶ γενναῖον, ἐπειδὴ οὐδὲ ξίφος, οὐδὲ πῦρ, οὐδὲ διωγμὸν, οὐδὲ γυμνότητα, οὐδὲ συντρίμματα, οὐδὲ πιέσματα ἐπέφερεν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ ὁμόδοξοι Λατῖνοι ἠφάνιζον ἡμᾶς, εἰ δυνατὸν, καὶ ἐξήλειφον τὸ ὄνομα ἡμῶν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς».

Αὕτη ἡ σύγκρισις, ἣν ποιεῖ ὁ σύγχρονος Νικήτας μεταξὺ Μωαμεθανῶν καὶ Φράγκων εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς τότε κοινῆς γνώμης, εἶναι ἡ τότε τοῦ αἰῶνος γενικὴ φωνή. Μεγάλαι καὶ σπουδαιόταται θέλουσιν ἐφεξῆς εἶσθαι αἱ συνέπειαί της, ὡς πρὸς τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ κρίσις ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ εἰς ἁπλῆν ἐξιστόρησιν χρονογραφίας, καθότι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, κατὰ τοῦ Παπισμοῦ ὑψώθη εἰς Κωνσταντινούπολιν σωρὸς ἀναθέματος.

Ὅσαι γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδία δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τοῦ Πατριάρχου, τῶν Ἱερέων καὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τῆς ἐξορίας τὴν ὁδὸν συνέῤῥεον εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς γωνίας τῶν ναῶν ζητοῦντες ἄσυλον. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξευρον νὰ πείσωσι γαλλιστὶ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους διώκτας, ὅτι χριστιανοὶ ὄντες καὶ ὄχι Σαρακηνοὶ, ἤξιζον τὸν οἶκτον ὁμοπίστων, ἐπέθετον σταυροειδῶς τὸν ἕνα δείκτην ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ ὑψοῦντες ἄμφω τὰς χεῖρας ἐκραύγαζον οἱ ταλαίπωροι *Χριστὸς Χριστός*! Μόνος τῶν ψευδοσταυροφόρων ὁ Μομφερράτος ἐκινήθη ὑπὸ εὐσπλαγχνίας ἐνώπιον τοιούτου καταπληκτικοῦ θεάματος, ὅστις ὀρθόδοξον ἔχων γυναῖκα ἐκ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἐνίοτε μεσολαβήσας, ἔσωσε τὴν ζωὴν πολλῶν. Ὁ λαὸς περικυκλῶν αὐτὸν ἅμα τὸν ἔβλεπεν, ἐκραύγαζεν «Ἅγιε Βασιλεῦ Μαρκήσιε σῶσον, ἐλέησον ἡμᾶς!»

«Ἂς ἀποθέσωμεν νῦν τὸν κάλαμον, γράφει ὁ Βυζαντικὸς ἱστορικὸς, ἀπτόμενοι τῆς δυσοιωνίστου καὶ ἀπαισίας ταύτης περιγραφῆς τῆς Ἁλώσεως· διότι τίς ἤθελεν ὑποφέρει ἐπὶ τῆς ἀποξενωθείσης ἤδη ἡμετέρας γῆς καὶ βαρβαρωθείσης νὰ ἐπικληθῇ τὸ

σεβάσμιον ὄνομα τῶν Μουσῶν; Τὸ καθ' ἡμᾶς, βεβαίως οὐδὲ πράξεις βαρβαρικὰς θέλομεν ψάλλει, οὐδὲ ἐπιθυμοῦμεν πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους νὰ μεταδώσωμεν διηγήματα, καθ' ἃ δὲν νικῶσιν Ἕλληνες καὶ δὲν δοξάζεται ἡ ἁγία ἡμῶν καὶ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. . . . . Χάνομεν ἤδη καὶ αὐτὸν τὸν λόγον· τὸν χάνομεν, διότι ὁ λόγος τῆς ἱστορίας εἶναι τοσοῦτον συνδεδεμένος μὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους ἡμῶν, ὅσον τὸ σῶμα διατελεῖ συμφυὲς πρὸς τὴν ψυχὴν, μεθ' ἧς συνυπάρχει, συμπορεύεται καὶ συναποθνήσκει!»

Οἱ Γάλλοι προσεγένοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰς ἰδέας, μὲ τὰ ἤθη, μὲ τὴν θρησκείαν, καὶ τὰς δυσιδαιμονίας αὐτῶν· πᾶς ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι τοιαύτη κατάκτησις οἱ αὐτουργοὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι παντάπασιν ἀλλότριοι πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους, μέλλει νὰ εἰσαγάγῃ ἐπανάστασιν εἰς τὴν πορείαν καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Ἀλλὰ περὶ τῶν γενομένων ἠθικῶν μεταβολῶν θέλομεν πραγματευθῆ κατωτέρω.

Ὁ Δάνδολος, καθὸ δοὺξ δημοκρατῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα τῆς Αὐτοκρατορίας. Τοιαύτη ἀξία, οὐδὲ συνέφερεν, οὐδὲ συνεβιβάζετο μὲ τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος του· πλὴν ὁ πρώην ταπεινωθεὶς καὶ τυφλωθεὶς πρέσβυς εἶχε νῦν ὡς δορυκοίρανος ν' ἀπαιτήσῃ τὸ περιπόθητον αὐτῷ φρικῶδες ἀντίποινον. Δύο λοιπὸν ἁμαρτημάτων θανασίμων ἦν ἔνοχος ὁ ἐσχάτως στεφθεὶς αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Δοῦκας, ὅπου καὶ ἂν ἦν διατρίβων· πρῶτον μὲν προσηγορεύετο ἔτι Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ, κατακρατούντων Σταυροφόρων τὴν Κωνσταντινούπολιν· δεύτερον δὲ ἦν διάδοχος τοῦ Μανουὴλ τοῦ πηρώσαντος τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Δανδόλου. Συλληφθεὶς παρὰ προδοτῶν, ἐπὶ τούτῳ μεμισθωμένων, ἐν τῷ λουτρῷ αὐτοῦ, ἀνακομίζεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατὰ κρίσιν πολεμικοῦ συμβουλίου πηροῦται τὰς ὄψεις, καὶ ἐν τοιαύτῃ ὀδυνηρᾷ καταστάσει κρημνίζεται ἐπάνωθεν τοῦ Θεοδοσιανοῦ κίονος. «Ὁ δ' ἐπὶ πόδας μέχρι τινὸς κατιὼν, εἶτα ἀνατραπεὶς κάτω κάρα, καὶ μετὰ βραχὺ καταῤῥαγεὶς δόχμιος, διεῤῥῆξεν οἰκτροτάτην τὴν ψυχήν!» Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Φράγκου

Λουκὸς ἐπληρώθη, παρόντος τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ παντὸς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἡ παλαιὰ μοναρχία τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος κρημνίζεται ἄνωθεν τῆς στήλης τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, ἐνώπιον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Νέον εἶδος βυζαντινῆς μοναρχίας ἐντεῦθεν ἄρχεται.

Ὁ Βαλδουΐνος, Κόμης Φλάνδρας, ταινιοῦται αὐτοκράτωρ, ὁ δὲ Δάνδολος, κηρυττόμενος Δεσπότης τῆς αὐτοκρατορίας, λαμβάνει τὸ προνόμιον τοῦ νὰ φορῇ τζαγκία κόκκινα, καὶ νὰ ἐπιγράφῃ ἑαυτὸν ἐν τοῖς τίτλοις «Dominum quartæ partis et dimidiæ Imperiis Romani.»

Πρὶν ἢ ὅμως ἀποθέσῃ τὸν κάλαμον ὁ Νικήτας συνέθεσε τὸν θρῆνον τῆς Πόλεως, εἶδος Ἱερεμιάδος ἐξελθούσης ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας του καὶ ἐξυμνούσης ἐν ἤχοις σχεδὸν προφητικοῖς τὰς παρελθούσας καὶ μελλούσας τύχας τῆς πατρίδος του. Τὸ ῥητορικὸν καὶ ὑπεράφθονον ὕφος τῆς ἐποχῆς δὲν λείπει, ἀλλὰ δὲν εἶναι πόνημα διόλου σχολαστικόν· εἶναι δάκρυ καὶ στεναγμὸς τοῦ λαοῦ, μοιρολόγιον τοῦ αἰῶνος μᾶλλον ἢ σύνθεσις λογίου (1).

Τὸ πένθος καὶ ἡ συμφορὰ συνήθως αἴρουσιν ἐκ μέσου τὰς κοινωνικὰς ἀνισότητας τὰς μεταξὺ πλουσίων καὶ πενήτων, λογίων καὶ ἀπαιδεύτων, συνάπτουσι δὲ τοὺς συμπάσχοντας εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐλεγεῖον ἀλγηδόνος. Διὰ στόματος τοῦ Νικήτα λαλεῖ ὁ λαός.

Ἡμεῖς, ἐκείνων τῶν δυστυχῶν ἀπόγονοι, παρατρέχοντες τὴν γραφικὴν ἀτέλειαν τῆς ἐποχῆς, εἰς ἐκείνους τοὺς στεναγμοὺς ἀκροαζόμεθα σήμερον ἀσμένως τοὺς στεναγμοὺς τοῦ γένους. Σήμερον ἔτι, μετὰ παρέλευσιν 600 ἐτῶν, ἡμεῖς οἱ ἐν δουλείᾳ διάγοντες Ἕλληνες δυνάμεθα νὰ συστενάξωμεν καὶ συνθρηνήσωμεν μὲ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους θρήνους, μεθ' ὧν ἔκλαυσαν τὴν Ἅλωσιν τῆς πατρίδος των ἀλεπαλλήλως οἱ πρόγονοι ἡμῶν, εἴτε ὡς αἰχμάλωτοι Λατίνων, εἴτε ὡς Ὀθωμανῶν αἰχμάλωτοι. Ἐπειδὴ καὶ τοι ἀνελεύθεροι χαίρομεν ἑνὸς ἀγαθοῦ· ὅτι ἡ ἱστορία τῶν παθῶν μας εἶναι μία καὶ κοινή, καθὼς ἔτι μία καὶ κοινὴ ὑπάρχει ἡ τῆς λαμπρότητος ἱστορία μας.

(1) Ὁ Μιχαὴλ Δούκας ἔπλεξε τὸν θρῆνον τῆς δευτέρας ἁλώσεως.

Ἰδοὺ ὀλίγα τεμάχια ἐκ τοῦ ἀνωτέρω θρήνου.

ΠΓ'.

Θρῆνος τῆς Πόλεως.

«Ὦ Πόλις, Πόλις, Πόλεων πασῶν ὀφθαλμὲ, παγκόσμιον ἄκουσμα, θέαμα ὑπερκόσμιον, μῆτερ τροφὸς Ἐκκλησιῶν, πρωταρχηγὲ πίστεως Ὀρθοδοξίας κεφαλὴ, Μουσῶν περίθαλψις, παντὸς καλοῦ κατοικητήριον!

Ὦ σὺ, ἥτις, ἐκ χειρὸς Κυρίου τὸ τοῦ θυμοῦ ποτήριον ἔπιες, καὶ ἐγένου θῦμα τοῦ δραστικωτέρου πυρὸς ἐκ τῶν ὅσα ποτὲ κατέβησαν εἰς Πεντάπολιν, οἴμοι! ποῖον ἐγκώμιον νὰ σοὶ πλέξω σήμερον, τίνι καταλλήλως νὰ σὲ παρομοιάσω!

Ὅτι ἐμεγαλύνθη τὸ ποτήριον τῆς συντριβῆς σου, τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ φιλόδακρυς Ἱερεμίας, ὁ θρηνῶν τὴν πάλαι Σιών.

Τίνες δαίμονες κακοποιοὶ, φιλτάτη Πόλις σὲ ἀνεζήτησαν πρὸς μαστίγωσιν; τίνες ἀλάστορες, ἄσπλαγχνοι, φθονεροὶ δαίμονες ἔῤῥιψαν κατὰ σοῦ τῆς αὐτῶν μέθης τὴν ἀκρασίαν; τίνες, ὦ Θεονύμφη, τίνες γόητες καὶ μανιώδεις ἀντὶ νὰ σοὶ ἑτοιμάσωσι θάλαμον καὶ νὰ σοὶ ἀνάψωσι γαμήλιον λαμπάδα, σὲ περιεκύκλωσαν μὲ ἄνθρακας; — Ὦ σὺ ἡ πολύγονος ἡ βασιλὶς, πορφύραν ἠμφιασμένη, νῦν δὲ ῥυπαρὰ, ὑπὸ πολλῶν δεινῶν κατεχομένη, καὶ στερουμένη τῶν ἀληθινῶν καὶ γνησίων τέκνων σου!

Σὺ ἡ πρότερον ὑψίθρονος, ἡ ἐμβλέπουσα εἰς ὕψη μετέωρα, ἡ μεγαλοπρεπὴς τὸ εἶδος καὶ περικαλλὴς τὸ μέγεθος, νῦν δὲ διεῤῥηγμένη τοὺς ἐκλεκτοὺς χιτῶνας καὶ κλαίουσα καὶ δακρυῤῥοοῦσα!

Ἀνάθεμα τοὺς μὴ σεβομένους τὰς συμφορὰς σου, καὶ εἰς κωμῳδίαν μετατρέποντας τὴν τραγῳδίαν σου ἐν ταῖς οἰνοποσίαις αὐτῶν.

Ἀνάθεμα τοὺς βλασφημοῦντας τὴν δυστυχίαν σου καὶ περιῤῥίζοντας τὰς πληγὰς, ἃς δέχεται τὸ ὡραῖον σῶμα σου κατὰ πᾶσαν ὥραν δουλείας.

Θεόθεν ἐφθονήθης, παρεζηλώθης ὑπὸ ἀφρόνων ἐθνῶν . . . . . Ὑπὸ γενῶν ἀσήμων καὶ σποραδικῶν, τὰ πλεῖ-

στα τῶν ὁποίων, ἐὰν ἡ αὐτὴ δὲν ἐγέννησας, τοὐλάχιστον σὺ ἀνέθρεψας, καὶ ἐφώτισας, καὶ ὕψωσας εἰς περιοπήν!

Ἄοι, τίς θέλει σὲ θρηνήσει; τίς θέλει σὲ σώσει, τίς θέλει ἱκετεύσει ὑπὲρ σοῦ; τίς ὁ μακάριος ὅστις μὲ τὴν προτέραν λαμπρὰν στολὴν θέλει ἐκ νέου σὲ ἐπενδύσει;

Πότε θεόθεν θέλεις ἀκούσει τὸ «ἐξεγείρου, ἀνάστηθι σὺ, ἡ πιοῦσα τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ μου καὶ τὸ κόνδυ τῆς πτώσεως·» ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου! ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι! ἔκδυσαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου σου! πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τὸν τόπον τῶν αὐλέων σου!

Μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνθης· μηδὲ ἐντραπῇς ὅτι ὠνειδίσθης, καὶ ἐκρότησαν ἐπὶ σοὶ χεῖρας πάντες οἱ παραπορευόμενοι ὁδόν· μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐσύρισαν, καὶ ἐκίνησαν κεφαλὰς αὐτῶν καὶ εἶπον· αὕτη ἐστὶν ἡ Πόλις, ὁ στέφανος δόξης, εὐφροσύνη πάσης γῆς! καὶ πῶς ἐκάθισε χήρα ἡ πεπληθυσμένη λαῶν, καὶ ἡ ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγεννήθη εἰς φόρους; — Εἶπε γὰρ ὁ Θεός σου· χρόνον μικρὸν κατέλιπόν σε, καὶ μετ' ἐλέους μεγάλου οἰκτιρήσω σε! Ἐν θυμῷ μικροῦ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ ἐλεήσω σε. . . . . .

Τίς ὁ μέλλων νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ καινουργὸς Μωϋσῆς; Ἄοι, πότε θέλεις, ὦ Πόλις, ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων συνάξει τὰ διεσκορπισμένα τέκνα σου, καθὼς ὄρνις φιλότεκνος ὑπὸ τὰς πτέρυγάς της ἀθροίζει τὰ νεόττια;

Ἄραγε, δυνάμεθα κἂν νὰ σὲ ἴδωμεν κατὰ πρόσωπον, καὶ περιχαρῶς νὰ σὲ ἀσπασθῶμεν ὡς μητέρα, καὶ γλύκιστα νὰ χύσωμεν ἐπὶ σοῦ δάκρυα ὅσα δύναται ὀφθαλμός; Ὄχι· — μετὰ τρόμου περὶ σὲ περιϊπτάμεθα· περὶ σὲ περιστρεφόμεθα ὡς ἄθλια καὶ καταδιωγμένα στρουθία, ὧν ἡ τροφὸς συνελήφθη, ἠφανίσθη δὲ ἡ φωλεά· περὶ σὲ περιθρηνοῦμεν, καὶ γοερῶς μοιρολογοῦμεν, μακρὰν ἐκτοπισθέντες, πεινῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες, καὶ ἀγνοοῦντες οἱ ταλαίπωροι, τίς ὁ δρόμος ὁ φέρων πρὸς σέ. . . Ἀλλὰ σὲ βλέπομεν, θαῤῥεῖ· ἡνωμένοι μετὰ σοῦ διηρημένως, ὦ μῆτερ, καὶ συμπεπλεγμένοι κεχωρισμένως ζῶμεν· θαῤῥεῖ!

Οὕτω μόνον δυνάμεθα πρὸς σὲ τὸ βλέμμα νὰ ἐνατενίσωμεν· ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ συνέλθωμεν ἐλευθέρως καὶ νὰ περιπτυχθῶμεν ἀναφανδὸν, ὡς πρότερον, ἐν ἐλευθέραις ἀγκάλαις. . . .

Κύριε, Κύριε, ἵνα τί ἔπαισας ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἴασις; — Ἔγνωμεν, Κύριε, ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀδικίας πατέρων ἡμῶν· Ἀλλὰ κόπασον διὰ τοῦ ἐλέους σου· μὴ ἀπολέσῃς θρόνον δόξης σου!

Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, ὅπως μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ σοῦ, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλιγοστοὺς ποιήσῃς ἡμᾶς!

Ἔκχεον τὸν θυμόν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα σε, καὶ ἐπὶ γενεὰς, αἳ τὸ ὄνομά σου, Κύριε, οὐκ ἐπεκαλέσαντο! — Πατὴρ ἡμῶν σὺ εἶ, Κύριε· ἡμεῖς πηλὸς, καὶ σὺ πλάστης ἡμῶν· ἔργον τῶν χειρῶν σου πάντες ἡμεῖς, Κύριε!

Ἐπίβλεψον, καὶ ἴδε τοὺς ὀνειδισμοὺς ἡμῶν! ἡ κληρονομία ἡμῶν μετεστράφη εἰς ἀλλοτρίους· οἱ οἶκοι ἡμῶν εἰς ξένους· ἐπίστρεψον ἡμᾶς πρὸς σὲ, καὶ ἐπιστραφησόμεθα!

Ἀνακαίνισον, Θεὲ, ἡμέρας ἡμῶν, καθὼς ἔμπροσθεν! Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου· ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου, τοῦ ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ ἔθνους σου, εὖ εἰδότας, ὡς ἀσεβῶν μὲν ἡ εἰς τὸ τέλος παράδοσις, καὶ μαστίγωσις, τῶν δ' ἠλπικότων ἐπὶ Κύριον, τῇ παιδείᾳ σύνδρομος ἡ παράκλησίς τε καὶ ἐπανάκλησις! »

Ἡ Ἱστορία τοῦ καιροῦ ἐκείνου μόνον ἓν ὄνομα Ἕλληνος ἀποστάτου μνημονεύει, Ἄρχοντά τινα Θεόδωρον Βρανᾶν, ὅστις ὁμώσας τὰ πιστὰ τοῖς Φράγκοις, καὶ παραιτήσας τὸ δόγμα τῶν πατέρων, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀγνησίαν, ἀδελφὴν Φιλίππου Αὐγούστου, βασιλέως τῆς Γαλλίας.

Παρεκτὸς τούτου, πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐπέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν πάγκοινον συμφορὰν τοῦ γένους.

Διὰ τοῦτο Κύριος εἰσήκουσε τὰς παρακλήσεις τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων, καὶ ἐπανακάλεσεν αὐτούς.

Εἰ δὲ βοὴ προφήτου ἦχηκεν ἐν ἡμέραις μέλλοντος, οὐκ εὐφρανθήσεται λαὸς Κυρίου ἐν πλήρῃ εὐφροσύνῃ ἔθνους;

ΠΔ΄.

Δυναστειογραφία.

867 — 889 Βασίλειος ὁ Μακεδών.
889 — 911 Λέων ὁ Σοφός.
911 — 912 Ἀλέξανδρος (ἀδελφὸς τοῦ Λέοντος).
912 — 959 Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, υἱὸς Λέοντος.
959 — 963 Ῥωμανὸς ὁ Νέος, υἱὸς Κωνσταντίνου.
963 — 969 Νικηφόρος Φωκᾶς.
969 — 975 Ἰωάννης ὁ Τζιμισχῆς.
975 — 1028 Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἔγγονοι τοῦ ἀνωτέρω Πορφυρογεννήτου, καὶ δυσέγ. Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.
1028 — 1034 Ῥωμανὸς Ἀργυρόπουλος.
1034 — 1041 Μιχαὴλ ὁ Παφλάγων.
1041 — 1042 Μιχαὴλ Καλαφάτης.
1042 — 1054 Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος.
1054 — 1056 Θεοδώρα θυγάτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ τελευταῖος γονὸς τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος.
1056 — 1057 Μιχαὴλ ὁ Στρατιωτικός.
1057 — 1059 Ἰσαάκιος Κομνηνός.
1059 — 1067 Κωνσταντῖνος Δοῦκας.
(Μεσοβασιλεία Εὐδοκίας)
1068 — 1071 Ῥωμανὸς Διογένης.
1071 — 1078 Μιχαὴλ Παραπινάκης.
1078 — 1081 Νικηφόρος Βοτανειάτης
1081 — 1118 Ἀλέξιος Κομνηνός.
1118 — 1143 Ἰωάννης Κομνηνὸς, ὁ καὶ Καλοϊάννης.
1143 — 1180 Μανουὴλ Κομνηνὸς.
1180 — 1183 Ἀλέξιος Κομνηνὸς Β΄, υἱὸς ἀνηψὸς Μανουὴλ·

1183 — 1185 Ἀνδρόνικος Κομνηνός.
1185 — 1195 Ἰσαάκιος Ἄγγελος Κομνηνος, μόνος.
1195 — 1203 Ἀλέξιος Ἄγγελος Κομνηνός.
Ἐβασίλευσε δὲ ἐπὶ ὀλίγους μῆνας μετὰ τοῦ τυφλοῦ πατρός του ὁ νέος Ἀλέξιος, υἱὸς Ἰσαακίου Ἀγγέλου.
Καὶ τέλος, ἐπὶ ἕνα μῆνα ὁ Ἀλέξιος Δοῦκας, ὁ καὶ Μούρτζουφλος.

Ἰαμβικοὶ στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

Μακεδὼν Βασίλειος, καὶ σοφὸς Λέων·
Ἀλέξανδρός τε, Ῥωμανὸς ἐκ Λεκάπης,
Ὁ Πορφυρανθὴς εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος.
Νέος Ῥωμανὸς, καὶ Φωκᾶς Νικηφόρος.
Λαμπρὸς στρατηγὸς Τζιμίσχης Ἰωάννης.
Καὶ Βασίλειος, ὁ καὶ Βουλγαροκτόνος.
Ὁ Κωνσταντῖνος σύγγονος Βασιλείου.
Ἄλλος Ῥωμανὸς, Ἀργυρόπουλον λέγω.
Διττοὶ Μιχαὴλ Παφλάγων, Καλαφάτης,
Καὶ Κωνσταντῖνος ἐκ γένους Μονομάχων.
Γέρων Μιχαὴλ, πορφύρας Θεοδώρα.
Πρῶτος Κομνηνὸς, Ἰσαάκιον λέγω,
Καὶ Κωνσταντῖνος τῶν Δουκῶν ἀρχὴ πάλιν.
Κλεινὸς στρατηγὸς Ῥωμανὸς Διογένης.
Παραπινάκης Μιχαὴλ, γόνος Δοῦκα.
Βοτανειάτης ἔκλυτος Νικηφόρος.
Κομνηνὸς Ἀλέξιος Ἀριστεὺς μέγας.
Ὁ βασιλικὸς ἀνδριὰς Ἰωάννης,
Καὶ πορφυρανθὴς Μανουὴλ βριαρόχειρ.
Ἀλέξιος γονός τε, σὺν Ἀνδρονίκῳ
Ἰσκάκιος γηγενὴς ἐξ Ἀγγέλων.
Ἀλέξιος Ἄγγελος ἀπαλὸς φύσιν.
Γιωνὸς Ἀλέξιος, σὺν τῷ Μουρτζούφλῳ
Ἐφ' ὧν Λατίνοις ὑποτάσσεται Πόλις.

ΠΕ΄.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Φύσις τῆς Φραγκικῆς Κατακτήσεως.

Τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Γαλλοενετικὴ κατάκτησις ἐπέχει θέσιν σημαντικὴν, δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται ἁπλῶς ὡς ἀποτελέσματα τῆς τυφλῆς εἱμαρμένης, ἢ τῆς θελήσεως τοῦ δὲ ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ὡς ἐπεισόδια θεοκέλευστα, ὄντα συγχρόνως καὶ αἴτια καὶ ἀποτελέσματα· ἀποτελέσματα μὲν, ὡς πρὸς τὰς προηγουμένας περιπτώσεις τὰς συνεργησάσας εἰς τὴν γέννησιν αὐτῶν· αἴτια δὲ ὡς πρὸς τὰς ἀκολούθους ἱστορικὰς συνεπείας των. Ἡ ἐπιστήμη σκοπὸν προτίθεται τὴν διφὴν καὶ ἀνίχνευσιν τῶν γεννητικῶν συμβάντων, περιπλέον δὲ τὰ ἀγαθὰ ὅσα ἕκαστον τῶν μεγάλων τούτων γεγονότων εἰσήγαγεν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ δεδομένου τινὸς ἔθνους, ἢ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐν γένει ἀνθρωπότητος.

Τὸ κύριον δὲ καὶ ἀληθὲς γεννητικὸν αἴτιον τῆς Λατινικῆς δορυκτησίας εἶναι ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν διαίρεσις· διαίρεσις, ἥτις ὡς προειλήφαμεν, ὀφείλει τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς προόδους εἰς τὴν ἀλλοίαν φύσιν τῶν ἐθνικοτήτων, καὶ τὴν διαφορὰν ἑκατέρων τῶν προορισμῶν.

Τὸ δὲ Σχίσμα οὐσιωδῶς ἄλλο τι δὲν εἶναι πάρεξ ἡ ζωοφόρος κροῦσις καὶ ἀντίκρουσις δύο ἰσχυρῶν μεγάλων ἰδεῶν, δύο ἱστορικῶν δραστηριοτήτων, κροῦσις καὶ ἀντίκρουσις δυνάμει τῶν ὁποίων διετηρήθη ἡ μεσαιωνικὴ ζωὴ, καὶ διευθετήθη τοῦ πολιτισμοῦ ἡ πρόοδος· εἶναι ἡ μεταξὺ φθορᾶς καὶ συντηρήσεως πάλη, ἀγωνισταὶ τῆς ὁποίας, ἔνθεν μὲν ἵσταται τὸ *παρελθὸν*, ἔχον τὴν αὐθεντίαν τῆς παραδόσεως καὶ τὴν ἱστορίαν ὡς σύμβολον, ἐκεῖθεν δὲ τὸ *ἐνεστὼς*, μὲ τὸν πέλεκυν τῆς ἀνακαινίσεως ἀνὰ χεῖρας. Τὸ μέρος τῆς καταστροφῆς ἀναδέχεται σύμπας ὁ Εὐρωπαϊκὸς πληθυσμὸς, συγκείμενος κυρίως ὑπὸ νέων καὶ ἀρχαίων, ὑπὸ λατινικῶν καὶ βαρβαρικῶν φυλῶν· τὸ δὲ μέρος τῆς ἱστορικῆς αὐθεντίας παριστάνει μόνος κατὰ πάντων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, ὁ Ἰσραὴλ οὗτος τῆς ἱστορικῆς ἀρχαιότητος.

Ἀφοῦ λοιπὸν πρὸς κατάλυσιν τῆς *παραδόσεως* δὲν ἴσχυσαν

οὐδὲ τῶν κατὰ καιρὸν ἐμβασιλευσάντων αἱ παρεκτροπαί, οὐδὲ τὰ τόσα καὶ τόσα δυστυχήματα, οὐδὲ τοῦ Πάπα αἱ ραδιουργίαι, οὐδὲ τῶν βυζαντινῶν διπλωματῶν τὰ μηχανεύματα, οὐδὲ κἂν τῶν Ἐνετῶν ἡ ἄπληστος ἐχθροπάθεια· ἀφοῦ ἡ ἀντίπαλος Δύσις τὰ πάντα ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἔπραξεν, ὅπως ἐπισύρῃ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὸν κοινὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἑνότητος νόμον, καὶ οὕτως ἀποβάλῃ ἐκ ποδῶν τὸ παρενοχλοῦν αὐτὴν πρόσκομμα τῆς ἱστορικῆς αὐθεντείας, τέλος ἦλθε προσωπικῶς αὐτὴ ἐκείνη, ὑπὸ δύο Ἰταλῶν ἡγεμόνων ὠθουμένη, ἵνα παντὶ μέσῳ χρασθῇ πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ φραγμοῦ, ἦλθε, δηλαδὴ, ἵνα ἐξιταλίσῃ τοὺς γραικοὺς, καὶ καθυποτάξῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὸν γενικὸν τοῦ Παπισμοῦ κανόνα· τίνι δὲ τρόπῳ; διὰ τῆς διώξεως τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, διὰ τῆς φωτοσβεσίας τῆς παλαιᾶς παιδείας, διὰ τῆς ἀμέσου ὑποδουλώσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ, ἐπὶ τέλους, διὰ τῆς καταπιέσεως πάσης Ἀνατολικῆς ζωτικότητος. — Ἡ Δύσις ἂν καὶ βαρβαρικὴ καὶ βαρβαρόφρων ἔτι, ὅμως ἐκ τοῦ σχεδίου της δὲν φαίνεται ἀνόητος. Διευθύνασα τὸ ξίφος κατὰ τῆς καρδίας τοῦ ἐχθροῦ της, ἔδειξεν ὅτι καλῶς ἐγίνωσκε ποῦ ἡ ἕδρα τῆς ζωῆς εὑρίσκετο. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν ὅμως ὅτι ἀρχιεράτευεν ἐν Ῥώμῃ ὁ μεγαλοφυὴς καὶ τολμητίας ἐκεῖνος Ἰννοκέντιος.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ λατινικὴ κατάκτησις τῆς ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδος δὲν ἔπρεπε νὰ ὁμοιάσῃ τὴν πάλαι ῥωμαϊκὴν, ἥτις, τυφλῶς ῥιφθεῖσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὰς καταπνικτικὰς τῶν ἐγχωρίων δυνάμεων, καὶ ἄφροντις περὶ μέλλοντος, τότε μόνον εἶδε τὸν ἐμποδὼν βυθὸν, ὅτε πλέον καιρὸς δὲν ἔμενε σωτηρίας· οὐδὲ κἂν εἰς τὴν μετέπειτα Ὀθωμανικὴν, ἥτις ἑτερόθρησκος οὖσα, καθόλου δὲ καὶ πληρέστατα ἐμπιστευομένη εἰς τὰς ἰδίας της δυνάμεις, ἀπέλιπεν ἀνεπηρέαστον καὶ ὁλοσχερῆ τὴν τῶν δούλων θρησκείαν. Αὕτη ἡ κυριαρχία εἶχε σκοπὸν ὀλεθριώτατον. Κατ' αὐτὴν, ὁ ἐθνισμὸς καὶ τὸ δόγμα τῶν *γραικορωμαίων* ἦσαν οὐδὲν ὀλιγώτερον πάρεξ ὁ σκόπελος τῆς Χριστιανωσύνης, φραγμὸς πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν συμπολίτευσιν.

Ἐὰν, πρὶν ἡ κυριεύσωσιν οἱ ψευδοσταυροφόροι τὴν Ἀνατολι-

κὴν βασιλίδα, ὄντες εἰσέτι πολιορκηταὶ, δὲν εἶχον ἐπιβάλει πρὸς τὸν ἀνήλικον Ἀλέξιον, τὸ βασιλικὸν ἐκεῖνο μειράκιον καὶ ὄργανον τοῦ σχεδίου των, ὡς ὅρον ἀπαραίτητον ἐπικουρείας, τὴν ἄμεσον ὑποταγὴν τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πάπα· ἐὰν κατὰ τὰς ἀποφράδας ἡμέρας τῆς Ἁλώσεως δὲν εἶχον ἐξοκείλει εἰς φωρασεβείας καὶ ἱεροσυλίας, καὶ ὠμότητας ἀνηκούστους· ἐὰν πρὸ πάντων ἐξ ἀρχῆς δὲν εἶχον ἐπὶ τῆς ἁγίας Σοφίας ἀναπετάσσει τὰ σύμβολα τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας, ἀλλὰ μετὰ πραότητος, καὶ συνέσεως εἶχον φιλανθρώπως πολιτευθῆ τοὺς ἠχμαλωτισμένους ἑτεροδόξους, τίς οἶδεν, ἴσως ἐπὶ συμφορᾷ τῆς Ἑλλάδος ἀθεραπεύτῳ, ἤθελεν ἡ δορυκτησία παγιωθῆ, ἢ παρατείνει τοὐλάχιστον τὴν διάρκειαν ἐπ' ἀορίστῳ, μεχρισοῦ ἡ μετὰ ξένων συνεπαφὴ καὶ ἡ τριβὴ τοῦ χρόνου νοθεύσωσι τὸν ἐθνισμὸν, καὶ ἐξημερώσωσι τὸ ἀδάμαστον θρησκευτικὸν ἐγχώριον πνεῦμα. Ὀλίγη λοιπὸν ἐκ μέρους αὐτῶν ἀνεξιθρησκεία, ὀλίγη ἐμπειρία διπλωματικὴ ἤθελον ἐκθέσει τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς βαθύτατον κίνδυνον. Διότι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας στιγμὰς, τρομερὰ σύγχυσις καὶ ἀταξία ἐπεκράτουν ἐφ' ὅλον τὸν βυζαντινὸν ὀργανισμόν· τὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας διῆγον ἐν ἀτονίᾳ πλήρει, ἢ εἰργάζοντο πάντως ἀσύμφωνα πρὸς ἄλληλα. Δεινὴ μεγαλόνοια, παρεμβαλλομένη ἀναμέσον τῶν δύο ἀνταγωνιστῶν, ἤθελεν ἐξάπαντος κρημνίσει ἕνα κόσμον, καὶ δημιουργήσει ἄλλον ἀντ' ἐκείνου.

Ἀλλ' ὁ Θεὸς *ὁ μετριάζων ἀνέμους ὑπὲρ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ νεωστὶ κεκαρμένου*, τὴν μεγαλόνοιαν ταύτην δὲν ἐξαπέστειλεν.— Ἦλθον βάναυσα πάθη, τὰ ὁποῖα βαναύσως ἐπολιτεύθησαν. Ἦλθον ἰδιοτέλειαι ποταπαὶ, αἵτινες ἐπληρώθησαν μικροπρεπῶς καὶ ἀσημάντως.

Οὕτως ἀπὸ τὰς γεννητικὰς τοῦ γεγονότος αἰτίας μεταβαίνει ὁ ἐρευνητὴς Ἕλλην εἰς τὰ ἱστορικὰ εὐεργετήματα τῆς δε τῆς κατακτήσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ ἀναῤῥωνύων δέχεται παρὰ Θεοῦ τὸ δώρημα τῆς ὑγείας του, χωρὶς πλέον νὰ ἐρευνήσῃ τίνα ὑπῆρξαν τὰ αἴτια τοῦ παρελθόντος κινδύνου.

Ἡ καταδίωξις, αἱ σφαγαὶ, ὁ δυτικὸς ἐγωϊσμὸς, ἡ λεηλασία, τὸ ὑπεροπτικὸν καὶ ἀγέρωχον καὶ ἀκοινώνητον τῶν κυρίων, ὅλα ταῦτα θαυμασίως συντρέχουσιν εἰς τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς ἀσθενούσης ἐθνικότητος, ἠλεκτρίζουσι τὸ ἀτονοῦν νεομεσαιωνικὸν σῶμα, κοινωνοῦσι νέαν τόλμην, νέαν ἰκμάδα καὶ ζωὴν εἰς τὴν παναρχαίαν ἐκείνην πολιτείαν. Ὅσον περισσότερον αἷμα χύνεται, τόσον αἷμα καινὸν καὶ ὑγιὲς ἀναφύει εἰς τὰς φλέβας τοῦ γένους· ὅσον ἡ πίστις καταδιώκεται, τοσοῦτον ὁ ζῆλος ἀναπτεροῦται.

Δύο μεγάλαι ὁδοὶ χαράσσονται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰς ἄκρας τῆς ἐπικρατείας, δι' ὧν ἡ παράδοσις τῆς ἐθνικῆς ἰδιορρυθμίας ἀδιακόπως κυκλοφορεῖ ἀπὸ πρωτευούσης εἰς τὰ μεθόρια, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ζωογονοῦσα καὶ διατρέφουσα τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἑνότητα πίστιν· ἡ Νίκαια, καὶ ἡ Τραπεζοῦς. Ἡ Νίκαια (ἱερὸν ὄνομα, τὸ σύμβολον καὶ τὰ θεμέλια ἀναμιμνῄσκον τῆς Ὀρθοδοξίας), παραλαβοῦσα τὴν αὐτοκρατορικὴν καὶ πατριαρχικὴν ἕδραν, κηρύσσεται, ἀντὶ τοῦ Βυζαντίου, βασιλὶς καὶ μητρόπολις τοῦ φυγαδευομένου Ἑλληνισμοῦ· ἡ Τραπεζοῦς δὲ, καταφύγιον ἑτέρας βασιλικῆς γενεᾶς, ἐγείρεται καὶ αὐτὴ ὄρθιος, ἐνόπλως διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς βίας.

Οὗτοι οἱ δύο βραχίονες τῆς νεολληνικῆς Ἀποκαταστάσεως.

Ἐν τούτοις, ὁ ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ταινιωθεὶς *Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* ἀλλόδοξος Βαλδουΐνος, καὶ παραδόξως ἀμφιεσθεὶς τὰ τοῦ δυστυχοῦς Μουρτζούφλου φορέματα, ἐν τῷ ἀποστεῖλαι πρὸς τὸν Ῥώμης Ἰννοκέντιον τὴν αἰσίαν εἴδησιν τῶν συμβεβηκότων, παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του *συγκροτήσῃ Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, καὶ ἀναγορεύσῃ τὴν βασιλείαν τῆς ἀληθινῆς ἐκείνης πίστεως, ἣν εἶχεν ἀφανίσει τὸ σχίσμα τοσούτων αἰώνων.* Προσέτι δὲ παραινεῖ αὐτὸν, ἵνα πέμψῃ εἰς *Ῥωμανίαν* ὅσον τάχιον ἐκκλησιαστικοὺς παντὸς τάγματος, καὶ κατηχητὰς, καὶ διδασκάλους, ἐγκρατεῖς εἰ δυνατὸν τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως διδάξωσι τοὺς κατοίκους εἰς τὰ

τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας παραγγέλματα, καὶ μορφώσωσι τὰ ἤθη ἐπὶ τὸ λατινικώτερον, ὑποσχόμενος ἐκείνοις κτήματα περισσὰ, προνόμια, καὶ χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις· εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἀπείρου πρὸς τὸν Μακαριώτατον ἀφοσιώσεώς του, ἀποστέλλει αὐτῷ πολυποίκιλα δῶρα εἰς χρυσὸν, καὶ ἄργυρον, καὶ ἀδάμαντας, καὶ λείψανα μαρτύρων. Ταὐτὸ ποιεῖ καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Γαλλίας, καὶ τοὺς ἄλλους *Ῥήγας* τῆς Δύσεως· πρὸς τοῦτον μὲν δωρούμενος μίαν κεφαλὴν ἁγίου, πρὸς ἐκεῖνον δὲ ἕνα βραχίονα, πρὸς ἕτερον αἵματος ῥανίδας, ἢ δακτύλους μαρτύρων, ἢ ὄνυχας, καὶ καθεξῆς· προσπαθεῖ δὲ νὰ ἐμπνεύσῃ πρὸς ἅπαντας δεινὴν ἀπέχθειαν κατὰ τῶν Γραικῶν, ὅπως τῷ δε τῷ τρόπῳ ἐξορυχθῇ βαθύτερον τὸ χάσμα τὸ χωρίζον Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, καὶ διὰ τοῦ χάσματος τούτου στερεωθῇ περισσότερον ἐπὶ τοῦ θρόνου του.

Πλὴν καὶ ἡ τῶν δυτικῶν βασιλέων ἱκετευομένη εὐμένεια ἱκανὴ δὲν ἦτο νὰ σβέσῃ τὸ πῦρ τῆς διχονοίας, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐξήφθη, καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν διεδίδετο μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἐνετῶν. Ὁ σκώληξ τῆς διαφθορᾶς προϋπῆρχεν εἰς τὸ σῶμα τῆς κατακτήσεως· ἡ δὲ διανομὴ τῶν *βενεφίκων* (ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων) ἀναπτύσσει αὐτὸν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς.

Κατὰ τὰς προαποφασισθείσας συνομολογήσεις, ὁ Ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας μὲ ὅλας του τὰς εἰσόδους ἔλαχεν εἰς κλῆρον τοῖς Ἐνετοῖς. Οἱ ἔμποροι, γνωστικώτεροι τῶν *Ἱπποτῶν* Γάλλων, (διότι προηγουμένως καὶ μᾶλλον ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσαντες τὰ βυζαντινὰ), ἀφήσαντες εἰς τοὺς Γάλλους τὴν ματαίαν δόξαν τῆς βασιλικῆς αὐτοκρατορίας, ὁμοῦ δὲ μὲ ταύτην καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὰ βάσανα τῆς κατακτήσεως, ἰδιοποιήθησαν τὰ οὐσιωδέστερα δύο· τὸ πλεῖστον δηλ. τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσόδων, καὶ τὴν πνευματικὴν κατοχήν. Ὅθεν, παρευθὺς, λαβόντες τοῦ Ναοῦ τὴν κυριότητα, προχειρίζουσιν εἰς τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα Ἐνετόν τινα λαϊκὸν ἀριστοκράτην, Θωμᾶν, τοὐπίκλην Μοροζίνην, φίλον μὲν τοῦ Δουκὸς Δανδόλου, ἀπόντα δὲ, ὅστις μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἐξ Ἐνετίας, δέχεται τὸ ὠμοφόριον ἐκ χειρῶν τοῦ

Πάπα, καὶ προσφέρει αὐτῷ τὴν ὁρκοπιστίαν τῆς ὑποταγῆς. Ὁ ξένος οὗτος καὶ φραγκοπρόβλητος τῆς παπολατρείας Πατριάρχης, ὅστις μετὰ πολλοῦ τοῦ σκανδάλου ἀποβιβάζεται μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς Βυζάντιον βεβυθισμένος εἰς ἀλλόκοτον μεταξωτὴν ἐνδυμασίαν, καὶ ὑποδεδεμένος τὰς κοκκίνας περικνημίδας του, ὡς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀμέσως διένειμεν εἰς τὸ ἰταλικὸν ἱερατεῖον του τὰ πλούσια *βενέφικα*, πάντα Γάλλον ἐκκλησιαστικὸν ἀποκλείσας τῆς συμμετοχῆς. Οἱ Ἰταλοὶ ἀνεβιβάσθησαν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα, διεμερίσθησαν τὰς προσόδους, ἐφιλονείκησαν εἰς τοὺς Γάλλους τὴν κατοχὴν μικτῶν τινων εἰσοδημάτων, ἐσφετερίσθησαν πᾶσαν ἔμμισθον θέσιν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τοιουτοτρόπως ἐγένοντο ἀληθινοὶ κύριοι τοῦ τόπου.

Τοῦτο κατὰ πρῶτον λόγον ἐπέσυρε τῶν Σταυροφόρων Γάλλων τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ διέῤῥιψε τὴν δᾶδα τῆς διχονοίας. Ἀκολούθως δὲ, ὁ μεταξὺ Τοπαρχῶν διαμερισμὸς τῆς ἐπικρατείας περαίνει τὴν ἐμφύλιον ἔριδα.

ΠΣΤ'.

Διαμερισμὸς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Δύο λοιπὸν κοινωνίας διαφόρους ὀφείλει νὰ μελετήσῃ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ μεσαιωνολόγος Ἕλλην, διότι πραγματικῶς δύο μοναρχίαι, καὶ δύο ἐκκλησίαι, καὶ δύο λαοὶ ἀντιφερόμενοι πολιτεύονται ἐπὶ τοῦ νῦν ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐπικρατείᾳ· ἡ λατινικὴ μερὶς, καὶ ἡ ἑλληνικὴ· ἡ μὲν πρώτη, ὡς ξένη, προσπαθοῦσα παντοιοτρόπως νὰ ἐνισχυθῇ· ἡ δὲ δευτέρα, ὡς ἰθαγενὴς, ἀγωνιζομένη ὅπως ἐξώσῃ τὴν ξένην.

Καὶ ἡ μὲν λατινικὴ δεσπόζει κυρίως εἰς Βυζάντιον, εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μολονοτοῦτο, ἂν καὶ εἰσάγει δυτικοὺς θεσμοὺς, μετασχηματίζει τὴν ἀνατολικὴν ἱεραρχίαν, καταπιέζει πᾶν φιλελεύθερον κίνημα, πλὴν ἀληθῶς κατάκτησις, ἢ τοὐλάχιστον πλήρης κατάκτησις δὲν δύναται νὰ ἐπικληθῇ· εἶναι μᾶλλον ἐπιπόλαιόν τι στρῶμα ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ στρώματος τῶν αὐτοχθόνων ἐπιβεβλημένον· εἶναι τρόπον τινὰ ὁμίχλη στιγμιαία,

μὴ σκοτίζουσα τὸν ἥλιον, εἰμὴ ἵνα, ὅταν αὖτη διασκεδασθῇ, λαμπρότεραι φανῶσιν αἱ τοῦ ἀμαυρωθέντος φωστῆρος ἀκτῖνες.

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ μερὶς, συμπαγὴς, ὁμόφρων, ἀνακαινοῦσα τὰς οἰκείας δυνάμεις ἀνὰ ἑκάστην δίωξιν, μὴ ὁμολογοῦσα τὴν ὑποδούλωσιν εἰμὴ ἵνα εὐκαιρότερον διαῤῥήξῃ αὐτὴν, ὑποσχομένη μὲν διὰ στόματος πίστιν εἰς τὸν δεσπότην, διὰ δὲ τῆς καρδίας προλαβόντως ἀθετοῦσα τὸν ὅρκον καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, σήμερον μὲν χαμηλαύχην, αὔριον δὲ φλογώδης αἰφνιδίως καὶ τρομακτικὴ, ἡ ἑλληνικὴ πείθεται μὲν εἰς τοὺς τυράννους της, ἀλλὰ πείθεται καιροφυλακτοῦσα τὴν ὥραν τῆς ἀπαλλαγῆς· ἕως οὗ δὲ ἔλθῃ ἡ ὥρα ἐκείνη, θέτει ὡς πρῶτον καὶ κύριον καὶ ἀναπόφευκτον ὅρον εἰρήνης, ὅρον *οὗ ἄνευ, πῦρ καὶ μάχαιρα*, τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῆς θρησκείας της, ἐπειδὴ εἰς τὰς χεῖρας ταύτης ἵσταται οὕτως εἰπεῖν, ὁ ὡροδείκτης ὁ μετρῶν εὐκρινῶς πρὸς αὐτὴν, ἀθεάτως δὲ πρὸς πάντα ξένον, τοὺς ἡλίους τῆς προσδοκωμένης ἐλευθερώσεως.

Πολλοὺς ἔχομεν μάλιστα λόγους, ἵνα φρονήσωμεν ὅτι εἰς τὴν Φραγκικὴν κατάκτησιν ὁ Ἕλλην ὀφείλει τὴν ἔγερσιν τῶν πρώτων αἰσθημάτων τῆς ἀνεξαρτησίας του. Τότε μετὰ τόσους αἰῶνας συνησθάνθη *διακεκριμένως* τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐθνικοῦ συνδέσμου, τότε πρῶτον πειρᾶται νὰ ἐπανορθώσῃ πολιτικῶς, ἀκούσης τῆς λοιπῆς οἰκουμένης, μίαν τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ἰδεῶν· τὸ Πανελλήνιον. Τὸ σχεδὸν ἥμισυ τῆς ἀξίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀνήκει εἰς τοῦτον τὸν ἀπώτατον χρόνον, χάριτι πατροπαραδόσεως, ἀδιαλείπτου ἐπιμονῆς, καὶ ἡρωϊσμοῦ. Ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ ἐμφάνισις τοῦ *Κλέφτου*, καὶ τοῦ ἀσυντάκτου *Παλληκαρίου* ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Πελοποννήσου· λείψανα ταῦτα τῆς ναυαγησάσης βυζαντινῆς κοινωνίας, εὑρεθέντα χωρὶς πολιτικοῦ ῥυθμοῦ, μολονότι φέροντα ἔτι ἐν ἑαυτοῖς τὸν τύπον τῆς Πλουταρχικῆς των ἀρχαιότητος, τύπον ἐγκεχαραγμένον εἰς χαρακτῆρας θάῤῥους καὶ τόλμης καὶ ἀγρίας τινὸς ἀπειθαρχίας. Ἐγένοντο τὰ σπήλαια κατοικία των, ἡ κακουχία σύντροφός των. Ἔζησαν νομάδα

βίον εἰς τὰς ἐρημίας τῆς δεδουλωμένης πατρίδος των, πλανώμενοι τῇδε κἀκεῖσε, ὑποστῶντες ὅλα τὰ δεινὰ τῆς μονώσεως καὶ τοῦ διωγμοῦ, ἀλλ' ἀνακουφίζοντες τὰς αὐτῶν καρδίας εἰς τραγούδια πατριωτικὰ, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἦτο ἀφελὴς μὲν καὶ βραχεῖα, λιγυρὰ δὲ καὶ μελαγχολικὴ ἐποποιΐα φιλοπατρίας καὶ ἀντιστάσεως. Τότε πρῶτον καὶ τὰ Μοναστήρια ἐσκίρτησαν εἰς τὴν κραυγὴν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος γένους, καὶ ἀντὶ ἐγωϊστικῶν καταστημάτων, οἷα ἦσαν καὶ εἶναι τὰ τῆς Δύσεως, ἐγένοντο ξενῶνες καὶ ἄσυλον καὶ κρύπται τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἐγειρομένων καὶ ἀγωνιζομένων, εὐκτήριοι οἶκοι ἔνθα καθ' ἑκάστην ὑψοῦντο πρὸς Οὐρανὸν ἱκεσίαι φιλελεύθεροι, καὶ διάπυροι δεήσεις πρὸς τὴν Προστάτιδα τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, καὶ Μεσίτριαν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ.

Ἡ δὲ λατινικὴ μερὶς πάλιν ὑποδιαιρεῖται καὶ αὐτὴ εἰς δύο κοινωνίας παντάπασι διαφόρους· εἰς πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικήν. Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ εἶναι ἡ Γαλλία, ἥτις ἀντιπροσωπεύει τῆς Εὐρώπης τὴν πολιτικὴν διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ προσώπου· ἐθιμοταξία, νομοθεσία, οἰκονομία, φεουδαλικὴ συγκέντρωσις, ὅλα τὰ πολιτικὰ προτερήματα ἀνήκουσιν αὐτῇ. Τὸ δὲ ἐκκλησιαστικὸν μέρος ἔχει ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία· ἱεροκρατία, πνευματικὴ διπλωματία, ἐσωτερική τε καὶ ἐξωτερικὴ εἶναι ἰδιοκτησία της.

Δῆλον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἶχεν ἀπέναντι τοῦ λατινικοῦ ἓν καὶ μέγα πλεονέκτημα· τὸ προτέρημα τῆς ἑνότητος. Ἀλλ' ἐπόμενον ἦτο προσέτι ἵνα ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας μηδενίσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κυριαρχίαν. Ὁ φιλοχρήματος Γάλλος δὲν ὑφίστατο τὴν ἄπληστον φιλοχρηματίαν τῶν Ἐνετῶν, αὐτὸς ὅσις ἔχυσεν αἷμα διὰ τὴν κατάκτησιν, καὶ ὅστις, εἰ δυνατὸν, ἤθελε τὰ πάντα ἰδικά του. Ἔνθεν, λοιπὸν, ἀδιάκοποι ἀντιζηλίαι καὶ διχόνοιαι. Εἰς δὲ τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἰταλῶν πολὺ συνέβαλε καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥώμης, ἥτις ὡς ἐπιτοπλεῖστον δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς διακειμένη, καὶ μὴ προϊδοῦσα τίς ἐνδεχομένως ἤθελεν

ἀποβῆ ἡ τύχη τοιαύτης πολιτικῆς εἰς Ἀνατολήν, ὑπεβοήθησε τὰ σχέδια τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ οὕτω συνήργησεν ἐμμέσως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς εἰσβολῆς.

Ἔργον ὅμως ἀρχικὸν τῆς κατακτήσεως εἶναι ὁ διαμερισμὸς τῆς ἐπικρατείας εἰς τόσας τιμαριωτικὰς ἡγεμονίας, ὅσοι δυνατοὶ Τοπάρχαι καὶ Ὁπλαρχηγοὶ συνηγωνίσθησαν. Συμφώνως μὲ τὴν ὁποίαν ὡμολόγησαν συνθήκην οἱ Σταυροφόροι πρὶν ἢ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ μὲν Κόμης Φλάνδρας Βαλδουΐνος, ὁ καὶ ἀναγορευθεὶς Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ, ἔλαβε προκαταρκτικῶς τὸ τεταρτημόριον τῆς ἐπικρατείας, προσέτι δὲ τὰ βασιλικὰ Παλάτια τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὰ τοῦ Βουκολέοντος. Ὁ δὲ Μαρκήσιος Μομφερράτος τὴν Μακεδονίαν, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν βασίλειον Θεσσαλονίκης. Ὁ δὲ Βλοὰς, ἐπαρχίας τινὰς Ἀσιατικὰς, ἐπικληθείσας, ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, δουκάτον Βιθυνίας, ἐπειδὴ ἡ Βιθυνία κατείχετο ὑπὸ τῶν Λασκάρεων. Ὁ δὲ Πέρχης (Perche), τὸ δουκάτον τῆς Φιλαδελφίας. — Οἱ δύο βασιλεῖς, καθὸ προϊστάμενοι, ἔσχον τὰς σημαντικωτέρας μερίδας· ὁ Μομφερράτος, μάλιστα, ἠγόρασεν ἔπειτα παρὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπαρχίας εἰς τὴν στερεὰν, καί τινας νήσους, αἵτινες ἔλαχον εἰς κλῆρον των.

Ὡς δὲ ἐγκαθιδρύθησαν οἱ δύο ἐφάμιλλοι ἡγεμόνες, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς κεκτημένης γῆς, τὰ λοιπὰ τρία τέταρτα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἤγουν τῆς χώρας ὅσην οἱ Σταυροφόροι ἐξουσίαζον, διενεμήθησαν ἐξίσου· τὸ μὲν ἥμισυ πρὸς τοὺς ἐπιλοίπους ὁπλαρχηγοὺς Γάλλους καὶ Λομβάρδους, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἥτις ἐμπείρως ἐξελέξατο τὰς παραλίους πόλεις, καὶ νήσους εἰς ἐνίσχυσιν τῆς θαλασσοκρατορίας της. — Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ λέων τῆς Ἀδριατικῆς Πολιτείας τανίζει τὰς πτέρυγάς του· διότι κατέλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ Ἐνετοὶ τὰς ὀχυρωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου, τὴν Εὔβοιαν, μέρος τῆς Ἠπείρου, τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν, καὶ ἑτέρας νήσους εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ ἁγίου Τάφου λοιπὸν διεμερίσαντο κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν.

Μολοντοῦτο ὁ διαμερισμὸς οὐδὲ γενικὸς ὑπάρχει, οὐδὲ μόνιμος.

Γενικὸς δὲν εἶναι, ἐπειδὴ διάφοροι χῶραι τῆς ποτὲ βυζαντικῆς ἐπικρατείας ὑπακούουσιν εἰς Δεσπότας ἑλληνικῆς καὶ ὀρθοδόξου δυναστείας, ἀπογόνους, ἢ ἐξ ἀγχιστείας συγγενεῖς τοῖς Κομνηνοῖς, ὡς ἡ Ἤπειρος, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Βιθυνία, καὶ ἕτεραί τινες σποράδην ἐπαρχίαι μικραὶ, αἵτινες ἀλεπαλλήλως ἐγείρονται εἰς αὐτονομίαν, ἢ ἐνίοτε νικώμεναι καθυποτάσσονται. — Δὲν εἶναι μόνιμος, διότι οἱ Γραικοὶ, ἐμμείναντες καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λατινικῆς κατακτήσεως εἰς ἀντίστασιν ἀδιάκοπον, ἀμφισβητοῦσι, καὶ πολλάκις ἀναλαμβάνουσι τὰς ἕδρας καὶ τὰ φρούρια τῶν ἡγεμονικῶν τιμαρίων, τηροῦντες οὕτω τοὺς μὲν Φράγκους εἰς ἀκατάπαυστον ἀνησυχίαν, ἑαυτοὺς δὲ εἰς πολεμικὴν ἄσκησιν.

Οἱ Γραικοὶ, ἐξοικονομούμενοι τὸν καιρὸν, καὶ περιμένοντες τὴν ἁρμοδίαν στιγμὴν ἵνα ἐπιφέρωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸ θανατηφόρον κτύπημα, εἶχον βέβαιον κέρδος· οἱ δὲ ψευδοσταυροφόροι, διαιρούμενοι καὶ ὑποδιαιρούμενοι κατὰ τὸ παρ' αὐτῶν εἰσαχθὲν φεουδαλικὸν σύστημα εἰς ἄπειρα τεμάχια, καὶ ἐπὶ γῆς ὑποκάτω τῆς ὁποίας ὑπερβυχῶντο τῆς προσεχοῦς ἐκρήξεως αἱ βρονταὶ, ὥδευον αὐτομάτως καὶ ἀνεπαισθήτως πρὸς τὸ τέρμα τοῦ σκανδαλώδους καὶ φιλαρπάγου των δράματος.

ΠΖ'.

Εἰσαγωγὴ τῶν Σταυροφορικῶν Νόμων.

Περαιωθέντος τοῦ διαμερισμοῦ τῆς ἐπικρατείας, οἱ κατακτηταὶ φροντίζουσι νὰ στερεώσωσι τὴν ἐξουσίαν των μὲ τὴν καθιέρωσιν ἐπιτηδείας καὶ ἁρμοδιωτέρας πρὸς τὰ ἤθη των καὶ τὰ σχέδιά των νομοθεσίας.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Βαλδουΐνος ἐπὶ τῷδε τῷ σκοπῷ πέμπει πρεσβείαν πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν λατῖνον Πατριάρχην τῆς Παλαιστίνης, αἰτούμενος ἓν ἀντίγραφον τῆς ἐκεῖ ἐπικρατούσης

νομοθεσίας, ἤγουν τῶν *Κοστουμίων καὶ τῶν Ἀσίζων* τῆς Δύσεως, λέγων αὐτοῖς, ὅτι «βουλόμενος νὰ διοργανώσῃ in bon ponto et in bon stado τὸ *Ἰμπέριον τῆς Ῥωμανίας*, τὸ ὁποῖον γέμει ἀνθρώπων πάσης γενεᾶς, de pluxor generation de zente, καὶ μάλιστα ἀνθρώπων μὴ ὑποτασσομένων εἰς τὸν Πάπαν à la lez de Roma, διὸ κρίνει εὔλογον καὶ ἐπωφελὲς νὰ κηρύξῃ νόμον τῆς κατακτήσεως αὐτὸν τὸν ἤδη ἐπικρατοῦντα ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅπως οἱ ἐγκάτοικοι συμμορφούμενοι ταχύτερον μὲ τὰ ἤθη τῶν Γάλλων, συζευχθῶσιν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μετὰ τῶν Δυτικῶν θρησκείας δεσμόν.

Τὸ βιβλίον λοιπὸν *τῆς Κογγήστης*, κατὰ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐποχῆς, ἄλλο τι δὲν εἶναι πάρεξ ὁ φεουδαλικὸς τῆς Γαλλίας Κώδηξ, ὁ ἀποσταλεὶς ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατ' ὀλίγον τι μόνον τετροπολογημένος εἰς τὴν ἐφαρμογήν του ἐπὶ τὰς διαφόρους μικρὰς ἡγεμονίας, αἵτινες τῇ δε κἀκεῖσε τὸν παρεδέχθησαν.

Ἐνῷ δὲ ὁ κώδηξ τῶν Ἀσίζων ἡτοιμάζετο διὰ νὰ εἰσαχθῇ, ἕτεραι ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος προσετίθεντο βαθμηδὸν ὑπὸ τὴν Γαλλοβυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Μετὰ πολλὴν καὶ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν, καθ' ἣν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρείων καὶ στρατηγικῶν Ἰωάννου Ἀσάνου καὶ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ, καὶ Λέοντος Σγουροῦ διαλαμπρύνονται, ἡ Πελοπόννησος πίπτει καὶ αὐτὴ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τυχοδιωκτῶν τινῶν σταυροφόρων, οἵτινες, μαθόντες εἰς Συρίαν τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, καὶ συνοπλισθέντες, ἦλθον νὰ πολιορκήσωσι τὰς ὀχυρωτέρας πόλεις της.

Ἡ ἱστορία τῆς Πελοποννήσου κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν εἶναι περισπούδαστος καὶ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως, ἐπικὴ καὶ δραματικὴ καὶ ἐνθουσιαστική. Ἡ Πελοπόννησος, ὡς ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἃς ἐγείρει, καὶ τὴν αὐτονομίαν ἣν ἐτήρησεν ἄχρι τοῦδε, καὶ τὰς ἀνδρείας φυλὰς αἵτινες κατοικοῦσιν αὐτὴν, γίνεται καρδία τοῦ γένους, παλαίστρα ἐφ' ἧς ἔρχονται ν' συναγωνισθῶσι καὶ νὰ ζητήσωσιν ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ὄχι μόνον πάντες οἱ τῶν γειτνιαζουσῶν ἐπαρχιῶν γεν-

ναῖοι πολεμήτορες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας αὐτοπροσώπως. Εὐχῆς ἔργον ἦτον ἐάν τις ὁμογενὴς ἐπελαμβάνετο τῆς δε τῆς ἱστοριογραφίας· διότι οἱ δυτικοί, ἰδόντες τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ σαυροφορικὴν μόνον ὄψιν, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ ἑλληνικὴν συγχρόνως, παρεμόρφωσαν ἐλεεινῶς τὰ γεγονότα, ἡ δὲ ἱστορία ὑπὸ τὸν κάλαμόν των ἔχασε τὴν φυσικήν της ἀλήθειαν.

Ἀντὶ τοῦ νὰ μεταγλωττίζωμεν γαλλικὰ μυθιστορήματα, ἢ νὰ γράφωμεν ποιητικοὺς βραχυβίους στίχους, δὲν εἶναι καλήτερον ν᾽ ἀποκαλύπτωμεν ἓν πρὸς ἓν ταῦτα τὰ ἀθάνατα ἱστορήματα καὶ ποιήματα τῆς ἐθνικῆς λαμπρότητός μας; Δὲν εἶναι προτιμώτερον τὸ νὰ αὐξάνωμεν τὰ κάλλη καὶ τὸν λαμπρυσμὸν τῆς ἐθνικῆς περιουσίας ἡμῶν, νὰ ζωογονῶμεν καὶ ἀναζαίνωμεν ἡμέραν παρ᾽ ἡμέραν τοὺς λελησμονημένους αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς μας, συγγράφοντες ποίησιν καὶ ἱστορίαν μὴ δεσμευομένας ὑπὸ συλλαβικῶν δεσμῶν, οὐδὲ στρεφομένας καὶ περιστρεφομένας μονοτόνως ἐντὸς μειρακειώδους τινὸς ὁμοιοκαταληκτικῆς ἁρμονίας, ὡς πτηνὸν ἐντὸς κλωβοῦ, ἀλλ᾽ ἀναπτερουμένας ἀδεσμεύτους καὶ ἐλευθέρους τοσοῦτον, ὅσον εἶναι ἐλευθέρα ἡ τοῦ Ἕλληνος ψυχή· ποίησιν καὶ ἱστορίαν ποριζομένας τὰς σοβαρὰς ἁρμονίας των εἰς τὴν ἀπέραντον σφαῖραν τῆς Πανελληνίου μελῳδίας;

— Κυριευθείσης λοιπὸν καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἢ τοὐλάχιστον ἀποκατασταθέντων τῶν Σταυροφόρων ἐκεῖ, ὁ Βιλλαρδουΐνος ἀνεψιὸς τοῦ ἱστοριογράφου καὶ στρατηγοῦ τῆς κατακτήσεως ἐνεισάγει τὸ κώδηκα τῶν *Ἀσίζων*, ὅστις καλεῖται *Κώδηξ τῆς Ῥωμανίας*.

Ὁ κώδηξ οὗτος δὲν ῥυθμίζει ὅμως τὰ συμφέροντα, δὲν συμβιβάζει τὰ δικαιώματα τοῦ κατακτηθέντος Πελοποννησιακοῦ λαοῦ· δὲν ῥυθμίζει αὐτὰ εἰμὴ ἐμμέσως, πλαγίως, καὶ κατὰ τοσοῦτον μόνον, καθ᾽ ὅσον οἱ πρίγκιπες, οἱ τοπάρχαι, οἱ ὑποτελεῖς, καὶ οἱ δώσαντες τὴν ὁρκοπιστίαν ἦσαν εἰς σχέσιν μετὰ τῶν δούλων ὑπηκόων. Διατί δὲ τοῦτο; διότι ὁ Κώδηξ μᾶλλον ἢ ἐπ᾽ ἀγαθῷ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, εἰσήχθη πρὸς ἴδιον συμφέρον τῶν

κυρίων. Ὁ Κώδηξ ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς *τιμαριούχους*, καὶ παρεῖδε τοὺς *δούλους*, οἵτινες, ὄντες Ἕλληνες, ἐχωρίσθησαν τοιουτοτρόπως ὑπ' αὐτῆς τῆς νομοθεσίας τῶν Γάλλων δεσποτῶν, καὶ ἀείποτε διέμεινον πρὸς τούτους ἄσχετοι. Διὰ τοῦτο ἡ δουλικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ, καθ' ὅλα τὰ μέρη ὅπου εἰσεχώρησεν ἡ κατάκτησις, ἐμπόδισε τὰς φεουδαλικὰς διατάξεις τῆς Δύσεως νὰ παρεισφρήσωσιν εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ἰθαγενοῦς κοινωνίας, καὶ οὕτω νὰ δηλητηριασθῇ ἡ πρὸς τὴν ἰσότητα ῥέπουσα φύσις τῶν ἐγκατοίκων ὑπὸ τοῦ μιάσματος τῆς τιμαριωτικῆς ἀνισότητος. Καὶ ἐὰν δὲν ἐχορήγησαν ἡγεμονίας οἱ Δυτικοὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς, ἢ σημαντικὰ δικαιώματα ὑποτελείας· ἐὰν οἱ Γραικοὶ δὲν συνεμέθεξαν ἐξουσίας καὶ προνομίων, ὡς πάντες οἱ ἀδιακόπως ἐρχόμενοι ἀπὸ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας καὶ Παλαιστίνης ἐσπέριοι ξένοι, ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἔδωκαν, κατὰ τὴν ἱπποτικὴν ἐθιμοταξίαν, ὑπόσχεσιν αἰωνίας ἀφοσιώσεως καὶ πιστὰ ἀνδραποδώδους ὑποκλίσεως πρὸς τοὺς κυρίους, οὐδ' ἔκλινον τὸ γόνυ εἰς ἀλλοεθνεῖς, ὡς οἱ λοιποὶ παραδεχθέντες τὸν φεουδαλισμὸν εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ναὶ μὲν ἑκόντες ἄκοντες ὤμοσαν ἐνίοτε τὴν ὑποταγὴν, ἀλλ' ὤμοσαν ὡς ὁ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτισθεὶς ὁρκίζεται νὰ μὴ δραπετεύσῃ· ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ὅρκος πολὺ διαφέρει τοῦ φεουδαλικοῦ, ὅστις, ὢν ἀπόῤῥοια ὁλοκλήρου κοινωνικοῦ συστήματος, δὲν δεσμεύει τὴν συνείδησιν ἑνὸς μόνον ἀτόμου, ἢ δύο, ἢ δέκα, ἢ ἑκατὸν ἀτόμων, ἀλλὰ συνάπτει εἰς τὸν αὐτὸν δεσμὸν σύμπαν τὸ σῶμα μιᾶς κοινωνίας.

Ὁ ἀριστοκρατικὸς οὗτος κώδηξ ὀνομάζει *χωριάτας*, *ἀγροίκους* (vilains) τοὺς ἰδιώτας Ἕλληνας, τουτέστι τὴν τάξιν τῶν αὐτοχθόνων ἑτεροδόξων, τὴν οὐσιώδη μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ, δίδει δὲ ἐξουσίαν εἰς πάντα τιμαριοῦχον, ἢ ἁπλοῦν ὑποτελῆ νὰ δικάζῃ ἀνεκκλήτως τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀγροίκων του. Ὁ *Ῥωμαῖος ἀγροῖκος* δὲν ἠμπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ κατά τινος ὑποτελοῦς κυρίου, ἐὰν πρόκειται περὶ ἀποτομῆς μέλους τινός· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ἄκληρος, κληρονομεῖ αὐτὸν ὁ κύριός του. Ἐάν τις τιμαριοῦχος ἔλεγε πρός τινα *ὑποχείριον* (ἡ λέξις ἐσώθη εἰς τὴν

σημασίαν χωριάτης) «σὲ προστάζω νὰ κάμῃς τό δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Πρίγκιπος», ὁ ὑποχείριος ὤφειλε νὰ ὑπακούσῃ ἐπὶ προστίμῳ ἑκατὸν ὑπερπέρων. — Ἔχομεν Ἑλλήνων παραδείγματα, οἵτινες πολλάκις ἐπλήρωσαν τὰ ὑπέρπερα, καὶ δὲν ὑπήκουσαν· ἐὰν δὲ πένητες, παρουσιάσθησαν ἑκουσίως εἰς τὴν φυλακήν.

Παρεκτὸς δὲ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου Κώδηκος, συνετάχθη καὶ ἕτερος Κώδηξ κατώτερος διὰ τὴν *Αὐλὴν τῆς Βουργεζίας*. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ νόμος τῶν Γραικῶν, τῶν ἰδιωτῶν, τῶν ἀγροίκων, ὅθεν ἐπεκλήθη καὶ Code de la bourgeoisie, πρὸς διαστολὴν τοῦ *Νόμου τῆς Κουγγέστης*, τοῦ ῥυθμίζοντος τὸ εἰσαχθὲν φεουδαλικὸν σύστημα, καὶ ἀναφερομένου πρὸς τοὺς Τιμαριούχους. Ὁ νόμος οὗτος μετεφράσθη εἰς τὴν νεοελληνικὴν, καὶ εἶναι μνημεῖον περίεργον τῆς τότε καθομιλουμένης γλώσσης.

Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοῦτον τὸν κώδηκα ἂς μὴ ζητήσωμεν ῥίζικὴν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων μετάπλασιν. Κανονίζονται μὲν τὰ ὑλικώτερα τῆς γραικικῆς κοινωνίας συμφέροντα, αἱ μεταξὺ ἰδιωτῶν σχέσεις, ἀλλ' ὁ ὀργανισμὸς τῶν πόλεων, τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων μένουσιν ἀνέπαφα, ἢ ἐὰν περὶ τούτων γίνεταί τις μνεία, ῥητῶς ὁ νομοθέτης ὁρίζει καθηναγκασμένος τὴν τῶν ἑλληνικῶν καθεστώτων συντήρησιν.

Ἐπομένως οὐδὲ ὁ Κώδηξ τῶν *Ἀσίζων*, οὐδὲ ὁ Κώδηξ τῆς *Βουργεζίας* δὲν προσέβαλον σπουδαίως τὴν ἐθνικότητα τῶν αὐτοχθόνων, διότι ὁ μὲν ἐρύθμισεν ἁπλῶς τὴν ἀρτισύστατον τῶν νεηλύδων *Ἱπποτῶν* φεουδαλικὴν κυριότητα, ὁ δὲ μόνον ἀκροθιγῶς ἤφθη τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Λέγομεν δὲ τὴν ἐθνικότητα τῶν αὐτοχθόνων, καθότι, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς λατινικῆς κατακτήσεως, *ἐθνικότης* ἄλλο τι δὲν ἐσήμαινεν, ἐὰν καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ὑπῆρχε κοινὴ, *πάρεξ δόγματος θρησκευτικοῦ ἀκεραιότητα* καὶ *ἔμφυτον ἀνεξαρτησίας αἴσθημα*, τὸ μὲν πρῶτον γεγραμμένον εἰς τὸ τῆς Νικαίας σύμβολον, καὶ φρουρούμενον ἀδιαφθόρως ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐθνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ, βαθέως ἐγκεχαραγμένον εἰς πᾶσαν εὐσεβοῦς καρδίαν.

ΠΗ'.

Ἀποτυχία τοῦ εἰσαχθέντος Φεουδαλισμοῦ.

Ὁ ὑπὸ τῶν Γάλλων οὖν εἰσαχθεὶς Φεουδαλισμὸς ἀπέτυχε πληρέστατα καὶ κατ' ἀνάγκην ὤφειλε ν' ἀποτύχῃ διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους.

Οἱ βάρβαροι οἵτινες πρῶτοι εἰσήγαγον αὐτὸν ἐν Εὐρώπῃ ἦσαν συναθροίσματα πολεμικῶν λαῶν, μᾶλλον ἢ ἔθνη συστηματοποιημένα· λαοί, ἄνευ παρελθόντος, καὶ ἱστορίας, καὶ παραδόσεων, ἕκαστον ἄτομον τῶν ὁποίων ἀπετέλει κατὰ μόνας μικρόν τινα κόσμον, καὶ μικράν τινα ἐθνικότητα ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαρβαρικῆς συγχύσεως καὶ γενικῆς ἀσυνταξίας. — Γέννημα λοιπὸν ταὐτοχρόνως τῆς γενικῆς τῶν βαρβάρων ἐκείνων *ἀνεθρίας*, καὶ τῆς παντὸς ἑκάστου ἀτομικῆς *ὁλοκληρότητος*, ὁ φεουδαλισμὸς ἀντέβαινε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἥτις, ἀντιστρόφως τῆς βαρβαρικῆς τῆς προβαινούσης ἀπὸ τῆς ἀτομικότητος πρὸς τὴν ἐθνικότητα, προέβαινεν ἀπὸ τῆς ἐθνικότητος πρὸς τὴν ἀτομικότητα καὶ καθυπέταττεν ὅλας τὰς ἰδιότητας καὶ τὰ προσόντα ταύτης εἰς τὸν *ἐθνικὸν* κανόνα, εἰς τὸν νόμον τῆς καθολικεύσεως, ποιοῦσα τὸν ἐθνισμὸν ἑστίαν καὶ κέντρον τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως.

Ἐν τῷ *Ἑλληνισμῷ*, τὸ ἔθνος, ἄθροισμα φώτων, παραδόσεων, ἀνεξιτήλων μνημονευμάτων, θρησκείας, πίστεως, ἀμοιβαίας ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἀφοσιώσεως, ἀμοιβαίας αὐταπαρνήσεως, ἴσης καὶ κοινῆς πολιτείας, καταβαίνει, ὡς καὶ πολλάκις ἔφημεν, ἀπὸ τῆς γενικότητος πρὸς τὴν μερικότητα, ὃν μάλιστα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ γενικότης. Τοὐναντίον ἐν τῷ *βαρβαρισμῷ*, ἢ καὶ τῷ παραδεχθέντι αὐτὸν *δυτικισμῷ*· τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ εἶναι ἡ ἀφετηρία, τὸ κίνητρον, τὸ ὁρμητήριον πάσης κοινωνικῆς πράξεως, εἶναι τὸ πᾶν· καὶ ἄνθρωπος, καὶ πατρὶς, καὶ ἀνθρωπότης, καὶ πίστις, καὶ ἀρετὴ, ἐντεῦθεν ὁρμῶσι, καὶ ἐνταῦθα ἐπιστρέφουσιν. Ὅ,τι ὁ *ἐθνισμὸς* εἶναι διὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων γενεὰν, εἶναι ὁ *ἀτομισμὸς* διὰ τὴν ἑσπερίαν μεσαιωνικήν· σύνταγμα δηλ. μεταξὺ ἀτόμου καὶ ἀτόμου· ἀμοιβαῖον σύνταγμα καὶ ἐλευθερίας, καὶ πίστεως, καὶ

συμπολιτεύσεως· κέντρον ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ παρελθὸν, καὶ ἐνεστὼς, καὶ μέλλον· συνθήκη κοινωνικὴ, κανονίζουσα μὲν τὴν ἱεραρχίαν τῶν ποικίλων ἀτομικοτήτων, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους φυλὰς, καὶ δὲν συνηρμολογήθησαν ἔτι εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν θρησκείας δεσμὸν, καθιεροῦσα δὲ τὸν πολιτικὸν βίον αὐτῶν διὰ σειρᾶς τινος ἀμοιβαίων καὶ ἀλεπαλλήλων ἐξαρτήσεων καὶ ἀνεξαρτησιῶν.

Αὐτὴ δὲ ἡ λέξις Φεουδαλισμὸς ἐξηγεῖ τὴν ἰδέαν, ὅτι τὸ κοινωνικὸν ἐκεῖνο σύστημα ἐπὶ τῆς *ἀμοιβαίας* καὶ *κοσμικῆς* πίστεως ἐστηρίζετο· κοσμικῆς, κατὰ διαστολὴν τῆς θείας, ἥτις καὶ μόνη πίστις ἀληθῶς ἐστι. Διότι Φέουδον τί σημαίνει; ὡς ἔγγιστα *ἔμπιστον*. Φέουδον εἶναι τὸ τιμαριωτικὸν κληροδότημα, δι' οὗ τὸ ἄτομον, μεταβαῖνον ἀπὸ τοῦ κτηνώδους ἐγὼ πρὸς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐξωτερικεύσεως, ἐποίει τὴν μερίδα τῆς γῆς του μικρὰν πατρίδα, μικρὰν ἐπικράτειαν, μικρὸν κόσμον, ἐπικράτειαν ἔχουσαν ὅλα καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ χαρακτηρίσματα τὰ ὁποῖα διακρίνουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν κοινὴν γῆν, τὸ *ἔθνος*.

Ὁ Φεουδαλισμὸς λοιπὸν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ἦτον ἀρχικῆς ἀτελείας, κοινωνικῆς ἀνισότητος ἀπόῤῥοια, καρπὸς βαρβαρικῆς *ἀνεθνίας* καὶ *ἀριστορησίας*, προφανὴς τῆς ἐθνικότητος διαμελισμὸς εἰς πλείσας ἀλληλενδέτους ἱεραρχικὰς μερίδας, καὶ ὑποδούλωσις ταύτης τῆς ἐθνικότητος εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ τύχη τῆς γῆς καὶ ἡ ταύτης διανομὴ προσδιώριζον τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐνέργειαν, τὸ αἴσθημα τοῦ ἀτόμου, ἐπομένως τὴν τύχην τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ ἔθνους, ὅθεν καὶ προσδιώριζον καὶ ἐπηρέαζον τὴν ἱστορίαν τοῦ συνόλου μεσαιωνικοῦ εὐρωπαϊσμοῦ.

Σύνδεσμος ἄρα τῶν ἀλληλενδέτων τούτων *μικροεθνικοτήτων*, τῶν συγκαθιστανουσῶν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος, ἦτον ἡ ἀμοιβαία πίστις, ἡ τοῦ ὑποτελοῦς δηλ. πρὸς τὸν ἀνώτερον πλήρης ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις τῆς ἀτομικότητος ὄχι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἀγαθῷ τοῦ δεσπότου καὶ κυρίου· ἦτο μὲ ἄλλας λέξεις ἡ δουλοπρεπὴς ἐκείνη ἀρετὴ τῶν βαρβα-

ρικῶν τῆς Δύσεως αἰώνων, τὴν ὁποίαν ἐνθέρμως οἱ μυθιστοριογράφοι τῶν Ἐσπερίων ἐκθειάζοντες ζωγραφίζουσι μὲ χρώματα ποιητικά, οἱ δὲ τότε loyauté ἐκάλουν, εἶδος πωλήσεως τῆς ἰδίας ἀτομικότητος, καὶ ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως καὶ ἐνεργείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνωτέρων. — Περὶ ταύτην ἐστρέφετο τὴν ἱεραρχικὴν ψυχεμπορίαν σύμπαν τὸ φεουδαλικὸν πολίτευμα.

Ἡ *ὑπόκλισις* ἐβεβαιοῦτο καὶ ἐξησφαλίζετο μεθ' ὅρκου.

Ἡ δὲ *ὁρκοπιστία* συνέδεε τὰ μέλη πρὸς ἄλληλα, διαιωνίζουσα τὴν βαθμολογικὴν ὑποταγήν. Ὤμνυεν ὁ Πρίγκιψ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα· ὤμνυον οἱ Τοπάρχαι (Barons) πρὸς τὸν Πρίγκιπα· ὤμνυον οἱ ὑποτελεῖς πρὸς τὸν Τοπάρχην. — Μετὰ δὲ τὸν ὅρκον, εἵπετο ἡ τῆς ὑποκλίσεως τελετή.

Ἰδοὺ πῶς ἔδιδον οἱ ὑποτελεῖς τὴν ὑπόκλισιν.

Ὁ ὑποτελὴς (lige) ἐκτείνει τὰς χεῖρας συνηνωμένας, καὶ θέτει αὐτὰς ἐντὸς τῶν χειρῶν τοῦ κυρίου του, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι γνωρίζει ἑαυτὸν ὑποτελῆ. Εἶτα ὀμνύει νὰ δουλεύσῃ (servir) τὸν κύριόν του κατὰ παντὸς ἀνθρώπου δυναμένου νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ (pouvant vivre et mourir)· νὰ φρουρῇ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ τῆς συμβίας του, τῶν τέκνων του, προσέτι δὲ τὴν τιμήν, καὶ τὰ ἀγροπύργια αὐτοῦ (châteaux). Ὁ δὲ Κύριος ἀποκρίνεται, ὅτι δέχεται τὴν ὁρκοπιστίαν τῆς *ὑποτελείας*, καὶ ὑπόσχεται νὰ φυλάξῃ τοῦ ὑποτελοῦς τὰ δικαιώματα. Μετὰ ταῦτα τὸν ἀσπάζεται, καὶ τὸν *ῥεβεστίζει* (revêtit) μὲ τὸν πίλον τῆς δουλείας, μὲ τὴν χειρίδα, ἢ μὲ ὅ,τι ἄλλο κατάλληλον. — Ἀπαιτοῦνται δύο μάρτυρες.

Τοιοῦτο ἐν συντόμῳ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ εἰσαχθέντος φεουδαλισμοῦ.

Νῦν δ' ἐρωτῶμεν, πῶς ἠδύναντο οἱ τότε Γραικοὶ νὰ παραδεχθῶσι σύστημα τοιοῦτο, χωρὶς νὰ παραβῶσι τοὺς νόμους τῆς φύσεώς των, χωρὶς νὰ ἀθετήσωσιν ὅλας συγχρόνως τὰς παραδόσεις των, χωρὶς ν' ἀρνηθῶσιν ἐν ἀκαρεῖ τὰς ὁποίας εἶχον παρ' αὐτοῖς οἱ αἰῶνες καθιερώσει ἰδέας περὶ πίστεως, περὶ ἀτομικῆς

καὶ ἐθνικῆς ἐλευθερίας, περὶ πατρίδος, περὶ ἀνθρωπότητος;

Ἡ *πίστις* αὕτη τῶν ἑσπερίων ἦτον ἁπλῶς ἀνθρωπίνη, καθὸ ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον ἀποτεινομένη, καὶ σχέσεις μόνον ἀνθρωπίνους κανονίζουσα· κρίκος συνάπτων ἄτομον μετὰ ἀτόμου, καὶ ἐπαυξάνων τὴν ἤδη οὐ μικρὰν ἄλυσον τῆς ἀνθρωπίνης ἀνισότητος. Ἀλλ' ἡ *πίστις* τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς ἦτο πίστις ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρωπότητα, καὶ ἀπὸ ταύτης πρὸς Θεὸν ἀναπεμπομένη· πίστις θεόθεν καταβαίνουσα, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφουσα· πίστις ἑνοῦσα τοὺς ἀνθρώπους, ἑνοῦσα τὸν πλησίον μετὰ τοῦ πλησίον ὄχι δι' ὅρκων δουλοπρεπῶν, ἀλλὰ πρῶτον διά τινος ἐμφύτου ῥοπῆς, καὶ δεύτερον διὰ τῆς συναπτικῆς δυνάμεως τοῦ Εὐαγγελίου· πίσις ἀνόρκως συνδέουσα καὶ ταυτίζουσα τὰ μέλη τῆς πολιτείας εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἀφηρημένην ἰδέαν, πίστις, τέλος, εἰς ἣν ἀπεθησαυρίζοντο πάντα τὰ ἀγαθὰ, καὶ πάντα συναπεδίδοντο τὰ συμφέροντα. — Ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, ἡ πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο πίσις ὄντως Χριστιανικὴ, ὅθεν ἀληθῶς *καθολικὴ*, καὶ *ἱστορικὴ* καὶ *ἐθνικὴ*, ἐνῷ ἡ τῶν ἑσπερίων ἦτο πίστις γηίνη, φύσεως καὶ καταγωγῆς βαρβαρικῆς.

Ἐνώπιον τῆς αὐθεντίας τῆς φύσεως καὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδεμίαν ἀξίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ γῆ, καὶ ἡ διανομὴ αὐτῆς. Οὐδεμίαν ἀσφάλειαν ἠδύνατο νὰ παρέξῃ ὁ ὅρκος, ἐὰν καὶ κατὰ τύχην ἐδίδετο.

Ὁ ὅρκος διὰ τοὺς ἑσπερίους ἦτον αὐτὴ τῆς θεότητος ἡ σφραγὶς, καθότι χωρὶς αὐτοῦ τὰ πάντα ἀνετρέποντο. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ φευδαλικὴ ὁρκοπιστία, παρεκτὸς ὅτι ἀντέκειτο εἰς τὰς ῥοπὰς τῆς φυλῆς, ἀλλὰ παρεβίαζε καὶ αὐτὰς τὰς οὐσιώδεις ἀρχὰς τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο, ὅσοι ἔδιδον τὰ πιστὰ τῆς ὑποτελείας (καὶ ἦσαν ὀλίγοι), ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν καὶ συνορθοδόξων ὡς ἀρνησιπάτριδες, ὡς παραβάται, προδόται, καταπατηταὶ πατρίδος καὶ πίστεως. Οὗτοι ἐχωρίζοντο, ἐὰν ὄχι πολιτικῶς, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἠθικῶς, καὶ ἐνίοτε ἐκκλησιαστικῶς τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἢ τότε μόνον ἀνελάμβανον τὴν εὔνοιαν τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, ὅταν

ὑπέσχοντο νὰ μὴ μείνωσιν εἰς τοὺς Φράγκους πιστοὶ διὰ τὸν βιατήριον καὶ ἀνίσχυρον ὅρκον ὃν ἔδωκαν, ἀλλὰ μάλιστα ὑπὸ τῆς τοῦ ὅρκου ἐγγυήσεως ὠφελούμενοι νὰ ὑπηρετήσωσι δραστηριώτερον τὸ κοινὸν ἔθνος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σχεδὸν πάντοτε συνέβαινε, διότι καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων παρελάμβανον οἱ Γραικοὶ τὴν ἄδειαν τοῦ παραβιάσαι, τυχούσης ἀνάγκης, τοὺς παρανόμους καὶ *ἀφυσικοὺς* δοθέντας ὅρκους των.

Αὕτη δὲ ἡ διαγωγὴ, τὴν ὁποίαν ἀρκούντως ἐξηγοῦσιν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν ὑποτελῶν γραικῶν συνέβαλεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν κακὴν ἰδέαν, ἣν ἐξέλαβον οἱ ἑσπέριοι περὶ τῆς γραικικῆς πίστεως.

Ἡ γραικικὴ ὀλιγοπιστία, μετὰ τὰς Σταυροφορίας μάλιστα, ἐγένετο παρ' αὐτοῖς παροιμιακή. — Τόσον τὸ καλήτερον! Στέφανος ἐγκωμίου, πιστὸν ἀθανασίας! Τὴν ἐθνοσωτήριον ὀλιγοπιστίαν ταύτην ἡμεῖς ἐξηγοῦντες διὰ τοῦ ἱστοριονομικοῦ Ἑλληνισμοῦ, συγχαίρομεν τοὺς πατέρας μας. Γραικὸς, ὅστις ὀμνύει πιστὴν ὑπηρεσίαν καὶ εἰλικρινῆ ὑποταγὴν πρὸς δυνάστην ξένον, ἀσήμαντον ἐὰν οὗτος ἐξηυγενισμένος ἢ βάρβαρος ὀνομάζεται, δυοῖν θάτερον, ἢ Γραικὸς δὲν εἶναι τὴν καταγωγὴν, ἂν καὶ Γραικὸς ψευδεπιγράφεται, ἢ εἶναι προδότης, ἄξιος νὰ δακτυλοδεικτεῖται καὶ ὑπὸ νηπίων. Ἀνδραποδώδης ὑπόσχεσις ἐμπιστοσύνης *ἀποβαπτίζει* τὸν καθαρώτερον Ἕλληνα, καὶ ἀπογυμνοῖ αὐτὸν πάσης ἐθνικῆς ὑπολήψεως. Ἀνάθεμα τρὶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς παντὸς φιλανδραπόδου, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν τέκνων αὐτοῦ!

Ἔλεγον οἱ Λατῖνοι, **græca fides, mala fides,** νομίζοντες ὅτι τοιουτοτρόπως μᾶς καθυβρίζουσιν. Εὐγνωμονοῦμεν αὐτοῖς, ὅτι παραμορφώσαντες τὴν ἱστορίαν μας, ἔσωσαν τοὐλάχιστον διὰ ἀγαθωσύνην τήν δε τὴν μνήμην τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐσταθείας. Ὁ θεὸς τῆς ἐθνικότητος εἶναι ὁ μόνος ἀληθινὸς θεός· αὐτὸν δὲ ἡμεῖς ἐπροσκυνήσαμεν, καὶ αὐτῷ μόνῳ προσπίπτωμεν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, ἐπειδὴ οὗτος μόνος ἐστὶ παροχεὺς ἐλευθερίας καὶ οὗτος μόνος θεὸς Ἀναστάσεως. Τίς δὲ θεὸς μέγας ὡς ὁ θεὸς ἡμῶν, αὐτὸς ὁ φυλάξας ἡμᾶς, καὶ βεβαιώσας καὶ διακηρύξας

τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας *πίστεως* διὰ τοῦ παραδόξου καὶ μοναδικοῦ θαύματος ἐκείνου τοῦ 1821;

Χαίρομεν λοιπὸν ὅταν ὁ δυτικόφρων, ἐὰν ὄχι πάντως δυτικὸς Δωρόθεος, περιγράφει εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ Μωρέος τὸν Ἕλληνα τοῦ Σταυροφορικοῦ αἰῶνος ὡς ἐφεξῆς·

«Τίς νὰ ἀκούσῃ, νὰ εἰπῇ ὅτι εἰς θεὸν πιστεύουν
Ἄνθρωποι, ὁποῦ οὐδὲν κρατοῦν ἀλήθειαν, οὐδὲ ὅρκον;
Φεῦ γὰρ, καὶ τί κερδίζουσι, καὶ σφάλλουν τὸν θεόν τους;
Καὶ πῶς τοὺς ἀπετύφλωσεν ἡ ἁμαρτία ποῦ πράζουν;
Ὅτι τοὺς ἐξωλόθρευσεν ἀπὸ τὰ γονικά τους,
Κ' ἐγείνονταν αἰχμάλωτοι τῆς οἰκουμένης ὅλης.
Ποῖον ἄλλο *γένος* σήμερον εὑρίσκεται εἰς τὸν κόσμον
Νὰ τοὺς πωλοῦν ὡς πρόβατα; μόνον δὲ τοὺς Ῥωμαίους.
Ὅμως ὡς πράττει ὁ καθεὶς, οὕτως ἀπολαμβάνει.»

Ἡ λέξις *γένος*, τὴν ὁποίαν ἐκφέρει ὁ ἀρνησίθρησκος Δωρόθεος ἀρκεῖ ἵνα ἀποστομώσῃ πάντα τὰ λοιδορήματά του. Ὡμολόγησε τὴν ἀκαταγώνιστον ἐθνικότητα, ἔθυσε τῷ Ἑλληνισμῷ. Ἐλησμόνησεν ὅμως, ταῦτα λέγων, ὅ,τι πρότερον εἶπε περὶ Σταυροφόρων ὀρκοδοσίας καὶ πίστεως· ὅτι δηλαδὴ ἦλθον οὗτοι νὰ ὑποδουλώσωσι τοὺς *Ῥωμαίους*, μολονότι ὁρκισθέντες νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Συρίαν·

«Ὁποῦ ὠμόσαν στὸν Χριστὸν εἰς τὴν Συριὰν νὰ πᾶσι».

Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς, τὰς πολιτικὰς καὶ ἐπιτετηδευμένας περὶ τιμῆς ἰδέας σεβομένη, εἶχε καθ' ὅλον τὸν πολυχρόνιον βίον της, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἄστατον ἐκεῖνον καὶ πολυτάραχον μέσον αἰῶνα, διατηρήσει *ὑπερευσυνειδήτως* τὴν πίστιν τῶν μετὰ τῶν Οὔννων, τῶν Γότθων, τῶν Βανδάλων καὶ λοιπῶν βαρβάρων γινομένων σπονδῶν, οὐαί! οὐαί! οὐχὶ ἅπαξ, ἢ δὶς, ἢ τρὶς, ἀλλ' ἑκατοντάκις ἤθελεν ἀμεταστρεπτεὶ καταλείψει τῆς ἱστορίας τὴν σκηνὴν, καὶ διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ αὐτῆς ἀθεραπεύτως ἤθελεν ἴσως ὁ πολιτισμὸς ἐξολοθρευθῇ ἀπὸ Εὐρώπης.

Ἀλλ' ἡ πίστις ἡ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς βίας δὲν εἶναι βεβαίως ἡ αὐτὴ πίστις ἡ πρὸς τὴν θείαν Πρόνοιαν· εἶναι συμβόλαιον τυ-

ραννίδος καὶ δεσποτισμοῦ. Ἡ Ἑλλὰς ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς ξένους κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα· μετὰ ὁσίων ἐδείχθη ὁσία, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διέστρεψε.

Διὰ τοῦτο, ἅμα ἔστρεψαν οἱ Γάλλοι τὰ νῶτα, ὁ φεουδαλισμὸς ἐξέκλινεν· ἦλθε μετ' αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτῶν συναπῆλθεν.

Ἑτέρα ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποστρέφεται πᾶν ὅ,τι ἀλλότριον καὶ ἑτερογενὲς, οὐδὲ συνοικειοῦται μὲ ἐθνολογικὰ στοιχεῖα, ἢ μὲ πολιτικὰς συστάσεις δυνάμενα νὰ ἀλλοιώσωσιν ἄχρι κεραίας τὸν προορισμόν του.

ΠΘ'.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πελοποννήσου.

Τεκμήριον δὲ αὐτόφθεγκτον, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο λαμπρότατον τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρέχει ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἐκκλησία καθ' ἣν διεξερχόμεθα περίοδον.

Ἐὰν ἡ μεταξὺ ῥωμαϊσμοῦ καὶ αὐτοχθονισμοῦ πάλη ἀπαιτεῖ χρόνον πολὺν ὅπως ἐν Κωνσταντινουπόλει τελεσφορήσῃ καρποὺς ὠφελίμους, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὅλως διόλου ξενικῆς κατακτήσεως τῶν Γάλλων ἀναπτύσσεται ἀπερικαλύπτως, καὶ παριστάνει θέαμα δραματικώτατον. Ὅσῳ πλέον προχωρεῖ ἡ συμφορὰ, τοσοῦτον ἡ πίστις μετὰ τῆς πατρίδος συμπεριπτύσσονται καὶ συστρατεύουσιν.

Οἱ δύο συνάδελφοι στρατηγοὶ καὶ τυχοδιῶκται Γοφφρίδος ὁ Βιλλαρδουΐνος, καὶ Οὐϊλέλμος Σχαμπλίττης (Geoffroy de Villehardouin, et Guillaume de Champ-Litte) ὡρκισμένοι νὰ καθυποτάξωσι τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίας Ἑλλάδος εἰς τὰ λατινικὰ σκῆπτρα, συναποφασίζουσι νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα καταπαύσωσι τὴν ἀπανταχοῦ καὶ ἀκαταπαύστως ἐν Πελοποννήσῳ ἐγειρομένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀντίστασιν· διὸ ἑτοιμάζουσι στρατὸν ὅπως πολιορκήσωσι τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ὅσαι δὲν εἶχον ἀκόμη πέσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν συνακούονται μετά τινων ἰθαγενῶν, οἵτινες, βλέποντες ἤδη προσεγγίζουσαν καὶ ἐπικρεμαμένην τὴν παντελῆ

τῆς πατρίδος καταστροφὴν καὶ ἀναστάτωσιν, στέργουσι νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν ξένον τὰς ἐξυπηρετήσεις των, μήπως διὰ τοιαύτης μεσολαβήσεως συμβιβασθῶσιν ἑκατέρωθεν τὰ πράγματα.

Ὡς φαίνεται, ἐπὶ δύο κυρίων ἀντικειμένων ἐστράφησαν τῶν ἀντιφερομένων μερῶν αἱ ἀξιώσεις.

Οἱ Γάλλοι ἤθελον τῶν φρουρίων τὴν κατοχὴν, διατεθειμένοι ὄντες οὐδὲ αἵματος οὐδὲ χρημάτων νὰ φεισθῶσιν ἵνα κυριεύσωσιν ὁλοτελῶς τὴν Πελοπόννησον, βέβαιοι δὲ ἀφ' ἑτέρου, ὅτι τῶν ὀχυρῶν φρουρίων ἅπαξ πεσόντων, ἡ τύχη τῆς κατακτήσεως ἦτο κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα ἐξησφαλισμένη, διότι οἱ κάτοικοι, παρεδεδομένοι πλέον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κυρίων, ἤθελον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡμερωθῆ καὶ κλίνει τὸν αὐχένα εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ φρονήματα τῆς Γαλλίας. — Οἱ προΰχοντες τῶν φρουρίων Ἕλληνες δὲν ἠγνόουν τὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ τίνας ἐπιτηδείας δυνάμεις ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὰ καλῶς ἠσκημμένα τάγματα τῶν Σταυροφόρων, εἰς τὰς ἀδιακόπους ἐπικουρείας, ἅσπερ οὗτοι παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐκ Συρίας, καὶ ἐξ Ἰταλίας ἐλάμβανον; τίποτε ἄλλο πάρεξ τὴν ἀπτόητον αὐτῶν ἀνδρείαν, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν ἀντίστασιν. Ἀλλ' ἐὰν τυχὸν οἱ Πρίγκιπες συγκατένευον νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμοὺς, τίνας ὅρους ἤθελον οὗτοι προτείνει διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων; διότι, παρὰ νὰ χάσωσι πάντα, ἢ τὰ πάντα νὰ διακινδυνεύσωσιν εἰς τὸ ἀβέβαιον μιᾶς μάχης, συμφερώτερον ἦτο βεβαίως νὰ προασφαλίσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν διὰ συνθήκης τήν τε σωματικὴν καὶ τὴν ἐθνικήν των ὕπαρξιν.

Ἡ σωτηρία τῆς θρησκείας ἐξαστράπτει εἰς τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας τῶν Πελοποννησίων κατὰ πρώτην φορὰν ἐνώπιον ξένων δεσποτῶν. Ὁ αἰὼν δὲν ἐγίνωσκεν ἀκόμη τὴν *ἐθνικότητα*· αὕτη ἐγκυμονεῖτο κρυφίως ἔτι εἰς τὰ στήθη τῶν πιστῶν. Ἐγίνωσκεν ὅμως τὴν *Ὀρθοδοξίαν*. Ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὤφειλεν ὁ λαὸς νὰ διαβῆ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς τὸ ἔθνος. — Τὸν νόμον τοῦτον τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἱστορίας ἐντυγχάνομεν πάντοτε καὶ ἁπανταχοῦ.

Ὁ συμβιβασμὸς λοιπὸν λαμβάνει χώραν ἐπὶ τῆς δε τῆς βάσεως.

Πρὸς μὲν τοὺς Γάλλους, ἡ κατοχὴ τῶν φρουρίων· πρὸς δὲ τοὺς Γραικοὺς, ἡ ἀκεραιότης τοῦ δόγματος καὶ τὸ ἀπαραβίαστον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνοι μὲν τὸ παρὸν, οὗτοι δὲ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας. Τὴν ἀξιαφήγητον μνήμην ταύτης τῆς συνθήκης καὶ αὐτὸς ὁ φιλόγαλλος Δωρόθεος, ὁ συγγραφεὺς τῶν χρονικῶν τοῦ Μωρέος, ὑποχρεοῦται νὰ διασώσῃ, περιγράφων αὐτὴν εἰς ὕφος εὐνοϊκὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοιοῦτον ὕφος, οἷον ῥαδίως κατ' ἄλλας περιπτώσεις μετεχειρίσθη.

Ὁ Βιλλαρδουΐνος συγκαλεῖ τοὺς προϊσταμένους τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ ἐρωτᾷ αὐτοὺς τί ζητοῦσιν οἱ Γραικοὶ, καὶ τίνας ὅρους προβάλλουσιν ἵνα παραδοθῶσιν·

«Ἐλάλησε τοὺς ἄρχοντας, τοὺς πρώτους τοῦ Μωρέος·
Ἠρώτησέ τους ἀκριβῶς νὰ τὸν πληραφορήσουν,
Τὸ τί τὰ Κάστρη ἐνέμειναν, ποῦ δὲν ἐπροσκυνοῦσαν·
Καὶ αὐτοὶ τὸν ἐσυντύχασιν ἀπόκρισιν τοιαύτην»·
—«Τέσσαρα κάστρη, αὐθέντη μας, σὲ λείπουσιν ἀκόμη·
Τὸ ἕνα εἶν' ἡ Κόρινθος, τὸ δεύτερον τ' Ἀνάπλιν,
Τὸ τρίτον ἡ Μονοβασιὰ, τὸ τέταρτον τὸ Ἄργος.
Πολλὰ εἶν' τὰ Κάστρη δυνατὰ, πολλὰ σιταρχισμένα·
Μὲ πόλεμον οὐ δύνασαι ποτὲ νὰ τὰ ἐπάρῃς·
Λοιπὸν, ἂν θὲς, αὐθέντη μου, τὰ Κάστρη νὰ ἐπάρῃς,
Κ' ἐμεῖς, τὸ γένος τῶν Ῥωμιῶν, δοῦλοι σου ν' ἀποθάνουν,
Τοῦτο ζητοῦμεν, λέγομεν, μεθ' ὅρκου νὰ μᾶς πείσῃς
Ἐγγράφως νὰ τὸ ἔχωμεν, ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας,
Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν Φράγκος μὴ μᾶς βιάσῃ
Ν' ἀλλάξωμεν τὴν πίστιν μας, καὶ Φράγκοι νὰ γενοῦμεν.
Ὡς ἤκουσεν Μεσσὲρ Τζεφρὲς καλὰ τοὺς ἀπεδέχθη
Μεθ' ὅρκου τὸ ἐποίησεν, ἐγγράφως τὸ στερεόνει».

Στερεωθέντων δὲ τῶν πραγμάτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ἤδη γενομένης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐλεγκτήριον ὑψηλὸν τῆς Πελοποννησιακῆς δορυκτησίας, οἱ Ἕλληνες δὲν ἀμελοῦσιν ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου νὰ ἀνατείνωσιν ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὸ μεσότοιχον τῆς διαχωρίσεως.

Εἰς τὸ Βιβλίον τῆς *Μπουργεζίας* ἀπαντῶμεν τὰς πρώτας ἐν Πελοποννήσῳ προόδους τοῦ ἐξασφαλισθέντος Ἑλληνισμοῦ. Αἱ προηγουμένως καὶ τοσοῦτον ἀντιχριστιανικῶς καταδιωχθεῖσαι Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι νῦν τίθενται ἐπισήμως καὶ *αὐθεντικῶς* ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν καταδιωκτῶν.

Ἀναφέρομεν τὸ ἄρθρον ΙΓ΄. τοῦ βιβλίου, οὗ διατηροῦμεν τὸ ὕφος, καὶ τὴν ὀρθογραφίαν, ὡς τεκμήριον τῆς τότε καταστάσεως τῆς νομοθετικῆς γλώσσης. (Appendix Ineditorum, in Zachariæ, historiæ Juris Græco-Romani delineatio).

«Μὲ τὰς Ἁγίας συνοδίας, καὶ μὲ μεγάλην ἐντιμοσύνην, καὶ μὲ καλὰ κουστούμια ἐθέσπισαν, ὅτι οἱ ἅγιες ἐκκλησίαις ἀπὲ τὰς πίας περιλαμβάνομεν τὰ μυστήρια τῆς πίστεως, καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ ἔνη τιμημέναις, ἀποῦ πολλὰ προβελίτζηα, τοὐτέστιν συγκήλια, καὶ μεστονὰ περισέματα, τοὐτέστιν ἀβατάντζια, καὶ οὐδὲν ἐντέχετε ποτὲ εἰς καμμίαν ἀφορμὴν νὰ ἔνι τὰ πενεφήα τους (benefices) ἢ τὰ ἀγαθά τους ἀηκάνοντα, τοὐτέστιν ληψά· οὐδὲ νὰ τὰ σικόσουν, οἳ νὰ τοὺς τὰ στρέψουν».

Καὶ, ἄρθρον ΙΔ΄.

«Διὰ τὰ ἅγια, τὰ ἐθέσπισαν, καὶ διὰ ἔντιμα καὶ καλλὰ κουστούμια ἐσυνετάξασιν δίκαια, ὅτι ἢ ἁγίαις ἐκκλησίες ἀπὲ τὰς πίας πήστες ἢ χριστιανοὶ περιλαμβάνουσιν τὰ μιστίρια τους τῆς πίστεως, νὰ ἔνη καλὰ βλεπιμενες. Καὶ νὰ τὰς κρατοῦν στερεωμένας, καὶ ὅλα τους τὰ σηγίλια, ἢ τὰ προβελίτζια οὕτως, ὅτι ἐκεῖνος, καὶ τὰ δικαιώματά τους, καὶ οἱ κράτησές τους, νὰ μηδὲν κοληθῆ ποτὲς, οὔδὲ νὰ παρακεβοῦν, διὰ νὰ ἔχουν νὰ ζήσουν οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ ἀρχιδιάκονοι, καὶ οἰκονόμοι, καὶ πάντες οἱ διάκωνοι ὁποῦ δουλεύουν τὰς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ νὰ ζόσιν ἀπὸ τὰ καλά τους. Διὰ τοῦτω, ὅλα τὰ πράγματα, τὰ περιέχουν τῆς ἐκκλησίας, συγκαλὴν ἀγαθοσύνην, καὶ μεγάλην εὐλάβιαν, καὶ μεγάλην ἐλεημοσύνην, ἐντέχεται νὰ κριθῆ ἔμπροσθεν τοὺς κλογάδας, τοῦτέστιν τοῦ παρλὰ τοῖς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ὁ ἐμπαλῆς οὐδὲ οἱ κριτάδες τῆς αὐλῆς οὐδὲν πρέπει νὰ τὸ ξηλόσουν, ἀμὲ ἔνοι κρατούμενοι νὰ τοὺς δά-

σουν βοήθειαν καὶ συμβολὴν εἰς τὸ ἐγκάλεμάν τους νὰ τὸ τελειόσουν, ἂν ἔνη χρήσις, εἰ δὲ τὸ ἔγκλημα ἔνη κοινὸν καὶ ἐγκήζη τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς Αὐλῆς τῆς κοσμικῆς, ὥςπερ εἰς διάκον ἐπίκεν κἀνέναν παράπτομα, καὶ ἐντέχετε νὰ κριθῆ μὲς τὴν ῥιγικὴν αὐλὴν, οἱ ἂν ἔνη κανοῖς κοσμικῶς ἐπίκεν κανέναν παράπτομαν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας οἱ ἕτερον πράγμαν ὅμιων κατὰ τὰ ἄνωθεν, τὸ δίκαιων, καὶ ἡ Ἀσίζα ὁρίζῃ ὅτι ἡ ἐκκλησία μιδὲν ἔνη ἐξο τῆς σαζήνας της ἀπὲ τὸ δικαιῶν της, τοῦτέστην τιοῦτον ἐγκλημα οὐδὲν πρέπει νὰ τέλειοθῆ εἰς τὴν Αὐλῆν τὴν ῥιγικὴν, ἕως ὅπου ἡ λογάδες τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας νὰ τοὺς ὁρίσουν μὲ τὸ ἰδιὸν τους θέλημα, ἀμε ἔνη δίκαιων ὅτι ὁ ἐμπαλῆς καὶ οἱ κριτάδες νὰ πάσιν εἰς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, κἀκεὶ ἐντέχετε μετὰ τοὺς λογάδας νὰ κριθῆ τὸ ἔγκλημα ἐκήνων, τὸ, κατὰ τὸ νὰ 'δοὺν, καὶ νὰ ἀκούσουσιν· τῆ οὕτως ἔνη δήκαιων, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ὅρεισεν ὅτι τὰ τοῦ καίσαρος δότοσαν τῶ καίσσαιρη, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῶ θεῶ. Λιπῶν καλὰ ἔνη δίκαιων ὅτι ἐκῦνα τὰ ἐμπαίνουν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, καὶ τὰ ἔνη τῆς ῥιγικῆς Αὐλῆς νὰ δοθοῦν εἰς τὴν ῥιγικὴν Αὐλὴν· ὅτι οὕτως ἔνη τὸ δίκαιων κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τὴν Ἀσίζαν».

Τίνες τῶν δύο ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κατακτηταί; οἱ κάτοχοι τῶν φρουρίων Σταυροφόροι, ἢ οἱ κάτοχοι τῆς σωτηριώδους πνευματικῆς ταύτης ἀκροπόλεως Ἕλληνες;

Διότι, ὡς εἴπομεν, καὶ αὐτὰ τὰ φρούρια δὲν παρεδίδοντο εἰμὴ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Σφραγίδος, εἴδος Συντάγματος ἐγγυωμένου πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἱερατείου, τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ἐγγενοῦς δόγματος, καὶ ἄλλας τινὰς ἐλευθερίας δημοτικὰς (municipales) τοῦ λαοῦ.

Βλέπομεν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Κώδηκος τῆς Ῥωμανίας ὅτι ὁ Πρίγκιψ πρὶν ἢ ἀναγορευθῆ ἡγεμὼν, καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ὁμολογηθῆ, ὤφειλεν αὐτοπροσώπως νὰ ὀμόσῃ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, καὶ παρόντων τῶν Ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων, τῶν *Κεφαλάδων*, τῶν *Φλαμπουριάρων*, καὶ *Καβαλλάρων* τοῦ Μωρέως, ἤγουν τῶν προύχόντων, τὴν συντήρησιν τῶν ἐκκλησια-

στικῶν ἐθίμων, καὶ τῶν ἐμφύλων ἐλευθεριῶν, ἐν γένει δὲ πάντων τῶν ἀρχαίων *παραδοτικῶν* κατὰ τὴν τότε ἐν χρήσει λέξιν. —Ὁ λαὸς δὲν εὐφήμει τὸν Πρίγκιπα, οἱ δὲ κληρικοὶ δὲν ἀνεβόων τὸ *ἄξιος*, κατὰ τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν ἐθιμοταξίαν, ἐὰν προλαβόντως δὲν ἐκτελεῖτο αὕτη ἡ ὁρκοδοσία. Ὁ Γάλλος δεσπότης **Roux de Soully** ἐπροσπάθησέ ποτε νὰ ὑπερβῇ τοῦ Κώδηκος τὴν διάταξιν· ἀλλ' αἱ πόλεις ἠγέρθησαν αὐθωρεί, καὶ γενικὴ στάσις ἠκολούθησεν. Ὑπεχώρησε δὲ, ὅτε *κουρσεύματα*, καὶ φόνοι, καὶ πυρκαϊαὶ κατὰ τῶν τιμαριούχων ἔκαμον πάλιν ἀνάστατον τὴν Πελοπόννησον. Διότι, ὡς καὶ ὁ χρονογράφος μας τοῦ Μωρέος λέγει, οἱ Γραικοὶ ἀποποιούμενοι νὰ προσφέρωσι τὴν αὐτῶν ὁρκοδοσίαν, ἕως οὗ ὁ Πρίγκιψ δὲν ἔδιδε προλαβόντως τὸν ὀφειλόμενον ὅρκον του, ὤμοσαν ποτὲ νὰ μὴ προσφέρωσι

«Τ' *ὁμάζιον* καὶ τὴν *Ληζιὰν*, τὰ ὥρισε νὰ πήσουν»,

βασιζόμενοι εἰς

« . . . . . τὰ συνήθια, καὶ νόμους τοῦ Μωρέος,
Τὰ ἐχοῦν ἐκ τὴν Κουγγέστα τους, τὰ ὠμόσαν, καὶ τὰ ἐγράψαν
Ἐκεῖνοι ὁποῦ ἐκέρδισαν τὸν τόπον τοῦ Μωρέος.
Οἱ νόμοι γὰρ ὁρίζουσιν ὁ Πρίγκιπας καὶ Αὐθέντης
Ὅταν τοῦ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τὴν Αὐθεντίαν νὰ λάβῃ,
Σωματικῶς νὰ ἔρχεται ἐντὸς τοῦ Πριγκιπάτου
Νὰ ὁμόσῃ πρῶτον τοῦ Λαοῦ, ὁποῦ ἔνι στὸν Μωρέα,
Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ τὴν χεῖρα του νὰ θέσῃ,
Νὰ τοὺς κρατῇ στὸ δίκαιον, Μωριὸς εἰς τὰ συνήθια,
Καὶ στὴν Σφραγίδα ἣν ἔχουσι, νὰ μὴ τοὺς σκανδαλίσῃ.
Καὶ ἀφοῦ ὁμόσῃ ὁ Πρίγκιπας οὕτως, ὡσὰν τὸ λέγει,
Νὰ ἄρξωνται οἱ ἄπαντες Ληζιοι τοῦ Πριγκιπάτου
Νὰ κάμουν τὰ ὁμάζια στὸν Πρίγκιπα ἐκεῖνον.
Καὶ ἡ Ληζιὰ ποῦ γίνεται, φιλοῦνται μέσ' τὸ στόμα.
Ἔνι τὸ πρᾶγμα ἀμφότερον ἐπέκεινα τῶν δύο».

Διὸ γράφουσιν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸν **Roux de Soully**

«Καὶ πρῶτον νὰ τοὺς ἔκαψαν, ἢ νὰ τοὺς ἀκληρήσουν,
Παρὰ νὰ τοὺς ἐκβάλωσιν ἐκ τὰ συνήθιά τους.»

Ὁ δὲ ἀπόλυτος λεγόμενος Δεσπότης ἐκεῖνος καὶ Κατακτητὴς ταῦτα βλέπων

«Εὐθέως ἐσυγκατέβηκε, καὶ ἐσιάσθηκαν εἰς τοῦτο».

Δὲν ἠθέλομεν ἴσως ἔχει δίκαιον νὰ ἐρωτήσωμεν ποῦ ἀληθῶς ἄρχεται ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγών; εἰς τίνα ἐποχὴν ἀκριβῶς ὑψώθη ἡ πρώτη φωνὴ κατὰ ἀλλοεθνοῦς ζυγοῦ; Ἐὰν ὁ ἔρως τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐθέρμανε πρώτην φορὰν τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ τῶν γραμμάτων ἀνάπτυξιν, ὥς τινες ἰσχυρίσθησαν, ἢ καὶ πρότερον, εἰς χρόνους ὅτε γενικὴ ὑπακοὴ καὶ ἀμάθεια καθ' ὅλην ἐπεκράτουν τὴν Δύσιν;

Ψ'.

Λατινικὴ τῆς βυζαντινῆς Ἀριστοκρατίας μεταλλαγή.

Τὴν ἀξιόλογον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας συντήρησιν ἀπ' ἀρχῆς οὖν οἱ Ἕλληνες ἀσφαλίσαντες μετὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ ἀκατακουράστου ἀντιδράσεως εἰς Πελοπόννησον καὶ παντοῦ, ἄφησαν πλέον τοὺς Φράγκους κυρίους νὰ τροπολογήσωσι κατ' ἀρέσκειαν τὰς ἐθιμοταξίας τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, καὶ τὰς ὀνομασίας τοῦ ἀρχοντολογίου. Αἱ ἐθιμοταξίαι καὶ αἱ ὀνομασίαι δὲν ἴσχυον νὰ προσβάλωσιν ἢ νὰ νοθεύσωσι τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐννεακοσίων ἐνιαυτῶν ἀρχοντικὴ φθορὰ κατ' οὐδὲν εἶχεν ἀλλοιώσει τὸ πάτριον ἦθος. Μόνη ἡ φεουδαλικὴ σύστασις ἦτον ἐπικίνδυνος, ἀλλ' ὡς εἴδομεν, καὶ ἐκ ταύτης τῆς λέπρας θαυμασίως ὁ ἡμέτερος μεσαιωνισμὸς διαφυλάσσεται, θείᾳ χάριτι.

Καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὰς αὐλικὰς ἐκείνας γενομένας εἰς τὸ ἀρχοντολόγιον μεταβολὰς, ὁ Βαλδουΐνος καὶ οἱ διάδοχοί του ἔπαθον ταὐτὸ ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἀποροῦντες οἰασοῦν ἀριστοκρατίας αὐτοχθόνου, ἕνεκα τῆς ἀποδράσεως ὅλων τῶν λαϊκῶν καὶ ἱερῶν ἀξιωματικῶν τῆς βασιλίδος, (ἐπειδὴ, νομίζομεν, ἦσαν εὐδιάθετοι ν' ἀσπασθῶσι διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς πάντα διάσημον ἄρχοντα γραικὸν παραδεχόμενον ἀφόβως τε καὶ ἀνερυθριάστως ἐνώπιον τοῦ καταβοῶντος λαοῦ τὸ

λατινικὸν φρόνημα), ἐσχημάτισαν τὸ ἀρχοντολόγιόν των μόνον καὶ μόνον ἀπὸ Δυτικοὺς, εἰσήγαγον δὲ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ὀνομασίας τῆς Γαλλικῆς Αὐλῆς, ὀνομασίας ἔτι μᾶλλον βαρβαροφώνους ἐκείνων, ἃς εἶχεν εἰσαγάγει προηγουμένως ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία. Πιστεύομεν ὅτι ποτὲ Γραικικὸν στόμα δὲν ἔμαθε νὰ προφέρῃ ὀρθῶς τοὺς Connestables, τοὺς Maréchaulx, τοὺς Sénéchaulx τοὺς Grand-maîtres de la Garde-robe, τοὺς Grand-échansons, Grand-queux, κ. τ. λ. οὓς ἡ Σταυροφορικὴ δεσποτεία ἀντικατέστησεν εἰς τοὺς οὐχ ἧττον ματαίους καὶ γελοιώδεις τίτλους τῶν Πανυπερσεβάστων, Βασιλαιοπατώρων, καὶ Σεβαστοκρατόρων τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς.

Ὅσον δὲ ξένη κατὰ τὰς ὀνομασίας καὶ τὴν διάλεκτον, ἄλλο τόσον καὶ κατὰ ἦθος διέμεινεν ἀλλοτρία πρὸς τοὺς αὐτόχθονας ἡ νεοσύστατος αὕτη ἀριστοκρατία. Ἐν γένει, πάντες οἱ τῆς Ἑλλάδος κάτοχοι εἴτε φανερῶς εἴτε κρυφίως ἐμίσησαν ἀείποτε τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον· καὶ ἴσως δὲν εἶχον ἄδικον, διότι καὶ οὗτοι κατ' ἀμοιβὴν ὑπὸ τῶν κατακτηθέντων ἐγκαρδίως ἐμισήθησαν. Ὡς καὶ ὅταν ἀφορμὴ δὲν παρουσιάσθη, ἵνα ἐκραγῇ ἀναφανδὸν τὸ κοινὸν μῖσος, ἀπέχθειά τις, συστολή τις εὐπαρατήρητος ἤγειρε τεῖχος ἀναμέσον αὐτῶν. — Ναὶ μὲν εἴς τινα μέρη ἔνθα ἡ κατάκτησις ἔσχε διάρκειαν στερεωτέραν, αἱ γεωργικαὶ σχέσεις αἱ τῶν ἀλλοφύλων τιμαριούχων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν, ἡ ξενικῆς νομοθεσίας εἰσαγωγὴ, ἡ τῆς ἐθνικῆς Ἐκκλησίας καθυποταγὴ εἰς Λατινικοὺς ἐπισκόπους, ἐπέφερον κάποιαν ἀλλοίωσιν εἰς τὴν διάλεκτον, καὶ τὰ ἤθη καὶ τὸ πατροπαράδοτον πνεῦμα. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀλλοίωσις αὕτη περιωρίσθη ἐντὸς τῶν πόλεων, εἰς δὲ τὰς ἐξοχὰς, σχεδὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ προάστεια, ἡ ξενοκρατία δὲν κατίσχυσε τὸ παραμικρόν. Καὶ δὲν κατίσχυσε δυνάμει τοῦ ἀδιαβάτου ἐκείνου φραγμοῦ τῆς θρησκευτικῆς φρουρᾶς· ἐνέργεια ἥτις διὰ μέσου τῆς ἀδιακόπου συγκοινωνίας κλήρου καὶ λαοῦ, διὰ τῆς ἐνσταλλαζομένης ὑποκώφως ἀντιπαθείας κατὰ παντὸς μὴ συμμεριζομένου τὸ πάτριον δόγμα, διὰ τῆς ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις συντηρήσεως τῶν ἀρχαιοτάτων οἰκιακῶν ἐθίμων, καὶ τελετῶν, καὶ κυρίως

διὰ τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας, παρενέβαλε γιγαντιαῖα προσκόμματα εἰς τὰς προόδους τῆς νοθεύσεως.

Πλὴν καὶ ἄνδρες ἀπὸ καιροὺ εἰς καιρὸν ἄνωθεν διατεταγμένοι εἰς τὴν διακονίαν τῆς ἐθνικῆς ἐπιμονῆς, ἄνδρες ταπεινῆς καταγωγῆς οἵτινες, ζῶντες μὲν, αἴφνης ἐξήρχοντο καθάπερ ἀπόστολοι παρηγορίας καὶ εὐσταθείας, περιηγούμενοι πόλεις καὶ κώμας, κηρύττοντες τὸν λόγον τῆς ἐγκαρτερήσεως, διδάσκοντες ἔργῳ καὶ λόγῳ τὰς ὁμάδας, νεκροὶ δὲ μετέπειτα, συγκατελέγοντο εἰς τὰς οὐρανίας τῶν μακάρων σκηνὰς, ἵνα καὶ ἐκεῖθεν ἐγκαρδιῶσι καὶ παρηγορῶσι τὸ γένος, ἄνδρες ἁπλοϊκοὶ καὶ ἀφελεῖς ἐφάνησαν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν φύλακες τῶν ψυχῶν, ἄγγελοι ὁδηγοὶ τῶν δεδουλωμένων Ἑλλήνων. Ποσάκις κατ' ἐκείνας τὰς δουλείους καὶ φρικαλέας ἡμέρας, ποσάκις ἡ φωνὴ εὐτελοῦς καλογήρου ψιθυρίζουσα ἀπὸ θύρας εἰς θύραν δὲν ἐγενναίωσε τοὺς ἀδημονοῦντας, δὲν ἔσωσε τοὺς δειλειῶντας! — Ἐνίοτε ἡ ἀνακομιδὴ ἑνὸς λειψάνου, ἄλλοτε ἡ εὕρεσις μιᾶς εἰκόνος, ἢ ἓν θαῦμα ἁγίου τινος προστάτου ἐχάραξαν ἐποχὴν εἰς τῶν διαφόρων πόλεων τὴν ῥύσιν, ὁσάκις δὲν συνήργησαν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ θαυματουργήματα τῶν ἁγίων ἐγράφησαν ἐν Δύσει εἰς τὸ μηνολόγιον· παρ' ἡμῖν ὡσεπιτοπλεῖστον λαμβάνουσι καὶ τὴν ἐγγραφὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Δεσπόζοντος ἐν Κορίνθῳ τοῦ περιβοήτου Σγουροῦ, εὑρέθη ἔν τινι σπηλαίῳ εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐφ' ἧς γεγραμμένα ἦσαν τὰ ἑξῆς· «*Πότε δὲ, πότε, ἀγαπητοὶ, τὰ φύλλα συκῆς, δερματίνους τοὺς χιτῶνας, καὶ τὰ ῥάκη ταῦτα ἀποβαλλούμεθα, καὶ μηδὲ τοῦ παντὸς ἐξικνούμενα σώματος, ἃ ἡμῖν περιέθεντο οἱ ἐπίβουλοι ὡς ὄφεις ἀλλόφυλοι, ἐπενδυσώμεθα δ' αὖθις τοὺς περικαλλεῖς χιτῶνας, οὓς πρώην περικείμεθα;*»

Αὕτη ἡ εἰκὼν περιεξετέθη εἰς λιτανείαν μετά τινας ἡμέρας, συνακολουθούντων ὅλων τῶν πέριξ λαῶν. — Τὸ αἴσθημα τῆς πατριωτικῆς ἑνότητος ἠλεκτρίζεται· ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος πληροῖ τὰς καρδίας ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων, οἱ δὲ Σταυ-

ροφόροι τὴν ἐπιοῦσαν πάσχουσιν ἦτταν φοβερὰν, ἦτταν ἐνδόξως μνημονευομένην εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου χρονικά.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ Φραγκικῆς ἀριστοκρατίας ὁ λόγος, ἂς παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀντενέργεια κατὰ ταύτης μᾶλλον ἐπὶ τοῦ νῦν, ἢ κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχοντίας διευθύνθη· κατὰ ταύτης, ἥτις ἀντιποιεῖται τὴν ἡγεμονίαν δικαίωματι φρουδαλικῷ, καὶ ἡγεμονικῶς τωόντι ἀντιπροσωπεύει τὴν βασιλείαν. Τουλάχιστον οἱ Βυζαντινοὶ Ἄρχοντες ἐδυνάστευον τοὺς λαοὺς ἐν ὀνόματι βασιλικῆς τινος ἀρχῆς, αἱ πηγαὶ τῆς ὁποίας ἀνέκαθεν συνηρμόζοντο μετὰ τῶν πηγῶν τῆς θρησκείας, καὶ ἔφερον ἐντολὴν Αὐτοκρατόρων, τινὲς τῶν ὁποίων ἀληθὲς ὅτι ὑπεραγαπῶντο ὑπὸ τῶν Γραικῶν. — Ἀλλὰ ποῖον τὸ ἔνδυμα, ποῖον τὸ δικαίωμα, τίς ἡ κοιρανία τῶν νέων τούτων τυχοδιωκτῶν; Ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἠσπάσατο τὸ θρήσκευμα τῶν αὐτοχθόνων, οὗτος δὲ ἢ παῤῥησία, ἢ ὑποκριτικῶς κατεδίωξεν αὐτό· ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἐπὶ τέλους ἐξημερώθη καὶ καθυπετάγη, οὗτοι δὲ ἡμέραν παῤ ἡμέραν ἔςρεφον κατὰ Γραικῶν ὅμμα περιφρονητικώτερον. — Ὁ πόλεμος λοιπὸν, αἱ ςάσεις, οἱ ἐσωτερικοὶ περισπασμοὶ ὀλίγων μόνον στιγμῶν ἀνακοχὴν ἄφησαν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους εἰς τὴν Γαλλοενετικὴν κατάκτησιν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ κατὰ Λατίνων ἀντίδρασις δὲν λήγει εἰμὴ ὅτε πάλιν ἄρχεται ἡ κατὰ Ὀθωμανῶν ἀντίδρασις, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιμένομεν φρονοῦντες, ὅτι ἀληθῶς ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ διήγημα τοῦ ὑπὲρ ἀναγεννήσεως ἀγῶνος ἐκείνου, ὅςτις μετὰ δραστηριότητος καὶ ἐπιτυχίας ἀνίσων μέλλει νὰ διαρκέσῃ μέχρι ΙΘ΄. ἑκατονταετηρίδος, ἢ μᾶλλον μεχρισοῦ τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποκατασταθῇ. Αὕτη τῆς Φραγκικῆς ἀρχοντίας ἡ ἀνυπόφορος καταπίεσις εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἰδίως ἄγει εἰς φῶς τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἐθνικῆς ἐγέρσεως. Ὄρη καὶ κοιλάδες ἠχοῦσιν ἀπὸ φωνὰς ἐνθουσιασμοῦ νεανικοῦ· πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ συμφέροντα κοινὰ συνδέουσιν ἐπαρχίαν μετ' ἐπαρχίας, πόλιν μετὰ πόλεως, καὶ θέτουσι πρώτην φορὰν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑνότητος σημαίαν, ὑπὸ τὸ σύμβολον τοῦ ἐν Νικαίᾳ μοναρχικοῦ Σταυροῦ τὰ παράκοπτα τῆς

φυλῆς καὶ διεσπαρμένα μέλη. Ὁ τόπος ὅλος τῆς Πελοποννήσου σκιρτᾷ εἰς τὸ γλύκιστον τῆς ἀνεξαρτησίας ὄνομα, ἡ δὲ δημοτικὴ Μοῦσα προανακρούει τότε τὴν γλυκερὰν καὶ χαριτόφθογγον καὶ φιλελευθέραν της λύραν, ἑτοιμαζομένη νὰ ψάλῃ ἐφεξῆς.

Ἐὰν οὖν ὀφείλομεν εὐχαριστίας εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν διὰ τὰ τόσα καὶ τόσα πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλέντα ἀγαθά, ἴσως ὀφείλομεν νὰ τὴν εὐχαριστήσωμεν προσέτι καὶ διότι μᾶς ἔπεμψε τὴν Λατινικὴν πληγήν.

Ἐμάθομεν παρ' αὐτῆς τὴν ἀξίαν τῆς ἐν ὥρᾳ δουλείας ἢ κινδύνου ὁμοφροσύνης· ἐστερεώθημεν εἰς τὸ σωτήριον μῖσος κατὰ τοῦ ξενισμοῦ· καὶ τὸ πάντων ὠφελιμώτατον, ἠκονίσαμεν πρὸς μέλλουσαν χρῆσιν τὰ ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἰωμένα τῶν προγόνων μας βαρβαροκτόνα ξίφη.

ΚΑ'.

Νεοελληνισμός.

Ἤδη πρὸ πολλοῦ τὰ πυκνὰ νέφη τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος εἶχον ἀρχίσει νὰ διασκεδάζωνται· νῦν δὲ αἱ συμφοραὶ καὶ ἡ μετατόπισις τῆς βυζαντινῆς μοναρχίας δίδουσι καιρὸν πρὸς τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἵνα ἀνατρέξωσιν εἰς τὰς προχριστιανικὰς τῆς οἰκείας ἐλευθερίας παραδόσεις, καὶ ἐπανέλθωσιν ἐπὶ σκηνῆς ἱερωμένα μὲ τὸ αἴσθημα τῆς Ἑλληνικῆς ἑνότητος· παύουσιν αἱ κατὰ Ῥωμαϊσμοῦ ῥάσεις, καὶ προοιμιάζεται τὸ δρᾶμα τῶν ἐνδόξων ἀγώνων. Ἐν συντόμῳ, προσεγγίζομεν εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὄχι πλέον παλαιοπάτορας, καὶ προγόνους, ἀλλὰ μᾶλλον ἀδελφοὺς καὶ συναθλητὰς ἐν τῷ αὐτῷ ἀγῶνι ἐντυγχάνομεν ἀνὰ πᾶν βῆμα καθ' ὁδόν, ὡς ἐν παραμονῇ πολέμου. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπαναφέρει βαθμηδὸν τὰ πνεύματα καὶ τὰς καρδίας πρὸς τὰς ἱστορικὰς Ἀθήνας, πρὸς τοῦτο τὸ πρεσβύτερον Βυζάντιον τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων συγκεντρώσεως.

Ναί· ἡ ἄπειρος τῆς Θεότητος εὐσπλαγχνία, αὐτὴ ἥτις ἔθρεψε πάντοτε τὴν ἡμετέραν φυλὴν μὲ τὸν ἀθάνατον ἄρτον τῆς ἱστορίας, αὐτὴ διελογίσθη μέσον παράδοξον περὶ ταύτην τὴν ἐπο-

χὴν, μέσον λίαν ἐπιτήδειον, ἵνα ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς ὁμίχλης διεξελάσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν πρὸς τὸν ἥλιον τῆς ἱστορικῆς ὀντότητος! Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπῆρχεν, ὁ Ἑλληνισμὸς ἐστρέφετο τακτικῶς περὶ τὴν τροχιὰν αὐτοῦ, πλὴν ὁ ἄξων δὲν ἦτον ἰδικός του. Ἡ θεία Πρόνοια συντρίβει τὸν μεσαιωνικὸν ἐκεῖνον τῆς μοναρχίας ἄξονα, κύκλῳ τοῦ ὁποίου περιερομβοῦντο αἱ παραδόσεις ἀτελεσφορήτως, καὶ ἀκάρπως τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἠγωνίζοντο· συντρίβει μὲν αὐτὸν, τὸν δὲ βυζαντινὸν μονάρχην ἀντὶ πολεμίου πρὸς τοὺς Ἕλληνας ποιεῖ σύμμαχον αὐτῶν τούτων· ἀντὶ βασιλέως Ῥωμαίων ποιεῖ αὐτὸν παλληκάριον λαοῦ, καὶ συναγωνιζὴν λαοῦ. Ἀπὸ τῆς σιγμῆς ταύτης πίπτει ἡ ταινία ἡ περιδέσασα τοὺς ὀφθαλμούς· τὸ παραπέτασμα ὑψοῦται, εἰς δὲ τὰς ἄκρας τοῦ ὁρίζοντος ἀνατέλλει τὸ ὅραμα τῆς ἀρχαιότητος κεκαλλωπισμένον μὲ ὅλα τὰ θέλγητρα τῆς ἀποστάσεως, πεπλημμυρισμένον ὑπὸ χειμάῤῥου νεοχριστιανικῶν ἀκτίνων, πλῆρες λαμπρότητος ἀδύτου καὶ γοητευτικῆς, μεστὸν χάριτος οὐρανίας.

Εἶδον ὀλίγοι ὀφθαλμοὶ τὸ σωτήριον φῶς, πλὴν τοῦτο ἤρκει· ἔπρεπεν ὁ νοῦς τοῦ πλήθους ἀκόμη νὰ μὴ καταλάβῃ διὰ τίνος ποτὲ μυστηρίου ἡ χειροποίητος καὶ κοσμικὴ εἰκὼν ἐκείνη τῆς ἀρχαιότητος τοσοῦτον θαυμασίως διελευκαίνετο καὶ προσεπελαμπρύνετο ὑπὸ οὐρανίων ἀναπτυχῶν.

Ἰδοὺ, λοιπὸν, νέα γῆ, νέα πελάγη ἀπέραντα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ σκηνογραφίᾳ! Νέα μεγαλειότης ἐνθρονίζεται ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου. Ἀπὸ τοῦδε ὁ μονάρχης δὲν εἶναι πάρεξ ἁπλοῦς ἐπίτροπος τῆς βασιλευούσης Ἱστορίας, ἄξων, τοῦ προτέρου πάντη διάφορος, περὶ τὸν ὁποῖον ὁ νέος Ἑλληνικὸς κόσμος μέλλει νὰ στραφῇ.

Μεταλλασσομένων τῶν πραγμάτων, μεταλλάσσονται καὶ τὰ ὀνόματα.

Ὁ μονάρχης δὲν προσαγορεύεται πλέον *βασιλεὺς Ῥωμαίων*, ἀπὸ τοῦ νῦν θέλει κληθῇ *Κύριος Ἑλλήνων*·

«Μέγαν Κύρην τὸν ἔλεγαν, ὄνομα τῶν ΕΛΛΗΝΩΝ».

Ἔμπροσθεν τῆς πρώτης ταύτης ἐπισήμου ἀνατολῆς τῆς

Ἑλληνοχριστιανῆς ἰδέας περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος, ἡ εὐγνωμονοῦσα Εὐρώπη, καὶ ἡ προσδοκῶσα λοιπὴ οἰκουμένη ἂς κλίνωσιν ἐν σιγῇ τὴν κεφαλὴν, ὡς οἱ βασιλεῖς μάγοι κατέναντι τοῦ θεολαμποῦς ἀστέρος. Τὸ πανίερον ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ἐκτυλίσσεται ἀπὸ τὴν σκοτίαν τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἀνακύπτει ἐκ τῶν ἀγκάλων τοῦ Χριστιανισμοῦ πάλιν λαμπρόν!

Πάλιν ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ σκηνῆς! οἱ ποτὲ Ῥωμαῖοι ἀναβαπτίζονται Ἕλληνες! — μέγα καὶ περισπούδαστον γεγονὸς ἐν τῇ τοῦ πολιτισμοῦ Ἱστορίᾳ!

Ἡμεῖς δὲ μετὰ δακρυόντων ὀφθαλμῶν καὶ θρησκευτικῆς κατανύξεως ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας ἵνα εὐχαριστήσωμεν τῷ Ὑψίστῳ!

— Καὶ εἴπωμεν ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ σιγμῇ τοῦ ἐθνικοῦ καθαρμοῦ.

«Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν Ἱερωσύνην χαρισάμενος τῷ γένει ἡμῶν, καὶ τῆς τοιαύτης δωρεᾶς τε καὶ τιμῆς τὴν χάριν ἡμᾶς ἐνδυσάμενος, καὶ αὐτοὺς ἱκανοὺς εὐλαβεῖς καθιστάμενος, τοῦ ἱερατικῶς διατάττειν καὶ διακονεῖν τοὺς ὑποβεβηκότας λειτουργοὺς τοῦ Μυστηρίου σου· αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ἁγίασον τὸ ὄνομα τοῦτο, τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, καὶ φύλαξον αὐτὸ ὑπὸ τὴν σκέπην σου ἐν εἰρήνῃ! Ὅτι σὺ εἶ ὁ δοτὴρ τῆς σοφίας, καὶ σὲ ὑμνεῖ πᾶσα ἡ κτίσις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»!

ΨΒ'.

Ἑστίαι πρῶται τῆς Ἀναγεννήσεως.

Δύο ἦσαν, ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, αἱ ὁδοὶ αἱ ἀπὸ τῆς τῶν βυζαντινῶν φυγάδων ἐποικήσεως ἄγουσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἐκ τῶν λεγομένων προκύπτει ὅτι αἱ ἑστίαι τοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐν Βυζαντίῳ τῶν Φράγκων διαμονὴν πολιτικοῦ ὀργασμοῦ ἦσαν ἀληθῶς τρεῖς, ἑστίαι ἔνθα ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ γένους, καὶ ἡ ἐπισκευὴ τῆς μοναρχίας παρεσκευάζοντο· ἡ Βιθυνία, ἡ Τραπεζοῦς, καὶ ἡ Πελοπόννησος. — Αἱ μὲν δύο πρῶται εἶχον ἁπλῶς τάσιν μοναρχικὴν, καὶ πρὸ πάντων ἡ Νίκαια, ὅπου καταφυγόντες ἦσαν οἱ δύο θρόνοι, ὁ κοσμικὸς καὶ ὁ πνευματικός· ἡ δὲ τρίτη,

ἡ Πελοπόννησος, ἐδείκνυε μᾶλλον τῶν ἄλλων ροπὰς δημοκρατικὰς, καὶ ἐφαίνετο ποθοῦσα τὴν ὅλως ἀνεξάρτητον ἀπελευθέρωσιν. Πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἀνεπετάσσετο τοῦ παρελθόντος ἡ σημαία, ὡς σύνθημα ἐθνικῆς ἑνώσεως καὶ συμπήξεως δυνάμεων· εἰς δὲ τὴν γῆν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ δαίμων τῆς προπατορικῆς ἀνδρείας ἤρχιζε νὰ σπαράσσηται ἐντὸς τοῦ τάφου του. Εἰς μὲν τὴν Νίκαιαν ἐσκίρτα ἔτι ὁ μεσαίων, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἀνεθερμαίνετο τὸ μισοβάρβαρον πνεῦμα τῆς Δωρικῆς γενεᾶς.

Μολοντοῦτο ἡ βυζαντινὴ μοναρχία τῆς Νικαίας διαφέρει τῆς πρώην ἑδρευσάσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τοσοῦτον, ὥστε μόλις φαίνεται μεσαιωνική· εἶναι μοναρχία ἐν μέσῳ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν κινδύνων της ἀνωτέρα ἴσως πασῶν τῶν συγχρόνων μοναρχιῶν· ἴσως, κατ' ἀναλογίαν, ἀνωτέρα καὶ αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐν Γαλλίᾳ λεγομένης τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου.

Διότι ἡ ἐκπεπτωκυῖα αὕτη μοναρχία ἔδωκε πασίδηλον ὁμολογίαν τῶν προηγουμένων αὐτῆς ἁμαρτημάτων· καθαρίζεται εἰς τὰ νάματα τῆς δυστυχίας εἰλικρινῶς καὶ ἀνυποκρίτως ἀσπάζεται τὴν αὐθεντίαν τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, καὶ συμμαχεῖ μετὰ τοῦ ἤδη ἀγωνιζομένου Ἑλληνισμοῦ ἄνευ ἐπιβουλῆς καὶ δολιότητος. Διαδέχονται ὁ εἷς τὸν ἄλλον ἄνδρες ἐνάρετοι καὶ πολεμικοὶ, βασιλεῖς τιμῶντες μὲν τὴν θεολογίαν, τιμῶντες δὲ καὶ τὰ γράμματα, πολιτευόμενοι ἐμπείρως μετὰ τῶν Γενουΐτων, τῶν Σικελῶν καὶ τῶν Ἐνετῶν, φειδόμενοι πατρικῶς τῶν δημοσίων χρημάτων, συντόνως διοικοῦντες ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὑπηκόων τά τε κοσμικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῆς Δύσεως πράγματα, ἐξοικονομούμενοι τὸ περὶ ἑνώσεως Ἐκκλησιῶν ζήτημα, (ὅπερ ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀκριβῶς ὅ,τι σήμερον διατελεῖ τὸ *ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς*), μετὰ σπανιωτάτης ἱκανότητος, καὶ τέλος πάντων διακρινόμενοι καθ' ἡμέραν ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἡρωϊσμῷ εἰς τοὺς κατὰ βαρβάρων καὶ Λατίνων πολέμους.

Εἷς καὶ μόνος τῶν ἐν Νικαίᾳ βασιλευσάντων ἐξώκειλε πάλιν εἰς τὴν πατροπαράδοτον ἐκείνην πλάνην τοῦ μοναρχικοῦ

σφετερισμοῦ· ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, τὸ *πρωτοπαλλίκαρον τῆς Ἑλλάδος*, τὸ καύχημα τῆς Ἀνακτήσεως. — Ἀλλὰ τὰ ἀνδραγαθήματά του κατὰ Σαρακηνῶν, κατὰ Βυζαντινῶν Λατίνων, κατὰ Πελοποννησιακῶν Τοπαρχῶν, κατὰ παντὸς ἐχθροῦ καὶ πολεμίου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ εὐτολμία του, ἀλλ' ἡ μεγαλοφυία του αἰτοῦνται, καὶ δικαίως, ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν συγγνώμην τῶν ἀπογόνων.

Ὁ ὄντως ἑλληνοχειροτόνητος οὗτος ἀπόγονος τῶν Κομνηνῶν, καὶ πρόγονος τῶν Παλαιολόγων βασιλέων, ὁ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑνῶν τὴν τιμὴν καὶ τὸ αἷμα τῶν δύο ἰσορικωτέρων τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος δυναστειῶν, ἀνεβιβάσθη ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ πολιτικῆς τινος ἀνάγκης, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης δηλ. τοῦ νὰ μὴ μείνωσιν αἱ ἡνίαι τῆς μοναρχίας εἰς μόνας τὰς χεῖρας ἀνήλικος παιδός· καὶ ὑπὸ πολιτικῆς πάλιν ἀνάγκης ὠθούμενος, ἐμόλυνε τὴν δόξαν του μὲ τὴν τύφλωσιν τοῦ ταλαιπώρου Ἰωάννου Λασκάρεως, ὃν ἐπιτρόπευε μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου. Ἀλλὰ τὰ μυστήρια τῆς θείας Οἰκονομίας εἶναι ἀνεξιχνίαστα! Ἤθελεν ἄραγε ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπαλλαγῆ, ἐὰν ἐβασίλευεν ὁ ἀπειροπόλεμος υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, καὶ ἐὰν διὰ τοῦ σφετερισμοῦ δὲν εἶχεν ὁ Μιχαὴλ συγκεντρώσει τὰς πάσας τῆς ἐξορίστου μοναρχίας δυνάμεις κατὰ τῆς Λατινικῆς κατακτήσεως;

Εἰς δύο μόνας γραμμὰς ὁ εὐφυέστερος τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων Παχυμέρης σχεδιογραφεῖ τὸν βίον τοῦ ἀνδρός. «Ἦν, λέγει, αὐτῷ διὰ σπουδῆς μεγίστης τὴν πόλιν ἐλεῖν, καὶ προσηνάγκαζε τρόπους ἐφευρίσκων μάχης πρὸς Ἰταλοὺς, καὶ τὰ κύκλῳ ταύτης προκαταλαβεῖν ἠπείγετο». Εἶτα δὲ προστίθησιν, ὅτι ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα οὗτος καθ' ὅλον τὸν ἐν ἐξορίᾳ βίον ἐζήτησε «*Περὶ τοῦ πῶς ἂν ἡ Πόλις Ῥωμαίοις ἁλῴη.*» Μονοσκοπία συνήθης τῶν προωρισμένων!

Ἀληθὲς ὅμως ὅτι τὰ περὶ ἀνακτήσεως Κωνσταντινουπόλεως σχέδια τοῦ Μιχαὴλ συνεβοηθοῦντο μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ τῆς διαταραχῆς πασῶν τῶν Ἀνατολικῶν πόλεων. Αἱ κατὰ Γαλλοενετῶν συνωμοσίαι καὶ στάσεις καὶ ἐπαναστάσεις ἤρχισαν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς

ἐπαρχίας ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὔγου, Κόμητος ἁγίου Παύλου, ὅστις ἔλαβε χώραν εἰς Κωνσταντινούπολιν τρεῖς ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Διδυμοτείχου, ὑπήκοοι αὐτοῦ, ἠγέρθησαν ὡς ἐκ προτεθειμένου συνθήματος καὶ ταυτοχρόνως εἰς γενικὴν ταραχήν· καὶ δόντες τὸ πρῶτον παράδειγμα τῶν *Σικελικῶν ἑσπέρων* κατέσφαξαν ἀναιμωτεὶ καὶ νύκτωρ τὴν Λατινικὴν φυλακήν. Δὲν ἔλαβον οὐδὲ καιρὸν οἱ Φράγκοι νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν, διότι καὶ δευτέρα ἐπανάστασις ἐκρηγνύεται εἰς Ἀδριανούπολιν κατὰ Ἐνετῶν, καὶ τρίτη εἰς Ἀρκαδιούπολιν, καὶ τετάρτη συνεχῶς, καὶ πέμπτη, μεχρισοῦ γίνεται ἀνάστατος πᾶσα ἡ χώρα, καὶ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἀντηχοῦσιν ὁ κρότος τῶν ὅπλων, καὶ τῆς μάχης ἡ βοή.

Οἱ Βούλγαροι, τὰ θετὰ ταῦτα τῆς Ὀρθοδοξίας τέκνα, μεγάλως κατὰ τὸν μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς πόλεμον ἐπεκούρησαν τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως δὲν πρέπει ἡ Ἑλλὰς νὰ λησμονήσῃ τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον δαψιλῶς οὗτοι ἔχυσαν ὑπὲρ αὐτῆς.

Εἰς τὰς συμμάχους τῶν Γραικῶν, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Κομάνων δυνάμεις οἱ *ἀγέρωχοι καὶ ἀήττητοι* τοῦ ἁγίου Τάφου ὑπερασπισταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν, ἀλλ' ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω. Τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα γένη, παρεκτὸς ὅτι ἦσαν φύσει μάχιμα καὶ πολεμικώτατα, ἀλλὰ μετεχειρίζοντο καὶ ὅπλα καὶ τακτικὴν ἄγνωστα πρὸς τοὺς Φράγκους. Τὸ ἄωτον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ δρέπεται ὑπὸ τῆς σπάθης τῶν Ἀνατολικῶν· ὁ Βλοᾶς, ὁ πρωτοστάτης οὗτος τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, σφάζεται εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Βαλδουΐνου, αὐτὸς δὲ ὁ Βαλδουΐνος αὐτοκράτωρ γίνεται αἰχμάλωτος.

Ὅσοι μὲν ἔφυγον τὸν θάνατον, ἢ ἐδραπέτευσαν μετημφιεσμένοι, ἢ ἐπεβιβάσθησαν εἰς πλοῖα, καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἰταλίαν.—Ὁ δὲ Βαλδουΐνος ἔκαμε θάνατον ἔτι σκληρότερον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον συμφώνως μετὰ τοῦ ἀδυσωπήτου Δουκὸς Δανδόλου ἐπέβαλεν εἰς τὸν ταλαίπωρον αὐτοκράτορα Μούρτζουφλον. Δέσμιος ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν τῆς Βουλγαρίας, περίγελως βαρβάρων ἐχθρῶν, παίγνιον νηπίων, ἐξέπνευσεν ἐλεεινῶς, ἀναθεματίζων

τὴν κενοδοξίαν του, καὶ ὁμολογῶν παρρησίᾳ ὅτι τοιαύτη τῷ ἔπρεπε τύχη, ἀφοῦ προδοτικῶς λειποτακτήσας ἀπὸ τὴν τῆς Σταυροφορίας ἱερὰν σημαίαν, ἦλθεν εἰς Βυζάντιον, περιπαίζων Θεὸν, καὶ δολιευόμενος ἀνθρώπους.

Ὁ μεταξὺ Δυτικῶν καὶ Ἀνατολικῶν πόλεμος δὲν ἔπαυσεν εἰμὴ ἐπὶ ὀλίγους μῆνας ἀπὸ ἀρχομένης ἄχρι μεσούσης ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδος.

Διότι, ἐνῷ ἡ Νίκαια κατὰ Λατίνων ἐπάλαιε, δὲν ἔλλειπεν ἡ Τραπεζοῦς (1) ἡρωϊκῶς καὶ αὐτὴ νὰ συναγωνίζηται κατὰ τῶν δύο κοινῶν ἐχθρῶν, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Σαρακηνῶν. Ὅμως τὴν Τραπεζοῦντα οἱ τελευταῖοι οὗτοι πρὸ πάντων περιησχόλησαν, διότι οἱ Μουσουλμάνοι, τῆς συμφορᾶς τοῦ γραικικοῦ γένους ὠφελούμενοι, ἐδιπλασίαζον τὰς προσπαθείας, ὅπως ἐπεκτείνωσι τὴν θρησκείαν των ἐν Ἀνατολῇ· ἐνούμενοι δὲ ἐνιαχοῦ καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν των Σταυροφόρων κατεδίωκον ἐκ συμφώνου καὶ ἐθνικότητα καὶ λατρείαν Ἑλληνικὴν, ὥστε ἐὰν ἄλλο τὶ δὲν ἐπετύγχανον, τοὐλάχιστον ἐματαίονον τοὺς ὑπὲρ ἀνακτήσεως Κωνσταντινουπόλεως ἀγῶνας τῶν Γραικῶν. Ἡ Τραπεζοῦς ὑπέκυψεν εἰς τύχας δεινὰς, καθὸ μᾶλλον τῆς Νικαίας περικυκλωμένη ὑπὸ ἐχθρῶν, καὶ ἀπόκεντρος· διὸ καὶ μετά τινα καιρὸν ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς τοὺς Σουλτάνους τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημαίαν ἑνὸς ἀπογόνου τῶν Κομνηνῶν, Ἕλληνες πανταχόθεν συρρεύσαντες, ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Ἰκονίου, καὶ νικήσαντες αὐτὸν, πολλὰς μὲν ὀχυρὰς πόλεις ἐλευθέρωσαν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν βαρβάρων, ἔσωσαν δὲ τοὺς κατοίκους ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τουρκισμοῦ.

Τὰ χρονικὰ τοῦ καιροῦ ἐκείνου μᾶς ἐτήρησαν ἀρκετὰ γεγονό-

(1) Ὁ ἀξιότιμος Ἄγγλος ἱστορικὸς Finley ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως τὴν ἱστορίαν τῆς Αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος. Ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονεῖ αὐτῷ τόσον διὰ τὸ δε τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα, ὅσον καὶ διὰ τὸ προηγουμένως ἐκδοθὲν «Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν». Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἤθελεν ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονήσει, ἐὰν εἷς τινας σκέψεις του ὑπὸ ἔποψιν ἑλληνικὴν εἶχεν ἐκθέσει ὁ φιλόπονος ἀνὴρ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καθὼς τὴν Ἀγγλικὴν οἱ συμπατριῶταί του μετὰ πνεύματος ἀγγλικοῦ συνήθως συνέγραψαν.

τα, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶναι ὑπὸ τῶν Αὐτικῶν ἐκτεθειμένα, δὲν παρέχουσι βεβαίως ὅλην ἐκείνην τὴν σημαντικότητα τῆς ὁποίας εἶναι, φρονοῦμεν, ἐγκρατῆ. Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ ῥιφθῶσι ταῦτα εἰς Ἑλληνικὸν χωνευτήριον, ὅταν ἅπαξ διαφωτισθῶσιν ὑπὸ ἐμπείρου τινὸς ἡμετέρου κριτικοῦ ἱστορικοῦ, τότε θέλουσι βεβαίως ἀποκαλύψει πλείστους λόγους ἀπορῥήτους τῶν προοιμίων τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ συγκαταδέσει προσηκόντως τὸ πνεῦμα τῶν ἀγώνων ἐκείνων μὲ τὸ πνεῦμα τῆς μεταγενεστέρας ἐνδόξου ἡμῶν Ἐπαναστάσεως. Εἶναι καὶ αὕτη μία τῶν θερμῶν εὐχῶν, ἃς ἐπιθέτομεν ἐπὶ τὸν βωμὸν τῆς φίλης πατρίδος. — Εἴθε, τὸ ἀξιόζηλον παράδειγμα τοῦ συζήσαντος ποιητικὸν συναγωνισμὸν ὁμογενοῦς καὶ ἕτεροι φιλογενεῖς μιμούμενοι, συστήσωσιν ἱστορικῆς συγγραφῆς ἐνιαύσιον διαγώνισμα, πρὸς λαμπρυσμὸν συγχρόνως τοῦ παρελθόντος, καὶ πρὸς ἐπισημονικὴν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μας ὑποστήριξιν! Εἴθε ἡ τῆς Ἑλλάδος νεολαία, τὴν καλλίστην ἀλήθειαν κατανοοῦσα, ὅτι ἐκεῖνος μόνος τῶν Ποιητῶν περισέφει τοὺς κροτάφους του μὲ στέφανον ἀφθαρσίας, ὅστις ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τῆς οἰκείας ἱστορίας ἀναπηδῶν, ὡς ὕδωρ ζῶν, ἐνθέως καὶ φιλοσόφως συμμελίζει τὰς εὐχὰς τῶν προγόνων μετὰ τῶν αἰσθημάτων τῆς συγχρόνου γενεᾶς, τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ μέλλοντος εἰς δημώδη καὶ ταρακτικὴν ἁρμονίαν συῤῥιθμίζων, εἴθε, λέγομεν, εἰς τὰς ποιητικὰς ἀσκήσεις προτάξῃ αὕτη τὰ ἱστορικὰ γυμνάσματα, ὅπως, περὶ τὰς ἀκολούθους ἐμπνεύσεις της, ἀναπεμφθῶσιν ὄχι πλέον διακεκομμένοι ἦχοι, συγκεχυμένα ἀνακρούσματα, φωναὶ ἄμουσοι, καὶ ἀσυνάρτητοι, καὶ ἐκμελεῖς, ἢ μὴ ὑπερβαίνουσαι τοὺς ὅρους τῆς κοιναισθησίας, ἀλλὰ ἐκβοήσωσιν ἅπαξ ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς τοῦ Πανελληνίου λύρας πάταγοι νέοι καὶ πρωτόφωνοι, ἐναρμόνιοι καὶ λαοσσόοι κραυγαί, καὶ σάλπιγγες ταραξικάρδιοι, καὶ θόρυβοι γενεῶν ἐργαζομένων, καὶ στεναγμοὶ παλαιγενῶν αἰώνων, καὶ ἄῤῥητα ῥήματα ἀποκαλύψεων!

Εἴθε....! πλὴν φοβούμεθα μὴ ἀποβῇ ματαία πᾶσα περὶ δοκίμου στιχουργίας εὐχή.

ΡΓ'.

Περὶ πολιτικοῦ μέτρου.

Διότι ἐν δυσελπιστίᾳ ψυχῆς καὶ ἐν πλήρει πεποιθήσει νομίζομεν ὅτι παρῆλθεν ἐξάπαντος τῆς στιχουργίας μας ὁ χρυσοῦς αἰών. Νομίζομεν ὅτι παρῆλθε διὰ τρεῖς λόγους τρανοὺς, τοὺς ὁποίους, ἐν παρεκβάσει, ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ σχεδιογραφήσωμεν ἐνταῦθα, τυχούσης δ' εὐκαιρίας, θέλομεν εὐκρινῶς ἀναπτύξει· λόγους, ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἱστοριονομικοὶ, ὁ δὲ τρίτος, γραμματολογικός.

Ὁ πρῶτος ἱστοριονομικὸς λόγος εἶναι, ὅτι ὁ στίχος, προϊὸν μυθικῶν, καὶ ἡμιθεϊκῶν, καὶ ἡρωϊκῶν αἰώνων, χαρακτήρισμα ἴδιον τῆς πρωτοπείρου τῶν ἀνθρώπων πολιτεύσεως, μέσον ὑλικὸν καὶ τεχνικὸν ἐφευρημένον ἁπλῶς εἴτε πρὸς μείζονα διάδοσιν τῆς ποιητικῆς συλλήψεως, εἴτε πρὸς βαθυτέραν καὶ ταχυτέραν ἐντύπωσιν τῶν πανθεϊκῶν καὶ πολυθεϊκῶν δοξασιῶν, ὧν πρῶτοι διδάσκαλοι ὑπῆρξαν οἱ ποιηταὶ καὶ ἱερεῖς, ὁ στίχος, τὸ μέτρον, ὁ ῥυθμὸς, περιττοὶ, ἐὰν ὄχι βλαβεροὶ, καθίστανται σήμερον, ὅτε, τῆς ἀνθρωπότητος ἀνδρωθείσης καὶ ἀναπτυχθείσης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ πεζὸς λόγος (εἰς ὃν ἐγράφησαν καὶ αἱ Γραφαὶ, τὰ ὕψιστα καὶ θειότατα ταῦτα τῶν ποιημάτων), ὁ πεζὸς συμπεριλαμβάνει καὶ ἐκφράζει προσφόρως, ἁρμονικῶς, ἐντόνως, πανελευθέρως, ἄνευ πλέον ἀνάγκης συμβόλων, αἰνιγμάτων, τρόπων, καὶ ἀλληγορειῶν, πάνθ' ὅσα πρότερον ἦσαν ἀποκλειστικὰ τῆς ἱερατικῆς ἢ τῆς πολιτικῆς στιχουργίας προτερήματα. Ἤδη ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία ἔῤῥιψαν τὸ μεσότοιχον, ὅπερ ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἀνηλικιότητος ἐχώριζε τὸ *δημῶδες πλῆθος* ἀπὸ τοὺς *ἀοιδοὺς*, τούτους τοὺς θεηλάτους, τοὺς αἰστρηλατουμένους, τοὺς οὐρανόθεν κατὰ προτίμησιν κεκλημένους ἄνδρας εἰς τιμὴν τῆς στιχουργίας. Σήμερον ἡ ἱερωσύνη, καὶ ἡ θρησκεία, καὶ ἡ ποίησις ἐγενικεύθησαν· ἐν Ἰησοῦ πάντες ἱερεῖς ἐσμέν· ἐν ἀγάπῃ δὲ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ποιηταὶ πάντες. Ἀοιδὸς εἶναι σήμερον ὁ ἀνώνυμος λαὸς, ὅταν ὑπὲρ ἐλευθερίας ᾄζῃ· εἶναι ἀοιδὸς,

ὅταν αὐθορμήτως καὶ εὐσυνειδήτως ἐργάζηται πράξεις μεγάλας καὶ πατριωτικὰς, ἄλλο τόσον, ὅσον ποιηταὶ καὶ ἀοιδοὶ ἐφάνησαν ἄλλοτε οἱ Πίνδαροι, οἱ Τυρταῖοι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος ἐκλεκτοί.

Ἡ ῥυθμικὴ μελῳδία μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων εἰς τὴν φορὰν τῶν ἀλλαγῶν ὑπακούσασα, μετέβη καὶ αὐτὴ ἀπὸ τοῦ μυθικοῦ καὶ ἡρωϊκοῦ μέτρου εἰς τὸ πεζὸν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἱερὰ καὶ μεγάλη πεζογραφία τὸν κόσμον ὅλον ἐτροπολόγησε. Τὸ μέτρον λοιπὸν ἐτελείωσε τὸν ἀκουσικὸν προορισμόν του· ὁ πολιτισμὸς δύναται νῦν προσφόρως νὰ προχωρήσῃ καὶ χωρὶς τῆς βοηθείας του. Ἐὰν δὲ ἀκόμη ὁ μετρικὸς ῥυθμὸς ἀναπνέῃ, τοῦτο συμβαίνει καθ' ἕξιν, κατὰ μίμησιν, ὅμως δὲν εἶναι πλέον ὡς πρότερον εἷς ἐκ τῶν ὅρων τῶν ἀπαραιτήτων τῆς κοινωνικῆς προόδου. Μικρὸν, καὶ θέλει παραδώσει τὴν ἀποστολὴν εἰς τὰς ἀπεράντους καὶ θείας ἀγκάλας τῆς *πεζῆς ποιήσεως*.

Ὁ δεύτερος ἱστοριονομικὸς ἀνάγεται κατ' ἰδίαν εἰς τὸ γένος ἡμῶν. — Οὐδεμία φυλὴ ἀνθρώπων συνηθάνθη τοσοῦτον τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσαχθείσας μεταβολὰς, καὶ τοσοῦτον προθύμως εἰς αὐτὰς καθυπετάγη, ὅσον ἡ Ἑλληνική. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἐνεργείᾳ τινὶ μυστικῇ, προεπηρέασε τὸν ἑλληνικὸν φωτισμὸν, ἤγειρε διὰ βραχέων τὸ ποιητικὸν ἐκείνου πνεῦμα εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς καλλιτεχνικῆς τελειότητος, εἰς τὴν μᾶλλον ἔξοχον καὶ περίβλεπτον περιωπήν. Ἀλλὰ διατί ἤγειρεν αὐτό; ἵνα προηγουμένως μετριάσῃ ἢ καὶ ἐξαντλήσῃ πᾶσαν αὐτοῦ ἐπιβλαβῆ εὐρωστίαν, πᾶσαν ἐπιζήμιον ζωτικότητα, καὶ οὕτως εἶτα ἰδιοποιηθῇ εὐκολώτερον τὴν καθαρὰν ἐκείνου καὶ πνευματώδη ἰκμάδα, αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἰκμάδα ἥτις ἐν ἁγίῳ Πνεύματι κατηρτισμένη, ἔμελλεν ἐφεξῆς νὰ ζωογονήσῃ γενεὰς γενεῶν. Ἡ Ἑλλὰς, ἥτις καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον συνεισέφερε τρόπον τινὰ μὲ τὸν φόρον τοῦ ἰδίου αὐτῆς αἵματος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο γένος τὰς συνεπείας τῆς θυσίας της. Ἡ Ἑλλὰς, ἐξηντλημένη, ἔμεινε πάντως ὀρφανὴ ποιήσεως. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον ἀληθεύει, ὥστε μετὰ

Εὐριπίδην, τὸν ἧττον ὄζοντα πολυθείας ποιητὴν, κλείεται καὶ σφραγίζεται διὰ παντὸς εἰς Ἑλλάδα ἡ χρυσὴ βίβλος τῆς ποιήσεως. — Καὶ μὴ μᾶς ἀντιτείνωσί τινες ὅτι ἡ *παρακμὴ*, ἡ *πτῶσις*, ἡ ἐκβαρβάρωσις, καὶ ὄχι ἄλλο, ἐπέσυραν τὴν ἀποδήμησιν τῆς ποιητικῆς Μούσης! Ἐπιχειρήματα ταῦτα καλὰ διὰ τοὺς ὁμογενεῖς καὶ συγχρόνους τοῦ **Blair**, τοῦ **Andres**, καὶ τοῦ **Laharpe**, οὐχὶ δὲ διὰ ἡμᾶς, τοὺς προσεκτικώτερον ἀναδιφοῦντας τὰ ἡμέτερα. — Ὁ βαρβαρισμὸς καὶ ἡ παχυλὴ ἀμάθεια ἦσαν ἐλαττώματα κοινὰ εἰς ὅλα τὰ γένη τοῦ μεσαιῶνος· ἴσως δὲ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα καὶ ὀλιγώτερον ἐφαρμόσιμα εἶναι πρὸς τὸ γένος ἡμῶν, ὅπερ ἀδιαλείπτως κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπούργησε τὴν σοφίαν, καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα. — Ἀλλὰ μολονοτοῦτο οἱ Κέλται, οἱ Ἰβηροὶ, οἱ Σκανδιναβοὶ, οἱ Βρεττανοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοὶ ἔσχον κατὰ τὸν μεσαίωνα τοὺς ἀοιδούς των, καὶ ἀοιδοὺς θαυμασίους, τὰ ποιήματα τῶν ὁποίων σήμερον ἔτι μαρτυροῦσι τὴν εὐφυΐαν των, ἐνῷ ἡμεῖς, τὸ πάλαι διάσημον ἔθνος ἐπὶ ποιήσει, παρεκτὸς τῶν μεταγενεστέρων *Κλέφτικων τραγουδίων*, δὲν ἔχομεν οὐδὲ κἂν δύο μόνους στίχους ἀξιομνημονεύτους νὰ ἀντιπαραβάλωμεν πρὸς τὰ χαρίεντα ἔπη τῶν μεσαιωνικῶν ἑσπερίων λαῶν.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν τῆς ποιήσεως, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν, ἡ Ἑλλὰς τοῦ ποιητικοῦ μέτρου — πικρὸν διὰ τοὺς σημερινοὺς ἡμῶν στιχουργοὺς, οὐχ ἧττον ὅμως ἀληθὲς, φρονοῦμεν — αὕτη ἡ μυθικὴ Ἑλλὰς, κατὰ ἀναπόφευκτον ἱστοριονομικὴν ροπὴν ἐτράπη πρὸς τὴν πεζογραφίαν. Ἡ Ἑλλὰς *ἱστορικεύθη*, *ἐφιλοσοφήθη*, ῥυθμικῶς δὲ ὠχρίασεν, ἐμαράνθη. Ἡ πατρὶς τοῦ Μουσαίου καὶ τοῦ Ὀρφέως, ἡ δοχὸς τῶν Ἐλευσινείων, ἀποχαιρετήσασα διὰ παντὸς τὰς θελκτικὰς ὄχθας τῶν θεολογικῶν αἰώνων παρὰ τὰς ὁποίας νήπιος καθίσασα ἔστεψε τὴν ὡραίαν κεφαλήν της μὲ ῥόδα καὶ κρίνα, αὕτη ἀπέβαλεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀπὸ τοὺς κόλπους της καὶ πᾶσαν μνήμην ἀνενθυμίζουσαν αὐτάς. — Ἔκτοτε, τὸ μέλος βαθμηδὸν μετοχετεύθη ἀπὸ τῆς συλλαβικῆς προσῳδίας εἰς τὴν ῥηματικὴν μελῳδίαν. Ὁ ῥυθμὸς ἐχωνεύθη εἰς τὴν ὑφὴν τῶν λέξεων, καὶ τὴν πλο-

κὴν τῶν περιόδων, καὶ τὴν σύνολον τοῦ πεζικοῦ πονήματος τέχνην. Τὸ μέτρον, ἐνὶ λόγῳ, ἐγένετο κτῆμα τῆς κοινῆς λαλιᾶς· ἡ ῥυθμικὴ μελῳδία ἐκαθολικεύθη, ἡ δὲ ποιητικὴ ἐποπτεία ἀναλόγως τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ αἰῶνος, ἀναλόγως τῆς ἐμπειρίας καὶ ἐμπνεύσεως τοῦ γράφοντος, ὑπέστη τὰς αὐτὰς ἀλεπαλλήλους τύχας ἃς καὶ ἡ πεζογραφία, τύχας ὁτὲ μὲν λαμπρὰς, ὁτὲ δὲ ταπεινὰς, κατὰ τὴν περίστασιν.

— Ὁ τρίτος καὶ γραμματολογικὸς λόγος ἀνάγεται καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἰς τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας μας· εἶναι δὲ ἀπόῤῥοια καὶ συναποτέλεσμα τῶν προεκτεθέντων.

Διότι, συγχωνευθείσης τῆς μετρικῆς μελῳδίας ἐν τῇ καθομιλουμένῃ γλώσσῃ, καὶ κατὰ μοναδικὸν παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι φαινόμενον ἀπολεσθείσης ὁλοτελῶς τῆς προγονικῆς προσῳδίας, τί συνέβη; ἀμέσως τε καὶ αὐτολοχεύτως ἀνεφάνη ὁ *πολιτικὸς* ἐκεῖνος λεγόμενος στίχος, ὅστις, ὢν γνήσιον γέννημα τῆς ἐν τῷ μεταξὺ συμβάσης γλωττικῆς καὶ ῥυθμικῆς μεταβολῆς, ἄλλο τι πραγματικῶς δὲν ἦτο πλὴν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πεζὸς λόγος, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὅμως παλαιοῦ τινος μέτρου ποιητικῇ κοσμιότητι ῥυθμισθεὶς οὕτω πως, ὥστε νὰ μετέχῃ μὲν ἀφ' ἑνὸς ὅλης τῆς φυσικότητος, τῆς εὐροίας, τῆς ἀτεχνασίας τοῦ πεζοῦ, νὰ μελίζῃ δὲ ἀφ' ἑτέρου καὶ ῥυθμίζῃ ὁπωσοῦν μελῳδικῶς τοῦ χρονογράφου (δὲν λέγομεν ποιητοῦ) τὰ νοήματα. Τὸ *πολιτικὸν* οὖν, ἢ ἄλλως *ἀλεξανδρινὸν* λεγόμενον μέτρον, διὰ τόν δε τὸν ἀναμφίλεκτον λόγον, εἶναι τὸ μόνον ἐκ τῶν ἐν χρήσει, ὅπερ ἀνακύπτει φυσικῶς ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς πατρῴας ἱστορίας, τὸ μόνον ὅπερ ἐπεπόλασεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν καὶ γραμματολογικοῦ κατακλυσμοῦ· τὸ μόνον ὅπερ προέκυψεν ἐκ τῶν διαλεκτικῶν ἡμῶν καὶ ποιητικῶν περιπετειῶν, καὶ ὅπερ ἀκριβῶς ἀναλογεῖ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς μελικὰς ἰδιότητας τῆς πολλαχῶς μεταβληθείσης ἡμῶν διαλέκτου. Ἐκτὸς τοῦ δε τοῦ μέτρου, οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει κατάλληλον εἰς τὸ νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὰς τοσαύτας μεσαιωνικὰς γινομένας ἀλλοιώσεις, μὲ τὰς ἀπείρους ἐκείνας γραμμα-

τικὰς, συντακτικὰς, προσῳδικὰς καὶ παντὸς εἴδους μεταβολὰς, ἐπιτήδειον δὲ νὰ μεταχειρισθῇ δεόντως καὶ μετὰ τῆς ἐναπομεινάσης ἡμῖν ῥηματικῆς μελῳδίας τὰ ὅπλα τοῦ *ὑψηλοῦ*, τοῦ *τρομεροῦ*, τοῦ *παθητικοῦ*, ἅπερ εἰσὶ πάσης ὀρθῶς ἐννοουμένης ποιήσεως ἀπαραίτητα καλλωπίσματα· μελῳδία αὕτη ἀτέχναστος καὶ αὐτομάτως ἀπορρέουσα ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ στίχου κατασκευῆς, ῥηματικὴ μελῳδία χωρὶς τῆς ὁποίας ἡ νεωτέρα ποίησις τῆς Ἑλλάδος δύναται μὲν, ὡς ἐκ τῆς στιχοταξίας, Ποίησις νὰ ἐπικληθῇ, ἀληθῶς δὲ καὶ κατὰ γνώμην κοινὴν εἶναι ποίημα μὲν μὴ χαῖρον ποιητικῆς ἡδυφωνίας, πεζὸν δὲ μὴ συμμετέχον τῆς σοβαρότητος τοῦ πεζοῦ· ἀηδὴς, ἄμουσος, ἀμελῴδητος καὶ πτωχοϋπερήφανος ποίησις, ἥτις ἴσως ἐπὶ κακῇ μας μοίρᾳ γαργαλίζει *λογιωτατικάς τινας* ἀκοὰς, ἀλλ' ὁμολογουμένως δὲν εὐαρεστεῖ, δὲν εὐφραίνει τὴν εὐαίσθητον ἀκοὴν τοῦ πλήθους, ἐπομένως δὲν γενικεύεται, δὲν κυκλοφορεῖ, δὲν ἐξασκεῖ τὴν παραμικρὰν ἐπὶ τῶν ὁμάδων ἐνέργειαν, καὶ οὕτω, μένουσα, τυπογραφικῆς ἢ τὸ πολὺ γραμματολογικῆς πολυτελείας ἀντικείμενον, δὲν ὑπηρετεῖ τὴν ἐθνικὴν προαγωγήν.

Καὶ λοιπὸν ὁ *πολιτικὸς* εἶναι ὁ μόνος ἐθνικὸς καὶ δημοτικὸς, ὁ μόνος αὐτοφυὴς καὶ ἁρμόδιος στίχος τῆς νεωτέρας Μούσης. Ὁ *Κλέφτης*, ὅστις ἐδιδάχθη τὴν ποιητικὴν τέχνην ὑπὸ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως ἐπὶ τὰ Ἄγραφα, ὁ *Κλέφτης*, ὁ ἀνώνυμος οὗτος τῆς Ἀναγεννήσεως μελοποιὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ἁρμονίαν τοὺς αἰσθητικοὺς καὶ ἱστοριονομικοὺς τοῦ γένους κανόνας, καλήτερον ἴσως ἀπὸ πολλοὺς Πετράρχας καὶ Βεραγγέρους τοῦ αἰῶνος μας.

Ἀλλὰ μεταβαίνοντες εἰς τὸ συμπέρασμα, ποῖον τὸ μέλλον τοῦ δε τοῦ στίχου; ἰδοὺ τὸ σπουδαιότερον!

Ὁ στίχος οὗτος θέλει ἐπιζήσει ἐπὶ τόσον ἔτι καιρὸν, ἐφ' ὅσον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος ὁ ὕστερος *Κλέφτης* θέλει τραγωδήσει τὰ πάθη καὶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος του, ἢ ἄλλως, ἐφ' ὅσον ἡ γλῶσσα θέλει διαρκέσει εἰς τὴν ἀγοραίαν ταύτην κατάστασιν, ἥτις τὴν διαζέλλει τῆς γλώσσης τῶν λογίων, καὶ ἥτις συνάδει πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ *πολιτικοῦ*· διότι ὁ *κλέφτης* καὶ ἡ

ἀγοραία γλῶσσα καθ' ἡμᾶς περὶ τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα ἐποχὴν θέλουσιν ἀποσυρθῆ τῆς σκηνῆς, ἤγουν τότε ὅτε σύμπαν πολιτικῶς τὸ γένος ἀποκαταστηθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα παλινδρομεῖ πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς, καὶ παλινδρομεῖ κατ' ἀνάγκην· καὶ δυσαναχαιτήτως· καὶ ἐπειδὴ αὕτη θέλει ταχύτερον ἐφεξῆς τραπῆ πρὸς τὸ ἀρχαϊκώτερον, ἀναλόγως τῶν ὁρμητικῶν προόδων τοῦ φωτισμοῦ, ἔπεται ὅτι μετά τινα ἀορίστου χρόνου παρέλευσιν τὸ γένος ἀθεραπεύτως θέλει εὑρεθῆ ἄμοιρον παντὸς οἱουδήποτε ἐθνικοῦ καὶ ἁρμοδίου μέτρου. Διότι, μεταῤῥυθμισθείσης πάλιν τῆς ῥηματικῆς μελῳδίας ἐν τῇ γενικῇ τῆς διαλέκτου μεταῤῥυθμίσει, ὁ ἀλεξανδρινὸς στίχος θέλει χάσει τὴν ἀρχικήν του χάριν, καὶ οὕτω θέλει πέσει εἰς ἀχρηστίαν ὁμοῦ μὲ τὴν γλῶσσαν, μεθ' ἧς συνεγεννήθη καὶ συνηλικιώθη. Ὥστε, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν λόγων, οὓς ἀνωτέρω προετάξαμεν περὶ ἀναγκαίας καὶ ἄνωθεν ἐπιβεβλημένης τῇ Ἑλλάδι *πεζοποιήσεως*, οἱ ἀπόγονοι ἡμῶν τότε, παραλείποντες ἐκόντες ἄκοντες τὰ ἐπιτετηδευμένα καὶ περιωρισμένα καὶ ἀνάρμοστα τῆς στιχουργίας μέλη, ἐξ ὧν ἐχωρίσθη πρὸ πολλοῦ, ἡμέραν δὲ παρ' ἡμέραν περισσότερον χωρίζεται καὶ αὐτὴ ἡ Μουσικὴ τέχνη, θέλουσιν ἅπαξ μετὰ συνειδήσεως πεφωτισμένης καὶ πλήρους γνώσεως τῆς ἑαυτῶν μελλούσης καὶ σπουδαιοτάτης ἀποστολῆς εἰσέλθει εἰς τὴν πλατεῖαν ἐκείνην καὶ ἰθυκέλευθον τῆς πεζῆς ἀληθείας ὁδὸν, εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁποίας, καθὼς ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ Ἀνθρώπου ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ συνταυτίζονται, οὕτως ἡ Ποίησις μετὰ τοῦ Λόγου θέλουσι συναπαρτίσει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεοτερπῆ καὶ ἐγερσίνοον παναρμονίαν.

ΨΔ'.

Ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως.

Ἐν ἐλλείψει δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Σταυροφορικῆς ἐποχῆς μαρτυρούντων τὰς ἀνδραγαθίας τῶν τότε ἡρώων, ἴσως ἄκαιρον δὲν εἶναι νὰ πορισθῶμεν ἐκ τῶν τοῦ *Μωρέος Χρονικῶν* ἀπομνημονεύματά τινα διηγούμενα ἀφελῶς τὰ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἆθλα τῶν πατέρων μας. Ποιητικὴν ἀξίαν τὴν ἐλαχίστην ἀλη-

θῶς ταῦτα δὲν ἔχουσιν, ἀλλ' εἶναι λείψανα πολύτιμα τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων χρόνων, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Τὴν ἐλλείπουσαν ποίησιν ἂς προσαρμόσῃ ἡ φιλοεθνὴς καρδία τοῦ ἀναγνώστου. Εἶναι αὗται σελίδες ἀσύρραπτοι, διερριπισμέναι τῆς ἱστορίας μας, αἵτινες ἂν καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν λέγωσιν ὀλίγα, διηγοῦνται ὅμως πολλὰ πρὸς τὸν ταμιευόμενον ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς παλμοὺς τῶν πρὸ ἡμῶν γενεῶν. «Αἱ πρῶται τῆς ἐξύπνίσεως ἐνέργειαι καὶ κινήσεις, ἔγραφεν ὁ Κοραῆς, εἶναι σκορδινισμοί, εἶναι χασμήσεις, εἶναι ψηλαφήσεις». Ἀλλ' αὗται, παρὰ νὰ προξενήσωσι χάσμησιν συγκινοῦσι διὰ τῆς ἀφελοῦς ἀνδραγαθημάτων καὶ ἡρωϊσμῶν περιγραφῆς. Ἐὰν ὄχι δὲ ἄλλο, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δείγματα τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης ἐν τῇ ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδι.

Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις

«Ὡς εἶδαν οἱ ἄρχοντες Ῥωμιοί, πρῶτοι τῆς Ῥωμανίας,
Ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὅπου εἶχαν παῤῥησίαν,
Ἔκλεξαν δι' αὐθέντην τους, καὶ Βασιλέα ἐπῆκαν
Ἐκεῖνον τὸν Κὺρ Θόδωρον, Λάσκαριν τὸν ἐλέγαν·

. . . . . .

Κι' ἀφότου τὸν ἐστέψασι, καὶ ἔπηκαν βασιλέα
Τὰ κάστρα του ἐσιτάρχησε, καὶ ἐῤῥόγευσε φουσάτα,
Τούρκους, Κουμάνους, Λαϊνοὺς, Ζιγοὺς γὰρ καὶ Βουλγάρους.
Ἄρχισε τοῦ νὰ μάχεται μὲ προθυμιὰν μεγάλην
Τοὺς Φράγγους ὁποῦ εὑρίσκονταν ςὸ μέρος τῆς Νικαίας

. . . . . .

Καὶ ἐδιήρκεσεν ἡ μάχη του χρόνους κἂν τρεῖς καὶ πλέον.»

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος

«Εἰς τοῦτο ἐσυμβιβάστηκεν αὐτὸς ὁ Παλαιολόγος
Μὲ τὸ κουμοῦν τῆς Γένοβας, τὸν Γαλατᾶν τοὺς δίδει,
Ποῦ εἶναι σιμὰ τῆς πόλεως, ἐκεῖθεν τοῦ Λιμιῶνος.
Χῶραν ἐπήκασιν ἐκεῖ καὶ ἀπλίκην τους μεγάλην.
Ὅρκον συνθήκας ἔπηκαν μετὰ τὸν βασιλέα

Νὰ ἦν' ἀκουμερίκευτοι σ' ὅλην τὴν Ῥωμανίαν·
Νὰ τοῦ βοηθοῦν μὲ κάτεργα εἰς ὅλαις του ταῖς μάχαις,
Νὰ ἔχωσι τὴν ῥόγαν τους, καὶ τὴν φιλοτιμιάν τους.
Κάτεργα ἐξῆντ' ἁρμάτωσεν αὐτὸς ὁ Παλαιολόγος,
Ἄρχισε μάχην δυνατὴν μετὰ τοὺς Βενετίκους·
Διοῦ ἦσαν ἡ βοήθεια τοῦ Βαλδουβῆ ἐκείνου.
Ἐκράτησεν ἐξάπαντος τοὺς δρόμους τοῦ πελάγου
Τοῦ νὰ μὴ φέρουσι ποσῶς σιτάρχησιν στὴν Πόλιν.
Κ' ἐκεῖνος πάλιν πέρασε στῆς Πόλεως τὰ μέρη
Μ' ὅσα φουσάτα ἠμπόρεσε, τὰ ἔχῃ περισυνάξει.
Τὴν πόλιν ἐκατέκλεισε τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης.
Καὶ ὡς εἶδαν τοῦτο οἱ Ῥωμιοί, ὁποῦ ἦσαν εἰς τὴν Πόλιν,
Συντόμως συμβιβάζονται μετὰ τὸν Παλαιολόγον,
Ὅρκους, συνθήκας ἔπηκαν, ἐμπάσαν τον στὴν Πόλιν.
Καὶ ὡς εἶδε τοῦτο ὁ Βασιλεύς, ὁ Βαλδουβῆς ἐκεῖνος,
Τὸ πῶς τὸν ἀπιστήσασι τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων,
Ἐκεῖσεν ἐκατέφυγε μετὰ τοὺς Φράγγους ὅλους,
Ὁποῦ ἦσαν τότε μετ' αὐτὸν, εἰς τὰ παλαιὰ παλάτια.
Ἐκεῖ τὸν ἐπολέμησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι.
Ὡς εἶδε γὰρ ὁ Βασιλεὺς, ὁ Βαλδουβῆς ἐκεῖνος
Τὸ πῶς τὸν ἀποκλείσασι στὸ παλαιὸν παλάτι,
Καράβιν εἶχ' ἐξαίρετον (μέγα, λαμπρὸν ὑπῆρχεν),
Εἰς αὔτο γὰρ εἰσέβηκε, μὲ ἄλλους τρεῖς χιλιάδαις.
Ἀπὸ τὴν Πόλι ἐξέβησαν, τὴν θάλασσαν ἐπιάσαν·
Ἔσωσαν στὴν Μονοβασιὰν· ἐκεῖ ἀπεσχολάσαν·
Ἐξέβησαν εἰς τὸν Μωριὰν, κ' ἔσωσαν εἰς τὸν κάμπον.»

Ἰωάννης ὁ Ἀσάνης

«Ὡς ἤκουσε καὶ ἔμαθε, καὶ ἐπληροφορήθη
Τὸ πῶς οἱ Φράγγοι ἐπῆρασι τὴν αὐθεντιὰν τῆς Πόλης,
Ἐστέψασι καὶ Βασιλιὰν, ἐπῆραν καὶ τὰ Κάστρη,
Ταῖς χώραις ἐμερίσασιν ὅλης τῆς Ῥωμανίας,
Εὐθὺς σπουδαίως ἀπέστειλεν ἐκεῖ στὴν Κουμανίαν,

Δέκα χιλιάδες ἤλθασιν ὅλοι ἐκλεκτοὶ Κουμάνοι,
Μὲ Τουρκομάνους ἐκλεκτοὺς· ὅλοι ἐκαβαλλικεύαν.
Ἅρματα δ' εἶχασι καλὰ, γιαρίκια ἐφοροῦσαν·
Οἱ μὲν κοντάρια ἐβάσταζαν, οἱ δ' ἕτεροι βεργέτες·
Ἐσύναξε καὶ τὸν λαὸν τῆς αὐθεντειᾶς του ὅλης.
Φουσάτα ἐσύναξε καλὰ, πολλὰ καὶ ἀνδρειωμένα·
Ἄρχισε μάχην δυνατὴν νὰ πολεμῇ τοὺς Φράγγους·
Οὐχὶ πὸτὲ εἰς πρόσωπον νὰ πολεμῇ εἰς κάμπον,
Ἀλλὰ μὲ τρόπον, μηχανιαῖς, ὡς πολεμοῦν οἱ Τοῦρκοι.
Ἀφοῦ δὲ ἐπέρασεν ὁ εἷς, καὶ ἐγύρισεν ὁ ἄλλος
Μὲ πονηριὰν ἀπέστειλε τοὺς καταπατητάδαις
Νὰ μάθουν ἀδιάλειπτα τὶ πράγουσιν οἱ Φράγγοι.
Καὶ ὡς ἔμαθε πληροφοριὰν ποῦ ἦτον ὁ Μπονιφάτζης
Ὁ Ῥῆγας τοῦ Σαλονικιοῦ (οὕτως τὸν ὠνομάζαν),
Ταῖς νύκταις ἐπερπάτησεν, ἕως νὰ σώσῃ ἐκεῖθεν.
Τὰ ἐκρύμματά του ἔβαλεν εἰς ἐπιδέξιους τόπους·
Καὶ ὡσὰν ἐξημέρωσε, κ' ἐπλάτυνεν ἡ ἡμέρα,
Ὤρθωσε διακόσιους, ὁποῦ ἦσαν ἐλαφρίταις·
Ἔδραμαν, καὶ ἐκούρσευαν ὅλο τὸ κάστρο ἐκεῖνο·
Τὸ κοῦρσο ἐπεριμάζωξαν, ἐπῆραν το, ὑπᾶσι.
Τόμου οἱ Λομπάρδοι τὄειδασιν, ὁποῦ ἦσαν μὲ τὸν Ῥῆγαν,
Σπουδαίως ἁρματόνονται, πηδοῦν, καβαλλικεύουν·
Ὁμοῦ ὁ Ῥῆγας μετ' αὐτοὺς ἐξέβηκεν εἰς αὕτους,
Ὡς ἄνθρωποι ἀπαίδευτοι τῆς μάχης τῶν Ῥωμαίων,
Ὁμπρὸς, ὀπίσω ἐξέβησαν πρὸς εἴκοσι καὶ τριάντα.
Κ' ἐκεῖνοι ποῦ ἐκούρσευαν, ἔφευγαν μὲ τὰ κοῦρσα
Ἕως νὰ τοὺς προσφέρωσιν ὀπίσω εἰς τὰς χωσίας.
Ἐνταῦτα ἀπεχωσίασαν γύρωθεν ἡ χωσίαις,
Καὶ τοὺς Λουμπάρδους ἄρχισαν, ὅπως νὰ τοὺς δοξεύουν.
Ἔδειχναν ὅτι φεύγουσιν ἐκεῖνοι οἱ Κουμάνοι,
Κ' ἐγύριζαν ὀπίσω τους τὰ φάρια ἐδοξεῦαν.

. . . . . .

Καὶ οὕτως τοὺς θανάτωσαν, καὶ ἀποκτείνασί τους.

Ἀπαύτου δὲ καὶ ἔμπροσθεν, καθὼς τὸ ἀφηγοῦμαι,
Μὲ πονηριὰν καὶ μηχανιὰν, ὡς τῶχουν οἱ Ῥωμαῖοι,
Τοὺς Φράγγους ἐμαχεύθησαν· ἐπέρναν τους καὶ ἐδίδαν,
Καθὼς τὸ ἔχουν πανταχοῦ ἡ μάχαις κ᾽ ἡ στρατίαις. κτλ.»

Ὁ Σγοῦρος ἐξολοθρεύων τοὺς Φράγκους.

Ὁ Σγοῦρος, ὁ ἐπαινετὸς ἐκεῖνος ὁ στρατιώτης
Ὁποῦ εἰς τὸ κάστρον ἔστεκεν ἐκεῖνο τῆς Κορίνθου,
Ἰδὼν τὸ πῶς ἐμίσευσαν τὰ φράγκικα φουσάτα,
Ὁλονυκτὶς κατέβηκεν, ἐσέβηκε εἰς τὴν χώραν
Μ᾽ ὅσον λαὸν ἠμπόρεσε νὰ πάρῃ μετ᾽ ἐκεῖνον.
Ζημιὰν μεγάλην ἔπηκε, φονοκοπιὸν στοὺς Φράγκους,
Ὁποῦ στὴν χώραν ἔστεκαν πολὺ ἀποθαρμένοι.
Καὶ ὅσοι γὰρ εὑρέθησαν ὑγεῖοι τὰ κορμιά τους,
Κ᾽ ἔφθασαν, ἁρματώθησαν, πόλεμον τοὺς ἐδῶκαν·
Ὅσοι δὲ ἦσαν ἀσθενεῖς, καὶ κείτονταν εἰς ζάλην,
Ὅλους τοὺς ἐκατάσφαξαν, οὐδένα ἐλεῆσαν.

Οἱ Λάκωνες.

Ὡς τὸ ἐμάθαν οἱ Ῥωμιοὶ ἀπέσω ἀπαὶ τὸ Νίκλι,
Ἐκεῖνοι τῆς Βελιγοστῆς, καὶ Λακεδαιμονίας,
Ὅλοι ὁμοῦ ἐσυνάχθησαν, πεζοὶ καὶ καβαλλάροι·
Ἐκ τὸν ζυγὸν τοῦ Μελιγγοῦ ἦλθαν τὰ πλευτικά τους·
Ἦλθαν τοῦ Λάκου τὰ χωριὰ, κ᾽ ἐπέρνουσι τὰ κούρσα.
Εἶπαν δὲ κ᾽ ἐβουλεύθησαν, πῶς νὰ τοὺς πολεμήσουν.
Ἐκεῖ ἐπαρεσύρθησαν, τὸ λέγουν Καψικίαν,
Ὁποῦ τὸ λέγουν ὄνομα στὸν Κούνδουρον ἐλαιῶνα·
Χιλιάδες ἦσαν τέσσαρες πεζοὶ καὶ καβαλλάροι.
Οἱ Φράγκοι γὰρ τὸ ἔμαθαν πάλιν ἐκ τοὺς Ῥωμαίους,
Ποῦ ἐπερπατοῦσαν μετ᾽ αὐτοὺς, καὶ ἤξευραν τοὺς τόπους·
Ἐκεῖ τοὺς ἐπαράσυραν, ἦλθαν καὶ νῦρασί τους,
Καὶ πόλεμον ἐδώκασιν οἱ Φράγκοι κ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι·
Οἱ Φράγκοι μόνον ἦσασι, πεζοὶ καὶ καβαλλάροι,

Μόνον καὶ ἑπτακόσοι· τόσους ἐγκωμιάζω.
Διὰ τοῦτο ἐσφάλλαν οἱ Ῥωμιοί, τὸν πόλεμον ἀρχίσαν·
Μὲ προθυμιὰν τοὺς ἄρχισαν· ὀλίγον τοὺς ἐβλέπαν·
Ὕστερον μετανόεισαν, κακὸν πρᾶγμα ἐπῆκαν·
—Τί νὰ σὲ λέγω τὰ πολλὰ, καὶ τί διάφορόν μου;
Τὸν πόλεμον ἐκέρδισαν τότε ἐκεῖν' οἱ Φράγκοι·
Ἄλλους ἐκατασφάξασιν, ὀλίγοι τοὺς ἐφύγαν.

Ἡ Πολιορκία τῆς Μονοβασιᾶς.

«Καὶ ἀφοῦ ἄνοιξε ὁ καιρὸς ἀπαὶ τὸν Μάρτιον μῆνα,
Καταπαντόθεν ἤρθασιν ἐκεῖσε τὰ φουσάτα.
Εἰς τὰ Λιβάδια τοῦ Νικλιοῦ, ἐκεῖσε δὲ στοὺς κάμπους,
Ἐγένετον ἡ σύναξις τῶν Φραγκικῶν φουσάτων·
Καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐδιέβησαν εἰς τὴν Μονοβασίαν·
Τὰ κάτεργα τὰ τέσσαρα ἦλθαν τῶν Βενετίκων·
Ἐστάθησαν ἐκ τὸν γιαλὸν, τὴν θάλασσαν κρατοῦσι·
Καὶ ὤρθωσεν ὁ Πρίγκιπας τὸν παρακαθισμόν του·
Μὲ τέτοιον τρόπον καὶ ἀφορμὴν τὴν ἐπαρακαθήσαν
Τότε σου τὴν Μονεμβασιὰν ὡς στὸ κλουβὶν τ' ἀηδόνι·
—Ἄνθρωποι τῆς Μονεβασιᾶς, ὡς ἤξευραν, στὸ κάστρον
Ὅτι ἔρχεται ὁ Πρίγκιπας νὰ τοὺς παρακαθήσῃ,
Ἐποίησαν τὴν σιτάρχησιν, κατὰ τὴν δύναμίν τους,
Καὶ εἰς ψῆφον οὐδὲν εἶχασι τὰ Φράγκικα φουσάτα·
Ἐπάντυχαν καὶ ἔλεγαν γοργὸν νὰ ὑπαγένουν,
Ν' ἀφήσουσι τὸν καθισμὸν, τὸν τοὺς παρακαθῆσαν.
Καὶ ὁ Πρίγκιπας ἐβλέποντας τὴν τόση ἀλαζονείαν,
Ἀπὸ χολῆς του καὶ θυμοῦ ὤμοσε τὸ σπαθίν του,
Ποτέ του ἀπέκει μὴ διαβῇ, ἕως τὸ κάστρον πάρῃ·
Τὰ τριμπουτζέτα ἔστησαν (ἤτονε δύο ἢ τρία),
Καὶ ἔρριπταν ἀδιάλειπτα ἡμέραν τε καὶ νύκτα·
Ὀσπήτια ἐχαλούσασι, καὶ ἀνθρώπους ἐφονεῦαν.
Τί νὰ σὲ λέγω τὰ πολλὰ, καὶ τί νὰ σὲ τὰ γράφω,
Τὰ ἔπηκεν ὁ Πρίγκιπας εἰς τὴν Μονοβασίαν,

Καὶ πάλιν πῶς ἐδιάγασιν οἱ Μονοβασιῶταις;
Ὅμως διὰ τὸ κοντότερον νὰ τὸ διερμηνεύσω.
Καθὼς τὸν ὅρκον ἔπηκεν ὁ Πρίγκιπας ἐτότε,
Ὅτι ποτὲ οὐ μὴ διαβῇ ἐκ τὴν Μονοβασίαν
Ἕως νὰ πάρῃ τὸ βουνὶν, ὁμοίως καὶ τὸ κάστρον·
Εἰς τοῦτο ἔπηκεν ἐκεῖ τρεῖς χρόνους, ἢ καὶ πλέον.
Ἐκεῖνοι τῆς Μονοβασιᾶς οὐκ εἶχαν πῶς νὰ πήσουν·
Ἐφάγασι καὶ ποντικοὺς, ὁμοίως καὶ γατία·
Τὸ τὶ νὰ φᾶν οὐκ εἴχασι, μόνον ὁ εἷς τὸν ἄλλον.
Καὶ ὡς εἶδαν τὴν στενοχωριὰν, τὸν θάνατον ἐμπρός τους,
Βουλὴν ἐπῆραν ἐνομοῦ νὰ ἔχουν προσκυνήσει·
Συμβίβασιν ἐζήτησαν τοῦ πρίγκιπα Γουλιάμου,
Νὰ ἦναι πάντα μὲ αὐτὸν, μὲ τὴν κληρονομιάν τους,
Ἐγγούσατοι, ἐλεύθεροι ὅλοι μὲ τὰ ἰδικά τους,
Νὰ μὴ χρεωστοῦν εἰς δούλευσιν, ἄνευ στὰ πλευτικά τους,
Ἔχοντας καὶ τὴν ῥόγαν τους, καὶ τὴν φιλοτιμιάν τους».

Ἡ Μάνη.

«Ἰδόντες δὲ οἱ ἄρχοντες, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Μάνης,
Πῶς τὸ κοινὸν ἠθέλησαν νὰ ἔχουν προσκυνήσει,
Οὐκ εἶχαν πῶς νὰ πήσουσι καὶ ἔπεσαν εἰς δρόμον.
Μαντατοφόρους ἔστειλαν στὸν Πρίγκιπα Γουλιάμον,
Συμβίβασιν ἐζήτησαν, ἀπάτητοι νὰ ἦναι,
Τέλος, οὐδὲ δεσποτικὰ νὰ πήσουσι ποτέ τους,
Καθὼς οὐδὲ τὸ ἔπηκαν πώποτε οἱ γονεῖς τους.
Προσκύνημα νὰ δώσουσι, δουλείαν τῶν ἁρμάτων,
Ὥσπερ τὸ ἐποιούσασι μετὰ τὸν βασιλέα·
— Ταῖς συμφωνιαῖς ἐστέρωσεν ὁ Πρίγκιπας Γουλιάμος,
Ἐγγράφως ταῖς ἀπέστειλε μὲ κρεμασταῖς ταῖς βούλλαις.»

Ὁ θάνατος τοῦ Καντακουζηνοῦ.

«Τὸ πρῶτο ἀλάγιν τῶν Ῥωμιῶν, ἡ σύνταξις ὁποῦ 'χαν
Ἦταν τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ θαυμαστοῦ στρατιώτη·

— Ἐξέβη ἐκ τὸ ἀλάγιν του ἀπάνω εἰς τὸ φαρίν του,
Καὶ τὰ καρκάσια ἐβάσταζε, τὸ πελατίκι ἐκράτει.
Κι᾽ ἀνάμεσον τῶν Φράγκικων, καὶ τὸ δικόν του ἀλάγι
Ὑπήγαινε καὶ ἔρχετον, φιμίζοντα δρομαίως·
Καὶ ὅσον ἀπῆλθε τρεῖς φοραῖς μὲ τὸ ἄλογον ἐκεῖνο,
Πεζεύει, ἐμετασέλωσε, καὶ ἀνέβη ἐπάνω εἰς ἄλλο,
Καὶ ἄρχισε νὰ εὐθυμίζεται ὀμπρὸς ἀπὸ τοὺς Φράγγους,
Καὶ ὑπηγενοέρχετον, φημίζων τὸ φαρίν του,
Εἰς καταφρόνιον τῶν Φραγκῶν, διοῦ ἦσαν ὀλίγοι,
Καὶ εἰς ἔπαρσιν τῶν Μωραϊτῶν, διότι πολλοὶ ἦσαν,
Ὅλοι ὡς λαὸς, καὶ φαίνονταν πλέον παρὰ τοὺς Φράγγους.
Λοιπὸν ὑπηγενόρχετον, τρέχοντα τὸ φαρίν του·
Καὶ τὸ φαρὶ ἐθυμώθηκε, πῆρε τὸν καβαλλάρην,
Ἐκεῖ κοντὰ στὸν Πρίγκιπα, ἀπέσω εἰς ἕνα βάτον
Ἐπεδουκλώθη τ᾽ ἄλογον, καὶ ἔπεσαν καὶ οἱ δύο.
— Τὸ ἰδῇ ὁ λαὸς τοῦ Πρίγκιπος, ἐδράμασιν ἐκεῖσε,
Τὸν καβαλλάρην ἔσφαξαν, τὸ ἄλογον ἐπῆραν·
— Τὸ ἰδῇ ὁ μέγας Δομέστικος, καὶ ὁ Μακρυνὸς ὁμοίως,
Τὸ πῶς ἐχάθη ἡ κεφαλὴ, ὁποῦ ᾽χαν τὰ φουσάτα,
Ἐφάνηκέ τους ὡστηνεὶ ἀπόθαναν ἐκεῖνοι.
Ἐδράξασιν, ἐπῆραν τον οὕτως ἀποθαμμένον·
Ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, ἐπῆραν ὑπαγένουν».

Στίχοι *πολιτικοὶ* καὶ οὗτοι, στίχος δὲ *πολιτικὸς* καὶ ὁ τοῦ *Κλέφτικου Τραγουδίου*· τῇ αὐτῇ χυδαίᾳ γλώσσῃ ἀμφότεροι γεγραμμένοι, τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν ἀγῶνας κατὰ πολεμίων ἀλλοεθνῶν ἐξεικονίζουσιν. — Ἀλλὰ τίς σύγκρισις ἀνεκτὴ μεταξὺ τῆς ὡχρᾶς ταύτης Μούσης τῆς ΙΓ΄. ἑκατονταετηρίδος καὶ τῆς νευρώδους, τῆς ἀῤῥενωποῦς, τῆς ἐμφαντικωτάτης καὶ δραματικῆς ἐκείνης ποιήσεως τῶν Προδρόμων τῆς Ἐπαναστάσεως; Βυθὸς ἀναμέσον αὐτῶν.

Ἀλλ᾽ ἴσως σφάλλομεν καλοῦντες ποίησιν ὅ,τι ἀληθῶς δὲν εἶναι πάρεξ ἁπλῆ *πραγματογραφία*, ἔμμετρος ἔκθεσις τῶν γι-

νυμένων, καὶ μηδὲν ἄλλο. Διότι πῶς δύναται νὰ προσαγορευθῇ ποιητικὸν ὄντως πόνημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἐλλειπὲς αἰσθηματικῆς δυνάμεως, εἰκονισμοῦ, δραματισμοῦ, ἀφελοῦς καὶ ἁπλάστου καλλονῆς, χάριτος, ῥυθμικῆς μελῳδίας; Μήπως ἡ τέχνη τοῦ μέτρου, ἢ τὸ ψιμμύθιον τῶν παρεσκευασμένων ἐννοιῶν καὶ τετορνευμένων φράσεων δύνανται ποτὲ νὰ κοινωνήσωσι τὴν ἄδολον ἐκείνην καὶ αὐτογέννητον κοσμιότητα, ἥτις εἶναι προϊὸν μιᾶς ἐποχῆς, μιᾶς ἐθνικότητος, μᾶλλον ἢ θρέμμα ἑνὸς ἀτόμου;

Ὄχι· ἡ ποιητικὴ ἔμπνευσις δὲν εἶναι, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ποιὸν καὶ ἰδιότης τοῦ μεσαιῶνος, ἰδιότης τοῦ ἱστορικοῦ τούτου κύκλου, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ πανελλήνιος ἀτομικότης ἐσκίρτησε μὲν ἀνδρείως εἰς τὰ δεσμά της, ἀλλὰ τὸν ζυγὸν τῆς *μοναρχίας* καὶ τὸν τῆς *λογίου ἀριστοκρατίας* δὲν ἀπέσεισε. Μόλις τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τὴν ἀνάγκην συναισθανόμενα τοῦ νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν ὁσημέραι αὐξανομένων εἰς ἀριθμὸν καὶ δύναμιν ἐχθρῶν, συνταράσσονται, συνίπτανται, καὶ, δραττόμενα τοῦ λαβάρου τῆς Αὐτοκρατορίας, πειρῶνται νὰ ἀθλήσωσι τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπερασπίσεως, ἀμέσως ἡ Ἱστορία καταναγκάζεται νὰ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τοῦ χυδαϊσμοῦ, καὶ νὰ παραδεχθῇ τινὰς τῆς ἀγορᾶς ἀπαιτήσεις. Ἡ γλῶσσα τῶν *βαναύσων*, τῶν *χυδαίων*, τῶν *μωρῶν* ἐπικαλεῖται τὴν προτίμησιν ἀντὶ τῆς γλώσσης τῶν λογίων, ὁ δὲ πολιτικὸς στίχος διαδέχεται τὸν ἑξάμετρον καὶ τὸν ἴαμβον.

Ἀλλὰ, τὸ ῥᾶσον, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, δὲν κάμνει τὸν καλόγηρον. Ἄλλο τὸ μέτρον, καὶ ἄλλη βεβαίως ἡ τοῦ αἰσθήματος ἀναπτέρωσις· ὁ ποιητικὸς τοῦ Μανασσῆ, τοῦ Ψελλοῦ, καὶ τοῦ Τζέτζου ῥυθμὸς δὲν συνεπιφέρει τὴν ἔμπνευσιν καὶ λαμπρότητα τῆς ποιήσεως. Ἡ Ἱστορία, κατὰ τὰς Γ΄. Δ΄. καὶ Ε΄. μεσαιωνικὰς περιόδους, μολονότι ῥυθμικῶς κεκαλλωπισμένη καὶ πεποιητισμένη, ὅμως ἐναπομένει ἁπλῆ χρονογραφία πάντοτε· διατί δὲ τοῦτο; διὰ τοὺς λόγους, ὅτι ἡ σημαία τῆς ἐθνικότητος ἀκόμη δὲν ἐνεχειρίσθη ἀνεπιστρεπτεὶ παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν·

ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἀτομικότης δὲν περιεβλήθη εἰσέτι τὸν ἡγεμονικὸν πλατυκράσπεδον πέπλον τῆς ἀνωνυμίας καὶ ἀπροσωπικότητος· ὅτι ἡ πτῶσις τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας ἀκόμη δὲν ἐχειραφέτησε τὸ γένος ἀπὸ τῆς κηδεμονίας τῶν πεπαιδευμένων λαϊκῶν, ὥστε τῶν γενναίων καὶ φιλελευθέρων παθῶν ἡ ἀναπήδησις καταθλίβεται ὑπὸ τοὺς τύπους τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς τεχνολογίας, πνίγεται διὰ τῶν γλωττίδων καὶ ὑπογλωττίδων τῆς τῶν λογίων ἀριστόφρονος τάξεως. — Διαρκούσης ταύτης τῆς μακρᾶς ἐποχῆς, ἡ Ποίησις στενάζει, πλὴν ἀκόμη δὲν ὁμιλεῖ.

Ἡ Ποίησις δὲν ἀπαλλάσσεται τῶν δεσμῶν της εἰμὴ μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν αἰχμαλωσίαν, ὅτε τὰ σύμβολα τῆς πεσούσης Γραικορωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας θεία βουλήσει μεταβαίνουσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν· ὅτε ὁ Λαὸς οὗτος κατὰ λόγον ἱστορικὸν, καὶ ἠθικὸν, καὶ χριστιανικὸν διακηρύσσεται ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Κωνσταντινιανοῦ θρόνου· ὅτε μετὰ τῆς μοναρχικῆς αὐθεντείας συντελευτᾷ καὶ ἡ ὀχληρὰ αὐθεντεία τοῦ διαλεκτικοῦ ἀρχαϊσμοῦ· ἐνὶ λόγῳ, ἡ ἀληθινὴ ποίησις ἐμφανίζεται ὅτε ὁ ἀπόγονος τοῦ *Γραικορωμαίου Ἕλλην* τὰς τετριμμένας καταλιμπάνων τῆς ἀρχαιολατρείας ὁδοὺς, καὶ τὴν κόνιν τῆς πολυκαιρίας ἀποτινάσσων ἐκ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, ἀντὶ δὲ τῆς φωνῆς τοῦ παρελθόντος ἦν ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐνωτίσθη, τὴν τοῦ μέλλοντος ἀκροαζόμενος, ὁρμᾷ πρὸς νέαν, ἄγνωστον, ἀδιερεύνητον ὁδοιπορίαν, πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν τῆς τύχης του, καὶ προφήτης ὢν ἤδη τῆς ἰδίας του Θρησκείας, Ἄναξ τῆς Ἱστορίας του, δημιουργεῖ καινήν τινα γραμματολογίαν, συλλογιζόμενος ὡς θεόπνευστος, αἰσθανόμενος καὶ περιγράφων ὡς Ἱερεὺς ταὐτοχρόνως καὶ στρατιώτης, λαλῶν ὡς ἀμίμητος ἀοιδός.

Τότε ἐγεννήθη ἡ ποίησις τοῦ *ὀρθοδόξου ῥωμαϊκτισμοῦ*, ποίησις ἄλλο τόσον εὐγενικὴ, ὅσον ὑπάρχει προμηνύτρια καὶ προηγήτειρα τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ διασημοτέρου γένους τῆς Εὐρώπης. Ποίησις, ἥτις, ὡς καὶ ὁ εἰλικρινὴς Fauriel παρατηρεῖ, εἶναι ἡ νόμιμος καὶ ἀληθὴς ἔκφρασις τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος· ποίησις ἣν πᾶς Ἕλλην ἐννοεῖ καὶ αἰσθάνεται μετ' ἀγάπης, διὰ τοῦτο

μόνον ὅτι εἶναι Ἕλλην· ποίησις ἥτις δὲν ζῇ εἰς τὰς βίβλους καὶ τὰς βιβλιοθήκας ζωὴν τεχνικὴν καὶ δεδανεισμένην, ἀλλὰ ζῇ ἐν αὐτῷ τῷ λαῷ, καὶ ζῇ καὶ ἐνεργεῖ ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ τοῦ λαοῦ!

ΡΕ'.

Ἀνάκτησις Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ σάλπιγξ τῆς ἀπελευθερώσεως ἠχεῖ· ἡ μόρτιμος ὥρα τῶν Βυζαντινῶν Λατίνων πλησιάζει· ἡ τρισαθλία αὐτῶν μοναρχία παρὰ Βαλδουΐνου τοῦ Β'. κατεχομένη, παρακμάζει ἤδη μετὰ ἑξήκοντα ἔτη ζωῆς, καὶ μετ' αὐτῆς πάντα τὰ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γαλλικὰ εἰς τὸν ὄλεθρον συγκαταφέρονται.

Συνεννοήσεις κρύφιαι μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγκατοίκων τῆς πρωτευούσης, καὶ μετὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουητῶν, προσέτι δὲ μετὰ τοῦ Πάπα, πρὸς ὃν τὸ μορμολύκειον τοῦ αἰωνίου σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν πανούργως ὑπεδεικνύετο, ἔδιδον τῷ Μιχαὴλ Παλαιολόγῳ ἐλπίδας περὶ προσεχοῦς ἀνακτήσεως. Ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ, ἐπειδὴ «ἐπίδοξος ἦν ἐσβαλεῖν εἰς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαύλια, ὡς ὁ Γρηγορᾶς παρατηρεῖ, πείρας εἵνεκα πολεμικῆς», ὀχυροῖ τὰ πρὸ Βυζαντίδος φρούρια, καὶ ἀφεὶς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας *θεληματαρίους*, σπεύδει νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας, ποιῶν συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐνέδρας κατὰ τῶν Λατίνων. Οἱ θεληματάριοι οὗτοι προσμαρτυροῦσι τὸν διακαῆ πατριωτικὸν ζῆλον τῆς ἐποχῆς. Λαβόντες διὰ σύνθημα, ἢ *ἐλευθερία ἢ θάνατος*, πλούσιοι καὶ πτωχοὶ, νέοι καὶ γέροντες ὅλοι ἔδραμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβη ἕως 30,000.

Ὁ πένης καὶ δειλὸς τῶν Γάλλων βασιλεὺς πολλάκις ἔστειλε πρεσβείας εἰς Εὐρώπην ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τῶν συναδέλφων του. Ἀλλ' ὁ καιρὸς τῶν σταυροφορικῶν ἐκστρατειῶν εἶχεν ἤδη παρέλθει· ὁ ὑπὲρ ἁγίου Τάφου ἐνθουσιασμὸς εἶχε ψυχρανθῇ, ἢ κἂν τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον ἐμετρίαζον ἄλλαι πολιτικαὶ φροντίδες ἀναγκαιότεραι. Ὁ Πάπας, ἀφ' ἑτέρου βασιζόμενος ἐπὶ τῶν ὑποσχέσεων καὶ διαβεβαιώσεων τοῦ Μιχαὴλ περὶ ἑνώσεως Ἐκκλησιῶν, προέτρεπεν ἐμπείρως τοὺς ἐσπερίους

ἡγεμόνας ἵνα μὴ λάβωσιν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τέλος περιέπλεκεν ἐπιδεξίως τὰ δυτικὰ, καὶ περιησχόλει τὴν διπλωματίαν εἰς ἀλλότρια διαζητήματα. Τότε δὲ, ὅπως τοὐλάχιστον ἐφελκύσῃ, πρὸς ἑαυτὸν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, ὁ Βαλδουΐνος τί κάμνει; βάλλει χεῖρα εἰς τὰ ὁστᾶ τῶν Ἁγίων· ἀποκενοῖ τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον ἐξ ὅσων ἀκόμη περιεῖχε ἱερῶν λειψάνων, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις πέμπει εἰς Γαλλίαν μέγα μέρος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἐσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρᾶν λόγχην, τὸν σπόγγον, καὶ ἕτερα τοῦ ἁγίου πάθους ὄργανα. Ὁ ἱερὸς καὶ περιβόητος ἀκάνθινος στέφανος, τὸ κατάλληλον τοῦτο σύμβολον τῆς ὁλοκαυτώσεως τοῦ γένους μας ὑπὲρ διαδόσεως ἀνθρωπίνου φωτισμοῦ, εἶχεν ἤδη προηγουμένως γίνει λάφυρον τῶν φιλαρπάγων Γάλλων.

Ἀλλ' ἐπέπρωτο πᾶσα προσπάθεια ν' ἀποβῇ ματαία. Κομήτης τις φανεὶς ἐν οὐρανῷ, καὶ λάμψας ἀπαισίως ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὁλοκλήρους, προεμήνυσεν εἰς τοὺς Λατίνους τὸ ἄφευκτον καὶ πρασεχὲς τέρμα τοῦ σφετερισμοῦ των.

Ὡς τόσον ἡ ἐσχάτη πενία κατεμάστιζε τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν Αὐλήν. Ὁ Βαλδουΐνος πωλεῖ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων τὴν Κομητείαν του, εἰς ἀπότισιν τῶν ὑπερόγκων χρεῶν του· πωλεῖ τὰ σκεύη του· ἀπαλλοτριοῖ τὰ ἀναγκαιότερα τῶν ἀνακτόρων ἔπιπλα· πλὴν εἰς μάτην· οἱ κίνδυνοι τῆς μοναρχίας του πανταχόθεν καὶ ἀδιακόπως πολυεπλασιάζοντο, ἐνῷ οὗτος καθ' ἑκάστην ἐπὶ μᾶλλον ἐπτώχευε. Τότε ἀποσεγάζει τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, ὅπως ἐκ τοῦ ἐξαγομένου μολύβδου κόψῃ νομίσματα, καὶ κατεδαφίζει τὰς λαμπροτέρας οἰκίας τῆς πρωτευούσης καὶ τὰς τῶν πέριξ ἀγρῶν πρὸς ἐξαγωγὴν ὕλης καυσίμου. Τέλος πάντων, ἀπογυμνώσας ὁλοτελῶς τοὺς ναοὺς ἀπὸ τὰς ἀργυρᾶς αὐτῶν κανδήλας, ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰ μανουάλια· ἀποσπάσας ἐκ τῶν ἁγίων εἰκόνων τὰς χρυσᾶς ἐπενδυμασίας καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα, ἅπερ εἰς ὑψηλοτάτην τιμὴν ἠγόρασαν οἱ τοῦ Γαλατᾶ τοκογλύφοι καὶ ἐξαπέστειλον εἰς Ἰταλίαν, καὶ μὴ ἔχων ἄλλο προσπόρισμα, κα-

ταναγκάζεται νὰ δανεισθῇ χρήματα παρὰ τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ οἴκου τῶν Καπέλλων, οἵτινες, εἰς ἀσφάλειαν τοῦ δανείου των, λαμβάνουσιν ἐνέχυρον τὸν ἐπίδοξον τοῦ θρόνου διάδοχον, Φίλιππον, τὸν ἀφήλικα καὶ μονογενῆ υἱὸν τοῦ Αὐτοκράτορος.

Τούτων οὕτως διακειμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ ὀκτακοσίων μόνον στρατιωτῶν περιφερόμενος περὶ τὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου, ἐδεικνύετο μὲν κατὰ φαινόμενον διαταράσσων τοὺς Λατίνους, χωρὶς οὐδενὸς ἄλλου σκοποῦ, πλὴν εἰμὴ, τὴν ἐσωτερικὴν γνώσκων κατάσασιν τῶν πραγμάτων, ἐκαιροφυλάκτει περιμένων τοῦ ῥήγματος τὴν ἁρμοδιότητα.

— Ἔτρεχε τὸ ἔτος 1261· Εἷς ἄγνωστος ἰδιώτης τὸν πλησιάζει, καὶ ζητεῖ μυστικὴν συνέντευξιν παρ' αὐτοῦ. — Ὁ Στρατηγόπουλος δέχεται τὴν πρότασιν. «Ἐὰν θέλῃς, ὁ ἄγνωστος λέγει χαμηλῇ τῇ φωνῇ, νὰ εἰσέλθῃς μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ σου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἰδοὺ θέτω τὴν ζωήν μου εἰς τὰς χεῖρας σου πρὸς βεβαίωσιν τῆς εἰλικρινείας μου, ὑπόσχομαι, καθ' ἣν ὥραν νυκτὸς ἀποφασίσῃς, νὰ σᾶς ἐμβιβάσω πανστρατιᾷ διά τινος πρὸς ἐμὲ μόνον γνωστῆς ὑπονόμου.»

Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπέρχεται νύκτωρ μετὰ τοῦ ἀγνώστου ἐπὶ τοῦ σημειωμένου τόπου, καὶ ἐπαληθεύει τὸ δυνατὸν τῆς εἰσβιβάσεως.

Καὶ οὕτως ἐγένετο.

Τὴν ἐπομένην νύκτα, λαβὼν ὀλίγους ἐκλεκτοὺς, πρὸς οὓς οὐδὲ τὸ μυστήριον τοῦ πράγματος ἐκοινώνησεν εἰσδύει διὰ τῆς κρυφίας διόδου εἰς Κωνσταντινούπολιν· δραμὼν δὲ ταχέως πρὸς τὴν Χρυσείαν Πύλην, δίδει εἴσοδον εἰς τοὺς ὀκτακοσίους του.

Οἱ κάτοικοι Γραικοὶ αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἐγερθέντες καὶ ὁρῶντες τοῦ τολμήματος τὸ παράδοξον, ἀμέσως συνενοῦνται μετὰ τῶν ὁμοδόξων των στρατιωτῶν· ὑψοῦται διὰ μιᾶς γενικὴ βοὴ καθ' ὅλας τὰς ὁδοὺς· ἀπὸ τὰς στέγας, ἀπὸ τὰς θύρας ἐφώναζον αἱ γυναῖκες, ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις οἱ θεληματάριοι «Μιχαὴλ Παλαιολόγου πολλὰ τὰ ἔτη.» Ἡ Πόλις ἀντηχεῖ ἐν ἀκαρεῖ ἀπὸ ζη-

τωκραυγὰς, ἀπὸ ἀλαλαγμοὺς, ἀπὸ θόρυβον ὅπλων, καὶ σημάντρων, καὶ ποδοταραχῆς. Αἱ δὲ φλόγες διεφώτιζαν τὸ πληκτικώτατον θέαμα. Πρὶν ἢ καταλάβωσι τὸν ἄκρον κίνδυνον οἱ Λατῖνοι, φρούριά τινα ἦσαν ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γραικῶν, ἡ πρωτεύουσα ἦτον ὅλη παραδεδομένη, καὶ αἱ πέριξ τῶν ἀνακτόρων γειτονίαι κατεφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πυρός.

Ὁ ταλαίπωρος Βαλδουΐνος καιρὸν δὲν ἔχει νὰ χάσῃ· δὲν ἠξεύρει ποῦ νὰ καταφύγῃ· δὲν φροντίζει οὐδὲ κἂν νὰ συναθροίσῃ τοὺς ὀλίγους πιστοὺς σωματοφύλακας. — Τρέχει ἀσκεπὴς καὶ ἄοπλος πρὸς τὸν αἰγιαλὸν, ὅπου διὰ καλήν του τύχην τῇ αὐτῇ στιγμῇ ἠγκυροβόλει ὁ κατὰ Δαφνουσίας ἀφιχθεὶς δυτικὸς στόλος, καὶ ἀσθμαίνων, καὶ λειποψυχῶν σώζεται ἐν τῇ πρώτῃ τυχούσῃ τῶν τριήρεων. Οἱ Γάλλοι, καὶ οἱ Ἐνετοὶ τὸν ἀκολουθοῦσιν, ἄλλοι γυμνοὶ, καὶ ἄλλοι ἡμιενδεδυμένοι, ἐν ἀπεριγράπτῳ ἀταξίᾳ — λέγουσί τινες, ὅτι τοσοῦτον ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν φευγόντων Φράγγων, ὥστε κατὰ τὸν πρὸς Εὔβοιαν διάπλουν, ἀπέθανον οἱ πλεῖστοι διὰ τὴν ἔλλειψιν ζωοτροφιῶν.

Μετὰ δὲ ὀλίγων μηνῶν παρέλευσιν ὁ Βαλδουΐνος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἱκετεύει παρὰ τοῦ Πάπα βοηθείας. Καὶ οὗτος ὑπόσχεται αὐτῷ τὴν συγκρότησιν μιᾶς σταυροφορίας κατὰ τῶν Γραικῶν.

Ἀλλ᾽ ὁ Οὐρβανὸς Δ΄. ἦτον ὅσον ὁ προκατοχός του θαυμαστὸς εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἀπαλλάττεσθαι τιμίως τῶν ὀχληρῶν. Παρεῖχε μὲν γλυκερὰς ὑποσχέσεις πρὸς τὸν πτωχεύσαντα καὶ δυστυχοῦντα Βαλδουΐνον, ἐτήρει δὲ σχέσεις στενοτέρας μετὰ τοῦ εὐδοκιμήσαντος Μιχαήλ.

ΨΣΤ΄.

Ἐπάνοδος Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος διέτριβεν εἰς τὸ Νύμφαιον, οὐδὲ κἂν φανταζόμενος τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρέχοντα.

Ὅτε ἔφθασαν αἱ ἀγαθαὶ ἀγγελίαι, ἐκάθευδεν ἀμερίμνως ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Ἡ καλογραία Εὐλογία ἀδελφήτου φοβουμένη μήπως, ἀκούσας ἐξαίφνης καὶ παρὰ προσδοκίαν τοιαύτην ἀγγελίαν, πά-

θη τι κακὸν, λαμβάνει τὸν μέγιστον δάκτυλον τοῦ ποδὸς αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐξυπνίζει βαθμηδὸν καὶ ἡσύχως. Τί πράττεις; τὴν ἐρωτᾷ ὁ Μιχαὴλ ἐγειρόμενος; — Ἀνάστα, ἀποκρίνεται ἡ μοναχὴ μειδιῶσα· καλὰς καὶ λαμπρὰς ἀγγελίας σοὶ πέμπει ὁ Θεός. — Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον παρασκευάζουσα τοῦ Βασιλέως τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ἥσυχον παραδοχὴν τοιαύτης εἰδήσεως, ἐξηγεῖ αὐτῷ τὰ συμβεβηκότα, καθ' ὃν τρόπον οἱ φθάσαντες στρατιῶται τὰ ἀνέφερον.

Ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐπίστευσε τὸ θαῦμα, τόσον ὥστε καὶ τοὺς ἀγγελιοφόρους ἐφυλάκισε. Τὴν ἐπιοῦσαν ὅμως λαμβάνει παρὰ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐπισήμους εἰδήσεις καὶ ἐκτενεστέρας· προσέτι δὲ τὴν *Καλύπτραν* καὶ τὴν *Σπάθην* τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς μείζονα ἀπόδειξιν· ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κατέλιπεν ὁ δραπέτης Αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ἀταξίᾳ τῆς φυγῆς, ὡσανεὶ τοιουτοτρόπως ἤθελε νὰ ὁμολογήσῃ τοῖς Ἕλλησιν ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Φράγκων ἦτο διὰ παντὸς τετελεσμένη.

Μετά τινας ἡμέρας, ὁ Μιχαὴλ ἐπιτάσσει τὴν ἐπάνοδον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ὁδοιπορία ἔμελλε νὰ ἦναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εὐσεβής τις λιτανεία, τὴν τοῦ ὅλου γένους πορείαν ἱστορικὴν ἐξεικονίζουσα.

Προπορεύονται τῆς λιτανείας ὁ Πατριάρχης, οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς, καὶ ἅπασα ἡ ἱερατικὴ συνοδία, ἐνδεδυμένοι λαμπρὰν στολὴν, βαστάζοντες τὴν θαυματουργὸν καὶ πολυτιμόλιθον εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας, ἄδοντες τὰ ἐγερτήρια καὶ ψαλμῳδοῦντες καθ' ὁδὸν ὕμνους εὐχαριστηρίους. Τέσσαρες πολιοὶ Συγκλητικοὶ φέρουσιν ἐπ' ὤμων τὸν Θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐφ' οὗ ἐπιτεθειμένη εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Ἀκολουθεῖ δὲ ὁ μονάρχης πεζὸς, ἀπερικόσμητος, καὶ ἀνυπόδητος, κρατῶν εἰς χεῖρας ἀναστάσιμον λαμπάδα, καὶ ἐπαναλαμβάνων ἐκ διαλειμμάτων τὰς ἀναπεμπομένας ἁγίας εὐχάς. Τὸ δὲ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἀκολουθούντων Ὀρθοδόξων, λαμπαδοφορεῖ καὶ αὐτὸ, μεγαλοφώνως βοῶν «ὑμνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαρι-

στοῦμεν σοι οἱ δοῦλοι σου, Κύριε, διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν! ὅτι σὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἠλπίκαμεν ἐπὶ σέ!»

Μόλις ἡ εἰς τὰ Χρονικὰ τῆς Ὀρθοδοξίας περιβόητος *Χρυσέα Πύλη* ἐφανερώθη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐρχομένων, ἡ λιτανεία ἐφίστησι τὴν πορείαν, καὶ πάντες πίπτουσιν εἰς τὰ γόνατα. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀπέναντι ἐπάλξεων, ἔνθα συνέῤῥευσεν ἀναρίθμητος λαὸς, ὑψοῦται βροντὴ χαιρετισμοῦ ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφοὺς, ἥτις ἀντιβοᾷ εἰς τὰς κύκλῳ πεδιάδας. Ἤθελες εἴπει ὅτι δύο αἰῶνες πρὸ πολλοῦ κεχωρισμένοι συναπαντῶνται νῦν καὶ προσαγορεύονται· εἰς δὲ τὰ προπύλαια τῆς ἁγίας Σοφίας (ἥτις ἐν τούτοις εἶχεν ἁγιασθῇ καὶ προκαθαρισθῇ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ μολυσμοῦ), τὸ πλήρωμα τῆς βασιλίδος περιέμενε τὴν ἄφιξιν τῆς λιτανείας. Οἱ πύργοι, τὰ τείχη τοῦ Ναοῦ, τὰ πέριξ οἰκοδομήματα, ὅλα ἦσαν πεπληρωμένα ὑπὸ συμμιγοῦς ὁμηγύρεως.

Φθάσας εἰς τὴν μεγάλην θύραν τοῦ Τεμένους ὁ Μιχαὴλ κλίνει τὸ γόνυ, καὶ, κατασπαζόμενος τὰ ἱερώτατα κατώφλια, βρέχει αὐτὰ μὲ ποταμὸν δακρύων· θέλει νὰ προσευχηθῇ, πλὴν ἡ συγκίνησις πνίγει τοὺς λόγους του.

Τότε ἄρχεται γενικὸς κοπετὸς, καὶ βοὴ στεναγμῶν, καὶ πανδήμου κατανύξεως θρῆνοι. — Οἱ θόλοι τῆς ἀταράχου κατοικίας ἐκείνης τοῦ Πνεύματος δὲν ἀναφωνοῦσι τάχα μέχρις ἡμετέρας ἀκοῆς τῶν γενεῶν ἐκείνων τὰς εὐχαριστίας;

Διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τίνος ἀγαθοῦ μεγίστου, τίνος πολυζηλώτου συμφέροντος συγκινοῦνται τόσαι ψυχαὶ καὶ, καθάπερ μακρὰ κύματα θαλάσσης ὑπὸ πνοὴν θυέλλης, συνταράσσονται;

Ἆρα γε διὰ τὴν ἀπολαυὴν τῆς ἐλευθερίας των; — Φεῦ, ἡ μάστιξ τῆς δουλείας δὲν ἔπαυσεν ἔτι μαστίζουσα τὴν κοινωνίαν!

Ἴσως διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν πατρικῶν κτημάτων, — Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ Νυμφαίου διένειμεν ἤδη τὰ τῆς μητροπόλεως παλάτια πρὸς τοὺς αὐλικοὺς, τὸν δὲ μερισμὸν τῶν γαιῶν πρὸς τοὺς πένητας ἠδόκησε ν' ἀναβάλῃ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

Τί λοιπὸν ἠλεκτρίζει, τί πληροῖ τοὺς ὄχλους ἐνθουσιασμοῦ καὶ ταραχώδους γλυκυθυμίας ὑπὸ τὴν ἁγίαν ἐκείνην τῆς Σοφίας

σκιάν; Οὐδὲ ἀπόλαυσις ἐλευθερίας εἶναι, οὐδὲ κτημάτων ἀνάκτησις, οὐδὲ ἄλλο τι πρόσκαιρον ἀγαθόν. Εἶναι τὸ ἁπλούστατον καὶ ἐθνοφυὲς καὶ λαοτρόφον αἴσθημα τῆς θρησκείας· αὐτὸ τὸ ἀρχέγονον τοῦ Ἑλληνισμοῦ· αὐτὸς ὁ εἱρμὸς τῆς ἱστορίας, ἐν ᾧ συγκαταδέονται, ὡς εἰς μίαν καὶ μόνην ἀθανασίας δέσμην, αἱ διαδοχικαὶ γενεαί· νευρικὸν, οὕτως εἰπεῖν, ῥευστὸν, τὴν ζωὴν ἐξίσου πρὸς ὅλα τὰ μέλη διατηροῦν καὶ μερίζον μετὰ τοιαύτης οἰκονομίας, ὥστε οἱ προπάτορες πιστεύοντες, ἐλπίζοντες καὶ ἀγαπῶντες προγεύονται τῶν εὐδαιμονιῶν τῆς πορφυρώτερας ἀπογονῆς, διότι *πιστεύουσιν* εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Θεότητος, διότι *ἐλπίζουσιν* εἰς τὴν μέλλουσαν βελτίωσιν τοῦ γένους, διότι *ἀγαπώμενοι* πανεθνεὶ, πανεθνεὶ δύνανται καὶ νὰ ἐγερθῶσι, χρείας τυχούσης, εἰς αἴτησιν αὐτονομίας!

— Μετὰ τὴν παράκλησιν, ὁ Μιχαὴλ περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν καὶ τὰ λοιπὰ βασιλικὰ παράσημα, ἀπευθύνει πρὸς τοὺς περιεστῶτας τοὺς ἑφεξῆς λόγους. (1)

«Ἠξεύρετε, ὦ ἄνδρες ὑπήκοοι τῆς βασιλείας τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅσοι μεγιστᾶνες καὶ συγγενεῖς ἡμῶν ἐξ αἵματος, καὶ ὅσοι ἐκ τοῦ πλήθους, τίνι τρόπῳ ποτὲ, παροργισθέντος τοῦ θείου, οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐξώσθησαν τῆς πατρίδος ὡς ὑπὸ βιαίων ἀνέμων, καὶ πῶς τὸ κράτος ἐκείνων εἶχε καταντήσῃ εἰς στενὰ ὅρια. Παραλείπω τὰ πλειότερα, ὁπότε τὸ κράτος ἡμῶν εἶχεν ὅρια πρὸς μὲν Ἀνατολὰς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν, πρὸς Δύσιν δὲ τὴν Σικελίαν καὶ τὰ ἀποτέρω τῆς Πυλαίας, πρὸς Νότον δὲ τὴν Αἰθιοπίαν, καὶ πρὸς Βορρᾶν τὰ προσάρκτια, ἀφίνω ταῦτα· ἀλλ᾽ ἠξεύρετε βεβαίως ἐξ ἀκοῆς, ὅτι ἐντὸς ταύτης τῆς θαλάσσης πρὸς Ἤπειρον, ὄχι δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν διάστημα, ἀλλ᾽ ἐνιαχοῦ καὶ δέκα καὶ πλειοτέρων ἦτο κτῆμα τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐκτὸς ὅλων τῶν νήσων, καὶ τῶν μεγίστων. Ἀλλὰ κατὰ θέλησιν Θεοῦ, ἢ μᾶλλον παραχώρησιν, πρὸς τιμωρίαν τῶν ὅσα ἡμάρτομεν πρὸς ἐκεῖνον, ἀφ᾽ οὗ αὐτὴ ἡ πατρὶς,

(1) Ὁ Γρηγορᾶς ὅστις ἀναφέρει τὴν ὁμιλίαν κατὰ πλάτος τὴν θέλει γενομένην εἰς Νύμφαιον.

ὥσπερ καρδία τις τοῦ κράτους, ἔπαθε τόσα καὶ τόσα, ἐνεκρώθησαν μετ' αὐτὴς πάντα, καὶ τὰ μὲν Ἰταλοὶ, τὰ δὲ Πέρσαι, καὶ Βούλγαροι καὶ Τριβαλλοὶ, καὶ πάντες οἱ ἄλλοι διεμερίσθησαν. Τινὰ δὲ καὶ Ῥωμαῖοι ὑπήκοοι, τῆς βασιλείας σφετερισθέντες, ἐδέσποζον ἰδίᾳ καθ' ἑαυτούς. Τὸ δὲ ἡμέτερον κράτος διωρίζετο διὰ τῆς Νικαίας καὶ τῆς Προύσης, καὶ τρίτης τῆς Φιλαδελφείας, καὶ τῶν πέριξ τόπων. Τὰ ἄλλα λοιπὸν, πῶς καὶ πάλιν ἀνέζησαν καὶ ἀναζῶσι κατ' ὀλίγον, ἐλεοῦντος πάλιν τοῦ θείου, τίς ἡ χρεία νὰ τὸ εἴπω; Ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἡ ἀρχὴ ἦτο ἀσφαλὴς ἐν ὅσῳ ἔλλειπεν ἡ βασιλεύουσα πόλις. Διότι ποῖος, ἐάν που καὶ ἐπέμψαμεν πρέσβεις, δὲν ὠνείδισεν ἡμᾶς διὰ προσβολῶν, ὡς ἐστερημένους τῆς πόλεως, καὶ κατ' ἀνάγκην μακρὰν τοῦ βασιλείου θρόνου διατρίβοντας; Δὲν μᾶς ἀπέμενε λοιπὸν, εἰμὴ, διορίζοντες τὴν ἔκτασιν τῆς πατρίδος διὰ τῶν ἄστρων, νὰ ζητῶμεν τὰ λοιπὰ, καὶ νὰ ἀπαιτῶμεν αὐτὰ παρὰ τῶν κατεχόντων. Καὶ διὰ τοῦτο, μ' ὅλον ὅτι καὶ οἱ προκάτοχοι ἡμῶν βασιλεῖς ἐκοπίασαν πολλὰ, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ χθὲς καὶ πρώην ὄχι ὀλίγα ἐπάθομεν, οὐδὲν κατορθώθη. Διότι, τὸ νὰ ἀπέβη ματαία ἡ πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως ἐπαγρύπνησις ἡμῶν, καὶ ἄκαρπος ἡ προσπάθεια τῶν πολεμίων ἵνα μὴ μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὰς ἡμετέρας χεῖρας, τοῦτο πρέπει κυρίως ν' ἀποδοθῇ πρὸς τὸν Θεὸν, πρὸς τὸν Θεὸν ὅστις ἐξεύρει καὶ τοὺς νομιζομένους εἰς κίνδυνον νὰ φυλάττῃ μ' ὅλον ὅτι ἀφυλάκτους, καὶ τοὺς δι' ἰσχυρῶν ὁπλιτῶν ἀσφαλιζομένους νὰ ἐγκαταλίπῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Διότι, τὸ νὰ μὴ ἠδυνήθημεν, καί τοι πολλαπλάσιοι ὄντες τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, νὰ κατορθώσωμεν τίποτε, ἀφ' οὗ πολλὰ καὶ μεγάλα πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἐπεχειρήσαμεν καὶ τοσαῦτα δεινὰ ὑπεμείναμεν, ἦτο προφανῶς ἔργον τοῦ Θεοῦ, δεικνύοντος, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῆς Πόλεως ἀνῆκεν εἰς τὸ ἔλεος ἐκείνου καὶ μόνου, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καὶ ἡ ἀφαίρεσις.

«Ἔφθασε λοιπὸν ἡ προωρισμένη ἡμέρα τῆς εὐσπλαγχνίας· καὶ παράδοξον πρᾶγμα, ἐπὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν, οἵτινες οὐδεὶς

ἤθελεν εἰπεῖ ὅτι εἴμεθα ἕνεκεν ἀγαθοεργίας τινὸς ἄξιοι τοιαύτης χάριτος. Εἶναι λοιπὸν δίκαιον νὰ εὐχαριστῶμεν εἰς τὸν Θεὸν ὅτι ἀπελάβομεν τὴν φίλην πατρίδα, καὶ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι, καθὼς καταπεσούσης ἐκείνης συγκατέπιπτον καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ γένους, οὕτως, ἀνασωθείσης αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀνασωθῶσι καὶ τὰ ἐπίλοιπα. Διότι ἡ θεία δίκη παλινδρομοῦσα θέλει εἶσθαι πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οἱ αὐχένες πολλῶν, οἵτινες πρότερον ὑπερηφανεύοντο (νὰ τὸ εἴπωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ), θέλουν ποτὲ κύψει βεβαίως πρὸς τὸ ταπεινότερον.

«Ἐὰν λοιπὸν οἱ πατέρες ἡμῶν δὲν εἶχον τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς ὅμως, υἱοὶ ὄντες ἐκείνων, ἠξιώθημεν νὰ ἴδωμεν τὸ φῶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Διότι, ἥτε εὐεργεσία καὶ ἡ τιμωρία τοῦ Θεοῦ συμβαίνουσιν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄχι εἰς τὰ πρόσωπα, ἀλλ' εἰς τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο ἐπράχθη καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν. Ὁ Θεὸς ὑποσχεθεὶς εἰς τοὺς πατέρας τὴν ἀγαθὴν ἐκείνην γῆν, περὶ ἧς ἐτέθη πρότερον ὑπόσχεσις εἰς τὸν Ἀβραὰμ, ὅτι ἔμελλον νὰ λάβωσιν αὐτὴν ἅμα ἐξέλθωσι τῆς Αἰγύπτου, ἐκείνων μὲν τὰ ὀστᾶ ἠθέλησε νὰ πέσωσιν εἰς τὴν ἔρημον, εἰς δὲ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπαγγελίαν. Καὶ δὲν ἐψεύσθη ἡ ὑπόσχεσις.

«Δεῦτε λοιπὸν ἃς εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἃς δεηθῶμεν ὑπὲρ μελλούσης τελείας ἀπελευθερώσεως!»

— Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο πεδίον ἀφανισμοῦ, πόλις μεστὴ κολωνῶν κεκρημνισμένων, τέφρας, ἐρειπίων· ἦτο σωρὸς οἰκιῶν ἀνεσκαμένων, λείψανα τοῦ φρικώδους ἐκείνου πυρός.

Ἐν λάμψει πυρκαϊᾶς ἦλθον οἱ Λατῖνοι, καὶ ἐν πυρκαϊᾶς λάμψει ἀνεχώρησαν.

Ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων τόσον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, ὅσον ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ συνήθως ἐξῆλθεν ἀπὸ καθαρτηρίων φλογῶν.

ΡΖ'.

Δυναστειογραφία.

1204—1222 Θεόδωρος Λάσκαρις.
1222—1255 Ἰωάννης Βατάτζης.
1255—1259 Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος.
1259—1262 Ἰωάννης Λάσκαρις (ὁ τυφλωθείς), μετὰ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ἰαμβικοὶ στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

Θεόδωρος Λάσκαρις ἀνὴρ γεννάδας,
Δούκας βριαρὸς Βατάτζης Ἰωάννης,
Θεόδωρος Λάσκαρις, παῖς Ἰωάννου.
Στερρὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος μέγας.

ΡΗ'.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ζήτημα τῆς Ἑνώσεως.

Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ἐρευνήσῃ διὰ τίνα ποτὲ λόγον ὑπέρτατον ἡ θεία Πρόνοια ἔσωσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ χεῖρας Λατίνων, καὶ διετήρησε τὴν Αὐτοκρατορίαν, μικρὰν καὶ περιωρισμένην μὲν ἔτι, ἀλλ' ὅμως αὐτόνομον, ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, ἄλλο τι ἀνθρωπίνως νὰ ἐξιχνιάσῃ δὲν δύναται, εἰμὴ τοῦτο, ὅτι τοιουτοτρόπως οἰκονομῶν τὰ πράγματα ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἢ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐστάθειαν τοῦ λαοῦ του, ἢ νὰ ἐντυπώσῃ καὶ ῥιζώσῃ βαθύτερον εἰς τὰς καρδίας αὐτοῦ τὸ αἴσθημα τῆς σωτηριώδους ἐθνοθρησκείας του.

Καὶ τῳόντι, καθ' ὅλην ταύτην τὴν περίοδον οὐδὲν σπουδαῖον κατορθοῦται, οὐδὲν μέγα σχεδιάζεται. Τὸ ἔθνος τρέχει τὸν δρόμον του ὡς ὁ προσκυνητὴς ἐκεῖνος, ὅστις, ἀνύων σιωπηλῶς τῆς ἐρήμου τὴν ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας του, δὲν βραδύνει τὸ βῆμα πάρεξ ἵνα λάβῃ στιγμιαίαν ἀνάπαυσιν, δὲν πεζεύει εἰμὴ διὰ νὰ ἀποτείνῃ πρὸς Οὐρανὸν ὑπὲρ κατευοδόσεως προσευχάς.

Αὕτη ἡ περίοδος εἶναι πρὸ πάντων ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν ἀρίδηλον ὑπερίσχυσιν ἣν ἐκέκτηντο τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ξενικοῦ· δηλαδὴ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς ἐπὶ τῆς Μοναρχίας· ἐὰν πλέον ξενικὸν στοιχεῖον δύναται δικαίως ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐπικληθῇ ἡ Μοναρχία, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς τροπολογηθείσας ἰδίας της ῥοπὰς θεωρουμένη ἀλλὰ καὶ σχετικῶς πρὸς τὸν τοῦ γένους προορισμόν.

Ὑπὸ ἔποψιν ὅμως γενικωτέραν, ἡ τελευταία περίοδος εἶναι ὄχι μόνον ἀξιοσημείωτος, ἀλλὰ καὶ ἀξιοθαύμαστος.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστος διότι ἡ τραγικὴ καταῤῥοφὴ μεθ' ἧς ἀπολύει καθισᾷ μίαν τῶν δραματικωτέρων περιπετειῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, περιπέτειαν πολύπλοκον, σκηνὴν λαμπρὰν καὶ περιπαθῆ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθ' ἣν καθαρῶς καὶ ἀπερικαλύπτως, προβιβαζομένου τοῦ Τουρκισμοῦ, τίθεται ὑπὸ διαβούλευσιν τὸ μέγα τῆς Ὀρθοδοξίας ζήτημα· ἤγουν ἐὰν ἔχῃ νὰ ὑπάρξῃ λαὸς ἑλληνικὸς, κεχωρισμένος τῆς δυτικῆς κοινωνίας, θρησκευτικῶς τοὐλάχιστον ἀνεξάρτητος, ἢ μᾶλλον ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης καὶ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἔχωσι νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς τὸν Παπισμὸν, ἵνα ἀποφύγωσι τὴν Ὀθωμανικὴν δουλείαν. Ἀφ' ἑνὸς μέρους στρατεύεται ἡ Ἀνατολὴ τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύουσι παῤῥησίᾳ μὲν καὶ χωρὶς διπλωματικῶν ἀποσκοπῶν τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα, πανούργως δὲ καὶ συνδιαλλακτικῶς ἡ μοναρχία καὶ ἡ ἀριστοκρατία· ἀφ' ἑτέρου ἅπασα ἡ Δύσις, μὲ τοὺς λαοὺς, μὲ τοὺς ἡγεμόνας της, μὲ τοὺς ἱερεῖς της, μὲ τὸν πνευματικόν της ἰσχυρὸν ἀρχηγόν. Ἀλλὰ τί λέγομεν; Ἡ Ἀνατολὴ παλαίει κατὰ τῆς οἰκουμένης ὅλης· παλαίει τόσον μετὰ τῶν ἑσπερίων καὶ χριστιανικῶν γενεῶν, ὅσον καὶ μετὰ τῶν βαρβαρικῶν τοῦ Μωαμεθισμοῦ. Περικυκλωμένη δεξιόθεν ἀπὸ πολιτικοὺς, ἀριστερόθεν ἀπὸ θρησκευτικοὺς ἐχθροὺς, ἐπιβουλευομένη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοὺς οὐσιωδεστέρους ὅρους καὶ πόρους τῆς ὑπάρξεώς της, ὑποστηρίζουσα μὲν τὸ θρήσκευμά της, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πολίτευμα κλονίζεται, στηρίζουσα δὲ τὸ πολίτευμα τοῦτο ὅτε τὸ σέβασμα γίνεται ἔνδον καὶ ἔξωθεν σκοπὸς προσβολῶν, ἡ Ἀνατο-

λὴ ὑπερασπίζεται κατὰ δύναμιν, καὶ ὑπερμαχεῖ ἡρωϊκῶς.— Καὶ ὅμως κατὰ τοὺς ἀγῶνας της βλέπεις ὄχι πλέον τὸν ἀθλητὴν, ὅστις, πεπεισμένος εἰς τὰς σωματικὰς δυνάμεις του, πολεμεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει νικήσῃ, ἀλλὰ τὸν στρατιώτην, ὅστις καλῶς γινώσκων τὴν ἄνισον μάχην, ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντα τῆς τάξεως του μετὰ πάσης ἀφοσιώσεως, καὶ θέλει, ἐὰν ἀποθάνῃ, νὰ εἴπωσιν οἱ μετ' αὐτὸν, ὡς ὁ αἰχμαλωτισθεὶς ἡγεμὼν «ἀπολώλαμεν πάντα, πλὴν τῆς τιμῆς.»

Λοιπὸν τὸ περὶ ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀμφοτέρωθεν πεισματωδῶς συζητεῖται δὲν εἶναι πλέον κατ' οὐσίαν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἢ τοὐλάχιστον ἡμεῖς σήμερον ὡς τοιοῦτον δὲν ἠμποροῦμεν πλέον νὰ τὸ θεωρήσωμεν· ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ ζήτημα τοῦτο λαμβάνει πολιτικόν τινα χρωματισμὸν, καθότι ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ ἐν αὐτονομίᾳ, συντήρησις τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἀλλὰ προστούτοις καὶ ἡ γενικὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων κατάστασις, ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη τῶν Σαρακηνικῶν φυλῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ Τουρκισμοῦ, καὶ, καθόλου εἰπεῖν, συνεξαρτῶνται τὰ πάντα. Ἐὰν ἡ Ὀρθοδοξία κύψῃ τὸν αὐχένα κατέναντι τοῦ Παπισμοῦ, βεβαίως ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκλείπει· ἐκλιπόντος ὅμως τούτου, δὲν ἀρκεῖ ὅτι μετ' ὀλίγον ἡ γενεὰ τοῦ Ὀτμάννου κατέχει τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ τότε, ἐλευθέρα ἀπὸ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀντίκρουσιν, ἀχαλίνωτος ἤδη καὶ ἀπεριόριστος, ὡς μὴ πολεμουμένη πλέον καὶ ταλαντευομένη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν πέριξ ἀνατολικῶν ἡγεμονιῶν, αὕτη ἡ φυλὴ θέλει ὁρμήσει κατὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἴσως, νικήσασα τὴν λοιπὴν Χριστιανωσύνην, καταστρέψῃ πᾶν σπέρμα πολιτισμοῦ. — Τί δὲ, ἐὰν ἡ Ὀρθοδοξία διαμείνῃ στερεὰ εἰς τὸ δόγμα της; Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ναὶ μὲν πίπτει βορὰ Τουρκῶν, ἀλλ' ὁ *Κατολικισμὸς* θέλει καθέξει τὴν δεινὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδοξίας· ὁ Παπισμὸς θέλει γίνει *ζήτημα* καὶ αὐτὸς, ἀντὶ *δόγματος*, ὡς ἦτο πρότερον· θέλει διαφιλονεικηθῆ ἡ ἀρχή του καὶ ἡ ὕπαρξίς του· κατὰ συνέπειαν τῆς μεγίστης Ἀνατολικῆς μεταβολῆς ἡ

Εὐρώπη θέλει διαιρεθῆ εἰς διάφορα ἐκκλησιαστικὰ τμήματα, αὕτη δὲ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις θέλει ριζικῶς μεταβάλλει τὸ πρόσωπον τοῦ κόσμου.

Ἐὰν δὲ τὸ περὶ ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ζήτημα ἀναντιρρήτως διὰ μέσου τοῦ πολιτικοῦ γεγονότος τῆς πτώσεως τοῦ βυζαντινοῦ Θρόνου συναρμολογεῖται μὲ πάντα σχεδὸν τὰ ἐπακόλουθα μεγάλα πολιτικὰ συμβάντα τῆς Δύσεως, διατί δὲν θέλει εἶσθαι συγχωρημένον, διατί δὲν εἶναι λογικὸν τὸ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἔλαβεν ἐκκλησιαστικὴν ἀπόχρωσιν μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν θεολογικὴν τάσιν τῶν πνευμάτων καὶ διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ὕφος τοῦ αἰῶνος, ἦτον οὐσιωδῶς πολιτικὸν μᾶλλον ἢ θρησκευτικόν, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο ὄχι μόνον ἡ τύχη τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ τύχη τοῦ κόσμου ὅλου, καὶ ἡ προαγωγὴ, ἢ ἡ ὀπισθοπόρησις τοῦ πραγματικοῦ πολιτισμοῦ, διατί λέγω, νὰ μὴ συμπεράνωμεν ὅτι ἦτον ἐν ὑστέρᾳ ἀναλύσει αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ *ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς*, ὅπερ εἰς ἐποχὰς μεταγενεστέρας καὶ ἧττον θεολογικὰς ἀπεκαλυφθὲν *πολιτικὸν* παντάπασι, δὲν ἔπαυσεν ἐπασχολοῦν τὰς Αὐλὰς, τὰ μυστικοσυμβούλια, τοὺς δημοσιογράφους, μάλιστα ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐφάνη προβληματικὴ ἡ ἐν Εὐρώπῃ θέσις τοῦ Μωαμεθισμοῦ;

Τὸ καθ' ἡμᾶς, νομίζομεν εἰλικρινῶς, ὅτι, ἐξαιρουμένης πάσης ἀλληλεθνικῆς ἀντιδοξίας, καὶ προλήψεως, καὶ πολιτικῆς ἀντιζηλίας, νομίζομεν, ὅτι, ἐὰν ἀμερολήπτως καὶ δικαίως ἡ ἱστορικὴ φύσις τοῦ Ἑνωτικοῦ ζητήματος ἐξετασθῇ, τόσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν ὑφ' ἣν ἀκαταπαύστως ἐθεωρήθη καὶ διεπραγματεύθη παρὰ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ μεσαίωνος στοιχείων, ἢ διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν σαφέστερον παρὰ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν ἰσοριονομικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, δηλ. σχετικῶς πρὸς τὰς ἱστορικὰς καὶ ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ σπουδαιοτάτας συνεπείας του, ἐὰν ὡρίμως καὶ φιλοσόφως καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀφιλοπαθείας, λέγομεν, τὸ ζήτημα τοῦτο διεξετασθῇ, βεβαίως θέλει παρέξει τὰ λαμπρότερα βεβαιότητος ἐχέγγυα περὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος συζητῆσαν αὐτὸ, τοὺ-

λάχιστον ἀπὸ ΙΒ'. μέχρι ΙΕ. ἑκατονταετηρίδος, τοὐτέστιν ἀπὸ προόδων ἀπειλητικῶν Τουρκισμοῦ μέχρι πλήρους Τουρκικῆς κατακτήσεως, ἄλλο δὲν ἔσχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ τὸ μέλλον τῆς ἐθνικῆς φυλῆς πρῶτον, κατὰ συνέπειαν δὲ τούτου, τὸ μέλλον τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν ἐνδεχομένην τύχην τοῦ Τουρκισμοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἰδίου Ἑπτασυνόδου Πολιτεύματος, καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὰς νουθεσίας τῶν προγονικῶν του παραδόσεων ἐνδιεφέρθη περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς, περὶ εἰμαρμένης Κωνσταντινουπόλεως, περὶ βυζαντινοῦ Στέμματος, περὶ ἑνώσεως καὶ σωτηρίας Ὀρθοδόξων πολὺν χρόνον πρὶν ἢ ὁ Τουρκισμὸς παρεμβληθῇ δεσποτικῶς ἀναμέσον Εὐρώπης καὶ Δύσεως, καὶ διεσκέφθη περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὶν ἢ ὁ Τουρκισμὸς οὗτος χαυνωθεὶς, καὶ γηράσας, καὶ ἑτοιμόρροπος γενόμενος, ἀνοίξῃ εἰς τὰ τῆς Δύσεως συμβούλια τὴν συζήτησιν ἐκείνου τοῦ δεινοῦ προβλήματος, τοῦ ὄντως *οἰκουμενικοῦ*, ὅπερ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀκριβοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ἱστορικῆς μαρτυρίας ἐλογίσθη πρόβλημα πρόσφατον, νεοφανὲς, καὶ ἐπωνομάσθη Ἀ ν α τ ο λ ι κ ὸ ν Ζ ή τ η μ α.

Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, αὐτὴ τῶν συμβάντων ἡ ἔκθεσις θέλει τὸ καταδείξει. Διὸ καὶ ἡ ἡμετέρα πέμπτη Περίοδος ἀποκλειστικῶς σχεδὸν θέλει στραφῆ περὶ τοῦτο μόνον, ὡς περὶ τροχιὰν, κύκλῳ τῆς ὁποίας πάντα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τὰ ζωτικώτατα, ἐνεστῶτα συγχρόνως καὶ μέλλοντα πράγματα περιστρέφονται.

Καὶ θέλομεν ἐνδιατρίψει διαφερόντως εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν περιπετειῶν τοῦδε τοῦ ζητήματος τῆς Ἑνώσεως, ἐξ ὧν δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἐναργὴς καὶ ἀναμφίλεκτος ἡ λαμπρότης τῆς ἀληθείας, διὰ δύο λόγους ἀναγκαιοτάτους· πρῶτον μὲν, διότι αὐτὴ τῶν συμβάντων ἡ ἀλληλουχία μᾶς ὑποχρεοῖ, ὄντος τοῦ δὲ τοῦ ζητήματος ἀληθῶς μόνου καὶ κυρίου ἀσχολήματος πάσης τῆς περιόδου. Δεύτερον δὲ, διότι πρόκειται περὶ ἀντικειμένου, ἡ διήγησις καὶ διευκρίνησις τοῦ ὁποίου

δύνανται νὰ ἐπιστήσωσι τὸ ζήτημα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἐπὶ βάσεως πάντῃ νέας πάντῃ διαφόρου ἐκείνης ἐφ' ἧς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἄχρι τοῦ νῦν ἐτέθη, δηλ. ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης βάσεως, ἥτις, χάριτι τῆς αὐθεντείας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ὑπάρχει τοσοῦτον ἀδιάσειστος, ἀκράδαντος, ἀφιλονείκητος, αἰωνία, ὅσον αὐτὴ ἡ Θεότης, ἀντὶ τῆς ἑτέρας εὐμετασαλεύτου διπλωματικῆς, ἥτις συνήθως ὑπακούει εἰς τὰς ἐλαχίστας ὠθήσεις τῆς ἰδιοτελείας, εἰς τὰς συγκρούσεις τῶν συμφερόντων καὶ τῶν παθῶν, εἰς τοὺς κλονισμοὺς τῶν ἀλληλεθνικῶν ἐρίδων.

Ἐὰν ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς, πεπεισμένη ἅπαξ περὶ τῆς κατεπειγούσης ταύτης ἀναγκαιότητος τοῦ νὰ ἐμπεδώσῃ τὸ μέλλον αὐτῆς ἐπὶ θεμελίων στερεῶν, θελήσῃ νὰ στρέψῃ καὶ νοῦν καὶ καρδίαν πρὸς τὰς μυστηριώδεις πηγὰς, ὅθεν ὁ νεώτερος ἐθνισμὸς κατέῤῥευσε, καὶ ἐξ ὧν αἱ πολιτικαί της ἀναβλύζουσιν ἀξιώσεις, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ προσεπιδέσῃ τῶν λαῶν της τὴν μέλλουσαν τύχην μετὰ τῶν ἀπαραγράπτων ἐκείνων δικαιωμάτων, ἅπερ πρὸ χρόνου πολλοῦ δάκτυλος αἰώνων ἐχάραξεν ἐν τῇ δέλτῳ τῆς Ἱστορίας ὑπὸ τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς Θεότητος, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἀναβιβάσῃ ἑαυτὴν ἐπὶ τῆς περιβλέπτου κρηπίδος τῆς ἱστορικῆς ἐξουσίας — νομίζομεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἐγείρει μνημεῖον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴν Ἀναγέννησιν κατ' ἄλλον τρόπον ἱερὸν καὶ ἑλληνοπρεπὲς παρ' ὅ,τι ὑπάρχει τὸ τῆς γ'. Σεπτεμβρίου· μνημεῖον θεότευκτον καὶ ὑψιθέμεθλον, ἄξιον μόνον νὰ συγκριθῇ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ᾠκοδώμησαν οἱ πνευματοκίνητοι ἥρωες τῆς Ἐπαναστάσεώς μας· μνημεῖον εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὴ τῆς ἡμέρας ἡ ψευδὴς πολιτικὴ θέλει μετ' ὀλίγον ἔλθει νὰ προσφέρῃ τὴν σμύρναν της καὶ τὸν λίβανον.

Καθότι, ἐὰν φθάσωμεν νὰ συνδέσωμεν μετὰ ἐπιστημονικοῦ δεσμοῦ τὴν ὕπαρξιν τῆς σημερινῆς πατρίδος πρὸς τὴν κατακλυσμαίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐκείνην τῆς βυζαντινῆς Ἀλώσεως, καὶ μὲ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας ἀνὰ χεῖρας ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ γένος ἡμῶν ὄχι μόνον ἐπελήφθη τοῦ *Ἀνατολικοῦ ζητήματος*, ἀλλὰ

καὶ διέλυσεν αὐτὸ πρὶν ἡ ὑποκύψῃ εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν, ἅ, τότε νέα Ἑλληνικὰ δικαιώματα ἀνακύπτουσιν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς μητρώας γῆς, νέα δικαιώματα ἐθνικότητος ῥίπτονται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς διπλωματικῆς συζητήσεως· τότε ἡ φωνὴ, ἡ ἀσίγαστος καὶ κρατερὰ φωνὴ τῆς Ἱστορίας ἔρχεται καὶ αὐτὴ εἰς βοήθειάν μας, ἐφωδιασμένη μὲ ὅπλα ὄχι ἀνεπιτήδεια καὶ εὔθραυστα, ἀλλὰ μὲ ὅπλα ἀκαταγώνιστα, ὅπλα φωτός. Τότε θέλομεν δηλώσει πρὸς τοὺς σήμερον χειραγωγοῦντας τὴν τύχην τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς, ὑποταχθεὶς εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ἱστορικῶν ὑπὲρ προόδου μεταλλαγῶν, καὶ εἰς τὰς ἄνωθεν ἐπιτεταγμένας καταστροφὰς ἢ μεταμορφώσεις τῶν ἐθνικοτήτων, προβλέπων δὲ τὴν ἄφευκτον τοῦ βυζαντινοῦ στέμματος ἀπαλλοτρίωσιν, ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους αἰῶνας συνεσκέφθη περὶ τοῦ τί μέλλει νὰ γίνῃ καὶ πῶς νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἐθνικότης ἡ Ἑλληνική. Τότε θέλομεν δηλώσει, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς, ἐξετάσας νουνεχῶς ἐὰν ὠφελιμώτερον ἦτο νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ τότε *παπίζοντος* ἔτι δυτικισμοῦ, καὶ συγχωνευόμενος οὕτω ν' ἀποβάλῃ τὴν ἑαυτοῦ ἐθνοθρησκείαν, ἐκθέτων εἰς τὸν αὐτὸν προφανῆ κίνδυνον καὶ θρήσκευμα καὶ ἐθνικότητα, ἢ μᾶλλον νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἐθνοθρησκείαν του, ὅπως βοηθείᾳ τοῦ θρησκεύματος ἀνοικοδομήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ἐθνικότητά του, τοῦτο, λέγομεν, ἐξετάσας ὡρίμως, προετίμησε νὰ διακυνδινεύσῃ τὸ στέμμα τοῦ Κωνσταντίνου, παρὰ νὰ ἐκθέσῃ τὰ πάντα εἰς βέβαιον ὄλεθρον. Τότε θέλομεν δηλώσει, ὅτι εἰς τὴν τριήμερον σφαγὴν τῶν 29, 30, 31 Μαΐου τοῦ 1453, εἰς τὸ ὀρθόδοξον αἷμα, τὸ ὁποῖον τότε καὶ μετέπειτα δαψιλῶς ἐχύθη, ἐσφραγίσθη διὰ παντὸς ἡ διάλυσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀληθῶς μὲν ὑπεχώρησε εἰς τὸν Ὀθωμανισμὸν, ἀλλ' ὑπεχώρησε μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς οἰκοδομηθησομένης ἐθνικότητός του, καὶ κατέλιπε τὸν Βυζαντινὸν θρόνον μὲ τὴν προσδοκίαν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ πάλιν ποτὲ αὐτόν. Τότε θέλομεν δηλώσει ὅτι ἡ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἐπικρατήσασα αἰχμαλωσία δὲν ὑπῆρξε καὶ δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ θεωρηθῇ ὡς παντελὴς ἀνδραποδισμὸς, ὡς ἐθελοδουλεία, ἀλλ' ὅτι ἀληθῶς ὑπῆρξε

καὶ ἤδη εἶναι διηνεκὴς καὶ ἔντονος διαμαρτύρησις· μετάβασις ἀπὸ ἑνὸς σταδίου πολιτεύσεως πρὸς ἄλλο· φάσις καὶ μεταμόρφωσις ἐθνικότητος, ἑτοιμασία καὶ προπαρασκευή. Τότε, τέλος πάντων, θέλομεν δηλώσει ὅτι τὸ 1821 δὲν εἶναι *ἀρχὴ*, ἀλλὰ *ἀποτέλεσμα καὶ συνέπεια* τῶν προηγουμένων, πραγματοποίησις τῆς προλαβούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος διαλύσεως, καθιέρωσις ὁριστικὴ τῶν προγονικῶν παραδόσεων, συμπέρασμα τοῦ Ἑπτασυνόδου Ἑλληνικοῦ καὶ Ὀρθοδόξου Ποτιλεύματος τῶν αἰώνων, γεγονὸς ἐγκρατὲς ἀκαταλογίστου γονιμότητος. Ἑπομένως ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης, κατὰ λόγον ἰσορικὸν, δὲν ἄρχεται, ὡς κοινῶς διαθρυλλεῖται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης, ἀλλ' ἄρχεται ἐκεῖθεν, ὅπου Θεὸς ἐστήριξε καὶ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν, ὅθεν οὐδεμία δύναμις ἀνθρωπίνη ἰσχύει νὰ μετακινήσῃ αὐτήν· δηλ. ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Ἑπτασυνόδου Πολιτεύματος, καὶ διὰ μέσου τῶν στενῶν σχέσεων, ἃς τὸ Πολίτευμα τοῦτο ἔχει μετὰ τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, ἄρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅθεν πηγάζει ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἐθνικότης.

Καὶ λοιπὸν, ἵνα μετὰ λογικῆς βαδίσεως φθάσωμεν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν προόδων τοῦδε τοῦ αἰῶνος μας, δέον προηγουμένως νὰ θέσωμεν ἐπὶ βάσεως ὀρθῆς τὸ ἀνατολικὸν περὶ Ἑνώσεως ζήτημα· ἀνάγκη δηλαδὴ πᾶσα νὰ μὴ θεωρήσωμεν αὐτὸ, καθὼς ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ θεολόγων ἐθεωρήθη, ὡς λογομαχίαν σχοινοτενῆ καὶ κούφην, ὡς ματαίαν καὶ γελοίαν ἀσχολίαν ὀκνῶν καλογήρων καὶ δεισιδαιμόνων Βασιλέων· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς γεγονὸς ἱστορικώτατον καὶ πολιτικώτατον, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἐξ οὗ κρέμαται ἡ τύχη τῶν φώτων καὶ ἡ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐξευγενίσεως· γεγονὸς, τὴν λύσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἡ θεία Πρόνοια ἐνετείλατο εἰς τὸ φρόνημα τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, ἐπιφυλαξαμένη ὅμως εἰς Ἑαυτὴν τὴν ἀπόῤῥητον καὶ ὑψηλὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν.

Ὅταν λοιπὸν, ὡς εἰκὸς, ἀποκλείσωμεν τῆς ἐρεύνης τὰς ἀμοιβαίας

προλήψεις, καὶ παραλείψωμεν περιττάς τινας λεπτομερείας, παραφυάδας τῶν ἐπικρατούντων τότε παθῶν, ἵνα ὑπὸ φιλόσοφον ὄψιν ἐξετάσωμεν τὸ περὶ Ἑνώσεως ζήτημα, τότε ἡ νεοελληνικὴ ἱστορία παρίσταται πάλιν ἐνδεδυμένη τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον *μαρτυρικόν της* πέπλον, μεθ' οὗ διήθλησε καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ διαχύσεως φώτων χριστιανικῶν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ μεσαιῶνος αἱματηρὰς ἐποχάς. Ἐπειδὴ σφάλλει ὅστις νομίζη ὅτι ἡ τῆς ΙΔ΄. καὶ ΙΕ΄. ἑκατονταετηρίδος Ἑλλὰς ἀποποιεῖται καθόλου νὰ συνέλθῃ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Ἡ Ἑλλὰς θέλει νὰ συνέλθῃ, ἀλλὰ πῶς; ὡς ἐθνικότης χαίρουσα πάντων τῶν ἰδιοτήτων τῆς φύσεώς της. Οὕτω μόνον, καὶ ὄχι ἄλλως. Ὅμως τὴν ἐθνικότητα ταύτην τὰ δυτικὰ γένη δὲν θέλουσι νὰ τὴν ὁμολογήσωσι. Τοῦτο δὲ βλέπουσα ἡ Ἑλλὰς βυθίζει τὴν ἐθνικότητά της εἰς τὴν δουλείαν ἐν ἐλπίδι καὶ προσδοκίᾳ μέλλοντος ἐθνεγερτικοῦ ἀγῶνος. Διὰ τοῦτο, τὸ Ἑνωτικὸν ζήτημα συγχρονολογεῖται μετὰ τοῦ ὑπὲρ ἀναγεννήσεως ἀγῶνος, ἐπειδή, ὡς πολλάκις ἐπαναλάβομεν, ὁ ἀγὼν τῆς θρησκείας παρ' ἡμῖν ἀγών ἐστι πατρίδος εἰσέτι. Ἡ δὲ τοῦ 1821 Ἐπανάστασις συνδέεται μετὰ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Παπισμοῦ, συνδέεται μὲ τὸν ἐμφανισμὸν τῆς *Διαμαρτυρήσεως*· συνδέεται μὲ πάντα τὰ προηγούμενα κύρια φαινόμενα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, καθ' ὃν τρόπον πάντα τὰ τῆς σημερινῆς Χριστιανωσύνης φαινόμενα συνανάγονται αὐτόχρημα εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγκαθίδρυσιν.

Ἡ Ἐπανάστασις οὖν τοῦ 1821 εἶναι ἐκ τῶν συμβάντων τοῦ αἰῶνος τὸ μᾶλλον συνηρτημένον μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἑπομένων· δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀποσπασθῇ τῆς ἱστορίας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, χωρὶς νὰ ἀναιρεθῶσιν ὅλα τὰ προηγούμενα, δὲν δύναται ν' ἀποκοπῇ ἀπὸ τοῦ κλάδου, ἔνθα Θεὸς ἔθεσεν αὐτὴν, χωρὶς νὰ συνταραχθῇ, καὶ μαρανθῇ, καὶ ξηρανθῇ ὅλον τὸ δένδρον τῆς καθολικῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιῶνος. Καὶ διὰ ταῦ-

το, ὅστις ἀσυναρτήτως καὶ κεχωρισμένως πραγματεύεται αὐτὴν, ἢ ἐθελοτυφλώττει, ἢ ἐλεεινῶς ἀπατᾶται.

Ἰδοὺ ἀκριβῶς κατὰ ποῖον τρόπον τὸ Ἑνωτικὸν ζήτημα διεπραγματεύθη ἐν Ἀνατολῇ, διαρκούσης τῆς τελευταίας ταύτης περιόδου·

Τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα συνδιεβουλεύθησαν·

«Ὀφείλει τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, παραιτούμενον τῶν περὶ ὀρθοδοξίας ἀξιώσεών του, καὶ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ διαφυλαχθῇ ἀπὸ τοὺς ἄκρους κινδύνους, νὰ ῥρέψῃ ὅρμα συνδιαλλακτικὸν πρὸς τὴν Δύσιν, νὰ παραδεχθῇ τὸν Παπισμὸν, νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν, νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχαιόγονον φύσιν του, νὰ ἐξουθενηθῇ εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν δυτικῶν ἐθνικοτήτων, νὰ ἀποταχθῇ τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ παρελθόντος, νὰ ἀπεκδυθῇ τῆς ἱστορικῆς ἡγεμονείας του, καὶ ταῦτα πάντα χωρὶς τῆς βεβαιότητος ὅτι θέλει σωθῇ ποτε ἀπὸ τῆς ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀναβαινούσης βαρβαρικῆς πλημμύρας· ἢ μᾶλλον, ῥέπον πρὸς τοῦτον τὸν βάρβαρον, ἐπειδὴ ταχέως ἢ βραδέως ὁ βάρβαρος μέλλει νὰ νικήσῃ, ὀφείλει πρὸς τοῦτον μὲν νὰ παραχωρήσῃ τὴν αὐτονομίαν, τὸν βυζαντινὸν θρόνον, τὴν πολιτείαν, εἰς ἑαυτὸ δὲ νὰ φυλάξῃ τὴν κατοχὴν τοῦ θρησκεύματος, ὡς παλλάδιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἤθελε καταφύγει καὶ κρυφθῇ ὁ σπόρος τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας;— Εἰς ἄλλας λέξεις, τί μέλλει νὰ δώσῃ βορὰν εἰς τὸν τῆς Ἀνάγκης ἀδυσώπητον δράκοντα; τὴν ὕλην, ἢ τὸ πνεῦμα; νὰ δώσῃ τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν ἐν τῷ θρησκεύματι περιεχομένην μέλλουσαν ἀναγέννησιν πρὸς τοὺς Δυτικοὺς, ἢ νὰ παραδώσῃ τὸ μεσαιωνικὸν ἀτελέστατον πολίτευμα πρὸς τοὺς διαδόχους τοῦ Ὀτμάννου;

Δεξιόθεν κρημνός· ἀριστερόθεν τάφος.—

Τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἠθέλησαν νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὸν κρημνὸν κατὰ προτίμησιν, μὲ τὴν ἐλπίδα τὴν πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Ἱστορίας· οὕτω τὸ πλοιάριον τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀγρίου, σπρωχνόμενον μὲν ἀλλὰ καὶ βοηθούμενον ἀπὸ τὰ ῥεύματα, ὁρμᾷ δρομαῖον πρὸς τὰ ἀφρίζοντα κύματα τοῦ ποταμοῦ, καὶ πρὶν ἢ διαπεράσῃ,

ἔγινε διὰ μίαν στιγμὴν ἄφαντον εἰς τοὺς βυθοὺς τοῦ καταράκτου.

Οὐδὲν ἄλλο καταλληλοτέρως τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν ἐθνικῶν στοιχείων δύναται νὰ ἐκφράσῃ ὡς οἱ λόγοι τοῦ περὶ τὰ τέλη τῆς ἐποχῆς ἀκμάσαντος Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ τρισενδόξου προασπιστοῦ τούτου τῆς Ἑλληνικῆς ἀκεραιότητος. «Κατ' οὐδένα τρόπον, ἐκραύγαζεν ὁ ἀπτόητος καὶ ἀήττητος, σαλεύεσθαι ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν Πατέρων πίστιν, ἤγουν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοὺς ἢ ἑτέρους ἢ καὶ λέξιν κινῆσαι τῶν ἐγκειμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν καὶ μόνην παραβῆναι στιγμήν· μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· *Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου! Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.*»

Πλὴν τούτους τοὺς ἐνδομύχους καὶ ἄνωθεν ὁρμωμένους τοῦ γένους ἡμῶν συλλογισμοὺς οὐδεὶς τῶν δυτικῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐννόησεν, ἢ ἐννοήσας ἐξετίμησε δεόντως.

Δὲν ἐννόησαν καὶ δὲν ἐξετίμησαν εἰσέτι οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν ἀληθινὴν φύσιν τοῦ περὶ Ἑνώσεως ζητήματος, διότι δὲν ἐγνώρισαν εἰσέτι καλῶς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ὀρθοδοξίας· διότι δὲν ἐννόησαν ὅτι δόγμα θρησκευτικὸν, οἷον τὸ Ἑλληνικὸν, εἶναι ὅρος τῆς τοῦ ἔθνους ἀτελευτησίας, εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος.

Τὸ γένος, λοιπὸν, τῶν Γραικῶν ὤφειλε κατὰ θείαν οἰκονομίαν, καὶ κατὰ ἱστοριονομικὸν δίκαιον νὰ ὑποπέσῃ ὑπὸ τὴν Αἰχμαλωσίαν· ὤφειλεν εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς δουλείας νὰ βαπτισθῇ, ἵνα ἐξέλθῃ πάντως κεκαθαρισμένον καὶ ἁγνισμένον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος. — Αὐτὴν δὲ τὴν καθαρτηρίαν κολυμβήθραν, ἡ Ὀρθοδοξία τὴν ἡτοίμασεν.

ΨΘ'.

Ἡ Αὐτοκρατορία ὡς πρὸς τὸ Ἑνωτικὸν ζήτημα.

Ἡ δυναστεία λοιπὸν τῶν Παλαιολόγων εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τὴν μᾶλλον κρίσιμον ἴσως καὶ δεινὴν ἐξ ὅσων ἡ ἱστορία διηγεῖται. Δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Δραματικῇ σφαίρᾳ πρωταγωνιστὴς τοσοῦτον πεπολιορκημένος ὅσον ὁ Παλαιο-

λόγος ἀπὸ συμφορὰς, δυστυχὴς εἰς τὴν οἰκίαν του, δυστυχέστερος εἰς τὸν ἔξω κόσμον, καταδεδικασμένος, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῇ, εἰς ἄφευκτον θάνατον μὲ τὸν περίγελων διαδήματος χαλκίνου ἐπὶ κεφαλῆς, περιῦβρισμένος πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ φίλων, ἂν καὶ κατὰ πάντα καὶ πρὸς ὅλους ἀδύνατος· πένης καὶ ψωμοζήτης, ἀλλ' ἐνάρετος· ταπεινὸς μὲν ἀλλὰ μεγαλόψυχος· ἀμφιῤῥεπὴς συνήθως, ἀλλ' ἐν ὥρᾳ κινδύνου τῆς πατρίδος ὑπεραπιστὴς, εὐσεβὴς δὲ ταὐτοχρόνως ἂν καὶ πρὸς τὸ ἑτερόθρησκον ἐπιῤῥεπής. Ἡ ἱστορία τῆς Παλαιολογικῆς δυναστείας εἶναι πληκτικώτατον καὶ τραγικώτατον εἰκόνισμα τῆς ἐγκοσμίου ταλαιπωρίας.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐπικειμένῃ δουλείᾳ τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα προτιμῶσι διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους τὴν δουλείαν ἀντὶ τοῦ Παπισμοῦ, καὶ ἐὰν οἱ Ὀθωμανοὶ, οἱ μετὰ τὴν Σταυροφορικὴν κατάκτησιν περισσεύσαντες εἰς δύναμιν καὶ κράτος, αὐτοκηρύττωνται οἱ κληρονόμοι πάσης Ἀνατολῆς, ζηλῶσι δὲ καὶ θέλωσι τοῦ Κωνσταντίνου τὸν θρόνον, ἐρωτῶμεν τίνες οἱ φυσικοὶ ἐχθροὶ τοῦ βυζαντινοῦ διαδήματος; — Βεβαίως, τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα καὶ ὁ Ὀθωμανός.

Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑτέρου ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ λοιπὴ Δύσις ὑπόσχωνται τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου τὴν ὑποστήριξιν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως τῆς Ἑνώσεως, τίς ὁ φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Παλαιολόγων; — Ἀναντιῤῥήτως ἡ Δύσις.

Ἀλλὰ, πῶς δυνατὸν οἱ Παλαιολόγοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ θρόνου, ἐὰν, ὁμοφρονοῦντες ἰδιοτελῶς μετὰ Δυτικῶν, ἀντιπολιτευθῶσι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πορείαν τῶν ἐθνικῶν στοιχείων; Ἢ πῶς, ὁμοφρονοῦντες μετὰ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, δύνανται νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὑπερισχύουσαν χρηματικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἐγκατοικούντων Φράγκων; Ἢ πῶς νὰ ἐλπίσωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, εἴπερ καὶ διὰ μόνην μίαν στιγμὴν, ἔχοντες ἐχθροὺς τοὺς ἀηττήτους Τούρκους;

Τοιαύτη ἦτον ἡ θέσις τῆς Παλαιολογικῆς δυναστείας· πανταχόθεν ἄκανθαι, καὶ τρίβολοι, καὶ ἐπὶ τέλους πτῶσις βεβαία.

Ταῦτα δὲ διαλογισθέντες οἱ Παλαιολόγοι, τὴν Ἕνωσιν ἐπολιτεύθησαν οὕτω πως ὥστε πάντα τὰ μέρη νὰ ἀρέσκωνται, καὶ

μηδὲν πραγματικὸν νὰ τελῇται ὑπὲρ ἑκατέρων. Ὑπέσχοντο μὲν τοῖς Τούρκοις ὅτι Ἕνωσις δὲν ἤθελε γενῇ ποτέ· διότι τὸ γένος τοῦτο δυσμενῶς ἔβλεπε πᾶσαν σχεδιαζομένην θρησκευτικὴν συνάφειαν ἀναμέσον Γραικῶν καὶ Λατίνων. Ὑπέσχοντο δὲ προσεχῶς καὶ ἄφευκτον τὴν Ἕνωσιν πρὸς τοὺς Ἰταλούς. Ἔλεγον ἀφ' ἑτέρου τοῖς ὑπηκόοις· ἂς γενῇ ἡ Ἕνωσις· ἄραγε τὸ γράμμα ἰσχύει νὰ μεταλλάξῃ τὴν καρδίαν μας; μετ' ὀλίγον ἐπανακάμπτομεν πρὸς τὴν οἰκείαν πίστιν. —Ἐν βραχυλογίᾳ ἔπαιζον μὲ ὅλους, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ οὐδενὸς ἐποίουν εἰλικρινῶς.

Αὕτη ἡ συμβιβαστικὴ διπλωματία ἀπὸ Μιχαὴλ ἄρχεται. Βασιλεύοντος τούτου, ἐγένετο ἡ πρώτη τῶν Ἐκκλησιῶν *Ψευδόνωσις*· πρᾶξις τὴν ὁποίαν ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης ἔσπευσαν νὰ καταπνίξωσι, λέγοντες ὅτι *οἱ Λατίνοι οὐχὶ μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι αἱρετικοί, ἄξιοι νὰ θεωρῶνται ὡς ἡ μερὶς τῆς ἀνθρωπότητος ἣ μᾶλλον ἴσως κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀποπεπλανημένη.*

Ὁ Μιχαὴλ διεμαρτυρήθη ὅτι σκοπὸν ἡ Ἕνωσις δὲν εἶχε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ προσβάλῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἐβεβαίωσε δὲ μυστικῶς τοὺς ἀρχηγοὺς ὅτι πολιτικαὶ ἀνάγκαι οὐχὶ δὲ πεποιθήσεις παρεκίνουν αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ὄργανον τὰ δεδογμένα. Οὐχ ἧττον ὅμως ἤρχισεν ἡ ἀποδημία τῶν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων· ἀναβρασμὸς καὶ στάσεις ἐμφανίζονται. Ὁ Πάππας δέχεται τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ τὰ δῶρα τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Λούγδουνον, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ πεντακοσίων ἐπισκόπων παραλαμβάνει τὸν ὅρκον ὅτι ἡ Ἀνατολὴ καθυποτάσσεται εἰς αὐτόν. Ἡ συνθήκη δὲν ἔλαβεν ὅμως οὐδὲ ἐκτελέσεως ἀρχὴν ἐν μέσῳ λαοῦ προφέροντος μὲ φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν τὸ ὄνομα τῶν *σχιματικῶν καὶ βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Πόλεως* Φράγκων. Διὸ ἡ Αὐλὴ ἔπεμπε πρὸς τὸν Πάπαν δικαιολογήσεις διὰ τὴν ἀναπόφευκτον καὶ κατεπείγουσαν εἰς τὰ προηγούμενα ἐπάνοδον. Ἐβιάσθη λοιπὸν νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἐφ' ὅλης τῆς ἐπικρατείας ἦτον ἑτοιμορράγής. Οἱ Δεσπόται τῆς Αἰτωλίας τῆς Ἠπείρου, τῆς Θετταλίας, συμφώνως μετὰ τῶν ἱερέων καὶ μονα-

χῶν, οἵτινες ὑπερέθιζον τὰ πλήθη, ὀλίγον ἔλειψε νὰ διακηρύξωσιν ἐκπεπτωκότα τὸν Μιχαὴλ, καὶ νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα Ῥωμαίων τὸν Ἡγεμόνα Τραπεζοῦντος. Ὁ Μιχαὴλ χειροῖ μὲν τοὺς ἀντάρτας, δὲν ἐπιτυγχάνει ὅμως ὡς πρὸς τὴν Ἕνωσιν οὐδέν. — Μετὰ δὲ τὴν θανήν του, ὁ υἱός του Ἀνδρόνικος ἀποποιεῖται νὰ δώσῃ εἰς τὸν βασιλικὸν νεκρὸν καὶ αὐτὰς τὰς προσηκούσας τιμὰς τῆς ταφῆς.

Ἡ Ἕνωσις λοιπὸν ἦτο δέλεαρ τῶν Φράγκων, καὶ μορμολύκιον τῶν Ὀθωμανῶν, ἦτον ἡ πλάστιγξ ἥτις ἐστάθμιζε τότε τὴν πρὸς διατήρησιν τῆς ἀπομενούσης αὐτονομίας ἀναγκαίαν τροφήν. Ἐπροχώρουν οἱ Τοῦρκοι; Νέαι διαπραγματεύσεις περὶ Ἐκκλησιῶν Ἑνώσεως. Ἐγίνοντο μετὰ τούτων ἄτιμοι σπονδαὶ καὶ συνθήκαι; τὰ ἑνωτικὰ σχέδια διεκόπτοντο.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ πλάστιγξ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς βασιλείας ἀνέβαινε καὶ κατέβαινεν, ἡ ῥομφαία τοῦ Ὀτμάννου προώδευε, περιορίζουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας τὴν γῆν. — Αἱ ὧραι τῆς μεσαιωνικῆς μοναρχίας ἦσαν ἠριθμημέναι· ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τῆς Ἑλληνικῆς χειραφετήσεως.

Ρ'.

Συνέχεια τῶν Ἑνωτικῶν διαπραγματεύσεων.

Τέλος πάντων οἱ Τοῦρκοι εὐτολμότεροι καὶ θρασύτεροι γενόμενοι διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Γραικῶν, καταλαμβάνουσι τὴν Βιθυνίαν, καὶ ἀποκατασταίνονται εἰς ὀλίγων ὡρῶν διάστημα τῆς πρωτευούσης. Τότε πάλιν ἀναγκαίως στρέφουσιν οἱ βασιλεῖς τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Δύσιν, καὶ ἀναλαμβάνουσι τὸν πολλάκις κεκομμένον μίτον τῆς Ἑνώσεως. Μοναχός τις Βαρλαὰμ, ἔμπειρος διπλωμάτης, ἀποστέλλεται εἰς Ῥώμην ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ καθυποβάλῃ εἰς τοὺς Δυτικοὺς τοὺς ὅρους τῆς συμφιλιώσεως.

«Ἁγιώτατε, Πάτερ, ὁ μοναχὸς λέγει τῷ Πάπᾳ, οἱ Τοῦρκοι κατακρατοῦσιν ὁλονὲν τὰς τέσσαρας κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἀνατολίας· ὁ δὲ ἐμὸς Αὐθέντης εἰλικρινῶς πρὸς τὸ παρὸν ἐπιθυμεῖ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν Ἕνωσιν. Δύο δὲ μέσα διάφορα δύ-

νανται νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ποθητοῦ σκοποῦ· ἡ πειθὼ, καὶ ἡ βία. — Ἡ βία ἐφάνη μέχρι τοῦδε ἀνίσχυρος, ἐπειδὴ μήτε οἱ Λατῖνοι, κυριεύσαντες τὴν Αὐτοκρατορίαν μας, ἠμπόρεσαν νὰ μεταπείσωσι βιαστικῶς τοὺς κατοίκους. Μένει λοιπὸν ἡ πειθὼ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιτετραμμένος εἶμαι νὰ προβάλω ὑμῖν τὴν συγκρότησιν μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μόνης ἱκανῆς νὰ ἐπισύρῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Ἕνωσιν· Συνόδου, τῆς ὁποίας τὰ ἄρθρα θέλουσιν ὡς ἔγγιστα περιστρέφεσθαι περὶ τοὺς ἑξῆς ὅρους.

Α΄. Νὰ ἀπαλλαχθῶσιν οἱ τρεῖς Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ.

Β΄. Νὰ σταλῶσιν ἐπικουρίαι πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἀπὸ πάσης Δύσεως, ἵνα μὴ ὑποκλίνωσιν εἰς βάρβαρα γένη, καὶ πρὸς τούτοις ἵνα ἀναλάβωσιν εὐμένειαν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Φράγκους, μετὰ τὰς ὕβρεις ἃς ὑπ᾽ αὐτῶν ὑπέστησαν.

Γ΄. Νὰ διαμείνωσιν ἀνέπαφα τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Δ΄. Ἐὰν ἡ Σύνοδος δὲν ἐπιτύχῃ κατὰ δυστυχίαν τὴν ποθουμένην ἀμφοτέρωθεν Ἕνωσιν, οὐχ ἧττον οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως νὰ συνδράμωσι τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ἥτις εἶναι προπύργιον τῆς Χριστιανωσύνης, καὶ κατὰ τῶν ὀλετείρων βαρβάρων φραγμός.

Ὁ Πάπας ὑπεσχέθη τὴν μεσολάβησίν του, ἀλλ᾽ οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως ἐθήρευον τότε ἄλλο τι παρὰ δόξαν σταυροφορικὴν, καὶ Παπικὰς ἁμαρτιῶν ἀφέσεις. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Νεαπόλεως, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των ἐσπέριοι, ἐθεώρουν ἤδη τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν ὡς ἀναχρονισμὸν, ὡς γεγονὸς ἱστορικὸν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχαιρε πλέον εἰμὴ καταχρηστικῶς ἀξίας ἐνεστώσης ὑπάρξεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ε΄. Ἀνδρονίκου, αἱ περὶ συμμαχίας Φραγκικῆς ἢ Ὀθωμανικῆς ἐσωτερικαὶ ἀσυμφωνίαι παραλύουσι τῆς Αὐλῆς τὴν κλίσιν πρὸς τὴν Ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυον προχωροῦντες ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, μάλιστα

φθάσαντες ἄχρι Σμύρνης, ἔπεμψαν φλογερὰς ἀπειλὰς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἐκεῖ διατρίβων Πατριάρχης τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς βυζαντινῆς στρατιᾶς, τελεῖ εἰς ἐπήκοον πάντων τὴν θείαν μυσταγωγίαν, καὶ προσενεγκὼν τὰ Ὑπεράγια δῶρα εἰς τοὺς στρατιώτας, κελεύει αὐτοὺς εἰς τὴν μάχην. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι νικῶσιν· ὁ προκάτοχος τοῦ πρωτομάρτυρος ἡμῶν Γρηγορίου ἀποσφάζεται ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Ὀθωμανῶν ἐνδεδυμένος τὴν ἱερατικὴν στολὴν, καὶ παραδίδει τὸ πνεῦμα εὐλογῶν ἀκόμη τὰ ὅπλα τῶν συναγωνιστῶν του.

Ἐβασίλευε τότε ὁ Καντακουζηνὸς, ὁ θρόνος τοῦ ὁποίου καθ' ἡμέραν περισσότερον ἐκλονίζετο, ὑπὸ ἐσωτερικῶν σαλευόμενος καὶ ἐξωτερικῶν κρουσμάτων, συνεπείᾳ τῶν Ἐνωτικῶν διαλλαγῶν. Ἡ ἐπικράτεια ἦτο διεσχισμένη εἰς ἀπειράριθμα τεμάχια. Ἔνθεν μὲν οἱ Λατῖνοι κατεκράτουν τὴν Χῖον καὶ τὰς σημαντικωτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν περιφέροντες τὰς τριήρεις των ἕως εἰς τὰς πλησιοχώρους ὄχθας τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ μὴ λείποντες νὰ φοβερίζωσι τὸ Βυζάντιον· ἐκεῖθεν δὲ ἐπλησίαζον οἱ Μωαμεθανοὶ, προχωροῦντες ἄχρι Νικαίας, καὶ στήνοντες τὰς σκηνάς των σχεδὸν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Ὁ κίνδυνος ηὔξανεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν· ἡ σύγχυσις, ἡ ἀμφιῤῥέπεια διεδίδοντο ἀπὸ τῆς Αὐλῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὅλην, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰς ὀλίγας πόλεις αἵτινες ἐναπέμενον ἔτι ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν ἐξουσίαν. Τὰ μοναστήρια ἐπληροῦντο μοναχῶν· ἑνὶ λόγῳ τὸ προαίσθημα τῆς πτώσεως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐγίνετο γενικὸν εἰς πάσας τὰς τάξεις· οἰωνοὶ δὲ κακοὶ, καὶ χρησμοὶ, καὶ προῤῥήσεις πανδήμως ἀπαγγελλόμενοι δὲν ἄφινον περὶ ταύτης οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν.

Ἡ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐλεεινὴ κατάστασις τῆς Αὐτοκρατορίας εἰκονίζεται πιστῶς εἴς τι ἀπευκταῖον συμβεβηκὸς, ἡ μόνη μνήμη τοῦ ὁποίου ἔτι καὶ σήμερον μετὰ τόσους χρόνους ταράττει πᾶσαν εὐσεβῆ Ἑλληνικὴν ψυχήν. Ὁ βασιλικὸς οἶκος, ὑπὸ δεινοτάτης ἀνάγκης πολιτικῆς καταναγκαζόμενος, βιάζεται νὰ πνίξῃ πᾶν αἴσθημα πατρικῆς στοργῆς, βιάζεται νὰ παραδῷ τοὺς

ῥητοὺς νόμους τοῦ κράτους, τοὺς κανόνας τῶν Συνόδων καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν αἷμα εἰς τὴν ὀργὴν τῆς εἰμαρμένης, ἵνα κατευνάσῃ τὸ λυσσῶν θηρίον τοῦ Τουρκισμοῦ. Ὁ Καντακουζηνὸς, ἧττον ἔνδοξος, ἀλλ᾽ οὐχ᾽ ἧττον τοῦ Τρωαδικοῦ ἀρχιστρατήγου φιλόστοργος πατὴρ, παραδίδει εἰς γάμον πρὸς τὸν Σουλτάνον Ὀρχάνην τὴν ἀγαπητήν του θυγατέρα Θεοδώραν, πρᾶξιν τὴν βαρύτητα τῆς ὁποίας ἵνα ἐννοήσωμεν πρέπει νὰ καταγνώσωμεν τὰς θρησκευτικὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπερευλαβείας, καὶ τὴν ἀξιοθρήνητον ἀπελπισίαν τῆς Αὐλῆς. Διατάσσονται παρατάξεις καὶ τελεταὶ πομπώδεις, ἵνα καλύψωσι τὸ ἀπαραδειγμάτιστον αἶσχος τῆς ὁλοκαυτώσεως, ἀλλ᾽ ἡ θυσία τῆς ὡραίας ἐκείνης ὀρθοδόξου παρθένου διεγείρει πάνδημον γογγυσμὸν, πληροῖ πένθους καὶ ἀγανακτήσεως ἅπασαν τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ Βασιλεὺς παραγίνεται προσωπικῶς εἰς Σηλυμβρίαν, *μετὰ στρατιᾶς πολλῆς ὅση ἦν*, καὶ, προθυμίᾳ τοῦ Σουλτάνου, κελεύει νὰ κατασκευασθῇ πρὸ τῆς πόλεως ξυλίνη σκηνὴ, ἵνα ἐπ᾽ αὐτῇ στᾶσα ἡ νυμφευομένη θυγάτηρ, πᾶσι γένοιτο καταφανής. Λαμπάδες εἰσὶ περὶ αὐτὴν ἑκατέρωθεν «ἃς εὐνοῦχοι κατέχοντες ἐπὶ γόνυ κεκλιμμένοι οὐ φαίνονται· καὶ σάλπιγγες ἠχοῦσιν ἐπὶ πλεῖστον, καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες, καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηται ἀνθρώποις· παυσάμενοι δὲ ἐκείνων, ἐγκώμια ᾄδουσι μελῳδοὶ ὑπό τινων λογίων πρὸς τὴν νύμφην πεποιημένα». Ἀλλ᾽ οὐδὲ αἱ τέρψεις, οὐδὲ οἱ στίχοι τῶν λογίων ἀνακουφίζουσι τὴν λύπην τῆς ἀθλίας κόρης, ἥτις κλαίει καὶ ὀδύρεται, μετὰ ὀφθαλμῶν ἱκετικῶν παρακαλοῦσα τὸν πατέρα ἵνα μὴ τὴν σφαγιάσῃ. Οὐδὲ μυστήριον, οὐδέ τινα εὐχὴν ἡ ἱστορία μνημονεύει γενομένην κατὰ τὴν τελετὴν, ἀλλὰ μόνον εὐνούχους περιγράφει καὶ παρατάξεις. Κατὰ τοιοῦτον δυσσεβῆ καὶ βαρβαρικὸν τρόπον τελοῦνται οἱ γάμοι οἱ μεταξὺ Ὀτμαννικῆς καὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, γάμοι οἵτινες, ἅπαξ καὶ ὁριστικῶς ἐπικυροῦντες τὴν ἀνάγκην τῆς πτώσεως, ἐγχειρίζουσι δεσμίαν τὴν μοναρχίαν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὴν πίστιν τοῦ Μωάμεθ.

ΡΑ'.

Ἰωάννης Α'. Παλαιολόγος.

Καὶ ἐντεῦθεν ἀποτόμως ἄρχεται νὰ σημειοῦται μετὰ αἵματος καὶ δακρύων ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ὅσας ταπεινώσεις καὶ χαμερπείας δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, ὅλας ταύτας ἡ μοναρχία θέτει εἰς πρᾶξιν πρὸς σωτηρίαν ἑαυτῆς καὶ τοῦ γένους. Ἀλλ' εἰς μάτην· ἡ σωτηρία τοῦ γένους δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς σωματικῆς ζωῆς, ὑπῆρχεν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν τῆς ἐθνικῆς πίστεως ἀκεραιότητα. Οἱ κατὰ καιρὸν Βασιλεῖς δὲν ἔγνωσαν πληρέστατα καὶ μετὰ συνειδήσεως πεφωτισμένης τήν δε τὴν μεγίστην ἀλήθειαν.

Μέλανα νέφη τὸν Οὐρανὸν τῆς Ἀνατολῆς ἐπεσκίαζον, ὅτε Ἰωάννης ὁ Α'. τῶν Παλαιολόγων, ἐν ἔτει 1347 ἀνέβη ἐπὶ θρόνου, ἵνα δώσῃ ἀρχὴν εἰς τὴν τελευταίαν ἐκείνην τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος ἑκατονταετηρίδα, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἓν μόνον πρᾶγμα ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων διαβουλεύεται· ὁ τρόπος τοῦ θανάτου· ἐὰν δηλ. συμφερώτερον ἦτον ὁ Ἑλληνισμὸς ν' ἀποπνεύσῃ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ δυτικισμοῦ, ἢ ἐὰν ἔμελλε νὰ προκρίνῃ τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς αἰχμαλωσίας.

Πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις, καταμαστίζει τὴν ἐπικράτειαν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ κινηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἐμπρησμοὶ Τούρκων, καὶ λεηλασίαι Λατίνων, καὶ δημώδεις ταραχαὶ ἐκ μέρους τῶν Φράγκων τοῦ Γαλατᾶ, καὶ πενία ἄκρα συμπληροῦσι τὴν φρικώδη κατάστασιν. Ἡ πενία πρὸ πάντων εἶναι τὸ χεῖρον τῶν δυστυχημάτων. Ἡ Αὐλὴ τοσοῦτον εἶχε πτωχεύσει, ὥστε εἰς τοὺς γάμους τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς Ἑλένης Καντακουζηνοῦ, μὴ ἔχουσα πλέον λίθους πολυτίμους μεθ' ὧν νὰ περικοσμήσῃ τοὺς μεμνηστευμένους, ἀντικατέστησε θεατρικῶς εἰς τοὺς σμαράγδους καὶ τοὺς ἀδάμαντας ὑέλους ἐνετικῆς κατασκευῆς.

Ὁ Ἰωάννης ἐχρημάτισεν ἀνὴρ εὐφυής, φιλογενής, φιλορθόδοξος· ἀλλ' ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ εὐσέβεια μόλις ὑφ' ἡμῶν

δύνανται σήμερον νὰ ἐκτιμηθῶσι πρεπόντως, κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους τῆς τῶν πάντων ἀπελπισίας οὐδεμίαν ἢ μικρὰν εἶχον τιμὴν εἰς βασιλικὸν πρόσωπον. Ἡ πίστις του δὲν ὠφέλησεν εἰμὴ τὴν ψυχήν του, ἡ δὲ πρὸς τὸ γένος ἀγάπη του δὲν ἔσωσε καὶ δὲν ἠμπόρει νὰ σώσῃ τὸν λαόν.

Περικυκλωμένος ἐκ παντὸς μέρους ὑπὸ ἐχθρῶν ἐπιβουλευομένων τὸ σκῆπτρον του καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, περιμένων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸν κεραυνὸν τῆς ἀπειλουμένης Ἁλώσεως, προήνεγκε τὰς ἀρετάς του εἰς θυσίαν, καὶ τὰ τρυφερώτερα τῆς καρδίας αἰσθήματα εἰς ὁλοκαύτωσιν. Πολλάκις ἀντὶ ἡγεμόνος, ὡς εἰς τοὺς πάλαι χρόνους, ἀνεδείχθη ἁπλοῦς ἰδιώτης, ἀντὶ πατριώτου, ἐβιάσθη νὰ φανῇ τῆς πατρίδος ἐχθρὸς, ἀντὶ πιστοῦ τέκνου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἠναγκάσθη νὰ περιποιηθῇ τὸν Παπισμόν. Ἀλλ' αἱ παρεκτροπαὶ αὗται εἶναι συγχωρητέαι εἰς ἐποχὴν ὅτε πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας δὲν εἶχεν ἐκλείψει εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ὅτε τινὲς ἤλπιζον ὅτι διὰ τῆς ἐπικουρίας τῶν Φράγκων ἡ Κωνσταντινούπολις ἤθελεν ἐκφύγει τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν. Ναὶ μὲν σήμερον, μετὰ τὴν ἱστορικὴν πεῖραν, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὸ 1821, ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· *ἦσαν ἀνωφελῆ τὰ πάντα, τὸ κακὸν ἦτον ἀνίατον· ἐσύμφερεν ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ πέσῃ·* διότι βλέπομεν τοῦ γεγονότος τὰς συνεπείας, καὶ ἀποδίδομεν εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν τοῦ συμβεβηκότος τὴν πάνσοφον οἰκονομίαν. Πλὴν ἡ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ καταδεδικασμένου διαφέρει πολὺ τῆς τοῦ φιλοσόφου· ὁ ἐπιθανάτιος ἄχρι τελευταίας πνοῆς περιμένει ἔλεος ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Ὁ Ἰωάννης, λοιπὸν, ὑπὸ τοιούτων καὶ αὐτὸς ἐλπίδων ὁρμώμενος, ἀποφασίζει νὰ ἐπικαλεσθῇ πάλιν τὸ ἔλεος τῶν συναδέλφων του Χριστιανῶν, προτείνων αὐτοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν Ἕνωσιν. Ὅθεν γράφει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον ς'. ἐν ᾗ ἐκφράζεται ὡς ἑφεξῆς.—Ἔγγραφον πολύτιμον ὅπερ ἐναργῶς δεικνύει τίς ποτε ἤθελεν εἶσθαι ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν κατὰ συμφορὰν εἶχον καθυποταχθῇ εἰς τὰς ἐπιμόνους τῶν Δυτικῶν ἀξιώσεις·

«Ὀμνύω ἐπὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων νὰ τηρήσω ἀκριβῶς καὶ ἐκτελέσω ὅ,τι ἔπεται·»

«Νὰ μείνω πιστὸς καὶ ὑποτεταγμένος εἰς τὸν Μακαριώτατον Πατέρα καὶ Κύριον Ἰννοκέντιον ς΄. Ὑπέρτατον Ἀρχιερέα τῆς τε Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Καθολικῆς· νὰ δεχθῶ δὲ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ἱερωμένους του.»

«Νὰ πράξω *τὸ κατὰ δύναμιν* ὅπως καθυποταχθῶσιν αὐτῷ καὶ πάντες οἱ ὑπήκοοί μου οἱ σκληρυνθέντες εἰς χρόνιον σχίσμα. Πρὸς ἀσφάλισιν δὲ τοῦ ὅρου τούτου, ν᾽ ἀποστείλω τὸν υἱόν μου Δεσπότην Μανουὴλ ὡς ὅμηρον παρὰ τῷ ἁγιωτάτῳ Πάπᾳ Ῥώμης.»

«Ἅμα δὲ ὁ εἰρημένος Πάπας παραλάβῃ αὐτὸν, νὰ πέμψῃ ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν δεκαπέντε τριήρεις, πεντακοσίους ἵππους, καὶ χιλίους πεζοὺς, οἵτινες θέλουσι συνεκστρατεύσει μετ᾽ ἐμοῦ κατὰ Ὀθωμανῶν καὶ ἀνταρτῶν, ἐνῷ οἱ Ἔξαρχοί του κατ᾽ ἀρέσκειαν θέλουσι διανείμει τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους, καὶ διορίσει τὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀξιώματα. Ἐὰν δὲ τυχὸν οἱ ὑπήκοοί μου δυσανασχετήσωσι κατὰ τῆς συνθήκης, ὑπόσχομαι νὰ ὑποβάλω αὐτοὺς παντοιοτρόπως εἰς ὑποταγήν.

«Προσέτι δὲ παραχωρῶ πρὸς τὸν Ἔξαρχον διὰ κατοικίαν του ἓν μεγαλοπρεπὲς παλάτιον, ὅπερ ἀπὸ τοῦδε γίνεται κτῆμα τοῦ Πάπα καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· ἔτι δὲ μίαν ἐκκλησίαν λαμπρὰν, ἵνα οὗτος ἱερουργῇ.»

«Ἔτι δὲ ὑπόσχομαι νὰ δώσω τῷ υἱῷ μου Ἀνδρονίκῳ διδάσκαλον Λατινικῆς διαλέκτου, καὶ νὰ τὸν παιδαγωγήσω εἰς τὴν Ἰταλικὴν χρηστομάθειαν. Νὰ συστήσω δὲ σχολεῖα γλώσσης λατινικῆς, ἔνθα προσωπικῶς αὐτὸς ἐγὼ θέλω ἐπαγρυπνεῖ, ὅπως οἱ παῖδες τῶν εὐγενῶν, τῶν πλουσίων, τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ καθόλου εἰπεῖν τῶν προϊσταμένων τῆς ἐπικρατείας διδάσκωνται δεόντως τὴν Ἰταλικὴν σοφίαν καὶ τὰ τῶν Λατίνων ἔθιμα.»

«Καὶ ἐὰν δὲν τηρήσω μετὰ πάσης ἀκριβείας τοὺς ὅρους τῆς δε τῆς Συνθήκης, ἀπὸ τοῦδε κηρύττω ἐμαυτὸν ἀνάξιον τῆς βασιλείας καὶ τοῦ θρόνου ἐκπεπτωκότα, καὶ μεταδίδω τὸ στέμμα

πρὸς τὸν υἱόν μου Ἀνδρόνικον. Ὁ δὲ Πάπας ἂς παραλάβῃ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν μου, καὶ ἂς γίνῃ κηδεμὼν αὐτοῦ, τυχόντως δὲ ἂς γίνῃ καὶ τοῦ στέμματος διάδοχος· ἂς νυμφεύσῃ τὸν υἱόν μου ὅπως θέλῃ, καὶ ἂς πράττῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν πᾶν ὅ,τι βούλεται.»

«Διὸ ἐπιθυμῶ νὰ διορισθῶ παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου Φαρσοφόρος (Gonfaloniere) τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ Στρατάρχης τοῦ ἐλευσομένου Σταυροφορικοῦ στρατοῦ.»

Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ Βλαχερνῶν 6864 τοῦ Σωτηρίου Ἔτους, 15 Δεκεμβρίου (1355).

Ἀλλ' ὀλίγον μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς μυστικῆς ταύτης ἐπιστολῆς, ὁ θριαμβευτικὸς τῶν Τούρκων στρατὸς αἴφνης ἐπιπίπτει καὶ νεφεληδὸν ἐπὶ τοῦ συντάξαντος αὐτήν. Οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχον τοὺς κατασκόπους των.

Φυλακισμένοι οἱ κακοδαίμονες Ἕλληνες ἐντὸς τῶν ἐρυμάτων τῆς πρωτευούσης ἐκείνης, τὴν ὁποίαν, ὅτε προηγουμένως ἀνέκτησαν, ἐξέλαβον ὡς ἀπόρθητον τεῖχος κατὰ βαρβάρων, φυλακισμένοι *ὡς ἄρνες ἐν μέσῳ λύκων*, κατὰ τὴν φράσιν αὐτοῦ τοῦ Παλαιολόγου, ἐμβλέπουσι μετὰ φρίκης καὶ τρόμου εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπου ἐκυμάτιζεν ἤδη ἡ δυσοιώνιστος ἡμισέληνος. Ὁ ὄχλος σύρρέει ὑπὸ τὰ Ἀνάκτορα, ἐπικαλούμενος στρατολογίαν. Ἡ στρατολογία ἀρχίζει, πλὴν οἱ κατάσκοποι τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ἐν τῇ βασιλίδι κατοικοῦντες, καὶ οἱ πράκτορες τῶν τόσων καὶ τόσων τοῦ θρόνου, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γραικικοῦ ὀνόματος ἐχθρῶν, οἵτινες ὑπὸ πρόσχημα φίλων καὶ συμμάχων εἰσέδυον εἰς τὰ συμβούλια μὲ μόνον τὸ σχέδιον τοῦ νὰ περιπλέκωσι τὰς ὑποθέσεις, οὗτοι, χρώμενοι λόγοις καὶ χρήμασι καὶ ἔργοις, ματαιοῦσι τὴν συνταττομένην ἐκστρατείαν.

Ὡς τόσον ὁ Μωαμεθισμὸς ἔκρουε τὰς θύρας· ὁ τῆς Ἀνατολῆς οὐρανὸς καθ' ἑκάστην ἐπὶ μᾶλλον συννεφοῦτο· οἱ δὲ Λατῖνοι χείλεσιν ἀπατηλοῖς προσέφερον βοήθειαν καὶ συμμαχίαν. Ἄλλη λοιπὸν ἐλπὶς δὲν ἔμενε παρὰ νὰ δράμῃ προσωπικῶς ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἱκέτης εἰς Εὐρώπην, ὅπως ἴσως εἰς τὴν θέαν τῶν στεναγμῶν

καὶ δακρύων ἑνὸς βασιλέως κινηθῶσιν οἱ ἡγεμόνες εἰς οἶκτον, καὶ ἐξαποστείλωσι τὴν προσφερομένην βοήθειαν.

Ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ πρῶτος Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ὅστις, ἐν μέσῳ τοσούτων κινδύνων καταλιμπάνων τὴν ἕδραν του, θηρεύων ὀνείρους δυτικῆς συμμαχίας, καὶ καθάπερ τυχοδιώκτης ἢ μᾶλλον ἐπαίτης περιπλανώμενος ἀπὸ Αὐλῆς εἰς Αὐλὴν, θεατρίζει ἐνώπιον ἀπαθῶν ἐχθρῶν τὴν ἀθλίαν τῆς μοναρχίας του κατάστασιν.

Ὁ Ἰωάννης, ἐν προσδοκίᾳ τῶν κατεπειγόντων βοηθημάτων, σπρώχνει τὴν ὑποκρισίαν ὁ ταλαίπωρος καὶ τὴν ταπείνωσιν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε, παρόντων τεσσάρων Καρδινάλεων, καὶ ἑτέρων ἀξιωματικῶν, διομολογεῖ, ὡς αἱρετικὸς μεταμελούμενος, τὴν διττὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ ἀναμάρτητον τοῦ Πάπα. Μετὰ δὲ τοιαύτην κάθαρσιν, ἱερεῖς Λατῖνοι εἰσάγουσι τὸν νεόφυτον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἔνθα ὁ Οὐρβανὸς Ε. περιέμενεν αὐτὸν ἐπὶ θρόνου καθεζόμενος, καὶ περικυκλούμενος ἀπὸ ἀναρίθμητον στρατιὰν ἱερέων καὶ μοναχῶν. Πλὴν καὶ μὲ ὅλας τὰς ταπεινώσεις ταύτας, ὁ διάδοχος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου δὲν ἔλαβε παρὰ τοῦ συμμάχου του Πάπα τὴν ἀξίαν τοῦ νὰ ἀναγνώσῃ κατὰ τὴν λειτουργίαν ὡς διάκονος τὸ Εὐαγγέλιον, προνόμιον τὸ ὁποῖον ἦτον ἰδιαιτέρως παρακεχωρημένον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ μεγάλου Καρόλου, νῦν Αὐτοκράτορας τῆς ἁγίας Αὐτοκρατορίας. Αἱ δὲ ὑποσχέσεις τοῦ Οὐρβανοῦ ἀπέβησαν καὶ τότε μάταιαι διὰ συγκρότησίν τινα Σταυροφορίας. Ὁ Ἰωάννης ἔμεινε μὲ μόνον τὸν ποδασπασμόν του πρὸς τὸν ἡγεμονικὸν καλόγηρον, καὶ μὲ τὴν ὀχληρὰν τῆς ταπεινώσεως καὶ τῶν ὁμολογιῶν του ἀνάμνησιν· περιαλγὴς, λοιπὸν, ἑτοιμάζεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄπρακτος, καὶ διερχόμενος τὴν Ἰταλίαν ἦκει εἰς Ἐνετίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ταπείνωσις δευτέρα καὶ χειρων τῆς πρώτης τὸν περιμένει. Εἶχεν ὁ ἄθλιος παρά τινων τοκογλύφων πορισθῆ πραγουμένως ὀλίγα χρήματα διὰ τὴν δαπάνην τῆς περιοδείας, οὗτοι δὲ νῦν ζητοῦσιν αὐτῷ δικαστικῶς τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους. Ὁ Ἰωάννης ἐκθέτει εἰς τῶν ἐμπόρων τὰ βλέμματα

τὴν θέαν τῆς ἄκρας του πενίας καὶ ὑπόσχεται αὐτοῖς νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος ἐμπροθέσμως μετὰ τὴν ἐπάνοδον· ἀλλ' οἱ ἔμποροι, οἵτινες καλῶς ἐγίνωσκον τὴν ἔνδειαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, μεσεγγυῶσι τὸ βασιλικὸν πρόσωπον καὶ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα, καθὼς ἐμπόρευμα μεσεγγυᾶται πρὶν τοῦ ἀπόπλου. Ὁ Ἰωάννης γράφει δακρυβρόων πρὸς τὸν υἱόν του Ἀνδρόνικον, ἵνα συνάξῃ χρήματα ὅσα δυνατὸν περισσότερα, καὶ πέμψῃ αὐτὰ διὰ τάχους εἰς Ἐνετίαν· πλὴν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος χρηματικῶς εἰς Βυζάντιον στενοχωρούμενος ὅσον ὁ Ἰωάννης εἰς Ἰταλίαν, δὲν ἤξευρε τί τὸ πρακτέον· οὐδὲ ἑτόλμει ν' ἀπαλλοτριώσῃ, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ πατρὸς, διὰ τὴν ἐξαγόρασιν, τὰ ἱερὰ σκεύη τῶν ναῶν. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον, ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ πωλῶν πάντα τὰ ὑπάρχοντά του πρὸς τοὺς Γενουΐτας τοῦ Γαλατᾶ, προσδανειζόμενος δὲ καὶ ποσότητα τινὰ παρὰ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει Τούρκων, καὶ διαπλέων εἰς Ἐνετίαν, ἐλευθεροῖ τὸν ταλαίπωρον Αὐτοκράτορα.

ΡΒ'.

Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Μετὰ παρέλευσιν τριάκοντα ἐτῶν τὰ αὐτὰ αἴτια καὶ οἱ αὐτοὶ κίνδυνοι ἀνακαλοῦσιν εἰς Εὐρώπην τὸν Μανουὴλ, ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἰωάννου.

Ὁ Παγιαζίτης πολιορκῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν παρεμπόδιζε πᾶσαν συγκοινωνίαν ἀναμέσον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, διὰ τὸν φόβον μὴ οἱ Γραικοὶ, συνακουσθέντες καὶ ὁμοφρονήσαντες μετὰ τῶν Λατίνων, ἐπιτύχωσι ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὰ περὶ κατακτήσεως σχέδιά του ἰσχυρὰς δυνάμεις. Ἀλλ' ὁ πλοῦς τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, χάριτι τοῦ στόλου τῶν Ἐνετῶν, ἦτον ἀσφαλής· ὅθεν, καθίσας ὁ Μανουὴλ ἐπὶ θρόνου τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον, ἀπέρχεται εἰς Ἰταλίαν ἵνα, μεσιτείᾳ τοῦ Πάπα, ζητήσῃ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς τὰς παρὰ τῶν ἡγεμόνων προσμενομένας βοηθείας.

Ἐπισκέπτεται λοιπὸν τὴν πόλιν τῶν Ἐνετῶν, τὴν Γένουαν, καὶ τὰ Μεδιόλανα, ἔνθα ὁ βασιλεύων Πρίγκιψ φιλοφρονεῖ

αὐτὸν, καὶ παρεχόμενος χρήματα, ἀντιπέμπει αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Ἀκολούθως μεταβαίνει εἰς Ἀγγλίαν, ἱκετεύων πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπικουρίας, καὶ πρὸς πάντας ὑπισχνούμενος τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν Ἕνωσιν. Ἀλλ' ἡ μὲν Εὐρώπη τότε ἠσχολεῖτο εἰς οἰκείας ἀλληλοεθνεῖς διενέξεις, ὁ δὲ λαίλαψ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπιδρομῆς, τοσοῦτον ἀφεστὼς ἐφαίνετο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν συγχρόνων πολιτικῶν, ὥστε αἱ διάφοροι Αὐλαὶ κατ' οὐδὲν λογιζόμεναι τοὺς φόβους τοῦ Βυζαντίου, ἐχλεύαζον τὴν ἀπρεπῆ δειλίαν, τὸν κλαυθμὸν καὶ τὰς παρακλήσεις τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἤθους, καὶ ἡ βασιλικὴ παῤῥησία οὐδόλως ὠφέλησαν αὐτόν. Ἄλλο τι δὲν ἀπήλαυσε παρὰ τοῦ Πάπα εἰμὴ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του, καὶ ἐν κομιστὸν θυσιαστήριον, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ Λατῖνος ἱερεὺς τελῇ καθ' ὁδὸν τὴν θείαν μυσταγωγίαν. Πλήρης ματαίων τιμῶν καὶ διακρίσεων, ἀλλ' ἐνδεὴς ἐλπίδων, ἐπανέρχεται εἰς Παρισίους, καὶ μετὰ διετῆ διαμονὴν εἰς τὰς διαφόρους Αὐλὰς τῆς Δύσεως, διοδεύων τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἀφικνεῖται τέλος πάντων καὶ οὗτος ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον.

Πολλάκις ὁ δυστυχὴς Μανουὴλ, ἀναπολῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὰς δυσκολίας καὶ τὰ προσκόμματα ὅσα καθ' ἡμέραν ἐκ μέρους τῶν Λατίνων παρεμβάλλοντο εἰς τὴν προσδοκωμένην Σταυροφορίαν, ἀνεφώναξε στενάζων ἐκ βάθους ψυχῆς τοὺς λόγους τοῦ πατρός του· «Μάθε τέκνον μου, ὅτι τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχυρογνωμίαν τῶν Γραικῶν οὐδεὶς θνητὸς ἰσχύει νὰ συμβιβάσῃ μὲ τὴν κενοδοξίαν τῶν Λατίνων! »

Διὸ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει προέβαινον ὥραν τὴν ὥραν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἡ κυβέρνησις ὄχι μόνον ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην ἄτιμον μετὰ τοῦ Παγιαζίτου, ἀλλὰ καὶ πάλιν νὰ συνέλθῃ εἰς γάμους μικτοὺς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐπληρώθησαν ὑπέρογκοι φόροι, διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁποίων καὶ πάλιν εἰς δημοπρασίαν ἐξετέθησαν τὰ σκεύη τῶν ἱερῶν Μονῶν· μία ὁδὸς ὁλόκληρος παρεχωρήθη εἰς τοὺς Τούρκους ἐν τῇ βασιλίδι πρὸς ἐγκατοίκησιν· εἰσῆλθε δὲ καὶ Κατῆς, ὅπως δικάζῃ τὰς ἔριδας τὰς

μεταξὺ Γραικῶν καὶ Ὀθωμανῶν. Ὁ φόβος τῆς αἰχμαλωσίας ἦτο τοιοῦτος καὶ τόσον γενικὸς, ὥςε οἱ Ἄρχοντες ἔκρυπτον τὰ ὑπάρχοντά των, καὶ μετεκόμιζον τὰ χρήματα αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον. — Καὶ τῳόντι, ἐὰν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς γενικῆς παραλυσίας δὲν ἐπέπιπτον κατὰ τοῦ Σουλτάνου τὰ ὅπλα τοῦ φοβεροῦ καὶ τροπαιούχου Τιμοὺρ, ἡ πολιορκεία τῶν Τούρκων ἐτελείονε βεβαίως μὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ δυλεία τοῦ γένους ἤρχιζε περίπου πεντήκοντα ἔτη πρότερον.

Ἀλλὰ μόλις ὁ Τιμοὺρ ἀπεσύρθη, καὶ ἰδοὺ πάλιν Τουρκικὸς στρατὸς ὁρμᾷ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἀμουράτης πειρᾶται μετὰ τηλεβόλων καὶ ἄλλων μηχανῶν νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἄνωθεν ἐξέκρουον τοὺς Νεήλυδας (Ἰαννισάρους), καὶ κατέβαλον αὐτοὺς τῶν κλιμάκων, πολλῶν τὰς κεφαλὰς ἀποκόπτοντες. Ἀντέστησαν δὲ τοσοῦτον ἀνδρείως ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει κατὰ διακοσίων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὥστε ὁ Ἀμουράτης, ὁρῶν ἀδύνατον κατὰ τὸ παρὸν τὴν ἅλωσιν, τρέπεται πρὸς ἄλλο μέρος, καὶ, λητῖζων τὰς χώρας, κυριεύει τὴν Ἤπειρον, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν, τὰς Θήβας, τὰς Ἀθήνας, καὶ πᾶσαν Βοιωτίαν, καὶ Ἑλλάδα, καὶ Ἰωνίαν, πυρπολῶν, κατασφάττων, καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς κατοίκους Χριστιανούς.

Ἐν τούτοις ὁ Μανουὴλ ἐγήρασκε· προαισθανόμενος δὲ τὸν θάνατον προσεγγίζοντα δι' ἓν μόνον πρᾶγμα ἐλυπεῖτο, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα καὶ τὸν θρόνον εἰς τοιαύτην ἀκμὴν συμφορᾶς. Ὁ Φραντζῆς σώζει τὰς πατρικὰς νουθεσίας, ἃς ὁ σεβάσμιος οὗτος Αὐτοκράτωρ ἀπευθύνει κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς πρὸς τὸν υἱόν του καὶ διάδοχον Ἰωάννην. Εἶναι ἡ ζωγραφικωτέρα ἔκθεσις τῶν τότε διατρεχόντων, πιστὴ εἰκὼν τῆς μοναρχικῆς διπλωματίας, καὶ μαρτυρία τῆς ῥοπῆς τῶν Ἑλληνικῶν εὐχῶν.

Ὁ ἀσθενῶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, βεβαρημένος δὲ τὸν κόσμον, Μανουὴλ, κράζει τὸν υἱόν αὐτοῦ Ἰωάννην κατ' ἰδίαν, καὶ ἱσταμένου ἔμπροσθεν αὐτῶν τοῦ Πρωτοβεστιαρίου Φραντζῆ, ὅστις ἐξετέλει τὰ τοῦ Ὑπουργοῦ καθήκοντα. — «Υἱέ μου, λέγει αὐτῷ, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἠξεύρομεν ἐξ αὐτῆς τῆς

καρδίας τῶν ἀσεβῶν ὅτι λίαν οὗτοι διστάζουσι, φοβούμενοι μήπως συμφωνήσωμεν καὶ ἑνωθῶμεν μετὰ τῶν Δυτικῶν· διότι νομίζουσιν, ὅτι, ἐὰν ἐγένετο τοῦτο, μέγα κακὸν ἤθελον ὑποφέρει παρὰ τῶν Δυτικῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μας. Λοιπὸν μελέτα καὶ ζήτει σπουδαίως τὸ περὶ τῆς Συνόδου ζήτημα, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὅταν ἔχῃς χρείαν νὰ φοβήσῃς τοὺς ἀσεβεῖς. Ἀλλὰ μὴ ἐπιχειρησθῇς ποτὲ νὰ περαιώσῃς τὴν Ἕνωσιν, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶναι ἁρμόδιοι νὰ εὕρωσι μέθοδον καὶ τρόπον ἑνώσεως, συμφωνίας τε καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας, ἀλλὰ φροντίζουσι μᾶλλον νὰ ἐπιστρέψωσι τοὺς Δυτικοὺς εἰς τὰ δόγματά μας, ὡς διϊσχυρίσθησαν πάντοτε· καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι ἀκατόρθωτον, φοβοῦμαι σχεδὸν μὴ γίνῃ καὶ χεῖρον σχίσμα, μάλιστα ἀφοῦ ἀπεκαλύφθημεν εἰς τοὺς ἀσεβεῖς.» Στρέφων δὲ πρὸς τὸν Ὑπουργόν, εἶπε «Δοκῷ τῷ Βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου εἶναι αὐτὸν ἁρμόδιον Βασιλέα, πλὴν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ. Βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλα, καὶ τοιαῦτα, οἷα οἱ καιροὶ ἔχρηζον ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν. Πλὴν τῇ σήμερον ὡς παρακολουθοῦσιν ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ Βασιλέα θέλει ἡμῶν ἡ ἀρχὴ, ἀλλ' οἰκονόμον· φοβοῦμαι γὰρ μήποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμὸς τοῦ οἴκου τούτου.» — Καὶ ἐμάντευσεν ἀκριβῶς.

Ὁ Μανουὴλ μετ' ὀλίγον ἀποθνήσκει, ὑπὸ σχῆμα καλογηρικὸν, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ματθαῖος. Σώζονται θεολογικαί τινες πραγματεῖαι του, καὶ μία βιογραφία τοῦ ἀδελφοῦ του Θεωδόρου, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες δύνανται νὰ ἀναγνώσωσι τὴν ὑπὸ βασιλικοῦ καλάμου γεγραμμένην τραγικὴν περιγραφὴν τῶν περιπετειῶν ὅσας ὑπέστη τὸ γένος περὶ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς μεσαιωνικῆς αὐτονομίας του.

ΡΓ'.

Ἰωάννης ὁ Β'. καὶ ἡ Ψευδοσύνοδος.

Ἰωάννης οὖν ὁ Β'. θῦμα καὶ οὗτος τῆς δεινοτάτης πολιτικῆς θέσεως τῆς ἐπικρατείας του, ἀνὴρ δὲ οὐχὶ τοσοῦτον εὐφυὴς ὅσον

ὁ πατήρ του, ἂν καὶ πεπαιδευμένος εἰς τὴν θεολογίαν καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ καιροῦ του, ὁ Ἰωάννης ἀφ' ἑνὸς μὲν παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ φόβου ὅτι μετ' ὀλίγον καὶ ἀναποφεύκτως οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὰς παρακινήσεις τῶν Φράγκων, οἵτινες τὸν ἐβεβαίουν περὶ τῶν ἀγαθῶν ὅσα ἤθελεν ἀπολαύσει παρὰ τῆς αὐτῶν συμμαχίας, ἔκρινεν εὔλογον νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τὰς παραινέσεις τοῦ Πατρός του, δηλ. νὰ πολιτευθῇ ἐμπείρως πρὸς ἀμφότερα τὰ μέρη, χωρὶς ποτὲ νὰ δώσῃ προτίμησιν εἰς οὐδέν· ἀλλ' ἀπεφάσισε κατὰ μὲν τὸ παρὸν νὰ παραδώσῃ ὁριστικῶς ἑαυτὸν καὶ τὸ γένος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δυτικῶν, εἰς δὲ τὸ ἑξῆς, ὅταν ὁ ἐπικρεμάμενος κίνδυνος ἤθελε διασκεδασθῇ, νὰ δράξῃ πρόφασίν τινα, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς κατάστασιν, καὶ οὕτως ἐκ νέου χωρισθῇ τῶν Ἑσπερίων.

Τοιαῦτα φρονῶν, ἀνοίγει πάλιν τὰς περὶ Ἑνώσεως διαπραγματεύσεις· καὶ ἐπειδὴ, μετὰ τὸ ἀναποτέλεστον παράδειγμα τῶν προκατόχων του, δὲν ὑπέφερε πλέον νὰ περιφέρηται τεταπεινωμένος ἀπὸ Αὐλῆς εἰς Αὐλὴν, αἰτῶν καὶ μὴ εἰσακουόμενος, καθότι ὁ Πάπας καὶ οἱ Ἑσπέριοι Πρίγκιπες ἦσαν μᾶλλον ἢ ποτὲ δυσδιάθετοι εἰς πολεμικὰς ἐπικουρίας, γράφει πρὸς τὸν Ῥώμης Ἀρχιερέα ὅτι, εἰλικρινῶς πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ παύσωσι τὰ χρόνια σχίσματα, ἕτοιμος εἶναι νὰ συνδράμῃ εἰς τὴν συγκρότησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἧς σκοπὸς ἤθελεν εἶσθαι ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἕνωσις. — Ὁ Πάπας δέχεται τὴν πρότασιν μετὰ πάσης καρδίας, καὶ προσκαλεῖ τὸν Ἰωάννην εἰς Φερράριαν τῆς Ἰταλίας, πόλιν τότε μεγαλοπρεπῆ καὶ πολυάνθρωπον.

Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ πλήρωμα τῆς Ὀρθοδοξίας, καταλεῖπον τὴν ἀνατολικὴν κατοικίαν του, ἕτοιμον νὰ παρευρεθῇ εἰς Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, πρώτην φορὰν μὴ συγκροτουμένην εἰς γῆν Ἑλληνίδα! Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ παρεκτροπή! Ἐντεῦθεν τῆς πτώσεως ἡ βεβαιότης!

Ὁ Ἰωάννης συγκαλεῖ τοὺς Ἱεράρχας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, προσέτι δὲ τοὺς τῆς Ῥωσσικῆς, τῆς Ἀρμενικῆς, τῆς Κοπτικῆς·

προτρέπει τοὺς Ἀνατολικοὺς Πατριάρχας ἵνα πέμψωσιν αὐτῷ τοὺς ἐπιτρόπους των· στρατολογεῖ τοὺς εὐγλωττοτέρους θεολόγους, καὶ ἐλλογίμους τοῦ ἔθνους· συνάγει τῶν Ἁγίων Πατέρων τὰ ἐκλεκτότερα συγγράμματα διὰ τὴν ἐνδεχομένην ὑποστήριξιν τῶν ἀνατολικῶν δογμάτων· καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην στρατείαν προστίθησι τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωσὴφ, τὸν αὐτάδελφόν του Δημήτριον, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας «διακοσίους τῷ ἀριθμῷ, μετὰ σαλπίγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ.» Ἐκεῖ ὁ Ἰσίδωρος, ἐκεῖ ὁ Σχολάριος, ἐκεῖ ὁ Συρόπουλος, καὶ ὁ Γεμιστὸς ἐκ Λακεδαίμονος, καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος, καὶ ὁ περιβόητος Ἐφέσου, «ὁ ἐν ἑλληνικοῖς μαθήμασι, καὶ ὁρίοις τῶν Ἁγίων Συνόδων κανὼν καὶ στάθμη ἀπαρέκβατος,» καὶ ὁ ἀποστάτης Βησσαρίων, καὶ ὁ Μονεμβασίας, καὶ ὁ Ἀγχιάλου καὶ ὁ Βαλσαμὼν, καὶ ἕτεροι κληρικοί τε καὶ λαϊκοὶ πολλοὶ καὶ δεινοὶ εἰς εὐγλωττίαν καὶ θεολογικὰς γνώσεις, περὶ δὲ τὴν πολιτικὴν ὅλως ἄπειροι, ὧν οἱ μὲν, ὀπαδοὶ τῆς τοῦ Μανουὴλ διπλωματίας πεπλασμένως παρεδέχοντο τὴν Ἕνωσιν, οἱ δὲ, (καὶ οὗτοι ὀλίγοι) ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πάπα παρεσυρμένοι εἰλικρινῶς συνήργουν πρὸς τουτονὶ τὸν σκοπόν.

Ὑπεδέχθησαν οἱ Ἐνετοὶ μετὰ μεγάλης τιμῆς τὸν Αὐτοκράτορα, ἐλθόντος αὐτοῦ τοῦ Δουκὸς εἰς προϋπάντησιν «ἐντὸς τοῦ εὐτρεπισμένου Πουτζινδόρου, ὃ ἦν ἐσκεπασμένον ἐρυθροῖς σκεπάσμασι, καὶ χρυσᾶ Λεοντάρια ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε, καὶ χρυσᾶ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ἐζωγραφισμένον, ποικίλον καὶ ὡραιότατον. Ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἕτερα μεσοκάτεργα, ἃ ὀνομάζουσι γαλιόνια, ὡσεὶ δώδεκα, καὶ αὐτὰ εὐτρεπισμένα καὶ ἐζωγραφισμένα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, κατὰ πάντα ὅμοια τῷ τοῦ Δουκὸς, ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλεῖστοι· καὶ κύκλωθεν κύκλῳ σημαίας εἶχον χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμετρήτους, καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων.— Ἐλθὼν δὲ ὁ Δοὺξ, ἐπλησίασε τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Βουλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ δεξιῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, παρο-

μοίως τῷ σκάμνῳ τοῦ Δεσπότου, καὶ κρατῶν αὐτὸν τῆς χειρὸς, ὡμίλουν ἀσπασίως». — Τὴν ἐπιοῦσαν ἐτελέσθη παράκλησις ἐπίσημος ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καθ' ἣν ἐγένοντο δεήσεις ὑπὲρ κατευοδόσεως τοῦ βασιλέως, καὶ καλῆς ἐπιτυχίας τῶν *Ἐρωτικῶν*.

Ἡ πόλις τῆς Φερράρίας συνέδραμεν ὅλη, ἵνα ἴδῃ τὸ παράξενον θέαμα. Ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐπὶ ἵππου μέλανος (ὄχι λευκοῦ, διὰ τὸ σχισματικὸν φρόνημα τοῦ Αὐτοκράτορος), εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου· ἄρχοντες δὲ καί τινες ἄλλοι συνυπήγοντο μετ' αὐτοῦ, μετὰ λευκοειδοῦς οὐρανίας σκεπάζοντες αὐτόν. «Ἕτερος δέ τις ἵππος λευκὸς, (ὁ ἵππος ὃν ἔμελλε ν' ἀναβῇ ὁ Ἰωάννης ὅταν ἡ Ἕνωσις ἤθελε περατωθῇ) χρυσοὺς ἀετοὺς ἔχων ἐπὶ τοῦ χασδίου, καὶ ἕτερα πλέγματα χρυσᾶ, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, *μὴ ἔχων ἀναβάτην*.—Ὁ Πάπας ἦν καθήμενος ἐν τῷ Παλατίῳ αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου. «Καὶ ἐλθόντες οἱ ἔμπροσθεν καβαλλάριοι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέζευσαν, καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης· καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης Πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου, οὗ ἦν ὁ Πάπας. Τὸν δὲ βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἑτέρας πύλης. Γνοὺς δὲ ὁ Πάπας ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, *ἀνέστη καὶ περιεπάτει· διὸ εὗρεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλοντα γονατίσαι, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Πάπας*, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ· καὶ δοὺς αὐτῷ τὴν χεῖρα, *ἣν ἠσπάσατο ὁ βασιλεὺς*, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ».

Ὁ Πατριάρχης Ἰωσὴφ ἤρχετο ὄπισθεν *ἐν χρυσῷ πλοίῳ, καὶ ἐν χρώμασι διαφόροις κεκαλλωπισμένῳ*. Ἀποβιβασθεὶς, ἀσπάζεται τὸν Πάπαν ἐν τῇ παρειᾷ, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς Ὀρθόδοξοι ἀσπάζονται τὴν χεῖρα ἐκείνου. Γενομένης μάλιστα λειτουργίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ὁ Μαρκήσιος, αὐθέντης τῆς χώρας, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἔδειξαν ὅτι *μετ' εὐλαβείας* ἀντίδωρον δέχονται παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Πατριάρχου.

Τίς δὲν ἐννοεῖ ὅτι κατὰ τὴν προκειμένην ἐν Ἰταλίᾳ Σύνοδον ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη κατέπνιγε τὰ δικαιώματα τῆς πεποιθήσεως, καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦτον ἐπικρατεστέρα ἡ στενο-

χωρία; Δὲν ἐπρόκειτο γὰρ ὡς ἄλλοτε περὶ συγάσεως ἢ καθιερώσεως δογμάτων συζητηθησομένων μετὰ διαπύρου ζήλου καὶ ἐλευθέρας συνειδήσεως ὑπὸ Πατέρων τιθεμένων παῤῥησίᾳ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ δόγματος ὑπεράνω πάσης κακουχίας ἐπιγείου. Ἔλλειπεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ σπάθη τοῦ Κωνσαντίνου, τοῦ Θεοδοσίου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Βασιλείου, καὶ τῶν λοιπῶν προμάχων τῆς Ὀρθοδοξίας Αὐτοκρατόρων· ἔλλειπεν ἡ ἐθνοσώτειρα αὕτη σπάθη, ἀλλὰ, τὸ χεῖρον, οἱ βάρβαροι οἱ ἀναρίθμητοι ἀφ' ἑνὸς, καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀφ' ἑτέρου συνώμοττον νῦν κατὰ Θρόνου, καὶ κατὰ δόγματος, καὶ γένους, καὶ κοινωνίας Ἀνατολικῆς. Ἐπὶ τοῦ νῦν, ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὰ δεδογμένα ὑπάρχει ἡ μόνη ἔξοχος ἀρετὴ, αὐτοὶ δὲ προσέτι οἱ ἔντρομοι ἐκκλησιαστικοὶ συναισθάνονται ὅτι ὀγδόη τις Σύνοδος εἶναι δέλεαρ πολιτικὸν, οὐχὶ δὲ πρᾶγμα κατορθωτέον. Νῦν Πατριάρχαι καὶ Μητροπολῖται μεθ' ἡγεμόνων κοσμικῶν, καὶ διπλωματῶν ἐμμέσως, ἢ ἀμέσως ἀναμεμιγμένοι, θέλουσι συζητήσει ἀντικείμενα λαϊκὴν ἐπέμβασιν μὴ ἐπιδεχόμενα.

Ὁ Πάπας λοιπὸν συναθροίζει τοὺς *αὐθέντας*, καὶ *ῥηγάδας*, καὶ *δουκάδας* εἰς τὴν δίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ δίδει ἄδειαν *εἰς πάντα ἄνθρωπον ὑψηλὸν*, *ἢ σοφὸν*, *ἢ ὀφικιάλιον* ἵνα παρευρεθῇ. Ὁ θρόνος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἀλαμανίας μένει ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου κενός· ἀλλ' ἡ σκιὰ τοῦ φοβεροῦ μονάρχου τῆς Δύσεως ἵσταται ὄρθιος ἐκεῖ πρὸς καταφόβησιν τῶν πνευμάτων.

Διαφθορὰ, ὑποσχέσεις, ἀπειλαὶ, δωροδοκίαι, χαρίσματα, ἐπιχορηγήσεις χρηματικαὶ, καρδινάλειοι πῖλοι, πᾶς τρόπος ἐπιχειρεῖται ὅπως εὐδοκιμήσῃ τὸ σχέδιον τοῦ Παπισμοῦ. Ἡ Δύσις, καθὼς τινὲς ἱστορούμενοι τῆς Ἀσίας σατράπαι, ἀποθέτει εἰς τὰς χεῖρας τῆς σεμνῆς κόρης τὴν τῆς παρθενοφθορίας στολὴν καὶ τὸ κώνειον, ἵνα αὕτη ἐκλέξῃ δυοῖν θάτερον, τὴν ἀτιμίαν, ἢ τὸν θάνατον. — Διὸ μὲ λύπην παρατηροῦμεν τὸν φόρον, ὃν εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν διαφθορὰν κατὰ ταύτην τὴν κρίσιμον περίπτωσιν ἀποτίνει μερίς τις τῆς ὀρθοδόξου κοινωνίας. Πατέρες δια-

κεκριμένοι ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ ἐπὶ ἀρετῇ θαυμάσιοι, ἀναλαμβάνονται μετὰ τοσαύτης ἀναιδείας κατὰ τὰς ὑπερμήκεις τῆς Συνόδου συζητήσεις τὴν ὑπεράσπισιν μᾶλλον τοῦ Δυτικοῦ ἢ τοῦ Ἀνατολικοῦ φρονήματος, ὥστε ἀποτολμῶσι νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ ὅπλα τῆς ῥητορικῆς των καὶ τῆς σοφίας των πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐθνισμοῦ των καὶ ὑποστήριξιν ἑτεροφρόνων ἀρχῶν. Ἀγαθῇ τύχῃ τὰ ἐπακόλουθα βραδεῖα τῆς φθορᾶς ἀνακαλύπτουσι τὰς αἰτίας τῆς ἀρνησιπατρίας, καὶ καταλείπουσιν ἀγνὸν τῆς ὀρθοδοξίας τὸ πρόσωπον ἀπὸ πάσης κηλίδος. Οὗτοι οἱ προδόται τῆς θρησκείας καὶ τοῦ γένους, ὧν κομματάρχαι εἰσὶν ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ ὁ Ῥωσσίας Ἰσίδωρος, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Συνόδου διορίζονται Πατριάρχαι, Καρδινάλεις, ὑψηλοὶ τῆς Ῥώμης ἀξιωματικοί. Οὕτως, ὁ μὲν Νικαίας δέχεται τὸν Καρδινάλειον πῖλον, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωσὴφ, καὶ τὴν ἀποχώρισιν τοῦ φιλολατίνου Πατριάρχου Γρηγορίου· ὁ δὲ Ῥωσσίας, Καρδινάλις ἐπίσης, καὶ Λεγάτος τοῦ Πάπα εἰς Βυζάντιον.

Ἀλλ᾽ ἐὰν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας ἦσαν ὀλίγοι τινὲς φιλόδοξοι καὶ σπουδαρχίδαι ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀνθρωπαρίων ἐκείνων, οἵτινες, διὰ τὴν ἀπολαυὴν τίτλου ἢ ἐπιχορηγήσεως, ἢ ἐξουσίας τινὸς, ἢ δι᾽ ἕτερον οἰωνοῦν χαμερπῆ καὶ ἀξιοκατάπτυστον σκοπὸν πωλοῦσι καὶ συνείδησιν, καὶ πίστιν, καὶ πατρίδα, καὶ προηγουμένας ἀποκηρύττουσιν ἀρχὰς ὑπὸ πρόσχημα φιλοπατρίας, καὶ ἐνεστῶτα συμφέροντα προδίδουσι, καὶ μέλλοντα διαστρέφουσι, καὶ τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς τυχὸν ἐθνοπρέπειαν καταβιβάζουσιν, οἱ κίβδηλοι καὶ ψευδόχρηστοι, εἰς τὸ ὄνειδος ἀλλοφύλων καὶ μισορθοδόξων ἀνταγωνιστῶν, ἐὰν τοιαῦτα ἀποτρόπαια βδελύγματα δὲν ἔλλειψαν καὶ εἰς Φερράραν, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας ἀκλονήτου φρονήματος, ἄνδρας πιστοὺς εἰς τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων ἔστειλεν ἡ Ἑλλάς· ἔστειλεν ἄνδρας θεσπεσίους, ἀπτοήτους, ἀκαταγωνίστους, ἀφοσιωμένους ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἀκεραιότητα τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας, εἰς τὰς προσδοκίας τῆς πατρίδος, εἰς τὴν προ-

άσπισιν τῆς τιμῆς καὶ τῆς συμφορᾶς, στρατιῶτας ἑτοίμους νὰ χύσωσι τὸ αἷμα των ἄχρι τελευταίας ῥανίδος ὑπὲρ συντηρήσεως καὶ ἀμιξίας Ἑλληνισμοῦ.

Αἱ φιλονεικίαι καὶ λογομαχίαι ἤρχισαν, ἵνα μὴ λάβωσι τέλος. Ἀμφοτέρωθεν ἀντιζηλίαι καὶ πεῖσμα καὶ ῥητορεύματα, καὶ ἀμοιβαῖαι πικραὶ ἐνοχοποιήσεις. Μαρτυρίαι Εὐαγγελίου, καὶ Ἀποστόλων, καὶ Συνόδων, καὶ Πατέρων παραδόξως ὑποστηρίζουσιν ἐναντίας ἀρχάς. Οἱ μὲν Δυτικοὶ, ῥητορικοὶ καὶ ἀδιάσειστοι, οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ σταθεροὶ εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς Ά. Συνόδου.

Ἡ πανώλης ἥτις ἐνσκήπτει αἰφνιδίως, διακόπτει τὰς συνελεύσεις. Οἱ Ἀνατολικοὶ ζητοῦσι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ πρεσβείαις τοῦ Πάπα ἡ Σύνοδος μετακομίζεται εἰς Φλωρεντίαν.

Ὅμως καὶ ἐνταῦθα αἱ αὐταὶ τῆς Φερράρίας σκηναὶ ἐπαναλαμβάνονται, δηλ. ἀπέραντοι περὶ καθαρτηρίου πυρὸς, περὶ ἀζύμων, κτλ. ἔριδες, δι' ὁμιλιῶν κομψῶν μὲν πολλάκις ἐκφραζόμεναι, οὐσιωδῶς δὲ μὴ περαίνουσαι εἰς οὐδὲν θετικόν. Ὁ Ῥόδου Ἐπίσκοπος καὶ ὁ Καρδινάλις Ἰούλιος ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν, ἐκ μέρους δὲ τῶν Γραικῶν σχεδὸν μόνος ἀγωνιστὴς ὁ Ἐφέσου, καὶ ὑπὸ σχῆμα συμβιβαστῶν καὶ διαλλακτῶν κρύφιοι τινὲς παραβάται, οἵτινες παρακινοῦσι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Ἕνωσιν, ἐὰν ὄχι λόγῳ θεολογίας ὀρθῆς, τοὐλάχιστον λόγῳ ἀνάγκης, οὗτοι κατὰ μέγα μέρος συγκροτοῦσι τὴν ῥητορικὴν παλαίστραν. Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ αὐτὸς ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν λαμβάνει τὸν λόγον, τώρα μὲν πρὸς ἐξακρίβωσιν κειμένου τινος ἐσφαλμένου τῶν Πατέρων, τώρα δὲ ἵνα παρακελεύσῃ μὲ ἐπιτετηδευμένους, καὶ ἀναμασσομένους λόγους τοὺς Ἀνατολικοὺς πρὸς τὴν διττὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσιν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, παρεκτεινομένων τῶν λογομαχιῶν, ἐρεθίσθησαν τὰ πάθη σημαντικῶς, ὥστε ἡ συζήτησις προέβη ἀργῶς, καὶ πολλάκις μετὰ σκανδάλου. — «Ἡμεῖς πλέον οὐ διαλεγόμεθα, κραυγάζουσιν ὁμοφώνως οἱ Γραικοί· ὅτι ἡ διάλεξις οὐδὲν ἄλλο προξενεῖ εἰμὴ ὄχλησιν· λεγόντων γὰρ ἡμῶν, οὐδὲν ἀπο-

ρεῖτε οἱ Δυτικοὶ ἀπολογίας εἰς πληθυσμόν· ἀκουόντων δὲ τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, ἀναρίθμητα ὄντα, τίς δύναται ἀκούειν καὶ λέγειν ἄπαυστα; Διὸ, ἐὰν ἔστι τις ἄλλη μέθοδος Ἑνώσεως, βουλευσάμενοι, μηνύσατε ἡμῖν! εἰ δ' οὔ, ἡμεῖς ὅσον ἠδυνήθημεν εἴπομεν. Ἡμεῖς ὃ κρατοῦμεν, ἐστὶ πατροπαράδοτον, καὶ ὑπὸ τῶν Ἑπτὰ Συνόδων παραδεδομένον, καὶ ἀρκούμεθα».

Μηδενὸς τῳόντι περαιουμένου διαρκουσῶν τῶν ΚΕ. Συνεδριάσεων, ἐκινδύνευον πᾶσαι τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος αἱ προσπάθειαι νὰ ματαιωθῶσιν. Ἀταξία γενικὴ ἐπεκράτει κατὰ τὴν συζήτησιν· οἱ Γραικοὶ ὑποτονθορίζοντες, ἱκέτευον ἤδη παρὰ τοῦ Ἰωάννου τὴν ἄμεσον καί τοι ἄπρακτον ἐπάνοδον.

Ὁ Πατριάρχης, ἀναποφάσιστος περὶ τὴν Ἕνωσιν, διότι, ἂν καὶ ζηλωτὴς τοῦ πατρίου δόγματος, ἔβλεπεν ὅμως τὰς ἐνδεχομένας στυγερὰς συνεπείας τῆς περαιτέρω ἐπιμονῆς του, ὁ Πατριάρχης νῦν μὲν ὑπέσχετο τὸν περαίωσιν τῶν πραγμάτων ὑποχωρῶν εἰς τὰς ὑφηγήσεις τοῦ Βησσαρίωνος, νῦν δὲ τὸν Ἐφέσου συμβουλευόμενος, παρενέθετεν ἀμφιβολίας ἐπὶ ἀμφιβολιῶν. Ὁ ἀκλόνητος οὗτος Ἐπίσκοπος δὲν ἔπαυε πλήττων τὴν ψυχὴν τοῦ γηραιοῦ Ἰωσὴφ μὲ τὸν χρησμὸν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅστις ἐφαίνετο ἀφορῶν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, καὶ ὀνομαστὶ προεξελέγχων τὴν διαγωγήν του. Καὶ ὅτε πᾶς ἄλλος λόγος ἀπετύγχανε, τὸ φόβητρον τοῦ χρησμοδότου Λέοντος εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα, ν' ἀποσπάσῃ τὸν Πατριάρχην ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ὁ τρομερὸς χρησμὸς ἀπέβλεπε τὴν ὑπὸ Τούρκων αἰχμαλωσίαν, καὶ εἶχεν οὕτω·

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

. . . . . .

«Βλέπε δὲ σὺ ὁ τὰ θεῖα φρονῶν, καὶ τὰ θεῖα φέρων
Ἐπ' ὤμων, μή σου ἡ κόνις ὄνειδος γένηται, καὶ πώγωνα
Βαθὺν ἐνδίκως καρήσει, καὶ μεγάλως ἀγριωθήσῃ.
Αὐτὸς ὁ φόνου σύμβουλος Ἀρχιερεὺς, οὗ τὸ ὄνομα
ΙΩ. (σήφ)· καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἠλειμμένος
Ἐπώνυμος Μεναχείμ».

Τὰ δύο ταῦτα ἀρχικὰ ΙΩ. ἐξήσκουν ἀδιάκοπον ἠθικὴν ἐπιρ-

ροὴν τόσον ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Πατριάρχου, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀμφοτέρων τὰ ὀνόματα ἤρχιζον ἀπὸ αὐτά.

Μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ Ἰωσὴφ ἱερουργεῖ ἐν Ἰταλικῷ θυσιαστηρίῳ, παρόντων τοῦ Παλαιολόγου καί τινων ἄλλων Ἰταλῶν ἀρχόντων· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν Γραικῶν συνεκκλησιάζεται, ἐξαιρουμένων δύο ἢ τριῶν, ἀναφανδὸν προσκεκολλημένων τῷ κόμματι τῷ δυτικῷ. Προσάγει τὰ τίμια Δῶρα, πλὴν οὐδεὶς τῶν τοῦ ποιμνίου του προσέρχεται. — Αἰφνιδία τὸν καταλαμβάνει φρίκη· ὠχριῶσι τὰ χείλη του· τὸ Ποτήριον τῆς Ὀρθοδοξίας τρέμει, τρέμει εἰς τὰς χεῖρας του καὶ κινδυνεύει νὰ πέσῃ. —

Ὁ δυστυχὴς Παλαιολόγος, μὲ τὴν κεφαλὴν κεκλιμμένην ἐπὶ τῆς πλησίον στήλης, ἔχει ἀνὰ χεῖρας τὸ Εὐχολόγιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ῥέει βροχὴ δακρύων. Τίς οἶδεν! Ἴσως ὁ τάλας ἀνεπόλει τὴν ἔνδοξον ἡμέραν καθ' ἣν ὁ πρόγονός του Μιχαὴλ γονυπετὴς ἐπὶ τὴν θύραν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀνέπεμπεν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὕψιστον διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἐπταλόφου, καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἐθνικότητος!

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ Ἰωσὴφ δὲν φαίνεται πλέον· μετὰ δὲ ὀλίγας ἡμέρας *αἰφνιδία διαδίδεται φήμη ὅτι ἀπέθανε.*

Διαθρυλλοῦσιν οἱ Λατῖνοι ὅτι πρὶν ἢ ἐκψυχήσῃ ἐγγράφως τὸ ῥωμαϊκὸν ὡμολόγησε δόγμα. — Ἡμεῖς ὅμως ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου Πρακτικὰ τὸν ὕστερον καὶ πιστὸν λόγον του, λόγον ὅστις ἀριδήλως ἀναιρεῖ τὴν διακοινωμένην αὐτοῦ ψευδεπίγραφον ὁμολόγησιν. «Οἱ Λατῖνοι, ἐκφωνεῖ, *οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἀλλ' ἐκ τῶν Γραφῶν ἐξηγοῦνται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος*», ἀλλὰ, προστίθησιν,

«Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω, ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ».

— Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅπλων οἷς ἐχράσθη ἡ σιδηρᾶ τοῦ Εὐγενίου Πάπα πολιτικὴ, ἵνα πειθαναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας, τελευταῖον καὶ δραστηριώτατον ὑπῆρξεν ἡ πεῖνα. Ἡ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶχον ἔλθει εἰς Φερράριαν καὶ Φλωρεντίαν μὲ προμή-

θειαν πολλῶν χειρογράφων, καὶ θεολογικῶν βιβλίων, ἀλλὰ μὲ ὑπέρπυρα ὀλίγιστα· ἡ δὲ Αὐλὴ τοῦ Οὐατικανοῦ, πρὸς θεραπείαν τοιαύτης ἐλλείψεως εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ χορηγήσῃ γενναίως πᾶσαν ἀναγκαίαν βοήθειαν. Μολοντοῦτο, βλέπουσα τὴν ἐπίμονον καρτερείαν τῶν Γραικῶν, καὶ ἄλλο μέσον καταλληλότερον μὴ γινώσκουσα πρὸς συντόμευσιν τῆς λογομαχίας, ἠρνήθη τέλος εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ἄρχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν, τόσον ὥςε, συμβουλίου γενομένου παρὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν Ἀρχιερέων, κατὰ πλειοψηφίαν ἀπεφασίσθη... ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται... ὅτι ἑκόντες ἄκοντες νὰ διακηρύξωσι τὴν Ἕνωσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ Πάπα, ὅπως οἱ μὲν στερούμενοι φαγητοῦ ἀναλάβωσι τὰς ζωοτροφίας, ἐπιταχυνθῇ δὲ ἡ πρὸς τὰ ἴδια ἐπανάζευξις.

Εἰς μάτην ὁ Κοδινὸς γράφει πρὸς τὸν Εὐγένιον ἱκετήριον, ἐν ᾗ περιπαθῶς περιγράφει τὴν κατάστασιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν, καὶ ἐν ὀνόματι τῶν συμφερόντων ὅλης τῆς Χριστιανωσύνης ζητεῖ τὰς κατεπειγούσας καὶ ὑποσχεθείσας ἐπικουρίας. Ὁ Πάπας θέλει τὴν Ἕνωσιν, εἰδὲ μὴ ἂς ἐκλείψῃ καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. «Ἡμῖν, ὁ ἱκετεύων γράφει, τὰ μὲν εἴσω τειχῶν βοὴ, καὶ πτωχεία, καὶ πενία, καὶ δάκρυα· τὰ δ' ἔξω τοῖς ἀπὸ τὸν πύργον ὁρῶσι, βαρβάρων στρατεύματα, καὶ γῆ κειρομένη, καὶ πρὸς τοῖς τάφροις τῶν ἡμετέρων σφαγαὶ, καὶ πῦρ ἄγριον, οἰκίας, καὶ νεὼς, καὶ δημοσίων οἰκοδομητάτων κάλλη, καὶ πάντα ἁπλῶς ἐπιόν! Δυσφημίαι δὲ κατὰ Θεοῦ, ὕβρεις Σταυροῦ, καὶ γέλως τῆς πίστεως, καὶ θείων Εἰκόνων ἄτιμοι περιαγωγαὶ, καὶ ἀπειλαὶ φρικώδεις.»

Τίς κάλαμος δύναται νὰ ζωγραφήσῃ τὴν ἀξιοδάκρυτον θέσιν εἰς ἣν ἐταλαντεύετο ἡ ψυχὴ τοῦ δυστυχοῦς Παλαιολόγου περὶ τοιαύτην ἀκμήν; Αἱ θρησκευτικαί του πεποιθήσεις ἐντόνως ἀπεδοκίμαζον τὴν Ἕνωσιν· ἀλλὰ συμφέροντα πολιτείας πάλιν ἀνεκάλουν αὐτήν· σήμερον μὲν *ἐρωτικὸς* ὑπεδεικνύετο διὰ τὴν ποθητὴν ἐκείνην τοῦ γένους σωτηρίαν· αὔριον δὲ, μετά τινα συνέντευξιν μυστικὴν μετὰ τοῦ ἀκουράστου Ἐφέσου, ἐδίσταζεν, ἐδειλία καὶ πάλιν κατεβυθίζετο εἰς πέλαγος ἀχανὲς ἀμφιρρεπείας καὶ

ἀβεβαιότητος. Εἰς Φλωρεντίαν, ἡ παντελὴς στέρησις τῶν χρειωδῶν, ἡ ἔνδεια, ἡ ταπείνωσις, τὰ καθημερινὰ πικρότατα ποτήρια τῆς χαμαιπετείας, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων διὰ τὴν ἐπιστροφήν· εἰς δὲ Κωνσταντινούπολιν, ὁ πέλεκυς τῆς ἀλώσεως ἐπικείμενος, ὡς τὸ ξίφος τοῦ Δαμοκλέους, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀγαπητοῦ λαοῦ, πέλεκυς ἕτοιμος νὰ κατεδαφίσῃ πάντα, καὶ πίστιν καὶ πατρίδα καὶ θρόνον· ἰδοὺ αἱ αἱμοσταγεῖς πληγαὶ τῆς καρδίας του!

Τὴν περιγραφὴν τῶν ψυχικῶν τούτων παθημάτων οὐδεὶς τῶν Γραικῶν δύναται ν' ἀναγνώσῃ ἀδακρυτί. «Ἡμεῖς, ὁ τάλας ἀναβοᾷ στενάζων πρὸς τοὺς συγκεκλημένους συμβούλους του, ἐπὶ Ἑνώσει τῶν Ἐκκλησιῶν παρητησάμεθα τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ ἤλθομεν μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ κόπων ζητοῦντες αὐτήν. . . . . Καὶ οἱ μὲν Ἀρχιερεῖς, ὡς Ἐπίσκοποι, εἰς σύστασιν τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν· οἱ δὲ Συγκλητικοὶ, διὰ τὴν ὀρθοτομίαν τῆς πίστεως, καὶ δι' ἐλπίδα τῶν κληρονόμων αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ, ἄοι! ἵνα τί ταλαιπωρῶ; ἐπὶ μιᾷ ἐλπίδι μόνον ταλαιπωρῶ πλεῖον ἁπάντων ὑμῶν· ἵνα τάχα δοξασθῶ παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν τοῦτο καὶ ὑμῖν. Οὔτε γὰρ παιδία καὶ κληρονόμους ἔχω, οὐδὲ περισσοτέραν τιμὴν θέλω ἐγὼ, ἀλλὰ διὰ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων πάσχω ὅσον θεωρεῖτε . . . . Ἐπίστασθε ἀκριβῶς ὅτι, ἐὰν ἤθελον, ἔμελλον καθίζεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν μου, καθὼς καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅπως δήποτε μετὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ ἔμελλον ζῆν· ἀλλὰ ὁ πόθος τοῦ γένους, καὶ ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἠνάγκασέ με καταλιπεῖν τὰς ἀναπαύσεις μου, καὶ τὴν Κυρίαν τὴν μητέρα μου τὴν Δέσποιναν, τὴν παῤῥησίαν ἧς ἐπίστασθε· καὶ λαβὼν πάντας ὑμᾶς, ἦλθον διὰ πελάγους μετὰ κινδύνων, χειμερίου ὄντος καιροῦ, καὶ ταῦτα ὄντος μου ἐν ἀσθενείᾳ δεινῇ· ἀλλ' οὔτε χειμὼν, οὔτε ἀσθένεια, οὔτε τὶ ἄλλο ἐνεπόδισε τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἵνα τί κερδανῶ, ἢ τί προλάβωμεν, εἰμὴ τοῦ γένους ἀναψυχήν; Καὶ προέκρινα ἀποθανεῖν, ἵνα λάβῃ τὶ ἀγαθὸν ἡ ὑμετέρα Πατρίς. Ἐκινδύνευσα οὖν, καὶ οὐδέποτε ἐστερήθην εἰς

τοσοῦτον, ὡσὰν ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς ἄχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ τὴν ὑπομονήν.»

Δὲν εἶναι συγκινητικὸν, δὲν εἶναι συγχρόνως δὲ καὶ παράδοξον, ὅτι αἱ ἱεραὶ λέξεις ΠΙΣΤΙΣ καὶ ΠΑΤΡΙΣ ἠχοῦσιν εἰς τὸ στόμα τῶν τελευταίων κληρονόμων τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου μὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνην γοερὰν μελῳδίαν μεθ' ἧς ἐξεφέρθησαν ἐσχάτως ὑπὸ ἁπλῶν ἁρματωλῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως ἀγῶνα; Αἱ δύο αὗται λέξεις ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ *Κλέφτου* ἀοιδοῦ, καὶ μὲ τὰς λέξεις ταύτας ἐπὶ τὰ χείλη θέλει ἐκπνεύσει ἡ βυζαντινὴ μοναρχία. — Ἡ ὥρα τῆς ὁλοκαυτώσεως ἐπλησίασε. Τὰ βασιλικὰ πρόσωπα λαμβάνουσιν ἱστορικωτέρας ἀναλογίας.

ΡΔ'.

Ὅρος Ἑνώσεως.

Τέλος πάντων, μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις, τῇ 6 τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1439 τελεῖται μετὰ πομπώδους παῤῥησίας ἐντὸς τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ ναοῦ τῆς Θεομήτορος ἡ Ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ συνέπειαν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ὅρου, ἥτις γίνεται Ἑλληνικῶς τε καὶ Ῥωμαϊκῶς. Ὁ Εὐγένιος, Ἐπίσκοπος, δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, νῦν δὲ ἀφιλονείκητος κεφαλὴ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης, ἄλλος ἐπίγειος θεὸς, βασιλεὺς βασιλευόντων, ὁ Εὐγένιος ἐνδεδυμένος ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, ἵσταται ὡς γίγας ἐν τῷ μέσῳ πάντων, καὶ κραυγάζει βροντοφώνως·

«Εὐφραινέσθωσαν οἱ Οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, ὅτι ἀφῃρέθη τὸ μεσότοιχον τὸ διαιροῦν τὴν Δυτικὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπανῆλθεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ὁμόνοια, καὶ ἐξήστραψεν ἡ γαληνιῶσα ἀκτὶς τῆς ποθεινοτάτης Ἑνώσεως μετὰ τὴν μακρὰν ὀμίχλην τῆς ἀθυμίας καὶ τὴν ἀχλὺν τὴν ἄχαριν τὴν ἀπὸ τῆς χρονίου διαστάσεως προκύψασαν! Σήμερον ὁμολογοῦσιν οἱ Γραικοὶ τὴν ἐκ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσιν»!

«Ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας Τριάδος ὁρίζομεν, ὅτι αὕτη ἡ τῆς Πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν πιστευ-

θῇ καὶ ἀποδεχθῇ. Ἔτι ὁρίζομεν τὴν ἀκραιφνῆ διατήρησιν τῶν ἑτέρων δογμάτων καὶ ἐθίμων τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔτι ὁρίζομεν τὴν ἁγίαν Ἀποστολικὴν Καθέδραν καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν Ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, καὶ εἶναι πάσης τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν Πατέρα καὶ Διδάσκαλον· τὸν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν ἁγιώτατον Πάπαν Ῥώμης, κ. τ. λ.»

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ὅρου, Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος καταβαίνων ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ϛασειδίου προσέρχεται τῇ Εἰκόνι τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, δέεται χαμηλῇ τῇ φωνῇ, ποιεῖ τρεῖς μετανοίας, ἐπιστρέφει ἵνα πάλιν δεηθῇ, καὶ ἀκολούθως λαμβάνων τὸν κάλαμον, μὲ τρέμουσαν χεῖρα γράφει παρὰ πόδας ἐν γράμμασιν ἐρυθροῖς·

«Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων».

Ἡ θυσία τῆς μοναρχίας ἦτο τετελεσμένη ἐν τῷ χρώματι τοῦ αἵματος! — Ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ ὕστατος ἐστεμμένος βασιλεὺς Ῥωμαίων.

Μολοντοῦτο, πρὶν ἢ θέσῃ τὸ χρυσόβουλλον, *τί ποιεῖ ὁ πονηρός*; λέγει ὁ συντάκτης τῶν Πρακτικῶν· *μετὰ τὸ τελεσθῆναι πάντα, γράφει ἐν τῷ Ὅρῳ·* σωζομένων τῶν δικαίων καὶ τῶν προνομίων τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν· *καὶ εὑρίσκεται προσθήκη ἐν τούτῳ πάντων· τοῦτο ἀκούσαντες οἱ Λατῖνοι, ὡς μέγα τι ἰλλιγγίασαν, καὶ εὐθὺς ἐζήτουν μὴ πάντων τῶν προνομίων λέγειν, ἀλλὰ τῶν προνομίων ἁπλῶς.*

Εἴκοσι ἐννέα ἕτεραι ὑπογραφαὶ Ἀρχιερέων, Ἱερέων καὶ Διακόνων προσεπιβεβαιοῦσι τὸν ὅρον τῆς ὑποταγῆς. — Οἱ Φράγκοι ἀναστάντες καταφιλοῦσι τοὺς Γραικούς· γεῦμα λαμπρὸν, πλουσιοπάροχον περιμένει τοὺς πεινα λέους ἐπισκόπους.

Ὁ δὲ μισθὸς τῆς ὑποταγῆς ἐκφέρεται τοιουτοτρόπως πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. «Πρῶτον, κατὰ τὸ παρὸν ὁρίζει ὁ

ἁγιώτατος Πατὴρ δοῦναι σοι ἔξοδον ἱκανὸν καὶ κάτεργα, ἵνα ἀπέλθῃ πᾶς ὁ λαός σου καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεύτερον, ὅτι ἵνα ἵστανται ἀεὶ τριακόσιοι στρατιῶται εἰς φυλακὴν τῆς Πόλεως, εἰς τὰς ἐξόδους αὐτοῦ. Τρίτον, ὅτι ἐξόδῳ αὐτοῦ ἵνα εἰσὶ δύο κάτεργα ἐμπαρατηροῦντα καὶ ἐπισκέπτοντα αὐτήν. Τέταρτον, ὅτι ἵνα γένηται τὸ προσκύνημα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν Κωνσταντουπόλει, καὶ αἱ γαλλιάτζαι αἱ ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν τοῦ ζωοποιοῦ Τάφου, ἵνα ἔρχωνται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πέμπτον, ὅταν χρήζῃ ὁ βασιλεὺς κάτεργα εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἵνα δώσῃ κάτεργα εἴκοσι μετὰ πάσης ἐξόδου αὐτοῦ ἁρματωμένα μῆνας ἕξ· εἰ δὲ χρήζει δέκα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ ἔτος ἕν. Ἕκτον, ὅταν χρήζῃ φοσσάτου καὶ στόλου διὰ ξηρᾶς, ἵνα σπουδάσῃ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἔλθωσι τὰ γένη τῶν Χριστιανῶν πρὸς συμμαχίαν αὐτοῦ.»

Ἐκ τῶν ἀπατηλῶν τούτων ὑποσχέσεων, ἡ ἀπατηλοτέρα ἦτον ἐξάπαντος ἡ τελευταία. Ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ὄχι μόνον ἤρχιζε νὰ γίνεται ἀμφισβητήσιμος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Εὐγένιος ἐκαθέζετο ἐπὶ θρόνου, τὸν ὁποῖον ἄλλος Πάπας ἐν τῇ τῆς Βασιλείας Συνόδῳ ἐπιμόνως ἀντεποιεῖτο. Ἡ Ἐνετία, ἡ Γένοα, ἡ Πίσσα, καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἰταλίας πολιτεῖαι δὲν ᾐσθάνοντο πλέον διὰ τὴν Ῥώμην οὐδὲ τὸν ἔνθερμον ἐκεῖνον ζῆλον τῶν καλῶν παλαιῶν χρόνων τοῦ Παπισμοῦ, οὐδὲ τὸ σέβας ἐδείκνυον ὅπερ οἱ τοῦ Πέτρου διάδοχοι προηγουμένως ἤξευρον ν᾽ ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν λαῶν. Καθ᾽ ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας, αὕτη πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποτεινάξει τὸν δούλειον ζυγὸν, συχνάκις προκαλέσασα ἀφόβως τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Οὐατικανοῦ. Ἡ δὲ Γερμανία, ἄλλως ἀείποτε ἐναντία πρὸς τοὺς Γραικοὺς, περὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀντικείμενα ἀσχολουμένη, καιρὸν δὲν εἶχε νὰ χάνῃ εἰς συμβιβασμοὺς Θεολογικούς. Ἑνὶ λόγῳ εἰς οὐδένα τῶν ἡγεμόνων ἡ τότε κατάστασις τῆς Εὐρώπης ἐσυγχώρει συμμέθεξίν τινα εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς. Διότι πρὸ πάντων, ἡ κατωτέρα Ἰταλία κατεταλανίζετο ἀπὸ τοὺς πολέμους τῆς Νεαπολιτικῆς διαδοχῆς· ἡ Γαλλία ἠγωνίζετο κατὰ τῶν Ἄγγλων·

ἡ δὲ Ἱσπανία ἐστέναζεν ὑπὸ τοὺς Ἄραβας, καὶ ἡτοιμάζετο ν' ἀποτεινάξῃ τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

Ἀλλὰ ὁ Τόμος τῆς Συνόδου ἦν ἐλλειπὴς τριῶν οὐσιωδεστάτων ὑπογραφῶν. Ἔλλειπεν ἡ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ τεθνηκότος προηγουμένως· ἡ τοῦ Ἀντιοχείας, ὃν ἀντιπροσώπευε Μάρκος ὁ Εὐγενικός· καὶ τέλος πάντων ἡ τοῦ Εὐγενικοῦ τούτου, καθὸ τῆς Συνόδου πρωταγωνιστοῦ καὶ τῆς Ἐφέσου Μητροπολίτου.

Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἀρνεῖται τὴν συγκατάθεσίν του. Ἠχὼ τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους φωνῆς ἐκφράζει ἀνενδοιάστως τὰ φρονήματα τῆς πατρίδος, καὶ διὰ τῆς καρτερίας του σώζει τὴν ἐθνικὴν ζωήν. Τίποτε δὲν φοβίζει τὴν ἀτάραχον καρδίαν τοῦ ἀνδρὸς, τίποτε δὲν μετασαλεύει τὴν ἀκράδαντον ἀπόφασίν του. Ἴσως, ἐὰν ἡ ὑπογραφή του ἠγοράζετο ἀντὶ μιᾶς καρδιναλίου τιάρας, ἤθελον πάντα τὰ τῆς Ἀνατολῆς μεταλλαχθῆ· ἐπειδὴ σέβας ἐξιδιασμένον ἔφερεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πρὸς τὰ ἄμεμπτα ἤθη του, πρὸς τὸν ἄδολον Ἑλληνισμόν του, πρὸς τὴν πεφωτισμένην ὀρθοτομίαν του, πρὸς τὴν εὐγλωττίαν του καὶ τὸν *παλλικαρηκὸν*, κατὰ τὴν τότε φράσιν, πατριωτισμόν του. Ἴσως συνέπεια τῆς συναινέσεώς του ἤθελεν εἶσθαι ἡ βεβαία καὶ πραγματικὴ τῆς ἑνώσεως ἐκτέλεσις, ἑπομένως ὁ βέβαιος ὄλεθρος τῆς πίστεως, ὁ ἀφανισμὸς τοῦ ἐθνισμοῦ.

Ἀλλ' ὁ καὶ τὸ ἐπώνυμον καὶ τὴν ψυχὴν ὄντως Εὐγενικὸς, ἐνώπιον ἡγεμόνων καὶ βασιλέων, εἰς τὸ πεῖσμα σχεδὸν τοῦ κόσμου ὅλου ἔμεινεν ἡρεμαῖος, ὡς ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος πελώριος καὶ προσωποποιημένος βράχος τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀφίνει

«Καὶ χαλάζι καὶ βροχὴ
Νὰ τοῦ δέρνουν τὴ μεγάλη
Τὴν αἰώνια κορυφή,»

ἔμεινεν ἀδιάφορος εἰς τὰς αἰσχρὰς προσβολὰς, τὰς ὕβρεις, τὰς λοιδορίας, τὰς καταδιώξεις τοῦ ὄχλου, καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Ἰταλοφρόνων ὀλίγων ἀποστατῶν συναδέλφων του. Δεδιωγμένος, πεινῶν, καὶ διψῶν καὶ γυμνητεύων, ὁ ἀδιάσειστος

οὗτος ἀπόστολος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταλείπει νύκτωρ τὴν Ἰταλίαν, γῆν καταισχύνης καὶ ἐξευτελισμοῦ, καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας προσφεύγει εἰς Δαλματίαν, ὅθεν εἶτα πλέει πρὸς Βυζάντιον.

Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἡ συνοδία του, μετά τινων ἀσημάντων ἐπικουριῶν καὶ πολλῶν κολακευτικῶν ὑποσχέσεων συνωδευμένος, ἐπανέρχεται τέλος καὶ αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ πόνοι μάταιοι! μετὰ τὰ ἀποβατήρια καὶ τοὺς συνήθεις ἀσπασμούς, οἱ τῆς πρωτευούσης Ἀρχιερεῖς καὶ ὁ λαός, μαθόντες ὑπὸ τῶν τῆς Συνόδου Πατέρων τὰ γεγονότα, ἠγέρθησαν εἰς στασιασμόν. Οἱ Πατέρες οὗτοι περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς, κραυγάζοντες· Χριστιανοὶ ἐπωλήσαμεν τὴν πίστιν σας! συγχωρήσατέ μας, καὶ ὁ Θεὸς ἂς μᾶς συγχωρήσῃ· εἰ δὲ μὴ, ἐὰν ἔσφαλλεν ἡ ὑπογράψασα χεὶρ, κόψατε τὴν χεῖρα μας! ἐὰν ἔσφαλλεν ἡ γλῶσσα μας ὁμολογοῦσα, ἐκριζώσατε τὴν γλῶσσαν μας! «ἀδελφοὶ πεπράκαμεν τὴν πίστιν ὑμῶν· ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσέβειαν, προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν, Ἀζυμῖται γεγόναμεν».

«Ταῦτα, παρατηρεῖ ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων λατινόφρων Μιχαὴλ Δοῦκας, ταῦτα καὶ ἄλλα *αἰσχρότερα, καὶ ῥερυπωμένα λόγια* ἐξέφερον οἱ ἀπὸ τῶν τριήρεων ἀποβάντες ἀρχιερεῖς· Καὶ τίνες Ἀρχιερεῖς; οἱ ὑπογράψαντες ἐν τῷ Ὄρῳ· ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος καὶ οἱ πάντες· εἰ γάρ τις πρὸς αὐτοὺς ἤρετο, καὶ διατί ὑπεγράφετε; ἔλεγον, φοβούμενοι τοὺς Φράγκους· καὶ πάλιν ἐρωτῶντες αὐτοὺς, εἰ ἐβασάνισαν οἱ Φράγκοι τινὰ, ἢ ἐμαστίγωσαν, ἢ εἰς φυλακὴν ἔβαλον; ἀπεκρίνοντο, οὐχί. Ἀλλὰ πῶς ἡ δεξιὰ αὕτη ὑπέγραψεν; Ἔλεγον· ὑπέγραψεν ἡ δεξιά; κοπήτω· ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν; ἐκριζούσθω· οὐκ ἄλλο εἶχον τι λέγειν».

Τίνα μαρτυρίαν μᾶλλον εὔγλωττον ταύτης ἡ Ἱστορία δύναται νὰ προσφέρῃ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ ἔθνους οὐδὲ *θρόνου*, οὐδὲ *ἐλευθερίας*, οὐδὲ *ἀγαθοῦ ἐγκοσμίου οἱουδήποτε* ἐφείδετο διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ περιεχομένης ἐθνικότητός του; Ἤ *ταὐτὸν*, ἢ *ἐπὶ ταὐτὸν*, ἰδοὺ ὁ αἰὼνος, ἰδοὺ τὸ γνώρισμα τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας Ἁλώσεως!

Ἐν τούτοις ὁ Ἀμουράτης εἶχε προκατειλημμένον τὸν λογισμὸν αὐτοῦ, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν, ἐποίησεν ὁμόνοιαν μετὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐγένετο Φράγκος, καὶ μέλλουσιν οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως νὰ συστρατεύσωσιν εἰς βοήθειάν του. Ἡ ὀργή του αὕτη, πεπλασμένως καθησυχασμένη ὑπὸ τῶν διαβεβαιώσεων τῶν πρέσβεων τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἡ περιοδία τῆς Ἰταλίας δὲν εἶχε πολιτικὸν, ἀλλ' ἐκκλησιαστικὸν ἁπλῶς σκοπὸν, θέλει ἐπιταχύνει τῆς καταστροφῆς τὴν ὥραν.

ΡΕ'.

Ἱστορικαὶ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου συνέπειαι.

Μ' ὅλα τὰ ἀπαίσια ταῦτα, ἡ Φλωρεντινὴ Σύνοδος ἐπέχει θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς προόδου καὶ τῶν φώτων τηλικαύτην, οἵαν οὐδεμία ἄλλη τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἐπειδὴ δι' αὐτῆς πρώτην φορὰν ἡ Ἀνατολὴ συνοικειοῦται διανοητικῶς τῇ Δύσει, δι' αὐτῆς καὶ ἡ παράδοσις τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν εὐφυΐαν μεταδίδονται εἰς Εὐρώπην καὶ κυκλοφοροῦσι, καὶ ἀναζωπυροῦσι τῶν λογίων τὰς καρδίας. Ἡ Ἀνατολὴ φέρει καὶ σπείρει ἐν Δύσει τὸν σπόρον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀναπτύξεως. Ἀντὶ τῆς λεηλασίας, τῆς πυρκαϊᾶς, τῆς σφαγῆς, ἀντὶ τῶν μυρίων κακῶν, ὅσα ἡ Δύσις διὰ τῶν Σταυροφόρων της ἤγαγεν εἰς Ἀνατολὴν, ἡ Ἀνατολὴ νῦν ἀνταποδίδει τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἔρευναν, τὸν πλοῦτον τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας. Θεωρουμένης τῆς συρροῆς τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦδε, καθὼς πτηνὰ ὑπὸ χειμερίων ἀνέμων διωκόμενα, καταλιμπάνοντες τὴν ἐπαπειλουμένην πατρίδα, μεταναστεύουσιν εἰς τὰς Ἰταλίδας πόλεις, συγκομίζοντες τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν πατέρων, καὶ οἵτινες ἐκεῖ κατὰ προτίμησιν ἐγκαθίστανται, ὅπου μᾶλλον ὁ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν ἔρως διαδηλοῦται, μὰ τὴν ἀλήθειαν νομίζει τις, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀργῶν ὑπὸ μυχίων προαισθημάτων, ζητεῖ χώραν τινὰ τῆς γῆς γόνιμον καὶ εὐκαλλιέργητον ἵνα ἐναποθέσῃ τὰ σπέρματα τοῦ φω-

τισμοῦ του καὶ τὰ τῆς παλιγγενεσίας του, ὁμοῦ μὲ τὴν μνημοσύνην τῆς ὑπάρξεώς του.

Ὁ Ἀριστοτελισμὸς καὶ ὁ Πλατωνισμὸς, αἱ δύο αὗται μᾶλλον καρποφόροι ἰδέαι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, αἵτινες, ὁρμῶσαι ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἑλλάδος, καὶ διατέμνουσαι τὸν Ἀλεξανδρεινὸν αἰῶνα, εἰσέρχονται εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον καὶ διαιροῦσι διηνεκῶς εἰς δύο μέρη τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα, αἱ δύο αὗται ἰδέαι μεταβιβάζονται διὰ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου εἰς Ἰταλίαν, κυρίως δὲ εἰς τὴν Ἑτρουρίαν, ἔνθα γονιμοποιοῦσι τὴν φύσει ζωηρὰν τῶν κατοίκων φαντασίαν, μορφοτυποῦσαι νέαν γραμματολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἐποχήν. Ἔξοχα πνεύματα διαμείναντα σχεδὸν ὁλοτελῶς ἄγνωστα ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε διὰ τὴν ἐκεῖσε θορυβώδη τῶν πραγμάτων κατάστασιν, εἴτε διὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς πρεσβευομένης θρησκείας, ἐρχόμενα εἰς Φλωρεντίαν καὶ ἀπελευθεροῦντα φῶς ἀπροσδόκητον, γίνονται ἑστίαι διανοητικῆς ἀναμορφώσεως.

Ἤκμαζε τότε ὁ περιώνυμος καὶ περίκλειος οἶκος τῶν Μεδίκων. Παραινέσει τῶν λογίων τῆς Συνόδου πλεῖστοι περιηγηταὶ, μάλιστα μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἐξαποστέλλονται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως συνάξωσι τὰ χειρόγραφα τῆς ἀρχαιότητος· αἱ δὲ Ἰταλίδες πόλεις συναμιλλῶνται περὶ τοῦ τίς ἤθελε φιλοφρονέστερον ἀποδεχθῇ τὰ ταλαίπωρα τέκνα τῆς ἐξορίας, καὶ τίς μᾶλλον διακριθῇ εἰς τὴν περίθαλψιν τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας. Καθέδραι γλώσσης Ἑλληνικῆς ἱδρύονται εἰς Φλωρεντίαν, εἰς Πίσσαν, εἰς Σικελίαν, εἰς Νεάπολιν ὅπου συῤῥέει πρὸς ἀκρόασιν πλῆθος πεπαιδευμένων φιλελλήνων. Ποιητῶν καὶ λογογράφων Ἑλλήνων συγγράμματα τυποῦνται ἤδη εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἰταλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ Ἀγγλίας. Ἐνῷ δὲ εἰς Ῥώμην ῥίπτονται τὰ θεμέλια τῆς Οὐατικανῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ Ἐνετία ἑτοιμάζεται νὰ μιμηθῇ τὸ φιλόμουσον παράδειγμα τοῦ Νικολάου Ε΄. εἰς Φλωρεντίαν ὁ ἀοίδιμος Λαυρέντιος Μέδιξ συσταίνει τὴν πολύτομον ταὐτοχρόνως καὶ πολύτιμον ἐκείνην Λαυρεντιανὴν συλλογὴν χειρογράφων, ἐν τῇ ὁποίᾳ,

ὡς ἐν ἀπορθήτῳ τινὶ ἀκροπόλει, ὁμοῦ μὲ τὸ κλέος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παιδείας, σώζονται καὶ φρουροῦνται ἡ μνήμη καὶ τὰ δικαιώματα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος.

Οὗτοι οἱ Γραικοὶ, οἵτινες, χωρὶς τῆς Συνόδου ἢ ἤθελον γίνει παρανάλωμα τῆς Ὀθωμανικῆς ῥομφαίας, ἢ κἂν ἤθελον διατρίψει εἰς Βυζάντιον ἀνωφελεῖς πρὸς τὸ γένος καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ῥιφθέντες ὑπὸ τοιούτου κύματος ἱστορικοῦ ἐπὶ τὰς ὄχθας τῆς Δύσεως, καθίστανται ὄχι μόνον ὄργανα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ πρῶτοι κτίτορες τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας· διότι βοηθείᾳ τούτων, τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα γίνεται ἀγαπητὸν καὶ σεβάσμιον ἁπανταχοῦ, καὶ τῇ τούτων ὑπηρεσίᾳ ἡ λαμπηδὼν τῆς ἀρχαιότητος ἀντηνάκλασεν ἔπειτα οἴκτου καὶ εὐσπλαγχνίας ἀκτίνας πρὸς τὴν δεδουλωμένην τῶν *Κλασσικῶν* ἐκείνων Ἑλλήνων ἀπογονήν. Ἐξοικειούμενοι τὴν Λατινικὴν πρὸ πάντων διάλεκτον, ἐν ᾗ καὶ πολλὰ συνέγραψαν βιβλία· μαθόντες τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἱσπανικὴν, τὴν Γερμανικὴν, ἐν αἷς μετέφρασαν τοὺς ποιητὰς καὶ λογογράφους τῆς πατρικῆς κληρονομίας, διεσάλπισαν τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι περάτων γῆς, καὶ διὰ τοιούτου μέσου ἐγένοντο θείᾳ κλήσει Ἀπόστολοι τοῦ παρελθόντος διὰ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος.

Διὰ τοῦτο τὸ κλεινὸν γένος τῶν Μεδίκων ἀνήκει τόσον εἰς τὴν Ἰταλικὴν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀκουράστων φιλελλήνων τούτων ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, οἱ δύο Χρυσολωράδες, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, οἱ δύο Ἀργυρόπουλοι, ὁ Χαλκοκανδύλας, ὁ Βησσαρίων, ὁ Εὐβοϊκὸς Σεκονδῖνος, καὶ ὁ Γεμιστὸς, καὶ ἕτεροί τινες πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐλθόντες, μὴ ἐξαιρουμένου δὲ τοῦ σοφοῦ Σχολαρίου, ὅστις μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ ἐπὶ Μωάμεθ ἐξελέχθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, εὗρον ὑποδοχὴν γενναίαν, καὶ παραμυθίαν εἰς τὰς δυστυχίας των, καὶ συνδρομὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας. Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς αὐτῶν ἐσυστήθη ἡ *Πλατωνικὴ Ἀκαδημία*, εἶδος νέας πατρίδος τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰς νέας Ἀθήνας τῆς

Ἰταλίας ἐσχηματισμένη· καθίδρυμα προτιθέμενον τὴν διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων.

— Ἀνεκδιήγητος ὁ ὀργασμὸς τὸν ὁποῖον ἐγείρουσιν αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι τῆς ἀρχαιότητος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ. Ἡ Ἰταλία, ὡς πρότερον ἡ Ἀλεξάνδρεια, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, χωρίζεται εἰς δύο μέρη φιλονεικοῦντα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὁμολογεῖ διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν ἕνα τῶν δύο κορυφαίων φιλοσόφων τῆς ἑλληνικότητος. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἐπωφελὲς ἐπιχείρημα τὸ νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ΙΕ. ἑκατονταετηρίδος μὲ τὴν ἰδέαν κυρίως τοῦ νὰ ἀνιχνεύσῃ μέχρι τίνος βαθμοῦ τὰ πονήματα τοῦ Φιλέλφου, τοῦ Φικίνου, τοῦ Πολιτιανοῦ, τοῦ Αὐρίσπου, τοῦ Βάλλα, τοῦ Βρούνου, τοῦ Οὐαρίνου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος μαθητῶν ἐπηρέασαν τὰ τολμήματα τῶν *Μεταρρυθμιστῶν* ἐκείνων τῆς Γερμανίας, οἵτινες πλατωνικῷ, ἢ μᾶλλον κοσμοπολιτικῷ τῷ τρόπῳ τὴν ἱερατικὴν ἐξετάσαντες ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπέσκαψαν τὸν Θρόνον τῆς Ῥώμης, καὶ ἀπέσπασαν ὁλοκλήρους κοινωνίας ἐκ τοῦ Παπισμοῦ, κατὰ τὸ προηγούμενον παράδειγμα τῶν Φωτίων, καὶ τῶν Κηρουλαρίων. Βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν Ἅλωσιν, οἱ Καλβίνοι, οἱ Μελαγχθῶνες οἱ Ζουΐγκλιοι ἔλαβον σχέσεις στενὰς μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατριβόντων Γραικῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀλληλογραφίαι των, καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ ἀπεχθείας, πολλάκις συνειργάσθησαν ἐκ συμφώνου, εἴτε γράφοντες βιβλία πρὸς τοὺς ἡγεμόνας εἰς βοήθειαν τῶν Γραικῶν, εἴτε συγκοινωνοῦντες ἀλλήλοις ὅπλα θεολογικὰ πρὸς ἀνασκευὴν καὶ στηλίτευσιν τῶν ῥωμαϊκῶν ἀπολογημάτων.

ΡΣΤ.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπέζησεν ὁ Ἰωάννης. Πιεζόμενος ὑπὸ ποδαλγίας πρὸ πολλῶν ἐτῶν, καὶ *καταθλιβόμενος ἐν*

πολλαῖς θλίψεσι καὶ δυσφορίαις, τῇ μὲν διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ταραχὴν, τῇ δὲ διὰ τὸν θάνατον τῆς Δεσποίνης του, ἠσθένησε, καὶ μετὰ ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε, τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1448. Σώζεται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐζωγραφημένη ὑπὸ τοῦ Πιζάνου, καλλιτέχνου Ἰταλοῦ. Δεξιόθεν φαίνεται ἡ προτομή του, ἀριστερόθεν δὲ ἔφιππος ὁ ὕστερος βασιλεὺς Ῥωμαίων, ὡς εἰσήρχετο εἰς Φερράραν ἐπὶ τοῦ μελανοῦ ἵππου του. (Ἴδ. **Ducange Familiæ Augustæ Byzantinæ**). Τὸ πρόσωπόν του ἐκφράζει ψυχῆς ἀγαθωσύνην καὶ ἡμερότητα.

Ὁ λαὸς καὶ ὁ κλῆρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πέμψαντες κήρυκας εἰς Πελοπόννησον, ἄγουσι τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον ἐπὶ θρόνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔρχεται κατὰ τὴν κρισιμοτέραν τοῦ γένους στιγμήν. Παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ, καθὼς πρωταγωνιστὴς, προγινώσκων τὸ τέλος τῆς τραγῳδίας του, ἐξέρχεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς μὲ βῆμα σεβὸν καὶ πρόσωπον παῤῥησιῶδες, δι' οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ σημείου προδίδων τὰ λυπηρά του ἐνδόμυχα προαισθήματα. Διορῶν, ἐὰν ὄχι πεποιθὼς, ὅτι θέλημα λαοῦ καὶ βούλημα Θεοῦ θεσπίζουσι τὴν τῆς ἐθνικότητος πτῶσιν, καὶ ὅτι πιθανῶς οὐδεμία δύναμις ἴσχυεν ἀνθρωπίνη κατὰ τοιούτου θεσπίσματος, ὁ Κωνσταντῖνος σπεύδει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ δυστυχεστάτου τῶν βασιλέων, καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς, καθὼς ἐν δυσελπιστίᾳ νίκης γενναῖος στρατηγὸς ἀγορεύει πρῶτον τοὺς στρατιώτας του, εἶτα δὲ μάχεται μέχρις ἐσχάτης αἵματος ῥανίδος, περιμένων πάντοτε ἀπὸ τὸν Οὐρανὸν εὐσπλαγχνίαν καὶ βοήθειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, λοιπὸν, προβαίνει ὡς πεποιημένου τινὸς καὶ καταπληκτικοῦ δράματος πρόσωπον· διαμετρεῖ τὸ ἀκροατήριον μὲ βλέμμα ἱλαρὸν, βλέμμα πεφωτισμένον ὑπὸ φωτὸς οὐρανίας αὐταπαρνήσεως· βυθίζεται εἰς τὰς μελαγχολικὰς ἐμπνεύσεις του, καὶ ὡς ἥρως πρῶτος τοῦ προκειμένου δράματος τῆς αἰχμαλωσίας, προοιμιάζει πρῶτος τὴν πολυδάκρυτον παράσασιν. Σχεδὸν καθ' ἣν ὥραν οἱ δῆμοι ἑορτάζουσι τὴν προχείρισιν τοῦ ἐναρέτου καὶ φιλοεθνοῦς τούτου Αὐτοκράτορος, οὗτος ἄνωθεν τῶν ἀνακτόρων

τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἔξω τῆς Πόλεως ἐξακοντίζων, ὁρᾷ στίφη βαρβαρικῶν ταγμάτων, ὁρᾷ δηλ. τὴν ἄβυσσον ἐν ᾗ μετ' ὀλίγον καὶ ἀναποφεύκτως μέλλουσι πάντα νὰ καταβυθισθῶσι.

Καὶ τῷ ὄντι, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμουράτου, Μωάμεθ ὁ Β'. προφασιζόμενος δολίας προφάσεις, καὶ καταπατῶν ἀσυστόλως τὰς πρὸ ὀλίγου συνομολογηθείσας συνθήκας, ἔρχεται μετ' οὐ πολὺ νὰ στήσῃ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολιορκείαν μετὰ τοῦ περιβοήτου ἐκείνου πυροβόλου του, 300,000 στρατιωτῶν, συλλεχθέντων ἐν παντὶ μέρει Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μετὰ στόλου συγκειμένου ἐκ 300 πλοίων. Εἶχεν οὗτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, παρεκτὸς τῶν Ὀθωμανῶν, Γερμανοὺς, καὶ Οὔγγρους, καὶ Λεχοὺς, καὶ Βουλγάρους, καὶ Λατίνους πολλούς· διότι, καθὼς σύγχρονός τις ἱστορικὸς παρατηρεῖ, ἅπασα ἡ οἰκουμένη συνώμνυε κατὰ τῶν Γραικῶν, καὶ ὁμοθυμαδὸν συνειργάζετο εἰς τὴν Ἅλωσιν τῆς Πόλεως. Ὅσα γένη ὤφειλον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὰ ἄπειρα διανοητικὰ καὶ θρησκευτικὰ τῆς Ἑλλάδος εὐεργετήματα, ὅλα, ὡς ἀπὸ Θεοῦ κινούμενα, συνεβοήθουν τὸν βάρβαρον Τοῦρκον εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς αἰχμαλωσίας!

Ὅμως, καίτοι βάρβαρος, Μωάμεθ ὁ Β'. ὁμολογητέον ὅτι λίαν αὐστηρῶς ἐκρίθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων. Τὸν εἰκονίζουσιν οὗτοι ὡσεπιτοπλεῖστον θηριωδέστατον, αἱμοβόρον, κτηνώδη, κοῦφον, ἀμαθῆ· καὶ δὲν ἔχουσιν ἄδικον, διότι οὗτος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ὁλοτελοῦς δυσυχίας των, τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν τέκνων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς φίλης πατρίδος. Ἀλλ' ὑπὸ γενικωτέραν καὶ μᾶλλον ἀμερόληπτον ἔποψιν ὁ Μωάμεθ θεωρούμενος, εἶναι μὲν αὐστηρὸς ἐνίοτε μέχρις ἀδικίας, καὶ σκληρὸς εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ἀφειδὴς πολλάκις αἵματος ἀνθρωπίνου, φιλόδοξος δὲ καὶ ὑπερήφανος εἰς τὸ ἄκρον, ἀλλ' εἶναι πρὸς τούτοις καὶ ἐγκρατὴς προτερημάτων, ἅπερ, ἄνευ ἱστορικῆς ἀδικίας, οὐδεὶς δύναται νὰ τῷ ἀρνηθῇ. Ὁ Μωάμεθ συναριθμεῖται δικαίως μετὰ τῶν δραστηρίων ἐκείνων κατακτητῶν, οἵτινες φαίνονται ἄνωθεν κεκλημένοι νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὰ καθεστῶτα τοῦ κόσμου δεινοτάτας μεταβολάς. Ἐμορφώθη ἐκ παίδων εἰς ἐλευ-

θερίους μελέτας, καὶ ἀνετράφη παρὰ τῆς Ἑλληνίδος μητρός του καὶ παρὰ τῶν διδασκάλων του, ἐὰν ὄχι Χριστιανὸς τὸ δόγμα καὶ τὴν καρδίαν, τοὐλάχιστον μέχρι βαθμοῦ τινος Ἕλλην τὴν παιδείαν. Νήπιον ἔτι, ἀπεκοιμίζετο μὲ ᾄσματα πολέμια καὶ θουρίους ὕμνους διηγουμένους τὰς δόξας τῶν μεγάλων ἡρώων τῆς ἱστορίας· γενόμενος δὲ ἔφηβος, ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰαννισσάρων τῆς πατρικῆς του φρουρᾶς ἐπὶ ἀσπίδος, καὶ ἀνηγορεύετο βασιλεὺς Ῥωμαίων, καὶ τῆς οἰκουμένης παμβασιλεύς. Νοῦς ἐνεργητικὸς κατὰ πάντα, καὶ πεπλουτισμένος μὲ γνώσεις πολλὰς, ἠγάπησε τὴν φιλίαν τῶν ἐναρέτων, καὶ περιέθαλψε τοὺς σοφοὺς, ἀμέθεκτος καὶ αὐτὸς μὴ ὢν φιλοσοφίας. — Ἀνὴρ, ὅστις ὑπέφερεν ὑπ' αὐτοῦ τὰς φρικωδεστέρας συμφορὰς (ὁ Φραντζῆς), καὶ ὅστις διὰ τοῦτο φυσικώτερον ἦτο νὰ τὸν δυσφημήσῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἱστορικῶν παρὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσῃ, διηγεῖται ὅτι ἀνεγίνωσκεν ἐκεῖνος τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ Θεοδοσίου, ζητῶν ἐν τοιούτοις ἀναγνώσμασι τὸν τρόπον δι' οὗ νὰ ὑπερβῇ πάντας τοὺς γνωστοὺς ἥρωας, καὶ εἰ δυνατὸν νὰ γίνῃ τῆς γῆς ὅλης Αὐτοκράτωρ. Παρεκτὸς τῆς ἰδίας του διαλέκτου πέντε ἑτέρας ἐλάλει· τὴν Ἑλληνικὴν πρῶτον, καὶ ὀρθῶς· τὴν Λατινικήν· τὴν Ἀραβικήν· τὴν Χαλδαϊκήν· καὶ τὴν Περσικήν.

Κατὰ τοσοῦτου καὶ τηλικούτου πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, καὶ τοσαύτης θαλασσίου δυνάμεως ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ πέντε περίπου χιλιάδας ὠργανισμένου στρατοῦ, προσέτι δὲ δυσχιλίους Φράγκους. Ὁ Μωάμεθ ἐμήνυεν ὅτι θέλει καὶ βούλεται παντοιοτρόπως τὴν Πόλιν κυριεῦσαι· ὅτι *οὐκ ἔστι τῶν πρώην ἡγεμόνων ὅμοιος· ἃ οὐχ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ποιήσει βεβαίως.* Οἱ δὲ τῆς Πόλεως ἅπαντες ἐν ἀγωνίᾳ καὶ φόβῳ ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, ἔλεγον· «Οὗτος ἐστὶν ὁ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῇ Πόλει, καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτίσαι τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ καταπατῆσαι τὰ Ἅγια, καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους Ναοὺς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς λείψανα θεοφόρων ἀνδρῶν

καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδοις ἐναποῤῥίψαι· οἴμοι, τί πράξωμεν! ποῦ φύγωμεν!»

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπευθύνεται πρὸς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν, καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ λαοῦ· ἀλλ' ὁ λαὸς ὑπόσχεται πᾶσαν βοήθειαν τότε μόνον, ὅτε ὁ βασιλεὺς πανδήμως ἀποσυρθῇ τῆς μετὰ τῶν Φράγκων συμμαχίας· εἰ δὲ μὴ προτιμᾷ χιλιάκις τὸν θάνατον ἀντὶ νὰ συγκοινωνήσῃ μετ' ἐκείνων. Καλήτερος ὁ θάνατος, προτιμωτέρα ἡ δουλεία, ἐφώναζον μυρία στόματα παρὰ νὰ ὀφείλωμεν τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀνθρώπους οἵτινες σήμερον μὲν μᾶς σώζουσιν, ὅπερ καὶ ἀμφίβολον, αὔριον δὲ, εἰς ἀντιμισθίαν τῆς ὑπηρεσίας των, θέλουσι μᾶς ἁρπάξει τὸ ἱερώτατον πάντων, τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων, ἐκείνην τὴν παράδοσιν τὴν ὁποίαν τοὐλάχιστον ὁ θηριώδης καὶ ἀληθήριος Τοῦρκος οὐδέποτε μᾶς ἐπεβουλεύθη!

Ἔτρεχεν αὕτη ἡ φράσις περὶ τὰς ἀγοράς· «καλήτερον ἓν φακιόλιον Τούρκου, πάρεξ ἓν καμελαύκιον Λατινικόν·» *Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ Πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων, ἢ καλύπτραν Λατινικήν.*

Εἰς τοιαύτην εὑρίσκοντο κατάστασιν τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα καθ' ἣν ὡς ἔγγιστα ὥραν ὁ Κωνσταντῖνος Δραγασῆς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς πολιτείας.

ΡΖ'.

Ὁ Γεννάδιος καὶ ἡ τοῦ Γένους φωνή.

Ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ διευκολύνῃ τὰ τῆς Ἑνώσεως ἢ μᾶλλον τοῦ νὰ ἀπατήσῃ τὸν Πάπαν ἐκ δευτέρου, Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος εἶχε, πρὶν ἢ ἀσθενήσῃ, προχειρίσει Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τινὰ, ἄνδρα εὐσεβῆ μὲν, ὅμως μικρὸν τὸν νοῦν, καὶ εὔκολον εἰς τὸ παρασύρεσθαι ὑπὸ τῶν Αὐλικῶν. Συνεργείᾳ τούτου, ἡ Ἕνωσις οὐ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὸ δοκοῦν τῆς Αὐλῆς διεκηρύχθη πάλιν, ἀλλὰ καὶ ἐπέμφθησαν ἐπὶ τούτῳ πρέσβεις εἰς Ῥώμην ἵνα φέρωσι τὰς καλὰς ἀγγελίας. Μετ' ὀλίγον ὅμως, στάσεως ἐκραγείσης, ὁ Ἰωάννης ὑπεχρεώθη νὰ ὑποχω-

ρήσῃ εἰς τὴν θέλησιν τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ νὰ παραιτηθῇ πάσης περαιτέρω Ἑνωτικῆς προσπαθείας, ὁ δὲ Γρηγόριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ χηρεύοντα τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς μεμακρυσμένην Μονήν.

Ἐλθόντος ὅμως τοῦ Μωάμεθ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ μὴ ἀριθμουμένων ἱκανῶν δυνάμεων πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτοῦ, πάλιν ὁ Κωνσταντῖνος βιάζεται νὰ προστρέξῃ εἰς τὰς συνήθεις ἱκεσίας πρὸς τοὺς Λατίνους, ἐλπίζων ἐπικουρίας παρ᾽ αὐτῶν. Διὸ στέλλει ταχέως πρέσβεις εἰς Ῥώμην, αἰτῶν βοήθειαν καὶ ὑποσχόμενος ὅτι ἀ. ἡ Ἕνωσις καὶ ἡ ὁμόνοια θέλουσιν ἐπισήμως συντεθῇ ἐντὸς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· β΄. θέλει ἐπανέλθει ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος· γ΄. θέλει γίνει μνημόσυνον τοῦ Πάπα, καὶ γραφῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς διπτύχοις. — Προσκαλεῖ δὲ τὸν *Μακαριώτατον* ἵνα πέμψῃ ἄνδρα ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν, *εἰ δυνατὸν Ἕλληνα*, τὸν Βησσαρίωνα, ἢ τὸν Ἰσίδωρον, νῦν Καρδινάλιον Πολωνίας, ὅπως εἰρηνεύσῃ δοκίμως τοῦ σχίσματος τὴν διχόνοιαν.

Εἰς τοιαύτην ἀγαθὴν ἀγγελίαν, ὁ Πάπας δὲν χρονοτριβεῖ· πέμπει τὸν Ἰσίδωρον, Ἕλληνα τὸ γένος, ὅστις ἔχων μεθ᾽ ἑαυτοῦ πεντήκοντα Ἰταλοὺς, καὶ πλείστους ἐκ τῆς Χίου Λατίνους, εὑρίσκει τὸν βασιλέα *κατανεύοντα εἰς τὴν Ἕνωσιν*, ἂν καὶ, ὡς ὁ Δοῦκας λέγει, *πεπλασμένως κατανεύοντα*, οὕτω δὲ καὶ μερικοὺς τῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ᾽ ἐὰν *πεπλασμένως* συγκατένευον οὗτοι εἰς τὴν Ἕνωσιν, ὅμως τὸ ὑγιᾶ φρονοῦν μέρος, τὸ πλεῖον τοῦ Ἱερατείου, ὁ λαὸς ἀνυποκρίτως ἐξηγούμενοι, οὐδὲ κἂν λέξιν περὶ Ἑνώσεως ἤθελον πλέον νὰ ἀκούσωσι. Τὸ μοναχικὸν τάγμα, πρὸ πάντων, οἱ ἡγούμενοι, οἱ ἀρχιμανδρῖται καὶ μᾶλλον ἔτι αἱ μονάστριαι, παῤῥησίᾳ κατεφέροντο κατὰ τῶν ἐλθόντων Φράγκων, καὶ κατὰ παντὸς οἱουδήποτε Γραικοῦ συμφρονοῦντος μετ᾽ αὐτῶν. Ἔτρεχον οὗτοι περὶ τὰς ἀγυιὰς μὲ τὸν Ἐσταυρωμένον ἀνὰ χεῖρας, ἐρεθίζοντες τὸ πλῆθος· ἀνέβαινον εἰς τὰς οἰκίας φωνάζοντες καὶ ἀναθεματίζοντες τοὺς αἱρετικοὺς· καὶ σύροντες ὅπι-

σθεν πλῆθος λαοῦ, συνηθροίζοντο ὑπὸ τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰσιδώρου, καὶ ἐκάλουν αὐτὸν ὁλετῆρα τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, ἀρνητὴν πατρίδος καὶ πίστεως ἐξωλέστατον.

Μολαταῦτα, ὁ Κωνσαντῖνος ξενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς κατεπειγούσης χρείας τοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ καθηκόντως τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὰς μᾶλλον καὶ μᾶλλον προοδευούσας τῆς πολιορκείας παρασκευὰς, δελεαζόμενος δ' ἔτι ὁ ἄθλιος ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Φράγκων, ἀποφασίζει νὰ λειτουργήσῃ Λατινικῶς τε καὶ Ἑλληνικῶς ἐν τῇ ἁγία Σοφίᾳ, ἐπιφυλαττόμενος βεβαίως, παρελθούσης τῆς περιστάσεως τῶν Τούρκων, καὶ γαλήνης ἐκ νέου γενομένης, νὰ διορθώσῃ, ὡς ἔλεγε, τοὺς ὅρους τῆς ψευδοσυνόδου, ἢ καὶ παντελῶς νὰ ἀποβάλῃ αὐτούς. Τούτου ἕνεκα διατάττει τὴν τελετὴν τῇ δωδεκάτῃ Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ ἐν' ᾗ ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος· περιφρουρῶν δὲ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, προσκαλεῖ πάντας Ἱερεῖς τε καὶ διασήμους λαϊκοὺς, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὴν μνημόνευσιν τοῦ Νικολάου Πάπα.

Ὁ περιβόητος Γεώργιος Σχολάριος, ὁ ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ καὶ πατριωτισμῷ θαυμασθεὶς καὶ θαυμαζόμενος ἔτι, ὁ ἐν τῇ ψευδοσυνόδῳ παρευρεθεὶς ὡς λαϊκὸς, καὶ κατ' αὐτῆς, καὶ κατὰ τοῦ Θωμᾶ Ἀκίνου, καὶ τοῦ δυτικόφρονος Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πολλὰ καὶ δεινὰ συγγράψας, ἂν καὶ οἱ Λατῖνοι ψευδῶς ἀπέδωκαν αὐτῷ πονήματα θεολογικὰ ὑπὲρ τῆς διττῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὁ δραστήριος οὗτος ἀνὴρ, ὅστις καὶ πρὸ τῆς Ἁλώσεως καὶ μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἄνωθεν ἐπιτετραμμένος ἐφάνη νὰ σώσῃ τὸ γένος, καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν ἐνδελέχειαν τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ἐν μέσῳ τοσούτων κινδύνων καὶ συμφορῶν, Γεώργιος ὁ Σχολάριος, λέγομεν, ἱερωθεὶς μοναχὸς, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεννάδιος, καὶ ὑπὸ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καταπολεμήσας τὴν Ἕνωσιν διά τε στόματος καὶ καλάμου, καὶ πάσης ἠθικῆς ἐπιῤῥοῆς, ἔζη κατὰ ταύτην τὴν ὥραν ἔγκλειστος ἐν τῷ μοναστηρίῳ του, διατεταγμένος ὢν ὑπὸ τῆς Αὐλῆς νὰ παύσῃ τοῦ νὰ ὑποκινῇ τὰ πλήθη, νὰ ἀντιπολιτεύηται τοὺς Λατίνους, καὶ νὰ ἀντικρούῃ τὴν Φραγκικὴν βοήθειαν. Καί τοι

ἐγκλειστος ὅμως, δὲν ἔπαυεν ὁ θεῖος ἀνὴρ ὑπενεργῶν κρυφίως, καὶ διαγορεύων μετά τινων Συγκλητικῶν, πιστῶν εἰς τὸ δόγμα τῶν Πατέρων ὧν ἀρχηγὸς ὁ Μέγας Δοὺξ, ὅπως φράξῃ τὸ κακὸν τῆς ἀρνησιθρησκείας, τὸ ὁποῖον ἐπηπείλει τὸ ἄθλιον γένος ἐν ἐκείναις ταῖς τρομεραῖς στιγμαῖς.

Ἅμα διεδόθη ἡ φήμη τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελεσθησομένης Φραγκογραικικῆς λειτουργίας, ἅπαν τὸ ἐθνικὸν μέρος, μοναχοί, μοναχαὶ, ἱερεῖς, λαϊκοὶ παντὸς φύλου καὶ τάξεως συρρέουσιν ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ μοναστηρίου, καὶ, κράζοντες μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν πιστὸν σύμβουλον καὶ πνευματικὸν καὶ ὁδηγὸν, ἐρωτῶσιν αὐτὸν, τί τὸ πρακτέον; «Πάτερ, κραυγάζει τὸ πλῆθος ὁμοφώνως, σὺ καὶ μόνος χαίρεις τῆς θείας χάριτος, σὺ καὶ ὁδήγησον ἡμᾶς! σὺ ἀγαπᾷς τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου μετὰ πάσης καρδίας, σὺ δὲ δήλωσον αὐτῷ καὶ τὴν συμβουλήν! πρέπει νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ Πάπα, ἢ ὄχι; νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν διττὴν ἐκπόρευσιν, νὰ παραδεχθῶμεν τὰ ἄζυμα, ἢ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ τοιαῦτα;»

Ὁ Γεννάδιος εἶχε δώσει ῥητὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ δημηγορήσῃ. Ἀλλ' ἐκ τῆς φωνῆς αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξηρτᾶτο ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Μία λέξις ὑπὲρ Ἑνώσεως, καὶ τὰ πάντα ἦσαν τετελεσμένα. Τὴν δὲ σιγὴν αὐτοῦ, τίς οἶδε πῶς ὁ λαὸς ἤθελεν ἐξηγήσει; Λαμβάνει λοιπὸν χάρτην, γράφει ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην του, προσκολλᾷ τὸν χάρτην ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ κελλίου, καὶ κλείεται ἔνδον. Τὰ γραφόμενα εἶχον οὕτως· εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ Ὀρθοδόξου Νεομεσαιωνισμοῦ.

«Ἄθλιοι Ῥωμαῖοι, εἰς τί ἐπλανήθητε, καὶ ἀπεμακρύνατε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ Πόλει ΗΤΙΣ ΜΕΛΛΕΙ ΦΘΑΡΗΝΑΙ, ἐχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἵλεώς μοι, Κύριε! Μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῶος εἰμὶ τοιούτου πταίσματος! Γινώσκετε, ἄθλιοι Πολῖται, τί ποιεῖτε; Καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ΟΣ ΜΕΛΛΕΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ εἰς ὑμᾶς, ἐχάσατε καὶ τὸ ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΤΟΝ, καὶ

ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν! Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι!»

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντιβοῶσιν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν μετέπειτα γενεῶν, καὶ διαφωτίζουσιν ἱστοριονομικῶς τὸ 1821. Μάλιστα τὸ ἔνδοξον τοῦτο ἔτος δὲν δύναται νὰ εὑρῇ φιλοσοφικωτέραν διερμήνευσιν.

«Τότε, (προτιμῶμεν νὰ ἀναφέρωμεν αὐτολεξεὶ τοὺς διηγουμένους τὰς τελευταίας ταύτας τοῦ γένους στιγμὰς), τότε αἱ δοκοῦσαι καθαραὶ, καὶ εἰς Θεὸν ἐν ὀρθοδοξίᾳ σχολάζουσαι μονάστριαι, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐταῖς, καὶ τῷ αὐτῷ διδασκάλῳ Γενναδίῳ, ἅπασαι σὺν τοῖς ἡγουμένοις, καὶ πνευματικοῖς, καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι, καὶ λαϊκοῖς τὸ ἀνάθεμα ἐξεβόησαν, καὶ τὸν Ὅρον τῆς Συνόδου, καὶ τοὺς στέρξαντας, καὶ στέργοντας, καὶ μέλλοντας στέρξαι ἀνεθεμάτισαν. Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς Αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου ἐν καπηλίοις, κρατῶντες ἐν χερσὶ τὰς φιάλας πλήρεις ἀκράτου, ἀνεθεμάτιζον τοὺς Ἑνωτικοὺς, πίνοντες *εἰς πρεσβείαν τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος* καὶ παρακαλοῦντες αὐτὴν τοῦ γενέσθαι προστάτις καὶ ἀρωγὸς τῆς Πόλεως, ὡς ποτὲ κατὰ τοῦ Χοσρόου, καὶ τοῦ Χαζάνου, καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ Μεχμέτ.

Τῶν δὲ Λατίνων, οὔτε βοήθειαν, οὔτε τὴν Ἕνωσιν χρήζομεν· ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν ἡ τῶν Ἀζυμίτων Λατρεία!»

Ἰδοὺ μὲ τίνα παράδοξα μέσα ἡ θεία Πρόνοια σώζει λαὸν ὃν βούλεται σῶσαι! Χωρὶς τῆς πολυθρυλλήτου καὶ πολυστηλιτεύτου ταύτης ἀποφάσεως, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀλλοεθνεῖς τε καὶ ὁμοεθνεῖς νὰ κατακρίνωσι *τὰς θρησκευτικὰς προλήψεις τοῦ χυδαίου καὶ ἀγοραίου ἐκείνου ἑλληνικοῦ λαοῦ*, ἑλληνικὴ ἀναγέννησις δὲν ἤθελεν ἀναντιρρήτως ὑπάρξει οὐδὲ σήμερον, οὐδὲ ποτέ. Ἤλπισεν ὁ λαὸς ἐκεῖνος εἰς μόνην τὴν βοήθειαν τῆς Θεομήτορος, καὶ μόνη ἡ βοήθεια τῆς Θεομήτορος ἀπήλλαξεν αὐτὸν ἐκ τῶν δεινῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ!

ΡΗ΄.

Συνέπειαι τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ Φραγκογραικικῆς Λειτουργίας.

Οἱ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀθροισθέντες Ἑνωτικοὶ, δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν ποιήσαντες καὶ μνημονεύσαντες τὸν Ἀρχιερέα Ῥώμης, καὶ τοὺς λόγους τοῦ Καρδιναλίου Ἰσιδώρου ἐνωτισθέντες, ὡμολόγησαν τὸν Ὅρον τῆς Ἑνώσεως· ὅμως καὶ οὗτοι μετὰ συμφωνίας, ὅτι παρελθόντος τοῦ κινδύνου, καθίσαντες τινὲς τῶν ἐλλογίμων τοῦ γένους, ἴδωσι τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ *εἰ ἔστι τὸ μὴ τελέως ὀρθοτομοῦν διορθώσωσι.* Καὶ εὐφημήσαντες τοὺς παρευρεθέντας ἀξιωματικοὺς Λατίνους, καὶ γράψαντες τό τε ὄνομα τοῦ Πάπα ἐν τοῖς διπτύχοις, καὶ τὸ τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου Γρηγορίου, ἐξῆλθον τῆς Ἐκκλησίας, πεποιθότες ὅτι ἐλύτρωσαν τὸν θρόνον καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν ὅμως καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ, *οἳ οὐκ ἔλαβον προσφορὰν ἀντιδώρου ἐκ χειρὸς τοῦ Καρδιναλίου,* ἀνίερον σχεδὸν θεωρήσαντες τὴν τελεσθεῖσαν ἐν τῇ Ἑνωτικῇ λειτουργίᾳ θυσίαν. Ὁ Ἰσίδωρος ἀνιχνεύων πᾶσαν καρδίαν, προέβλεπε τὴν κακὴν ἔκβασιν τῆς Ἑνώσεως, καὶ πάντα σκοπὸν τῶν ὀρθοδόξων, «οὐκ ἐλάνθανον γὰρ τὰ μαγγανεύματα καὶ αἱ ἀπάται τῶν Γραικῶν αὐτῷ· ἀλλ' ὡς τοῦ αὐτοῦ γένους ὢν, σὺν ὀλίγῃ ἔσπευδε βοηθῆσαι τῇ Πόλει· καὶ ἤρκει πρὸς ἀπολογίαν τῷ Πάπᾳ ὅσον γέγονε, τὰ δὲ πλέον ἀνετίθετο τῷ Θεῷ τῷ πάντα οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον».

Ἐρίσουν δὲ τὴν Ἕνωσιν οἱ Γραικοὶ καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος ἦτον ἡ κυρία αἰτία τῆς ὀργῆς καὶ πολιορκείας τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ Ἀμουράτης εἶχε προσφέρει πρὸς τὸν Ἰωάννην χρήματα *δι' ἔξοδον καὶ εἴσοδον,* καὶ ὅ,τι ἄλλο πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀπέλθῃ εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐγένετο λόγος πολὺς ἐν τῇ Αὐλῇ καὶ τοῖς συμβουλίοις, πότερον νὰ γίνῃ, τὸ θέλημα τοῦ Ἀμουράτου, ἢ τὸ τοῦ Πάπα. Δυστυχῶς ὅμως ἐγένετο ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεύς· καὶ ὁ Ἀμουράτης πρῶτον, ἔπειτα δὲ ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισαν τὴν ὅσον τάχιον Ἅλωσιν. «Εἴθε, ὁμολογεῖ καὶ ὁ Φραντζῆς, εἴθε ἕνωσις εἴη τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὑστερήσαι με ὁ Θεὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου! Ἀλλὰ διατί; Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Συ-

νόδου ὑπόθεσις ἦν *αἰτία πρώτη καὶ μεγάλη* ἵνα γένηται ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος, καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκεία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν».

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας λοιπὸν ἐκείνης, ἐν ᾗ τάχα συνεπανηγυρίσθη ἡ Ἕνωσις ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, οἱ Γραικοὶ ἀπέφυγον τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ὡς Ἰουδαίων συναγωγήν. Οὐδεὶς εἰσέβαινεν ἐν αὐτῇ· οὐκ ἦν οὔτε προσφορὰ, οὔτε ὁλοκαύτωσις, οὔτε θυμίαμα. Ἐάν τις κατὰ τύχην ἱερεὺς ἐλειτούργει, οἱ ἔνδον ὀλίγιστοι προσευχόμενοι ἔμενον ἄχρι τῆς ὥρας τῆς προσφορᾶς, καὶ τότε πάντες ἐξήρχοντο· οὕτω γυναῖκες ὡς ἄνδρες, οὕτω ἱερεῖς ὡς λαϊκοὶ, οὕτω μοναχοὶ ὡς μονάζουσαι·

«Τί χρὴ λέγειν· διηγεῖται ὁ Δοῦκας, καὶ τὸν Ναὸν ὡς βωμὸν, καὶ τὴν θυσίαν ὡς Ἀπόλλωνος τελουμένην ἐνόμιζον».

Ὁ δὲ Γεννάδιος ἂν καὶ ἔγκλειστος, ὅμως παραβὰς ἔκτοτε τὴν ὑπόσχεσιν τῆς σιγῆς διὰ τοὺς αὐξανομένους κινδύνους, ἣν καθ' ἑκάστην διδάσκων καὶ γράφων κατὰ τῶν Ἑνωτικῶν, καὶ πλέκων συλλογισμοὺς καὶ ἀντιφάσεις καὶ ἐκσφενδονίζων ἀρὰς κατ' αὐτῶν. Τὸ ὄνομά του ἐγένετο σύμβολον μίσους καὶ ἀποστροφῆς κατὰ πάσης οἱασδήποτε ἀλλοιώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τοσοῦτον δὲ κατὰ συνέπειαν τῆς φραγκογραικικῆς λειτουργίας ὑπερηύξησεν ἡ κατὰ λατινοφρόνων ἀπέχθεια, ὥστε, ὅταν Χριστιανός τις ἤρχετο πρὸς τὸν ἱερέα ἵνα ἐξομολογήσῃ τὰ ἁμαρτήματά του, ἠρωτᾶτο πρῶτον παρ' ἐκείνου *ἐὰν ἐκοινώνησε τοῖς ἀκοινωνήτοις*, ἢ ἐὰν ἔτυχε ν' ἀκούσῃ λειτουργίαν παρά τινος Ἑνωτικοῦ ἱερέως. Ἐὰν οὕτως εἶχε, κανὼν δριμὺς καὶ βαρὺ ἐπιτίμιον τῷ ἐπεβάλλετο· μετὰ δὲ τὴν προθεσμίαν, καὶ πρὶν κοινωνήσῃ τοῦ δεσποτικοῦ αἵματος, ὑπέσχετο ὅτι πώποτε εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἤθελε προσέλθει εἰς τοὺς ἐθνοκαταράτους ἱερεῖς τῆς Ἑνώσεως, διότι *οὔτε ἱερεῖς εἰσὶν, οὔτε τὰ προσφερόμενα τέλεια ἔλεγον*. Ἂν δέ τις, κατὰ σύμπτωσιν, τῶν Ἑνωτικῶν ἐκείνων τῆς λειτουργίας ἐκαλεῖτο ἐν κηδείᾳ νεκροῦ, ἢ ἐν μνημοσύνῳ τεθνεῶτος, καὶ ἐφαί-

νετο ἐν μέσῳ τῶν Ὀρθοδόξων, κατευθὺς οὗτοι τὰ φελώνια ἐκδυόμενοι, *ἔφευγον ὡς ἀπὸ πυρός.* — Ἡ δὲ ἁγία Σοφία μετὰ τὴν τελετὴν, προσημαίνουσα τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ὑποστῇ μετ' ὀλίγον ἐρημίαν, κατέστη ἔρημος καὶ παντάπασι παρημελημένη, ὡς τόπος ἀκάθαρτος, διαφθορᾶς, προδοσίας καὶ πάσης ἀνθρωπίνης μοχθηρίας πεπληρωμένος. Οἱ διὰ τὴν προκειμένην ἀνάγκην φραγκισθέντες Αὐλικοὶ ἀνέβαινον κρύφα τὰς βαθμίδας τῶν προθύρων. καὶ πρὶν ἡ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῇ, ἔβλεπον ὄπισθεν μή τις Ὀρθόδοξος τοὺς ἴδῃ, καὶ καταμηνύσῃ αὐτοὺς παρὰ τῷ λαῷ. Οὐδὲ κηρία, οὐδὲ κανδῆλαι ἦσαν ἀνημμέναι ἐν ταῖς λυχναψίαις· ἀλλὰ σκότος, καὶ σιγὴ καὶ θανάτου λήθη ἐβασίλευον ἤδη ἐντὸς αὐτῆς.

Μία τῶν εὐγενίδων ὠδίνουσα τοῦ τεκεῖν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Τετράδι τοῦ 1453, τοὐτέστιν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς Ἁλώσεως προσεκάλεσε τὸν πνευματικὸν αὐτῆς, Ἰάκωβον ὀνόματι, καὶ ἐξωμολογήθη. Ἐρωτήσασα δὲ αὐτὸν ἐάν τι ἐκώλυε νὰ μεταλάβῃ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως τοῦ λειτουργοῦντος, ἐν τῷ ναῷ αὐτῆς, ἔνδον τῆς Αὐλῆς αὐτῆς ὑπάρχοντι; (*ἦν γὰρ ὁ ἱερεὺς συμφορέσας τοῖς ἐνωτικοῖς μόνον ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τότε τῇ 12 τοῦ Δεκεμβρίου, οὐ μὴν δὲ καὶ συγκοινωνήσας· οὐ γὰρ ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς συναριθμηθῆναι τοῖς συλλειτουργοῖς τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλ' ἔτυχεν ἔξω σὺν ἄλλοις βραδεῖαν τυχόντες τὴν ἔλευσιν, καὶ ἵσταντο ἐν τῷ Ναῷ φοροῦντες τὰς ἱερατικὰς αὐτῶν στολὰς μόνον*)· ὁ πνευματικὸς εἶπεν αὐτῇ· εἶναι συγχωρημένον· ὁ Θεὸς θέλει σοὶ συγχωρήσει· πήγαινε· κοινώνησον ἀφόβως παρ' αὐτοῦ. Ἡ κυρία δειλιάσασα διὰ τὴν ἀνεμπόδιστον ἐκείνην ἀπολογίαν τοῦ γέροντος Ὀρθοδόξου, μετακαλεῖται ἄλλον ἱερέα, Νεόφυτον ὀνόματι. «*πνευματικεύοντα ἐν τοῖς Ἀνακτόροις καὶ ἐν οἴκοις μεγιστάνων*», ὅστις ἐμπόδισεν αὐτὴν, λέγων· ἐὰν λάβῃς, τέκνον, κοινωνίαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως σου, ἁπλοῦν ἄρτον ἔφαγες καὶ ἁπλοῦν οἶνον ἔπιες, οὐχὶ δὲ τὸ τίμιον σῶμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τροφὴν ἀθανασίας, σφραγίδα μέλλοντος αἰῶνος. Τὸ ἀληθὲς δώρημα τῆς αἰωνιότητος ἐνυπάρχει μόνον εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων σου!

Λοίδοροι ξένοι ἐπροσπάθησαν νὰ καταστήσωσιν ἀμφίβολον τὴν ἀγνότητα τῆς ἡμετέρας φυλῆς, καὶ λοίδοροι ὁμογενεῖς δὲν ἐρυθρίασαν νὰ δυσφημίσωσιν ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν μας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν διαγωγήν. Εἶπον τινὲς, ὅτι ὁ Γεννάδιος ὑπῆρξε μετὰ τὴν Ἅλωσιν Πατριάρχης τουρκοχειροτόνητος, καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἐπιζήλως ὑπηρέτησε τῆς βαρβαροκρατίας τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν σύστασιν· ὅτι ἡ ποιμαντική του ῥάβδος ὠφείλετο εἰς κρυφίας ῥαδιουργίας, καὶ προηγουμένας μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν συνεννοήσεις· ὅτι ὡς ἐκ τούτου τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα φυσικῶς ἔπειτα ἐγένετο σύμβολον δουλείας, ὄργανον τυραννίδος, μέσον διαφθορᾶς καὶ καταστολῆς. Φεῦ τῆς ἀποπλανήσεως! Οὗτοι οἱ ἐξυβρισταὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ διαστροφεῖς τῶν ἐθνικῶν προσδοκιῶν, οἱ Ἕλληνες οὗτοι Φαλμεραῦέροι τῶν ἱερωτάτων ἀντικειμένων τῆς φυλῆς ἡμῶν δὲν ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι, παραμορφοῦντες τὴν ἱστορίαν, καὶ οἰκτρῶς παρεξηγοῦντες τὴν πάνσοφον οἰκονομίαν τῶν γεγονότων, εἰς τὴν σειρὰν τὴν ἀδιάσπαστον τῶν ὁποίων ἡ Ἑλληνικὴ ἑνότης ἀποκαλύπτεται, δὲν ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι τοιαῦτα διασύροντες, ζημιοῦσι τὴν πατρίδα πολὺ περισσότερον παρ' ὅ,τι δύνανται νὰ ζημιώσωσιν αὐτὴν Παρκερικὰ πυροβόλα, ἢ διπλωματικὰ πρωτόκολλα· διότι ἐνεισάγουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἀσεβείας πρὸς τὸ παρελθὸν, σπείρουσι τὸν κάκιστον σπόρον τῆς ἱστορικῆς ἀθεότητος, καὶ ἄρουσι τῆς Ἑλλάδος τὰς πύλας εἰς τὸν δαίμονα τοῦ διαμελισμοῦ! — Ὄχι· ἐὰν ὑπάρχῃ τις ἀλήθεια, ὑπάρχει καὶ αὕτη, ὅτι ἡ ἡμετέρα μεγάλη Ἐκκλησία δὲν χρεωστεῖ εἰς τὸν βάρβαρον Σκύθην τὴν καθίδρυσιν. Ὁ Γεννάδιος ἀνεκηρύχθη ΕΘΝΑΡΧΗΣ ἀληθινὸς τῇ γενικῇ ψήφῳ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρὶν ἢ ἀκόμη τελευτήσῃ ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἔγκλειστος ὢν ἔτι καὶ μοναχός· ἐκέκτητο τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον του ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Φραγκογραικικῆς λειτουργίας· ἔλαβε δὲ τὴν ῥάβδον ταύτην ὡς ἔπρεπε νὰ λάβῃ αὐτὴν κτίτωρ καὶ θεμελιωτὴς νέας τινὸς τῶν Ἑλλήνων πνευματικῆς ἡγεμονείας, δηλ. ἐν ἀκμῇ ἀγῶνος ὑπὲρ ἐλευθερίας,

καὶ ἐν ὥρᾳ θερμοτάτης πίστεως. *Ὁ Μωάμεθ ἐκύρωσε τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ· καὶ ἐκύρωσε, διότι βεβιασμένος εὑρέθη νὰ κυρώσῃ, ἀλλ' ὁ λαὸς προηγουμένως ἐξελέξατο.* Ἡ Πατριαρχικὴ, λοιπὸν, ῥάβδος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας δὲν ὁμολογεῖ τουρκικὴν καταγωγὴν, οὐδὲ γραικορωμαϊκὴν μάλιστα, διότι ὁ Γρηγόριος ὑπῆρξεν ὁ ὕστατος τῶν Αὐτοκρατορικῶν ὑποψηφίων. Αὕτη ἡ ῥάβδος ἐξαιρέτως ὑπάρχει λαοπρόβλητος καὶ ἑλληνικωτάτη, ὡς ἐξηγορασμένη καὶ καθιερωμένη ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ πολυπαθοῦς λαοῦ, ὅστις, κεκλημένος ἦτο νὰ διαθλήσῃ μετέπειτα τὸν ἀγῶνα τῆς ἰδίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξαγοράσεως. Ἂν δὲ ἡ ῥάβδος αὕτη ἐνίοτε κατηναγκάσθη, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν καὶ ἅπαν τὸ γένος συνυπέκυπτε, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς δεσποτικὰ καὶ ἀνθελληνικὰ θελήματα, τοῦτο ἔστω ὕλη καταλαλιᾶς εἰς μισοκάλους ἀλλογενεῖς, οὐχὶ δὲ εἰς ἡμᾶς τοὺς γινώσκοντας, ὅτι μάλιστα διὰ τοιαύτης καθυποταγῆς τοῦ Πατριαρχείου διεσώθησαν καὶ πατρὶς καὶ πίστις, ἐπειδὴ, ἄλλως, ὁ αἱμοβόρος βάρβαρος ἤθελε καταστρέψει τὴν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀόρατον ΕΘΝΑΡΧΙΑΝ, αὕτη δὲ ἡ καταστροφὴ βεβαίως ἤθελε συνεπιφέρει τὸν ἀνίατον τῆς ἐθνικότητος ὄλεθρον. — Μὴ δὲ ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξαγοράσεως ἀγὼν ἔλαβε τέλος; ἢ ἀρκούμεθα ἴσως εἰς ὅ,τι τὰ ἀνακτορικὰ συμβούλια περὶ ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐθεσπίσαντο; εἴμεθα ἀληθῶς ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι, ἵνα ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀποφασίσωμεν περὶ τῶν ζωτικωτέρων τοῦ μέλλοντος ἡμῶν συμφερόντων; εἴμεθα *πολιτικῶς Ἕλληνες* ἡμεῖς, Ἕλληνες κατὰ τὰ δικαιώματά μας καὶ τὰς ἀποβλέψεις μας, ἐωσοῦ τρία ἑκατομμύρια περίπου ὀρθοδόξων ἀδελφῶν στενάζουσιν ἔτι εἰς τὰ δεσμὰ τῆς αἰχμαλωσίας; καὶ ἐὰν δὲν εἴμεθα Ἕλληνες εἰσέτι, εἰμὴ *ἐλέῳ διπλωματίας*, πῶς τολμῶμεν νὰ διακινδυνεύσωμεν εἰς *ἐπαρχιακὰς* διαβουλεύσεις τὰ κοινὰ καὶ οὐσιώδη ἁπάσης τῆς φυλῆς συμφέροντα: — Μὴ γένοιτο! Ἡ ὑποχειριότης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου πρέπει μάλιστα νὰ ἦναι πρὸς τοὺς σήμερον καλουμένους ἐλευθέρους Ἕλληνας σύμβολον μελλόντων ἀγώνων, μήνυμα προ-

σεχοῦς καταρτισμοῦ, σκοπὸς καὶ τέρμα πάσης εὐσεβοῦς καὶ πατριωτικῆς προσπαθείας. Διὸ, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐρευνῶμεν τρόπους, ἵνα ἀποσκιρτήσωμεν τοῦ κοινοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας ἄξονος, ἵνα λειποστρατήσωμεν ἐγωϊστικῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγῶνος, προφασιζόμενοι τὴν ἀνάγκην ψευδοῦς, προσκαίρου, καὶ ἀπραγματοποιήτου ἀνεξαρτησίας, εἰς ἐπικράτειαν μὴ χαίρουσαν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν πραγματικὴν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπακούουσαν εἰς ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλογενῶν ἐπιῤῥοίας, κάλλιον εἶναι νὰ διαζητῶμεν τρόπους, ὅπως ἐπὶ πλέον συσφίγξωμεν ἕως τῆς ὡρισμένης στιγμῆς τοὺς οἰκιακοὺς δεσμοὺς, καὶ ἐπιστεγάσωμεν τὸ ὑπὸ τῆς δουλείας καὶ τῆς διπλωματίας ἐπιβουλευθὲν προγονικὸν ἡμῶν ἄσυλον. — Ὄχι· ὁ ἀγὼν δὲν ἐπερατώθη! καὶ ἕως οὗ δὲν περατωθῇ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀναμόρφωσις εἶναι ἀδύνατος. Ἄλλως αὐτοχειριάζομεν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, παραλύομεν τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας· ἐγωϊστικῶς δὲ καὶ ἀπαθῶς φερόμενοι πρὸς τοὺς ἐν δουλείᾳ διάγοντας ἀδελφοὺς, ἐξυπηρετοῦμεν ὄχι τὴν πατρίδα ἀλλὰ τοὺς ἐχθρούς μας, ὄχι τὴν ἐπαγγελλομένην ἐλευθερίαν ἀλλὰ τὸν δεσποτισμὸν, ὄχι τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὴν σπάθην τοῦ Κοράνου, καὶ μετὰ τοῦ εὐωχοῦντος ἁμαρτωλοῦ λέγομεν καὶ ἡμεῖς· *φάγωμεν σήμερον καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἐσόμεθα σκωλήκων βρῶμα καὶ δυσωδία!*

ΡΘ΄.

1453.

Ἀρμόδιον ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αὕτη ἡ ἀπέχθεια τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Ἑνωτικῶν δὲν ἀπευθύνετο οὐδόλως κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις καί τοι πρὸς τὸ θεαθῆναι συμφρονήσας τοῖς Λατίνοις ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μετ' αὐτῶν διατηρῶν ἔτι φιλικὰς σχέσεις, ὅμως ὑπὸ πάντων ἐγινώσκετο ὡς ὀρθοτομῶν κρυφίως, καὶ προσάγων τοῖς ἐθνικοῖς δόγμασι τὴν πίστιν ἐκείνην, ἥτις κατὰ γενικὴν γνώμην ἦτον ὅρος ἀπαραίτητος εὐσεβείας καὶ ἑλληνικότητος. Ἡ ἀφοσίωσίς του πρὸς τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν, ἡ οἰκιακή του ὀρθόδοξος διαγωγὴ, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀρεταί του, τὸ χαρίεν τῆς συμπεριφορᾶς

του, ἡ εὐπροσηγορία του, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἡ ἀκούραστος δραστηριότης μεθ' ἧς ἡμέραν καὶ νύκτα περιέτρεχε τὰς ὁδοὺς, τὰς ἐπάλξεις, τὰ δημαρχεῖα, ἐγκαρδιῶν, γενναιῶν, προφυλάττων τοὺς μαχητὰς, παρακελεύων τοὺς ὡπλισμένους μοναχοὺς μὲ ἡρωϊκὴν παρρησίαν, ταῦτα πάντα τὸν ἀποκατέσταινον ἀγαπητὸν, σεβάσμιον, ἀξιολάτρευτον, ἱερὸν παρὰ πᾶσιν ἀδιακρίτως τοῖς πολίταις, καὶ οὐδὲ γλῶσσα ἐτόλμα νὰ εἴπῃ τι κατ' αὐτοῦ. Ὁ πεφωτισμένος κλῆρος δὲν ἔτρεφεν οὐδεμίαν μνησικακίαν ἐναντίον του, πεποιθὼς ὅτι ἡ ψευδένωσις ἐκείνη ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἦτον ἁπλῶς μία μοναρχικὴ κωμῳδία δεδικαιολογημένη ὑπὸ τῶν κατεπειγουσῶν τοῦ κράτους ἀναγκῶν, κωμῳδία οὐχὶ σπουδαίως τελεσθεῖσα ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐγγενοῦς πίστεως· ὁ λαὸς ἐγγόγυζε μᾶλλον κατὰ τῶν αὐτομολησάντων ἐκείνων κληρικῶν, οἵτινες τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως μὴ γινώσκοντες, χάριν κερδοσκοπίας καὶ ἀνερυθριάστως παρεδίδοντο εἰς τὰ δυτικὰ φρονήματα.

Τὴν δὲ εὐσέβειαν καὶ ὀρθοτομίαν τοῦ Κωνσταντίνου ἐβεβαίου προσέτι καὶ ἡ ἀποποίησις αὐτοῦ τοῦ νὰ στεφθῇ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὑπὸ τοῦ δυτικόφρονος Γρηγορίου Πατριάρχου, ἢ ὑφ' οἱουδήποτε ἄλλου Ῥωμαϊκοῦ Ἐξάρχου· παρὰ νὰ βιάσῃ τὰς πεποιθήσεις του, προετίμησε νὰ μὴ κληθῇ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔμεινεν ἄστεπτος.

Ὁ κλῆρος διὰ ταῦτα ἔλαβεν εἰς τὴν τῆς πολιορκείας περίστασιν ἔνδοξον μέρος καὶ περίλαμπρον. Ἀπὸ τὰ φρούρια, ὅπου τὸν Κωνσταντῖνον ἀκολουθοῦντες ἐμάχοντο γενναίως, ἔτρεχον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ εἰς τοὺς ναοὺς, ἵνα ἐμψυχώσωσι τὸν λαὸν μὲ τὰς πρὸς Θεὸν δεήσεις, καὶ πάλιν ἐπέστρεφον εἰς τὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τάξιν δημαρχίας, εἶχον, προτροπῇ τοῦ Βασιλέως, διοργανισθῇ. Καὶ οἱ μὲν ὀλίγοι εὐγενεῖς καὶ ἔγκριτοι τῆς πόλεως στρατιωτικοὶ διεμερίσθησαν εἰς τὴν φυλακὴν· οἱ δὲ καλόγηροι καὶ ἱερεῖς καὶ κληρικοὶ παντὸς ἀξιώματος, καὶ οἱ τοῦ λοιποῦ καταλόγου τῆς Ἐκκλησίας ἐτοποθετήθησαν τῇ δε κἀκεῖσε ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις πρὸς ἡμεροσκοπίαν καὶ νυκτοσκοπίαν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ἔφιππος ἀκαταπαύστως περιεπάτει γύρωθεν τῆς

πόλεως καὶ τῶν τειχῶν, ῥυθμίζων τὰ τοῦ πολέμου, μαχόμενος ὡς στρατιώτης ἁπλοῦς, ἐπανορθῶν τὰ χαλάσματα τῶν φρουρίων, ἐξετάζων τὰς βίγλας, θεραπεύων τοὺς τετρωμένους, διανέμων ἰδίαις χερσὶ τροφὰς πρὸς τοὺς ἀθλητὰς, ἑνὶ λόγῳ ψυχὴ τῆς ὅλης ὑπερασπίσεως ἀναδεικνύμενος.

Ἤρχιζεν ἐν τούτοις τὸ τρομερὸν σφαιροβόλον τῶν Τουρκῶν νὰ ἠχῇ, καὶ τὰ τείχη νὰ κρημνίζωνται. Ὁ Κωνσταντῖνος ἰδὼν αὐτὰ πεσόντα, ἐστέναξεν ἐκ βάθους ψυχῆς, διότι οὐδέποτε ἀπὸ μεγάλου Κωνσταντίνου ἔτυχε τοιοῦτον κακόν. Στείλας δὲ πρέσβεις, ἐπρότεινε τῷ Μωάμεθ ὅσον φόρον ἐκεῖνος ἐβούλετο κατ' ἔτος, μόνον νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ νὰ δώσῃ τὴν εἰρήνην. Ὁ δὲ Τοῦρκος ἀπεκρίνετο, ὅτι δυνατὸν δὲν ἦτο νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπειδὴ ἡ ἐκεῖνος ἐλάμβανε τὴν πόλιν, ἢ ἡ πόλις ἐλάμβανεν αὐτὸν νεκρόν· ὅτι ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπόθει τὴν εἰρήνην, ὤφειλε νὰ παραιτηθῇ τῆς Βασιλείας, καὶ νὰ δεχθῇ τὴν μὲν ἡγεμονείαν τῆς Πελοποννήσου διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἄλλας δέ τινας ἐπαρχίας διὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ· εἰδὲ μὴ, ἐὰν διὰ μάχης ὁ Μωάμεθ εἰσήρχετο, πάντας τοὺς μεγιστάνας καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον παρέδιδεν ἐν στόματι μαχαίρας, τὸν δὲ λαὸν καὶ τὴν πόλιν παρεχώρει εἰς τὸν στρατόν του, διότι διὰ τὸν ἑαυτόν του εὐχαριστεῖτο νὰ λάβῃ τὴν Πόλιν κενήν. — Λογιζόμενος δὲ ὁ Μωάμεθ τί ποιητέον, ἵνα θλίψῃ καὶ ἐπὶ μᾶλλον στενοχωρήσῃ τοὺς πολιορκημένους, ἐπιχειρεῖ ἔργον θαυμαστὸν, καὶ ναυμαχίας ἄριστον στρατήγημα· σύρει τὰς τριήρεις του εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ διαπεράσας διὰ μηχανῆς αὐτὰς, μετεβίβασε τὸν στόλον του ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Αἱ ἐσωτερικαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πληγαὶ ἦσαν ὅμως κινδυνωδέστεραι. Ἐνῷ αἱ ἐλέβολοι δὲν ἔπαυον κτυποῦσαι τὰ τείχη, οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Γενουῆται μετὰ τῶν εὐγενῶν Βυζαντίων πρὸς ἀλλήλους συνερίζοντο, στάσεις ἐγείροντες καὶ διχονοίας. Ὅσῳ πλέον ὁ κίνδυνος προσήγγιζε, τόσῳ μᾶλλον ἐπερίσσευεν ἡ ἀσυμφωνία. Ὁ Κωνσταντῖνος τρέχει δεξιᾷ, τρέχει ἀριστερᾷ, εἰρηνοποιῶν τοὺς θορύβους· «Ἀδελφοὶ, ἐκφωνεῖ,

»παρακαλῶ σας εἰρηνεύσατε, καὶ ἀρκεῖ ὁ ἔξωθεν πόλεμος· μὴ »μάχεσθε ἀναμεταξύ σας διὰ τοὺς οἰκτειρμοὺς τοῦ Θεοῦ!» Κενῶν δὲ ὄντων διόλου τῶν ταμείων, καὶ ἀπορῶν πῶς νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν, αἰτεῖται συνεισφορὰς παρὰ τῶν πλουσίων. Ἀλλ' οὗτοι ἀρνοῦνται συνδρομὴν, πτωχείαν προφασιζόμενοι. Εἰς τοιαύτην ἀκμὴν ἀποφασίζει νὰ λάβῃ τὰ τῶν ναῶν ἅγια σκεύη. — Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐτιμώρησε τὴν φιλαργυρίαν τῶν ἀρχόντων, διαμερίσας μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς ἀδηφάγους Τούρκους πᾶσαν τὴν περιουσίαν των, καὶ παραδοὺς τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ τὴν τῶν παίδων αὐτῶν εἰς μαχαίρας ἀνιλεῶν βαρβάρων. — Οὐδεμία δὲ δίκη Οὐρανοῦ, ὡς λέγουσιν, ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις προφανεστέρα, τῆς τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, τοῦ καὶ συγγενοῦς τοῦ Βασιλέως. Ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀπατηθεὶς, κατά τινων γνώμην, ὑπὸ τῶν ἐπιβούλων τοῦ Μωάμεθ ὑποσχέσεων, οὐκ ὀλίγον ἐπετάχυνε τὴν ἀποφράδα τῆς ἁλώσεως ὥραν. Πεσούσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ προδότης, ἐπιταγῇ τοῦ Μωάμεθ ἐλαιμοτομήθη, ἀφοῦ ἐνώπιόν του πρῶτον κατεσφάγησαν ἓν πρὸς ἓν τὰ τέκνα του. Ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς τῆς προδοσίας ταύτης ἡμεῖς ὑποπτευόμεθα. Πάντες οἱ φιλορθόδοξοι ἦσαν τότε εἰς ὀσμὴν φιλοτουρκίας παρὰ τοῖς Δυτικοῖς.

Ἡ πολιορκεία μολαταῦτα προέβαινε βραδέως, ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δήμαρχοι, καὶ μάλιστα ὁ Γενουΐτης Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς πᾶν ἐμηχανεύοντο στρατήγημα πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ἐχθρικῶν προσβολῶν. Ἀκροβολισμοὶ καὶ συρράξεις ἐγένοντο καθ' ἡμέραν· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες πολλοὺς Τούρκους ἐζώγρουν, πολλοὺς δὲ καὶ κατέσφαζον ἐπὶ τὰ τείχη, βουλομένους ἀναβῆναι αὐτά. — Ταῦτα βλέπων ὁ Μωάμεθ, καὶ καταλαμβάνων ὅτι ἀγανάκτησίς τις ἤδη εἰσέρρει ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ, μαθὼν δὲ ὅτι ἐπικουρίαι ἐξ Ἰταλίας παρὰ τῶν Γραικῶν περιεμένοντο, κρίνει τέλος ἁρμοδίαν τὴν στιγμὴν, ἵνα ἐφορμήσῃ εἰς τὰ τείχη. Προσκαλεῖ λοιπὸν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἅπαντα τὸν στρατὸν, καὶ ὀμνύει «μὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς Θεότητος, μὰ τὸν Προφήτην, μὰ τὴν ψυχὴν τοῦ γονέως του καὶ τὴν ζωὴν τῶν παίδων αὐτοῦ, μὰ τὴν ῥομφαίαν τὴν ὁ-

ποίαν εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ·» ὅτι πρὸς ἐκεῖνον ἐκ τῶν Ἰαννισσάρων, ὅστις πρῶτος ἤθελεν ἐμπήξει τὴν Ἡμισέληνον ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπόσχεται τὸν στρατηγικὸν βαθμὸν, καὶ μιᾶς ὁλοκλήρου ἐπαρχίας τὴν διοίκησιν· πρὸς δὲ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας καὶ συνεφορμητὰς, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ σκεύη, τὸν ἱματισμὸν, τοὺς αἰχμαλώτους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικρούς τε καὶ μεγάλους, νέους τε καὶ γέροντας. — «Οἱ ἀκούσαντες ἐχάρησαν, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ τριακόσιαι χιλιάδες στόματα ἀλάλαξαν τουρκιστί· ὁ θεὸς τῶν θεῶν, καὶ ὁ Μωάμεθ προφήτης αὐτοῦ.»

Ἔντρομοι ἀκροάζονται οἱ πολιορκούμενοι τὴν φωνὴν, ἥτις διαχέεται ὡς μέγας ἦχος θαλάσσης. Ὀλίγον δ' ἔπειτα μανθάνουσι καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου. Τὴν ἐπαύριον, λοιπὸν, ὑδραῖος καὶ χερσαῖος πόλεμος, μάχη γενικὴ μέλλει νὰ συγκροτηθῇ! — Ἀριθμηθέντων τῶν Γραικῶν ὁπλητῶν, εὑρίσκονται καθ' ἕκαστον Χριστιανὸν, πεντακόσιοι καὶ πλεῖον Τοῦρκοι. Ἀπελπισία κυριεύει τοὺς κατοίκους, τὴν δὲ ἀπελπισίαν ἐπαυξάνει οἰωνός τις ἀπαίσιος ἐν οὐρανῷ φανείς· νέφος ἐν εἴδει φλογίνης ρομφαίας ἐρρίπισε στυγερὰς ἀκτίνας ἐπὶ τῶν θόλων τῆς ἁγίας Σοφίας· οἱ δὲ χρησμοὶ τὰς κακὰς προρρήσεις καὶ αὐτοὶ διπλασιάζοντες, ἐπρομήνυον δάκρυα, καὶ ἄφευκτον αἱματοχυσίαν, καὶ δεσμοὺς, καὶ φθοράν.

Ὁ Κωνσταντῖνος προστάττει ἵνα ἀρχιερεῖς, καὶ ἱερεῖς, καὶ μοναχοὶ, καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ παιδία τὰς σεπτὰς εἰκόνας λαβόντες «περιέλθωσι μετὰ δακρύων τὰ τείχη τῆς πόλεως κράζοντες τὸ *Κύριε ἐλέησον*! καὶ ἱκετεύοντες τὸν Θεὸν ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν.» Ἀλλήλους οὕτως ἐνεθάρρυνον ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν ὥραν τῆς συμπλοκῆς. Τῇ δὲ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ καὶ πολυδακρύτῳ ἑσπέρᾳ, ὁ Κωνσταντῖνος συγκαλέσας πάντας τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους καὶ δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους, καὶ στρατιώτας, καὶ πολυ-

ἀριθμὸν λαὸν, προφέρει τοὺς ἑξῆς λόγους, οὓς ἀγαθῇ τύχῃ μᾶς ἔσωσαν τὰ χρονικὰ τοῦ Φραντζῆ.

ΡΙ΄.

Ἀνθηγορία Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

«Ὑμεῖς εὐγενέστατοι ἄρχοντες, καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ, καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται, καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός! (1) Ἠξεύρετε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεώς μας θέλει ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ μετὰ πάσης δυνάμεως καὶ τέχνης μᾶς δώσῃ πόλεμον σφοδρὸν διὰ συμπλοκῆς καὶ συρρήξεως μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης, ὅπως, εἰ δυνατὸν, ὡς ὄφις, ἐκχύσῃ τὸ φαρμάκιον, καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο σᾶς λέγω καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἵνα ζῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Ἰδοὺ σᾶς παραδίδω τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην Πόλιν, καὶ πατρίδα ἡμῶν, καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων! Γνωρίζετε καλῶς, ἀδελφοὶ, ὅτι διὰ τέσσαρας λόγους ὀφείλομεν ἐκ συμφώνου πάντες νὰ προτιμήσωμεν τὸν θάνατον ἢ τὴν ζωήν· *πρῶτον μὲν, ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας μας· δεύτερον δὲ, ὑπὲρ τῆς πατρίδος·* τρίτον μὲν, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως σας ὡς χρηστοῦ Κυρίου· τέταρτον δὲ, ὑπὲρ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων.

Λοιπὸν, ἀδελφοὶ, ὑπὲρ οἱουδήποτε τῶν τεσσάρων τούτων, ὀφείλομεν ἕως θανάτου ν᾽ ἀγωνισθῶμεν· καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον, ὡς ἐναργῶς βλέπετε, μέλλομεν ἐκ πάντων νὰ ζημιωθῶμεν, ἐὰν διὰ τὰς ἐδικάς μου ἁμαρτίας παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ὡς ἐκ τούτου κινδυνεύσῃ ἡ ἁγία ἡμῶν Πίστις, ἣν Χριστὸς τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ αἵματι ἐδωρήσατο ἡμῖν, αὐτὴ ἡ πίστις, ἥτις δι᾽ ἡμᾶς εἶναι πάντων κεφάλαιον. *Ἐπειδὴ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις, καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ,*

(1) Μεταβάλλομεν ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον λέξεις τινὰς προφανῶς ὑπὸ τοῦ Πρωτοβεστιαρίου ἀλλοιωθείσας.

τί τὸ ὄφελος; — Δεύτερον δὲ, ὑστερούμεθα τοιουτοτρόπως πατρίδος περιφήμου καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἐπομένως βασιλείας, τῆς ποτὲ περιφανοῦς, νῦν δὲ τεταπεινωμένης. Τέλος πάντων ὑστερούμεθα φιλτάτων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν.

Αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος ὁ Ἀμηρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἄγει σήμερον ἀφοῦ, ἐλθὼν, μᾶς ἀπέκλεισε, καὶ δὲν ἔπαυσε πολιορκῶν ἡμᾶς ἡμέραν καὶ νύκτα μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ δυνάμεως, ἂν καὶ χάριτι τοῦ παντεπόπτου Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν πολλάκις αἰσχρῶς καὶ μετὰ αἰσχύνης ἄχρι τοῦ νῦν ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεπέμφθη. Τώρα δὲ, ἀδελφοὶ, μὴ δειλιάσητε ὅτι ἔπεσεν ὀλίγον τεῖχος μέροθεν ἐκ τῶν κρότων καὶ τῶν κρουσμάτων τῶν ἐλεβόλεων, διότι, ὡς βλέπετε, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐδιορθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς γὰρ πᾶσαν ἐλπίδα εἰς τὴν ἄμαχον δόξαν ἀνεθέμεθα, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὰ ὅπλα, ἡμεῖς ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐκεῖνοι δὲ εἰς ἵππους καὶ δύναμιν, καὶ πλῆθος. Ἀλλὰ προσέτι ἐλπίζομεν καὶ εἰς τὰς χεῖράς μας, καὶ εἰς τὴν ῥωμαλαιότητα ἣν ἡ θεία δύναμις ἡμῖν δωροῦται.

Γνωρίζω ὅτι αὕτη ἡ μυριαρίθμητος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, κατὰ τὴν συνήθειάν των θέλουσιν ἔλθει κατεπάνω μας μετὰ χυδαίας καὶ ὑπερηφάνου τόλμης, μετὰ θάῤῥους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα μᾶς θλίψωσι καὶ στενοχωρήσωσι διὰ μιᾶς, ὀλίγων ἡμῶν ὄντων, καὶ μᾶς φοβήσωσι μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς ἠξεύρετε, ὅθεν περιττὸς ὁ λόγος· ἀναριθμήτους δὲ πέτρας, καὶ ἕτερα βέλη, καὶ ἐλεβολίσκους ὡς ἄμμον θαλάσσης θέλουσι μᾶς ῥίψει, τὰ ὁποῖα ἐλπίζω δὲν ἔχουσι νὰ μᾶς βλάψωσι. Διότι θεωρῶ καὶ χαίρω καὶ εὐελπίζομαι ὅτι, ἂν καὶ εἴμεθα ὀλίγοι, ἀλλὰ πάντες εἴσθε δεξιοὶ καὶ ἐπιτήδειοι, καὶ ῥωμαλαῖοι, καὶ ἰσχυροὶ, καὶ μεγαλήτορες, καὶ καλῶς ἡτοιμασμένοι. Σκεπάσατε καλῶς τὴν κεφαλὴν μὲ τὰς ἀσπίδας κατὰ τὴν συμπλοκήν! ἡ δεξιά σας εἰς τὴν ῥομφαίαν ἔχουσα, μακρὰ ἔστω πάντοτε! αἱ περικεφαλαῖαι σας καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ εἶναι ἱκανώτατοι ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ

ὅπλα, τὰ ὁποῖα οἱ ἐναντίοι δὲν ἔχουσι καὶ δὲν ἀπέκτησαν· ταῦτα δὲ θέλουσιν ἀποβῆ ὠφελιμώτατα ἐν τῇ συμπλοκῇ. Στῆτε κυρίως σκεπασμένοι ἔσωθεν τῶν τειχῶν, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς σπανίως ἂς ἔρχωνται!

Διὸ, ὦ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἕτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτειρμοὺς τοῦ Θεοῦ! Μιμηθῆτε τοὺς ποτὲ τῶν Καρχηδονίων ἐλέφαντας, οἵτινες τοσοῦτον πλῆθος ἵππων Ῥωμαίων μὲ τὴν θέαν καὶ τὴν φωνὴν ἐδίωξαν! Καὶ ἐὰν ζῶον ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζώων καὶ ἀλόγων ὑπάρχοντες κύριοι, ἡμεῖς οἵτινες ἀντιπαρατασσόμεθα εἰς ἐναντίους, ὄντας χείρονας τῶν ἀλόγων ζώων;

Αἱ πέλται σας καὶ αἱ ῥομφαίαισας καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια ἂς πεμφθῶσι κατ' αὐτῶν, ὄχι ὡς κατὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων κυνήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς, ὅτι ὄχι μετὰ ζώων ἀλόγων, ὡς αὐτοὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ τῶν κυρίων καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν, μετὰ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων!

Δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀμηρᾶς, ὁ ἐχθρὸς τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως, ἔλυσε τὴν ἀγάπην ἣν εἴχομεν, χωρὶς εὐλόγου τινὸς αἰτίας, καὶ τοὺς ὅρκους του τοὺς πολλοὺς κατ' οὐδὲν ἐλογίσατο· καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως ἔκτισε φρούριον ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἡμέραν μᾶς βλάπτῃ· τοὺς δὲ ἀγρούς μας καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους κατέκαυσε· τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανοὺς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτισε· τὴν φιλίαν ὑμῶν ἔλυσε· τοὺς δὲ Γαλάτας ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται· μὴ ἐνθυμούμενοι καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν μῦθον τοῦ παιδὸς τοῦ γεωργοῦ, τοῦ θεωρήσαντος τοὺς κοχλίους καὶ εἰπόντος· ὦ ἀνόητα ζῶα..... καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐλθὼν, λοιπὸν, ἀδελφοὶ, μᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἡμέραν μὲ ἀχανὲς στόμα χάσκον ζητεῖ πῶς νὰ εὕρῃ καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ καὶ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας ἐκεῖνος βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἀφιερώσας αὐτὴν εἰς τὴν πανυπέραγνον δέσποιναν ἡμῶν καὶ ἀειπάρθενον Μαρίαν, ἥτις εἶναι κυρία καὶ βοηθὸς καὶ

σκέπη τῆς πατρίδος μας, καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπὶς καὶ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πάντων ὅσοι ζῶσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν. Ζητεῖ πῶς νὰ εὕρῃ καιρὸν νὰ ἀφανίσῃ ὡς ῥόδον τοῦ ἀγροῦ τὴν ποτὲ περιφανῆ καὶ ἀνθίζουσαν ταύτην τῶν πόλεων βασιλεύουσαν, ἥτις ἐδούλωσε σχεδὸν, δύναμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφήλιον, ἥτις ὑπέταζεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Παμφλαγονίαν, Ἀμαζῶνας καὶ Καππαδοκίαν, Γαλατίαν καὶ Μηδίαν, Κοχλοὺς, Ἴβηρας, Βοσφοριανοὺς, καὶ Ἀλβανοὺς, Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν· Φοινίκην, καὶ Παλαιστίνην, Ἀραβίαν τε καὶ Ἰουδαίαν, Βακτριανοὺς καὶ Σκύθας· Μακεδονίαν καὶ Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Βοιωτίαν, Λοκροὺς, Αἰτωλοὺς, Ἀκαρνανίαν, Ἀχαΐαν, καὶ Πελοπόννησον, Ἤπειρον καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν, Ληχνίτας κατὰ τὸ Ἀδριατικόν· Ἰταλίαν, Τουσκάνους, Κέλτας, καὶ Κελτογαλάτας· Ἰβηρίαν τε καὶ ἕως τῶν Γαδείρων· Λιβύαν καὶ Μαρακίαν, καὶ Μαυρουσίαν, Αἰθιοπίαν, Βελέδες Σωδὶν, Νουμιδίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ Αἴγυπτον. Αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται νὰ δουλώσῃ ἡμᾶς, καὶ νὰ βάλῃ ὑπὸ ζυγὸν καὶ δουλείαν τὴν κυριεύουσαν τῶν πόλεων· καὶ ἐκ τῶν ἁγίων μας τούτων ἐκκλησιῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ Ἁγία Τριὰς, καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου ἄγγελοι ἄδουσι τὸν ὕμνον τὸν θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον Οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἄλλας μὲν θέλει νὰ κάμῃ προσκύνημα τῆς βλασφημίας του, καὶ τοῦ ἀγύρτου του ψευδοπροφήτου Μωάμεθ, ἄλλας δὲ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων.

Λοιπὸν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, ἐνθυμήθητε ὅτι πρέπει νὰ παραδώσητε εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἡμετέραν μνήμην, καὶ φήμην, καὶ ἐλευθερίαν!»

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν ἱσταμένους, λέγει·

«Ἑνετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ, καὶ στρατιῶται δυνατοὶ, καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι! σεῖς οἵτινες διὰ τῶν ἐστιλβωμένων σας ῥομφαίων καὶ διὰ τῆς χάριτός σας πολλάκις πλῆθος Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε,

καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμηδὸν ἐκ τῶν χειρῶν σας ἔῤῥευσε! Τὴν σήμερον σᾶς παρακαλῶ νὰ γένητε ὁλοψύχως, ἐκ μέσου ψυχῆς ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τοιαύτην ἀκμὴν πολέμου, καλῶς γνωρίζοντες ὅτι δευτέραν πατρίδα καὶ μητέρα ἀτελευτήτως ἔχεται αὐτήν· διὸ καὶ πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ νὰ πράξητε ὡς ἀδελφοὶ φιλόπιστοί τε καὶ ὁμόπιστοι!»

Εἶτα, στραφεὶς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι, λέγει πρὸς τοὺς Λιγουρίτας·

«Ὦ Λιγουρίται, ἐντιμώτατοι ἀδελφοὶ, ἄνδρες πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι, καὶ φημιστοὶ, καλῶς ἠξεύρετε καὶ γινώσκετε ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη Πόλις δὲν ὀφείλει μόνον εἰς ἐμὲ τὴν χάριν ἀλλὰ καὶ εἰς σᾶς διὰ πολλά τινα· σεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας τὴν ἐβοηθήσατε, καὶ μὲ ἰδικήν σας συνδρομὴν τὴν ἐλυτρώσατε ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς τοὺς ἐχθρούς της· σήμερον πάλιν ὁ καιρὸς εἶναι ἁρμόδιος ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην σας, τὴν ἀνδρείαν σας, τὴν γενναιότητά σας!»

Καὶ στραφεὶς γενικῶς πρὸς πάντας, εἶπε·

«Καιρὸν δὲν ἔχω νὰ σᾶς εἴπω περισσότερα· μόνον τὸ τεταπεινωμένον μου τοῦτο σκῆπτρον, ἰδοὺ εἰς τὰς χεῖρας ὅλων ὑμῶν ἀνατίθημι! φυλάξετέ το μετ' εὐνοίας! Ὅμως τοῦτο παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω ἀπὸ τὴν ἀγάπην σας, ὅτι νὰ δώσητε τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ δημάρχους σας, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν του, καὶ τὸ τάγμα, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν του. Προσέξατε δὲ καλῶς εἰς τοῦτο! διότι, ἐὰν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα σᾶς παρήγγειλον, ἐλπίζω εἰς Θεὸν ὅτι θέλομεν λυτρωθῆ τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ δικαίας ἀπειλῆς. Ἰδοὺ στέφανος ἀδαμάντινος ἐν Οὐρανοῖς ἑναπόκειται ὑμῖν, μνήμην δὲ ἀξίαν καὶ αἰωνίαν καταλείψετε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.» — Ταῦτα εἰπὼν, καὶ μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν Θεὸν εὐχαριστήσας, οἱ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀπεκρίθησαν μετὰ κλαυθμοῦ λέγοντες·

«Ἕτοιμοι νὰ ἀποθάνωμεν διὰ τὴν Πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὴν Πατρίδα μας!»

Ἀκούσας δὲ τὴν φωνὴν ὁ Κωνσταντῖνος, εὐχαρίστησε τοὺς συναθλητάς του, καὶ ἀπηγγείλατο αὐτοῖς πλείστας δωρεῶν ἐπαγγελίας· ἐπὶ τέλους δὲ λέγει·

«Λοιπὸν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, ἐστὲ ἕτοιμοι τῷ πρωΐ! μὲ τὴν χάριτα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεργούσης τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐν ᾗ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀναθέμεθα, θέλομεν ἀπ' ἐντεῦθεν καταδιώξει τοὺς ἐναντίους μας!»

Οἱ Γραικοὶ μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐγενναιώθησαν. Τότε ἀκολουθεῖ σκηνὴ συγκινητικὴ· ὁ εἷς θέλει ν' ἀσπασθῇ τὸν ἕτερον, καὶ πάντες δίδονται πρὸς ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν, ὡς οἱ τριακόσιοι εἰς τὰς Θερμοπύλας, πρὶν ἢ ἀρχίσωσι τὴν κατὰ βαρβάρων μάχην. Ἠσπάζοντο λοιπὸν ἀλλήλους, καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου κλαίοντες, ἀλλήλους ἠσπάζοντο, καὶ ἐσυγχωροῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Τὰ δάκρυά των ἔβρεξαν ἐκείνην τὴν γῆν, ἥτις ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ γίνῃ γῆ δουλείας, «μήτε φιλτάτων μνημονεύοντες, μήτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰ μὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν, ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι.»

Μετὰ δὲ ταῦτα ἕκαστος ἐπανέστρεφεν ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ πρὸς φυλακὴν τῶν τειχῶν.

ΡΙΑ'.

Τελευταία ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετή.

Ἀλλ' ἡ πληκτικωτέρα σκηνὴ, ἐξ ὅσων τὰ χρονικὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος μνημονεύουσιν, ἔλαβε χώραν ἐντὸς τοῦ τεμένους τῆς ἁγίας Σοφίας, ὀλίγας ὥρας πρὶν ἢ τὸ γένος τῶν Γραικῶν παραδοθῇ εἰς τὸ τετρακοσιετὲς μαρτύριον.

Ὁ βασιλεὺς δυσελπιστῶν ἤδη περὶ σωτηρίας, ὅμως ἀποφασισμένος νὰ κυρώσῃ μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα τὴν μέλλουσαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξαγόρασιν, ἀφοῦ περιῆλθε τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ φρούρια, καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι πάντα εἶχον ἐν τάξει, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνωδευμένος ἀπὸ πολλοὺς στρατηγοὺς, καὶ ἱερεῖς, καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος λαοῦ, φωνάζοντος τὸ *Κύριε ἐλέησον*!

Ἦτον ὄρθρος τῆς Κυριακῆς 27 Μαΐου 1453, ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῶν ἁγίων Πάντων.

Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν, ἡ βοὴ τῶν γυναικείων γογγυσμῶν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν παίδων κατεσκέπαζον τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οἵτινες, ἐνώπιον τῆς ὡραίας Πύλης ἱστάμενοι, τὴν τελευταίαν ἤδη ἀνέπεμπον ἱκεσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ «ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὀρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον.» Σύνολος ἡ κύκλῳ σκηνὴ ἐνέπνεε λύπην, πένθος, μελαγχολίαν· αἱ καρδίαι πάντων ἦσαν καταπεπιεσμέναι, ὡσανεὶ ἐτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεία ὁλοκλήρου γενεᾶς.

Ἡ ἐθιμοταξία ἐξέλιπεν· αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες διεσκεδάσθησαν· οἱ δημόται συγκεχυμένως ποιοῦσι μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πένητες μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ κοινοῦ τάφου, πολῖται μετὰ πολιτῶν ἀδιακρίτως συμπεριπτύσσονται. Καὶ αὐτὸς ὁ πάνσεπτος Ναὸς, τὸ σύμβολον τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς Ὀρθοδοξίας, ἡ κατοικία τῶν αἰώνων, τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ καύχημα, νῦν γεγυμνωμένος παντὸς πολυτίμου κοσμήματος, καὶ ἀπεκδεδυμένος αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς τὴν μυσταγωγίαν ἀναγκαίων σκευῶν, ἀφώτιστος, ἀκαλλώπιστος, σκυθρωπὸς, εὐτελισμένος, εἰκονίζει πιστῶς τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα κατὰ τὸ δούλειον ἐκεῖνο στάδιον ἐν ᾧ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ὡρῶν γραμμένον ἦτο νὰ εἰσέλθῃ.

Ὅσῳ πλέον ἡ λειτουργία προχωρεῖ, καὶ προσεγγίζει τὴν ἀπόλυσιν, τόσῳ μᾶλλον αὐξάνει ἡ βοὴ τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ ὁ κοπετὸς τοῦ λαοῦ διπλασιάζεται. Ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστώτων ἦτο περιωρισμένη μόνον ἐντὸς τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ὅτι ἑκάστη συλλαβὴ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, πίπτουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον.

Τονιζομένου τοῦ Κοινωνικοῦ, αἰφνιδίως σχίζονται οἱ ὄχλοι, οἱ σωματοφύλακες ἀναμερίζονται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος περιβεβλημένος τὰ βασιλικὰ μὲν, ἀλλὰ, φεῦ! πενιχρὰ καὶ τετριμμένα

ἱμάτιά του, προβαίνει πρὸς τὸ ἅγιον βῆμα, ἀσκεπὴς, κατηφὴς, μετὰ ὀφθαλμῶν δεδακρυσμένων.

Οἱ ξεναγμοὶ καταπαύονται, ὁ θόρυβος σιγάζει· καθ' ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον Ναὸν δὲν ἀκούεται πάρεξ ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ προσκαλοῦντος τοὺς χριστιανοὺς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ νοερῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσεύχεται, Κύριος οἶδε, τίνα λυτήριον καὶ πατριωτικὴν προσευχήν· προσπίπτει τρὶς ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος, ἀναχαιτίζων δι' ἑνὸς σπασμωδικοῦ κινήματος τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν τοὺς λυγμοὺς, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ταραχωδῶς ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῆς καρδίας του, εἶτα, στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν, ἀναβοᾷ γεγονυῖᾳ τῇ φωνῇ.

«Χριστιανοὶ, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεὸς ἂς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικάς σας!»

Παραλαμβάνων δὲ, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἄχραντα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν.

Ἅπαντες ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐφώναξαν·

«Ἔσω συγχωρημένος!»

Καὶ τῷόντι ἐσυγχωρήθησαν αἱ ἁμαρτίαι τῆς μεσαιωνικῆς μοναρχίας. — Ἀπὸ τοῦ νῦν κυοφορεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος νέα βασιλεία, ἡ βασιλεία τῆς Ἀναγεννήσεως!

Μετὰ ταῦτα, ὁ ἁγνισμένος, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος τοῦ μεσαιῶνος ἔσχατος βασιλεὺς, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς παρευρισκομένους, παραινεῖ αὐτοὺς νὰ συγκοινωνήσωσιν ἅπαντες· πρῶτον νὰ συγκοινωνήσωσιν ἀδελφικῶς, καὶ ἔπειτα νὰ ἐνθυμηθῶσιν «ὅτι ἤγκικεν ἡ ὥρα ὅτε μέλλουσιν ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ὅτι, ἐὰν δὲν ἦναι παρὰ Θεοῦ ὡρισμένοι νὰ σώσωσι διὰ θυσίας τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα, τουλάχιστον ὀφείλουσι νὰ καταλείψωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τοιαύτην, οἵα εἶναι ἀναγκαία, ὅπως οὗτοι διαφυλάξωσιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ παρελθόν.»

Εἰς τούτους τοὺς λόγους τοὺς λυπηροὺς, οἵτινες, μυριάκις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐπαναλαμβανόμενοι, ἀντηχοῦσιν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν ὡς ἡ τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Πίστεως τελευταία διαθήκη, μετὰ πλείονος ἢ πρότερον ὁρμῆς, ἐκρηγνύονται οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τῶν προσερχομένων εἰς τὴν μετάληψιν. Ἡ φωνὴ τῶν αἰτούντων *συγχώρησιν* δὲν ἀκούεται πλέον· «ἐν τῇ δε τῇ ὥρᾳ, λέγει ὁ Φραντζῆς συνοπτικῶς, τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους; ἐὰν ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος, ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἠδύνατο μὴ θρηνῆσαι.»

Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος διακόπτει τὴν τραγικὴν σκηνήν. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετῶσι τὰ τέκνα των· αἱ γυναῖκες ῥίπτονται εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων· οἱ τελευταῖοι ἀσπασμοὶ συγχέονται μὲ τὸν κρότον τῶν σπαθίων καὶ τῶν ἀσπίδων.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκοινώνησαν ἅπαντες ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ πίστεως, ἀγάπης, καὶ ἐλπίδος· ἅπαντες ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὤμοσαν ὅρκον καὶ βασιλεὺς, καὶ ἀριστοκρατία, καὶ λαὸς, καὶ ἱερατεῖον.

Διότι ἄλλο τις δὲν ἤκουεν εἰμὴ φωνὰς περὶ ἀμοιβαίας συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ φρικτοὺς ὅρκους σταθερότητος εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς πίστεως δόγματα, τυχούσης αἰχμαλωσίας. *Συγχώρησόν με ἀδελφέ!* εἷς ἐφώναζεν ὧδε· καὶ πάλιν, *ὁ Θεὸς ἂς σὲ συγχωρήσῃ!* ἀπεκρίνοντο ἕτεροι. Ἡ ἀμοιβαία ἄφεσις τῶν πλημμελημάτων παρεξετάθη σχεδὸν μέχρις αὐγῆς. — Ἤθελεν ὁ μεσαίων, φαίνεται, ν' ἀποθάνῃ συγκεχωρημένος ἐντῷ ναυαγίῳ του.

Ἴσως οὐδαμοῦ τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας εὑρίσκεται παράδειγμα παρομίας πνευματικῆς ἑνώσεως καὶ ὁμονοίας!

Ἡ γόνιμος καὶ ταρακτικὴ φαντασία τοῦ Σακεσπήρου, ὁ φιλόθρησκος κάλαμος τοῦ Σχιλλέρου οὐδέποτε παρέστησαν σκηνὴν ἔχουσαν, ὡς αὕτη, τόσον ὀλίγην χρείαν δραματικῆς ἐφευρέσεως καὶ εἰκονικότητος τεχνικῆς!

ΡΙΒ'.

Ἔφοδος.

Ἐπιφωσκούσης ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐννάτην ὥραν, ὁ Μωάμεθ συνῆψε τὸν πόλεμον. Διήρεσε τὸν στρατόν του ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τῆς Χρυσῆς, καὶ κατέταξεν ὀγδοήκοντα πλοῖα ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἄχρι τῆς Πλατέας· τὰ δὲ λοιπὰ, τὰ ἱστάμενα ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ, καταβάντα τὸ μέγα Παλάτιον, καὶ διαβάντα τὸν λιμένα, περιεκύκλωσαν τὴν πόλιν ἄχρι τοῦ Βλάγκα. Καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν Κυριακὴν καὶ τὴν ἑπομένην Δευτέραν, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀνάπαυσιν οὐδὲ μίαν στιγμήν. Πυροβολοῦντες κατὰ τῶν πολιορκουμένων, καὶ προσπαθοῦντες νὰ ῥίψωσι τὰς κλίμακας ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ παντοδαπῶς μαχόμενοι, ἀπηύδιζον τοὺς Χριστιανοὺς μόνον καὶ μόνον ὅπως διευκολύνωσι τὴν ὁποίαν ἔμελλον ἔπειτα νὰ κάμωσι γενικὴν ἐφόρμησιν. Ὁ Σουλτάνος ἔφιππος περιήρχετο τὸν στρατὸν, καὶ τὰς φρουρὰς, τούτους μὲν τῶν ὁπλητῶν παρακελεύων, ἐκείνους δὲ ἀπειλῶν καὶ τιμωρῶν.

Ἐν τούτοις ἤγαζεν ἡ φοβερὰ ἡμέρα τῆς Τρίτης, 29 Μαΐου, ἡμέρα πένθιμος ἐς ἀεὶ καὶ συγχρόνως ἁγία, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸς συνήθως ἑώρταζον τὴν μνήμην Θεοδοσίας τῆς μάρτυρος, ταύτης τῆς *στήλης τῆς Ὀρθοδοξίας*.

Ὁ βίος καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς καλλιμάρτυρος Θεοδοσίας ἔχουσι μυστικήν τινα συγγένειαν μὲ τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐκείνην καὶ δυσοιώνιστον ἡμέραν τῆς ἑορτῆς της.

Αὕτη ἡ ἁγία ἔζη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Ἀδραμυτινοῦ, (715) θυγάτηρ γονέων εὐσεβῶν καὶ πλουσίων, ἔχουσα πατρίδα τὴν *Κωνσταντινούπολιν*. Μείνασα ὀρφανὴ εἰς τρυφερὰν ἡλικίαν, κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ πλούτου της τρεῖς χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς ἁγίας Εἰκόνας, τοῦ Δεσπότου *Χριστοῦ*, τῆς *Θεοτόκου*, καὶ τῆς ἁγίας μάρτυρος *Ἀναστασίας*. Καὶ τὰ μὲν λοιπά της ὑπάρχοντα διένειμε πρὸς τοὺς πένητας, τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐπέθηκεν ἐπάνω τῆς Πύλης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὀνομαζομένης Χαλκῆς.

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἐνιαυτῶν ἀνέβη ἐπὶ θρόνου Λέων ὁ Ἴσαυρος καὶ Εἰκονομάχος, ὅστις πέμψας στρατιώτας πρὸς τὴν Πύλην ταύτην, διώρισε νὰ καταβιβασθῇ καὶ συντριβῇ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ. Μόλις ὅμως ὁ τοῦ βασιλέως Σπαθάριος ἔθεσε τὴν κλίμακα καὶ ἀνέβη ἵνα κρημνίσῃ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Σωτῆρος τῆς Ἑλλάδος, εὐθὺς ἡ νεᾶνις Θεοδοσία ἐπὶ κεφαλῆς ἑτέρων παρθένων καὶ γυναικῶν, λαβοῦσα τὴν κλίμακα καὶ κλονίσασα αὐτὴν, ἔρριψε κατὰ γῆς τὸν Σπαθάριον, ὅστις πεσὼν ἐτελεύτησεν. Ἡ μακαρία αὕτη Θεοδοσία, ἡ θειασώτις τῆς Ἀναστασίας, ἡ λαβοῦσα τοιουτοτρόπως τὸν στέφανον, ἐπανηγυρίζετο, λοιπὸν, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Ἀγαρηνοὶ ἐπέθετον τὰς κλίμακας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πατρίδος της! Ποία χεὶρ ἐθνοσώτειρα θέλει ποτὲ σείσει τὴν κλίμακα αὐτῶν καὶ κρημνίσει αὐτούς; (1)

Ἡ ἐχθρικὴ παράταξις ἦτο σφοδρὰ καὶ μεγάλη. Ὁ Μωάμεθ ἐμάχετο ἀπέναντι τῶν κρημνισθέντων ἤδη τειχῶν μὲ τοὺς πιστοὺς νεήλυδας, οἵτινες ὑπερεμάχουν ὡς λέοντες ἄγριοι ἐπέκεινα τῶν δέκα χιλιάδων. Ὄπισθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων ἐπολέμουν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἱππότας· εἰς δὲ τὰ κάτω μέρη ἄχρι τοῦ λιμένος καὶ τῆς Χρυσῆς ἕτεραι ἑκατὸν χιλιάδες καὶ ἐπέκειναι· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα ἵστατο αὐτὸς ἕως τὰς ἄκρας τοῦ Παλατίου, ἕτεραι πεντήκοντα χιλιάδες, παρεκτὸς τῶν ἀναριθμήτων Τούρκων ὅσοι ἐπλήρουν τὰ πλοῖα καὶ τὴν γέφυραν.

Περὶ δευτέραν ἀλεκτοροφωνίαν ἄρχεται ἡ γενικὴ συμπλοκὴ, ἀλαλαζόντων φρικωδῶς τῶν βαρβάρων, καὶ τῶν πέριξ ὀρέων ἀντιβοώντων. Κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Γραικοὶ ἡρωϊκῶς καὶ ἀταράχως ἀντιταττόμενοι, κρημνίζουσιν ἀπὸ τὰ τείχη τοὺς ἐφορμῶντας, καὶ ἐπιτυγχάνουσι νὰ κατασπάσωσι τὰ σκεύη, τὰς ἐλεβόλεις καὶ τὰ ἕτερα πολεμικὰ ὄργανα τῶν ἐχθρῶν, τόσον ὥστε ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐγίνετο σημαντικὴ θραῦσις. Ὅμως, ὡς ἠύγασε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων συνεκεντρώθη

(1) Ἡ αὐτῆς Σύναξις καὶ ἑορτὴ τελεῖται ἐτησίως ἐν στεναγμοῖς καὶ ὀλολυγμοῖς εἰς τὸ μοναστήριον τὸ καλούμενον Δεξιοκράτους, ἔνθα καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς Λείψανον σώζεται.

εἰς ὑπέρογκον σύμπλεγμα ἐξ ἑνὸς μέρους τῶν πεσόντων τειχῶν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ τῶν πολεμικῶν ὀργάνων ἠχούντων, ὁμοθυμαδὸν καὶ ταὐτοχρόνως πάντες οἱ Ὀθωμανοὶ ἤρχισαν διά τε χέρσου καὶ θαλάσσης τὴν τακτικὴν καὶ ἀληθινήν των ἔφοδον.

Αἱ κλίμακες ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσιν ἀδιακόπως, καὶ βέλη ῥίπτονται κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις, καὶ αἱ ἐλέβολοι βροντῶσι, τῶν τζαουσίδων καὶ ῥαβδούχων μετὰ ῥάβδων σιδηρῶν καὶ βουκεύρων ἐντυπτόντων τοὺς στρατιώτας ἵνα μὴ δίδωσι νῶτα τοῖς ἐχθροῖς, ἐνῷ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πόλεως ἀφετήρια διαφθείρουσι πλείστους τῶν ἐναντίων Ἀγαρηνῶν, καὶ αἱ κατασκευασθεῖσαι μηχαναὶ καίουσιν αὐτοὺς, καὶ κόπτονται αἱ κλίμακες καὶ αἱ ἀναβάθραι ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀναβαινόντων.— Οἱ ἐναντίοι ἔκ τε τοῦ κόπου καὶ τῆς ἀντιστάσεως ἀπηυδισμένοι μετὰ δύο ὡρῶν πολυκάματον ἐμβολὴν, μικρὸν ἔλλειψε νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἐπαφίνοντες εἰς τοὺς πολιορκουμένους καύχημα νίκης καὶ σωτηρίας.

Ἀλλ' αὕτη ἡ πρώϊμος ἀντίσασις ἄλλο δὲν ἔκαμε πάρεξ ἔτι μᾶλλον νὰ ἐξαγριώσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις περιστρέφων τὴν σπάθην δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ, ἄλλους μὲν τῶν δειλῶν ἔσφαζεν, ἄλλους δ' ἐπλήγωνε θανατηφόρως. Μετ' ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι βοῶντες μέχρις οὐρανοῦ, καὶ ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀλλήλοις μὲ ὅρκους, ἀναβαίνουσι πεισματωδέστερον τῆς κλίμακος· τολμηροί τινες καὶ ἰσχυροὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ἐπάτει, καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ δευτέρου ἀνήρχετο, μεχρισοῦ φθάσῃ ἡ ἀνθρώπινος πυραμὶς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ τείχους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔτρεχεν ἔφιππος καὶ ἐγενναίου τοὺς στρατιώτας του, λέγων. «Ἀδελφοί μου καὶ συστρατιῶται μου, στῆτε ἀνδρείως, σᾶς παρακαλῶ, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ! βλέπω τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ὅτι δειλιᾷ, καὶ ὀλίγον διασκεδάζεται, ἐπειδὴ δὲν ἔρχονται κατὰ τὴν τάξιν καὶ συνήθειάν των — ἀδελφοί μου στῆτε ἀνδρείως, καὶ ἐλπίζω εἰς Θεὸν ὅτι ἡ νίκη εἶναι ἐδική μας καὶ ἐδικός σας ὁ πολύτιμος στέφανος· ὄχι ὁ φθαρτὸς καὶ γήϊνος στέφανος, ἀλλὰ ὁ ἐπουράνιος· ὁ Θεὸς πολεμεῖ ὑπὲρ ἡμῶν! ἰδοὺ τοῦ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν κατέχεται ὑπὸ δειλίας!» καὶ ταῦτα

λέγων, τρέχει πρὸς τὸν λιμένα ὅπου ἔφθανον ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου δύο πλοῖα εἰς βοήθειαν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν θάλασσαν σὺν τῷ ἵππῳ, ἐπιβαῖ πρὸς τοὺς ἐρχομένους, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν.

Ὁ φόνος ἦν πολὺς ἑκατέρωθεν. Ἐνταῦθα τιτρώσκεται ὁ τοῦ Σουλτάνου Ναύαρχος Παντόγλης, ὁ δὲ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Καντακουζηνὸς θαῤῥαλέως προσπηδῶντες, ἀποκρημνίζουσιν ἐκ τῶν κλιμάκων τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ ἐξασθενίζουσι τὴν ἐφόρμησιν. Ἐξαιρέτως ὁ Γενουήτης Ἰουστινιανὸς, ὁ καὶ Λόγκος λεγόμενος, μάχεται ἀνδρείως κατὰ τῶν νεήλυδων, τῶν ὁποίων αἱ κεκομμέναι κεφαλαὶ σκεπάζουσιν ἤδη τοὺς πρόποδας τῶν ἐπάλξεων.

Ἀλλ', ἐν ᾧ ὁ λαμπρόψυχος καὶ ἀνδραγαθητὴς Κωνσταντῖνος λόγῳ καὶ πράξει ἐνέπνεε θάῤῥος πρὸς τοὺς στρατιώτας του, ὑποσχόμενος πρὸς ὅλους τὴν νίκην, καὶ εἰλικρινῶς ἐλπίζων ἐπὶ τοῦ νῦν αὐτὴν διὰ τοὺς ἀγαθοὺς οἰωνοὺς τῆς εὐδοκιμησάσης ἀντιστάσεως, ἰδοὺ βέλος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀκοντισθὲν τρώσκει τὸν Ἰουστινιανὸν, οἱ μὲν λέγουσιν εἰς τὴν χεῖρα, οἱ δὲ εἰς τὰ σκέλη ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα.— Ἦτο διωρισμένον τὸ βέλος τοῦτο ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς.

Οἱ Γενουήται στρατιῶται καταλείπουσι τὴν θέσιν των πληγωμένοι καὶ αὐτοὶ, οἱ δὲ νεήλυδες, τῆς εὐκαιρίας ὠφελούμενοι, διπλασιάζουσι τὸν ἀγῶνα ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ. — Ὁ φύσει εὔτολμος Ἰουστινιανὸς δειλιᾷ, ἀψυχεῖ, καὶ εἰς τὴν θέαν τοῦ ἐκ τοῦ σώματός του ἐκχυνομένου αἵματος ὅλος ἀλλοιούμενος τῇ ὄψει καὶ ὠχριῶν, φωνάζει «ὄχι ὁ Θεὸς δὲν μάχεται ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν Τούρκων· *Θεὸς ὑφηγεῖται τοῖς Τούρκοις*»! οὕτω δὲ ἐκφωνῶν, καὶ τὸν ἰατρὸν δειλῶς τε καὶ δεισιδαιμόνως αἰτούμενος, ἀποχωρεῖ τοῦ τείχους, καὶ τρεπόμενος ὡς ἄτολμος γυνὴ εἰς θέσιν ἀσφαλεστέραν, ἐγκαταλείπει ἀφρούρητον τὴν στρατηγικήν του θέσιν. Ὁ Κωνσταντῖνος φθάνει ἐπὶ τόπου, ἔχων ὀρθωμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἐκ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ τρόμου, καὶ κυλίνδων ὀφθαλμοὺς φλογοβόλους· «στρέψον, κραυγάζει, πρὸς τὸν Γενουήτην, ἀδελφὲ, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, στρέψον εἰς

τὴν θέσιν σου, ἐπάνελθε· τί κάμνεις; ἡ Πόλις ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι εἰς τὰς χεῖρας σου· δὲν βλέπεις ὅτι τώρα περισσότερον, χρήζομεν τῆς ἀνδρίας σου; δὲν βλέπεις, ὅτι ἡ πληγή σου εἶναι ἐλαφρά»; καὶ ταῦτα λέγων, σχίζει τὸν χιτῶνα του, τὸ πενιχρὸν ἐκεῖνο καὶ τελευταῖον σύμβολον τῆς ἀρχαίας Αὐτοκρατορίας, καὶ ποιεῖ ἐπίδεσμον εἰς τὴν πληγὴν τοῦ Ἰταλοῦ.

Ἀλλ' εἰς μάτην· ἤδη ὁ νεφεληγερέτης χρόνος τῆς δουλείας ἐξετύλιττε τὸν μέλανά του πέπλον ἐπὶ τῆς Γραικικῆς φυλῆς. Ὁ Ἰταλὸς ἀνάνδρως γογγύζων καὶ παραπονούμενος, ἀναχωρεῖ εἰς Γαλατᾶν· οἱ δὲ ὀλίγοι ἐναπομείναντες Γενουήται, μὴ ὁρῶντες τὸν ἴδιον στρατηγὸν, τρέπονται καὶ αὐτοὶ ἀτάκτως εἰς φυγήν. Πανικὸς φόβος κύκλῳ διεγείρεται· τρόμος καταλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν ἀπειλουμένην ἔπαλξιν μαχομένους. Τὸ δὲ παράδειγμα τῶν Ἰταλῶν ἀλλεπαλλήλως ἀκολουθοῦσι πάντες οἱ ἕτεροι Ἰταλοί τε καὶ Γραικοὶ, ὥστε ἡ ταραχὴ καὶ ἡ σύγχυσις κορυφοῦνται.

Οἱ νεήλυδες, βλέποντες τὴν θέσιν ἐγκαταλελειμένην, καὶ μίαν πύλην ἀνεῳγμένην, εἰσπηδῶσι πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν, καὶ πετῶμενοι ὡς ἀετοὶ ἐπάνω τῶν τειχέων, πῦρ πνέοντες, πηγνύουσιν ἀκωλύτως τὰς κλίμακας, καὶ βοηθοῦσι τὴν ἀνάβασιν τῶν ἀκολουθούντων.

ΡΙΓ'.

Ἅλωσις Δευτέρα. (1)

Ἡ Ἱστορία διατηρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰαννισσάρεως, ὅστις, ὑπὸ τὴν ἀσπίδα του κεκαλυμμένος, καὶ τὴν ῥομφαίαν περιστρέφων ἐν τῇ δεξιᾷ, πρῶτος ἀλαλάζων ἔστησεν ἐπὶ τὸ τεῖχος τὴν Ἡμισέληνον. Ὁ γιγαντώδης οὗτος ἀνατροπεὺς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐκαλεῖτο Χασάνης Λουπαδίτης, Ἕλλην τὴν καταγωγήν. Ἀλλὰ δὲν ἐπέζησεν εἰς τὸ τόλμημά του, οὐδὲ κἂν ἐπρόφθασε, κατὰ τὸ σύνθημα τοῦ Σουλτάνου, νὰ κηρύξῃ τῆς νίκης τὸ

(1) Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Παδούης ὑπάρχει ἀνέκδοτος ἔτι ἡ Ἱστορία τῆς Πολιορκείας καὶ τῆς Ἁλώσεως, γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκομένου Βαΐλου Ἐνετοῦ.

σημεῖον. Ἀτονίσας ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων, ἔπεσεν ἄφωνος πρὶν ἢ καλέσῃ τὸ ὄνομα τοῦ ψευδοπροφήτου. . . . Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς κατακτήσεως ἔμεινεν ἀνοικτός.

Ὁ ταλαίπωρος βασιλεὺς δὲν ἐγίνωσκε τὸ γινόμενον, διότι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἦτο μαχόμενος ἀλλαχοῦ. Μαθὼν δὲ τὴν συμφορὰν, τρέχει πρὸς τὴν πύλην ἐκείνην τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ ὅθεν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν τειχέων, καὶ *βρυχόμενος ὡς λέων, καὶ τὴν ῥομφαίαν ἠσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ, ῥίπτεται ἐν μέσῳ τῆς συμπλοκῆς, καὶ κόπτει μετὰ ὀργῆς καὶ στόματος τοὺς ἐναντίους, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποσφάττει.* Τὸ αἷμα ῥέει ποταμηδὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν καὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, καὶ πάντοτε κτυπῶν καὶ κτυπούμενος, φωνάζει· «ἀδελφοὶ Χριστιανοὶ, ἀδελφοὶ Ἕλληνες, ἀδελφοὶ, ἐμπρός! τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον!» Ἡ φωνή του πληροῖ τὰς καρδίας τῶν ἀπελπισμένων· ἄνδρες ἄξιοι τῶν χρόνων τοῦ Καραΐσκου καὶ τοῦ Βοσσάρεως ὁρμῶσι τυφλοῖς ὄμμασι κατὰ τῶν ἀπίστων, — ὁ δὲ στέφανος τοῦ ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως μαρτυρίου κοσμεῖ τὰς κεφαλὰς τοῦ Θεοφίλου Παλαιολόγου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Ἰωάννου Δαλμάτου καὶ ἑτέρων ἔτι στρατηγῶν, οἵτινες πίπτουσιν ἐνδόξως εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ Αὐτοκράτορος.

Οἱ Τοῦρκοι τέλος περικυκλοῦσι καὶ αὐτόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁρῶν τὸν ἄφευκτον θάνατόν του, κραυγάζει πρὸς τοὺς ὀπαδούς του· «δὲν εἶναι κανεὶς ἐδῶ ὅστις νὰ λάβῃ τὴν κεφαλήν μου;» Οὐδεὶς ζωντανὸς ἦτο πλησίον του· δὲν ἦτο ἄλλο πάρεξ πτώματα Χριστιανῶν.

Ἐπὶ τέλους δέχεται καὶ αὐτὸς, ὕστατος πάντων, τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον στέφανον περὶ οὗ ὀλίγον πρότερον ἔλεγεν, ἐνθαῤῥύνων τοὺς συναγωνιστάς του· τρωθεὶς εἰς τὸν ὦμον, πίπτει ἐπὶ τὸ τεῖχος τῆς Ὀρθοδοξίας ἡμιθανὴς, κατὰ τὸ 49 ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἐκπνέει εὐσεβής τε καὶ φιλογενὴς καθ' ἅπερ ἐβιώσατο.

Ὁ τόπος ὅπου παρέδωκε τὴν ψυχὴν εἰς Θεὸν, ἀνήκει φεῦ! εἰσέτι ἀνήκει τοῖς βαρβάροις· ἀλλ' ἡ ἀνδρία καὶ ἡ μνήμη καὶ τὸ

πνεῦμα του ἀνήκουσιν ἀναπαλλοτροιώτως τῇ Ἑλληνικῇ Ἀναγεννήσει.

Οἱ νεήλυδες, μετὰ ταῦτα, μὴ ἀπαντῶντες ἄλλο πρόσκομμα, εἰσπηδῶσιν ἀγεληδὸν εἰς τὰ ἔσωθεν τείχη, καὶ πατοῦντες ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Κωνσταντίνου, εἰσέρχονται ἐν τῇ πόλει, καὶ γίνονται πάντων ἐγκρατεῖς. Μετὰ πολλὴν ὥραν, εἷς ἐξ αὐτῶν, γνωρίζων τὸν κείμενον βασιλέα ἐκ τῶν Αὐτοκρατορικῶν πεδίλων, ἐφ' ὧν ὡς ἔθος, ἦσαν κεντημένοι οἱ χρυσοῖ ἀετοί, τέμνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ προσενεγκὼν αὐτὴν τῷ Μωάμεθ, λαμβάνει δῶρα καὶ βαθμούς. Τὸ λοιπὸν σῶμα τί ἐγένετο; οὐδεὶς οἶδε μετὰ βεβαιότητος· λέγεται, ὅτι εὑρόντες αὐτὸ τὴν ἐπομένην νύκτα οἱ Χριστιανοί, ἔδωκαν αὐτῷ ταφὴν εἰς τόπον ἄχρι τοῦ νῦν, καὶ ἴσως αἰωνίως ἄδηλον.

Ὡς δὲ ἡ φήμη διέδραμεν ὅτι ἡ Βασιλὶς ἡχμαλωτίσθη, πλῆθος ἀναρίθμητον Χριστιανῶν ὥρμησαν ἐπὶ τὸν λιμένα εἰς τὰ πλοῖα τῶν Ἐνετῶν καὶ Γενουήτων· ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς ὑπερβολικῆς εἰσβάλλοντες εἰς τὰς ναῦς πολλοὶ βυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πνίγονται. Οἱ δὲ πυλωροὶ τῆς Πόλεως ὁρῶντες τοὺς Ἕλληνας τρεπομένους ἀτάκτως εἰς φυγὴν καὶ παραδίδοντας οὕτω τὴν χώραν εἰς τὴν λεηλασίαν, μᾶλλον δὲ ἐνθυμούμενοι χρησμόν τινα λέγοντα, ὅτι, ἐάν ποτε οἱ κάτοικοι συνεστρέφοντο ὀπίσω ἤθελον ἐξάπαντος καταδιώξει τὸν ἐχθρὸν, ἐβουλεύθησαν νὰ ξενοχωρήσωσι τοὺς φυγαδευομένους εἰς τὴν ἀντίστασιν, δι' ὃ κλειδώσαντες τὰς πύλας, ἔρριψαν ἔξω ἀπὸ τοῦ τείχους τὰς κλεῖς. Τοῦτο κυρίως ὑπῆρξε τὸ αἴτιον τῆς φρικώδους ἐκείνης αἱματοχυσίας. Διότι τῆς ἐξόδου ἀπαγορευομένης, οἱ ἄνδρες, αἱ γυναῖκες, οἱ παιδες καὶ ἅπασα τοῦ λαοῦ ἡ συῤῥοὴ ὀπισθοδρομοῦντες, ὥρμησαν διὰ προφύλαξιν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἐν ἀκαρεῖ ὁ ὑπερμεγέθης ἐκεῖνος ναὸς ἐγένετο πλήρης. Ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τὰ περιαύλια καὶ ἐπὶ τὰς στήλας καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ εἰς πάντα τόπον ἦτον ὄχλος ἀναρίθμητος· κλείσαντες δὲ τὰς θύρας, ὅλοι ὁμοφώνως, καὶ μετὰ βοῶν διακοπτομένων ἀπὸ ὀλολυγμοὺς καὶ θρήνους καὶ κραυγὰς ἀπελπισίας, ἱκέτευον σω-

τηρίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες, σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες, φθάνουσιν εἰς τὸν ναὸν, καὶ εὑρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας, ἐπιχειροῦσι νὰ ῥίψωσιν αὐτὰς κάτω μετὰ πελέκεων.

Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν τρομερὰν ἐκείνην σκηνήν! τίς τοὺς θρήνους οἵτινες ἐγείροντο ἔσωθεν βροντοδέστεροι ἀνὰ ἕκαστον κτύπημα τοῦ στυγεροῦ πελέκεως ἐπὶ τὴν θύραν! τίς τοὺς κλαυθμοὺς καὶ τὰς φωνὰς, τῶν νηπίων, καὶ τὰ μοιρολόγια τῶν μητέρων, καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς τῶν πατέρων, καὶ τὰ δάκρυα τῶν συσσωρευθεισῶν Ἑλληνίδων παρθένων!

Αἰφνιδίως ἐγείρεται στιβαρὰ φωνὴ, σιγὴν εἰς τοὺς θρήνους ἐπιβάλλουσα. — Ὅσοι πιστοὶ, λέγει, παύσατε τοὺς κλαυθμοὺς, καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων μου!

Ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ Γενναδίου. Ὄρθιος ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, μὲ τὰς χεῖρας τεταμμένας ἐπάνω μυρίων καὶ μυρίων κεφαλῶν, φέρων ἔτι τὸ ἔνδυμα τοῦ μεγάλου σχήματος, ἐφαίνετο ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ περιβεβλημένος τοῦ πένθους τὴν μέλαινα πορφύραν Αὐτοκράτωρ τῆς συμφορᾶς.

«Ἀδελφοὶ, ἐκφωνεῖ, ὅτε οἱ θρῆνοι καθησύχασαν, καὶ δὲν ἠκούοντο πλέον εἰμὴ τὰ τρομερὰ κτυπήματα τοῦ πελέκεως, ἀδελφοί! Ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Ῥωμαίων ἐκρημνίσθη μετὰ τοσούτων αἰώνων ὕπαρξιν, καὶ φαίνεταί μοι, ἐκρημνίσθη νῦν, ἵνα μὴ πλέον ἀνεγερθῇ. Ἀλλ' ἐὰν ἔπεσαν τὰ σύμβολα τοῦ κόσμου, ἐὰν κατεβλήθη ἡ τῆς Ῥώμης ἀρχὴ, ὅμως ἡ παναγιωτάτη θρησκεία τῶν Γραικῶν — ὄχι — μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας σας, μὰ τὸ ἀθῶον αἷμα τὸ ὁποῖον ἐχύθη καὶ θέλει χυθῇ, οὐδὲ κατεβλήθη, οὐδὲ ἕως οὗ ὑπάρχωσιν οὐρανὸς καὶ γῆ, θέλει καταβληθῇ! Τὰ προσκυνήματά σας ἀλλάττουσι θέσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ διεφυλάχθη ἀπὸ κινδύνων ἀνηκούστων, καὶ, διαφυλαχθεῖσα, θέλει αὕτη διαφυλάξει ὑμᾶς! Δὲν βλέπετε ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία ἐθριάμβευσεν; Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν πλέον φοβεῖται. Δὲν ἠκούσατε τὸν Τοῦρκον ὑποσχόμενον πρὸς τοὺς στρατιώτας του τὰ σκεύη σας

καὶ τὰ ἔπιπλά σας, περὶ δὲ πίστεως μὴ ποιήσαντα λόγον οὐδένα; Ἀλλ' οἱ δυτικοὶ ἤθελον μὲν τὰ σκεύη σας καὶ τοὺς θησαυρούς σας, ἤθελον δὲ καὶ τὴν *πατροπαράδοτον* πίστιν σας, αὐτὸν τὸν ἀνεκτίμητον προγονικόν σας θησαυρὸν, τὸν ὁποῖον ἐωσοῦ κατέχετε, *πύλαι ᾅδου καθ' ὑμῶν οὐ κατισχύσουσι.* Καὶ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, παυσάμενοι τοὺς γογγυσμοὺς, ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγαλοψυχίας καὶ εἰς τοῦτο τὸ θέσπισμα τοῦ Ὑψίστου! Ναὶ μὲν γινόμεθα αἰχμάλωτοι, ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι καὶ ἐλεύθεροι ἐν πνεύματι Κυρίου· ἀληθῶς γινόμεθα ταπεινοὶ, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρὸς, ὅτε θέλομεν πάλιν ἐπαρθῆ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν! — Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς σᾶς φωνάζει ἀπὸ τοῦ ἁγίου τούτου Βήματος! «Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς· ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε· πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν».

Ἦσαν οἱ ὕστεροι φθόγγοι τοῦ Εὐαγγελίου, οἵτινες ἤχησαν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Σοφίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῇ 29 Μαΐου 1453.

Οἱ Τοῦρκοι ἐλθόντες ξιφήρεις ἐντὸς καὶ ἰδόντες τὸν μυριάριθμον λαὸν, ἕκαστος ἔσχε τὸν ἴδιον αἰχμάλωτον. Ἐδεσμεῖτο δούλη μετὰ κυρίας, δεσπότης μετὰ οἰκέτου, ἱερεὺς μετὰ λαϊκοῦ, ἀρχιμανδρίτης μετὰ θυρωροῦ, τρυφεροὶ νέοι μετὰ παρθένων, *παρθένους ἂς οὐκ ἑώρα ἥλιος, παρθένους ἂς ὁ γενήσας μόνον ἔβλεπε.* Προμήνυμα τῆς προσεχοῦς ἐν τῇ δουλείᾳ ἑλληνικῆς ἰσότητος!

— Τὰ δὲ τοῦ Ναοῦ τίς διηγήσεται; οἱ βάρβαροι κατέκοψαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἥρπασαν τὸν ὀλίγον καλλωπισμὸν, τὰ τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, καὶ ἄφησαν τὸν ναὸν μετὰ μίαν ὥραν ἔρημον καὶ γυμνὸν, μηδὲν καταλείψαντες.

Κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Σουλτάνου, ἡ μάχαιρα καὶ τὸ πῦρ διήρκεσαν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια. Οἱ μὲν ἠχμαλωτίζοντο πρὶν ἢ καταλάβωσι τὴν οἰκίαν των· οἱ δὲ καταλαβόντες αὐτὴν, εὕρισκον τὰ δωμάτια ἔρημα ἀπὸ παῖδας καὶ γυναῖκας, καὶ σκεύη· καὶ αὐτοὶ μετ' ὀλίγον, πρὶν ἢ λάβωσι καιρὸν νὰ κλαύσωσιν, ἐδεσμοῦντο τὰς χεῖρας ὄπισθεν· τοὺς δὲ γέροντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, τοὺς

μὴ δυναμένους ἐξελθεῖν διὰ νόσον ἢ γῆρας, πάντας ἀνιλεῶς κατέσφαττον, τὰ δὲ βρέφη τὰ ἀρτιγέννητα ἔῤῥιπτον ἐν ταῖς πλατείαις, ὅπου οἱ κύνες ἔσχιζον αὐτὰ φιλονεικούμενοι τὰ πάλλοντα μέλη.

Ἡ Βασιλὶς ἀπὸ πρώτης ὥρας ἕως ὀγδόης κατερημώθη «*ἐγένετο γυμνὴ, ἄφωνος μὴ ἔχουσα εἶδος, μηδὲ κάλλος*»· πάντες οἱ ἀποφυγόντες τὸν θάνατον, ἐκρύβησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους ὀπὰς, εἰς δάση καὶ σπήλαια ἀπρόσιτα.

Τότε δὲ καὶ ὁ Σουλτάνος, πᾶσαν ὑποψίαν καὶ φόβον ἀποθέμενος, εἰσίει ἐντὸς τῆς Πόλεως. Κατελθὼν δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου, καὶ εἰσελθὼν ἐντὸς, ἐκέλευσεν ἕνα τῶν Τούρκων ἱερέων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ ἄμβωνος, καὶ διαλαλήσῃ τὴν Μωαμεθανικὴν προσευχήν· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐπανέλαβε τὴν δέησιν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ. — Τὴν ἐπαύριον ἔκοψε νόμισμα ἑλληνικὸν, ἔχον τὴν δε τὴν ἐπιγραφήν·

Ο ΜΕΓΑΣ ΜΗΔΗΚΙΣ ΠΑΣΗΣ ΡΩΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΜΑΧΑΜΑΤΗΣ.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἵστατο ἕως ἑσπέρας προσηλωμένη ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Αὐγουστείου· μετὰ ταῦτα δὲ, ταρυχευθεῖσα ἐπέμφθη πανταχοῦ, ὡς νίκης σύμβολον, εἰς Περσίαν, Ἀραβίαν, καὶ ταῖς λοιπαῖς χώραις τῶν Ἀγαρηνῶν.

— Τοιουτοτρόπως τελευτᾷ ἡ Βυζαντικὴ αὐτοκρατορία. — Ξενόφρων βασιλεύει ἐπὶ χίλια ἑκατὸν τεσσαράκοντα τρία ἔτη, ἀλλὰ λήγει παντάπασιν ἑλληνικῶς.

Σήμερον δὲ εἰς τὸν ἱστορικὸν ὁρίζοντα, μακρόθεν παρατηρουμένη, φαίνεται σχεδὸν ἱερά· ὁμοιάζει τὰς γιγαντιαίας καὶ αἰωνοβίους ἐκείνας δρῦς, αἵτινες ὑπὸ βιαίου στροβίλου ἐκριζωθεῖσαι, ἢ ὑπὸ κεραυνοῦ κατὰ γῆς βεβλημέναι, ἐγείρουσιν εἰς τὸν διαβάτην φρίκην θρησκευτικὴν καὶ θαυμασμόν.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἀπηλλαγμένον ἐν τῇ ἐνδομύχῳ καὶ ἐσωτερικῇ αὐτοῦ ζωῇ ἀπὸ πᾶν στοιχεῖον ξενικὸν καὶ ἀλλότριον, καὶ γενόμενον ἐλεύθερον ἐν τῇ δουλείᾳ αὐτοῦ, ἀβασίλευτον ἐν τῇ τυραννίδι, αὐτοκέφαλον ἐν τῇ

ὑποταγῇ, ἀνεμποδίστως δὲ πλέον ὑπακοῦον εἰς τὴν ἱερὰν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ κλῆσιν, τὴν πρὸ αἰώνων ἄνωθεν τεταγμένην, ὁρμᾷ πρὸς τὸ στάδιον τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς ἐξαγοράσεως, καὶ διὰ σειρᾶς τινος ἀδιακόπου παθημάτων τε καὶ ἀνδραγαθημάτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζει τὸ τέρμα τῆς ἀναστάσεως. ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΖΕΤΑΙ, ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΜΕΝΕΙ ΟΡΘΙΟΝ.

Ἔκτοτε τὸ *σπαθὶ*, καὶ τὸ *τραγοῦδι* εἶναι οἱ δύο του ἀχώριστοι σύντροφοι. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου, προγυμνάζεται εἰς μέλλοντας ὑπὲρ ἀναστάσεως πολέμους· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ἐξυμνεῖ τὰς ἀγρίας ἐλευθερίας τῆς φύσεως, ὄρη, δάση, κοιλάδας, πελάγη, βυθούς· χαιρετᾷ τὰς αὐτονόμους ἐρημίας τῆς πατρίδος· συνδιαλέγεται νύκτα καὶ ἡμέραν μὲ τὰ πτηνὰ, γείτονας Οὐρανοῦ, μόνους ἀδεσμεύτους συμπολίτας του, κήρυκας ἐλευθερίας, καὶ ἐλευθερίας ἀοιδούς!

Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ὑφίστησιν ἔκτοτε πλεῖστα καὶ τρομερὰ δεινά· πλὴν τὸ αἴσθημα τῆς ἀθανασίας ἐξαλείφει πάντα ταῦτα.

Ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ΟΤΙ ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ.»

ΡΙΔ'.

Δυναστειογραφία.

1262—1283 Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.
1283—1332 Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος μετὰ Μιχαὴλ Γ'.
1332—1341 Ἀνδρόνικος ὁ Νέος.
1341—1384 Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς, ἐπίτροπος Ἰωάννου Παλαιολόγου.
1384—1419 Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.
1519—1448 Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος.
1449—1453 Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Ἰαμβικοὶ στίχοι περὶ Βασιλέων διαδοχῆς.

Στερρὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος Μέγας,
Ὃς Λατίνους ἔξωσε τῆς Κωνσταντίνου.
Τῆς εὐσεβείας Ἀνδρόνικος ὁ στύλος,
Λαμπρὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος τρίτος.
Ἀνδρόνικος παῖς συνδρομὴ τῶν χαρίτων,
*)Ἰωάννης πέμπτος γε Παλαιολόγος.
Καντακουζηνὸς ἕτερος Ἰωάννης.
Ἄριστος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος,
Ἀσύγκριτος νοῦς, ἐξῃρημένη φύσις,
Ὄντως βασιλεὺς καὶ λόγοις καὶ πρακτέοις.
Ἰωάννης ἕβδομος Παλαιολόγος·
Κωνσταντῖνος ὄγδοος Παλαιολόγος,
Ἐφ᾽ οὗ Πόλις ἑάλω Κωνσταντίνου
Γένους Ἰσμαηλιτῶν ἀσεβεστάτου,
Καὶ τέλος ἔσχε Ῥωμαίων βασιλεία.

ΡΙΕ΄.

Διασπορὰ καὶ τέλος τοῦ βασιλικοῦ γένους.

Ὁ Κωνσταντῖνος συνεζεύχθη δὶς εἰς γάμον, πρῶτον μετὰ τῆς Θεοδώρας, θυγατρὸς Λεονάρδου Δετόκη, Δούκὸς Λευκάδος, ἐν ἔτει 1428· δεύτερον δὲ μετὰ τῆς Αἰκατερίνης, θυγατρὸς τοῦ Νοταρᾶ Παλαιολόγου Κατελουσίου, Πρίγκιπος Λέσβου, ἐν ἔτει 1451· πλὴν ἀπέθανεν ἄκληρος.

Ὁ ἀδελφός του Δημήτριος, ὁ καὶ παρευρεθεὶς μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου ἐν τῇ Φλωρεντινῇ Συνόδῳ, παρεχώρησεν ἑκὼν ἄκων τὴν μονογενῆ αὐτοῦ θυγατέρα τῷ Μωάμεθ Β΄. ὅστις διώρισεν αὐτὸν Πρίγκιπα Ἀδριανουπόλεως, παρεχόμενος αὐτῷ ἐτησίαν σύνταξιν. Ἀλλ᾽ οὗτος, παραλαβὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἐτελεύτησεν ὀρθοδόξος ἐν ἔτει 1471.

Ὁ Θωμᾶς, ἕτερος τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ υἱῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ, ἐνυμφεύθη τὴν Αἰκατερίνην, θυγα-

τέρα τοῦ Γενουήτου Ζαχαρία Ἀζάνη ἐν ἔτει 1430, καὶ ἔσχε τέσσαρα τέκνα, δύο ἄῤῥενα, καὶ δύο θήλεα, τὸν Ἀνδρέαν, τὸν Μανουὴλ, τὴν Σοφίαν καὶ τὴν Ἑλένην, ὧν τὰ τρία πρῶτα μετεκόμισεν εἰς Ἰταλίαν, οὔσης ἤδη νυμφευμένης τῆς Ἑλένης.

Ἡ πρωτότοκος Ἑλένη συνεζεύχθη εἰς γάμον μετὰ Λαζάρου, Δεσπότου Σερβίας. Ἀπέθανεν ἐν Λευκάδι, μετενδυσαμένη τὸ μέγα σχῆμα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὑπομονὴ, ἐν ἔτει 1474. Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Μαύρας τῆς ἐν τῷ Φρουρίῳ Λευκάδος, βασιλικὰς τιμὰς ἐπικηδείους λαβοῦσα παρὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτῆς Δουκός.

Σοφία ἡ περιβόητος, ἡ καὶ Ζωὴ ἐπονομαζομένη, ἠρμόσθη εἰς γάμον μετὰ Ἰωάννου (Iwan) τοῦ Βασιλίδου, ἡγεμόνος Μοσκοβίας, ὅστις ἐζήτησεν αὐτὴν παρὰ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Β'. δι' ἐπίτηδες εἰς Ῥώμην πρεσβείας. Γυνὴ φιλόδοξος ἀλλὰ μεγαλεπήβολος, ἰσχυρίσθη νὰ διαβιβάσῃ τὸ στέμμα καὶ τὰ δικαιώματα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸν σύζυγόν της. Ἔκτοτε φαίνεται ὁ δικέφαλος ἀετὸς εἰς τὰ βασιλικὰ σύμβολα τῆς Ῥωσίας.

Ἡλικιωθεὶς ὁ Μανουὴλ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν Λατίνων, οἵτινες ἤθελον νὰ τὸν φραγκεύσωσι. Νέος ὢν πλήρης πίστεως καὶ φιλοεθνίας, παρὰ νὰ ἀποστατήσῃ, προετίμησε νὰ καταφύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ Μωάμεθ. Οὗτος τὸν ὑπεδέχθη καὶ τὸν ἐφιλοδώρησε βασιλικῶς. Νυμφευθεὶς δ' ἐνταῦθα ἔσχε δύο υἱοὺς, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἀνδρέαν, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀπέθανε νήπιος, ὁ δὲ τουρκεύσας ἐπεκλήθη Μωάμεθ.

Μόνος τῶν τοῦ Θωμᾶ υἱῶν, ὅστις ἠσπάσθη τὸν Παπισμὸν, καὶ ἀποκατέστη εἰς Ἰταλίαν, εἶναι ὁ Ἀνδρέας, ἀνὴρ δύστροπος καὶ κοῦφος, ὅστις συνηρμόσθη μετά τινος Γραικίδος πόρνης, καὶ διὰ διαθήκης μετέδωκε τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίαν του καὶ τὴν βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν πρῶτον τοῖς βασιλεῦσιν Ἱσπανίας Φερδινάνδῳ καὶ Ἰσαβέλλᾳ, ἐν ἔτει 1502, δεύτερον δὲ τῷ βασιλεῖ Γαλλίας. Ἐτάφη ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ἔλαβε δὲ τέκνα, ὡς ὁ Λορεδανὸς καὶ Στέφανος ὁ Λεξινιανὸς μαρτυροῦσιν, ἀλλ' ἡ τύχη αὐτῶν ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε ἀβέβαιος.

Ἀναγκαῖον ὅμως ν' ἀνιχνεύσωμεν τὴν διαδοχήν του.

Εἰς τὴν ἐνοριακὴν Ἐκκλησίαν τῆς Λανδώλφης (Landulph) ἐν Ἀγγλίᾳ, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κορνουάλλης (Cornwall) ὑπάρχει χαλκίνη πλάξ, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκεται ἀγγλιστὶ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή·

«Here lyeth ye body of Theodore Paleologus, of Pesaro in Italye, descended from ye Imperial lyne of ye last Christians Emperors of Greece; being the sonne of Camilio, ye sonne of Prosper, the sonne of Theodoro, the sonne of John, ye sonne of Thomas, second brother of Constantine Paleologus, the 8. th of that name, and last of y^t^ lyne y^t^ rayned in Constantinople until subdued by ye Turks; who married w^t^ Mary, ye daughter of William Balls, of Hadlye in Suffolk, Gent. and had issue 5 children, Theodore, John, Ferdinando, Maria, and Dorothy; and departed this life at Clyfton, ye 21st of Jan. 1636.»

Ἥτις ἑλληνιστὶ μεταγλωττισμένη δηλοῖ·

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΕΚ ΠΙΣΑΥΡΟΥ ΙΤΑΛΙΑΣ
ΤΟΥ ΟΡΜΩΜΕΝΟΥ ΚΑΤ' ΕΥΘΕΙΑΝ ΓΡΑΜΜΗΝ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.
ΗΝ ΓΑΡ ΥΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΟΥ, ΥΙΟΥ ΠΡΟΣΠΕΡΟΥ,
ΥΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, ΥΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΥΙΟΥ ΘΩΜΑ,
ΑΔΕΛΦΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Η'. ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ.
ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΕΥΣΑΣΗΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΜΕΧΡΙΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΓΕΝΕΑΣ.
ΟΣ ΝΥΜΦΕΥΘΕΙΣ ΕΙΣ ΜΑΡΙΑΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ
ΤΟΥ Κ. ΟΥΪΛΙΕΛΜΟΥ ΜΠΟΛΛΣ
ΕΚ ΧΑΔΔΑΗΣ ΕΝ ΣΟΦΦΩΛΚΗΙ
ΕΣΧΕ ΠΕΝΤΕ ΥΙΟΥΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΝ, ΙΩΑΝΝΗΝ, ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΝ, ΜΑΡΙΑΝ, ΔΩΡΟΘΕΑΝ.
ΑΠΕΔΗΜΗΣΕ Δ' ΕΙΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΝ ΚΛΥΦΤΩΝΗΙ
ΤΗΙ ΚΑ'. ΙΑΝΝΟΥΑΡΙΟΥ 1636.

Τίς ὁ Ἰωάννης οὗτος, υἱὸς Θωμᾶ Παλαιολόγου, οὗ μνημονεύει ἡ ἐπιγραφή; Ὁ Θωμᾶς εἶχεν, ὡς ἔφημεν, μόνον δύο τέκνα, τὸν Ἀνδρέαν καὶ τὸν Μανουήλ.

Ὁ κ. Vyvyan Jago συγγραφεὺς τοῦ ἐν τῷ ὀγδόῳ τόμῳ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς τοῦ Λονδίνου Ἑταιρείας καταχωρισθέντος ἄρθρου περὶ τοῦ Θεοδώρου τούτου Παλαιολόγου, περιοριζόμενος εἴς τινας ἐντοπίους λεπτομερείας, παραλείπει τὴν γενεαλογικὴν ἔρευναν, καὶ δὲν συνορᾷ τὸ ἐναργῶς εἰς τὴν ἐπιτάφιον ἐκείνην γενεαλογικὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχον κενόν. — Εἰκάζει μόνον, ὅτι ὁ Θεόδωρος οὗτος ἦλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἐν τῇ συνοδίᾳ μέλους τινος τῆς φιλελλήνου καὶ περιωνύμου οἰκογενείας τῶν Arundell, καθὸ διδάσκαλος γλώσσης καὶ γραμματολογίας Ἑλληνικῆς· λέγει δὲ, ὅτι πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἀνοιχθέντος τοῦ τάφου, τὸ λείψανον εὑρέθη σχεδὸν ἄφθαρτον. Τὸ εὐμέγεθες ἀνάστημα, τὸ ὠοειδὲς πρόσωπον, ἡ γρυπὴ ῥὶν, ἡ πολιὰ γενειὰς, ἀνεμίμνησκον ἐντελῶς τὴν εἰκόνα Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, τὴν ὑπὸ τοῦ Πιζάνου εἰς Φλωρεντίαν ἐζωγραφισμένην.

Βέβαιον, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον Θωμᾶ τοῦ Δεσπότου, καὶ τὴν παρὰ Μωάμεθ ἄφιξιν Μανουὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, μόνος τῶν βασιλικῶν Παλαιολόγων, ὅστις ἐναπέμεινεν εἰς Εὐρώπην γνήσιος τοῦ θρόνου διάδοχος, εἶναι ὁ Ἀνδρέας ἐκεῖνος, ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Θωμᾶ, ὁ καὶ μεταδοὺς ἐγγράφως τὴν Αὐτοκρατορίαν πρὸς τοὺς Βασιλεῖς Ἱσπανίας καὶ Γαλλίας, καὶ ἀσπασθεὶς τὸν Παπισμόν.

Βέβαιον προσέτι, ὅτι ὁ Ἀνδρέας οὗτος ἐτεκνοποίησεν, ἂν καὶ ἡ τύχη τῆς διαδοχῆς του ἀγνοεῖται. Τινὲς μάλιστα διϊσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἰάκωβος Β΄. Βασιλεὺς Κύπρου, ἐρασθεὶς μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐζήτησεν αὐτὴν εἰς γάμον.

Εἰς τὸ πρόσωπον λοιπὸν τοῦ Ἀνδρέου, ἐὰν ἐπίτηδες ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀγνοοῦμεν, παύεται ἡ γενεαλογικὴ τῶν Παλαιολόγων βεβαιότης. Γινώσκομεν ὅμως, ὅτι ἑβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τούτου διαδόχου, γένος τι Παλαιολόγων ὑπῆρχεν ἐν Πισαύρῳ (Pesaro) Ἰταλίας, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐκεῖσε ἀκόμη σωζόμεναι ἐπιτάφιοι ἐπιγραφαὶ, ἐπάνω τῶν ὁποίων φαίνονται πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ Αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ τὰ Παλαιολογικὰ ἐμβλήματα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ θανὼν ἐν ἔτει 1639 Θεόδωρος ἐκ

Πισαύρου κατήγετο, πιθανώτατον ὅτι ὑπῆρξεν ἀπόγονός τις τῶν ἀπὸ Ῥώμης μεταναστευσάντων τέκνων τοῦ Ἀνδρέου. Ἡ ἐπιτύμβιος αὐτοῦ πλὰξ φέρει δικέφαλον ἀετὸν, οὗ οἱ πόδες ἐπὶ δύο *θύρας*· τὸ Αὐτοκρατορικὸν στέμμα ἐπὶ τοῦ ὅλου, καὶ μεταξὺ τῶν *θυρῶν* ἡμισέληνος, δεῖγμα δευτεροτοκίας.

Οὗτος, λοιπὸν, ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος ἦτον εἷς τῶν γνησίων κληρονόμων τοῦ τελευταίου Κωνσταντίνου.

Τὸ νόμιμον Αὐτοκρατορικὸν γένος ἐξέλιπεν ἐν Ἰταλίᾳ πρὸ πολλοῦ. Ὅσοι ἀντιποιοῦνται δικαιώματα ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ διαδήματος, ἢ δὲν κατάγονται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀλλ' ἐκ προηγουμένων τῆς Αὐτοκρατορίας μελῶν, ὡς λ. χ. οἱ Παλαιολόγοι τοῦ Πεδεμοντίου, ἢ κατάγονται ἐκ θηλέων, ὡς οἱ τοῦ Ῥωσσικοῦ θρόνου κάτοχοι.

Ἐκ δὲ τῶν πέντε υἱῶν τοῦ ἀνωειρημένου Θεοδώρου, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Φερδινάνδος δὲν ἄφησαν ἴχνος οὐδέν. Ἡ Μαρία Παλαιολογὶς ἀπέθανεν εἰς Λανδώλφην ἄγαμος, τὸ 1674, ἡ δὲ ἀδελφή της Δωροθέα συνηρμόσθη εἰς γάμον τὸ 1656, ἀπέθανε δὲ τὸ 1681. Ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς ταφῆς ἀναγινώσκεται,

«Dorothea Paleologus de stirpe Imperatorum.»

Ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Θεόδωρος ἀπέθανεν ἁπλοῦς ναύτης ἐπὶ τοῦ πλοίου *Καρόλου* Β'. ἐν ἔτει 1693, ὡς βεβαιοῖ καὶ ἡ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς Ἀγγλίας σωζομένη διαθήκη του, ἥτις φέρει τὴν ἀγγλικὴν ὑπογραφὴν Theodore Paleologey. — Μετὰ τοῦτον παύει πᾶσα μνήμη τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὸ πρόσωπον λοιπὸν ἁπλοῦ τινος καὶ πτωχοῦ ναύτου, ὑποβεβλημένου εἰς τὸν νόμον τῆς ναυτικῆς ῥαβδοκοπίας, λήγει πιθανῶς μετὰ 1800 περίπου ἐνιαυτοὺς, ἡ διαδοχὴ τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ περαίνεται τὸ ἐπὶ 700 καὶ ἐπέκεινα ἔτη διασήμως πληροῦν τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, καὶ ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας αὐτοκρατορεῦσαν κλεινὸν καὶ ἑλληνόχαρες τῶν Παλαιολόγων φῦλον . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

ΤΟ ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΝΟΜΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Εἴδομεν, (καὶ φρονοῦμεν ἀποχρώντως ἐγένετο πρόδηλον), ὅτι ἡ ἰσονομία ὑπάρχει τὸ κύριον καὶ πρώτιστον κίνητρον τῆς ἑλληνικῆς ἐνεργητικότητος, ὁρμέμφυτος δύναμις, δι' ἧς τὸ γένος κινεῖται καὶ πράττει, συνήθως ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ τὰς ὠθήσεις τῆς ὁποίας πολλάκις παραβλέπει ἐνεστῶτα συμφέροντα τιμαλφῆ, εἰς προσδοκίαν μελλόντων ἀγαθῶν, ἢ εἰς διακονίαν τῆς προόδου τῶν ἀνθρώπων· Εἴδομεν ἔτι, ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐνεργείας ταύτης κύρια ὁρμητήρια εἶναι δύο· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ θρησκεία ἢ, ἐν ἐλλείψει ταύτης, ἡ φιλοσοφία, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὴν θεωρητικὴν τοῦ πνεύματος ἄσκησιν· καὶ ἡ πολιτικὴ, ἥτις διατελεῖ κονίστρα τῆς πρακτικῆς τοῦ γένους ἐνεργείας. Θεωρία καὶ πρᾶξις, ἢ ἄλλως πίστις καὶ πατρὶς, ἰδοὺ τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξωνος περὶ ὃν ἀπὸ καταβολῆς πολιτισμοῦ στρέφεται θεοκελεύστως ἡ πελωρία Ἑλληνικὴ σφαῖρα· διπλῆ, τρόπον τινὰ, ζωὴ, χάριτι τῆς ὁποίας, ἐὰν σήμερον ἀσθενῇ τὸ ἔθνος, αὔριον ἀναῤῥώνυει, ἐὰν δὲ κατ' ἕνα τρόπον ἀποθάνῃ, κατ' ἄλλον ἀνίσταται.

Ὑπὸ τοιαύτης δισσοφυοῦς ἱστοριονομικῆς δυνάμεως τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κινούμενον, ὁτὲ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὁρμᾷ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς θεωρητικῆς ἰσονομίας, καὶ τότε ἡ ὑπομοχλεύει καὶ καταλύει ἓν σύστημα θρησκευτικὸν, ἵνα ἀντ' αὐτοῦ οἰκοδομήσῃ ἄλλο θρήσκευμα ἀναλογώτερον πρὸς τὰς γινομένας ἤδη κοινωνικὰς καὶ διανοητικὰς προόδους, ἢ διαφωτίζει καὶ κοσμεῖ καὶ περιλαμπρύνει ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον καὶ ἱστορικώτερον τὸ ἤδη ἐπικρατοῦν· ὁτὲ δὲ ῥίπτεται εἰς τὸ στάδιον τῆς πρακτικῆς ἰσονομίας, καὶ τότε ἐφαρμόζει ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος τὰς περὶ θρησκευτικῆς μεθαρμοσεως εὐχάς του, ἢ τὰς ἄρτι στερεωθείσας ἐν τῷ θρησκεύματι ἠθικοκοινωνικὰς ἀληθείας.

Τέσσαρα διαδοχικῶς τοιαῦτα στάδια μεγάλα διέτρεξεν ἡ Ἰσονομία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ φωτισμοῦ, ὧν τὰ μὲν τρία πρῶτα συμπεπληρωμένα, τὸ δὲ τελευταῖον, ἐσχεδιασμένον. Τήν δε τὴν ἀλήθειαν τὸ παρελθὸν μαρτυρεῖ.

Διότι, πῶς ὁ δαίμων τῆς Ἑλλάδος κατὰ πρῶτον ἐμβαίνει εἰς τὴν εὐρύχωρον τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ σκηνήν; Ὡς ἀοιδὸς φιλόσοφος, ὡς μύστης, ἱεροφάντης, θεολόγος, ἔχων τὴν σημαίαν τῆς θρησκευτικῆς μεταῤῥυθμίσεως. Ἡ Ἑλλὰς ἀνακύπτει τῆς Εὐρωπαϊκῆς χθονὸς, ἠχούντων μονοθεϊκῶν αὐλῶν καὶ φορμίγγων. Ἡ τῶν Μουσαίων, τῶν Λίνων, τῶν Ὀρφέων, τῶν Εὐμόλπων μεγάτολμος λύρα ῥυθμίζει εἰς ἀπωτάτους χρόνους εὐρωπαϊκῆς ὑπάρξεως, καὶ διαφιλοσοφεῖ καὶ λογοποιεῖ τὴν ἄλογον καὶ δυσπολίτευτον λατρείαν τῶν Ἀσιατικῶν ἀνίσων τάξεων. Τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας, τοῦ Ὀλύμπου, ὁ Παρνασσὸς, ὁ Πίνδος, ὁ Ἑλικὼν εἶναι τὰ ἱερὰ ταύτης τῆς ἀρχικῆς μεταῤῥυθμίσεως. Ἡ δὲ Ἑποποιΐα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, προανάκρουσμα τοῦ θείου Λόγου, ἠχὼ τῶν ἡρωϊκῶν καὶ πρωτοπείρων χρόνων τῆς ἱστορίας, ἡ Ἑποποιΐα, αὕτη ἡ παλαιὰ Διαθήκη τῆς λογοποιοῦ ἀρχαιότητος, συμπληροῦ κατόπιν τὰς εἰσαχθείσας ὑπὸ τῆς Λυρικῆς μεταβολὰς, ἀνθρωπίζουσα ἀποτελεσματικώτερον καὶ ἐξελληνίζουσα καὶ θετικοποιοῦσα τὰς ἀκατεργάστους καὶ μυθώδεις τῆς ἀρχικῆς πολυθεΐας καὶ πανθεΐας εἰκονικότητας. Ἱστορικευθεῖσης οὕτως ἐν Ἑλλάδι τῆς Ἀσιατικῆς θρησκείας ἐπὶ τὸ κοινωνικώτερον, ἢ εἰς

ἄλλας λέξεις, γενομένης τῆς θεοκρατίας διὰ τῶν ἱερέων ποιητῶν ἁπλοῦ τινος συντάγματος μεταξὺ θεῶν, ἡρώων, καὶ ἀνθρώπων, τότε ἡ φιλοσοφία ἐπελήφθη τοῦ συμπληρῶσαι τὸ ἔργον τῆς λογοποιήσεως· ὅθεν, δραττομένη τῶν ὅπλων τοῦ κοινωνικοῦ Λόγου, περαίνει τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, μορφοτυποῦσα σχέδιόν τι νέας ἠθικῆς, νέας πολιτικῆς ἰσότητος, νέας μεταφυσικῆς, νέας θεογονίας· ἐνὶ λόγῳ, σχεδιογραφοῦσα τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀνθρωπίνου συμπολιτεύσεως.

Μετὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς θεωρητικῆς ἐργασίας, ἔπεται τὸ στάδιον τῆς πραγματοποιήσεως, τὸ ἔργον τῆς ἐφαρμογῆς, ἡ τῆς πατρίδος πρακτικὴ κατασκευή. Τοὺς Πάμφους, τοὺς Παλαιφάτους ἱεραοιδοὺς, τοὺς θεολογήσαντας προηγουμένως τὴν κοσμοποιΐαν, καὶ μυσταγωγήσαντας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν διδάσκουσαν τὰς μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σχέσεις, διαδέχονται οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Δράκοντες, οἱ Σόλονες, οἱ Περικλεῖς, καὶ οἱ λοιποὶ νομοθέται καὶ πολιτικοὶ, οἵτινες, ἄνδρες ὄντες πραγματοποίησιν ἐντεταλμένοι, ἔκτισαν ἐν βραχεῖ φιλισόνομον Ἑλληνικὴν πολιτείαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀσιατικῆς ἀνισότητος, καὶ προητοίμασαν διὰ θεσμῶν καταλλήλων τὴν παραδοχὴν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας πολιτεύματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετέπειτα ὁ δαίμων τῆς πρακτικῆς ἰσονομίας, ὡς ἡ Θεότης ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς Πλάσεως, ἐπανεπαύθη μετὰ τοσούτους καὶ τοιούτους κόπους. Οὐχ ἧττον ὅμως τὸ ἔργον τῆς πρακτικῆς ἰσονομίας προχωρεῖ καὶ καθολικεύεται μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐν Ἑλλάδι, μεχρισοῦ ὁ κατ' ἀντονομασίαν Μέγας καὶ πολὺς ἐκεῖνος τῆς Μακεδονίας καθολικευτὴς, θεόθεν κινούμενος, ἔλθῃ ἵνα μεταβιβάσῃ αὐτὸ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἄρτιον ἤδη καὶ κεκοσμημένον ὡς ἦτο ὑπὸ τῆς ἀριστονοίας πλείστων γενεῶν, καὶ φέρῃ τὴν σημαίαν τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναμορφώσεως ἄχρι περάτων γῆς, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων, οἵτινες θέλουσι διακοινώσει καὶ διασαλπίσει τὰς τῶν Ἑλλήνων διανοητικὰς κατακτήσεις ἐφ' ὅλης τῆς τότε γνωστῆς Οἰκουμένης.

Χίλια καὶ ἐπέκεινα ἔτη παρῆλθον ἀφοῦ οἱ Λῖνοι καὶ οἱ Ὀρφεῖς, τὴν Ἀσιατικὴν παράδοσιν εὐρωπαΐσαντες, προεργοπόνησαν τὴν κοινωνικὴν ὕλην εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ νομοθέτας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἡ προετοιμασία ἦτον ἤδη ἐξηντλημένη· ἡ ποιητικὴ ὕλη τῶν μύθων, τῶν συμβόλων, τῶν ἀλληγοριῶν κατέστη ἀνεπαρκὴς ἐνώπιον τοσούτων νέων λαῶν, καὶ δοξασιῶν, καὶ ἠθῶν, καὶ δογμάτων συρρευσάντων ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Μακεδονικῆς ἐξαγοράσεως. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ τέλειον πρωτότυπον τῆς Ἀχαϊκῆς Συμμαχίας ἀνάρμοστον ἐγένετο ἤδη πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀξιώσεις δύο προσφάτως συμμαχησάντων κόσμων, Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. — Ἀνάγκη πᾶσα, λοιπὸν, τρίτου τινος σταδίου θεωρητικῆς ἰσονομίας, καθ' ὃ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα θέλει κατεργάσει τὰς διαφόρους δοξασίας τῶν ἀσπασθέντων τὸν Ἑλληνισμὸν λαῶν, κηρύξει τῆς δουλείας τὴν κατάργησιν, συγχωνεύσει δὲ καὶ στερεώσει εἰς ἓν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Δόγμα Οἰκουμενικὸν τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα τῆς πολυθρησκείας δόγματα.

Τὸ τρίτον, ἄρα, καὶ πάντων λαμπρότατον τῆς ἰσονομίας στάδιον ἔσεται, ὡς τὸ πρῶτον, θεωρητικὸν καὶ θρησκευτικόν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προτίθεται τὴν ἐργοπόνησιν τῶν πολυποικίλων τῆς οἰκουμένης δογμάτων ἐπὶ τὸ ἀορίστως γενικώτερον, διὸ

ὑπάρχει οὐσιωδῶς Οἰκουμενικὸν, κατὰ διαστολὴν τοῦ προηγουμένου, ὅπερ τὴν καθολίκευσιν μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος προθέμενον, ὑπῆρξεν ἁπλῶς Καθολικευτικόν.—Ὁ Ἀρχαῖος Μεσαιωνισμὸς δὲν εἶναι πάρεξ ἡ δογματοθεσία τῆς ὑσημέραι οἰκουμενικευομένης ἰσονομίας, καὶ ἡ καθιέρωσις ἔν τινι πανανθρώπῳ θρησκεύματι τοῦ ἤδη καθολικευθέντος Ἑλληνισμοῦ· εἶναι δηλ. ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις, καθαρισθεῖσα προηγουμένως ἐν τῷ καθαρτηρίῳ πυρὶ τῆς καθολικῆς χειραφετήσεως, ἀσπασθεῖσα δὲ μετέπειτα ὑπὸ πλείστων γενεῶν, καὶ ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῆς λατρείας, τῶν δικαιωμάτων, τῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἀποβλέψεων ὅλων τῶν εἰς ἓν περιαχθέντων καὶ περιαγομένων φυλῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς δευτέρας θρησκευτικῆς ῥυθμίσεως ἄρχεται ἀπὸ Α. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ λήγει ἐν τῇ Ζ'. ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐργάζεται ἀσυγκρίτως μᾶλλον ὑπὲρ ἀνθρωπότητος, ἢ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. — Κατὰ δὲ τὸν Νεομεσαιωνισμὸν, περατωθείσης τῆς οἰκουμενικεύσεως τῆς δογματικῆς ἰσονομίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς διακονίας, τὸ ἔθνος, ἐπανακάμπτον εἰς ἑαυτὸ, φροντίζει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀρχίζει νὰ συνάγῃ τὴν χρειώδη ὕλην πρὸς ἀνοικοδόμησιν πατρίδος νέας, πατρίδος ἀναλόγου τῆς ἤδη γενομένης σπουδαιοτάτης μεθαρμόσεως. Τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα ἀναλαμβάνουσι βαθμηδὸν ἠθικὴν ζωὴν, ὁ κλῆρος ἀνεπαισθήτως ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὰς πολιτικὰς τῆς πατρίδος ὑποθέσεις, ὁ λαὸς, προαισθανόμενος τὰ μέλλοντα, προτιμᾷ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν δὲ ἢ ἐκείνην τὴν ἐθνοσωτήριον ὁδόν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἀμέσως μετὰ τὴν κλεῖσιν τοῦ Ἐπτασυνόδου πολιτεύματος, χρονολογεῖται ἡ Ἀναγέννησις, ἤγουν ἡ βραδεῖα μὲν, ἀλλὰ βαθμιαία καὶ ἀσφαλὴς προπαρασκευὴ τῆς ἀναγεννηθησομένης πολιτικῆς ἐθνικότητος, προπαρασκευὴ, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν, καὶ ἐωσοῦ τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον σώζεται, ὁλοτελῶς προτίθεται τὴν ἀκραιφνῆ συντήρησιν τῆς ἤδη ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς ἐθνοσυνελεύσεσι κατεργασθείσης ὕλης, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ μοναρχικοῦ στοιχείου, ἀναφανδὸν χρησιμεύει εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν τῶν Πορφυρογεννήτων Λάβαρον προλαβόντος ἐπεκτασθείσης ἑλληνικῆς πατρίδος.

Ἕπεται, κατὰ τὴν τάξιν ἣν ἱστοριονομικῶς ἠκολούθησεν ἄχρι τοῦδε ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος δρᾶσις, ὅτι, ταύτης τυχὸν τῆς πατρίδος ἀνακτηθείσης, ἡ ἰσονομία θέλει ἐξακολουθήσει νὰ βαδίσῃ στάδιον πράξεως, πολιτικῆς δημιουργίας, πραγματοποιήσεως. — Ἆρα τῆς Ἑλλάδος ὁ προσεχὴς προορισμὸς ἔσεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προορισμὸς πολιτικός.

Πολιτικοῦ δὲ μέλλοντος ἔσεσθαι τοῦ προσδοκωμένου τετάρτου τῆς Ἑλλάδος αἰῶνος, τίνας ποτὲ οἰωνοὺς δύναται περὶ τούτου νὰ προφέρῃ ἡ ὀπισθοθεωρητικὴ πεῖρα, τὰ ἄγνωστα ἐκ τῶν γνωστῶν μαντεύουσα;

Διακινδυνεύομεν, εἰ θεμιτὸν, τὰς ἑπομένας πιθανολογίας·

Ἐθνολογία.) Ἐὰν ποτὲ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Βυζαντινῶν ἐρειπίων πέπρωται ν' ἀνεγερθῇ Νέα Ἑλλὰς, δύο τινὲς ἀρχαὶ θέλουσι συντρέξει εἰς τὴν ἀναγεννηθησομένην ἐθνικότητα· ἀ. ἡ ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, φέρουσα τὸ προσεπίσημον τοῦ ἀρχαίου μεσαιωνισμοῦ· β'. ἡ ἀρχὴ τῆς νεομεσαιωνικῆς ἐθνολογίας· δηλ. ὅτι αἱ διάφοροι φυλαὶ, αἱ τὴν βυζαντινὴν

Ὀρθοδοξίαν συνιστῶσαι καθ' ἣν στιγμὴν ἐν τῇ Ι. ἑκατονταετηρίδι ἄρχεται ἐπὶ Βασιλείου Μακεδόνος ὁ Νεορεσαιωνισμὸς, θέλουσι συνέλθει εἰς ἐθνικὴν σύμπηξιν πρὸς ἀπαρτισμὸν μιᾶς ὁμοθρήσκου πολιτικῆς μονάδος. — Πιθανὸν δὲ καὶ ἑτέρα τις ὁμόθρησκος φυλὴ ἔξωθεν νὰ συνέλθῃ, τὰς αὐτὰς μὲν σχεδὸν ἔχουσα τῶν ἑλληνικῶν ὀρθοδόξων φυσικὰς ροπὰς, ὡς ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαβικὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἧττον εὔφλεκτος δὲ καὶ ζωηρὰ, καὶ τῇ δημοκρατίᾳ βραδύτερον ὁρμῶσα, ἵνα μετριάσῃ διὰ τῆς προσκαίρου παρεμβολῆς αὐτῆς τὸ ὑπερβολικῶς εὐέξαπτον τοῦ ἑλληνικοῦ ἤθους, καὶ μακρύνῃ ἐν τῷ δέοντι χρόνῳ τὸ αἴσιμον ἦμαρ τῆς συγκροτηθησομένης μεγάλης Ἰσοπολιτείας.

Πολίτευμα.) Ἂν γέγραπται Ἑλληνικὴ ἐθνικότης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτονομίαν, αὕτη βεβαίως θέλει δώσει τὸ δεύτερον, καὶ ἀσυγκρίτως τοῦ προτέρου τελειότερον παράδειγμα ἰσονόμως συντεταγμένης Δημοκρατίας, καὶ γὰρ οὐδὲν ἔθνος εἰς τὸν κόσμον εὐμοιρεῖ τοσούτων ἰσότητος ἐχεγγύων, ὅσων ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο τῆς χριστιανικῆς δημοκρατίας πρωτότυπον δὲν θέλει πραγματοποιηθῆ, πρὶν ἢ λάβῃ χώραν ἡ παντελὴς τῶν ἐθνολογικῶν στοιχείων συνταύτισις. Μέχρι τῆς ὥρας δ' ἐκείνης, ἀπαραίτητον, οὐχὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ μονάρχου, ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐθνικότητος, τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπόλυτον μοναρχικὸν πολίτευμα.

Θρήσκευμα.) Ἐὰν μία καὶ μόνη ἀναλάμψῃ ἐν Ἑλλάδι φιλοσοφικὴ μεγαλόνοια, διὰ παντὸς ἐσώθη τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος τὸ πατροπαράδοτον κειμήλιον. Καὶ γὰρ μόνον τῆς ἀριστονοίας ἔργον ἔσεται ποτε ἡ διὰ τῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς Θεολογίας διαφώτισις τῆς Καθολικῆς Ἱστορίας, καὶ τ' ἀνάπαλιν, ἡ διὰ τῆς Καθολικῆς Ἱστορίας μεθερμήνευσις τῶν Γραφῶν καὶ τῆς Θεολογίας. Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ γνώσεται ὁ λαμπρυσμὸς τῆς τοῦ Καθολικοῦ καὶ Ζωοποιοῦ Πνεύματος Θρησκείας.

Ἀποστολή.) Ἐὰν τῆς νίκης τὸ Λάβωρον ἦναι προορισμένον πάλιν, εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐπὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ν' ἀναπετασθῇ, τὰ λείψανα τῆς Ἀσιατικῆς ἑτεροθρησκείας ταχέως ἢ βραδέως θέλουσι συγκαταταχθῆ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Σταυροῦ, ἵνα, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Σωτῆρος, ἐπαυξήσωσι ταῦτα τὸ Χριστιανικὸν ποίμνιον εἰς κραταίωσιν πολιτισμοῦ, καὶ διάχυσιν σοφίας. Ἀπὸ τῆς ἐξελληνισθείσης Ἑπταλόφου τὰ φῶτα θέλουσι ῥιπισθῆ ἐφ' ὅλης Ἀνατολῆς, καὶ ἐξυπνίσει τὸν τῆς Ἀσίας ἀπ' αἰῶνος λελιθαργυκότα κόσμον . . . . . Ἴσως δὲ καὶ νέος τις μέγας Ἀλέξανδρος ὁδηγήσῃ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου τῆς Ὀρθοδοξίας τὰ σύμβολα!

— Ἀλλὰ, διατί ἐρωτῶμεν ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἔχῃ ν' ἀνεγερθῇ ἐκ τῶν ἐρειπίων της, ἐὰν ἡ ἐθνικότης θέλει ἐπανέλθει εἰς αὐτονομίαν; διατί ἀμφιβάλλομεν περὶ ἐλεύσεως μεγαλονοίας, περὶ ἡμετέρας Ἀνατολικῆς ἀποστολῆς;

Μή γαρ κατεδαπάνησεν ἡ Ὀθωμανικὴ αἰχμαλωσία πᾶσαν τοῦ γένους ἐσωτερικὴν ζωτικότητα; μή γαρ ἐν ἡμῖν ἐσβέσθη τὸ θεῖον τῆς ἐλευθερίας πῦρ; μή γαρ καὶ θρήσκευμα, καὶ ἐθνισμὸς, καὶ παλιγγενεσίας ἐλπίδες ὁλοτελῶς ἐξέπνευσαν; μή γαρ ἡ Ἑλλὰς ἀπέθανε, τὸ ὄνομά της ἐξηλήφθη, τὸ μνημόσυνόν της ἐξέλιπε διὰ παντός! — Ὄχι· ἐπληρώθησαν τὰ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ προφητικὰ ῥήματα

τοῦ Γενναδίου περὶ ἡμετέρας φυλῆς! Ὁ Κύριος ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Μὴ κλαῖε! Καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς χειρὸς, καὶ εἶπε· Νεανίσκε, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι!

Καὶ ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς ἐν ψαλμῳδίαις καὶ δοξολογίαις ἐκ τῶν βυζαντινῶν ἐρειπίων ἀνηγέρθη! Εὐηγγελίσθη τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀλαλαζούσης αὐτῇ τῆς Χριστιανωσύνης! Ἡ Ἑλλὰς ἐπρόσφερεν εἰς ὁλοκαύτωσιν τὸν ἀγαπητόν της ἀμνὸν τὴν ἡμέραν τῆς θείας Ἀναστάσεως, τὴν δὲ καθημαγμένην ἐκείνην μεσαιωνικὴν σημαίαν ἐχαιρέτησαν ἀδελφικῶς πάντες οἱ νεώτεροι λαοί!

Ὄχι· ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἀνέζησεν ἐν τῷ σημείῳ τοῦ Σταυροῦ! Ἡ Ἑλλὰς ἀνέπνευσεν ἐν βροντῇ μάχης καὶ βοῇ πολέμου! ἡ Ἑλλὰς, ἀντηχούσης τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων, ἐν μέσῳ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου, κατέγραψε τὴν ἀθανασίαν της, τὰ δικαιώματά της, τὴν ἀποστολήν της εἰς τὴν ἑξῆς αἱμοστάλλακτον σελίδα τῆς Βίβλου τοῦ Μέλλοντος·

Ἐν Ἐπιδαύρῳ. 15 Ἰαννουαρίου 1822.

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος μαρτύρεται τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη, μολονότι ὁ φοβερὸς ζυγὸς τῶν Ὀθωμανῶν ἠπείλει νὰ τὸ ἐξοντώσῃ!

Οἱ θηριώδεις τύραννοί του, τὰς συνθήκας καὶ ὅλας τὰς ἀρχὰς ἀθετοῦντες τῆς δικαιοσύνης δι' ἀνόμων καὶ ἐξολοθρευτικῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἔτεινον εἰς τὸν ἀφανισμὸν τῶν ὑποτεταγμένων Ἑλλήνων, τὸ ἐβίασαν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συντήρησιν. Ἀφοῦ δ' ἀπέκρουσε τὴν βίαν διὰ τῆς μόνης ἀνδρείας του, διακηρύττει σήμερον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τῶν ἐνταῦθα συνηγμένων πληρεξουσίων του τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του. — Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομουμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, ἅπερ οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον αἰγίδα τοῦ νόμου ἀπολαμβάνουσιν, ἤτον ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναλγησίας καὶ εὐηθείας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἥτις ἤδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου, τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα, ἐδίωκε καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἄδικον τυραννίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ὁμοίαν, ἢ κἂν δυναμένην ὑποσοῦν νὰ παραβληθῇ μετ' αὐτῆς δυναστείαν. Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις, ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοποὺς, εἶναι πόλεμος ἐθνικὸς, πόλεμος ἱερὸς, πόλεμος τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα, ἐνῷ τὴν σήμερον πάντες οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἀπολαύουσι, ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἡ ἀπαραδειγμάτιστος καὶ σκληρὰ τῶν Ὀθωμανῶν τυραννία μὲ βίαν ἐπροσπάθησε ν' ἀφαιρέσῃ, καὶ ν' ἀποπνίξῃ ἐντὸς τοῦ στήθους ἡμῶν. Εἴχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον ἵνα στερώμεθα τῶν δι-

καίων ἐκείνων, ἢ εἴμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρειοτέρας, διὰ νὰ νομιζώμεθα ἀνάξιοι αὐτῶν, καὶ καταδικασμένοι εἰς αἰώνιον δουλείαν, νὰ ἔρπωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλησιν ἑνὸς ἀπηνοῦς τυράννου, ὅστις ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης ἦλθε μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; δίκαια τὰ ὁποῖα ἡ φύσις βαθέως ἐνέσπειρεν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ νόμοι, σύμφωνοι μὲ τὴν φύσιν, καθιέρωσαν, δίκαια τὰ ὁποῖα ὄχι τριῶν ἢ τεσσάρων, ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ μυρίων αἰώνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ. Καὶ ἂν ἡ βία ἢ ἡ δύναμις πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσωσι, ταῦτα πάλιν, ἀπαλαίωτα καὶ ἀνεξάλειπτα καθ' ἑαυτά, ἡ δύναμις ἡμπορεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ ν' ἀναδείξῃ οἷα καὶ πρότερον καὶ ἀπ' αἰῶνος ἦσαν· δίκαια, τέλος πάντων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαύσαμεν μὲ τὰ ὅπλα νὰ ὑπερασπιζώμεθα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅπως οἱ καιροὶ καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον;

Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου ὁρμώμενοι, καὶ θέλοντες νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς μας Χριστιανούς, ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ τοὺς κατὰ μέρος πολέμους ἑνώσαντες ὁμοθυμαδὸν ἐξεστρατεύσαμεν, ἀποφασίσαντες ἢ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπόν μας, καὶ διοικηθῶμεν μὲ νόμους δικαίους, ἢ νὰ χαθῶμεν ἐξ ὁλοκλήρου, κρίνοντες ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου γένους τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ δουλείαν τοιαύτην, ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζώων, παρὰ λογικῶν ὄντων.

Δέκα μῆνες ἤδη παρῆλθον, ἀφοῦ ἠρχίσαμεν νὰ τρέχωμεν τὸ στάδιον τοῦτο τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Ὁ Ὕψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε, καίτοι ὄχι ἱκανὰ παρεσκευασμένους εἰς τοιοῦτο μέγα τῷ ὄντι ἐπιχείρημα! Τὰ ὅπλα μας ἐφάνησαν πολλαχοῦ νικηφόρα· πλὴν καὶ πολλαχοῦ εὗρον, καὶ εἰσέτι εὑρίσκουσιν ἀντίστασιν οὐ μικράν. Περιστάσεις ἐναντίαι μᾶς ἀπήντησαν, καὶ ταύτας νὰ ἐξομαλίσωμεν ἕως ὥρας ἐνασχολούμεθα· ὅθεν δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον ἂν ἄχρι τοῦδε ἀνεβάλομεν τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος μας διάταξιν, ἂν δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ κηρύξωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν, καὶ νὰ φανῶμεν ὡς ἔθνος ἐνώπιον τῶν εὐνομουμένων λαῶν καὶ ἁπάσης τῆς οἰκουμένης.

. . . . . .

Ἕλληνες! Εἴπετε πρὸ ὀλίγου ὅτι δουλείαν δὲν θέλετε, καὶ ἰδοὺ ὁ τύραννος χάνεται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἡ μεταξύ σας ὁμόνοια καὶ ἀκριβὴς ὑποταγὴ εἰς τὴν Διοίκησιν ἐμπορεῖ νὰ στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν σας.

Εἴθε ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, πρὸς τὴν πάρεδρον Αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσωσι τ' ἀληθῆ των ἀμοιβαῖα συμφέροντα! Καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ παγιώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν! Εἴθε! Εἴθε!»

Νεολαία τῆς Ἑλλάδος! ἐν τῷ περᾶναι τοῦ Δοκιμίου τὴν συγγραφὴν, πρὸς σὲ τὸν λόγον ἀποτείνω, πρὸς σὲ, τῆς ὁποίας ἡ εὐτολμος καρδία, καὶ ἡ ἔμφυτος ὀξύνοια, καὶ ὁ ἱερὸς προορισμὸς πολλὰ καὶ μεγάλα προαναγγέλλουσιν οὐ μόνον τῇ φίλῃ πατρίδι, καὶ τῇ προσδοκώσῃ Δύσει, ἀλλ' ἔτι, καὶ μᾶλλον, τῷ ἀκατηχήτῳ καὶ ἀφωτίστῳ κόσμῳ τῆς Ἀνατολῆς! πρὸς σὲ, ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ὁποίας φίλβει ὁ ἀστὴρ τῆς Εὐαγγελικῆς ἀποστολῆς, πυριλαμπὴς ἀστὴρ Εὐαγγελισμοῦ καὶ Ἀναστάσεως!

Ὦ σὺ, ἡ ἐλθοῦσα ἐπὶ γῆς ἀντὶ χειμάρρων αἵματος ἐξαγορασθείσης, ὅπως περιλαμπρύνῃς προγονικὰς θυσίας, καὶ πραγματοποιήσῃς εὐχὰς σφαγιασθεισῶν γενεῶν, ἐμπλήσθητι τῷ μεγαλείῳ τῆς πατρῴας ἱστορίας, περιβαλοῦ τὸν χιτῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς ἀφθαρσίας ὃν προπάτορες ἡτοίμασάν σοι εἰς λύτρωσιν καὶ καλλωπισμόν! ἐξάγαγε ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὰ μυστήρια τῆς καταγωγῆς, τῆς ἐνδελεχείας, τῆς ἱερωσύνης τοῦ γένους σου! ἄσον ἄσματα καινὰ εἰς τὰς ὁλοκαυτώσεις τῆς φυλῆς σου!

Ἡ διήγησις τῶν μυριαρίθμων πρὸς τὸν εὐρωπαϊσμὸν ἐξυπηρετήσεων τῆς πατρίδος σου εἶναι ὁ μᾶλλον εὐπρόσδεκτος ὕμνος εἰς τὸν Πατέρα τῶν φώτων καὶ τῆς ἐλευθερίας, εἶναι ποίησις ζώσης ἀληθείας, ὑψηλοτέρα πάσης ἄλλης φαντασιώδους ποιήσεως! Τόνισον τὴν λύραν εἰς ἀρχαιόφωνον ἦχον, καὶ οἱ Οὐρανοὶ συνδοξολογήσωσι μετὰ σοῦ. Ἐκτὸς ταύτης τῆς ποιήσεως, ἄλλη ἀληθῶς ἐθνικὴ καὶ κοσμοχαρὴς δὲν σοὶ ἀπομένει· καθότι ποίησις Ἑλληνικὴ προοδευτικῆς φύσεως, μὴ οὖσα θρησκεία, λατρεία, δόγμα, φιλοσοφία, εἶναι ἀνύπαρκτος. Μετὰ δὲ Χριστὸν, ὁ Ἕλλην ποιητὴς, οὐδὲ ἐθνοδηγὸς διατελεῖ, οὐδὲ ἱερεὺς, οὐδὲ μύστης, οὐδὲ νομοθέτης, οὐδὲ φιλόσοφος. Καθὼς ἡ πατρὶς ἔκτοτε συνηρμόσθη μετὰ τῆς θρησκείας, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ πεζὸς λόγος τῆς ἱστορίας ἀδιασπάστως συνηρμόσθη μετὰ τοῦ στίχου καὶ μετὰ τοῦ ῥυθμοῦ. — Ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι ἡ μόνη πρωτότυπος Ἐποποιία, μόνος δὲ ποιητικὸς ὑπογραμμὸς τῆς ὀρθοδόξου σου πνευματικότητος· Ἰλιὰς γιγαντιαία τῆς Χριστιανικῆς ἀναπλάσεως, ἧς οἱ Κλέφται ὑπάρχουσιν οἱ τελευταῖοι γνήσιοι Ὁμηρίδαι· ῥαψῳδία πολυίστορος, ἧς πάντες ποιηταὶ, καὶ οὐδεὶς ποιητής. Μετὰ ταύτην τὴν θρησκευτικὴν Ἐποποιΐαν, ἐκλείσθη ἡ βίβλος τῆς ἐμμέτρου σου πρωτοτυπίας· διότι ἀποφασισμένον εἶναι, ἡ Ὁμηρικὴ νὰ μείνῃ αἰωνίως μόνη ἐγκοσμία κεφαλὴ τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος.

Ναὶ, οἱ πατέρες σου ἠγωνίσαντο ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, ἠγωνίσαντο ἀπὸ γενέσεως πολιτισμοῦ· ἔσπειρον οἱ πατέρες σου τόσον ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν, ὅσον καὶ ἐπὶ τὴν πετρώδη, ἔσπειρον δὲ μόνον καὶ μόνον διὰ σὲ!

Ἐμπλήσθητι γοῦν καὶ σὺ τῷ μεγαλείῳ τῶν εὐχῶν των! δραξαμένη δ' ἅπαξ τοῦ μυστικοῦ συνθήματος τῶν αἰώνων σου, στρέψον μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τὸ βλέμμα πρὸς ἐκείνας τὰς χώρας αἵτινες εἶδον τά τε γενέθλια τῶν ἀρχαιοτάτων πολιτισμῶν καὶ τὰ τῆς Θεότητος, πρὸς ἐκείνας τὰς χώρας αἵτινες παρὰ σοῦ περιμένουσι τὸ κήρυγμα τῆς ἀγιάσεως!

Ναί! διὰ ὑμᾶς, ὦ τέκνα τῆς δικαιοτέρας καὶ ἁγιωτέρας τῶν ἐπαναστάσεων, διὰ ὑμᾶς ἔσπειρον τριάκοντα αἰῶνες· «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμούς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη!»

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Τῶν εἰς τὰς ἱστορικὰς τοῦ Μεσαιῶνος μελέτας ἀναγκαίων συγγραφέων.

* Ὁ ἐρευνητὴς προϋποτίθεται κάτοχος τῆς καθολικῆς ἱστορίας, εἰδήμων δὲ τῆς ἱστοριονομικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἰδίως προγεγυμνασμένος εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Διὸ περιττὸν νὰ σημειωθῶσιν ἐνταῦθα τὰ ἅπαντα τῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων Ἑλλήνων.

Ἡ μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τῆς ὁποίας μόνον τὰ κυριώτερα καὶ ἀπαραίτητα συγγράμματα καταλογίζομεν, εἰς δυο μεγάλους κλάδους διαιρεῖται· εἰς ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ, καὶ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ· ἕκαστος δὲ τούτων ὑποδιαιρεῖται εἰς τόσους ἄλλους κλάδους ὅσους κρίνῃ παραδεκτοὺς ἢ κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐμβριθὴς ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς ἱστορίας.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ.

Ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Κλήμεντος, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Πολυκάρπου.

Οἱ Κανόνες τῶν Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων, καὶ τῶν Πατέρων.

Τὰ πρακτικὰ τῶν Συνόδων.

Αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ Ἱστορίαι τοῦ Εὐσεβίου, τοῦ Σωζομένου, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Εὐαγρίου, τοῦ Θεοδωρήτου, τοῦ Ἀναστασίου, τοῦ Μελετίου, τοῦ **Fleury**, τοῦ **Neander**, τοῦ **Mosheim**, τοῦ **Potter**, τοῦ **Ranke**. «**Siècles Chrétiens**». Αἱ Μονογραφικαὶ Ἱστορίαι τῶν Αἱρέσεων τοῦ Ἀρμενοπούλου, τοῦ **Beausobre**, τοῦ **Combefis**, καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὰ συγγράμματα καταλογίζονται εἰς τὸ περὶ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄. βιβλίον τοῦ Κ. Κωνσαντ. Οἰκονόμου.

Οἱ ἐξῆς Θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι. Ἰουστῖνος μάρτυς· Ἀθηναγόρας· Τατιανὸς· Κλήμης· Ὠριγένης· Τερτυλλιανός· Γρηγόριος Θαυματουργός· Γρηγόριος Νύσσης· Γρηγόριος Ναζιανζηνός· Ἀθανάσιος· Κύριλλος· Βασίλειος· Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· Συνέσιος· Διονύσιος Ἀρειοπαγίτης· Αὐγουστῖνος· Λακτάντιος· Ἱερώνυμος· Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· Ἀμβρόσιος· Φώτιος· Σχολάριος· Μηνιάτης· Θεοτόκης· Οἰκονόμος· Κοντογόνης· **Bossuet**· **Fénélon**· **Nicolle**· **Pascal**· **Mallebranche**· **Châteaubriand**· **Kant**· **Mendelsohn**· **Schelling**· **Lamennais**· **Benjamin-Constant**· **Saint-Evremont**, (Σκέψεις περὶ Ῥωμαϊσμοῦ)· **Quinet**· **Salvador**· **Strauss**.

Τὸ Πηδάλιον, καὶ οἱ κυριώτεροι Σχολιασταὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου· Τὰ Λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Μηναῖα, Τριῴδιον, Εὐχολόγιον, ὁ Μέγας Συναξαριστής, κ.τ.λ.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Τὸ σῶμα τῶν Βυζαντινῶν Ἱστορικῶν, (προτιμητέα ἡ ἔκδοσις τῆς ἐν Γερμανίᾳ Βόννης).

Ἡ Συλλογὴ τοῦ Μεουρσίου. Ἡ Ἀνατολικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Herbelot, καὶ ἡ τοῦ Φαβρικίου, καὶ οἱ ὑπὸ Ἀνωνύμου Βυζαντινοὶ Αἰῶνες. Ζώσιμος· Ἡρωδιανός· Λουκιανός· Ἰουλιανός.

Τὸ σῶμα τῆς Βυζαντινῆς Νομοθεσίας, καὶ οἱ κυριώτεροι Σχολιασταὶ αὐτῆς, κατὰ τὸν κατάλογον τὸν ὁποῖον φέρει τὸ περὶ Βυζαντινοῦ Δικαίου σύγγραμμα τοῦ K. Mortreuil· Deguignes, (Ἱστορία γενικὴ τῶν Οὔννων, Τούρκων, Μογόλων, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἀσίας βαρβάρων ἐθνῶν)· Lebeau· Montesquieu· Voltaire· Gibbon· Brucker· Schoell· Berington· Emerson· Zinkeisen. Middleton, καὶ Chapman, (περὶ Ῥωμαϊκῆς Γερουσίας)· Hallam· Iules-Simon, (Ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρεινῆς Σχολῆς). Ἡ τοῦ Raumer Ἱστορία τοῦ Σουαβικοῦ οἴκου. Τὸ Κοράνιον· Ἡ Ἱστορία τοῦ Μωαμεθισμοῦ, τοῦ Mills. Ἡ τῆς Ἑνετίας, τοῦ Daru, καὶ ἡ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑνετίας, τοῦ Marini. Ἡ τῶν Ἰταλικῶν Δημοκρατιῶν τοῦ Sismondi. Ἡ τῶν Σταυροφοριῶν, τοῦ Michaud, καὶ ἡ τοῦ Guillaume-de Tyr. Ἡ τῆς Γαλλικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Grégoire de Tours. Ἡ τοῦ Παπισμοῦ, ὑπὸ Bianchi. Finley. Ὁ Βίος τοῦ Ἰννοκεντίου Γ'. ὑπὸ Raumer, ὁ τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου, ὑπὸ Guillaume-le-Breton, ὁ τοῦ Φωτίου, ὑπὸ Jager. Bouchon. Fallmerayer. Παππαρηγόπουλος. Hammer καὶ Knolle, (Ἱστορία τῆς Τουρκίας). Beccottini, (Ἱστορία τῶν Τούρκων, τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, τῆς Γερμανίας, καὶ τῆς Ῥωσσίας). Τὰ Πρακτικὰ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου. Ὁ βίος τῆς Ἁγίας Βριγίδας.

Διάφορα ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἄρθρα εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἐδιμβούργου, καὶ εἰς τὴν τῶν Δύω Κόσμων.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ . . . . . Σελ. 5

ΚΕΦ. Α'. Φιλόσοφος Φύσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ . . . . . » 31

— Β'. Στερέωσις τῆς πολιτικῆς παραδόσεως . . » 34

— Γ'. Ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. . . . . » 37

— Δ'. Πηγαὶ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ . . . . » 40

— Ε'. Ἐκτέλεσις τοῦ περὶ καθολικεύσεως σχεδίου. » 42

— Ϛ'. Σύμπλασις Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς. . . . . » 44

— Ζ'. Μακεδονικὴ ἐπέμβασις . . . . . » 45

— Η'. Ἀχαϊκὴ Συμμαχία . . . . . » 48

— Θ'. Ῥωμαϊκὴ Δορυκτησία . . . . . » 52

— Ι'. Ἔμμεσος ἀποστολὴ Ῥωμαίων πρὸς τὴν καθολίκευσιν . . . . . » 54

— ΙΑ'. Ἡ Ἰσονομία σώζεται ἐν τῷ δημοτικῷ πνεύματι » 56

— ΙΒ'. Χριστιανισμός. . . . . » 57

— ΙΓ'. Ἡ Ἑλλὰς ὡς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. . . . » 61

— ΙΔ'. Ὁ Χριστιανισμὸς στοιχεῖον Ἑλληνισμοῦ. . . » 63

— ΙΕ'. Ἐπέκτασις καὶ σύμπηξις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. » 65

— ΙϚ'. Ἡ Ἔρημος. . . . . » 67

— ΙΖ'. Τὰ Μοναστήρια . . . . . » 69

— ΙΗ'. Ἐκκλησιαστικαὶ καταδιώξεις . . . . . » 71

— ΙΘ'. Ἐσχάτη καταδίωξις. . . . . » 75

— Κ'. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀνομοχλεύει τὴν Αὐτοκρατ. » 77

ΚΕΦ. ΚΑ΄. Ἡ Αὐτοκρατορία ἀσπάζεται τὸν καινὸν Ἑλληνισμόν . . . . . Σελ. 78
— ΚΒ΄. Ὁ Ῥωμαϊσμὸς ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν Ἀνατολῇ . . . . . » 81
— ΚΓ΄. Συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. . . . . » 84
— ΚΔ΄. Λόγος τῆς διαιρέσεως . . . . . » 86
— ΚΕ΄. Σύγασις καὶ φύσις τῆς βυζαντινῆς Ἀριστοκρατ. » 88
— ΚΣ΄. Ἡ Γερουσία καὶ ἡ Ὑπατεία τοῦ Βυζαντίου. » 91
— ΚΖ΄. Ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴν Ὑπατείαν. . . . . » 96
— ΚΗ΄. Ἡ Ἀρχοντία ἐπὶ Ἰουλιανοῦ. . . . . » 99
— ΚΘ΄. Ἐκφαυλισμὸς τῆς Ἀρχοντίας . . . . . » 102
— Λ΄. Ἡ ἀρχοντία παντελῶς ἐξαχρειοῦται . . . . » 105
— ΛΑ΄. Ὁ λαὸς ὡς πρὸς τὴν Ἀρχοντίαν . . . . . » 108
— ΛΒ΄. Διάταξις τῆς προκειμένης Μελέτης. . . . . » 111
— ΛΓ΄. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δ΄. Ἑκατονταετηρίδος. . . . . » 115
— ΛΔ΄. Ἡ Ἐκκλησία ἐθνικὴ Ἀριστοκρατία . . . . . » 119
— ΛΕ΄. Ἡ Τριαδικὴ Θεαρχία . . . . . » 122
— ΛΣ΄. Ἡ Εὐχαριστία. . . . . » 132
— ΛΖ΄. Τὸ Ἀφηρημένον Θεολογικόν. . . . . » 138
— ΛΗ΄. Νεκρώσιμοι Ἀκολουθίαι. . . . . » 152
— ΛΘ΄. Εὐχαί. . . . . » 160
— Μ΄. Προσωποποίησις τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδανικότης τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. . . . . » 165
— ΜΑ΄. Ἡ Κωνσταντινούπολις Ἕδρα Πατριαρχική. » 204
— ΜΒ΄. Ἐκλογὴ τῶν Αὐτοκρατ. ἐπὶ τὸ δημοτικώτ. » 208
— ΜΓ΄. Στεφηφορίαι καὶ Χρίσεις . . . . . » 212
— ΜΔ΄. Θεμέλια τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. . . . . » 217
— ΜΕ΄. Τὸ Ἱπποδρόμιον . . . . . » 220
— ΜΣ΄. Οἱ Βένετοι καὶ οἱ Πράσινοι . . . . . » 223
— ΜΖ΄. Θεοδοσιανὴ Νομοθεσία . . . . . » 229
— ΜΗ΄. Ἀθῆναι καὶ Κωνσταντινούπολις. . . . . » 234

ΚΕΦ.ΜΘ΄. Δυναστειογραφία. . . . . Σελ. 240
— Ν΄. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ἱστοριονομικὴ τῆς στάσεως σημασία . . . . . » 241
— ΝΑ΄. Τὸ ζήτημα τῆς Δουλείας . . . . . » 248
— ΝΒ΄. Κατάργησις τοῦ Κοπιδέρμου . . . . . » 254
— ΝΓ΄. Ἡ Βυζαντινὴ Μοναρχία ὡς πρὸς τὴν Ἀναμόρφωσιν . . . . . » 260
— ΝΔ΄. Ἰουστινιάνειος μεταβολὴ . . . . . » 264
— ΝΕ΄. Ἡ τοῦ *Νίκα* ἐπανάστασις . . . . . » 269
— ΝϚ΄. Ἡ Ἁγία Σοφία . . . . . » 273
— ΝΖ΄. Πολιτικαὶ καὶ Ἐκκλησιαστικαὶ μεταβολαί. » 278
— ΝΗ΄. Ἡ ἀγοραία διάλεκτος ἐν τῇ Ϛ΄. ἑκατονταετ. » 281
— ΝΘ΄. Ταχεῖα τῆς διαλέκτου ῥοπή. . . . . » 286
— Ξ΄. Ἰουστινιάνειος Νομοθεσία . . . . . » 291
— ΞΑ΄. Κανονικὸν Δίκαιον. . . . . » 295
— ΞΒ΄. Ἐμφανισμὸς Εἰκονομαχίας . . . . . » 300
— ΞΓ΄. Διωγμὸς τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τῆς Θεομητορικῆς λατρείας. . . . . » 306
— ΞΔ΄. Εἰκονομαχίας διακοπή. . . . . » 310
— ΞΕ΄. Ἀποκατάστασις Ὀρθοδοξίας . . . . . » 314
— ΞϚ΄. Εἰκονομαχικὰ συμπεράσματα. . . . . » 318
— ΞΖ΄. Τὸ σχίσμα καὶ ὁ Φώτιος. . . . . » 321
— ΞΗ΄. Ἑπτασύνοδον Πολίτευμα. . . . . » 325
— ΞΘ΄. Δυναστειογραφία. . . . . » 338
— Ο΄. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ὁ νεώτερος Μεσαιωνισμός. » 340
— ΟΑ΄. Ἔρευνα Νομισματική. . . . . » 345
— ΟΒ΄. Νεωτέρου Μεσαιωνισμοῦ Νομοθεσία. . . . . » 348
— ΟΓ΄. Ἡ Γλῶσσα. . . . . » 353
— ΟΔ΄. Ὀνόματα μεσαιωνικὰ καὶ παρωνύμια. . . . » 364
— ΟΕ΄. Περὶ διαλεκτολογικῆς ἐρεύνης. . . . . » 366
— ΟϚ΄. Γενικὴ ἔποψις πραγμάτων. . . . . » 390
— ΟΖ΄. Ὁ Ἑλληνισμός, καὶ ὁ Σλαβισμός. . . . . » 393
— ΟΗ΄. Κομνήνειος Δυναστεία. . . . . » 402

ΚΕΦ.ΟΘ΄. Βυζαντινὴ Διπλωματία. . . . . Σελ. 405
— Π΄. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς ἐπὶ Κομνηνῶν. . . . » 411
— ΠΑ΄. Ψευδοσταυροφορία Γαλλοενετική. . . . . » 413
— ΠΒ΄. Πρώτη Ἅλωσις Κωνσταντινουπόλεως. . . . » 420
— ΠΓ΄. Θρῆνος τῆς Πόλεως. . . . . » 427
— ΠΔ΄. Δυναστειογραφία. . . . . » 430
— ΠΕ΄. ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Φύσις τῆς Φραγγικῆς κατακτήσεως. . . . . » 432
— ΠΣ΄. Διαμερισμὸς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. » 437
— ΠΖ΄. Εἰσαγωγὴ τῶν Σταυροφορικῶν Νόμων. . . . » 441
— ΠΗ΄. Ἀποτυχία τοῦ εἰσαχθέντος Φεουδαλισμοῦ . » 446
— ΠΘ΄. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Πελοποννήσου. . . . . » 452
— Ρ΄. Λατινικὴ τῆς Βυζαντινῆς Ἀριστοκρατίας μεταλλαγή. . . . . » 458
— ΡΑ΄. Νεολληνισμός. . . . . » 462
— ΡΒ΄. Ἑστίαι πρῶται τῆς Ἀναγεννήσεως. . . . . » 464
— ΡΓ΄. Περὶ πολιτικοῦ μέτρου. . . . . » 470
— ΡΔ΄. Ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως. . . . . » 475
— ΡΕ΄. Ἀνάκτησις Κωνσταντινουπόλεως. . . . . » 485
— ΡΣ΄. Ἐπάνοδος Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ . . » 488
— ΡΖ΄. Δυναστειογραφία. . . . . » 494
— ΡΗ΄. ΠΕΜΠΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ζήτημα τῆς Ἑνώσεως » »
— ΡΘ΄. Ἡ Αὐτοκρατορ. ὡς πρὸς τὸ Ἑνωτικὸν ζήτημα » 504
— Ρ΄. Συνέχεια τῶν Ἑνωτικῶν διαπραγματεύσεων. » 507
— ΡΑ΄. Ἰωάννης Α΄. Παλαιολόγος . . . . . » 511
— ΡΒ΄. Μανουὴλ Παλαιολόγος. . . . . » 516
— ΡΓ΄. Ἰωάννης ὁ Β΄. καὶ ἡ Ψευδοσύνοδος . . . . . » 519
— ΡΔ΄. Ὅρος Ἑνώσεως. . . . . » 530
— ΡΕ΄. Ἱστορικαὶ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου συνέπειαι. » 535
— ΡΣ΄. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος . . . . . » 538
— ΡΖ΄. Ὁ Γεννάδιος καὶ ἡ τοῦ Γένους φωνή. . . . . » 542
— ΡΗ΄. Συνέπειαι τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ Φραγκογραικικῆς Λειτουργίας. . . . . » 547

ΚΕΦ. ΡΘ'. 1453. . . . . Σελ. 552
— ΡΙ'. Δημηγορία Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. » 557
— ΡΙΑ'. Τελευταία ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετή. . . . . » 562
— ΡΙΒ'. Ἔφοδος . . . . . » 566
— ΡΙΓ'. Ἅλωσις Δευτέρα. . . . . » 570
— ΡΙΔ'. Δυναστειογραφία. . . . . » 576
— ΡΙΕ. Διασκορπισμὸς καὶ τέλος τοῦ βασιλικοῦ γένους » 577
Τὸ ἐκ τοῦ ΣΥΝΟΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΝΟΜΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ 583

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΗΡΩΪΚΑ.

«Ὦ Θεέ μου πῶς τὰ συγχωρᾷς,
Καὶ σὺ Οὐρανὲ πῶς τὰ βαστᾷς!
Κάλλιο ᾽στὸν ᾅδη μὲ φωτιὰ,
Παρὰ ᾽στὴν Πόλι μὲ σκλαβιά!»

(Κοινόν.)

Μεταξὺ τῶν δημοσιευομένων ἀσμάτων ὑπάρχουσι πολλὰ πρωτοφανῆ, καὶ ἕτερα συμπεπληρωμένα, τὰ ὁποῖα κρίνομεν εὔλογον νὰ μὴ διακρίνωμεν. Ὅταν κτῆμα λαοῦ ἐπιστρέφει πρὸς λαὸν, ἐκδότου φιλαυτία δὲν παρεμβάλλεται.— Μαρτυροῦμεν ὅμως ἐνταῦθα τὴν προσήκουσαν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν δόκιμον Νομισματολόγον Κ. Παῦλον Λάμπρου, καὶ τὸν φίλον τῶν μεσαιωνικῶν μελετῶν Κ. Ἰούλιον Τυπάλδον, οἵτινες συνεισέφερον σημαντικὰ ἀνεκδότων ἔρανον.

ΑΣΜΑΤΑ ΗΡΩΙΚΑ.

1.

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Σημαίνει ὁ Θιὸς, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ᾽πουράνια,
Σημαίνει κ᾽ ἡ Ἁγιὰ Σοφιὰ, τὸ Μέγα Μοναστῆρι
Μὲ τετρακόσια σήμαντρα, κ᾽ ἑξηνταδυὸ καμπάνες
Κάθε καμπάνα καὶ Παπᾶς, κάθε Παπᾶς καὶ Διάκος,
Νὰ ᾽μποῦνε ᾽ς τὸ Χερουβικὸ καὶ νἄβγῃ ὁ Βασιλέας.
Περιστερὰ ᾽κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μέσ᾽ οὐράνια.
—«Πάψετε τὸ Χερουβικὸ, κι᾽ ἂς χαμηλώσουν τ᾽ Ἅγια!
»Παπάδες πάρτε τὰ ἱερὰ, καὶ σεῖς κεριὰ σβυστῆτε,
»Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
»Μόν᾽ στεῖλτε λόγο ᾽ς τὴ Φραγκιὰ ν᾽ ἄρθουνε τρία καράβια,
»Τὄνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ, καὶ τ᾽ ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
»Τὸ τρίτο τὸ καλήτερο τὴν Ἅγια Τράπεζά μας,
»Μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν»
Ἡ Δέσποινα ἐταράχτηκε, κ᾽ ἐδάκρυσαν ἡ ᾽κόνες.
—«Σώπασε Κυρὰ Δέσποινα, καὶ σεῖς ᾽Κόνες μὴν κλαῖτε·
»Πάλε μὲ χρόνους μὲ καιροὺς, πάλε ᾽δικάσας εἶναι».

2.

Ἕτερον.

Καλόγρια ἐμαγέρευε ψαράκια 'ς τὸ τηγάνι,
Καὶ μιὰ φωνὴ ψιλὴ φωνὴ ἀπανωθειὸ τῆς λέγει·
—«Πάψε γριὰ τὸ μαγερειὸ, κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ»
—«Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν, καὶ 'βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,
»Τότε καὶ ὁ Τοῦρκος θέλει 'μπῆ, κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ»
Τὰ ψάρια ἐπεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν,
Κ' ὁ Ἀμιρᾶς εἰσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρης.

3.

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ.

«Μάνα σοῦ λέω δὲν ἠμπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
»Δὲν ἠμπορῶ δὲ δύναμαι, ἐμάλλιασ' ἡ καρδιά μου·
»Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ πάω νὰ γένω Κλέφτης,
»Νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνὰ, καὶ 'ς ταῖς ψηλαῖς ῥαχούλαις,
»Νἄχω τοὺς λόγγους συντροφιὰ, μὲ τὰ θεριὰ κουβέντα,
»Νἄχω τὰ χιόνια γιὰ σκεπὴ, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι,
»Νἄχω μὲ τὰ Κλεφτόπουλα καθημερνὸ λημέρι.
»Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς, μὸν δόμου τὴν εὐχή σου,
»Κ' εὐχήσουμε μανοῦλα μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω·
»Καὶ φύτεψε τρανταφυλλιὰ καὶ μαῦρο καρῤῥοφύλλι,
»Καὶ πότιζέτα ζάχαρι καὶ πότιζέτα μόσκο·
»Κ' ὅσο π' ἀνθίζουν μάνα μου, καὶ 'βγάνουνε λουλούδια,
»Ὁ υἱός σου δὲν ἀπέθανε, καὶ πολεμάει τοὺς Τούρκους·

»Κι' ἂν ἔρθῃ 'μέρα θλιβερὴ, 'μέρα φαρμακωμένη,
»Καὶ μαραθοῦν τὰ δυὸ μαζὶ, καὶ πέσουν τὰ λουλούδια,
»Τότε κ' ἐγὼ θὰ λαβωθῶ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσῃς».
Δώδεκα χρόνοι ἐπέρασαν, καὶ δεκαπέντε μῆνες
Ποῦ ἀνθίζαν τὰ τριαντάφυλλα, κι' ἀνθίζαν τὰ μπουμπούκια.
Καὶ μιὰν αὐγὴ ἀνοιξάτηκη, μιὰ πρώτη τοῦ Μαΐου,
Ποῦ κελαδοῦσαν τὰ πουλιὰ, κι' ὁ οὐρανὸς 'γελοῦσε,
Μὲ μιᾶς ἀστράφτει καὶ βροντᾷ καὶ γένεται σκοτάδι·
Τὸ καρυοφύλλι ἐστέναξε, τρανταφυλλιὰ δακρύζει,
Μὲ μιᾶς 'ξεράθηκαν τὰ δυὸ, κ' ἐπέσαν τὰ λουλούδια·
Μαζὶ μ' αὐτὰ 'σωριάστηκε κ' ἡ δόλια του ἡ μανοῦλα.

4.

ΤΟ ΠΑΛΛΙΚΑΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.

—«Βασίλη κάτσε φρόνιμα, νὰ γένῃς νοικοκύρης,
Γιὰ ν' ἀποχτήσῃς πρόβατα, ζευγάρια κι' ἀγελάδες,
Χωριὰ κι' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν!
—«Μάνα μου 'γὼ δὲν κάθομαι νὰ γένω νοικοκύρης,
Νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
Καὶ νᾶμαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι τοῦ σκυλλιῶνε!
Φέρε μου τὸ βαρυὸ σπαθὶ, καὶ τ' ἀλαφρὸ τουφέκι,
Νὰ πεταχθῶ 'σὰν τὸ πουλὶ 'ψηλὰ 'στὰ κορφοβούνια,
Νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ, νὰ περβατήσω λόγγους,
Νὰ βρῶ 'λημέρια τῶν Κλεφτῶν, ἰατάκια Καπετάνων·
Νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Μάνταλο, νὰ σμίξω τὸν Μπαστέκη
Ποῦ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ, καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίταις,
Νὰ 'μπῶ μὲ 'δαύτους σύντροφος 'στὰ Τούρκικα κεφάλια!
Μὲ μιὰ σπαθιὰ νὰ κόφτω τρεῖς, μὲ τὸ τουφέκι πέντε,
Καὶ μὲ τὸ γιαταγάνι μου σαράντα καὶ πενῆντα.»

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.
—«Γειάσας βουνὰ μὲ τοὺς κρεμοὺς, λαγκάδια μὲ ταῖς πάχναις!»
—«Καλῶς το τ' ἄξιο τὸ παιδὶ καὶ τ' ἄξιο παλλικάρι!»
Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀγνάντεψαν, καὶ παγανιὰ τοῦ στέλνουν,
Πῆγαν καὶ τὸν καρτέρεσαν σ' ἕν ἄγριο μονοπάτι,
Κ' ἐστοχαστῆκαν τὰ σκυλλιὰ πῶς ἦταν 'σὰν καὶ 'δαύτους,
Σκοινιὰ 'χαν νὰ τὸν δέσουνε, 'σὰν νἄτανε κριάρι.
Μὰ 'κεῖνο τ' ἄξιο τὸ παιδί, τ' ἄξιο τὸ παλλικάρι
'Σὰ βγάζει τὸ βαρυὸ σπαθὶ καὶ τζῶκαμε γιουροῦσι,
'Σὰ θεριστὴς ἐφάνηκεν ὅταν θερίζῃ ἀστάχυα,
Μ' ἀντὶς ἀστάχυα ἐθέριζε τὰ Τούρκικα κεφάλια.
Θερίζει Τούρκους δεκοχτὼ, κ' ἐλάβωσε τριάντα,
Τοὺς 'πῆρε καὶ τὰ πλιάτζικα, κ' ἐγίνη Καπετάνος.

5.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ.

Ἐβγῆκε ὁ Νάννος 'στὰ βουνὰ, 'ψηλὰ 'στὰ κορφοβούνια
Κ' ἐμάζωνε Κλεφτόπουλα, παιδιὰ καὶ παλλικάρια.
Τὰ 'μάζωξε, τὰ σύναξε, τἄκαμε τρεῖς χιλιάδες,
Κι' ὁλημερὶς τὰ δίδαχνε, καὶ ὁλημερὶς τοὺς λέγει·
—«Ἀκοῦστε, παλλικάρια μου, κ' ἐσεῖς παιδιὰ 'δικά μου!
Κλέφταις δὲ θέλω γιὰ τραγιὰ, Κλέφταις γιὰ τὰ κριάρια;
Μὸν θέλω Κλέφταις γιὰ σπαθὶ, Κλέφταις γιὰ τὸ τουφέκι,
Νὰ κάνουν χήραις κι' ὀρφανὰ 'στῶν Τούρκωνε τὰ σπῆτια,
Ἐδῶ νὰ κάνουν 'ξαγορὰ, κ' ἐκεῖ χωριὰ νὰ καῖνε!

6.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΠΑΘΙΟΥ

ΤΟΥ

ΚΟΝΤΟΙΑΝΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ.

Ὅποιος τυράννους δὲν ψηφεῖ,
Κ' ἐλεύθερος 'στὸν κόσμο ζῇ,
Δόξα, τιμὴ, ζωή του
Εἶν' μόνον τὸ σπαθί του.»

7.

ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ.

Τ' ἀνδρειωμένου τ' ἅρματα
Δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται,
Μόν' πρέπει τους 'στὴν Ἐκκλησιὰ
Κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργειῶνται.
Πρέπει νὰ κρέμωνται 'ψηλὰ
Σ' ἀραχνιασμένον πύργον·
Ἡ σκούρλα νὰ τρώῃ τ' ἅρματα
Κ' ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

8.

Ο ΑΔΑΜΑΣΤΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ.

Κι' ἂν τὰ Δερβένια ἐτούρκεψαν, τὰ 'πῆραν Ἀρβανίταις
Ὁ Στέριος εἶναι ζωντανὸς, Πασσάδες δὲν ψηφάει.
Ὅσο χιονίζουνε βουνὰ, καὶ λουλουδίζουν κάμποι,
Κ' ἔχουν ἡ ράχαις κρύα νερὰ, Τούρκους δὲν προσκυνοῦμε!
Πᾶμε νὰ λημεριάσωμεν ὅπου φωλιάζουν λύκοι,
Σὲ κορφοβούνια, σὲ σπηλιαῖς, σὲ ράχαις καὶ ραχούλαις!
Σκλάβοι σ' ταῖς χώραις κατοικοῦν, καὶ Τούρκους προσκυνοῦνε,
Καὶ 'μεῖς γιὰ χώραν ἔχομε ρημιαῖς κι' ἄγρια λαγκάδια.
Παρὰ μὲ Τούρκους, μὲ θεριὰ καλήτερα νὰ ζοῦμε!

9.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Οἱ Κλέφταις ἐπροσκύνησαν, κ' ἐγίνηκαν ραγιάδες·
Ἄλλοι φυλάγουν πρόβατα, κ' ἄλλοι βοσκοῦνε γίδια·
Κ' ἕνα μικρὸ Κλεφτόπουλο, τῆς ἐρημιᾶς καμάρι,
Τοῦ λαγκαδιοῦνε σύντροφος δὲν θὲ νὰ προσκυνήσῃ.
Τὸ πλάγι πλάγι 'πήγαινε, τὸν ταμπουρᾶ 'λαλοῦσε·
—«Ἐγὼ ραγιᾶς δὲ γένομαι, Τούρκους δὲν προσκυνάω,
Δὲν προσκυνῶ τοὺς Ἄρχοντες καὶ τοὺς Κοτζαμπασίδες.
Μὸν καρτερῶ τὴν ἄνοιξι, νὰρτοῦν τὰ χιλιδόνια,
Νὰ βγοῦν ἡ Βλάχαις 'στὰ βουνὰ, νὰ βγοῦν ἡ Βλαχοπούλαις!»

10.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Ὁ Ὄλυμπος κι' ὁ Κίσσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλόνουν,
Τὄνα 'παινειέται 'στὰ σπαθιὰ, καὶ τ' ἄλλο 'στὰ τουφέκια.
Γυρίζει ὁ γέρως Ὄλυμπος, καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου·
—«Μὴ μὲ μαλόνεις, Κίσσαβε, βρὲ Τουρκοπατημένε,
Ποῦ σὲ πατοῦν ἡ Τούρκισσαις τσιγγάναις τῶν Κονιάρων!
Ἐγὼμαι ὁ γέρως Ὄλυμπος 'στὸν κόσμον 'ξακουσμένος,
Ἔχω σαράντα δυὸ κορφαῖς, κ' ἑξῆντα δυὸ βρυσοῦλαις,
Κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο, κάθε κλαδὶ καὶ Κλέφτης,
Καὶ 'στὴν 'ψηλήμου τὴν κορφὴ ἀετὸς εἶν' καθησμένος
Ὁποῦ κρατεῖ 'στὰ νύχια του κεφάλιν ἀνδρειωμένου.
—«Κεφάλι τ' εἶναι πῶκαμες κ' εἶσαι κριματισμένο;
Πῶς σοῦρτε κ' ἐκατάντησες 'στὰ νύχια τὰ 'δικά μου;
—«Φάγε πουλὶ τὰ νιάτα μου, φάγε καὶ τὴν ἀντρειά μου,
Νὰ κάμῃς πῆχυ τὸ φτερὸ, καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι!
'Στὰ Χάσια καὶ 'στὸν Ὄλυμπο δώδεκα χρόνους Κλέφτης·
'Στὸ Λοῦρο, 'στὸ Ξερόμερον Ἀρματωλὸς ἐστάθην·
Ἑξῆντ' Ἀγάδαις 'σκότωσα, κ' ἔκαψα τὰ χωριά τους·
Κι' ὅσους 'στὸν τόπον ἄφηκα καὶ Τούρκους κι' Ἀρβανίταις
Εἶναι πολλοὶ, πουλάκιμου, καὶ μετρημοὺς δὲν ἔχουν.
Τώρ' ἄρτ' ἡ ἀράδα μου κ' ἐμὲ 'στὸν πόλεμο νὰ πέσω!

11

Ο ΛΑΒΩΜΕΝΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ.

Ῥοβόλα κάτου 'στὸ γιαλὸ, κάτου 'στὸ περιγιάλι,
Βάλε τὰ χέρια σου κουπιὰ, τὰ στήθη σου τιμόνι,
Καὶ τὸ λιγνό σου τὸ κορμὶ κάμε το γιὰ καράβι·
Κι' ἂν κάμῃ ὁ Θιὸς κ' ἡ Παναγιὰ νὰ πλέξῃς νὰ περάσῃς,
Καὶ φτάσῃς 'στὰ 'Λημέρια μας, ὅπ' ὤχομε καβοῦλι,
Ποῦ 'ψήσαμε τὰ δυὸ τραγιὰ, τὸ Φλῶρα καὶ τὸν Τόμπρα,
Ἂν σ' ἐρωτήσῃ ἡ συντροφιὰ τίποτε γιὰ τ' ἐμένα,
Μὴν τοὺς εἰπῆς πῶς 'χάθηκα, πῶς 'πέθανα ὁ καϋμένος,
Μόνε νὰ 'πῇς 'παντρεύτηκα 'στὰ ἔρημα 'στὰ ξένα·
'Πῆρα τὴν πλάκα πεθερὰ, τὴ μαῦρη γῆ γυναῖκα,
Κι' αὐτὰ τὰ μαυροσκούληκα 'πῆρα γυναικαδέρφια!

12.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ·

Σηκόνομαι πολὺ ταχυὰ δυῶραις ὅσο νὰ φέξῃ·
Πέρνω νερὸ καὶ νίβομαι, νερὸ νὰ ξαγρυπνήσω.
Ἀκούου τὰ πεύκια ποῦ βροντοῦν, καὶ ταῖς ὀξυαῖς ποῦ τρίζουν,
Καὶ τὰ ἰατάκια τῶν Κλεφτῶν ποῦ κλαῖν' τὸν Καπετάνο·
—«Γιὰ σήκω ἀπάνου, Ἰώτη μου, καὶ μὴ βαρυοκοιμᾶσαι!
Μᾶς 'πλάκωσεν ἡ παγανιὰ, τὸ καραοῦλι σκούζει·
—«Ἐγὼ σᾶς λέγω δὲν 'μπορῶ, καὶ σεῖς μοῦ λέτε σήκω!
Γιὰ πιάστεμε νὰ σηκωθῶ, βάλτε με νὰ καθήσω,
Καὶ στρῶστε μου δεντροῦ κλαρὶ ν' ἀναπαγῶ 'λιγάκι,
Φέρτε μου καὶ τὸν ταμπουρᾶ νὰ ψιλοτραγουδήσω,
Νὰ 'πῶ τὸ μοιρολόγι μου, καὶ τὸ στερνὸ τραγοῦδι·
—«Μουστάκι μου καραμπογιὰ, καὶ 'φρύδιαμου γραμμένα

Καὶ σὺ τζαμπᾶ 'περήφανε, ποῦσαι μακρὺς 'σταῖς πλάταις,
Ἄχ! θὰ σᾶς φάγ' ἡ μαύρ' ἡ γῆ, τὸ ἔρημο τὸ χῶμα»!
—Παιδιὰ, μὲ τὰ χαντζάρια σας φτίαστε μου τὸ κυβοῦρι,
Φτιάστεμου τὸ κυβοῦρι μου ἴσια μὲ δυὸ 'νομάτους,
Νὰ στέκω ὀρτὸς νὰ πολεμῶ, κι' ὀλόρτος νὰ γιομίζω·
Καὶ 'στὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ ν' ἀφῆστε παραθύρι,
Νὰ κρούζῃ ὁ Ἥλιος τὸ ταχὺ, τὴ νύχτα τὸ Φεγγάρι,
Νὰ λάμπουν τὰ τζαπράζια μου, ν' ἀστράφτῃ τὸ σπαθί μου,
Κι' ὅταν περνοῦν Κλεφτόπουλα νὰ μὲ καλημερίζουν·
—«Καλή σου μέρα Ἰώτη μου! — καλῶς τὰ παλλικάρια!»

13.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε, κι' ὁ Δῆμος διατάζει·
—«Σύρτε, παιδιά μου, 'ς τὸ νερὸ, ψωμὶ νὰ φάτ' ἀπόψε,
Καὶ σὺ Λαμπράκη μου ἀνιψιὲ, κάθησ' ἐδῶ κοντάμου·
Νὰ τ' ἅρματά μου φόρεστα, καὶ ἰδὲς νὰ τὰ τιμήσῃς!
Καὶ σεῖς παιδιά μου, πάρετε τὸ ἔρμο τὸ σπαθί μου,
Κόψετε πράσινα κλαδιὰ, στρῶστε μου νὰ καθήσω,
Καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ 'ξομολογήσῃ,
Γιὰ νὰ τοῦ 'πῶ τὰ κρίματα ὁσά 'χω καμωμένα·
Τριάντα χρόνι' Ἁρματωλὸς, κ' εἴκοσι πέντε Κλέφτης,
Καὶ τώρα μ' οὔρτε θάνατος, καὶ θέλω ν' ἀπεθάνω.
Κάμετε τὸ κιβοῦρι μου πλατὺ, ψηλὸ νὰ γένῃ,
Νὰ στέκω ὀρτὸς νὰ πολεμῶ, καὶ δίπλα νὰ γεμίζω.
Κι' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξὶ ν' ἀφῆστε παραθύρι,
Τὰ χιλιδόνια ν' ἄρχωνται, τὴν ἄνοιξι νὰ φέρνουν,
Καὶ τ' ἀηδονάκια τὸν καλὸ τὸ Μάϊ νὰ κελαϊδοῦνε!»

14.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ

«Φᾶται καὶ πιέτε βρὲ παιδιὰ, καὶ μὴν παραπονιέστε,
Τὶ ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε, μόν' εἶμαι λαβωμένος!
Κακὸ πουῦναι τὸ λάβωμα, κακὸ πουῦναι τὸ βόλι!
Γιὰ πιάστεμε νὰ σηκωθῶ, καὶ βάλτεμε νὰ κάτζω
Βάλτεμε 'κεῖ 'στὸ κρύο νερὸ, 'στὴ ῥίζα τοῦ πλατάνου,
Καὶ φέρτε καὶ γλυκὸ κρασὶν ἀπὸ τοὺς Παπαδάδαις
Νὰ πλύνω ταῖς λαβωματιαῖς, ν' ἀλλάξω τοὺς γεράδαις.
Κι' ἂν ἀποθάνω, βρὲ παιδιὰ, πέντε 'πῆγαν γιὰ 'μένα,
Μὰ 'δὼ νὰ μὴ μ' ἀφήσετε 'στὸν ἔρημο τὸν τόπο.
Μόν' πάρτεμε καὶ σύρτε με 'στὸ πρῶτο σταυροδρόμι,
Ὅθε διαβαίνουν φίλοι μου, περνοῦνε παλλικάρια,
Τὰ παλλικάρια νὰ πονοῦν κ' οἱ φίλοι μου νὰ κλαίγουν!»

15.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ.

—«Τ' ἔχεις καρδιὰ καὶ μοῦ πονεῖς, τ' ἔχεις κι' ἀναστενάζεις;
Καρδιὰ δὲν παίζεις, δὲ γελᾷς 'σὰν 'πουσουν μαθημένη;
—«Τὸ τί καλὸ μοῦρθε 'μπροστὰ νὰ παίξω νὰ γελάσω,
Ἢ 'πουῦρθε ἡ ὥρα γιὰ σκλαβιὰ, κ' ἡ ὥρα γιὰ τὰ ξένα;
Χωρίζ' ἡ μάνα τὸ παιδὶ, καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάνα,
Χωρίζονται τ' ἀντρόγυνα τὰ πολυαγαπημένα,
Κ' ἐκεῖ πουῦ ξεχωρίζονται χορτάρι δὲ φυτρόνει.»

16.

Ο ΚΑΖΑΒΕΡΝΗΣ.

Ἀνάμεσα 'στὴ Χιλιαδοῦ, ζερβιὰ 'μεριὰ τῆς Γούρας,
Ὁ Καζαβέρνης πολεμᾷ μὲ δύο μὲ τρεῖς χιλιάδες,
Μὲ Σέρας, μ' ὅλον τὸν Καζά, μὲ τὄρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς 'μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύκταις,
Δίχως ψωμὶ, δίχως νερὸ, δίχως κανὲν μιντάτι.
Τὰ παλλικάρια ῥώστησαν, δὲν θὲ νὰ πολεμήσουν,
Βάνουν 'στὴ θήκη τὰ σπαθιὰ, δράζουνε τὰ τουφέκια,
Καὶ κάνουν τὸν κατήφορο, μέσ' τὰ γεφύρια πάγουν·
Βρίσκουν ταῖς πόρταις κλειδωταῖς, τοὺς ἄλυσσους ῥιμμένους.
Κι' ὁ Καζαβέρνης 'χούγιαζεν ἀπὸ τὸ μετερίζι,
—«Παιδιὰ, καϊρέτι κάμετε, καρδιὰ καὶ πολεμᾶτε,
Τί σήμερά 'ν' ὁ θάνατος, τί σήμερά 'ν' ὁ χάρος,
Σήμερα γεννηθήκαμε, σήμερα νὰ χαθοῦμε!
Δύο παλλικάρια ἂς τρέξουνε, φαγὶ νὰ κυνηγήσουν.
Πιάνουν ἀλάφια ψήνουντα, ς' τὰ παλληκάρια δίνουν.
'Σὰν τὰ λιοντάρια πολεμοῦν μιὰ 'μέρα καὶ μιὰ νύχτα·
Σκοτόνουν Τούρκους ἄμετρους, σκορπίζουνε τοὺς Τούρκους,
Κι' ὁ Καζαβέρνης 'γύριζε τὸ βράχο τραγουδῶντας.

17.

Ο ΛΙΑΚΟΣ.

—«Προσκύνα, Λιάκο, τὸν Πασσᾶ, προσκύνα τὸ Βεζίρη,
Νὰ γένῃς πρωταρματωλὸς, Δερβέναγας νὰ γένῃς!
—«Ὅσο 'ναι Λιάκος ζωντανὸς Πασσᾶ δὲν προσκυνάει·
Πασσᾶ 'χει Λιάκος τὸ σπαθὶ, Βεζίρη τὸ τουφέκι.»

Ἀληπασσᾶς ᾽σὰν τἄκουσε, βαρυὰ τοῦ ᾽κακοφάνη·
Γράφει χαρτὶ καὶ προβοδᾷ, μαῦρα μαντάτα στέλνει·
—«Σ᾽ ἐσένα Βελῆ Γκέκα μου ᾽σταῖς χώραις, ᾽στὰ χωριά μου·
Τὸ Λιάκο θέλω ζωντανὸν, ἢ κἄνε ᾽πεθαμμένον.»
Ὁ Γκέκας βγαίνει παγανιὰ, καὶ κυνηγάει τοὺς Κλέφταις·
Διαβαίνει λόγκους καὶ βουνὰ, τοὺς βρίσκει ᾽στὸ Λημέρι,
Π᾽ ἄλλοι ὁαλίζαν τὰ σπαθιὰ, κι᾽ ἄλλοι φουσέκια ἐφτιάναν.
Κοντογιακούπης ᾽φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι·
—«Καρδιὰ, παιδιά μου, κάμετε γιουροῦσι ᾽στὰ κριάρια!»
Ὁ Λιάκος ἐπετάχτηκε, ᾽σὰν ἀητὸς πετιέται,
Σκούζει καὶ τρέμουν τὰ βουνὰ κι᾽ ἀντιβογοῦν οἱ κάμποι·
Μέρα καὶ νύχτα πολεμοῦν, τρεῖς ᾽μέραις καὶ τρεῖς νύχταις.
Ἐκλάψαν Ἀρβανίτισσαις ᾽στὰ μαῦρα φορεμέναις.
Ὁ Βελῆ Γκέκας ᾽γύρισε ᾽στὸ αἷμα του πνιμμένος,
Κι᾽ ὁ Μουσταφᾶς ᾽λαβόνεται ᾽στὸ γόνα καὶ ᾽στὸ χέρι.

18.

Ο ΠΛΙΑΣΚΑΣ.

Κείτετ᾽ ὁ Πλιάσκας κείτεται ᾽στὴν ἔρημη τὴ βρύσι·
Πίνει νερὸ νὰ δροσιστῇ, πάλε νερὸ γυρεύει·
Μὲ τὰ πουλιὰ συντύχαινε καὶ μὲ τὰ χελιδόνια·
—«Τάχα πουλιὰ, θὰ ἰατρευθῶ; τάχα, πουλιὰ, θὰ ἰάνω;»
—«Πλιάσκα μου, ἂν θέλῃς ἰάτρεμμα, νὰ ἰάνουν ἡ πληγαῖς σου,
Ἔβγα ᾽ψηλὰ ᾽στὸν Ὄλυμπο, ᾽στὸν καθαρὸν ἀγέρα·
Ἀντρεῖοι ἐκεῖ δὲν ἀρρωστοῦν, κ᾽ οἱ ἄρρωστοι ἀντρειόνουν·
Ἐκεῖ ν᾽ οἱ Κλέφταις οἱ πολλοὶ, τὰ τέσσαρα πρωτάτα,

Ἐκεῖ μεράζονται φλωριὰ, κ᾽ ἐκεῖ καπετανάτα!
Τοῦ Νίκου πέφτει ἡ Ποταμιὰ, τοῦ Χρήστου ἡ Ἀλασσῶνα,
Ὁ Τόλιος καπιτάνεψε ᾽φέτος ᾽στὴν Κατερίνη,
Καὶ τὸ μικρὸ Λαζόπουλο ᾽πῆρε τὴν Πλαταμῶνα.»
Κι᾽ ὁ Πλιάσκας, ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος,
Τὸν Τούρναβο κατέβαινε ᾽στὸν Ὄλυμπο νὰ ᾽πάγῃ,
Κ᾽ οἱ Τοῦρκοι ποῦταν ᾽πίσω του τρεῖς τουφεκιαῖς τοῦ ῥῆξαν,
Τὸν καρτεροῦνε σύντροφοι τὸν κλαῖνε τὰ λαγκάδια.

19.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤΣΙΚΟΙΑΝΝΗ.

Τὸ λένε οἱ κοῦκκοι ᾽στὰ κλαδιὰ, κ᾽ ἡ πέρδικες ᾽στὰ πλάγια,
Τὸ λένε κ᾽ ἡ Πλαγιώτισσαις τὸ μαῦρο μυρολόγι.
—«Τ᾽ εἶν᾽ τὸ κακὸ ποῦ γένεται, τί ταραχὴ μεγάλη;
Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε, καὶ θλιβερὰ βροντοῦνε·
Μήνα σὲ γάμο πέφτουνε, μήνα σὲ πανηγύρι;»
—«Μήτε σὲ γάμο πέφτουνε, μήτε σὲ πανηγύρι,
Μόν᾽ πέφτουν ᾽στοὺς Ἁρματωλοὺς, στοὺς Κατσικοϊανναίους.»
—«Δὲν τὄξερα Μπεκὶρ Ἀγᾶ πῶς ἔτζι μὲ σκοτόνεις,
Νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου, κι᾽ ὅλον τὸν ταῖφά μου,
Κι᾽ ἀπὲ ν᾽ ἀκούσῃς πόλεμο καὶ κλέφτικο τουφέκι,
Βροχὴ τὸ λιανοτούφεκο, τὰ βόλια ᾽σὰ χαλάζι!

20.

Η ΕΚΔΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ.

Πολλὰ τουφέκια ἀντιβογοῦν, μιλιόνια καρυοφύλλια,
Ἀλῆ Τσεκοῦρας χαίρεται, καὶ ρίχνει 'στὸ σημάδι.
Διαβαίνει ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῇ πηγαίνωντας 'στὸ σπῆτι·
—«Πολλάταετη, μπουλούκμπασι!»—«Καλῶς τονε τὸ Χρόνη!
—Πῶς τἄχεις Χρόνη μ' τὰ παιδιὰ, τὶ κάνουν τὰ παιδιά σου;»
—«Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούκμπασι, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια·
Δώδεκα 'μέραις ἔλλειπα τὶ κάνουνε δὲν 'ξέρω.»
—«Ἂν θέλῃς, Χρόνη μου, νὰ ἰδῇς ὥμορφα κεφαλάκια,
Τήραξε μέσα στὸν τορβὰ νὰ ἰδῇς ἀγγελουδάκια!»
Ὁ Χρόνης ἀνατρίχιασε, τὸν ἔφαε μαῦρο φίδι·
Πάγει, τηράζει 'στὸν τορβὰ, τηράζει καὶ τί βλέπει;
Βλέπει τὸ πρῶτο του παιδὶ μικρὸ παλληκαράκι·
Ὁ νοῦς του 'σκοτεινιάστηκε, τὰ χεῖλη του παγόνουν·
Τηράζει κι' ἄλλη μιὰ φορὰ, τ' ἄλλο παιδί του βλέπει.
Πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθὶ 'στὸ Τούρκικο τ' ἀσκέρι,
Βαρεῖ δεξιὰ, βαρεῖ ζερβιὰ, βαρεῖ 'μπροστὰ καὶ 'πίσω,
Σφάζει Ἀρβανίταις δώδεκα, καὶ δύο μπουλουκπασσάδες.
Ὁ Ἀλῆ Τσεκοῦρας ἔπεσε καὶ τρεῖς ἀπανωθειό του.

21.

Ο ΑΔΑΜΑΣΤΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ.

«Σήμερα, Δῆμο, Πασχαλιὰ, σήμερα πανηγύρι·
»Τὰ παλλικάρια 'στὸ χορὸ, τ' ἀγώρια 'στὸ σημάδι,
»Καὶ σὺ, μέσα 'στὰ Ἰάννινα, 'στὴν πόρτα τοῦ Βεζύρι,
»'Στὴν ἄλυσσο, 'στὸ κούτζουρο, 'στὸ ἔρμο τὸ τρουμποῦκι»!
Ὅλος ὁ κόσμος τῶλεγαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι·
—«Μπρὲ Δῆμο κάτζε φρόνιμα, νἄχῃς τ' ἁρματωλίκι!
—»Νᾶστε καλὰ, μωρὲς παιδιὰ, ποῦ μὲ ψυχοπονιέστε,
»'Σ πολλάϊτη 'στὴν ἀγάπη σας, καὶ 'στὴν καλή σας γνώμη.
»Νὰ δώσ' ὁ Θιὸς κ' ἡ Παναγιὰ, κι' ὁ ἀφέντης Ἅϊ Γιώργης
»Νὰ ἰάνῃ τὸ χεράκι μου, νὰ ζώσω τὸ σπαθί μου!
»Κι' ὅταν γυρίσῃ ἡ ἄνοιξι, κ' ἐρτῇ τὸ καλοκαῖρι,
»Ὁποῦ φουντώνουν τὰ κλαδιὰ, καὶ κλειοῦν τὰ μονοπάτια,
»Ἄϊντε τουφέκι μου γερὸ, καὶ σὺ βαρὺ σπαθί μου!
»Θὰ ματαπάρω τὰ βουνὰ, 'ψηλὰ τὰ κορφοβούνια,
»Κι' ἂν ματαψήσω πρόβατο, κι' ἂν ματαφάω κριάρι,
»Θὰ κάμω μάναις δίχως υἱοὺς, νυφάδαις δίχως ἄντρα».

22.

Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ.

Θέλεις ν' ἀκούσῃς κλάμματα, γυναίκια μυρολόγια;
Πέρασ' ἀπὸ τὸ Κάραλο, κι' ἀπὸ τὸ Μισολόγγι!
Κ' ἐκεῖ ν' ἀκούσῃς κλάμματα γυναίκια μυρολόγια,
Πῶς κλαῖν' ἡ μάνες γιὰ παιδιὰ, καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάνες.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ σκοτομὸ ποῦ θὲ νὰ σκοτοθοῦνε,
Μόν' κλαῖνε, γιὰ τὸ σκλαβομὸ ποῦ θὲ νὰ σκλαβοθοῦναι.

Ἦταν σαββάτο ἀπὸ βραδὺς, ἀνήμερα Λαζάρου,
Τρανὸ τελάλι ἐβάρεσαν μέσα στὸ Μισολόγγι.
Ἐσταῖς Ἐκκλησιᾶς ἐμαζώχτηκαν ἄνδρες μικροὶ μεγάλοι,
Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέγει·
«Ἀδέρφια τὶ θὰ κάμωμε ἐστὸ χάλι ποῦ μᾶς ηὗρε;
»Εἴκοσι ἐμέραις ἐπέρασαν ἐπ' ὁ ζαϊρὲς ἐσώθη,
»Φάγαμ' ἀκάθαρτα σκυλλιὰ, καὶ γάτους καὶ ποντίκια·
»Τὸ Βασιλάδιν ἔπεσε, τ' Ἀντολικὸν ἐχάθη,
»Ἦλθαν καὶ τὰ καράβια μας, καὶ πάλαι ἐπίσω πᾶνε»·
Ἐθανάσης Κότζκας ἐφώναξε; Ἐθανάσης Κότζκας λέει·
«Ἀδέρφια, ἂς πολεμήσωμε τοὺς Τούρκους ἐσὰ Λιοντάρια,
»Καὶ τὸ ἰουροῦσι ἂς κάμωμε, πάει καὶ διαβοῦμε πέρα.
»Ἐμπροστὰ θὰ νἄβγουν οἱ γεροὶ, ἐστὴ μέσην ἡ γυναῖκες».
—Ἐγίνηκε τὸ τσάκισμα μέσ' τοῦ Μακρῆ τὴν τάπια,
Καὶ τὸ γεφύρι ἐχάλασαν, καὶ τὰ παιδιά τζου ἐπνίξαν·
Ἄρρωστοι μέσα ἐμείνανε μαζὺ μὲ τὸ Δεσπότη·
Φωτιὰ ἐστὸ κάστρο ἐβάλανε· κανένας δὲ ἐσκλαβώθη.

23.

Ο ΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΘΑΣ

Μαῦρο καράβιν ἔπλεε ἐστὰ μέρη τῆς Κασσάντρας,
Ποὖχε τὰ νέφη γιὰ πανιὰ, τὸν οὐρανὸ παντιέρα,
Κι' ὀμπρὸς κορβέτα μ' ἄλικο μπαϊράκι τοῦ προβαίνει·
«Μάϊνα, φωνάζει τὰ πανιά! ῥῆξτε τὰ πανιὰ κάτου!
—Δὲν τὰ μαϊνάρω τὰ πανιὰ, κι' οὐδὲ τὰ ῥήχνω κάτου,
Μὴ λέτε κ' εἶμαι νιόνυφη, νύφη νὰ προσκυνήσω·
Ἐγὼμ' ὁ Ἰάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκοβάλλα.
Τράκο, λεβέντες· ῥήξετε ἐστὴ πλώρη τὸ καράβι!
Νὰ χύσωμ' αἷμα Τούρκικο, νὰ φᾶνε κι' οἱ κοράκοι!

Κ' οἱ Τοῦρκοι βόλτα ρήχτουνε, γυρίζουνε τὴν πλώρη.
Πρῶτος ὁ Ἰωάννης 'πέταξε, πρῶτος ὁ Ἰάννης βγαίνει,
Μὲ τὸ τουφέκι 'στὸ δεξὶ, μὲ τὸ σπαθὶ 'στὰ δόντια.
Ποτάμι τρέχουν αἵματα, τὸ πέλαο κοκκινίζει.
Κι' ἀμάν! ἀμάν! φωνάζοντες οἱ Τοῦρκοι προσκυνοῦνε.

24.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑ.

«Λεβέντες δυὸ, λεβέντες τρεῖς, λεβέντες ποῦ περνᾶτε,
Μὴν εἴδετε τὸν Κωσταντᾶ στοὺς κάμπους καβαλλάρι;»
— «Ἐμεῖς ἐχθὲς τὸν εἴδαμε 'σ ἕνα χορὸ πιασμένον
Καὶ σήμερα τὸν εἴδαμε 'στὸν ἄμμο 'ξαπλωμένον.
Μαῦρα πουλιὰ τὸν 'τρώγανε, κι' ἄσπρα τὸν 'τρογυρίζαν,
Κ' ἕνα πουλὶ, καλὸ πουλὶ δὲν ἤθελε νὰ φάγῃ».
— «Φάτε πουλιά μου φάτεμε! φᾶτε, χορτάστεμέτε,
Κι' ἀφῆτε μου τὴ γλῶσσα μου, καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
Νὰ κάμω τρία γράμματα, τρία φαρμακωμένα·
Τόνα νὰ πάῃ 'στὴ μάνα μου, 'στὴ δόλια μου τὴ μάνα,
Καὶ τ' ἄλλο 'στὸν πατέρα μου νὰ κλάψουνε γιὰ μένα·
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ νὰ πάῃ 'στὴ σαστικιά μου.»

25.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.

Στοὺς Καλαβρύταις τὰ βουνὰ σκόνονται μυρολόγια,
Κ' ἐκεῖ σιμὰ στὰ Ἰάννινα μεγάλα ξόδια ἀκούω·
Οντζάκι τῶν Καλαβρυτῶν πραμματευτὴ μεγάλον
Τὸ Ἰάννη Λάμπρο ξακουστὸν τὸν τρανοξαϊκουσμένον
Στὰ Ἰάννινα στὴ φυλακὴ τὸν ἔχουνε ρεέμι,
Κι' ἀποφασίσαν τὰ σκυλλιὰ τὸ δόλιο νὰ κρεμάσουν·
Κ' ἕνα πουλὶ σὰν τ' ἄκουσεν ἐπέταξε κ' ἐπῆγε
Στὰ κάγγελα τῆς φυλακῆς, καὶ τῶδωσε χαμπέρι.
Πουλὶ πετούμενο ἦτανε, κι' ἀνθρώπινα λαλοῦσε·
—«Ἰάννο μ' ἂν ἔχῃς κρίματα, καὶ ἂν ἔχῃς ἁμαρτίαις,
Γιὰ κράξε τὸν πνευματικὸ γιὰ νὰ σὲ ξαγοράσῃ·
Κι' ἂν ἔχῃς καὶ μηνύματα σ' αἰτέρι σου νὰ στείλῃς,
Πέσμου τα μένα Ἰάννο μου, παγαίνω τῆς τὰ λέγω!»

26.

Η ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΑ.

Στὸν Ἄϊ Λιὰ, στὸν Πλάτανο, ψηλὰ στὴν κρύα τὴ βρύσι,
Ἔχουν οἱ Κλέφταις μάζωμα, τὰ τρία καπιτανάτα,
Ἔχουν ἀρνιὰ ποῦ ψένουνε, κριάρια σουβλισμένα,
Ἔχουνε καὶ γλυκὸ κρασὶ, γιὰ τὸ καλὸ τὸ κέφι,
Ἔχουν καὶ κόρην ὥμορφη ποῦ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν,
Κόρη σὰν Ἥλιος ὥμορφη, ξανθὴ καὶ μαυρομμάτα.
Τέσσαρους χρόνους περπατεῖ μ' Ἀρματωλοὺς καὶ Κλέφταις
Κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν συντροφιά της·
Κ' ἐκεῖ ποῦ ρίχνουνταν σταῖς τρεῖς, κ' ἐρρίχναν τὸ λιθάρι,
Ἀπὸ τὴ ζώρη τὴν πολλὴ, κι' ἀπ' τὴν πολλὴν ἀντρειά της,
Ξεθληκωθῆκαν τὰ κομπιὰ, τζ' ἐβγῆκαν τὰ τσαπράζια,

Καὶ τῆς φανῆκαν τὰ βυζιὰ, 'σὰν κύτρα, 'σὰ λεϊμόνια.
Οἱ Καπετάνοι τὴν κυττοῦν κι' ὅλα τὰ παλλικάρια,
Ὅ 'νας τηράει τὸν ἄλλονε, τὸ τί νὰ ποῦν δὲν 'ξέρουν.
Ἀρχίνησαν καὶ τὴ ῥωτοῦν, κι' ὅλοι τὴν ἐξετάζουν·
«Κόρη μ' τί μάνα σ' ἔκαμε, τί μάνα σ' ἔχει κάμει;»
—«Παιδιά μου μὴ θυμιάνεστε, μὴ παραζενευτῆτε,
Κ' ἐμὲ μάνα μ' ἐγέννησε, μάνα 'σὰν τὴν 'δική σας·
Ἔκαμα Τούρκαις ὀρφαναῖς, ἔκαμα Τούρκαις χήραις,
Τώρα ποῦ 'ρχῆκε ὁ κόρφος μου καλόγρια πάω νὰ γένω.

27.

Η ΑΓΓΕΛΙΚΗ.

Τὸ λὲν' ἡ Καραμπάρισσαις, τὸ λὲν' κ' ἡ Ζαγορίσιαις,
Τὸ λὲν' κ' ἡ Κιγαδιότισσαις, τὸ λὲν' τὸ μυρολόγι,
Τὸ λὲν' καὶ τὰ Ζακόπουλα πέρα 'στὴ Βαλακάρδα,
Ποῦ 'πῆραν τὴν Μπαλάναινα καὶ τὴν Κυρὰ Φροσύνη,
Μὲ δώδεκα συντρόφισαις, καὶ μὲ σαράντα δούλαις.
Κ' ἡ Ἀγγελικὴ τῆς Κούμαινας ἡ πολυχαϊδεμένη
Ὅλαις πηγαίνουν ἐμπροστὰ. καὶ αὐτὴ 'πομένει 'πίσω.
—«Περβάτει Κυρ' Ἀγγελικὴ, καὶ μὴ 'πομένης 'πίσω,
Μῆνα τὰ ῥοῦχα σοῦ βαροῦν, μῆνα καὶ τὰ τουμάνια;»
—«Οὐδὲ τὰ ῥοῦχα μοῦ βαροῦν, οὐδὲ καὶ τὰ τουμάνια,
Μὸν μοῦ βαρεῖ ἡ 'ξυποδησιά· δὲν εἶμουν μαθημένη·
Ἀνάθεμα 'στὸν ἄντρα σας καὶ 'στὸν δικόμου ἀντάμα,
Τὸ πῶς μᾶς ἐκατάντησαν 'στὰ Κλέφτικα τὰ χέρια».
'Στὴ μέση ταῖς ἐβάλανε, καὶ ταῖς συχνορωτοῦνε
Τὸ ποιά 'χει τὸν ἀξιώτερον, καὶ ποιά 'χει παλλικάρι;
'Ἡ Ἀγγελικὴ τῆς Κούμαινας ἔχει ἄντρα παλλικάρι,
Σὰν Ἕλληνας ἔχει τζαμπὰ, καὶ στήθια 'σὰ λιοντάρι.

28.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ.

Ὁ Κέντρος ἐσυκώθηκε μ᾽ ἑξῆντα παλλικάρια.
—«Ἰσάτε, παλλικάρια μου, νὰ πᾶμε ᾽στὴν Κατοῦνα,
Ποῦναι ψιτὰ, ποῦνα βραστὰ, κριάρια σουβλισμένα,
Πὄχει ὁ Παπᾶς καὶ λυγερὴ κρασὶ νὰ μᾶς κερνάει».
᾽Μπαίνουνε βράδι ᾽στὸ χωριὸ, καὶ ᾽στοῦ Παπᾶ κονεύουν.
᾽Γειὰ καὶ χαρὰ ντελῆ Παπᾶ» — «καλῶς τονε τὸν Κέντρο.
—«Παπᾶ ψωμὶ, παπᾶ φαγὶ, νὰ φᾶν᾽ τὰ παλλικάρια,
Καὶ φέρε καὶ τὴν τζοῦπρα σου κρασὶ νὰ μᾶς κερνάει».
—«Ἐδὼ ψωμὶ, κ᾽ ἐδὼ φαγὶ, κι᾽ ἂς φᾶν᾽ τὰ παλλικάρια,
Μὰ τζοῦπρα δέν ἔχει ὁ Παπᾶς κρασὶ νὰ σᾶς κερνάσῃ».
—«Τί λὲς μωρὲ ντελῆ Παπᾶ; τὸν Κέντρο τονὲ ξέρεις;
Φέρε τὴν τζοῦπρα τὴ μικρὴ ποῦναι δεκάξι χρόνων!»
Ἐπῆγε καὶ τὴν ἔφερε ᾽σὰ νύφη στολισμένη.
Ἔχει τὰ μάγουλα φωτιὰ, τὰ μάτια δὲν τὰ σκόνει.
Κερνάει τὸν Κέντρο δύο φορᾶς, τὰ παλλικάρια μία,
Καὶ τὸ λεγένιν ἅπλωσε καὶ τὰ φλωριὰ μαζόνει.
Τῆς ῥίχνει ὁ Κέντρος δυὸ φλωριὰ, τὰ παλλικάρια του ἕνα,
Κ᾽ ἕνα πρωτοπαλλίκαρο τῆς ῥίχνει δεκαπέντε.
Τοῦ Κέντρου ἐκακοφάνηκε, καὶ τ᾽ ἄρματα τηράζει.
—«Τί τὰ τηράζεις τ᾽ ἄρματα, τὰ ἔρμα σου τσαπράζια;
᾽Σὰ θέλῃς πάρε τὸ σπαθὶ, καὶ πέρνω τὸ ᾽δικόμου,
Καὶ πάμε νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι,
Ἐσὺ δεξιὰ, κ᾽ ἐγὼ ζερβιὰ, κ᾽ ἡ τσοῦπρα μέσ᾽ τὴ μέση».
Μὲ τὰ σπαθιά τους βγαίνουνε, καὶ πᾶνε νὰ παλέψουν,
Πέρνουν τὴν κορη τοῦ Παπᾶ ᾽σὰ νύφη στολισμένη,
᾽Στὴ μέση τηνὲ βάνουνε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι·
Ἀπ᾽ τὸ πουρνὸ ἐπαλεύανε, κ᾽ ἐπῆρ᾽ ὁ Ἥλιος ᾽μέρα,
Καὶ ᾽μπρὸς τὸ γύρμα τῆς ᾽μερὸς ὁ Κέντρος ἐλαβώθη.

Ὁ Κέντρος ἐλαβώθηκε 'στὸ πόδι καὶ 'στὸ χέρι·
Ψηλὴ φωνὴν ἐφώναξεν ὅσον κι' ἂν ἐδυνότουν·
—«Τουφέκι μου 'περήφανο, πιστόλα μου ἀσημένια
Καὶ σὺ σπαθί μου δαμασκὶ σὲ τί χέρια θὰ πέσης»!

29.

Ο ΝΤΕΛΗ ΙΣΚΟΣ.

Λαλοῦν οἱ κοῦκοι 'στὰ βουνὰ, κ' ἡ πέρδικαις 'στὰ δάση,
Τί νὰ λαλήσουν, τί νὰ 'ποῦν, καὶ τί νὰ 'μολογήσουν;
Ὁ Ντελῆ Ἴσκος 'στὰ βουνὰ, 'ψηλὰ 'στὰ κορφοβούνια.
Τὰ παλλικάρια 'μάζωνεν, ὅλ' ἀρβανιτοπαίδια.
Μὲ τὰ σπαθιὰ τὰ δαμασκιὰ, τουφέκια καρυοφύλλια.
—«Παιδιὰ, ποιὸς θέλει λεβεντιὰ, ποιὸς θὲ νὰ καζαντίσῃ;
Κρασὶ μὴν παραπίνετε, σὲ χήραις νὰ μὴν πᾶτε·
Βάλτε τζελίκι 'στὴν καρδιὰ, καὶ σίδερα 'στὰ πόδια,
Τριῶν 'μερῶν περπατησιὰ, μιὰ νύχτα νὰ τὸ πᾶρτε,
Νὰ πᾶμε νὰ πατήσωμε τοῦ Νικολοῦ τὰ σπήτια».
—«Γειάσου χαράσου Νικολό!—«καλῶς τὸν Ντελῆ Ἴσκο»!
—«Κονάκι θέλουν τὰ παιδιὰ, κρασὶ τὰ παλλικάρια,
Κι' ἀτόσμου θέλω πέντ' ἀρνιὰ, καὶ δυὸ παχυὰ κριάρια,
Θέλω τὴν κόρη τοῦ Παπᾶ κρασὶ νὰ μᾶς κεράσῃ».
—«Κορίτζι μὴν ἀκαρτερεῖς, κορίτζι μὴν ἐλπίζης·
Ἡ κόρη τοῦ Παπᾶ 'φυγε, πῆγε 'στὸ μοναστῆρι,
'Πῆγε νὰ γένῃ καλογριὰ, ν' ἁγιάσῃ τὴ ψυχή της.

30.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΣ.

«Παιδιὰ μᾶς ᾽πῆρ᾽ ἡ χαραγὴ, μᾶς ᾽πῆρε μεσημέρι,
Καὶ ποῦ θὰ ᾽λημεριάσωμε, ποῦ θὰ λημεριαστοῦμε;
«Σὲ ᾽κεῖν᾽ τὴ ῥάχη τὴν ᾽ψηλὴ, ποὖναι μιὰ κρύα βρυσοῦλα,
Πῶχει τὰ πεῦκα τὰ πολλὰ, καὶ ταῖς ὀξυαῖς ποῦ τρίζουν,
Ἐκεῖ θὰ λημεριάσωμε καὶ θὰ λημεριασθοῦμε.»
«Αἴντ᾽ ἀδερφέμ᾽ νὰ φύγωμε! αἴντε κοσσὶ νὰ πᾶμε,
Τὶ ὁ κόρακας μᾶς πλάκωσε μὲ δύναμις μεγάλαις.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὸ λόγο δὲν τελειόνει,
Τρία τουφέκια τῶῤῥιξαν τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
Τᾶνα τὸν ᾽πῆρε ξώδερμα, τ᾽ ἄλλο μέσ᾽ τὴν παλάσκα,
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ τὸν ᾽πῆρε ᾽στὴν καρδοῦλα.
Τὸ στόματ᾽ αἷμα ᾽γιώμισε· τὰ χείλη του φαρμάκι.
Κι᾽ ἀκόμα ἡ γλώσσατου λαλεῖ καὶ τὴν Καλή του κράζει.

31.

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΤΟΥ ΤΟΤΖΚΑ.

Ἐψὲς προψὲς ἐπέρασα ᾽πὸ Κλέφτικο ᾽λημέρι,
Κι᾽ ἄκουσα ποῦ ᾽δασκάλευε Τότζκας τὰ παλλικάρια.
«Παιδιὰ μὴν προσκυνήσετε σ᾽ αὐτὸν τὸ Δελβικότζη,
Ποὖναι Βελὴς ᾽στὰ Τρίκαλα, καὶ Βοϊβοντας ᾽στὴ Λάρσα!
Παιδιὰ, κι᾽ ἂν προσκυνήσετε σ᾽ αὐτὸν τὸ Δελβικότζη,
Παιδιὰ, κι᾽ ἂν θέλετε σπαθὶ, κι᾽ ἂν θέλετε παλοῦκι
Ἐλᾶτε νὰ σᾶς κόψω ᾽γὼ, καὶ νὰ σᾶς παλουκώσω!
Κι᾽ ἂν ἀκουστῇ ᾽στὰ Γραβανὰ, σ᾽ ὅλα τὰ βιλαέτια

Ὁ Τότζκας πῶς ἐλύσσαξε, σκοτόνει παλλικάρια,
Ἴπέστε τὸ πῶς ἐχάλασε τὸν ἄξιον τὸν ταϊφά του,
Γιατὶ δὲν θέλει ᾽στὴ Τουρκιὰ νὰ καταντήσουν σκλάβοι.»

32.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΑΚΗ.

Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ, καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
Καὶ τὰ ἱεράκια γιὰ πουλιὰ, κ᾽ οἱ Τοῦρκοι γιὰ κεφάλια.
—«Κύριεμου, τί νὰ ᾽γίνηκεν ἡ μάνα τοῦ Γυφτάκη,
Ὁπ᾽ ὤχασε τὰ δυὸ παιδιὰ, τὸν ἀδερφό της, τρία;
Καὶ τώρα ᾽παλαβώθηκε, καὶ περπατεῖ καὶ κλαίει,
Μήτε ᾽στοὺς κάμπους φαίνεται, μήτε ᾽στὰ κορφοβούνια;»
—«Μᾶς εἶπαν πέρα ᾽διάβηκε, πέρα ᾽στὰ Βλαχοχώρια.
Κ᾽ ἐκεῖ τουφέκια ἐπέφτανε, καὶ θλιβερὰ ἐβροντοῦσαν.
Μήτε σὲ γάμους πέφτουνε, μήτε σὲ πανηγύρια,
Μόνε τὸ Γύφτη ᾽λάβωσαν ᾽στὸ γόνα καὶ ᾽στὸ χέρι.
᾽Σὰ δέντρον ἐρραγίστηκε, ᾽σὰν κυπαρίσσι πέφτει.
᾽Ψηλὴ φωνοῦλαν ἔβγαλε ᾽σὰν παλλικάρι ὁποῦ ᾽ταν.
—«Ποῦσαι σὺ δόλιε μ᾽ ἀδερφὲ, καὶ πολυαγαπημένε;
Γύρισε ᾽πίσω πάρε με, ᾽πάρε μου τὸ κεφάλι,
Νὰ μὴν τὸ πάρῃ ἡ παγανιὰ, καὶ ὁ Ἰουσοὺφ Ἀράπης,
Καὶ μοῦ τὸ ᾽πάῃ ᾽στὰ Ἰάννινα τ᾽ Ἀλῆ Πασσᾶ τοῦ σκύλλου».

33.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΚΙΝΑ.

«Βουνὰ τί δὲ μαραίνεστε; ’λημέρια τὶ δὲν κλαῖτε;
Τὸν Κοσκινᾶ ’βαρέσανε ’ψηλὰ ’στὸ Μακρυκάμπι.
Τρεῖς τουφεκιαῖς τοῦ δώσανε, ταῖς τρεῖς ἀράδα ἀράδα.
Ἡ μιὰ τὸν ’πῆρε ξώδερμα, κ’ ἡ ἄλλη ’στὸ κεφάλι,
Κ’ ἡ τρίτη ἡ φαρμακερὴ τὸν ’πῆρε ’στὴν καρδοῦλα.
Τὸ στόμα τ’ αἷμα γιώμισε, τὰ χείλη του φαρμάκι,
Κ’ ἡ γλῶσσα τ’ ἀηδονολαλεῖ μοιρολογάει καὶ λέει·
Ποῦστενε σεῖς λεβέντεσμου, παιδιά μου ἀντρειωμένα;
Πάρτε μου τὸ κεφάλι μου, σύρτετο ’στὸ Βραχῶρι,
Νἄχουν οἱ ὀχτροὶ νὰ χαίρωνται, κ’ οἱ φίλοι μου νὰ κλαῖνε,
Νὰ κλαίῃ κ’ ἡ δόλια ἡ Κοσκινοῦ, νὰ κλαῖνε τὰ παιδιά μου!»

34.

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ.

Τρία πουλάκια κάθουνταν ’στὴ ῥάχη ’στὸ λημέρι·
Τόνα τηράει τὸν Ἀρμυρό, τἄλλο κατὰ τὸ Βάλτο,
Τὸ τρίτο, τὸ καλήτερο, μυριολογάει καὶ λέει·
«Κύριε μου, τί νὰ ’γίνηκεν ὁ Χρῆστος ὁ Μηλιόνης;
Μήτε ’στὸ Βάλτο ἐφάνηκε, μήτε ’στὴ Κρυαβρύσι»
—Μᾶς εἶπαν πέρα ἐπέρασε, καὶ ἐμπῆκε μέσ’ τὴν Ἄρτα,
Κ’ ἐπῆρε σκλάβο τὸν Κατῆν, ἐπῆρε καὶ τσ’ Ἀγάδαις.
Κι’ ὁ Μουσελίμης τ’ ἄκουσε, βαρυὰ τοῦ ’κακοφάνη.
Τὸ Μαυρομμάτην ἔκραξε, καὶ τὸ Μουχτὰρ Κλεισούραν.

—«Ἐσεῖς ἂν θέλετε ψωμὶ, κι' ἂν θέλετε πρωτάτα,
Τὸ Χρῆστο νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετὰν Μηλιόνη.
Ἔτζι προστάζει ὁ βασιλιᾶς, καὶ μόστειλε φερμάνι».
Παρασκευὴ 'ξημέρωνε (ποτὲ νὰ μ' εἶχε φέξη!)
Ὁ Σουλεϊμάνης 'βάλθηκε νὰ πάη νὰ τονὲ φέρη.
'Στὸν Ἀρμυρὸ τὸν ἔφτασε, κι' ὡς φίλοι ἐφιληθῆκαν,
Ὁλονυκτὶς ἐπίνανε ὅσο νὰ 'ξημερώση.
Κι' ὁπόταν ἔφεξ' ἡ αὐγὴ, κ' ἐπῆγαν 'στὰ λημέρια
Ὁ Σουλεϊμάνης 'φώναξε τοῦ Καπετὰν Μηλιόνη·
—«Χρῆστο, σὲ θέλει ὁ βασιλιᾶς, σὲ θέλουν κ' οἱ Ἀγάδαις.»
—«Ὅσο 'ν' ὁ Χρῆστος ζωντανὸς, Τοῦρκο δὲν προσκυνάει».
Μὲ τὸ τουφέκι ἐτρέξανε ὁ ἕνας νὰ φάη τὸν ἄλλο.
Φωτιὰν ἐδῶσαν 'στὴ φωτιὰ, πέφτουν κ' οἱ δυὸ 'στὸν τόπο.

35.

ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΓΡΑΙΚΩΝ.

Τί 'ν τὸ κακὸ ποῦ γένεται, κ' ἡ ταραχὴ ἡ μεγάλη;
Ἡ Ἀρβανιτιὰ ἐμαζώχτηκε κ' ἐσήκωσε κεφάλι.
Τῶχουν οἱ πρῶτοι ἀπόκρυφο, κ' οἱ ταπεινοὶ 'στὸ φόρο·
Βάνουν τὸν Χόδο μπήμπασι, Γκιουλέκα σερασκέρη·
Κι' ὁ Βασιλιᾶς 'σὰν τὄμαθε πολὺ τοῦ 'κακοφάνη·
Στέλνει τὸν Σερασκέρπασα κονεύει 'στὸ Μπεράτι,
Πιάνει καὶ καίγει τὰ χωριὰ, πιάνει καὶ καίει τὰ 'σπήτια,
Πιάνει καὶ δένει τὴν πρωτιὰ, καὶ τοὺς μικροὺς νιζέμι·
'Στὸ Δέλβινο τοὺς κίνησε χωρὶς ἕνα τουφέκι,
Στέλνει καὶ τὸν Χουσὶν Πασσᾶ κονεύει 'στοὺς Φιλιάταις,
Μαζόνει καὶ τοὺς Τζάμιδες ὅλους μὲ τὴν ἀράδα·

Σὰν τὴν κοπὴ τὰ πρόβατα καὶ τὰ παχυὰ κριάρια
Στὰ Ἰάννινα τοὺς κίνησε, στὴν Πόλι νὰ τοὺς πάῃ.
Ἀχμετάχαγας βγαίνει πεζὸς, Ντζιαφάραγας καβάλλα.
Κλαίουν μανάδαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκαις γιὰ τοὺς ἄντραις,
Κλαίει καὶ τοῦ Τζελήμαμα ἡ ἄχαρη ἡ Κυρά του·
—«Ἂχ ποῦσαι καὶ δὲ φαίνεσαι, καμαρωμένε ἀφέντη,
Τρεῖς μῆναις σ' ἐκαρτέρεσα, τρεῖς μῆναις ποῦ παθειάζω!»

36.

ΡΗΓΑ ΘΟΥΡΙΟΣ.

Ὡς πότε, παλλικάρια, νὰ ζοῦμεν σ' τὰ στενὰ,
Μονάχοι, σὰν λιοντάρια, σταῖς ράχαις, στὰ βουνά;
Σπηλιαῖς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά;
Νὰ φεύγωμε τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Ν' ἀφίνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
Τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλήτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
Παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιὰ καὶ φυλακή.
Τί σ' ὠφελεῖ, νὰ ζήσῃς καὶ νᾶσαι 'ς τὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σὲ ψένουν καθ' ὥραν 'ς τὴν φωτιά·
Βεζίρης, Δραγουμάνος, αὐθέντης κι' ἂν γενῇς,
Ὁ Τύραννος ἀδίκως σὲ κάμνει νὰ χαθῇς.
Δουλεύεις ὅλ' ἡμέρα εἰς ὅ,τι κ' ἂν σ' εἰπῇ,
Κ' αὐτὸς κυττάζει πάλιν τὸ αἷμά σου νὰ πιῇ.
Ὁ Σοῦτσος, ὁ Μουζούρης, Πετράκης, Σκαναβῆς,
Γκίκας καὶ Μαυρογένης καθρέπτης εἶν' νὰ ἰδῇς.

Ἀνδρεῖοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοὶ
Ἐσφάχθηκαν κι' ἀγάδες ἀπ' ἄδικον σπαθί.
Κ' ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ῥωμηοὶ
Ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς τιν' ἀφορμή.
Ἐλᾶτε μ' ἕνα ζῆλον εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν
Νὰ κάμωμεν τὸν ὅρκον ἐπάνω 'ς τὸν Σταυρόν!
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
Νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὁρισμόν.
Ὁ Νόμος νὰ 'ναι πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς,
Καὶ τῆς πατρίδος ἕνας νὰ γένῃ ἀρχηγός·
Ὅτι κ' ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴν σκλαβιὰ,
Νὰ τρώγ' ἕνας τὸν ἄλλον, σὰν τ' ἄγρια τὰ θηριά·
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια 'ψηλὰ 'ς τὸν οὐρανὸν
Νὰ ποῦμ' ἀπὸ καρδίας ταῦτα πρὸς τὸν Θεόν·
«Ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὁρκίζομαι εἰς σὲ,
»Στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ·
»Μήτε νὰ τοὺς δουλεύσω, μήτε νὰ πλανεθῶ,
»Εἰς τὰ ταξίματά των νὰ μὴ παραδοθῶ·
»Ἐνόσῳ ζῶ 'ς τὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπὸς
»Τοῦ νὰ τοὺς ἀφανίσω νὰ ἦναι σταθερός·
»Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγὸν,
»Κι' ἀχώριστος νὰ ζήσω ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
»Κ' ἂν παραβῶ τὸν ὅρκον, ν' ἀστράψ' ὁ οὐρανὸς,
»Καὶ νὰ μὲ κατακαύσῃ, νὰ γέν' ὡσὰν καπνός».
'Σ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ νότον καὶ βορεὰν
Διὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ 'χωμεν μίαν καρδιάν·
Βουλγάροι κ' Ἀρβανῖται καὶ Σέρβοι καὶ Ῥωμηοὶ,
Νησιῶται κ' Ἠπειρῶται, μὲ μίαν κοινὴν ὁρμὴ,
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσωμεν σπαθί·
Πῶς εἴμεθα ἀνδρεῖοι, παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Καὶ ὅσοι τοῦ πολέμου τὴν τέχνην ἀγροικοῦν,
Ἐδῶ ἂς τρέξουν ὅλοι τυράννους νὰ νικοῦν.
Ἐδῶ Ἑλλὰς τοὺς κράζει μ' ἀγκάλας ἀνοικτὰς,

Τοὺς δίδει βίον, τόπον, ἀξίας καὶ τιμάς.
Ὡς πότε ὀφικιάλος εἰς ξένους βασιλεῖς;
Ἔλα νὰ γένῃς στύλος τῆς ἰδιας σου φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῇ,
Ἢ νὰ κρεμάσῃ φούνταν γιὰ ξένον ς᾽ τὸ σπαθί.
Σουλιῶται καὶ Μανιῶται, λεοντάρια ξακουστά,
Ὡς πότε ς᾽ σπηλιαῖς σας κοιμᾶσθε σφαλιστά;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια, Ὀλύμπου σταυραετοί,
Κι᾽ Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή!
Τοῦ Σάβα καὶ Δουνάβου ἀδέλφια Χριστιανοί,
Μὲ τ᾽ ἅρματα ς᾽ τὰ χέρια καθεὶς σας ἂς φανῇ.
Τὸ αἷμά σας ἂς βράσῃ μὲ δίκαιον θυμὸν,
Μικροὶ, μεγάλ᾽ ὁμῶστε τυράννων τὸν χαμόν.
Ἀνδρεῖοι Μακεδόνες, ὁρμήσατ᾽ ὡς θηριὰ,
Τὸ αἷμα τῶν τυράννων ροφήσατε μὲ μιά.
Δελφίνια τῆς θαλάσσης, ἀσδέρια τῶν νησιῶν,
Ὡς ἀστραπὴ χυθῆτε, κτυπᾶτε τὸν ἐχθρόν.
Θαλασσινὰ τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Ψαρῶν πουλιὰ,
Καιρὸς εἶν᾽ τῆς πατρίδος ν᾽ ἀκοῦστε τὴν λαλιά.
Κ᾽ ὅσ᾽ εἶσθε ς᾽ τὴν ἁρμάδα, σὰν ἄξια παιδιὰ,
Ὁ νόμος σᾶς προστάζει, νὰ βάλετε φωτιά.
Μὲ μία καρδία ὅλοι, μιὰ γνώμη, μιὰ ψυχὴ
Κτυπᾶτε, τοῦ τυράννου ἡ ρίζα νὰ χαθῇ.
Ν᾽ ἀνάψωμεν μίαν φλόγα εἰς ὅλην τὴν Τουρκιάν,
Νὰ τρέξ᾽ ἀπὸ τὴν Βόσναν ἕως τὴν Ἀραπιάν.
Ψηλὰ εἰς τὰς σημαίας σηκῶστε τὸν Σταυρὸν,
Κι᾽ ὡσὰν ἀστροπελέκια κτυπᾶτε τὸν ἐχθρόν.
Ποτὲ μὴ στοχασθῆτε, ὅτ᾽ εἶναι δυνατός·
Καρδιοκτυπᾷ καὶ τρέμει σὰν τὸν λαγὸν κι᾽ αὐτός.
Τρακόσιοι Κιρζαλῆδες τὸν ἔκαμαν νὰ ἰδῇ,
Πῶς δὲν μπορεῖ μὲ τόπια ἐμπρός τους νὰ σταθῇ.
Λοιπὸν γιατὶ ἀργεῖτε; τὶ στέκεσθε νεκροί;
Ξυπνήσετε, μὴν ἦσθε ἐνάντιοι, ἐχθροί.

Ὡς οἱ προπάτορές μας ὡρμοῦσαν σὰν θηριὰ,
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν πηδοῦσαν ς᾽ τὴν φωτιὰ,
Οὕτω κ᾽ ἡμεῖς ἀδέλφια, ν᾽ ἁρπάξωμεν μὲ μιὰ
Τὰ ὅπλα, νὰ ἐβγοῦμεν ἀπὸ πικρὴν σκλαβιά.
Νὰ σφάξωμεν τοὺς λύκους, ποῦ τὸν ζυγὸν βαστοῦν,
Καὶ Ἕλληνας τολμῶσι σκληρὰ νὰ τυραννοῦν.
Στερεᾶς καὶ σ᾽ τὰ πελάγη νὰ λάμψῃ ὁ Σταυρὸς,
Νὰ ᾽λθῇ δικαιοσύνη, νὰ λείψῃ ὁ ἐχθρός.
Ὁ κόσμος νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ φρικτὴν πληγὴν,
Κ᾽ ἐλεύθεροι νὰ ζῶμεν, ἀδέλφια, εἰς τὴν γῆν.

37.

ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ.

Τί χτύπος εἶν᾽ ποῦ γένεται καὶ βρονταριὰ μεγάλη,
Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε καὶ στὰ βουνὰ βροντοῦνε·
Μήνα σὲ γάμο πέφτουνε, μήνα σὲ πανηγύρι;
— Οὔτε σὲ γάμο πέφτουνε, οὔτε σὲ πανηγύρι;
Ὁ Μπουκοβάλλας πολεμᾷ μ᾽ ὀχτὼ, μ᾽ ἐννιὰ χιλιάδες.
Κι᾽ ὁ Μπουκοβάλλας φώναξεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα·
«Πᾶψτε παιδιὰ τὸν πόλεμο, πᾶψτε καὶ τὰ τουφέκια.
Νὰ κατακάτσῃ ὁ κονδορτὸς, νὰ μετρηθοῦν τ᾽ ἀσκέρια.»
Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς, καὶ λείπουν δυὸ χιλιάδες.
Μετροῦνται κι᾽ οἱ Ἁρματωλοὶ, καὶ λείπουν ἑβδομῆντα.

38.

Ἕτερον τοῦ αὐτοῦ.

Χρυσὸς ἀετὸς ἐκάθουνταν 'στὸν Ἥλιο κ' ἐμαδιόνταν,
Κι' ἄλλος ἀετὸς τονὲ ῥωτάει, καὶ τὸν βαρυοξετάζει·
—«Τ' ἔχεις, μπρὲ, τ' ἔχεις σταυραετὲ, καὶ στέκεις μαραμένος»;
—«Ἀπόψε εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, 'στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώμουν,
Τὸ πῶς ἐπῆγα 'στὸν Πασσᾶ, 'στὸν Κούρτη, 'στὸ Μπεράτι,
Κι' ἄκουσα τὸ μουσαβερὲν ὅλων τῶν Ἀρβανίτων,
Πῶς θὲ ν' ἀλθοῦνε 'στ' Ἄγραφα τοὺς Κλέφταις νὰ βαρέσουν»·
Ὁ Μπουκοβάλλας τἄκουσε, 'στὸν κάμπο κατεβαίνει,
Μαζόνει τὰ μπουλούκια του, κι' ὅλον τὸν ταϊφά του,
Τοὺς λέει τὸ κακὸ τ' ὄνειρο, τοὺς βάνει νὰ ὁρκιστοῦνε,
Τοῦρκο ποτὲ μὴν πιστευθοῦν ὅσον καιρὸ κι' ἂν ζοῦνε.
Ἀκόμα λόγος ἔστεκε, καὶ συντυχιὰ κρατοῦνταν,
Τὸ καραοῦλι 'φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι·
—«Παιδιὰ πάρετε τ' ἄρματα, χτενίστε τοὺς Τσαπάδες,
Γιατὶ μᾶς 'πλάκωσε Τουρκιά, ὡς δώδεκα χιλιάδες·»
Κι' ὁ Μητρομάρας σκώνεται καὶ τῶν παιδιῶν φωνάζει·
—«Λεβέντες κάμετε καρδιὰ, 'σὰ Χριστιανοὶ φανῆτε,
Τοὺς Τούρκους νὰ παστρέψωμε, νὰ πέσουνε 'στὸν τόπο».
'Σὰν τὰ λιοντάρια ἐσκούζανε, 'σὰν τὰ λιοντάρια ἐβγῆκαν·
Τοὺς Τούρκους πέρνουνε μπλαστὶ, 'σὰ γίδια τοὺς σκορπίζουν.
Σκοτώθηκαν κ' ἐπιάστηκαν ὅσο γιὰ δυὸ χιλιάδες,
Σκοτώθηκε κι' ὁ Κωσταντῆς, κι' ἄλλοι του δυὸ συντρόφοι,
Ποῦταν 'στὰ Γοῦρα Ἁρματωλὸς, καὶ στὸ Ζυγὸ 'ταν Κλέφτης.
Τὸν κλαῖν' οἱ κάμποι, τὰ βουνὰ, τὸν κλαῖνε τὰ λαγκάδια,
Καὶ τὰ κορίτσια τοῦ Φουρνᾶ μὲ τὰ πολλὰ τὰ νάζια,
Τὸν κλαῖν' καὶ τὰ Κλεφτόπουλα 'στὰ μαῦρα τὰ 'λημέρια.

39.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΚΟΒΑΛΛΑΣ.

—«Τὶ νᾶν' ὁ ἀχὸς ποῦ γένεται, κ' ἡ ταραχὴ ἡ μεγάλη!
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θεριὰ μαλόνουν;
—«Οὐδὲ βουβάλια σφάζονται, κι' οὐδὲ θεριὰ μαλόνουν·
Ὁ Μπουκοβάλλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντακόσους
Στὴ μέση στὸ Κεράσοβο καὶ στὴ Καινούρια χώρα.
Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχὴ, πέφτουνε σὰ χαλάζι·»
Καὶ ξανθὴ κόρη ἐχούϊαξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
—«Πάψε Ἰαννῆ τὸν πόλεμο, πᾶψε καὶ τὸ τουφέκι,
Νὰ κατακάτζ' ὁ κορνιαχτὸς νὰ σηκωθῇ ἡ ἀντάρα,
Νὰ μετρηθῇ τ' ἀσκέρι σου, νὰ ἰδοῦμε πόσοι λείπουν.»
Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς, καὶ λείπουν πεντακόσιοι·
Μετροῦνται τὰ Κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες.
Ὅ 'νας ἐπῆγε γιὰ νερὸ, κι' ἄλλος ψωμὶ νὰ φέρῃ·
Ὁ τρίτος ὁ καλήτερος στέκεται στὸ τουφέκι.

40.

Ἕτερον τοῦ αὐτοῦ.

Στὸν πάτο, στὸ Κεράσοβο, ὄξ' ἀπ' τὸ Μισολόγγι,
Ὁ Μπουκοβάλλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντάκοσους,
Κ' ἕνα πουλάκι ἐφώναξεν ἀπὸ ψηλὸ κλαράκι·
—«Πᾶψε, Ἰαννῆ, τὸν πόλεμο, πᾶψε καὶ τὸ τουφέκι,
Νὰ κατακάτσ' ὁ κορνιαχτὸς νὰ μετρηθῇ τ' ἀσκέρι.»
Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς, καὶ λείπουν πεντακόσιοι

Στερνὰ μετροῦνται οἱ Χριστιανοὶ, καὶ τσὄλλειπε ὁ Ἰαννάκης.
Νὰ κι' ὁ Ἰαννάκης πῶρχεται 'πὸ μέσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους,
Μὲ τ' ἄλογό του παίζωντας, μὲ τὸ σπαθὶ βαμμένο.

41.

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ

ΟΛΥΜΠΟ.

Ἀνέβηκα 'ς τὸν Ὄλυμπο κι' ἀγνάντεψα τριγύρου,
Ἀπ' ἕνα μέρος θάλασσα, κι' ἀπ' ἄλλο οἱ Ἀρβανίταις,
Κι' ἀπὸ μακριὰ Κλεφτόπουλα μὲ τὰ σπαθιὰ 'ς τὸ χέρι.
Ὀμπρὸς νὰ πάγω σκιάζομαι, 'πίσω νὰ πάω φοβοῦμαι,
Καὶ πάλε 'πίσω 'γύρισα 'ς τὰ κλέφτικα λημέρια.
Βρίσκω λημέρια ἔρημα, χωριὰ χορταριασμένα,
Μὲ πῆρε τὸ παράπονο, καὶ κάθομαι καὶ κλαίω·
Ψηλὴ φωνίτζαν ἔσυρα, ὅσον καὶ ἂν ἠμποροῦσα·
—«Ποῦ 'στε, καϊμένη συντροφιὰ, καϊμένα παλληκάρια;
Τὸ τί νὰ 'γείν' ὁ Ἀλεξαντρὴς καὶ ὁ ψυχουϊὸς ὁ Γιῶργος;
Ὁ Γιῶργος τότε μ' ἔκρινεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα·»
—«Ἀλεξαντρὴς δὲν εἶν' ἐδῶ, πῆγε 'ς τὴν Ἀλασσῶνα,
Κ' ἐγὼ μὲ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ τὸν πόλεμο κρατοῦμε».

42.

Η ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΑ.

Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
Διψάει κ' ἡ δόλια ἡ Ἀρετὴ 'ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια,
Δώδεκα 'μέραις νηστεικὴ, καὶ δέκα διψασμένη,
Κ' ἡ μάνα της τῆς ἔλεγε, κ' ἡ μάνα της τῆς λέγει·
—«Δός μ' Ἀρετὴ μ' τὸ λόγο σου γιὰ νὰ σ' ἀρραβωνιάσω».
—«Δὲ 'ς τὸ 'πα μάνα μιὰ φορὰ, δὲ 'στῶ 'πα τρεῖς καὶ πέντε
Δὲν πάω 'γὼ 'στὴ Δήμητζα κι' οὔτε 'ς τὴ Δημητζάνα,
Θὰ πάγω 'στὰ Καλάβρυτα ποῦ 'ναι τὰ παλλικάρια,
Ὁποῦ φοροῦν τὰ τζάμικα, ταῖς ἀσημοπιστόλαις,
Ὁποῦ φοροῦν ταῖς φέρμελαις κ' ἔχουν βαρυὰ τουφέκια!»

43.

ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ.

Τρία πουλάκια κάθουνταν κάτω 'στὴν Ἀλαμάννα.
Τὸ 'να τηράει τὴ Λειβαδιὰ, καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζητοῦνι,
Τὸ τρίτο τὸ καλήτερο μυριολογάει καὶ λέγει.
—«Σήκω νὰ φύγῃς Διάκο μου, 'σ τὴν Λιβαδειὰ νὰ πᾶμε·
Μᾶς 'πλάκωσεν Ὀμὲρ πασσᾶς, Ὀμέρμπεης Βριόνης».
—«Ἂς ἔρτῃ ἂν θέλῃ ὁ κερατᾶς κι' ἂς φανηστῇ ὁ μουρτάτης,
Ν' ἀκούσῃ μαῦρον πόλεμο, κι' Ἀρματωλῶν τουφέκια,
Ν' ἰδῇ τοῦ Διάκου τὸ σπαθὶ πῶς παίζει μέσ' τὸ αἷμα!»
'Σὰν ἄρχησαν τὸν πόλεμον ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
Ἀφῆκαν τὰ τουφέκια τους κ' ἐβγάλαν τὰ σπαθιά τους·

Κ᾽ ἐρίχτηκαν μέσ᾽ τὴν Τουρκιὰ ᾽σὰν τ᾽ ἄγρια τὰ λιοντάρια.
Μετριῶνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες·
Μετριῶνται κ᾽ οἱ ἁρματωλοί, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες·
Κἄνε σὲ γάμο λείπουνε, κἄνε σὲ πανηγύρι.
Ὁ Διάκος τότε ᾽φώναξεν, ὅσο κι᾽ ἂν ἐδυνήθη·
—«Ποῦ ᾽σαι Βασίλη μ᾽ ἀδερφὲ, καὶ Γούρα ἀγαπημένε!
Τὸ αἷμα τους νὰ πάρετε ἀπ᾽ τὸν Ὁμὲρ Βριόνη,
Κι᾽ ὡς τόσο φέρτε τὸ Σταυρὸν ὅλοι ν᾽ ἀνασπαστοῦμε!»

44.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ.

—«Πολλὴ μαυρίλλα ᾽πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακοῦδα,
Μὴν᾽ ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν᾽ ὁ Λεβεντογιάννης;
—«Οὐδ᾽ ὁ Καλύβας ἔρχεται, οὐδ᾽ ὁ Λεβεντογιάννης·
Ὁμὲρ Βριόνης ᾽πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.»
Ὁ Διάκος σὰν τ᾽ ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ ᾽κακοφάνη·
Ψηλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν Πρῶτο του φωνάζει·
—«Τὸν ταϊφά μου μάζωξε, μάσε τὰ παλλικάρια,
»Δός τους μπαρούτη περισσὴ, καὶ βόλια μὲ ταῖς φούχταις·
»Καὶ γλήγορα, νὰ πιάσωμε κάτω ᾽ς τὴν Ἀλαμάννα,
»Καλὰ ταμπούρια δυνατὰ κι᾽ ὥμορφα μετερίζια».
Πέρνουνε τὰ ᾽λαφρὰ σπαθιὰ καὶ τὰ βαρειὰ τυφέκια,
᾽Σ τὴν Ἀλαμάννα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
—«Καρδιὰ, παιδιά μου, ᾽φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε,
»Σταθῆτ᾽ ἀνδρεῖα, ᾽σὰν Ἕλληνες, καὶ ᾽σὰ Γραικοὶ σταθῆτε»!
Ἐκεῖνοι ἐφοβηθήκανε, κ᾽ ἐσκόρπισαν ᾽ς τοὺς λόγκους,
Ἔμειν᾽ ὁ Διάκος ᾽ς τὴν φωτιὰ μὲ δεκοχτὼ λεβέντες,
Τρεῖς ὥραις ἐπολέμουνε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.
᾽Σχίστηκε τὸ τουφέκι του, κ᾽ ἐγίνηκε κομμάτια,

Σέρνει καὶ τὸ 'λαφρὸ σπαθὶ, καὶ 'ς τὴ φωτιὰ χουμάει.
Ἔκοψε Τούρκους ἄπειρους, κ' ἐφτὰ μπουλουκπασσάδαις.
Καὶ τὸ σπαθί του ἐσχίστηκεν ἀπάνου ἀπὸ τὴ φοῦχτα,
Κ' ἔπεσε ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.
Χίλιοι τὸν πέρνουν ἀπ' ἐμπρὸς, καὶ δυὸ χιλιάδες 'πίσω.
Κι' Ὁμὲρ Βριόνης μυστικὰ 'ς τὸν δρόμο τὸν ἐρώτα·
—«Γένεσαι Τοῦρκος, Διάκομου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξῃς;
»Νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ Τζαμὶ, τὴν Ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσῃς»;
Κ' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸ τοῦ λέγει·
—«Πᾶτε, κ' ἐσεῖς, κ' ἡ πίστι σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε!
»Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὰ ν' ἀπεθάνω,
»'Στὴν Ἐκκλησιὰ μ' ἐμύρωσαν, κ' ἐκεῖ θὰ νὰ μὲ κλάψουν.
»Ἂν θέλετε χίλια φλωριὰ, καὶ χίλιους μαχμουντιέδες,
»Μόνον ἐφτὰ 'μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίστε,
»Ὅσο νὰ φθάσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς, κι' ὁ Βάγιας ὁ Θανάσης».
'Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλίλμπεης, ἀφρίζει καὶ φωνάζει·
—«Χίλια πουγγία σᾶς δίνω 'γὼ, κι' ἀκόμα πεντακόσια,
»Εὐτὺς νὰ τὸν χαλάσετε τὸ φοβερὸ τὸν Κλέφτη,
»Γιατὶ θὰ σβύσῃ τὴν Τουρκιὰ, κ' ὅλο μας τὸ Δεβλέτι».
Τὸ Διάκο τότε πέρνουνε, καὶ 'ς τὸ σουβλὶ τὸν βάζουν·
Ὁλόρθο τὸν ἐστήσανε, κι' αὐτὸς 'χαμογελοῦσε,
Τοὺς ἔβριζε τὴν πίστι τους, τοὺς ἔλεγε *μουρτάτες*·
—«Σκυλλιὰ κι' ἂν μὲ σουβλίσετε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη,
»Ἂς εἶν' καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς, κι' ὁ Καπετὰν Νικήτας,
»Αὐτοὶ θὰ φᾶνε τὴν *Τουρκιὰ*, θὰ κάψουν τὸ Δεβλέτι».

45.

ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ.

Ἀνάρια, ἀνάρια ρίχτουνε οἱ Κλέφτες τὰ τουφέκια,
Γιατ' εἶν' οἱ μαῦροι μετρητοί, γιατ' εἶν' οἱ μαῦροι 'λίγοι,
Κ' ἂν δεκαφτὰ, κ' ἂν δεκοχτὼ, κ' ἂν εἴκοσι 'νομάτοι.
Κι' οὐδὲ κι' ὁ Γιῶργος εἶν' ἐδὼ, πῆγε 'σ τὸ Μοναστῆρι·
Ἐκεῖ βαφτίζ' ἕνα παιδί, νὰ 'χῃ καὶ αὐτὸς κουμπάρο,
Νὰ κάμ' ὁ μαῦρος γύρισμα, φίλο γιὰ νὰ γυρίζῃ·
Τὰ παλλικάρια τ' ἀπ' ἐδῶ 'φώναξαν καὶ ἀπ' ἐκεῖθε·
—«Ἄσε, Γεωργάκη, τὸ παιδί, κι' ἄρπαξε τὸ τουφέκι·
Τί ἡ παγανιὰ μᾶς 'πλάκωσε, πεζοῦρα καὶ καβάλα.»
—«Βαστᾶτ' ὁ Γιώργης 'φώναξε, μὲ τὸ σπαθὶ 'στὸ χέρι!
Τὸν τόπον πιάστε δυνατὰ, πιάστε τὰ μετερίζα!
Κ' ἂν κάμ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ νὰ κάμωμε γιουροῦσι,
Τὸν Μιτζομπόνον ζωντανὸν κυττάξτε νὰ μοῦ πιάστε!»

46.

ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ
ΤΟΥ
ΚΙΑΜΙΛ ΜΠΕΗ.

'Πῆραν τὰ κάστρα, 'πῆραντα, πῆραν καὶ τὰ δερβένια
Πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτσὰ, τὴν ξακουσμένην χώρα.
Κλαίουν 'σ τοὺς δρόμους Τούρκισσες, κλαίουν κ' Ἐμιροποῦλες,
Κλαίει καὶ μιὰ Χαμούμισσα, τὸ δόλιον τὸν Κιαμίλην.
—«Ἄχ! Ποῦ 'σαι καὶ δὲ φαίνεσαι, καμαρωμέν' ἀφέντη;
»Ἤσουν κολόνα 'στὸ Μωριὰ, καὶ φλάμπουρον στὴν Κόρθον,

»Ἤσουν καὶ σ᾽ τὴν Τριπολιτσὰ θεμελιωμένος πύργος.
»Σ᾽ τὴν Κόρθο πλιὰ δὲ φαίνεσαι, κ᾽ οὐδὲ μέσ᾽ τὰ σαράϊα·
»Ἕνας παπᾶς σοῦ τάκαψε τὰ ἔρμα τὰ παλάτια.
»Κλαίουν τ᾽ ἀχούρια γι᾽ ἄλογα, καὶ τὰ τσαμιὰ γι᾽ ἀγάδαις.
»Κλαίει καὶ ἡ Κιαμίλαινα τὸ δόλιο της τὸν ἄντρα·
»Σκλάβος ῥαϊάδων ἔπεσε, καὶ ζῇ ῥαϊᾶς ῥαϊάδων.»

47.

ΤΟΥ ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ.

Νὰ ἤμουν πουλὶ νὰ ᾽πέταγα, νὰ ᾽πήγαινα τοῦ ᾽ψήλου,
Ν᾽ ἀγνάντευα πρὸς τὴ Φραγκιὰ, τὸ ἔρμο τὸ Θιάκη,
Ν᾽ ἄκουγα ᾽κεῖ τὴν Λούκαινα, τοῦ Λούκα τὴν γυναῖκα,
Πῶς κλαίει, καὶ πῶς μυριολογᾷ, πῶς μαῦρα δάκρυα χύνει.
᾽Σὰν περδικούλα θλίβεται, κι᾽ ὡσὰν παπὶ μαδιέται,
᾽Σὰν τῶν κοράκων τὰ φτερὰ ἔχει τὴ φορεσιά της.
᾽Σ τὰ παραθύρια κάθεται, τὰ πέλαγα ἀγναντεύει,
Κι᾽ ὅσα καράβια κι᾽ ἂν περνοῦν, στενάζει κ᾽ ἐρωτάει.
—«Βαρκοῦλες, καὶ καράβια μου, γλήγορα περγαντίνια,
Αὐτοῦ ποῦ πᾶτε κ᾽ ἔρχεστε σ᾽ τὸν Κόρφο καὶ ᾽στὸ Βάλτο,
Μὴν εἴδετε τὸν ἄντρα μου τὸν Λούκα Καλιακούδα;»
—«Ἐμεῖς ψὲς τὸν ἀφήσαμε πέρα ς᾽ τὸ Γαυρολίμι·
Εἶχαν ἀρνιὰ κ᾽ ἐψαίνανε, κριάρια σουβλισμένα.
Εἶχαν καὶ πέντε μπέηδαις, ταῖς σούβλαις νὰ γυρίζουν.»

48.

ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ.

Ἦταν ἡμέρα βροχερὴ, καὶ νύχτα χιονισμένη,
Ὅταν γιὰ τὴν Τριπολιτσὰ ξεκίνησε ὁ Κιαμίλης.
Νύκτα σελλόνει τ' ἄλογον, νύκτα τό καλιγόνει·
Καὶ μέσ' τὸ δρόμον τὸ Θεὸ παρακαλεῖ καὶ λέγει·
—«Θεέ μ', ἐκεῖ τοὺς προεστοὺς, κ' ἐκεῖ τοὺς δεσποτάδαις
»Νὰ βρῶ, μὴ 'στὸ κεφάλι τους πάρουνε τοὺς ραϊάδαις,
»Νὰ μὴ σηκώσουν ἅρματα, καὶ πάγουν μὲ τοὺς Κλέφταις!»
Σὰν ἔφθασε, εἶχαν οἱ Γραικοὶ τὸ κάστρο πλακωμένο,
Τοὺς τούρκους ἔκλεισαν στενὰ, βαρὶὰ τοὺς 'πολεμοῦσαν.
Κολοκοτρόνης 'φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι.
—«Προσκύνησε, Κιαμίλμπεη, 'στοὺς Κολοκοτροναίους,
»Νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴν, ἐσὲ καὶ τὰ παιδιά σου,
»Ἐσὲ καὶ τὰ χαρέμια σου, κ' ὅλη τὴ γενεά σου.»
—«Μετὰ χαρᾶς σας Ἕλληνες, κ' ἐσεῖς Καπεταναῖοι,
»Εὐθὺς, νὰ προσκυνήσωμεν 'σ τοὺς Κολοκοτροναίους».
Μπουλούκμπασης ἐφώναξεν ἀπάν' ἀπὸ τὴν τάπια·
—«Δὲν προσκυνοῦμεν, ἄπιστοι, 'σ ἐσᾶς βρωμοραϊάδαις·
»Ἔχομε κάστρα δυνατὰ, καὶ βασιλιὰ 'στὴν Πόλιν.
»Ἔχομ' ἀσκέρι 'ξακουστὸ, καὶ Τούρκους παλλικάρια,
»Ποῦ τρῶνε πέντε 'στὸ σπαθὶ, καὶ δέκα 'στὸ τουφέκι,
»Καὶ δεκαπέντε 'στ' ἄλογο, διπλοὺς 'στὸ μετερίζι.»
—«Τώρα νὰ ἰδῆτ', ἐφώναξε τότ' ὁ Κολοκοτρόνης,
»Νὰ ἰδῆτ' Ἑλληνικὸ σπαθὶ, καὶ Κλέφτικο τουφέκι,
»Νὰ ἰδῆτε, 'σὰν τὸ θέλετε, τί φίδι θὰ σᾶς φάγῃ!
Τρίτη, τετράδη θλιβερὴ, πέφτη φαρμακωμένη,
Παρασκευὴ 'ξημέρωσε (ποτὲ νὰ μ' εἶχε φέξῃ!)
Ἐβάλαν οἱ Γραικοὶ βουλὴ τὸ κάστρο νὰ πατήσουν.
Σὰν ἀετοὶ ἐπηδήσανε, κ' ἐμπῆκαν σὰν πετρίτες,

Κι᾽ ἀδειάσαν τὰ τουφέκια τους, τὴν λιανομπαταρία.
Κολοκοτρόνης ᾽φώναξεν ἀπ᾽ τ᾽ Ἁϊγιωργιοῦ τὴν πόρτα·
—«Μολᾶτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας·
»Βάλετε τὴν Τουρκιὰν ᾽μπροστὰ, σὰν πρόβατα στὴν μάντρα.»
᾽Τοὺς πῆγαν καὶ τοὺς ἔκλεισαν ᾽στὴν τάπια τὴ μεγάλη.
Ἀπολογᾶτ᾽ ὁ Κεχαγιᾶς πρὸς τὸν Κολοκοτρόνη·
—«Κάμε νισάφι ᾽στὴν Τουρκιάν, κόψε, μόν᾽ ἄφσε κι᾽ ὅλας.»
—«Τί τζαμπουνᾶς βρωμότουρκε; τί λὲς παλιομουρτάτη;
»Νισάφιν ἔκαμες ἐσὺ ᾽σ τὴ μαύρη τὴ Βοστίτσα,
»Ὅπ᾽ ὥσφαζες τ᾽ ἀδέλφια μας κι᾽ ὅλους τοὺς ἐδικούς μας;»

49.

Ο ΤΑΣΣΟΥΛΑΣ.

Ἀνάθεμά σας γέροντες, γερόντοι Λαπανιώταις,
Ποῦ ᾽στείλαταν τὰ γράμματα κ᾽ ἐστεῖλταν τὰ μαντάτα,
—«Νὰ ᾽ρθῇς νὰ ᾽ρθῇς, Τασσοῦλα μου, νὰ ᾽ρθῇς νὰ προσκυνήσῃς,
Μὴ σοῦ χαλάσουν τὸν ὑγιὸ, τὸ μοναχὸ παιδίσου,
Τὸ ᾽γυιὸ τὸν Κωνσταντάκι σου, καλὸ παλληκαράκι.»
Τὸν ᾽πῆρε τὸ παράπονο καὶ ᾽κίνησε νὰ πάγῃ.
Τὸν ψυχογυιό του ᾽φώναξε τὸν ψυχογυιό του κράζει,
—«Γιὰ πάρε τὸ τουφέκι σου καὶ ζῶσε τὸ σπαθί σου,
Κι᾽ ἄϊντε νὰ προσκυνήσωμε τὸν μπέη τοῦ Ταΐρη.»
᾽Σ τὴν στράτα ποῦ παγαίνανε ᾽ς τὴν στράταν ποῦ παγαίναν,
Βρίσκουν τὸν Μπέη ποῦ λούζονταν, πῶπλενε τὰ ποδάρια·
—«Καλήσου ᾽μέρα Μπέη μου»—«καλῶς τον τὸν Τασσοῦλα»
—«Τασσοῦλα μ᾽ τὶ μᾶς ἄργησες τόσο γιὰ νὰ σὲ ἰδοῦμε;»
—«Τὶ νὰ σοῦ ᾽πῶ, βρὲ Μπέη μου, τὶ νὰ σοῦ ᾽μολογήσω
Ἀνάθεμα τὴν τέχνη μας, τὴν ἀνυποταγή μας,

Δὲ μᾶς ἀφίνουνε τ᾽ ἀρνιὰ καὶ τὰ παχιὰ κριάρια,
Δὲ μὰς ἀφίνουν τὰ νερὰ ᾽στοὺς ἴσκιους ᾽στὰ πλατάνια.»
«Τασοῦλαμ᾽ τί μᾶς ἔφερες ᾽ποῦ ᾽ρθες νὰ προσκυνήσῃς;»
—«Σᾶς ἔφερα χίλια φλωριὰ καὶ πεντακόσα γρόσα,
Ἔφερα κι᾽ ἀσημόκουπα, ζάρφια μαλαματένια.»
Κι᾽ ὁ Μπέης τζελάτιν ἔκραξε κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει·
—«Γιὰ τράβα τὸ βαρὺ, σπαθὶ καὶ πάρτου τὸ κεφάλι.»
Κι᾽ ὁ ψυχογυιός του τό᾽νοιωσε καὶ τὸν Τασσοῦλα κράζει·
—«Σήκω Τάσιο νὰ φύγωμε, σήκω Τάσσιο νὰ πᾶμε.»
Στὸ παραθῦρι ρίχθηκαν, ᾽ς τὸ δρόμον ἐβρεθῆκαν.
—«Ἂν σὲ τζακώσω Μπέημου, ᾽στὴ σοῦβλα θὰ σὲ ψήσω!»

50.

Ο ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ.

—«Ἀπόψε εἶδα ᾽στὸν ὕπνο μου, ᾽στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώμουν,
Θωλὸ ποτάμι ἀπέρναγα, καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα·
Εἶχε θωλὰ τὰ ῥέμματα, καὶ τὰ νερὰ βαμμένα,
Κεφάλια ἐκύλουνε ᾽μπροστὰ, κεφάλια κι᾽ ἀπ᾽ ὀπίσω·
᾽Ξήγατ᾽, Ἀντώνη μ᾽, ξήγατο τ᾽ ὄνειρο ποῦ μ᾽ ἐφάνη!»
—«Παιδιά μου μὴ σκοτίζεστε, κ᾽ ἐγὼ σᾶς τὸ ᾽ξηγάω·
Τούρκους πολλοὺς θὰ κόψωμε, θὰ πάρωμε καὶ πλιάτζκα!»

51.

Ο ΔΕΛΙΓΙΩΡΓΗΣ.

Τίνος μανοῦλα θλίβεται; τίνος μανοῦλα κλαίει;
Τοῦ Γιώργη ἡ μάνα θλίβεται; τοῦ Γιώργη ἡ μάνα κλαίει.
Ἐστὸ παραθύρι κάθεται, τοὺς κάμπους ἀγναντεύει·
—«Ἐ' ὅλον τὸν κόσμον ξαστεριὰ, σ' ὅλον τὸν κόσμον ἥλιος,
Ἐστὰ ριζοβούνια τοῦ Ἀχονοῦ πολὺς καπνὸς κι' ἀντάρα·
Μήν' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, μήν' ἀπὸ ταῖς βροχάδαις;
Μήτ' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, μήτ' ἀπὸ ταῖς βροχάδαις,
Τὸ Δελιγιώργη ἐκλείσανε Τούρκοι ὡς ἐννιὰ χιλιάδαις.
—Ἔβγα, Γιώργη, προσκήνυσε, τζουράκι νὰ σὲ κάμω!
—Δὲν εἶμαι νύφη Πατρινιὰ νὰ ἐβγῶ νὰ προσκηνύσω·
Χίλιαις φοραῖς τὸ αἷμα μου τὴ γῆ νὰ κοκκινήσῃ,
Παρὰ νὰ δώσω τ' ἅρματα, τὸ ἔρμο μου νταλιάνι.

52.

ΟΙ ΑΝΔΡΟΥΣΣΟΙ.

Ἐστὴ Λιάκουρη, ἐστὴ Λειβαδιὰ, κικιόνη τοῦ Σαλώνου,
Καὶ ἐστὰ Βαρδοῦσα τὰ ψηλὰ πόχουν ταῖς καταβόθραις,
Ἐσώσανε τὴν Κλεφτουριὰ, τοὺς μαύρους Ἀνδρουτσέους,
Τὸν Δρόσο τὸν περήφανο, τὸ Γιώργο Μωραΐτη,
Τὸ Ἰάννη ἀπὸ τοὺς Ξυλικοὺς, καὶ τὸν Βλαχοθανάση,
Ποῦ ἦταν μπαϊράκια ἐστὰ βουνὰ, καὶ φλάμπουρα ἐστοὺς κάμπους,
Κι' ἀνάμεσα ἀπ' τὸν ταηφᾶ πανώρια κυπαρίσσα!
—Βουνά μου μὴ χιονίσετε, κάμποι μὴ παχνιστῆτε,
Καὶ σεῖς χελιδωνάκια μου νὰ ζῆτε μὴ λαλεῖτε!

Μόν' πέστε τῆς Ἀνδρούτζενας, τῆς μικροπανδρεμένης
Νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὴ Λαμπρὴ, καὶ τὰ φλωριὰ μὴ βάλῃ,
Καὶ νὰ μὴν πλέξῃ τὰ μαλλιὰ, στὴν Ἐκκλησιὰ μὴν πάγῃ,
Τὶ ὁ Ἀνδροῦτζος ἀποκλείστηκε 'στὸ μέγα Μοναστῆρι·
—Φέρνουν τόπια ἀπ' τὴν Ἔγριπο, μπόμπαις ἀπ' ταῖς Ἀθήναις
Νὰ ῥίξουν νὰ σκορπίσουνε τὸ μέγα Μοναστῆρι·
Κι' ὁ Ἀνδροῦτσος ἔτρωε κ' ἔπινε, κι' ἔστριφτε τὸ μουστάκι.

53.

ΤΟ ΑΝΑΠΛΙ.

—Ἀνάπλι τί δὲ χαίρεσαι, καὶ δὲ βαρεῖς παιγνίδι;
—'Σὰν πῶς μοῦ λὲς νὰ χαίρωμαι καὶ νὰ βαρῶ παιγνίδι,
Ὁποῦμαι Ἀνάπλι 'ξακουστὸ, κι' Ἀνάπλι 'παινεμένο,
Πόχω τὰ τόπια γιὰ χαρὰ, τουφέκια γιὰ παιγνίδι,
Καὶ σὺ μὲ θέλεις γιὰ ραγιὰ, μὲ θὲς χαρατζομένο;
—Ἀνάπλι δόστα τὰ κλειδιὰ, Ἀνάπλι παραδόσου,
Γιατὶ ὅσο αἷμα κι' ἂν χυθῇ θὰ τόχεις στὸ λαιμό σου!
—Δὲν παραδίνω 'γὼ κλειδιὰ, καὶ δὲν ἔχω χαμπάρι·
'Στὸ Παλαμήδι κρέμονται καὶ σύρε νὰ τὰ 'πάρῃς!

54.

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΓΙΩΝ.

—«Μαῦρο πουλάκι πόρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη
Πέσμου τί κλάψαις θλιβεραῖς, τί μαῦρα μυρολόγια
Ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποῦ τὰ βουνὰ ραγίζουν;
Μὴ νὰ τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ, καὶ πόλεμος τὴν καίει;»
—«Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιὰ, πόλεμος δὲν τὴν καίει·
Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
Κι' ὅλοι στὴν ξενιτειὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καϊμένοι·
Θ' ἀφήσουνε τὰ σπήτια τους, τὸν τάφο τοῦ γονιοῦ τους,
Θ' ἀφήσουν τὸ προσκήνυμα Τοῦρκοι νὰ τὸ πατήσουν.
Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιὰ, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
Μυριολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μυρολόγια,
Παππάδες μὲ τὰ δάκρυα βδύνουν ταῖς ἐκκλησιαῖς τους.
Βλέπεις ἐκείνην τὴν φωτιὰ, μαῦρον καπνὸ ποῦ βγάνει;
Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀνδρειωμένων,
Ποῦ τὴν Τουρκιὰ ἐτρομάξανε, καὶ τὸ Βεζύρη ἐκάψαν!
Ἐκεῖ 'ναι κόκκαλα γονιοῦ ποῦ τὸ παιδὶ τὰ καίει
Νὰ μὴν τὰ βροῦνε Λιάπιδες, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν!
Ἀκοῦς τὸ θρῆνον τὸν πολὺν ὁποῦ βογγοῦν τὰ δάση,
Καὶ τὸ δαρμὸ ποῦ γένεται, τὰ μαῦρα μυρολόγια;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴν δόλια τὴν πατρίδα,
Φιλοῦν ταῖς πέτραις καὶ τὴ γῆ, κι' ἀσπάζονται τὸ χῶμα!»

55.

ΤΟ ΜΥΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ.

Τρία πουλιὰ ἀπ᾽ τὴν Πρέβεζα ᾽διαβῆκαν εἰς τὴν Πάργα·
Τόνα κυττάει τὴν ξενιτειὰ, τ᾽ ἄλλο τὸν Ἄϊ Ἰαννάκι,
Τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο, μυριολογάει καὶ λέει·
«Πάργα, Τουρκιὰ σ᾽ ἐπλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει·
»Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ πέρνει·
»Βεζύρης δὲν σ᾽ ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ᾽ ἀσκέρια·
»Ἔφευγαν Τοῦρκοι ᾽σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
»Κ᾽ οἱ Ἀλάπιδες δὲν ἤθελαν νἀλθοῦν νὰ πολεμήσουν.
»Εἶχές λεβέντες ᾽σὰ θεριὰ, γυναῖκες ἀντρειωμέναις,
»Πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμὶ, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.
»Τ᾽ ἄσπρα ᾽πουλῆσαν τὸ Χριστὸ, τ᾽ ἄσπρα πουλοῦν κ᾽ ἐσένα.
—»Πάρτε μανάδες τὰ παιδιὰ, παπάδες τοὺς Ἁγίους·
»Ἄστε λεβέντες τ᾽ ἅρματα, κι᾽ ἀφῆστε τὸ τουφέκι·
»Σκαψτε πλατειὰ, σκάψτε βαθυὰ ὅλα σας τὰ κυβούρια,
»Καὶ τ᾽ ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
»Τούρκους δὲν ἐπροσκήνυσαν· Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν!»

56.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Μαῦρο μαντάτο ἐδώθηκε
᾽Στοὺς Παργηνοὺς εἰπώθηκε,
Ὅλοι γιὰ νὰ ῥωτηθοῦνε
Ἂν ἐδῶ θὰ νὰ σταθοῦνε.
Κι᾽ ὅσοι θελήσουν νὰ σταθοῦν
᾽Στὸν Τοῦρκο θὰ νὰ ᾽ποταχθοῦν,

Κι' ὅσοι θὰ νὰ σηκωθοῦνε
'Στὰ Νησιὰ νὰ μερασθοῦνε·
'Εκάμαν τὴν ἐρώτησι,
Καὶ δίνουν τέτοια ἀπόκρισι
Παιδιὰ κι' ἄνδρες μὲ μιὰ γνώμη
'Σὰν τὸ σίδερο 'στ ἀμῶνι·
«Ἐμεῖς ἀποφασίζομε
Τὸ θέλομε, τ' ὁρίζομε
Πῶς παρὰ νὰ σκλαβωθοῦμε,
Ἀπ' τὴν Πάργα νὰ σκωθοῦμε.
Γιατὶ οἱ Τοῦρκοι εἶναι κακοὶ
Βάνουν ὅλους 'στὸ σπαθὶ,
Ποῦ τοὺς εἴχαμεν διωγμένους
'Στοὺς πολέμους νικημένους.
Καὶ θὰ μᾶς ψήσουν τὰ παιδιὰ
Παλουκωμένα 'στὰ σουβλιὰ,
Κι' ἂν μᾶς πάρουνε 'στὸ χέρι
Μᾶς περνοῦν ἀπ' τὸ μαχαίρι.»
Ἡ Ἁγια 'μέρα ἡ Λαμπρὴ
Ἦτανε 'μέρα φλογερή·
Ποῦ 'στὴν Ἐκκλησιὰν ἐπῆγαν
Καὶ τὰ μάτια τους 'δακρύζαν·
Κ' ἕνας τὸν ἄλλο ἐλέγανε·
«Ἄχ τί ἐπάθαμε οἱ καϊμένοι
Κ' οἱ πολυβασανισμένοι!
Χάνομε τὰ σπήτια μας,
Τὴ γλυκειὰ πατρίδα μας,
Ποῦνε χώρα στολισμένη,
Καὶ 'στὸν κόσμο ξακουϊσμένη!
Πῶχει τόσα κρύα νερὰ,
Κήπους, δροσεροὺς ἀέρες,
Κι' ἀξετίμωτους μπαχτσέδες!»

Ἐσταῖς Ἀπριλίου εἴκοσι ἑπτὰ
Ἔδωκ' ἡ Πάργα τὰ κλειδιά,
Τοῦ Χαμίμπεη τὰ δίνει,
Παρευθὺς σεισμὸς ἐγίνη.

57.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΤΟΥ
ΜΑΡΚΟΥ ΒΟΤΣΑΡΙ.

—Τ' εἶναι τοῦτα τὰ κλάμματα, κι' αὐτὰ τὰ μυρολόγια,
Κύριε μου τί νὰ 'γίνηκε 'στὸ δόλιο Μισολόγγι;
—Τοῦτα τὰ κλάμματα 'ρωτᾶς, κι' αὐτὰ τὰ μυρολόγια;
Γι' αὐτὸν τὸν Μάρκο 'γένονται τὸν ἐλευθερωτή μας.
Ὅσοι Ρωμαῖοι κι' ἂν τὄμαθαν, κι' ὅσοι τ' ἀφουκρασθῆκαν
Ὅλοι 'στὰ μαῦρα ἐμπήκανε, τὰ μελανὰ ἐφορέσαν.
Κίτσος Τσαβέλλας 'φώναξε καὶ τοὺς παρηγοροῦσε·
«Παιδιά μου μὴν πικραίνεστε καὶ μᾶς πλακώσῃ ἀρρώστια,
»Καὶ νὰ μᾶς ζήσῃ ὁ Κωσταντᾶς κι' ὁ υἱὸς τοῦ Καπετάνιου,
»Πρῶτον νὰ τονὲ κάμωμε 'σὰν ποὔχαμε τὸ Μάρκο.
»Ἔτζι τὄχει ἡ πατρίδα μας, ἔτζι τὸ Σοῦλι τὄχει,
»Ἀπὸ τουφέκι, καὶ σπαθὶ κάνεις νὰ μὴ γλυτώσῃ.
»Καθὼς κ' οἱ πατεράδες μας, ἔτζι κ' ἐμεῖς νὰ πᾶμε!»

58.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΤΟΥ
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΟΥ.

Τρεῖς περδικούλαις κάθουνται ς' τὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας,
Εἶχαν τὰ 'νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερὰ γραμμένα,
Εἶχαν καὶ τὰ κεφάλια τους σ' τὸ αἷμα βουτισμένα,
Ἀπὸ βραδὺς μυρολογοῦν καὶ τὸ ταχὺ φωνάζουν·
«Τρίτη τετράδη θλιβερὴ, πέφτη φαρμακωμένη,
Παρασκευὴ 'ξημέρονε, νὰ μ' εἶχε 'ξημερώσῃ,
Ἀφέντες ἔβαλαν βουλὴ τὸν πόλεμο νὰ πιάσουν·
Καραϊσκάκης 'φώναξεν ἀπάνω ἀπ' τ' ἄλογό του·
—«Ποῦ 'στε βρὲ Ρουμελιώταις μου, παιδιά μου ἀντρειωμένα,
Γυμνῶστε τὰ 'λαφρὰ σπαθιὰ καὶ ῥῆξτε τὰ ντουφέκια,
Βάλτεμου Τούρκους ς' τὰ 'μπροστὰ, καὶ κόψτε, καὶ σκοτώστε»!
Ἤρτε μαντάτι τῶν Τουρκῶν πεζοὶ καὶ καβαλλάροι·
Δὲν ἦταν 'λίγοι οὐδὲ πολλοὶ, ἦταν ἐννιὰ χιλιάδαις·
Πρῶτο γιουροῦσι πῶκαμαν, δεύτερο τράκο 'κάμαν,
Λαβόνεται ὁ Καραϊσκὰς κι' ὁ καπετὰν Νικήτας·
Κι' ὁ Καραΐσκος φώναζε, 'ψηλὴ φωνίτζα 'βγάζει·
—«Ἕλληνες μὴν κιοτέζετε, παιδιὰ μὴ φοβηθῆτε,
Καὶ 'πάρ' τὸ γιοῦχα ἡ Τουρκιὰ, κι' ἐρθῇ καὶ μᾶς χαλάσῃ.
Σὰν Ἕλληνες βαστάζετε, κι' ὡσὰν Γραικοὶ σταθῆτε,
Κι' ἐγὼ ἂν ἐλαβώθηκα, κι' ἂν εἶμαι πληγωμένος,
Τώρα θὰ πάω 'στὴν Κούλουρι, καὶ 'στὴ Φανερωμένη
Ποῦναι βασιλικὸς ἰατρὸς, πάει καὶ μὲ ἰατρέψῃ»!

59.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΤΟΥ

ΚΙΤΣΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ.

Τρία πουλάκια κάθουνταν 'ς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι,
Τὸ 'να τηράει τὰ Γιάννενα, τ' ἄλλο κατὰ τὸ Σοῦλι,
Τὸ τρίτο τὸ καλήτερο μυρολογάει καὶ λέγει.
—«Ὁ Μπότσαρης ἐκίνησε 'ςτὰ Γιάννενα νὰ πάγῃ,
Γιὰ νὰ βουλώσῃ μπουγιουρδί, 'στὸ Βουλγαρέλι νἄρτῃ,
Γιὰ νὰ μαζώξῃ τ' ἄσπρα του ὁποῦ εἶχε δανεισμένα.
Κι' ἀπὸ τὴν Ἄρτα διάβηκε κονάκι νὰ τοῦ κάμουν.
Κ' ἐκεῖ κονάκι τῶκαμαν 'ς τοῦ παπουτσῆ τοῦ Ῥίζου,
Κ' ἐκεῖ τραπέζι 'βάλανε ψωμὶ γιὰ νὰ δειπνίσουν.
Τρία τουφέκια τῶῤῥιξαν, τὰ τρί 'ἀῤῥάδα ἀῤῥάδα,
Τό 'να τὸν πέρει 'ς τὸ πλευρὸ, τ' ἄλλο μέσα 'ς τὰ στήθη,
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ, τὸν πέρει μὲς τὸ στόμα.
Τὸ στόμα του αἷμα γιόμωσε, καὶ κιλαδεῖ καὶ λέγει.
«Καθῆστε παλληκάρια μου, καὶ σὺ βρὲ ψυχογιέ μου,
Τὶ τοῦτο δὲν εἶναι γιὰ σᾶς· πάρτε μου τὸ κεφάλι,
Νὰ μὴν τὸ πάρῃ ν ἡ Τουρκιὰ, τὸ φέρῃ τοῦ Βεζίρη,
Τὸ ἰδοῦν ὀχθροὶ κι' ἀγαλλιαστοῦν, φίλοι καὶ λυπηθοῦνε.»

60.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ.
ΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΥ.

'Σ τοῦ Θοδωράκη τὴν αὐλὴ ς' τοῦ Μέτρου τὸ σαράγι
Κόσμος πολὺς μαζόνεται, πολλοὶ 'ναι μαζωμένοι,
—«Μήνα καὶ γάμος γένεται, μήνα καὶ πανηγύρι»;
—«Μήτε καὶ γάμος γένεται μήτε καὶ πανηγῦρι,
Μόν' εἶναι ὁ Μῆτρος ἄρρωστος βαρυὰ γιὰ νὰ 'πεθάνῃ,
Ἐμπαινοβγαίνουν οἱ Ἰατροὶ καὶ γιατρεμὸ δὲν ἔχει,
Τὸν κλαῖν τὰ παλλικάρια του, τὸν κλαίει κ' ἡ ἀδελφή του,
Τὸν κλαίει κ' ἡ μανοῦλα του, κι' ὁ δόλιος τ' ὁ πατέρας.
—«Ἂν θέλῃς Μῆτρο πάντρεμμα, γυναῖκα νὰ σοῦ δώσω.
—«Δὲ θέλω μάνα πάντρεμμα, σκύψε νὰ σὲ φιλήσω,
Νὰ μ' ὤχεις ἔγνοια τὰ παιδιὰ, τὰ μαῦρα παλλικάρια,
Φέρε μου τὸ σπαθάκι μου, μάνα, νὰ τὸ φιλήσω,
Καὶ φέρε τὸ τουφέκι μου νὰ τ' ἀποχαιρετήσω!
Ὁ Χάρος μ' ἀρραβώνιασε, μ' ἔχει ἀρραβωνιασμένο,
Μῶχει τὴν πλάκα πεθερὰ τὸ μνῆμα γιὰ γυναῖκα·
Κι' αὐτὰ τὰ μαυροσκούληκα ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια.

61.

Ο ΤΟΜΠΑΖΗΣ.

Μαρτυράτε το Φραντζέζοι,
Πέστετο καὶ σεῖς Ἰγγλέζοι,
Πῶς μιὰ σκοῦνα τοῦ Τομπάζη
Τὴν Τουρκιὰ τηνὲ τρομάζει!

62.

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΣΜΟΣ.

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
Φέγγε καὶ περπάτειγε,
Γιὰ νὰ σ' ἐρωτήσωμε
Γιὰ τὰ δυὸ Γραικόπουλα
Τὰ Γρεβενητόπουλα.
Χήρα Τούρκα 'δούλευαν,
Ὅλ' ἡμέρα 'ς τὸ ζυγό,
Τὸ βραδὺ 'ς τὸν κρεμασμό.
«Βρὲ παιδιὰ Γραικόπουλα,
»Καὶ Γρεβενητόπουλα,
»Γένεστε Τουρκόπουλα,
»Νὰ χαρῆτε τὴν Τουρκιά,
»Τ' ἄλογα τὰ γλήγωρα,
»Τὰ σπαθιὰ τὰ δαμασκιά;»
—«Βρὲ κυρά μου Τούρκισσα,
»Κάλλιο γένε σὺ Ρωμιὰ,
»Νὰ χαρῇς τὴ Λαμπριὰ,
»Μὲ τὰ κόκκινα τ' αὐγά!
»Νὰ χαρῇς τὴν Ἐκκλησιὰ,
»Τὴ χρυσὴ τὴν Κοινωνιά!

63.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο, τοῦ Βασιλιᾶς κοπέλι,
Μιὰ Ῥωμηοπούλα ἀγάπησε, καὶ 'κείνη δὲν τὸ θέλει·
Πέρνει ταῖς ῥάχαις ἐμπροστὰ καὶ τὰ βουν' ἀπ' ὀπίσω,
Κ' ἡ τύχη της τὴν ἔβγαλε μέσ' τ' Ἁγιωργιοῦ τὴν πόρτα.
Ἅγιέ μου Γιῶργι βόηθα με ὠχ τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,
Τὰ κοφτερά τους τὰ σπαθιὰ, τὰ μυτερὰ μαχαίρια.
Τὰ μάρμαρα ἐσχιστήκανε, κ' ἐμπῆκε ἡ κόρη μέσα.
Νάτος κἴ' ὁ Τοῦρκος πῶρχεται 'στὸν Ἄϊ Γιώργη ἀπάνου·
'Στὸν Ἄϊ Γιώργη ἀνέβηκε, σκύφτει καὶ προσκυνάει·
—«Ἄϊε μου Γιώργη λυτρωτὴ, συχώρεσε κ' ἐμένα,
Κ' ἐγὼ νὰ πάω νὰ βαφτιστῶ, καὶ Χριστιανὸς νὰ γένω,
Νὰ πάρω καὶ τὴ λυγερὴ, νᾶναι Κυρὰ μεγάλη.

64.

Η ΕΡΩΜΕΝΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

Θέλω νὰ πάω ς' τὸ Νιόκαστρο ποῦ γένονται πολέμοι,
Καὶ πάλε συλλογίζομαι, καὶ πάλε συλλογιῶμαι,
Ποῦ ἂν λαβωθῶ 'γὼ τ' ὀρφανὸ κι' ἂν λαβωθῶ τὸ μαῦρο,
Δὲν ἔχω μάνα νὰ μὲ κλαίη, καὶ νὰ πονῇ γιὰ 'μένα·
—«Σὲ κλαῖν οἱ φίλοι σ', ξένε μου, σὲ κλαῖν καὶ τὰ μπραζέλια,
Σὲ κλαίω καὶ 'γὼ ἀπὸ κοντὰ ς' τὰ μαῦρα φορεμένη,
Τρεῖς χρόνους κάνω ξέπλεγη, τρεῖς χρόνους καὶ τρεῖς μήναις,
Κι' ἂν μὲ ῥωτήσῃ ἡ μάννα μου κ' ἡ δόλια ἡ ἀδερφή μου,
Ποῦν' ὁ ἄντρας μου;— ς' τὸ Νιόκαστρο ποῦ γένονται οἱ πολέμοι·
Δὲν 'ξέρω ἂν ἐλαβώθηκε κι' ἂν εἶναι λαβωμένος.»

65.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΤΟΥ
ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ.

Ποιὸς θὲ ν᾽ ἀκούσῃ κλάϋματα δάκρυα καὶ μυρολόγια;
Διαβᾶτ᾽ ἀπὸ τὴν Λειβαδιὰ, καὶ σύρτε ς᾽ τὴ Βελίτσα,
Κ᾽ ἐκεῖ ν᾽ ἀκοῦστε κλάϋματα δάκρυα καὶ μυριολόγια.
Ν᾽ ἀκοῦστε τὴν Ἀνδρούτζενα τὴν μάνα τοῦ Λυσσέα,
Πῶς σκούζει, πῶς μυριολογᾶ, καὶ ᾽σὰν τρυγόνι κλαίει!
᾽Σὰν περδικοῦλα θλίβεται, κι᾽ ὡσὰν παππὶ μαδιέται,
᾽Σὰν τοῦ κοράκου τὰ φτερὰ μαυρίζει ἡ φορεσιά της!
—«Δὲν ᾽ς τὸ εἶπα ᾽γὼ Λυσσέα μου, δὲν σ᾽ τὸ εἶπα ᾽γὼ παιδί μου!
Μὲ τὴ Βουλὴ μὴν πιάνεσαι μὲ τοὺς Καλαμαράδες!
Κάνουν τὸν Γούρα Κεχαγιὰ, καὶ τὸ Νικόλα πρῶτο;»

66.

Ο ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ.

Καπετὰν Νικηταρᾶ,
Πῶχεις ς᾽ τὰ νύχια σου φτερὰ,
Πιάνεις καὶ γράφεις γράμματα·
—«Τοῦρκοι γιὰ δόστε τ᾽ ἄρματα!
Γιὰ δόστε Τοῦρκοι τ᾽ ἄρματα
Νὰ γλύσουν τὰ παιδιά σας!
—«Τ᾽ ἄρματα δὲν τὰ δίνομε·
Τὸ αἷμά μας τὸ χύνομε!»

67.

Ο ΚΑΤΑΡΡΑΧΙΑΣ.

Δὲν εἶν' ὁ περσυνὸς καιρὸς, δὲν εἶν' ὁ Ταφὶλ Μπούζης,
Νὰ περβατῇς Δερβέναγας, νὰ περβατῇς καβάλλα!
Φέτο τὸ λέν' Καταῤῥαχιὰ, τὸ λένε Καραμέτζο,
Τὸ λὲν' παιδιὰ Τζαπόπουλα, Δημήτρη καὶ Γιωργάκη,
Τὸ λένε καὶ Ζακόπουλο, τὸ λέν' Μαμαλυγγίδη!
Γράφουν οἱ Κλέφταις γράμματα, 'στὰ Τρίκαλα τὰ στέλνουν·
«Σ 'ἐσὲ Κὺρ Νάσσο προεστὲ, σ' ἐσᾶς Κοτζαμπασσίδες!
Νὰ στείλετε τὴν ξαγορὰ, μιὰ 'κατοστὴ πουγγὶ ἄσπρα,
Νὰ μὴν καοῦνε τὰ χωριὰ, Φανάρι καὶ Καρδίτζα,
Κ' ἐμποῦμε καὶ 'στὰ Τρίκαλα καὶ κάμωμέ σας σκλάβους.»
Σιαμήμπεης 'σὰν τ' ἄκουσε βαρυὰ 'χολοτάρτη·
Πιάνει τοὺς κάνει γράμματα, καὶ βάνει μαύρη βοῦλλα·
«Τί 'ξαγορὰ γυρεύετε; τί 'ξαγορὰ ζητᾶτε;
Ἂν δὲ σᾶς πιάσω ζωντανοὺς, κῖ' ἂν δὲ σᾶς παλουκώσω!»
Καταῤῥαχιᾶς 'σὰν τ' ἄκουσε μὲ τὸ Γιωργάκη Τζάπο
Τὰ κριθαράκια ἐπιάσανε, καὶ τὰ ταμπούρια φτιάνουν,
Φτιάνουν ταμπούρια μὲ κλαριὰ, μὲ φτέραις, καὶ μὲ δέντρα·
Κι' ὅντ' ἔκαμαν, κι' ἀγνάντεψαν τοὺς κάμπους τῶν Τρικάλων,
Βλέπουν τὸν Σιάμη ποὖρχεταν μ' Ἀρβανιτιὰ, μ' ἀσκέρι.
Καταῤῥαχιᾶς ἐχούγιαξε μὲ τὸ Γιωργάκη Τζάπο·
«Τουφέκια νὰ μὴ ῥίξωμε, τραγούδια μὴν εἰποῦμε
Ὅσο ν' ἀρθῇ ὁ Σιαμήμπεης νὰ πιάσῃ τὸ τουφέκι,
Νἄρτη κοντὰ, τόσο κοντὰ νὰ φθάνῃ τὸ μολύβι.»
Κι' ὅντ' ἔκαμαν, κ' ἐζύγωσαν κι' ἔφτανε τὸ μολύβι,
Καταῤῥαχιᾶς ἐφώναξε μὲ τὸ Γιωργάκη Τζάπο·
—«Ποῦ πᾶς, βρὲ Σιάμη βρωμερὲ, ποῦ πᾶς μωρὲ παμπάσα;
Ποῦ σκότωσες τὸν μπάρμπα μου, κι' αὐτὴν τὴν ἀνιψιά μου;»

Κι' ὅντ' ἔκαμαν κ' ἐθύμωσαν κι' ἀπὸ τὰ δυὸ τὰ μέρη,
Κ' ἐπιάστηκεν ὁ πόλεμος κ' ἐκάμαν τὸ γιουροῦσι,
Καταρραχιᾶς ἐφώναζε, πάλε ματαφωνάζει·
«Ἔβγα, βρὲ Σιάμη βρωμερὲ, οἱ δυὸ νὰ κτυπηθοῦμε,
Ἔβγα νὰ ἰδῇς τὶ πάει νὰ 'πῇ παλλικαρίσιο χέρι!»
Κ' ἕνα καλὸ Κλεφτόπουλον ἀπὸ τὸ μετερίζι
Βλέπει τὸ Σιάμη πῶτρεχε 'στὰ Κλέφτικα ταμπούρια·
Κ' ἐκεῖ 'στ' ἀκλουθογύρισμα μιὰ τουφεκιὰ τοῦ στέλνει,
Καὶ τὸ μολύβι ἐπίτυχεν ἀνάμεσα 'στὰ 'φρύδια.
Τὸ στόματ' αἷμα γιώμισε, τὰ χείλη του φαρμάκι.
Βάνουν τοὺς Τούρκους ὀμπροστά· τοὺς πέρνουν τοὺς μπαϊνέδες.
Πέρνουν κεφάλια δεκοχτὼ, καὶ τόσους λαβωμένους.

68.

Ο ΣΥΝΤΡΟΣ.

Ἕνα πουλάκι κάθουνταν 'στοῦ Σύντρου τὸ κεφάλι·
Δὲν ἐλαλοῦσε 'σὰν πουλὶ, 'σὰν τ' ἄλλα τὰ πουλάκια,
Μὸν' ἐλαλοῦσε λυγερὰ μ' ἀνθρώπινη λαλίτζα·
—«Σύντρομ' ἐσ' εἶσουν φρόνιμος, εἶσουν καὶ παλλικάρι,
Εἶσουν καὶ πρῶτος Ἔπαρχος σ' ὅλα τὰ Μοναστήρια,
Τόσα βουνὰ ἐπερπάτησες, οὔδε κι' ἀετὸς ἂν ἤσουν,
Γιατὶ δὲν ἤῦρες 'στὰ βουνὰ τ' ἀθάνατο βοτάνι,
Ποῦ 'στὸ σκοτάδι μυριανθεῖ, καὶ τὴν ἡμέρα κλειέται,
Νὰ φᾷς καὶ σὺ, βαρυόμοιρε, ποτὲ νὰ μὴ πεθάνῃς;»
—«Τί λὲς πουλὶ, κακὸ πουλὶ, γιατὶ μὲ καταριέσαι;
Σαράντα χρόνους ἔζησα Ἁρματωλὸς καὶ Κλέφτης,
Τὸ Χάρο δὲ 'φοβήθηκα, τὸ Χάρο δὲ φοβοῦμαι·
Κ' ἄλλους σαράντα νἄζουνα, πάλ' εἶχα νὰ πεθάνω.
Κι' ἂν θὰ πεθάνω, βρὲ πουλὶ, δὲν τὄχω πῶς πεθαίνω,

Μόν' τόχω σὲ παράπονο, καὶ σ' ἐντροπὴ μεγάλη,
Ποῦ θὰ τὸ μάθουν τὰ σκυλλιὰ, νὰ πᾶν' 'στὴν Ἀλασσῶνα,
Νὰ μοῦ χαλάσουν τὰ χωριὰ, τἄρημα βιλαέτια.
Παρακαλῶ τὴ συντροφιὰ, κι' ὅλα τὰ παλλικάρια
Νὰ μοῦ γνοιασθοῦν τὸ σπῆτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
Νὰ μοῦ κυττάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρι,
Ποῦναι μικρὸ κι' ἀνήλικο, καὶ ἀπὸ Κλεφτιὰ δὲν 'ξέρει».

69.

Ο ΙΑΧΟΣ.

Χρυσὸς ἀετὸς ἐκάθουνταν 'στὸν ἔρημο τὸ Λοῦρο·
Ποῦ κάθε 'μέρα κυνηγάει ἀηδόνια καὶ περδίκια.
'Σταῖς δεκαπέντε τοῦ Μαΐου κυνῆγι δὲ γυρεύει,
Μόν' μαραμμένος κάθεται, χαλάει καὶ τὴ φωλειά του·
Ἄλλος ἀετὸς ἐδιάβαινε, καὶ τὸν 'καλημεροῦσε·
—«Καλή σου 'μέρα, σταυραετέ! —«Καλῶς τον τὸν Σαΐνη!»
—«Τ' ἔχεις καϊμένε, σταυραετὲ, χαλᾷς καὶ τὴ φωλειά σου;»
—«Σαΐνη μ' ἂν μ' ἐρώτησες, νὰ σοῦ τ' ὁμολογήσω·
Ἀπόψ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, 'στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώμουν,
'Σὰ μάτ' ἐπῆγα 'στὸν Πασσᾶ 'στὸν Κούρτη 'στὸν Μπεράτι,
Κι' ἄκουσα τὸ μουσαβαρὲ, του Ἰάχου τὴν κουβέντα.
Ὁ Ἰάχος ἐπροβόδουνε 'στὸ Βασιλιὰ 'στὴν Πόλι·
Ὅσα φλωριὰ κι' ἂν θέλετε διπλᾶ νὰ σᾶς τὰ δώσω,
Μόνο νὰ γένω Βόϊβοδας ἐγὼ 'στὸ Μουλαλῆκι,
Νὰ διώξω τοὺς Μπερατινοὺς, τὸ σκύλλο Χασνατάρη.»

70.

Ο ΚΙΤΣΟΣ ΚΑΙ Η ΜΗΤΗΡ ΤΟΥ.

Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα 'κάθουνταν 'στὴν ἄκρη 'στὸ ποτάμι·
Μὲ τὸ ποτάμι 'μάλωνε, καὶ τὸ 'πετροβολοῦσε·
—«Ποτάμι μ' ὀλιγόστεψε, ποτάμι μ' στρέψε 'πίσω,
Γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, νὰ πάω 'στὰ Κλεφτοχώρια,
Ὅπ' ὥχουν Κλέφταις σύνοδον, ὅπ' ὥχουν τὰ λιμέρια!»
Τὸν Κίτσο τὸν ἐπιάσανε, καὶ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν·
Χίλιοι τὸν πᾶν ἀπεμπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες 'πίσω,
Κ' ὁλοξωπίσω 'πήγαινεν ἡ μαύρη του ἡ μανούλα·
Μὲ τὰ μαλλιά της ξέπλεγα μυριολογάει καὶ λέει·
—«Κίτσο μου ποῦναι τ' ἅρματα, τ' ἄχαρα τὰ τσαπράζια»
—«Μάνα λωλὴ, μάνα τρελὴ, μάνα ξεμυαλισμένη,
Δὲν κλαῖς τὰ μαῦρα νιάτα μου, δὲν κλαῖς καὶ τὴν ἀντρειά μου,
Μόν' κλαῖς τὰ 'ρημα τ' ἅρματα καὶ τ' ἄχαρα τζαπράζια!»

71.

ΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΛΤΟΥ.

Κάτου 'στοῦ Βάλτου τὰ χωριὰ,
Ξερόμερο καὶ 'στ' Ἄγραφα,
Καὶ 'στὰ πέντε βιλαέτια,
(Βάλτε βρὲ νὰ πιοῦμ' ἀδέρφια!)
Ἐκ' εἶν' οἱ Κλέφταις οἱ πολλοί,
Ὅλοι 'ντυμένοι 'στὸ φλωρί.
Κάθουνται καὶ τρῶν καὶ πίνουν,
Καὶ τὴν Ἄρτα φοβερίζουν.
Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ
Χέζουν τὰ γένεια τοῦ Κατῆ·

Γράφουνε καὶ 'στὸ Κομπότι,
Προσκυνοῦνε τὸ Δεσπότη·
—«Συλλογιστῆτε το καλὰ,
Γιατὶ σᾶς καῖμε τὰ χωριά!
Γλήγωρα τ' ἁρματωλῆκι,
Γιατὶ πέφτομε 'σὰ λύκοι!»

72.

Ο ΚΩΣΤΑΣ.

Ὁ Ἥλιος βγαίνει κόκκινος, μαυρομελανιασμένος,
Κ' οἱ Κλέφταις τὸν ἀγνάντευαν καὶ τὸν 'συχνορωτοῦσαν·
—«Ἥλιε μ' τὶ βγῆκες κόκκινος, μαυρομελανιασμένος;»
—«Παιδιὰ σὰ μ' ἐρώτησετε, νὰ σᾶς τὸ μαρτυρήσω·
Ἐψὲς ὅντ' ἐβασίλεψα, κι' ὅντ' ἔγειρα τὴ ῥάχη,
Ἀγνάντεψα τὰ Τρίκκαλα· κι' ἀνάμεσα 'στὰ Χάσια,
Ἄκουσα μαῦρα κλάμματα, γυναίκεια μυρολόγια,
Πῶς κλαῖν' ἡ Καπετάνισσαις γιὰ τοὺς Καπεταναίους,
Πῶς κλαίει ἡ μαύρη ἡ Κώσταινα τὸ δόλιο της τὸν ἄντρα.
'Στὰ Τρίκκαλα τοὺς 'πήγαιναν, 'σταῖς μούλαις καβαλλάρους,
'Σταῖς μούλαις, καὶ 'στὰ σίδερα, καὶ 'πισταγκωνιασμένους·
Κι' ὁ Σιλιχτάρης τσ' ὤλεγε παίζωντας καὶ λεγῶντας·
—«Καλῶς τὸν Κώστα πῶρχεται, καλῶς τον τὸν Δημήτρι!
Πολλὰ σκιαέτια μοῦφεραν, πολλὰ οἱ Κοτζαμπασίδες·
Κώστα δὲν 'κάθουσουν καλὰ, 'σὰν Καπετάνος ποῦσουν,
Μὸν' Κλεφτουριὰ 'πιθύμησες, καὶ Κλέφτικα ἰατάκια;»
Καὶ τὸν τζελάτην ἔκραξε, τοὺς κόβει καὶ τοὺς δύο.

73.

ΟΙ ΚΛΕΦΤΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΙΔΕΣ.

Οἱ Κλέφταις ἐσυνάζουνταν εἰς τὴν Ἁγιὰ Τριάδα,
Ὁ Τζάπας ἀπ᾽ τὸ Μέτζοβον, οἱ πέντε Μπαχλαβαῖοι,
Ζακαῖοι ἀπὸ τὰ Γραβανὰ, κ᾽ οἱ τρεῖς Κοντογιανναῖοι,
Γιωργάκης ὁ Ξερόμερος μ᾽ αὐτὸν τὸ Σκυλοδῆμο,
Σωτήρης ἀπὸ τ᾽ Ἄγραφα, κι᾽ ὅλοι οἱ Μπουκοβαλαῖοι!
Πιάνουν καὶ γράφουν γράμματα, τὰ στέλνουνε μὲ βία·
«Σ᾽ ἐσᾶς ἀρχόντοι Καστανιᾶς, σ᾽ ἐσᾶς Κοτζαμπασίδες!
Νὰ στείλετε χίλια φλωριὰ, καὶ χίλιαις φουστανέλλαις,
Νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια μας, κ᾽ οἱ Κλέφταις νὰ ᾽ντυθοῦνε.»
Κ᾽ ἐκεῖνοι ἀποκριθήκανε ᾽σὰν ἄρχοντες λεβέντες·
«Τουφέκια ἐμεῖς δὲ δίνουμε, καὶ μήτε φουστανέλλαις.»
Κ᾽ οἱ Κλέφταις ἐμανιώσανε, ᾽στὴν Καστανιὰ κινοῦνε·
Τὴν Καστανιὰ τὴν ᾽κάψανε, κι᾽ αὐτοὺς τοὺς ἐσκλαβῶσαν·
Ἐπῆραν ταῖς Ἀρχόντισσαις, καὶ ταῖς Ἀρχοντοπούλαις·
Μυριολογοῦσαν κ᾽ ἔλεγαν, μυριολογοῦν καὶ λέγουν·
«Ἀνάθεμά σας Ἄρχοντες, καὶ σεῖς Κοτζαμπασίδες
«Ποῦ μᾶς ἐπαραδώσετε σὲ Κλέφτικα ᾽λιμέρια!

74.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ.

—«Δὲ σ' τ' ὤπα Δῆμο, μία καὶ δυὸ, δὲ σ' τ' ὤπα τρεῖς καὶ πέντε,
»Χαμήλωσε τὸ πόσι σου, σκέπασε τὰ τζαπράζια,
»Νὰ μὴ τὰ ἰδῇ ἡ Ἀρβανιτιὰ, βάλουν καὶ σὲ σκοτώσουν,
»Ἀπὸ τ' ἀσήμια τὰ πολλὰ, κ' ἀπὸ τὴν περηφάνεια;»
Λαλοῦν οἱ κοῦκοι 'στὰ βουνὰ, κ' ἡ πέρδικες 'στὰ πλάγια.
Λαλεῖ κ' ἕνα μικρὸ πουλὶ σ' τοῦ Δήμου τὸ κεφάλι·
Δὲν ἐλαλοῦσε σὰν πουλὶ, μήτε, 'σὰ χελιδόνι,
Μὸν ἐκελάϊδουνε πικρὰ μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
—«Δῆμο μου τ' εἶσαι κίτρινος, καὶ τ' εἶσ' ἀραχνιασμένος;»
—«Πουλάκι, κ' ἂν μ' ἐρώτησες, νὰ σοῦ τ' ὁμολογήσω.
»Ἔγειρα ν' ἀποκοιμηθῶ, ὕπνον νὰ πάρ' ὀλίγο·
»Κ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου βαθυὰ, σ' τὸν ὕπνο ποῦ κοιμοῦμουν,
»Εἶδα τὸν οὐρανὸ θωλὸ, καὶ τ' ἄστρα 'ματωμένα,
»Τὸ δαμασκὶ σπαθάκι μου βαμμένο μὲς' τὸ αἷμα.»

75.

Ο ΚΑΤΣΑΡΟΣ.

«Μᾶς πῆρ' ἡ μέρα κ' ἡ αὐγὴ, μᾶς πῆρε μεσημέρι,
Καὶ ποῦ νὰ λημεριάσωμε, νὰ κάμωμε λημέρι;
Πέρα 'ς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ, καὶ 'ς τὴν ψηλὴ ῥαχοῦλα,
Πῶχει τὰ πεῦκα τὰ ψηλὰ καὶ τὰ νερὰ τὰ κρύα.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπέσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπόειπε·
Ἀκούει τὰ πεῦκα καὶ βογκοῦν καὶ ταῖς ὀζυαῖς καὶ τρίζουν·
Ψηλὴ φωνίτσαν ἔσυρε, ὅσο κι' ἂν ἠμποροῦσε.
«Παιδιά μ', μᾶς ἦρτ' ὁ Κόρακας, ἦρθε νὰ μᾶς βαρέσῃ.»

Τὸ λόγο δὲν ἀπέσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπόειπε,
Τρία τουφέκια τῶδωκαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.
Τόνα τὸν πῆρε ξώδερμα, καὶ τ' ἄλλο 'ς τὸ κεφάλι,
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ μέσ' τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα.
Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τὰ χείλη του φαρμάκι,
Κ' ἡ γλῶσσα του ἀηδονολαλεῖ, καὶ θλιβερὰ φωνάζει·
«Ποῦ 'σ' ἀνιψιὲ Καταῤῥαχιά, τὸ αἷμα μου νὰ πάρῃς!»

76.

Ο ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΑΙ ΦΑΡΜΑΚΗΣ.

Μᾶς ἦρτ' ἡ ἄνοιξι πικρὴ, τὸ καλοκαῖρι μαῦρο,
Μᾶς ἦρτε κι' ὁ χινόπωρος πικρὸς φαρμακωμένος.
Μαζὺ ν ἐσυμβουλεύονταν Γιωργάκης καὶ Φαρμάκης·
—«Γιωργάκη, ἔλα νὰ φύγωμε, 'ς τὴ Μοσκοβιὰ νὰ πᾶμε».
—«Καλὰ τὸ λὲς, Φαρμάκη μου, καλὰ τὸ συντυχαίνεις,
»Μὰ ἔναι μοῦ φαίνετ' ἐντροπὴ, κι' ὁ κόσμος θὰ γελάσει.
»Καλήτερα ἂς βαστάξωμε 'ς τοῦτο τὸ μοναστῆρι,
»Ὅσο νὰ 'ρθῇ κι' ὁ Μόσκοβας, νὰρθῇ νὰ μᾶς βοηθήσῃ.»
Καὶ τὰ 'λημέρια φώναξαν ἀντίπερα ἀπ' τοῦ Σέκου·
—«Πολλὴ μαυρίλλα 'πλάκωσε, καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζουν,
»Μήνα βοήθειαις ἔρχονται; μήνα συντρόφοι φτάνουν;»
—«Οὔτε βοήθειαις ἔρχονται, κι' οὔτε συντρόφοι φτάνουν,
»Μονὲ Τουρκιὰ μᾶς 'πλάκωσε χιλιάδαις δεκαπέντε».
'Σ τοῦ Σέκου καθὼς ἔφτασαν, κι' ἐπιάσανε τὸν τόπο,
Ἐστῆσαν τόπια περισσὰ γύρου 'ς τὸ Μοναστῆρι.
Πέντε τὸ κροῦν ἀπὸ μεριὰ, καὶ πέντε ἀπὸ τὴν πόρτα,
Τ' ἄλλα τὰ μεγαλήτερα τὸ κροῦν ἀπὸ τὴ ῥάχη·
Ὡς χίλιοι Τοῦρκοι ν ἔπεσαν μέσα 'ς τὸ παληοκλῆσι.

Χίλι' ἄλλοι ἐσκοτωθήκανε 'μπροστὰ στὸ λιθοτοίχι.
Τότ' ἡ Τουρκιὰ ἐτραβίχτηκε 'πίσω 'ς τὸ Κομπουλάκι·
Μὰ ἕνας πασᾶς ἀγνάντευε πέρα μεριὰ τοῦ Σέκου,
Ψηλὴ φωνὴν ἐσήκωσεν «—Ἀμέτη, Μωχαμέτη!
«Πιάστε τὸν τόπο δυνατὰ, ζῶστε τὸ μοναστῆρι.»
Ὅση Τουρκιὰ κι' ἂν ἤτανε, ὅσοι καὶ Γιανιτσάροι,
Τὸν τόπον ὅλον ἔζωσαν, ἐκλείσανε τὸ Σέκο.
Φαρμάκης ἐπικράθηκε καὶ βαρυναστενάζει.
Τὰ παλληκάρια 'φώναξεν ἀπὸ τὸ Μοναστῆρι.»
—«Ποῦ εἶστε, βρὲ παλλικάρια μου, λεβέντες ξαϊκουσμένοι;
Πιάστε με, πάρτε τὰ φλωριὰ, καὶ τὰ χρυσὰ γελέκια,
Πάρετε καὶ τ' ἀσήμια μου, νὰ ξελαφρώσω ὀλίγο,
Καὶ τὰ σπαθιά σας σύρετε, σπάσετε τὰ φηκάρια,
Γιουροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε, νὰ διώξωμε τοὺς Τούρκους.»
Ἕνα πρωτοπαλλήκαρο στέκεται, καὶ τοῦ λέγει·
—«Μαῦρα μας εἶναι τὰ σπαθιὰ, πικρά μας τὰ τουφέκια,
Εἶν' ἡ Τουρκιὰ ν ἀμέτρητη, καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζουν.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴ συντυχιὰ δὲν εἶπε,
Καὶ ζωντανὸς ἐπιάστηκεν ὁ Γιάννης ὁ Φαρμάκης.
—«Δὲ στὸ εἶπα Γιάννη, μία φορὰ, δὲ 'στὸ 'πα τρεῖς καὶ πέντε,
Μὴν ἀπομείνῃς 'ς τὴ Βλαχιὰ, 'ς τοῦ Σέκου μὴν καθήσῃς;
—«Ποῦ νὰ τὸ ξέρω 'γὼ ὁ πικρὸς, 'ς τὸ νοῦ μου ποῦ νὰ μ' ὥρθῃ,
Πῶς οἱ Κονσόλοι οἱ χριστιανοὶ ἔχουν νὰ μᾶς προδώσουν!
Ἐσεῖς πουλιὰ, ποῦ 'λεύτερα πετᾶτε 'ς τὸν ἀγέρα,
Εἴδησι δόστε 'ς τὴ Φραγκιὰ, 'ς τῶν Χριστιανῶν τοὺς τόπους,
Δόστε καὶ τῆς Φαρμάκαινας μαντάτα τοῦ θανάτου.»

77.

Ἄλλο εἰς τοὺς ἰδίους

Πέντε Πασσάδες κίνησαν ἀπὸ τὴν Ἰμπραΐλα·
Στράτεμμα φέρνουν περισσὸ, πεζοῦρα, καὶ καβάλλα.
Σαίρνουν καὶ τόπια δώδεκα, καὶ βόλια χωρὶς μέτρο·
Ἔρχεται κι' ὁ Τσαπάνογλους ἀπὸ τὸ Βουκορέστι,
Πῶχει ἀντρειωμένο στράτεμμα, ὅλο Γιανιτσαραίους,
Σ τὰ δόντια παίρουν τὰ σπαθιὰ, ς τὰ χέρια τὰ τουφέκια.
Τότ' ὁ Γιωργάκης φώναξεν ἀπὸ τὸ Μοναστῆρι.
«Ποῦ στε, βρὲ παλλικάρια μου, λεβέντες ξακουσμένοι;
»Γλήγωρα ζῶστε τὰ σπαθιὰ, πάρετε τὰ τουφέκια,
»Πιάστε τὸν τόπο δυνατὰ, πιάστε τὰ μετερίζια,
»Γιατὶ Τουρκιὰ μᾶς πλάκωσε, καὶ θέλει νὰ μᾶς φάγῃ.»
Δίχως ψωμὶ, δίχως νερὸ, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
Βαρυὰ βαροῦσαν τὴν Τουρκιὰ κάτω σ' τὸ Κομπουλάκι.
Τούρκων κεφάλια ἐκόψανε, Τούρκωνε τρεῖς χιλιάδαις.
Τότε ὁ Φαρμάκης φώναξεν ἀπὸ τὸ Μοναστῆρι.
«Ἀφῆστε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας,
»Γιουροῦσι ἀπάνου κάμετε, ς' τὸν Ἁγλιᾶν ἐβγᾶτε.»
Οἱ Τοῦρκοι τὸ χαρήκανε, τρέχουν ς τὸ Μοναστῆρι.
Τότε ὁ Φαρμάκης ζωντανὸς φώναξ' ἀπὸ τοῦ Σέκου.
«Ποῦ σαι, μπρὲ Γιώργη μ' ἀδελφὲ, καὶ πρῶτε Καπετάνε;
»Τουρκιὰ πολλὴ μᾶς πλάκωσε, καὶ θέλει νὰ μᾶς φάγῃ.»
Πέφτουν τὰ τόπια σὰ βροχὴ, τὰ βόλια σὰ χαλάζι.
Μὰ ὁ Γιώργης εἶχε σκοτωθῆ, τὰ βόλια δὲν τ' ἀκούει.

78.

ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΡΟΥΠΑΚΙΑ.

Τί Καπετάνος εἶσαι σύ; δὲ ρίχνεις δύο τουφέκια,
Νὰ μαζωχτῇ τ' ἀσκέρι σου, κι' ὅλοι οἱ Καπιταναῖοι,
Νὰ ἰδοῦμε ποιὸς μᾶς λείπεται ἀπὸ τὰ παλλικάρια;
Ὁ Ρουπακιᾶς μᾶς λείπεται μὲ τὸ Γεροχουσάδα·
Σὲ τί βουνὰ νὰ βρίσκωνται, σὲ τί κοντοραχούλες!
Σὰν ποῦ νὰ ψένουν πρόβατα, σὰν ποῦ νὰ ψένουν γίδια!
Τοὺς κλαῖνε χώραις καὶ χωριὰ, τοὺς κλαῖνε βιλαέτια,
Τοὺς κλαίγει ἡ τζοῦπρα τοῦ Παππᾶ, αὐτὴ ἡ μαυρομματοῦσα,
Αὐτ' ἡ φεγγαρομέτωπη καὶ χαμηλοβλεποῦσα·
Μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα, τὰ χέρια σταυρωμένα.
Σὰν τὴν τρυγῶνα θλίβεται, σὰν τὸ παππὶ μαδιέται.

79.

ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΚΑΤΑ ΚΛΕΦΤΩΝ.

Κλέφταις γινῆκαν μάζωξι, καὶ γίνηκαν μπουλοῦκι·
Φορτῶσαν γρόσια 'στ' ἄλογα, κι' ὅλο φλωρὶ 'σταῖς μούλαις,
Στὴ θάλασσα κατέβηκαν, καὶ σὲ καράβι 'μπαίνουν.
Καραβοκύρης μάργιολης μ' ὅλον τὸν ταῖφά του,
Σὰ δυὸ 'σὰν τρεῖς κουβέντιαζαν κ' ἐκρυφοκουβεντιάζαν.
—«Βάλτε, παιδιά μου, τὰ κουπιὰ νὰ βγοῦμε σὲ ζιαφέτι,
Καὶ πάρτε νὰ ψαρέψετε σ' ἐκειὸ τὸ ξερονῆσι·»
Σὰ δυὸ, σὰν τρεῖς κουβέντιαζαν, καὶ ματακουβεντιάζαν.
Πῆρε τοὺς Κλέφταις κι' ἄρραξε σ' ἐκειὸ τὸ ξερονῆσι·

Τοὺς ἄφητε χωρὶς ψωμὶ, χωρὶς κἄνα μεντάτι.
Καὶ 'σταῖς σαράντα κ' ἐμπροστὰ γυρίζει τὸ καράβι.
Βρίσκει τὸ Γιῶργο ζωντανὸ, τὸ Λιὰ ποῦ ψυχομάχα,
Κ' ἕνας τὸν ἄλλο τρώγουνταν, καὶ κόκκαλα μασσοῦσαν.

80.

Ο ΚΛΕΦΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ.

Ἀριὰ, ἀριὰ τὰ ῥίχτουνε οἱ Κλέφταις τὰ τουφέκια,
Γιατ' εἶν' οἱ μαῦροι μετρητοὶ, γιατ' εἶν' οἱ μαῦροι ὀλίγοι,
Κἂν δεκαφτὰ, κἂν δεκοχτὼ, κἂν εἴκοσι 'νομάτοι,
Κι' οὐδὲ κι' ὁ Γιῶργος εἶν' μ' αὐτοὺς, 'πῆγε 'στὸ Μοναστῆρι,
Γιὰ νὰ βαφτίσ' ἕνα παιδὶ, νἄχῃ κι' αὐτὸς κουμπάρα,
Νὰ κάμ' ὁ μαῦρος γύρισμα, κ' ἕνα πιστὸ κονάκι.
Τὰ παλλικάρια τ' ἀπ' ἐδῶ 'φωνάξαν κι' ἀπ' ἐκεῖθε·
—«Ἄσε κὺρ Γιῶργο, τὸ παιδὶ, καὶ πάρε τὸ τουφέκι,
Κ' ἡ παγανιὰ μᾶς 'πλάκωσε, πεζοῦρα καὶ καβάλλα.»
Ἀφήνει ὁ Γιῶργος τὸ παιδὶ, τὸ Μαῦρο του σελλόνει.
«Βαστᾶτε, παλλικάρια μου, μὲ τὴν ψυχὴ 'στὰ δόντια!
Τὸν τόπο πιάστε δυνατὰ, πιάστε τὰ μετερίζια!
Κι' ἂν κάμῃ ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ νὰ κάμωμε γιουροῦσι,
Τὸν Μιτζομπόνο ζωντανὸ κυττάξτε νὰ μοῦ πιάστε!»

81.

Ο ΔΙΠΛΑΣ.

Τοῦ Δίπλα οἱ φίλοι ἐλέγανε, καὶ τὸν παρακαλοῦσαν·
«Σήκου νὰ φύγῃς, Δίπλα μου, πάρε τὸν Κατσαντώνη·
Τί Ἀλῆ Πασσᾶς σᾶς ἔμαθε, στέλνει τὸ Μουχουρδάρη.»
Καὶ τὰ λημέρια φώναξαν ὅσο κι' ἂν ἠμποροῦσαν.
«Ὁ Μουχουρδάρης ἔρχεται μὲ τέσσαρες χιλιάδαις,
Φέρνει Ἀρβανίταις τοῦ Πασσᾶ, πολλοὺς Τσοχαδαραίους·
Στὰ δόντια φέρνουν τὰ σπαθιὰ, στὰ χέρια τὰ τουφέκια!»
Κι' ὁ Δίπλας ἀποκρένεται, κι' ὁ Δίπλας συντυχαίνει·
—«Ὁ Δίπλας εἶναι ζωντανὸς, πόλεμο δὲ φοβᾶται·
Ἔχει λεβέντες διαλεχτοὺς, ὅλους Κατσαντωναίους·
Τρῶν τὴν μπαροῦτι γιὰ ψωμὶ, τὰ βόλια γιὰ προσφάγι,
Σφάζουνε Τούρκους σὰν τραγιὰ, κι' ἀγάδαις σὰν κριάρια!»

82.

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΘΩΜΟΥ.

Ἕνα πουλάκι ξέβγαινε μέσα ν' ἀπὸ τὸ Βάλτο,
Μέρα καὶ νύχτα περπατεῖ, νύχτα καὶ μέρα λέγει· [τιώτη;
—«Θέμ', ποῦ νὰ βρῶ τὴν Κλεφτουριὰ, τὸ Γιῶργο τὸ Σπαρ-
Ἔχω δυὸ λόγια νὰ τοῦ πῶ, πῶς θὲ νὰ τὸν σκοτώσουν.»
—«Ποῦ τό 'μαθες πουλάκι μου, πῶς θὲ νὰ μὲ σκοτώσουν;»
—«Ἐψὲς εἴμουν 'ς τὰ Γιάννινα, 'ς τὴν πόρτα τοῦ Βεζίρη,
Πολλὰ σκιαέτια πήγαινεν ὁ Γιάννης Γαραγούνης·
Ἄδικο, ἀφέντη μ' ἄδικον! ἀπὸ τὸ Γιωργοθῶμο!
Τὰ πρόβατά σου μ' ἅρπαξε καὶ μᾶς ἐπῆρε σκλάβους!»

—«Νὰ κάμῃς σάμπρι, Γιάννη μου, πέντ' ἔξη, δέκα 'μέραις,
Κ' ἐγὼ τὸν φέρνω ζωντανὸ, τοῦ πέρνω τὸ κεφάλι.»
Ἰουσοὺφ Ἀράπης 'κίνησε μὲ δεκατρεῖς χιλιάδες.
Σὰν ἔπιασαν τὸν πόλεμο, τρεῖς 'μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
Πέφτουν τὰ βόλια, σὰ βροχὴ, μολύβια σὰν χαλάζι·
Τὸ Γιωργοθῶμο 'λάβωσαν μὲς' τὸ δεξὶ τὸ χέρι,
Δώδεκα τονὲ 'ζώσανε, καὶ σκλάβο τὸν ἐπῆραν.
Ὁ Γιωργοθῶμος 'φώναξε μέσα ν ἀπὸ τοὺς Τούρκους·
—«Ποῦ 'στε, βρὲ παλλικάρια μου, 'λίγα κι' ἀντρειωμένα,
Πετάτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας·
Γιουροῦσι μέσα κάμετε, πάρτε μου τὸ κεφάλι,
Νὰ μὴν τὸ πάρῃ ν ἡ Τουρκιὰ Ἰουσούφαγας ὁ σκύλλος!

83.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΕΛΗΓΚΕΚΑ.

'Σ ταῖς δεκαπέντε τοῦ Μαϊοῦ, 'σταῖς εἴκοσι τοῦ μῆνα,
Ὁ Βελῆ Γκέκας 'κίνησε νὰ πάῃ 'σ τὸν Κατσαντώνην.
Ἐπάτησε κ' ἐκόνεψε 'σ ἑνοῦ παππᾶ τὸ σπῆτι·
—«Παππᾶ, ψωμί! παππᾶ, κρασί! νὰ πιοῦν τὰ παλλικάρια».
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν, κ' ἐκεῖ ποῦ λακρεντίζαν.
Μαῦρα μαντάτα τοὔρθανε ἀπὸ τὸν Κατζαντώνη.
'Σ τὰ γόνατα 'γονάτισε. —«Γραματικὲ φωνάζει,
»Τὰ παλλικάρια μάζωξε, κ' ὅλον τὸν ταῖφᾶ μου,
»Κ' ἐγὼ παγαίνω ἀπὸ 'μπροστὰ, 'σ τὴν Κρύα τὴ Βρυσοῦλα».
'Σ τὴ στράταν ὅπου 'πήγαινε, 'σ τὴ στράτα ποῦ παγαίνει,
Οἱ Κλέφτες τὸν καρτέρεψαν, καὶ τὸν γλυκορωτοῦσαν.
—«Ποῦ πᾷς, Βελῆ Μπουλούκπαση, ρετζάλι τοῦ Βεζίρη;»
—«'Σ ἐσέν' Ἀντώνη κερατᾶ, σ' ἐσένα Κατσαντώνη»

Κι' ὁ Κατσαντώνης 'φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι·
—«Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Ἰάννενα, δὲν εἶναι κ' οἱ ραΐάδες,
»Γιὰ νὰ τοὺς ψένῃς 'σὰν τραγιὰ, 'σὰν τὰ παχυὰ κρυάρια!
»Ἐδῶ 'ναι λόγκοι καὶ βουνὰ, καὶ Κλέφτικα τουφέκια.»
Τρία τουφέκια τῶδωκαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα,
Τό 'να τὸν πῆρε ξώδερμα, καὶ τ' ἄλλο 'σ τὸ κεφάλι,
Τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερὸ, τὸν 'πῆρε 'σ τὴν καρδιά του·
Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τὰ χείλη του φαρμάκι.»

84.

ΟΙ ΚΛΕΦΤΑΙ ΚΑΙ Ο ΙΜΗΝ ΠΑΣΣΑΣ.

Τρία πουλάκια κάθονται 'ς τοῦ Ῥάϊκου τὸ Γιοφύρι
Τό 'να τηράει τὰ Γιάννενα, τ' ἄλλο τὴ Βαλητζήστα,
Τὸ τρίτο τὸ καλήτερο τοῦ Ἰμῆν Πασᾶ τοῦ λέγει·
—«Οἱ Τζάμιδες τὸ 'σήκωσαν μὲ τοὺς Παραμυθιώταις,
Ἐδιῶξαν τὸν Ῥοζιάμπεη 'πὸ μέσα ὡχ τοὺς Φιλιάταις,
Καὶ 'ς τὴν Βαλτζήστα 'πέρασε μ' ἕξη μ' ἑφτὰ 'νομάτους.»
Ῥοζιάμπεης 'περπάταγε τρεῖς 'μέραις ἐπερπάτει,
Τὸν 'Μῆν πασσᾶν ἐγύρευε τὸν 'Μῆν πασσᾶ γυρεύει,
Πάϊσε καὶ τὸν ἀντάμωσε μέσ' τὰ Γραμμενοχώρια,
Σκύφτει τοῦ κάνει τεμενὰ, καὶ τοῦ φιλεῖ τὸ μέστι·
—«Πολλά σου χρόνια 'Μὴν πασᾶ, νὰ ζήσῃ ὁ Σατραζέμης!»
—«Οἱ Τζάμιδες τὸ 'σήκωσαν μὲ τοὺς Παραμυθιώταις,
'Σ τοῦ Ῥάϊκου 'ῤῥίζανε τ' ὀρδὶ 'ς τοῦ Ῥάϊκου τὸ γιοφύρι.»
Πιάνουν καὶ γράφουν γράμματα, στέλνουν 'ς τὴν Βαλητζήστα·
«Σὲ 'σᾶς χωριὸ Βελτζεστηνοὶ, σὲ 'σᾶς κοτζαμπασίδες
Νὰ μᾶς μαζώξετε ψωμὶ νὰ φᾶν τὰ παλλικάρια,
Γιατὶ σᾶς καῖμε τὸ χωριὸ, σᾶς πέρνωμε καὶ σκλάβους.»
Τὸ χαρτοφόρο 'λάβωσαν 'ς τοῦ Γιώργη Σιέρ' τ' ἀλῶνι·
'Σ τὸν 'Μὴν πασᾶ τὸν πάϊσαν 'ς τὸν 'Μὴν Πασᾶ τὸν πάνε,
Κι' ὁ 'Μὴν πασσᾶς τὸν 'ρώτησε καὶ ὁ 'Μὴν πασᾶς τοῦ λέγει·

—«Μωρὲ παιδὶ τζαμόπουλο καὶ γυιὲ τοῦ Καπιτάνου,
Πόσαις χιλιάδαις ἔρχονται γιὰ νὰ μὲ πολεμήσουν;»
—«Ἐννιὰ χιλιάδαις ἔρχονται γιὰ νὰ σὲ πολεμήσουν·
Λὲν νὰ σὲ πιάσουν ζωντανὸν, λὲν νὰ σὲ πάρουν σκλάβο».
Κι' ὁ Ἰμῆν πασσᾶς 'σὰν τ' ἄκουσε βαρυὰ τοῦ 'κακοφάνη,
Τοὺς φύλακάς του φώναξε τοὺς φύλακάς του κράζει·
—«Γιὰ πάρτε τον τὸν κερατᾶ, βάλτε τον 'ς τὸ κατῶγι
Καὶ ρίξτε του τὰ σίδερα, κόψτε του τὸ κεφάλι.»

85.

ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ.

—«Τί ἔχουν τῆς Γούρας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμμένα;
Χωρὶς χιονιὰ χιονίζονται, χωρὶς βροχὴ βροχιοῦνται;
—«Λένε τὰ δάκρυα τῶν Κλεφτῶν, Κλέφτωνε μοιρολόγια.
Ἰουσοὺφ Ἀράπης 'κίνησε καὶ πάγει 'ς τὸ Ζητοῦνι.
Σέρνει τσεκούρια 'στ' ἄλογα, τσεκούρια 'στὰ μουλάρια,
Γιὰ νὰ τσακίζῃ γόνατα, καὶ νὰ συντρίβῃ χέρια·
Κι' ὅσοι Ῥωμηοὶ κ' ἂν τ' ἄκουσαν πᾶνε νὰ προσκυνήσουν,
Κι' ὁ Ζαχαράκης τὸ σκυλλὶ δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ.
Πιάνει καὶ γράφει μία γραφὴ κ' ἕνα κομμάτι γράμμα,
Καὶ πιάνει κ' ἕνα ζωντανὸ, στέλνει τοῦ 'Σοὺφ Ἀράπη.
—«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, βρὲ σκυλλὶ, δύο παραδῶν Ἀράπη,
Τὶ ἔχω τριακόσους 'ς τ' Ἄγραφα, χίλιους 'ς τὸ Καρπενῆσι,
Κι' ἀτός μου βγαίνω 'ς τὰ βουνὰ μὲ χίλιους πεντακόσους,
Καὶ δεκατίζω τὰ χωριὰ 'σένα τοῦ βρωμαράπη.
Τί κρύβεσαι Ἰουσοὺφ Ἀγὰ, σὰν τὴ παλιοπουτάνα;
Καὶ περπατεῖς μὲς τὰ χωριὰ, παιδεύεις τοὺς Ῥαγιάδες;
Ἔβγα νὰ πολεμήσωμε, 'σὰν ἄξια παλληκάρια!»

Ῥάχη σὲ ῥάχη περβατεῖ, ἀλημέρι σὲ ἀλημέρι,
Τὰ παλλικάρια ἀμάζωνε, μὲ παλλικάρια κρένει.
Σὰν ἔπιασαν τὸν πόλεμον ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
Σκοτόνουν Τούρκους χιλιοστοὺς, πιάνουν καὶ τὸν Τσαούσι.
Σὰν τ' ἄκουσεν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, πολὺ τοῦ 'κακοφάνη.
Γράφει γραφὴ καὶ μπουγιουρδὶ, στέλνει τοῦ 'Σοὺφ Ἀράπη.
—«Ἰουσοὺφ ἀράπη μασκαρά, γαϊδαρογεννημένε,
Σὰν ἦταν Κλέφταις δυνατοὶ, τί πάγενες κοντά τους;
Μοῦ 'χάλασες τ' ἀσκέρι μου, τὰ πρῶτα παλλικάρια;»

86.

ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΚΛΕΦΤΩΝ.

—«Νικόλα, κάτσε φρόνιμα, 'σὰν Καπετάνος ποῦσαι!
Μὴν τὰ μαλώνῃς τὰ παιδιὰ, τὸν κόπο τους μὴν πέρνεις,
Τὶ ἐβάλανε κακὴ βουλὴ, κσὶ θὲ νὰ σὲ σκοτώσουν.»
—«Ποιὸς τὰ λογιάζει τὰ παιδιὰ, καὶ ποιὸς τὰ χαμπερίζει!
Ἂχ, πότε νἄρτ' ἡ ἄνοιξι, ν' ἄρτῃ τὸ καλοκαῖρι,
Νὰ 'βγῶ στὰ ξερολείβαδα, καὶ στὰ παληὰ ἀλημέρια,
Νὰ πάρω καὶ τὴ Μάρω μου, νὰ πάρω τὴν κοντοῦλα,
Νὰ τὴν ἐντύσω 'στὸ φλωρὶ καὶ 'στὸ μαργαριτάρι!»
Τὰ παλλικάρια τ' ἄκουσαν, πολὺ τοὺς 'κακοφάνη,
Πῶς παρατάει τὴ συντροφιὰ, καὶ πέρνει τὴν κοντοῦλα·
Τρεῖς τουφεκιαῖς τοῦ 'δώσανε, ταῖς τρεῖς φαρμακωμέναις·
«Βαρεῖτε τον τὸν κερατᾶ! βαρεῖτε τον τὸν πούστη!
Ὁποῦ μᾶς 'πῆρε τὰ φλωριὰ νὰ 'παντρευτῇ τὴ ῥοῦσσα,
Ἡ ῥοῦσσα του 'ναι ἡ πιστολιὰ, καὶ τὸ σπαθὶ ἡ κοντοῦλα.»

87.

Ο ΠΑΠΠΑΣ ΚΛΕΦΤΗΣ

Ἕνας Παππᾶς ἐβγῆκε 'στὴν Εὐρύπολι·
Ἁρματωλοὺς μαζόνει, Κλέφταις κυνηγᾷ,
Καὶ τὸν Παππᾶ γυρεύει τὸ Γραμματικό.
—«Ποῦσαι, Παππᾶ μου Κλέφτη καὶ Γραμματικέ;
Ἔλα νὰ πολεμήσῃς μὲ τ' ἀδέρφια σου,
Καὶ μὲ τοὺς ἐδικούς σου, τὰ 'ξαδέρφια σου!
Σὲ κλαῖν' τὰ μονοπάτια ποῦ 'περπάταγες,
Σὲ κλαῖν' ἡ κρυοβρυσοῦλες μὲ τὸ κρύο νερό!»

88.

Ο ΤΟΤΖΚΑΣ.

Μέσ' τοῦ Ἰαννούλη τὸ μπαχτσὲ πενοῦντ' οἱ Ἰαννιτζάροι,
Εἶναι κι' ὁ Τότζκας τὸ σκυλλὶ μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες.
Ἔχουν ἀρνιὰ ποῦ ψένουνε, κριάρια σουβλισμένα,
Ἔχουνε καὶ γλυκὸ κρασὶ 'στὴν πγάδα ποῦ κρυόνει.
Ἔχουν κ' ἕνα Τουρκόπουλο ποῦ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.

89.

Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ.

Ἐστὸ Βαρδάρι, ἐστὸ Βαρδάρι, καὶ ἐστοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο,
Δῆμος ἦταν ξαπλωμένος, καὶ τοῦ λέει ὁ πιστὸς Μαῦρος·
—«Σήκω, ἀφέντη μου νὰ πᾶμε, γιατὶ φεύγει ἡ συντροφιά μας!»
—«Δὲν μπορῶ, Μαῦρε, νὰ πάγω, τὶ κοντεύω νὰ πεθάνω.
Σύρε σκάψε μὲ τὰ νύχια, μὲ τ' ἀργυροπέταλά σου,
Κ' ἔπαρέ με μὲ τὰ δόντια, ρίξε με μέσα ἐστὸ χῶμα!
Ἔπαρε καὶ τ' ἅρματά μου, σύρετα ἐστὰ γονικά μου·
Ἔπαρε καὶ τὸ μαντύλι, τὸ χρυσὸ τὸ δαχτυλίδι,
Νὰ τὰ πάγῃς τῆς κυρᾶς μου, νὰ μὲ κλαίῃ ὅταν τὰ βλέπῃ!»

90.

Ἕτερον Ὅμοιον.

—«Βρὲ Ἰαννάκη, κὺρ Ἰαννάκη, ποιὸς σ' ἐλάβωσε καϊμένε;»
—«Μέσ' τὸ Μπόμποβο ἐπουκάτου τὰ σκυλλιὰ οἱ Παραμυθιώταις.
Μῶδεσαν καὶ τ' ἄλογό μου ξέμακρα σὲ ρίζα δέντρου.
Ἐκούω τὸ γρίβα χλημητράει·—«Σήκω, ἀφέντη, καβαλλίκα!
—«Δὲν μπορῶ, καϊμένε Γρίβα, γιατὶ μ' ἔχουν λαβωμένον
Τὰ σκυλλιὰ οἱ Παραμυθιώταις ἐστὴν καρδιὰ καὶ ἐστὸ κεφάλι.
Πάρε με, καϊμένε Γρίβα, πάρε μ' ἂν πονῇς γιὰ μένα,
Κάμε λάκκο μὲ τὰ νύχια, ρίξεμε καὶ σκέπασέ με!

91.

Ο ΣΚΥΛΛΟΔΗΜΟΣ.

Ὁ Σκυλλοδῆμος ἔτρωγε 'στὰ ἔλατ' ἀπουκάτου,
Κ' εἶχε τὴ Ρείνη 'στὸ πλευρὸ κρασὶ νὰ τὸν κερνάει.
—«Κέρνα με Ρείνη μ' ὥμορφη, κέρνα μ' ὅσο νὰ φέξῃ,
Ὅσο ποῦ νἄβγῃ ὁ αὐγερινὸς, νὰ πάγ' ἡ πούλια γιῶμα,
Κι' ἀπὲ σὲ στέλνω σπῆτι σου μὲ δέκα παλλικάρια.»
—«Δῆμο, δὲν εἶμαι δοῦλα σου, κρασὶ νὰ σὲ κερνάω,
Ἐγῶμαι νύφη προεστῶν, κι' ἀρχόντων θυγατέρα.»
Κι' αὐτοῦ πρὸς τὰ χαράμματα 'περνοῦσαν δυὸ διαβάταις·
Εἶχαν τὰ γένεια τους μακρυὰ, τὸ πρόσωπό τους μαῦρο.
Κοντά του 'στάθηκαν 'κ οἱ δυὸ, καὶ τονὲ χαιρετοῦνε.
—«Καλή σου 'μέρα, Δῆμο μου»—«Καλῶς τους τοὺς διαβάταις!»
—«Διαβάταις, πῶς τὸ 'ζέρετε πῶς εἶμ' ὁ Σκυλλοδῆμος;»
—«Φέρνομε χαιρετίσματα ἀπὸ τὸν ἀδερφό σου.»
—«Διαβάταις, ποῦ τὸν εἴδεταν ἐσεῖς τὸν ἀδερφό μου;»
—«'Στὰ Ἰάννενα, 'στὴ φυλακὴ τὸν εἴδαμαν κλεισμένον,
Εἶχε 'στὰ χέρια σίδερα, καὶ κλάπαις 'στὰ ποδάρια.»
Ὁ Σκυλλοδῆμος 'δάκρυσε, πετειέται γιὰ νὰ φύγῃ.
—«Ποῦ 'πάγεις, Δῆμο μ' ἀδερφὲ, ποῦ 'πάγεις Καπετάνε;»
—«Τὸν βγάζω ἀπὸ τὰ σίδερα, ἢ πάω 'κ ἐγὼ μὲ δαύτον»
—«Ἐγῶμαι τ' ἀδερφάκι σου! ἔλα νὰ φιληθοῦμε.»
Κ' ἐκεῖνος τὸν ἐγνώρισε· 'στὰ χέρια του τὸν 'πῆρε,
Γλυκὰ κ' οἱ δυὸ 'φιλήθηκαν 'στὰ μάτια, καὶ 'στὰ χείλη.
Κι' ὁ Δῆμος τὸν ἐρώτησε, κι' ὁ Δῆμος τὸν ῥωτάει·
—«Κάθου, ἀδερφὲ, κάθου πιστὲ, 'κ ἔλα 'μολόγησέ μας
Πῶς ἔκαμες 'κ ἐγλύτωσες ἀπ' Ἀρβανίτων χέρια.»
—«Νύχτα τὰ χέρια μ' ἔλυσα, 'κ ἐτζάκισα ταῖς κλάπαις,
Κ' ἐσύντριψα τὴ σιδεριὰ, 'κ ἐρρίχτηκα 'στὸ Βάλτον.
Ἐκεῖ 'βρα ἕνα μονόξυλο 'κ ἐπέρασα τὴ Λίμνη,
Προψὲς τὰ Ἰάννι' ἄφησα, καὶ τὰ λαγκάδια 'πῆρα»

92.

Ο ΤΖΙΑΚΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΥΛΟΔΗΜΑΙΟΙ.

Στὴν Κρανιὰ μέσ' τὸ μπογάζι βγῆκαν οἱ Σκυλλοδημαῖοι,
Πάτησαν ἕνα καρβάνι, πῆραν ἄσπρα, πῆραν γρόσια,
Πῆραν καὶ μιὰ Ρωμηωποῦλα ποὖταν ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι,
Ποὖταν ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, νόστιμη σὰν τὸ πεπόνι,
Νόστιμη σὰν τὸ πεπόνι, κι' ὥμορφη σὰν τὸ τρυγόνι.
Κεῖ ποὖ μοίραζαν τὰ γρόσα, πλάκωσε κι' ὁ Θοδωράκης,
Νὰ κι' ὁ Θόδωρος τοῦ Τζιάκα μπαταριὰ τοὺς ρίχτει ἀπάνου,
Πέντε δέκα λαβωμένους, τοὺς Μακραίους σκοτωμένους.
—«Φέρτε κ' ἕνα ντελῆ γρίβα νὰ τοὺς βάλωμε σὰ γίδια!»

93.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΑΦΑΚΑ.

Ἦταν ἡ μέρα βροχερὴ, κ' ἡ νύχτα χιονισμένη,
Σαφάκα Καπετάνο μου, κι' ἄξιο μου παλλικάρι,
Πῶφυγες ἀπ' τὰ Ἰάννενα ὁποὖσουνε ρεέμι,
Καὶ 'στὴν σαρτάνα πέρασες ἀπάν' ἀπ' τὸ γεφύρι,
Καὶ τὸ Σταυρό σου ν' ἔκανες, τὸ Θιὸ παρακαλοῦσες,
Πότε, νὰ βρῇς τοὺς φίλους σου, καὶ τὸ Σωτῆρι Στράτο,
Τὸν ἔχεις φίλο κι' ἀδερφὸ, καὶ βλάμη 'στὸ Βαγγέλιο!
Πικρὸ καρτέρι σ' ὤκαμε 'στὸ μοναχὸ τὸ δέντρο·
Τρία τουφέκια σῶρριξε, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
Τὄνα σὲ πῆρε ξώδερμα, καὶ τ' ἄλλο μέσ' τὸ χέρι,
Τὸ τρίτο τὸ χειρότερο 'στὴ μέση ἀπὸ τὰ φρύδια.

—«Λόγκοι χαμπλῶστε τὰ κλαριὰ, βουνὰ ἀναμεριστῆτε,
Νὰ πάῃ ἡ φωνὴ 'στὴ μάνα μου, 'στὴ μαύρη μου γυναῖκα!
Καὶ σεῖς ἀγέρες πάψετε ν' ἀκούσ' ὅλος ὁ κόσμος·
Βγῆκε ὁ Σωτήρης ἄπιστος, κι' ἀρνήθη τὸ Βαγγέλιο!

94.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΤΕΡΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ.

Σαράντα Κλέφταις εἴμαστε, σαράντα χαραμίδες,
Κ' ἐκάμαμ' ὅρκο 'στὸ σπαθὶ, τρεῖς ὅρκους 'στὸ τουφέκι,
Π' ἂν ἀρρωστήσῃ ὁ σύντροφος ὅλοι νὰ τὸν βοηθοῦμεν,
Ὡς τόθελεν ἡ μοῖρα του, τὸ βαρυοριζικό του.
Ἀρρώστησ' ὁ καλήτερος, ὁ πλούσιος, κι' ἀντρειωμένος.
Ἕνας τὸν ἄλλον κανονεῖ, κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέγει·
—«Σύντροφοι, τί τὸν κάνουμε τὸν ξένον εἰς τὰ ξένα;»
Κ' ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε μὲ τὸν καϊμὸ 'στὰ χείλη·
—«Παιδιὰ 'στὰ χέρια πάρτε με, καὶ μέσ' τὴν ἀγκαλιά σας,
Καὶ μὲ τὰ χέρια σκάψετε τὴ γῆ ποῦ θὰ μὲ φάγῃ·
Φουχτιὰ χῶμα καὶ φίλημα, φουκτιὰ χῶμα καὶ δάκρυ·
Καὶ ρίζτε με τὰ 'πίστομα νὰ μὴ σᾶς 'δῶ ποῦ πᾶτε!
Κι' ἂν 'δῆτε τὴ μανοῦλα μου, τὴν πολυκαταροῦσα,
Ὁποῦ μὲ καταριώτουνε ταῖς τρεῖς φοραῖς τὸ χρόνο
Ἡ μιὰ ἦταν τοῦ Βαγγελισμοῦ, ἡ ἄλλη τοῦ Βαγιῶνε,
Κ' ἡ τρίτη ἡ πλιὸ φαρμακερὴ μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη,
Μὴν 'πεῖτε πῶς ἀπέθανα, μήτε πῶς μ' ἐσκοτῶσαν,
Μόνε πῶς ἐπαντρεύθηκα πολὺ μακρυὰ 'στὰ ξένα.»

95.

ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑ.

Ἕνα Καπετανόπουλο τρανὸ καὶ ᾽ξακουσμένο,
Πῶκοψ᾽ Ἀγάδωνε κορμιὰ, καὶ Μπέηδων κεφάλια,
Πῶκαψε Τούρκισσων καρδιαῖς, ᾽στὸν πόλεμο ᾽λαβώθη·
—«Παιδιὰ, κι᾽ ἂν πᾶτε ᾽στὸ χωριὸ, ᾽στὸ ἔρμο βιλαέτι,
Τουφέκια νὰ μὴ ῥίξετε, τραγούδια μὴν εἰπῆτε,
Μὴ σᾶς ἀκούσ᾽ ἡ μάνα μου, ᾽κ ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα.
Κι᾽ ἂν σᾶς ῥωτήσουν γιὰ τ᾽ ἐμὲ, πρώτη φορὰ μὴν ᾽πεῖτε·
Κι᾽ ἂν σᾶς διπλορωτήσουνε καὶ δεύτερη καὶ τρίτη,
Μὴν ᾽πεῖτε ποῦ ᾽σκοτώθηκα, νὰ μὴν κακοκαρδίσουν,
Μὸν᾽ ᾽πέστε πῶς ἀπέθανα ἀπὸ βαρειὰν ἀῤῥώστια.»

96.

Ο ΛΕΠΕΝΙΩΤΗΣ.

Ἐσεῖς πουλιὰ ἄγρια καὶ ἥμερα, ἄγρια κ᾽ ἡμερωμένα,
Ἐσεῖς δουλειὰ δὲν ἔχετεν αὐτοῦ ᾽στὰ Βλαχοχώρια,
Διαβάτε ἀπάνου ᾽στ᾽ Ἄγραφα πέρα ἀπ᾽ τὰ Βλαχοχώρια,
Νὰ βρῆτε τοὺς Ἁρματωλοὺς τοὺς τρεῖς Λεπαινιωταίους!
Σὲ τὶ βουνὰ νὰ βρίσκωνται, σὲ τὶ κεφαλοχώρια,
Τέτοιο κακὸ δὲν καρτεροῦν, Τούρκους δὲν παντυχαίνουν!
Ὁ Νακο-Θέος ᾽φώναξε ᾽πὸ μέσα ἀπὸ τὸν πύργο·
—«Βαρῆτε τοὺς Ἁρματωλοὺς καὶ τοὺς Λεπαινιωταίους!»
Δέκα τουφέκια πέφτουνε, κι᾽ ἄλλα σαράντα ᾽πίσω,
Ἀχοῦνε κάμποι καὶ βουνὰ, καὶ τὰ πουλιὰ σκορπίζουν.
—«Νάκο, ᾽σὰν εἶχες πόλεμο, δὲ μ᾽ ὥστελνες χαμπέρι,

Νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου, ποῦ τἄχω σκορπισμένα,
Τὸν Τριάγκα 'στὴν Εὐρύπολι, Δραγκίστα 'στὴ Ρεντίνα,
Κι' αὐτὸν τὸ Ἰάννη Παταριᾶ, ποῦνε 'στὸ πέρα κόλι,
Νἄβλεπες τ' εἶναι πόλεμος, καὶ Κλέφτικο γιουροῦσι;»

97.

ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ.

—«Κύριε μου, τί νὰ 'γίνηκαν οἱ μαῦρ' οἱ Κατζουδαῖοι,
Π' οὐδὲ 'στὴν Πάτρα φαίνονται, μήτε 'στὸν Ἅϊ Σώστη;
Ὁ Φλῶρος ὁ 'περήφανος, ὁ φοβερὸς Κατζοῦδας,
Ποὖταν 'στοὺς κάμπους φλάμπουρο, καὶ σταῖς κορφαῖς μπαϊράκι,
Ποῦ 'πέτουνε 'σὰν ἀετὸς, καὶ 'σὰ λαγὼς 'περπάτει;»
—«Κατσοῦδας πάει 'στὰ Ἰάννινα, πάει νὰ προσκυνήσῃ».
—«Πολλὰ τὰ ἔτη, ντουβλετή!»—«Καλῶς τον τὸν Κατσοῦδα!
Κατσοῦδα κάτζε φάγε πιὲ, κ' ἔλα νὰ σ' ἐρωτήσω·»
—«Μοῦ 'δώκανε πουρνιάτικο 'στοῦ Δίβιτζου τὸ 'σπῆτι.»
—«Κατσοῦδα πάρε μπακλαβᾶ, καὶ πάρε καὶ σερμπέτι!»
—«Ἀφέντη, μοὖρτεν ἴλυγγας ἀπὸ τὸ φαγοπότι.»
—«Πολλὰ σκιαέτια μοὖρτανε 'π ὅλα τὰ βιλαέτια,
Ἀπ' Ἄγραφα καὶ Πατρινὸ, Βάλτο καὶ Καρπενῆσι·
Κατσοῦδα λέν' πῶς ἔκαψες χωριὰ, καὶ σκλάβους 'πῆρες!»
—«Ἀλήθεια, ἀφέντη μ', σοὔπανε, κ' ἦρτα νὰ προσκυνήσω·
Χίλια φλωριὰ 'καζάντησα, κ' ἐδῶμαι νὰ 'σ' τὰ δώκω·
Κι' ἂν θέλῃς γιὰ τζουράκι σου τὸν ἄξιον τὸν Κατσοῦδα,
Ἂς διώξωμε τοὺς Βαλτιανοὺς, καὶ τοὺς Κοντοϊανναίους.»
Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς 'σὰν ἄκουσε, φωνάζει τὸν τσελάτη·
Καὶ τὸ κεφάλι τ' ὤπεσεν ἐκεῖ ποῦ 'προσκυνοῦσε.

98.

Η ΚΩΣΤΑΙΝΑ.

Δὲ φταίγεις, μαύρη Κώσταινα, δὲ φταῖς ἐσὺ καϊμένη,
Μόν᾽ φταίγει ἡ σκύλλα ἡ πεθερὰ, ποῦ σοῦπε γιὰ νὰ στρώσῃς·
—«Στρῶσε νυφοῦλα μ᾽ ᾽στὸν ὀντᾶ, στρῶσε καὶ τὸ κρεββάτι,
Γιατὶ θὰ νἄρτῃ ὁ Κωσταντῆς νὰ σὲ γλυκοφιλήσῃ.»
Βαροῦν τ᾽ ἀσήμια στὰ βυζιὰ, καὶ τὰ κομπιὰ ᾽στὰ στήθη,
Καὶ τότε τὸν ᾽κατάλαβε πῶς ἦταν ὁ Ζαβέρης.
Βάνει καὶ σκούζει τρεῖς βολαῖς, ὅσον κι᾽ ἂν ἠμποροῦσε·
—«Τ᾽ ἔκαμες, σκύλλα πεθερὰ, τοῦ Κωσταντῆ τοῦ υἱοῦ σου!»

99.

Η ΑΝΔΡΕΙΑ ΕΡΩΜΕΝΗ,

Τώρα Μαϊὰ, τώρα δροσιὰ, τώρ᾽ ἄνοιξι κι᾽ ἀηδόνια·
Βγῆκαν οἱ Βλάχοι ᾽στὰ βουνὰ, βγῆκαν τὰ παλλικάρια,
Νὰ βγῇ κι᾽ ὁ Δῆμος βούλεται ᾽στ᾽ τζὴ Κλεφτουριᾶς τὴ στράτα.
Νύχτα σελλόνει τ᾽ ἄλογο, νύχτα τὸ καλλιγόνει,
Βάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαμματένια,
Βάνει καὶ τὰ σκαλόλουρα μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένα.
Κ᾽ ἡ νιὰ ποῦ τὸν ἀγάπουνε, κ᾽ ἡ νιὰ ποῦ τονὲ θέλει,
Κρατεῖ κερὶ καὶ φέγγει του, ποτῆρι καὶ κερνᾷ τον,
Κι᾽ ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾷ, τόσαις φοραῖς τοῦ λέγει·
—«Πάρε μ᾽, ἀφέντη, πάρεμε κ᾽ ἐμένα ὅπου ᾽παγαίνεις,
Νὰ μαγερεύω νὰ δειπνᾶς, νὰ στρώνω, νὰ ξεστρόνω,
Νὰ σὲ κερνάγω βασιλειὰ, ῥῆγα νὰ σὲ κοιμίζω!»
—«Κεῖ ποῦ παγαίνω, λυγερὴ, κορίτζια δὲν ᾽παγαίνουν,
Ἐκ᾽ εἶναι λύκωνε φωλειαῖς, καὶ συντυχιὰ θεριῶνε,
Πᾶνε λιοντάρια Ἀρματωλοὶ, καὶ Κλέφταις ἀντρειωμένοι!»

—«Πάρε μ', ἀφέντη, πάρε με κ' ἐμένα ὅπου 'παγαίνεις·
Δόμου πιστόλα λρματωλοῦ, καὶ Κλέφτου καρυοφύλλι,
'Στὸ πλάγι σου νὰ πολεμῶ, 'στὸν ἴσκιο σου ν' ἀδειάζω!»
—«'Κεῖ ποῦ παγαίνω λυγερὴ, κορίτζια δὲν 'παγαίνουν,
Πᾶνε λεβέντες 'ξακουστοὶ ποῦ τὰ σπαθιὰ τραβοῦνε.»
—«Γιὰ 'ντύσεμε 'στὰ τζάμικα, βάλλε μ' ἀντρίκια ροῦχα,
Δόμου κ' ἕνα γοργάλογο μὲ σέλλα χρυσωμένη,
Κι' ἃ δὲν τραβίζω 'σὰν ἐσὲ, στείλεμε πάλε 'πίσω!»
—«Κόρη, μὴν κλαῖς, κι' ἃ βούλεσαι, σὲ πέρνω μετ' ἐμένα,
Κι' ἂς περπατήσωμε μαζὺ σὲ χιόνια καὶ σὲ πάγους.»

100.

Ο ΝΙΚΟΤΖΑΡΑΣ.

Ὁ Νικοτσάρας πολεμάει μὲ τρία βιλαέτια,
Τὴ Ζίχνα, καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι·
Τρεῖς 'μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς 'μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
Χωρὶς ψωμὶ, χωρὶς νερὸ, χωρὶς ὕπνο 'στὸ 'μάτι.
Χιόν' ἔτρωγαν, χιόν' ἔπιναν, καὶ τὴ φωτιὰ 'βαστοῦσαν.
Τὰ παλλικάρια 'φώναζε, τὰ παλλικάρια κράζει·
—«Ποῦστενε, παλλικάρια μου 'λίγα κι' ἀντρειωμένα!
Σίδερο βάλτε 'στὴν καρδιὰ, καὶ χάλκωμα 'στὰ στήθη,
Τὶ πόλεμος μᾶς καρτερεῖ μὲ τὰ σκυλλιὰ τοὺς Τούρκους,
Κι' ἂν τοὺς βροντήσωμε γερὰ, τὸ 'πήραμε τὸ Πράβι.»
Τὸ δρόμο 'πῆραν σύνταχα, κ' ἐφτάσαν 'στὸ γιοφύρι·
Ὁ Νίκος μὲ τὸ δαμασκὶ τὴν ἄλυσο τοῦ κόφτει·
Φεύγουν οἱ Τοῦρκοι 'σὰν τραγιὰ, 'πίσω τὸ Πράβι ἀφίνουν.

101.

Ο ΚΑΠΕΤΑΜΠΑΠΠΑΣ.

Ἐσεῖς πουλιὰ τοῦ Γραβανοῦ, κι' ἀηδόνια τοῦ Μετζόβου,
Ἐσεῖς καλὰ τὸν ἤξερετεν αὐτὸν τὸν Παππᾶ Θύμιο,
Ποὖταν μικρὸς 'στὰ γράμματα, μικρὸς 'στὰ πινακίδια,
Καὶ τώρα στὰ γεράματα ἐβγῆκε πρωτοκλέφτης.
Ὅλα τὰ κάστρα 'πάτησε, κι' ὅλα τὰ Μοναστήρια,
Καὶ τοῦ Βαρλάμη τὸ καστρὶ δὲ 'μπόρειε νὰ πατήσῃ,
Τ' ἦταν 'ψηλὰ σὲ μάρμαρα, 'ψηλὰ σ' ἕνα λιθάρι.
Τὸ 'Γούμενον ἐφώναξε, τὸ Γούμενο φωνάζει·
—«Κατέβα κάτου, Γούμενε, νὰ μᾶς ξεμολογήσῃς,
Γιατὶ ἔχομεν ἕναν ἄρωστο βαρυὰ γιὰ νὰ 'πεθάνῃ!»
Πέρνει λαμπάδα ὁ Γούμενος, βάνει καὶ 'πετραχῆλι
Καὶ καταβαίνει 'στὴν Αὐλὴ γιὰ νὰ 'ξεμολογήσῃ.
—«Πολλὰ τὰ ἔτη, 'Γούμενε! —«καλῶς τὰ παλλικάρια!»
—«Βγάλτα τὰ ῥάσα, Γούμενε, βγάλε τὸ πετραχῆλι,
Γιατὶ 'στὴ στράτα σοῦ βαροῦν, λόγκο θὰ νὰ περνάσῃς.
Πιστάγκωνα τὸν ἔδεσαν κι' ἀπ' τὴν αὐλὴ τὸν βγάζουν·
Τέσσαροι πᾶνε ἀπ' ὀμπροστὰ, καὶ τέσσαροι ἀπὸ 'πίσω.

102.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΥΛΠΕΤΡΑ.

Ποιὸς θὲ ν' ἀκούσῃ κλάμματα, δάκρυα καὶ μυρολόγια;
Μυρολογιέται μιὰ κυρὰ, τοῦ Κύλπετρα ἡ γυναῖκα.
'Σὰν περδικοῦλα κάθεται, καὶ 'σὰν παπποὶ μαδιέται,
'Σὰν τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάφει τὴ φορεσιά της.

Ἀπὸ παραθύρι ἀνέβηκε, τὰ πέλαγ' ἀγναντεύει,
Βλέπει βαρκούλαις κ' ἔρχουνταν, καΐκια κι' ἀρμενίζαν.
—«Βαρκούλαις ποῦ διαβαίνεται, καΐκια ποῦ περνᾶτε,
Μὴν ἴδετε τὸν Πέτρο μου, τὸν τζοβαϊρικό μου;»
—«Ἐψὲς ἀργὰ τὸν εἴδαμε, τὸν πέρναν στοῦ Βεζύρη,
Τὸν πέρνανε δεμένονε ἐννιὰ μπουλουκπασσάδες.»
Βεζίρης τὸν ἐξέταζε, καὶ πάλε τὸν ξετάζει·
—«Πέσμου νὰ ζήσῃς, Κύλπετρα, μολόγα μου τὸ διόσου,
Νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴν ἐσὲ καὶ τῶν παιδιῶ σου.»
—«Σὰ μοῦ χαρίζῃς τὴν ζωὴ, σοῦ μολογάω τὸ διό μου·
Δώδεκα μοῦλαις φόρτωσα ἀσήμι καὶ λογάρι.
Κι' ἀρίθμητα διαμαντικὰ, ζαφύρια καὶ ρουμπίνια.»
Πρώτη σπαθιὰ ποῦ τῶδωσε τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι.

103.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ.

Ἐρχώμαστ' ἀπ' Ἀνατολὴ, σὲ μιὰ χρυσὴ γαλιότα·
Πέντε Πασσάδαις εἴχαμε, π' ὥμορφα τραγουδοῦσαν,
Κ' εἴχαμε σκλάβους ὥμορφους στὰ σίδερα δεμένους,
Στὰ σίδερα, στ' αἷς ἄλυσσαις, καὶ στ' αἷς βαρειαῖς καδίναις.
Ὁ σκλάβος ἀναστέναξεν ἀπ' τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
Δίνει κι' ἀλλόν' να στεναγμὸ, κ' ἐστάθηκ' ἡ γαλιότα.
—«Ἂν ἦναι ἀπὸ τοὺς ναύταις μου, ἀνάθεμά τους ὅλους,
Κ' ἂν ἦναι ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τὸν ἐλευτερώσω!
Σκλάβε πεινᾷς, σκλάβε διψᾷς, σκλάβε μου ροῦχα θέλεις;»
—«Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτε καὶ ροῦχα θέλω.
Θυμήθηκα τὴ μάνα μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,

Ποὔμουνα δυὸ 'μερῶν γαμπρὸς, δώδεκα χρόνους σκλάβος.»
—«Σκλάβο μου, γιὰ τραγούδησε γιὰ νὰ σ' ἐλευθερώσω»
—«Πόσαις φοραῖς 'τραγούδησα κ' ἐλευθεριὰ δὲν εἶδα!
Μ' ἂν ἦναι γιὰ τὴ 'λευθεριὰ νὰ ματατραγουδήσω.
Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τ' ἀσημένια τέλια,
Νὰ τραγουδήσω καὶ νὰ 'πῶ γιὰ τῆς σκλαβιᾶς τὰ πάθη!
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'στῆς Μπαρμπαριᾶς τὸν ἄμμο,
Κ' ἐννιὰ καρυαῖς ἐφύτεψα 'στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα,
Κι' ἀπὸ τσ' ἐννιὰ καρπῶφαγα, κ' ἐλευθεριὰ δὲν εἶδα!
Ἂν ἔχῃς μάνα καὶ παιδιὰ, Πασσᾶ 'λευθέρωσέ με!

104.

Ο ΙΑΝΝΟΣ.

Τρεῖς Τοῦρκοι, τρεῖς Ἰαννίτζαροι, κ' οἱ τρεῖς μου τζελεπίδες,
Οἱ τρεῖς τὸ Ἰάννο 'γύρευαν, κ' οἱ τρεὶς τὸ Ἰάννο θέλουν.
Τὸ Ἰάννο δὲ 'μποροῦν νὰ βροῦν, βρίσκουνε τὴν Καλή του,
Ὀπ' ὤπλενε τὰ χέρια της σ' ὁλόχρυσο λεγένι·
—«Μωρὴ κρουστάλα τοῦ 'γιαλοῦ, καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνα,
Μωρὴ, τὸ ποῦν' τὸ ἄντρα σου, τὸ ποῦναι τὸ καλό σου;»
—«Θιαμαίνομαι, λογίζομαι γιὰ πιόνε ἄντρα ποῦ λέτε,
Ποῦ 'γὼ δὲν ἐπαντρεύτηκα, καὶ σαστικὸ δὲν ἔχω.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπώσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπῶπε,
Νάτος κι' ὁ Ἰάννος πῶρχεται 'στὸ κάμπο καβαλλάρης·
Σπιθοβολοῦν τὰ πέταλα, κι' ὁ μαῦρος χλημιτράγει,
Τἄμορφα στήθια τῆς Καλῆς 'σὰν τὸ πουλὶ 'πετοῦσι.
—«'Γειάσας χαρά σας, Μπέηδες, καλοί μου Τσελεπίδες,
Θέτε φαγί, θετὲ πιοτὸ, θέτε 'ψηλὸ τραγοῦδι;»

—Μεῖς γιὰ φαγὶ δὲν ἤρταμε, κι' ἀλλ' οὔτε γιὰ τραγοῦδι,
Ἰά! ποῦ φιρμάνι σῴχομε, βασιλικὸ φιρμάνι,
Ἢ σκοτομένο ἢ ζωντανὸ 'στὴν Πόλι νὰ σὲ πᾶμε,
'Στὴν Πόλι νὰ σὲ φέρωμε, 'στὴν πόρτα τοῦ Σουλτάνου.
—«'Σὰν τὶ κακὸ τῶκαμα 'γὼ, 'στὴν Πόλι νὰ μὲ πᾶτε;
Ἐγὼ κακὸ δὲν ἔκαμα, κάνένα δὲ φοβοῦμαι.
Παιδιά μου, σταματήσετε νὰ γένουμε χαζίρι!»
Τραβιέται δυὸ πατήματα, καὶ σέρνει τὸ σπαθί του·
Χύνεται 'σὰν τὴ ἀστραπὴ, τοὺς τρεῖς τοὺς πετζοκόβει.

105.

ΤΟ ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΟΝ.

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς, κι' Ἀλέξης ὁ μεγάλος,
Καὶ τὸ μικρὸ Βλασόπουλον ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶν καὶ πίνουνε, καὶ συχνοχαιρετιῶνται,
Φωνὴ τοὺς ἦρτ' ἀπ' οὐρανοὺς, κι' ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα·
—«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε, κ' οἱ Τοῦρκοι σᾶς κουρσεύουν·
Πῆραν τ' Ἀλέξη δυὸ παιδιὰ, τοῦ Κωσταντᾶ τὴ μάνα,
Πῆραν καὶ τοῦ Βλασόπουλου τὴν ὥμορφη ἀδερφή του.»
Ὅσο νὰ στρώσῃ ὁ Κωσταντᾶς, νὰ σαλιβώσῃ Ἀλέξης,
Τὸ ἄξιο τὸ Βλασόπουλο ἀπάν' 'στὴ σέλλα 'βρέθη.
Τοῦ παραγγέλνει ὁ Κωσταντᾶς, τοῦ παραγγέλνει Ἀλέξης·
—«Ἂν ἦναι χίλιοι σκότωσ' τους, κι' ἂν ἦναι δυὸ χιλιάδες,
Κι' ἂν ἦν' καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, γύρισε, μίλησέ μας!»
'Ψηλὴ ραχοῦλ' ἀνέβαινε, κάθεται τοὺς μετράει·
Μετράει τοὺς Τούρκους καὶ μετράει, καὶ μετρημοὺς δὲν εἶχαν,
Καὶ πάλε τοὺς ματαμετράει, κ' ἦταν ἐννιὰ χιλιάδες.

Νὰ 'πάγῃ 'πίσω 'ντρέπεται, νὰ 'πάγῃ ὁμπρὸς φοβᾶται,
Κάνει σταυρὸ 'σὰ Χριστιανὸς, καὶ μέσα 'σ αὔτους 'μπαίνει.
—«Βόηθα μου, εὐχὴ τῆς μάνας μου, τοῦ δόλιου τοῦ κυριοῦ μου,
Κ' εὐχὴ τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, τοὺς Τούρκους νὰ κερδέσω!»
'Στ' ἄμπα του στράταις ἄνοιξε, 'στ' αὔγα του μονοπάτια,
Καὶ 'στὸν καλὸν τὸ γυρισμὸ δὲν εἶχ' ἀλλους νὰ κόψῃ.
Μόνε δυὸ ἀδέρφια 'γκαρδιακὰ, καὶ πολυαγαπημένα
'Πίσω τὸν καρτερούσανε 'σ ἕνα στενὸ σωκάκι·
Δυὸ τουφεκιαῖς τὼδώκανε μέσα στὰ σωθικά του·
Ἡ μιὰ τὸν πέρνει 'στὴν καρδιὰ, κ' ἡ ἄλλη 'στὰ πλεμόνια.
—«Τρέξε, καϋμένε Κωσταντᾶ, καὶ σὺ, ἀδερφέ μου Ἀλέξη,
Ποῦ μ' ἀδικοσκοτώσανε 'σ ἕνα στενὸ σωκάκι·
Μὼδώκανε δυὸ τουφεκιαῖς μέσα 'στὰ σωθικά μου·
Ἡ μιὰ μ' ἐπῆρε 'στὴν καρδιὰ, κ' ἡ ἄλλη 'στὰ πλεμόνια!»

106.

Η ΧΗΡΑ.

Βάνουν φωτιὰ 'στὸν Καπασσᾶ, καὶ καίγουν τ' ἀργαστήρια,
Πέρνουνε γρόσια καὶ φλωριὰ, πέρνουν καὶ μαχμουντιέδες,
Πέρνουν μανάδες μὲ παιδιὰ, καὶ πεθεραῖς μὲ νύφαις,
'Πῆρανε καὶ μιὰ νιόνυφη πέντε 'μερῶν νυφοῦλα,
Ποῦχε τὰ 'νύχια κόκκινα, καὶ τὰ μαλλιάτης τάλι.
Πῆραν την, καὶ τὴν πάϊσαν πισκέσι τοῦ Βεζύρι.
—«Ποῦ πᾷς, Λενίτζα μ', μοναχὴ, τώρα τὸ βράδυ βράδυ;»
—«Παγαίνω γιὰ νὰ γκρεμιστῶ, παγαίνω νὰ πεθάνω,
Τὶ μῶκοψαν τὸν ἄντρα μου, μέσα 'στὴν ἀγκαλιά μου,
Κι' ἐγιώμισαν τὸν κόρφο μου ὀχ τὸ αἷμα τοῦ καλοῦ μου.»
Ἐπῆραν τὸ κεφάλι του, 'στὴν Πόλι τὸ παγαίνουν,
Βγῆκαν ἀρχόντοι τὸ τηροῦν, κυράδες τὸ θιαμμαίνουν.

107.

ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΛΗΓΟΡΗ ΛΙΑΚΑΤΑ.

Χρυσὸς ἀετὸς τριγύριζεν ὥξ' ὀχ τὸ Μισολόγγι·
Ῥωτᾷ 'στὴν τάπια τοῦ Μακρῆ, 'στὴν τάπια τοῦ Δεσπότη·
—«Μὴν εἴδατε τὸ Λιάκατα, τὸν Καπετὰν Γληγόρη;»
—«Σύρε, πουλί μ', 'στ' Ἀντολικὸ καὶ κύτταξε τριγύρου,
Κι' ἀγνάντεψε πρὸς τὸν Τουλμᾶ, κι' ἀντίκρυ ἀπὸ τὸν Πόρο·
Ἐκεῖ θὰ ἰδῇς ἄσπρα κορμιὰ καὶ κόκκαλα 'στὸν ἄμμο,
Κι' ἂν ἠμπορέσῃς διάλεξε τὸν Καπετᾶν Γληγόρη!»

108.

ΠΩΣ ΕΞΥΠΝΟΥΝ ΟΙ ΚΛΕΦΤΑΙ.

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω καὶ ῥαχοῦλα,
Βρίσκω κλαράκι φουντωτὸ, καὶ ῥιζιμνὸ λιθάρι.
Κ' ἐκεῖ γερνῶ νὰ κοιμηθῶ, τὰ μάτια νὰ σφαλίσω,
Κι' ἀκούω μιᾶς πέρδικας λαλιὰ, μιᾶς πέρδικας ἀντάρα.
Ξυπνῶ καὶ τὴν 'ψηλορωτῶ, καὶ τὴν 'ψηλορωτάγω·
—«Τὸ τ' ἔχεις περδικοῦλα μου, καὶ κλαῖς, κι' ἀναστενάζεις;»
—«Μὲ κυνηγάει ἕνας ἀητὸς τὴ μαύρη νὰ μὲ φάγῃ».
—«Κάλλιο νὰ φάῃ τὰ 'νύχια του, τὰ κλαδοπόδαρά του,
Παρὰ νὰ φάῃ τὴν περδικα, τέτοια γλυκοφωνοῦσα,
Ποῦ κελαϊδεῖ κάθε πουρνὸ, τὸ λέει καὶ κάθε βράδυ,
Κράζει τὰ 'λάφια 'στὴ βοσκὴ, τ' ἀλούπια 'στὸ κυνῆγι,
Ξυπνάει πουρνὸ τὴ Λεβεντιὰ σύντας γλυκοκοιμᾶται!

109.

Ἀλληγορία.

Πέρα ᾽κεῖ ᾽στὸν Ὄλυμπο,
᾽Καὶ ᾽στὰ κοντοέλατα,
᾽Κάθουνταν γεράλαφος,
Π᾽ οὖλο κλαῖν ᾽τὰ μάτια του,
Χύνουν δάκρυα κόκκινα,
Κόκκινα καὶ πράσινα,
Κι᾽ οὖλο καταγάλαζα.
Ζάρκαδος ἐπέρναγε,
Στέκει καὶ τὸν ῥώταγε·
—«Τ᾽ ἔχεις, βρὲ γεράλαφε,
Κι᾽ οὖλο κλαῖν᾽ τὰ μάτια σου,
Χύνουν δάκρυα κόκκινα,
Κόκκινα καὶ πράσινα,
Κι᾽ οὖλο καταγάλαζα;»
—«Ἦρταν Τοῦρκοι ᾽στὸ χωριὸ,
Ἔχουν καὶ λαγωνικὰ,
Ἑβδομῆντα δυὸ σκυλλιά.»
—«᾽Γὼ τὰ πέρνω ᾽στὸ κοντὸ,
Καὶ τὰ ῥίχνω ᾽στὰ νησιὰ,
᾽Στὰ νησιὰ ᾽στὰ πέλαγα!
Ἴσια μὲ τὸ δειλινὸ,
᾽Πιάσανε τὸ ζάρκαδο,
Κ᾽ ἴσα μὲ τὸ θάμπωμα,
᾽Πιάσαν τὸ γεράλαφο.

110.

Η ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΑ.

Ποιὸς εἶδε ψάρι σὲ βουνὸ, κ' ἐλάφι σὲ λιμάνι,
Ποιὸς εἶδε Κόρη ἀνύπανδρη 'ς τὰ Κλέφτικα 'ντυμένη;
Δώδεκα χρόνους ἔκαμεν Ἁρματωλὸς καὶ Κλέφτης,
Κανεὶς δὲν τὴν ἐλόγιαζε, κανένας δὲν τὴν εἶδε.
Μιὰ κυριακὴ, καὶ μιὰ λαμπρὴ, μιὰ 'πίσημην ἡμέρα,
Ἐβγῆκαν τὰ Κλεφτόπουλα νὰ ῥίξουν τὸ λιθάρι·
Κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ πήδημα, καὶ ἀπ' τὴν πολλὴ τὴ ζώση,
Ἐκόπη τὸ θελίκι της, κ' ἐφάνη τὸ βυζίτης,
Κι' ἄλλοι τὸ λένε μάλαμα, κι' ἄλλοι τὸ λέν' ἀσῆμι,
—«Παιδιὰ δὲν εἶναι μάλαμα, παιδιὰ δὲν εἶν' ἀσῆμι,
Μόν εἶν' τῆς κόρης τὸ βυζὶ, ποῦ λάμπει 'σὰ λογάρι.»

111.

Ο ΑΣΗΜΗΣ ΚΑΙ Η ΚΟΡΗ

Τὸ 'μάθεταν τί γίνηκε μέσα 'στὸ Δελβινάκι;
Μιὰ θυγατέρα τοῦ Παππᾶ, κόρη τοῦ Παππᾶ Γιώργη,
Ἐντύθηκε, ἁρματώθηκε 'στὴν Ἐκκλησιὰ νὰ 'πάγῃ·
Λαμποκοπάει τὸ φέσι της, καὶ τὰ σγουρὰ μαλλιά της
Ἔχουν ἀράδαις τὰ φλωριὰ, κι' ἀράδαις τὰ κοσάρια.
Κι' Ἀσήμης τὴν ἀγνάντεψε, κι' Ἀσήμης τὴ 'γναντεύει,
Πάησε καὶ τὴν 'καρτέρεσε 'στῆς Ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
—«Κόρη μ', γιὰ δόσμου φίλημα, δόσμου καὶ μαῦρα μάτια·»
—«Ἀπέρν' Ἀσήμη, 'πέρναγε, καθὼς 'περνοῦσες πρῶτα!»

112.

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ

Ἐπρασινῆσαν τὰ βουνὰ κ' ἐλάλησαν οἱ κοῦκοι,
Κι' ὁ Ἀλέξης δὲν ἐφάνηκε νὰ 'ϐγῆ πρὸς τὸ Ζαγόρι,
Νὰ μάσῃ Τούρκους ὁμπροστὰ, Ῥωμαίους ἀπὸ 'πίσω·
Μόν' τὸν Κασήμη 'ς τὸ πλευρὸ κρυφὰ τὸν κουϐεντιάζει
—«Σύρε, Κασήμη', 'ς τὰ σπήτια μου 'ς τὰ ἔρημα Σαράγια,
Κι' ἂν σὲ ῥωτήσῃ ἡ μάννα μου, κι' ἡ δόλια ἡ ἀδερφή μου,
Νὰ πῆς πάγω 'ς τὰ Γιάννενα μέσα 'στὸ μπεζεστένι,
Νὰ μάσω Σουλιωτόπουλα νὰ 'ϐγῶ πρὸς τὸ Ζαγόρι.»
Τρία μπαϊράκια ν ἔστησε 'ς τὴν ῥάχη 'στὴν Τζιοδίλα,
Τόνα 'ταν τοῦ Ταΐραγα, καὶ τ' ἄλλο τοῦ Κασήμη·
Τὸ τρίτο τὸ καλλήτερο ἦταν τοῦ Κὺρ Ἀλέξη.

113.

Ο ΚΟΥΤΖΟΝΙΚΑΣ ΚΑΙ Ο ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ.

Τρία πουλάκια κάθονται 'σ τὸν Ἄϊ 'Λιᾶ 'σ τὴ ῥάχη·
Τό 'να τηράει τὰ Ἰάννινα, τ' ἄλλο τὸ Κακοσοῦλι,
Τὸ τρίτο, τὸ καλήτερο μυριολογάει καὶ λέγει·
«Ἀρϐανιτιὰ μαζώχθηκε, πάγει 'σ τὸ Κακοσοῦλι.
Τρία μπαϊράκια 'κίνησαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα·
Τό 'να 'ταν τοῦ Μουχτάρπασα, τ' ἄλλο τοῦ Μιτσομπόγου,
Τὸ τρίτον, τὸ καλλήτερον, ἦταν τοῦ Σελιχτάρη.»
Μιὰ παπαδιὰ τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴν ῥαχοῦλα·
—«Ποῦ 'στε, παιδιὰ τοῦ Μπότσαρη, παιδιὰ τοῦ Κουτσονίκα;

Ἀρβανιτιὰ μᾶς ᾽πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ,
᾽Σ τὸ Τεπελένι νὰ μᾶς πάῃ, ν᾽ἀλλάξωμε τὴν πίστι.»
Ὁ Κουτσονίκας ᾽χούϊαξεν ἀπὸ τὸν Ἀραβίκον.
—«Μὴν τὸ φοβᾶσαι, παπαδιά! ᾽στὸ νοῦ σου μὴν τὸ βάνῃς!
Τώρα νὰ ἰδῇς τὸν πόλεμον, τὰ Κλέφτικα τουφέκια,
Πῶς πολεμοῦν ἡ κλεφτουριὰ, κ᾽αὐτ᾽ οἱ Κακοσουλιῶτες!»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴ συντυχιὰ δὲν εἶπε,
Νὰ ἰδῇς τοὺς Τούρκους κ᾽ἔφυγαν πεζοῦρα καὶ καβάλλα·
Ἄλλοι ἔφευγαν, κ᾽ἄλλοι ἔλεγαν· «Πασσᾶ μ᾽, ἀνάθεμά σε!
Μέγα κακὸ μᾶς ἤφερες τοῦτο τὸ καλοκαῖρι·
Ἐχάλασες τόση Τουρκιὰ, σπαΐδαις κι᾽ Ἀρβανίταις!»
Κι᾽ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ ᾽σ τὸ χέρι,
«Ἔλα πασσᾶ! τί κάκιωσες, καὶ φεύγεις μὲ μεντίλι;
Γύρισ᾽ ἐδῶ, ᾽σ τὸν τόπο μας, ᾽σ τὴν ἔρημην τὴν Κιάφαν,
Ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονὶ, νὰ γένῃς καὶ Σουλτάνος.»

114.

Η ΔΕΣΠΩ.

—«Ἀχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
Μήνα σὲ γάμο ρίχνονται; μήνα σὲ χαροκόπι;
—«Οὐδὲ σὲ γάμον ρίχνονται, κι᾽ οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
Ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφαις καὶ μ᾽ ἀγγόνια.
Ἀρβανιτιὰ τὴν ᾽πλάκωσε ᾽σ τοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
—«Γεώργαινα, ῥῆξε τ᾽ ἅρματα· δὲν εἶν᾽ ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
Ἐδῶ ᾽σαι σκλάβα τοῦ Πασσᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
—«Τὸ Σοῦλι κι᾽ ἂν προσκύνησε, κι᾽ ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
Ἡ Δέσπ᾽ ἀφέναις Ἀλάπιδαις δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.»

Δαυλὶ 'σ τὸ χέριν ἁρπαξε, κόραις καὶ νύφαις κράζει·
—«Σκλάβαις Τουρκῶν μὴ ζήσωμε· παιδιά μου ἀγκαλιαστῆτε!»
Χίλια φουσέκια ἦταν ἐκεῖ, κι' αὐτὴ φωτιὰ τοὺς βάνει,
Καὶ τὰ φουσέκια ἀνάψανε κι' ὅλαις φωτιὰ γενῆκαν.

115.

Ο ΤΣΑΒΕΛΛΑΣ.

Ἐφώναξε μιὰ παππαδιὰ μέσ' ἀπ' τὸν Ἀβαρίκο·
—«Ποῦ 'σε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιά, ποῦ 'σεν' οἱ Μποτσαραῖοι;
Πολλὴ μαυρίλλα 'πλάκωσε, πεζοῦρα καὶ καβάλλα.
Δὲν εἶναι μιὰ, δὲν εἶναι δυὸ, δὲν εἶναι τρεῖς καὶ πέντε,
Εἶναι χιλιάδες δικοχτὼ, χιλιάδες Ἀρβανίταις.»
—«Ἂς ἔρτουν οἱ παληότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν,
Ἂς ἔρτουν, νὰ ἰδοῦν πόλεμο, καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
Τί πάει νὰ 'πῇ Λάμπρου σπαθὶ, καὶ Μπότσαρη τουφέκι,
Σουλιώτισσώνε τσάκισμα, λαβωματιὰ τῆς Χάϊδως!»
Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε, κι' ἀνάψαν τὰ τουφέκια,
Τοῦ Ζέρβα καὶ τοῦ Μπότσαρη ἐφώναξ' ὁ Τσαβέλλας·
—«Παιδιὰ 'ρτε ἡ ὥρα τοῦ σπαθιοῦ, κι' ἂς πάψῃ τὸ τουφέκι.»
—«Δὲν εἶναι, λέγει ὁ Μπότζαρης, σπαθιοῦ καιρὸς ἀκόμα·
Παιδιὰ σταθῆτε 'στὸ κουντρὶ, βαστᾶτε τὸ λιθάρι,
Γιατ' εἶναι οἱ Τοῦρκοι ἀμέτρητοι, κι' ὀλίγοι 'ναι οἱ Σουλιῶτες.»
—«Μωρὲς, τί σκιάζεστε, παιδιὰ,» Τζαβέλλας ματαλέει
Ἀκόμα τοὺς φυλάγομε τοὺς σκύλλους τσ' Ἀρβανίταις!»
Πιάνουν καὶ σπάνουν ὅλοι τους ταῖς θήκαις τῶν σπαθιῶν τους,
Βάνουν τοὺς Τούρκους ἐμπροστὰ τοὺς βάνουν 'σὰν κριάρια.
Βελῆ Πασᾶς τοὺς 'φώναζε νὰ μὴ γυρνοῦν ταῖς πλάταις,

Κ' ἐκεῖνοι τ' ἀποκρίνονταν πετῶντας τὰ τουφέκια·
—«Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Δέλβινο, δὲν εἶναι τὸ Βιδίνι·
Εἶναι τὸ Σοῦλι τ' ἀκουστὸ, 'στὸν κόσμο 'ξακουσμένο!
Εἶναι τοῦ Λάμπρου τὸ σπαθὶ τὸ τουρκοματωμένο!
Πῶκαμε τὴν Ἀρβανιτιὰ κι' ὅλη φορεῖ τὰ μαῦρα,
Κλαίγουν μανάδες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντραις!»

116.

Η ΤΣΑΒΕΛΛΕΝΑ.

Ἕνα πουλάκι κάθουνταν ἀπάνου 'στὸ γεφύρι,
Μυριολογοῦσε κ' ἔλεγε, τ' Ἀλῆ Πασσᾶ τοῦ λέγει·
—«Δὲν εἰν' ἐδῶ τὰ Ἰάννινα νὰ φτιάσῃς σαρδιβάνια,
Δὲν εἶναι μήτε ἡ Πρέβεζα πῶκαμες παλιομέρι,
Μόν' εἶναι Σοῦλι 'ξακουστὸ, Σοῦλι τὸ 'ξακουσμένο,
Ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες καὶ κορίτσα,
Ποῦ πολεμᾷ ἡ Τσαβέλλενα μὲ τὸ παιδὶ 'στὸν κόρφο,
'Στόνα της χέρι τὸ σπαθὶ καὶ 'στ' ἄλλο τὸ τουφέκι,
Καὶ τὰ φουσέκια 'στὴν ποδιὰ, τὰ βόλια μές' ταὶς ζάβαις.

117.

Η ΑΠΙΣΤΙΑ ΤΟΥ ΔΕΛΒΙΝΟΥ.

Σύγνεφο μαῦρο 'σκέπαζε τὸ Σοῦλι καὶ τὴν Κιάφα·
Ὁλημερὶς ἐχιόνιζεν, ὁλονυχτὶς χιονίζει.
Ἀπ' τὸ Συστράνι 'πρόβαινεν ἕνας λιγνὸς Λεβέντης
Ποῦ ἀπὸ τὰ Ἰάννενα πικρὰ, μαῦρα μαντάτα φέρνει.
—«Τὰ παλλικάρια τὰ καλὰ τὰ χάνουν οἱ συντρόφοι!
Ἀκοῦστε Φώτου τὰ παιδιὰ, τοῦ Δράκου παλλικάρια,
Τὸ Δέλβινο τὸ ἄπιστο 'πρόδωκε τὰ παιδιά σας·
Τ' Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ τἄφερε, τὰ ἓξ ἀράδα ἀράδα,
Κι' αὐτὸς τὰ τέσσαρά 'σφαξε, δυονῶν ζωὴ χαρίζει,
Τοῦ Δήμου Δράκου τὸν υἱὸ, κ' ἕν' ἀδερφὸ τοῦ Φώτου.»
Κ' ἐκεῖνοι καθὼς τ' ἄκουσαν, βαρυὰ τοὺς 'κακοφάνη·
—«Δέσποτα καὶ Πρωτοπαπᾶ, βάλλε τὸ πετραχῆλι,
Νὰ ψάλῃς τὰ μνημόσυνα τῶν ἓξ παλλικαριῶν μας!
Τὰ δυὸ, καθὼς τὰ τέσσαρα σφαμμένα τὰ μετροῦμε·
Οὔτε κι' ὁ τύραννος ζωὴ τῶν Σουλιωτῶν χαρίζει,
Οὔτε Σουλιώτης, ζωντανὸς 'στὰ χέρια του λογιέται!

118.

ΑΛΩΣΙΣ ΜΠΕΡΑΤΙΟΥ.

Μαῦρο πουλὶ ν ἐκάθουνταν 'στοῦ Μπερατιοῦ τὸ κάστρο,
Μυριολογοῦσε θλιβερὰ, κι' ἀνθρώπινα 'λαλοῦσε·
—«Σήκου, Πασσά μ', νὰ φύγουμε, νὰ πᾶμε 'στὸν Αὐλῶνα.
Ἀληπασσᾶς μᾶς 'πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδαις·
Φέρνει καὶ τὸν Ὁμέρπεην, φέρνει τον χασνατάρην
Γιὰ νὰ σὲ δώσῃ ζωντανὸν 'στὰ χέρια τοῦ Βεζύρη.
Ἔρχονται καὶ τῶν Χριστιανῶν πολλὰ Καπιτανάτα,

Ὁ Ἴσκος ἀπ' τὴ Δούνισταν, ὁ υἱὸς τοῦ Γριβαγιώργου,
Τζόγκας ἀπ' τὸ Ξερόμερο, καὶ Γιώργης Βαρνακιώτης,
Τοῦ Μπουκοβάλλα τὰ παιδιὰ μὲ τοὺς Σκυλλοδημαίους,
Ὁ Διάκος, μὲ τὸν Πανουργιᾶ, κ' οἱ δυὸ Κοντοϊανναῖοι.»
'Σὰν ἄναψεν ὁ πόλεμος, κι' ἀνάψαν τὰ τουφέκια,
Ἔπεσαν βόλια 'σὰ βροχὴ, κανόνια 'σὰ χαλάζι.
Οἱ Κλέφταις ἐξεσπάθωσαν, κ' ἐπήδησαν 'στὸ κάστρο.
Τότες ἐβγῆκε μιὰ φωνὴ 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὸν πύργο·
—«Παιδιὰ, γιατὶ σκοτόνεστε; σταθῆτε, παλλικάρια!
Τί τόσον αἷμα χύνετε; ψυχᾶτε τὴν ἀντρειά σας!
Γιὰ, τὰ κλειδιὰ σᾶς φέρνομε τοῦ 'παινεμένου κάστρου!»

119.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ.

Κοῦκκοι, νὰ μὴ λαλήσετε, πουλιὰ, νὰ βουβαθῆτε!
Καὶ σεῖς καϊμέν' Ἀρβανιτιὰ, πολὺ νὰ πικραθῆτε!
Τὸ Κάστρον ἐπροσκύνησε, κι' αὐτήνη ἡ Χουμελίτζα·
Γαρδίκι δὲν 'προσκύνησε, δὲ θὲ νὰ προσκυνήσῃ,
Μόνε γυρεύει πόλεμο, νὰ πολεμήσῃ θέλει.
Ὁ Ἀλῆπασᾶς 'σὰν τ' ἄκουσε, βαρυὰ, τοῦ 'κακοφάνη·
Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφὴ μὲ τό 'διοτου τὸ χέρι·
—«Σ' ἐσέν', Ἰουσούφη Κεχαγιᾶ, σ' ἐσέν' Ἰουσοὺφ Ἀράπη!
Καθὼς τὸ ἰδῇς τὸ γράμμα μου, καὶ ἰδῇς τὸ μπουϊουρδί μου,
Πιάσ' τὸ Δεμίρη ζωντανὸ, κι' αὐτὸν καὶ τὰ παιδιά του,
Πιάσ' καὶ τὸ Μουσταφᾶ πασσᾶ μ' ὅλη τὴ γενεά του.»
—«Μετὰ χαρᾶς, ἀφέντη μου, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τοὺς φέρω!»
. . . . . .

120.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΑΛΗΠΑΣΣΑ.

Σουλτὰν Μαχμούτης 'πρόσταξε σεφέρι τοῦ Βεζύρι·
Κράζει τοὺς Βεζυράδαις του, τοὺς ἔκαμε χαζίρι,
Καὶ 'πρόσταξέ τους αὐστηρὰ νὰ πᾶνε νὰ τὸν κλείσουν,
Κι' ἂν δὲν τοῦ κάμουν τίποτες, πίσω νὰ μὴ γυρίσουν.
Ἀλῆ Πασσᾶς 'σαν τ' ἄκουσε βαρυὰ τοῦ 'κακοφάνη·
Συλλογισμένος στέκεται, καὶ τὸ κεφάλι πιάνει.
Μουχτὰρ Πασσᾶ, Βελῆ Πασσᾶ, τὰ δυὸ παιδιά του κράζει,
Μέσα 'ς τὸν Παντοκράτορα κρυφὰ τὰ κουβεντιάζει,
—«Παιδιά μου βλέπετε καλὰ, καὶ πάρετε ἱπρέτι·
Ὁ Βασιλιᾶς μ' ὠργίστηκε, μὲ πῆρε σὲ χαζέπι»
—«Μπαμπά μας, χρεία μὴν ἐχεῖς· στάσου καλὰ, στοχάσου·
Ἔχομε βιὸν ἀμέτρητο γιὰ κάθε σιγουριά σου.»
—«Ἐγὼ 'ς τὸ βιὸ δὲν πείθομαι, δὲν πείθομαι 'στ' ἀσκέρι.
Ἡ ἐλπίδα μου μόν' στέκεται 'στῶν Χριστιανῶν τὸ χέρι.
Αὐτοὶ 'ν ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροὶ, πιστοὶ καὶ ρωμαλέοι,
Γιατὶ μ' ἐμὲ ἐδειχτήκανε πάντα χοσμηκιαρέοι·
Κι' ἀκόμα χάλια πολεμοῦν 'στ' Ἄγραφα καὶ 'σ τὸ Βάλτο,
Ποῦ ἂν ἐνωθοῦνε πέρνουνε καὶ κάστρα μὲ ρεσάλτο.
Πρέπει λοιπὸν νὰ δώσωμε συγχώρεσι μεγάλη,
Κ' ἐλευθεριὰ μαζὺ μ' αὐτὴν, ὡς ἔκαμαν οἱ Γάλλοι·
Γιατὶ τὸ γένος τῶν Γραικῶν εἶναι καθὼς τῶν Γάλλων·
Ποῦ θέλει αὐτοὺς σ' ὑποταγὴ, λάθος ἔχει μεγάλον.
Εἴδετε τὸ παράδειγμα τῶν φοβερῶν Σουλιώτων,
Ὄχι μονάχα τῶν ἀνδρῶν, μὰ καὶ τῶν γυναικῶν των;
Θάνατον ἐπροτίμησαν αὐτοὶ παρὰ σκλαβία.
Μ' ὅλον ποῦ τοὺς ἐτάξαμεν ἅρματα καὶ φλωρία».

121.

ΠΤΩΣΙΣ ΣΟΥΛΙΟΥ.

Ἕνα πουλάκι ᾽ξέβγαινε ᾽πὸ μέσα ᾽πὸ τὸ Σοῦλι,
Εἶχε θωλὰ τὰ μάτια του, καὶ μαῦρα τὰ φτερά του.
Παργιῶτες τὸ ῥωτούσανε, Παργιῶτες τὸ ῥωτοῦνε·
—«Πουλάκι ποῦθεν ἔρχεσαι, πουλάκι ποῦ παγαίνεις;»
—«Ἀπὸ τὸ Σοῦλιν ἔρχομαι, καὶ ᾽στὴ Φραγκιὰ παγαίνω!»
—«Πουλάκι, ᾽πέσμας τίποτε, ᾽πέσμας καλὰ μαντάτα!»
—«Ἄχ! τί μαντάτα νὰ σᾶς ᾽πῶ! τί νὰ σᾶς ᾽μολογήσω!
Πῆραν τὸ Σοῦλι, πῆραν το, πῆραν τὸν Ἀβαρίκο,
Πῆραν τὴν Κιάφα τὴν κακὴ, πῆρανε καὶ τὸ Κιοῦγκι,
Κ᾽ ἐκάψαν τὸν Καλόγερο μὲ τέσσαρους ᾽νομάτους.»

122.

Ο ΤΖΟΥΛΚΑΣ.

Τρία πουλάκια ᾽κάθουνταν ᾽στὸν Ἔπαχτο ᾽στὴ ῥάχη,
Τόνα τηράει τὴ Βόνιτζα, τ᾽ ἄλλο τηράει τὸν κάμπο,
Τὸ τρίτο τὸ καλλήτερο μυριολογάει καὶ λέγει·
—«Φύσα, μαΐστρο δροσερὲ, πουνέντε δροσισμένε,
Γιὰ νὰ δροσίσῃς τὰ παιδιὰ τοῦ Τζούλκα τ᾽ ἀντρειωμένου,
Ποῦ πολεμάει κατάκαμπα μὲ δώδεκα χιλιάδαις.
Τρεῖς ᾽μέραις εἶν᾽ ποῦ μάχεται, τρεῖς νύχταις ἀγωνιέται,
Χωρὶς ψωμὶ, χωρὶς νερὸ, χωρὶς ὕπνο ᾽στὸ μάτι,
Τόσο ποῦ κάνει τὰ κομπιὰ βόλια τοῦ τουφεκιοῦ του·

«Τζοῦλκα δὲ βγάνεις τὸ σπαθί, δὲ ρίχνεσαι γιουροῦσι;»
Καὶ τὸ σπαθί του ἐτράβηξε, κ' ἐρίχτηκε γιουροῦσι.
Πέρνει τοὺς Τούρκους 'στὸ κοντό, 'σὰν πρόβατα, 'σὰ γίδια,
Βάνει φωτιὰ καὶ 'στὰ χωριὰ, καὶ τὴν Τουρκιὰ σκορπίζει,
Κλαίγουνε μάναις γιὰ παιδιὰ, καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάναις.»

123.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΡΩΤΟΚΛΕΦΤΟΥ.

Ἀητὸς 'ξεβγαίνει ἀπὸ τὴ γῆ, καϊμένα εἶν' τὰ φτεράτου,
Κι' ἄλλος ἀητὸς τὸν ρώταγε, καὶ ἄλλος ἀητὸς τοῦ λέγει·
—«Γιὰ πέσμας, πέσμας, σταυραετέ, τί κάνουν οἱ 'δικοί μας;»
—«Εἶδες ἐμὲ τὸ σταυραετὸ πῶς εἶναι τὰ φτερά μου·
Ἔτσ' εἶν' τῆς μάνας τὰ παιδιὰ, τῶν ἀδερφιῶν τ' ἀδέρφια,
Ἔτσ' εἶν' τῶν κακορρόιζικων τ' ἀγαπημένα ἀϊτέρια,
—«Γιὰ κάτζετε, σιγήσετε, νὰ ἰδοῦμε ποιὸς μᾶς λείπει·
Μᾶς λείπει ὁ κάλλιος τοῦ σπητιοῦ, κι' ὁ πρωτονοικοκύρης,
Ποὖταν 'στὸ σπῆτι φλάμπουρο, 'στὴν Ἐκκλησιὰ φανάρι·
Τὸ φλάμπουρο 'τζακίστηκε, καὶ τὸ φανάρι ἐσβύστη·
Κρίμα σ' ἐκεῖνον πῶπεσε, κι' ἀλλοιὰ σ' ἐκειὸν π' ὠστάθη!»

124.

Αἰωνία διαμαρτύρησις.

Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι, καὶ τὴν ἄνοιξι,
Μαῦρα χαρτιὰ ν ἐγράψαν, μαῦρα γράμματα·
—«Ὅσοι κι' ἂν ἦστε Κλέφταις 'στὰ 'ψηλὰ βουνά,
Ὅλοι νὰ κατεβῆτε ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο,
Κι' ὅλοι νὰ προσκυνῆστε τὸν Ἀλήπασσα».
Ἐκατεβῆκαν ὅλοι κ' ἐπρόσκυνησαν,
Μόνον δυο παλλικάρια δὲν 'προσκύνησαν.
Ἐπῆραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρὰ σπαθιά,
'Στὸν Ὄλυμπ' ἀνεβαίνουν, κράζουνε Κλεφτιά.

125.

Ο ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ.

—«Τ' ἔχεις, καϊμένε Κόρακα, ποῦ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Μήνα διψᾷς γιὰ αἵματα, μήνα πεινᾷς γιὰ λέσια,
Γιὰ παρακάλει τὸ θεὸ ν' ἀνοίξῃ τὸ σεφέρι,
Νὰ φᾷς κεφάλια Τούρκικα, κεφάλια τῶν Πασσάδων,
Νὰ φᾷς τῆς χήρας τὸν υἱγιὸ π' ἄλλο ἀδερφὸ δὲν ἔχει.»
Πέντε κρατοῦν τὰ χέρια του, καὶ πέντε τὰ ποδάρια,
Κι' ἄλλοι πέντε τὸν ἔσφαξαν, τοῦ πέρνουν τὸ κεφάλι.

126.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ.

Ἐνύχτωσε κ' ἐβράδιασε 'πάησε καὶ τούτ' ἡ 'μέρα!
Σύρτε, παιδιά μου, γιὰ ψωμὶ πέρα 'στὸ Μοναστῆρι,
Καὶ φέρτε καὶ παληὸ κρασὶ, κρασὶ τριοχρονίσσιο,
Νὰ πλύνω ταῖς λαβωματιαῖς, ποῦ τρῶν τὰ 'σώτικά μου!
Κι' ὅσο νὰ πᾶτε 'στὸ καλὸ, παιδιά μ', καὶ νὰ γυρίστε,
Γιὰ φέρτε μου τὸν ταμπουρὰ νὰ λιανοτραγουδήσω
Τὴν πίκρα τῆς λαβωματιᾶς, καὶ τοῦ βολιοῦ τὸ χάλι,
Νὰ κάμω τὴ γυναῖκα μου νὰ βαρυαναστενάξῃ·
Κι' ἂ δὲ μ' εὑρῆτε ζωντανὸ, παιδιὰ, μὴ μ' ἀρνηθῆτε!
Τὶ γιὰ τ' ἐσᾶς στερεύομαι μάνα καὶ συγγενάρια,
Μάνα γιὰ τὴν κεροδοσιὰ, γυναῖκα γιὰ τὸ ξόδι,
Παππάδες καὶ πνεμματικοὺς γιὰ τὸ καλὸ τὸ σχώριο!
Μὸν κλεῖστε μου τὰ μάτια μου, φιλήστεμ' ἕνας ἕνας,
Καὶ κόψτε κλαριὰ, στρῶστε μου, κλαριὰ προσκεφαλάρι,
Φτιάστε καὶ τὸ κυβοῦρι μου πλατὺ γιὰ δυὸ 'νομάτους,
Νὰ στέκ' ὀρτὸς νὰ πολεμῶ, καὶ δίπλα νὰ γιομίζω!

127.

ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ.

Ἐσεῖς πουλιὰ τῆς Λιάκουρας κι' ἀηδόνια τοῦ Σαλώνου,
Καὶ σὺ πετρίτη γλήγωρε ποῦ πᾷς 'σταῖς καταβόθραις,
Χαιρέτα μου τὴν Κλεφτουριὰ, τὸ Ἰάννη Δυοβουνιώτη!
Τούρκους νὰ μὴν πιστέψουνε, κι' Ἀγάδες Σαλωνίταις,
Γιατὶ 'πιστεύτηκα κ' ἐγὼ 'στὸ γυιὸ τοῦ Μουσταφάγα,
Καὶ τώρα κεῖτομαι 'στὴ γῆ, κορμὶ δίχως κεφάλι,
Δίχως τὰ παλλικάρια μου, καὶ δίχως τ' ἄρματά μου!

128.

Η ΝΙΟΝΥΦΗ

Ἀποψ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, 'στὸν ὕπνο ποῦ 'κοιμοῦμουν
Σὰ μά τ' ἐκάη ὁ Τούρναβος, 'σα μά τ' ἐκάη ἡ Λάρσα,
Ἤπραν μανάδαις μὲ παιδιὰ, γυναῖκαις μὲ τοὺς ἄντραις,
Ἤπρανε καὶ μιὰ νιόνυφη, τριῶν 'μερῶν λεχῶνα.
Χίλιοι τὴν 'πάγουν ὀμπροστὰ, καὶ πεντακόσιοι 'πίσω.
—«Σταθῆτε, παλλικάρια μου, σταθῆτε, λεβεντάδαις,
Γιὰ νὰ φασκιώσω τὸ παιδὶ, νὰ τὸ βυζάξω γάλα».
Τὰ παλλικάρια 'στάθηκαν, καὶ οἱ λεβεντάδαις στέκουν.
—«Πέτρα, σ' ἀφίνω τὸ παιδὶ καλὰ νὰ τὸ φυλάξῃς,
Ὅσο νὰ πάω, κι' ὅσο νἀρτῶ, καὶ 'πίσω νὰ γυρίσω,
Ὅσο ν' ἀσπρίσῃ ὁ κόρακας νὰ γένῃ περιστέρι!»

129.

Η ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΙΝΑ.

Ἀκόμ' αὐτὴν τὴν ἄνοιξι Κλέφτης θέλω νὰ 'πάγω,
Νὰ ἰδῶ τῆς Γούρας τὰ βουνὰ, καὶ τὰ παληὰ 'λημέρια,
Νὰ πᾷ νὰ ἰδῶ τοὺς φίλους μου, τὸν Καπετάνο Διάκο,
Πὄχει τὴν Ἀναγνώσταινα ποῦ τὸν κερνάει καὶ πίνει·
'Στὰ γόνατα τὴν 'κάθισε, 'στὰ μάτια τὴν τηράζει,
Κι' αὐτήνη τὸν παρακαλεῖ, 'γύρισε καὶ τοῦ λέγει·
—«Τί μὲ τηρᾷς, σταυραδερφέ; τί μὲ τηρᾷς, μπρὲ Διάκο;
Πιάσε καὶ γράψε μιὰ γραφὴ σ' αὐτὸν τὸν Ἀναγνώστη,
Φωτιὰ νὰ κάψῃ τ' ἄσπρα του, φωτιὰ καὶ τὰ φλωριά του·
Ἐγῶ κοιμοῦμαι μοναχὴ 'ψηλὰ στὰ κορφοβούνια·
Ἔχω τουφέκιά 'πάπλωμα, κ' ἔχω σπαθιὰ γιὰ στρῶμα,
Καὶ τ' ἀσημένια χαϊμαλιὰ τἄχω προσκεφαλάδαις.»

130.

Ο ΖΑΜΠΑΡΔΟΥΝΙΑΣ.

Ἐσεῖς πουλιὰ τῆς Ρούμελης, κοτσίφια Ζαμπαρδούνιας,
Τὸ Μαΐ νὰ μὴ λαλήσετε, 'σταῖς ρεμματιαῖς μὴν πᾶτε,
Τί ὁ Ζαμπαρδούνιας 'πέθανε 'στῆς Ρούμελης τὰ μέρη,
Κ' ἦρταν τὰ παλλικάρια του κ' ἐφέραν τ' ἅρματά του,
Φέρνουν καὶ μιὰ πικρὴ γραφὴ, 'στὸν πρωτοξάδερφό του.
Ἀπόξου λέει τ' ἀπόγραμμα, καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα·
«Νὰ μῶχης ἔγνοια τὰ παιδιὰ, τ' ἄξια τὰ παλλικάρια·
Τί ἐμένα μ' ἔστειλ' ὁ Πασᾶς 'στὴ Σόφια νὰ πεθάνω,
Μὲ τοὺς Μοσκόβους νὰ βαλτῶ, μ' αὐτοὺς νὰ πολεμήσω.
Πέρνω γιὰ νύφη μαύρη γῆ, τὴν πέτρα συννυφάδα,
Κι' αὐτὰ τὰ λιανοχάλικα τὰ κάνω συγγενάδια.»

131.

Ο ΚΛΕΦΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΝΗΜΑ ΤΟΥ.

Σαββάτο 'μέρα 'πίναμε, τὴν Κυριακὴ ὅλη 'μέρα,
Καὶ τὴ Δευτέρα τὸ πουρνὸ 'σώθηκε τὸ κρασί μας.
Ὁ Καπετάνος μ' ἔστειλε νὰ πάω κρασὶ νὰ φέρω.
Ξένος ἐγὼ κι' ἀμάθητος δὲν ἤξερα τὸ δρόμο,
Κ' ἐπῆρα στράταις, 'ζώστραταις, χαμένα μονοπάτια·
Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σὲ μιὰ 'ψηλὴ ραχοῦλα,
Ποὖταν γιομάτη μνήματα, παλλικαριῶνε πλάκαις·
Δὲ μ' ἄρεσε γιὰ νὰ διαβῶ, κι' οὐδὲ γιὰ νὰ περάσω,
Μὸν ἔκατσα κ' ἐμέτρουνα τὰ μνήματα ποσᾶναι·
Ἦταν τὰ μνήματα ἑκατὸ, τὰ μάρμαρα διακόσα,
Κ' ἕνα μνημοῦρι μοναχὸ, ξεχωριστὸ 'πὸ τ' ἄλλα.
Κἄπως τὸ 'παραπάτησα ἀπάνου 'στὸ κεφάλι,

Κι' αὐτὸ φωνίτσαν ἔβγαλεν ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο·
—«Τ' ἔχεις, μνημοῦρι, καὶ βογγᾶς, τ' ἔχεις κι' ἀναστενάζεις;
Μήνα τὸ χῶμα σοῦ βαρεῖ, μήνα κ' ἡ μαύρη πλάκα;»
—«Μηδὲ τὸ χῶμα μοῦ βαρεῖ, μηδὲ κ' ἡ μαύρη πλάκα,
Μὸν τὄχω μάρα κ' ἐντροπὴ, τὄχω γιὰ καταφρόνι,
Πῶς τὸ κεφάλι μου πατεῖ παλλικαριοῦ ποδάρι·
Τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιὸς, δὲν ἤμουν παλλικάρι,
Δὲν ἐπερπάτησα κ' ἐγὼ νύχτα χωρὶς φεγγάρι;
Τάχα δὲν ἐπολέμησα σὲ βράχους καὶ λαγκάδια
Μὲ δέκα πιθαμαῖς σπαθὶ, μὲ μιὰν ὀργιὰ τουφέκι;
Σαράντα Τούρκους ἔσφαξα σὲ τρία 'μερονύχτια,
Κι' ἄλλους σαράντα 'λάβωσα, πολλοὺς ἔπιακα σκλάβους.
Μὰ τὸ σπαθὶ 'τσακίστηκεν, ἐγίνη δυὸ κομμάτια,
Κ' ἕνας κακὸς Σκυλλότουρκος μὲ τ' ἄτι μὲ προφταίνει·
Τὸ γιαταγάνι τ' ὤβγαλε, κι' ἀπάνου μου τὸ σέρνει,
Τὸ σέρνει, κ' ἐγὼ πιάνω τω μὲ τὸ δεξί μου χέρι.
Ἔβγαλε τὴν πιστόλα του, μὲ μιᾶς μοῦ τὴν ἀδειάζει,
Καὶ μ' ἐξαπλόνει προύμυτα 'στοῦ λαγκαδιοῦ τὸν ὄχτο.
Κλᾶψε με, Κλέφτη, κλᾶψε με, φέρε καὶ τοὺς 'δικούς σου
'Στὸ χῶμα τ' ἀλουλούδιστο, 'στὸ μαῦρο μου τὸ μνῆμα!»

132.

Ο ΑΠΙΣΤΟΣ ΚΑΠΕΤΑΝΟΣ.

Τὰ παλλικάρια τὰ καλὰ συντρόφοι τὰ σκοτόνουν,
Χωρὶς κανένα φταίξιμο, χωρὶς κακὸ κανένα!
Ὁ Καπετάνος τὸ σκυλλὶ (ποῦ γῆ νὰ μὴ τὸν λυώσῃ!)
Ἐπῆρε τὰ κεφάλια τους, κ' ἔρριξε τὰ κορμιά τους·
Σὲ σταυροδρόμι τὰ πετᾷ, κορμὶ δίχως κεφάλι,
Κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἂν περνοῦν, κάθουνται κ' ἐρωτοῦνε·

—«Παιδιὰ, ποῦν' τὰ γελέκια σας, ποῦναι καὶ τ' ἅρματά σας;»
—«Δὲ λὲς ποῦν' τὰ κεφάλια μας, μὸν λὲς ποῦν' τ' ἅρματά μας·
Συντρόφοι 'πῆραν τ' ἅρματα, καὶ τάκαμαν χαράτσι·
Κι' ὁ Καπετάνος τὸ σκυλλὶ, (ποῦ γῆ νὰ μὴ τὸν λυώσῃ!)
Μᾶς 'πῆρε τὰ κεφάλια μας, κ' ἔρριξε τὰ κορμιά μας.»

133.

Η ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΝΑ.

Κοιμᾶτ' ἡ Καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη,
Μέσ' τὰ χρυσᾶ 'παπλώματα, μέσ' τοὺς χρυσοὺς σελτέδαις·
Νὰ τὴν 'ξυπνήσω σκιάζομαι, νὰ τῆς τὸ 'πῶ φοβοῦμαι·
Ἂς μάσω μοσκοκάρυδα νὰ τὴν πετροβολήσω,
Μήνα τὴν 'πάρ' ἡ μυρουδιὰ, καὶ μοναχὴ 'ξυπνήσῃ·
Κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν πολὺ, κι' ἀπ' τὰ πολλὰ καρύδια,
'Σηκώθ' ἡ Καπετάννισσα, καὶ μὲ γλυκορωτάει·
—«Παιδὶ, τί καλὰ μοῦφερες ἀπὸ τοὺς Καπετάνους;»
—«Κακὰ, ψυχρὰ, κι' ἀνάποδα, κυρά μου, 'γὼ σοῦ φέρνω·
Τὸ Νικολάκη 'πιάσανε, τὸν Κωσταντῆ 'βαρέσαν.»
Τὰ μάγουλά της ἔπιακε, 'ψηλὴ φωνίτζα σέρνει·
—«Ποῦσαι, μανοῦλα, ποῦσαι θειὰ, πιάστε μου τὸ κεφάλι,
Καὶ δέστε μού τετο σφιχτὰ γιὰ νὰ μυρολογήσω·
Καὶ ποιὸν νὰ κλάψω ἀπὸ τοὺς δυό; ποιανοῦ νὰ 'πῶ ταῖς χάραις!
Νὰ κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντῆ, ἢ γιὰ τὸ Νικολάκη;
Φλάμπουρα 'στὰ βουνὰ, κ' οἱ δυὸ, μπαϊράκια 'ταν 'στοὺς [κάμπους,
Καὶ 'στῶν Πασάδων τὴν ὀργὴ πύργοι θεμελιωμένοι!»

134.

Ο ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΣ.

Σαράντα δυὸ Κλεφτόπουλα μιὰ κόρην ἀγαποῦσαν,
Κόρη πανώρια κι' ὥμορφη, καὶ 'στὰ φλωριὰ χωσμένη·
Μιὰ Κυριακὴ, καὶ μιὰ Λαμπρὴ ποῦ 'χόρευαν ἀντάμα,
Κι' ὅ 'νας τὴν τήραζ' ἀπὸ 'δῶ, κι' ἄλλος τὴ 'χαιρετοῦσε,
Ἡ Κόρη ποὖταν φρόνιμη τοὺς κράζει καὶ τοὺς λέγει·
—«Μέσα 'στὸ περιβόλι μου, 'στὴ μέση 'στὴν αὐλή μου,
Εἶν' ἕνας βράχος παλαιγὸς, λιθάρι ριζωμένο,
Καὶ ποῦ τὸν σκώσῃ ἀπὸ τ' ἐσᾶς, γυναῖκα νὰ μὲ πάρῃ!»
Κάνεὶς δὲν ἀποκρίθηκε, κάνεὶς δὲν 'πολογιέται·
Καὶ τῆς Μαριᾶς ὁ ψυχουιὸς, τ' ἄξιο τὸ παλλικάρι,
Μὲ τ' ὄνα χέρι τὄσκωσε, 'στὴν πλάτη του τὸ βάνει·
—«Μὴν κοκκινίζεις, λυγερὴ, κ' ἔλα 'στὴν ἀγκαλιάμου!»

135.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΗΡΩΩΝ.

Ψυχομαχάει ὁ Διγενὴς, κ' ἡ γῆς ἀνατρομάζει·
Τὸ 'μάθανε τρεῖς φίλοι του, τρεῖς 'μπιστερμένοι φίλοι·
Κι' ὅ 'νας τοῦ φέρνει κρύο νερὸ, ὁ ἄλλος ἀφράτο μόσκο,
Ὁ τρίτος τὸν ἀντίψυχο νὰ μὴ ψυχομαχήσῃ.
'Στὴν ταῦλα ποῦ 'καθούντανε καὶ ποῦ ψωμὶ ν ἐτρῶγαν,
Ἀθιβολὴ δὲν εἶχανε, κι' ἀθιβολὴν εὑρῆκαν·
—«Τρεῖς ἀντρειωμέν' εἰμάστενε, κ' οἱ τρεῖς καλ' ἀντρειωμένοι,
Μὰ 'σὰν τὸν ἄντρα 'ποῦδα χτὲς 'στοῦ Δράκου τὸ λειβάδι,

(Χαράς τον ποῦ τὸν ἔσπειρε, κι' ὁποῦ τὸν 'κοιλοπόνα!)
'Σὰ βράχος εἶν' ἡ πλάταις του, 'σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του,
Καὶ τὰ πλατυὰ τὰ στήθια του τεῖχος χορταριασμένος!»
'Σὰν κἄπως τ' ἄκουσ' ὁ νεκρὸς, καὶ βαρυαναστενάζει·
—«Φέρτε μου 'δῶ κρασὶ νὰ πιῶ, φέρτε μ' ψωμὶ νὰ φάω,
Καὶ σὺ, γραμματικόπουλε, κατέβασ' τὸ σπαθί μου
Καὶ τὸ βαρυὸ κοντάρι μου, ν' ἀναστηθῆ ἡ καρδιά μου».
Κάνει τὰ χέρια βασταριὸ, ἀντριεύτη κ' ἀσηκώθη·
'Ντύνεται τζάρκους δώδεκα, καὶ δεκαπέντε δίπλαις,
Καὶ χάλκινο 'πουκάμισο, καὶ σιδερένιο 'πόσι,
Κ' ἐπῆγε καὶ τὸν ηὗρηκε 'στὸν κάμπο ποῦ 'κυνήγα.
—«Ποιὸς εἶσαι σὺ ποῦ κυνηγᾶς 'στοῦ Δράκου τὸ λειβάδι;»
—«Ἀφέντης σου, καὶ κύρης σου, κι' ἀφέντης τ' ἀφεντός σου.»
—«Βάρει μου σὺ νὰ σοῦ βαρῶ, κρούε μου νὰ σὲ κρούω!»
'Σὰν ἀστραπὴ τὸ 'μάτι του, καὶ 'σὰ βροντὴ ἡ φωνή του.
Μιὰ πρώτη τοῦ 'κατέβασε, μιὰ δεύτερη τοῦ δίνει.
Τὸ στόμα τ' αἷμα 'γιώμισε, τὸν 'ξάπλωσε τοῦ μάκρου,
Κι' ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεξε νὰ ἰδῆ τὸ λαβωμένο·
—«Χαράς τον τὸν κειτάμενο, τὸ μισαπεθαμμένο,
Χαρὰς καὶ τέτοιονε ἰατρὸ ποῦ νεκροθαραπεύει!»

136.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ.

'Στ' Ἅϊ Γιωργιοῦ τὸν πλάτανο γένεται πανηγύρι,
Τέσσερα μόδια εἶν' ὁ χορὸς, καὶ δεκαπέντε ὁ τόπος·
Βαροῦνε τἄργανα, βαροῦν, τ' ἀγώρια τρῶν καὶ πίνουν,
Κ' οἱ γέροντες παρακαλοῦν, τάζουν 'στὸν Ἅϊ Γιώργη
Καλὰ νὰ πᾶν, καλὰ νὰ ρτοῦν, μαλώματα μὴν εὕρουν.

Μ' αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Τζαμαϊδοῦ χαλάει τὸ πανηγύρι.
Νάτος πῶρχεται τρέχωντας 'στ' ἄλογο καβαλλάρης,
Δεκαλιτράρικο κερὶ 'στὸ χέρι του βαστῶντας,
Βροντομαχῶντας τ' ἄρματα, λαλῶντας τὰ τζαπράζια.
Ἐμπῆκε κ' ἐπροσκύνησε, κ' ἐβγῆκε κ' ἐκαυχιώτουν,
—«Τὸ ποιὸς εἶν' ἄξιος καὶ καλὸς, ποιὸς εἶναι παλλικάρι,
Ποιὸς ἔχει στήθη μάρμαρο, καὶ χέρια σιδερένια,
Νὰ πάμε νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι!»
Κάνεὶς δὲν ἀποκρίθηκε, κάνεὶς δὲν 'πηλογήθη·
Κ' ἕνας κοντὸς κοντούτζικος, τοῦ Τσαμαϊδίνου μοῦλος,
Πέταξε τὸ γελέκι του, καὶ τὸ χορὸν ἀφίνει·
—«Ἐγῶμαι ἄξιος καὶ καλὸς, ἐγῶμαι παλλικάρι,
Ἐγῶχω στήθη μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
Νὰ πᾶμε νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι!»
Βγαίνουν οἱ δυὸ μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ πᾶνε νὰ παλαίψουν,
Ἀπὸ κοντὰ καὶ τἄργανα, κοντὰ καὶ τὸ φουσσάτο.
Κ' ἐκεῖ ποῦ 'πάτειε ὁ Τζαμαδὸς ἐβούλονε τ' ἀλῶνι,
Κ' ἐκεῖ ποῦ 'πάτειε τὸ παιδὶ ἐβούλονε κ' ἐβύθα·
—»Βάστα! παιδὶ κι' ἄξιο παιδὶ, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνω·
Ἐμεῖς εἰμάστενε 'δικοὶ, κ' εἰμάστενε γειτόνοι!»
—«Ἐδὼ ποῦ 'καταντήσαμε 'δικολογιαῖς δὲν πιάνουν·
Βάρει μου σὺ, νὰ σοῦ βαρῶ, κρούε με, νὰ σὲ κρούω!»
Κι' ὁ Τζαμαϊδὸς τὸ 'βάρεσεν ἀνάμεσα 'στὰ στήθη,
Πέντε πλευρὰ τοῦ τζάκισε, καὶ δεκαπέντε τζάκους·
Καὶ τὸ παιδὶ τονὲ βαρεῖ ἀνάμεσα 'στὰ φρύδια,
Καὶ τὰ μυαλὰ τοῦ 'ρίπισεν ἐννιὰ μοδιῶνε τόπο.

137.

ΕΥΧΗ ΚΛΕΦΤΟΥ

Νἄξερα καὶ νὰ κάτεχα τὶ μῆνα θὰ πεθάνω,
Σὲ τ' Ἐκκλησιὰ θὰ νὰ θαφτῷ, σὲ τ' Ἅγιο Μοναστῆρι,
Νἄπερνα τὰ πελέκια μου, νὰ 'μπῶ σὲ περιβόλι,
Νὰ βρῶ τ' ἀφράτο μάρμαρο, τ' ἀτίμητο λιθάρι,
Νὰ βρῶ καὶ πρωτομάστορα νὰ τὸν παρακαλέσω·
—«Μάστορα, πρωτομάστορα, φτιάσε μ' ὡριὸ κυβοῦρι,
Νἆναι πλατὺ γιὰ τ' ἅρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι,
Καὶ 'στὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ νἄχ' ἕνα παραθύρι,
Νὰ μπαινοβγαίνουν ὥμορφαις, νἄρχωνται μαυρομμάταις,
Νὰ λὲν, ὁ *Θιὸς σχωρέστονε* τὸ νιὸ ποῦ μᾶς ἀγάπα!»

138.

Ποῦ ἤσουν;

—«Ποῦ ἤσουν, περιστεροῦλα μου, τόσον καιρὸ χαϊμένη;
—«'Πῆγα νὰ μάσω κάστανα μαζὺ μὲ τὴ Βασίλω,
Κ' ἐκεῖ Κλέφταις μᾶς εἴδανε πέρ' ἀπ' τὸ καραοῦλι.
—«Κορίτζια μαυρομμάτικα, ποῦ πᾶτε μοναχά σας;
Γιὰ ἐλᾶτε 'στὸ 'λημέρι μας δυὸ λόγια νὰ σᾶς 'ποῦμε!»
Βουνὰ μᾶς ἐδιαβήκανε, λαγκάδια μᾶς 'περάσαν
Τὸ βράδ' ἐφάγαμαν ψωμὶ 'στὸ Κλέφτικο λημέρι.
—«Κορίτζια μαυρομμάτικα, 'πέτεμας τὴν ἀλήθεια,
Μὴν ἦρταν Τοῦρκοι 'στὰ χωριὰ, μὴν ἦρταν κι' Ἀρβανίταις;»
—«Ἐμεῖς ἐβγήκαμε ταχυὰ μέσ' ἀπὸ τὸ χωριό μας,

Καὶ πουθενὰ δὲν εἴδαμε Τούρκους, κι' οὐδ' Ἀρβανίταις.»
Σαράντα Κλέφταις ἤτανε τρουγύρο 'ξαπλωμένοι,
Κ' ἕνα μικρὸ Κλεφτόπουλο, 'ντυμένο 'στὸ χρυσάφι,
Ἀπίδια μᾶς ἐφίλεψε, καὶ κρύο νερὸ ἀπ' τὴ βρύσι.
—«Σύρτε, Κορίτζια, 'στὸ καλὸ, καὶ ἀνθρώπου μὴν τὸ 'πεῖτε!»

139.

Ὁ ΛΑΠΑΣ.

Ὁ Σύντρος κάνει τὴ χαρὰ, χαρὰ γιὰ τὸν υἱό του,
Κ' ἐκάλεσε τὴν Κλεφτουριὰ, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
Τὸ Λάπα δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχοπαῖδι.
Ὅλοι παγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια,
Κι' ὁ Λάπας πάγει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸν ἀλάφι,
'Στ' ἀσῆμι, καὶ 'στὸ μάλαμα, καὶ 'στὸ μαργαριτάρι.
Κάνεις δὲν τὸν ἐλόγιασεν ἀπὸ τοὺς καλεστάδαις,
Τονὲ 'λογιάζει ἡ Σύντραινα ἀπὸ τὸ παραθύρι·
—«Καλῶς τὸ Λάπα πῶρχεται μ' ἀλάφι στολισμένο!
Στρῶστε τοῦ Λάπα 'στὸν ὀντᾶ, τοῦ Τρίτσα 'στὴν κρεββάτα,
Στρῶστε καὶ τῶν παλλικαριῶν ἀπ' ὅλα τὰ πρωτάτα.

140.

Μία τῶν ἱστορικῶν σελίδων τῆς αἰχμαλωσίας.

Ἄρχοντας ἦταν 'ξακουστὸς Κυρίτσης ὁ Μιχάλης,
Ποὖχε τὸ βιὸν ἀρίφνητο, τὴν ἀφεντιὰ μεγάλη,
Ποὖ 'κάθουνταν 'στὸ σπῆτι του, κακὸ δὲν εἶχε ὁ νοῦς του.
Κ' ἕνα ῥοκᾶ ἐδιαβάσανε οἱ Τοῦρκοι 'στὸ Διβάνι,
Ποὖ τυραννεύει τὸν ντουνιὰ, τὸν πόλεμο γυρεύει.
'Σὰν ἄκουσεν ὁ βασιλιᾶς γιὰ τὸν καλὸ Μιχάλη,

Μηνᾷ τὸν καπιτσίμπαση, γοργὰ τὸν συντυχαίνει·
—«Γοργὰ νὰ πᾷς 'στὸν Ἀχελὸ, 'στὸ σπῆτι τοῦ Μιχάλη,
Κ' ἐκεῖ 'μπροστὰ 'στὴν πόρτα του, νὰ μοῦ τονὲ κρεμάσῃς,
Καὶ τὸ μικρό του τὸ παιδὶ νὰ ἰδῇς νὰ μοῦ τὸ πιάσῃς,
Φυλάγου κι' ἀπ' τὸ πράμμα του βελόνι νὰ μὴ χάσῃς!»
Μεσάνυχτα 'ξεκίνησε, 'στὸν Ἀχελὸν ἐπῆγε·
Τὸν εἶδεν ὁ Μιχάλμπεης κ' ἐπροσηκώθηκέ τον·
—«Καλῶς ἦρτες, ἀφέντη μου! κάτσε νὰ φᾷς' νὰ πιοῦμε!
—«Δὲν ἦρτα 'δῶ γιὰ τὸ φαγὶ, κι' οὐδὲ γιὰ τὸ ποτῆρι,
Τὸ λόγο ποὖπε ὁ βασιλιᾶς πρέπει νὰ τονὲ κάμω.»
Καὶ τὸ σκοινὶν ἐπέταξε, καὶ τὸ λαιμό του εὑρῆκε,
Κ' εὐθὺς 'μπροστὰ 'στὴν πόρτα του πιάνει τον καὶ κρεμᾶ τον·
Πιάνει καὶ τὸ μικρὸ παιδὶ 'στὰ σίδερα τὸ βάνει.
Μαζόνι κι' ὅλο του τὸ βιὸ, μὲ δι' αὗτα πάει 'στὴν Πόλι.

141.

Ο ΜΟΥΡΤΟΣ.

Μιὰ προσταγὴ μεγάλη προστάζ' ὁ βασιλιὰς,
Νὰ κατεβῇ ἡ ἁρμάδα, κι' ὁ Καπετᾶν Πασσᾶς.
Ἁρμάδα ν ἐκατέβη, 'στ' Ἀνάπλιν ἄραξε,
Κι' αὐτὸς ἀπ' τὰ Δερβένια μ' ἀσκέρι 'διάβηκε.
Πιάνει χαρτιὰ καὶ στέλνει, χαρτιὰ καὶ προβοδᾷ·
—«Σ' ἐσένα, Μοῦρτο Χάμζα, σ' ἐσᾶς Ἀρβανιτιά,
Γλήγωρα νὰ σκωθῆτε αὐτοῦθ' ἀπ' τὸ Μωριά!»
—«Ἐγὼ χαρτιά 'χω χίλια καμμένα 'στὴ φωτιὰ,
Καὶ σένανε σὲ γράφω 'στὴν κάτου τὴ μεριά·»
—«Σῶπα, σῶπα, βρὲ Μοῦρτο, καὶ μὴ παραμιλᾷς,
Γιατ' ἔχεις λίγ' ἀσκέρι, καὶ τὸ ματανογᾷς.»
—«Μπεκιάρικα τουφέκια χιλιάδαις ἔχ' ὀχτὼ,
Καὶ σεῖς οἱ καλιουντζῆδες χιλιάδαις ἑκατό.»
Τὸ ἄλλα! ἄλλα! κράζουν, τραβοῦνε τὰ σπαθιὰ,
Βάνουν 'μπροστὰ τοὺς Τούρκους 'σὰ λάφια, 'σὰν τραγιά.

142.

ΟΙ ΠΕΤΜΙΜΕΖΑΔΑΙΣ.

Τρεῖς Περδικοῦλες κάθουνταν ψηλὰ 'στὸν Ἄι Θανάση
Κ' εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα, καὶ τὰ φτερὰ βαμμένα,
Εἶχαν καὶ τὰ κεφάλια τους 'στὸ αἷμα βουτισμένα,
Μυριολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μυριολογοῦν καὶ λένε,
—«Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γένεται 'στὴ μέση 'στὸ Λεβύδη
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μηνὰ θεριὰ μαλόνουν;
Μάϊτε βουβάλια σφάζονται, μάϊτε θεριὰ μαλόνουν,
Πετμιμεζάδες πολεμοῦν μ' ἐννιὰ χιλιάδες Τούρκους·
Μ' Ὀμέρπασα, μὲ Κούρπασα, μὲ τὸν Σμαήλη Πλιάσα.
Μαυραναγνώστης 'χούγιαζε μέσα ἀπ τὸ ταμποῦρι,
—«Τὸ ποῦεισε μπάρπα Κωσταντὴ, καὶ ξάδελφε Βασίλη,
Καὶ Νικολάκη, γλίγωρα κι' ἄξια μου παλλικάρια,
Ἐλάτε νὰ μὲ βγάλεται ἀπὸ τσ' ἄπιστους Λαλιῶταις!»
Σὰν ἔκαμαν καὶ 'κίνησαν, σὰν ἔκαμαν καὶ πάνε,
Πέτρα τὴν πέτρα περβατοῦν, λιθάρι τὸ λιθάρι·
Στὰ δόντια σέρνουν τὰ σπαθιὰ, 'στὰ χέρια τὰ τουφέκια,
Βάνουν τοὺς Τούρκους ἐμπροστὰ, σὰν τὰ παλιογελάδια,
Σὰν τὴ κοπὴ τὰ πρόβατα, 'σὰν τὴ κοπὴ τὰ γίδια.

143.

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ.

Ἐμαραθῆκαν τὰ βουνὰ, 'μαράθηκαν κ' οἱ κάμποι,
'Μαράθηκεν ἡ Καστανιὰ, ὁ Πύργος τῆς Καστάνιας,
Ποὖχε τοὺς Κλέφταις τοὺς πολλοὺς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
Ποῦ 'πήγαιναν 'στὴν Ἐκκλησιὰ τ' ἀσῆμι φορτωμένοι,

Τ' ἀσήμι καὶ τὸ μάλαμμα, καὶ τὰ σπαθιὰ ζωσμένα,
Κ' ἐβγαίναν κ' ἐκουβέντιαζαν τῆς Ἐκκλησιᾶς 'στὴν πόρτα·
Κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς ἔλεγε, κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς λέγει·
—«Τούτ' ἡ χαρὰ πῶχομε 'μεῖς, θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη·
Ἀπόψ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, 'στὸν ὑπνο ποῦ 'κοιμούμουν,
Κ' ἐκάηκε τὸ πόσι μου, κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου,
Τὸ πόσι μου, ἡ γυναῖκα μου, τὰ μαῦρα τὰ παιδιά μου!
Τούτ' ἡ χαρὰ πῶχομε 'μεῖς θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη.»
Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος, καὶ τὸν τζακᾶν τὰ γέλοια·
—«Τὶ λὲς, Κουμπάρε Κωσταντῆ, καὶ σὺ Κολοκοτρώνη;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκεν ὁ Πύργος τῆς Καστάνιας,
Μάϊτε πρωτὰ, μάϊτε στερνὰ, μάϊτε τωρὰ πατιέται·
Μὸν βγάλτε τὰ μπαϊράκια σας, καὶ στήστετα 'στὸν Πύργο,
Νὰ βλέπῃ ὁ Καπεντάνπασσας μὲ τοὺς Ἰαννιτζαραίους!»

144.

ΑΛΙΦΑΡΜΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ. (α)

Σάββατο πλιὰ 'στὸν πόλεμο
Μέσ' τὸ Μοναστηράκι,
Βάστα μωρὲ Ἀλιφαρμάκι
Μὲ τὸ Κολοκοτρωνάκι!
Πέφτουν τὰ βόλια 'σὰ βροχὴ,
Κολοκοτρώνη Θοδωρῆ,
Πολεμοῦν καὶ πολεμᾶνε,
Καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς νικᾶνε.

(α) Τραγοῦδι χοροῦ, τοῦ ὁποίου τοῦτο μόνον τὸ τεμάχιον εὕρομεν εἰς τὴν Αὐτοβιογραφίαν τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΘ'. ἑκατονταετηρίδος.

145.

Ἀλληγορία.

Ἕνα πουλὶ θαλασσινὸ, κ' ἕνα πουλὶ βουνίσιο,
Τὰ δυὸ πουλιὰ 'μαλώνανε, τὰ δυὸ πουλιὰ μαλόνουν
Γιὰ τὰ βουνὰ, γιὰ τὴ βοσκὴ, καὶ γιὰ τὰ περιγιάλια·
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ καὶ λέγει τοῦ βουνίσιου·
—«Σύρε, πουλὶ, 'στὸν τόπο σου, σύρε 'στοὺς ἐδικούς σου,
Πολὺν καιρὸ σ' ἀπόμεινα, τώρα δὲ σ' ἀπομένω!»
—«Μὴ μὲ μαλόνῃς, βρὲ πουλὶ, καὶ μὴ μὲ παραδιώχνῃς,
Τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθομαι 'στὸν τόπο τὸ 'δικό σου·
Ἂν κάτζω Μάϊ καὶ Θεριστὴ, κι' ὅλον τὸν Ἀλωνάρη,
Κι' ἂν πάρω κι' ἀπ' τὸν Ἄγουστο πέντ' ἕξι δέκα 'μέραις,
Κι' ἀπέκια 'πάω 'στὸν τόπο μου, γέρνω 'στοὺς ἐδικούς μου!»

146.

Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ. (α)

—«Ἔχετε 'γειὰ, 'ψηλὰ βουνὰ, καὶ κρουσταλλένιαις βρύσαις,
Χαράμματα μὲ τὴ δροσιὰ, νύχταις μὲ τὸ Φεγγάρι,
Καὶ σεῖς, μαῦρα Κλεφτόπουλα, 'στὰ ἔρμα τὰ 'λημέρια!
Ἀρρώστια δὲ μ' ἐπλάκωσε καὶ πηαίνω νὰ 'πεθάνω·
Μ' ἂν πάρῃ βόλι τὸ κορμὶ, πάλ' ἡ ψυχὴ ἀπομένει.
Μαῦρο πουλὶ θὲ νὰ γενῶ, μαῦρο χιλιδωνάκι,
Τὰ καραούλια νὰ 'ξυπνῶ, τὸν πόλεμο νὰ βλέπω·
Καὶ 'σὰ σκολάσ' ὁ πόλεμος, καὶ κατακάτσ' ἡ ἀντάρα,
Νἄρχωμαι καὶ νὰ κάθωμαι σ' ὥριο κυπαρισσάκι,
Τοὺς λαβωμένους νὰ μετρῶ, καὶ τοὺς νεκροὺς νὰ κλαίω,
Ν' ἀκούγουν ἡ μανάδαις τους, νὰ τοὺς μυρολογοῦνε.»

(α) Ποίημα Ἰουλίου Τυπάλδου, Κεφαλλῆνος.

Δέκα τὸν πηαίναν ὀμπροστὰ, καὶ δώδεκ' ἀπ' ὀπίσω,
Σαράντα τὸν ἐμπάσανε 'στὴν πόρτα τοῦ Βεζύρη.
—«Ἔχετε 'γειὰ, Κλεφτόπουλα, καὶ σεῖς καλοὶ συντρόφοι,
Ἔχετε 'γειὰ, καὶ θάψτε με σὲ μιὰ 'ψηλὴ ραχοῦλα,
Νὰ χαίρωμαι τὸ ξάγναντο, φλάμπουρα ν' ἀγναντεύω·
Κι' ὄντες ἀπ' τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ, τὸ μέγα Μοναστῆρι,
Θἄβγουν τὰ μοσκολίβανα μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη,
Πάλε πουλὶ θὰ νὰ γενῶ, 'στὴν Πόλι θὰ πετάξω,
Τὴν Ἅγια τὴν Ἀνάστασι κ' ἐγὼ νὰ κιλαϊδήσω!»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπῶπε,
Ἀκούονται πόρταις καὶ βροντοῦν, καὶ παρεθύρια τρέμουν·
Τρεῖς τουφεκιαῖς τοῦ ρίξανε, κ' ἔπεσε σκοτωμένος.
Δίνουν οἱ Τοῦρκοι τὸ κορμὶ, καὶ πέρνουν τὸ κεφάλι,
Κ' ἐκεῖ ποῦ τὸν ἐθάψανε σὲ μιὰ 'ψηλὴ ραχοῦλα,
Κυπαρισσάκι ἐφύτρωσε, πῶχει φωλειὰ 'στὴ μέση,
Κι' ἕνα πουλὶ, μαῦρο πουλὶ πᾶσ' ἄνοιξι στενάζει
Νἄβγουν τὰ μοσκολίβανα μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΔΣΜΑΤΑ ΔΙΔΙΟΤΙΚΑ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΟΙΗΣΙΑ.

ΑΣΜΑΤΑ ΠΟΙΚΙΛΑ.

1.

Ο ΒΟΥΡΚΟΛΑΚΑΣ.

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου υἱοὺς, καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
Τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κι' Ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε,
'Στὰ σκοτινὰ τὴν ἔλουζες, 'στ' ἄφεγγα τὴν ἐπλέκες,
Στ' ἄστρη καὶ 'στὸν αὐγερινὸ τσ' ἔφκιανες τὰ σγουράτης·
Ὁποῦ σοῦ 'φέρναν προξενιὰν ἀπὸ τὴ Βαβυλώνη,
Νὰ τὴν 'παντρέψῃς μακρυὰ, πολὺ μακρυὰ 'στὰ ξένα·
Ὀχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωνσταντῖνος θέλει·
«—Δός την, μάνα, δόστην τὴν Ἀρετὴ 'στὰ ξένα,
'Στὰ ξένα 'κεῖ ποῦ περβατῶ, 'στὰ ξένα ποῦ παγαίνω,
Νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ νἄχω κ' ἐγὼ κονάκι!»
—«Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, κι' ἄσσχμ' ἀπηλογήθης·
Κι' ἂν μῶρτη, υἱέ μου, θάνατος, κ' ἂν μῶρτη, υἱέ μου, ἀρρώστια,
Κι' ἂν τύχῃ πικρὰ γὴ χαρὰ, ποιὸς θὰ μοῦ τηνὲ φέρει;»
Τὸ Θιὸ τῆς ἔβαλ' ἐγγυτὴ, καὶ τοὺς Ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ θάνατος, ἂν τύχῃ κ' ἔρτ' ἀρρώστια,
Κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρὰ, νὰ πάῃ νὰ τηνὲ φέρῃ·
Καὶ 'σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'στὰ ξένα,
Κ' ἐμπῆκε χρόνος δύσεφτος καὶ μῆνας ὀργισμένος,
Κ' ἔπεσε τὸ θανατικὸ, κ' οἱ ἐννιὰ 'δερφοὶ 'πεθάναν,
Βρέθηκ' ἡ μάνα μοναχὴ 'σὰν καλαμιὰ 'στὸν κάμπο·
Στὰ ὀχτὼ μνήματα δέρνεται 'στὰ ὀχτὼ μυριολογάει,

Στοῦ Κωνσταντίνου τὸ θαφτιὸ ταῖς πλάκαις ἀνασκόνει·
—«Σήκου, Κωνσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετή μου θέλω·
Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ, καὶ τοὺς Ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρὰ, νὰ πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς.»
Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κυβοῦρι·
Κάνει τὸ σύγνεφ' ἄλογο, καὶ τ' ἄστρο σαλιβάρι,
Καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ, καὶ πάει νὰ τηνὲ φέρῃ.
Πέρνει τὰ ὄρη πίσω του, καὶ τὰ βουνὰ μπροστάτου,
Βρίσκει την κ' ἐχτενίζουνταν ὄξου στὸ φεγγαράκι·
Ἀπὸ μακρυὰ τὴ χαιρετᾷ, κι' ἀπὸ μακρυὰ τῆς λέγει·
—«Περβάτησ', Ἀρετοῦλα μου, κυράνα μας σὲ θέλει!»
—«Ἀλλοίμον', ἀδερφάκι μου! καὶ τ' εἶναι τούτη ἡ ὥρα!
Ἀνίσως κ' ἦναι γιὰ χαρὰ, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
Κι' ἂν ἦναι πίκρα, πέσμουτο, νἄρτω κατὰ πῶς εἶμαι.»
—«Περβάτησ', Ἀρετοῦλα μου, κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι.»
Στὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε, στὴ στράτα ποῦ παγαίναν,
Ἀκοῦν πουλιὰ καὶ κιλαδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ καὶ λένε·
—«Ποιὸς εἶδε κόρην ὥμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμμένος!»
—«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Ποιὸς εἶδε κόρην ὥμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμμένος;
—«Λωλὰ πουλιὰ κι' ἂς κιλαδοῦν, λωλὰ πουλιὰ κι' ἂς λένε·»
Καὶ παρακεῖ ποῦ πάγαιναν, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε·
—«Τί βλέπομε τὰ θλιβερὰ, τὰ παραπονεμένα,
Νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμμένους!»
—«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμμένους».
—«Πουλάκια ναι κι' ἂς κιλαδοῦν, πουλάκια ναι κι' ἂς λένε.»
—«Φοβοῦμ. σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις!»
—«Ἐχτὲς, βραδὺς, ἐπήγαμε, πέρα στὸν Ἅϊ Ἰάννη,
Κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παππᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε·
—« Ὦ Θὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
Τέτοιαν πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ πεθαμμένος!»

Τ' ἄκουσε πάλε ἡ Ἀρετὴ, κ' ἐρράγισ' ἡ καρδιά της.
—«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Πέσμου, ποῦ 'ν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγορὸ μουστάκι;»
—«Μεγάλη ἀρρώστια μ' εὗρηκε, μ' ἔρριξε τοῦ θανάτου,
Ποῦ 'πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιὰ, τὸ πηγορὸ μουστάκι.»
Βρίσκουν τὸ σπῆτι κλειδωτὸ, κλειδομανταλωμένο,
Καὶ τὰ σπητοπαράθυρα ποῦταν ἀραχνιασμένα.
—«Ἄνοιξε, μάνα μ', ἄνοιξε, καὶ νὰ τὴν Ἀρετή σου!»
—«Ἂν ἦσαι Χάρος, διάβαινε, κι' ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω·
Ἡ δόλια ἡ Ἀρετοῦλα μου λείπει μακρυὰ 'στὰ ξένα.»
—«Ἄνοιξε, μάναμ', ἄνοιξε, κ' ἐγὼμ' ὁ Κωσταντῆς σου·
Ἐγγυτὴ σῶβαλα τὸ Θιὸ, καὶ τοὺς Ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρὰ, νὰ πᾷ νὰ σοῦ τὴ φέρω.»
Κι' ὥστε νὰ βγῇ 'στὴν πόρτα της, ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της.

2.

Η ΕΥΓΕΝΟΥΛΑ.

Ἡ Εὐγενοῦλα ἡ ὥμορφη, κ' ἡ μικροπαντρεμμένη
Κακὴώραν ἐπαινιοῦντανε πῶς Χάρος δὲν τὴν πιάνει,
Γιατ' ἔχει τοὺς ἐννιὰ ἀδελφοὺς, κ' ἔχει ἄντρα παλλικάρι,
Ἔχει καὶ σπήτια ἀρχοντικὰ μ' αὐλαῖς καὶ περιβόλια.
Κἄποιο πουλὶ, κακὸ πουλὶ τοῦ Χάρου πάει τὸ λέει,
Κι' ὁ Χάρος τὴ σαγίττεψε, κ' ἡ κόρη κιτρινιάζει,
Δεύτερη, τρίτη σαγιττιὰ κλινάρι τηνὲ ῥίχνει.
—«Μάνα μου 'γὼ σ' ἀφίνω 'γειὰ, καὶ ντύσεμε 'σὰ νύφη·
Κι' ἂν ἔρτη, ὁ Κωσταντάκης μου, μὴ τὸν πικροκαρδίσῃς,
Μόν' στρῶστου γιῶμα νὰ γεφτῆ, καὶ δεῖπνο νὰ δειπνήσῃ!

Κι' ἄπλωσε μέσ' τὴν τζέπη μου, καὶ 'πάρε τὸ κλειδίμου,
Καὶ βγάλ' τὴν ἀρραβῶνα μου τὴν πεντερημασμένη,
Καὶ δόστηνε τοῦ Κωσταντᾶ, ἀλλοῦ ν' ἀρραβωνιάσῃ,
Νὰ κάμῃ ξένους ἐδικοὺς, καὶ ξένα συγγενάρια!»
Κι' ὁ Κωσταντᾶς ἐρχότουνε 'στὸν κάμπο καβαλλάρης,
Μὲ πεντακόσους Ἄρχοντες, μὲ χίλια παλλικάρια.
Βλέπει Σταυρὸ 'στὴν πόρτα του, Παππάδες 'στὴν αὐλή του·
Βλέπει Σταυρὸ καὶ φλάμπουρο, κρεββάτι στολισμένο.
—«Κάποιος 'δικὸς μ' ἀπέθανε, κάποιον 'δικό μου πᾶνε!»
Δίνει βουτσιὰ τοῦ μαύρου του, καὶ 'στὴν αὐλή του 'μπαίνει.
—«Γειά σας χαρά σας, λαϊκοὶ, καὶ σεῖς ἱεροντυμένοι,
'Γειά σου κ' ἐσένα κυρὰ ποιανοῦ 'ναι τὸ κυβοῦρι;
—«Τῆς Εὐγενοῦλας τσ' ὥμορφης τῆς μικροπαντρεμμένης
Πῶλεγε κ' ἐπαινιοῦντανε πῶς Χάρος δὲν τὴν πιάνει.
—«Κάμε τὸ λάκκο, κυβουρὲ, ἴσια γιὰ δυὸ νομάτους,
Λάκκο πλατὺ, λάκκο βαθὺ νὰ πέρνῃ καὶ τοὺς δυό μας.»
Κ' ἐκεῖ μαχαίρι ἔβγαλε, καὶ 'στὴν καρδιὰ τὸ 'μπήγει.
Κι' ὅταν τοὺς 'κατεβάζανε μέσα 'στὸν ἴδιο λάκκο,
Κλαίγανε ξένει καὶ 'δικοὶ, 'κλαίγανε καὶ Παππάδες.
'Στὸν ἕνα 'βγῆκε καλαμιὰ, 'στὸν ἄλλον κυπαρίσσι·
Βοριὰς βογκίζει 'στὰ κλαριὰ, σκίφτουνε καὶ φιλιοῦνται.
Γιὰ 'δές τα τὰ 'λιγόζωα, τὰ 'λιγοζωημένα.
Ποῦ ἂν δὲν 'φιλιοῦνται ζωντανὰ, φιλιοῦνται 'πεθαμμένα!

3.

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ.

Κορίτζι ἀγγελοκάμωτο, κ' ἐρωτοπληγωμένο
Στὸ παραθύρι τοῦ 'γιαλοῦ ἐγλυκοτραγουδοῦσε·
Τὰ κύματα παρακαλεῖ, καὶ 'στὸν ἀγέρα λέγει,
Π' ὅπου κι' ἂν 'δοῦν τὸν ἀγαπᾶ νὰ τῆς τὸν χαιρετοῦνε.
Κ' ἐκεῖ καράβι 'διάβαινε μὲ τὰ πανιὰ 'πλωμένα·
Ναύταις π' ἀκοῦνε τὴ φωνὴ, καὶ βλέπουν τέτοια κάλλη
Ἀλησμονοῦνε τὰ πανιὰ, κι' ἀφήνουν τὴ δουλειά τους,
Νὰ ταξιδέψουν δὲν 'μποροῦν, κι' ἀλλ' οὔτε ν' ἀρμενίσουν.
—«Συρέτε, ναύταις, 'στὸ καλὸ, καὶ 'στὴν καλὴν τὴν ὥρα,
Τί ἐγὼ δὲν ἐτραγούδησα γιὰ βάρκαις γιὰ καράβια.
Παρακαλῶ τὰ κύματα, μὲ τὸν ἀγέρα κρένω
Καὶ στέλνω χαιρετίσματα 'στὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης.»

4.

Η ΑΓΑΠΗ.

Ἐμπᾶτ' ἀγώρια 'στὸ χορὸ, καὶ πιάστε τὸ τραγοῦδι,
Πέστε καὶ τραγουδήσετε πῶς πιάνεται ἡ ἀγάπη·
—«Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, 'στὰ χείλια ξεφυτρόνει,
Κι' ἀπὸ τὰ χείλια χύνεται, καὶ 'στὴν καρδιὰ ῥιζόνει».

5.

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ.

Ἐρόδισε ἡ Ἀνατολή, κ' ἐξημερόν' ἡ Δύσι,
Γλυκοχαράζουν τὰ βουνὰ, κι' ὁ αὐγερινὸς τραβιέται,
Πᾶν τὰ πουλάκια σταῖς βοσκαῖς, κ' ἡ ὥμορφαις 'στὴ βρύσι,
Βγαίνω κ' ἐγὼ, κι' ὁ μαῦρος μου, μὲ τὰ λαγωνικά μου.
Βρίσκω μιὰ κόρη πῶπλενε σὲ μαρμαρένια σγοῦρνα,
Τὴ χαιρετάω δὲ μοῦ 'μιλεῖ, τῆς κρένω δὲ μοῦ κρένει·
—«Κόρη, γιὰ βγάλε μας νερὸ, τὴν καλὴ μοῖρα νάχης,
Νὰ πιῶ κ' ἐγὼ, κι' ὁ μαῦρος μου, καὶ τὰ λαγωνικά μου.»
Σαράντα σίκλους ἔβγαλε 'στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
Κι' ἀπάνου 'στοὺς σαράντα δυὸ τὴ βλέπω δακρυσμένη.
—«Γιατὶ δακρύζεις, λυγερὴ, καὶ βαρυαναστενάζεις,
Μήνα πεινᾷς, μήνα διψᾷς, μὴν ἔχῃς κακὴ μάνα;»
—«Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάνα·
Ξένεμου, κι' ἂν ἐδάκρυσα, κι' ἂν βαρυαναστενάζω
Τὸν ἄντρα 'χω 'στὴν ξενιτειὰν ἐδὼ καὶ δέκα χρόνους,
Κι' ἀκόμη τρεῖς τὸν καρτερῶ, πέντε τὸν παντυχαίνω,
Κι' ἀπὲ θὰ κόψω τὰ μαλλιὰ, κολόγρια θὰ νὰ γένω,
Θὰ 'πάγω σ' ἔρημα βουνὰ, νὰ στήσω μοναστῆρι
Ἐκειὸν νὰ τρώγ' ἡ ξενιτειὰ, κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥάσα.»
—«Κόρη, ὁ καλός σου ἀπέθανε, κόρη, ὁ καλός σου ἐχάθη,
Κ' ἐγὼ παππάδαις 'πλέρωσα, κ' εἶπε νὰ μὲ πλερώσῃς,
Κ' ἐγὼ 'καμα τὰ κόλυβα, κ' εἶπε νὰ τὰ πλερώσῃς,
Τὸν ἔδωκα κ' ἕνα φιλὶ, κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.
—«Ἐσὺ ἂν παππάδες 'πλέρωσες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω,
Κι' ἂν ἔκαμες τὰ κόλυβα, διπλὰ νὰ σοῦ τὰ δώσω,
Μὰ γιὰ τ' ἐκεῖνο τὸ φιλὶ, τρέχα καὶ γύρευέ τον!»
—«Κόρη μου, 'γὼ εἰμ' ὁ ἄντρας σου, ἐγῶμαι κι' ὁ καλός σου!»

—«Πέσ μου σημάδια τοῦ σπητιοῦ, καὶ τότε σοῦ πιστεύω.»
—«Ἔχεις μηλιὰ 'στὴν πόρτα σου, καὶ κλίμα 'στὴν αὐλή σου,
Κ' ἔχεις καὶ μὲ τὰ χέρια σου μιὰ λεϊμονιὰ φτεμένη.»
—«Κάποιος κακός μου γείτωνας σοῦ τᾶπε καὶ τὰ 'ξέρεις·
Πέσμου σουσούμια τοῦ κορμιοῦ, καὶ τότε σοῦ πιστεύω.»
—«Ἔχεις ἐλιὰ 'στὰ στήθη σου, κ' ἐλιὰ 'στὴν ἀμασκάλι,
Κι' ἀνάμεσα 'στὰ δυὸ βυζιὰ τ' ἀντρό σου φυλαχτάρι.»
—«Ξένε μ', ἐσ' εἶσ' ὁ ἄντρας μου, ἐσὺ 'σαι κι' ὁ καλός μου!»

6.

Ο ΜΑΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ.

Μιὰ Κυριακὴ, καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰν ὥμορφην ἡμέρα,
Ὁ Μαυριανὸς κ' οἱ Ἄρχοντες ἐκάνανε τραπέζι,
Κ' ἀθηβολὴ δὲν εἶχανε, κ' ἀθηβολὴ τοὺς πέρνει
Γιὰ τσ' ὥμορφαις, γιὰ τσ' ἄσχημαις, καὶ γιὰ ταῖς τιμημέναις.
Ὁ ἕνας 'παινάει τὴ μάνα του, κι' ἄλλος τὴν 'ξδερφή του,
Ἀρχίνησε κι' ὁ Μαυριανὸς 'παινάει τὴν ἀδερφή του.
—«'Σὰ μὲ, τὴν ἀδερφοῦλα κάνενας δὲν τὴν ἔχει.
Ἀφίλητη, κι' ἀτζίμπητη, καὶ γελασμοὺς δὲν ἔχει·
Τὶ δὲν πλανιέται γιὰ φιλὶ, γιὰ 'σῆμι, γιὰ λογάρι,
Κι' οὐδὲ πλανιέται γιὰ φλωρὶ, καὶ γιὰ μαργαριτάρι!
Ὁ Βασιλιὰς ποῦ τ' ἄκουσε, γυρίζει, καὶ τοῦ λέγει·
—«Κι' ἂν τὴν πλανέσω, Μαυριανὲ, τί νἄν' τὸ χαρισμά μου;»
—«Ἐμένα τὸ κεφάλι μου, κ' ἐσένα τὰ καλά σου.»
Κι' ὁ βασιλιὰς σηκόνεται, τὸ Μαυριανὸ χωρίζει.
Εἴκοσι μούλαις 'φόρτωσεν ἀσῆμι καὶ λογάρι,
Πέντε τῆς στέλνει τὴν αὐγὴ, πέντε τὸ μεσημέρι,
Κ' ἴσα μὲ τὸ κοντόβραδο δέκα τῆς ἐπροβόδα.
—«Χίλιων καλῶς ποῦ τἄστειλε, χίλιων καλῶς τὰ στέλνει·

Ὁ Μαυριανὸς νἄναι καλὰ, γιὰ νὰ τὰ ξαντιμέψῃ.»
Πάλε τῆς ματαμήνυσε, καὶ πάλε τῆς μηνάει·
Πέντε τῆς στέλνει τὴν αὐγὴ, πέντε τὸ μεσημέρι·
—«Ὁ Ῥῆγας ποῦ σ' ἀγάπησε κι' ὁ Ῥῆγας ποῦ σὲ θέλει,
Ζητάει, Κυρὰ, ξαντίμεμα νὰ βραδιαστῇ μ' ἐσένα,
Κι' ἀπὲ σὲ στεφανόνεται, βασίλισσα σὲ κάνει.»
Ἄκουσ' ἡ κόρη τοὺς σκοποὺς, τὴν πονηριὰ γνωρίζει,
Καὶ 'μπαίνει μέσ' ταῖς ντάνταις της, ταῖς πολυαγαπημέναις.
—«Ντάνταις κι' ἂν ἦστε ντάνταις μου, κι' ἂν εἶμ' ἐγὼ 'δικήσας,
Πάρετε σεῖς τὰ ῥοῦχα μου, καὶ δόμτε τὰ 'δικά σας.»
Κἀμμιὰ δὲν ἀποκρένεται, κἀμμιὰ δὲν 'πολογιέται·
Μπαίνει καὶ μέσ' ταῖς δούλαις της, ταῖς πολυαγαπημέναις·
—«Δούλαις, κι' ἂν ἦστε δούλαις μου, κι' ἂν εἶμαι 'γὼ 'δικήσας,
Πάρστε σεῖς τὰ ῥοῦχα μου, καὶ δόμτε τὰ 'δικάσας.»
Κἀμμιὰ δὲν ἀποκρένεται, κἀμμιὰ δὲν 'πολογιέται,
Κι' ἀπ' ὅλαις ἡ μικρότερη 'ποκρένεται καὶ λέγει·
—«Δόμου, Κυρὰ, τὰ ῥοῦχα σου, καὶ πάρε τὰ 'δικά μου».
Πέρνει ἡ Κυρὰ τὰ ῥοῦχα της, καὶ βάνει τὰ 'δικά της,
Τῆς δένει τὴν πλεξούδα της μὲ μιὰ χρυσὴ κορδέλα,
Τῆς βάνει καὶ 'στὸ δάχτυλον ὥμορφο δαχτυλίδι·
Τῆς στρόνει τὸ κρεββάτι της μὲ τὰ χρυσὰ σεντόνια,
Καὶ βάνει γιὰ προσκέφαλο τ' ἄστρα μὲ τὸ Φεγγάρι·
—«Δοῦλα κι' ἂν ἦσαι δοῦλα μου, κι' ἂν εἶμαι 'γὼ 'δική σου,
Ὅ,τι σοῦ κάμῃ ὁ βασιλιὰς ὅλα νὰ τὰ 'πομείνῃς.»
Τὸ πρῶτο ποῦ τῆς ἔκαμε, τὸ πρῶτο ποῦ τῆς κάνει,
Τῆς πέρνει ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὥριο τὸ δαχτυλίδι,
Κόβει καὶ τὴν πλεξοῦδα της μὲ τὴν χρυσὴ κορδέλα·
Καὶ τὴν αὐγὴ χαρούμενος 'στὴν Ἔλεψι παγαίνει·
—«'Γειάσας χαρά σας, Ἄρχοντες, κι' ὅλο τ' ἀρχοντολόγι,
Ἐδὼ 'ναι τὸ σημάδι μου, κ' ἐδὼ ἡ ἀπόφασί μου!»
Φέρνουνε καὶ τὸ Μαυριανὸ, φέρνουν καὶ τὸν τζελάτη.
—«Φέρτε· τὴν ἀδερφοῦλα μου γιὰ τὴν ἀπόφασί μου!»
Ἐντύθηκε, 'στολίστηκε, 'στὴν Ἔλεψι παγαίνει.

—«Γειά σας χαρά σας, Ἄρχοντες, κι' ὅλο τ' Ἀρχοντολόγι!
Αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα.»
—«Δὲ μ' εἶδες, δὲ μ' ἐγνώρισες, μιὰ χιλιοπομπεμένη,
Ποῦ 'ψὲς ἐβραδιαστήκαμε σ' ἕνα προσκεφαλάδι;»
Συέται, λιγιέται ἡ λυγερὴ, καὶ πέφτει ὁ μαχραμᾶς της·
—«Ποιανῆς λείπ' ἡ πλεξοῦδα της μὲ τὴ χρυσὴ κορδέλα;
Καὶ πάλε ματασύστηκε, καὶ πέφτει τὸ χερόχτι·
—«Ποιανῆς ἀπὸ τὸ δάχτυλο λείπει τὸ δαχτυλίδι;
Σύρ' ἔπαρε τὴ μοῦλα μου, νὰ πᾷς νὰ φέρῃς ξύλα·
Τὴ δοῦλα μου 'κοιμήθηκες, καὶ δοῦλος μου νὰ γένῃς!»

7.

Η ΜΑΓΙΣΣΑ. (α)

Διαβάταις, κι' ἂν διαβῆτε, ἀπ' τὸν τόπο μου,
Μηλιὰ ἔχω 'στὴν αὐλή μου, καὶ κονέψετε!
Συρέτε χαιρετήστε τὴ μανοῦλα μου,
Τὴν παραπονεμένη γυναικοῦλα μου,
Τὰ δόλια μου παιδάκια, τοὺς γειτόνους μου!
Καὶ 'πέστε τῆς καλῆς μου, 'πέστε τῆς 'Λενιῶς,
Ἂν θέλῃ ἂς καρτερέσῃ, θέλῃ ἂς 'παντρευτῇ,
Κι' ἂν θέλῃ μαῦρ' ἂς βάλῃ, νἄρτῃ νὰ μ' εὑρῇ!
Τί ἐμένα μὲ 'παντρέψαν 'στὴν Ἀνατολὴ,
'Πῆρα μικρὴ γυναῖκα, μάϊσσα πεθερά·

(α) Τοῦτο τὸ τ ρ α γ ο ῦ δ ι καὶ τὸ ἑπόμενον φέρουσι τύπον μεσαιωνικῆς ἀρχαιότητος. Εἶναι προφανῶς στίχοι ἰαμβικοί. Εἰς τὸ μὲν πρῶτον, προηγεῖται πάντοτε τὸ ἑφθημιμερὲς, καὶ ἕπεται τὸ πενθημιμερές· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὰ κῶλα ἀντεπαλλάσσονται.

Μαγεύει τὰ καράβια, πλιὰ δὲν περβατοῦν,
Μ' ἐμάγεψε κ' ἐμένα, πλιὰ δὲν ἔρχομαι·
Σελλόνω τ' ἄλογο μου, ξεσελλόνεται,
Ζόνομαι τὸ σπαθί μου, καὶ ξεζόνεται·
Γράφω γραφὴ νὰ στείλω, καὶ ξεγράφεται.

8.

Η ΜΑΓΙΣΣΑ.

Ἄσπρα μου πουλιὰ, μαῦρα μου χιλιδώνια,
Σὰν τὶ μοῦ μολογᾶτε ἀπ' τὴν Ἀραπιά;
Κινῆσαν τὰ καράβια τὰ Ζαγορινὰ,
Κίνησε κι' ὁ καλός μου, πῆε στὴν ξενιτειά.
Δώδεκα χρόνους κάνει δίχως πολογιά·
Μοῦ στέλλ' ἕνα μαντύλι, μ' εἴκοσι φλωριὰ,
Καὶ στὸ μαντύλι μέσα μῶχει πολογιά.
—«Θὲς, κόρη μου, παντρέψου, θὲς καλόγρεψαι!
Τὶ ἐδῶ ποῦμ' ὁ καϋμένος ἐπαντρεύτηκα·
Ἐπῆρα μιὰ γυναῖκα σκύλλα μάγισσα,
Μαγεύει τὰ καράβια δὲν κινοῦν γι' αὐτοῦ,
Μ' ἐμάγεψε κ' ἐμένα δὲν κινῶ κ' ἐγώ.
Ὄντας κινῶ γιὰ νἄρθω, χιόνια καὶ βροχαῖς,
Ὄντας γυρίζω πίσω, Ἥλιος ξαστεριά.
Ζόνομαι τ' ἅρματά μου, πέφτουν κατὰ γῆς,
Πιάνω γραφὴ νὰ γράψω, καὶ ξεγράφεται!»

9.

Η ΑΡΠΑΓΗ.

Κάθουμουν κ' ἔτρωγα ψωμὶ μ' ἀρχόντους καὶ μὲ πρώτους,
Κι' ὁ μαῦρος μου χλιμήντρισε, ράϊσε τὸ σπαθί μου.
Κ' ἐγ' ἀπονοῦς μου τ' ὄννοιωσα, παντρεύουν τὴν καλή μου,
Μὲ κἄποιον ἄλλο τὴ βλογοῦν, μ' ἄλλον τὴ στεφανόνουν,
Παντρευαρραβωνιάζουν την, κ' ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Πέρνω καὶ πάω 'σ τοὺς μαύρους μου τοὺς ἑβδομηνταπέντε.
—«Μαῦροι μ' ἀκριβοτάγιστοι, καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
Ποιὸς εἶν' καλὸς ἀπὸ τ' ἐσᾶς, τοὺς ἑβδομηνταπέντε,
Ν' ἀστράψῃ 'σ τὴν ἀνατολὴ, καὶ νὰ βρεθῇ 'σ τὴ δύσι.;»
Οἱ μαῦροι, ὅσοι τ' ἀκούσανε, κἀνεὶς δὲν 'πολογήθη·
Κ' ἕνας παληὸς γερούτσικος καὶ σαραντοπληγιάρης·
—«Ἐγὼ εἶμαι γέρως κ' ἄρρωστος, ταξείδια δὲν μοῦ πρέπουν,
»Μὰ γιὰ χατῆρι τῆς Κυρᾶς νὰ μακροταξειδέψω,
»Ὁποῦ μ' ἀκριβοτάγιζε 'σ τὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
»Κι' ὁποῦ μ' ἀκριβοπότιζε 'σ τὴ χοῦφτα τοῦ χεριοῦ της.»
Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλλικεύει.
—«Ἀφέντη μ', σφίξ' τὸ μέτωπο μ' ἐννιὰ πηχῶν μαντύλι,
Καὶ μὴ σὲ πάρῃ κουρτεσιὰ, καὶ βάλῃς φτερνιστήρι,
Καὶ θυμηθῶ τὴν νιότη μου, καὶ κάμ' ὡσὰν πουλάρι,
Καὶ σπείρω τὰ μυαλούλια σου 'σ ἐννιὰ πηχῶν χωράφι.»
Δίνει βουτσιὰ τοῦ μαύρου του, καὶ πᾷ σαράντα μίλια·
Καὶ ματαδευτερόνει του, καὶ πᾷ σαρανταπέντε.
'Σ τὴ στράταν ὁποῦ 'πήγαινε, τὸ Θεὸν ἐπαρακάλει·
—«Θέμου, νὰ 'βρῶ τὸν κύρη μου 'σ τ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ!»
Σὰ Χριστιανὸς 'ποῦ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
Κι' ἀπάντησε τὸν κύρην του ποῦ κλάδευε 'σ τ' ἀμπέλι.
—«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα! καὶ τίνος εἶν τ' ἀμπέλι;»
—«Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ υἱοῦμου τοῦ Ἰαννάκη·

»Σήμερα τῆς καλήτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
Μὲ κἄποιον ἄλλο τὴ βλογοῦν, μ' ἄλλον τὴ στεφανόνουν.»
—«Γιὰ! πές μου, πές μου, γέροντα, φτάνω τους ϛὸ τραπέζι;»
—«Ἂν ἔχῃς μαῦρο γλίγωρο, φτάνεις τους στὸ τραπέζι,
Κι' ἂν ἔχῃς μαῦρον πάρνακα, φτάνεις τους νὰ 'βλογοῦνται.»
Δίνει βουτσιὰ τοῦ μαύρου του, καὶ πᾷ σαράντα μίλια,
Καὶ ματαδευτερόνει του, καὶ πᾷ σαρανταπέντε.
'Σ τὴ στράταν ὅπου πήγαινε, τὸ Θεὸν ἐπαρακάλει·
—«Θέ μου! νὰ 'βρῶ τὴ μάνα μου 'στὸν κῆπον νὰ ποτίζῃ!»
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη·
Κ' εὕρηκε τὴ μανοῦλα του ποῦ 'πότιζε 'σ τὸν κῆπο.
—«Καλῶς τὰ κάνεις, μπρὲ γριὰ, καὶ τίνος εἶν ὁ κῆπος;»
—«Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Ἰαννάκη·
Σήμερα τῆς καλήτζας του, τῆς δίνουν ἄλλον ἄνδρα,
Μὲ κἄποιον ἄλλο τὴ βλογοῦν, μ' ἄλλον τὴ στεφανόνουν.»
—«Γιὰ! πές μου, πές μου, μπρὲ γριὰ, φθάνω τους ϛὸ τραπέζι;»
—«Ἂν ἔχῃς μαῦρο γλίγωρο, φθάνεις τους στὸ τραπέζι·
Κι' ἂν ἔχῃς μαῦρον πάρνακα φθάνεις τους νὰ βλογοῦνται.»
Δίνει βουτσιὰ τοῦ μαύρου του, καὶ πᾷ σαράντα μίλια·
Καὶ ματαδευτερόνει του, καὶ πᾷ σαρανταπέντε.
Ὁ μαῦρος ἐχλιμήντρισε, κ' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
—«Κόρη μου, 'πὲς, ποιὸς εἶμ' ἐγὼ καὶ ποιὸς σὲ συντυχαίνει;»
—«Ἐσ' εἶσ' ὁ πρῶτος μ' ἀδερφὸς, μοῦ φέρνεις τὰ προικιά μου.»
—»Ἂν εἶμ' ὁ πρῶτος σ' ἀδερφὸς, ἔβγα νὰ μὲ κεράσῃς·»
Χρυσὸ ποτῆρι ν' ἄρπαξε, νὰ 'βγῇ νὰ τὸν κεράσῃ.
—«Δεξιά μου κέρνα μ' ἀδερφὴ, δεξιὰ κέρνα με κόρη.»
Κι' ὁ μαῦρος ἐγονάτισε, κ' ἡ κόρ' ἀπάν' εὑρέθη.
Μηδὲ τὸν μαῦρον εἴδανε, μηδὲ τὸν κονιαρτό του·
Ὁποῦχε μαῦρο γλίγωρον, εἶδε τὸν κονιαρτό του,
Κ' ὁποῦχε μαῦρον πάρνακα, μηδὲ τὸν κορνιατό του.

10.

Η ΚΟΡΗ ΚΑΙ Η ΛΕΒΕΝΤΙΑ.

Ξανθὴ κόρη 'κοιμήθηκε σὲ μιὰ μηλιὰ 'πουκάτου,
Τ' ἀποταχυὰ 'σηκώθηκε σὰ μῆλο μαραμένο,
'Σὰ μῆλο, 'σὰ δαμάσκηνο, 'σὰν πατρινὸ κεράσι.
Βρίσκει τὸν κόρφο τσ' ἀνοιχτὸ, τὰ χείλη φιλημένο·
Στριγγιὰ φωνὴν ἐβάρεσεν ὅσον κι' ἂν ἐδυνώτου·
—«Κοράσια, μὴν κοιμάστενε σὲ περιβόλια μέσα,
Τὶ τώρα 'σκώθη λεβεντιὰ, καὶ προβατεῖ τὴ νύχτα·
Βαστοῦν ψωμὶ γιὰ τὰ σκυλλιὰ, κριὰς γιὰ τὰ λιοντάρια·
Βαστοῦν κι' ἀγαποχόρταρο γιὰ τὰ ξανθὰ κοράσια!»

11.

Ο ΞΕΝΟΣ.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ, καὶ παραπονεμένο,
Ἡ ξενιτειὰ σὲ χαίρεται, σὲ χαίρονται τὰ ξένα,
Κ' ἐγὼ σὲ κλαίω, σὲ μύρομαι 'στὰ μαῦρα φορεμένη!
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Νὰ στείλω μῆλο σέπεται, κυδῶνι μαραγκιάζει,
Νὰ στείλω μοσκοστάφυλο κ' ἐκεῖνο σταφιδιάζει.
Νὰ στείλω κἂν τὰ δάκρυα μου σ' ἕνα ψιλὸ μαντύλι;
Τὰ δάκρυα μου 'ναι καυτερὰ, καὶ καίγουν τὸ μαντύλι.....
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

12.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ βουνὸ τὸ πέρα καὶ τὸ ᾽δῶθε;
Ἀνάμεσα ᾽στὰ δυὸ βουνὰ δυ᾽ ἀδέρφια ᾽ναι θαμμένα,
Κι᾽ ἀνάμεσα ᾽στὰ μνήματα κλῆμα ᾽ναι φυτρωμένο,
Κάνει σταφίδα ῥαζακὴ, καὶ τὸ κρασὶ μοσκάτο,
Κι᾽ ὅποιος τὸ κόψει κόβεται, κι᾽ ὅποιος τὸ φάῃ πεθαίνει,
Κι᾽ ὅποιος τὸ πάῃ ᾽στὸ σπῆτι του ποτὲ κλήρα δὲν κάνει.
Νᾶχε τὸ πάῃ κ᾽ ἡ μάνα μου, νὰ μεῖχε μὲ γεννήσει!
᾽Σὰ μ᾽ ἔκαμε τί μ᾽ ἤθελε; ᾽σὰ μ᾽ ἔχει τί μὲ θέλει;
Ἐγὼ ταῖς νύχταις προβατῶ, ᾽σταῖς προβολαῖς κοιμοῦμαι·
Ξέναις μοῦ πλένουν τὰ σκουτιὰ, ξέναις μοῦ τὰ ᾽μπαλόνουν·
Τὰ πλένουν μιὰ, τὰ πλένουν δυὸ, σταῖς τρεῖς μοῦ τὰ πετᾶνε·
—«Πάρε, ξένε᾽, τὰ ῥοῦχα σου, πάρε καὶ τὰ σκουτιά σου,
Τὶ ᾽δῶ νερὸ δὲ βρίσκεται, κ᾽ ἡ σγούρναις δὲ χωροῦνε.»
Κάνω τὰ δάκρυα μου νερὸ, τὴν ἀπαλάμη σγοῦνρα,
Καὶ τὸ ζεστό μου τὸν ἀχνὸν Ἥλιο νὰ τὰ ψαχήσῃ.

13.

Η ΞΕΝΙΤΕΙΑ.

Παρακαλῶ σε Κύριε μου, καὶ προσκυνῶσε Θέ μου,
Τοῦ ξένου δόστου ξενιτειὰ, κι᾽ ἀῤῥώστια μὴ τοῦ δίνεις!
Τὶ ἡ ἀῤῥώστια θέλει στρώματα, θέλει προσκεφαλάδια,
Θέλει μανοῦλα ᾽στὸ πλευρὸ, γυναῖκα ᾽στὸ κεφάλι,
Θέλει κι᾽ ἀρσενικὸ παιδὶ κρύο νερὸ νὰ φέρνῃ.
᾽Γὼ τὄἶδα μὲ τὰ μάτια μου σ᾽ ἕναν ἀπεθαμμένον·
Τὸν ᾽πῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν ᾽σὰν τὸ σκυλὶ ᾽στὸν τράφο,
Δίχως θυμιάμα καὶ κερὶ, δίχως παππᾶ καὶ ψάλτη!

14.

Ο ΞΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΧΗΡΑ.

Μ' αὐτὴ τὴν ἀσημόκουπα θέλω νὰ πιῶ πέντ' ἔξι,
Κι' ἂ δὲ μεθύσω, Κόρη μου, κέρνα μ' ὅσο νὰ φέξῃ,
Ὥστε νὰ σκάσῃ ὁ Αὐγερινὸς, νὰ πάῃ κ' ἡ πούλια γιῶμα,
Νὰ κάτζω νὰ σοῦ δηγηθῶ τῆς ξενιτειᾶς τὰ ντέρτια!
Ἀπὸ μικρὸς ὀρφάνεψα 'πὸ μάνα κι' ἀπὸ κύρι,
Καὶ 'πῆγα καὶ ρογιάστηκα σὲ μιὰ χῆρα γυναῖκα.
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα, τὰ μάτια της δὲν τἄϊδα,
Κι' ἀπὸ τοὺς δώδεκα κ' ἐκεῖ τῆς τἄϊδα δακρυσμένα!
—«Δόσμου, Κυρὰ, τὴ ρόγα μου, δόσμου τὴ δούλεψί μου,
Μοῦ 'μήνυσ' ἡ μανοῦλα μου νὰ πάω νὰ μὲ 'παντρέψῃ.»
—«Δώδεκα σκλάβαις ἔχω 'γὼ, καὶ πάρε ὅποια σ' ἀρέσῃ·
Θέλεις τὴ ροῦσσαν ἔπαρε, θέλεις τὴ μαυρομμάτα,
Κι' ἂν θέλῃς πάρε τὴ λιγνὴ, ποῦναι φλωρὶ γιομάτη.»
—«Οὐδὲ τὴ ροῦσσα θέλω 'γὼ, κι' οὐδὲ τὴ μαυρομμάτα,
Κι' οὐδὲ τὴ σκλάβα τὴ λιγνὴ ποῦναι φλωρὶ γιομάτη·
Χῆρα 'χε πάρει ὁ κύρης μου, χῆρα κ' ἐγὼ θὰ πάρω.»
—«Ἡ χῆρα 'ξέρει χαΐδεμα, 'ξέρει πολλὰ παιγνίδια·
Γιὰ βάλλε με 'στὸν κόρφο σου, νὰ ἰδῇς πολλὰ ποῦ 'ξέρω!»

15.

Ο ΞΕΝΟΣ.

Βουλιοῦμαι μιὰ, βουλιοῦμαι δυὸ, βουλιοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε,
Βουλιοῦμαι νὰ ξενιτευθῶ, σ᾽ τὰ ξένα νὰ πηγαίνω·
Κ᾽ ὅσα βουνὰ καὶ ἀνὶ διαβῶ, πάντα τοὺς παραγγέλλω·
—«Βουνά μου, μὴ χιονίσετε, κάμποι, μὴ παχνιασθῆτε,
Βρυσσοῦλες μὲ τὸ κρυὸ νερὸν, νὰ μὴ κρουσταλλιαστῆτε,
Ὅσον νὰ πάω, κι᾽ ὅσο νὰ ᾽ρθῶ, κι᾽ ὀπίσω νὰ γυρίσω.»
Ἡ ξενιτειὰ μ᾽ ἐπλάνεσε, τὰ ἔρημα τὰ ξένα·
Καὶ πιάνω ξέναις ἀδελφαῖς, καὶ ξέναις παραμάναις·
Κάνω καὶ ξένην ἀδερφὴν, τὰ ροῦχα νὰ μοῦ πλένῃ.
Τὰ πλένει μιὰ, τὰ πλένει δυὸ, τὰ πλένει τρεῖς καὶ πέντε,
Κ᾽ ἀπὸ ταῖς πέντε κ᾽ ἐμπροστὰ τὰ ῥίχνει σ᾽ τὰ ᾽σοκάκια·
—«Ξέν᾽, ἔπαρε, τὰ ροῦχά σου, ἔπαρ᾽ καὶ τὰ σκουτιά σου,
Καὶ γύρισε σ᾽ τὸν τόπον σου, σύρε καὶ σ᾽ τὰ δικά σου,
Νὰ ἰδῇς, ξένε, τ᾽ ἀδέρφια σου, νὰ ἰδῇς τοὺς συγγενεῖς σου!»

16.

Η ΞΕΝΟΥΛΑ.

Ἐλένη προξενολογοῦν, Ἐλένη κάνουν νύφη,
Μῆνες τσὴ τάζουν τὰ προικιὰ, καὶ χρόνους τ᾽ ἀντιπροίκια,
Τῆς τάζει κι᾽ ὁ πατέρας της κάτεργ᾽ ἁρματωμένα,
Τῆς τάζουν καὶ τ᾽ ἀδέρφια της καράβια φορτωμένα,
Τῆς τάζει κ᾽ ἡ μανούλα της κρυφὰ δέκα χιλιάδες,

Χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, χρυσὸ μῆλο νὰ παίζῃ·
Μᾶρταν' οἱ χρόνοι δύσεχτοι, κ' ἡ μῆνες ὀργισμένοι,
Κ' ἔφαγ' ὁ νιὸς τὰ πλούτη του, κ' ἡ κόρη τὰ προικιά της,
Ἡ πεθερὰ 'ξενόπλενε, κ' ἡ νύφη ξεναλέθει,
Ὁ πεθερὸς ξενόσκαφτε, κι' ὁ νιὸς ξενοκλαδεύει.
Μιὰ Κυριακὴ, καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ 'πίσημην ἡμέρα,
Τὴν 'πῆρε τὸ παράπονο, πίκρα πολὺ μεγάλη.
—«Θέλω νὰ πάω 'στὴ μάνα μου, νὰ πάω 'στὰ γονικά μου.»
—«Ἐλένη πλούσια σ' ἤφερα, φτωχὴ ποῦ νὰ σὲ πάω,
Ποῦ 'ντρέπομαι τ' ἀδέρφια σου, φοβοῦμαι τοὺς 'δικούς σου;»
Κ' ἐκείνη δὲν τὸν ἄκουσε, μονάχη της κινάει,
Πέρνει πουρνὸ στρατὶ στρατὶ, καὶ τ' ὥριο μονοπάτι·
'Στὴ στράταν ὁποῦ 'πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει·
—«Χριστὲ, νὰ βρῶ τσὴ δούλαις μου 'στὴ βρύσι νὰ λευκαίνουν!»
Κι' ὁ Θιὸς τὴν ἐσυνάκουσε, κ' ἡ χάρι τσ' ἡ Παρθένο,
Κ' ἤβρε τσὴ δούλαις τοῦ σπητιοῦ 'στὴ βρύσι ποῦ 'λευκαίναν.
—«Καλῶς την τὴν ξενοῦλα μας! τὶ θέλεις, τὶ γυρεύεις;»
—«Νὰ πιῶ νερὸ γιατὶ διψῶ, κι' ἀπὲ σᾶς κουβεντιάζω·
Νὰ 'πῆτε 'τσὴ Κυρούλας σας δούλα της νὰ μὲ πάρῃ.»
—«Ξένη μ', κοπέλαις ἔχομε, κοπέλαις καὶ κοπέλια,
Καὶ 'σένα τὶ σὲ θέλομε; 'σὰν τὶ δουλειὰ νὰ κάνῃς;»
Σαράντα δούλαις ἤτανε, σαράντα συκλιὰ φέρνουν,
Φέρνουν καὶ τῆς καλῆς κυρᾶς τ' ὁλόχρυσο συκλάκι.
—«Δούλαις, ποιὸς ἔπιε 'στὸ συκλί; χνῶτα καλὰ μυρίζουν.»
—«Κυρὰ, μιὰ ξένην ηὕραμε 'στὴν βρύσιν ἀπουκάτου,
Μιὰ ξένη ποῦ μᾶς ἔλεγε δούλα σου νὰ τὴν πάρῃς.»
—«Δούλαις, δὲν τὴν ρωτούσετε, μὴν ἤτανε ἡ Ἐλένη;
—«Ξωθειὸ, 'ξωθειὸ, κυροῦλα μου, πῶς θἆνε τὸ παιδί σου;»
—«Σύρτε ρωτήσετέ τηνε, τὸ τὶ νἆν' ἡ δουλειά τση.»
—«Ξένη, ἡ κυράτζα μας ρωτᾷ τὶ ξέρεις νὰ δουλέψῃς.»
—«Ξέρω καὶ φαίνω 'στὸ βλατὶ, καὶ φαίνω 'στὸ βελοῦδο.»
—«Σύρτε νὰ τηνὲ βάλλετε 'στὸν ἀργαλειὸ τσ' Ἐλένης.»
Ἐπῆγαν καὶ τὴν ἔβαλαν 'στὸν ἀργαλειὸ τσ' Ἐλένης,

Κ' ἐκείνη φαίνοντας βλατὶ, βλατὶ ν ἐμυριολόγα·
—«Γάγιο μου, χρυσογάγιο μου, πάλε χρυσό μου γάγιο,
Βλατί μου ὅταν σ' ἀνάσταινα, μ' ἐπρόξενολογοῦσαν,
Μῆνες μὠτάζαν τὰ προικιὰ, καὶ χρόνους τ' ἀντιπροίκια,
Μῶταξεν ὁ πατέρας μου κάτεργ' ἁρματωμένα,
Μὠτάζαν καὶ τ' ἀδέρφια μου καράβια φορτωμένα,
Μοῦ τάζει κ' ἡ μανοῦλα μου κρυφὰ δέκα χιλιάδες,
Χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθωμαι, χρυσὸ μῆλο νὰ παίζω.
Μᾶρταν οἱ χρόνοι δίσεχτοι, κ' οἱ μῆνες ὀργισμένοι,
Τρώγει ἄντρας μου τὴν προῖκα μου, κ' ἐγὼ τὸ μερτικό του.
Ἡ πεθερὰ 'ξενόπλενε, κ' ἐγὼ ἐξεναλέθα,
Ὁ πεθερὸς 'ξενόσκαφτε, κι' ὁ γιὸς ξενοκλαδεύει.»
Κ' ἡ μάνα ἐπαραμόνευε στὸν κόρφο της τὴ βάνει·
—«Ἐσὺ 'σαι 'μάτια μου Λενιὼ; καλῶς το τὸ παιδί μου!»

17.

Ο ΖΑΧΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΟΣ.

Ζάχος ἐκαβαλλίκεψε νὰ πάῃ νὰ βρῇ τὸν Ἅδη,
Μ' ἕνα σιδέρικ' ἄλογο, μὲ χρυσομένη σέλλα.
Σκαλὶ σκαλὶ κατέβαινε, σκαλὶ τὸ ματανιόνει·
Τὸν εἶδ' ἡ Γῆ κ' ἐτρόμαζε, κι' ὁ Χάρος ἐκρουβίθη,
Κι' ὅσοι νεκροὶ τὸν εἴδανε ὅλοι τὸν ἐρωτῆσαν·
—«Ζάχο μου τ' ἤθελες ἐδώ; Ζάχομου τί γυρεύεις;»
—«Ἤρτα νὰ ἰδῶ τοὺς φίλους μου, καὶ 'πίσω νὰ γυρίσω.»
—«Ζάχο ἀλλουνοῦ δὲν ἔδινες κἄνε τὴ χρυσὴ σέλλα,
Ποὖρθες σὲ τόπον ἄγυρτο, σὲ τόπο ἀραχνιασμένο,
Χωρίζουν μάναις τὰ παιδιὰ, καὶ τὰ παιδιὰ ταῖς μάναις;»
Κι' ὁ Χάρος ἀναδράνισε, κι' ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν πιάνει·
—«Ἄσε με, Χάρο, ἀπ' τὰ μαλλιὰ, καὶ πιάσε μ' ἀπ' τὰ χέρια,

Νὰ ἰδῇς τοῦ Ζάχου τὴν ἀντρειὰ, νὰ ἰδῇς ἃ σὲ φοβᾶται.»
Τὸν ἄφηκε ἀπὸ τὰ μαλλιὰ, τὸν ἔπιακε ἀπ' τὰ χέρια,
Πιάνει τὸ Χάρο, τρεῖς φοραῖς τὸν ἔριξ' ἀπουκάτου.
Καὶ πάλε ματαδράνισε κι' ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν πιάνει·
—«Ἄσε με, Χάρο, ἀπ' τὰ μαλλιὰ, καὶ πιάσεμ' ἀπὸ τὰ χέρια,
Καὶ πλιὰ δὲ σ' ἀντιστέκομαι, κἀμέμ' ὅτι θελήσης.»
—«Πάμε νὰ ἰδῇς τὴν τέντα μου νὰ στραβοκατινίσῃς·
Ἀπόξου 'χω τὰ κόκκινα, καὶ μέσα ἔχω τὰ μαῦρα·
Τῆς ἔχω γιὰ τεντόξυλα ἀντρειωμένων χέρια,
Καὶ γιὰ σκοινιὰ, καὶ κομπωταῖς πλεξίδαις κορασιῶνε.»

18.

Ο ΧΑΡΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΠΟΘΑΜΜΕΝΟΥΣ.

Γιατ' εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ, καὶ στέκουν βουρκωμένα;
Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ; μήνα βροχὴ τὰ δέρνῃ;
Οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κι' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
Μόνε διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμμένους.
Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' ὁμπροστὰ, τοὺς γέροντας κατόπι,
Τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα 'στὴ σέλλα 'ραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, τ' ἀγώρια γονατίζουν·
—«Κόνεψε, Χάρο, σὲ χωριὸ, κόνεψε κἂν σὲ βρύσι,
Νὰ ποιοῦν οἱ γέροντες νερὸ, κι' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
Καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μάσουνε λουλούδια!»
—«Ὄχι· χωριὰ δὲ θέλω 'γὼ, σὲ βρύσαις δὲν κονεύω·
Ἔρχοντ' ἡ μάναις γιὰ νερὸ, γνωρίζουν τὰ παιδιά τους,
Γνωρίζονται τ' ἀντρόγενα, καὶ χωρισμοὺς δὲν ἔχουν.»

19.

Ο ΧΑΡΟΣ ΚΑΙ Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ.

Ὁ Χάρος ἐκαλλίγονεν ὄξου 'στὸ Φεγγαράκι,
Κ' ἡ μάνα του τονὲ ῥωτάει, κ' ἡ μάνα του τοῦ λέγει·
—«Υἱὲ, στὸ κυνῆγι ποῦ θὰ πᾷς, καὶ 'στὸ κυνήγημά σου,
Μὴν πάρῃς μάναις μὲ παιδιὰ, κι' ἀδέρφια μ' ἀδερφάδαις,
Μὴν πάρῃς πρωταντρόγενα, πρωτοστεφανωμένα!»
—«Ὅπ' ὥβρω τρεῖς, πέρνω τοὺς δυὸ, κι' ὅπ' ὥβρω δυὸ τὸν ἕνα,
Κι' ὅπ' ὥβρω κ' ἕνα μοναχὸν, κ' ἐκεῖνονε τὸν πέρνω.»

20.

Ο ΒΟΣΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΟΣ.

Λεβέντης ἐῤῥοβόλουνε 'ψηλὰ 'πὸ κορφοβούνια,
Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ, καὶ τὰ μαλλιὰ κλωσμένα,
Κι' ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψεν ἀπὸ 'ψηλὴ ῥαχοῦλα,
Σὲ στένωμα κατέβηκε, κ' ἐκεῖ τὸν 'καρτεροῦσε·
—«Λεβέντη ποῦθεν ἔρχεσαι; λεβέντη ποῦ παγαίνεις;»
—«Ἀπὸ τὴ στάνη μ' ὥρχωμαι, 'στὸ σπῆτι μου παγαίνω.»
—«Τί πᾷς νὰ κάμῃς σπῆτι σου, καὶ πᾷς τόσο τρεχάτος;»
—«Ψωμὶ νὰ πάρω καὶ κρασὶ, καὶ 'πίσω νὰ γυρίσω.
—«Οὐδὲ 'στὸ σπῆτι σου θὰ πᾷς, κι' οὐδὲ 'πίσω γυρίζεις,
Τρεῖς μῆνες ποῦ σ' ἀκαρτερῶ νὰ πάρω τὴν ψυχή σου.
—«Ἄσε με, Χάρο μ', ἄσε με, τρεῖς 'μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
Πῶχω γυναῖκα πάρα νιὰ, καὶ δὲν τῆς πρέπει χήρα.
Ἂν περβατήσῃ γλήγορα, τῆς λὲν πῶς ἄντρα θέλει,
Κι' ἂν περβατήσῃ ταπεινὰ τῆς λὲν πῶς καμαρόνει·
Ἄσε με, Χάρο μ', ἄσε με, τρεῖς 'μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,

Πῶχω κι' ἀνήλικα παιδιὰ, κι' ὀρφάνια δὲν τοὺς πρέπει,
Πῶχω τὰ πρόβατα' ἄκουρα, καὶ τὸ τυρὶ 'στὸ κάδι!
Τρεῖς 'μέραις μόνο σοῦ ζητῶ, τρεῖς 'μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
Ταῖς δυὸ νὰ φάγω καὶ νὰ πιῶ, τὴ μιὰ νὰ σεργιανίσω,
Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τοὺς φίλους μου, νὰ ἰδῶ καὶ τοὺς 'δικούς μου!
Κι' ὁ Χάρος δὲν τὸν ἄκουγε, θέλει νὰ τονὲ πάρῃ·
—«Χάροντα, ἂν ἀποφάσισες κι' ἂν θέλῃς νὰ μὲ πάρῃς,
Χωρὶς ἀστένεια κι' ἀρρωστιὰ ψυχὴ δὲν παραδίνω·
Πρῶτα θὰ νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι,
Κι' ἃ μὲ νικήσῃς, Χάροντα, μοῦ πέρνεις τὴν ψυχή μου,
Κι' ἃ σὲ νικήσω παλ' ἐγὼ, νὰ μὲ χιλιοχρονήσῃς
'Πήγανε κ' ἐπαλέψανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ γιῶμα,
Κι' αὐτοῦ κοντὰ 'στὸ δειλινὸ τὸν καταβάνει ὁ Χάρος.

21.

ΑΙ ΨΥΧΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΗΝ.

Καλότυχα 'ψηλὰ βουνὰ, καὶ κάμποι βλογημένοι,
Ποῦ Χάρο δὲν παντέχετε, Χάρον δὲν καρτερεῖτε!
Τὸ καλοκαῖρι πρόβατα, καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια!
Τρεῖς ἀντρειωμένοι ἐπέτονταν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἅδη,
Ὁ ἕνας νὰ βγῇ τὴν ἄνοιξι, κι' ἄλλος τὸ καλοκαῖρι,
Ὁ τρίτος τὸ χηνόπωρο, ποῦ πέφτουνε τὰ φύλλα.
Μιὰ κόρη κοσμαγάπητη, καὶ κοσμαγαπημένη,
Μιὰ κόρη τοὺς παρακαλεῖ τὰ χέρια σταυρωμένα·
—«Ἄγουροι, πάρτε με κ' ἐμὲ 'στὸν κόσμο τὸν ἀπάνου,
Γιὰ νὰ βυζάξω τὸ παιδὶ κι' ἀπὲ ματαγυρίζω!»
—«Δὲν ἠμποροῦμε, λυγερὴ, δὲν ἠμποροῦμε, κόρη,
Βροντομαχοῦν τὰ ροῦχα σου, καὶ λάμπουν τὰ μαλλιά σου,
Χτυποῦν τ' ἀσημοχρύσαφα, καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.»

—«Ἐγὼ τὰ ῥοῦχα βγάνω τα, καὶ τὰ μαλλιὰ πλεκῶτα,
Κι' αὐτὰ τ' ἀσημοχρύσαφα τὰ δένω 'στὸ μαντύλι.»
—«Ὁ Χάρος εἶναι πονηρὸς, 'πιτήδειος πρωτοκλέφτης,
Ξέρει κλεφτοπατήματα, πονήριαις γυναικῶνε.»
Κι' ὁ Χάρος ποῦταν πονηρὸς, 'στὴ στράτα τσ' ἀπανταίνει·
Πιάνει τὴν Κόρη ἀπ' τὰ μαλλιὰ, τσ' ἀγούρους ἀπ' τὴ μέση·
—«Ἄσε με, Χάρε, ἀπ' τὰ μαλλιὰ, καὶ πιάσεμε ἀπ' τὸ χέρι,
Κι' ἂν δώκῃς γάλα τοῦ παιδιοῦ, πλιὰ δὲ σοῦ ματαφεύγω!»

22.

Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΔΡΑΚΟΝΤΑΣ.

Ἐψὲς ἀργὰ 'ψιχάλιζε, κι' ὁ Ἰάννης ἐτραγούδα,
Τοῦ πῆρ' ἀγέρας τὴ φωνὴ τοῦ δράκοντα τὴν 'πάγει·
Προβαίνει ὁ Δράκος, κ' εἶπε του·—«Ἰάννη, θὰ νὰ σὲ φάω.»
—«Δράκο μου, καὶ τί σ' ὤκαμα γιὰ νὰ μὲ φᾷς τὸ δόλιο;»
—«Γιατὶ διαβαίνεις πάρωρα, καὶ τραγουδᾷς πανώρια,
Πῶχω τὸν ὕπνο ἀγοραστὸ, καὶ βαρυπλερωμένο,
'Ξυπνᾷς τ' ἀηδόνια 'ς τσὴ φωλιαῖς, κράζεις πουλιὰ τοῦ κάμπου,
'Ξυπνᾷς κι' ἐμὲ τὸ Δράκοντα μὲ τὴ δρακόντισσά μου.»
—«Ἄσε με, Δράκο, νὰ διαβῶ, ἄσεμε νὰ περάσω,
Τί κάνει γάμο ὁ βασιλιᾶς καὶ μ' ἔχει καλεσμένον
Γιὰ νοῦνο, γιὰ παράνουνο, ξεφαντωτὴ τσὴ ταύλας.»
—«Σύρε 'στὸ γάμο, 'στὴ χαρὰ, κι' ἀνὶ γυρίσῃς 'πίσω,
Φέρε μου γιὰ τὴν ξαγορὰ μαντύλι 'ξομπλιασμένο.»

23.

Η ΚΑΚΗ ΜΑΝΑ.

Ὅλαις ἡ μάναις τὰ παιδιὰ τὰ ᾽φκιῶνται νὰ προκόψουν,
Καὶ μιὰ μανὰ, κακὴ μανὰ τὸ υἱό της καταριέται.
—«Διῶξε με, μάνα, διῶξε με μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,
Γιὰ νὰ μὲ πάρῃ τὸ κακὸ, νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω!
Νὰ πάγω μακρυὰ ᾽στὴν Ἀραπιὰ, ποῦ πᾶν τὰ χιλιδόνια,
Τὰ χιλιδόνια νὰ γυρνοῦν, κ᾽ ἐγὼ νὰ πταίν᾽ ἀκόμα!
Νὰ κάμω χρόνους δεκοχτὼ, καὶ δεκαπέντε μῆναις,
Νὰ στραβωθοῦν τὰ μάτια σου κυττάζωντας ᾽σταῖς στράταις,
Καὶ νὰ μαλλιάσ᾽ ἡ γλῶσσα σου ᾽ρωτῶντας τοὺς διαβάταις.
—«Διαβάταις ποῦ διαβαίνετε, στρατιῶταις ποῦ περνᾶτε,
Μὴν εἴδετε τὸ υἱόκα μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου;
—«Κι᾽ ἀνίσως κι᾽ ἂν τὸν εἴδαμε, κι᾽ ἀνίσως τονὲ ἰδοῦμε,
Ποῦθε νὰ τὸν γνωρίσωμε, γιὰ ᾽πέσμας τὰ σημάδια.»
—«Ἦταν ᾽ψηλὸς, ἦταν λιγνὸς, ἦταν καὶ μαυρομμάτης,
Εἶχε τὰ μάτια ᾽σὰν ἐλιαῖς, τὰ ᾽φρύδια ᾽σὰ γαϊτάνι.»
—«Ἂν ἦν᾽ αὐτὸς, τὸν εἴδαμε ᾽στὸν κάμπο ᾽ξαπλωμένον,
Μαῦρα πουλιὰ τὸν ᾽τρώγανε, κι᾽ ἄσπρα τὸν ᾽τρογυροῦσαν,
Κ᾽ ἕνα πουλὶ, μικρὸ πουλὶ, ᾽στὸ στόμα τὸν ἐφίλειε.»
—«Φάγε πουλὶ, καὶ σὺ πουλὶ, κι᾽ ἄσε μου μόν᾽ τὸ χέρι,
Γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ ἡ μανοῦλα μου, νὰ χύσῃ μαῦρα δάκρυα.

24.

Ἐλεγεῖον.

Ἤπεσμου· θυμᾶσαι, ἀγάπημου, τὴν εὔμορφη παιδοῦλα,
Ὁποὖχε ’στὰ ξανθὰ μαλλιὰ νιοθέριστη μυρτοῦλα;
Ὁποῦ ’χε ’σὰν παρθενικὸ τριαντάφυλλο τὸ στόμα,
Ποὖχε τὰ μάτια γαλανὰ ’σὰν τ’ οὐρανοῦ τὸ χρῶμα;
Ποῦ πρὸς τὸ βράδυ πάντοτε μονάχη ἐπερπατοῦσε,
Κ’ εἶχε σιμά της ἓν ἀρνὶ ποῦ τὴν ἀκολουθοῦσε;
Ποῦ καθημένη εὑρίσκαμε στὸ ἔρμο περιγιάλι,
Καὶ λυπηρὰ ἐτραγούδουνε τῆς ἄνοιξις τὰ κάλλη;
Τὴ μαύρη! τὴν ἀπάντησα τὸ χάραμμα ’στὸ δρόμο,
Ἀλλὰ, τὴν Κόρη, τέσσαροι τὴν εἴχανε ’στὸν ὦμο!
Χυμένα ἦτανε σ’ ὅλο της τὸ λείψανο ποῦ εὐόδα,
Μοσκιαῖς καὶ νεκρολούλουδα, τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα·
Σβυμμένα ἦταν τὰ μάτια της ποῦ ἐλάμψαν ’σὰν ἀστέρια,
Καὶ μὲ κορδέλαις κόκκιναις δεμένα εἶχε τὰ χέρια!
—Ἄχ! κατεβάζωντάς τηνε οἱ τέσσαροι ἀπ’ τὸ βράχο,
Κἀνεὶς δὲν τὴν ἀκλούθουνε παρὰ τ’ ἀρνὶ μονάχο!
Ἄσπρα λουλούδια, κίτρινα, τοῦ ἐκάνανε στολίδια,
Λουλούδια ἄσπρα καὶ κίτρινα, ποῦ τᾶχε μάσει ἡ ἴδια!
Ἔτρεχε κ’ ἔσκουζε βραχνὰ, μπὲ, μπὲ, μπὲ, μπὲ, φωνάζει,
Πάλε μπὲ, μπὲ, πάλε μπὲ, μπὲ, καὶ τὴν κυρά του κράζει·
Μὲ τὸ κουδοῦνι ’στὸ λαιμὸ τὰ γρέμπανα ἐπερπάτει,
Ντὶν, ντὶν, ντὶν, ντὶν, ’κουδούνιζε ’στὸ νεκρικὸ κρεββάτι.
Ἔτζι τὴν εἶδα, ἀγάπημου, τὴν εὔμορφη παιδοῦλα,
Ὁποῦ ’χε ’στὰ ξανθὰ μαλλιὰ νιοθέριστη μυρτοῦλα,
Ὁποῦ ’χε ’σὰν παρθενικὸ τριαντάφυλλο τὸ στόμα,
Κ’ εἶχε τὰ μάτια γαλανὰ ’σὰν τ’ Οὐρανοῦ τὸ χρῶμα!

25.

ΟΙ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΟΙ.

Ἄλλο τὶ δὲ μ᾽ ἐμάρανε μέσ᾽ τὸν ἀπάνου κόσμο,
᾽Σὰν τ᾽ ἄλογο τὸ γλήγωρο, καὶ τ᾽ ἄξιο τὸ ζευγάρι,
Καὶ τὴ γυναῖκα τὴν πιστὴ, ποῦ νὰ τιμάῃ τὸν ἄντρα!
—Ἦταν δυὸ ἀδέρφια ᾽γκαρδιακὰ καὶ πολυαγαπημένα,
Κι᾽ ὁ πειρασμὸς ἐβάλθηκε γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίσῃ.
Ἀγάπησ᾽ ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴ γυναῖκα·
Καὶ μιὰ ἰωρτὴ, μιὰ Κυριακὴ, καὶ μιὰ Λαμπριὰν ἡμέρα,
Ἐβγῆκε ἡ κόρη ἀπὸ λουτρὸ, κι᾽ ὁ νιὸς ἀπ᾽ ἀργαστῆρι.
Κ᾽ ἐσυναπαντηθήκανε σ᾽ ἐξώμερο μονάχοι.
—«Νύφη μου, κἄπως σ᾽ ἀγαπῶ, νύφη, κἄπως σὲ θέλω.»
—«Τί λὲς, καϊμέν᾽ ἀντράδερφε, καὶ μαῦρε νοικοκύρη;
Ἂ μ᾽ ἀγαπᾷς ᾽σὰ σ᾽ ἀγαπῶ, καὶ θές με ᾽σὰ σὲ θέλω,
Τὸν ἀδερφό σου σκότωσε, γυναῖκα νὰ μὲ πάρῃς.»
—«Καὶ ᾽σὰν τί δίκιο νὰ τοῦ βρῶ γιὰ νὰ τονὲ σκοτώσω;»
—«Ἐσᾶς ὁ θιὸς σᾶς ἔδωκεν ἀμπέλια καὶ χωράφια,
Σύρτε νὰ τὰ μεράσετε τ᾽ ἀμπελοχώραφά σας·
Ἀπὸ ταῖς ἄκραις δόσε του, κι᾽ ἀπὸ τὰ παλιοπύργια,
Κι᾽ ὅθε βρουκλὰ καὶ καρπερὰ ᾽στὸ μέρος τὸ ᾽δικόσου,
Κι᾽ ὅθ᾽ ἄκρη καὶ περίτραφος ᾽στὸ μέρος τὸ ᾽δικότου.»
Τὸ μαῦρο ᾽καβαλλίκεψε, καὶ ᾽στὸ χωράφι ᾽πάγει·
—«Καιρὸς ἦρτε, μπρὲ Κωσταντῆ, καιρὸς νὰ χωριστοῦμε,
Ἔλα γιὰ νὰ μεράσωμε τ᾽ ἀμπελοχώραφά μας,
Ἀπὸ ταῖς ἄκραις πάρε σὺ κι᾽ ἀπὸ τὰ παλιοπύργια,
Κι᾽ ὅθε βρουκλὰ καὶ καρπερὰ ᾽στὸ μέρος τὸ δικό μου.»
—«Γιατὶ, γιατὶ, ἀδερφοῦλι μου, νὰ πάρω ἀπὸ ταῖς ἄκραις,
Ἂν θέλῃς νὰ μεράσωμε, καθὼς μεράζουν ὅλοι.»
—«Πάρ᾽ ἀπ᾽ ταῖς ἄκραις, Κωσταντῆ, γιατὶ θὰ σκοτωθοῦμε.»
—«Χαλάλι σου, ἀδερφοῦλι μου, κι᾽ ὅλα ᾽δικάσου νᾶναι,

Παρὰ νὰ ξεχωρίσωμε, πάρε καὶ τὸ 'δικό μου.»
Τὸν 'πῆρε τὸ παράπονον, εἶδε τ' ἀδίκημά του,
Τραβιέται σὲ παράμερο, καὶ κάθεται καὶ κλαίει·
Τὸ μαῦρο 'καβαλλίκεψε, καὶ 'στὸ χωριὸ γυρίζει·
Τὴ νύφη του ν ἐφώναξε, τὴ νύφη του φωνάζει·
—«Νύφη, γιὰ βγάλε μου νερὸ νὰ πλύνω τὸ σπαθί μου
Ἀπὸ τὸ αἷμα τὸ πολὺ, τὸ αἷμα τ' ἀδερφοῦ μου·
Κι' αὐτὴ ἀπὸ τὴν πολλή της βιὰ, κι' ἀπ' τὴν πολλὴ χαρά της
Τὸ μαστραπᾶ 'υτὺς ἅρπαξε, κρασὶ 'τανε γιωμάτος,
Τὴ σκάλαν ἐκατέβηκε νερὸ γιὰ νὰ τοῦ χύσῃ.
Ἀχ' τὰ μαλλιὰ τὴν ἅρπαξε, λιανὰ λιανὰ τὴν κόβει,
Τὴν ἔλιασε, τὴν ξέλιασε, 'στὸ μύλο τὴν 'παγαίνει·
—«Ἄλεσε, μύλο μ', ἄλεσε τῆς κούρβας τὸ κεφάλι,
Κάμε μ' ἀλεῦρι κόκκινο, καὶ τὴν πασπάλη μαύρη,
Νἄχουν φτιασίδι ἡ ὥμορφαις, φτιασίδι τιμημένο,
Νἄχουνε κ' οἱ γραμματικοὶ μελάνι νὰ τὸ λένε.»

26.

Η ΝΙΟΝΥΦΗ.

Τρίω 'μερῶνε νιόνυφη, κι' ἄντρας της πάει 'στὰ ξένα,
Δώδεκα χρόνους ἔκαμε 'στῆς ξενιτειᾶς τὰ μέρη,
Κ' ἡ δόλια 'μυριολόγουνε, πικρὰ μυριολογάει·
—«Τι νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδώσω;
Νὰ στείλω μῆλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει,
Νὰ στείλω μοσχοστάφυλο, καὶ ἐκεῖνο σταφιδιάζει.
Σηκόνομαι τὴ χαραγὴ, σηκόνομ' ἀπὸ τὸν ὕπνο,
Βγαίνω 'στὴν πόρτα τοῦ σπητιοῦ, τήραζ' ὁλόγυρά μου,
Καὶ βλέπω ταῖς γειτόνισσαις μὲ τὸ παιδὶ 'στὰ χέρια.

Μ' ἐπῆρε τὸ παράπονο, κι' ἀρχίνησα νὰ κλαίω.
Γυρίζ' ὀπίσω θλίβωντας, σφογγίζωντας τὰ δάκρυα·
Βαρέθηκ' ἡ καρδοῦλα μου, 'μπεζέρησ' ἡ ψυχή μου.
Χωρὶς ἀντρὰ 'στὴν ἀγκαλιὰ, χωρὶς παιδὶ 'στὰ χέρια!»

27.

Η ΥΦΑΝΤΡΑ.

Ὅσο 'ν ὁ μάκρος τ' Οὐρανοῦ, κ' ἡ θάλασσα τοῦ βάθου,
Τόσο πανὶ ἐδιαζότουνε ἡ κόρη 'στὴν αὐλή της·
'Στοὺς οὐρανοὺς τὸ διάζεται, 'στὴν περατειὰ τὸ 'φαίνει,
Καὶ 'στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας τὸ πλένει τὸ λευκαίνει.
Κι' ὁ υἱὸς τοῦ Κόντε 'πέρασε 'στὸ μαῦρο καβαλλάρης,
Βουτζιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, τὴ κόρη χαιρετάει·
—«Κυρὰ, ποῦ κάθεσαι 'ψηλὰ, καὶ γνέθεις τὸ λίνάρι,
Δόσμου κ' ἐμένα μιὰ κλονὰ, 'δικό σου θυμητάρι!
Δόσμου κ' ἐμένα μιὰ κλονὰ, κ' ἕνα κουβάρι μάσσε,
Νὰ σὲ 'θυμῶμαι πάντοτε, καὶ σὺ ἂς μὴ μὲ θυμᾶσαι.»
—«Ἂν διάζωμαι, ἂν τηλύγωμαι, ἐσένανε θυμῶμαι,
Καὶ τὴν ἡμέρα 'στὴν αὐλὴ, τὴ νύχτα ποῦ κοιμῶμαι·
Εἰς τὸ πανὶ γραμμένονε, καὶ 'στὸ ξυλόχτενό μου,
'Στὴ μήτη τζὴ σαγίττας μου 'σ ἔχω 'γιογραφισμένο».
Κ' ἡ μάνα της τὰ 'γροίκισεν ἀπὸ τὸ παραθύρι·
—«Μωρὴ σκυλλὰ, μωρὴ μιαρὴ, μωρὴ γεβεντισμένη,
Μωρὴ, μὲ ποιὸν 'ναι ποῦ 'μιλεῖς, μὲ ποιόνε κουβεντιάζεις;
Ἄσε 'ναρτοῦν τ' ἀδέρφια σου, κι' ἂν δὲ σὲ μαρτυρήσω!»
Καὶ νά σου καὶ τ' ἀδέρφια της τὴ σκάλαν ἀνεβαίνουν.
—«Μωρὲς, μιὰν ἀδερφὴ ἔχετε, καὶ ἐκείνη γελασμένη»
Κρεμιέται ὁ Ἰάννης 'στὸ σπαθὶ, καὶ ὁ Κώστας 'στὴν πιστόλα.
Κι' ὁ τρίτος ὁ μικρότερος κρεμιέται 'στὸ μαχαῖρι.

Τὴν πέρνουνε, τὴν κόβουνε, καὶ 'στὴν αὐλὴ τὴ ῥίχνουν.
Κι' ὁπόταν τὴ 'σκοτώσανε, 'πῆγαν καὶ τὴ ῥωτοῦσαν·
—«Τί θέλεις Ἀρετοῦσα μου, τί θέλεις Ἀρετή μου;
Θέλεις τὰ βελουδένια σου ἢ τὰ μεταξωτά σου;
—«Βάλτε μου τὰ φορέματα τὰ 'ματοχειλισμένα,
Καὶ σύρτε με, 'περάστε με ἀπ' τοῦ Κοντὲ τὸ σπῆτι,
Ἀπὸ τοῦ Κόντε ταῖς αὐλαῖς, κι' ἀπὸ τὰ παραθύρια».
Κι' ὁ γυιὸς τοῦ Κόντ' ἐπρόβαλεν ἀπὸ τὸ παραθύρι,
Βλέπει Σταυροὺς 'πωρχόντανε, παπάδες 'πὼδιαβάζαν·
—«Τίνος εἶναι τὸ λείψανο, τὸ 'ξόδι τίνος εἶναι;»
—«Τῆς Ἀρετῆς τὸ λείψανο, τῆς Ἀρετῆς τὸ 'ξόδι».
Χρυσὸ μαχαίριν ἔβγαλεν ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
Μισουρανὶς τὸ 'πέταξε, καὶ 'στὴν καρδιά του ἐμπίχτη.
'Σ ἕνανε λάκκο τζώβαλαν, καὶ σ' ἕνα μαξιλλάρι.
Κ' ἡ κόρη ἐγίνη καλαμιὰ, καὶ ὁ νιὸς κυπαρισσάκι,
Λιγάει τὸ φυλλοκάλαμο, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι·
Κ' ἐκεῖνο ἁπλόνει τὰ κλαδιὰ, τὴν καλαμιὰ σκεπάζει.

28.

Η ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΡΑ.

'Στὴν παραπάνου γειτονιὰ, καὶ 'στὴν ἀπάνου ῥοῦγα.
Ξανθὴ κόρ' ἦταν κ' ἔφαινε, ἔφαινε, κ' ἐτραγούδα,
Κι' ἀπ' τὸν ἠχὼ τοῦ τραγουδιοῦ, κι' ἀπ' τὸν ἠχὼ τῆς κόρης
Ὁ Ἥλιος 'σκανταλίστηκε, κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ.
Τὄμαθ' ἡ μάνα τοῦ Ἡλιοῦ, καὶ τηνὲ καταριέται·
—«Κόρη, κι' ἂν ἦσ' ἀνύπαντρη, κακὴ μοῖρα νὰ λάβῃς,
Κι' ἂν ἐμικροπαντρεύτηκες, νὰ μὴ γεραματιάσῃς,
Ὁποῦ τὸν Ἥλιο 'μ ὤκαμες καὶ ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ
'Γροικῶντας τὸ τραγοῦδι σου, τὸν ἦχο τ' ἀργαλειοῦ σου!»
'Σὰν τ' ἄκουσεν ἡ λυγερὴ, πέρνει καὶ 'πολογιέται·

—«Τὸ δίκιο μου 'τραγούδησα καὶ περιξεφαντόνω,
Γιατὶ ἔχω ἀντρὰ 'στὴν ξενιτειὰν, ἐδὼ καὶ τόσους χρόνους,
Καὶ τώρα μ᾽ὥστειλε γραφὴ νὰ τονὲ παντυχαίνω»
Τὄμαθ' ἡ μάνα τοῦ Ἡλιοῦ, καὶ τηνὲ καλοευχέται·
—«Κόρη, κι' ἂν ἦσ' ἀνύπαντρη, καλὴ μοῖρα νὰ λάβῃς,
Κ' ἂν ἐμικροπαντρεύτηκες, χρόνους πολλοὺς νὰ ζήσῃς!»

29.

ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΕΡΩΤΙΚΟΝ.

Ἐψὲς μὲ τὴν ἀστροφεγγιὰ, μὲ τὸ λαμπρὸ Φεγγάρι,
Κόρη 'καθότουν κ' ἔκλαιγε τὸν Οὐρανὸ 'ρωτοῦσε·
—«Φεγγάρι μου λαμπρὸ, λαμπρὸ, τρογύρου κυκλωμένο,
Αὐτοῦ 'ψηλὰ ποῦ περπατεῖς, καὶ χαμηλὰ λογιάζεις,
Μὴν εἶδες μὴν ἐλόγιασες τὸν ἀγαπητικό μου,
Ὁποῦ 'παινιότουν κ' ἔλεγε τὸ πῶς δὲ μ' ἀπαρνιέται,
Καὶ τώρα μ' ἀπαρνήθηκε 'σὰν καλαμιὰ 'στοὺς κάμπους;
Σὲ τί παλάτια κάθεται! σὲ τί καλύβαις πίνει!
Τίνος ματάκια τὸν θωροῦν, καὶ τὰ 'δικά μου κλαίουν!
Τίνος ἀχεῖλι τὸν φιλεῖ, καὶ τὸ 'δικόμου σκάει!
Τίνος χεράκι τὸν κερνᾷ καὶ τὸ 'δικό μου τρέμει!
Τρέμει 'σὰ φυλλολεῖμονο ποῦ τὸ φυσοῦν οἱ ἀνέμοι!
Θέλω νὰ τὸν καταραστῶ, καὶ πάλι τὸν λυποῦμαι,
Τί εἶν' ἀκριβὸς τῆς μάνας του, καὶ μοναχὸς 'δικός μου·
Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῇ, κι' ἀπὸ 'ψηλὰ νὰ πέσῃ,
'Σὰν τὸ ὑαλὶ νὰ ῥαγισθῇ, 'σὰν τὸ κερὶ νὰ λυώσῃ·
Πέντε ἰατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν, δυὸ νὰ τὸν παραστέκουν,
Κ' ἐγὼ διαβάτης νὰ διαβῶ, νὰ τοὺς καλημερίσω·

—«Καλῶς τὰ κάνετε, ἰατροί», — «καλῶς τηνε τὴν ξένη!»
—«Ἰατροί, γιὰ σφίξτε τὰ πανιὰ, ᾽διπλῶστε τὰ βοτάνια,
Κι᾽ ἀ μοῦ τονὲ γλυτώσετε, σκλάβα σας νὰ μὲ πάρτε!»

30.

ΤΟ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΝ.

Μόσκος καὶ λιβανόχορτο, γιόσμος καὶ καρυοφύλλι
Ἐκάθουνταν κ᾽ ἐπέτουνταν ᾽σὰν ποιὸ μυρίζει κάλλιο.
Βγαίνει καὶ τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μοσκομυρουδάτο·
—Σωπᾶτε, βρωμολούλουδα κ᾽ ἐσεῖς βρωμοβοτάνια,
Ἐγὼμαι τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μοσκομυρουδάτο!
Τὸ Μάϊ τὸ μῆνα βρίσκομαι ᾽στοῦ Βασιλειὸς τὴν ταῦλα,
Καὶ μὲ σηκόνει ὁ Βασιλιὰς καὶ μὲ μοσκοβολιέται,
Μὲ σκόνει κ᾽ ἡ Βασίλισσα ᾽στὸν κόρφο της μὲ βάνει·
Μὲ κάνει καὶ ροδόσταμο κι᾽ ἀλείφει τὰ μαλλιά της·
Ἐγὼ φουμίζω ζωντανοὺς, στολίζω ᾽πεθαμμένους,
Τῆς ᾽παντρεμμένης τὰ μαλλιὰ, τσ᾽ ἀνύπαντρης τὸν κόρφο,
Τῆς χήρας τὸ προσκέφαλο, τῆς καλογριᾶς τὸ ράσο.

31.

ΓΥΝΑΙΚΑ ΔΙΧΩΣ ΠΙΣΤΙ.

Ἐστὴν ἀποπέρα γειτονιὰ, ἐστὴν παρακάτου ῥοῦγα
Μιὰ λυγερὴ ἐκοιμώτουνε ἐστὴν ἀγκαλιὰ τ᾽ ἀντρός τζη·
Κ᾽ ὕπνος δὲν τῆς ἐρχότουνε, κ᾽ ὕπνος δὲν τῆς παγαίνει·
Ὅλο τ᾽ ἀντρός της ἔλεγε, κι᾽ ὅλο τ᾽ ἀντρός της λέγει·
—«Βαρυὰ κοιμᾶσαι, Κωσταντῆ, ὕπνο βαρὺ ποῦ κάνεις!
Ἡ βάρκαις ἀρμενίσανε, μίσεψ᾽ ἡ συντροφιά σου.»
—«Ἄσε μ᾽ ἀκόμα, λυγερὴ, μέσα ἐστὴν ἀγκαλιά σου,
Νὰ κοιμηθ᾽ ὡς τὸ χάραμα, ὕπνο νὰ πάρ᾽ ὀλίγο.»
—«Βαρυὰ κοιμᾶσαι, Κωσταντῆ, ὕπνο βαρὺ ποῦ κάνεις!
Ἡ βάρκαις ἀρμενίσανε, μίσεψ᾽ ἡ συντροφιά σου.»
—«Πολὺ μὲ βιάζεις, λυγερὴ, πολὺ μὲ βιάζεις, κόρη·
Μὴν κάποιον ἄλλον ἀγαπᾷς, καὶ θέλεις νὰ μισέψω ;»
—«Ἀνίσως κι᾽ ἄλλον ἀγαπῶ, καὶ θέλω νὰ μισέψῃς,
Σπαθὶ βαστᾷς ἐστὴ μέση σου, κόψε μου τὸ κεφάλι,
Νὰ ματωθοῦν τὰ ῥοῦχα μου, κ᾽ ἐσένα τὸ σπαθί σου.»
Ὁ Κώστας καβαλλίκεψε, πηαίνει μιὰν ὥραν δρόμο,
Καὶ τὸν ντουρβὰν ἀστόχισε, γυρίζει νὰ τὸν πάρῃ.
Βρίσκει ταῖς πόρταις του κλεισταῖς, βαρυὰ μανταλωμέναις,
Βρίσκει κι᾽ αὐτὴ τὴ λυγερὴ ποῦ μ᾽ ἄλλον ἐκοιμώτουν.
—«Σήκω κ᾽ ἐντύσου, λυγερὴ, καὶ πέσμου ποιὸς σ᾽ ἀρέσει,
Ποιὸν ἔχεις ὠμορφώτερο, καὶ ποιόνε παλλικάρι·»
—«Ἐστὴν ὠμορφιὰ, καὶ ἐστὸ σπαθὶ, ἄξιος ἡ ἀφεντιά σου,
Καὶ ἐστὸ γλυκὸ τὸ φίλημα, καλήτερος ἐκεῖνος.»
Σπαθὶ ξεσέρνει ὁ Κωσταντῆς, λιανὰ λιανὰ τὴν κάνει ;
Ματώθηκαν τὰ ῥοῦχα της, κ᾽ ἐκείνου τὸ σπαθί του.
«Γιὰ ἰδὲς κορμάκι ἀγγελικό! γυναῖκα δίχως πίστι!»

32.

Η ΝΥΦΗ ΚΟΥΜΠΑΡΑ.

Προξενητάδες ἔστειλεν ὁ Ῥάλλης γιὰ γυναῖκα·
Τὴν εὗρηκαν ὁπῶφενε τοῦ Ῥάλλη τὸ ζωνάρι·
Ἀσῆμι, ἀσῆμι τῶρριχνε, μάλαμμα καὶ λογάρι,
Κι' ἀσῆμι, κι' ἀσημόγνεμα, κλονὶ μαργαριτάρι·
Τῶφανε, καὶ τὸ 'ξύφανε, 'στὸν κόρφο της τὸ βάνει.
—«Μάνα, νερὸ δὲν ἔχομε, νερὸ 'πάγω νὰ φέρω.»
Χρυσὸ συκλάκιν ἅρπαξε, 'στὴ βρύσι κατεβαίνει,
Κ' ἐκεῖ 'υρηκε ταῖς ὅμοιαις της, καὶ ταῖς χειρότεραίς της·
—«Μωρὴ καρυδομάγουλη, κι' ἀμυγδαλογελάστρα,
Μωρὴ 'νεράϊδα τοῦ 'γιαλοῦ, κι' ἀνειροχορταρίστρα,
Ὁ Ῥάλλης ἐπαντρεύτηκεν, ἄλλη γυναῖκα 'πῆρε,
Καὶ σὲ κουμπάραν ἔκραξε νὰ τονὲ στεφανώσῃς.»
—«Μὰ 'γὼ, κι' ἂν ἐπαντρεύτηκε, κι' ἄλλη γυναῖκ' ἂν 'πῆρε,
Κι' ἂν ἄλλη 'ραβωνιάστηκε, μὲ 'γειά του, μὲ χαρά του·
Νὰ 'παντρευτῶ θέλω κ' ἐγὼ κοντὰ 'στὴ γειτονιά του,
Νὰ πάρω ἀπὸ τὴ γένα του, κι' ἀπ' τὴ γενολογιά του,
Καὶ νὰ περνῶ 'πὸ κείθενε, νὰ καίγετ' ἡ καρδιά του.»
Νά σου κι' ὁ Ῥάλλης ἔρχεται 'στὸ μαῦρο καβαλλάρης,
'Στὴ βρύσιν ἐκατέβηκε, τὴν κόρη χαιρετάει.
—«Βγάλε μου, κόρη μου, νερὸ, νὰ πιῶ κι' ἐγῶ, κι' ὁ μαῦρος·
Κόρη μ' τ' ἔχεις καὶ θλίβεσαι; τ' ἔχεις κι' ἀναστενάζεις;»
—«Ἔμαθα ποῦ 'παντρεύτηκες, μὲ 'γειά σου, μὲ χαρά σου·
Κ' ἐγὼ πέρν' ἀπ' τὴ γέννα σου, καὶ ἀπ' τὴ γενολογιά σου,
Νὰ μὲ θωροῦν τὰ μάτια σου, νὰ καίγετ' ἡ καρδιά σου!»
—«Κόρη μ' κι' ἂν ἐπαντρεύτηκα, κουμπάρα νὰ σὲ κάμω,
Ν' ἀλλάξῃς τὰ στεφάνια μου, νὰ 'πῇς τὸ ροιζικό μου.»
Πέρνει καὶ πάει 'στὸ σπῆτι της, 'σὰ μῆλο μαραμμένο,

Σὰ μῆλο, σὰν τραντάφυλλο, σὰν πατρινὸ κεράσι.
Κ' ἡ μάνα της τὴν ἐρωτᾷ, κ' ἡ μάνα της τζὴ λέγει·
—«Τί ἔχεις, Μαριό μ, καὶ θλίβεσαι τί ἔχεις καὶ μοῦ ζενάζεις;»
—«Τί νὰ σοῦ πῶ, μανούλα μου, τί νὰ σοῦ μολογήσω,
Κουμπάρα μ' ἐκαλέσανε, νὰ πάω νὰ στεφανώσω.»
—«Καὶ δ' ἄχεις πόδια νὰ σταθῇς, καὶ μάτια νὰ τηράξῃς,
Καὶ χέρια βεργολύγιστα ν' ἀλλάξῃς τὰ στεφάνια;»
Κοντεύαν ἡ ἀποκριαῖς, ἐκόντευε κι' ὁ γάμος·
Καὶ μιά της θειὰ, μιὰ πρωτοθειὰ, μιὰ πρώτη της ξαδέρφη,
Τρεῖς μέραις τὴν ἐχτένιζαν, τρεῖς μέραις τὴν ἐπλέκαν·
Βάνουντης Ἥλιο πρόσωπο, καὶ τὸ Φεγγάρι στήθη
Καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνουν καμαροφρύδι·
Ἐπῆρε ντάνταις ἀπ' ὀμπρὸς, καὶ δούλαις ἀπ' ὀπίσω,
Κι' ὅταν τὴν εἶδ' ἡ Ἐκκλησιὰ, ἀπ' ἄκρην ἄκρη ἐσείστη.
Παππᾶς τὴν εἶδ' ἐσώπασε, διάκος δὲν ἐλειτούργα,
Κ' ἐκειὰ τ' ἀναγνωστόπουλα φῆκαν τὰ συναξάρια·
—«Ψάλλε, παππᾶ μ', σὰν ἔψαλλες, διάκο, σὰν ἐλειτούργας,
Κ' ἐσεῖς ἀναγνωστόπουλα πέστε τὰ συναξάρια!»
Κι' ὁ Ψάλλης ἀπλογήθηκε, κι' ὁ Ψάλλης ἀπλογιέται·
—«Βλόγα παππᾶ μου, βλόγησε, κι' ἂν θέλῃς δυὸ πουγγιὰ σπρα,
Γύρε τὰ στεφανάκια σου, καὶ βάλτα τῆς κουμπάρας,
Κάμε τὴ νοῦνα νύφη μου, τὴ νοῦνα σαστικιά μου·
—«Καλῶς τὴ θυγατέρα μου, τὴ διπλοκαλομοίρα,
Κουμπάρα τζοὺ τὴν ἔστειλα καὶ νύφη μοῦ τὴν φέραν!»

33.

Η ΧΗΡΟΥΛΑ.

Τέσσαρο 'μερῶνε νύφη
Χήρα πάει 'στὴ μάνα της,
Τὰ στεφάνια 'στὴν ποδιά της,
Κλαίωντας τὸν ἄντρα της.
Κ' ἡ μανοῦλα τση τῆς ἔλε',
Καὶ τὴν 'παρηγόρουνε·
—«Σώπα μάτια θυγατέρα,
Σώπα, μὴ πικραίνεσαι,
Κι' ἄντρες βρίσκεις ὅσους θέλῃς
Καὶ ματαπαντρεύεσαι.»
—«Καὶ 'σὰν πῶς τὸ λὲς μανοῦλα
Γιὰ νὰ ματαπαντρευτῶ,
Π' ἄντραν εἶχα κ' ἐκοιμώτουν
'Στὸ δεξί μου τὸ πλευρό,
Καὶ γιὰ 'μένα τὸν ἐσφάξαν
'Σὰν ἀρνὶ 'στὸ μακελλειὸ,
Καὶ τοῦ 'χύσανε τὸ αἷμα
'Σὰν 'στ' αὐλάκι τὸ νερό!»

34.

Ἐλεγεῖον εἰς θάνατον βοσκοῦ φίλου.

Ἐψὲς ἐπέθαν' ὁ βοσκὸς, καὶ τέσσαροι 'στὸν ὦμο,
Τέσσαροι τὸν 'πηγαίνανε 'στὸν ὕστερο τὸ δρόμο!
Βραχνόφωνα ὁ καλόγερος ἀνάδευε τὰ χείλα·
Τοῦ νεκροκρέββατου συχνὰ ἐτρίζανε τὰ ξύλα.

Ἀλλοίμονο! πόσαις φοραῖς ἐκάτσαμε 'στὴ βρύσι,
Λέγωντας ποιὸς ἀπὸ τ' ἐμᾶς περσότερο θὰ ζήσῃ!
Καὶ λέγωντας ποιὸς ἀπὸ 'μᾶς περσότερο θὰ ζήσῃ,
Βούϊζε ἐδῶθε ἡ καλαμιὰ, κεῖθε τὸ κυπαρίσσι.
Δυστυχισμένη συντροφιὰ, ποῦ τὸ χαρούμεν' ἄνθι
Τῆς νιότης μας τῆς τρυφερῆς ὀγλήγωρα 'μαράθη!
Ὦ θάνατε, λυπήσου με, λυπήσου με καὶ φθάσε,
Ἓν ἀναστέναγμα γλυκὸ μοῦ φαίνεται πῶς θᾷσαι!
—Μοῦπανε πῶς μεσάνυχτα τὸν βάνουνε 'στὸ μνῆμα,
Κ' ἐξέδωκα τὸ ροῦχο μου γιὰ τὸ στερνό του ἐντύμα.
Αὐτοὶ ποῦ θὰ μὲ θάψουνε, κι' αὐτοὶ ποῦ μ' ἀγαποῦνε,
Ἂς βάλουνε τὰ χέρια μας νεκρὰ ν' ἀγγαλιαστοῦνε!

35.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ,

Ἀπὸ μικρὸς ὀρφάνεψα, μὲ βάγια μ' ἀναθρέψαν;
Σὲ μοναστῆρι μ' ἔβαλαν, καλόγερος νὰ γένω.
Εἴκοσι χρόνους ἔκαμα μέσα 'στὸ μοναστῆρι,
Κι' ἀσκητικὰ 'κοιμήθηκα χρόνους τριανταπέντε·
Ποτέ μου δὲν 'πλανέθηκα γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμο,
Καὶ μιὰ λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ 'πίσημην ἡμέρα
Προσκυνητὴ μ' ἐστείλανε σ' ἓν ἄλλο μοναστῆρι·
Εἶδα γυναῖκες ὥμορφαις, κορίτζια 'στὸν καιρό τους,
Ξανθὴ κόρη μ' ἐπλάνεσε, καὶ θέλω νὰ τὴν πάρω.
Ποδοπατῶ τὰ ῥάσα μου, 'βγάνω τὰ φυλαχτά μου·
—«Σύρτε σταυροὶ 'στὸν Οὐρανὸ, καὶ 'στ' Ἅγια Μονκστήρια,
Κ' ἐγὼ θὰ νὰ στεφανωθῶ τὴν Κόρη ποῦ ἀγαπάω.»

36.

Ο ΗΛΙΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΡΗ.

Ἀνάμεσα τρεῖς θάλασσαις πύργος θεμελιωμένος,
Κι' ἀπάνου Κόρη κάθουνταν, καὶ τὰ φλωριὰ ἀρμαθιάζει·
Ἀρμάθιαζε, ξαρμάθιαζε, δώδεκ' ἀρμάθαις φτιάνει,
Ταῖς ἕξι βάνει 'στὸ λαιμό, ταῖς ἕξι 'στὸ κεφάλι,
Καὶ μὲ τὸν Ἥλιο ἐμάλωνε, μὲ τὸν Ἥλιὸ μαλόνει·
—«Γιὰ ἔβγα, Ἥλιε μου, νὰ βγῶ, γιὰ λάμψε, γιὰ νὰ λάμψω!
Καὶ σὺ ἂν λάμψῃς, Ἥλιε μου, μαραίνεις τὰ χορτάρια,
Κ' ἐγὼ ἂν λάμψω, Ἥλιε μου, μαραίνω παλλικάρια!»

37.

Η ΠΛΑΝΗ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ.

—«'Σ ἀφίνω 'γειὰ, μανοῦλα μου, 'σ ἀφίνω 'γειὰ, πατέρα,
Ἔχετε 'γειὰ, ἀδερφάκια μου, καὶ σεῖς ξαδερφοπούλαις!
Θὰ φύγω θὰ ξενιτευτῶ, θὰ πάω μακρυὰ 'στὰ ξένα·
Θὰ φύγω, μάνα, καὶ θαρτῶ, καὶ μὴν πολυλυπιέσαι!
Ἀπὸ τὰ ξένα, ὅπου βρεθῶ, μηνύματα σοῦ στέλνω
Μὲ τὴ δροσιὰ τῆς ἄνοιξης, τὴν πάχνη τοῦ χειμῶνα,
Καὶ μὲ τ' ἀστέρια τ' Οὐρανοῦ, τὰ ῥόδα τοῦ Μαΐου.
Θὰ νὰ σοῦ στέλνω μάλαμα, θὰ νὰ σοῦ στέλνω ἀσῆμι.
Θὰ νὰ σοῦ στέλνω πράμματα π' οὐδὲ τὰ συλλογιέσαι!
—«Παιδί μου, πάαινε 'στὸ καλὸ, κι' ὅλοι οἱ Ἅγιοι κοντά σου.
Καὶ τῆς μανούλας σου ἡ εὐχὴ νᾶναι γιὰ φυλαχτό σου,
Νὰ μὴ σὲ πιάνῃ βάσκαμα, καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι!
Θυμήσουμε, παιδάκι μου, κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιά μου,
Μὴ σὲ πλανέσῃ ἡ ξενιτειὰ, καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς!

—«Κάλλια, μανούλα μου γλυκειὰ, κάλλια νὰ σκάσω πρῶτα,
Παρὰ νὰ μὴ σᾶς θυμηθῶ 'στὰ ἔρημα τὰ ξένα!»
Δώδεκα χρόνοι ἀπέρασαν, καὶ δεκαπέντε μῆνες,
Καράβια δὲν τὸν εἴδανε, ναύταις δὲν τονὲ ξέρουν.
Πρῶτο φιλὶ, ἀναστέναξε, δεύτερο, τὸν πλανάει,
Τρίτο φιλὶ φαρμακερὸ, τὴ μάνα ἀλησμονάει.

38.

ΕΙΣ ΝΕΚΡΑΝ ΠΑΡΘΕΝΟΝ.

Κάλλιο νὰ μὴν τὴν εἶχα ἰδεῖ! — Γερμένη 'ναι 'στὸ στρῶμα,
Τηνὲ φιλοῦν 'στὸ μέτωπο, τηνὲ φιλοῦν 'στὸ στόμα·
Ζερβιὰ, δεξιὰ 'στὸ λείψανο δέκα παιδούλαις κλαίνε,
'Ξαδέρφαις, πρωτοξάδερφαις τὰ μυρολόγια λένε·
Κ' ἡ μάνα, ἡ μαύρη μάνα της μὲ ξέπλεγο κεφάλι
Κλαίει ταῖς χαμέναις ὠμορφιαῖς, καὶ τὰ χαμένα κάλλη.
—Ἄχ! 'στόνα χέρι τὸ Σταυρὸ τῆς εἶχανε βαλμένο,
'Στ' ἄλλο, κλαρὶ βασιλικὸ, τὸ χάραμα κομμένο·
Δὲν ἐμαράνθη τὸ κλαρὶ 'στὸ μαρμαρένιο χέρι,
Καὶ σειοῦνται κι' ἀναδεύονται τὰ φύλλα του 'στ' ἀγέρι·
Τόσο ποῦ λὲς κι' ἀκόμα ζῆ, καὶ θὰ μιλήσῃ ἀκόμα!
Λὲς κ' εἶν' τὸ πρῶτο φίλημα θὰ δώσῃ ἐκειὸ τὸ στόμα!
Λὲς ποῦ, 'σὰ νύφη 'ντροπαλὴ, κοντεύει γιὰ ν' ἁπλώσῃ
Τ' ἀρραβωνοδαχτύλιδο τοῦ Δήμου της νὰ δώσῃ·
—Κι' ὅλοι τὸ 'ξέρουν τὸ κακὸ, κι' ὁ Δῆμος δὲν τὸ 'ξέρει·
'Σὰν ποιὸ πουλὶ, μαῦρο πουλὶ τὸ λόγο θὰν 'τοῦ φέρῃ. . .!
—Ὤιμε! νάτος ποῦ 'πλάκωσε καβάλλα 'στὸ γιοφύρι·
Τηράει γιὰ σκέπη τοῦ σπητιοῦ, τηράει γιὰ παραθύρι,
'Στὴν πόρτα 'λπίζει νὰ τὴ βρῇ, 'γροικάει καὶ τὴν φωνή της . . .
Βρίσκει Σταυρὸ 'στὴν πόρτα της, παππάδες 'στὴν Αὐλή της.

39.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ.

Παρακαλῶ σε, μοῖρα μου, νὰ μὴ μὲ ξενιτέψῃς,
Κι' ἂν λάχῃ καὶ ξενιτευτῶ, θάνατο μὴ μοῦ δώσῃς,
Γιατ' εἴδανε τὰ μάτια μου τοὺς ξένους πῶς τοὺς θάφτουν.
Χωρὶς λιβάνι καὶ κερὶ, χωρὶς παππᾶ καὶ ψάλτη,
Χωρὶς 'λάδι 'στὰ μάτια του, σὲ χέρισο χωράφι.
Φέρνουν ζευγάρι ἀπ' τὰ βουνὰ, κι' ἀλάτρι ἀπὸ τοὺς κάμπους,
Φέρνουν γενὶ ἀπὸ μάστορα καινούριο ἀπὸ καμίνι,
Γιὰ ν' ἀλατρέψουνε τὴ γῆ, νὰ σπείρουνε κριθάρι·
Κι' ὁ νιὸς ὁποῦ τὰ 'κέντουνε πολὺ 'ταν τεχνεμμένος.
Μὲ τὸ κοντάρι τὰ βαρεῖ μὲ τὸ σπαθὶ τὰ γέρνει
Καὶ μὲ τ' ἀσημομάχαιρο βαρυὰ τὰ σαλαγάει.
Πρώτη ἀλατριὰν ὁπῶδωκε, 'ξέθαψε τὰ ποδάρια,
Καὶ δεύτερην, ἐξέθαψε πανώριο παλλικάρι.
Ἀφίνει ὁ νιὸς τ' ἀλάτρεμα, καὶ πιάνει μυρολόγι·
—«Ἂν εἶχα τέτοιο σύντροφο τέτοιο ἀδερφὸ λεβέντη,
'Στὴ γῆ ποτὲ μὴν 'πήγαινε, νὰ τονὲ φάῃ τὸ χῶμα!
Ἤθελα πάω 'γιαλὸ 'γιαλὸ, κάτου 'στὸ περιγιάλι,
Νὰ κόψω κυτροκάλαμο, νὰ κάμω ἕνα κυβοῦρι
Νὰ βάλω πάτους βάλσαμο, καὶ πάτους καρυοφύλλι,
'Στὴ μέση τὸν ἀμάραντο, ποτὲ νὰ μὴ μαράνῃ!»

40.

Ο ΑΝΘΟΣ ΖΗΤΕΙ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΛΑ.

Ἡ Αὐγοῦλα ποῦ νἄναι;
Κοντεύει τὸ βράδυ,
Καὶ μαῦρο σκοτάδι
Πλακόνει τὴ γῆ·
Παγαίνει 'κεῖ ποὖναι
Μακρὺ κυπαρίσσι,
Παγαίνει στὴ βρύσι,
Δὲν εἶναι οὐδὲ 'κεῖ.
Στ' ἀλώνι, στ' ἀμπέλι,
Στὸν δρόμο κυττάζει·
Καὶ τέλος φωνάζει·
«Αὐγοῦλα μου, Αὐγή!
«Αὐγή μου,» συχνότατα
Τοῦ 'βγκε ἀπ' τὰ στήθη,
Καὶ, «Αὐγή μου», ἀπεκρίθη
Μίαν ἄλλη φωνή.
Πῶς εἶν' τῆς Αὐγούλας,
Ὁ Ἀνθὸς ἐστοχάσθη,
Καὶ πρόθυμα ἐβιάσθη
Νὰ πάῃ νὰ τὴ βρῇ.
Ἐγύρευε ἀνήσυχος,
Ὡσὰν περιστέρι,
Γιὰ ναὔρῃ τὸ τέρι,
Καὶ δὲν τοῦ βολεῖ·
Καὶ τρέχει, καὶ τρέχει,
Καὶ ὁλοῦθε κυττάζει,
Καὶ δίχως νὰ κράζῃ
Δὲ μένει στιγμή.—
Τὴν εἶδε προβαίνοντας

Στὴ μέση, κ' ἐφώναξε·
—«Αὐγοῦλα μου, ἐτρόμαξε
Ὁ Ἀνθός σου πολύ·»
Ἐτοῦτα λαλῶντας,
Κοντάτης παγαίνει,
Ἡ Αὐγοῦλα σιωπαίνει,
Καὶ δὲν τοῦ 'μιλεῖ·
Προσκέφαλο κόκκινο
Τῆς κεῖται ἀπουκάτου·
Κρεββάτι θανάτου
Στενὸ καὶ πικρό.
Θανάτου στεφάνι
Τριγύρου στὴν κόμη·
—Εἶν' εὔμορφη ἀκόμη
Στὴν ὄψι πολύ.
Ὁ Ἄγγελος ἴσως
Ποῦ πέρνει τὸ 'μίλημα,
Τῆς 'πῆρε μὲ φίλημα
Γλυκὸ τὴν ψυχή.
Γιατὶ ἔχει χαμόγελο
Ἀκόμη στὸ στόμα,
Ποῦ λὲς μὲσ' στὸ χῶμα
Δὲν πρέπει νὰ μπῇ.
Δὲν εἶν' 'πεθαμένη·
Τὴν ὄψιν τηρᾶτε,
Κοιμᾶται, κοιμᾶται
Εἰς ὕπνον βαθύ.
Τῆς πέρνει μὲ χέρι
Ἀργὸ τὸ στεφάνι,
Τὸ βγάνει, τὸ βάνει,
Ἀπ' τὴν κεφαλή.
Ἡ Αὐγοῦλα κοιμᾶται,
Ἀλήθεια σοῦ λέγω,

Μὴν κλαῖς, γιάτι κλαίγω,
Μανοῦλα, κι' ἐγώ·
Ἰδοὺ τὸ στεφάνι της,
Μὴν γέρνῃς στὴν ἄλλη
Μεριὰ τὸ κεφάλι,
Τὰ μάτια μὴν κλῇς!
Στ' ἀφίνω στὰ γόνατα,
Κι' ἀκόμη ἂν ἀργήσῃ
Ἡ Αὐγὴ νὰ ξυπνήσῃ,
Ἐμὲ τὸ φορεῖς.

41.

ΤΑ ΚΑΚΑ ΠΕΘΕΡΙΚΑ.

Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ, ποῦναι 'ψηλὸ καὶ μέγα;
Ἀπόκει κατεβάζανε τῆς ὀρφανούλας γάμο
Μὲ τετρακόσα δυό 'ργανα, μὲ χίλιους συμπεθέρους,
Οἱ συμπεθέροι 'στὰ χρυσὰ, κι' ὅλοι καβαλλαρέοι,
Κ' ἡ νύφη 'στὰ μεταξωτὰ, γαμπρὸς 'στὰ κατηφένια.
'Στὴ στράτα ποῦ 'παγαίνανε, 'στὸ σπῆτι ποῦ 'σιμῶσαν,
Τοὺς 'δέχτ' ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ, κ' ἡ πεθερὰ τῆς νύφης·
—«Καλῶς τονε τὸ υἱόκα μου, καλὴ γυναῖκα φέρνεις!
—«Μάνα μου, δός της τὰ κλειδιὰ, δός' καὶ τὰ παρακλείδια,
Τὶ εἶν' ὥμορφη, καὶ νόστιμη, ἄξια καὶ προκομμένη.»
—«Ταχυὰ τὰ δίνω τὰ κλειδιὰ, ταχυὰ νοικοκυρεύει.»
Μεσ' τὴν καρδιά τση ἐμπήκανε σαράντα δυὸ μαχαίρια.
—«Μάγειρα, ποῦ 'μαγέρεψες πολλὰ φαγιὰ τοῦ γάμου,
Μαγέρεψε τῆς νύφης μου τριῶν 'φιδιῶν κεφάλια,
Τῆς ὄχεντρας καὶ τῆς γαλιᾶς, καὶ τῆς μονομερίδας.»
Ὅλοι 'στὴν ταῦλα 'κάθησαν, κ' ἡ νύφη τρώγει χώρια·

—«Πᾶμε, νυφοῦλα 'στὸν ὀντᾶ, γιατ' εἶσαι φοβισμένη,
Θαῤῥῶ ποῦ 'πείνασες πολὺ, κ' ἐντρέπεσαι νὰ κρίνῃς·
Γιὰ πάρε νύφη, μία χαψιὰ, γιὰ πάρε, νύφη, δύο.»
Ἁπλόνει μιὰ, κι' ἁπλόνει δυὸ, τὴν τρίτα ἐφαρμακώθη,
Κι' ἀπὸ τὴν ταῦλα 'σκώθηκε χλωμοκυτρινιασμένη·
Κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της 'στὴν πεθερά της 'πάει·
—«Κάμε, κυρὰ καὶ πεθερὰ, γιὰ μιὰ στάλα νεράκι.»
—«Νύφη, νερὸ δὲν ἤφερες, κ' ἡ ξέστα ποῦ νὰ τὄβρῃ,
Πῆραν τὰ γνέφη τὸ νερὸ, κι' ὁ ἥλιος τὸ πηγάδι·
Σύρε 'στὸν κῦρι πεθερὸ, κι' ἂν τὄχῃ σοῦ τὸ δίνει,
Κι' ἂν τὄχῃ δὲ σοῦ τὸ κρατεῖ, καὶ δὲ σοῦ τὸ στερεύει.»
Κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της, καὶ τηνὲ προσκυνάει.
Πηγαίνει καὶ 'στὸν πεθερὸ, καὶ ματαπροσκυνάει·
—«Κάμε, κυρὶ καὶ πεθερὲ, γιὰ μιὰ στάλα νεράκι.»
—«Νύφη, νερὸ δὲν ἤφερες, κ' ἡ 'ξέστα ποῦ θὰ τὄβρῃ;
Πῆραν τὰ γνέφη τὸ νερὸ, κι' ὁ ἥλιος τὸ πηγάδι·
Σύρε καὶ 'στὴ συγγένησσα, κι' ἂν ἔχῃ σοῦ τὸ δίνει,
Κι' ἂν τὄχῃ δὲ σοῦ τὸ κρατεῖ, καὶ δὲ σοῦ τὸ στερεύει.»
Κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της, καὶ τονὲ προσκυνάει,
Πηγαίνει 'στὴ συγγένησσα, καὶ ματαπροσκυνάει·
—«Κάμε, κυρὰ συγγένησσα, γιὰ μιὰ στάλα νεράκι.»
—«Νύφη μου, πότε τὄφερες, κι' ἡ ξέστα ποῦ θὰ τὄβρῃ;
Πῆραν τὰ γνέφη τὸ νερὸ, κι' ὁ ἥλιος τὸ πηγάδι.»
Παγαίνει καὶ 'σ' αἰτέρι της, καὶ τέτοιο λόγο λέει·
—«Κάμε, αἰτεράκι μου γλυκὸ, γιὰ μιὰ 'στάλα νεράκι,
Τὶ ἐψήθηκαν τὰ χείλια μου ἀπὸ τ' ἀψὶ φαρμάκι!»
Χρυσὸ σταμνάκιν ἄρπαξε, 'στὴ βρύσι κατεβαίνει,
Κι' ὅσο νὰ πάῃ κι' ὅσο νἀρτῇ, τὴ βρίσκει 'πεθαμμένη.
Χρυσὸ μαχαίριν ἔβγαλεν ἀπ' ἀργυρὸ θηκάρι,
'Στοὺς οὐρανοὺς τ' ἀπόλυσε, καὶ 'στὴν καρδιά του βρέθη.
Καὶ 'κεῖ ποῦ 'θάψανε τὸ νιὸν ἐβγῆκε κυπαρίσσι,
Καὶ 'κεῖ ποῦ 'θάψανε τὴ νιὰν ἐβγῆκε καλαμιῶνας·
Ἀντικοτάει ἡ καλαμιὰ, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι.

Κ' ἕνα πουλὶ ποῦ 'κάθιζε 'στῆς καλαμιᾶς τὰ φύλλα,
Δὲν ἐκελάδιε 'σὰν πουλί, 'σὰν κελαϊδοῦν τ' ἀηδόνια,
Μὸν ἐκελάδιε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτζα·
—«Γιὰ 'δέστα τὰ βαρυόμοιρα, τὰ βαρυοχωρισμένα,
Π' ἂν δὲ φιλιῶνται ζωντανὰ, φιλιῶνται 'πεθαμμένα!

42.

Ἕτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς, κι' ὁ μικροπαντρεμμένος,
Τὸ Μάϊ φυτιὰν ἐφύτεψε, τὸ Μάϊ γυναῖκα 'πῆρε,
Τὸ Μάϊ τοὔρθε καὶ μήνυμα νὰ 'πάγῃ στὸ σεφέρι,
Καὶ τὸ σεφέρι του μακρὺ κ' ἡ ῥόγα του 'ναι 'λίγη·
Τὸν παραστέκ' ἡ Κόρη του, καὶ στεφανοτικιά του.
—«Μισεύεις, Κωσταντάκη μου; κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφίνεις;
—«Πρῶτα σ' ἀφίνω 'στὸ Θεὸ, καὶ δεύτερα 'στζ' Ἁγίους,
Καὶ τρίτα 'στὴ μανοῦλα μου, 'στὰ δυὸ γλυκά μ' ἀδέρφια·»
Μήτ' ἕνα μίλι λείπει ὁ νιὸς, μήτ' ἕνα, μήτε δύο,
Στὸ σκάνιο τὴν ἐβάλλανε, καὶ τὴν τριχοκουρέψαν,
Τῆς 'κόψαν τὰ ξανθὰ μαλλιὰ, τὴν ὥμορφη πλεξίδα,
Τῆς δίνουν γιδοπρόβατα, κ' ἐκεῖνα ψωριασμένα,
Τῆς δίνουνε κ' ἕνα σκυλλὶ, κ' ἐκεῖνο λυσσιασμένο,
Τῆς δίνουνε καὶ τρία ψωμιὰ, κ' ἐκεῖνα μουχλιασμένα,
Κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατοῦν, καὶ τζ' ἄμοιρης τσὴ λένε·
—«Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ τὸ βαρυχιονισμένο;
Ἐκεῖ θὰ πᾷς νὰ βραδιαστῇς, κ' ἐκεῖ νὰ κατοικήσῃς,
Κι' ἃ δὲ χιλιάσῃς πρόβατα, κι' ἃ δὲ μυριάσῃς γίδια,
'Στὸν κάμπο νὰ μὴ κατεβῇς νὰ τὰ περιβοσκήσῃς,
Καὶ 'στὸ ποτάμι μὴν ἐρτῇς νὰ τὰ περιποτήσῃς!»
Πέρνει τὴ στράτα ἡ ὀρφανὴ, πέρνει τὸ μονοπάτι,

Κι' ὡς τὄθελεν ἡ μοῖρα της, τ' ὡριὸ τὸ ροιζικό της,
Τ' ἀρνί τση ἀρνὶ τῆς γέννουνε, κ' ἡ προβατίνα πέντε,
Κ' ἐχίλιασε τὰ πρόβατα, κ' ἐμύριασε τὰ γίδια·
Καὶ 'σὰν ἐχίλιασε τ' ἀρνιὰ, καὶ ἐμύριασε τὰ γίδια.
'Περνάσαν χρόνοι καὶ χρονιαῖς, καὶ μῆνες κ' ἑβδομάδαις,
'Στοὺς κάμπους ἐκατέβηκε νὰ τὰ περιβοσκήσῃ.
Καὶ 'στὸ νερὸ τοῦ ποταμιοῦ νὰ τὰ περιποτήσῃ.
Νά σου κι' ὁ Κῶστας πῶρχονταν 'στὸν κάμπο καβαλλάρης.
—«Γειά σου, χαρά σου, πιστικέ.» — «Καλῶς τὸ παλλικάρι.»
—«Ποιανοῦ 'ναι αὐτὰ τὰ πρόβατα; ποιανοῦ 'ναι αὐτὰ τὰ γίδια;
—«Τὰ πρόβατά 'ναι τῆς βροντῆς, τῆς ἀστραπῆς τὰ γίδια·
—«Ποιανοῦ κι' ὁ χαϊδοπιστικὸς, πῦχει ἀηδονιοῦ λαλίτσα;
—«Ὁ πιστικὸς ποῦ τὰ βοσκεῖ τοῦ Κωσταντῆ ἡ γυναῖκα.»
—«Καλὰ τῶπε ἡ καρδοῦλα μου, καλὰ τῶπε ἡ καρδιά μου!»
Βουτσιὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'στὸ σπήτι του παγαίνει·
—«'Γειά σου, χαρά σου, μάνα μου.» — Καλῶς το τὸ παιδί μου.»
—«Μάνα, ποῦν' ἡ γυναῖκα μου; μάνα, ποῦν' ἡ καλή μου;»
—«Παιδί μου, 'κείνη ἀπέθανεν ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους.»
—«Δεῖξε μου τὸ μνημοῦρι της, νὰ πᾶ' νὰ τὸ συγκλάψω,
Νὰ βάλω κερολίβανο γιὰ τὸ μνημόσυνό της.»
—«Ἐκεῖνο, υἱέ μου, ἐχόρτιασε, καὶ γνωρισμοὺς δὲν ἔχει,
Τὸ 'πλάκωσε ξεραγκαθιὰ, τὸ 'σκέπασε τζουκνίδα.»
—«Κι' ἂν ἦν' ἀκόμα ζωντανὴ, τί θέλεις νὰ σοῦ κάνω;»
—«Ἂν ἦν' ἀκόμα ζωντανὴ, κόβεμου τὸ κεφάλι.»
—«Μάνα μου, ἄξια ἡ κρίσις σου, κι' ὁ Θεὸς νὰ 'στὸ πληρώσῃ.»
Βουτζιὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'στὸν κάμπο κατεβαίνει,
Κι' ὁ μαῦρος ἐγονάτισε, κ' ἡ Κόρη ἀπάνου εὑρέθη.
Πάλε βουτσιὰ τοῦ 'βάρεσε, 'στὸ σπῆτι του γυρίζει·
—«Μάννά ντηνε ἡ γυναῖκα μου, μάννά ντηνε ἡ καλή μου!»
—«Κώστα μου 'σὰν τὴν εὕρηκες, κόψε μου τὸ κεφάλι.»

43.

Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ.

Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἑξῆντα μαθητάδες
Τρεῖς χρόνους ἐδουλεύανε τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι·
Ὁλημερὶς ἐχτίζανε, κι' ἀπὸ βραδὺς γκρεμιέται.
Μοιρολογοῦν οἱ μάστορες, καὶ κλαῖν' οἱ μαθητάδες·
—«Ἀλλοίμονο 'στοὺς κόπους μας, κρῖμα 'σταῖς δούλεψαίς μας,
Ὁλημερὶς νὰ χτίζωμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται!»
Καὶ τὸ στοιχειὸ ἀποκρίθηκεν ἀπ' τὴ δεξιὰ καμάρα·
—«Ἂν δὲ στοιχειώσετ' ἄνθρωπο, τεῖχος δὲ θεμελιόνει·
Καὶ μὴ στοιχειώσετ' ὀρφανὸ, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
Παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναῖκα,
Πῶρχετ' ἀργὰ τ' ἀποταχυὰ, πῶρχετ' ἀργὰ τὸ γιόμα.»
Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας, καὶ τοῦ θανάτου πέφτει,
Κάνει γραφὴ καὶ στέλνει την μὲ τὸ πουλὶ, τ' ἀηδόνι·
«Ἀργὰ 'ντυθῆ, ἀργ' ἀλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πάῃ τὸ γιόμα,
Ἀργὰ νὰ πάῃ καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.»
Καὶ τὸ πουλὶ 'παράκουσε, κι' ἀλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε·
«Γουργά 'ντυσου, γουργ' ἄλλαξε, γουργὰ νὰ πᾷς τὸ γιόμα,
Γουργὰ νὰ πᾷς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.»
Νάτηνε κ' ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα·
Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζετ' ἡ καρδιά του.
Ἀπὸ μακρυὰ τοὺς χαιρετᾷ, κι' ἀπὸ μακρυὰ τοὺς λέει·
—«'Γειά σας, χαρά σας, μάστορες, καὶ σεῖς οἱ μαθητάδες,
Μὰ τ' ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶν' ἔτσι χολιασμένος;
—«Τὸ δαχτυλίδι τ' ὤπεσε 'στὴν πρώτη τὴ καμάρα,
Καὶ ποιὸς νὰ 'μπῆ, καὶ ποιὸς νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι ναὔρῃ;»
—«Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι, κι' ἐγὼ νὰ πᾷ 'στὸ φέρω·
Ἐγὼ νὰ 'μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι ναὔρω.»
Μηδὲ καλὰ 'κατέβηκε, μηδὲ 'στὴ μέση ἐπῆγε·

—«Τράβα, καλέ μ', τὴν ἄλυσο, τράβα τὴν ἀλυσίδα,
Τὶ ὅλον τὸν κόσμο ἀνάγυρα, καὶ τίποτες δὲν ηὗρα.»
Ἕνας πηχάει μὲ τὸ μιστρὶ, κι' ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
Πέρνει κι' ὁ πρωτομάστορας, καὶ ῥίχνει μέγα λίθο·
—«Ἀλλοίμονο 'στὴ μοῖρα μας, κρῖμα 'στὸ ῥοιζικό μας,
Τρεῖς ἀδερφάδαις ἤμασταν, κ' ἡ τρεῖς κακογραμμέναις.
Ἡ μιὰ 'χτισε τὸ Δούναβι, κ' ἡ ἄλλη τὸν Αὐλῶνα,
Κ' ἐγὼ ἡ πλειὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι!
Καθὼς τρέμ' ἡ καρδοῦλα μου, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι!
Κι' ὡς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις!
—«Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι' ἄλλη κατάρα δόσε,
Πῶχεις μονάκριβ' ἀδερφὸ, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ·»
Κι' αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι' ἄλλη κατάρα δίνει·
—«Σίδερον ἡ καρδούλα μου, σίδερο τὸ γιοφύρι,»
Σίδερο τὰ μαλλάκια μου, σίδερο κ' οἱ διαβάταις!
Τὶ ἔχω ἀδερφὸ 'στὴν ξενιτειὰ, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ.»

44.

Ο ΒΛΑΧΟΣ ΚΑΙ Ο ΛΥΚΟΣ.

Βλάχος ἀποκοιμήθηκε 'ψηλὰ σ' ἕνα λιθάρι,
Καὶ χάνει χίλια πρόβατα, καὶ πεντακόσα γίδια.
Ὅταν 'ξυπνάῃ ὁ πιστικὸς, κὶ' ὅταν 'ξυπνάῃ ὁ Βλάχος,
Χαλεύει γιὰ τὰ πρόβατα, τηράζει γιὰ τὰ γίδια,
Τηράει δεξιὰ, τηράει ζερβιὰ, καὶ δὲ βλέπει κἀνένα.
Ἔπιακε τὸ στρατὶ στρατὶ χαλεύοντας τὰ γίδια·
'Στὴ στράταν ὁποῦ 'πήγαινε κουτζὸ λύκο ἀπανταίνει·
—«Λύκο, μὴν εἶδες πρόβατα; λύκο, μὴν εἶδες γίδια;»
—«Πότε μ' ἐβάλες πιστικὸ, μ' ἐβάλες τυροκόπο,
Ποῦ μ' ἐρωτᾷς γιὰ πρόβατα, ποῦ μ' ἐρωτᾷς γιὰ γίδια;

Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ ποῦναι ψηλὸ καὶ μέγα;
Στὸν πάτο ἦναι τὰ πρόβατα, καὶ στὴν κορφὴ τὰ γίδια,
Κ' ἕνα σκυλλάκι τὰ φυλάει, σκυλλὶ τοῦ γιδοκλέφτη·
Κάνω νὰ πιάκω τὸν' ἀρνὶ, καὶ πιάνω τὸ κατζίκι,
Καὶ τὸ κατζίκι ἐφώναξε, κι' ὁ σκύλλος τὸ γροικάει·
Σαράντα ράχαις μ' ἔβγαλε, κ' ἑξῆντα μονοπάτια,
Κ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἐκωλόσερνε, χορτάρι μὴ φυτρώσῃ!»

45.

ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΒΛΑΧΟΒΟΣΚΟΥ.

Βγῆκαν Κλέφταις στὰ βουνὰ,
Γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα·
Κι' ἄλογα δὲν ηὕρανε,
Πῆρανε τ' ἀρνάκια μου,
Καὶ τὰ κατζικάκια μου.
Πᾶνε!, πᾶνε!, πᾶνε! πᾶν!
Οὒχ, καϋμένος! οὒχ, καϋμένος, οὒχ, καϋμένος!
Προβατάκια μ'!
Κατζικάκια μ'!
Βάϊ!
Πῆραν τὴν καρδάρα μου,
Πῶπηζα τὸ γάλα μου.
Πῆραν τὴ φλογέρα μου
Μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου·
Πᾶνε! πᾶνε! πᾶνε! πᾶν!
Οὒχ, καϋμένος! οὒχ, καϋμένος! οὒχ, καϋμένος!
Φλογερίτζα μ'!
Καρδαρίτζα μ'!
Βάϊ!

Πῆραν μου τὸ λάγιο ἀρνὶ,
Ποῦχε τὸ χρυσὸ μαλλὶ,
Τ' ἀσημένιο κέρατο.
Πᾶνε! πᾶνε! πᾶνε! πᾶν!
Οὔχ, καϋμένος! οὔχ, καϋμένος! οὔχ, καϋμένος!
Προβατάκι μ'!
Λαγιαρνάκι μ'!
Βάϊ!
Περκαλῶσε, Παναγιὰ,
Νὰ παιδέψῃς τὴν κλεψιά!
Ἂχ, καὶ νὰ τοὺς ἐπλακώναν,
Ἂχ, καὶ νὰ τοὺς ξαρματώναν
Μέσα 'στὰ 'λημέρια τους,
'Κείνους καὶ τ' ἀϊτέρια τους!
Οὔχ, καϋμένος! οὔχ, καϋμένος, οὔχ, καϋμένος!
Προβατάκια μ'!
Κατζικάκια μ'.
Βάϊ!
Ἂν μ' ἄκουσ' ἡ Παναγιὰ,
Καὶ παιδέψῃ τὴν κλεψιὰ,
Ματαϊδῶ τὸ λαγιαρνὶ
'Στὸ 'δικό μου τὸ μαντρὶ,
Τὴν ἡμέρα τὴ Λαμπρὴ
Θὰ νὰ ψήσω παχυ' ἀρνὶ
Ποῦ νὰ πέφτ' ἀπ' τὸ σουβλὶ!
Οὔχ, καϋμένος! οὔχ, καϋμένος! οὔχ, καϋμένος!
Προβατάκι μ'!
Λαγιαρνάκι μ'!
Βάϊ!

46.

ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΠΟΥΛΙΟΥ.

Ἕνα πουλὶ ἔκαμε φωλιὰ στῆς λεϊμονιᾶς τὸ φύλλο,
Φύσισε ἀνεμοστρόβιλος κ᾽ ἐπῆρε τὴ φωλιά του.
Τὸ ᾽πῆρε ἡ παραπόνεσι κ᾽ ἡ λαῦρα τῆς καρδιᾶς του,
Κ᾽ ἐπῆγε κ᾽ ἔκαμε φωλιὰ ᾽στὰ χείλια ᾽στὴν πηγάδα·
Πᾶν τὰ κοράσια γιὰ νερὸ, καὶ τοῦ τηνὲ χαλοῦνε·
Τὸ ᾽πῆρε ἡ παραπόνεσι κ᾽ ἡ λαῦρα τῆς καρδιᾶς του,
Κ᾽ ἐπῆγε κ᾽ ἔκαμε φωλιὰ μέσα ᾽στὸν καλαμιῶνα·
Κ᾽ ἐκεῖ βοριᾶς ἐφύσησε, τοῦ ᾽πῆρε τὴ φωλιά του·
Τὸ ᾽πῆρε ἡ παραπόνεσι κ᾽ ἡ λαῦρα τῆς καρδιᾶς του,
Πῆγε καὶ ᾽μυριολόγουνε ᾽στῆς ᾽μυγδαλιᾶς τὸ φύλλο.
Βασιλοπούλα τ᾽ ἄκουσεν ἀπ᾽ ὥριο παραθύρι·
—«Νᾶχα, πουλὶ, τὰ κάλλη σου, καὶ τὸν κιλαϊδισμό σου,
Τ᾽ ὡριόπλουμό σου τὸ φτερὸ, τὴν ὥρια σου λαλίτσα!»
—«Τὶ τᾶθελες τὰ κάλλη μου, καὶ τὸν κιλαϊδισμό μου,
Τ᾽ ὡριόπλουμό μου τὸ φτερὸ, τὴν ὥρια μου λαλίτσα,
Ποῦ τρῶς τὸ διαλεχτὸ φαγὶ, κ᾽ ἐγὼ λιανοστουρνάρι,
Ποῦ πίνεις τὸ καλὸ κρασὶ, κ᾽ ἐγὼ νερὸ ἀπ᾽ τ᾽ αὐλάκι,
Ποῦ σὺ πέφτεις σὲ πάπλωμα, σὲ κεντητὰ σεντόνια,
Κ᾽ ἐγὼ τὸ βαρυοροίζικο ᾽στοὺς κάμπους καὶ ᾽στὰ χιόνια,
Ποῦ καρτερεῖς τὸν ἄγουρο νὰ παίξῃς νὰ γελάσῃς,
Καὶ καρτερῶ τὸν κυνηγὸ γιὰ νὰ μὲ κυνηγήσῃ,
Γιὰ νὰ μὲ ψήσῃ ᾽στὴν φωτιὰ νὰ κάτζῃ νὰ δειπνήσῃ!
Στέκουν ᾽στὸν τόπο σου, κυρὰ, κ᾽ ἐμὲ μὴ μὲ ζηλεύῃς,
Γιατὶ τὸν πόνο τ᾽ ἀλλουνοῦ κάνεις δὲν τονὲ ᾽ξέρει.»

47.

Στοίχημα.

Ὁ Κωσταντῆς κι' ὁ Βασιλιᾶς ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
Κι' ἀθηβολὴν εὑρήκανε ποιὸς ἔχει κάλλιο Μαῦρο.
Ὁ Βασιλιὰς βάνει φλωριὰ, τί ἔχει πολὺ λογάρι,
Κι' ὁ Κωσταντῆς εἶναι φτωχὸς καὶ βάνει τὸ κεφάλι.
Ὡς τ' ἄκουσε κ' ἡ λυγερὴ τοῦ Κωσταντῆ ἡ γυναῖκα,
'Στὸ σταῦλον ἐκατέβηκε, βρῶμι 'στὸ σφράϊστο βάνει·
—«Ἂν ἀπεράσῃς, Μαῦρε μου, τοῦ Βασιλιῶς τὸ μαῦρο,
Θὰ νὰ σοῦ σκώσω τὴν ταγὴ σαρανταπέντε φοῦκταις·
Τούταις ταῖς ζάβαις ποῦ φορῶ πέταλα θὰ 'σ ταῖς κάμω,
Καὶ τὰ σκολαρικάκια μου καρφιὰ τῶν πεταλιῶν σου»
Σαράντα μίλια ἐτρέξανε, καὶ τὰ σαράντα ἀντάμα,
Καὶ 'στὰ σαράντα τέσσερα πρὸς τὰ σαράντα πέντε,
Στέκει καὶ διαλογίζεται τὰ λόγια τῆς κυρᾶς του.
'Σὰν ἀστραπὴ τοὔρθ' ἀπ' ὀμπρὸς, καὶ 'σὰ βροντὴ ἀπ' ὀπίσω,
Τὸν ἄφηκε ἀπὸ 'πίσω του δέκα μιλιῶνε τόπο·
—«Στέκα, κ' ἐγῶμαι βασιλιὰς, μὴ μὲ παραντροπιάζῃς,
Τὸ στοίχημα ποῦ 'βάλλαμε, διπλὸ νὰ σοῦ τὸ δώσω!»

48.

Η ΕΡΩΜΕΝΗ ΤΟΥ ΜΠΕΚΙΟΥ.

Τρίτη, Τετράδι θλιβερὴ, καὶ Πέφτη μαυρισμένη
Παρασκευὴ 'ξημέρωσε, (νὰ μ' εἶχε 'ξημερώσῃ!)
Ποῦ ὁ Μπέκιος ἐκουβέντιασε μιὰ Φραγκορωμηοπούλα.
Παρασκευὴ τὴν ἀγαπᾷ, Σαββάτω κι' ὅλη 'μέρα,
Καὶ Κυριακὴ τὸν 'πιάσανε, καὶ 'στὸν Κατῆ τὸν πέρνουν.

Ὁ Μπέκιος 'πάγει ἀπ' ὀμπροστὰ, 'σὰ νύφη στολισμένη,
Κι' ὀπίσω 'πάγει ἡ μάνα του μὲ πίκρα, μὲ φαρμάκι·
Κ' ἡ Ῥωμηοπούλα τὤλεγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι·
—«Μπέκιο μου, σύρε 'στὸ καλὸ, καὶ 'στὴν καλὴ τὴν ὥρα,
Κι' ἂν ἦναι γιὰ τὴν ξαγορὰ, ἐγὼ σ' ἐξαγοράζω·
Βάνω τὰ γρόσια 'στὴν ποδιὰ, καὶ τὰ φλωριὰ 'στὴν τζέπη,
Κι' ἃ δὲ μοῦ σώσουνε κι' αὐτὰ, πουλῶ καὶ τἀργαστήρια,
Ὁποῦ τὰ 'ξετιμώσανε δέκα χιλιάδαις γρόσια·
Κι' ἃ δὲ μοῦ σώσουνε κι' αὐτὰ, πουλῶ τὸ ντουλαμά μου,
Κι' ἃ δὲ μοῦ σώσῃ κι' οὐδ' αὐτὸς, πουλιῶμαι κι' ἀπ' αὐτή μου.
Τὄνα μου χείλι χίλιά 'χει, καὶ τἄλλο δυὸ χιλιάδαις,
Καὶ τὸ καμαροφρύδιμου ἀμέτρητο λογάρι.»
Ἐντύθ' ἡ νιὰ, στολίστ' ἡ νιὰ, καὶ 'στοῦ Κατῆ παγαίνει,
Λαμποκοποῦν τὰ μάτια της, ἀστράφτ' ἡ φορεσιά της·
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἀνέβη 'στοῦ Κατῆ, πέφτει καὶ προσκυνάει·
—«Ῥωμηὰ, νιὸς δὲν ἐθιάμμαζα, καὶ γέροντας θιαμάζω,
Πέσμου, τὸν πόνο σου, Ῥωμηὰ, καὶ δίκιο νὰ σοῦ δώσω.»
—«Σὰν ποιὸ χωράφι ἐσπάρθηκε, καὶ δὲ θὰ ν' τὸ θερίσουν,
'Σὰν ποιὰ Κόρη 'γεννήθηκε, καὶ δὲ θὰ ν' τὴ φιλήσουν;
Ἐγὼ τὸν Μπέκιον ἀγαπῶ, κ' ἐγὼ τὸν Μπέκιο θέλω,
Κι' ὅτι κι' ἂν τονὲ κάμετε, 'δικός μου θὰ νὰ γένῃ.»
—«Μπέκιο δὲν ἔχεις ἄδικο, τὸ δίκιο σου μεγάλο,
Τώρα ποῦ τὴν κουβέντιασες, γυναῖκα νὰ τὴν πάρῃς.»

49.

Ο ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ.

Χριστέμου τί ἐκαμάρωσε τοῦ Κωσταντίνου ὁ μαῦρος,
Γιατ' ἔχει σέλλα ὁλόχρυση κι' ἀργυρο-σαλιβάρι,
Ἔχει καὶ τὰ σκαλόλουρα μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένα!
Τὸν Κωσταντίν' ὅσαις κι' ἂν 'δοῦν, ὅλαις τὸν ἀγαποῦνε,
Κι' ὅσα κοράσια τὸν ἰδοῦν ὅλα φιλιὰ τοῦ δίνουν,
Μιὰ κόρη ν Αἰγριπιότισσα τὸν βλέπει, δὲν τοῦ δίνει,
Μόνε τονὲ συχνορωτάει ἂν ἦναι 'παντρεμμένος·
—«Ἐγὼ, Κόρ', εἶμ' ἀνύπαντρος, νὰ 'παντρευτῶ γυρεύω·»
Κι' ὁ μαῦρος δὲν εἶχε φωνὴ, μὲ μιᾶς φωνὴ λαβαίνει·
—«Κοράσια, μὴν πιστεύεται τοῦ ψεύτη τ' ἀφεντός μου·
Σὲ κάθε χώρα τρεῖς ἐχεῖ, σὲ κάθε κάστρο πέντε,
Ἔχει καὶ 'στ' Ἀργυρόκαστρο τὴ στεφανοτικιά του·»
Ἐτούταις φεύγουν ἀπὸ 'δῶ, κ' ἐκείναις ἀπὸ 'κεῖθε,
Φεύγουνε 'σὰ 'λαφόπουλα, 'γρίμια κυνηγημένα·
—«Ἄσεμε, Μαῦρε μ', ἄσεμε, κ' ἐγὼ νὰ σ' τ' ἀντιμέψω·
Νὰ σὲ περάσω ἀπ' ἀλικαῖς, νὰ σὲ φορτώσω ἁλάτι·
Νὰ ῥίξω μόδι ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ μόδι ἀπὸ τὴν ἄλλη,
Νὰ ῥίξω μισοσάμαρα βουβάλα 'γγαστρωμένη·
Κι' ὅθε 'ναι λάσπαις καὶ νερὰ νὰ σὲ καβαλλικεύω,
Κι' ὅθε 'ναι λιανοστούρναρο νὰ σὲ ξεκαλλιγόνω!
—«Ἄσε μ', ἀφέντη μ' ἄσε με, κ' ἐγὼ νὰ σ' τ' ἀντιμέψω·
Νὰ κατεβῇς σὲ πόλεμο, νὰ 'μπῇς νὰ πολεμήσῃς;
Νὰ σκύψω τὸ κεφάλι μου, νὰ κόψουν τὸ 'δικό σου!»

50.

ΟΙ ΧΑΡΑΜΙΔΕΣ.

Ὁ Ἰάννης ὁ πραμματευτὴς ὁ Ἰάννης ὁ στρατιώτης
Σέρνει μουλάρια δώδεκα λογάρι φορτωμένα,
Ἔ τὰ πέντε σούρνει τὸ φλωρὶ ς᾽ τὰ ἕξη τὸ λογάρι,
Κ᾽ ἡ μοῦλα ἡ χρυσοκάλυγη σούρνει τὸν νιὸν ἀφέντη.
Μάπες᾽ ὁ νιὸς ᾽ς τὴν ἐρημιὰ, στὰ Τούρκικα λειβάδια
Ποῦ στέκουν Κλέφταις ᾽στὰ βουνὰ, καὶ χαραμοὶ ᾽στοὺς κάμπους.
Στέκει καὶ διαλογίζεται καὶ διασκορπάει τὸ νοῦ του.
—«Τάχα μὴν εἶναι Κλέφταις ᾽δῶ, μὴν εἶν᾽ καὶ χαραμίδες;»
Νάσου κ᾽ οἱ Κλέφταις πῶρχονταν σαράντα δυό ᾽νομάτοι,
Ἔπιασαν κ᾽ ἐξεφόρτωναν τὰ ἔρημα μουλάρια.
—«Παιδιὰ μὴ ξεφορτώνετε τὰ ἔρημα μουλάρια,
Γιατ᾽ εἶμ᾽ ὁ ἔρμος μοναχὸς καὶ δὲν ᾽μπορ᾽ α φορτώσω».
—«Τηρᾶτε τοῦ διαβόντρ᾽ ὁ υἱὸς, τῆς μάντισσας ἡ κλήρα,
Δὲν κλαίει τὴ ζωήτσα του, ποῦ θέλα τὸν σκοτώσουν,
Μοὺν κλαίει τὸ ξεφόρτωμα, ποῦ δὲν ᾽μπορ α φορτώσῃ».
Ὅλοι βαροῦν τον μὲ σπαθιὰ κι᾽ ὅλοι μὲ τὰ χαντσάρια,
Κι᾽ ὁ Καπετάνος τὸν βαρεῖ μὲ μυτερὸ μπηνιάλι·
Πρῶτα τὸν ἐμακέλεψαν, κ᾽ ὕστερα τὸν ρωτᾶνε·
—«Πές μας, πές μας πραγματευτὴ, καὶ σὺ καϋμένε Ἰάννη,
Ποῦθε κρατεῖ τὸ σώϊ σου, ποῦθε κρατ᾽ ἡ σειριά σου;»
—«Κακὸ ζακόνι πῶχετε ἐσεῖς οἱ χαραμίδαις
Πρῶτα σκοτώνετ᾽ ἄθρωπο, κ᾽ ὕστερα τὸν ρωτάτε.
Ἡ μάνα μ᾽ ἀπ᾽ τὸ Γαλατᾶ, κι᾽ ὁ κύρης μου ἀφ᾽ τὴ Πόλι,
Κ᾽ ἔχ᾽ ἀδερφὸ ᾽στὴ ξενιτειὰ ποῦ λείπει δέκα χρόνια,
Κι᾽ ἄλλοι μοῦ λέν᾽ τ᾽ ἐπέθανε, κι᾽ ἄλλοι μοῦ λέν᾽ τ᾽ ἐχάθη,
Κι᾽ ἄλλοι μοῦ λὲν᾽ τ᾽ εἶν᾽ χαραμῆς καὶ μὲ τοὺς κλέφταις ᾽πάει.»
Σκύφτει καὶ τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν γλυκοφιλάει·

Στὸν ὦμο του τὸν ἔκοψε καὶ 'στὸν γιατρὸ τὸν σώνει·
—«Γιατρὲ, πολλοὺς ἐγιάτρεψες σφαμμένους καὶ κομμένους,
Κι' ἐμὲ τὸν ἀδερφούλη μου θὰ μοῦ τονὲ γιατρέψῃς.»
—«Μὰ 'γὼ πολλοὺς ἐγιάτρεψα σφαμμένους καὶ κομμένους
Μὰ τ' ἀδερφοῦ σου ἡ μπηναλιὰ δὲ ἰαίνει δὲ ἰατρεύει.»
Χρυσὸ μαχαῖριν ἔβγαλεν ἀπ' ἄργυρο θηκάρι,
'Ψυλὴ φωνήτσαν ἔσουρε καὶ στὴ καρδιὰ τὸ 'μπήγει·
—«Μαστόροι Καλαβρυτινοὶ, πετροπελεκιτάδαις,
Νὰ πελεκύστε μάρμαρα νὰ φκιάστ' ἕνα κυβοῦρι
Μάϊτε πλατὺ μάϊτε στενὸ ἴσια γιὰ δυὸ 'νομάτους,
Καὶ 'στὴ ζερβιὰ δεξιὰ μεριὰ ν' ἀφῆστε παραθύρια,
Νὰ 'μπαίν' ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴ, δροσιὰ τὸ μεσημέρι
Νὰ μπενοβγαίνει τὸ πουλὶ νὰ φέρνει τὰ μαντάτα
Νὰ γράφω 'στὴ φτερούγα του τῆς μαύρης μας μανούλας.»

ΤΕΛΟΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

ΣΗΜ. Ὄντος τοῦ Ἐκδότου κακοῦ διορθωτοῦ, ὑπεξέφυγον τυπογραφικὰ παροράματα, ὧν τὰ μὲν ἀντιβαίνουσιν εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοεπείας ἢ τῆς ὀρθογραφίας ἢ τῆς στίξεως, ἕτερα δὲ χείρονα βλάπτουσι τοῦ νοήματος τὴν εὐκρίνειαν. — Τὰ πρῶτα συσταίνονται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ κοινοῦ, τὰ δὲ ὡς ἐφεξῆς διορθοῦνται.

Σελ.	Στίχ.	Ἀναγίνωσκε.
19	25	τὸ ἄγνωστον.
59	27	κηδεμονεύοντος
142	25	ὅτε.
202	31	ὀργασμοῦ.
234	9	τοὺς Πανδέκτας
256	12	ἐκτεινομένους
»	13	μέλαν
268	2	ἐνετύχομεν
278	12	εἶναι ἰδική μου!
293	19	Δωδεκαδέλτου.
304	24	σταθμεύσας
»	30	σύμβολον
360	32	ἀδελφοῦ Βασιλείου.
457	6	νὰ παραβῇ
492	28	Θεογονικῶν αἰώνων.
537	22	Διὸ, τοῦτο

Κλεονάδης εαν αοεγραφησε-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
007000026557